

3. ԹՕՓՃԵԱՆ

ՑՈՒՑԱԿ ՁԵՌԱԳՐԱՑ
ԱՐՄԱՇԻ ՎԱՆՔԻՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻԼՊԵՆԿԻԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ
BIBLIOTHÈQUE ARMÉNIENNE DE LA FONDATION CALOUSTE GULBENKIAN

Յ. Թ Օ Փ Ճ Ե Ա Ն

**ՑՈՒՑԱԿ ԶԵՌԱԳՐԱՑ
ԱՐՄԱՇԻ ՎԱՆՔԻՆ**



ՎԵՆԵՏԻԿ – Ս. ՂԱԶԱՐ

1962

ՅՈՒՑԱԿ ՁԵՌԱԳՐԱՑ
ԱՐՄԱՇԻ ՎԱՆՔԻՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՊԵՏՐՈՍ ՍԱՐԳՍԻՍ ԿԻՒԼՊԵՆԵՑ. – Օրադրություն
(Անգլիերեն)

ԲԱՐՏԳԷՆ ԱԹՈՌԱԿԻՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ. – Տույսակ Զե-
նադրաց Ղաթիկոյ Ազգային Մատենադարանի
Հայոց:

H. TOPDJIAN

CATALOGUE
DES MANUSCRITS D'ARMACHE

Venise — St. Lazare

1962

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ
BIBLIOTHÈQUE ARMÉNIENNE DE LA FONDATION CALOUSTE GULBENKIAN

Յ. Թ Օ Փ Ճ Ե Ա Ն

ՅՈՒՑԱԿ ԶԵՌԱԳՐԱՅ
ԱՐՄԱՇԻ ՎԱՆՔԻՆ



ՎԵՆԵՏԻԿ - Ս. ՂԱԶԱՐ

1962

Գալուստ կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը ուրախ է իր Հայկական Մատենաշարին մէջ ներկայ հատորով հրատարակելու Արմաշի Վանքին ձեռագիրներու Ցուցակը գոր պատրաստած էր ողբացեալ Տոքթ. Յակոբ Թօփեան:

Արմաշի Դպրեվանքին մէջ իր պաշտօնավարութեան միջոցին, 1903-4 տարեշրջանին, հեղինակը կատարած է այդ աշխատութիւնը որ այդ թուականէն ի վեր անտիպ մնացած էր: Իր կենդանութեանը, հեղինակը Ցուցակին քանի մը ձեռագիրներուն վերաբերեալ ուսումնասիրութիւններ լոյս ընծայած է բանասիրական հրատարակութիւններու մէջ:

Հիմնարկութիւնս իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ հեղինակին որդւոյն, Պ. Արա Թօփեանի, որ տրամադրեց Ցուցակին ձեռագիրը, հրատարակութեան համար:

Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան տպարանը յանձն առաւ կատարել հատորին տպագրութիւնը, իրեն յատուկ խնամով եւ խղմտութեամբ:

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻԼՊԷՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

46681- ահ



31772-64

ԱՐՄԱՇԻ ԳՐԶԱԳՐԵՐՈՒՆ ՅՈՒՑԱԿԸ

Յ Ս. Ռ. Ա. Զ Ս. Ռ. Ն.

Արմաշի ձեռագրերու ցուցակը կազմուած է 1903-4 թուականներուն երջանկայիշատակ Տ. Մ. Օրմանեան Սրբազանի պատրիարքութեան եւ Տ. Ե. Եպ. Դուրեանի (այժմ արժանընտիր Պատրիարք Երուսաղէմի) Արմաշի վանքին վանահայրութեան օրով :

Ցուցակս կը պարունակէ 223 ձեռագիր, որոնք մեծ մասամբ ժե-ժԸ դարերուն գրուած են: 1915-8 Մեծ պատերազմի առթիւ Հայերու տեղահանութեան միջոցին Արմաշի Միաբանութիւնն ու բնակչութիւնն ալ աւտորութեան անձանօք վայրեր թուրք կառավարութեան կարգադրութեամբ, եւ վանքին այլ հարստութեանց հետ գրչագրերու ժողովածուն ալ կողոպտուեցաւ: Բարեբախտաբար ցուցակիս մէջ ընդարձակ արտագրութիւններ ըրած եմ ինծի հետաքրքրական եւ անձանօք թուող գրչագրերէն եւ առհասարակ ձգտած եմ ձեռագրերուն արժէքաւոր գրութիւնները մանրամասնօրէն ծանօթացրնել ընթերցողներուն: Բուն ձեռագրերուն կորսուելուն պատճառով միմիայն այս ցուցակին միջոցով կարելի է ծանօթանալ անոց պարունակութեան, ընտիր հատուածներուն, յիշատակարաններուն եւ այլն:

Արմաշի վանքը մեր եկեղեցական-մտաւորական կեանքի կեդրոն մը դառնալու կը ձգտէր արդէն ժԸ դարէն ի վեր: Այս պարագան աւելի եւս շեշտուեցաւ Տ. Մաղափա Օրմանեան եւ Տ. Եղիշէ Դուրեան եպիսկոպոսներուն վանահայրութեան օրով, որոնց գերագոյն ջանքերուն շնորհիւ Արմաշը սկսած էր արտադրել ուսեալ հոգեւորականներ թրքահայ թեմերուն համար: Հայ եկեղեցիի վերանորոգութեան եւ կենսունակութեան համար այս բարերար ձեռնարկը դժբախտաբար չկրցաւ տեսել ընդհանուր պատերազմին պատճառով: Արմաշի վանքին կարեւորութիւնը հասկցող հոգեւորական եւ աշխարհական Հայեր արդէն հին ատեններէ ի վեր սովորութիւն ըրած էին անոր ի շարս այլ նուէրներու գրչագրեր եւս ընծայելու: Այսպէս կազմուեցաւ Արմաշի ձեռագրերու ժողովածուն, որոնց կարեւոր մէկ մասը նուիրած են վանքին ժԹ դարուն սկիզբը ապրող Նիկոմիդիոյ առաջնորդ Տ. Ստեփաննոս եպիսկոպոս եւ Տ. Բաբգէն վարդապետի յորդորով Գիրէճեան ընտանիք:

Արմաշի ձեռագրերու ժողովածուն հետաքրքրական է կարգ մը տեսակէտներով: Ան ունի մեզի ծանօթ պատմագիրներէն մեծագոյն մասին գրչագրեր: Ճօխ է մանաւանդ կրօնական գրականութիւնը, որուն մէջ մասնաւոր տեղ մը կը գրաւեն ունիթորեան եւ վերջին դարերու կաթողիկոսականութեան եղած քարգմանութիւնները: Փիլիսոփայական, աշխարհագրական եւ մանաւանդ հին եւ նոր բժշկական գրականութեան ուսումնասիրութեան համար շատ հետաքրքրական ատաղձներ կան մեր ժողովածուին մէջ: Նոյնպէս մեր

հին, միջնադարեան եւ աշուղական բանաստեղծութիւնն ու առակները ուսումնասիրելու համար հետաքրքրական նիւթեր կը մատակարարէ մեր ժողովածուն: Գաղափար մը տալու համար անոր պարունակած կարեւոր ձեռագրերու մասին, յիշեմք Բանի մը օրինակներ:

Թիւ 11 գրչագիրը կը բովանդակէ անձամբ հեղինակի մը խմբագրած *աշխարհագրական եւ եկեղեցական-հնախօսական* տեսակետով կարեւոր գործ մը, որուն մէջ մանրամասնաբար յիշուած են Հայաստանի զանազան գաւառները, անոնց մէջ գտնուող վանքերը եւ ասոնց մէջ պահուած նշխարները, մատուցները եւ գերեզմանները պատմական ասանդական տեղեկութիւններով:

Թիւ 12 գրչագիրը կը պարունակէ *Յովհան Ոսկերեւանի* կարգ մը անտիպ գործերը:

Իրաւաբանական տեսակետով չափազանց հետաքրքրական է թիւ 28 կանոնագիրքը, որ կիլիկիա խմբագրուած է եւ Հայոց եկեղեցական ու ընկերային վարչական զրուիւնն եւ օրէնսդրութիւնը ուսումնասիրելու համար շատ առատ նիւթ կը պարունակէ: Նոյն տեսակէտներով շատ շահեկան է նաեւ թիւ 38:

Թիւ 41-ը կը ներկայացնէ Գ. Մաղիստրոսի բողոքերը, մեծ կարեւորութիւն ունեցող յիշատակարաններով եւ ընթերցումներով:

Հայ *հին փիլիսոփայութիւնը* մեր ժողովածուին մէջ նայեալէ աչառու տեղ մը կը գրաւէ: Դաւիթ Անյաղթի, Յովհան Որոտնեցիի, Գրիգոր Խլաքեցիի, Գրիգոր Տաթեւացիի գործերը (տե՛ս թիւ 213, 55, 11 եւ այլն), վերին աստիճանի հետաքրքրական են:

Հայ Բժշկութիւնը ներկայացուած է թիւ 182 եւ 184 ձեռագրերով, որոնք Ամիրտովյատի եւ այլ հայ բժիշկներու եւ ժողովրդական բժշկութեան ուսումնասիրութեան առատ առաջն կը մատակարարեն:

Շահեկան են նայեալէ Հայ պատմագրութեան վերաբերեալ ձեռագիրները: Խորենացի, Ներշէ, Սեբէոս, Մովսէս Կաղանկատուացի, Թովմա Մեծաբեցի, Պատմութիւն Աղեփանդի եւ այլն (տե՛ս թիւ 185, 190, 191 եւ այլն) ուշագրաւ տարբերութիւններ կը պարունակեն:

Հայ *Բանաստեղծութիւնը*, Շարականներէն սկսելով (տե՛ս թիւ 214) մինչեւ Գանձարաններն ու աշուղական ու ժողովրդական երգերը (տե՛ս թիւ 217, 218, 219) առատ նիւթ կը մատակարարեն ուսումնասիրութեան համար:

Հայ *Երաժշտութեան* ուսումնասիրութեան համար կարեւոր է բացի վերոյիշեալ կարգ մը խագերով գրուած Շարականներէն եւ Գանձարաններէն թիւ 11-ը, ուր երաժշտական եղանակներու եւ գործիքներու մասին տեղեկութիւններ կը տրուին: Արմաշի Զեռագրերու ներկայ ցուցակէն առաջ մենք պատրաստած էինք Սեւանի վանքի եւ Խաչիկ վ. Տատեանի գրչագրերուն ցուցակները, որոնցմէ վերջինը հրատարակուեցաւ Ս. Էջմիածին:

Ներկայ ցուցակը 23 տարի առաջ խմբագրուած է: Մենք հետեւած ենք ներպական մեծ մատենադարաններու ձեռագրերու ցուցակներու կազմութեան արուեստին եւ նկատի ունեցած ենք Տաթեան ցուցակը, ներմուծելով մեր կողմէն ալ կարգ մը նորութիւններ, ո՛չ միայն ձեռագիրներու արտաքին նկարագրութեան նկատմամբ, այլ մանաւանդ անոնց պարունակութիւնը աւելի յստակ կերպով պատկերացնելու համար: Դժբախտաբար Թուրքիոյ քաղաքական դէպքերուն հետեւանքով մեզի համար նիւթապէս անկարելի եղաւ ուսումնասիրել մեր փափաքած ձեռով ձեռագրերու մէջ պարունակուած նիւթերու տպագրութիւններն, քարգմանութիւններն ու անոնց վերաբերեալ ամբողջ գրականութիւնը: Հետեւաբար ընթերցողները այս տեսակետով ներառամիտ կ'ըլլան ցուցակիս բերութեան:

Մեր այս գործը դիրամատչելի դարձնելու համար ցուցակս գործածողներուն, աներաժեշտ են հետեւեալ ծանօթութիւնները.

Յ Ո Ւ Յ Ա Կ Զ Ե Ռ Ա Գ Ր Ա Յ

Ա Ր Մ Ա Շ Ի Վ Ա Ն Ք Ի Ն

1

Թիի 1.

ԱՆՈՒՆ «Պատմութիւն պատգամաց կոռցն հեթանոսաց ի Ֆոնթընէյոյ գաղղիացւոյ. քարգմանեցաւ ի Հայ քարքառ ի ձեռն Յովհաննու Տէր Կարապետեանի պրուսացւոյ, 1833.

Նիիթ քուղթ.

ԿԱԶՄ կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ էջ 2, վերջէն 7 էջ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 14,3 × 8,5 × 2.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն.

ԹՈՒՂԹԻ 161.

ՏՈՂԻ 16.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ բոլոր - նօտր - գիր.

ԳԻՐ նոտրգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ սովոր. տպագրական Մես-րոպեան երկաթագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ «Կարապետ քեռորդի Յովհաննու Տէր Կարապետեան վարժապետի ի դպրոցին Սրբոյ հաչին՝ որ յիւսիւտար ».

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1833.

ՏԵՂԻ Կ. Պալիս.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. ա. Գիրքս ընծայած է վանքի մատենադարանին Ստեփաննոս պատրիարք, 1833 Յուլ. 23-ին.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ա. 1. 3.

Կր սկսի «Հեղինակի յառաջարանով».
«Ինձ չեն կամք ուղղակի զպատգամաց ճառադրել վկայս ... (և կը վերջնայ) ևւ վախճան ետուն ամենեքեան զոյգ կռա-

պաշտութեանն» բառերով, էջ 321: Գործս բաժնուած է Լրկու մասի: Ա. գիրքը ունի 18 զլուխ, էջ 8-219. Բ. գիրքը 7 զլուխ, էջ 219-315:

2

Թիի 2.

ԱՆՈՒՆ 1) Ն. Լամբրոնացւոյ «Ճառ. յաղ. ժառանգաւորաց». 2) Գրիգոր Երէցի «Ներբողեան ի վարս ս. Ն. Լամբրոնացւոյ».

Նիիթ քուղթ.

ԿԱԶՄ հաստ քուղթ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ էջ 148-160 եւ վերջը 4 քուղթ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 14,3 × 9 × 2.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն.

ԹՈՒՂԹԻ 154.

ՏՈՂԻ 16.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ նոտրգիր.

ԳԻՐ նոտրգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեսրոպեան երկաթագիր. ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Կարապետ Տ. Կարապետեան պրուտացի.

ՍՏԱՅՈՂ ա. ստացող Ներսէս վ. կամ եպ. քրոջ որդի Ն. Լամբրոնացիի. ջախ-նայ եպ. (?).

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1833.

ՏԵՂԻ Կ. Պօլիս. Սամաթիա.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 3.

Հարցաքննութիւն առ օրէնս Քրիստոսի եւ հաստատութիւն թէ ո՛չ է պարտ զվիճակ եկեղեցական աստիճանի՝ ձգել ընդ մարմնական տոհմութեամբ.

Ճառ ա. «Շնորհօք Աստուծոյ որում ի վեր քան դարձանն եղաք ընթացեալ ի կէտ ժամանակաց յընթացս Բանին տէրունի... ծանուցեալ թէ ի սիրոյն որ ո՛չ ամաչէ եւ ո՛չ խնդրէ զիւրն լմբունեալ ես բերիմ» (50):

Թղ. 50.

Վերստին հաստատութիւն ո՛չ ժառանգեցուցանելոյ ազգատոհմի դառաջնորդական պատիւ: Ի պատմութենէ հարցն մե-րոց...

Ճառ Բ. «Քանզի ի քրիստոսէ եւ յիւրոցն բաւականապէս ուսաք դառաջագիր խորհրդապէս... յանփոյթն ժամանել հան-դիստ առ սուրբ հարսն մեր շնորհօքն քրիստոսի փառք յաւիտեանս ամէն» (83):

Ի նոյն խորհուրդ դարձեալ Յորում թէ-եւ զմեր ազգս ունիմք իշխանութիւն դա-տել եւ ո՛չ զայլս:

Ճառ Գ. «Ասէր երբեմն երանելին Յոր տաղնապետ ի վշտացն ցաւեցուցանելոյ եւ ի բարեկամացն զիւրն իրաւունս ար-դարութեան զրնկենլոյ... անարժանիս բե-րանով փառք պատիւ եւ իշխանութիւն այժմ եւ յեկեղեցին անդրանկաց յաւի-տեանս յաւիտենից ամէն» (123):

Տպագրուած են ճառերս յԵրուսաղէմ 1842 տ. «Սորհրդածութիւն Սրբազան Պա-տարադի» վերջը, էջ 1-20. եւ ի վէնետիկ 1847. «Ս. Ն. Լամբրոնացւոյ խորհրդա-ծութիւնք եւ այլն», էջ 517-555: Ձեռա-դիրս աւելի նմանութիւններ ունի Երուս. հրատարակութեան հետ:

Բ. ա. 2. 161.

Ներբողեան ճառ պատմագրաբար ի վա-րըս սրբայն Ներսիսի Լամբրոնացւոյն Ար-հիեպիսկոպոսի Տարսոնի Կիւլիկեցւոց ի

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Էջ Գ. 147, 296. հնագոյն ձեռագրերի յիշ. էջ 119-122 եւ 122-147. 286.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Ստեփաննոս պատրիարք մուրաժ է գիրքս 1834 Ապր. 14-ին Արմաշի Ս. Աստուածածին վանքին.

ԲՈՎԱՆԴԱԳՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Գրիգորէ երիցուէ, ի խնդրոյ նորին հա-մանուան եւ համազույն Ներսիսի քահա-նայի:

Բ. 2. 163.

«Քաղում զպուշտեան եւ ստէպ արթ-նութեան պէտք են այնոցիկ որ աստուա-ծայնոց եւ սրբադէից արանց ձեռնարկեն դրուատ... Յորոց ամենեցունց համաձայ-նութեամբ ի մի բերան փառաւորի ամենա-սուրբ Երրորդութիւնն, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից ամէն» (285). (տես Սոփերք 15. «Գրիգորի սկեռացւոյ ներ-րողեան ի ս. Ներսէս». Վէնետիկ, 1854. Տպագիրն աւելի բնորէ է ընդհանուր առ-մամբ: Հմմ. Թ. 25 եւ Թ. 26 Բ):

Յիշատակարան (Ներսէս Լամբրոնա-ցիի).

ա. 1. 119.

Նորին սրբոյն Ներսիսի.

Այս բանք եւ աստուածային օրինադրու-թիւնք սպասաւորութեամբ մտաց եւ ի ձե-ռին իմոյ թշուառ Ներսիսի ասացաւ ի հոգւոյն աստուծոյ ի նախադրեալ թուա-կանդ. ի ՈՒԶ (626) եւ ի ժամանակ կե-նաց մերոց մինչ էի իԴ (24) ամաց եւ կայի ի լուութեան եւ ի միայնութեան ի մէջ լե-րանց Տօրոսի, իսկ յետ ամաց ինչ դար-ձեալ յեկեղեցական պաշտօն եւ ի մար-մնական զործով զբաղանք. եւ զհուր տո-չորման սրտի որ ի բանքս ցուցաւ հնարէի եւ յայլս բորբոքել եւ ըստ բանիս զործ զյխաւորեալ եւ անկարանայր այս: Քան-զի միանգամ եւ երկիցս հանի զսոյն յա-տեան եւ ի ժողովս եպիսկոպոսաց եւ իշ-խանաց եւ ո՛չ եղեւ պարապումն զոնէ ըն-թերցման կամ ունկնդրութեան եւ ի սոյն ժամանակս ի թուականութեանս ի ՈՒԶ (636) յափշտակեցաւ ս. քաղաքն Երուսա-ղէմ ի Թ... ազգէ եւ եկեղեցականքն եւ իշխանքն որք սպասաւորէին ս. տեղանցն զերեցան եւ համբաւս այս հասեալ յարեւ-մուտս զբնաւ ազգան թողաւորօք եւ իշխա-նօք ըստ հրամանի Հոռոմայ հայրապետին

չարժեաց զալ յայս աշխարհ եւ մինչ նո-
քա հՀԷդուին անթիւ թաղմութիւնք նաւօք
ի ծովէ անտի ի Պտղոմիդիոյ ի թուակա-
նութեան ի ՈԼԸ (638), յղեաց իշխողս մեր
մեծ Լեւոն զմեզ առ կաթողիկոսն սուրբ
տէր Գրիգոր յաթոռն հայրապետական որ
կոչիւ Հռոմկլայ ի վերայ Եփրատայ եւ ի
յնայն մեր յաւուրս պենտակոստէից յայն-
կոյս Մարաշայ յարձակեցան ի վերայ մեր
ք... ի՛ մարք եւ սրով ճարակեցին զորս
ընդ մեզ կրօնաւորք եւ աշխարհականք
ոպիք իրրեւ քսան եւ յափշտակեցաւ ընդ
այլ ինչսն եւ զրեանքս ի վերայ որոյ սը-
ղայոյ անմխիթար չունելով զհաւասարն:
Իսկ ապա ի տեսչութենէ զթուականն Աս-
տուծոյ ի թուին ՈՆԱ (641) քննեալ ուր
վաճառեալ էին դարձուցաք զսոյն ի դե-
րութենէն, քանզի զտաւ ի զաւառն Ջաե-
նայ ի սատարութեամբ եպիսկոպոսի զա-
ւառին Ներսեսի եւ Վարդանայ կրօնաւորի
ածաւ սոյն առ իս վերստին եւ եղև վըշ-
տագնեալ ոպւոյ իմոյ մեծ սփոփանք եւ
մխիթարութիւն... (Հմմտ. տպ. Վե-
նետիկ, էջ 556-7. «Նորին ս. Ներսիսի յի-
շատակարան»):

ա. 2. 122.

Յիշատակարան մատենի գրութեան
(Ներսէս կրօնաւորի քուերորդի Ն. Լամ-
բրոնացիի):

Յամի ՄԴԴ թուականութեանն Հայոց,
եւ նուաստ եւ անարժան ծառայ Աստու-
ծոյ Ներսէս փափաղեալ աստուածայնոյ
տառիս, նորազոյն մեզ պարզեցեցելոյ ի
հոգւոյն ս., ի յետին եւ յանրարի ժամա-
նակիս... ետու զծագրել զսա առ ի մը-
խիթարութիւն վշտագնեալ եւ թշուառա-
կան ոպւոյ իմոյ, ո՛չ ի զբօսանս կատար-
ման զործոյ սորայս խրատու, այլ առ ի
յիտել ճամարութեամբ թէ հեռի եմք ի
պատուիրանացն Աստուծոյ օտար իմն չա-
ւիղ ունելով եւ անծանօթ, թէ յումմէ ա-
ռաջնորդեալք, յայտոցիկ ածեալք եղեաք,
րայց թէ ի ստութեանց հօրէն... (159) եւ
ի մերս զարմէ զայսոսիկ անջինջ յիշատակ
արձանացեալ եւ առիթ փրկութեան ի ձը-
մեռնացեալս ժամանակի երանելի հայրա-
պետն Ներսէս... (143): Արդ ի սկզբանն
զտոյն մեզ պարզեցողէ սրբոյն զրեցաւ սա
յերիտասարդական հասակի ի քսան եւ
չորս ամացն լինել... մինչ էրն ի լուո-
թեան եւ միայնութեան կրօնս ի հայոց
թ. զձիՉ (626). իսկ առ ի մէջէ ի նախ
յրկնայն յամի եօթներորդի սրբոյս եւ խա-
ւար ածելոյ ըստմաց եւ ցանդ ելանելոյ

րանի մարդարէլի նոր ասէ յերեսաց անի-
րաւութեան րառնի արդարն եւ մեր առ ի
նմանէ որր մնալոյ ի չորրորդումն ամի
զրկելոյ եղբոր սորայ Հեթմոյ աստուածա-
սէր եւ րարեպաշտ իշխանի եւ մեր եւ բո-
վանդակ զարմից մերոց ի սեպհական բը-
նակութենէ մերմէ ի զղեկէն Լամբրոնի
կոչեցելոյ եւ ի միարանակեցաց եւ հրեշ-
տակարնակ ուխտէ յՍկեւռայ վերաձայնե-
լոյ, յորում տեղուդ ծնունդ եւ սնունդ
սրբոյս՝ եւ յորոյ միջի եւ այժմ զամբա-
րան սորա եւ զրեցաւ ի սկիզբն զորոցս որ-
պէս յայտնէ ի յորքանութիւնն զորոյն այ-
լայլութեամբ ի ձեռն ուրումն եղբոր ա-
ւետեաց (աւետիք) սրբաւոր քահանայի ի
միարանակեցաց վանս անուանելոյ անա-
պատ, իսկ այլն եւ ի Սկեւռայ վերասա-
ցեալ, ձեռամբ ուրումն ի կղերիկոսաց ս.
Եկեղեցւոյն զօրաւար անուանելոյ ի յի-
շատակ Ներսէսի մեղապարտ ծառայիս
Աստուծոյ ի զատապարտութեան եւ մի-
այն սիրտակարար քահանայ կոչեցելոյ,
որդւոյ քուեր՝ սոյն տեսնոս աստուածայ-
նոյ... Յիշատակեցին աղայեմ առաջի
Աստուծոյ ամենայն քարեկամք նորա եւ
երջանիկ վարդապետքս մեր եւ տածիչք
հոգւոց մերոց՝ Գրիգոր եւ Բասիլ, առ ո-
րովք այժմ զեքերիմք ի վարժս, որովք
լցեալ առ մեզ լինին թերութիւն սրբոյն
յորմէ զրկեցաք, որք յաղօտ եւ ի նսեմա-
ցեալ ժամանակս մեր, որպէս զաստեղս
լուսապայծառս փայլին ի զիշերի...: Ընդ
սոսին եւ սնուցիչ մեր եւ տախտակաւ
վարժիչ զԲասիլ քահանայ եւ զայլ եւս
ուսումնակից եւ զաշակերտակից անձինս
զՅովնանցն եւ զԲարդուղիմէոս, նաեւ
զամենայն զարմ մեր զմեռեալս եւ զկեն-
դանիս, զաշխարհականս եւ զեկեղեցա-
կանս եւ որոց միանգամ անուանքն
զլ(ր)եալ են ի զպրութիւն կենաց, որպէս
զի ընդ նոսին եւ անուանք ձեր յիշատա-
կողացող զլ(ր)եալ լիցին յանմահ զիրն...:

(էջ 133) Ած.այլին իզմ փափաղանաց
պատուականագունելիք ինձ զիտելով միշտ ի
տերունականսն, վասն որոյ ուրախացու-
ցիչ առիթ մատուցանեմ քեզ նուէր սիրելի
հարազատ Մարիամ, զոր առ մեզ անցու-
ցեալ աստուածային հոգւոյն փշմանէ,
միշտ ընդ տուողին բարգաւաճելոյ առնն,
յորմէ որ վերադոյնդ յայտնէ քան համա-
նմանւոյն. երզ՝ զոր երկօք աշխատու-
թեան արձանագրեալ քոյոյս Ներսեսի,
յաղպաս որոյ բանն է քեզ ի սփոփանս ըն-
ձեռնեցի, զիտելով պատուականագրոյն քեզ,
քան զորովք քամահեցեր, զոսկի եւ զա-
կանս պատուականս եւ զորս նոյնպիսի...:

Քան յիշատակի մատենին (Ներսէս կրօնաւորի) .

Աստուածային մարդասիրութեան նախախնամութիւնն միշտ որպէս բարի ոք ... (286) զորոյ զգեցելի յարմարումն ոչ յոյժ աղօտացեալ տեսաք եւ ի մերում ժամանակին, սրբովս աստուծոյ (խօսքը Ներսէս Լամբրոնացիի մասին է) սփռեալ առ հանուրս զամենեւեան ուսկանէր ի մի միարանութիւն հաւատոյ եւ ի միոյ շինուածոյ յօտուած, յորս ոչ սակաւս տանջէր... Ջորոյ տեսեալ իմոյ նուաստութեանս զչաւիղս պնացիցն որդի քեռ սորա եւ հոմանուն, զփայլի բազում խորհրդօք վարանեալ, խնդրելով զմի ոք լուծանել զիմն վտանգ, զի ո՛չ կամէի լուսոյն ընդ պրտանաւ թաքչել, մանաւանդ զի խաւար մեղացն եւ ատելութիւն եւ ամենայն հակառակութիւնն առ այսպիսիս բազմացեալ խուսափէին ծածկելոյ: Եւ ապա պատահեալ առն իմաստնոյ եւ վարժելոյ ի մանկութենէ ամենայն հին եւ նոր կտակարանօք, որոյ անուն Գրիգոր յորջորջիւր, որոյ ոչինչ էր վերջին դտանիլ ընդ

ամենայն իրի, ի սորա հանդուհաւոր լինելոյն, յորմէ խնդրեալ արձանացուցանել ներքողիւք զվարան, որոյ ի սկզբանն սակաւ ինչ եւ զովելի հակառակութեամբ բերեալ, ըստ սրբոց օրինի վերապանցութիւնն լան զչափ զսրութեանն զայս վարկանելով եւ ապա ի բաց ընկեցեալ զայսպիսի ընդդիմադրութիւնն յանձն առնուտալ, ըստ որում տեսանիդ (?), քանզի եւս իւր ըստ սրբութեանն հոմացեղն լինելոյ, ո՛չ տայր թոյլ ընդ պրտանաւ ծածկել եւ զատ ի յինքեանս պտեայն, քանզի գնորայն պատմելով եւ զիւրն եւս իրրեւ զօտարի ասէր:

Որոյ եւ մեր՝ յայսմ ժամանակի տուեալ զանձն յաշակերտութիւն, որպէս կրկին ժառանգել զոր կորուսին, զի թէպէտ ի նմանոյն վրիպեալ, այլ ի սմանէ թերեւս ըստ յաջողելոյ տեսնն մի լիցի ունայնաձեռն ելանել... Եւ եղև վերափոխումն սորա ի ՈՈԷ (617) թուարեութեանն տուժարի Հայոց, ի վերոյ գրեալ ամսանն (Յուլիս 14), իսկ գրութիւն ճառիս (Ներսիսի ներքողի կամ կենսագրութեան) ի ՈԾԳ (653):...

3

Թիի 3.

ԱՆՈՒՆ Մեկնութիւն երգ-երգոցի (Գրիգոր Նարեկացի) .

Նիիիի տաղաւոր եւ մասամբ ողորկեալ բուղք .

ԿԱԶՄ. կաշեպատ .

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ոչ վատ. ընթեռնի. կազմ աւից միեչեւ քղ. 51 էիչ մը ցեցակեր .

ՄԱԳՊԱՀՊ .

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1-2, 127բ-131ա. 132.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 15.3 X 10 X 1,8.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին. 13X8 կամ 11X7,8 ԹՈՒՂԹՔ 132.

ՏՈՂՔ 21,16

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ կարմիր մեկնով .

ԳԻՐ նոտրգիր .

ՍԿԶՆԱՏԱՌՔ Նոտր Մեծատառք .

Ա. ա. 1. 4ա.

Յառաջաբանին սկիզբը կը պակսի: Ձեռագիրը կը սկսի բառերովս «զի այդպիսի խնդրք մէկնել զերջ երգոց այնոցիկ էր, որ ընդ Սողոմոնին էր հողուով, զի եթէ

ԼՈՒԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ. 28 ք.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Յակոբ .

ՍՏԱՅՈՂ գրիչը .

ԿԱԶՄՈՂ .

ԺԱՄԱՆԱԿ Ժէ-ԺԸ դար .

ՏԵՂԻ .

ԾԱՂԿՈՂ հաւանականաբար գրիչը .

ԿՆԻՔ ԹՂ. 3ք. Քրիստոսի ծառայ Տէր Աստուածատուր .

ՅԻՇՏԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 124բ, 131 ք. 3ա.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 3.44 մէկ, եւ 45-132 ալլ գրչից գրուած .

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Նիւսացին Գրիգոր, որ կատարեալ վարդապետ էր եւ հոգեբանակ (կը պակսին ուրեմն « Հրամանքէ աստուածասէր թագաւորութեանց ո՛վ Տէր Արքայ, բուն եւ

տելի էր քան զկար մեր» բառերը.) ... (11) հօր իւրոյ բերէ վկայ օրհնութիւն օրհնութեանց տսելով թէ տէր ասաց ցիս որդի իմ ես զու ես այսօր ծնայ ըզբեղ...»:

Իսկական մեկնութիւնը կը սկսի՝

11ա.

Երգ երգոց որ է Սողոմոնի. «Սողոմոն խաղաղութիւն թարգմանի, որով առակէ զՔրիստոս զի նա՛ է խաղաղութիւն մեր որպէս առաքեալ... (124բ) Դարձեալ եւս յաւէտ փառք շնորհատուողին տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի հանդերձ հարրն եւ Ս. Հոգւոյն յ. յ. ամէն»:

Դիրքս տպուած է յիշատակարանով միասին 1789, Վեներտիկ. վերնագրովս. «Ս. Հօրն մերոյ Դրիդորի Նարեկացւոյ մեկնութիւն երկոց երգոյն Սողովմոնի»:

Ահաւասիկ Դրիդոր Նարեկացիի յիշատակարանէն քանի մը տողեր (տե՛ս էջ 124բ).

ա. 1. 124բ.

«Նիդ (426): Ի թուականութեանս եւ ի թաղաւորութեանս Հայոց, հարկեցայ ես Դրիդոր քահանայ, ի Նարեկայ, որդի տեառն հոսրովայ Անճեւացեաց եպիսկոպոսի ի Գուրգէնայ աստուածասէր քրիստոնապաւկեալ արքայէ, յորդւոյ Աքուսահիլի Համազասպ թագաւորի, առ ի մեկնութիւնս ահաւոր բանիցն Սողովմոնի եւ բացայայտել զխորին ծածուկսն, որ ի նոսա որ են քաղցր առ ի լսել...» — տես եւ հմմ. թիւ 45 Բ. եւ 162:

ա. 2. 3ա.

Աղերս առ Ս. Հ. Աստուած եւ հայցէ յօղնութիւն ասելով, այսպէս.

- 1) «Ձէղդիդ սուրբ աղբրսեմ առ իս ժամանեալ, զիմս մտաց զաշն բաց որ կարողանալ, Հրմտանալ բանից որ յատալի իմ կա, զի ծրումն բանիցս յառաջ ընթանաւ...»

Խաթոյ Յակոբս եւեթ, նուաստ, օղնեայ դու միշտ լինիլ պատրաստ, զի թի այլ ինչ իրաց զոյ փաստ, քարչեն ինձ զբաղմանց լաստ...»

Կը սկսանք քանի մի բառեր, հաւանա-կանարար վերնագիրը արձակ լեզուով, եւ ապա կը շարունակուի «Ջոր ասացեալ տեառն Դրիդորի ներանձնաւոր քահանայի եւ հոգեշնորհ սուրբ վարդապետի որդւոյ տեառն հոսրովայ...»:

ա. 3. 131բ.

«Թուին Յիսուսի 1782... մեծ սիւնհո-ղոս եղեւ ի ս. եկեղեցիս ուղղափառաց յաղապ հետեւողն հանդերձ մեծամեծ եպիսկոպոսօք եւ իշխանապետօք, որոյ ժամանակի էր զէտ տեղւոյս Զաքարիա աղղասէր կարդացեալ պետն, որոյ տէր յաջողս արասցէ ի գործս իւր»:

Յովհաննէս վրդպ.

Մեկնութիւնս տպուած է երկրորդ եւ երրորդ անգամ ի Վենետիկ 1872 եւ 1840 ի «Մատենադրութիւնս Ս. Հ. մ. Դրիդորի Նարեկայ վանուց վանականի. տ. Հայկ. Մատենադր. Հ. Զար. Գ. էջ 486-7. հա-մամատէ՛ Դրիդոր Տաթեւացիի «Համառօտ լուծմունք քաղուածոց երկոց երգոյն Սո-ղոմոնի»․ զրչ. Մխիթարեանց, ի Վիեննա, թիւ 374 (119) եւ «Վարդանայ վարդապե-տի պարզութիւն յերկ երգոյն» զրչաղիւր ի Վիեննա, թիւ 45. ինչպէս Վարդանին, նոյնպէս եւ Դրիդոր Տաթեւացիի եւ ու-րիշներուն Նարեկացիի Մեկնութիւնը ծա-ռայած է իւր հեղինակաւոր աղբիւր տես Տաշեան ցուցակ, էջ 208-209, 828, 1075: Անցեալ դարուն ալ Աբրահամ վրդ. Կ. Պօլսեցիմ «մանաւանդ հետեւութեամբ հը-րեշտակային վարդապետին մերոյ սրբոյն Դրիդորի Նարեկացւոյն» հեղինակած է իր «Մեկնութիւն երկոց երգոյն»ը, 1833ին, Շումնու քաղաք. ցուց. Տաշեան, էջ 123:

Թիտ 4.

Անոնի Շաղկապ Աստուածաբանական
Պրոկղի Դիադոխոսի մեկնեալ ի Սի-
մեօնէ Գ.

Նիտի տողեալ վատ ողորկեալ Բուզք.
ԿԱԶՄ կաշեպատ, անմշան ծաղկազարդե-
րով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 140, 141.

ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ 17 X 11 X 2,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին, 13 X 8.

ԹՈՒԴԹ 141.

ՏՈՂՔ 24, 23

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ կարմիր քանաճով նոսրգիր
ԳԻՐ նոսրգիր

ՍԿԶԲԱՏԱՌՔ քոչնագիր, մարդագիր,
զարդագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳՔ ԹՂ. քոչնագրոյ.
մարդա-զարդա-պատկերներ.

Ա. ա. 1. 2ա.

Սիմեոնի Գառնուոյ եպիսկոպոսի արա-
րեալ մեկնութիւն գրոցն Պրոկղի. ի քարգ-
մանչացն մերոց առաջնոց Մովսիսի ասեմ
եւ Դաւթի եւ ընկերաց սոցին զբ քաւնա-
կան ռուսմամբն էին կրթեալք ոչ ունիմք
զՊրոկղս քարգմանեալ կամ մեկնեալ...
եւ զանմարմինս բացայայտէ, որոց տեսո-
ղութիւնքն վերաբերին առ ընաղանցա-
կանն (3բ)։ 3բ-4բ ցանկ գրոցս, ուր դր-
ուած են զլիաւոր նիւթերու ցանկը հե-
տեւեալ ձեւով.

Թղ. 5ա.

Վասն Միակի եւ Բագմութեան (7 Հատ-
ուած). 12ա. Վասն (յաղագս) վերացու-
ցոյի (վերցուցողի) եւ վերացուցնելոյ,
որ է պատճառ եւ պատճառելի կամ ստո-
րոգութիւն եւ ենթակա (1-8)։

Թղ. 14ա.

Վասն (յաղագս միշտ իբր վերնագրութիւն)
Նախնականի բարուոյ եւ սնկարօտի եւ կա-
րօտացելոյ եւ թէ զոյ պատճառ էիցս եւ մի
է եւ էիցս ակիցրն եւ պատճառ նոյնինքն է
նախնական բարութիւն եւ թէ բարութիւն
եւ միութիւն միւսնոյն է (9-14 Հատուած)։
21ա. Վասն անհակադարձականի, ինքնա-
դարձականի եւ ալլադարձելոյ (15-18)։
28ա. Վասն կարկապտութեան էիցս (թէ

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. 5ա, խիստ սովորա-
կան. ինչպէս միւս պատկերները՝
կարմիր մեկնով պարզ ուրուագծեր.

ԳՐԻԶ Տիրացու Բարսեղ Սեբաստացի.

ՍՏԱՑՈՂ գրիչն.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ ի ճառիլ (1171=1722).

ՏԵՂԻ Սեբաստիա.

ԾԱՂԿՈՂ Տիրացու Յակոբ Նախաշ.

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 139ա, 139բ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ գիրքս հաւանակամա-
բար դարձեալ Ստեփաննոս պատրի-
արքէն ընծայուած է 1833 Յուլիս
23-ին, Արմաշի վանքին։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ի սեռից մինչեւ անհա(ս)տ եւ թէ ի մարմ-
նոց մինչեւ յԱստուած եւ աճախագոյն
յաղագս սեռից եւ տեսակաց եւ անհա-
տից (19-40)։ 42ա. Վասն յայլում կայա-
ցելոյ եւ ինքնակայի (41-49)։ 47ա. Վասն
ամանակաւորի եւ յաւիտենականի (50-
55)։ 51բ. Դարձեալ ստորոգութեանց եւ
ենթակայից (56-67)։ 57ա. Վասն բոլորի
եւ մասանց (66-74)։ 63ա. Վասն պատ-
ճառաց զանազանութեան (75-76)։ 64բ.
Վասն զօրութեանց եւ ներդրութեանց
(77-79)։ 67ա. Վասն մարմնոյ եւ ան-
մարմնոյ (80-83)։ 69ա. Վասն միշտ էակի
(84-85)։ 70ա. Վասն զանազան անհնու-
թեան (86)։ 71բ. Վասն էակի եւ զանազա-
նութեան նորին (87-88)։ 73ա. Վասն սահ-
մանեցելոյ եւ սահմանից (89-96)։ 77բ.
Դարձեալ վասն ստորոգութեանց եւ են-
թակայից (97-13)։ 82ա. Վասն յաւիտենա-
կանի եւ անհատի (104-107)։ 83բ. Վասն
եղանակաց հաղորդութեան եւ այլն (108-
110)։ 84ա. Վասն աստուածաշնոյն իմա-
ցականաց եւ լոկ իմացականաց եւ իմա-
ցական անձանց եւ լոկ անձանց եւ այլն
(111-112)։ 85ա. Վասն աստուածական
թուոց եւ հաղորդութեամբ աստուածայ-
նոց, որք են ընդհանուրքն (113-122)։
90բ. Վասն նախկին պատճառին, (որ է
բարբարան Աստուած) (123-128)։ 93ա.
Վասն հրեշտակաց եւ անձին մարդոյ եւ
երկնից (յորումն եւ շարկապումն յԱս-
տուծոյ մինչեւ ցատորինս (129-135)։ 97բ.

Դարձեալ (վասն կը պակսի) ստորոգութեանց եւ ենթակայից (136-140): 99բ. Վասն նախախնամութեան Աստուծոյ, որ ի ձեռս հրեշտակաց (141-144): 101բ. Դարձեալ վասն ստորոգ. եւ ենթակայից (145-166): 110բ. Վասն իմացականաց եւ իմացմանց եւ իմանալեաց (167-183): 120ա. Վասն անձին (184-206): 134բ. Վասն աղետական (ցանկի մէջ սխալմամբ անգատալ է գրուած) անձին որ է բանական հոգին (բոտ վերնադրի) (207-211): Ամէն մի զլուսի բաժնուած է հատուածներու, որոնք խնդիրքի է լուծուեմքի՝ ձեռով կը լուսարանեն արծարծուած հարցերը: Ձեռագիրս նման է Վիեննայի Մխիթարեանց թիւ 372 (123ա) օրինակին: Ս. էջմիածնի Մատենադարանն եւս ունի մի օրինակ: Տե՛ս Տաշեան ցուցակ, էջ 825. Մատենադարան մանր ուսումնասիրութիւնք (Վիեննա, 1895), էջ 23-28, 147-161: Արարատ 1888, յիշատակարան թիւ 1872 ձեռագրին: Հ. Բ. Սարգսեան, Բագմավէպ, 1894, 122-30, 310-28. Procli institutio theologica, Համպուրկ, 1618: Plotini Enneades ed. fr. Creuger et H. Moser primum accedunt, Porphyri et Procli Institutiones, Paris, 1855. (Տաշեան ցուց. էջ 1145):

Յիշատակարան քարգմանչի.

ա. 1. 139ա.

«Եղեւ լուծմունքս բանիցն Պրոկիի պղատնական իմաստասիրի ի 1100 թուականութեանս հայոց ի նուաստ Սիմէոնէ Գառնուոյ եպիսկոպոսէ...»:

Յիշատակարան քարգմանդի գրոցս.
բ. 1. 139ա.

Թարգմանեցաւ զիրքս Պրոկիի զիադոխոսի պղատնական իմաստասիրի, ձեռամբ Սիմէոնի անպիտան քահանայի եւ կրօնաւորի ի վրաց լեզուէ ի հայ լեզու յերկիրս հայոց ի վանս վրաց, որ կոչի պղնձահանք ի յաւիտենից թուականին ցչծղ (6756): Աղայեմ գձեղ ուլ եղբայրք ներել ինձ զի յոյժ աշխատութեամբ թարգմանեցի... երկրորդ՝ զի յոյժ ծերացեալ էի եւ տկարացեալ յաչաց եւ ի մտաց եւ ի զօրութենէ զի զլաթմանեմք էի, այլ զի ոչ էր սա թարգմանեալ ի մեր լեզու յայն սակս թարգմանեցի...»: (Տես ամբողջ յիշատ. Տաշեան «Մանր ուսումնասիր. 29-30 եւ հմտ. ցուցակ, էջ 826):

Գրչի յիշատակարան.

ա. 2. 139բ.

«Ներողութեամբն Աստուծոյ աւարտեցաւ Գիրքս պրոկիական ասացուածոց եւ լուծութեան որ ի սիմէոնէ եպիսկոպոսէ Գառնուոյ արարեալ

Թիւ զրոյս այս է հայոց ի նախի (1171) եւ աւարտման զրոյս օրն չորեքշաբթի անուանեալ էր: Ձեռամբ Սեբաստացու տէրացու Բարսեղի եւ իւր եղբոր որդոյն տէրացու Յակոբին որ կոչի պատկերաւան կամ նախաշ, այլ եւ յաւելի գծուածք եւ վատթարագոյնք օտարացեալք ի հոգեկան սիրոյն սառեալ եմք մեք մեղաւորք...»: Ինչպէս կարելի է տեսնել զրէջը տղէտ է եւ այդ պատճառով շատ մը բերանախառնեք սպրդած են ձեռագրին մէջ:

5

Թիւ 5.

ԱՆՈՒՆ Ժողովածոյ (ոսկեփորիկ).

Նիւթի հիւնած ողորկեալ քուղք.

ԿԱԶՄ կաշի.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ յաւ չէ. մաշուած եւ տեղ տեղ ցեցակեր եւ եղծուած մանաւանդ առաջին եւ վերջին քուղքերը, կարկրտած մինչեւ 79 էջ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱԲԿ ԹՂ. ա, Գ.

ԴԵՐՈՒԹԻՒՆ 16 × 12,5 × 5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին 13 × 9½.

ԹՈՒՂԹՔ 188.

ՏՈՂՔ 17, 19, 20, 28.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ կարմիր բոլորգիր.

ԳԻՐ բոլորգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ երկաթագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Գրիգոր վարդապետ.

ՍՏԱՑՈՂ Տէր Զաքէոս եպիսկ. Տ. Ստեփանոս վ. եւ Սարգիս.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 840 (ՊԵ) = 1391.

ՏԵՂԻ վանք Սուխարայ կամ Խառաքաստայ.

ԾԱՂԿՈՂ.
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. Բա, Բբ,
Գբ. 154. իսկ յիշ. 302. 269. 54.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ քուղքեր ինկած են էջ
106-107-ի մէջ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 1ա.

Երանելոյ եփրեմի խորին ասորոյ ա-
սացեալ՝ Յաղապ Նինուկացոցն՝ Յորդո-
րումն ապաշխարութեան. «Ահա հրաման
հասեալ առ մարդարէն Յունամ քարոզել
Նինուկէի էմուտ նա ի քաղաքն եւ ահեղ
ձայն նորա խռովեցոյց զամենեւեան: Քա-
ղաքն հեթանոսաց խռովեցաւ ի ձեռն քա-
րոզին հերթայեցոյ: Յելանելն Յունանու
ի ծովէն, յուղեցան ալիքն ի մէջ ծովուն
... (էջ 39) որ եւ զմեզ արժանի արասցէ
ողորմութեան իւրոյ եւ մարդասիրու-
թեան. Յիսուս Քրիստոս խաչեալ թաղա-
ւորն մեր որ է արհնեալ յաւիտեանս յա-
ւիտենից ամէն»:

Տպ. Վենետիկ 1836. Եփրեմի մատենա-
դրութիւնք. 4. 4:

Տէ'ս նոյն ճառի հատուածը Վիեն. Մխ.
քով. թիւ 224 (8) թղ. 176ա-176բ. հմմ.
Յուցակ, էջ 577 եւ 1086:

Տէ'ս էջ 3, Յուց. Ասորերէնը. տե'ս
Burgess. The Repentance of Nineveh.
London, 1853. (Յուց. էջ 1086):

Բ. ք. 1. 39.

Նորին Երանելոյն եփրեմի խորին ա-
սորոյն ասացեալ յորդորումն պահոց.
«Պա՛հ ցայտնի՛ք՝ ծածուկ պահօք բուսն-
դակին, եւ որ արդելուն ի կերակրոց, ար-
դելմամբ չարեաց կատարին քանզի ոչ ի
միոյ անդամոյ կա'յ մարմին եւ ոչ միով
քարեւ կատարի չինուած... (էջ 50) որոց
լիցի ամենեցուն մեզ հասանիլ շնորհաւք
տեառն մերոյ եւ փրկչին Յիսուսի Քրիս-
տոսի որում փառք...»:

Տպ. Վեն. տ. վեր: Հմմ. Մատենադի-
տութիւն, 187:

Գ. ա. 2. 50.

Սեւեռիանոսի եպիսկոպոսի ասացեալ
րան ի սուրբ աւետարանին մեկնութենէն
(Ղուկասու):

«Այր մի իջանէր յերուսաղեմ (յերու-
սաղեմէ) յերիբով եւ անկաւ ի ձեռն աւա-
ղակաց, որք մերկացուցին զնա եւ վէրս
ի վերայ եղին, թողին կիսամաշ եւ զնա-
ցին: Արդ յորժամ արար Աստուած զերկինս
եւ զերկիր... (54) եւ որ մեզ չար թուի

ոչ արասցուք ընկերացն եւ այնու կատա-
րի հրամանն Քրիստոսի՝ Աստուծոյ մերոյ
որ է արհնեալ յաւ...»:

Տպ. Վենետիկ, 1830, էջ 202-204. 12-րդ
ճառ. Ճառք Սերերիանոսի Եմեսացոյ
Փաղարացոց եպիսկոպոսի՝ Հայ-լատ.
J. B. Aucher. Severiani sive Seberiani
Gabalorum episcopi Emesensis Homi-
liae. 1827. թ. 408-413: Վիեննա. Յուց.
թիւ 1, 174բ. տ. էջ 1148 նաեւ անոր այլ
գրութիւններ:

Դ. ա. 3. 55.

Յովիաննոս ռսկեքերամի ասացեալ յա-
ւետարանին Մեկնութենէ (Մատթէոսի).

«Արք երկու ելին ի տաճարն կալ յա-
ղաթս. մինն փարիսեցի եւ միւսն մաք-
սաւոր եւ սկսաւ փարիսեցին զառաքինու-
թիւնս անձինն թուել, ոչ եմ ես մեղաւոր
ասէ՛ որպէս զամենայն աշխարհս եւ ոչ
իրեւ զմաքսաւորս զայս թշուառկան եւ
անյապ անձն զամենայն աշխարհս պար-
տաւորիցեր ընդէր եւ զոր առ քեզ մեր-
ձաւորդ էր նեղիցեր... (61), եւ խոնար-
հութեամբ զարդարութիւն ստացաւ, ո-
րում եւ զմեզ արժանի արասցէ Յիսուս
Քրիստոս որդին Աստուծոյ որ է Աս-
տուած...»:

Տեա տպ. Մեկնութիւն Մատթէոսի ս.
Յ. Ոսկեբերանի, Վենետիկ, 1826, 2 ճառ.
տե'ս Մատենադր. 531շ. եւ Յուցակ, Տա-
ւեան, էջ 1128:

Ե. ա. X 61.

Քարոզ աւագ ուրբաքին ասացեալ ու-
մանց վարդապետաց.

«Կտակ յետ մահու հաստատուն է: Կին
ոմն մեծատուն ունէր 3 որդիս, մեծ եւ
փոքր եւ միջակ, մեծն կարէր առնուլ հաց
դի երկայն էր եւ միջնակն ոչ կարէր հա-
սանել ի հացն այլ խնդրէր զի խաւէր...
(89) թէ փոխելոյ է նորոգին (ղկտակ իւ-
րեանց) եւ հաստատեն. է ինչ որ ի հնոյն
խափանեն եւ այն հաստատ լինի որ յետ
մահուն է այսպէս որդին... (թերի)»:

էջ 90 կը սկսի տարբեր գրութեամբ,
զարձեալ թերի. «Քարոզ վասն բղջախո-
հութեան: Եւ այս մեղաւք սատանայն ա-
ռաւել պատերազմի ընդ մարդիկ... (96)

և ստատանայ ըստ այսմ մեղսուցանել և ևս արար հարկանել գհուրին. բաւ է... (թէ-րի)»:

Ձ. ա. 4. 97.

Երջանիկ և աստուածարեայ սուրբ հաւրն մեր և վարդապետին Յոհաննու Ե(ր)զրմկացւոյ մականունն Պլուզ կոչեցեալ ժողովեալ ի կանոնական հրամանաց սրբոց հայրապետացն ի խրատ և յուղ-յութիւն մանկանց եկեղեցւոյ. աւգնեա Յիսուս «Ամենադաւր թաղաւորին մերոյ Աստուծոյ, և Յիսուսի Քրիստոսի բարեբար փրկչին հաւատարիմ ծառայք, զընեալք և աղատեալք անրիժ և անարատ արեամբ նորա փրկեալք: Միածնի որդւոյն Աստուծոյ ժառանկակիցք և արքութեան երկնից ժառանգորդք. ճշմարիտ և քաջ հովիւն հետեւեալ հաւտք և խաչինք բանաւորք... (յառաջարանք կը վերջանայ էջ 101 բառերովս) և ոչ աջ խոտե-րելով և ոչ յաւհի. և ակիրքն բանիս այսպէս արասցուք»:

էջ 100 Յովհան երզնկացի կը գրէ իւր աղբիւրքներու և նպատակի մասին. «Քրե-ցի զսակաւ բանս խրատուց ի կանոնա-ցան հրամանաց առաքելոց սրբոց և աս-տուածադուամար ժողովոյ սուրբ հարցն սահմանաց և ժողովեցի դոյժմ հարկաւորն և պարտանին ի յաւդուռ քրիստոնէից. որպէս զի եպիսկոպոստներն յամե-նայն ի վ(ի)ճակս իւրեանց ի քաղաքս և ի դեղս զրեցեան և առաքեացեան և քա-հանայքն ուսանիցին և ժողովորդեցին իւրեանց քարոզեցեան»: Ապա բուն նիւթը՝

— 101. — Յաղագս հաւատոյ. «Նախ պարտ է իմանալ թէ զի՞նչ է քրիստոնէ-ութիւն...: — (106) — զի թէ մի ոք ի մարդկանէ մերձ լինի արդելուն մարդիկը յանարժան զործոյն, յորժամ լաւ (թե-րի)»:

«Վասն սնուցանելոյ զտղայսն ծնողացն» զլուսէն միայն վերջն է պահուած, որ կ'աւարտի բառերովս. «... հարք խրա-տեցէք զորդիս ձեր և սնուցէք սրբու-թեամբ և երկնալիւս: — էջ 101-108-ի բո-վանդակութիւնը տես լրիւ կերպով թիւ 195 Ա. և 209 Ձ:

— 108. — Վասն պսակին. — Եւ երրորդ որք այսպէս սրբութեամբ սնանին... (114) և պահաւք և մատաղաք քաւես-ցեն և այլ մի մեղիցեն»:

114. — Յաղագս շնութեան. — «Քրիս-տոնեայք մի անկցին յախտ շնութեան և մի շունք և պոռնիկք կոչեցցին...»: էջ

118. Վասն զոգուրքեան. «Զի զոյն Աս-տուծոյ հակառակ է և սրբոցն անհնա-յանդ...»: էջ 120. Վասն երդման. «Ու-թերորդ բան կանոնական վասն երդման որ ոչ է պարտ քրիստոնէին երզնուլ սուտ կամ իրաւ. «Զի թէպէտ Մովսիսի աւերի-նաւն...»: էջ 122. Գրք զլուսիւր նուիր-ուած է սուտ վկայութեան, «Զոր Աս-տուած խօսեցաւ ընդ Մովսիսի...»: 10րդ կանոնը (էջ 123) կը ճառէ «Հայհոյու-րեան կամ իշոցքի» մասին «Վասն ահեղ և մեծ, դառն և զարհուրելի մեղացն որ ասի իշոցք՝ զեղջուկ բառով և ըստ զրոց սովորութեան հայհոյութիւն կամ թշնա-մանք կոչի... (127) խրատ քրիստոնէից որ զարհուրին և դառնան յայնպիսի չար և յիմար սովորութեանն»:

127. — «11րդ կանոն զրեմք որ չէ պարտ որ քրիստոնեայք զիրար ատեն զի զոր Աս-տուած Մովսիսի աւերինաւք ասաց... (131) հրաժարականք են զոր ոչ է պարտ քրիստոնէին առնել և զործել: Եւ այժմ զրեմք զայն զոր պարտ է առնել քրիստոնէին և հարկ ի վերայ կայ և աւերէնքն հրամայեաց»:

131. — Վասն սիրոյ. — «Եւ է առաջին պատուիրանս սէրն և ի համար կանոնա-ցըն... (135) զի և Աստուած զմեզ սիրեցէ և զթութեամբ և քաղցրութեամբ ի մեզ հայեցի»:

135. — Վասն աղօթից. — «Եւ պարտ է քրիստոնէին յաւրն երեք հետ աղաթք առնել, ի լուսանալ աւուրն... (138) և այն մեծ չարիք է քան զբանիւն և ան-թողի մեղք»:

139. — Վասն խառնութեան. — (և հաղորդ տալոյ) «14 զլուսի զրեմք վասն խոստովանութեան, որ մեղ Աս-տուծոյ մեծ բարի(ք) և պարգեւք է և հոգոց կենդանութիւն... (143) և արտա-քոյ եկեղեցւոյն մի իշխեսցեն քահանայքն ի տանս ժողովրդոցն աւրէնս տանիլ և անդ տալ զբարութիւնն, բայց եթէ ծանր հիւանդ լիցի, և այս ի կանոնաց սրբոյն Սահակայ է որ կայ ի Ին (25) զլիսին.

143. — Վասն ռդորմութեան. — «Ողոր-մութիւն արարէք աղբաւոց և կարօտե-լոց՝ զի ողորմածացն է... (144) սրբիս ի մեղաց և արդարանաս»:

144. — Վասն պսակից. — «Զպահն սուրբ և անարատ պարտ է պահել քրիս-տոնէին, զի որք սրբութեամբ պահեցին... (146) զի արբեցողք զարքաութիւնն Աստուծոյ ոչ ժառանգեն»: 146. Վասն հարսանեաց. — «Ի կնուքն և ի պսակն ոչ է պարտ արրեանալ...» 147. — Վասն ան-



դարձի. — «այլ եւ այս օրէնք է քրիստոնէից զի յորժամ հասանի նմա հիւանդութիւն...»: 147. — Վասն ոչ սուգ առնուլ. — «Դարձեալ ի վերայ ամենայնի գրեմք դայս կանոնք հաստատութեամբ... (149) Բաշխեցէք զի առաքելական եւ կանոնական հրամանք է»: Զեռպրոյս մէջ այս կանոններն 19 մասերու բաժնուած են, մինչդեռ օր. Վիեննացիներու թիւ 4-ը ունի 16, թիւ 58 (15) ունի միմիայն 14. տե՛ս Յուց. էջ 16, 274. Հմտ. մեր թիւ 195. Ա:

Է. ա. 5. 149.

Վասն կարգի քահանայից ի ժամ ձեռնադրութեան. — «Արք եղբարք խորհուրդք քահանայութեանն մեծ է քան զամենայն խորհուրդս եկեղեցւոյ զի չէ երկրաւոր, այլ երկնաւոր... (154) յարմարիչք ցրուեալ անդամոց ի զլուսն մեր ամենեցուն Յիսուս Քրիստոս տէր մեր օր է եւ այլն»:

— Զարարող բանիս զարհիպիսկոպոսն եւ զտիեզերալուր վարդապետ զտէր Ստեփանոս յիշեալ (154):

Ը. ա. 6. 154.

Գէորգեայ վարդապետի ասացեալ վասն սուրբ հաղորդութեան ի խնդրոյ Յովհաննէս քահանայի. «Արեամբն Քրիստոսի փրկեալ Էղբարք իմ ի Քրիստոս, արդ ի միտ առէք՝ զի պարտ է քրիստոնէին խոստովանելով եւ ապաշխարելով լուանալ զանձն ի մեղաց եւ ապա հաղորդիլ մարմնոյ եւ արեան Քրիստոսի... (164) Հաղորդութեամբս հասանիցեն կատարեալ փրկութեանն Յիսուսի Քրիստոսի ի փառս Աստուծոյ Հաւր ամէն»:

— Ծառս բաժնուած է 5 մասերու. 1) Յոյց տալու համար թէ՛ «պատարազեալ սուրբ հացն եւ զինին մարմին եւ արիւն է Քրիստոսի» 2) «Վասն հէր է մարմին այսինքն միս եւ արիւն հացն եւ զինին». 3) «Յի՞նչ պէտք տայ Քրիստոս ի ճաշակումն զմարմին եւ զարիւն սուրբ». 4) «Թէ պարտ է նախ սրբիլ խոստովանութեամբ եւ ապաշխարութեամբ եւ ապա ի սեղանոյն Աստուծոյ հաղորդելի». 5) «Ցուցանել զչա՛հ ճշմարիտ խոստովանելոյն եւ զսրբութեամբ հաղորդելոյն եւ զվնաս թաշտուցանելոյն եւ զանարբարար հաղորդելոյն»: Խնականաբար զոգտիօխութիւնը կ'ընդունուի եւ իբր միակ ուղիղ դաւանութիւն կը քարոզուի: Քարոզս ունին

Վիեննացիները թիւ 4. 15p¹-17a¹. Յուց. էջ 16. եւ թիւ 324 (101), 153p-155a. Յուց. էջ 7692. տե՛ս այլ գործերը Տաշեան, Յուց. 1072:

Թ. ք. 4. 164.

Երանելոյն ՅՈՀԱՆՆՈՒ ՊԼՁՈՅ տիեզերալուր վարդապետի ասացեալ բան. «Արար Աստուած զմարդն հոգի եւ մարմին եւ զարդարեաց յիւր նմանութիւն պատկերին եւ զմիտքն հոգւոյն աչք արար եւ զաչքն մարմնոյն ճրպղ... (209) Այսու երևի իմաստութիւն մարդոյն, որ զարարածս Աստուծոյ իմաստասիրէ եւ զպարզեւն իմանայ եւ զտուողէն զոհանայ»:

— Յովհաննէս Երզնկացիին ժողովրդական բարրառք ուսումնասիրելու համար առհասարակ շատ առատ նիւթ կը մատակարարէ, յիշենք հոս միայն քանի մը բառեր. էջ 183. իսկի, ըզորդ: էջ 185, պարոն բառը ունի իշխանի իմաստով: 186. կու հնարի: 195. կու ծաղկի, կու առնու, կու եռայ եւ չարժի: 196. զի յաշխարհ շատ սով էլի (Ռուսահայ բարրառով է եղել) ու շատ սրածութիւն ու շատ նեղութիւնք: 197. կու տեսնեմ, կու խորհիմ, կու իմանայ եւ այլն: 198. յարքածի նման կամ (արքած) ուտել պիտի ու իմել:

Յովհան Երզնկացիին (Պուղ, Մործորեցի) վերադրուած արարչագործութեան այլ բարոյղները տե՛ս Վիեննացւոց թիւ 10 (8Ա) Յուց. էջ 972. — թիւ 213, Յուց. էջ 543, 546. — թիւ 437, էջ 901: Այլ զըրուածքները տե՛ս Տաշեան, Յուց. 1126:

Ժ. գ. 4. 209.

Նորին երգանիկ հօրն մերոյ Յոհանէս Պլգոյ արարեալ բան ի վերայ սաղմոսին. «Աւրէնք տեսնեմ ամբիծ են. շատ աւրէնք կալ յաշխարհիս սպա ամբիծ չէ... իմաստանան ու զաշխարհի սկստ արհամարհեն եւ յԱստուծոյ սկսն հաստատին»:

ԺԱ. ա. 7. 211.

Երանելոյն Եփրեմի ասացեալ յաղագս ապաշխարութեան. «Արդ՝ լուսացարուք, սրբացարուք ընկեցէք զչարիս յանձանց ձերոց եւ զաղարեցէք ի չարեաց ձերոց եւ ուսարուք զբարիս զործել: Եւ եւ զեղծեւն եւ զժահրն եւ զաղտեղեւն քան զմեւն սպիտակ արարից... (232) Զոր պատրաստեալ է Աստուած սիրելեաց իւրոց

ի Քրիստոսն Յիսուս տէր մեր՝ որում փառք եւ գոհութիւն եւ հանապաղ փառատրութիւն աթմ եւ միշտ...»:

— Ճառս րոլորովին տարրեր է եփրեմին բնծայուած նոյն վերնադրով մի շարք այլ ճառերէն, որոնցմէ 4-ը տե՛ս Տաշ. Յուց. էջ 6, (թիւ 1), 578 (թիւ 224), 485 (թիւ 170), 823 (թիւ 371):

ժԲ. ք. 3. 233.

Երանելոյն Յոհաննու Ոսկեբերանի աւագեալ բան ի տասն կուսանցն. «Յորժամ զմտաւ տծեմ զդիւրածախութիւն կենցաղոյս եւ զսոժամանակեայ զերկրաւոր շըրջանս եւ զբազմաշփոթ կենցաղաւորութիւն մարդկան... (252) Արդ արասցուք զպատուէրս զայս զի ողորմութեանն եւ արքայութեանն Աստուծոյ հասանել կարասցուք, շնորհաւք եւ մարդասիրութեամբ տեսան մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»:

— Ոսկերերանի այս քարոյր լեզուով րոլորովին կը տարբերի Վիեննացիներու Մ-եանց թիւ 224 (8)-ի մէջ 2 եւ թիւ 313-ի մէջ Լեյած 1 «կուսանաց» ճառերէն եւ համեմատարար աւելի ընտիր լեզու ունի:

ժԴ. գ. 3. 252.

Երանելոյն Յովհաննու Ոսկեբերանին, ասացեալ բան Յաննասից գրոցն. «Բազում ինչ է որ կրէ զքրիստոնէութիւն եւ մանաւանդ զան զան զամենայն ինչ սէր ընդ իմեանս եւ խաղաղութիւն: Վասն որոյ եւ Քրիստոս առ... (256) Վասն այնորիկ թողան նըմա այնպիսի մեղանք զի սպաշխարեաց որպէս արժանն կը»:

— ՏԷ՛ս Յ. Ոսկերերանի այլ Անիսից ճառերը, Տաշեան, Յուցակ 607. հմտ. 1128բ:

ժԴ. ա. X¹. 257.

Պատմութիւն ի հարանց վարուց. «Ծեր ոմն ի ժամ աղաթիցն մեծ շնորհս տեսանէր Եկն զիւրոր մի եւ ետ նմա զահեկան (266) զեւք ի յինչսն ժողովին եւ հրեշտակ ի բաշխելն»:

ժԵ. ա. X². 266.

Վասն որովայնամոլութեան. «Սկիզբն պտղաբերութեան ծաղիկ եւ սկիզբն առաքինութեան... (268) եւ ցանկութիւն շիջեալ յոլով կերակրոց»:

ժԶ. ա. 7. 269.

Տեսիլ Յովանէս Դաոնեցւոյն. «Պատմեաց մեղ րարեհոյի հպնաւորն, մինչ հանդերձեալ էր ի նոյն ամի վախճանել, մինչ էր յանառիկ զղեկն Հոռոմկլայն ասէ, յորժամ ես ի խցին իմում կայի ի ձորն որ կոչի Աշորմիս... (281) Եւ զի մի թուիմ ես յայս իրս (?) կամ ախմար (կ. տըխմար), մանաւանդ կամ թէ վասն այլոց արարի»:

— Հմտ. Յուց. Տաշեան, էջ 1125, ուր մի քանի կ'ընր ինչպէս կ'երեւի սխալ են նշանակուած: Տեսիլներու նպատակն է ցոյց տալ որ հայ-ղաւանափոխները՝ այսինքն իրենց մայրենի Եկեղեցիէն անջատուողները, արքայութեան մէջ տեղ չպիտի ստանան, եւ որ Հայոց Եկեղեցին միւս բոլոր Եկեղեցիներէն զերազոյնն է: Այսպէս Ս. Ռուսաւորէի համար կ'ըսէ. «Եւ Եղաւ աթոռ նորա զերուպատիւ առաքելոցն... Եւ մերձ լեալ աթոռոյ աստուածութեանն» (272): «Այսմ վկա պատմեմ ձեզ ի թուականութեան ՈՂԱ» (671): (274) «Յիշեցուք ըսն մի այլ ի սբանչիւի հօրէն ի թվ. ՈՂԲ (672)»: (278) «Եւ պիտկոպոս եւ վարդապետ մի անուն նորայ Յովհաննէս ի Տուրց դաւառէն այր մթին վարուք եւ հպնաւոր, որ զԴ (3) յիսնակսն ի տարոյն անհաց եւ անջուր կենար եւ դամենայն պահօ օր » (279). էջ (280). Երուսաղէմի Հայոց վանքէն կանթեղ կը զնէ:

ժԷ. ա. 8. 281.

Սրբոյն Թէոփիլոսի ասացեալ յաղագս զգջման եւ արտասուաց. «Արդ պարտ է ամենայն մարդոյ անդադար զայս զմտաւ ամէլ եւ ասել ընդ միտս, ահա եկն առաւաւտ եւ ոչ մաստակեցի, Եհաս իրիկ եւ զնամ ունայն: Ոյ մարդ ոչ գիտես եթէ իրբեւ զերազ անցանէ... (287) տեսե՛ր սիրելի զգորութիւն արտասուացն եւ ըզխոստովանութեան: Զի ի հնումն այսպէս զօրացաւ եւ ի նորումն այսպէս քարոզեցաւ»:

— Նման է Վիեննայի Մխիթարեաններու թիւ 364 Հաւաքածոյի, 157ա-159բ. բայց ոչ նոյն: Բարոյս կը կրէ վերոյիշեալ ընդգծեալ 2 վերնադիրներն եւս եւ է նոյն նիւթի վրայ թէոփիլի Բ-րդ քարոյր: Ձեռագրոյս մէջ թերի է: Սոյն Թէոփիլոս Աղեքսանդրիոյ պատրիարքի զործերը տե՛ս Gollandi, Biblioth. Vet. Patr. VII, 601-652. Migne, LXV, 33-68. տե՛ս Տաշեան Յուցակ, 1091:

— ա) էջ 288. «այս է Հեքեմայեցոց քա-
ղաքին պատմութիւն զոր լուեալ է մեծ
արքայն տաճ(կ)աց հոմդէֆան», անցման
նոտրադրով մէկ երեսի չափ առասպելա-
խառն տեղեկութիւններ: Ապա 289-էն կը
սկսի թերի քարոզ մը բառերովս. բ) «Արի
տէր ի հանդիստ քո դու եւ չոգաւ Դաւիթ եւ
հասն զտապանակն... (29) որ է մարմին
Ս. Կուսին ուր եղաւ դանձն աստուածա-
յին Յիսուս Քրիստոս»: գ) 291. քարոզ
վասն բղջախոսութեան. «Հարձեալ ասեն
իմաստունքն զոսկին ի ճուր եղեալ ո՞չ է
հնար այրելոյ...» այս քարոզն ալ կիսատ
կը մնայ: դ) 292. Քարոզ շահաւէտ. «Ան-
ցաք մեք ընդ հուր եւ ընդ ջուր եւ հաներ,
նախ ի հոյր եւ ի ջրոյ ստեղծաք...»: ե) 294.
Պսիւնց քարոզ. «Յայնժամ վարեցաւ
Յիսուս յանապատն... Գիտելի է զի
մեղքն զաստիճան ունի ի հոգին... (295)
զի անձին Աստուած ի կուսէ ծնաւ անեղն
եղեւ եւ անմահն մեռաւ»: զ) 294. «Ո՞վ
աղբիւր կենդանութեան եւ արմատ անմա-
հութեան Աստուած իմ Յիսուս Քրիստոս,
Բան Հաւր խոնարհեցոյ զունկն քո...»: ի)
303. (Քարոզ ի սեղմման) Տէր ի տա-
նար սուրբ իւրաւմ. «Եւ արդ երկիւղ եւ
զարհուրումն պաշարէ զիս, խոռով հոգի
իմ եւ զոգան ոսկերք իմ եւ տարակուսին
միտք իմ... (318) զոր կանխեալ գուշա-
կեալ մարդարէս ասէ՞ Տէր ի տաճար ս.
քո» — Տաճար բառին 20 տեսակ բացա-
տրութիւն կը տրուի:

ԺԸ. ա. X³. 319

— 319. «Ահաւասիկ ես առաքեմ զձեզ
իրբեւ զոչխարս ի մէջ զայլոց եղբրուք
յաւուհեանս խորազէտ իրբեւ զամբ եւ
միամիտ իրբեւ զաղանիս: Ամենայն գիրք
աստուածայինք ի խրատ եւ յուսումն մեր
զրեցան ի Հոգւոյն Սրբոյ եւս առաւել
զաւտարանական հրամանքս...»:

Այս քարոզը կ'ընդհատի էջ 321. «եղե-
րուք զթաճք եւ այլն գիտելի է զի երեք
ազգ մարդ կայ յայնսհայնս եւ այլն, եւ
էջ 323. «Այր ոմն գործեանց ընթրիս» եւ
այլն կցկուտը պրութիւններով եւ կը շա-
րունակուի էջ 325: էջ 333. «այլ սոքա ի
բանից իւրեանց ոչ զարձան եւ զկին նո-
ցին ոչ միտեցան եւ Քրիստոսի փառք»:

— Գրութեանս մէջ 24 տեսակ օձերու
(ստնյ) մասին կը խօսուի: Հետաքրքրա-
կան են հետեւեալ հատուածները.

էջ 334. Եւրդ յեղանակաւ ուսաք զխո-
րամանկութիւն անձին ի տրամաբանու-
թեմէ Գալիլաւոսի պատնիս: Վասն զի ասէ

այսպէս թէ որպէս զոն յարմատք խոտոց
եւ ի ծաղիկս բժշկութիւն պտանել, այս-
պէս յարմատս եւ ի ծաղիկս մահաբեր եւ
զմեղակ զոն զոր երթեալ աւան արքայիկ
առեալ ի փոշտեսակ թփոյն եւ զեղէ զրի-
րականն եւ վասն այնր ամենայնի տեսա-
կանութիւն ունի զմեղանչականն, իսկ
մանկունք բժշկաց առեալ զծաղիկն զուր-
րակ զեղեն զաչս իւրեանց եւ զէտակն
կայեալ նմա ստէպ՝ եւ պատրաստու-
թեամբ հային, զի թէ նախ նա տեսանէ՝
մեռանի մարդն՝ ապա եթէ նախ մարդն
տեսանէ մեռանի աւան...»: — էջ 336.
Զւրդ այս է՝ Հեքեմայիտոս մակաղբէ այս-
պէս՝ թէ յաւուրս ամարայնոյ յորժամ
լինի նա (օձն) յորժ իւրում եւ տապ ա-
րեղական վտանկէ զնա երթայ եւ խնդրէ
ջուր եւ յերթայն զթոյնսն արտաքս ձգէ
եւ յրմպէն զջուրն վերստին ընդ նոյն
ճանապարհ ոչ դառնայ քանզի գիտէ թէ
ի թունիցն վերաւորի զոր ձգեացն...»: էջ
344. «Ասէ Ասկղիբիդէս թէ ի հնչել հող-
մոյ յաւուրս քարնայնոյ՝ յորժամ ծա-
ղիկք փթթին եւ անկեալ սիգն ի համա-
սփիւռ ծաղիկն եւ զվայրսն անուշահոտու-
թեամբ լնու. իսկ ամեն արքայիկ ստէպ
ստէպ զրեբանն րանայ եւ յանուշահոտու-
թենէն յինքն ձգէ եւ անտի բնծայի քիւ-
րակէն... զի թէ ոք յաւժից կամ ի կար-
նաց հարկանն կամ մահացու զեղ ըմպէ եւ
զնա (զթիւրակէն) ի ջուր անցուցանեն եւ
տան ըմբել վաղվաղակի բժշկի... այլ եւ
զզոգութիւն եւ զպիտակութիւն բժշկել
կարէ, յորժամ ջրով նորա աւժանն զայն-
տացեալն...»: — Թիւրակէն քանի մի
տեսակ կ'ըլլայ. ամենալաւը Հնդկաստա-
նէն կու գար:

ԺԹ. ա. X⁴. 354

Վասն անարժան հաղորդութեամբ. «Վայ
որ մեղաւք հաղորդին զի նոքա բնակա-
ւոնք դիւաք են եւ զրկեալ են ի շնորհացն
Աստուծոյ եւ ի հրեշտակական զասակ-
ցութենէն... Զերկնայինսն ժողովէ եւ
զամենեւեան ուրախացնէ, ի փառս եւ ի
զովութիւն ամենասուրբ Երրորդութեան
յաւիտ»:

ՅԵՇԱՍԱԿԱՐԱՆՔ

ա. 1. 302.

Բուն յիշու. — Գրեցաւ ոսկիափոր ժո-
ղովածոյս ձեռած յոյնամեղ եւ բաղմա-
սխալ (Գրիգոր) զրչի պիտակ անուն վար-
դապետի, ի վասն Սուխարայ որ այժմ
կոչի խառաքատայ: Ընդ հովանեաւ ա-

մենասուրբ Աստուածածնին, ի խնդրոյ բազմերթանիկ եւ հեղահոգի առաջնորդի ս. ուխտիս, տէր Զաքէոսի. որ ստացաւ զսա ի վայելս անձին իւրոյ եւ յետաստեանցս յիշատակ րարի ի զրան սուրբ եկեղեցւոյս, ըստ թող զայս այլ շատ եւ աւելտակար զրեանք ստացաւ սրբազան եպիսկոպոսն մեր տէր Զաքէոս, ի պայծառութիւն սուրբ եկեղեցւոյս Սուրբ Նըշաներ եւ նախորդանի. Աստուած զիւր հոգին պայծառացնէ ամէն, Պի. Թու.

ա. 2. Բ. ք

Ես... մեղաւոր տէր Սարգիսըս... առի այս ճառարքս հալալ վաստակոց իմոց... յով ոք վայելեացէ մեղուցեայս յիշեսցէ... Գրեցաւ զիրս թիւ. ՌՃՀԶ-ին ի ամսու Մայիսի ԺԳ. օրն կիրակի ի ծնողաց իմոց մահտեսի Ովսէփին եւ Ոսկեկա եւ րադու(մ) երախտիք ունին ի վերայ իմ:

— Էջ Բ-ա, Գ-ք եղածներն աննշան նախադասութիւններ են:

6

Թի. 6.

ԱՆՈՒՆ Ներսէս Շնորհալիլի եւ այլն.

Նիիթ Լաւ ողորկեալ քուդք.

ԿԱԶՄ կաշի բերանկապով եւ քառակուսի քանդակներով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՆԻ Լաւ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ. 1, եւ 295 քրքերը առանց գրութեան.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 294-5.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 15 × 10,5 × 6,2.

ԴՐՈՒԹԻՒՆ միասին.

ԹՈՒՂԹԻ 295.

ՏՈՂԻ 21.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմրագիր.

Գիր նստրգիր

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ Կարգ քարդագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԹ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ. մատիտով գծուած.

2ա.

ԳՐԻՉ ՏԵՐ Ներսէս.

ՍՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ ԺԵ.

ՏԵՂԻ.

ԾԱՂԿՈՂ.

ԿՆԻԹ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ. 1ք. 114ք.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ լուսանցագիր 8 տող.

230ք. Ձեռագիրս նուիրած է Ստեփաննոս Արքեպիսկոպոս՝ Արամշի

վանքին, 1834 Սեպտ. 4-ին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 2ա.

(Ներսիսի Շնորհալույ) « Գիտուս որդի հօր միածին եւ ճառագայթ կերպարանին ... Փառք եւ պատիւ եւ զօրութիւն եւ բարձրագոյն իշխանութիւն: Յանցեալն յայժմուս յապաղային եւ անսպառ լաւութեանն »:

ՔԳ. 84ք.

Յիշատակարան մաղթանաց. Բանից Ներսիսի. « Ի վեց հարիւր հայոց թվական եւ յառաջին սկսեալ նոր ամ, բանս զընցաւ աղօթական երկհազարան տամբ յանկական... (87ա) եւ նմա փառք յեկեղեցի ընդ հօր հոգովն ճշմարտի: Յաւէտ յայժմուս եւ միշտ էի եւ յաւիտեանս յաւիտե-

նի » (2000-րդ տունը) :- Այս գրութեան վերնադիրը եւ կիսախորանը անկատար են մնացած, ծաղկադիր չգտնուելուն պատճառով:

— Տպագրուած է 1) Վենետիկ 1643-ին, Յովհաննէս Անկիւրեցիի - « Ճիւանի Ուօլինոյ ձեռամբ ». 2) Վենետիկ 1660-ին Յովհաննէս (Ճուան) Պովիս իտալացիի ձեռքով. 3) Վենետիկ 1666-ին Մատթէոս Ծարեցիի կողմէ. 4) « Մարտէյլ » 1702-ին. 5) 1735-ին « Ի տպար. տրուպ Աստուածատրոյ ». 6) Կ. Պոլիս 1746-ին. 7) 1746-ին, 8) « Սանկտ Պետրբուրգ », ի տպ. ի Ռալտա-րեանց Պ. Գրիգորի » 1785-ին. 9) 1792-ին Մատրաս. 10) Վենետիկ 1810-ին. 11) Վենետիկ 1830-ին:

Ինչպէս այս, նոյնպէս և Հետեւեալ
 դործերու թարգմանութիւնը տե'ս. Sancti
 Neretis Clajensis Armeniorum Catho-
 lici opera; studio et labore D. Josephi
 Cappelletti Presbyteri Veneti. Venetiis
 typis P. P. Mechitaristarum in Insula
 S. Lazari. 1833. տե'ս Մատենադպրո-
 թիւն, 523. տե'ս նաեւ ներքեւ:

Հայ ձեռագրերու մատենադարան մը
 չկայ, որ ներսէս Շնորհալի չունենայ:
 Վիեննացիք ունին «Յիսուս որդի» իրենց
 թիւ 184 (141Ա) և 543 ձեռագրերու մէջ
 ամբողջութեամբ:

Բ. ք. 1. 87ա.

Տեառն Ներսեսի ասացեալ Մաղքանի
 առ Հրէշտակապետ(ս)ն Գաբրիէլ և Մի-
 քայէլ և ամենայն զօրս Երկնաւորացն.
 «Արդ պաղատիմք մեք առ Հոգեղէնսդ մեք
 տկարքս և Հոգեղէնքս: Որ մերձօ(աւ)որ
 էք Աստուծոյ մահ ղեր (այսպէս ձեռագրի
 մէջ. հաւան. մահուր) բնութեամբ և կա-
 յանիւ, սուրբ պաշտօնեայք... (90ա) Եր-
 րորդութեան երդել ըզփառքս. ընդ ձեզ
 աւելտ միշտ յաւիտեան »: — Տպուած է
 մեծ մասամբ «Յիսուս որդի»ի հետ. տե'ս
 վեր, մանաւանդ վերջին տպագրութիւնը:
 Մաղքանիս 100 տուն է և գրուած է «Գրի-
 ղորիս Հայոց Կաթողիկոսի» խնդրով Ոսթ.
 (611 = 1156)–ին: Վիեննացիք ևս ունին
 իրենց չարք մը ձեռագրերու մէջ սորն
 մաղթանքը. տե'ս Յուլ. Տաշեան, 1135.
 Մատենադ. 456–62: —

Գ. գ. 1. 90բ.

Տեառն Ներսեսի Կալեցոյ ասացեալ ու-
 տանաւոր չափով ողբ դաւանութեան (=
 կամ յողեալ դաւանութիւն) և Բանք պի-
 տանիք յոյժ ի տնաւրէնութիւնն Գրիստո-
 տի. «Աստուծանիմ Աստուած զՀայր ան-
 ծին անեղ և անսկիզբն. խոստովանիմ
 Աստուած զՈրդին, անժամանակ Հաւր
 միածին... (114բ) Յանցեալն յայժմուս
 և ապազայն Երրորդութեանն մշտակայ»: —
 93ա. «Նոր այս խոռոչումն ըսքանչե-
 լի, / Աստուած ընդ մարդ բնութեամբ
 խառնի, / ոչ էութիւնն փոփոխի / և ոչ
 ձեւով կերպարանի:

Որպէս ասաց ժանսն Ետիքէս, / թէ
 ոչ մարմին առ իսկապէս, / այլ առ աշաւք
 անձ(ց) ընդ կուսին / խողովակի նըմա-
 նապէս: ...

Եւ ոչ Երկուցն միութիւն, / ըստանկով
 յերկու բնութիւն, / և կամ երկուս որդիս
 / զմին ըստ Նևստորի չարափաստին:

Եւ ոչ մարմին(ն) անմաւարար / որպէս
 ասացն Ապողիմար, / թէ անհոյի իբր ի
 րապին / բնականաց Աստուած Բանն ի
 մարմին »:

94բ. «Եւ մի ասեմք բնութիւն այսու
 ընդ խառնման անճատելոյ. որպէս հոյի
 և մեր մարմին ի մի բնութիւնքս ժողո-
 վին»:

95ա. «Բայց մեք այսպէս խոստովանիմք
 / աստուածայնոյն հետեւիմք. / Եթէ հոյի
 մարմին և միտք, / որովք մեկան ազգք
 մարդկայինք:

Հառ ի մէնջ Աստուածն րան / և միա-
 ցոյց բնութեամբ յինքեան. / Անմեղ ա-
 րար զմեղանչականն, / զապակա(ն)եալն
 անապական:

Թղ. 114բ.

Յիշատակարան երգողին բանիս. «Վասն
 Աստուծոյ խօսեալ զայս րան, / ինձ ոչ էր
 անդ և ոչ նման, / զի սիրտն յիմար
 լանձն անարժան, / ոչ է տեղի իմաստու-
 թեան / ... որ միշտ երգի յարարածոց
 յիմանալեաց և ի զպաւոց»:

Թղ. 115ա.

«Թէ արժանի առնէք յիշման / զիս ըզ-
 ներսէս անձն անարժան / ի թիւ ևեթեանց
 տանց հարիւրոց / կատարեցաւ րանս հա-
 ւատոց. / ի վեց հարիւր թիվական հայոց /
 յինն հարիւր չարք հոռոմոց. / ի տկարա-
 նալ հոռոմայեցոց / և զաւրանալ հապա-
 րացոց...»

Մասուտ սուրտան յիկոնցոց / ևկեալ
 յաշխարհ զէրմանացոյց. / Առեալ զաւանս
 քաղաքայնոց / մինչ ի կողմանս Եփրատա-
 ցոց:

Իսկ հայրապետ հանուրց հայոց, / ա-
 նուն զուարթուն Գրիգորիոս. / Ժառանկ
 նախնոյն ս. յաթոռոց / անուանակիր սեռ-
 ազգայնոց:

Ի ծովանուն դղեկէն Երեւալ, / զոր սե-
 փական ինքեան չինեալ. / ի յանտրիկ ամ-
 րոցս հասեալ / հոռոմայական Կալ յոր-
 ջորջեալ,

Յորմէ նախկին տէր անցելեալ / յահէ
 նեղչացն փախուցեալ. / ըզսա կամաւ
 սմին / տուեալ լինիլ յաւելտ սեփական-
 նեալ:

Արդ այսպիսում ժամանակի, / զառն
 և զմեկու և անրարի. / Յորում բնակիմք
 յայժմ ամրոցի, / ի զետապատ քարան-
 ձաւի:

(116ա) Ի յեփրատայ պարադրելի / որ յատինայ քառորդ հասի. / Յելից կուսէ հեղիկ չըջի, / Ի միուս փոքուէ մտիւք պատուի... / Ի սմա գրեցի բան հաւատոյ, / ոտանաւոր տաղիւ չափոյ. / Եւ անարժան զոլով բարոյ / Ներսէս եղբայր տեառնըս մերոյ...

Յազգէն զոլով Պաշխաւունց / Համատոհմից արշակունւոյ. / Եւ հարազատ եղբարց (ի) մերոց, / նախ վեհազոյն տեառնըս իմոյ. / Որ է յաթոռ ս. Գրիգորոյ, զոյ Հոմանուն համանմանոյ:

Եւ երկոցունց աշխարհայնոյ, / զերփարունակ պատուեցելոյ, / Վախիլ անուռն տաղ ազգայնոյ / Եւ զաւրալար կոչեցելոյ:

Եւ Մարտիայ քեռ ընտրելոյ / Ի յարութեան բարի անելոյ, / Որ յետ մանկանց որ ըստ մարմնոյ / ստանայր մանուկս ըստ Աստուծոյ:

Եւ խնդրողին բաննս զրոյ / երիցադոյն եղբոր որդոյ. / Որ(ք) Ապիրատ յորջորջելոյ, / ըստ նախնեաց հարցն անուանելոյ:

— Ներսէս Շնորհալիի այս «Պաւանութիւն»ը կամ «Բան հաւատոյն» «Յիշատակարան»ով հանդերձ 750 տող է եւ քանիցս տպուած. տե՛ս, օր. վերոյիշեալ Կ. Պոլսոյ 1746, էջ 177–240 եւ Վենետիկի 1830, էջ 169–227: Մխիթարեանք եւս ունին քանի մը օրինակ. տե՛ս Յուդակ Տաշեան, 1135: Իսկ «Յիշատակարան»ը տե՛ս նաեւ Տաշեան Յուդակ, էջ 501: Յիշատակարանը տե՛ս նա՛եւ Յուդակիւս Թիւ 9, Ա:

Դ. դ. 1. 117.

Շարադրութիւն Հումբրակմն ՎիՊԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿՍ ՀԱՅԿԱԶ(Ե)ԱՆ ՍԵՌԻԵՒ ԱՐՇԱԿՈՒՆԵԱՑՆ գարմի ի սկզբանցն մինչ ի վախճան: Ասացեալ ՆԵՐՍԵՍԻ եղբոր Կաթողիկոսի Հայոց Տ. ԳԻՐԳՈՐԻՍԻ ի իւրականն նախնիս ի համբալակնութիւն ելով տիւս. «Պարտական է հօրորդի հատուցանել վարձք ծնաւորի: Եւ անդրադած փոխարինի բաղում երկանցըն պատհածի. / րայց սակայն ոչ վարկպարագիւ, այլ զաւրութեամբ եւ ըստ կարգի... (140թ) Յաւարտ բանի այսր հասեալ, զոտույ բանիս փառաւորեալ ի հինգ հարիւր Թիւ կատարեալ եւեթանասնից ի նոյն յանդեալ, / կատարեցաւ բաննս չափեալ, ի համարակէս նուաստացեալ»:

— Բուն «Վիպասանութիւնը» կը սկսի Թղ. 118թ. Վիպասանութիւն նախնիս ըստ Հումբրի սկսեալ ի վերուստ. «Աստանաւոր սկիզբն արարեալ բանիս ըլլան սկիզբն եւ

դեալ, ան որ ընդ Հօրն է հացեալ...»: Ամբողջը 827 տուն կը համարուի:

Թղ. 121ա.

«ՅԱրաւհամէ յաղղաբանեալ յորմէ Գեւորն եղեւ ծնեալ որ զաւետիսն հաստատեալ յորմէ ազգաց թաղաւորեալ: / Արդ ի սորին զարմէ սկսեալ պարթեւական տոհմ անուանեալ ուստի յԱրշակ Թաղաւորեալ արշակունի յազգըն սեռեալ»։ / Եւ զքաղաքն Բախլ առեալ պաշխաւունցի անդ կոչեցեալ...»: 124ա «Եւ չլթալիւք պարաւանդեալ (Արտաւազդայ) միշտ հանապաղ զոլով կրծեալ: Չոր զարբընաց աւանդ առեալ նուաստարդոյ ըղտալ հարեալ: / Զի մի զկապս սաէ խղեալ եւ աշխարհի վախճան անեալ»:

— Յայտնի է որ 576–էն սկսեալ մինչեւ վերջը Շնորհալիին մասնաւորապէս այս զրուածքի մէջ իր «պահալի» տոհմի պատմութիւնը կ'ընէ: Ահաւաստի քանի մը հատուածներ իր «Վիպասանութեան» այս մասէն:

— Թղ. 137թ տուն 582. «Մինչ ի Վախաս քաջին հասեալ այն որ արեամբ նահատակեալ. Յորմէ Գրիգոր որդի ծնեալ Մազիս տոհմու վերապաւորեալ... / Զաստուածաշունչ իտառ վերծանեալ օրրատօրէ ի նոյն կրթեալ... / ըզկօծնաստաննս յարդարեալ ըզվանականնս յանձն անձեալ, Զարդիւնական անձն ընկալեալ զվարդապետաց հոյ ժողովեալ... (138թ) = 607 «նոյն եւ Վաքրամ նախասացեալ Գրիգորիոս վերածայնեալ... / 139թ. ըզՄամբն տաւ զդեակն առեալ, Զանիւ մեծաւ դոյն զործեցեալ ինչս բաղումըս անթիւ ծախեալ... / 140ա. երկրորդ Մեսրոպ մեղ երեւեալ ըզդիրնս բաղումըս թարգմանեալ, Առի յունացն եւ ասորոց ճառըս սրբոց վերաբերեալ / Տօն յիշատակ նոցին կարդեալ ընթերցուածովքն զարդարեալ... / ըստ որում անուն իսկ ընկալեալ վկայասէր վերաձայնեալ... / Ապա կը պատմէ անոր ճանապարհորդութիւնը Երուսաղէմ եւ Եգիպտոս, եւ այլն: / Անդ ի յաթոռն սուրբ եղեալ / զսոր քեռնէն որդի ծնեալ / Գրիգորիոս համանուանեալ, / զհօրն մերոյ եղբայր եղեալ... (141ա) Զարի եղբայրս իւր քաջացեալ, / ըստ յեծուայ զօրապետեալ, / Որ Վաքրամ վերածայնեալ, / միւսոյն Վաքալ անուանադրեալ... / ուստի մեծի հովուին զարձակ / զալ յարեալ իւր խորհեցեալ, / Զիւր սիրեցեան որդիացեալ / եւ զհոմանունըն հաստատեալ, / ինքն ի նոյնան

յատօնն ելեալ... / մինչ ի Տիրոս լեռոն հասեալ... / ի սեւա մթին լեռոն անուանեալ... (114բ) Յաստուածային վարրս ճգնեալ... / ի միջերկրեայք անդուստ փոխեալ, / որ Նփրատայ մերձ առկայեալ / Քաղաք Քեսոն իմն անուանեալ, / յոր հուպ է վաճի կարմիր կոշեալ... » : Անոր պերեզմանին համար կ'ըսէ (142ա) Եւ ի շիրիմ մահու պտեալ / հուպ ի խորանն որ անդ շինեալ. / Ոչ ի նեախնեաց զիրրս թաղեալ, / ալլ յաւտարաց պանդրխտացեալ... / Արեանստուն հարազատեալ, / օծմամբ հոգոյն նախ ձեռնազրեալ, / Յարեւելան կողմանցն ելեալ, / յայլասեռիցն հալածեալ / րոցսկական աթոռ թողեալ ի շիրակեանն Անի շինեալ / Եւ աստանաւր եկեալորեալ / առ իշխանին նախ ասցեալ / ի յոնապատ իմն րնակեալ, / ի մէջ յերանց շուղր անուանեալ» : Ապա կը պատմէ անոր Մելիք շահին տրւած այցելութիւնը : Ապա իր հօր Ապիրատի, Գրիգոր Մագիստրոսի քօռան և Բասիլիոնի մահը նկարագրելէն ետքը կը խօսի իր եղբոր Գրիգորի Կաթողիկոսական Գահ բարձրանալու և Վասակի իշխանութեան և Մարիամի կրօնաւորութիւն դառնալու մասին :

Այս « Վիպասանութիւն » ևս յաճախ տպուած է, տե՛ս, օր. Կ. Պոստյ 1746, էջ 305-379 և 1830 (Վենետ.)-ի 495-559, շատ ձեռագրեր ունինք նոյնպէս. տե՛ս, օր. Տաշեան Յուշ. էջ 1135 (թիւ 169, 185, 194, 537 Վիեննացոյց) :

Ե. Ե. 1. 147ա.

Երգս յոգեալ տէր ՆԵՐՍԵՍԻ / Եւ սրբաշգան Կաթողիկոսի / Եղբարւ ս. ԳՐԻԳՈՐԻ / Խայոց մեծի Խայրապետի. / Բան ասացեալ բարառական / տաղիւ չափեալ հոմբրական / խօսեալ քանի ոգրերգական / վասն ՆԳԵՍԱՅ մեծի առման : / Ի քուականիս 598 երեկի, / 23 դեկտեմբերի, յերկրորդ ժամու յաւուրն շաբաթու.

« Ողբացէք եկեղեցիք / հարսունք վերին առաքյալստի / Քոյրք եղբարք իմ սիրելի, / որք յընդհանուր կողմ աշխարհի :

Քաղաքք և զեօղք առ հասարակ / ազգք և աղինք որ էք յերկրի, / հաւատադեալք Բրիստոսի / երկրպագուք նորին խաչի : ...

(182բ) Զոր վայելէս սիրով սոցունց. / լրմամբ տառից քո խնդրելոց : / Զոր աստանաւր իմ յանդելոց / զղիւրսս բանից վրճարելոց / ի փառսս հօր աւարտելոց / Հոգւոյն և Որդւոյն կատարելոց :

— Լուսանցքի սրբազորութիւններ. թղ.

152ա. փոխանակ « կանանչ և զոր ի հասկի » սրբազոր. « կանաչաւոր ի հասակի » (տ. 158) : 154ա փոխանակ « բաղմայ զուն տուն » - « բաղմադունի տունի » (տ. 256) : 154բ. փոխ. « բայց թէ զգիրկս իմ » - « բայց թէ զգիրս իմ » (տ. 228) : 157ա. փոխ. « թիրաւորք պղնդաւորք » - « թուրաւորք տղնդաւորք » : 156բ. փոխանակ « տամք և հաւտիւք » - « չուքն զինն պատեալ... » (տ. 286) : 164բ. փոխ. « Որք յայնմանէ իսկ էին » - « Որք յայնմանէ զերծանէին » (տ. 530) : 168բ. « Որով և զետք որ ի ծովին » - « Որով և զորտք որ... » (638) : 172ա. « Եւ կամ տալին կան և մնային » - և նինային » (744) :

- ա) « Ողբերգ » իս կը հետևին հետևեալ տողերը. 82բ. « Նորոգ բանի այսր կարգի / տէր Ներսիսի երեխայրի.

Երկնախմբից նախ պարակցի, / Երկց անմանցն հուպ լինի

Բարունի անդ յորջորջի / առ մեղ պատգամ աստ առաքի,

Սիրով հոգոյն հեղ երեւի / ըզտէրունիսն բարբառի

Էկայք որդեակք իմ սիրելի / որոց յերկրիւն է պանծալի :

Սրեալ սրտից որ ի մարմնի / աստուածութեանն միշտ երեւի » :

բ) - Ողբերգս ունեցած է շարք մը տըրպադուրթիւններ, այսպէս « ի Մատթաս » 1810-ին, « ի Տփլիս » 1829-ին, Փարիզ 1828-ին, հրտ. Զոհրապեան *Elégie sur la prise d'Edesse*, ներածութեամբ St. Martin-ի, կէսը Հայ-Գաղ. E. Dulaurier, *Recueil des hist. des croisades I*, 223-8. Հմտ. Neumann Jahrbücher d. Wissenschaftl. Kritik 1829 No. 51 - E. Boré — *Extrait de l'Elégie sur la prise d'Edesse*, Journ. as. 1835, թ. 293-7: Նշխարք պերմ. թարգմանութեան, Norrenberg-Macke, *Litteraturgeschichte*. s. 307-310 » : Տաշեան Յուշ. էջ 1135, ուր տե՛ս նաև 5 ձեռագրեր, սրունք « Ողբերգս » կը պարունակեն, հմտ. Մատեն. 525շ :

Ձ. ա. 2. 183ա.

Պատմութիւն ազգիս Խայոց գրեալ բանի ոտին չափոյ. (Տէր) ՆԵՐՍԵՍԻ / լուսազարդեալ / Խայրապետին / զայս բան գրեալ, / ըզպատմութիւնըս / Խայոց առեալ / ոտաւոթը (աւոր) / տաղիւ չափեալ :

Աս ի նախնեաց / անդ սկսեալ / Եւ մինչև ինչ / քըն հասուցեալ, / Զորպիսութիւն / նոցա յայտնեալ / (ի)ւ խրատ հանուրց / ազգի տունեալ :

Զոր ընթերձեալ / եւ ծանուցեալ / Լեւոն հայոց / արքայն օծեալ, / նուաստութեամբ / իմ հրամայեալ / ի սուրբ հօրէն / առնուլ զարձեալ

Որ մինչ ի մեզ / եղև հասեալ, / նահապետաց / մերոց կացեալ, / զործք եւ կամբանք / վիպասանեալ, / ի ստոյ(ւ)գագոյն / արանց պատմեալ

Եւ զոր աշօք / մերովք տեսեալ / եւ ականջօք / յայլոց յուեալ, / Զայն ինձ զրել / ըսնիւ չափեալ / առ ի լինել / զիբեաւ յայտնեալ

Արդ եւ վաիրամ / բարուն ձայնեալ... (210ա) Զփոռս անձանց / որ երբակի / աստուածութեան / նրն միակի: Որ է որհնեալ / յամենայնի, / այժմ եւ անբաւ / յաւիտեան:

— Վաիրամ վարդապետ Բաբունի կամ Սեւեռնցիի այս «Պատմութիւն»ը ԼԵՋ ոչ ուղղակի զոնէ անուղղակի եւ աւելի հետաքրքրական շարունակութիւնն է Շնորհայիի «Վիպասանութեան»: Հեղինակս «Վատենադիտութեան» մէջ կ'անուանուի «Եղեւացի», ըստ Մատթասեան տպագրութեան 1810-ին, մինչ Կ. Վ. Շահնաղարեան զայն Սմբատ Տաբեղի վերջը (հրատարակ. ի Փարիզ, 1859-ին) «Վահրամ բարունի ստեղծ» կը կոչէ, հրատարակելով նաեւ իր վերոյիշեալ զործք: Հմտ. մեր թիւ 75, Բ. եւ 142. Գ:

— Եւրոպական լեզուներով հետեւեալ թարգմանութիւնները եղած են.

1) Wahram's Chronicle of the Armenian Kingdom of Cilicie, during the time of the Crusades. Translated fr. t. original arm. with notes and illustrations by C. f. Neumann, London, 1832.

2) Chronique du Royaume Arménien de la Cilicie à l'époque des croisades, composé p. Vahram Rapouni, tr. s. l'orig. arm. par Sahag Bedrossian. Revue de l'Orient, 1864, XVII, p. 245-54, 315-325.

3) Chronique rimée des rois de la Petite-Arménie, p. le docteur Vahram d'Edesse. Dulaurier, Recueil des historiens des croisades. Documents arméniens. I, 491-535 եւ այլն:

— Վահրամի «Պատմութեան» կը հետեւին քանի մը առակներ. ասոնք են.

ա) 210ա.

Առակ ազգտալարագոյն. «Նախ եւ առակ մի այլ ասի, վասն աղաւառ միամտի. Զոր հր քաղցեալ անպատմելի, եւ այլն: (Աղուէսի եւ Աղուաւի յայտնի ա-

ռակը: Թղթ. 211. Առակ շահայեքի «Ի յառակաց լինի պատմեալ զերի շնուկ մի խիստ քաղցեալ, ելեալ ԶԵՋԻՐ սովամահ լեալ...» Յայտնի աղահ շան առակը որ իր պատկերը Զուրին մէջ կը տեսնէ) տ. թիւ 75. Բ. ա, 142. Գ:

Է. ա. 3. 211.

ԳՐԻԳՈՐԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ասացեալ. «Գո՞յ յիս զիտութիւն քայց խամբացեալ է: Գա՞յ երկիւղ բարեաց... Թողցէ Յիսուս քաղցած զոր պահանջեաց նա»: Տ. թիւ 75. Բ. ա. եւ 142 ե:

Ը. ա. 4. 212.

ԿԱՐԱՊԵՏԻ մեծի վարդապետի ասացեալ ԽՐԱՏ ՊԻՏԱՆԻ մանկամեց եկեղեցւոյ ռոմանաւոր տաղիւփ. «Ամենայնի սկիզբն եւ եմ / զոչք յուարուք զոր ինչ ասեմ, / ով մանկունք իմ ձեզ խրատեմ / եւ զընութիւնս իմ ձեզ ճառեմ / ... (217ա) յիմաստութեան կէտն հասցես, / ի ներհունեաց զովես(տ) առցես / եւ անդ փայլիս որպէս յասպիս»:

— Այրբեհ-ական ոտանաւոր՝ Շնորհալիիններուն նման Ա - Ք. Թղ. 217-ի շարունակութեան վրայ «Կեր եւ (դ)մայլեա որդեակ...» բառերով սկսող վերջարան մըն ալ ունի, որուն տուններուն սկզբնատառերը «Կարապետ» բառը կը կազմեն: Վիեննացիք եւս ունին այս ոտանաւորը, տե՛ս Յուզակ Տաշեան, էջ 295, 701, 1020, ըստ խրատուց Սերիպիոնի, տպ. Վենետիկ, 1855, p. 202-22:

Թ. գ. 1. 217ա.

Ի տեսնել ներսիսէ կայեցեալ ԲԱՆ ՆԵՐԲՈՂԱԿԱՆ եւ խՐԱՏ հոգեցն համայնից ի զիմաց մերոյին տառից տանց յիւրաքանչիւրսն քաղց: «Այրն. Աստուծոյ զ(ք)եզ մերձակայ, լինիլ խրատէ թէ հաւատոյ, տեսող զործոց զնա իմա... (222բ) Բնդ Քրիստոսի զով խաչակից լինիլ սրբոց քաղաքակից եւ անմարմնոց պարակից»:

— Ա - Ք. վերջին տունէն ետքը, ինչպէս որ նշոյնպէս եւ յաջորդ 2 հատուածներու մէջ ներսէս բառի տառերով սկրսուող յանգաւոր ոտանաւոր մը կայ. «նորոց բանիս յայմիկ հանդէս... որոց նրպաստ եղև ներսէս»: - Տպ. ի Կ. Պոլիս, էջ (243-270), եւ ի Վենետ. էջ (313-22, 326-40, 341-50, տե՛ս վերեւ), ինչպէս այս, նոյնպէս եւ յաջորդ 2 Այրբեհական ներքողականները:

ժ. է. 1. 222.

Բանֆ հաւատոյ վասն անեղին եւ եղելոց բարաւոնարար ի դիմաց հայկական տառից: Չափաքերմամբ ոգեալ ի ՆԵՐՄԱՍԷ: «Այրն Անսկիդրն ասէ զԱստուած / անեղ Բնութիւն ոչ արարած, / յերիս անձի(ն)ս բաժանած / ի մի բնութիւն միաւորած... / (225բ) Զիւս փառաց նորա յուսոյ / հաղորդ յիցուք մաքրեալ հոգով»:

Ա - Ք. վերջին տունէն ետքը «Ներսիսի է» տառերով ոտանաւոր, տե՛ս վերեւ: Խրատս կը վերջանայ «ԶՆերսէս յիւն մի զանդապիք / որք զուարճանայք դուք յայտուիկ: / Տուք զիոխարէնն զոր պարտիք, / զաղաւթս սուրբ զոր պաղատիք»:

ժԱ. Ը. 1. 225.

Տեառն ՆԵՐՄԱՍԻ խրատ ուսումնականաց մանկանց ի դիմաց Այբեւթեցի տառից, ոտանաւոր տաղիւ չափոյ. «Այրն ատառ(ու)ջին դեղ տղայ / հանէ (յ)իմաստըն գերակա, / Երբորդութեանըն մերձակայ... / որք վասն ուսման հարուն քեզ զան, / Գեղ զի ապտակ եւ զաւազան / յետո՛ր րազում քեզ փառս տան»:

— Տե՛ս վերեւ, «Ներսէսի» սկզբնատառերով 7 տուն ոտանաւորով կը վերջանայ նաեւ խրատս:

ժԲ. Բ. 1. 228բ.

Նորին Տեառն ՆԵՐՄԱՍԻ ԲԱՆ ՄԱՂԹԱՆՍԱՅ. «Աստուած Անեղ անհասական հայր զթութեանց ինձ ողորմեա, / Բանդ ի հաւրէ անճառ ծնունդ որ մարմնացար ի յիս զթայ... (229բ) Քեզ զոհութիւն Երգեմք ընդ Հօր եւ ընդ սուրբ Հոգւոյդ այժմ յարակայ»:

— Տպ. Վենետիկեան, էջ 323-5: Կ. Պօլիս, 270-3. տ. վեր. հմմ. ձեռագրերը. Յուցակ Տաշեան, էջ 466, 514. Ա - Ք. տուն:

ժԳ. ժ. 1. 229բ.

Տեառն ՆԵՐՄԱՍԻ ՅԻՇԱՍԱԿԱՐԱՆ ԱՌԱՎԱՅԱՍ ՍՈՂՈՐՈՆԻ, զոր իւր ձեռօք գրեաց. «Աստուածեղէն հոգւոյն ի սմա / խաղաղութեան անուն արքա... / (230բ) Քոյր կոչելով աստուածակառք / յայննիւթական տարեալ քաղաք»:

— Այս ոտանաւորին մէջ, ամէն մէկ երկտող տունն այն տառով որ կը սկսի, նոյն զիւրով կը վերջանայ: Տե՛ս «Առական յիշատակարանի» տպագիրը. Վենետիկ, 1830, էջ 356-8. եւ Կ. Պօլիս, տես

ներքեւ: Տե՛ս Յուցակ, էջ 1135 ձեռագրերը:

ժԴ. ժա. 1. 230բ.

Անդրադարձութիւն յիշատակ տառից. Քաղցրադուրի այս մաղթանօք / յըջեալ հոգիս խտար մեղօք... / աւարտ րանիս տըր ողորմեա, / առ հասարակ մեղ եւ նոցա»: — Յիշատակարանը կը սկսի րատներովս. «Նորոք որ յերկրի տաս (յերկիր զաս) եւ յերկարեալ կենօք մնաս...»: Տուներու սկզբնատառերը կը կազմեն «Ներսէս»: Տպագ. տես Վենետ. 359-362. Կ. Պօլիս, տ. ն.: «Անդրադարձութիւնը» զրուած է վերեւի «Առական Յիշատակարանի» տպագրաւորութեամբ, եւ արուեստակեալ ձեւով:

ժԵ. ժբ. 1. 232.

Նորին ի ժՈՂՈՎՈՂ անունն ասացեալ. «Սայ մարդարէ աստուածարան / եւ իմաստուն յոյժ խոհական... / էիր միում երբեակ անձին / Երգել միշտ փառս սերովրէին»:

— Ձեռագիրս միացուցած է օր. Վենետիկեան տպագրի «Նորին ի ժողովոյ անունն» եւ «Տեառն Ներսիսի ի Սողոմոն արքայն» հատուածները. տե՛ս էջ 351-355) մէկ զյուսի վերոյիշեալ վերնագրով: Ոտանաւորին տուներու սկզբնատառերը կը կազմեն անունն «Սողոմոն» եւ «Ներսէսի րանս է», սակայն այնպէս, որ առաջին րատի իւրաքանչիւր զրով 4 տուն կը սկսի:

— Վերոյիշեալ ժԳ-ժԵ. տե՛ս տպ. Կ. Պօլիս, 273-283: Ձեռագրերը տե՛ս Յուցակ Տաշեան, էջ 467, 502, 515, 695, 1014, 1016, 1020:

ժԶ. ժգ. 1. 233բ.

Տեառն ՆԵՐՄԱՍԻ սրբոյ տիեզերական վարդապետի եւ կաթողիկոսի Հայոց ասացեալ, ՅԱՂԱԳՍ ԵՐԿՆԻ ԵՒ ԶԱՐԴՈՒԹ Գորա բարաւոնաբար ի դիմաց նորին ի չափ երկչտասանիցն պարգեալ ոտից ի ինդրոյ առն ԲԺՇԿԱՊԵՏԻ եւ ԱՍՏՂԱԳԻՏԻ ՄԻԽԻԹԱՐԱՅ. «Քի մեղական զոյրով բնութիւն եւ սկզբնական / ի յանեղէն ձեռայ կամար անդուզական, / Անջրպետիմ րգջութան վերին եւ ներքական, / որպէս պատմէ... (238ա) նայիմ յերկինս եւ նրկատմ զայս ամենայն / եւ փառս տամ անեղ բնութեանն արարչական»:

— Տպ. ու ձեռագրերը տե՛ս, ներքեւ:

ժկ. ժդ. 1. 238թ.

Նորին ալլաչափ տաղֆ ի խնդրոյ անուն
նախազիծ տաղիս. տանց. «Միշտ էիդ ա-
նեղ ընտթիւն ընաւորեցան, անեղիդ ան-
մահութեան հետեւեցան / խորին խոր-
հուրդ անծին անսուն... (239) նմայ
փառք յայս յաւիտեան որ ընթացաւ եւ
յանկէտ յաւիտենից որ կայացաւ»:

— 2 տաղերն եւս տպուած են. առաջինը
կ. Պոլսեան տպագրութիւն (1746) էջ 288-
300, Վենետիկ, էջ 277-96. — Երկրորդը՝
որուն սկզբնատառերը կը կազմեն «Մխի-
րաբ բժիշկ ընկալ ի Ներսէսէ գայս բան»,
կը գրաւեն վերոյիշեալ տպագրութեանց
էջ 301-4, 296-302 (Վենետ.): Ինչպէս վե-
րոյիշեալ բոլոր հատուածները, նոյնպէս
եւ տաղերս ունին բաւական հետաքրքրա-
կան բնագրական տարրերութիւններ:

ժԸ. ա. 5. 240ա.

Գովեստ ներքողական: Պատմագրական
բանիւ, յազագս վարուց մեծի հայրապե-
տին տեսան ՆԵՐՍԻՍԻ Հայոց կարգիկո-
սի եւ տիեզերական վարդապետի ասացեալ
տեսան ՆԵՐՍԻՍԻ սրբոյ վարդապետի եւ
սորա իսրապատի, որոյն զստեր եղբոր:
«Շարժեալ ստիպէ հարկ տէրունի, / զդա-
դարումն իմո բանի, / նիւթ դովեստի
տալ յապառնի / հօրն որ արժան բանիւք
պատմի...»

(258ա) Բարեխօս լեր լերեքանձնեա եր-
րորդութեան յորում տացուք փառքս յա-
ւէտ յայնմ յաւիտեան:

— Ներսէս համար կ'ըսուի, թղ. 244ա.
«Ներսէս վերին խորոց գիտող... / կտա-
կարանացն թարգմանող... / Հոմերա-
կան տաղից չափող / ոտանաւոր տառից
զրտող, / ի հոգեւորսն ըրնդն տուող /
որով ըզսիրտս կարծր ճմլոյ

Ներսէս տաւնիցն զարգարիչ, / եկե-
ղեցող կարգաց զըտիչ, / Տէրունական
սուրց պատմիչ, / ըստ խորհրդեանս
երզս յորինիչ...

(248ա) Շարահանաց կարգ ամենցէր, /
տաղերութիւնս ի ճա՛հ տունէր, / Գաղցր
ձայնիւք անջրպետէր, / որ երաժիշտ ս.
Հովետյն էր...»:

— Ներսէս Լամբրոնացիի գրած այս
«նկերողը» տպուած է. 1788-ին ի Պե-
տերսպուրկ. 1823-ին ի Կ. Պոլիս: Անկից
քաղուածարար օգտուած է Ալիշան իր
«Շնորհալի եւ պարագայ իւր» գործին
մէջ: Ամբողջ այս կենսագրութիւնը 511
երկտող տուն է այս ձեռագրին համա-

ձայն: Վիեննական Մխիթ. ունին ներքողս
իրենց թիւ 543⁸, հմմ. թիւ 194⁴: Այս ձե-
ռագրին մէջ բուն «ներքողը» կը վերջանայ
491-րդ տունով՝ այսինքն. «Այժմ ընդ
պետրոսեանն եւ ի պարի, / թագաւո-
րեալ ի յապառնի, / Հայցեալ լինիլ մեղ
յսելի / զի կայք արհնեալքն հայրենի»: Ինչպէս
միւս ոտանաւորներու, նոյնպէս եւ
այս «ներքողին» մէջ Յիշատակարանը
միշտ կը կցուի բուն երկին: Լամբրոնա-
ցիի «Յիշատակարան»ը կը սկսի բառերովս
«Նորոգելոյս ի քէն Յիսուս եւ այլն» եւ
կը վերջանայ ինչպէս վերեւ «տացուք փա-
ռքս յաւէտ յայնմ յաւիտեան»:

ժԹ. ք. 5. 258ա.

Ներքողեան կենսատու խաչին ի սրբոյ
հօրէն մերմէ ԳԱԽԹԻ ասացեալ, ոտանա-
ւոր չափով տնօրինեցաւ. ասացեալ ՆԵՐ-
ՍԻՍԻ Եղիսեղայսի ՎԱՅՅԵԱՆ ՏԱՐԱՌՆԻ.
«Քարձրացուցէք գտէր Աստուած մեր մի-
արան, / մարդարէն կանխածայինալ տա
մեղ հրաման, / երկրպագէք պատուան-
դանիս արքունական / աստուածաբարձ
սրբոյ խաչիս մեր փրկութեան...»

(270բ) Ջայս ի սմա փառաւորէ այժմ
եւ յայայն որ պաղոցն է»:

— Ամբողջ ներքողը 418 երկտողանի
տուն է եւ բաժնուած 2 մասի: Առաջին
մասը, 110-րդ տունը, կը վերջանայ բա-
ռերովս «Աստուածադարձ սրբոյ խաչիս
փառատրութեան» (263բ). երկրորդ մասը
իրը վերնադիր ունի «Յորդորումն ճառիս
եւ փոխ» եւ կը սկսի այսպէս. «Արհնեալ
եւ փայտ քրիստոսական, / աստուածա-
դարձ սուրբը նըշան / Որ դու միայն ե-
րանութեան...», վերջաւորութիւնը տես
վերեւ: Տ. այս ցուցակին թիւ 9. Դ. գ.
75. Բ. ք. 142. Զ.:

— Ապա հմմտ. Սիսուան, էջ 86-95 (նր-
մանահանութեամբ) եւ ըստ այսմ «Դրը-
ուած ի ս. Ն. Լամբրոնացի», Բագմալէպ,
1886, էջ 87-101 եւ 1846, էջ 21-31 (Ներ-
սէս Լամբրոնացի): Ձեռագրերն թիւ 185,
194, հմմտ. նաեւ 44. — Վիեն. Մխիթ.
ունին ներքողս. տ. Յուց. Տաշեան, էջ
1134:

Ի. ժե. 1. 270ա.

Թուղք մխիթարական տեսան ՆԵՐՍԻՍԻ
հայոց կաթողիկոսի առ ոմն իշխան արե-
ւելեան վասն որդոյ իւրոյ տարածամ մե-
ռանելոյ. «Անտեսն է յոյսն աստուածա-
յին / ըստ առաքելոյ անսուտ բանին. /

բայց որ բանան զաչըս սըրտին, / այնք
հաւատով ի նայ հային...

(272ա) Քեզ մխիթար սակաւ այս բան /
չափով տառիցս հայկական»:

— Յիշատակարանը կը սկսի, «Նայեաց
զոր ետ քեզ թաղնարար... / ցուցցէ զոր-
դին ձեր զերափառ, / օրհնեցէք նովաւ
զտէրն անդադար»:

Յիշատակարանիս տուններու սկզբնատա-
ռերը կը կազմեն «Ներսէսի Կաթողիկոսի
Հատոց»:

— Տպ. Կ. Պօլիս (տ. Վ.) էջ 376-7:
Վենետիկ 307-312: Ձեռագրերը տե՛ս. Տա-
լեան Յուզ. Թիւ 160, 194, 543. հմտ. էջ
1135:

ԻԱ. ժգ. 1. 273ա.

ՏՆԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ Հայոց Կաթողիկոսի
ասացեալ զհանելուկս ի սուրբ գրոց. «Կա-
թողիկոսն էր անդալատ, / իւր վիճակէն
ինքն չէր ի զատ / այնչափ մեղանք արար
նա շատ, / տէրն իւր վճիռ մահու եհատ /
(ստանայ)»:

— Վերջին առակս կը սկսի «Յանիրաւ

մարդոյն ի զատ կայ ու հեռի» բառերով:

— Ինչպէս յայտնի է, Վենետիկէն տը-
պագիրը միմիայն 120 առակներ կը պա-
րունակէ, մինչդեռ ձեռագիրս անոնցմէ
234 հատ ունի, ուրեմն զրեթէ կրկնապա-
տիկ աւելի: Կ'երևի թէ յետագայ զրիչ-
ները ժամանակի ընթացքին մէջ նոր ա-
ռակներ հեղինակելով կցած են Շնորհա-
լիի յօրինածներուն:

— Ներսէս Շնորհալիի զործերը յատի-
ներէնի թարգմանած է J. Cappelletti, S.
Nersetis Clajensis Armeniorum Catho-
lici opera. Վենետ. 1833. 2 հատ. (Առա-
ջին հատ. Թուղթերն են. Epistola Pasto-
ralis, 1829-ին լոյս տեսած): Առանձին
ուսումնասիրութիւններէն յայտնի են 1)
Հ. Ղ. Ալիշանի «Շնորհալի եւ պարագայ
իւր», Վենետ. 1873, 8⁰, 538. 2) F. Nève,
Le Patriarche Nerses IV, dit Schnorhali,
envisagé comme écrivain, տե՛ս L'Armé-
nie Chrétienne, Լուվէն, 1886. տե՛ս Տա-
լեան Յուզակ, էջ 1135 եւ Մատենադ. էջ
313շ. եւ ուրիշ բազմաթիւ յօդուածներ եւ
ուսումնասիրութիւններ:

7

ԹԻԻ 7.

ԱՆՈՒՆ Ժողովածոյ (Ոսկեփորիկ Գրիգոր
Տաքեւացիի) եւ Յակոբ Ղրիմեցիի
«Մեկնութիւն Տոմարի»:

ՆԻԻԹ ողորկած թուղթ.

ԿԱԶՄ կաշեկազմ կոստղած, այժմ միայն
տեղերն են պահուած.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ, պակասաւոր, բայց եղածը
ընթեռնի. սկզբէն 24 թուղթ պակաս.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ. 1-2 եւ 323-4. Միջին - Մես-
րոպեան երկաթագրով հատուածներ
Պանտալեոնի վկայարանութենէն.
Վերջինս կը սկսի բառերով «Զի՞նչ
ասես ո՞վ քագաւոր: Եւ գայս ասա-
ցեալ Պանտաղեովի եկն ոմն գուժ-
կան...» (324ա): 1-2 որ մէկ մագա-
դարեայ թուղթ կը կազմէ, ունի 2բ.
«Քագաւորն ասէ կոչեցին եւ նոքա
այսր եւ իրրեւ ածին զնոսա ասէ ցնո-
սա քագաւորն դուք էք որ գպան-
դաղեովն հեռացուցէք յաստուածո-
ցըն...»:

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 16,5 × 12 × 5,5.

Գրութիւն միասին 13 × 9.

ԹՈՒՂԹԻ 324.

ՏՈՂԹ 28, 27.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ կարմրագոյն բոլորգիր.
ԳԻՐ բոլորգիր.

ՍԿԶՐԻՆՍԱՌԻ քարդագիր, քոչնագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ. սովորական
ձուածեւ գարդեր.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ. ունին նոր սկսող
«գրքերը», ինչպէս գարդագրերը
նոյնպէս ասոնք նկարուած են կա-
պոյտ եւ սեւ մելանով: Թղ. 127.

ԳՐԻԶ Գրիգոր արեղայ Տարօնեցի.

ՍՏԱՅՈՂ. Գեորգ վարդապետ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ 946 = 1497.

ՏՆՂԻ Կաշիկորս վանք (Եկեղեցաց գաւառ.
Երզնկա).

ԾԱՂԿՈՂ. գրիչը.

ԿՆԻԹ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ. 17ա. 31բ.
126ա. 275բ. 318բ: Գրչագրի բուն
յիշատ. 245բ:

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ. քղ. 126ր ունի «այս եւ օրինակ խաչին Քրիստոսի, նախ եւ առաջին ծառն կենաց ի մէջ դրայստին, Բ-դ տապան Նոյի եւ այլն»: Նոսրագիր յաւելուածը. 246ր. ունի

լուսանցքի մէջ նոսրագիր Հայ եւ լատինակ. ամիսներու համեմատութիւն:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 3ա.

Գրիգոր Տաթևացիի ծանօթ դործը, սկիզբն թերի, կը սկսի բառերովս. «Բայց յայնմանէ որ է. վասն զի որ ինչ յԱստուածէ Աստուած է...», — էջ 4ա, կը սկսի նոր գլուխ մը, «Յաղագս երբորդութեանն անձանց՝ հետեւեալ բառերով. «Յետ որոյ ուսեալ եղև ճամարիտ միութիւնն Աստուծոյ, բեր տեսցուք յաղագս այսորիկ ըզսուտ կարծիսն...»: — 10-րդ գլխի վերնագիրը «Զի ճշմարիտ է երբորդութիւն սուրբ» կը պակսի ձեռագրիս մէջ (տե՛ս տպ. էջ 99):

Թղ. 9. «Եւ ի վերայ ամենայնի Պաւտոն կնքէ ասելով. Զհայրն եւ զարարին ամենայնի իմանալ դժուարին է եւ պատմելն անկարելի. Եւ թէ ասէ հակառակն՝ ունի Աստուած բան այլ արարած է եւ ոչ ծնունդ»։ Գլ. 11. քնդդէմ կառգելոյն Արիսի. «Յետ որոյ ցուցեալ եղև սուրբ Երբորդութեանն անձնաւորութիւն ի սր. զրոց եւ ի բնական քննութեանց եւ յաւերնակաց, տեսցուք այժմ զհերձուածոս որ ի սր. Երբորդութեանն անձինքն հայճոյնն, նախ Արիսոս, եւ նմանք իւր, երկրորդ Մակեդոն եւ նմանք նորա...»: Թղ. 12ա. ԺԲ. գլ. Վասն (վարյ) սրբոյ հոգոյն աստուածութեանն. «Բազումք յայլ եւ յայլ իրս մուրին, որպէս գրէ աստուածաբանն Գրիգոր, որ յաղագս հոգոյն է բան, բայց մեր թողլով». — Թղ. 12բ. «զառաջինն որ ասէ րարեթսել այսպէս մեկնէ Յովնան ոսկիաբանն թէ նորածնեալն աւազանաւ ըստ չափոյ շնորհացն արժանաւորէր ի մաստութեան, թարգմանութեան և այլն»։ Թղ. 13բ. գլ. 13. «Եկեսցուք այժմ տեսցուք զմուրուրութիւնն նոցա որք ասեն զՀնդկին սուրբ ի Հաւրէ եւ յԱրդոյ բըխումն...», իսկ վերնագիրը «քնդդէմ նոցա որք ասեն զհնդկին սուրբ ի հօրէ եւ յորդոյ բըխումն», — Թղ. 15բ. «Եւ մեծն Դիոնիսիոս յաստուածային անուանս ասէ, զի աղիւրեղէն աստուածութիւն հայր, իսկ որդի եւ հօգի աստուածածնորդութեանն, թէ այսպէս պիտոյ ասել...» ... «Եւ աստուածաբանն Գրիգոր ի յորդոյ

նառին ասէ, վասն այսորիկ ի վերայ մերոց սահմանաց կալով, զանձինն ի ներքս ամեմք եւ զծնեալն եւ որ ի հաւրէն արտաքս առաքեալ...», «Դարձեալ ի հաւատոյ նառին ասէ. «Պահի որպէս իմ բանս մի Աստուած Հայր ի պատճառս Որդւոյ եւ Հոգւոյ վերաբերելով...»: — Թղ. 16, գլ. 14. «Վկայութիւնք յաղագս զուգապատիւ եւ համագոյ երբորդութեանն եւ նոյնագործ արարչութեանն. Զի արարիչ է Հայր, արարիչ է Որդի, արարիչ է եւ Հոգին սուրբ որպէս գրեալ է...»: Թղ. 16բ. Դաւանութիւն յամենասուրբ երբորդութիւնն. «Խոստովանիմ զամենասուրբ զերբորդութիւնն զՀայր եւ զՈրդի եւ զսուրբ Հոգին, յերիս անձնաւորութիւնս բաժանեալ եւ ի մի բնութիւն եւ աստուածութիւն ժողովեալ: Հայր անձին եւ անսկիզբն յառաջ բան դաւախեալն...»: — Այսպէս կ'աւարտի առաջին հատորը, որ 14 գլուխ կը պարունակէ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ. — Յաղագս մարդեղութեան Բանին աստուծոյ. (գլ. 15) «Ի ձեռնադրութեան Հոգոյն սրբոյ առաջնորդութեանն ի Բանին Աստուծոյ եկեսցուք ի տեսութիւն տնարինութեան մարդացելոյն Աստուծոյ...»: — Երկրորդ հատորը ունի 9 գլուխ 15-23: — 19բ «զի մի է տէր մեր Յիսուս Քրիստոս եւ Աստուած մարմնով ծնեալ ի կուսէն...»: Թղ. 20բ. գլ. 16. Վկայութիւն վասն տեսնոյ մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի յառաքելոյն Պաղոսէ. Զի Պաղոս առաքելայն որ ցուցանէ վկայութեամբ մարդարէիցն զաստուածութիւն Որդոյ...»: — 21բ. գլ. 17. Այժմ բազդատէ առ հրէշտակս զգերագանցութիւն ցուցանելով. «Ասէ այնչափ առաւել է քան զհրէշտակս, նախ զի ի ձեռն հրէշտակաց բանն հաւատարիմ եղև...»: — Թղ. 24. գլ. 18. «Եւ ոչ միայն գլուխ մեր Քրիստոս, այլ եւ եկեղեցին սուրբ, որք են անդամ Քրիստոսի րարձրացեալ են...» (տպագիրը ունի էջ 177, այս գլուխին առաջին ստորաբաժանումին վերնագիրը — «Վասն Աղամայ եւ հրէշտակաց» — իւր բնդհանոր վերնագիր: — Թղ. 25ա. գլ. 19. Բաղդաստութիւն առաջին եւ երկրորդ

Աղաւախ. Հարցումն. Ի՞նչ է հաւասարութիւն եւ զի՞նչ զանազանութիւն...»: — Թղ. 25թ. զլ. 20. Վասն տեւան մարգարէից. «Այժմ եկեաց (ուք) ի մարգարէսն, որպէս ասէ առաքեալն «Քրիստոս հաւատարիմ է արարչին իւրոյ...»»: — 27ա. զլ. 21. Բաղդատու թիւն քա՛նանայապետից հնոյն եւ Տէառն ընդդէմ հրէից. «Նայեցարուք ընդ առաքեալ եւ ընդ քա՛նանայապետ խոստովանութեան մերոյ Յիսուս Քրիստոս...»: — 28ա. զլ. 22. Բաղդատու թիւն Մելքիսեղեկի եւ տեառն. «Հարցումն. — որքան յեղանակաւ նմանի Մելքիսեղեկ Քրիստոս...»: — 29ա. զլ. 23. Պատարանիք առ հրեայն «Որք առ մեզ տեսն հրեայք՝ թէ արեւնքն մեր բարձրագոյն է քան զձեր քրիստոնէիցք...» — Կատարումն Երկրորդ Հատորին:

ԵՐՐՈՐԴԻ ՀԱՏՈՐ. Միաեւանու վկայութիւնք սուրբ զրոյց վասն տեւութեան Գրիստոսի. «Արդ կամիմ աստանաւր զամենայն վկայութիւնս որ ի սուրբ գիրս վասն տեառն մերոյ, ի հին եւ նոր կտակարանաց հաւաքեալ ի միասին...»: — Հատորս կր բաժնուի 11 զլուխի 23-33, որոնց մէջ հետեւեալ զբերէն եւ հեղինակներէն վկայութիւններ կր բերուին. Թղ. 35թ Մաթէոս, 38թ Մարկոս, 39ա Լուկաս, 41ա Յովհաննու Աւետարաններէն: 44ա կր սկսին Առաքելներու թուրթիւրէն վկայութիւնք, ի Պօղոսէ [1] Թղ. Հոռմ. 2) Առաջին եւ Երկրորդ Կորնթացւոց, 3) Գաղատացւոց, 4) Եփեսացւոց, 5) Փիլիպեցւոց, 6) Կողոս(ս)ացւոց, 7) Առաջ. եւ երկր. Թեապոնիկեցւոց, 8) Առաջ. եւ երկ(ր)որդ Տիմոթէոսին], ի գործոց Առաքելոց, ի Կաթողիկէայց [Յակոբայ, Պետրոսի 2, Յովիաննու 3, Յուդայի թուրթիւրէն]: — Վկայութիւնք վասն տեառն մերոյ ի ննջումն Յովիաննու Աւետարանչին. «էր ընդ եղբայրսն երանելին Յովհաննէս մեծաւ ուրախութեամբ ի տէր, և արարք եւ հաղորդակիցք տեառն ուրախութեան...» (Թղ. 53թ). Թղ. 54թ. ի տեսլիքն Յովիաննու, « Յայտնուիք ին Յիսուսի Քրիստոսի ի ձեռն որոյ եւս Աստուած ցուցանել ծառայից իւրոց, որ լինելոց է վաղվադակի...»: — Հետաքրքրական է Յայտնութեան 72 զլուխն. բոլրամասնութիւնը կը վերջանան Տաթեալիի հետեւեալ խօսքերով. — Եւ զտեսլին վասն այնորիկ յերկարեցի, նախ զի աստուածարանութիւն քաղում է ի սմա, եւ Երկրորդ զի անծանաթ է բազմաց բանք սորա ի մէջ եկեղեցւոյ...» (Թղ. 65թ): — Թղ. 65թ. վկայութիւնք վասն տեւան մե-

րոյ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ. «Արդ առաքեաց Աստուած զՈրդի իւր յաշխարհ. եւ եկել ի կնոջէ մարմնով որ զամենայն մարմին կենդանացոյց եւ ըզմահականացուս անմահացուցէ անմահ հոյովն եւ պատուեցէլ աստուածեղէն փառօրն...»: — 66թ. Դիցուք զվկայութիւն սրբոյն Գրիգորի աստուածաբանին որ ասէ. «Քրիստոս ծնեալ լինի փառաւորեցէք, Քրիստոս ի վերայ երկրի բարձրացարուք, զարձալ խաւար լուծանի, զարձալ լոյսն հաստատի, զիրն տեղի տայ...»: — 67թ. Վկայութիւնք Գրիգորի սփանչեղացործին «Եւ վայելիլ իսկ նմա, որ սրբութեանց վարդապետ էր, զի յանարատ եւ սուրբ արդանդէ ելցէ եւ փառաւորեցի քանզի նա էր որ ի սկզբանէ ի կոյս երկրէ ստեղծ զկղամ...»: — 68ա. Վկ. ս. Բարսղի Կեսարացւոյ. «Աստուած յերկրի, Աստուած յերկինս, Աստուած ի մարմնում ոչ առուած զործովք որպէս ի ձեռն մարգարէիցն, այլ բուսակից ինքեան եւ միաւորեալ ներկայացնելով զմարդն...»: — 68թ. Վկայութիւնք սրբոյն Եպիփանու Կիպրացւոյ. « ով կոյս Մաբիամ, անարատ մայր տեառն երանելի հարսն անբաժանելի սուրբ Երրորդութեանն...»: — 69ա. Վկայութիւնք սրբոյն Կիրիլ Աղեքսանդրացւոյ ընդդէմ Նեստորի մարդադատանի. — «Արդ առաքեալն Պօղոս որ զտեղեղն հաստատեաց ի հաստատ ճամարտութեան ի համազոյ Երրորդութիւնն...»: — 69թ. Վկ. սրբոյն Արամաւի հայրապետի. «Անճառելի են խորհուրդք որ ի ձեռն տաճնաստար կուսին երեւեցաւ աղբի մարդկան անքնին եւ անհաս...»: Վերջ Երրորդ Հատորին:

ԶՈՐԴՈՐԴԻ ՀԱՏՈՐ. 1) Հարցումն անհաստատիցն ուր թշուրք եւ պատասխանիք նուցին. « Յետ որոց սուրբ եւ աստուածաշունչ զորոց վկայութեամբ հաւատադար (ուպ. հաստատեցաք) ի դիտութիւն ուղղափառ հաւատոց...»: — 71ա. Վասն մարդեկութեան: 73ա. Վասն թրիատութեան: 75ա. Վասն մկրտութեան: 76ա. Վասն կրիցն Քրիստոսի: 76թ. Վասն ազաւթիցն Քրիստոսի: 77ա. Վասն մահուանն Քրիստոսի: 81թ. Վասն թաղմանն Քրիստոսի: 83ա. Վասն յարութեան Քրիստոսի: « Այս 8 զլուխներէն շատերը իրենց ստորարածանութիւնն եւս ունին, մանաւանդ վերջիներ:

Թղ. 91թ.

2) Հակաճառութիւնք ուղղափառաց առ ժողովս երկարմակաց. Հարցումն եւ պա-

տալսխանիք ըստ իմաստասիրացն բանի հարց. *ԴՔրիստոս Աստուած խոստովանիմք ամենայն հատուացեալք...* Արիստոտել ի սկիզբ ստորագրեան *և ասէ, Հովանուց ևն որ զանունն տան և ոչ զիրն որպէս սպիտակն մարմնոյ կոչի, և փաղանուց որ զիր և զանունն տան, որպէս սև ու և տեսակ անհատին, և յարանուց ևն որ ոչ զանունն և (ոչ) զիրն տան...*»: – 95թ. «Ապա մի է ներդործութիւնն ի միոյ կամաց ի միոյն Քրիստոսէ յառաջ եկեալ և զործեալ որպէս ասէ սուրբն Դիոնիսիոս *Էթէ ոչ ըստ Աստուծոյ զաստուածայինս զործեալ և ոչ ըստ մարդոյ մարդկայինս, այլ այրացելոյ Աստուծոյ նոր իմն զաստուածականն ներդործութիւնն ի մեզ կենցաղավարեալ նոյնպէս և աստուածաբանն ասէ ի մառն երկրորդ առ Կլաւդիանոս, ո՛րք ևն այնոքիկ ուրացողք, որք յայտնապէս բաժանեն Գրիստոս յերկուս կամս և յերկուս գործս, զայդայնայն և զծարաւին մարդոյ ասեն, իսկ բարձրագոյնն աստուածութեանն վարկանեն...*»: – 100թ. «Նեստոր չարաչար բաժանէ զանձինս և զընութիւնս զկամս և զգործս, իսկ ընդդէմ նմին Եւտիֆէս մարմնայն չփոթէ և խառնակէ զանձն և զընութիւնս զկամս և զկիրս. իսկ ուղղութեանցն աշակերտքն ընդդէմ երկուցն յաջ և Եաւնակ պատերազմին, ընդդէմ Նեստորի անբաժանելի խոստովանին և ընդդէմ Եւտիֆի անչփոթ միաւորութիւն...»: 101ա. *Որպէս սուրբն Աթանաս որ է ընդդէմ Արիոսի... զնոյն և Կիւրեղ գրէ առ Սուկեստոս Թղթին, «ի ասեմք ԴՔրիստոս Աստուած մարդացեալ և մի զընութիւն նորա, որպէս հարքն ասացին մի է բնութիւն բանին մարմնացելոյ, այլ և մեծն Դիոնիսիոս ի բազում տեղիս միաւորեալ և մի խոստովանի զընութիւնն բանին աստուծոյ մարմնացելոյ: – 101թ. Դարձեալ սուրբն Յոնքէոս յերկրորդ գլուխ աստուածային անուանց ասէ «Զի և բնութեամբ ի չափ եկն յաղագս մարդասիրութեան և ճշմարտապէս էացաւ... զարձեալ ասէ սուրբն Դիոնիսիոս ի չորրորդ Թուղթն... այլ և վարդապետն Փռանկաց զոր Ալպետր կոչեն յայսպէս գրէ...»:* – 102ա. Հերմոնիմ (հարցմունք) երկաթնակացն առ մարդեգութիւն բանին, «Հարցումն. *Մարդկութիւնն Քրիստոսի տեսանելոյ զաստուածութիւնն թէ ո՛չ...*»: Թղ. 105թ. «Ալպետր վարդապետն ձեր ասէ թէ Քրիստոս էր համապատասխան ճանապարհոյ և բմբունոյ ի կէտ յլութեան իւրոյ... Ասէ հիփոքրոս վարդապետն նոցա թէ երրորդութիւնն ինքեան միայն է ծա-

նուցեալ... և Աւգոստինոս վարդապետն նոցա ասէ ի Գիրս երրորդութեանն թէ *բմբունեալ զաստուածային էութիւնն, պատկանի Որդւոյն Աստուծոյ ըստ բնութեանն...* (106ա) և Թովմազ վարդապետն իւրեանց ասէ թէ *հոգին Քրիստոսի ճանաչէ զամենայն անհուն...*»: – Արիստոտել, Պլատոն և Պորփիր կը յիշուին նոյնպէս զրքիս աղբիւրներուն մէջ: Այս զործին չարունակութիւնը կը կազմէ հետեւեալ հատուածը որ Տաթևեացին իր զրքին կցած է: Վերջ չորրորդ հատորին:

Բ. ա. 2. 106թ.

Աւելեալ քան զչորս Հատորն, ՏԵԱՒՆ ՎԱՀՐԱՄ վարդապետի ասացեալ յաղագս սրբոյ երրորդութեան և միայն աստուածութեանն և փրկական տնայնութեանն. «Հատաժող և խոստովանիմք զմի աստուածութիւնն յերիս անձնաւորութիւնս ոչ ըստ անձանց բաժանեալ և աստուածութիւն յերիս, իրբու ոմն արարել և ոմն արարած և իրբու զգործիք... (121թ) արարիչ լոյրորից և նախախնամող բնաւից, Աստուած ի վերայ ամենեցուն, աւրչենալ յաւիտեանս ամէն»: – Այս ճառը կը վերջանայ հետեւեալ յիշատակարանով. «*ի նոյն դաւանութենէ Վաղարամ վարդապետի որ յաղագս մարդկութեանն է բան, այն որ ասէ զկնի ճառիցս մեզ անճառն...*»: Աստ գրէ զԳեորգ վարդապետի հարցումն որ գրախոս Գիրքն է առ Մխիթար վարդապետն »:

Գ. ք. 1. 121թ.

Նորին ԳՐԻԳՈՐԻ դաւանութիւն հաւատոյ չորեքտասան աստիճանաւ, զոր ժողովեալ յայսպէս դաւանիմք, հասարակ բառի և համոռոտ բանիւ. «*Սոստովանիմք և հատաժող ամենակատար սրտիւ զհայր Աստուած անեղ...*»:

— Այս «*դաւանութեան*» կը յաջորդէ «Արդ զայս սակաւուր աստուածաբանութիւնս որ հաւաքեցի ի սուրբ գրոց...» բառերով սկսող «Յիշատակարան յարմարողի զբրոց» (տպ. էջ 573), որը խրատակաւ է:

— Ոսկեփորիկս տպուած է ի Կ. Պոլս, 1746, Յակոբ պատրիարքի յառաջանով, Ղափանցի Մատեւսի Շահնազարի խնդրով, Արքանախ Դպրի տպարանի մէջ: – Տպակիրը չունի ձեռագրի բուն Յիշատակարանը, որ Տաթևեացին զրչի արդիւնքն է: Անոր տեղ առաջ կը բերուի Գեորգ արքեպիսկոպոս Մանկեցւոյ Տաղը: Այդ

Յիշատակարանը հետեւեալն է. (126ա)
«Եւ ես տարտամս յուսումնասիրաց Գրի-
գոր պիտակ անուն խնդրող բանի հաւա-
քեցի զԳիրքս աստուածարանութեան, որ
անուանեալ կոչի Ոսկիփարիկ, զի ըստ ի-
րին եւ զանունն եղեալ ունի: Ոսկի այս-
ինքն անապական եւ պատուական զան-
ձիւք աստուածային առյցեալ, որ եւ զըս-
տացող իւր եւ զսիրողս աստուածարանու-
թեամբն փարթամացուցանէ: Արգ գրե-
ցաւ սա ընդ հովանեաւ սուրբ առաքելոյս
Եւստաթէի եւ այլ բաղմահաւաք սրբու-
թեանց ի նեղ եւ ի նուաղեալ ժամանակի,
թուականութեան մերոյ ազգի ՊՄ-երորդ,
ի խնդրոյ ումամն բարեպաշտի խաւնա -
մասուտ շախի, բնակութեամբ ի սեպուհ
արանցն Դավրէժ գաղաքի, զոր խնդրեաց
բաղում անդամ զրով եւ բանիւ զբել յա-
ղապս սրբոյ Երրորդութեանն եւ յաղազս
Գրիստոսի աստուածութեանն: Եւ ես տը-
կար ողւով եւ ծիրեալ մարմնով հաւա-
քեցի ի սրբոց արանց զճմարիտն եւ զու-
ղիղն եւ զրեցի կարճառաւտ բանիւ եւ ի
չորս հատորս բաժանեցի վասն զիւրու-
թեանն ընթերցողաց եւ յաւելեալ ի մերոց
վարդապետաց իւր թաղաւորական կնիք
եւ մեկնութիւն ի վերայ եղեալ» (126բ):
- Համեմատէ թովմաս Մեծօփեցիի զբաժ-
Յիշատակարանը, Ալիշանի Սիսական, էջ
238-40, ուր կը խօսուի նաեւ Մաքսուտ
շախի եւ Տաթեւացիի մասին, եւ ուր Տա-
թեւացիի բնադրէն նմոյշներ յառաջ կը
բերուին, եւ տե՛ս Յուշակ Տաշեան, էջ
402, թիւ 119 ձեռագիրը Վիենն. Մխիթա-
րեաններու:

Դ. գ. 1. 127.

Նոր քարոզ վասն եկեղեցւոյ ի բանն,
յեկեղեցիս բարերանեցէ՞ղ զԱստուած եւ
զտէր յաղ. «Յեկեղեցիս հոմանուն է...»: Տէ՛ս տպ. «Գիրք քարոզութեան որ կոչի
ձմեռան հատոր», էջ 654, Կ. Պոլիս, 1740
(ծախիւք Մահտեսի Շահնաղարին):

Ե. դ. 1. 129բ.

Նորին դարձեալ քարոզ վասն արքեմու-
թեան եկեղեցւոյ. «Պարտ է զիտել զի ե-
կեղեցիս է կառուցեալ...», տե՛ս Զմեռան
հատոր, էջ 656:

Զ. ե. 1. 131բ.

Քարոզ յայլմէ վասն ննջեցելոց ի բանն
Յոբայ, ողորմեցաբուք ինձ, ո՛վ բարե-
կամբ իմ... «Ասե՛ն իմաստունքն յորժամ
Երթայ ոք ի ճանապարհ հեռի...»: Տէ՛ս
Ամատան հատոր, տպ. 1741, էջ 591:

Է. գ. 1. 134բ.

Նորին քարոզ վասն մահու ի բան Սաղ-
մոսին որ ասէ. Մարդոյ որպէս խոտոյ են
աւուրք... «Մահկանացու կեանք մար-
դոյս երեք յատկութիւն ունի...»:

Ը. է. 1. 137ա.

Նորին քարոզ վասն խոստովանութեան,
ի բան մարդարէին որ ասէ. «Ասացի թէ
պատմեցից զմեզս...» «Վասն խոստովա-
նութեան երեք իրս տեսանելի է...»:

Թ. ը. 1. 138բ.

Ներրոյեան ողորդաբար ողեալ ի թա-
լումն տիեզերայոյս վարդապետին, Յով-
հաննու որոնցեցոյ, որոյ յիշատակն
աւրհնութեամբ եղիցի. «Որոց ուղիղ
զգուշութեամբ են ստացեալ կեանս յան-
ձին նոցին յաւէտ յիշատակութեամբ ...
(143բ) եւ հոգւոյն սրբոյ փառք պատիւ եւ
իշխանութիւն լերեք յաւիտանս անբաւ
մշտնջնաւորութեամբ, ամէն»: — Թղ. 139.
Որոտնեցիի մասին կ'ըսուի. «զոլով
նորա ազատ պալյազատ, յաղնէ սիսա-
կան բնիկ հայկապնեա, զաւառաւ որոտ-
նէի, իշխան ազգաւ տիրելով քաղմոց եւ
փարթամ զոյից, բաղմահանճար իմաս-
տիւք առյցեալ ընդ ողեշունչ մատենի
եւ յարտաքինս վարժեալ սոփեստի...
(140բ) ո՛չ միայն ամս հնչեւտասան ամօք
եւ նոյնչափ կիսական թուով ի մէջ թուե-
նալից մարմնեղէն վիրապի բերելով: Սա
երկակի Յովհանն օգնեան մաքրելով զիմո-
րեալսն յաղանդոյն քաղկեդոնեան եւ զոչ
հաւանեալսն հերքեալ եւ քաղում վանո-
րայս ի ձեռաց նոցին ազատեալ... Զի սո-
վաւ նորոյեցաւ զաւանութիւնն որ յեփե-
սոս եւ հերքեալ կարկեցաւ ժանտաժանին
Նեստորիոս... (141ա) Այլ ի սմանէ ըն-
թերցումն ս. Գրոց եւ վարժումն արտա-
քին կրթութեանց, տեսական իմաստից եւ
զործնական տրդեանց շարալարութեանց,
ի ՍՄԱՆԷ ՅՈԳՆԱԿԱՐ ՆՈՐԱԳԻԾ ՏԱՌԻԲ
եւ ԵՐԱԾՇՏԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ...»:

Ժ. ք. 1. 143բ.

Նորին Գրիգորի Լոսմեծի քարոզ վասն
զայտեանն Գրիստոսի ի բան (աւետարա-
նի) որպէս փայլակն որ Էրանէ յարեւմե-
տից... «Զփրկական դալուստն Գրիստոսի
Աստուծոյ մերոյ կրկին անգամ ասե՛ն ս.
Գիրք...», տե՛ս տպ. Ամատան հատոր,
էջ 626:

— Այս քարոզին կը յաջորդէ էջ մը նոսրադիր, որ հետեւեալ բառերով կը սկսի. «Այս են անուանք երկոտասան ականց ի տեսիլն Յոհանու. ա. ական Սարգիոն, շիրկապոյն արիննատակ զտանի ի Բարիւն մերձ յԱսորիս... ր. տապալում... ր. զըմբուխտ... ր. կարկեհան... և. շափիւղայ... ր. յասպիս... է. սուտակն... ր. յակիմ... Թ. ոսկեփա... Ժ. եղունկն... Ժա. բլուրեղ... Ժբ. մելեցիկ...»:

ԺԱ. Ժ. 1. 149ա.

Քրիգորի աշակերտի Յոհանու Որոտնեցոյ եռամեծի աշխատանքներէ, ի յունումն պարապմանց սրբոյն կիրգի ի խնդրոյ ուսման բանասիրի Գեորգեան նորին հարազատի. աւցենա հոգի ս. Աստուած Բան: «Պատճէն, լծ. պատմութիւն կամ արինակ, բան սրբոյն կիրգի պարապմունք. լծ. պարապմունք կոչի զիրքս այս զի իւրաքանչիւր հերձուածողաց, որ ի տնաւրէնութիւնն Քրիստոսի ամենայն բանի լի եւ անթերի պատասխանիս պարապեաց...»:

— Համեմ. վերնագիրը տպ. —ի (Կ. Պոլիս, 1717, 2 հատ.) եւ Վիեննացիներու թիւ 151 (140) ձեռագրի հետ. տե՛ս. Յուցակ Տաշեան, էջ 454: Մեր ձեռագրին վերնագիրը անկասկածելի կը դարձնէ լուծմանցա Տաթեւացիին ընծայողը: Երկս բաժնուած է 89 ֆառերու. — 11րդ «Ի ճառս այս Գեւորի և զԱղաղիմարի եղծանէ զաղանդն որք չիթեալ եւ անկատար մի ասացին ընտելան ի Քրիստոս... 12րդ ճառս այս ընդդէմ երկարնակացն է, որք ոչ ասեն զմահն Աստուած մարմնացեալ աշխնքն ընտելեամբ միաւորեալ, այլ ասեն մարդ ստեղծեալ առանձնապէս յարգանդի կուսին...»: — 158ր Այս ճառս է ընդդէմ Մարկեղոսի եւ այլոցն որք աղղումն ասացին զմահն եւ ոչ կատարեալ անձամբ, այլ որպէս Բան մեր յօդս հասեալ եւ ապականեալ...»: — 166ա. 35րդ ճառ. ասացեալ ճառք յաղազս Աստուածածնին եւ այս եւ որ զճնտ սրբայ է ընդդէմ Նեստորի: — 169բ. Եւ մեք խոստովանիմք զմահն Աստուած, ոչ մասամբ այլ լրութեամբն իւր մարմնացեալ եւ մարդացեալ... ոչ յեղմամբ կամ չիթմամբ, այլ անչիոթ միաւորութեամբ ըզբանն մարմին եղեալ եւ միաւորեալ զընտելութիւնս մեր կատարեալապէս ընդ իւրում աստուածութեանն. եւ երեւեալ մարմնովն մի ընտելութիւն տեսակցեալ եւ մի անձնաւորութիւն, մի տէր, մի որդի...»: — 205ա. ԾԶ-րդ ճառ. Վասն ուղղափառ հաստոյ թուղթս այս յատալ է քան զժո-

ղովն, զի մի թուղթ է զերալ յետ ժողովոյն առ թաղաւորն. այլ զինի եւ թաղուհոյն եւ կուսանացն է զոր յիշատակն ի սմա եւ հերքէ զվեցեսին հերձուածսն եւ զուղղիլ դաւանութիւն ուսուցանէ յազապա մարդեղութեան Բանին...»: — Այսպէս կը շարունակէ յիշել ճառ ԾԸ-ի մէջ թէ այս թուղթը վեցերորդն է իր թուղթերու շարքին մէջ զորս զրաձ է «ի պատասխանի հարցմանց» իր Երեմիաս աշակերտին «ի զիմաց Նեստորի». ճառ ԾԹ-ի մէջ կ'ըսէ թէ այդ թուղթը Սուկեստոսն էր ուղղումս եւ այլն: — 89րդ ճառը կը վերջանայ բառերովս «եւ ի մտոր եղեալ եւ ընդ մարդկան շրջեալ, որում փառք յաւիտեանս ամէն» (236բ):

— 236բ. Արտաքոյ թուոց բաղում ճառս զտանին ուրեւ(թ) ուրեք զրեալ ի նոյն գիրս պարապմանց, յորոց մի է մեկնութիւն հաւատոյն որ ի Նիկիայ ի խնդրոյ սբ. հարցն. հարցումն. «Զի՞նչ թարգմանի միայնակեացն, պատասխանի, նախ կոչի միայնակեաց զի միայն կեա...»: — 240բ. Հարցումն երկարնակացն որք մի անձնասեն եւ Բ՞ ընտելութիւնս բաժանեն. «Ընդդէմ ոչ ասէք Բ ընտելութիւնս Քրիստոսի. պատասխանի ուղղափառաց, զի մի՛ յատկացին Բ անձինք ի Քրիստոս, զի թէ Բ ընտելութիւնս բաժանեմք, ի հարկէ Բ անձն բաժանի...»: — Տաթեւացիի Յիշատակարան Թղ. 244բ. «Ահա այս ի կարճոյ բացայայտութիւն ծածկեալ ամբարշտութեանց, որք Բ ընտելութիւնս սահմանեն ի վերայ միայն Քրիստոսի, թէ որպէս անձն մի համբաւեն համաձայն մեղ, սակայն որոշմամբ ընտելեանց լինին տարաձայն մեղ եւ եկեղեցեացն Աստուծոյ... Այլ ո՛վ քաջը հոկտորաց համբերակ հարազատք Գեորգիէ, ընկալայ զհարկեցուցիչ հրաման ըմբդ եղբայրութեան եւ աշխատասիրեալ ըստ կարի եւ տկարութեան ի լուծումն խնդրոյն, որ պան պարապմանց գրքս ո՛չ ամենեւին ընդ անկոխն ընթանալ ուղ(ղ)ի, այլ սակաւ ինչ հաւաքեալ ի քրտանց առաջնոց հարց, եւ իր ինչ ի լուստոր բանից լուսաւորչին մերոյ: Այլ եւ ուրեք յերկարեալ բանից ի թիւս գլխոց ի պէտս ըմբասացութեան եւ ի կարգս զրուցատրութեան եւ բազում ուրեք համարաւտ անցեալ, ոչ այլ ինչ հոգեարեալ ըսոյց միայն զուղղափառ տեսութիւնն եւ զայս ոչ վարկապարպի, այլ բազում աշխատ ամաւք ի սոյն զեկերեալ ընծայեցի կեկեղեցեացը Հայաստանեաց: Արդ եթէ զտանիցի ինչ ի սմա ըստ ախորժեւաց ձերոց Տեսոն շնորհք եւ նուազն սխալակիր անանթոյս, որ եւ եղբայրասէր կամօք ա-

ղերսեմ զպակասն ընու և զաւելիսն կըլ-
ռել և չափաւորին ախոյժ մտաւ չանդի-
պիլ և մի հարեւանցի տեսութեամբ և
րանիւ արշաւել որպէս զոչ մտերիմ կամ
յրախաւս զլացաւղ և բասրասէր զսրո-
վոյ: Եւ զարձեալ պաղատիմ առ երեսս
անկեալ զի ընդ ներել սխալանաց բանից,
ներումն հայցել և սխալանաց զործոց
յանյիւշաշար Տեառնէն... Այլև լիցի
լուսաւոր վարժապետին հանուրց ժառանգ
րարեաց և յիշատակ արհնութեան Յո-
նանու որոտնեցոյ, որոյ Եղէ ի վերջին
ժամու վերջացեալ սպասաւոր նմա. ոչ
զոլով ներբողադատ իրօք կամ մտօք թէ և
հոմաճաղ կամ առնչական աշակերտեալ
պիտ անուանեցայ: Որ և եղև զրաւ վեր-
լուծութեանս ի թվականութեան հայկա-
յան տումարի, կրկին հարիւրից չորից և
տասանց քառից (840) ի նկ և ի ստո-
րասուղեայս ամանակաց, յորում սակաւ
ինչ յառաջ հնէն այլասեռ զօրաց ղերկիրս
մեր տապալեաց, գերեաց և աւերեաց...
Եւ որք ընդաւրնակէք ղերախիք զսակաւ
յիշատակս մեր և զուգ զրեալ լիջիք ի
զպրութիւն կենաց ամէն:

— Տէս տպ. յիշատակարանս. Տաշեան
Յուդակ, էջ 454. հմտ. էջ 402. և տե՛ս
ձեռագրիս, հատուած Գ. վերեւ:

ժԲ. ա. 3. 246բ.

Մեկնութիւն տումարի, գոր խնդ(ր)եաց
ԹՈՒՄԱՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏՆ ՄԵՆԾՈՒԱՅ վա-
նացն սատուածատուրք ուխտին և սիրով
զհայցուածս սորա կատարեալ ՅԱԿՈԲ
ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԳՐԻՄԵՑԻՈՅ: «Չհայցուա-
ծըս զերբընակի րարունապետի և երիցս
երանելոյ վեհին ետակի առաքինութեանցն
կատարողի, եռանձնեան տէրութեանցն
եռափափաղ ներնդունողի... ծանխի ո՞վ
վեհիմաստղ մտաւք, զի որք տումարական
մակացութեանցս են ներնդունակք, ո՞չ
որ ըստ արհեստին են ներակրթեալք բա-
ական են այսմ իրադործութեանց... Իսկ
մերս նուսաստութիւն յաստիճան ներշու-
տութեան սորա միայն ժամանեալ, զի արդ
կարացից զիյժս փափաքանաց մաքուր քո
սրտի հանելով ի վախճան, զի բերկրեալ
խրախապիս... այլ ինքն չողին Աստուած
... տացէ րան՝ ապիկար մտաց մերոց ըստ
փափաքանաց ձերայդ սրբութեան և ի
կրթութիւն մանկանց սիրնի...»:

247ա. Կր սկսի բուն տումարի յառացա-
քանք. «Գիտելի է ըստ կանոնաց իմաս-
տասիրաց, զի գիտութիւնն ի չորս բաժա-
նի և չորս կերպիւ առնդունօղան երեւի
և են այսոքիկ. 1) Հմտութիւն, 2) Ներ-

հմտութիւն, 3) Արհեստ և 4) Մակացու-
թիւն... — 248ա. Իսկ Արիստոտէլ զրա-
նին մասունս յերկու բաժանէ, յանուն և
րայ և զրան րացերեական ի րացասու-
թիւն և ի ստորասութիւն... — 248բ.
Կր սկսի բուն տումարք. «Նախ թէ զի՞նչ է
տումար...» — 252. «Բնարն՝ որ ունի
դտասն աղին ի յարս մետաքսեա և թէ
սալդիլըն՝ որ է քառասուն աղի ի թելըս
պղընձի և թէ դանոնն՝ որ է եօթանասուն
լարի և թէ արդանոնն որ է հարիւր աղի
ի թելըս սղնձի...» Այս նուագարանե-
րու ձայները կրնան ըլլալ «սուր, բութ,
զիւ, րամք», ապա տեսողութիւնը «սուղ,
երկար», եղանակը «թռյլ, պինդ»: Չա-
ները «կէս ձայն, երկպատիկ, կիսարլոր,
մակեռակ, մակքառեակ»... Խիստ հետա-
քրքրական է երաժշտական այս հատու-
ծը, և հայ մատենագրութեան մէջ երա-
ժշտութեան ազդեցութեան հազուադէպ
նկարագրութիւններէն մէկը (տե՛ս մասնա-
ւանդ 253ա.շ.):

— 256ա. Վասն երկրորդին աւելի է թէ
տումարական մակացութիւնս առ մարդիկ
զսկիպին յկատուծոյ կառ և գայս ի չորս
տեղիս, նախ յարարչութեան գատիկն,
երկրորդ յօրինադրական գատիկն... Գի-
տելի է զի տումարական արհեստ հարկա-
ւորաբար և յատուկ յաղապս գատկաց է
և լրմանց նորա և երկրորդաբար այլոց
տօնից և մասանց նորա...»:

— 259ա. Վասն երրորդին գիտելի է զի
տումարական մակացութիւնս պատճառի
յրնթացի՝ յաւէտ և նուազ մասանց ա-
րեւին և լուսնի. կրկնակ ամսոց այսպէս
արա, նախ խնդրելի է թէ ամիսքս ուս-
տի գոյացան... (արեւէն և լուսնէն):
260ա. Անուանք երարեցեոցն ամսոցդ ի
Մովսիսէ աւրինադրեցան... Յուլիոս վա-
սըն ծննդեան իւրոյ ի տիլոս ամին ի թա-
գաւորեին իւրում կոչեաց (զայն) յիւր ա-
նունն Յուլիոս որ է յուլիսս, այսպէս և
Ագոստոս կայսրն զհեկիտոս ամիս վասն
ծննդեան իւրոյ ի թագաւորեին իւրում կո-
չեաց յիւր անունն աւագոստոս... Իսկ մերս
յանունն որոգոց են դստերաց Հայկալի ե-
ղան... Նաւասարդի, Հօռի, Սահմի, Մե-
հեկի, Արեգ և Հրոտից տքա որդիք Էին,
Արաց, Մարրիի, Տրէ և Բաղոց, տքա
դստերք Էին, իսկ Մարգա և Հարումնց
որ է Ահիլի, զայս ի զործոց առին դան-
ուսան զի ընդ այն ժամանակն ամառնա-
յինք էին այսոքիկ... — 261ա. Թվականն
այսպէս արա... որպէս ասէ Գրիգոր
Նիսացին վասն լիմեյութեան մարդոյս...
Ի ծննդէնէ Գրիստոսի մինչև ի սբ. Գրի-
գոր ԵԺԺ (312) և անտի ի հայ թվականն

ՄկԱ (241) · ի սրբոյն Գրիգորէ մինչեւ ի
 զիւտ հայ զրոյ(տ)ն ՃԺԶ (116) · ի սրբոց
 Վարդանանց մինչեւ ի հայ թվականն ԶԼ
 (78) · ի ծննդենէ Գրիստոսի մինչեւ ի հայ
 թվականն ՇԾԳ (553) ... ի ԶԴ (74) թվին
 բաժանեցան վիթի ի միարանութենէ հա-
 յոց · » :

— 263ա · Երկրորդ ասելի է վասն յաւէտ
 յառաջխաղաց չարժմանն · « Բայց նախ
 պարտ է զիտել... զիտելի է զի ըստ Ա-
 րիստոտելի վեց են չարժմունք · նախ ի
 վեր, Բ—րդ ի վայր, Գ—րդ յառաջ... » : —
 264բ · Ննդրելի է եւ զայս թվականն որ
 զժամանակս չափէ... » : — 269բ · Նահանջ
 ալսպէս արայ, նախ խնդրելի է թէ զԲՆՀ
 է նախանջն, Երկրորդ թէ ուստի զոյանայ
 օրն նահանջի... » :

— Այսպէս չարունակելով Զրիմեցին կը
 խօսի Եւթնեքեակի (270բ) (Շարաթուայ
 օրերու թիւի եւ ապա Աւելեաց օրերու մա-
 սին) · իննետասներեակի 271բ · « Բստ
 Պղատոնի ... րոյսն խզումն է ի տարրական
 հրոյ... » : 280ա · ի ժամանակս ամբարիշտ
 թաղաւորին Յուստիանոսի եղեւ լրումն
 200 ամի կարդացն Անտրիասու եւ սկսան
 չփոթել լրժունք զատկաց եւ զիրք ար-
 ուեստականք տուժարաց : Իսկ այր մի ի
 ճշմարտադունիցն ուսումնասիրաց յեզիպ-
 տական մայրաքաղաքէն Ազէֆսանդրիա
 էաս անուն կոչեցեալ, ձայնս արկեալ առ
 ինքն ժողովէ զայրս կորովամիտս զԱղդա
 ի Գամրաց, զԳնեհեհգ ի Լըէաստանէ, զՅո-
 հան ի յԱրաբիտ(յ), զՅձվէլ յԵթավալիւ
 (եա), զՍերգ(ի) ի Մակեդոնիայ, զԳիգան
 ի յասորոց եւ այլ 36 արամբք հաւատար-
 մօք եւ սկսան խորհիլ զտանել զդարձ ա-
 րեղականն եւ լուսինն ի միում ամի եւ
 զտին զայս լեալ ի ԻԼ (28) ինն ու տաս-
 ներեակսն... եւ արեւն ի 28 ամի... եւ
 ալսպէս ընթացեալ մի զկնի միոյ եւ զըտ-
 եալ ի 532 ամի զերկոսեանն ի զլուխ չըր-
 վանին եւ փառաւորեցին զԱստուած (Հմմտ.
 316ա) :

— 282ա · « Վասն վերադրին ասելի է
 թէ ուստի պատճառին մետասան (աժաճն)
 օր վերադրոցս լուսնի... » , ապա կը խօ-
 սի ամսամուտի լուսնի ծննդեան, րո-
 պէի, Առաջաւորաց պահոց, աւաղ լրժան,
 Տաւնտելի եւ արեւի ո՛ր կենդանակեր-
 պի մէջ ըլլալը զտնելու մասին : — 300բ ·
 Յաղապս որբանութեան չափուց թէ վասն
 է՞ր չափարեւաց · « Նախ խնդրելի է թէ
 վասն է՞ր միանգամ չըբաբերի... » ԿՕդ-
 տուրի բացի Արիստոտելէն եւ Պղատոնէն
 նաեւ Պորփիրէն (ձայնք հինք եւն սեւ,
 տեսակ, տարբերութիւն, յատուկ, պա-
 տահումն · 301ա) : Ապա կը խօսուի արեւի

եւ լուսնի ո՛ր զօտիի կամ կէտի մէջ ըլլալը
 զտնելու մասին :

ժԳ · ք · 3 · 315 ·

Նորին ՅԱԿՈԲ վարդապետի ԶՐԻՄԵՑ-
 ԻՈՅ յաղագս տումարական մակացու-
 քեան, քէ ի յորոց մարդկանէ արիեստա-
 տրեցաւ · « Գիտելի է զի ի նախամարդա-
 րէէն 1) Մովսիսէ օրինադրեցաւ զի կար-
 ցեաց զլրժունս զատկաց հինն Իսրայէլի ...
 նորոգեաց 2) Նգրաս որդի Սարսոնի...
 յետ սորա 3) Արիստակէս Աթենացի արար
 տումար հոռոմոց աշխարհին... 4) Ղեւոնդ
 հայրն Որագիմիէ արար զլրումն զատկաց
 Եթոպայեցեաց եւ Եգիպտացեաց, յետ սորա
 5) որդի սորա արար զլրումն զատկաց
 Արարացեաց եւ Մակեդոնացեաց, 6) Անա-
 տոլիս արիսպագացի, 7) Անշէս արար ըզ-
 լրումն Բիւթանացեաց եւ Կապադովկաց-
 ւոց, 8) Դիոնիսէոս Արիսպագացի արար
 զլրումն Աթենացեաց աշխարհին, 9) Անդրէ-
 աս Բիւզանդացի եղբայր Մագմոսի եպիս-
 կոպոսի, արար միարանութիւն ամենայն
 տիեզերաց լրժանց իննետասներակաց,
 կրկնակաց եւ վերադրաց եւ տարեմտից
 եւ այլ զանազան խորհրդոց, 10) ԱՆԱՆԻԱ
 ՇԻՐԱԿԱՅԻՆ արար զլրումն հայոց մեծաց :

Ի ժամանկս ամբարիշտ թաղաւորին
 Յուստիանոսի եղեւ լրումն 200 ամի կար-
 ցացն Անդրիասու եւ սկսան չփոթել լըր-
 մունք զատկաց եւ զիրք արուեստին տու-
 մարաց... » : — Այս սրբալիցեց էաս Ազէֆ-
 սանդրացին (տե՛ս վերեւ), 532 տարե-
 չըջանք սկսելով Ապրիլ 13-էն : Իրիմի
 փորձը էասեան հաշիւները մերժելու յա-
 ջողութիւն չուեցաւ : — 316ա · « Արդ 500
 ամեակ բոլորեցան յ31 ամի թաղաւորու-
 թեանն Յուստիանոսի եւ ի 28 Խոսրովու
 պարսից արքայի » :

— 316բ · Եւ թվականս հայոց եղաւ ի
 Մարտի 27 որ վերջին ամ էր Երկերիւրին
 Անդրիասա, բայց ծանիր որդի զի յախ-
 մար զըչէ ապականեալ է քաղում ինչ ի
 մասանց տուժարական արհեստիս, նաեւ ի
 մեկնու թիւնս զարեւոյ թիւնս աւելի եւ պա-
 կաս զըլելոյ... զի տուժարս ոչ է որպէս
 զայլ զըբանս թէպէտեւ սխալն յամենայն
 զիրս ոչ մեկնի, բայց թէ յայլսն պատա-
 հէ կարողութիւն վարդապետաց այլ իմն
 մտօք ուղղել զայն, բայց ի տուժարական
 զիտութիւնս անկարելի է, զոր օրինակ
 Անն անկարելի է Բ · լինել կամ Բ Ն Ա...
 317ա · Եւ վասն հայոց թվականիս իմա,
 զի ոժման զըեալ են զվախջան երկհարիւ-
 րամեկին Անդրիասա եւ զսկիզբն թվակա-
 նիս հայոց եւ զհինգհարիւրամեակ բոլո-

բին լինել յ31 ամի թագաւորութեան Յուս-
տիանոսի... Էւ այլք ի 34 եւ ոմանք ի 36ն
եւ այլք աւելի նուազ եւ ով ոք, որ զար-
հեստն ոչ զիտէ զսոցա թիւրսն եւ զու-
ղիդն ո'չ ճանաչէ, նաեւ ոչ զվնասն, արդ
ամենայն թիւր եւ սխալ ի բուն սկզբանէն
ճանաչի եւ անտի ուղղի եւ է բուն սկիզբն
սոցա հռոմայեցոց թվականն... յառաջ-
նումն ամի թագաւորութեան Փիլիպոսի
կայսերն լցաւ Ռ (1000) ամ շինութեան
քաղաքին Հռոմայ եւ յերկրորդ ամի թա-
գաւորութեան նորին Փիլիպոսի եղին թը-
վական Հռոմայեցոց երկրորդումն 1000
ամեակին եւ ի Քրիստոսէ ՄԱԹ (249) ամ
եւ սկիզբն թվականիս մեր Յիսուսէ ի 553
թիւն որ ի Քրիստոսէ, բայց ոչ ըստ դրու-
քեան այլ ըստ թուիլութեանց զոր յետոյ
բացայայտեցից եւ էր թուական Հռոմոց
յայտ ամի 305... (317թ) իսկ երկհա-
րիւրամեակն Անդրէասա առնու վախճան
եւ կատարումն յերեսուն ամին Յուստիա-
նոսի եւ ի 27-ն հոստրովայ... Մարտի 25...
զի Ապրիլի 4-իցն մինչեւ ի Մարտի 25,
տասն ժամ է եւ տասն խորան... 518ա-
նոյնպէս եւ զ552 ՇԾԳ (553) արարին զի
թվականն Քրիստոսի ըստ մեր յաւելեալ
թուոցս հաւասար գտցի... Յորժամ զատ-
կաց լրումն առնիցեմք ի թվականէն պար-
տիմք 9 թիւ ի բոց զնալ եւ զայլն երթալ
19, 19 եւ զմնացեալն յԱպրիլի 4-իցն սկը-
սանել եւ զտանել զլրումն զատկին...»:

— 318թ. Յիշատակարանը Ղրիմեցիի
նախարանի իմաստով, «... վասն որոյ ա-
ղաչեմ... զՅակոբ Ղրիմեցի սոսկանուն

վարդապետս ի հառաչալիւր ալօթս թո մի
մոռասցիս... այլ աղաչեմ զդաւաժարող-
սին... զի զսակաւ յիշատակարանս իմ զը-
րեսցես եւ Աստուած զքեզ զրէ ի զիրն կե-
նաց»:

— 319ա. Բույէ այսպէս արա, յաղաղս
շրջանաց, թէ զի՞նչ է յորեքեանն եւ այլքն
(Ընտրեալն, Բնաբնաւորն, Իդոս, Ղին-
պիաթ, Էւայլն հայերէն համապատաս-
խան բառերով):

Ա. 1. 245թ.

Յիշատակարան գրչագրի — «Փառք...
զրեցաւ զիրքս որ կռիի վերլուծութիւն
պարապմանց սրբոյն կիրդի ասացեալ
ընդդէմ երկարեակաց զոր եւ արարեալ է
զվերլուծութիւնս զայս Գրիգորի քաջ
հոռտորի եւ տիեզերահռչակ վարդապետի,
ի խնդրոյ Դեորգեա քաջ փաղիրային եւ
մեծ րաբունոյն: Եւ զրեցաւ սա մեռամբ
իմով անարժան եւ սուտանուն արեղիս
Գրիգորիս որ եւ աշխարհաւ տարանցի
ի վանայն Գլայայ: Արդ զրեցաւ վերլու-
ծութիւնս ի թուականութեանս հայկազուն
տոմարի 946 ի զաւատս Եկեղեաց որ Ե(ր)-
(գ)նկայ, ընդ հովանեաւ սրբոյն Յակոբայ
եւ սուրբ Սիմնի որ Կայիփոսի վանք կո-
չի, ի համալսարանս Յովհաննէս քաջ րա-
բունապետին որ է աշխարհաւ համշինեցի
եւ յառաջնորդութիւն տէր Ներսէսին որ-
դոյ խոնայ ասարպէկին: Արդ աղաչեմ»
Էւայլն — սովորական յիշատակելու խըն-
դարնք:

8

Թիի 8.

ԱնՌիւ Տումար.

ՆիիԹ Ողորկած թուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Լաւ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1-6. 27թ. 165-171. 173ա.

201թ. 204-205. 218-224.

ՄԵՏՈՒԹԻՒՆ 15×11×3,8

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին

ԹՈՒՂԹԻ 224.

ՏՈՂԻ 20.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Նոտրգիր կարմիր քանափով

ԳԻՐ Նոտրգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ Զարդագիր.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴԻ ԹՂ. Թռչնագարդի,
Էւայլն.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ. Պարզ պզտիկ խորան մը.

28ա. կապոյտ եւ կարմիր գոյններով եւ
սովորական շրջանաձեւերով.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳԻՐԻՉ Նիկողայոս Խալիփա.

ՍՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԿ ԺԷ-ԺԸ.

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ.

ԿՆԻԻ ԹՂ. Դպրեկանուցս 1889.

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ. 206թ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ ԳԻՐ 1872-ի Դեկտ. իմ այս
մեռագիրը նուիրուած է Արմաշի վան-
քին «ի գոյից Տ. Գեորգայ արքեպիս-
կոպոսի».

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ւ. X. 7բ.

Տոմարական ցուցակ ամսամուտը զըտնելու համար. — Ցա. Պատմառ Հայոց Տոմարին. «Կրկնակ ամսոց այսպէս արայ, կալ զնաւասարդ ամիսն եւ երթ է (7) է (7) ե որ մնայ կրկնակ է հոռոյ...» տոմարս համառօտութիւն մըն է Յակոբ Արիմեցիի եւ րաժնուած է 2 զուլններու, որոնց երկրորդի վերնագիրն է. «Պատճէն Հոռոմայեցւոց տոմարին». «Կրկնակ ամսոց այսպէս արայ. կալ զյունվար ամիսն եւ երթ է-է եւ որ մնայ կրկնակ է փետրվար ամսոյ...»: Թղ. 24ա. Զուլաւորութիւն հայոց ընդ հոռոմայեցւոց այսպէս արայ. «կալ զաւորս հայ ամսոյն, թէ չիցէ րաւական դանցեալ ամիսն ի վերայ բեր». 25բ. «Դարձեալ կալ զՍարկաւագի թուականն Միւլ (228) ի բաց երթ որ մնայ քնկոն է...»: — Թղ. 26. Ամենայն ազգաց նւթներեակը եւ վերադիրը զտնելու համար իրր աղբիւր կը յիշէ նաեւ զՍարկաւագ եւ զՍտեփաննա:

Բ. ւ. 1. 28ա.

Մեկնութիւն տոմարի զոր խնդրեաց Թումայ վարդապետ Մեծոփայ վանից աստուածաբանակ սբ. ուխտին եւ սիրով զհայցուածս նորա կատարեալ Յակոբ վարդապետի Արիմեցւոյ. տե՛ս ցուցակիս թիւ 7, ԺԲ:

Գ. ր. 1. 152ա.

Ն. Յ. Վ. Ի Արիմեցւոյ յաղաղս տոմարական մակացութեան թէ ի որոց մարդկանէ. տե՛ս ցուցակիս թիւ 7, ԺԳ:

Դ. գ. 1. 162ա.

Վասն ցուցանելոյ զսահմանս իմաստասիրութեան. «Առաջինն է գիտութիւն զո-

յիցն... (164բ) սոքայ անբան մասին եւ եւ ալլէն րանտկանին»:

Ե. ւ. 2. 173բ.

— Թղ. 172ի մէջ տոմարական տախտակը դործածելու համար խրատներ տալէն ետքը, հոռոմայեցիներու եւ հայերու 500-եակի տախտակը կը դրուի որ 28 թղ. կը բռնէ: — Թղ. 199 ունի յուսանցքի մէջ «Սկիզբն 5 ամեկիս հայոց զուգեալ ի Սարգիս փիլիսոփայէ եւ միաւորեալ ի թիւ 500 ամեկիս հոռոմայեցւոց»: — Արդարեւ թիւ 7 չունի այս տոմարական ցանկերը:

Զ. ւ. 3. 206ա.

«Զմուտ յունացուցիս Թ (9) եւ Ժ (10) ամաց շրջանիս (19) այսպէս արա, կալ զհայ փոքր թվականն. Թ (9) ի բաց առ եւ զայն երթ 19, 19...: Արդ եւ ԱՆԱՆԻԱ ՇԻՐԱԿԱՅԻ ստուգիւ քննեցի զամենայն աւորս ընթացից եւ եղանակաց լուսնի ըստ իւրում շրջագայէ եւ խորանօք փականեալ արձանացոցի զի անաշխատ զխնդրողսն պահեցէ եւ եղի յառաջ զընծայումն լուսնին եւ զկնի լրումն թէ ի քանիս ամսոյն լինի եւ թէ ի տուրնջեան թէ ի գիշերի եւ թէ յորում ժամու...»: — Արդարեւ 207ա, 216բ կը հետեւի այս տեսութիւնները լիովին արդարացնող տախտակ մը, եւ ապա բոլորածեւ պատկեր մը լուսնոյ եւ արեւի կենդանակերպերու մէջ ըրած շրջանառութեան (216բ) եւ ապա ժամանակադրական տեսութիւն մը «տոմարագիտաց», որը զԺրախտարար Թերի է, եւ կը պարունակէ համառօտ տեղեկութիւններ Արիսիդէսի, Ղեոնդիսի հօրն Ուրոգիէնսի, Ուրոգիմէսի, Անատոլիսի եւ եւսերի մասին (վերջինս Թերի. 217բ): Ամենայն հաւանականութեամբ սոյն գործը իւր ամբողջութեան մէջ Յակոբ Արիմեցիին իրր աղբիւր ծառայած է: Հմտութիւն 7. ԺԳ: Գրչագրի կարեւոր յիշատակարան չկայ:

թիվ 9.

Անոնի ժողովածոյ (Ներսէս Շնորհալի,
Կիրեղ Աղեքսանդրացի, Գրիգոր Տա-
րեւացի, Վարդան վարդապետ առա-
կայսոս) եւայլն:

Նեիթ թուղթ.

ԿԱԶԽ Կաշեպատ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Ոչ այնքան լաւ, 4ր. 5ա.
խժքած.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ 1-2, 283-4, բոլորովին կրտ-
րատուած եւ աղմատ, աւետարանէն
հատուածներ յունարէն լեզուով.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 6ր. 7ա.

ՄԵՆՈՒԹԻԻՆ 15×10.5×5.5.

ԴՐՈՒԹԻՆ Միասին.

ԹՈՒԴԹ 284.

ՏՈՂԹ 22, 24, 23.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԹ Բոլորգիր կարմիր կէտա-
դրուքեամբ.

ԳԻՐ Բոլորգիր, նոտրգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱԹԻ Զարդագիր.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԹԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԹ ԹՂ. Նոր եւ սղեղ մկար
մբ 6ա.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Միմաս?

ՍՏԱՅՈՂ Վերջին ստացողներ Տէր Երեմիա
եւ Պօղոս Արքեպ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ ԺԶ-ԺԷ դար.

ՏԵՂԻ.

ԾԱՂԿՈՂ.

ԿՆԻԹ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆԻԹ ԹՂ. 7ա. 282ա.

սովորական սղեղ *Հղարով*. «Յի վա-
յելումն տէր Երեմիային քվ. ԻձՁԴ
(1184=1735) Ստամբոլ գրեցի».

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆԹ Պօղոս Արքեպիսկոպոս
Պրուսիոյ եւ Նիկամիդիոյ 1826-ին ըն-
ծայած է այս ձեռագիրը Արմաշի
վանքին:

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՆ ԹՂ.

2 հոգիւր կը սկսի Թղ. 3ա. « Ի հրա-
հանդ համբակէ... » անկարեւոր էջ մը զը-
րութեամբ, ասոր կը հետեւի Թղ. 3բ.
« Թիւի մահապետաց » վերնադրով աննշան
եւ թերի զրութիւն մը. « Ի զայտենէն
Գրիստոսի մինչեւ Ի Կոստանդիանոս թա-
ղաւորն 310 ամ եւ անոր մինչեւ Ի հայ
թիականն 243 ամ »:

Ա. ա. 1. 7ա.

Յիշատակարան քանիս Ներսեսի մաղ-
րանաց. տե՛ս թիւ 6, Գ. 114բ. Յիշատա-
կարան — Թղ. 10բ. ունի յուսանցքի մէջ
« Յիշատակարան երգողի երգոյս »: Այս
յիշատակարանը կը տարբերի վերոյիշեա-
լէն « 1500-րս թիականի / ինքնտասին
նոյն միակի / չարադրեցաւ քանի տաղի /
որում մատուցն յիկոնացի / Մեիլի սուլ-
քան հազարացի / ... յանցեալ ամի, /
առեալ զբազարն Գերմանի, / բազում ա-
ւանս արար զերի / ... իսկ միւսում հա-
սեալ տարի / ... Հառ զամուրն պէտքնի /
ե զԲեսուն քաղաք... / Եւ զըրապան վարք
բառ կարգի, / Ի Թրլպաշատ հասեալ լինի
/ ... Մեք Ի զգեկէն որ ծով կոչի / ...
անցեալք Ի յայս կոյս Տօրոսի / ... քնա-
կեալք... / առ բարեպաշտ մեծ իշխանի /
որոյ Թորոս վերաձայնի / որդի յաղթո-

յուն Լեւոնի / Եւ Կոստանդեայ եւ Ռուբէնի
/ (11բ) փրկելի յայժմուս հասեալ չարի /
Եւ յամենայն ժամանակի »:

Բ. ք. 1. 12ա.

Վասն երկնի եւ զարդուց նորա (տե՛ս
Ներսիսի ստացեալ) տե՛ս. թիւ 6, ԺԶ.
Շարունակութիւնը « Միշտ էիր անեղ... »,
տե՛ս անդ, ԺԷ: — Թղ. 20բ. ունի « Զտունք
31 զովասանութիւն Ներսիսի « Սուրբ հայ-
րապետ տէր բարունի, համանման հօրքն
մեծի... » ընդամէնը 6 տուն (12 տող) կը
վերջանայ սա բառերով « ... որում տա-
ցուք փառս յաւէտ այժմ յաւիտեան »:
Ասոր կը հետեւի « Նորոգելոյս Ի քէն Քրիս-
տոս... » ոտանաւորը, որուն տուներուն
սկզբնատառերը « Ներսէսի է » կը կազմեն:

Գ. գ. 1. 21բ.

Յանձին զղջացելոյ, խոստովանութիւն
յանդանաց ողբերգական, ձայնիւ խաւսք
ընդ Աստուծոյ եւ ընդ աշխարհի երբեակի
բանիւ բառ իւրաքանչիւր այբուրենից տա-
ռիցն ներսնիս Կլայեցոյ ստացեալ. « Այս
խարհ յամենայն առ իս ծայցեալ... (23ա)
քուն մահուս եկեալ, քրննոյ զատաւոր »:

Գ. Դ. 1. 23ա.

Նորին աշխարհագրական խառնուրդի լատինացի... քեզ երգել զփառս»:

ա) Ասոր կը հետևի «Եդեսիոյ ողբը», տե՛ս թիւ 6, Ե. (յրութեան թուականը դրոշմած է հոս «ուր» հարիւրի եւ ինքսուն ու յիսիսիկի», մնացածը նման է) : Կան նաեւ հետաքրքրական ձեռագրական տարբերութիւններ: Ըստ զրչագրի ողբս 1045 տուն է (72բ) :

բ) Անոր կը հետևի «Վիպասանութիւն սակս հայկազան սեռի եւ արշակունեաց» տե՛ս թիւ 6, Դ. : Լուսանցքի ծանօթութիւններէն ստանձին ուղարկութեան արժանի են «Վահրամն ծնունդ ծովոյ եւ ամպոյ առի» (101բ) ինչպէս կ'ընեայ արժանաւորէն արհեստականաբար բաժանուողականութիւն: Վիպասանութիւնս ունի ըստ զրչագրի 828 տուն (109բ) :

գ) 109բ. «Ներդրեան կենսատու խաչին...» տե՛ս թիւ 6 ԺԹ: Ձեռագիրս կ'անուանէ զՆերսէս «Տարսոնեան», մինչ թիւ 6 «Կայեան Տարսոնի», ասկէ կարելի է դիտարկել երկրակցեան թէ ի՞նչպէս ծագած է այս կոչումը, որ կրնայ Շնորհալիմ Լամբրոնացիի հետ շփոթել տայ: Ամբողջ ոտանաւորը 303 տուն է (տե՛ս 125ա) :

դ) 125ա. «Այրն առաջին...» տե՛ս թիւ 6, ԺԱ:

ե) 128բ. Բան մաղթանաց. տե՛ս թիւ 6, ԺԲ:

զ) «Այրն Աստուծոյ զբեզ...», թիւ 6, ԺԳ:

է) 137բ. «Այրն անըսկիրն...» տե՛ս թիւ 6, ԺԴ:

ը) 141ա. Յիշատակարան առակացն, տե՛ս թիւ 6, ԺԵ եւ ԺԶ (Անդադարձութիւն տառն յիշատակի), ԺԶ (144ա) :

թ) Մաղթանք հրեշտակապետաց. տե՛ս թիւ 6, Բ. (100 տուն է) : Մաղթանքս ունի նաեւ 6 տուն Յիշատակարան «զանձին բարեաց ծրնող բանիս...» բառերով սկըսող:

ժ) 151ա. Թուղթ մխլթարական. տե՛ս թիւ 6, Ի:

Ե. ա. 1. 154ա.

«Ամենայնի սկիզբն ես...» տե՛ս թիւ 6, Ը. (Վերջին տուններու սկզբնատառերը կը կազմեն «Կարապետ է» բառը) :

Զ. ա. 3. 162ա.

Կանոնք Կիւրճի Աղեփսանդրացւոյ. զը-

լուր 5: Այս կանոններու մէջ կը նշուի ուրիշ այն քահանան՝ որ կոչս կամ աշխի է եւ քահանայութիւն կ'ընէ (1-ին, 787բգ) , որ շնութիւն կամ այլ մահացու մեղք կը գործէ (2րդ, 788բգ) : Ապաշխարութեան կ'ենթարկուին՝ հեթանոսներու հետ պրատուողները (3րդ, 789բգ) , հեթանոսներ անուանուողները (4րդ, 790բգ) , կը նշուի ուրիշ այն քահանան, որ մուկ կամ զարչիկ սողուն ընկած լմպիկիքի մթերանոց կ'որհնէ (5րդ, 791բգ) : 1) — 163ա. Այս է կանոնք ս. հարցն վասն պոռնկացն. 3րդ եւ 4րդ ամուսնութիւնը պոռնկութիւն կը համարուի եւ ենթակաները ապաշխարանքի կամ համարչեղն փոխուելու կ'ենթարկուին : — Հմմտ. Pitra. Iuris eccl. I. 550-3. տ. Տ. Բ. չջ 1102. եւ մատենագ. 503-24 : Ասոր կը հետևին 164ա. չ. բանի մը քարոյներ (Գրիգոր Տաթևացիէն) :

Ե. ա. X. 164ա.

1) Վասն ամուսնի որոշոյն որ մատենաց դամենայն ինչս իւր. «Ի յայս անառակ որդոյս 3 ինչ ցուցանէ աւետարանն... (168ա) վասն այնորիկ տանջեն զիս յաւիտեանս յաւիտեանից. զայս ասաց եւ դարձան ի դժոխս)» :

168ա.

2) Վասն պոռնկաց ի բանն թէ որ հայի ի կին մարդ. «Զի եօթ աղջ մեղք գործէ պոռնիկն... (173բ) ամենեւին մի Երդնոր մի յերկինս զի աթոռ է Աստուծոյ եւայն» :

173բ.

3) Ի բան աւետարանին որ ասէ, եթէ այց ունի քո զայրապնդեցանէ... «Արդ զոր օրինակ որ կամիցի ի նախարկութիւն վաճառաշահութեան ընթանայ... եւ եղև կիւլիս ասկէ սկիզբն ի սրբութեանց իմոց արարից վասն այնորիկ ասէ թէ աջն...» : — Քարոյիս սկիզբը Ազարանգեղոսի յառաջարանը կը յիշեցնէ :

179ա.

4) Վասն որպիսութեան խոստովանախօրն առ խոստովանողիդ. «Նայ եւ առաջին զի խոստովանահայրն որ է հոգեւոր թիւղի... (183ա) եւ դարձուցանել ըզնոսս ի դանձա Աստուծոյ Քրիստոսի վառք յաւիտեանս ամէն» :

5) Քարոզ վասն զղջման եւ ապաշխարութեան ի բան աւետ... ոչ է պիտոյ բժիշկ ողջոց այլ հիւանդաց: «Արդ պարտ է մեզ առ այս ամենաւրէնեալ բժիշկս... (188ա) մեռանին ամենեքեան մեղօք վասնորոյ ասէ ոչ է պիտոյ... եւ Քրիստոսի փառք եւայլն»:

188ա.

6) Քարոզ վասն ցնդեցելոց ի բանն մահ մեղաւորին չար է. «Արդ ի բանն այսամանէ զրեղղիմակ սորա ճանաչմբ, զի թէ մեղաւորին... (197ա) զայսպիսի սղոյ աւր եւ տրտմութեան ձեզ եւ ամենայն քրիստոնէից ամէն»:

Ը. ա. 4. 197ա.

Տէառն Գեորգեայ եռամեծի տիեզերալոյս վարդ. ի. քարոզ սրբոյն Յակոբայ ի բանն աւետ. որ ասէ. ես եմ հովիւն քաջ. «Եւ արդ սկիզբն բանիս խնդրեցուք թէ էր յաղագաւ Տէրն հովիւ անուանել... (203ա) յաղագս որոյ ասէ հովիւ քաջ զանձն իւր ղնէ...»: — Ս. Յակոբին վերադրուած այլ հրաչքներու կարգին կ'ըսուի. «յորժամ Եապովն արքայն պարսից եկն քաղուած զօրօք եւ պաշարեաց զՄծրին եւ չըրջապտոյտ ամեալ զջուրն քաղաքովն եւ փայտէ պարիսպն մերձ էր ի կործանել, իսկ սուրբն տեսեալ զահպիւն աղէտն եւ զձեմ արտառուս ժողովրդեանն յարուցեալ առ զմանն որ ի տապանէն... եւ ելեալ կայր ի վերայ պարսպին հանդէպ զօրացն եւ զնէր զտախտակն որ ի տապանէն ընդդէմ երեսացն... եւ յայնժամ նշանք մեծ երևեալ առ թաղաւորն, տեսանէր զսուրբն Յակոբ թաղաւոր ահպիւն եւ զօրս երկնից որ եկեալ էին յօղնականութիւն եւ ըսպան(ն)եալ զհրաւիրող ինքեան անդ վայրն առաջի զօրացն, իրրեւ զխարոզ ինքեան թէ ոչ զոյ ի Մծրին թաղաւոր եւ ազօթիւք սրբոյն զոռոգք եւ պիծակք առ ժամայն հասաւ որպէս հողմն թանձր հասաւ ի վերայ զօրացն, փախտաւական արարին զամենայն զօրսն եւ ապրեցաւ քաղաքն... (200ա)»:

Թ. ա. X¹. 203.

ա) վասն մեղաւորաց. «Եւ մեղաւոր հոգիքն զարհուրեալ զողան եւ ասեն փայ թէ մերձեցաւ... աւաղանածին քրիստոնէիւք, որով ընդ սրում փառք եւայլն»:

բ) խրատք քրիստոնէից, երիտասարդաց ծերոց եւ ամենայն մարդոյ. «Ճանապարհ է այս կեանքս եւ ճանապարհորդեն մարդիկք... եւ փոքր համարել զմեղքն».
— Հետարբերական են այս «խրատք» լեզուական տեսակէտով. օր. 206ա. կու երթայ, քիչ մալրիկիք, շատք են որ զնան, զմար է եւայլն.

ժ. ա. 5. 210բ.

Ի ՏԵՍԼԵՆԷՆ ՊԵՏՐՈՍԻ առաքելոյն թէ տեսանէի անաթ կախեալ. «Արդ այս նշանակէ ամենայն տիեզերաց կոչումն, կրտսուն երկիր էր, եւ որ ի նմա էին զաղանք հեթանոսք, իսկ ի վերուստ կախեալն զի յիսուածոյ եղեն ամենայնքն, իսկ զանապան զպայցն անբանիցն զի զիրաքանչիւր բարս նշանակէ եւ զի ի բնութենէն առին յանրանութիւն չըջեցան... մինչեւ յերկրէ յերկինս վերանալ»:

ժմ. ա. X². 211ա.

Յաղագս ստեղծման ջլաց եւ երակաց, ոսկեքաց զօրւածոց (յօդուած). «Արարիչն Աստուած 248 ոսկի շարեալ նիւթեաց ի միասին, պնդեալ ամբաղոյց ջլաւք եւ զոյալոյց զմարմինն... (213ա) եւ 4 երակ ի ծիծն է (ու)ստի կաթ ելանէ 2 յառաջին ծիծն եւ 2 ի մէկն եւ յինի ընդ ամենայն երակն 468»:
— Այս զրութիւնը արժանի է հայ բժիշկներու ուշադրութեան:

213ա.

վասն Յուդայի մատնողի. «Արդ ի հոկեկիւր վարդապետաց այսպէս իմացաւ եւ յուաք... բայց ոչ այլ վասն իկամայ»:
— Կը պատմութի Յուդայի ծննդեան մասին եւ թէ ան ինչպէս զետր ձգուեցաւ եւ ապա հովիւէ մը զտնուելով անոր քով մեծեցաւ եւ ապա իր հօր մօտ առանց զայն ճանչնալու ծառայութեան մտաւ եւ զայն սպանեց եւ ապա իր մօր հետ ամուսնացաւ եւ իր ծառայութիւն իմանալով փրկչին ապաւինեցաւ:

215ա.

բ) վասն Սողոմոնի. «Իսկ Սողոմոն արար իւր կանայս բաղմութեան 700».
3 միլիարդ պէր Սողոմոնի կեանքէն առակի ձեւով. 1) Սողոմոնի 1000 եւ աւելի կիներու, անոր սպաշխարութեան եւ 3000 ա-

ոսկեհերր այրելու մասին: 2) Սողոմոնի ջրհեղ կերթալու ժամանակ մատանին դեպի տալու մասին եւ 3) Թէ ի՞նչպէս Սողոմոն Բուքուրի միջոցով զեղեցիկ կնոջ մը տէր զարձաւ: Մանաւանդ վերջինը դատարարաբար չհարուստ է. «տեսէ՛ք դուրդ է քէ սուտ»:

ԺԲ. ա. X¹. 219.

Թուխտ յաղագս միաբանութեան եկեղեցւոյ յունաց եւ հռոմայեցւոց թէ որպէս ընկալաւ եկեղեցին Հռոմայ զիւրին ի խորհուրդ սր. արեանն Քրիստոսի. զի ժամանակ րարեպաշտ Թաղաւորին յունաց, որում անունն կոչիւր Պալաթ, որ կամեցաւ առնել խաղաղութիւն եւ միաբանութիւն ընդ հռոմայեցիս զի յառաջ Թինա-միք էին... առաքեաց նախ առ հռոմայեցիս իշխանս մեծամեծս եւ եպիսկոպոսունս վասն միաբանութեան սիրոյ... (այս միութիւնը պէտք է առաջ զար այն հիման վրայ, որ) «հռոմայեցիքն արկեցն ջուր ի յորիւրդ անապակ րաժակի արեանն Քրիստոսի եւ յոյնք ի րաց րարձցեն յիսմոյն եւ եղիցին միաբան յոյնք եւ Փոսնայ», այս հիման վրայ միութիւնը կնքուեցաւ րայց կարճատեւ եղաւ. Թղ. 223ա. «վասն ջրոյն, զոր առին Փոսնայք ի յունաց ի 720 ամին հայոց, յաւուրս Լեւոն Թաղաւորի որդւոյն Հեթմոյ այր մի անունն պետիմ Ափեմոսոր Թարգմանի տղա պարոն, ապաւ յոյն... րարի կամօք պատմեաց մեկ ի քաղաքն եգիպտ (Նի-կիաս?), ի առաջարն Աստուծոյ որ կոչի սր. Լազար եւ ի պատմելն ասաց զայս աղայնիմ արձանացայ զտայ...»: Համաձայնութիւնը խախտուեցաւ Անդրանոսի ժամանակ (տ. 222բ): Թուխտս կը վերջանայ բառերովս «եւ ի հոգի եւ ի միտս պահեց ընդ որում Հօր եւ սր. Հոգւոյն փ. յ. ա.»:

ԺԳ. ա. X¹. 223բ.

Բան ընդդիմադրականք առ մահմետականքն. «Արդ մէք երես Աստուածս օտարս եւ զատալարս ի միմեանց չասեմք որպէս զուր կարծէք...»: — Այս մէկ երես զրուսթեան Հեղինակը ծանօթ կ'երեւի մահմետականներու նուիրական մատենին, զոր Հեռում մուսափին զրեւոյ կայ ՎԼ. տունն թէ րան եւ հոգի Աստուծոյ, շահոք պարուլայ յեսէ ոսիալահ, որ Թարգմանի Յիսուս րան եւ հոգի Աստուծոյ, (հարց) էպլ Մարիամ ոսի ալլահ ու բլմիլու, է Մարիամ որ Աստուծոյ երեսացն լոյսն եւ

խեյաց ուժն ի քենէ մարդ եղեւ»: — 224ա. կը հետեւի արձակման աղօթք մը «փառք ամենասուրբ Երրորդութեանը եւ մի Աստուածութեանը, որ պարզեցեց որոսդայս...»:

ԺԴ. ա. 6. 224բ.

Հարցումն եւսերեայ ժամանակագրի առ Անատոլի եպիսկոպոս. «Ընդէ՞ր տարին 365 օր է. պատասխան. Այս բոտ մարդոյն կազմութեան կարգեցաւ, վասն զի աշխարհս րանական է մարդն... (228բ) րայց ես ճշմարտն ասեմ արդեւ արեւակնային կամ ի րաց վաղումն»: — Այսպէս հարց ու պատասխանի ձեւով ընդհանրապէս խորհրդաւոր մեկնութիւններ ժամանակի զանազան մասերու մասին: Եւսերիոսի Հեղինակութեան մասին խօսք չի կրնար ըլլալ, քանի որ անծանօթ յողուածագիրը մինչեւ անգամ արարներու մասին կը խօսի. թո՛ղ էասեան 500ամեակը. (տ. 228ա):

ԺԵ. ա. 7. 228բ.

Հարցումն եւ պատասխանի գորարարեալ է վանական վարդապետի ի գրոց սրբոց. «Հարցումն. Զիարդ ասի մարդն նրմանութիւն եւ պատկեր Աստուծոյ. պատասխան. զի անմահ... ոչ են ընդունելի որ ջերմ սիրով մատուցանի ասած»: 231բ. Սուրբ Գրիգոր 9 Թիդերկայն, Տրդատ 10 Թիդ, չըբնադապեկն Հոփիսիմէ 11 Թիդ. «Հարցումն. զհայոց զրեանքն ո՞վ է կարպեալ. պատասխան. զոսեականց Մաքեմոցիս հայրն Սողոմոն, զտանապաշտման վարդայ հայրն Ատոմ, զտոնապատման վկայասէրն»:

ԺԶ. ա. 8. 238ա.

Գիրք առական ասացեալ վարդապետին վարդանայ ի պէտս հոգոյ եւ մարմնոյ, զոր ժողովեալ գրեցի մեղաւարս վարդան ի ձորս միանգամեց առ Հոգեւոր որդեակդ իմ. «Ամենայն աստուածեղէն զիրք առական եւ աւրինակաւ ցուցանեն մեղ զտարին եւ զշարն եւ զայս կեանքս եւ զհանդերձեալս, զի Քրիստոս զամենայն հոգոյ շահ եւ փրկութիւն մեր աւետարանին առական եցոյց...»: — Շարունակութեան մէջ վարդանի անունով ծանօթ տպուած եւ անտիպ առականը համեմատութիւնը զիրացնելու համար կը յիշենք ձեռագրիս մէջ եկած առականը համառօտ բովանդակութիւնը.

1) Նամիբի խոտի մէկ օրուայ մէջ բուս-
նիւն, ծաղկիւն, պտղաբերիւն եւ չորնալը
նմանութիւն մարդկային սնափառութեան,
ունայնասիրութեան:

2) Իմաստաստերի մը իշխանական խն-
ջոյքի մը միջոցին գիմին գետին թափելը,
որպէս զի ան զայն չզոյգէ:

3) Իմաստաստերի մը ճաշի ժամանակ հա-
ղալով իշխանին երեսը քֆնելը, ցոյց տա-
լու համար թէ հոգիին պէտք է զարդարել
և ո՛չ արտաքինը, պալատն ու մարմինը:

239ա.

4) Իմաստաստերի մեռած պահուն իր
ղաւակներուն արտին մէջ պահուած գան-
ձի մը պատմութիւնն ընելը, եւ այս-
պիսով ծոյլ տղաքը հողագործութեան եւ
աշխատասիրութեան վարժեցնելը:

5) Իմաստաստերի մը խրատը շուայտու-
թեամբ իր հօր հարստութիւնները վատնե-
լով աղքատացած երիտասարդին:

6) «Կատարեալ իմաստութիւն է մար-
դոյն սիրել զկատուած յամենայն սրտէ ...»
եւ այլ նման խրատներ մարդկային ար-
ժանիքի մասին, որ առակ չէ այլ խրատ:

240ա.

7) Մարդու մը գայլը իշու վրայ բար-
ձած տուն տանելը զայն կրթելու համար:

8) Խոզի գաթայ ուտելու ժամանակ իյ-
նալով արեւ տեսնելը:

9) Մարդու մը բաղնիքը խոզին նման-
ցրելը, ցուցնելու համար թէ ան բաղնիք
եւ խոզ չէր տեսած:

10) Տանիքի վրայ դռնուող այծի սպառ-
նալիքը գայլին, անոր փորը ճեղքելու հա-
մար:

241ա.

11) Աղուէսի մը գայլ խաբելը հաւ-
տացնելով զայն թէ պարոնէն թուղթ
ունի, ամէն դիւղէն գայլի համար ոչխար
եւ հաւ առնելու եւ զայն դիւղ ուղարկե-
լով սպանել տալը:

12) Աղուէսի մը ականատի մը վրայ
պանիր տեսնելով գայլը հրաւիրելը եւ ա-
սոր թակարդի մէջ իյնալը:

13) Գայլի մը եղմիկ մը բռնելը եւ աղ-
ուէսին զայն համոզելը թէ ինքն եւս միա-
սին կը հալածէր:

242ա.

14) Գայլի ձագին այրբն օորովելու ժա-

մանակ այբի տեղ այծ, քնի տեղ բուծ
եւայն ըսելը:

15) Գայլի ողջոյնը ոչխարներու հօտին:

16) Տառնուտերի մը իր որդին տան ծախ-
քերու վերակացու կարգելը, եւ ասոր
ծնծուող գայլի օրինակով իր նեղութիւնը
կամ պաշտօնի ծանրութիւնը արտայայ-
տելը:

243ա.

17) Ծեր գայլի գառնուկներու հովիւ
կարգուիլը եւ զանոնք ուտելը:

18) Գայլները կը համոզեն ոչխարները,
մարդիկնեքն բաժնուելով իրենց հետ
միանալու, որ անոնց բնական եղբայրներն
են:

244ա.

19) Գայլը էշը ցեխէն կը հանէ եւ իրր
վարձատրութիւն զայն կ'ուտէ:

20) Բազէի ականատի բռնուելով վան-
դակ դրուելը:

245ա.

21) Մարդու մը հացագործէն խաբուե-
լով մսավաճառը խաբելը եւ Աստուծոյ
դատաստանին դիմելը:

22) Աղփատ մարդու մը հրեշտակի մի-
ջոցով հիւանդներու մեռնիւն կամ աղա-
տիլը դուշակելը:

246ա.

23) Մարդու մը Աստուծոյ 100 դրամ
խնդրելը եւ 90 գտնելը:

24) Գայլի գառնուկն ուտելէն առաջ,
անկից խաբուելով ոռնալը, ապա շնեքն
աղատուելով 2 խոյներու մէջ դատաւոր
կարգուիլը եւ ի վերջոյ ջրաղաց կատուի
կտուէն իյնալով հոն ծնծ ուտելը եւ «զա-
նուշմանքի մը տուած խորհուրդը:

248ա.

25) Թագաւորի մը 3 որդի ունենալը
եւ անոնցմէ մէկուն «պատուական ակն»ը
դուրսալը եւ ապա երեքին ի միասին դա-
տաւորին դիմելը եւ իրենց ճանապարհին
ցոյց տուած սրամտութիւնը:

251ա.

26) Կաշառակեր դատաւորի մէկ յար-
դով լի բոլուղ ստանալը:

252բ.

27) Թագաւորի մը աշտարակաշինութիւնը և տղէտ մարդ մը փնտռելը որմի մէջ գնելու համար, իր գիտուններուն և հովուին տուած խորհուրդները:

255ա.

28) Արծուի մը գառնուկ յափշտակելը և բուի մը ոչխարի մորթէն կախուիլն ու մահանալը:

29) 80 մոթ հաց ունեցող մարդն և 2 բիթ ունեցող պառաւ մեծահոգի կինը:

256բ.

30) Աղբատ երէցն և մագործը, որ առաջինը կը խարէ, ըսելով թէ իր հօր անունը մկսար է:

257ա.

31) Երկու ագփաւ հաւատարիմ ընկերներ և օտարները սպանող քագաւորը:

258բ.

32) Աղբատ պալտական մարդու խամսօքն ըսելով դատաւորէն իբր խել աղատ արձակուիլը և իրեն այս խորհուրդը տուող պարտիրով 50 լուացած հաջախ վճարելը:

259բ.

33) Ագփաւ մարդուն իր հարուստ ընկերէն ճանապարհորդութենէ վերադառնալու ժամանակ պարտք առնելը, և դատաւորի հարցութիւնով ակամայ խոստովանելը:

261ա.

34) Սատաճայի շնորհիւ եպիսկոպոսութեան հասնող մեծակեացը և չորեքադին:

262ա.

35) Տասն այծ ունեցող մարդը և կաթի մէջ ջուր խառնող կնիք պատժուիլը:

36) Մարդու մը և անոր որդուն ամէն օր ծովը հաց մը ձգելը և վերջնոյս կենդանիներու լեզուն հասկնալու կարողութիւն ստանալը ի պահիբաց (عجری) և ապա իր կինը ծնծելը, որ այդ մահացու

դադոնիքը անկէ խել կ'ուզէր: — Այս առակը ամէնէն աւելի մատնանիչ կ'ընէ իր արարական ծագումը, այսինքն արարելէն հայրէն թարգմանուիլը, այնպէս որ չեմ կարծեր որ Ն. Մատի տեսութիւնը քացարձակ ընդհանրութիւն և ճշտութիւն ունենայ: Շատ հաւանական է որ փոխանցումը փոխադարձ եղած ըլլայ:

265ա.

37) Հիւսնի մը յամբքաւի կուտէն (արմաւ) 3 տարուան մէջ թալաւորին սեղան մը շինելը և 1000 դրամ ստանալը, ապա ուրաղով մարդու մը մօրուքն ածիլելով զիւլ մը ժառանգելը:

267.

38) Կինը երեք տեսակ երեսի ջուր ունի (կուսութիւն, տղայաբերութիւն և կրկին ամուսնութիւն): Խրատական և ոչ առակ:

268ա.

Այստեղէն կը սկսին շարք մը թուարանական խնդիրներ, պատմուածքներ, հանելուկներ և այլն, առանց առանձին վերնագիր ունենալու իբր Վարդանի գործ (?): Առնցձէ կարեւորները հետեւեալներն են.

39) ա) 8 խոր ձէթի, բ) 60 նռան, գ) 100 հաւի, դ) 40 բաղնիք գտնուող մարդկանց, ե) 100 տալարի (արջառ), զ) 2 երամ հաւուց = խնդիրները, որոնց Ա. մասը իբր վերնագիր յըրախճան. Բ. մասը՝ լուծումն կամ պատասխանի բառերը կը կրեն:

40) Թղ. 271ա. Կը սկսին զանազան պատմութիւններ հանելուկի ձեւով եւլն. ա) 2 նկարչի պատմութիւնը (Մովսէս և Քրիստոս), բ) Սատանան եկեղեցիի մէջ, գ) 4 էջի հանելուկը, դ) 4 սիրելիներու հանելուկը, ե) 2 ընկեր փիլիսոփաներու անձնագոհութիւնը, զ) Հոռմի տանուտիրոջ շունը, է) 3 որդի ունեցող թագաւորին խնարհապոյնը ժառանգ կարգելը, ը) Գող որդիին տեղ տանջուիլ ուղղող հայրը, թ) Կղերիկոս զարնող մարդը. ապա Բաբելոնի քանի մը տիրապետներու, Աքրահամի, Ռոգիայի, Յուլիանոսի, Մահմէտի մասին աննշան պատմութիւններ և 2 հարց ու պատասխաններ, որոնց վերջինն է. «Ձի» է յորժամ զճաշոյն ժամն կամ զերեկոյն ժամն վճարենք, յայնժամ միմեանց թողութիւն խնդրեմք և խաչ առնումք, և այլն»:

— Առականերս ժողովրդական լեզուով
զրուած ըլլալով, բացի զուտ մատենա-
զրական արժէքէն, նոյնպէս լեզուական
մեծ կարեւորութիւն ունին:

— Վարդանի Աղուեսաղիբը տպ. Ա-
մրադերտամ 1668-ին եւ Ս. Էջմիածին
1698-ին, Մարտէյ 1683. Իսկ այլ մատե-
նագիտ. տեղեկութիւններ տե՛ս Թիւ 10-ի
վերջը: Զեռաղիբը տե՛ս Տաշեան ցուցակ
1155, 1055 եւ Նիկ. Մատի աշխատութեան
մէջ լիովին, տե՛ս Թիւ 10: Մասնաւորա-

պէս հմտ. ժողովածու Վիենն. Միխթ.
Թիւ 260 (45 չ. Թ.) տես. Տաշեան ցուց.
էջ 664, ուր այս առականերու նմանները
հաւաքած է Ներսէս Բաղիշեցիմ. հմտ.
նաեւ էջ 1133: Վիեննացիներուն ունի մի-
միայն 28 առակ. սակայն J. S. Martin-ի
Choix de fables de Vartan, Paris, 1825,
Փրանսերէն թարգմանութիւնը ունի 45 ա-
ռակ. Իսկ մեր վերոյիշեալ ժողովածուն
կը պարունակէ 60 կտոր առակներ, խը-
րատներ, խնդիրներ եւայլն:

10

Թիւ 10.

ԱՆՈՒՆ Առակաց գիրք (Վարդանայ).

Նիւթ Թուրք.

ԿԱԶՄ Սոմ. կաշեպատ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Ոչ այնքան լաւ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 15,7×10,5×3.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միսիւն, 11×7.

ԹՈՒՂԹՔ 105.

ՏՈՂՔ 21.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ.

ԳԻՐ Նոտրգիր

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Զարդագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Պետրոս Երէջ Տիպրիկցի կամ

Խուռնաւելիցի.

ՍՏԱՑՈՂ Գրիշը.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1068 (1619).

ՏԵՂԻ Ս. Նշան.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 36-37ի եւ 46-47ի մէջ
մէկ մէկ թղ. ընկած են. 104բ 105
խժրած.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

«Առակաց Գիրք է»: Առականերուն հա-
մառոտ ամփոփումը հետեւեալն է.

Ա. ա. 1. 2ա.

1) «Թագաւոր մի որ տիրէր ամենայնի
արար 2 ապարանս զեղեցիկս եւ կարգեաց
զօրս 9 զաս...»: Նմանութիւն Քրիստոսի,
հրեշտակներու բնակարանին եւ դրախ-
տին:

2) «Եւ արդ ահայ այր մի երեւեցաւ յա-
րեւելեան յոյժ աղնական եւ մեծազգի
իմաստուն...»: Ան 12 ոսկի բեւեռներ եւ
այլն չինէջ. նմանութիւն Քրիստոսի, 12
առաքեալներու եւ Յուդայի:

3) «Առիծմ քարէջ գապին եւ խաղաղէ
զհետ իւր որսորդաց»: Քրիստոսի մարմ-
նով աստուածութիւնը ծածկելը:

4) Առիծը հիւանդացաւ եւ ուծմ դըռ-
նապան կարկէր եւ խոզն անոր քարայրը
մտաւ եւ սպանեց ուծնը:

5) Առիծմ հիւանդացաւ, իշու սիրտն ու
ականջը պիտի ուտէր առողջանալու հա-
մար. աղուէսը համոզեց էջը իր թաղաւոր
եղբոր մօտ գալու եւ ինքն կերաւ անոր
սիրտն ու ականջը ըսելով, որ էջն ոչ սիրտ
ունէր ո՛չ ականջ:

5բ.

6) Թռչունները կարգեցին զօրեղ ձայն
ունեցող կռունկը թաղաւոր, էջը ըսաւ որ
իրեն համար բարձր տեղ չիւնեն, որովհե-
տեւ աւելի ուժեղ ձայն ունէր:

7) Ծովի զազանը որ ձուկ կ'ուտէ, նմա-
նութիւն սատանայի:

8) Շնացող միայնակեացի չունէն վախ-
նալով Աստուծոյ երկիւղը յիշելը:

9) Ազատոր թշնամիներուն հետ բլլալուն
պատճառով հողազորձէն սպանուիլը:

10) Մարդու մը իւր հարեւանի հորքի
լեզուն կտրելը եւ գալստ սեփականացնելը
եւ ապա անկից սպանուիլը:

7ա.

11) Արծիւի մը աղբատէն խորոված միս յափշտակելը եւ անոր մէջ եղած կայծով բոյնին ալրուիլը:

12) Այրի կնոջ մը՝ որդին աւաղակու-
թեան վարժեցնելը եւ ասոր խաչի վրայ
մօր քիթը խածնելն ու աղատուիլը:

13) Արջը փորը լուսնալով մինչեւ գա-
րուն քննալը:

14) Արքունի ծառայութեան մէջ գտնը-
ւող էջերը եւ անոնց հօր տարբեր տեսակի
ձայները:

9ա.

15) Իշու մը առիւծի մօրք հաղնելով
միւս կենդանիները սարսափեցնելը եւ
հողմին մօրթը տանիլը:

16) Գրուն ու դալլը. տ. թիւ 9, Ժե, 24:

17) Ժիծիփ կը դիմեն մեղուններու եւ
մրցիւններու ձմրան կերակուր խնդրելով
եւ կը մերժուին:

18) Կեզրան (ուղտի ձագ) եւ աւանակի
ղանդատիլը խոզերու գարի ուտելու մա-
սին, եւ անոնց ձմեռը մօրթուիլը տեսնե-
լով իրենց գանգատի անհիմն ըլլալը հաս-
կընալը:

11ա.

19) Յաղթող ափօլի (աքաղաղ) հպար-
տութիւնը եւ արծիւէն տարուիլը:

20) Ափսի, ձիուն, ուղտին, գոմէշին,
լուսաւորներուն, ամպին եւայլն դիմելը
խնամանալու համար եւ վերջապէս աքիսի
մը հետ իր աղջիկը պսակելը:

21) Հպարտ մկան մը ուղտի կնդակներ
հաղնիլը:

13ա.

22) Ճուլիի (?) մարդիկ ծաղրելը եւ
հարուստէն կաշառուիլը եւ վերջնոյն ա-
ւելի ծաղրի առարկայ ըլլալը:

23) Կրեանքիւ եւ խեղճութիւններու աղ-
ծիւնէն թռչելու կարողութիւն խնդրելը եւ
ապա բարձր ժայռէն իյնալով կտոր կտոր
ըլլալը:

24) Ագռաւի անօթեանով պանքի կտոր
մը գտնելը, եւ աղուէսէն խարուելով գայն
երգելու ժամանակ բերնէն բաց թողնելը:

15բ.

25) Իմաստուն քժշկի մը յայտարարու-
թիւնը եւ իշու չորցած պոչը:

26) Թռչուններու արտոյտը իրենց քա-
ղաւոր կարգելը եւ անոր որոգայթէն բըռ-
նուիլը իր աղահուսթեան պատճառով:

27) Թռչուններու սիրամարգը թաղաւոր
հռչակելը եւ աղանձներու արծիւներու
դէմ օդնուծիւն խնդրելու հարցը:

28) Արամազդ քռչունները թաղաւոր
կը կարգեն նայելը, որ իրենց փետուր-
ներով էր զարդարուած:

17ա.

29) Աղուէսի եւ խեղճեմնի ցորեն ցա-
նելը եւ ապա վերջինի առաջինն պոչին
փակած անկից առաջ ցորենին հասնիլը:

30) Հարուստի մը իր ժառանգարդին
տուած խրատը եւ ասոր փորի երակները
հաշուելը:

31) Այծերը գայլերուն պատգամ կը
դրկեն, ասոնք ալ խոռվութեան պատճա-
ռը չունեն ու հովիւր կը համարին եւ ապա
10 օրէն անտէր այծերը կ'ուտեն. — հմտո.
թիւ 9. Ժե. 18:

32) Մանր քռչուններ հաւաքուեցան եւ
րնակեցան արագիլի բոյնին տակ. եւ օձե-
րը կերան անոնց ձագերը: Արագիլին կըլ-
կըլալը անոնք ընդունեցին իրր ցաւակցու-
թիւն:

20ա.

33) Հաւատալար կոյսի հպարտութիւ-
նը եւ ապա շնալն ու յղանալը:

34) Պորդոկսոն կոչուած ծառէն թրո-
չուններու կերակուրին. — նմանութիւն
Քրիստոսի:

35) Կափաւի ծուլակ իյնալով տիրոջ
օրհնելը. — նմանութիւն Աղամի:

36) Կափաւի մը ուրիշ հաւկիթ գողնալը
եւ ապա ձագերու իրենց բուն մօր քով
երթալը:

37) Վերին խաչեմքիցի երեւելի անձ մը
կը խնդէ իր որդիէն որ ուսեալ քահանայ
մըն էր, որ ան ս. Հոգին ցուցնէ, բայց ան
սեղանի վրայ վաճառանոցի հաշիւներով
կը զրաղի:

22ա.

38) Միմսի մը քաղաքացի օտար վա-
ճառական մը կողոպտելը եւ հարբեցնելով
այլանդակելը, եւ ապա իր եւ իրեններուն
անուր զիս, քան զիս, առակ քան զիս
դնելը:

39) 2 սնդիկնոս կ'երթային վաճառակա-
նութեան, դրամ ունեցողը պահուրտեցաւ
իր զլխին տեղ դղում դնելով անկողին

մէջ եւ րնկերը քարով ջարդեց զդումը :

40) Մարդու մը 100 դահեկանով խեղանդամներու տուրքը թաղաւորէն պնելլը եւ պալատին առջեւ ամէն տեսակի խեղանդամութիւն ունեցողի մը հանդիպելը :

24ա .

41) Առիւծ, գայլ եւ ագուէս եղբայրացան եւ գտան մէկ խոյ, մէկ ոչխար եւ մէկ գառնուկ : Ասոնց բաժանումը առաջ յանձնուեցաւ դայլին, որ ապտակուեցաւ եւ ասպա աղուէսին, որ զովուեցաւ : — Այս առակի խրատական մասի համար օրինակ, կարելի է ասել թէ նա ժամանակի ստրկական ոգին կ'արտայայտէ :

42) Գայլը էշ մը գտաւ, ուտելէն առաջ սակայն անոր ոտքի մէկը ուզեց հանել եւ տուժեց :

43) Վաճառականի տունը մը մտած առնէ, աւագակ մը գողցաւ անոր գրաստրը եւ անոր բերան վրայ թռչունը մը կապեց :

44) Աղուէտը կաճաւր բերնէն թոցուց զոհութիւն տալու առնէ :

26ա .

45) Աղուէտը չիտն (ճնճղուկ) եւս բերնէն փախցուց համոզուելով անոր խօսքերէն, թէ ջայլամի պէս խոշոր հաւկիթ կ'ածէ : — Ասոր քարոյականն եւս խախտու է եւ ժամանակի դրոշմը կը կրէ, սուտ խօսիլ եւ խաբել թոյլատրուած է եթէ մարդ իր անձը կամ ուրիշները կըրնայ աղատել :

46) Ասորի երեցի եւ հայ երիտասարդի մը կոռելը եւ վերջնոյս սպառնալիքը առաջնոյն 32 ատամները քարով թափելու : Ասորին իր ատամները հաչուել կու տայ :

28ա .

47) Կատուի փիլոն հագնելը եւ մկնէրու չհաւատալը, « թէ զրոյր կարգն Անդոնի տեսնեմք ի վերայ քո եւ զարայ Մարկոսի », ապա «ալուրտան» մէջ սպիտակէն եւ արքունեաց մէջ «լուսայկայ» բլլալը, բայց բնութիւնը չփոխելը, աքիսի ալ քթմնթալը :

48) Կնոջ մը իր որդին հաւերու պահապան դնելը եւ ասոր հաւն ու ձագերը չըւանով կապելը եւ ուրուրի (ցին) ամէնքն ի միասին յափշտակելը :

49) Նոր հարսի մը փորձուելը իր սկեսւորէն եւ սկեսրայրէն դուռ բանալով եւ զոցելով :

50) Միայնակեացի մը շնալը եւ ապա իր պիտուն մոխիր ցանկնով աղօթելը եւ վերջապէս պոռնկութեան դէմ վանելը :

30ա .

51) Միայնակեացի մը երեք անգամ շնալը եւ 8 կանոն սպմոսները չըսելու պատճառով ոճրին հրապարակուելը :

52) Երկու ճանապարհորդներու կարպետ մը զտնելը եւ բաժանելու դժուարութիւնը :

53) Մեծատան «խմամելիօս» երթալը եւ «կուսի» Հոմմֆ, Երուսաղէմ եւ Վիրապ երթալու ցանկութիւնը :

54) Աղուէտը մահամէրձ ուղտին քով կը սպասէ զայն ուտելու համար :

55) Քաղցած «միակեացի» մը տաճիկ իշխանի ձին հացի մը հետ փոխելը :

32ա .

56) Քահանայի մը ալրի կնոջ կովը զոցնալը եւ մինչեւ եկեղեցիի խորանը փոխադրելը :

57) Մարդասպանի մը Նեղոսի ափին կոկորդիլոսէն կուլ տրուելը :

58) Երինգք կը նախատեսն եզները իրենց աշխատութեան համար, բայց իրենք թաղաւորէն կը մորթուին. հմտ. ձեռագրիս 18րդ առակը. այլ վարկանտ :

59) Վարդազի ժանիքը սրելը եւ աղուէսին տուած պատասխանը :

60) Մարդու մը քարձր ծառի մեղրապիթ տերեւները լիզելը, ընդգէմ վիշապի երկիւղին :

34ա .

61) Ուղտի, գայլի եւ աղուէսի Լոբարյանքումը եւ ուղտի անոնց դտած հացը ուտելը :

62) Ծեր արծիւը ինչպէս կը մանկանայ (արեւ, ջուր) :

35ա .

63) Թռչունի մը ոչ մահացու հիւանդոնները բժշկելը — նմանութիւն Քրիստոսի :

64) Լուսնի խաւարին եւ արեւէն լոյս առնելը — նմանութիւն մեղաւոր հաւատացեալի :

65) Առիւծի եւ մրջիւնի խառնակեցութեան արդիւնքը՝ «մոչեմնափոխ» եւ անոր մահը :

66) Գազաններու ժողովը եւ «առջի» խաղողի երթալը, — Հոս թղ. մը պակաս է եւ թերի : Առակին բառերէն կը հաս-

կրցուի, թէ՛ բնկած թուղթին մէջ խօսքը Յովհ. Կարապետի մասին է եղած:

37ա.

67) Աղուէսի գայլը որոգայթին մէջ ձգելը և ուրբաթ օրը պանիր ուտելը. տե՛ս նման վարիանտ թիւ 9, ԺԵ, 12:

68) Աղուէսի սագերն ուտելը և անոնց «սղալը»:

69) Օձի հազագործին սինդեկնոս (որդիակից) ըլլալը և անոր ծոցը մտնելն ևս ետքը աղուէսի խորամանկութեամբ ելնելն ու սպաննուիլը:

38ա.

70) Աղուէսի պանիր ուտելու համար հոր իյնալը:

71) Աղուէսի գետ իյնալը և Աստծուն «մարդպան խունկ» խոստանալը:

72) Աղուէսի սառույց ուտելը:

73) Աղուէսը զրահ մը դնելով Աղամի զգեստ համարելը և զայն ծովը նետելը:

74) Մեծախասակ մերկ կնոջ մը աղօթքը սերովբէից և քերովբէից նմանելու համար:

40ա.

75) «Իշուն» նախագգացումը թագաւորի մը հարսնիք կոչուելու ատեն:

76) «Իշուն» աւետիս տուին թէ «քռոն ծնաւ քեզ», և ան իր բեռան չթեթեւալը յայտարարեց:

77) Առիւծը աղուէսը սպասաւոր բռնեց և ան առիւծին նմանելով աչքերը եզներու վրայ յարձակեցաւ և սպանուեցաւ:

78) Աղուէսի 100 արուեստ գիտնալը և չունը:

79) Սղոցածեւ եղջիւր ունեցող գազանը — նմանութիւն մարդկային մեղքին:

80) Նոյն իմաստով ծովաբնակ հրակեր գազանը:

42ա.

81) Ծառերը ձմեռը կը չորնան դարնան կը ծաղկին. նոյն իմաստով:

82) Մարդու մը կելիփ և իր կնոջ կելիկ կոչուիլը:

83) Նետահար արծիւը:

84) «Ջերմնոտի» և «ուրուկի» առակը:

85) Արամազդի որդու հարսանիքը և օձի բերած վարդի մերժումը:

86) Ծառերու դժբնկին թագաւոր կարգելը:

87) Արեւմտեան թագաւորի մը մօրուփի վրայ եղած շիւղը և անոր ծառան:

44ա.

88) Մէկ դահեկանով էշ զնել ուղող մարդու «հետածու ձմերուկ» զնելը և նապաստակը:

89) Այրի կնոջ կովը և անոր «խորքի» էջը:

90) Գայլի անասուն մը յափշտակելը և բրդի շունը յանդիմանելը:

91) Թագաւորի մը աղքատանալը և իր հօր կոռց զլուխները փշրելով հարստանալը:

92) Արծիւը՝ հայածեց կախաւ և սա սպաստանեցաւ բզեզի քով, որը արծիւի ձուկերը ոչնչացուց:

46ա.

93) Աղաւնին աղատեց մրջիւնը խեղդուելէն և սա ալաւնին որսորդէն:

94) Առիւծը միւս կենդանիներու մարդիկներէն փախչիլը տեսնելով կ'ուզէր կռուիլ անոնց հետ, բայց դերի բռնուեցաւ: — Հոս կը պակսի թուղթ մը:

95) Աղքատ մարդուն Աստուծոյ բնծաւած ոսկի հաւկիթ ածող հաւը և անոր զայն մորթելը:

96) Որսորդը կը մորթէ մատնիչ կախաւը:

97) Էգ էշը աւանակին հետ արածելու ատեն, որձ իշուն քացի տալը և իր աւանակը մխիթարելը:

48ա.

98) Թագաւորազն մը կը սպաննէ տանջող լուռ:

99) Կապկի մը ուռկանով ինքզինքը բրոնելը:

100) Ազոաւի մը ձագերուն տուած խըրատը մարդոց նետած քարերուն դէմ:

101) Հնդկաց թաղաւորի եղեգէն ստացած պատասխանը, հովու զօրութեան դիմանալու համար:

102) Աղուսներու որսորդներէն ստացած պատասխանը իրենց հայածման մասին, և գոհունակութիւնը:

103) Էշը իր թրիքէն լողալ կը սորվի:

104) Փայտախաւսները ծառերը կը կոտրեն և նոճիները վայ կու տան, որովհետեւ կացնի կոթը իրենցմէ է:

50ա.

105) Զրի կաթիլը վէժ կը փորէ, օրէնքները գործադրելու մասին:

106) Աղբիւրի մօտ 100 դահեկան կորցնողը և գողին մահը:

107) Հարուստ վաճառականի մը ար-

տարնոցի մէջ զողէն սպաննուիլը և ան-
մէկ մատործի մահուան դատապարտի-
լը:

108) Թագաւորի զօրքին ճաշ տալը և
շունքրու մորթուած կենդանիներու կաշին
ուտելէն առաջ մեռնիլը:

52ա.

109) Աղուէսը զետէն անցնելու ժամա-
նակ օձը վիզը կը փաթթէ և երբ վերջինս
զայն խածնել կ'ուզէ, կը սատկեցնէ:

110) Շունն և խաւսն եղբայրացան, և
աղուէսն առաջնէն խաբուելով չունէն
խեղդուեցաւ:

54ա.

111) Գայլը, աղուէսը և ջորին եղ-
բայրացան և ապա գայլը ջորին ուտել
ուզելով կ'ուզէր անոր ամբակի զբէրը
կարդալ, բայց ճակտէն զարնուեցաւ:

112) Խաւսողը (աքաղաղ) թագաւորի
պալատ տարին և ան հոն աղբ խառնեց:

113) Անգղամ կին ունեցող մարդը, խա-
բելով ջրհորը կը ձգէ իր կողակիցը և ա-
պա դէւր խաբուելով կինէն ինքը կը փակ-
ուի հոն և մարդը կ'ազատէ, որ զայն թա-
ղաւորին փեսայ կը դարձնէ:

57ա.

114) Բարի մարդու մը վաճառական-
ներու հետ ճանապարհորդելը և ապա
ջուրի հատնիլէն ետքը զէւարնակ ջրհոր
մտնելը և դէւը դովելով ոսկիով և ար-
ծաթով անոր ձեռքէն ազատուիլը:

115) Նորընծայի մը ձեռնադրութեան
ժամանակ տեսած տեսիլը և քահանայու-
թենէ փախչիլը:

59ա.

116) Իմաստասէր մը իր աշակերտին
երեք կենսական սկզբունք կ'ուսուցանէ
իր մեռած սպահուն. ապա այս աշակերտը
թագաւորէ մը կ'որդեգրուի և անոր զէմ
որդայթ լարողները կը պատժուին:

61բ.

117) Անժառանգ քագաւորի մը քրոջ-
որդին սիրելը և զայն դահաժառանգ
կարգելը և մեծ նայիպի նախանձը և
զայն կորսնցնելու համար լարած թակար-
դին մէջ իյնալն ու մահը:

63ա.

118) Աղօրասէր պատանի մը, որ կա-
խարդէն խաբուելով սատանաներու թա-
ղաւորին մօտ կը տարուի և հոն դարձնալ
Աստծուն կ'աղօթէ և թաղաւորին հետ Ե-
րուսաղէմ ուխտի կ'երթայ:

119) Անիրաւ քագաւորի բարի որդին
կը հեռանայ տունէն և աշխատանք չդրո-
նելով աղօթքով 3 ակն կը ստանայ:

66ա.

120) Աղուէսի և Արծուի եղբայրութիւ-
նը և առաջին խաբուելը:

121) Մարդու մը արարչագործութեան
սխալը՝ ծմբուկի տեղ ընկնող, և ընդ-
հակառակն բաղձալը և ճակտին ընկող
իյնալը:

122) Մեղաւոր մարդու մը աւերակ ե-
կեղեցին շինելէն ետքը մեռնիլը:

123) Եկեղեցիին սրբութեամբ և ջրա-
ղացին աշխատութեամբ պարծեմալը:

68ա.

124) Եզան՝ աշխատանքը, ձիուն՝ պեր-
ճանքը գովելը:

125) Անասուն մը որ իրր բռն սուր և
քոյն կը կրէ:

126) Մարդու աչքերը ուրիշներուն և
իր մեղքը տեսնելու համար:

127) Խլորդի զետին փորելու պատճա-
ռը իր հոտն է:

128) Աղաւնիմ բարի է և բոյնի տեղը
չի փոխեր:

129) Եղջիւրաւոր անվնաս խոտաճարակ
կենդանին ծովի ջուրը կը խառնէ:

70ա.

130) Լծվար մը օձը կը տաքցնէ և ա-
պա երբ ան զայն խածնել կ'ուզէ կը դի-
մէ եզի և աղուէսի զատաստանին, որոնց-
մէ վերջինը օձը սպաննել կու տայ խո-
րամանկութեամբ, և իրր վարձ պոչն և ս-
վրայ կու տայ ջրաղացի մէջ:

131) Խշուն յիմարութեան վրայ քանի
մը խօսք գեւ յարապն իշուն յիմար» կ'ըսէ:

71բ.

132) Մովը Խաղ ձգող մարդու՝ րոյոր
լեզուները հասկնալու կարողութիւն իս-
տանալը. տես մանրամասն. Թիւ 9, ԺԵ,
36:

133) Մարդ մը և «սիրելի» ղենարու-

ներու «մէճիխի» մէջ «սրբելի» հարբել-
լը եւ տուն տարուիլը :

73ա .

134) Վանհօր մը ծերերուն, երիտա-
սարդներուն եւ տղաներուն առանձին ու-
րախօթիւն պատրաստելը եւ վերջիննե-
րուս կաթոյկիտու եւայլն ընտրուիլը :

135) Երկու եղբայրներու հաշտուիլը
բարեկենդանին վաճառել մը մէջ եւ 100 տա-
րեկան արեղան :

136) «Էր աշխարհակալ մելիր մի եւ ու-
նէր մէկ տղայ խիստ զեղեցիկ եւ ասաց
սուլթան մելիքն թէ զեղեցիկ հարսն բե-
րեմ իմ որդւոյն կին, որ զեղեցիկ թոռ-
նէր լինի իմ աթոռոյն ժառանգ. եւ զնաց
էտու զեղեցիկ աղջիկ մի դուստր մէծ պա-
րոնի մի մմիրայի եւ զեռ որդի չէր եղեալ
մեռու որդին եւ մնաց հարսն եւ ինքն կա-
մեցաւ առնուլ զհարսն իւր եւ հարցանէր
ի կարդացողինն եւ ի դատքին եւ ի մու-
տառիսն թէ զոյ Ֆթուայ որ առցէ զհար-
սըն իւր եւ ասէին թէ ոչ եւ նայ ոչ կամե-
ցաւ լսել նոցա . . . » : վերջապէս իւր սիրե-
լինեղէն մէկը կը յայտնէ անոր, որ 72
«միլաթէն» միայն ան կրնայ իւր հարսը
առնել, որովհետեւ ան անոնցմէ դուրս է :

75ա .

137) Տաճկի մը մարդկանց դրամ բաշ-
խելը որ անոնք Աստուծոյ անունը յիշեն :

138) Երէջ մը, «խատի» մը, եւ «ղա-
տուս», սեւ ծառայ մը կը ճանապարհոր-
դէին եւ առաջին յիշած ա) հրեշտակներն,
բ) Աղամ, գ) եւ աշխարհ : — Ճոխ ա-
րարեղէն բառերով :

139) «Քրիստոնիայի» եւ «այլազգւոյ»
վիճարանութիւնը եւ վերջնոյն պատմու-
թիւնը մարդու մը մասին, որ աղ կը կրէր
եւ 3 անգամ զրախտէն վռնտուեցաւ :

78ա .

140) Հռոմկլայի շուկային մէջ երիտա-
սարդներու ծիծաղիլը եւ ստիպելը «սո-
ֆի»ին որ նա ես խնդայ . երէցն ու սոֆին :

141) Տաճկի կոշկակարի պատմութիւնը .
քաղաքի մէջ աւելի զժուար է բարոյական
մնալ քան լերան վրայ :

142) 5 «նամայ»ներու մասին :

143) Տաճկի անգղամ կին մը միայն
մարդ մը կը հաւանէր եւ անոր հետ ա-
մուսնացաւ, եւ ապա կինն իր «խաթու-
նութիւնն» եւ մարդն եւս իր «խեւութիւ-
նը» թողուցին :

144) Տաճկի «Փախի»ի մը էջն իջնելը :

80ա .

145) «Ճուհոյն» տղայի «դեկան» (ղա-
հեկան) մը զտնելը եւ զայն խարել ու-
ղողը իւր էջ զուացնելը եւ իւր չուն հաջեց-
նելը :

146) «Ճուհոյն» հօր եւ մօր մէծ ձուկը
փեթակը պահելը եւ զանոնք ամչցնելը :

147) Բողանոցի մշակի մը հիւանդանալն
ու զղջալը, բայց ապաշխարելու խոստու-
մը չկատարելը :

82ա .

148) Դանիէլ սր. հօր աղօթքով «քա-
րայդործ» մը զանձ կը զտնէ եւ կ'եր-
թայ Պօլիս թագաւորի «վէդիր» կ'ըլլայ,
բայց որովհետեւ եկեղեցիներ, կամուրջ-
ներ, խաներ չի շինէր, ինչպէս խոստա-
ցած էր, Դանիէլի աղօթքով դարձեալ իր
նախկին վիճակին կը վերածուի :

149) Մարդու մը կնկան «փելեր» հաւա-
քելը զանազան քաղաքներու մէջ եւ ապա
իր 3 հակ թուղթերուն կիճն մը այրուիլը :

84ա .

150) Թագաւորի որդու մը «դէնարբու
ներու մէճիխի» մէջ շատախօսութիւնը ա-
տելը :

151) Սասանայի բարեկամին որդուն
հարսանիքը եւ սատանայի հաւկթով մը
խոտովութիւն յարուցանելը :

152) Վախկոտ գողի մը սատանայէն
քաջալերուիլը եւ ապա թագաւորի «խաղ-
նան» կողոպտելու ժամանակ բռնուելով
կախուիլը :

87ա .

153) Գողի մը խոստովանելու ժամա-
նակ վարդապետէն լսած խրատը եւ ան-
կիճ Լուք «խոճայէն» դուցած 1000 դա-
հեկանը Լու դարձնելը :

154) Աղփատ բարի մարդու մը իր որ-
դու համար կնքահայր չգտնելը, Գարբիէլ
հրեշտակապետի կնքահայրութիւնը եւ
աղքատի հարստանալը :

155) Աղուէսն եւ ծովային կրիան թուզ
կ'ուտեն, վերջինս կ'ուզէ աղուէսի երի-
կամունքը իր հիւանդ զաւակներուն կեր-
ցընել, բայց աղուէսը խորամանկութեամբ
դուրս կ'ընէ ծովէն :

90բ .

156) Հարուստ մեծատան մը խորովա-
ծի հոտ առնելը շուկային մէջ, եւ ապա

իր հրամանով և իր համար խորոված
դառնուկին՝ իր դաւակնեղէն, հիւրէն և
այլն ուտուիլը:

157) 3 ուղտերու և 3 աղուէսներու և զ-
բայրութիւնը և առաջիններու 3 հաց ու-
տելը:

158) Հոգադործի մը թակարդի մէջ սա-
ղերու և կոռուկներու հետ, նաեւ արա-
գիլի մը իշնայն և մահը:

92ա.

159) Մարդու մը քիւր գիւղը երթալը:

160) Գորտերու նապաստակներէն վախ-
նալը և մխիթարուիլը:

161) Մեծ մկան հայելին արտաքնոցն է:

93ա.

162) Ազգատ մարդու մը հիւանդանալով
գրաստ խնդրելը և ծեծուիլը:

163) Ուղտի եւ աղուէսի եղբայրանալն
ու դետէն անցնելը:

— Հոս կը վերջնայ «Առակաց Գիրք»ը
հետեւեալ յիշատակարանով:

93բ.

«Առակաց րանքս է հրաշալի / երգողն
է սուրբ և պանծալի, / րարունեացն րա-
րուն բարի, / որոյ վարդան վերայ կոչի
/ հրելտակաց պար յորինի / յառաքելոց
յաթոռ նստի / և յաներեկ աւրն որ լինի
/ մեղ րարեխաւս առ տէր լինի»: — Ասոր
կը հետեւի նոյն էջին վրայ:

Բ. ք. 1. 93 ք.

164) Բանձ վան խարոզ աղուիսու և
չարութեան նորա. «Կայր տանուէր այր
պիտանի / քաղաքն մեծ գովելի / որ Պար-
սայ անուն կոչի / ... (103ա) և զմորթին
արին մուշտակ»: — Ամրող աղուէսի մը
պատմութիւնն է, որը «իմաստուն մտաւ
զետ զնիկար» էր, և «ապալայիսասան» կը
կոչուէր: «Ձգիրն յոյժ կարգացեր ապա
մոռացեր էր... և ուսեր (էր) ի Հուն-
դուստան զհամարողականն, զնարնջա-
թերն, զալամերն, զհաքմութիւններն և
զիմաստայիրութիւններն...»: — Օր մը
փառաւոր ալդի մը մտաւ և ուտելու մեծ
պաշար դտաւ, բայց չհամարձակեցաւ
տմակին մօտենալ վախնալով որ թակարդ
կ'ըլլայ, վերջապէս իւր նպատակն հաս-
նելու համար ծանօթացաւ զայլի մը հետ
և զայն սեղանի հրաւիրեց: Հետաքրքրա-
կան է ասոնց խօսակցութիւնը: Աղուէսը

ողջունեց զայլը հետեւեալ բառերով.
«Բարեւ քիզ զայլ ապուշախտայ զայլե-
րուն զխաւոր. ապուշախտայ զուխ /
զետ գործելի երեսդ թուխ / շունչդ պա-
կասի զետ զծուխ / կեանքդ լինի սակաւ
և սուղ / մորթիդ լարվի քան զհուղ /
մարմինդ չորանայ քան զապուխտ... /
աւուրս յուով / ծրմախ բրով / մեռնիս
սրով / խեղդիս ի ծով, / շունք տանին
զքեզ քարչելով / պատառ պատառ անե-
լով / ... ինչ աղէկ ես»: — Գայլը կը
պատասխանէ այս մաղթանքներուն. «Ահ-
լահու սահլահայ ու մահլապայ է ապալ-
հասան աղուէս փոքրիկ / ուստի կու գաս
դու քծնելով շան լակոտիկ / փորոզ լար-
վի քան զլինու տիկ / ամ տուր մեզ քանի
մի րարով խապրիկ...»: — Ապա երկու-
քրն ևս միմեանց իրենց «թորայն» կը
պատմեն: Աղուէսին հայրը կը կոչուի ա-
պուշախտայ և մեծ հայրերը տնին և
նալին և այլն, վերջապէս զայլը ճաշի կը
հրաւիրուի և տմակին մօտենալու ժա-
մանակ թակարդը կ'իշնայ: Վերջաբանը
նման է Թե 9-ի ԺԵ. 12-ին, զայլի անտէր
շմնալու մասին:

— Առակներուս դրական և լեզուական
արժէքը շատ մեծ է և որքան ալ դիտա-
կան կարեւոր աշխատութիւններ երեւցած
ըլլան, զեռ ուսումնասիրելու մեծաքա-
նակ նիւթ կայ այս ձեռագրերուն մէջ:

— Առակներուս մասին մինչեւ այսօր
երեւցած աշխատութիւններէն ամենակա-
րեւորներն են. 1) II. Марр = Сборники
притч Вардана. Материалы для истории
средновековной Армянской Литературы. I.
Изследованіе. Петербург, 1899. стр. 594:
II. Текст 1894 стр. 344: III Приложение.
1894. 202: Ն. Մարր Հրատարակած է
ընդամենը 380 առակ: Այս գործը ամէնէն
լիակատարն է:

2) Հ. Վ. Յովնանեան. Հետազոտութիւնք
նախնեաց ոսմկորէնին վրայ. Վիէննա,
1897. տետր. Բ. էջ 273-337. զխաւորա-
պէս կը համեմատէ Պիտպայի առակներու
հետ:

3) Հ. Յ. Վ. Տաշեան. Ժողովածոյք ա-
ռակաց Վարդանայ. Վիէննա. 1900. էջ
198. քաղաւորաձէ Ն. Մատի վերոյիշեալ աշ-
խատութեան. Աղդ. Մ. հ. 36:

— Յուցակ հայերէն ձեռագրաց մատե-
նադարանին Մխիթարեանց ի Վիէննա.
Վիէննա, 1895. տե'ս էջ 1055 և 1155 և
այստեղ յիշուած ձեռագրերն, տպագրերն
ու աղբիւրները:

Աղբիւրների ամենաճոխ յիշատակու-
թիւն ունի Մարր:

— Տէ՛ս նաև Եղովրտսի (Վենետիկ, 1849), Մխիթար Գոշի (Վենետիկ, 1842), Ողոմպիանու (Վենետիկ, 1842)։ — Մ. Էմին. Ընտիր հատուածք. Մոսկվա, 1849. չջ 7-11. աշխարհաբար թարգմանեց զայն իւր Միլիարէզեանց, Գոշի եւ Եղովրտսի հատրնտիր առականբու հետ միասին (Բապու 1878) եւ Վրուրի Որմզդանայ առականցն գիրքը (Վենետիկ, 1865) եւ համեմ. թիւ 9. Ժ. Ե. Ժողովածոյին (մանաւանդ վերջը)։ Միւս կարեւոր եւրոպական եւ արարական աղբիւրները տե՛ս Մառի վերոյիշեալ զործին մէջ։

Յիշատակարան գրչագրին.

В. 1. 103р.

Փառք... Արդ զրեցաւ առական զիրքս

ընթերցումն ուսումնայալէր մանկանց զի տացեալ է սոյ առն աստուածայրանի եւ տիեզերայհռչակ եռաթեծին եւ երիցս երանեալ նաղելի բարունուն եւ քաջ փաղիւրային վարդանայ...։ Արդ ... աղաչեմ ... յիշեալիք զՊետրոս երէցս զնոսումաւիցի։ Դրեցաւ զրկունքս թվին Ռիմ (1068) ... ի զրան սուրբ նշանիս տէր Պետրոս Տիարիկցի որ զրեցի յայրի ատենիս...։ Դարձեալ յիշեցիք զորդեալն իմ զՊողոս սարգաւառն, որ յայսմ ամի փոխեցաւ առ Գրիստոս յուսն մեհնեցուն...։

— Միւս ուշ ժամանակի անկարեւոր եւ աղճատ յիշատակարաններէն ուշադրութեան արժանի է հրմզայ խաբունիներ, որ կ'ըսէ ձեռագրին համար, թէ «բատացայ ի հալալ ընչից եւ եզի զստակաց զիրքս ի ձեռս Յուկոր Երիցուն»։

11

Թիի 11.

ԱնՈՒՆ Ժողովածոյ. 12 կտակներ (Անվաւերական գիրքեր) Աշխարհացոյց եւ այլն.

Նիիթ Թուրք գէշ ոգորկած.

ԿԱԶՄ Կաշեպատ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՆԻ Վատ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ. 1 եւ 279. 1р. ունի «Քակեցին զյարկն ուր էր Յիսուս, եւ բացեալ գառաստանի իշուցին զմահիւսըն...»։ 1ա. «Եւ ել առաջի ամենեցուն մինչեւ զարմանալ ամենեցուն եւ փառաւորել զաստուած...»։ 279ա. «Եւ քաղաքէր մկրտութիւն ապաշխարութեան ի քողութիւն մեղաց...»։ 279բ. «Ձայն եղեւ յերկից եւ ասէ դու ես որդի...»։ Թեքի հատուածներ կտուած քղթեքու։

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 2. 38р. 77-79, 248р. 278р. ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 21, 5×16×6, 5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին, 17, 5×11, 5.

ԹՈՒՂԹԻ 279.

ՏՈՂԻ 24. 31 եւ այլն.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻԿ Կարմիր մելանով.

ԳԻՐ Նոսրգիր.

ՍԿՋԻՐԱՏԱՌԻԿ Սովորական մեծատառ.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻԿ ԹՂ.

ՄԱՐԴԱՆԿԱՐԻԿ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻԿ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻԿ ԹՂ.

ԳՐԻԶ ՄԵԼԷՏԷՔ Եպիսկոպոս Սեբաստացի. եւ Խաչատուր Կրօնաւոր.

ՍՏԱՑՈՂ. Գրիչը Մեխիսէդ Եպս.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1046 (1597), 1053 (1604) եւ այլն.

ՏԵՂԻ Ս. Հրեշտակապետաց վանքը Սեբաստիա.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻԲ ԹՂ. Յ. Ե. Վ. Դ. (6р. անընթեռնելի) 31р. Ե. Վ. Դ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻԿ ԹՂ. 11ա. 19ա. 57ա. 60ա. 65ա. 161р. 267ա.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻԿ Խոթած. 1р. աննշան գրութիւն. 277р.

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. X. 3ա.

Գիրք մնացորդաց կտակ Ռոբեքի յաղագրս խորհրդոց։ Աւելնեա հոգի Աստուած եւ կարողացո զծառայս թո. «Հրաման կրտակի Ռոբեքի զոր պատուիրեաց որդոց իւրոց յառաջ քան զմեռանելն իւր ի հա-

րիւր եւ ի քսան եւ ի հինկ ամի կենաց իւրոց, զկնի երկրորդ ամի վաղճանելոյն Յովսէփայ, մինչդեռ էր ի հիւանդութեան ... (6р.) եւ թաղեցին զնա յայրին կըրկնում ուր էին հարց իւրեանց»։

— Տէ՛ս տպ. 1) Թանգարան իմ եւ նոր նախնեաց. Ա. Անկանոն գիրք Հ. Կտակա-

րահաց. Վենետ. 1896. էջ 27-35. յունարէն
2) Siuker. R. Testamenta XII Patriarcharum էջ 129-134. կամ The Testaments of the XII Patriarchs. An attempt to estimate etc. 1869, Cambridge.

3) Kautzsch. die Apokryphen und Pseudepigraphen des A. Test. übers. Halle.

4) H. Ewald. Geschichte des Volkes Israel. s. 363-9.

5) F. Schnapp. die Testamente der 12 Patriarchen untersucht 1884.

Բ. ա. X². 7ա.

Հրաման րանից կտակի Շմաւոնի գործ խաւսեցաւ ընդ որդիս իւր յառաջ քան զմեռանիւն իւր ի 125 ամի կենաց իւրոց, յամին յորում վախճանեցաւ Յովսէփ եկն տեսանել զնա մինչդեռ էր ի հիւանդութեան, եւ Շմաւոնի զարարեալ նստաւ եւ համարուեաց զնոսա եւ ասէ. լուարուք... (10բ) եւ յացին եղբարքն Շմաւոնի զեղբարքն իւրեանց եւ որդիքն զհայրն իւրեանց եւ էին յեզիպտոս մինչեւ յաւրն ելից իւրեանց ի ձեռն Մովսիսի»:

— Ձեռագիրս տպագրի Գ. եւ Դ. օրինակներուն կը համապատասխանէ. տեւ. տպ. վեր. էջ 37, 39, 41, 43, 45, 47. — Ձեռագիրս էջ 8բ. «եւ զարհուրեցուցանէ զմարմինս նորա եւ խռովութեամբ զարթուցանէ զմիտսն եւ» րառէն ետքը (տեւ. տպ. էջ 43 տող 11րդ): Գրչադիրը մէկ էջէն աւելի բաց կը թողու եւ հետեւեալ կարեւոր ծանօթութիւն կ'ընէ. «Աւախ որ արիքնալիմ Ա. (1) տեքեմ անկեր էր մի մեղադրէք»: — Յունարէնը Sinkers, Testamenta, p. 134-8. տեւ. վեր. աղբիւրները:

Գ. ա. X². 11.

Կտակ Ղեւիեմէ վասն քահանայութեան եւ անբարտաւանութեան: Շնորհիւ տեսնոն սկսա յաջողակն Աստուած լինայ. «Հրաման պատասխանոյ րանիցն Ղեւեայ զոր ինչ էտ որդւոց իւրոց յառաջ քան զվախճանելն իւր բառ ամենայնի զոր ինչ արացեն... (19ա) եւ այսպէս զազարեաց Ղեւի ի պատուիրելոյ որդւոց իւրոց եւ պարզեալ զոտս իւր յաւելլաւ առ հարս իւր 31 եւ եղին զնայ ի տապանի եւ զկնի ախորիկ թաղեցին զնայ ի Քեբրոն ի մէջ Աբրաիմաւոյ, Սահակայ եւ Յակովբայ»:

— Համեմատութենէն կարելի է տեսնել, որ մեր ձեռագիրը եւ աւելի ուղիղ ընթերցումներն ունի եւ աւելի լիակատար է եւ այնպիսի նախադասութիւնները

եւ րառերն ունի, որ վեներական երկու հրատարակութեանց (Ա. Բ. Գ. Դ.) մէջ կը պակսին: Նոյնը պէտք է ըսել նաեւ ըսյոր 12 կտակներուն համար:

— Կտակս աւելի նման է հարկաւ Գ. Դ. րնագրին. տեւ. տպ. 49-75: Յունարէնը Sinkers. p. 138-148. տ. վեր.:

Դ. ա. X⁴. 19ա.

Կտակ Յուդայի չորրորդ վասն (յ)արութեան եւ արծաթսիրութեան. օգնեա մեղաորիս: «Հրաման պատասխանոյ րանիցն Յուդայի զոր խաւսեցաւ ընդ որդիս իւր յ. ք. զմեռանիւն իւր. ժողովեալ ի մի վայր եկին առնա եւ ասէ ցնոսա Կրդ որդի եղեալ եմ եւ... (27ա) եւ արարին որպէս եւ հրամայեաց նոցա եւ ննջեաց Յուդայ ընդ հարս իւր. փ. ք. ա.»:

— Տպ. տ. վ. էջ 76-93: — Յունարէնը R. Sinkers. Testamenta. p. 149-160. Ձեռագ. Տաշեան ցուցակ. էջ 412:

Ե. ա. X⁵. 27ա.

Կտակ Խաւաբայ 5րդ վասն պարզութեան. «Հրաման պատասխանոյ րանիցն Խաւաբայ կոչեցեալ զորդիս իւր եւ ասէ. լուարուք որդեակք իմ Խաւաբայ հաւր ձերոյ... ննջեաց զքուն յաւիտեական եւ արարին որդիք նորա որպէս եւ հրամայեաց նոցա եւ Գրիստոսի յոյսոյն մերոյ փ.»: Տպ. էջ 94-98: Յուն. Sinkers. Testamenta. p. 160-4: Ձեռագիր մըն ալ Տ. ցուցակ, էջ 462:

Զ. ա. X⁶. 29.

Կտակ զԱրողոնի վեցերորդ յաղագս ոգորմութեան եւ բարեգործութեան. «Հրաման պատասխանոյ րանիցն զԱրողոնի զոր էտ որդւոց իւրոց ի 104 ամի կենաց իւրոց, յետ երկուց ամաց մահուանն Յովսէփայ եւ ասէ լուարուք ինձ որդեակք... (31բ) եւ եղին զնայ որդիք նորայ ի զիրս եւ յետ այսորիկ հանեալ զնայ ի Քեբրոն եւ թաղեցին ընդ հարս իւր»:

— Տպ. էջ 99-104. տ. վ. Յուն. Sinkers. Test. p. 164-9: Այլ Ձեռ. Տ. ցուցակ, էջ 412:

Է. ա. X⁷. 32ա.

Կտակ Դւնւմ իւրեքերորդ վասն ամբարտաւանութեան եւ տրտմութեան եւ նախանձու եւ ատելութեան. «Հրաման պատասխանեաց Դւնայ զոր ասաց որդ-

ւոց իւրոց ի կատարածի աւուրց կենաց իւրոց եւ կոչեալ զորդիսն իւր ասէ ցնոսա... (35ա) յերկէ ժառանգութեան իրեանց եւ յաղկէն իւրեանց եւ ի հայրենեաց իւրեանց»:

— Տպ. էջ 105-111. տ. վ. Sink. 170շ:

Ը. ա. X⁹. 35ա.

Կտակ ՆեփթալիմԱՅ ուրբերոյ վասն քնական քարուքեան. «Հրաման պատասխանեաց կտակի Նեփթալիմայ, զոր արար ի ժամանակի կատարածի իւրոյ յամի 130դի կենաց իւրոց Եկին միարան որդիք նորա... (39բ) եւ արարին որդիք նորա քստ ամենայնի զոր պատուիրեաց նոցա Նեփթալիմ հայր իւրեանց: Փ. ք. ա. »:

— Տպ. էջ 112-119. M. Gaster. The Hebrew text of one of the Testaments of the XII Patriarchs PSBA. 16,33ff. 107 ff. 1893/4. (PSBA. = Proceedings of the society of Biblical Archaeology). մ. Աղբ. տ. վեր.:

Թ. ա. X⁹. 39բ.

Կտակ ԳԱՂԱՅ իննբերոյ վասն ատելութեան. «Հրաման պատասխանեաց Կ. Գաւայ զոր խաւեցաւ ընդ որդիս իւր ի 125 ամի կենաց իւրոց եւ ասէ Յրդ որդի Եղէ ևս... (42բ) ննջեաց խաղաղութեամբ եւ զկնի 5 ամի հանին զնայ եւ թաղեցին ի Գեւորոն ընդ հարս իւր»:

— Տպ. էջ 120-126. Sink. 179շ. տ. վ.:

Ժ. ա. X¹⁰. 43ա.

Կտակ ԱՍԵՐԱՅ տասնբերոյ վասն երկդիմութեան եւ առաքինութեան. «Հրաման պատասխանեաց կտակին Ասերայ զոր խաւեցաւ ընդ որդիս իւր ի 120 ամի կենաց իւրոց, մինչդեռ կենդանի էր, ասէ ցնոսա... (45բ) եւ յետ այտորիկ արարին որդիքն նորա որպէս եւ հրամայեաց նոցա եւ հանեալ զնա թաղեցին առ հարսն իւր»:

— Տպ. էջ 127-131. Sink. 183շ. Յուց. էջ 412:

ԺԱ. ա. X¹¹. 48ա.

Կտակ ՅՈՎՍԵՓԱ մետասանբերոյ վասն նախամուռ եւ պարկեշտութեան. «Հրաման կտակի պատասխանեաց Յովսեփայ, իրրեւ հանդերձեալ էր վաղճանիլ կոչեաց զորդիսն իւր եւ զեղբայրս իւր եւ ասէ ցնոսա... (53ա) եւ ամենայն եգիպտոս էառ սուգ մեծ (հետեւեալը չկայ տպագրի եւ

ո՛չ մի օրինակին մէջ), քանզի եւ զեգիպտացիսն իրրեւ զմի յանդամոց իւրոց համարէր ցաւակցութեամբ եւ բարեպործութեամբ յամենայն իւր եւ ի զործս վերակացու լինելով նոցա եւ Աստուծոյ փ. յ. յ. յ. »:

— Տպ. էջ 132-144. Sink. 186-196: Զեռադ. ցուց. 412. տ. վ.:

ԺԲ. ա. X¹². 53ա.

Կտակ ԲԵՆԻԱՄԻՆԻ վասն սուրբ մտաց. «Հրաման կտակի Բենիամինի զոր խաւեցաւ որդոց իւրոց ի չորրորդ ամի հիւանդութեան իւրում կացեալ ամս 125 եւ համբուրեաց զնոսա եւ ասաց... (57ա) եւ ինքեանք դարձան ի քանանացւոցն եւ բնակեցան լեզիպտոս մինչեւ յաւր Էլիցն իւրեանց յեգիպտոս»:

— Տպ. էջ 145-151. Sink. 196-201: Զեռ. Յուց. 412. տ. վ.:

Մեր այս ձեռագիրը՝ վենետիկեան հրատարակութեան (տե՛ս վեր.) եւ ո՛չ մի օրինակին յիշին կր նմանի: Ան ինքնուրոյն ձեռագիր բնտանիքի մը հիմ կը կազմէ իր տարրեր եւ մեծ մասամբ բնտիր բնթերցումներով եւ յաւելումներով եւ յապաւումներով: Արդի քննադատութիւնը կ'ընդունի որ այս կտակներու նախնական հեղինակը հրեայ մըն էր եւ հաւանականաբար քահանայական դասակարգէն՝ Ղեւտացի մը: Գիրքի վրոյթեան ժամանակը քննադատներ Բրիտտոսի առաջին դարը կը տասնին: Բայց ինչպէս ալ լըլլայ ամբողջ գիրքը քրիստոնեայէ մը ընդմիջուած է:

ԺԳ. ա. 1. 57բ.

Ի խնդրոյ Թմաւայի վարդապետի աստուածաբանական սուրբ ուխտին մեծորավանաց եւ ծառայարար կատարել, աստուածակիր եւ հոգեկից առն Աստուծոյ Յակոբ վարդապետ(ին) Ղրիմեցին, աշակերտն Գէորգայ վարդապետի երգնկացոյ: Յաղափաւորականութեանց բաժանմանց:

«Գիտելի է ազգականութիւնն տարրուրեւելալ յանձանցէ եւ ոչ անհատին, զի անհատն ինքն է, որ ո՛չ հատանիլ կարէ եւ ո՛չ բաժանիլ եւ ինքն յինքեան աղլոս զի արդ կարէ յինել... (65ա) Այսպէս եւ արիւնաւորքն որ է հոգեւոր զաւակքն: Երկրորդն խնամեանն եւ երրորդն որ աստուրացան առնուն զիրար եւ այսքան չառ լիցի որ ցուցեալս եղեւ ի մէնջ եւ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ վայելէ փ. եւայն»:

— Յ ազգականութեան եւ արիւնակցու-

թեան տախտակներ ունի յողուածս: Ըստ տախտակ 6-ի կըքսօր հողեւոր զաւակներու 3րդ (6րդ) սերունդները, իսկ իւր մարմնաւոր եւ հողեւոր սաներու 3րդ (8րդ) սերունդները կարող են խնամենայ եւ պսակուիլ (տ. 63բ), ինչպէս արիւնակցութեան պարագային (տե՛ս տախտ. 3րդ, թղ. 60բ): Այլ ձեռագրեր տե՛ս Տ. Յ. էջ 373, 427, 447, 623, 656, 788, 946. հմտ. 171:

ժ.Գ. ա. X¹³. 65բ.

Այս է աշխարհացուց եւ յայտնիչ տեղեաց յաթոտոյ աստուածութեանն մինչ ի կատարած աշխարհիս ի յարեւելից մինչ յարեւմուտս ի հիւսիսոյ մինչեւ ի հարաւ աւելեայ հօգի Աստուած կարողացոյ:

«Նախ քան զամենայն խնդրեսցուք եղեալքս զէ՞ն եւ ապա զի՞ն. նման է եղեալքս, զի թէպէտ արարածովք ճանաչի արարիչն ըստ Պօղոսի թէ անհեւութեան նորա ի սկզբանէ արարածովս իմացեալ ճանաչի եւ ըստ Դաւթի թէ երկինք պատմեն զիստս...»: Ապա Երբորդութեան եւ այն մասին իօտելին ետքը ի բոլ. «Երկինքն որ հաստատուն կայ եւ անշարժ եւ ապա ջրեղէն կամարն... շարժի անդադար ըստ նմանութեան անուի եւ յետ սորա հաստատութեան երկինքն որ ունի անթիւ աստեղք որ զնտածն շարժի որպէս զքար ձիթաղացին ի վերայ Բ (2) բռեւոց աստեղացն եւ ի 21 ժամն մի անգամ շրջի նման ֆրեղէն կամարին եւ յետ սոցա 7 միջրակաց գտնին, որ իւրաքանչիւր ի նոցանէ ունի մի միջրակ որ վերինն է երեսակն հետ այն որ լուսնութեան, երասուն, արեգակն, լուսայեքն որ է արուսեակն, փայլածուն, եւ լուսինն ի ներքոյ ամենայնի... եւ ապա յետ սոցա 4 տարեքն որ զնդածն պատեալ են զմիմեանս (հուր, օդ, ջուր, երկիր, այս կարդոյ)...» (65): — Ապա թղ. 67ա. ծովերու մասին կը խօսի: 67բ. «Իսկ Հաստտոն աշխարհս խառն է Ասիոյ Եւրոպիոյ, սկսեալ նախ ի դարստոն հոնաց որ է դուռն երկաթի դոր եղեալ է Աղէկսանդր Մակեդոնացին, զի նայ ժողովեաց յամենայն ազգաց զիմասքիս եւ զկարճահասակս... եւ տարեալ ի կողմն հիւսուսոյ բնակեցուց եւ պարսպեալ ամրացուց եւ եւ դուռն երկաթի եւ մարդարէացաւ եւ զրեաց ի վերայ զբանն թէ յորժամ յետին զարկն անցանէ Պկի տարի անկանի դուռն այն...»: — Ապա կը նկարագրէ մանրամասն Հայոց աշխարհը բոլորովին տարբեր ինքննայնիչ եւ առանց անոր 15 նահանգ-

ներու բաժանման հետեւելու, յայտնապէս ուշ ժամանակի զործ, բայց խիստ հետաքրքրական: Բաւականանք հետեւեալ հատուածներով առ այժմ, որոնք հեղինակի ժամանակի մասին եւս զարգաւար կու տան:

— 68ա. Գարդման զաւառն Գարդմանիկ է ուր կայ զերեզմանն Զովհաննէս վարդապետին Մայրազումեցուն. մեծ Սիւնիս եւ փոքր Սիւնիս ուր կայ աթոռն Սուրբէի առաքելոյն որ կոչի Տաքել եւ Նիծեռնաւանք: Գեղամ գեղարքունի է ուր կայ սրուխոն Մաքնիս, եւ Սեւան կղզին... Զուկամ ուր կայ սուրբ ուխտն Խորանայաշատ, Հաղարծին եւ Գետկայ վանքն, ուր արքուն է ԳԱԽՇ վարդապետին...: Գարեկնից եւ Արեւկնից զաւառն եւ բերթս կապուտ որ կոչի Արտայգերէից եւ Կէդրաւր քաղաքն եւ Ծառայաբար ի վիժալփոր վանք ուր կայ զերեզմանն կիւանոցի կաշատուր վարդապետին...: Թղ. 68բ. Արագածուն զգայ տուն ուր կան սուրբ ուխտն Թեղեմիս եւ Եղիպատուշ եւ միւս կողմն է Լերկին Կարբոյ ուր կան սուրբ ուխտն Սաղմոսայվանք, եւ կայ անդ Արագածոյ սուրբ Նշանն, եւ Աւճառայած սուրբ Նշանն, եւ Յոհաննայվանք, ուր կայ վարձակն Քրիստոսի եւ տեղեր եւ Կոշայ վանք...: Ի կողմանս Գառնոյ Տարունից եկեղեցին՝ որ է հաւուց քառ, անդ կայ կենդանադիր պատկերն փրկչական եւ Այրիվանքն ուր կայ Գեղարքն աստուածամուխ. եւ նայ է տուն հաւատոյ Հայաստանեաց հաստոտեալ ի Լուսաւորչին եւ աղջկոց վանք կայ անդ...: — 69ա. «Վայո՛ժոր եղեգէ ձօրն է ուր կայ կենսայրեր սուրբն Նշանն եւ Հերմոնի վանքն եւ անդ կայ Նխարք Սիւնեաց տէր Ստեփաննոսին ի Թանհատին վանքն եւ Գայլու ձոր ուր աթոռն է եւ վարժարան սուրբ վարդապետացն մերոց»:

69բ. «Տաշիր լաւոյ է ուր կայ զոհարն եւ հոռոմայրի = սուրբ Նշանն եւ Զօհան Աւճեցուն զերեզմանն սրանչկադործ սուրբ հայրապետին որ է հան ի վերին աշխարհէս զաղպն հոռոմոց հրամանաւ մար սուրանին. զի ի խաղկեղծութեանն Եգրի որ հաւանեցաւ Հերկիլի... եւ 6 կաթոյկիս 8 է տարի Քաղկեդոնի զաւանութենոյն նստան յաթոն սուրբ Լուսաւորչին մինչեւ ի Յոհան Աւճեցին ուր երկրորդ Լուսաւորչի եղեւ եւ սրբեաց զաղպ հայոց ի յերկարեակաց զաւանութենէն եւ արար ժողով ի Մանճկերտ եւ կարգեաց զչարս աւար տունս եւ սոսց զմեղաք մեհնային ի տունի Դաւթի մարգարէ-

ին...»: 70ա. «Ափխյաց և Մագբեայաց աշխարհ եղին է պատրիարկ Մծխիթայ վրայաց, Սամցխէ Արքիւսյայ չ... Կարնոյ յարաքն Արքրուսէ է որ կաշի Թէոդուպոլիս... և է ին վերակացու զործոյն (չինոթեան պարսպաց) Մովսէս Բերթողն և Դաւիթ Անյաղքն:... Արնէշ ուր կան սր. ուխտքն Արծալքիւ և Մեծոք...: 70բ. Ռշտունիք ոստան է տոսպ Անճուացից քար պահէ ուր կայ սր. ուխտն հոգոց վանք, ուր կենդանայլիք պատկերն է սուրբ Աստուածածնին, զոր երբ Բարդղղիմէոս առաքեալն, անդ է և Տրդատ Թադաւորն և Աշխէն տիկին և Խոսրովիթուխտն... և Ըորշտունաց գաւառին կան սուրբ ուխտքն Նարեկ, Նկարէն, Անծղեայատ, սուրբ Յակոբ, սուրբ Վարդան անդ է և Նշխարն Թուխայի ս. առաքելոյն...»: 71բ. «Եւ աստուածարնակ յետոն Սեպուհու, ուր հանգեալ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչն և անդ կայ Հաւհայանի թուրն Տրդատայ զոր և տնա կոստանդիանոս Թադաւորն և յորժամ խղիւր արար Տրդատ Թադաւորն Լուսաւորիչն և զնացեալ եղիտ զնայ ի յետոն Սեպուհ և նայ ասաց նմա զինջումն աղիւրն Արշակունեաց և առեալ զթուրն առճեաց որպէս զխաչ և եղ յաւտն րանին Աստուծոյ և ասաց թէ յեւանել աւրիական աղիւրն երեւի նշանս այս, զոր առեալ չըջիւցցանէն ընդ ինքեանս և ինքն անդ վերափոխեցաւ առ Աստուած և անդ կայ վանքն սերորկից զոր յետոյ Պրլուզ վարդապետն ետես զնշանն զայն և ասաց զԼուսաւորիչն անձինքն և զշարականն թէ զեմն արքայականն սպանմանն գործի կեցաց... Բայու, ուր զիրն եղիտ Մեծոք վարդապետն...»: 72ա. «Սեփաստիայ, Սեւաստէ, ուր կան Նշխարքն ս. 40 մանկանցն և կապուտակ յիճն արեամբն նոցա կարմրացեալ և սուրբ Վլասայ մարմինն որ եղեալ կայ ի հիմունս պարսպին ընդ այլ րազում Նշխարաց ս. այլ և մասն ի կենաց փայտէն զոր երբ Անեմարիմ արքայն հայոց ի Վանայ, ի Սեփաստիայ և չինեաց յանուն ս. Նշանին հռչակաւ և զուպէթաճե և կեղեցի և գետարդել հայրապետն Պետրոս է ի վանս ս. Նշանին անփոխիւ, անդ են և Գոհարիեաց ոսկերքն անփոխիւ առ յափն Ալիս զետուն ի զիւղն Կաւիս... ի զայն Թաթէոսի առաքելոյն զԹէոփիլոս աշակերտն իւր եպիսկոպոս ձեռնադրեաց ա. հայոց և վանն այդ պատճառ և տ անտ զնաց և էառ զձեռնադրութիւն սր. Գրիգոր Լուսաւորիչն իւր յիւրճէ առաքելոյ և այնպէս առնէին հայք միմի ի ժողովն Բաղկեղոյնի, այս այն Թէոփիլոսն է որ ի Զուկասու աւետարանչէն

խնդրեաց զԱւետարանն և զԳործս առաքելոցն և հայ եկեղ զհայցուածս նորա»:

— 72բ. Կր սկսի «չինումաշինչն» և անկից արեւմուտք զտնուող այն առեւտան ծանօթ երկիրներու զլիաւոր վայրերու յիշատակութիւնը կ'ընէ, միւտ աւելի ծանրանալով կրօնական հանդամանք ունեցող խնդիրներու վրայ: — Թղ. 76բ. «Եւ ապա աշխարհն ալամանեաց որ կայ երբ Աստուածածին և են նոքա յաղղէն Արշակունեաց յարկական աղղէն Տրդատայ զոր խնդրեաց Կոստանդիանոս և Տրդատ պարզեւեաց նմայ 400 մարդ զոր աճեալ և րազմացեալ կալան զաշխարհն զայն... Իտալիայ յարեւելից Գաղիլու ի Տաղմադիու հարաւու կուսէ»:

— Այսպէս կ'ընթանայ այս վերին աստիճանի հետաքրքրական զործք, ամենայն հաւանականութեամբ թերի: Գործիս հնդիւնաւոր անձանթ է և աշխարհացոյց կ'տարբերի քոյրորդին մեղ յայտնի հայ աշխարհագրութիւններէն և մասնաւորապէս և կեկեղական-հնախոսական տեսակէտէն շատ կարեւոր զործքն է և ամենայն հաւանականութեամբ խմբադրուած 13-16րդ դարուն:

ժ. Ե. ա. X^{IV}. 80ա.

Պատմութիւն ԱՍԱՆԵԹԱՅ կնոյն Յովսեփա. «Եւ եղև յամին յառաջնումն որ օր եաթն էր ամսոյն, առաքեաց Փարաւոն զՈվսէփ չըջել ընդ ամենայն երկիրն... (96ա) Եմուտ Յովսէփ առ Ասանէք և յղացաւ և ծնաւ զՄանասէ և Եփրեմ ի տանն Յովսէփայ ի փառս Աստուծոյ»:

— Տպ. տ. վերեւ. Անկանոն զիրք. էջ 152-186. հմտ. նաև Բագմավէպ 1885, էջ 200-206. Fabricius (J. A.) իր Codex pseudepigraphus N. Test. Hamburg 1741, II, 85-102 հրատարակած է յունարէն բռնագրի կարեւոր մէկ հատուածը: Իսկ I, 775-784 ամբողջ լատիներէն բնագիրը: Ասորեերէն տե՛ս Land, Anecdota syriaca Lugd. Bat. 1870, t. III, p. 18-46: Հայերէնի մէկ մասը Փրանսերէնի Թարգմանեց և լեւնէ A. Carrière, une version arménienne de l'histoire d'Asséneth տե՛ս Nouveaux mélanges orientaux, Paris, 1886, p. 471-511: Ձեռագրեր տե՛ս Տ. ցուցակ. թիւ 115². 126²: Այս «պատմութիւնն» ևս պարզապէս քրիստոնէական ժամանակի խմբագրութիւն է:

ժ. Զ. ա. X¹⁵. 96ա.

Հարցումն պատասխանոյ զոր ԲԱՐՍԵՂ

եւ ԳՐԻԳՈՐ եղբայրք. «Բարսեղ ասէ. յորժամ ոչ էին Երկինք եւ Երկիր, աստուածութիւն ո՞ր չանդէշէր. Գրիգոր ասէ. ի վերայ հրայկերպ լուս(ա)սըպղեաւորացն... (100ր) մինչեւ եկն տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ի խաչ ելանել եւ նմայ փ. յ. ա. 3»:

— Վերջին հարցումն է «ուստի» եղև խաչափայտն»: Մեր այս հարցումներն ու պատասխանները նման են Վիկենացւոց 345-ինին. հմտ. նաեւ Յուդակ էջ 663, 824: Գրութիւնս կը պարունակէ զանազան աստուածաբանական եւ բնագիտական հարցեր եւ սեփական ստիպող ճշմոյքները:

ժԷ. ա. 2. 101ա.

Սուրբ հաւերն մերոյ Մեքաւտու պատրանու եպիսկոպոսի ի մեկնութենէն Դանիէլի մարգարէին. զոր արարի յետ րանից իւրոց ի մանկութենէ տեսականն չորից հոգիոցն եւ չորից պապանացն ստոյգ պատմութիւն չորից ինքնակալ թաղաւորացն եւ վասն սիրելոյ Հեթանոսաց եւ յետին ժամանակին...:

«Աղամ եւ եվա կոյսք էին եւ զկնի 30 ամի ելանելոյ ի զրախտէն ծնան զկայէն զանդրանիկն եւ զկայմանայ քոյր նորայ եւ զկնի ալ 30 ամի ծնան զԱբել... (115ր) ազգէ մինչեւ ազգ եւ թաղաւորութեանն Աստուծոյ ո՛չ զոյ վաղճան, զի նմա վաճելիք փ. եւ պ. եւ է. յ. եւ մ. եւ յ. յ. ամ. 3»:

— 103ր. Կը սկսի իսկական տեսիլք. «Ետես նայուցողոնսոր զպատկէն...»: 109. «Այս յաղթութիւն քրիստոնէից է. առաջին թաղաւորն արծիւն է...»: 112ր. «Վասն պիղծնէտին, յայնժամ յայտնեացի մարդն անօրէն...»:

— Հմտ. Հ. Բ. Սարգսեան. Բաղմալէկ 1893. էջ 565-71. 1894, էջ 25-32, ուր նա Մեքաւտուի եպիսկոպոսին ՈՂԻՄԲԻԱՅ (Օլիմպոսի) Դանիէլի մարգարէի մեկնութեան կտորները կը համեմատէ Նեքսիսի տեսեան հետ: Մեր եպիսկոպոսը կը կոչուի «պատրան(ո?)ու»: Մեթոտիոսի ալ զրուածներու մասին տե՛ս Տ. Յուց. էջ 1115:

ժԸ. ա. 3. 116ա.

Պատմութիւն եւ յիշատակարանք, որ եղեմ վասն Քրիստոսի առաջի ՊՈՆՏԱՅՈՅ ՊԻՒԱՏՈՍԻ իշխանութեանն Հրէաստանի եւ ի Բաղ(նայ)ուքեանն ԱՆՆԱԻ եւ ՎԱՅԻԱՐԱԻ, երանելոյն ՅԱՎՈՐԱՅ եղբորն

տեանն ասացեալ որդու ՅՈՎԱՆՓՈԽԻ ի յազաւորութեանն ՀԵՐՈՎԻԷԻ) ի ԳԱԼԻԼԵԱՅՈՅ:

«Յամս ութուստաներորդի իշխանն Տիրերիայ կայսեր հոռմայեցոց եւ ի թագաւորութեանն Հերովիդի Գալիլեացոց 19 իշխանութեան նորա եւ ի չորրորդ քահանայադետութեան... (144ր) եւ անուն տեսան փառաւորեացի ընդ ամենայն տիեզերս: Գովութիւն ամենասուրբ երրորդութեանն Հար եւ Որդոյն եւ Հ. ս. յ. եւ մ. եւ յ. յ. ամ. 3»:

— Մեր ձեռագիրի մասին զապափար մը տալու համար շարունակենք վերեւ սկսուած առաջին տողերը. «... քահանայապետութեան Երկուց առաջնորդացն Աննաի եւ Կայափաի զոր յետ շարաւորանաց խաչին պատմեաց Յակոբոս Եկրայր տեսարն, զեղեկայն անաւրէն հրէից ժողովոյն եւ այլոցն ամենեցուն զոր առաջի վկայութենէ մարդարէից եւ յարիւնացն մեր ընկալեալ իմացաք եւ ծանեաք զպաշտօն Փրկչին մերոյ որ եկն եւ կատարեաց զամենայն խորհուրդս տեսարէնութեան ընդ մարդկան յինչով առ զնշանն եւ զսքանչելիսն զոր առնէր առ մարդկային բնութիւնս ի վերայ հիւանդաց եւ անտաժեացն...»:

— Այս հատուածէն իսկ կարելի է տեսնել որ մեր ձեռագիրը տպագրէն (Անկանոն զիբք, Բ. էջ 313-345. Կ. Պոլիս, 1710) խիստ տարբեր է եւ թէպէտ անոր հետ արիւնակից լայց ալ 2 վարիանտներու խմբագրութիւնն մը կը ներկայացնէ: F. C. Conybeare-ի 1896-ին հրատարակած Acta Pilati-ն, որ 2 հայ խմբագրութիւններ կը պարունակէ, լատիւ տեսութեան մէկը լատիներէնէն, միւսը յունարէնէն թարգմանուած, ձեռքս տակ չէ առ այժմ: Յունարէն բնագիրը տես. Tischendorf Evang. apocr. Lips. 1876, p. 210ff. Acta Pilati A. եւ p. 425 ff. Anaphora Pilati A. Այլ ձեռագիրը տե՛ս նաեւ Տ. Յուցակ, էջ 1123:

— Բնագիրը 126ա. «Եւ էր զրեալ զիր յունարէն եւ զաղմատեղէն եւ Երրայեցերէն զրով» բառերէն ետք քանի մը տող պակաս է եւ կը շարունակուի «պատասխանի եւ Դեմաս որ յաղմէն էր...»: 126բ. Կը պոկուի քանի մը տող ճարտմ անունն էր Ղուկիանոս...» բառերէն ետք մինչեւ «Եւ ամենայն ժողովուրդն որ եկեալ էին անդ...»: Ետեպէս հարցանէր զնոսայ թէ զի՞նչ է նշանս այս...» մինչեւ «Եկեալ էին ի Գալիլիէ...»:

— 144բ-145բ. նամակաձեւ զրութիւն

մը և Երկրորդական աննշան յիշատակաբան մը 1777-ին անձառնօթ հնդկեակէ մը գրուած :

ԺԺ. ա. X¹⁶. 152ա.

Պատմութիւն վասն սը. ԼՈՒՍԱԽՈՐԶԻՆ մերոյ ԳՐԻԳՈՐԻ, վասն յղութեան եւ ծըննդեան եւ չարչարանացն եւ որպիսութեան կենացն եւ նշխարացն: «Յետ մահուան Աղեքսանդրի Մակեդոնացւոյ Արշակ թաջ յազգէն պարթեւաց յինքն զրաւեաց զարեւելս և թաղաւորեաց մեծաւ դաւաժեամբ և առաքեաց զեղբարայր իւր զՎաղարշակն թաղաւորել հայոց և պարսից, վասն այսորիկ միշտ թաղաւորութիւն հայոց Երկրորդ լինէր թաղաւորութեանն պարսից, մինչև ի ժամանակս թաղաւորութեանն հռոմայեցոց Դեկոսի և Վաղեթանոսի... (156բ) Բայց զաջն թողալ մեզ ի պահպանութիւն և ի պարծանս ազգիս հայոց, որոյ ազաւթիւքն և ողորմեացի մեզ»:

— Լուսաւորչի Թաղէոս առաքելայի զԵրեմիանին րոյ ծնիլը պատմելով կ'ըսէ. «որպէս թէ չունն ի վերայ չեղջին ցորենոյ պտոն ծնաւ...»:

155բ. «Սուրբն Գրիգոր յետ 30 ամաց առաջնորդութեան իւրոյ աբհնեաց վերիտապէս զկրտսեր որդին իւր Եղիսկոպոս, և եզ ի տեղի յաթոռն հայրապետական և ինքն ի լերինս և յանապատս յապահովանայր և առանձնակի կայր անտես ի մարդկանէ. ընդ այն ժամանակս եղեւ ժողովն Նիկիոյ ընդդէմ հերձուածոյն Արիոսի... և նայ ոչ կամեցաւ զնալ... այլ զորդին իւր զԱրիստակէս և զսուրբն Յակոբ ՄԵՐՔԱ զհաւաքեալ որդին իւր յղեաց փոխանակ իւր ի ժողովն...»:

— Ճիշտ մերինին նման կը թուի Վիեննացիներու 224¹⁰³-ն տ. Յ. Տաշեան, էջ 580. հմտ. այլ տպագիր և ձեռագիր կենսագրութիւններ, էջ 1074:

156բ. Բազում և զանազանս գտան(ին) ի գ(ր)իս և ի րանս պատմագրաց վասն սը. Գրիգոր Լուսաւորչին մերոյ պատմութիւն և բանք հրաշագանք նաև աւանդութիւնս ոմանս սխրալիս և սքանչելապատումս, յազպս որոյ և գայս ոմն ի իրջեանիցն պատմագրացն զբնաց յիւրում չարագորութեանն, բուսածին յղութեան սը. հաւրն և Լուսաւորչին հոգւոց մերոց. ի դան Անտկայ ի պարսից աշխարհէն ի հայս աթաղանակ ի վերա գամբարանի ի ներքնապոյն սրահին սրատաք. Թաղէոսի և անդ ասի լիւալ յղու-

թիւն Ոգոհեա մաւրն Գրիգորի... (159ա) և զատապարտիցիմք ի տեառնէ առաւելապէս» — Ասոր կը յաջորդեն «Այլ զուո՞վ Հայր պատուական որ զիտես զՋերմն սիրոյ զաղծանս ազաչեմք զբեղ լեր րաբխոս վասն մերոյ գրոհիս առ տէր, փրկելով զմեզ և ն. փ. յ. ամ.: Մովսէս Խորենացին ասէ թէ ի թորդան Լուսա և անդէ ստոյլ»:

— 157բ. Կ'րսուի Զենոն կայսեր Լուսաւորչի նշխարները փոխադրելու առթիւ. «Բայց ոմանց այսպէս ասի թէ Գրիգորիոսի Եղիսկոպոսի կամ զԱղուանից կաթողիկոսին Գրիգորիսի տարեալ զնշխարս... և բոտ պատմութեանն Զենոն վասն նշխարացն սը. Կարապետին յայտնեալ ի տեառնէ զի կացցէ ի վանն Մաղրայ (ն?) յամենայն կողմանց նայեցեալ ի պահպանութիւն դաւառին, այսպէս և սրբոյն Գրիգորի ի Ջորեհանգիստ կոչեցեալ տեղոյն... զի ի տեղոյն յայնմիկ բնակեալ էին արք ոմանք ճպաւորք որոց անուանք Յոհան, և Սիմէոն պատմի և կենդանութեանն իւրում Եկն առ նոսա սուրբն Գրիգոր բոտ արգահատանաց սարասի...»: 158ա. «Այլ թէ յոյով և թէ սակաւ մասն ինչ ի նշխարաց սրբոյ Լուսաւորչին մերոյ տարեալ եղեւ առ կայսր Զենոն ի Բիւզանդիայ, որ է տասներորդ ի մեծէն Կոստանդիանոսէ և իրաւայործութիւնս եղեւ յետ 155 ամի կամ սուղ ինչ աւելի ի ննջման(է) սը. Գրիգորի յիշխանութեանն հայոց Մանկնոսի և ի հայրապետութեանն տեառն Բարկեմայ և յետ նորա Սամուէլի վերադիտողի. յառաջ քան զզգրութիւն թիմականին ի վերա հայոց 60 ամաւ սուղ ինչ նուազ կամ աւելի, բոտ զանազանութեան գրողաց, իսկ վերադարձումն նըշխարաց սը. Գրիգորի հայոց եղեւ յետ 270 ամի յոյով և կամ սուղ ինչ, ի ժամանակս որպէս ասի վերջնոյ Աշոտոյ կամ Սմայատայ և կամ թէ որք յոյով ամովք յառաջ քան զնոսայ էին կոչեցեալ Աշոտ և Սրմբատ և և զի գեշմարիտն ոչ ունիմ ասել...»: 158բ. Կր պատմէ իշխանի մը ծառայի թշկոնիլը Լուսաւորչի նշխարներէն և կը յաւելուէ՝ թէ այդ իշխանը պատճառ եղաւ փոխադրութեան և յետոյ կը թուէ Լուսաւորչի տոները. «Արդ ա. տան սը. Լուսաւորչին մերոյ է յղութիւն, բ. չարչարանացն, գ. մուսն ի վերայն, դ. եկն ի վերապէս, ե. տեալեանն, զ. ննջմանն, է. զիւտ նշխարացն, բ. վերադարձումն նշխարացն և ապա կը նկարագրէ այս 8 տոներու տարուան որ օրերը տոնութիւր:

— Այս պատմութիւնները քաղուած են

Աղաթանկեղոսէն, Խորենացիէն, Զենո-
րէն, Սկեւոսացիէն և այլն, բայց նորու-
թիւններ եւս ունին:

Ի. Կ. X¹⁷. 159բ.

Յունվարի 7. Պատմութիւն աշխարհայ-
լոյս վարդապետին Գրիգորի ԽԼԼԱԹԵ-
ՅՈՅՆ. «Յայտ աւուր յիշատակ է տեղե-
րայոյս վարդապետին Գրիգորի ԽԼԼԱԹԵ-
ՅՈՅՆ: Այս երջանիկ եւ երանելի աստուա-
ծահաճոյ եւ աստուածապարփակ երանա-
չնոր՝ քարոզն կենաց... (161բ) որոյ յի-
շատակն արձնութեամբ եղիցի եւ աղօթք
նորա ի վերա ամենայն աշխարհի»:

— «Երանեալ եւ վարժեալ իղործ քա-
հանալութեան առ սուրբ ճշնաստորի միոյ
Վարդան կոչեցեալ, որ ճշնաստան ամ
յանապատի էր առ մեծ վարդապետն Տի-
րատուր եւ յետոյ... ընակեալ ի հռչա-
կաւոր ուխտն սրբոյն Ստեփաննոսի Յիպ-
նա կոչեցեալ եւ Յ ամ սպասաւորեալ նմա
... եւ հարկեալ... երթալ առ մեծ վար-
դապետն Յովնան Որոտնեցին մականուն
կախիկ կանեալ ի սէրն Գրիգորի, եւ 30
ամ վարժեալ եւ սիրեցեալ ի նմանէ, ու-
սումնակից արարեալ զժամանունն Գրի-
գոր եւ զերկրորդ Լուսաւորիչն հայոց սր-
առարկոյն Ստաֆէասի (Ստաթէոս) եւ
յետ մահուան մեծին Յովնան Որոտնեց-
ւոյ եւ աւերման վերին աշխարհին ի շար-
սանաւորէն Ռամուր կոչեցեալ, եկն դար-
ձեալ ի ընկի Գո(աւ)ան իւր առ մեծ
վարդապետն Սարգիս յերկիրն Բաղբերու-
նեաց ի հռչակոր... ուխտն սր. Աստ-
ուածածնի, որ Սուլխարայ վանք վերակո-
չի եւ անդ վարժեալ... ընկերակից իւր
ունելիով զմեծ ճշնաստոր վարդապետն Վար-
դան հոգոց վամաց, որ յետոյ (յ) աջոր-
դեաց զաթոռ վարդապետութեան երանե-
լոյն Սարգիս եւ 10 ամառ նմայ յամեալ
ընկալեալ ի նմանէ պատիճան վարդա-
պետութեան եւ յուսաւորէր զամենեան
... զանձով եւ տաղով... 160ա. Եւ առ-
եալ հրաման ի վարժապետէն իւրմէ դաս
ասել եւ աշակերտ ժողովել: Եւ նայ եկեալ
ի թղտունեաց քաղաքն Արծիլ ի ս. ուխտն
Ստեփաննոսի... Այլ եւ երկրորդ վկա-
յաւոր անուանեցաւ ի վերջին ժամանակս
եւ յետին դարս: Զի ժողովեաց զիւրս բա-
ղամաս ի մերոց եւ յաւտարաց՝ զճնացեալս
եւ զեղծեալս եւ զծածուկ եւ զանյալտ
պատմութիւնս ամենայն սրբոց, ի խաւա-
րէ ի յոյս ածեալ եւ ԱՐԱՐ ԶԳԻՐՍ (Յ)ԱՅՍ.
ՄԱՌՈՒՐԱՅ, յուրախութիւն եւ ի ցնծու-
թիւն ամենայն եկեղեցոյ մանկանց... Եւ
հասեալ ի բարուր ծերութիւն աւելի քան

զ70 ամ կամեցեալ զնալ ի քաղաքն սր.
յԵՐՈՍԱԳԵՒ... Եւ 2 ամ յամեալ յերու-
սաղէմ եւ ապա անտի եկեալ... ի ընդիկ
պատան իւր...» քերտեղէն սպանունե-
ցաւ իւր վանքին մէջ: 160բ. «Իսկ յետոյ
եկեալ հրեղէն յեղուն եւ ճշնաստոր վարդա-
պետն Յակոբ Ղրիմեցին աշակերտաւ իւ-
րովք եւ աղպականաւք եւ բազում ժողո-
վորովք: Եւ եղին զնա ի տապանի եւ կոծ
մեծ արարին ի վերա նորա»:

ԻԱ. Կ. X¹⁸. 161բ.

Յունվարի 15. պատմութիւն ծրծռնոյ
սր. Նշանին. — «Յայտաւուր պատմու-
թիւնն ծրծռնու խաչին թէ յորմէ բերաւ
եւ կամ որ կայ Մրծրոնէ: Ի ժամանակս
Հերակլայ կայսերն յունաց որ սպան զՄու-
րիկ խաղաղարար արքայն դաւրացաւ Խոս-
րով պարսից արքա... (162բ) Զայս բա-
տուղիւ գրեալ եղին ի վանս Դակայ հրա-
մանան տէր Ներսէսի հայոց կաթողիկո-
սի որ 29րդ կաթողիկոս էր ի սրբոյն
Գրիգորէ մեր Լուսաւորիչն (որոց աղօ-
թիւք սոցա ողորմեացի Աստուած զծողի
զրոյս հաշատուր)»:

— Հերակլի արշաւանքը պատմելէն Լու-
քը կը յիշէ անոր խաչափայտը աղատելը
եւ Բիրեք սիւնեաց տիկնոջ եւ Կեսարիոյ
մետրապօլիտ Յովնանի անկից մասեր տա-
լը: Վերջինին տրուած խաչի մասը կը զնէ
Վահան Կամսարական 36.000 զահեկանի:
«Իսկ իշխանն արքունց կողման Դորգ յա-
տախտան... Եկն ի դաշտն(ն) Տարանոյ
առայր մի տանուտէր որոյ անունն էր Մի-
ծառնիկ, որ չինեալ էր փոքր գիւղ մի եւ
Էղեալ էր զանունն Միծառնի»:
Ապա Մի-
ծառնից իւր եկեղեցական աղպականի մի-
ջոցա զոգցաւ այս խաչը եւ փախաւ Ար-
ջուց դաւառը եւ հոն իւրիւր մը եւ եկեղեցի
մը չինեց եւ անուանեց Միծառնի, ուր
նաեւ սր. Ռաչը դրաւ: Հայոց 100 թուին,
Ներսէս Եփնոզի կաթողիկոսութեան միջո-
ցին, Երր նաեւ Վարագի խաչը յայտնուե-
ցաւ, Վահան իշխանը տեսլելով իմացաւ
զոգցումը խաչին ուր ըլլալը եւ զկապեալ
զարեգայն դաշն (եկեղեցիդանը) եւ զԲ(2)
այսն հանին եւ զՄիծնոնց զլուրին հատին
եւ զիշխանն զԱրջուց զԴորգ կալաւ Վա-
հան եւ Լու ի յողկան մինչեւ Հատ ի նմանէ
100.000 զահեկան եւ զսուրբ խաչն Հատ
կաթողիկոսն եւ Լու կամաւ իշխանին, յե-
պիսկոսոսն Արջուց. Եւ նայ Լու դաշն ի
մէտն 7 քահանայից զի ամէն ամի մինն
ունիցի եւ 6000 զրամ տացեն իշխանին
Տարօնոյ յամէն տարի»:
«Ճեղեւ այս ի Թ.
հայ. 108 ամին»:

ԻԲ. ա. X¹⁹. 162թ.

Փետրվարի փԱ (11) պատմութիւն ԱՍՏ-ՈՒԱՄԱՏՈՒՐ վարդապետին. «Յայսմ ա-տուր յիշատակ է աստուածաբան վարդապետին եկեղեցւոյ, Աստուածատրոյ Մեծ-փա փանից սր. ուխտին: Այս երջանիկ եւ երանելի վարդապետս Աստուածատուր էր ի դաւառէն Քաջբերունայ յաստուածապատ եւ անեղաչէն քաղաքէն Արծիշոյ, որդի զորոյ՝ մեծոտան եւ հաւատարիմ առն Աղբերիկ կոչեցեալ... (165ա) որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի եւ ալօթք նոցա ի վերա ամենայն աշխարհա»:

ԻԲ. ա. 4. 165ա.

Սուրբ եւ իմաստուն վարդապետին ՅՈՎ-ՀԱՆՆԻՍԻ ԵՐՁՆԿԱՅԻՈՅՆ արարեալ այ-լաչափ տաղս ի խնդրոյ քարեպաշտ իշխա-նին ԱՊՈՒՆԻՍ. ըստ նախագիծ տաղիս տանց: — Յառաջարանք կը սկսի հետեւեալ բառերով. «Յամենհրաշ գործ ա-րարչին որ զոյացան / մեծ եւ ահեղ սքան-չէլիք ներգործեցան... (166բ) նոյն եւ նշան անյոյծ սիրոյ եղբայրական / եւ մեղ յանցնիւրս ժամանակ պատճառ յիշման»:

— Երկտողանի տուներու սկզբնատառերը կը կաղմեն «Յոռամիսի բան յաղագս երկնի ի խնդրոյ իշխանի հայոց Ապոյոց անուն»:

166բ. — Նորին դարձեալ յաղագս երկ-նի. «Այն որ յառաջ քեղ ճառեցան բանք նախնական / յաղագս երկուց տրամադ-ծիցն անկիւնական եւ տարերացրն դաս կարգի միջնորդական / ... (176բ) ծարա-ւեցաւ այն որ ծովու եղեալ սահման / այլ ինքեակամ ետ մեղ զլուր կենդանական»:

— Լուսնի մասին խօսելով կ'ըսէ 167բ. «Սայ Սեյլինոս անուն կոչի ըստ յունական / այլեւ Ղամպար նա անուանի ըստ տան-կական / իսկ մեք լուսին ասեմք սրմայ ըստ հայկական, / փասն զի լոյս ունի նա յինքն իւր սեփական»:

Երգնկացու այլ ձեռադրեր տ. Տ. Յուց. էջ 1126:

— 177ա. «Պատմութիւն Աղէքսանդրու Մակեդոնացոյ» վերնագրով 3/4 երես գրութիւն մը եւ ապա

ԻԲ. ա. X²⁰. 177.

Երկրաչափութիւն Աղէքսանդրի եւ Եր-շանգ գաւառաց եւ տիեզերաց որ ասաց մին իմաստուն. «Ար(ր)դ ունի Բարձր Հայք պաւստս ինն զդարմազի, զառիւծ, զմըն-ծուր, զեկեղեց, զմանանգի, զդերձան, զա(ս)պետ, զշաղգամք, զկարին որ է կուրծք երկրի...»: Ամէնէն վերջը Այրա-

լատի մասին կը խօսի, ապա կ'անցնի Ա-տորիք, Հրէաստան, Միջպակտք, Բարե-լացիք եւ այլն:

— Տես. տպ. Վենետիկ, 1843, էջ 607շշ. Մեր ձեռագիրը տղէտ գրչի գործ է. ա-պացոյց մը առաջ բերելու համար բաւա-կան է յիշել որ Վասպուրականի դաւառ-ներէն Արտակ, Ակէ (տպ. էջ 609), ձե-ռագիրս (թղ. 177բ) ունի «Արդ աղաղակէ» ձեւով եւ Արաք մեծ-ի տեղ «Ազատ մեծ»: Խորենացիին ընծայուած այս աշխարհա-գրութիւնը, որը անպայման Տրդ դարու գործ չէ (տես. Margart Ernsahr) մեր ձեռագրի մէջ ինչպէս սկզբնէն ու միջէն նոյնպէս եւ վերջէն թերի է: Ձեռագիրս նենաստանով կը վերջանայ:

— Հետաքրքրական է սակայն ինչ որ այս աշխարհագրութեան կը հետեւի 180ա. «Մզոնաչափ երկրի ի քաղաքէ քաղաք. ի Դուրնայ ի Կարնոյ քաղաքն 200 մղոն է. 200 մղոն մինչեւ ցփոսն ուր սահմանն է հայոց եւ յունաց»: .. Ընդ ամէնը 1/2 էջ բան մը, որ սակայն արարացի աշխար-հագիրները կը յիշեցնէ: Ասոր կը յաջորդէ — յաղագս յաղագս փոխիւնք (թեանց) «Իսկ ի մերմէ բնութենէս մինչեւ ի գունդ արեւականն ասպարէղք 3004...». ապա 180բ. «յաղագս գետոցն չորից որ ի դրախ-տէն ելանէն անուն միոյն Փրսոն...». ապա «գետք եւ գետք նոցա մեծք 42. ճեպրանայ եւ Բայրաբայ ի Դամասկոսէ Երանեն անցանեն ընդ Բուժան քաղաք...». 181բ. «Երկինք մեծամեծք եւ անուանիք այս են. Լիբանան ի փիւնիկեցու Երանէ եւ ձյի մինչեւ Բուժան քաղաք...»:

— Նոյն էջի վրայ. «Այս են քաղաքք եւ չինոյք իւրեանց. Ամասիա Թաղաւորն զՄասիա չինեաց. Աշտաշ Թաղաւոր Երասի չինեաց. Երբակ արքայ զԵրբակ չինեաց...» — եւ այլ նման անհեթեթիւներ:

ԻԵ. ա. 5. 182բ.

Տեսան ՆԵՐՍԷՍԻ հայոց կար. ասա-ցեալ ընդդէմ այնոցիկ որ զաստուածու-թեանն բնութիւն չարարեալ ա մեռեալ ասեմ ի յաչին ընդ մարմնոյն, եւ ոմանց զմարմինն միայն եւ յումանց ընդունելի լինել մատաղ եւ յումանց խօսելի եւ այլք քէ զբայտն իմանալի եւ միայն արի-նակ այլ ոչ ճշմարիտ էութիւն. ի խնդրոյ ԱՌԻԻԾՈՅ աստուածափրի. «Թէպէտ եւ տէրունական հրամանն յորդորէ զմար-դիկք քննել զկրիս եւ Պաւլոս խրատէ միտ զնկ ընթերցուածոց միսթարութեան... (193ա) հոյսով զամենեւեան հաւաքելով ի Քրիստոսն հաւատով»:

— 183թ. «Գրիգոր աստուածաբանն յառկողադիոս բանին յայտնապէս ասէ ընդդէմ Ապոլինարի զի թէ առանց հոգւոյ էր ասէ մարդն...» Արքանաս ընդդէմ արիոսականացն եթէ աստուածութիւն ոչ խոցի... քանզի խառնեալ միացոյց յորովայնի կոյսին զեղական բնութիւնս մեր ընդ անկի իւրում բնութեանն եւ զսխառութեան ընդ անխտականին եւ զմահականացուս ընդ անմահին եւ եղև նովա մի եւ անբաժանելի ոչ փոփոխմամբ եւ այլայլութեամբ այլ խառնմամբ եւ միաւորութեամբ անճառապէս, ոչ յաղթելով հղաթաղունն ի տկարացունէն, այլ տկարն ի հղաթին ըստ աստուածաբանին եթէ խառնեցաւ մարդկութիւնն ընդ աստուածութեանն եւ եղև մէկ լինողութիւն յաղթելով, զի եղև այն Բրիստոս Աստուած... սակայն զբնութիւն մարդոյն ոչ կորոյս այլ զոր աւրինակ ոսկի հրաշալեյեաց ի հուր անկեալ թէպէտ եւ իհրոյն փոխի կերպարան, այլ զիւրն ոչ կորուսանէ ծանրութիւն: Այսպէս եւ մերս բնութիւն խառնելով ի հուր աստուածութեան որ ինչ արտաքուստ ի մեղ մտեալ էին աստուած, մեղք եւ անպականութիւն քարծան ի մմանէ, իսկ բնաւորական էութիւնն մարդոյ անփոփոխելի մնաց յիւրութեանն...» — քրիստոսաբանական տեսակէտով յոյժ կարեւոր: 184թ. «Ասէ աստուածաբանն ի ծրնրնդեան ճառին իրրեւ մարդ մեռեալ եւ իրրեւ զԱստուած յարուցեալ... դարձեալ սբ. Արքանաս ի բանն որ յաղապս աւատով ասէ. մահականացու մարմինն ոչ վնասեաց զանմահութիւնն... Վաղեմտիանոս ասէ բանն մարմին եղև վասն որոյ եւ մեք խոստովանիմք Աստուած...»: 185թ. «Դարձեալ յուրազ զմանց քահանայից ըզսուտ անուն զիտնոց որ խաւսին ըստ ասորոց չաղաբանութեանց ասելով եթէ ոչ զոյ զրախտ Աստուծոյ զոր զրեաց Մովսէս եւ ոչ ծառ կենաց եւ ոչ ծառն զիտուսութեանն...»:

— 187թ. Կր խօսի խաչ օրհնելու մասին: — 182թ. «Յաղապս օրհնութեան եկեղեցւոյ»: — 190ա. Կէս էջ պարապ ձրդուած է: Ապա եկեղեցւոյ ստալնորդներուն եւ Աստուծոյ մարդը իւր պատկերի նմանութեամբ ստեղծելու մասին կր խօսուի: Տև. Տ. Յ. էջ 335, թիւ 78¹, 324¹, այլ ձեռագիր. հմտ. տպ. նամականի Ս. էջ-միածին, 1865, 333-400: Արարատ, 1885, 287-9, Opera (Cappelletti): I, 25-79,

ԻԶ. ք. 6. 193ա.

Նորին կիրարի մէկնութիւն Յովելեայ

մարգարէի. «Մարգարէանայր երանելիս Յովէլ — ի ժամանակս Ի երեւի Յովէլ հարուածովք առնել... (194թ) ցորենով լցեալ կալ եւ գինով հնձան» — Թերի, — Կիրարի մէկնութիւնք, տ. եւ հմտ. Migne LXIX, 9-678. Տ. Յ. էջ 1102 եւ Մատենադ. 503-24:

ԻԷ. ա. 7. 195ա.

Երանելոյն ՅովիփԱնՈՒ եպիսկոպոսայպետին կիՊՐՈՍԻ, արարեալ պատճառս երգոց սաղմոսարանին. «Հայրն մեր Արքանաս զոր լուակ էր նորայ ի հոգեկիր ծերոցն, րաւական համարեցաք պատմել փոքր ի չատէ... (197թ) Զ (6) Անգեայ եւ Զաքարիայ. Ա (1) Երեմիայի, ԺԵ (15) աստիճանացն եւ չուցն»:

— Տպ. Յառաջարանութիւն սաղմոսարանին. Կ. Պոլիս, 1801, էջ 55-69. — Աստուածաշունչ տպ. Չոհրապ. հատ. Գ. 1-4, էջ 535-66, 1860, — հմտ. Migne, XLIX-LXIII, եւ G. Dindorf, Lips. 1859-62. I-V. Զ. Մատենադ. 401-18. Տ. Յ. 1082. հմտ. մեր թիւ 43, I:

ԻԸ. ա. 8. 197թ.

Բա(ա)ն ի Յովիանէս Գառնեցոյ հոգեկիր վարդապետ, վասն Դաւթեանն սաղմոսի, որ ոմանց յերկրայս թուի. «Զսաղմոսս զաւ մանաւանդ թէ զերդս...»:

— Ընդ ամէնը մտն երկու էջ գրութիւն մը, որուն մէջ հեղինակը կ'ըսէ՝ թէ սաղմոսները սխալ կ'երկուն եւ չեն հասկնար, մինչդեռ ինքը հաղորատ ուղիղը ուսած է: — Ապա աւելի աննշան գրութիւն մը «Վասն անսերմն յղանալոյ տեսուն...» իւրեան գրով: — հմտ. Տ. Յ. թիւ 32⁵ եւ էջ 1125:

ԻԹ. ա. X²¹. 139ա.

Մարգարէութիւն ԴԱՆԻԵԼԻ. «Եւ էր այլ մի բնակեալ ի Բաբելոն եւ անուն նորայ Յովակիմ եւ առ իւր կին անուն Շուշան, զուստոր Քեղկեայ...» 201թ. տետիկ: 203ա. Տետիկ Դ: 206ա. Տետիկ Գրգ. «Յամին ութուստաներորդի նարուզոյնըստ րա արքայի...»: 210թ. Տետիկ Ե: Տետիկ Զ 222թ.:

ա) — 230ա. Մահ Դանիէլի մարգարէին. «Դանիէլ էր ի ջեղէն Յուդայ ի խառնացն ի թաղաւորական սպասաւորութենէ. այլ մինչդեռ մանուկ եւս էր չոյաւ ի դերութիւն ի Հրէաստոսն...»: — Տպ. Անկանոն գիրք Է. Կտակ. I. Վենետ. 1896, էջ 218²:

— Մերինը նման է «ԺԼ օր»-ին: Ձեռագրերը. Տ. Յուզ. 1077:

— Դանիելի մարդարևութեան մէջ 7րդ տեսիլը կը պակսի. տե՛ս Անկ. Գ. Հ. Կրտակ. էջ 387շ. եւ Հ. Գ. Գալէմբերեանի, Die siebente Vision Daniels, WZKM. VI. կամ Վիեննա, 1892 առանձին տետրակով. հմտ. նաեւ Tischendorf, Apo Calypses. եւ Klostermann, Analecta gur LXX, Hexapla u. Patristik. 1895:

Լ. ա. X²². 231բ.

«Համաշիւ զիմաստութիւնն եւ զխրատ, իմանալ զբանս հանճարոյ ընդունիլ զղարձուածս րանից... (241ա) զի բաղդում ժամանակս կէցցես եւ յաւելցին քեզ ամ(պ)ք կենաց»:

— 241բ. Առակք (այսպէս) ՍԱՂՈՎ-ՄՈՆԻ րան երկրորդ. — «Որդի իմաստուն ուրախ առնէ զհայր, որդի անձիտ տրտմութիւնէ մաւր...»:

— 261ա. Առակք Սողոմոնի. «Նորոգ ծնունդ որ յերկիր գաս...» — Թերի:

— 261բ. Առակք Սողոմոնի արքայի իսրայելի անտնիկն զոր զրեցին բարեկամք Եգիպտայ, Աքայի, Յուդայ եւ այլն: «Փառք Աստուծոյ ծածկեն զբանս, փառք թագաւորի պանոնի զհրամանս... (267ա) առաջի երեսաց իւրոց երթիցեն եւ աշողեսցին, յաւիտեանս յաւիտենից ամէն»:

267ա. ունի.

ԼԱ. ք. 8. 267ա.

Ներսէսի ասացեալ. «Բանիդ ընդ հարէականի / եւ ճշմարիտ Սողոմոնի / ինձ ողորմեալ քում ծառայի / տառիս գրողի տէր Ներսէսի»: Ասոր կցուած է «Եւ Սարգըսի վերծանողի գերայմաբուր կրաւնաւորի եւ ինձ մեղաւորի փցուն զրչի տէր Խաչատուրի»:

— Տե՛ս տպ. Կ. Պոլսոյ եւ Վենետիկի. Ներսէս Շնորհալի. Յուզակիս Թիւ 6 ձեռագրերը: Տե՛ս. Տաշեան Յուզ. էջ 1151. Գիրք առակաց Սողոմոնի:

ԼԲ. ք. X²³. 267բ.

Բանք ժողովողին. «Ունայնութիւնք ունայնութեանց ասաց ժողովողն, ունայնութիւն Աստուծոյ ունայնութեանց ամենայն ինչ ունայն է...»:

ԼԳ. ք. X²⁴. 273բ.

Էկլէսիաստիկ ժողովող: Երգ երգոց որ է արինութիւն արինութեանց ասացեալ Սողոմոնի արքայի Խարայէլի, հարսն ասէ. «Համբուրեցէ զիս ի համբուրից բերանոյ իւրոյ...»: Աւրիորդացն պատմէ հարսն վասն փեսային զոր ինչ շնորհաց նմա «տարաւ զիս արքայ ի սենեակ իւր»:

Աւրիորդք փեսային րարբառին զանուն հարսինն «ուղղութիւն սիրեաց զքեզ»:

Հարսն ասէ «սեաւ եմ ես...» — եւ այլն այսպէս թատերական ձեւով:

— ԹԳ. 277ա. Ներսէս Շնորհալու ոտա-

նաւորը «նորողելոյս ի քէն Յիսուս, եւ ի մեղաց խաւարելոյս եւ այլն»:

— Հմտ. Յուզակիս Թիւ 6-ին հետ:

Յիշատակարանք
ա. 1. 19ա.

ք. 1. 65ա.

Ի Թվին հայոց ՌԾԳ (1053) զրեցաւ սակաւ զիրս աղղահամարի ի քաղաքս Սեփաստիայ ձեռամբ անցաւոր եւ փծուն զրչի սուտանուն Միքիէսէք եպիսկոպոսի ի վայելումն ոչինչ անձինս իմոյ... (յիշեցէք) եւ զհայրն իմ զիսաշատուր արծաթայգործն որ փոխեալ է առ Քրիստոս եւ զծերացեալ մայրիկն իմ զՄարին եւ զերեսին Լղրայրքն իմ զԱմիրաս եւ զիսանպակն եւ զՄիփայէլ դպիրն...:

ա. 2. 161բ.

Եւ մաղթանաւք սորա տէր ողորմեսցի զորդի սորին աղտիցի Խաչատուր կրօնաւորի...:

ա. 2. 161բ. Եւ մաղթանաւք սորա տէր ողորմեսցի զորդի սորին աղտիցի Խաչատուր կրօնաւորի...:

— Միւս յիշատակարանները ասոնց նըման են:

Ձեռագիրս Տ. Եղիշէ Եպիսկոպոս Դուրեանի սեփականութիւնն էր:

Թիի 12

ԱնՈՒՆ Ժողովածոյ (հառքնութիւն) .

ՆիիԹ Ողորկած քուղք .

ԿԱԶՄ Կաշեպատ . Ա . Փրկչի խաչելու-
քեան պատկի պատկերով եւ այլ նոր
ժամանակի ծաղկեգարդերով եւ այլն .

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ .

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ .

ԴԱՏԱՐԻ ԹՂ . 1-3 . 6 . 26-32 . 386բ . 390ա-
91բ . 427 . 438-61 .

ՄԵՐՈՒԹԻՒՆ 21×16 . 5×6 . 5 .

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին 13, 5×11 եւ երկ-
սին (412-էն սկսեալ եւ 7-18) .

ԹՈՒՂԹՔ 441 .

ՏՈՂՔ 30 , 31 , 32 .

ՎԵՐԱԳԻՐՔ Կարմիր մելանով .

ԳԻՐ Բուրգիր, նուրգիր .

ՍԿՋԲՆԱՏԱՌՔ Կապոյտ կարմիր գոյներով
քաշնագրեր .

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ . Թաշնագրեր եւ
այլն . տ . օր . 33ա .

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ .

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ . Էջ 33 կարմ . կապ . գոյ-
ներով եւ անոնց նրբութիւններով էա-
կան գարդը կը կազմեն սիւներ եւ քա-
ռակուսիներու մէջ տեղադրած խա-
չածեւ ծաղիկներ .

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ ԹՂ .

ԳՐԻՁ Մեքսիկայ եւ (կամ)

ՍՏԱՑՈՂ Պետրոս վ . Հոսովկայեցի .

ԿԱԶՄՈՂ .

ՃԱՄԱՆԱԿ ԺՁ-Ժէ դար .

ՏԵՂԻ .

ԾԱՂԿՈՂ .

ԿՆԻՔ ԹՂ .

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԳՐՈՒԹԻՒՆԻՆ ԹՂ . 150ա . 209բ .

218ա . 339բ . 343ա . 346բ . 350ա . 362բ .

367ա . 369ա . 380բ . 386ա . 389բ .

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Չեռագիրս նուիրում է
1825-ին Պողոս Արքեպիսկոպէ-էն, որ
Պրուսիոյ եւ Նիկոմիդիոյ առաջնոր-
դքն էր .

ԲՈՎԱՆԻՒԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ . 4ա-5ա . քերի
ցանկ նիւթոց (նոսր գիր) .

Ա . ա . X . 7ա .

Առաջին հատոր ազգաբանութեան հա-
յոց առ ՍԻՍ յորդոց մրդիս այսպէս հա-
մառտեալ որպէս գԻՒՍԱԶԱՆԳԻՐՔ քէ
ուստի են հայք եւ որոյ ազգու կաշեցան
ԱՐԱՄԱՆԵԱՆՔ . ՎԱՊԱՄ ծնաւ ՂԱԹՔ , ՍԷՔ
ծնաւ ՂԵՆՈՒՍ , ՂԵՆՈՒՍ ծնաւ ՂԿԱՆԱՆ . . .
Մաթոս աղայ (Մաթոսաղայ) ծնաւ ՂԼԱ-
ՄԷՔ յայտ է ամենեցուն որ եղեւ
ՋՐՆԵՂԵՂՆ եւ աստուտ աղդարանու աղդիս
հայոց յորդիս յորդոց համառտեալ որ-
պէս զԻՄԱՆԱԳԱՆԱԳԻՐՔ . . . որպէս քարք-
մանիչն ՄՈՎՍԷՍ Խարեանացի . . . » : 9բ . «Ա-
ռաջին զաւաղան աղդիս հայկայ ցուցաւ ,
սկսեալ ի Նոյեայ նահապետէ . . . եւ պատ-
մադիրս ՄՈՎՍԷՍ Խարեանացի յերիս արեւ
պարծի . . . ի Հայկ , եւ յԱրամ եւ ի Տիգ-
րան » :

== Թ . 9բ . Երկրորդ հատ . , զաւաղան
քաղաւորութեան ազգին Արշակունեաց .
«Յետմահուան Աղէկսանդրի . . . » : - 10ա .
Վաղարշակի մասին խօսելով «Եւ յարքու-
նիս . . . ի հայս սիւստար , չէնէր , աւ-
ճի , պողանճի . . . հայկաճի , պուղճի , եւ
այլն կարգադրեաց . . . » :

== 12բ . Գորդ Հ . Գաւաղան իշխանու-
թեան եւ թաղաւորութեան հայոց , որք ի

հրէից խառնեալք էին յաղազս հայոց եւ
կոչեցան Բագրատունիք . . . » : 14բ . «Սմը-
քատ Դ-որդ (4) որդի Այոտայ Շահնշահ եւ
Շահի Արմէն կոչեցաւ . իշխեաց ամս 13 եւ
ի թաղաւորին իբրարեկալ պարտաւ յԱՆ-
ույ քաղաքին բարձրաբերձ բրգամբ եւ
յայնատարած աղխեօք յԱյստրեան զետոյն
մինչ ի Ծաղկածորն կոչեցաւ յայրք եւ
հիմնարկեաց զյայնձառ կաթողիկէն բայց
մահ հասեալ նմա ոչ կարաց կատարել ,
զոր թաղուհին նորս կատարաւնդէ աւար-
տեաց զսուրբ կաթողիկէն » : - Բաղրատու-
նեաց պատմութիւնը հետաքրքրական է ,
— 14բ . իր աղբիւրներու մասին կ'ըսէ .
«12)որ ((զ)պատմութիւն Բաղր . . .) յայլ եւ
այլ պատմութեանց ճշգրտեցաւ . այսքան
կարճատեւ , եւ մանուկն որ ընդ Գաղիկ
թաղաւորին կայր փախեաւ անդէն եւ պրո-
ծաւ ի ձեռաց յուսն » եւ այն է Ռուբէն
որ ի Կիլիկիայ իշխեաց . . . » :

14բ . = Դ-որդ հատոր . եւ զաւաղան իշ-
խանութեան վերջնոց ՌՈՒՐԻՆԵԱՆՑ կո-
չեցելոյ , որք քաղաւորեցին ի Կիլիկիոյ
սկզբնաւորեալք ի քալակունութեան հայոց
525 եւ իշխեալք մինչ ի Պէ (807) թիւա-
կան . . . » : 16ա . «Եւ կայսերացն ըստ ան-
ուան իւրոյ Արիւծ Արմայ առաքեցին սմա
զոր բարձեալ ի վերայ զյոշի իւրոյ առա-

Ղիւր ընթանայր եւ այս նշան դրօշի սեփ-
հարանեալ մնաց ի հայս մինչ ի սպառել
թաղաւորութեանս Կիւիկեցւոց իսկ ա-
ռաջին թաղաւոր(ք) հայոց որ(ք) որ ի
հիսսիս զարծիւ նշան կրէին...»։ — Բո-
յորովին տարբեր գաւաղանագրքեր տե՛ս.
1071, Տաշկան ցուցակ ։

Բ. ա. X¹. 19ա.

«Յուդայ գեեզ օրհնեսցեն եղբարք քո,
ձեռք քո ի վերայ թիկանց թշնամեաց քոց
... Ասաց Աստուած մարդարէին առաջնոյ
եւ Հետոյ բարեկամին իւրոյ Մովսէսին,
խորհուրդ իմ նախ ինձ եւ ապա իմոցն է
յայտնի... (25բ) եւ նորա զեղեցկութեամբ
դունեալք եւ զուարթացեալք եւ պատճառք
փառաց նորա» — Թերի : — Բարոդիս մէջ
կան եղիշէն եւ ս. Գրքէն ոճեր եւ հատ-
ուածներ որ. 19բ. «Թափելով զնետս բար-
կութեան ի կապարճեաց» . — 20բ. «Ձեռք
քո ի վերայ թիկանց թշնամեաց քոց» .
22ա. «Իրերն զափիւծ եւ զկորիւն առիւ-
ծոյ» եւ այլն : — Իսկական ձեռագիրը կր
սկսի բոլորգորով ։

Գ. ա. 1. 33ա.

Երանելոյն Յոհաննու Ոսկեբերանի
կատարանդաւոյսի եպիսկոպոսի ի ՄԱ-
ԹԷՈՍԻ աւետարանին մեկնութենէն.
«Պարտ եւ պատշաճ է մեզ զկարօտանալ
նշանագիր զբեւոյն օղնականութեան այլ
այնպէս սրբական վարս... (37բ) վայե-
մեցուք ի մարմնոյ եւ յարե՛ն Տեառն
սէրոյ եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի ընդ
որում Հօր միայնդամայն եւ Հ. ս. փ. իշ-
խանութիւն եւ պատիւ ա. մ. յ. յ.» :

— Բարոդիս նիւթն է «զի ա՞րդ հին օ-
րէնք տուն կամ ե՞րբ կամ ո՞րք եւ կամ
ո՞րպէս նոր կտակարանք» : Տես. Mont-
faucon. Johan. Chrys. Opera VII: Migne.
LVIII. տե՛ս նոյն աւետարանէն առնուած
կարգ մը այլ բարոդներ, Տ. Յուց. էջ 1128
եւ Թ. ներքեւ ։

Դ. ա. 2. 38ա.

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՏԱՐՕՆԵՑԻՈՑ եւ այլոց
վարդապետաց ասացեալ ի խորհուրդ ա-
ռաջին աւուրց ծննդեանն Տեառն մերոյ
Յիսուսի Քրիստոսի ընթերցուածոց մեկ-
նութիւնն. «Յառաջնուն աւուրն ասաց
Աստուած եղեցի լոյս եւ աստ լոյսն ի հօրէ
ի կոյսն ծագեաց... եւ զորդիս մարդկան
որդկերեաց որդւոյն մկրտութեամբն ո-
րում վայելէ փ. ի. եւ պ. ա. եւ մ. եւ յ.

յ. ա.» : «Վասն այսորիկ Յակոբոս եղբայր
տեառն եւ Կիրեղ Երուսաղէմի ի միում
աւուր կանոնեցին ի յունվարի ի վեցն
զձնունդն եւ զմկրտութիւնն, զի մի բա-
ժանեցի խորհուրդ արարչին այսինքն ի
ծննդէնէլ բանին Աստուծոյ մկրտութիւնն
եւ ի մկրտութենէն ծնունդն» : 38բ. «Եւ
Բարսեղ ի ծննդեանն ճառին ասէ. անուն
զիցուք տոնիս Աստուծոյ յայտնութիւն...» :

Ե. ա. 3. 39ա.

Յառացումն աւուր ծննդեան եւ յայտ-
նութեան Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիսու-
սի Քրիստոսի : Երանելոյն Աքքայ ԵՓՐԵ-
ՄԻ ասացեալ ի ծնունդն Քրիստոսի եւ ող-
ջոյնն Մարիամու Աստուածածնին. «Սքան-
չելի է ծնունդ քո Որդի Աստուծոյ եւ զըժ-
ուարին է բերանոյ իմոյ խօսել զմեծ խոր-
հուրդ քո նուաստ լեզուաւս. բարձր է
յայտնութիւն քո քան զամենայն բանա-
ւորս... (47բ) յառաւօտիս յայս Հօր քում
փառարանութիւն եւ քեզ անդադար օր-
նութիւն եւ ամենասուրբ Հոգւոյդ երկըր-
պագութիւն ա. եւ մ. եւ յ. յ. ա.» :

— Հմմտ. Տաշեան Յուց. էջ 575, ուր
այս ճառը վերածուած է քանի մը ինք-
նուրոյն ճառերու : Assemani-ն զայս Սրբ-
ճեցւոյն կ'ընծայէ ըստ ասորական բնա-
գրին. տ. Հատ. I 309. Թիւ 11. Հմմտ.
12-14. տ. նաեւ 1) Ephraemi syri opera
omnia. ed. Petrus Benedictus, t. I-IV,
1837 Romae. 2) Ephr. syrus op. omnia.
Romae. 1732-44. 3) S. Ephraim syr. ed.
Ed. Thwaites, Oxonii. 1709. 4) Հայերէ-
նը* հրատ. Վեներսիկ, 1836, հ. 4. յունի :

Զ. ա. 4. 48ա.

Երանելոյն ԳՐԻԳՈՐԻ սփանջեալագործի
ՆԻՈՅԿԵՍԱՐՈՒԻ եպիսկոպոսի ասացեալ ի
ծնունդն Քրիստոսի. «Խորհուրդ մեծ եւ
սքանչելի տեսանեմք յայսմ աւուր Եղ-
բարք, հովիւքն հնչեն յականջս տան աւե-
տիս որդւոց մարդկան... (50բ) եղեւ մեզ
խաղաղութիւն Քրիստոս, որում ընդ Աս-
տուծոյ Հօր փառք պատիւ եւ երկրպա-
գութիւն հանդերձ կենդանարար եւ աղա-
տիչ ս. Հոգւով այժմ եւ այլն» :

— Համեմ. Migne. Patr. t. X: — P.
Martin. Pitra, Analecta sacra t. IV, p.
134-6: Ժառս առանձին ուշադրութեան
արժանի է եւ հաւանականարար զեռ հրա-
տարակուած չէ ։

Է. ա. X². 50բ.

Յերկրորդումն աւուր ծննդեան եւ յայտ-

նութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ՍՐԲՈՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՅ ասացեալ. յընթերձուածոց մեկնութիւն. «Ի յերկրորդում աւուրն արար Աստուած զհաստատութիւնն եւ զըրկզէն յարկն՝ որ ոչ ի չորից նիւթոց է զոյացութիւնն նորա... (52ա) եւ զամենեւեան յորդորեաց Երթալ զհետ նորա յօժարութեամբ եւ սրտի մըտօք»:

51ա. — «Եւ յերկրորդ աւուրս դարձեալ յիշատակ ս. Ստեփաննոսի կատարի եւ կանոնի ի մատրանն եւ սաղոմոն եւ առաքեալն յայտնէ զխորհուրդ աւուրն...»:

Ը. ա. 5. 52ա.

Երանելոյն ՊՐՈՎՂԻ եպիսկոպոսի ասացեալ ի ծնունդն Քրիստոսի որդւոյն Աստուծոյ եւ ի նախազգացն Քրիստոսի սուրբն ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ: «Երեւելի արեգականս ընդ երկնաւ ծագելով զարուսեալն ընդ ինքեան ունելով ծագէ, իսկ արդարութեան արեգակն ի ծոցոյ կուսական յարդանդէ ծագեալ... (55ա) որ անխախտելի պահեմ զշարայարեալ շինուածն յերկնաւ որ մշակէն յարմարեցելոյ որում փառք յ. յ. ա.»:

— Տէ՛ս. Migne. t. LXV յունարէն, Մատենադարան էջ 662-6 եւ Տ. Յուց. էջ 1145 հայերէն ճառերը:

Թ. ք. 1. 55ա.

Երանելոյն ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵԲԵՐԱՆԻ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍԻ եպիսկոպոսի ի ՄԱՏԹԷՈՍԻ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻ մեկնութեմբ. «Եւ ի ծնանէն Յիսուսի ի Բեթղէէմ Հրէաստանի, յաւուրս Հերովդի արքայի, ահա մօզք յարեւելից եկին եւ ասն՝ ո՛չ է նորածին արքայն հրէից. բազում քրննութեան պէտք են եւ ստէպ աղօթից զի կարիցեմք ի դէպ մտանել... (59բ) էա՞ծ յուզողութիւն զի առաւել եւս այնու յայտնի լինիցին սքանչելիքն»:

— Հմմտ. տպ. Վենետիկ, 1826. 3 հ. տէ՛ս III վերեւ. Մատենադ. էջ 581-616:

Ժ. ա. 6. 59բ.

Երանելոյն ԳՐԻԳՈՐԻ ՆԻՒՍԱՑԻՈՅ ի կատարումն մանկանցն ԲԵԹՂԷՄԻ ի ՀԵՐՈՎԴԷՒ. «Դարձեալ Ժերուսիս եւ առ բանիցս ածիմ յասպարէզս: Դարձեալ որպէս մայր ոք որ ի բազում մանկանոնութեանց թշուառացեալ... (62բ) ի հայրապետին Արրահամու զողն ենթադրը-

կաց»: — «Կուսից պարծանք եւ մայր բանին յամենից յոյս Աստուածածին յարեւիտեալ քո միածնին թողուլ զմեզս ստացողի ստիքն»:

— Տպ. Յայտմ. 1834 Յաւլ. էջ 1-3. — Migne, XLVI. 1138 եւ այլն:

— Ձեռագիրք տէ՛ս ս. էջմիածին, թիւ 917. Յուց. Կարինեան, էջ 89. — Յուց. Տաշեան, էջ 48, 727. թիւ 7 եւ 299. — տէ՛ս Մատենադ. էջ 373:

ԺԱ. ա. 7. 62բ.

Երանելոյն ԲԱՐՍՂԻ եպիսկոպոսի ԿԵՍԱՐՈՒ ԿԱՊԱԴՈՎԱՆՑԻՈՑ ասացեալ ի ծնունդն Քրիստոսի. «Քրիստոսի ծնունդն իւրականն եւ առաջինն եւ յատուկ իւրոյ աստուածութեանն յոռութեամբ պատուեցի եւ մանաւանդ մտածութեամբք մերովք... (66ա) ընդ հրէշտական պարեպտոք զի ծնաւ մեզ այսօր փրկիչ որ է օծեալ տէր ի քաղաքի»:

— Տէ՛ս. Մատ. էջ 329. հմմտ. 325-344:

— Տ. Յուց. էջ 550 հմմտ. 1068:

— Migne, XXXI. 163-618. — Caillau-Guillon. Coll. Selecta. Par. 1834, t. XLIV.

ԺԲ. ա. X³. 66ա.

Յերկրորդում աւուր ծննդեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. յընթերցուածոց մեկնութեմբ. «Նախ զառաւելութիւն Երից աւուրցն. ասացուք Երից աւուրցն լոյս որ յարարչութեանն զերրորդութեան լոյսն նշանակէր... (67բ) եւ չնորձօք որդիս Աստուծոյ արար ըզմարմնականն ի հոգեւորն փոխարկելով»:

ԺԳ. ա. 8. 67բ.

Ի ճառէն երանելոյն ՅԱԿՈԲԱՅ ՄԸԾԲՆԱՅ եպիսկոպոսի յաղագս աստեղացն եւ մոզուցն եւ կոտորածի մանկանցն Բեթղէէմի ի Հերովդէէ. «Ծաղումն մեծ որ լցեր զաշխարհս ի ճառապայթից քոց, ծաղեալ զնշույս քո ի վերայ... (71բ) կնքեալ տէր կենսաբեր խաչիւ քո զար. Էկեղեցի հանդերձ վաւականք իւրովք, որ պարծին ի քեզ եւ քեզ փառք յ.»:

— Հմմտ. ճառս Հ. Զգօնի տնուար 1824-ին Ե. Պոլիս եւ 1756-ին ի Հոռոմ հայ. եւ լատ. N. Antonelli-էն, 1869ին Լոնտոն W. Wright-էն, 1896-ին Բարիդ Patrol. syriaca Graffin-էն, հրատարակուած ճառերուն հետ: Պոլսոյ հրատարակութեան մէջ ճառս կը պակսի եւ ան բոտ Ասեմանեայ՝ Յակոբ Սրնեցուն կրնծայուի. տէ՛ս. Assem. I 309:

ԼԵ. Կ. 16. 122ա.

ԱՆԹԻՊԱՏՐՈՍԻ ԲՈՍՈՐԱՑԻՈՅ (Բոստրացի) Եպիսկոպոսի խօսք ի ծնունդն Քրիստոսի. «Եւ եղև ասէ յաւուրսն յայնոսիկ, և չրաման յՕդոստոս կայսերէ աշխարհապիր առնել ընդ ամենայն տիեզերս: Յառաջ քան զտէրունական ծնունդն տնօրէնութեամբ իմն եղև ազգին աշխարհապիրութիւն... (123բ) այլ զնոսին իսկ զանդամսն Քրիստոսի որում փ. յ.»:

— Մինչեւ օրս անտիպ, բնագիրն եւս անծանօթ, տե՛ս Migne, LXXXV, p. 1763-96.

— A. Ballerini, Sylloge monumentorum ... Romae, 1856, II, 2, p. 5-26. 445-69. — չմատ. Մատ. էջ 304-5, և Տաշեան Յ. 1058:

ԼԶ. Կ. 17. 123բ.

Երանելոյն ՊԵՏՐՈՍԻ ՍԻՒՆԵԱՅ Եպիսկոպոսի գովեստ ի սբ. Աստուածածինն եւ ի միշտ Վոյսն ՄԱՐԻԱՄ ըստ յորջորջմանն նորին եւ ի սբ. Գրոց յուծմունքն նորին հոգեւոր իմաստիւք. «Բազմութիւնք Քրիստոսասէր ժողովոյս արարէք զօրս զայս տօն նորաստանչ ուրախութեամբ եւ բերկրեացուք ի սմա մեծաշրջ ջննութեամբ, զի ահա երկինք ծայն... (127ա) եւ փառս մատուցանել ծննցելոյն ի քնն աս. եւ մ. եւ յ. յ.»:

— Տե՛ս սբ. Էջմիածնի թիւ 915, 917 և Վիեննացւոց թիւ 1¹⁴, տ. Հայկ. չ. զպր. պատմ. Վենետիկ, 1897, էջ 409-413:

ԼԵ. Կ. 12. 127ա.

Սրբոյն ԹԵՌՈՒՈՐՈՍԻ ԱՆԿԻԻՐՈՅ Եպիսկոպոսի խօսք ի ծնունդն Քրիստոսի. «Պայծառ եւ չրաչափառ է մերձակայ տօնիս խորհուրդ, պայծառ է զի հասարակաց փրկութիւն է մարդկան, իսկ չրաչափառ զի ընտելանն սահմանի յաղթեաց, քանզի ընտելութիւն... (132բ) եւ զթութեամբ Փրկչին մերոյ եւ Աստուծոյ Յիսուսի Քրիստոսի ընդ որում Հօր եւ Հոգւոյն սրբոյ փ. եւ ի. յ. յ. ա.»:

— Հեղինակս մեր քով և Թէոդորոս, եւ Թէոդորոս եւ Թէոդորոս կ'անուանուի: Հեղինակը եփեսոսի ժողովի հակաանստորեան անդամներէն մէկն է և հաւանականաբար ճառս եւս հոն արտասանած է. տե՛ս Վերել Ի. և Մատ. էջ 470-1 — չմատ. Տաշեան Յույ. Թէոդորոս Անկիրացի կամ Թէոդոս Անկիրացի, էջ 1090: — 132բ. «Պոստովանիմք մի Տէր Յի-

սուս Քրիստոս եւ՛ Աստուած եւ՛ մարդ զնոյն ինքն, ոչ մտածութեամբ եւ ոչ բանիւք կամ խորհրդովք, որոշել զփրկական տնօրէնութիւնն»:

ԼԸ. Կ. X. 133ա.

Ուրբերդ աւուրն յրմբեցուածոց մեկնուիքնէ. «Տեսցուք ըստ կարողութեան եւ զխորհուրդ ութերեկի աւուրն որ յիւրմէ սկսեալ... (135ա) արժանիս արար մարդասիրութեան իւրոյ որդին Աստուծոյ, նմա փ. յ. յ. ա.»:

ԼԹ. Կ. 18. 135ա.

Երանելոյն ՅԱԿՈԲԱՅ ՍՐՃՈՅ Եպիսկոպոսի ասացեալ ի յարութիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եւ ի զինուորան որ պահէին զգերեզման Տեառն. «Թարութիւն քո տէր զարթուցանէ զիս ճառել զիւրմէ. դու տէր պարզեւեա ինձ ծայն որ զոչէ զյարութիւն քո եւ յաղագս մեծ դասու զինուորացն որք պահէին զգերեզման քո, ակն արկեալ յիս և թէ մի անցանէր յինչն յուրթեամբ... (142բ) Միածինն փրկեաց զմեզ արեամբ իւրով եւ ազատեաց անիծիցն Ազամայ յորում փ. յ.»:

— Տե՛ս ս. Էջմիածնի 914 թիւ և Assem. I, 326. Այլ զուրթիւնները տե՛ս Մատ. 572-5 և Յույ. Տ. 1122, ուր տե՛ս նաեւ ուսումնասիրութիւնները:

Խ. Կ. 7. 142բ.

Ի մեծի աւուր տեառներդատաջին երանելոյն ԲԱՐՍԷԼԻ արքեպիսկոպոսի ԿԵՍԱՐՈՒ ԿԱՊԱԴՈՎԿԱՑԻՈՅ ի ՂՈՒԿԱՍՈՒ աւետարանին մեկնութեանէ. «Ամենայն տօնախմբութիւնս պարտ է մեզ կատարել սաղմոսիւք եւ օրհնութեամբք եւ դրութեամբք ընթերցուածոցս որ ինչ խորհրդոյն է և եւս չրաչափառ եւ պայծառ... (147ա) զի հասցուք երանութեանցն որ յաւիտենից ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր յորում փ.»:

— Տե՛ս այլ ձեռագիր. Վիեննացւոց Տ. Յույ. ¹²¹, էջ 3: Ձեռագիր ճառս զեռ չէ հրատարակուած. չմատ. Մատ. էջ 325-344. և Տ. Յույ. 1068:

ԽԱ. Կ. 3. 147բ.

Երանելոյն ԵՓՐԵՄԻ ասացեալ ի գալուստն տեառն ի տաճարն քառասորեայ. «Որ անսկիզբն եւ յկութեան անբաժանելի բան Հօր յառաջ քան զյաւիտեանս եւ այժմ

— Զեռագիրք տես էջ 2, թիւ 1. Տ. Յուսակ:

ժԴ. ա. 9. 71թ.

Երանելոյն Գրիգորի ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԱՆԻ ԱՆՁԻԱՆՁՈՒ Եպիսկոպոսի ի յայտնութիւնն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. «Քրիստոս ծնեալ լինի փառաւորեցէք Քրիստոս ի յերկնից հանդիպեցարուք, Քրիստոս ի վերայ երկրի բարձրացարուք, երկեցէք տեառն երգ նոր, երկեցէք ամենայն երկիր... (77թ) որքան հասանելի է կացելոցս մարմնով ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր յորում փ. յ. յ. ա.»:

— Տե'ս Տ. Յուս. էջ 552, 988 և այլն. — Հմմտ. էջ 1073—ի աղբիւրները: Այլ դուրսնաց համար տե'ս. նաեւ Մատենադարան էջ 346-358, ճառս էջ 351, և — Migne, XXXVIII, XXXVI.

ժԵ. ա. X¹. 77թ.

Չորրորդ աւուրն ընթերցուածոց մեկնութենէ. «Ի չորրորդում աւուրն արար Աստուած զարեղակն և զուսին և զաստեղս և զարդարեաց զերևաս երկնի, յետ զարդարելով զերևաս երկրի... (78ա) նիւթ արեգականն և ալլոց լուսաւորացն:

ժԶ. գ. 1. 78ա.

Երանելոյն ՅՕՎՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՖԵՐԱՆԻ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԹՅՈՒՆԻ Եպիսկոպոսի Աւետարանի մեկնութենէն. «Դարձեալ խնդութեան աւետիս, զարձեալ աղատութեան զղացումն, զարձեալ վերստին կոչումն, զարձեալ իվեր ճանապարհ... (80թ) զի նա է խաղաղութիւն մեր յոր եւ զիցի հանապաղ վայելել մեզ շնորհօք նորին Յիսուսի Քրիստոսի յորում փ. յ. յ. ա.»:

— 79ա. «Այս Յովսէփ պարկեշտ ամուսնութիւն կաճառեալ յառաջագոյն և ծընեալ որդիս... և այնուհետեւ տածիւր զպատուութեամբ սնուցանելով զորդիան խրատու և մտաղիւրութեամբ տեառն... Յակոբոս եղբարս տեառն, ո՛չ որպէս և թէ ի Մարիամայ այլ որպէս ի Յովսէփայ ծընեալ»:

— Աղբիւրները տե'ս վերեւ թ. և Գ, թիւ 12 այս ջուշակին:

ժԷ. Բ. 4. 80ա.

Սրբոյն Գրիգորի ՍԲԱՆՁԵԼԱԳՈՐԾԻ ՆԻՈՒԿԵՍԱՐՈՅ Եպիսկոպոսի յաւետիս

Աստուածածնին. «Այսօր հրեշտակական դասուք օրհնեցուցինք պայծառանան և փայլումն զայտեանն Քրիստոսի զհաւատացելովքս հրճուի: Այսօր զուարթ պարուն Քրիստոս... (82թ) զխորհրդային կերակրոյն պարկեւեցէ զհաղորդութիւն յորում փ. յ. ա.»:

— Տե'ս Մատ. էջ 375. — P. Martin, p. 122-7, ասորերէն թրգմ. 377-81. տե'ս վերեւ Զ. և Հմմ. Արարատ. 1895, էջ 366-8:

ժԸ. ա. 10. 82թ.

Սրբոյն ԵղիփԱՆՈՒ ԿԻՊՐԱՑՈՒ Եպիսկոպոսի զովեստ ի ս. Աստուածածնին եւ ի միշտ կոյսն. «Զլաճաւորեալ աստուածային ճառագայթս, զահաւոր անհասանելի զօրութիւնն երկնից սքանչումն և բնութեան երկրի խորհուրդ... (87թ) զոր զու ծնար ամենասուրբ Կոյսդ զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որում ընդ հօր և ս. Հ. փ. յ. յ. ա.»:

— Տպ. տե'ս. Ոսկեփորիկ Տաթևացւոյն. Կ. Պոլիս 1746, էջ 351-2 — Migne, t. II, p. 291p. de laudibus s. Mariae. Col. 1682. — Մատեն. էջ 416. 'Εσχάμιον τῆς τῆς ἀρεῆς τῆς Θεοτόκου.

— Երեք երբայական բառերի բացատրութիւններով «Յովակիմ Թարգմանի պատրաստութիւն տեառն» «Անճաղ դարձեալ որպէս շնորհ Թարգմանի». «Զի Մարիամ կոչի Տիրուհի այլեւ յոյս... Թարգմանի դարձեալ Մարիամ զմուտ ծովային»:

ժԹ. ա. 11. 87թ.

Երանելոյն ԿԻԻՐՂԻ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑՈՅ, խօսք ի սբ. Աստուածածնին, զոր ասացեալ է ԵփեմՍՈՍԻ ԺՈՂՈՎԻՆ. «Լուսաւորէ մեզ բան և շնորհօք լցեալ վասն զի և պայծառ սրբոց հարանցս հաւաքումն և քանդի յոյժ ի տրտմութեան էի... (89թ) զի Մարիամայ սրբոյ Կուսէն ծնեալն, որում փ. յ. յ. ա.»:

— Migne, LXXII, p. 1029-40. — Մատ. էջ 520. — Տ. Յուս. 1102, ուր տե'ս, նաեւ Կիրեղի միւս զրուրթիւնները:

Ի. ա. 12. 89ա.

Սրբոյն ԹԵՈԴՈՏՈՍԻ ԱՆԿԻԻՐՈՅ Եպիսկոպոսի, ասացեալ ի ծնունդ փրկչին զոր ընթերցան ի ժողովն ԵփեմՍՈՍԻ. «Պայծառ առաջիկայ տօնիս ստորագրութիւն, զհասարակաց փրկութիւն մարդկան բերելով. պայծառ և առաջիկայ ժո-

դովս զոհացողարար ընդունելով զչնորհն
... (94բ) և զարքայութիւնն Աստուծոյ
փոխանակ այսոցիկ ժառանգել շնորհօքն
Բրիտանի, որում փ. յ. յ. ա. »:

— Հմմտ. 1) Theodoti episcopi Ancy-
rani expositio in symbolum Nicaenum
adversus Nestorium... ed. ex bibliotheca
Barberina, graece et latine. Romae. 1669.
— 2) Theodoti Ancyrani adversus Nes-
torium liber... c. notis francisci de Com-
bessi, graece et latine. Paris, 1675: ՏԼս.
Մատ. էջ 470:

ԻԱ. ա. X. 94բ.

Հինգեքորդ աւուրն յընթերցուածոց
մեկնութենէ. «Եւ անդ ի հինգերորդ ա-
ւուրն աւուրն հրաման առին ջուրքն բրդ-
խել զգլխոս... (95ա) այսինքն ի տաճա-
րին ի ձեռն Զօրաբարելի»:

ԻԲ. ա. 13. 95ա.

Երանելոյն ԱՌԱՆԱՍԻ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐՈՒ
Եպիսկոպոսի ներբողեան ի սբ. Աստու-
ածածինն եւ ի միշտ Կոյսն. «Աստանօր զմե-
տաւ ածելով իմ զխորհուրդն մեծ զխոր-
հուրդ մարմնացել(ւ)ոյ բանին Աստուծոյ
եւ զնախախնամութիւն բարեգործութեա-
նքն, զանհամեմատ առաւելութիւն զօրու-
թեան կարողութեանն... (99բ) բարեխո-
սեալ անդալար առ որդիդ քո միածին կե-
ցուցանել զանձինս մեր, որում փ. յ. »:

— Ճառիս կամ ներբողիս միայն հայե-
րէնը գոյութիւն ունի, յունարէնը զեւռ չէ
գտնուած. Migne-ի 1686-ին Բէօլն հրա-
տարակածը, էջ 1028-43 մեր այս ներբո-
ղէն տարբեր է:

— Այլ զրութիւնները եւ զբաղան. տե՛ս
Մատ. էջ 278-288. — Տ. Յուլ. 1058չ.:

ԻԳ. գ. 4. 99բ.

Երանելոյն ԳՐԻԳՈՐԻ ՍՔԱՆՁԵԼԱԳՈՐ-
ԾԻ ՆՆՈՒԿԵՍԱՐՈՒ Եպիսկոպոսի ներբո-
ղեան ի ս. Աստուածածինն. «Ամենայն
տօնս զօրհնեղութիւնս պարտ է մեզ որ-
պէս զողջակէզս ինչ մատուցանել Աստու-
ծոյ եւ նախ քան զամենայն զաւետաւո-
րութիւն սրբոյ Աստուածածնին... (104բ)
հաղորդութիւն ունել շնորհաց քոց ի
Բրիտանո Յիսուս ի Տէր մեր ընդ որում
Հօր եւ սբ. Հոգւոյն փ. յ. յ. ա. »:

— J. p. Martin, Analecta sacra Patrum
Antenicaenorum. p. 150pp. — Հմմտ.
Migne. Patrol gr. t. X, p. 1155-1170: Հատ
Մարտինի հայերէնը աւելի հարազատ է

քան յոյնը, որուն մանաւանդ սկզբնաւո-
րութիւնը շատ աւելի ընդարձակ է: Անոր
կարծիքով յունարէնը հայերէնէն է թարգ-
մանուած: Հմմտ. Արարատ. Ժէ. վերեւ
և և C. Conybeare. On an ante Nicene ho-
mily of Gregory Thaumaturgus. Expo-
sitor (հանգէս) 1896, թիւ 6:

ԻԴ. ք. 5. 104ա.

Խօսք երանելոյն ՊՐՈՒԿԻ Կ. ՊՈԼՍԻ Ե-
պիսկոպոսի ի մեկնութենէ մարգարէին
ԶԱՔԱՐԻԱՅ Ի բերան Երազացն, որ ի վե-
րայ աշտանակին որ օրինակէր զսուրբ
Աստուածածինն եւ զմիշտ Կոյսն. «Եւ
զարթոյց զիս հրեշտակն որ խօսէր ցիս եւ
ասէ զի՞նչ տեսանես եւ ասեմ տեսանեմ
աշտանակ ոսկի համակ եւ ջահ ի վերայ
նորա...: Յաւուրս յայնմիկ ասէ Զաքա-
րիա՛ յորում մարդարէս զեկուցանելով
յայտնեաց... (105ա) իրրեւ զջահ բոր-
բոքեմ զփառս իմ եւ նմա փ. »:

— Զաքարիայի ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՆ այս «հատ-
ուածիկն» ալ զեւռ յունարէն բնագիր չու-
նի. տես. Մատ. էջ 663:

ԻԵ. դ. 1. 105ա.

Երանելոյն ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՔԵՐԱՆԻ
Կ. ՊՈԼՍԻ Եպիսկոպոսի ներբողեան ի սբ.
Աստուածածինն եւ ի միշտ Կոյսն Մա-
րիամ. «Ամենայն տօնախմբութիւնք վկա-
յիցն հրաշալիք են, որք նմանին պայծա-
ռութեան աստեղաց յիշատակօք, քանզի
զոր օրինակ աստեղք յերկինս զրութեամբ
բացատրիք են կառուցեալք եւ զամենայն
ծիրն երկնից փայլեցուցանեն... (107ա)
Այլ ինքն Աստուած եկն եւ փրկեաց զմեզ
նմա փառք ունողութիւն յաւիտեան ա. »:

— Այս ներբողն եւս չէ հրատարակուած.
տես. Մատ. էջ. 584. — Հմմտ. Տ. Յուլ.
1127-9. Migne XLIX. Montfaucon. Ope-
ra. I և II.

ԻԶ. գ. 5. 107ա.

Երանելոյն ՊՐՈՒԿԻ Կ. ՊՈԼՍԻ Եպիս-
կոպոսի խօսք ի յաւետիս սբ. Աստու-
ածածինն. «Այսօր արեգակին արդարութեան
ծաղեաց եւ զյառաջագոյն ծաղեալին ծած-
կեաց, փրկեցայ ի խաւարէն եւ ո՛չ տանիմ
ճառադայթիցն ծնաւ ինձ զարձակ լոյսն
... (107բ) ծնաւ զարարիչն մարդ եղեալ
յորում փ. »:

— Ճառս ունի 2 օրինակ. տես. Մատ.
էջ 663 եւ համ. վերեւ. Բ. ձեռագրիս:

ԻԿ. ա. X⁶. 107բ.

Վեցերորդ աւուրն յընթերցուածոց մեկնութենէ. «Անդ ի վեցերորդ աւուրն հրամայեաց Աստուած... ի ձեռն կամաւոր յաշխութեանն իւրոյ»:

ԻԸ. ա. 14. 108ա.

Երանելոյն ՀԻՊՈԴԻՏԵԱ ԲՈՍՏՐԱՅՈՅ եպիսկոպոսի ի մեկնութենէ Աւետարանին ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ի յարութիւնն ՂԱԶԱՐՈՒ. «Զոր օրինակ մայր որդեկէր տուեալ զբարեկամ զմանուկն եւ խնդա մանկանն ձգելով զկակուղ կերակուրն... (109բ) եւ յառնէր հոռեալ մեռեալն փառաւորելով զՔրիստոս յորում փ. յ. յ. ա.»:

— Տպ. Յայսմ. Գ. էջ 17-19. տ. նախ. Pitra, Analecta sacra spicilegio solesm. t. I եւ II — ապա Martin. Հիպպոլիտի մընացեալ զործերու մէջ. հրատ. Բարիզ, 1883. t. IV, 64-78. լատ. թարգմ. p. 331-4-5. տե՛ս նաեւ t. II. 226-39. «Ղազարու յարութեան» քարոզը հայերէն եւ լատիներէն՝ համառօտած, որ ըստ Մարտինի Յովհ. Ոսկերեանին ընծայուած անվաւեր ճառի մը հետեւութեամբ է շինուած. տե՛ս Տ. Յուզ. էջ 1106 եւ Մատ. էջ 555:

ԻԹ. ք. 13. 109բ.

Սրբոյն ԱԹԱՆԱՍԻ գովեստ ի սուրբ Աստուածածինն. «Անճառ է խորհուրդն որ ի ձեռն ս. Կուսին երեւեցաւ ազգի մարդկան, անքննելի անհաս, անհետազոտելի... (111բ) եւ նորին երանութեանն հասցուր ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր որում փ. յ. յ. ա.»:

— Հմմտ. ԻԲ. ձեռագրիս. — Մատ. էջ 282. նոյնպէս չհրատարակուած:

Լ. դ. 5. 111բ.

Խոսք ՊՐՈԿԼԻ եպիսկոպոսի ի նստելն ՆԵՍՏՈՐԻ ի մեծ եկեղեցւոյն Կ. Պօլսի ԼԹէ Աստուածածինէ ի Կոյսն եւ ծնեալն ի նմանէ ոչ Աստուած մերկ եւ ո՛չ մարդ սոսկ, այլ Հմմանուէն այս է Աստուած եւ մարդ, յերկուց բնութեանց միացեալ եւ առանց խառնակութեանց եւ առանց փոփոխմանց է մի Աստուած եւ Տէր Յիսուս Քրիստոս. «Կուսական տօնս այսօր եղբարք զիշուս մեր ի բարեբանութիւն կոչէ եւ մերձաւոր տօնս ի միասին եկեղոցս օղտութեամբ լինի ասպնջական... զի երկնից բարութեանցս հանդիպեցուք ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր որում փ.»:

— Եփեսոսի Ժողովի Գործոց զլուխն է զրուած այս ճառը. տե՛ս Migne, t. LXV. — Մատ. էջ 665:

ԼԱ. դ. 4. 114բ.

ԴԻԴՈՐԻ սփանչեալգործի ի ծնունդն Քրիստոսի. «Բանն Աստուած մարմնացեալ յերկրի երեւեցաւ եւ ընդ մարդկան շրջեցաւ, կրէ ճշմարտապէս զմերս մարդկաբար... (115բ) կենաց առնել արժանաւորս, նմա փ. յ.»:

— Montfaucon-ը ճառս Ոսկերեանին կ'ընծայէ Opera, t. VI, p. 392. — Մատ. էջ 575:

ԼԲ. գ. 13. 115բ.

Երանելոյն ԱԹԱՆԱՍԻ ԱԶԷՔՍԱՐԴՐՈՒ. «Անդ ի վեցերորդումն աւուրն եղև Աղամ եւ աստ ի վեց հաղարեան դարուս... (116ա) ոչ զերաշխալեալ փառացն եւ ոչ նուաղեալ»:

— Մեր ճառը նման է սր. էլմիածինի Թիւ 920-ին, տարբեր օր. մը տե՛ս Մատ. էջ 281, որ «Արդ եղեալ ի վեցերորդումն աւուր Աղամ, ի վեցերորդ դարուն կուսական ծնունդն...» ըստերով կը սկսի:

ԼԳ. ա. 15. 116ա.

Վեցերորդ աւուրն սրբոյն ԹԵՈԴՈՐՈՍԻ ՄԻԱՅՆԱԿԵՅԻ գովեստ ի սր. Աստուածածինն եւ ի միշտ Կոյսն ՄԱՐԻԱՄ. «Զբանաւոր եւ զնեանմանեան տաճար սքանչելիազործութեան ամէնարարեմէ կարողաւորութեամբ, եւ վաշխակաղմութեամբ զարդարեալ երկնից բնակողին... (121բ) անխափան ուղեւորիլ յարքայութիւնն երկնից ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր որում փ. յ. յ. ա.»:

— Տե՛ս նման ճառ մըն ալ Տ. Յուզ. էջ 1. Թիւ 1²: Միայն մեր ճառը զրեթէ միշտ «այսօր» եւ «ուրախացիր» ըստերով կը սկսի իր հատուածները եւ բնաւ «յայտածմանա» չի զործածեր: Բեթղեհեմի համար կ'ընէ. «Վասն զի Բեթղէմ թարգմանեալ կոչի ըստ Էրրայեցւոցն երդումն իւր» (116ա):

ԼԴ. ա. X⁶. 121բ.

Եօրներորդ աւուրն յընթերցուածոց մեկնութենէ. «Յեօթներորդ օրէն զրեալ է օրհնեաց Աստուած զօրն Եօթներորդ եւ աստ հրամայեալ է. այլ նա ինքն է ամենազօրն որում փ. յ. յ. ա.»:

ԼԵ. ա. 16. 122ա.

ԱՆԹԻՊԱՏՐՈՍԻ ԲՈՍՈՐԱՑԻՈՅ (Բոստրացի) Եպիսկոպոսի խօսք ի ծնունդն Քրիստոսի. «Եւ Եղև ասէ յաւուրսն յայնոսիկ, Էլ Հրաման յՕգոստոս կայսերէ աշխարհադիր առնել ընդ ամենայն տիեզերս: Յառաջ քան զտէրունական ծնունդն տնօրէնութեամբ իմն Եղև ազդին աշխարհապրութիւն» (123բ) այլ զնոսին իսկ զանդաման Քրիստոսի որում փ. յ. »:

— Մինչև օրս անտիպ, ընադիրն ևս անձանօթ, տե՛ս Migne, LXXXV, p. 1763-96.

— A. Ballerini, Sylloge monumentorum ... Romae, 1856, II, 2, p. 5-26. 445-69. — Հմմտ. Մատ. էջ 304-5, և Տաշեան Ց. 1058:

ԼԶ. ա. 17. 123բ.

Երանելւոյն ՊԵՏՐՈՍԻ ՍԻՆԵԱՑ Եպիսկոպոսի գովեստ ի սբ. Աստուածածինն եւ ի միշտ Կոյսն ՄԱՐԻԱՄ ըստ յորջորջման նորին եւ ի սբ. Գրոց լուծմունք նորին հոգեւոր իմաստիւք. «Բազմութիւնք Քրիստոսասէր ժողովոյս արարէք զօրս զայս տօն նորաստանչ ուրախութեամբ և բերկրեացուք ի սմա մեծահաշ ջնծութեամբ, զի ահա Երկինք ձայն... (127ա) և փառս մատուցանել ծնեցելոյն ի քէն ա. և մ. և յ. յ. »:

— ՏԷ՛ս սբ. էջմիածնի թիւ 915, 917 և Վիեննացւոց թիւ 1^ա, տ. Հայկ. Հ. զպր. պատմ. Վենետիկ, 1897, էջ 409-413:

ԼԵ. ք. 12. 127ա.

Սրբոյն ԹԵՂՈՂՈՐՈՍԻ ԱՆԿԻՒԻՐՈՅ Եպիսկոպոսի խօսք ի ծնունդն Քրիստոսի. «Պայծառ և Հրաշափառ է մերձակայ տօնիս խորհուրդ, պայծառ է զի Հասարակաց փրկութիւն է մարդկան, իսկ Հրաշափառ զի բնութեանն սահմանի յաղթեաց, քանզի բնութիւնս... (132բ) և զթութեամբ Փրկչին մերոյն և Աստուծոյ Յիսուսի Քրիստոսի ընդ որում Հօր և Հոգւոյն սրբոյ փ. և ի. յ. յ. ա. »:

— Հեղինակս մեր քով և Թէոդորոս, և Թէոդիտոս և Թէոդոտոս կ'անուանուի: Հեղինակը Եփեսոսի ժողովի Հականեւ-տորեան անդամներէն մէկն է և Հաւանականաբար ճառս ևս Հոն արտասանած է. տե՛ս Վերել ի. և Մատ. էջ 470-1 — Հմմտ. Տաշեան Յուշ. Թէոդորոս Անկիւրացի կամ Թէոդոս Անկիւմացի, էջ 1090:

— 132բ. «Սոստոլանիմք մի Տէր Թի-

սոս Քրիստոս Է՛ւ Աստուած Է՛ւ մարդ զնոյն ինքն, ոչ մտածութեամբ և ոչ բանիւք կամ խորհրդովք, որոշել զփրկական տնօրէնութիւնն»:

ԼԸ. ա. X. 133ա.

Ուրբերորդ աւուրն յընք երցուածոց մեկնուրբնէ. «Տեսցուք ըստ կարողութեան և զխորհուրդ ութերեկի աւուրն որ յիւրմէ սկսեալ... (135ա) արժանիս արար մարդասիրութեան իւրոյ որդին Աստուծոյ, նմա փ. յ. յ. ա. »:

ԼԹ. ա. 18. 135ա.

Երանելւոյն ՅԱԿՈԲԱՑ ՍՐՃՈՅ Եպիսկոպոսի ասացեալ ի յարութիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եւ ի զինուորսն որ պանիին զգերեզման Տեառն. «Թարութիւն քո տէր զարթուցանէ զիս ճառել զիւրմէ. զու տէր պարզեւեա ինձ ձայն որ զոչէ զյարութիւն քո և յաղպս մեծ դասու զինուորացն որք պահէին զգերեզման քո, ակն արկեալ յիս Էթէ մի անցանէր յինչն լուծեամբ... (142բ) Միածինն փրկեաց զմեզ արեամբ իւրով և աղատեաց անիծիցն Աղամայ յորում փ. յ. »:

— ՏԷ՛ս ս. էջմիածնի 914 թիւ և Assem. I, 326. Այլ զրութիւնները տե՛ս Մատ. 572-5 և Յուշ. Տ. 1122, որ տե՛ս նաեւ ուսումնասիրութիւնները:

Խ. ք. 7. 142բ.

Ի մեծի աւուր տեառնընդառաջին երանելւոյն ԲԱՐՍԷԼ արքեպիսկոպոսի ԿԵՍԱՐՈՒ ԿԱՊԱԴՈՎԱՑԻՈՅ ի ՂՈՒԿԱՍՈՒԻ աւետարանին մեկնութեան. «Ամենայն տօնախմբութիւնս պարտ է մեզ կատարել սաղմոսիւք և օրհնութեամբք և զորութեամբ ընթերցուածոցս որ ինչ խորհրդոյն է և ևս Հրաշափառ և պայծառ... (147ա) զի Հասցուք բանութեանցն որ յաւիտենից ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր յորում փ. »:

— ՏԷ՛ս այլ ձեռագիր. Վիեննացւոց Տ. Յուշ. 1^ա, էջ 3: Զեռագիր ճառս զեռ չէ Հրատարակուած. Հմմտ. Մատ. էջ 325-344. և Տ. Յուշ. 1068:

ԽԱ. ք. 3. 147բ.

Երանելւոյն ԵՓՐԵՄԻ ասացեալ ի զաւուսն տեառն ի տանաբն քառասնօրեայ. «Որ անսկիզբն ևս լուծեան անբաժանելի բան Հօր յառաջ քան զյաւիտեանս և այժմ

հաճեցար լինել տղայ ի Կուսէն ըստ զըն-
րան զովել... (250ա) և ապա եկեսցէ
Յովհաննէս Կարապետ քո»:

— Տպ. տե՛ս Վենետ. 1836 հտ. 4, էջ
35-64: Ըստ Ասեմանեայ Արքեպիսկոպոսի տալիս
է այս. տե՛ս Assem. I, 312. Նման ձեռա-
դիր ճառեր տես. Մատ. էջ 459 և Տ.
Յուդ. 224⁵¹ (ո՛չ ⁵⁶ ինչպէս ցանկ.) էջ 576:
Քարոզս տաղէն խիստ համառօտ է: Տե՛ս
վերև ե:

ԽԲ. Ե. 1. 150ա.

Գալուստեան աւուր Տեառն մերոյ Յի-
սուսի Քրիստոսի ի Բեթլէմի ԱՅ ուր եւ
յարոց զՂԱԶԱՐՈՍ չորեքօրեայն ի մեռե-
լոց: Երանելոյն ՅՕՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՔԵՐԱ-
ՆԻՆ Կ. ՊՈԼՍԻ Եպիսկոպոսի ասացեալ ի
ՅՕՀԱՆՆՈՒ աւետարանին մեկնութենէ.
«Էր ոմն հիւանդացեալ ասէ Ղազարոս ա-
նուն ի Բեթանիայ ի զեղջէ Մարիամայ եւ
Մարթայի քերց նորա, այս այն Մարիամ
է որ օծ զտէրն իւզով... (155բ) զժողո-
վուրդն շարժել կամէին զի ի մահ մատ-
նեանն զնա»:

— Ճառս տարրեր է Մատ. էջ 597 յիշ-
ուած 5 ճառերէն. հմտ. 1-ին վերոյիշեալ
աղբիւրները:

ԽԴ. Բ. 18. 155բ.

(Վեցերորդ չարաթօրն Ղազարու ճա-
շուի) սրբոյն ՅԱԿՈԲԱՅ ՍՐՃՈՅ Եպիսկո-
պոսի ասացեալ ի յարութեանն ՂԱԶԱՐՈՒ.
«Բաց զշրթունս իմ խօսել վասն քո Որդի
Աստուծոյ զի քեւ բարբառին ամենայն
բանաորք փակեալ է ի մեղաց... (160բ)
զոր կենդանացոյց զնա Որդին Աստուծոյ
Յիսուս ի փառս Հօր եւ ամենաաւերբ Հոգ-
ւոյն որում վայելէ փ. ի. եւ պ. եւ ա. եւ
մ.»:

— Տե՛ս Assem. Bibl. orient. I. p. 322.
— Տաշեան Յուդակ. 1122. — Մատ. էջ
572. և ԼԹ. վերև. 1) J. B. Abeloos, de
Vita et scriptis sc. I. Batnarum Sarugi,
1867. 2) P. Martin un évêque poète ou
Jacques de Saroug. Revue d. sciences
eccl. 1876 Oct.-Nov. Zingerle. ZDMG.
1858-61.

ԽԴ. Գ. 1. 160բ.

Տեառն ՅՕՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՔԵՐԱՆԻ Կ.
Պոլսի Եպիսկոպոսի, ասացեալ ի գալուստ
Փրկչին մերոյ յԵՐՈՒՄՍԱԿԻՄ. «Քրքեւ մօտ
եղեն ի Բեղփաղէ եւ ի Բեթանիայ մօտ ի
լեառն ձիթենեաց յայնժամ առաքեաց...

(162բ) լիցի ամենեցուն մեզ հասանել ընդ
սուրբս իւր շնորհօքն Քրիստոսի Փրկչին
մերոյ որում վայելէ փ. ի.»:

— Ճառս դեռ չէ հրատարակուած մին-
չեւ օրս. տե՛ս վերև աղբիւրները:

ԽԵ. Կ. X⁸. 162բ.

Ի մեծի աւուր արմաւենեացն սուրբ
վարդապետ ասացեալ յաւետարանի մեկ-
նութենէ. «Եւ զան յերիբով եւ ընդ եւա-
նել նորա յերիբովէ աշակերտօքն եւ բա-
ղում ժողովրդօք որ զիմէի (?) Բարդի-
մէոս կոյր մուրացիկ... (166բ) որպէս զի
հանդերձեալ բարեացն արժանի լիցուք
հասանել շնորհօք եւ մարդասիրութեամբ
Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիս-
տոսի որում վայելէ փ.»:

ԽԶ. Գ. 3. 166բ.

Մեծի եւ հրաշափառ գալուստեան Տեառն
մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, երանելոյն
Աքբա ԵՓՐԵՄԻ Խորին աստուրն երբորդեան
ասացեալ տօնիս քաղերանութեան. «Ի
տօնս տօնից ի ընտրողութեամբ հրաւիր-
եալ էք եղարք իմ սիրելիք, մատուցէք
զարդիւնս մատուցէք զարդիւնս զովու-
թեանց իմաստուն հրաւիրողին ձերոյ...
(174ա) եւ փրկեաց զքեզ ի մոլորութենէ
Քրիստոս Փրկչին ամենայն արարածոց,
որում վայել է.»:

— Ս. էջմիածնի թիւ 915-ր ունի այս
ճառ. — տե՛ս նաեւ Մատ. էջ 457. — տ.
վերև:

ԽԷ. Ե. 1. 174ա.

Ի մեծի շարաքուն երկուշարքի օրն ե-
րանելոյն ՅՕՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՔԵՐԱՆԻ ա-
սացեալ մինչ ի յափտսն էր. «Եւ արդ մի
որ Աստուծոյ ստեղծուածոյն մեղադիր
լինիցի, քանզի որպէս զԱզած ստեղծ Աս-
տուած նոյնպէս եւ զեւայ չինեաց...
(178բ) եւ անճառ փառացն Աստուծոյ ար-
ժանի լիցուք հասանել, փառաւորելով
զՀայր եւ զՈրդի եւ զՍ. Հոգին յ. յ. ա.»:

— Տե՛ս վերևի աղբիւրները: Հուանակ.
չէ հրատարակուած:

ԽԸ. Կ. 19. 178բ.

Ի մեծի շարաքուն երկուշարքի աւու-
րին, երանելոյն ՍԵԻՔԵՐԻԱՆՈՍԻ Եպիսկո-
պոսի ասացեալ ի թըգեմույն որ ցամաքե-
ցաւ. «Եկե՛ն տեսանելով ծառ ծաղկեաղեա-
ցրս եւ կամ աղբիւրս ջրաբուղիս նովին տե-

սուժեամբ ընձեռէ... (181թ) և զկեանս
ամենեկուն պայծառացուցեալ Քրիստոս
Աստուած մեր յորում վայել է փառք ի
և ւր. ա. և ւ. և յ. յ. ա. »:

— Հաւանականաբար Սեր(ւ)երիանոսի
Գարադու (Cabala) ճառերէն մէկը. գործը
տե՛ս J. B. Aucher. Severiani sive Se-
beriani Gabalorum episcopi Emesensis
Homilae. Վենետ. 1827. «ճառք» 1830-ին.
— Մատ. էջ 679-688. Տ. Յուց. 1148:

ԽԹ. ք. 1. 182ա.

Երանելոյն ՅՈՀԱՆՆՈՒ Ոսկեբերանին
Կ. Պօլսի եպիսկոպոսի ի ՄԱԹԷՈՍԻ աւե-
տարանին մեկնութենէ. «Եւ իբրեւ Լյա-
նէր յերուսաղէմ առ զերկոտասանն ա-
ռանձինն... Ո՛չ վաղվաղակի Լյանէ յե-
րուսաղէմ ի Գալիլիէ Լկեալ այլ նախ նշա-
նքս առնէ... (187ա) զի որք մեծանան ի սր-
նոսի խորհուրդս այնք փոքր լինելոց Են և
ոչ մեծ, և Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ
վայել է փ. »:

— Հմտ. վերեւի աղբ. հետ:

Ծ. ք. 1. 187ա.

Մեծի աւուր Երեմիաքաթին երանելոյն
Յ. Ո. Կ. ՊՈԼՍԻ եպիսկոպոսի ի ՄԱԹԷՈՍԻ
աւետարանին մեկնութենէ. «Յայնժամ նը-
մանեցի արքայութիւնն Երկնից տասն
կուսանաց... Այս առակ առաջնոցն նմա-
նէ Հաւատարիմ ծառային... (189ա) և
յրեկերացն օգուտն արկցուք զայն ի կիր և
Քրիստոսի փ. »:

— Տե՛ս վերեւ, Montf. VIII, 2, p. 45չ.
Հմտ. ՄԼԿն. Պօղ. Բ. 744:50:

ՄԱ. ժ. 1. 189ա.

Նորին ՅՈՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՐԵՐԱՆԻ ի
տոյն աւետարանիս մեկնութենէ. «Յոր-
ժամ զայցէ որդի մարդոյ փառօք Հօր իւ-
րոյ և ամենայն Հրեշտակք ընդ նմա յայն-
ժամ նստցի... Գաղցրութիւն ճառիս զոր
ստղպ ոչ կարեմք ոչ կարեմք յեղեկույ
լուիցուք... (191թ) նոքա յիրաւի տանջին
և սոքա շնորհօք պսակին, որում և մեք
արժանի լիցուք պարզեաց Տեառն մե-
րոյ Յիսուսի Քրիստոսի որում փ. »:

— Տե՛ս վերեւի աղբիւրներ:

ԾԲ. ք. 6. 191թ.

Երանելոյն ԳԻԿՈՐԻ ՆԻՍԱՑԻՈՅ առ
ի յորդորումն մանկանց սրբոյ եկեղեցւոյ
ի կուտութիւն. «Մտաւոր և բանական

կենդանի այս մարդ աստուածային և ա-
նարատ բնութեանն զործ և նմանութիւն
Լկեւ, քանզի այսպէս յաշարարութեանն
... (194ա) և պտանել զողորմութիւն ի
զկպ ժամանակի յայնժամնէ »:

— Հայերէնը 22. Յոյնը 24 զլուս յայց
նման. տե՛ս Migne, XLVI, 317-416. Ուրիշ
նմանօրինակ ճառ մը տե՛ս Մատ. էջ 336.
— Հմտ. Տ. Յուց. էջ 8 և 230. — տե՛ս
նաեւ 1075 և մեր թիւ 51, Բ:

ԾԳ. ժա. 1. 194թ.

Երանելոյն ՅՈՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՐԵՐԱՆԻ
Կ. ՊՈԼՍԻ եպիսկոպոսի ասացեալ ՅԱՆՀԱՍ
զիրքս իր. «Յորժամ զմտաւ ածեմ զղիւ-
րածախութիւն կենցաղոյս և զամաց գեր-
կարավարեալ շրջանակս և զմարդկան
զրազմափոյթ կենցաղափարութիւն և
զաշխարհական տաղնապըս... (196թ) զի
խոստացելոց բարեացն արժանի լիցուք ի
Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր որում փ.
յ. յ. ա. »:

— «Զիրազ զարիւն Երկինք որպէս մա-
քաղաթ» (194թ). Տե՛ս Մատ. էջ 602: —
Տ. Յուց. էջ 1128. «Անհասից» ճառերէն —
տե՛ս. Migne, XLVIII, 701-812. (1-5) —
Montfaucon, I, 444-91, 541-7 և 525-9:

ԾԴ. ա. 20. 197ա.

Մեծի շաքաթուն չորեքշաքաթոց աւուրն
Երանելոյն ԶԱՔԱՐԻԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒ-
ՂԻԿՈՍԻ ասացեալ ի ՄԱԹԷՈՍԻ յա(ւ)նե-
տարանին մեկնութենէն. «Երեկ զմեծ օր
Երեքշաքաթին տօնախմբել արժանաւորե-
ցաք արարչական թելադրութեամբն օ-
ժանդակել, իսկ այսօր... (203ա) և
խոստացելոց բարեացն հաղորդս արասցէ
զհաւատացեալքս անուան իւրոյ և նմա
փ. յ. ա. »:

— 197. «Եւ յիսկզբանցն ժողովեալ ա-
մաց շրջարեութիւնն ըստ լուսնի և արե-
ական տարրերութեան հաւաքեալ ժողո-
վին, որ լինի մի շրջանն 532 ամ »:

— Հմտ. Հայկական Հ. Դպրութեան
Պ. ի, էջ 503. տպ. 1897: Զաքարիայի
և զրութեանց համար այլ աղբիւրներ
տե՛ս Տաշեան Յուց. էջ 1087. — Մատ. էջ
748-9, և «Պատմութիւն» 500-3:

ԾԵ. ժք. 1. 203ա.

Երանելոյն ՅՈՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՐԵՐԱՆԻ
ի ՄԱԹԷՈՍԻ աւետարանին մեկնութենէ.
«Յայնժամ չոքաւ մի ոմն յ12 Յուդայ
սկարտլտապի... Յայնժամ երբ յորժամ

դայս ասաց, յորժամ զթուղեւոյն ճառեաց
... (206բ) իրբեւ զգեաւորեք ոչխարաց եւ-
կեակաւ մեզ զայլք»:

— Տես. վերեւ. կը պակսի:

ԾԶ. ժգ. 1. 206բ.

ՅՕՀԱՆՆՈՒ (Ոսկեքերանի) ընթերցուա-
ծոց մեկնութեան. «Բնիկ չորրորդ աւուրն
կանուին որ է Երրորդ շարաթուն թիւս եւ
հինգերորդ ըստ միւս խորհրդոյ որ զերթն
ցուցանէ մեզ... (209բ) Էլից զշար խոր-
հուրդն զոր ունէր առ ի մատենէլ»:

— 208ա. «Եւ Լոթնեւորդ կաթուղիկէն
ասացեալ ի Յուդայէ Յակորայ Եղբօրէ որ
ասի կնիք բխրացն կաթուղիկէից»։ 209.
«Ձայս իմաստս ուսուցանէ Երանելին Կիւ-
րեղ աստուածաբան յերախայից վարդա-
պետութեանց ասէ, յասելն մարդարէին
քննեալ Թէ փորձիցէ ամենայն մարդ որ-
պէս եւ ես դատ փորձ վասն նոցա... որ-
պէս եւ մեանչիւղադոքն Քրիզոր Լուսուցա-
նէ ի ճառին որ վասն հաւատոյ յետ 12
դիտոց նկոյից մեկնութեանն ասէ. յա-
նապատի փորձեցաւ ոչ փորձութեանց ի
նեքոյն անկեալ այլ զմեր փորձութիւնն
յառաջ կոչելով անոտի զփորձողան ցուցա-
նէ...»

— Ճառար թէպէտ Յովհան Ոսկերեա-
նին կը վերադրուի բայց անորը չէ ապա-
հովարար, որովհետեւ անոր ճառերու մը-
շակման ամբողջ արուեստէն տարբեր է
ան, եւ անոր ընծայուած ալլ ճառերու
մէջ եւս կարելի չէ զայն դտնել:

ԾԵ. բ. 20. 209բ.

Ի մեծի հինգշաբաթոց աւուրն երանել-
ւոյն ԶԱՔԱՐԻԱՅ ՀԱՅՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ասացեալ ի ՄԱԹԷՈՍԻ աւետարանին մեկ-
նութեան. «Յերեկեան եւ ի դնացելումն
աւուր զմեծի չորեքշաբաթու զսքանչելի եւ
զհրաշափառ զփրկաւէտ խորհուրդ տո-
նախմբել արժանաւորեցաք շնորհելով մեզ
զպարգեւս... (218ա) այլ խոյս ետ յե-
րեաց Տեառն եւ ել արտաք ելաց դառ-
նապէս»:

— Տարբեր Տ. Յուցակի թիւ 224¹¹⁵, էջ
581-էն. չէ յիշուած նաեւ «պատմութեան»
մէջ, տե՛ս էջ 503:

ԾԸ. ժգ. 1. 218բ.

Երանելւոյն ՅՕՎՀԱՆՆՈՒ Ոսկեքերանիին
ի ՄԱԹԷՈՍԻ աւետարանին մեկնութեան.
«Մինչդեռ ուտէին նոքա առ Յիսուս հաց
զոհացաւ երկէ... Բա՛րէ անմտութեանն

Յուդայի, քանզի եւ նա անդ էր եւ եկն զի
եւ ի խորհրդոյն եւս հաղորդեցին...
(221բ) խաղում վարձն առնուցումք ի
Քրիստոսէ Աստուծոյ մերում որ է օրհ-
նեալ յ.»:

— Հմտո. վերեւ. կը պակսի:

ԾԹ. ժե. 1. 221բ.

Նորին Յ. ՈՍԿԵՔԵՐԱՆԻ Ի ՄԱԹԷՈՍԻ
աւետարանին մեկնութեան. «Յայնժամ
զայ Յիսուս ընդ նոսա ի զեղ մի որ կոչի
Գեթսամանի եւ ասէ ցաշակերտսն նրա-
տարութ աստ... քանզի անբաղ էին ի նմա-
նէ ասէ կացէ բայդ... (224ա) զի եւ հո-
գեւոր բարութեանցն արժանի լիցուք հա-
սանել ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր ո-
րում փ. յ. յ. ա.»:

— Տես վերեւ. կը պակսի:

Կ. ժգ. 1. 224ա.

Ն. Յ. ՈՍԿԵՔԵՐԱՆԻ Ի ՄԱԹԷՈՍԻ ա-
ւետարանին մեկնութեան. «Եւ ահաւասիկ
մի ոմն յայնցանէ որ անդ էին ձկեալ ըլ-
ձեռն եւ եհան զտուր իւր... ո՞վ ինչ որ
զուրկն եհատ, Յովհաննէս ասէ թէ Պե-
տրոս էր... (227բ) զի մի եւ նշմարանք
ինչ երեւեցի պատասխանատուութեանն»:

— Տես վերեւ. կը պակսի:

ԿԱ. գ. 20. 227բ.

Ի մեծի ուրբաթի աւուրն երանելւոյն
ԶԱՔԱՐԻԱՅԻ խայոց կաթուղիկոսի ասա-
ցեալ ի ՄԱԹԷՈՍԻ աւետարանին մեկնու-
թեան. «Յերեկեան աւուրն որ զհրաշա-
փառ հինգշաբաթոջ հոյակապ խորհրդա-
ծութեան օր տօնախմբել արժանաւորեցաք
ընկալեալ պարգեւս... (236ա) Այլ նոքա
կրեցնէն պատիժս եւ եկեղեցի պարծի ի
Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր յորում փ.
յ. յ. ա.»:

— 232բ. «Քանզի նշանակէ զերկու բը-
նութիւնսն Քրիստոսի միաւորեալ անորո-
շելի... սքանչելի խառնումն եւ անքան
միութիւն, մի անձն եւ մի տեսակ... մի
Քրիստոս եւ մի որդի»։ 233բ. «Երկնչէին
ի նմանէ թէ զուցէ իշնանիցէ ի խաչէն զոր
օրինակ յԱրտեւան լերինն, ոչ կարացին
զաշավէժ առնել զնա եւ ի տաճարին ոչ
կարացին քարկոծել»:

— Հեղինակին անշուշտ ծանօթ էին նաև
մի շարք անվաւերականներ. «Արտեւան»
լերան մասին տե՛ս օր. Թանգարան Հ. Հ.
եւ Ն. Դպրութիւն, Անկ. Գիրք, I, էջ 226
եւ այլն:

— Հմտ. «Պատմութիւն» էջ 503. վեր-
նագիրը ճշտիս:

ԿԻ. ա. 21. 236ա.

Սրբոյն ԿԻԻՂԻ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԱՅ հայ-
րապետին. «Արդ կայեցին ասէ զՅիսուս
և առեալ տարան ի դաւիթ քահանայա-
պետին, կամիս տեսանել թէ և այն զրեալ
է, վասն նոցա ասաց Նսայի... (239ա)
նորա խոցեցին զկեանս և մեք արաք ըզ-
րածակ սուրբ և ապրեցաք»:

— ԿԻՐԵՂ ԵՐՈՍԱՂԵՄԱՅԻ զործերը
տէս. Մատ. 524-9, և Տաշեան Յուգ.
1102:

ԿԳ. ա. 22. 239ա.

Երանելոյն ԵՂԻՇԷԻ հայոց վարդապե-
տի ասացեալ ի խաչելութեանն գրոց.
«Արդ իրեւ ետես դատաւորն ԼԹէ ամե-
նայն բաղմութիւնն միարան աղաղակն
և ասեն ի խաչ Հան և ԼԹէ ի նա և ս ձգէ
զրանս հայոյութեան, վասն արքունի
իրաց, վաղվադակի ջուր խնդրեաց...
(243բ) ասացեն լերանց անկերութի ՎԵ-
րայ մեր և ըլրոց թէ ծածկեցէք զմեզ»:

— Տպ. Վենետ. 1859, էջ 266. հմտ.
«Պատմութիւն» էջ 334-349. — Տաշեան
Յուգ. էջ 1081-2:

ԿԻ. ԺԷ. 1. 243բ.

Երանելոյն ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՅԵՐԱ-
ՆԻ Կ. ՊՈԼՍԻ եպիսկոպոսի ի խաչելու-
քիւնն Տեառն. «Այսօր Տէրն մեր ի խաչի
և մեք տօնս տօնեմք, զի ուսանիրիս թէ
խաչն տօն է և Ժողով հոգեւորական,
քանի յառաջ և ս խաչդ անուն էք...
(246բ) ԼԹՈՂ ԼԹէ զղջացեալ և ապաշ-
խարեալ էին»:

— ՏԼՍ Մատ. էջ 593 և վերելի աղբ.:

ԿԵ. դ. 20. 246բ.

Ի մեծի աւուր շաքարուն քաղման Տեա-
ռն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի երանելու-
ոյն ԶԱՔԱՐԻԱՅԻ հայոց կաթուղիկոսի
ասացեալ. «Յերեկեան ի զնացելումս ա-
ւուրն զվեցերորդ աւուրն զմեծ ուրա-
թուն զլերաղանց և զաշխարհակեցոյց
զխորհուրդն ապօտարար շարակարկեցաք
... (254բ) և այնպէս արժանաւորք եղի-
ցուք հանդերձելոյ քարեացն հասանել,
Հնորհօք և մարդասիրութեամբ Տեառն
մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի որում վայել է
փ. ի. և պ. ա. և մ.»:

— ՏԼՍ Թաղման ուրիշ քարոյ մը Զա-
քարիայի, Տ. Յուգ. Թիւ 224¹¹⁷, էջ 581:

ԿԶ. ք. 22. 254բ.

Երանելի և ս. վարդապետին հայոց Ե-
ղիշէի ասացեալ ի քաղումն Տեառն մե-
րոյ Յիսուսի Քրիստոսի. «Եկն ասէ Յով-
սէփ Արեմաթացի համարձակեցաւ Լմուտ
առ դատաւորն և խնդրեաց զմարմինն
Յիսուսի, իրեւ լսես զհամարձակեցան
... (258բ) և արժանի արար զարարածս
իւր օրհնել և փառաւորել զՀայր և զՈր-
դի և զսր. Հոգին յ. ա.»:

— ՏԼՍ տպ. էջ 291չ.:

ԿԷ. գ. 6. 258բ.

Երանելոյն ԳՐԻԳՈՐԻ ՆԻՒՍԱՑԻՈՅ Ե-
պիսկոպոսի ներքողեան ասացեալ ի քա-
ղումն Տեառն եւ ի ՅՈՎՍԷՓ ԱՐԵՄԱԹԱ-
ՅԻՆ. «Գովկի է ինձ այս Եկեղեցական
օրէնք, որ ստորաստեաց մեզ այսօր զե-
րեքօրեայ մահուան և զյարութեան Տեա-
ռն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի զյիշատակս
տօնել... (265բ) զի զու միայն և անո-
խակալ և մարդասէր Քրիստոս Աստուած
և Փրկիչ մեր և քեզ ընդ Հօր և Հոգ-
ւորդ սրբոյ վ. փ.»:

— ՏԼՍ. Մատ. էջ 372:

ԿԸ. ԺԸ. 1. 265բ.

Երանելոյն Յ. Ո. Կ. ՊՈԼՍԻ եպիսկո-
պոսի ներքողեան ասացեալ ի ս. յարու-
քիւնն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. «Պայ-
ծառ է զատիկս Ժողով և մեծ պատիւ է
տօնիս. զհին և զնոր խորհուրդս շրջա-
փակեալ ունելով և այնչափ է յայնութիւն
աւուրս ուրախութեան... (267բ) փառա-
ւորելով զՀայր և զՈրդի և զսր. Հոգին
յ. յ.»:

— ՏԼՍ ուրիշ «Յարութեան ճառ» մը,
էջ 593. Տաշեան Յուգակի:

ԿԹ. դ. 4. 267բ.

Երանելոյն ԳՐԻԳՈՐԻ ՍՓԱՆՁԵԼԱԳՈՐ-
ԾԻՆ ի յարութիւնն Քրիստոսի Աստուծոյ
մերոյ. «Էր Աստուած և Եկե մարդ, ոչ
հեռացեալ յաստուածութենէն, այլ որ
էրն նոյն Եկաց անիպոխիսի... ոչ երկու-
թիւն այլ միութիւն անբաժանելի»:

Հ. գ. 18. 267բ.

Սրբոյն ԶԱԿԱՐԱՅ ՍՐՃՈՅ եպիսկոպոսի

ներբողեան ի ս. յարուրիւնն Գրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. «Այսօր ուրախութիւն մեծ լի ընտրողութեամբ զարհուրեցուցանէ զիս, պատմել զրան մարդարէին որ տսէ... (271բ) և մահ նմա ոչ եւս տրիէ որում ընդ Հօր և սր. Հոգւոյն վայել է փ. և ալին»:

— Տէ'ս Assem. III, p. 326 և Տաշեան Յույց. Թիւ 2¹⁸, էջ 9:

ՀԱ. ա. 23. 271բ.

Ի յիշատակի ս. ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԿԱՐԱՊԵՏԻՆ և Մկրտչին Գրիստոսի սրբոյն ԵԻՍԵԲԵԱ եկեղեցական պատմութեմէ. «Յետ անկու ժամանակի հատեալ զլուսին Յովհաննու Մկրտչի Հերովդէս չորրորդայետ... ի նմանէ զվրէժն Յովհաննու Մկրտչի»:

ՀԲ. Ժք. 1. 272ա.

Երանելւոյն ՅՈՎՀ. ՈՍԿ. Կ. ՊՕԼՍԻ Եպիսկոպոսի ի նոր կիրակէն և ի հաւատալն ԹՕՄԱՅԻ առաքելոյն. «Ահա դարձեալ տօն, ահա դարձեալ փրկութիւն ողւոյ վաքելչարար, այսօր հատուցանել ձեզ զայս բան և ինձ հատուցանողիս հարըստանալ և ձեզ ընդունողացդ օգտել... (280բ) զի որք ի Քրիստոս մկրտեցան ասէ զՔրիստոս զղեցան որում վ.»:

— Տէ'ս Մատ. էջ 586:

ՀԳ. ի. 1. 280բ.

Ապրիլի 7-ն անտիփ է հայոց զոր տօնն եկեղեցիք ուղղափառաց գտօն անտեաց հրեշտակապետին. որ առ Կոյսն Մարիամ, երանելւոյն ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿ. Կ. ՊՕԼՍԻ Եպիսկոպոսի անտիփ սրբուհոյ Աստուածածնին. «Դարձեալ խնդութեան անտիք, դարձեալ աղատութեան զգացումն, դարձեալ վերստին կոչումն, դարձեալ ի վեր ճանապարհ... (283ա) քանզի նաև խաղաղութիւն մեր յորում լիցի ամենեցուն մեզ հասանել չնորհօք և մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ և ալին»:

— Տէ'ս Մատ. էջ 584:

ՀԴ. ա. X³. 293բ.

Սկզբէն ԹԼԵՐԻ. Կը սկսի Թղ. 286. «Ո՞րրեւս ամարդ ընդ անօրէնս համարեալ և իրրեւ զԱստուած զարքայութիւնն անօրինիս պարզեւեաց, ո՞՞րրեւս այր մի աղքատ 30 արծաթոյ վաճառեալ... (293բ Կը վերջնայ) ի սմա եղաւ փրկադործն

մեր Քրիստոս իբրեւ մարդ մահացեալ և ի սմանէ յարեալ աստուածապէս մարմնովն առեցեալ որ է աշուոր սերօքէից և քերօքէից և ամենայն անմարմնական զինուորութեանց ընդ որում Հօր և սր. Հոգւոյն փ. յ. յ. ա.»:

— Խաչի ճառ մըն է այս:

ՀԵ. իա. 1. 294ա.

Երանելւոյն ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՔԵՐԱՆԻ Կ. Պօյսի Եպիսկոպոսի ներբողեան ասացեալ ի վարս եւ ի նահատակութիւն սր. ԳՐԻԳՈՐԻ հայոց մեծաց հայրապետի և ԼՈՒՍԱԽՈՐԶԻ ի խնդրոյ հայագին ուրումն Եպիսկոպոսի և վարդապետի ԳԻՆՈՍԿՈՐՈՍ անուն կոչեցեալ եւ այլ եւս յոգնախումբ քաղմութեանն քրք ժողովեալ էին յաւուր յիշատակի. մեծանշակ տօնի սր. ԼՈՒՍԱԽՈՐԶԻՆ արեւելեան աշխարհին: «Հրաշալի է մեզ տօնս այսօր ևս պայծառազոյն քան զսովորական շարադրութիւնս և զի՞նչ իցէ պատճառս կամ ո՞ր արդեօք կոչնատէրն բազմաճոյլ հանգիսի (312բ) և արժանաւոր լինել Երանաւետ խոստմանցն զորոց լիցի ամենեցուն հասանել ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր ընդ որում Հօր և ս. Հ. փ.»:

— 298բ. Տրդատին ակնարկելով կ'ըսէ. «Պատուհասեալ լինէր բռնաւորն հանդերձ զօրօքն զժողակաղոյն հարուածովք, քանզի փոխեալ լինէր ի մարդկային բնութենէն ի կերպարանս խոզի... ողորմելի կերպարանաւ, յանդուզն ժպտող զիւրակն մոյիկանաց նմանեալ, իբրեւ զիինձ վայրենի յանառի բնակելով և որպէս զնոսա ի մէջ նոցին» : — Ինչպէս այս հատուածին, նոյնպէս և այլ կտորներէն կարելի է նկարագրեն իր հեղինակին Ազաթանգեղոսի աւանդութիւնը քաջ յայտնի էր:

— Յ. Ոսկերերանի անունով ս. Լուսաւորչին ընծայուած յայտնի 2 ներբողները տէ'ս տպ. Մեկն. Պօղ. Բ. 792-826, 826-41. և Սոփիք Դ. 1-87, 89-125, հմմտ. «Ճոռքաղ», 1861-2. Յաւել. էջ 1-33, որուն համաձայն այս ճառը յունարէնէն հայերէնի պէտք է վերածած ըլլայ Ն. Շնորհալի, օգնութեամբ Արրճ. «Ղրամատիկոսի»: Միսթարեանց յատին. Թարգմանութիւնը տէ'ս Beati J. Chrysost. oratio panegyrica, և այլն. Վենետիկ, 1878. — տէ'ս նաև ձեռագիր Տ. Յույց. 1028 և Մատ. էջ 586:

ՀԶ. Դ. 6. 312բ.

Ի յիշատակի սրբոյն ՍՏԵՓԱՆՆՈՍԻ յա-

նաջ սարկաւագի եւ նախավկայի երանելւայն Գրիգորի Նիիսիոյ Յիսիոս եպիսկոպոսի ինն ՅԲԱՆՈՒԹԵԱՆ գրոյն. «Տէր մեր եւ արարիչ զապականութիւնն անտես առեւելով զընտելանս կանխաւ ձայնէր տկարացուիցն, որպիսի ինչ է նա՛տակութեանցն յաղթանակ... (316թ) զի նոցա է արքայութիւնն երկնից ինքն Տէրն եւ Փրկիչն Յիսուս Քրիստոս որում փառք յ»:
— Տէ՛ս Մատ. էջ 373. — յունարէնը՝ Migne, XLVI, p. 788ff. (2). — տէ՛ս Տ. Յուց. էջ 48, 336, 829 ալլ ձեռագրեր:

ՀԵ. դ. 3. 316թ.

Երանելոյն արքայ ԵՓՐԵՄԻ խորին ասորոց ներքոյ (ե)ղեան, ասացեալ ի նախավկայն Քրիստոսի սուրբն ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ. «Անդրանիկն մարտիրոսաց կոչեաց զմեզ ի հոգեւոր հարսանիսն իւր, շնորհաւ մեզ տէր պարգեւօք մտանել առ նա... (320ա) օրհնեալ է Քրիստոս որ ետ նմա զօրութիւն եւ յաղթութիւն եւ պսակ փառաց»:
— Տէ՛ս Մատ. էջ 459. տպ. տէ՛ս Դ. 143-149. տարբեր Վիեննացոց ձեռագրէն, հմտ. Տաշեան Յուց. էջ 95, թիւ 10.7:

ՀԸ. դ. 13. 320ա.

Սրբոյն ԱՊՈՒՆԱՍԻ Աղէքսանդրացոյ ասացեալ ի սբ. նախավկայն ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ. «Պայծառ եւ նորահրաշ է խորհուրդ տօնիս ո՛վ եղարար իմ սիրելիք եւ ըստ արփիսփայլ արեղանիսն ծառայաթից սրիսալիս զործէ... (324ա) եւ յաղկս երկրածնայ լանահանաց յաւիտեանն է»:
— Տէ՛ս Մատ. էջ 282: Ալլ զընտելանքու մասին տէ՛ս Տաշեան Յուց. 1053շ.:

ՀԹ. գ. 7. 324ա.

Երանելոյն ԲԱՐՍԷԼԻ ԿԵՍԱՐՈՒԻ եպիսկոպոսի ի նախավկայն Քրիստոսի սուրբն ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ. «Ամենեւեան որ սիրելեացն ճաշոյն յօրինեցին, զպատրաստութիւն զանապան կերակրոցն պատրաստեն խումբս... (326թ) հանդիպեցուք խոստացելոց բարեացն ընդ քեզ եւ ընդ ամենայն սուրբս ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր ընդ որում»:

— Տէ՛ս Մատ. էջ 332. եւ Տաշեան Յուց. թիւ 2⁶², էջ 12:

Ձ. Բ. 23. 326թ

Ի յիշատակի սրբոց առաքելոցն Քրիստոսի ՊԵՏՐՈՍԻ եւ ՊՈՂՈՍԻ սրբոյն (ԵԻ)–

ՍԵՐԻ ԿԵՍԱՐՈՒԻ եպիսկոպոսի եկեղեցական պատմութեան յերկրորդ դպրութեան. «Քայլ սակայն երկնաւոր շնորհացն Աստուծոյ որ զօրանան ի պաշտօնեայ իւրեանց ամենայն ուրեք, ուր եւ հասանէին եւ երեւէին... եւ վասն այսորիկ ոչ ժողովն Սիմոն եւ ո՛չ ալլ ուրութ... (528ա) եւ այսպէս կարգ ըստ կարգի եւ զայլոց առաքելոցն... եւ զառաջնորդն ամենայնի զսր. Հոգիին, ա. եւ մ. եւ այլն»:

— Եւսեբիոսի մասին տէ՛ս «Մատ.» էջ 434–43. եւ Տ. Յուց. էջ 1085, ուր եւ նրման հատուածներ:

ՁԱ. ա. X¹⁰. 228ա.

Գործք ՊԵՏՐՈՍԻ եւ ՊՈՂՈՍԻ սրբոց առաքելոցն քէ զիարդ կատարեցան ի ՀՈՒՄ. «Էւ եղև յետ երանելոյ սրբոյն Պօղոսի ի Գողոյ Միլիտիմացոց կղզոյն եւ զալ նմա ի կողմանս իստալացոց, լսելի եղև հրէից որ էին երեցադեռիցն ի Հռոմ, Լիւք Պօղոս խնդրէ առ կայսր զալ, ի տրտմութեան ապա անկեալք եւ ի տարակուսան մեծամեծս, ասեն ցմիմանս... (336թ) եւ ի բաց տարեալք եղեն յերեսաց ներոնի առեալք զվճիռ մահու»:

— Տէ՛ս նման բայց համառոտ «գործք» մր, Տ. Յուց. թիւ 224²⁶, էջ 574. եւ նմաններ էջ 1141, հմտ. — R. Lipsius. Acta apostol. Lips. 1891. Acta Petri et Pauli, p. 178–222. — հմտ. նաեւ Յայտնաւորք:

ՁԲ. ա. X¹¹. 336թ.

Վկայաբանութիւն սրբոյն ՊԵՏՐՈՍԻ առաքելոց զլիսաւորի. «Երանելին Պետրոս առաքեալ հանդերձ եղարարք էր ի Հռոմ քաղաքի, մեծաւ ուրախութեամբ — ի տէր զո՛ւնաւորով... (339թ) յորում երանելին Պետրոս ի կենացս վճարեցաւ եւ փոխեցաւ ի Քրիստոս»:

— Տէ՛ս նման «Վկայութիւններ» Տաշեան Յուց. էջ 1142. հմտ. նաեւ Lipsius Acta. յերեւ:

ՁԳ. ա. X¹². 340ա.

Վկայաբանութիւն սրբոյն ՊՈՂՈՍԻ առաքելոցն Քրիստոսի. «Եկին հասին ի Հռոմ, Ղուկաս ի Գալիլէ, Տիտոս ի Տաղմատիոյ եւ անդ մնային սրբոյն Պօղոսի եւ իբրեւ եկն ետես զնոսա եւ ուրախ եղև եւ անդ արտաքոյ քաղաքին տուն ի վարձու կալեալ... (343ա) իսկ զօրականաց յուլիս յերկուսն եւ Պետապատուեալ

և և Պոնտիփոնեայ ի նորին ամսոյ յոթն փառաւորելով զամենատրք զերրորդուն թիւնն»:

— Տէս նոյն և նման վկայարանութիւններ Տ. Յուլ. Թիւ 2⁶⁵ (էջ 12) և 7. Բ. (էջ 48) հմտ. էջ 1141. — Acta Pauli mss. Lipsus վերև, էջ 104-117:

ՁԳ. ա. 24. 343ա.

Թուխտ Դիոնէսիոսի առ ՏԻՄՕԹէՈՍ աշակերտն ՊՕՂՈՍԻ առաքելոյն, յաղագս մահուանն ՊԵՏՐՈՍԻ և ՊՕՂՈՍԻ առաքելոցն Բրիստոսի. «Ո՛վ աշակերտ աստուածային և որդի հոգւեոր սիրտ և խորհուրդ կատարիչ կամաց նորա որ վեր ի վերոյ... (346բ) ընդ որում և զպսակն սոցուր ի Քրիստոսէ Տեառնէ մերմէ որում փ. յ. ա.»:

— Տես. Մատ. էջ 384. — տե՛ս տպ. Յայտ. Կ. Պոլս. 1834 Յաւել. էջ 45-47: J. P. Paul. Martin. Pitra, Analecta sacra patrum antenicoenorum t. IV, p. 249-54. 261-71. լատին. 272-6, ասորեր. 241-3:

ՁԵ. իբ. 1. 346բ.

Երանելոյն ՅՈՂԱՆՆՈՒ Ոսկերեբանի Կ. ՊՕՂՈՍԻ եպիսկոպոսի ասացեալ ի սուրբ առաքելայն Բրիստոսի ՊԵՏՐՈՍ և ՊՕՂՈՍ. «Արդ վասն մեր ո՞ր որ աղօթեացէ երբէք, քանզի Պետրոս և Պողոս հրաժարեցին ի մէջն և նորա ևս որք զՊողոսի նախանձն ունէին... (349բ) որոց լիցի ամենեցուն ժամանել ի Բրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր, որում փ. յ. ա.»:

— 349բ. Եւքաղեա. — «Առ ներոնիւ կայսերը հոռոմայեցոց վկայեաց Պողոս առաքելս կտրել զլուրին սուսերաւ. յ36 ամի կենարար չարչարանացն Տեառն...» — և այլն Պողոսի մահուան ժամանակաւրութիւնը:

ՁԶ. ա. X¹³. 350ա.

Պատմութիւն վարուց և սքանչելեաց սրբոյ և մեծի առաքելոյ և աւետարանչի աստուածաբանին ՅՈՂԱՆՆՈՒ. «Յեւ համարանայոյ Տեառն մերոյ և Փրկչին Յիսուսի Բրիստոսի յերկինս, ժողովեալ ա. առաքելոցն ի միասին յերուսաղէմ... (362բ) վասն սքանչելադրութեանն Յովհաննու, ի փառս և ի պատիւ ամենասրբերորդութեանն ա. և այլն»:

— Նման ձեռագրեր տե՛ս Մատեն. էջ 671 (669-74) — հմտ. նաև Պերլինի Ms. or. 805, Թղ. 123. և Տ. Յուլ. 1124. Յու-

նար. առաջին անգամ հրատարակեց 1) Castalion, Προχοδρου... περι τοῦ Ιωάννου τοῦ θεολόγου καὶ ἐυαγγελιστοῦ ιστορία. 1563-ին. 2) Mich. Neander Prochoris... de Joanne theologo et evangelista historia. 1567-ին. 3) Ամէնէն աղէկ ուսումնասիրութիւնն ու հրատարակութիւնը հոգաց հանրաձայակ դիտնական աստուածաբան Theod. Zahn. Acta Joannis unter Benutgung von C. v. Tischendorf's Nechlass. Erlangen. 1880.

— Մեր վարքն ևս անշուշտ Պրոխորոսին բնծայելու է, որովհետև նա է պատմողը և առաջին ղէմքը գրութեան մէջ:

ՁԵ. բ. X¹³. 363ա.

Յաղագս ախորանց ամենագովելի և ս. առաքելոյն և աւետարանչին ՅՈՂԱՆՆՈՒ. «Իսկ միւսում աւուրն երեւեալ նմա ամենատէրն և ի տեսչեանն ասելով ցնա եթէ դարձիր անդրէն յեփեսոս և վարդապետեա զբանն ճշմարտութեան... (367ա) և ապա օրհնեալք ի նմանէն գնացին (յ)աշխարհն իւրեանց»:

— Նմանապէս Պրոխորոսի, տես. վեր. աղբ.:

ՁԸ. իգ. 1. 367բ.

Երանելոյն ՅՈՂԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՐԵՐԱՆԻ Կ. ՊՕՂՈՍԻ եպիսկոպոսի ի ս. առաքելայն ՅՈՂԱՆՆԷՍ և ՅԱԿՈԲՈՍ ի մեկնութենէ աւետարանին ՅՈՂԱՆՆՈՒ. «Արդ վասն այսորիկ առ սակաւ մի աստուածեղէն սեղանոյ անտի առեալ... (369ա) հալորդութիւն, որպէս և ոչ երկրաւորացս ընդ նմա»:

— Հմտ. Մատ. էջ 611. Migne և ՄԼԿՆ. Պողոսի. տ. վեր.:

ՁԹ. դ. 18. 369բ.

ՅԱԿՈԲԱՅ ՍՐՃՈՅ եպիսկոպոսի ասացեալ յաւուր մեծի խաչելութեանն Տեառն մերոյ Յիսուսի Բրիստոսի և յաւագակն որ իրաւիրեցաւ ի դրախտ և ի սերօրէն որ պաիէր գնանալարի ծառոյն կենաց. «Անծանօթ ծնունդ ծոցոյ քոյ հօր միածին, զարթո՛վ դքնարս իմ և փարթածացո՛ր ի պարզեաց քոց որ տեսնա իմ պատմել դմեծութիւն փրկութեան քոյ, երկեսէ քաղցր ձայնիւ տկար լեզու իմ դխորս քո... (380բ) զուարճացո՛ր զսա յարքայութեանդ մեծի փառաց քոց հայկեցորթեամբ և լեզգ փ. յերկինս և (յ)երկրի ընդ հօր և ամենասուրբ Հ. ա. և մ. »:

— Ճառիս կը հետեւի հետեւեալ ծանօթութիւնը. «Թարգմանեցաւ ճառս յասորոյ ի մերս հրամանաւ տեառն Գրիգորիսի կաթողիկոսի հայոց, ի ձեռն քահանայի ումման իսախակ անուն կոչեցեալ, ասորի յազգէ, անարհնատ զոլով մերոյ զպրու-թեանս, չաղփաղի եւ կոկորդախօս լելուաւ եւ ստուգ(ց. ձեռագրի մէջ)եցաւ ի սր. եւ անրիծ եւ ի մեծարհի եպիսկոպոսէ տեառն ներսխսէ հեռետոր իմաստա-սիրէ».

— Հմտ. ս. էջմիածնի թիւ 914. 922 ձեռագրերը. — Սեւանի ձեռագրերը ունին լիչատակարանս բառացի կերպով. — տե՛ս Մատ. էջ 373: Գործախտարար իմ կազմած Սեւանի զրչադրերու ցուցակը ձեռքիս տակ չէ, եւ ցալժմ չէ հրատարակուած: Այլ ձեռագրեր տե՛ս Տ. Յուց. էջ 8. 437. Assem. t. I, 325 նման չեն ասոր: Սրճեցու ճառերը ասորերէնի մէջ տաղաչափական են, մինչ հայերէնի մէջ արձակ:

Ղ. իդ. 1. 380բ.

Երբորդ կիրակէի ճաշուն ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՅԵՐԱՆԻ Կ. ՊՈԼՍԻ Եպիսկոպոսի ասացեալ յանառակ որդիին ի ՂՈՒԿԱՍ աւետարանին մեկնութենէ. «Հանապաղ ըղմարդասիրութիւնն Աստուծոյ պարտիմք քարգեղ, զի նուաւ կեամք եւ շարժիմք եւ եմք մանաւանդ յայսմ ժամանակի... (386ա) զպատրաստեալ արքայութիւնդ եւ փառաւորեացուք զբեզ ընդ հօր եւ ս. Հոգւոյդ յ. յ. ա.»: — Տես վերեւ. Migne եւ Montfaucon. եւ հմտ. Տաշեան Յուց. էջ 1128 եւ Մատ. էջ 584է:

— Տես վերեւ. Migne եւ Montfaucon. եւ հմտ. Տաշեան Յուց. էջ 1128 եւ Մատ. էջ 584է:

ՂԱ. ա. 25. 387.

Գովեստ եերբողական ի ս. Աստուածածինն եւ ի ծնունդն Քրիստոսի ասացեալ յԱՌԱՔԵԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏԵՆ. «Զբերան իմ բացից յօժարութեամբ կամաց, զի արժանի էղեց անարժանութեամբ իմով ընդունակ լինել... (389բ) փառաւորեմք զՔրիստոս Աստուած. — յայտնութեամբ քո Քրիստոս որդի Աստուծոյ եւ սրբուհւոյ Աստուածածնին թաւրիստութեամբ ողորմեա յարմարոյի ճառիս Առաքել վարդապետի» եւ այլն:

ՂԲ. ա. 26. 392ա.

Այս ինչ է լուծմունք գրող մեկնութեան ՅՈՎԱԲԱՅ. «Առաջին 4 յատկութիւն որոյ եւ Յոր անունն եւ այլն»: — Վերնագրերը

միւտ «կրկնեայ» կամ «կրկին» ըստերով կը սկսին օր. «Կրկնեայ Յորայ վասն թուոյ համարոյն» կամ «Կրկնեայ Սովփարայ. վասն ծաղկանցս — ամբարշտաց ըրկումն. հօր անչէջ թէ — վասն էր դերեցան» եւ այլն: Հոս կը սկսի նոտրդիր:

ՂԳ. ք. 26. 394ա.

Նորին ԳՐԻԳՈՐԻ անաղը փիլիսոփայի եւ քաջ հեռետորի աշակերտին ետամեծի ՅՈՂԱՆՆՈՒ ՈՐՈՏՆԵՑԻՈՑ համառօտ լուծմունք դժուարիմաց բանից ի մեկնութիւն գրողն ՅՈՐԱՅ եւ ի բանս մեկնեաց. «Լուծմունք մաքուր եւ հոգեւոր սիրոյն, զորս յատկութիւն զնէ աստ նախ ներդործական ասէ...»: Թղ. 397. Նորին քարոզ վասն փորձութեանց մեղաց ի բանն որ ասէ «ի վեցից վտաց փրկեացէ դեռլ եւ է-երորդումն որ մերձեցաւ քեզ չար. «Հայրն համբերութեան եւ քաջ նահատակն ճշնօգութեան երանեալն Յոր...»: Թղ. 400բ. Նորին քարոզ վասն փորձութեան եւ չարութեան կանանց ի բանն Յորայ որ ասէ. իրրեւ դի՛ ի կանանց անդգամանց խօսեցար. «Քաջ զօրավարն հաւատոյ... Յոր...»: Այսա նախընթաց «լուծմանց» նման չարութեան «կրկնեայ» բառով սկսող զլուխներ, որոնցմէ վերջինն է. 425ա. «Կրկնեայ անտրէն էլիուսայ. «Երբորդ ճառ էլիուսա յանցեալն ասաց վասն զործոց...»: Գործս կը վերջանայ բառերովս «... 3րդ զի կամացն ոյտուղն այն է եւ 4րդ զի կամօքն սիրելի է եւ հաստատ մընայ» (426բ): — Հմտ. այլ լուծմանց հետ. Տ. Յուց. էջ 1076:

ՂԴ. ա. 27. 428ա.

Տիրատուր վարդապետի ի բան սուրբ Աւետ. որ ասէ. «Մինչդեռ նա զայն խօսէր ահա ամպ մի լուսաւոր հովանի եղեւ ի վերայ նոցա, ձայն եղեւ յամպոյն...». «Եկեղեցի սուրբ պատկեր է աստուածային փառացն յորում զանձք իմաստութեան եւ զիտութեան ամբարեայ կան ընդ նմա ամենատուրք թարիւր... (437բ) հնազանդեա հօր յասն զմա լուարուք որպէս ասաց Հայր զա է Որդի իմ սիրելի եւ այլն զմա լուարուք եւ նմա փ.»:

Յիշատակարանք.

ա. 1. 150ա.

Արձապատկեր եւ զտապոյ սր. զրոյս Հոռմկլացի Պետրոս վարդապետն: (Ստացողիս

Համար այս բարեմայթութիւնը կը կրրկ-
նուի միւս բոլոր յիշատակարաններուն
մէջ) :

բ. 1. 218ա.

Կոչել առ քեզ զիս վերստին և զանպի-
տանս Հանդոյն ասորին մեղօք մածեալս
Մեսրոպ չնչին. (միւսները անարժէք են) :

13

Թիւ 13.

ԱնՈՒՆ Մ. Խորենացի (ժողովածու).

Նիւթ Բարակ բուղբ.

ԿԱԶՄ Կաշեպատ բերանակապով.

Հանգամանք Աղէկ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ. 38. (Առաջինը պատուած)
խաչելութեան պատմութեան հատ-
ուած. «Եկին գինուորքն եւ զառաջ-
նոյն խորտակեցին զբարձր նոյնպէս
եւ զմիւսն որ ընդ նոսա ի խաչեալ
էր...» «Իբրեւ զբացախն առ Յիսուս
հանդերձ զեղովն ասէ ամենայն ինչ
կատարեալ էր...» :

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ար. 16, 182-3, 324բ, 346բ,
347.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 14,7×11,5×5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին 10×6,9.

ԹՈՒՂԹՔ 385.

ՏՈՂՔ 19-18.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Սովորաբար բովորգիր.

ԳԻՐ Նոտրգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ Կարմրագոյն մեծատառք.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ. Հագուաղէպ եւ
ծաղկանկարք. տե'ս 1ա. 359բ. 366ա.
եւ այլն.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԵՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Գրիգոր Երեւանցի եւ Ներսէս.

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ 1127 (1678).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻԲ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ. 6բ. 332բ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ Գիրքս ընծայուած է
Արմաշի վանքին Գեորգ արքեպիսկո-
պոսէն «ի վանահայրութեան Տ. Խո-
րենայ Ալըգեան», 1872, Դեկտ. 25ին :

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 1ա.

Անուանի քաղաքացի ՀՆԴԿԱՑ եւ ՊԱՐ-
ՍԻՑ. «Պանիան քաղաք 8 աւուրց ճանա-
պարհ ընդ ցամաք պիտոյ է ընթանալ.
Պանիանու գաւառքն հնդիկք են ըսոյց ի
խաղնոյ թեմն խօսի, զի ի վաղնջուց Հա-
ւանեցուցեալ է պարսիկն եւ առեալ...» :
Ասկից զատ կը յիշուին Տիգրանոյ, Պոյստ,
Պուրշապուր, Քապուլէ, Լաիւու (որու Հա-
մար կ'ըսուի «քաղաք է մեծ եւ մեծազանձ
ախարհ եւ երկիր ընդարձակ գեղեր ու-
նի 400.000 : Մահմուտ սուլթանն է զիւր-
եանքն Հարկատու արարեր եւ Հաւանե-
ցուցեր են ամբ 600» . 1բ) Խաչմիր, Պան-
կլար, Նաիրուալայ, Սելուլ, Սուլմաք,
Պորաստ, Քամպաք, Պուրն, Ասալայ,
Պլոտրայ, Միշպար եւ այլն : Ամէնէն վեր-
ջը կը խօսի «Զին եւ մաչինի» ու «Թուր-
քեստանի» մասին - եւ կը վերջանայ բա-
ռերովս «...այս քաղաքք են հնդկաց եւ
պարսից եւ Յիսուսի Գրիստոսի արարչին
ամենայն արարածոց փ. յ. » : — Թբ. «Գրե-

ցաւ աշխարհացոյցս ի Թուին Ռձիէ (1678)
ձեռամբ յոգնածղ Գրիգորի Երեւանց-
ւոյ» :

Բ. ա. 2. 7ա.

(Պատմութիւն Հայոց Մովսիսի Խորե-
նացւոյն). 17ա. «Արդ զԿանոն չորրորդ ի»
բառերը կը պակսին : — 42ա. Գլխակար-
գութիւնը կը տարբերի, տե'ս տպ. 1881,
էջ 91 (Վենետիկ) «Իսահակ»-էն կը սկսի
նոր գլուխ, այնպէս որ Առաջին գիրքը
մէկ զլուխ աւելի է, քան այս տպագրերը
թէպէտ բովանդակութիւնը նոյն է, եւ
ձեռագիրը չարք մը սխալներ ալ ունի :

— 60բ. Մովսէսի Խորենացւոյ բան մի-
ջակ պատմութեան մերոց նախնեաց. Գիրք
Երկրորդ 67բ. Տրդ զլիւն կը սկսին զը-
լուխներու չիթթութիւնները, այնպէս որ
Տրդ զլիւն ետքը, որը տպագրի 85րդին
կը Համապատասխանէ (տե'ս տպ. էջ 355)
այլեւս զըջադիր զլիսակարգ չունի :

— 184ա. Մովսիսի Խորենացւոյ աւար-

տաբանութիւն մերոց հայրենաց, հաս-
տած երբորդ. գլուխներու թիւը կը հա-
մապատասխանէ վերոյիշեալ տպագրին
ողբով հանդերձ:

— Ընթերցումներու մէջ եղած տար-
բերութիւնները, որոնք անշան են, պրե-
թէ միշտ մեր պըշպրի թերութիւնները
կ'ուղղեն:

— Տէ՛ս հրատարակութիւններն, թարգ-
մանութիւններն ու ուսումնասիրութիւն-
ները, մեր թիւ 185. I և Տաշեան Ցուցակ
էջ 1119. և «պատմութիւն» (3րդ տը-
պագ. 1897) էջ 350-87. Մատենադրու-
թիւն էջ 267-276 և Հ. Դպ. էջ 329-56.
և հրատ. Մ. Արեւիկեան և Սէթ Յարու-
թիւնեան Տիփսիս 1913. Ա-ԾԲ. և մա-
նասնդ էջ ԽԳ-ԽԴ, ուր կը խօսուի Մ.
Խորենացիի Արմաշ գտնուող ձեռագիրնե-
րու մասին և տես նաեւ ԾԳ-ԿԲ:

Գ. ա. 3. 325ա.

Տեսիլ սրբոյն ԳԻԻԳՈՐԻ հայոց Լուսա-
ւորչի, գոր ետես յաղագս հիմնարկութեան
եկեղեցւոյ. «Արդ եկայք պատմեցուք ձեզ
եղբարք զրուցական սիրոյ արարչութեանն
առ ձեզ որ ինձ երեւեցաւ աշուորութիւն
տեսիլեան...» (328ա) և ևս նայեցեալ և
դարձեցեալ կայի՛ք:

328ա. Մեկնութիւն տեսլեան. «Եւ այրն
որ յառաջնումս կարգաց ինձ և ցուցանէր
ինձ ասէ ցիւ...» (332բ) ընդ առաւօտա-
նալն ծածկեցաւ տեսիլն»:

— Տպ. տես Ապաթ. էջ 552-68 (տպ.
Վենետ. 1862-ին). ուսումնասիրութիւն-
ներէն տես.

1) Հ. Բ. Սարգիսեան. Ապաթանդեղոս և
իւր բաղձադարեան զաղտնիքը. Վենետիկ
1890:

2) Gutschmidt, Agathangelus. ZDMG.
B. XXXI, S. 1-60.

3) Toumaian. Agathangelos. Lausanne
1875.

4) Gelzer. Die Anfänge der armen.
Kirche և այլն:

5) Thopdschian. Die Anfänge d. arm.
Monchthums, ZKG. B. XXV, Heft. 1:

Գ. ա. 4. 333ա.

Տեսիլ մարգարէութեան սրբոյն ԻՍԱ-
ՀԱԿԱՅ ՊԱՐԹԵՆԻ հայրապետի հայոց գոր
ետես յԱՅՐԱՐԱՏ գաւառի ի ՎԱԿԱՐՇԱ-
ՊԱՏ քաղաքի, յորժամ նստէր նա ի ժամ
պաշտամանն ի Կաթողիկէ սբ. Եկեղեց-
ւոյ ի վերայ բնմին մերձ առ սեղանն Աս-
տուծոյ ի սբ. կաթողիկէին. արդ գրես-

ցուք գտնիլն, որ եմ քանք Հօր և Յիսու-
սի Աստուծոյ և Հոգւոյն սրբոյ ԿԱՐ-
(Մ)ՐԱՏԵՂՈՎ:

«Եւ ահա յանկարծակի բացաւ հաստա-
տութիւն երկնի, ընդ որ ծաղեալ լոյս
սաստիկ...» (337բ) մինչև ի վախճան աշ-
խարհի» 337բ. Մեկնութիւն սրբոյն Իսա-
հակայ տեսլեանն, որպէս մեկնեաց հրեշ-
տակն... «Զբանալ հաստատութեան երկ-
նի զոր տեսեր և տարածեալ լոյսն սաս-
տիկ ընդ ամենայն երեսս...» (346բ) ադո-
թից միայն պարապեալ և վարդապետու-
թեան»:

— Տէ՛ս տպ. Սոփերք I, 1853, էջ 47
չար. ձեռագիրս միայն տեսիլը կը ներ-
կայացնէ և այդ պատճառով թերի է:

Ե. ք. 2. 348ա.

Աշխարհագիր ՄՈՎՍԷՍԻ ԽՈՐԵՆԱՅԻՆՈՅ.

«Յաղագս աշխարհագրութեան յաստու-
ծային զիրա ոչ ուրեք զրտանեմք ոճով
ասացեալ, այլ զոյգն ինչ զուր ուրեք և
զժուարհաս և տաժանելի...»:

— Տէ՛ս տպ. էջ 585-616 (տպ. Վենետիկ
1843): Ձեռագիրս ընդհանրապէս նման է
իւր ընթերցումներով տպագրին, ունի
նաեւ ընտիր անուններ, որոնք տպագրի
ծանոթութեանց մէջ յիշուած են. — Հմմտ.
ձեռագիրս թիւ 11, ԻԴ. ինչպէս հոս,
նոյնպէս թիւ 11-ի մէջ ձեռագրութեանս
կը հետևի «Մղոնաշապի» մը, որը
հոս հետևեալ վերնագիրն և աւելի ըն-
տիր լեզու ունի.

378բ.

«Ահա կամիմ զլափ աշխարհիս համա-
ռօտել մղոնախաղաց ոտնաչափութեամբ
ու զդիկարար ասպարիսաճեմ զրու-
թեամբ». «Ի Դրևնայ մղոն 200 ի Կար-
նայ քաղաք... և այլն», այստեղ լիա-
կատար թիւ 11-ի մէջ թերի. «Ի Դրևնայ
մղոն 170 ի Խլաթ, անտի մղոն 80 ի Քդի-
մար, անտի մղոն 180 ի յուրհայ, անտի
մղոն 40 յեփրատ գետ... ի Դրևնայ մղոն
60 ի Բերդկունան, անտի մղոն 160 ի Պար-
տաւ, անտի մղոն 90 ի Ծովն Կասպից, ի
Դրևնայ մղոն Լօթանատուն ի Նախընտան,
անտի մղոն 120 ի Գանձակ շահաստան
...»: — 380ա. «Զորս գետք են. Փխոն,
Գեհոն, Տիգրիս, Եփրատ». — 380բ.
Գետք են գնացք մեզ և մեծ և անուանիք
42. «Նարախայ և Փարփայ ի Դամասկոս
Երանեն և անցանեն ընդ բաժան քաղաք
...»:

— Ապա կը խօսուի, Յորդանանի, Տօ-

նաւիսի, Տիգրիսի, Արածանիի, Եփրատի, Դեհոնի, Եփսոսի, Թիւամնսի, Արտակազիսի, Տառէսի, Դանգէսի, Ակոնի, Տարտարիկոսի, Երասիսի, Ասպդիկէսի, Ջախառիկոնի, Կաւլուսի, Դանուբիկի, Տիբերոսի, Սկամանգոսի, Տանաշիսի *ականց*

և. ճիւղերու վրայ խիստ համառօտ: Կր վերջանայ դործս բառերովս «... և մայրն իւրեանց համատարած ծովն»: — Հմմտ. վերև թիւ 11, ի՞նչ 180ա.շ.:

— Յիշատակարանները աննշան են:

14

Թիի 14.

ԱՆՈՒՆ Կիւրակէից քարոզագիրք (Յակոբ պատր. Նալեանի).

Նիիթ Սովորական քուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ ոսկեգոյն քառակուսի նկարազարդերով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. Ա-ԺԲ. էջ 784-9.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 30,5×21,5×6,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն.

ԹՈՒՂԹՔ 406.

ՏՈՂՔ 43.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Շեղագիր.

ԳԻՐ Անցումն նոտրգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Թռչնագիր, զարդագիր.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Յովհաննէս Վանեցի.

ՄՏԱՑՈՂ Առաքել վարդապետ պատր. փոխանորդ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1815.

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Գիրքս ունի 771շ. ցանկ նիւթոց մը ու շաժամակի զրչէ գրուած, հաւանականաբար Թաղէոս Եպիսկոպոսէն, յառաջնորդէն Թէքիր տաղու:

Ա. 1. 770.

Աւարտեցաւ Կիւրակէից Քարոզ զիրքս յամի Տեառն 1815 եւ հայոց ՌԻԿԴ ապրիլի ամսոյ է, ի տօնի աւետեաց ամենօրհնեալ սր. Աստուածածնի ի փառս եռ-

անձնեայ եւ միոյ աստուածութեանն Հօր եւ Որդւոյ... շարադրեցեալ ի Յակոբայ աստուածաբան վարդապետէ եւ պատրիարքէ Կ. Պօլսոյ ի վայելումն մեծի Պօլսոյ աստուածիմաստ պատրիարքի փոխանորդ Առաքել վարդապետի ձեռամբ անիմաստ զրչի Յովհաննէս հոգոյս եւ մօխրոյս վանեցեայ:

— Տես մեր թիւ 70, 71, 96, 97, 115, 134 ձեռագրերը:

15

Թիի 15.

ԱՆՈՒՆ Ընդհանուր քարոյական աստուածաբանութիւն (2 հատոր).

Նիիթ Սովորական քուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեկապտ քառակուսի ոսկեգոյն նկարազարդերով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղէկ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա². բ². գ¹. էջ 546-554. 515-6. 520.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 31×21×4.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասիւն.

ԹՈՒՂԹՔ 260.

ՏՈՂՔ 34.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Բոլորգիր.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿՋԲՆԱՏԱՌ-Բ Շեղազբի.
ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԻ-Բ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՌ-Բ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆ-Բ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆ-Բ ԹՂ.
ԳՐԻԶ Սեբոբէ Պետրոսեան.
ՍՏԱՅՈՂ.
ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1822.
ՏԵՂԻ Միջագիւղ.
ԽԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Գիլիս ընծայուած է
1834-ին Պօղոս Եպիսկոպոսի կողմէ
Արմաշի վանքին.

ԲՈՎԱՆԳԻԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ընդհանուր բարոյական աստուածաբանութիւն զերապատիւ տեսնոն չօր Պօղոսի Գաբրիէլի Անթուէնի, յաւելուածք ինչ ի ճառս եւ ծանօթութիւնք Հ. Փիլիպպոսի Կարրովնեան ի կարգէ կանոնապահ եղբարց կրսերաց: Մասն երկրորդ. Թարգմանեալ ի յատին բարրաոոյ ի բազմապատիւ տէր Անդրէաս քահանայէ Շաշատեան Բերիացւոյ ի կաթողիկոսարանին Կիլիկիոյ ի յերինն Լիբանանու. ի նուաստ Սեբոբէ Եօտարէ Պետրոսեան Ակնեցւոյ 1822, Միջագիւղ:

Գիրքս ունի 2 ցանկեր էջ 517 ցանկ զըլխակարգութեանց եւ 521-45 ցանկ երեւելի նիւթոց պարունակելոց ի մատենի աստ ըստ այրբեանական կարգի:

— Կատարեալ նոյն ձեւն եւ նոյն գիրքն ունի նաեւ զբրոյս առաջին հատորը, որը նաեւ յառաջարանով մը ճոխացուած է: Թարգմանիչը հետեւեալ տեղեկութիւնները կու տայ զբրոյս հեղինակի Հ. Պօղոս Գաբրիէլ Անթուէնի մասին. «էր (սա) ի մեծաբարզ կարգէ անտի Յիսուսեան Ընկերութեանն, մեծանուն դասատու փիլիսոփայութեան եւ աստուածաբանութեան ի Գաղղիա, որոյ բաղում գոփութեամբ եւ հոշակաւ կատարեալ զպաշտօն իւր մեռաւ ի Լիւնէվիլ քաղաքի Գաղղիոյ յամի Տ. 1743: Դրեաց սա նախ առաջին զԸնդհանուր աստուածաբանութիւն վարդապետութեան հաւատոյ յՏ հատորս տպաղբուրեալ ի Փարէզ յամին Տեառն 1740 եւ ապա զրեաց զսոյն զայս Բարոյական աստուածաբանութիւն, որ եւ զինք միոյ յամի մահուան նորա տպարկեցաւ ի Փարէզ ի չորս հատորս յամին 1744... ի սուղ ժամանակի Բարոյական աստուածաբանութիւն նորին եղեւ զործածական մատեն»:

Թէ ո՛չ համօրէն զէթ ըստուած խոստովանահարց եւրոպիոյ եւ յաճախեցին պէսպէս տպագրութիւնք յայլ եւ այլ տեղիս: Յայապս որոյ եւ զերիմաստ Գահանայապետն Բենեդիկտոս Պապ ԺԴ հրամայեաց զի սոյն այս Բարոյական աստուածաբանութիւն անհղեցիկ յուսուիմ համբակաց յաշխարհաբարզ զայրոցի սրբոյ ժողովոյն տարածման հաւատոյ. հրաման ի վերայ յաւելեալ դասատուի զպրոցին հօրն Փիլիպպոսի Կարրովնեան, որ ի կարգէ միմօրաց, զի ի տեղիս տեղիս, ուր մթութիւնք ինչ երեւէին կամ ուր պէտք ինչ էին գիտութեան շուրջ զծիսիւք եւ զօրինադրութեամբ արեւելեան եկեղեցւոյ զրեւցէ ծանօթութիւնս եւ յաւելուածքս...»: Ապա Փիլիպպոսի Զանքով զբրոյս 1748-ին եւ 1783 Հոռով տպուիլը յիւշելէն եւ վերջին տպագրութիւնը զօվելէն ետքը կը յաւելուէ խօսելով անոր արեւելեան եկեղեցիներու մասին տուած ծանօթութեանց մասին, թէ իր տեղեկութիւնները քաղած է «ի Թովմայէ Յիսուսեան, ի Վերրիկեղոսէ, ի Բրեմոսէ, ի Գոհարիոսէ, յԱլլադիոսէ, յԱրկադիոսէ, ի Պապատուայօնայ, ի Շելագրադիոսէ, ի Սիմոնէ, ի Հոնեմադոսիոսէ, ի Մօրիմոսէ, ի Մարտինեայ, ի Բրուսոնէ, յԱսեմանայ եւ յայլոց իմաստուն արանց, որք զրեցին զիրս, զիրսանց, զօրինադրութեանց, եւ զծիսից արեւելեան եկեղեցւոյ...»:

— Գրոցս Ա. մասը Լիբանանի լերան վրայ գտնուող կաթողիկէ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի ենթակայ Անդրէաս Բերիացիի Թարգմանութիւն է կատարուած 1748-ի տպագրութեանն, մինչ 2րդ Հ. 1783-ի տպագրութեանն Թարգմանած է Հ. Շաշատեան:

Թիի 16.
ԱՆՈՒՆ Մեկնութիւն Դանիէլի մարգարէին
Նիւթ Սովորական քաղաք.
ԿԱԶՄ Կաշեկաւմ քաղաքի ոսկեգոյն
գարդեբով.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղէկ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ Էջ 4-8. 525-540
ՄԵՏՈՒԹԻՒՆ. 30,5×20,5×4,5.
ԴՐՈՒԹԻՒՆ Միասին.
ԹՈՒՂԹ 270.
ՏՈՂՔ 32.
ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմրագիր.
ԳԻՐ Անցման շեղագիր.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Թռչնագիր, գարդագիր,
առանց գոյներու.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.
ԿԻՍՍԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.
ԳՐԻՉ Հիւսէյնի Սարգիս.
ՍՏԱՅՈՂ. Տիրացու Ստեփաննոս, Ման-
կավարժ.

ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ Ընծայուած 1832ին Ար-
մաշի վանքին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

«Մեկնութիւն Դանիէլի Մարգարէին ա-
րարեալ սք. Կոնստանդինի եւ այժմ ընդ-
րինակեալ ձեռամբ Հիւսէյնի Սարգիսի
որդու ղեկակիր Քրիստոս Կ. Պօլսեց-
ւոյ... Ի վաշեկումն վարժչին իմոյ սե-
րաստացի լուսահոգի տէր Մկրտչի որդի
... մանկավարժ տիրացու Ստեփաննոսին

ի թ. Փրկչին 1818...»: Նոյն զրիչը օրի-
նակել է նաեւ «զղօն գիրքն ս. Յակոբայ,
ի պէկ օղլու ի զարատան վերոգրեալ
վարժչին իմոյ»:

Գիրքս ունի ցանկ նիւթոց մը էջ 501-
24. րոտորովին նման թիւ 23-ին:

Թիի 17.
ԱՆՈՒՆ Անտառ նորագոյն մտածմանց.
Նիւթ Հաստ քաղաք.
ԿԱԶՄ Կաշեկաւմ, քաղաքի ոսկեգոյն
գարդեբով.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Շատ լաւ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-ե. էջ 547-54.
ՄԵՏՈՒԹԻՒՆ 25,5×18,5×7.
ԴՐՈՒԹԻՒՆ Երկսին.
ԹՈՒՂԹ 282.
ՏՈՂՔ 39.
ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմրագիր.
ԳԻՐ Անցման նորագիր.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Կարմրագոյն երկաթագիր.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.
ԿԻՍՍԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.
ԳՐԻՉ Ղուկաս Վ. Խարքերդցի.
ՍՏԱՅՈՂ. Յովհաննէս Պատրիարք Կ. Պալ-
սոյ.

ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ 1741.
ՏԵՂԻ Կ. Պալսա.
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ 1823-ին ընծայուած է
Արմաշին Պօղոս արքեպիսկոպիտի կողմէ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Անտառ նորագոյն մտածմանց հիմնեալ
ի հեղինակութեան ս. զրոյց ի ս. հարց եւ
յայտոյ ծարարոյն վարդապետացն սք.
Եկեղեցւոյ, յարմարեցուցանելի ամենից
լուր աւուրցն քառասնորդաց կիւրակէից

ի մէջ տարւոյն եւ հասարակ տօնից ի յար-
դելի տեառն Աղեփանդր Գալամաքօ Կո-
չեցելոյ Մէսինացւոյ ի Պատուայ, Թարգ-
մանեցեալ յիտայականէ լեզուէ ի հայկա-
կան լարրառ ի Ղուկասու վարդապետէ

խարբերացւոյ յամի **Փրկին** 1741. ըստ
խնդրոյ արշի եւ պանծալի եպիսկոպոսին
տեառն Յօհաննու Պատրիարքին Կ. Պօլ-
սոյ, ի Կ. Պօլիս:

Տէս. նիւթոց ցանկը 42 598:

— Հմմտ. Թիւ 18, 56, 81, 82 իրարմէ
քիչ տարբերութիւն ունեցող 2 խմբազը-
րութիւն ունի զործս, վերնադիրներն ալ
ըստ այնմ կը տարբերին:

18

Թիւ 18.

ԱՆՈՒՆ Անտառ նորագոյն մտածմանց.

Նիւթ Թուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեպատ գարդաբալ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-բ. էջ 694, 700-712.

ՄԵՏՈՒԹԻՒՆ. 33×21×4,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն.

ԹՈՒՂԹՔ 310.

ՏՈՂՔ 35.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագիր բոլոր եւ

ԳԻՐ Նոսրգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք նոսրգրի.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Ստեփաննոս Պոլսեցի.

ՍՏԱՑՈՂ. Գրիչը.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1770.

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Թագնոս վ. 1866-ին մը-
ւերած է Արմաշի վանքին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Գործս բոլորովին նման է Թիւ 17-ին,
միայն գլուխներու դասակարգութեան
մէջ տարբերութիւն կայ: Չնայելով որ
այս օրինակը 72 գլուխ ունի պակաս է Թիւ
17-էն, որ միայն 70 գլուխ ունի: Ասոր
72րդ գլուխը կը համապատասխանէ Թիւ
17-ի 64րդին, այնպէս որ 6 գլուխ անկէ
պակաս ունի:

Վերնագիրը բոլորովին նման է առա-
ջինին սա յաւելուածով միայն ձիւկ ի
Նարդինիս զաղափարեցեալ եղեւ ի նախ-
կին հեղինակէ յամի Տեառն 1770. Ստե-
փաննոսի ֆարտուղարէ Կ. պօլսեցւոյ. ի
Կ. Պօլիս:

Հմմտ. 17, 81, 82, 56:

19

Թիւ 19.

ԱՆՈՒՆ Գիրք եօթն խորհրդոցն (Նալեան)

Նիւթ Հաստ բուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեպատ, ֆառակուսի, ձեկեցոյն
գարդեբով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Շատ մաքուր.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-է. էջ 683-4, 743-62.

ՄԵՏՈՒԹԻՒՆ. 27,5×17,5×7.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն.

ԹՈՒՂԹՔ 388.

ՏՈՂՔ 43.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագոյր.

ԳԻՐ Նոսրգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Երկաթագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Բրաքիոն նոսրաբ.

ՍՏԱՑՈՂ Պօղոս Արքեպ. Պրոսպալի.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1793.

ՏԵՂԻ Կ. Պօլիս.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ էջ 5, ձեռագիրս նուիր-
ուած է Արմաշի վանքին Պօղոս ար-
քեպիսկոպոսէ, Պրոսպալ առաջնոր-
դէն.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ զործնական աստուածաբանութեան համար այնքան կարևորութիւն ունեցող այս գիրքը կը բաժնուի 7 մասերու, որոնց ընդհանուր բովանդակութիւնը հետեւեալն է.

Էջ 1-22. Կը խօսի Հեղինակը խորհրդոց մասին ընդհանրապէս 17 դուիներով, ուր նա խորհուրդը կը համարի «անտեսանելի շնորհացն տեսանելի կերպ, քանզի անտեսանելի շնորհն Աստուծոյ խորհուրդովքն եկեղեցւոյ մեղ լինին երեւելիք» (2):

Էջ 22-69. Կը խօսի Մկրտութեան մասին: Ահա մկրտութեան սահմանումը «Մկրտութիւնն է լուսացումն կամ ընկրդմունն ի ջուր յանուն ա. երրորդութեան ի մարբեցումն մեղաց սկզբնականին յերկաթա եւ սկզբնականին եւ ներդործականին ի չափահասեալսն» (22):

Էջ 69-83. Կը խօսուի «յաղագս խորհրդոյն զորոշմին», զոր Հեղինակը սա կերպ կ'որոշէ — «զորոշմն է խորհուրդ հաստատութեան, որ տուեալ լինի առ ի զօրութիւն, որով մարդ զօրացեալ առանց ամօթոյ համարձակ խոստովանի զհաւատն Քրիստոսի, իսկ ըստ անուանն նշանակէ դարարողութիւնն այն, որով Լաիկոպոսն կամ քահանայն օծանէ զհակառակ մկրտեցելոյն յատուկ ձեւական րանիւ եւ այլն»: (Հեղինակին պիտաւոր աղբիւրն է Դիոնիսիոս, ան կ'օգտուի սակայն, Կիւրիանոսէ, Ոգոստինոսէ եւ ուրիշներէ համեմատութեան համար, իսկ ի մերայիններէն, Դրիպոր Տաթեւացիէն, եւ այլն): Դորոշմի նիւթն է «ծիթեմեայ իւղ խառնեալ ընդ պալասանի»: Շնորհալիի ժամանակ շուշմայի իւղով կ'ընէին եղբեր, որ Նալեան կը դատապարտէ (էջ 72): (Այլ րազմաթիւ աղբիւրներ տե՛ս 77-8. Աղեմէս, Կուոնե-լիոս (Մէլիտիոսի Զաքարիայի), Փոռչէս, Մարքիմոս, Զէրուլիոս, Թերբուլանոս, Ամբրուսիոս եւ այլն):

Էջ 84-205. Կը խօսուի Պատարագի կամ Հաղորդութեան խորհուրդի մասին. րադարձ հացով (էջ 96) եւ անխառն գինով (էջ 102) պէտք է պատարագել: Այս 2 դուիներու մէջ դործածած ոճէն եւ աղբիւրներէն կարելի է տեսնել թէ Նալեան ո՞ր աստիճան Լնթարկուած է յատին աստուածաբանութեան աղեղնութեան եւ թէ ո՞րչափ զգոյշ լեղումով կը պաշտպանէ Հայ Եկեղեցւոյ տեսանկէտները: Ան կ'ըն-

դունի զոյաիւրիոյ խորեան զաղափարը (էջ 109չ.):

Էջ 205-452. «յաղագս խորհրդոյ Ապաշխարութեան»։ «Ապաշխարութիւնն է խորհուրդ նորոյ օրինի կայացեալ ի զործա ապաշխարողին եւ արձակողին կացուցեալ ի Քրիստոսէ ըստ Կերպի ուղղական դաստուրի ի թողութիւն մեղաց»:

Էջ 452-469. «յաղագս խորհրդոյ վերջնոյ օծման»։ «Վերջին օծումն է խորհուրդ յաստի կենաց շուրջաց մահուամբ»։ խորհուրդս պէտք է կատարուի ձիւքեմեայ իւղով (456), որը աշխարհականները եւ սարկաւադները չեն կրնար տալ (էջ 463): Խորհուրդս կը րաշխուի միայն մահամեծ հիւանդներու (էջ 465): Մանուկները օծման կարօտ չեն (467չ.):

Էջ 469-521. «Յաղագս խորհրդոյ կարգին»։ Կարգէն առաջ պէտք է ունենալ Մկրտութիւն (478չ.) եւ Դորոշմ (479): Ատաճանք 7 Լն. 1) Դոնապանութիւն, 2) Ընթերցողութիւն, 3) Երդմնեցողութիւն, 4) Ջահնկալութիւն, 5) Կիսասարկապոթիւն, 6) Աւաղ սարկաւադութիւն, 7) Քահանայութիւն: Կիւներ եւ տըղաք (504-5), ինչպէ՞ս նաեւ մարդասպաններ, պոռնկորդիք, խեղանդամներ նոյնպէս չեն կրնար կարգ ստանալ (507-10):

Էջ 521-671. «Յաղագս խորհրդոյ պսակին»։ որ վերին աստիճանի հետաքրքրական է եւ ասանձին ուսումնասիրութեան կարօտ։ — Դիրքս ունի 2 ցանկ էջ 673 ցանկ զլիսոց եւ էջ 685 ցանկ նիւթոց:

ա. 2. 672.

Գաղափարեցաւ ի ՌՄԽԲ (1242 = 1793) Թուրքանիա Օղոստոս 5 ի ձեռագրոյն յուսանոյի Յակոբայ Պատրիարքի Հեղինակի զբնոյս ի վաշկումն տեսնոն Պողոսի Արիիեպիսկոպոսի Պրոսպայու ձեռամբ Բրաքիոն նոտարի միջնորդութեամբ կորօր իւրոյ Մատրէոս տպագրի:

ա. 1. 672.

Հեղինակի յիշատ. Աւարտեցաւ գիրքս 7 խորհրդոց 1754... Յունիսի 10 յերկրորդի ամի պատրիարքութեան մերում ... Յակոբ անաթոման ծառայ Պատրիարք մեծին Բիւղանդիոյ:

Թի 20.
ԱՆՈՒՆ Մեկնութիւն Յօրայ (վանական
վ. ի).
Նիւթ Սովորական քուղբ.
ԿԱԶՄ Կաշեկազմ, քառակուսի, ոսկեգոյն
գարդեբով.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Երեսի կաշին պատռուած,
ընդհ. առամբ լաւ վիճակի մէջ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1-6, 8, 9ա, 80-132.
ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ. 29×20×2, 5.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին.
ԹՈՒՂԹՔ 132.
ՏՈՂՔ 46.
ՎԵՐԱԳԻՒՐԲ Բոլորգիր.
ԳԻՐ Նոտրգիր.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Թռչնագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ. 10ա, 11ա, եւ
այլն ծաղկաճկար.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ. 9բ. հեղինակի (վա-
նական վ. ի) անցնողի մէկ պատկերը.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. 11ա.
ԳՐԻԶ Եփրեմ վարդապետ.
ՍՏԱՑՈՂ.
ԿԱԶՄՈՂ.
ԺԱՄԱՆԱԿ 1818.
ՏԵՂԻ Կ. Պուլիս, Պատրիարքարան Սամա-
քիոյ.
ԵՄԱԿՈՂ.
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 7ա.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 7բ. 1832-ին ընծայուած
Արմաշի վանքին:
ԲՈՎԱՆԿԱՎՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Թղ. 7ա.

Գրեց որ կոչի Մեկնութիւն Յօրայ
արդարոյն, արարեալ ծաղկաքաղորէն
վանական վարդապետի հաւաքեցեալ ի
Դաւթայ եւ ի Յեսիւիքին նրբիմաց վար-
դապետաց ի փառս Աստուծոյ եւ ի յօ-
ղուտ մանկանց եկեղեցւոյ:

Թղ. 10ա.

Առ քարեմիտ ընքերցօղս. «Գերանձա-
կան իմն զօրութիւն կատարօնութեան բը-
նաւորեալ ունի սէր, սեռն եւ անապակ,
այլեւ նրա հայեացս մինչ զի ի կարծրա-
նիւթան աղղել կարօյ է... Հրամայէ ըն-
թեռնուլ յեկեղեցւոյ անխափան»:

Թղ. 11ա.

«Գլուխ Ա. Տեսանէս զօրպիսի զօվու-
թիւն զՅօրայ զրեաց Հոլին ս., զի րա-
զում ասէն արք բայց ոչ են եւ այլն»: —
15բ. զլ. Բ. «Որպէս հիւանդ ի դառնալն
ցաւոց Լոյս մասնիչն եւ ասէ առ զԼուս
Իւր...»: — 18բ. զլ. Գ. «Յետ այսորիկ
Լուս զրեան Իւր եւ անէծ զօր ծննդեան
Իւրոյ...»: — 21ա. զլ. Դ. Կրկնեալ ան-
զրէն Երկազու Թեմաքուլ ասէ. «Մի
թէ րազում անգամ խօսեալ քո աշխատու-
թեամբ եւ զօրութեան րանից քոց ո՞ հան-
դատէ...»:

— Եւ այսպէս կը շարունակուի մինչեւ
42րդ զլ. որ հետեւեալ րաւերովս կը սկը-
սի. «Դիտեմ զի կարող ես յամենայնի,

ասացելոցդ եւ յարարածոցդ ցուցանի զի
դարմանալի եւ կարող ես ասէ...»: (77ա)
42րդ զլ. ի վերնադիրն է «Կրկնեալ ան-
զրէն Յօրայ ասէ ցտէր»:

— Բոլորովին նման ձեռագիր մը Լուս
ունին վիճնական Մխիթ. տե՛ս ցուց. էջ
713-4 թիւ 289, 729-30 թիւ 302: Գրեթէ
մեր ձեռագրի բոլոր գլուխները վերնադիր
մը ունին ուր կամ Յոբ կամ Եղիշուս կամ
Նիքիաղ եւ այլն կը խօսին կամ հեղինակը
անոնց խօսածը կը մեկնէ: Անտիպ ցալ-

աթ:

— Հետաքրքրական է 45բ հետեւեալ
ծանօթութիւնը. «Մինչև ցայս վայր վը-
ճարեցաւ մեկնութիւն Եսիւիքին համա-
ռօտ եւ նուրբ վարդապետութեամբ»: Այս
21րդ գլուխին հետեւոյ տողերուն կը յա-
ջորդէ 22րդ զլ. ի սկիզբը տեղաւորած.
«Այժմ ի 21րդ գլուխէ սկսեալ Դաւիթ Քո-
բայ(ը)եցի քաջիմաստ վարդապետն պատ-
կէ զմեկնութիւնն Յօրայ ընդէլ եւ զԻւր-
իմաց վարդապետութեամբ»: «Կրկնեալ
անզրէն Յօրայ ասէ. լուարուք լուարուք
րանից իմոց մի վարկ պարագի ի խնդիս
այլ եւ ի միտ առէք...»:

ա. 1. 7ա.

Գաղափարեցաւ զիրքս 4րդ անգամ ի
բուն հեղինակի (է) ձեռամբ Եփրեմ վար-
դապետի, յաշակերտէ տեսաւ տեսաւ Պո-
ղոս արքեպիսկոպոսի րարեջան պատրիար-
քի Կ. Պոլսոյ, լամի փրկութեան մերոյ
1818 եւ ի Սեպտեմբերի 11 ի Պատրիար-
քարան Սամաքիոյ:

Թի. 1. 21.
ԱՆՈՒՆ ՄԵԿՆՈՒՐԻՈՆ աւետարանին Մար-
կոսի.
Նի. 1. Թուղթ.
ԿԱԶՄ Կաշեպատ, քառակուսի, ոսկեգոյն
գարդեբով.
ՀԱՆԳՆԱՄԱՆՔ Աղէկ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-դ. էջ 258-64.
ՄԵՇՈՒԹԻՒՆ. 29×19×3.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿԱՍԻՆ 16×5,3.
ԹՈՒՂԹՔ 136.
ՏՈՂՔ 39.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագոյն.
ԳԻՐ Նոտրգիր.
ՍԿԶՐՆԱՏԱՌՔ Կարմիր երկաթագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻՉ Բրաբրոն.
ՍՏԱՅՈՂ.
ԿԱԶՄՈՂ.
ԺԱՄԱՆԱԿ 1236 (1787) Հոկտ. 1.
ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս.
ԾԱՂԿՈՂ.
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. էջ 257.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Պօղոս արքեպիսկոպոս,
Նիկոմիդիոյ եւ Պրուսայի առաջնորդը
նուիրած է ձեռագիրս Արմաշի վան-
քին 1825-ին:

ԲՈՎԱՆԴԱՎՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Էջ 1. Մեր ձեռագիրը կը սկսի. «Մեկ-
նութիւն աւետարանի որ ըստ Մարկոսի.
Հարցին ցնա աշակերտքն եւ ասեն զի՜նչ
է այն զոր դպիրքն ասեն Եթէ նախ Եղիա-
յի պարտք է դալ, նա պատասխանի ետ
նոցա եւ ասէ, Եղիայ նախ եկեալ յար-
դարեացէ զամենայն (Մարկ. Թ. 10.)»:
— Բուն մեկնութիւնը կը սկսի «Պարտ
եւ արժան էր ամենայն հաւատացելոց
այն քան զիտօյ եւ ծանօթ լինել աստուա-
ծային զրոց մինչ զի չլինել կարօտ յայ-
լոց ուսանել, այլ միայն յԱստուծոյ եւ
յաստուածային զրոց, ըստ այնմ թէ ե-
ղիայն ամենեւեւան ուսեալք յԱստուծոյ,
զի որպէս ամենայն արուեստի ձեռն զոր-
ծեացն իւրոց կատարեալ լինի...»:
— Գիրքս բաժնուած է 37 մասերու: Հե-
ղինակը կը մեկնարանէ Մարկոսի աւետա-
րանը Գլ. Թ. 10 — Ժ. 2, 8:

— 242. Վերջին գլուխն կամ հատուածն
(նոր հատուածներ, կապոյտ կամ կարմիր
մեկանով գրուած են) կը սկսի «Եւ ընդ ա-
ռաօսս միաշարաթին... (Ժ. 2. 2.) —
վերջին բառերն են. «Աղամ վերստին կո-
չեցաւ ի փառս եւ ի պատիւս ծննդօքն իւ-
րովք հաւատացելովք ի փառս Աստուծոյ
որում վաշկէ փ. ի. եւ պ. եւ այլն»:
Մեկնութիւնս կարգ մը ակնարկներ կը
պարունակէ հեղինակի ժամանակին,

կեանքի եւ այլ քաղաքական պայմաններու
մասին:

Էջ 35. «Որով ցուցանէ Եթէ մարմնոյ
պոռնկութիւնն կարէ բաժանել զամուս-
նութիւն, եւ դարձեալ հոգեւոր Երկիւղիւն
Աստուծոյ կարէ մարդ արձակել զկին իւր,
որպէս ընթեռնումք թէ բազումք վասն
կրօնաւորութեան թողին զկանայս»:

Էջ 35. «Աշխարհականաց կարի պիտոյ է
զիտել զգիրս քան վանականաց... վասն
այսորիկ... ո՛չ թողուլ զի ուսցի (մա-
նուկն) բունին եւ պիղծ զրոյց, հանելուկ
քուճապ եւ ավաթ յիշոցք... այլ ուսու-
ցանել նմա թէ զոյ զեհն եւ զժողբ...»:

— Հեղինակը կ'օգտուի Հին եւ նոր Կտա-
կարանէն եւ նոյնիսկ Յովսէփոսէն (189)
եւ անվաւերականներէն: Մարկոսի այս
մեկնութիւնը Բարսեղ Մաշկեւորցիինն է:
Վենետիկի Միսիթարեանք ունին 3, Վիեն-
նայիները մէկ նոտրգիր որինակներ այս
մեկնութենէն, բոլորն եւս Թ. 10-էն կը
սկսի մեկնութիւնը: Գործոյս յիշատակա-
րանը որ կը պակսի մեր ձեռագրի մէջ,
տե՛ս Սիսուան էջ 408. հետաքրքրական
հատուած մը տես Տաշեան ցուց. էջ 320-
1, Թիւ 73 եւ Սիսուան, էջ 390: — Հմտ.
մեր Թիւ 111:

Ձեռագրոյս յիշատակարանը աննշան է:

Թիտ 22.

Անոնի Մեկնութիւն ղեւտացւոց, քուսց
եւ այլն.

Նիիթ Թուղք.

ԿԱԶՈՐ Կաշեպատ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Կղեկ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-է. էջ 223-230, 232, 453-

8 եւ վերջէն 24 քուղք.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 32×21×4.

ԹՐՈՒԹԻՒՆ երկսիւն.

ԹՈՒՂԹՔ 353.

ՏՈՂՔ 49. 51.

ՎԵՐԱԳԻՐՔ Կարմրագոյն.

ԳԻՐ Բալրգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Կարմր. երկաթագիրք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ ԺԸ.

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ. Ըա. Գրիստոսի ծառայ Ըս-

տեփաննոս.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Տ. Բաբգէն Վ. ի (այժմ
եպիսկոպոս) յարդորով ձեռագիրս
Արմաշի վանքին նուիրած է Գրիգե-
նեան գերդաստանը 1897-ին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. X. քա.

Մեկնութիւն ղեւտացւոց Առար(ար)կու-
քիւն. Ասի այս գիրս երրայեցերէն վայի
երայ (ուղիղ վայ իբրայ) այսինքն եւ
կուցեաց յսկզբէ իւրմէ (իսկապէս միայն
«եւ կուցեաց») ... — Այս յառաջարանին
մէջ կաթողիկէ հեղինակը կարգ մը աղ-
բիւններ կը յիշէ: Հետաքրքրական է հե-
տեւեալ հատուածը. «Ձղևտական խոր-
հորդապէս մեկնեցին նախ Որոգինէս (16
հատորով կամ զրբով) ... նոյնք պտանին
ի մէջ գրեանցն ս. Կիրղի, բայց այնք ոչ
են ս. Կիրղի այլ Որոգինէսի, յայտ է թէ
ի յոճէն եւ թէ զի ի յոմանս բուրն մոյո-
րութիւնքն Որոգինէսի ... Երկրորդ գրեաց
ի ղեւտացիսն իսիփոս երուսաղէմացի
քահանայն, ս. Գրիգորի նազիանզիւնոյն
աշակերտն ... յամի Տեառն 403 գրեաց ի
ղեւտացիս ս. Կիրեղ ... նորոգեաց զնոսա
նորապէս ի Հոռմ Անթոնիոս Անէլիոսն
յամի Տեառն 1588, չորդ գեղեցկապէս ղեւ-
տացիս գրեաց Հոռտուլփոս կրօնաւորն
Ֆլավիանցնիոյ կամ ... Փուլտնիոյ յա-
մի Տեառն 910 (?) ... ի ղեւտացիսն գրեաց
Պետրոս Սիռուանոս Կանոնիոսն Բոմբու-
ղէնիոյ ... »:

Ամբողջ մեկնութիւնը բաժնուած է ըստ
ղեւտացւոց գրքի 27 զլուխներուն, հեղի-
նակը հին եւ նոր եկեղ. հայերէն ի հարկէ
զլխաւորապէս լատին կամ հռոմէական ե-
կեղ. աստուածաբաններէն բազմաթիւ վը-
կայութիւններ առաջ կը բերէ: Ան գիտէ
նաեւ երրայեցերէն, բայց հայերէնի մէջ

այս լեզուէն առնուած բառերը խիստ ա-
ղաւաղուած են: Բուն մեկնութիւնը կը
սկսի էջ 2 եւ կը տեւէ մինչեւ էջ 221: Էջ
222 ունի «Փառարանութիւն Աստուծոյ»:

Բ. ա. X¹. 231.

Մեկնութիւն քուսց Առարկութիւն.
«Գիրքս այս երրայեցերէն ի սկզբանէ իւ-
րոյ ասի վայի էղապպէո այսինքն եւ խո-
սեցաւ — յունարէն առիքմոս եւ նոցա
հետեւելով լաթիւնքն զնա՝ յորջորջեցին
քուսոց ... » (վայի էղապպէո = ԵԵԴԴ).
— Թուոց 36 զլուխներէն իւրաքանչիւրը
առանձին մեկնուած է եւ այս պատճառով
Մեկնութիւնս 36 զլուխներու բաժնուած
է: Ինչպէս Ղեւտականի, նոյնպէս Թուոց
զլուխները, առանձին վերնագրերնէր ու-
նին: Բուն Մեկնութիւն էջ 233-450. ապա
Թուոց գրքի «Փառարանութիւն»ը կամ
օրհներգը էջ 450-2:

Գ. ա. X². 457.

Մեկնութիւն երկրորդ օրինաց. Առար-
կութիւն. Երկրորդ գիրքն օրինաց այսինքն
5 գիրքն Մովսէսի ի հնումն ի մէջ երրա-
յեցոցն էր միմիայն Գիրք օրինաց ... »:

Մեկնութիւնը էջ 459-612 բաժնուած է
34 զլուխներու վերնագրերով. Փառարա-
նութիւնը տես էջ 613. 615-431: Շարք
պատուիրանոց պարտականեցւոց ի հինգ
գրեանցն Մովսէսի. 631. Զափոց եւ ծան-
լուքեանց երրայեցւոց, յունաց, հոռմա-

յեցւոց, սպանիացւոց հաւաքեալք ի Յռու-
պերքոսէ, Գեներալոսէ, Ակոբիւսոսէ, Ալ-
փիաքոսէ եւ մանաւանդ ի Վելալիանդոսէ
եւ յԱլզազարոսէ, որք նորապէս եւ նրբա-
պէս զնոցունց զրեցին. 1) Զդրամոց եւ

ծանրութեանց եւ կշռոց. 2) Զչափոց կամ
անօրոց (634):

Զեռադիրս հաւանականարար 18րդ դա-
րէն է:

23

Թիւի 23.

ԱՆՈՒՆ Մեկնութիւն Դանիէլ Մարգարէին
(Կուռնիլիոսի).

Նիւիթ Սովորական քուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1. 187թ-192թ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 28×18,5×3,8.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին.

ԹՈՒՂԹՔ 192.

ՏՈՂՔ 39.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագոյն.

ԳԻՐ Նոտրգիր (անցման).

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Երկաթագիր կարմրագոյն
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՁ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՐԱՆԱԿ Հաւանականարար 18րդ դար.

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ. 2ա. Քրիստոսի ծառայ ըստե-
փաննոս, Ցա.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Հ. Բաբգէնի միջնոր-
դութեամբ նուիրուած Քիրէնեան
ընտանիքէն 1897-ին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

2ա.

Մեկնութիւն Դանիէլ Մարգարէին. Ա-
ռաջարանութիւն — Դանիէլի կենսադրու-
թիւնը եւ զրքի բնորոշումը:

Ցա.

Գլուխ Առաջին. Համառօտութիւն զԸԼ-
խոյս. Ճշար եւ առաջ դեռեւս տղայ գո-
լով, հանդերձ երիւք ընկերօք ի Բարեւոյն
զԵՐԻ վարեցաւ Դանիէլ Մարգարէն եւ անդ
անանի եւ վարժի վասն ծառայելոյ թագա-
ւորին...»: — Ամբողջ Մեկնութիւնը բաժ-
նուած է 14 զուլխներու:

174ա.

Եզրափակումն եւ իղձ հեղինակին առ-
տուրք մարգարէս:

175թ.

Փառաբանութիւն յաւիտեանականի ի-
մաստութեան ի համառօտ գործոց եւ
տեսլեանցն Դանիէլի. «Բազմադան եւ բա-
զում կերպիւ խօսեցաւ Տէր...»:

177թ.

Յանկ զրբոյս (նիւթոց ցանկ):

Նման թիւ 16-ին:

24

Թիւի 24.

ԱՆՈՒՆ Գիրք սրբոյն Դիոնիսիոսի Արիս-
տագացոյ, յաղագս երկնայնոց ֆա-
հանյապիտութեան (Ստեփաննոս Ի-
ովացի).

Նիւիթ Թուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկատ, ոսկեգօծ ֆառակուսի
զարդերով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղէկ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-դ. էջ 278-86.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 29,7×19×2,8.

ԳՐՈՒԹՒՆ ԵՐԿՍԻՆ՝
ԹՈՒՂԹՔ 147.
ՏՈՂԹ 46.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագոյն բոլոր կամ
ԳԻՐ Նոտրգիր.
ՍԿՋԲՆԱՏԱՌՔ Թուշագիր, զարդագիր.
ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԳՐՔ էջ 3.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ տե՛ս էջ 3.
ԳՐԻՉ Յարույրուն Վանեցի.

Ա. ա. 1. 1.

Գիրքս Գիտնէսիոսի Արիսպագացոյ
յաղագս երկնայնոց քահանայապետու-
թեան. Յառաջարանութիւն.

Ճնախ քան զձեռնարկել յիրողութիւնս
արտադրել թէ՛ վասն է՞ր Համարձակեցայ
Թարգմանութիւն առնել, մի՛ թուեցի ու-
մեք աւելորդ գոյ աշխատութիւնս մեր:
Արդ վասն զի Թարգմանութիւն Ս. Ստե-
փաննոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի է՞ր զըթ-
ուարիմաց եւ ընարանն ի ըստիւմ տեղիս
փոփոխեալ եւ մեկնութիւնն առ ի սրբոյն
Մաքսիմոսէ արարեալ կիսակատար Թարգ-
մանեալ, քանզի ոչ թէ՛ ինքն ս. Ստե-
փաննոս մեկնեաց որպէս ոմանք կարծեն,
այլ ի յունաց բարբառոյ ի մերս Թարգմա-
նեաց: Վասն որոյ եւ Ստեփաննոս իյո-
վացի, յետին ի բանասիրացն ի ինզրոյ
եղորացն ուսումնասիրաց, ի դուռն սր.
Աթոռոյն էջմիածնի, Համար(ձակ)եցայ
միւսանկամ Թարգմանել ի լատինացոց
բարբառոյ ի Հայոց լեզու թէ՛ զընարանն
եւ թէ՛ զմեկնութիւնն իրակատար. եւ զիւ-
րաքանչիւր զլուսնս ի զլիաւոր մասուննս
զորոց ցանկս ըստ իւրաքանչիւր մասանցն
ի սկիզբն զլսոց Համառօտիւք եղի... եւ
ապա զկնի իւրաքանչիւր մասին՝ ընա-
րան, մեկնութիւն չարագրեցի: Եւ ար-
տաքոյ մեկնութեանն զոր արարեալ էր ս.
Մաքսիմոսի յունաց վարդապետին, այլ-
ուստ եւս ըստ ըմբան մեկնողականս առ
ի բացայայտութիւն նկարագրին զընթե-
ցի. եւ զիտելի է ուսումնասիրացն զի
արտադրչ չարագրութեանցս, որ այսօր
առ մեզ են այլեւս իրողութիւնս յիշատակ
իւր կորովամիտ իմաստութեանս. Գիտ-
նէսիոս Թողեալ էր որք ոչ են ի միջի այ-
սօր եւ զորս ինքն յիշատակէ 1) յաղ. նը-
շանական աստուածաբանութեան. 2) յղ.
անձին. 3) յղ. աստուածայնոյ օրհնարա-
նութեանց. 4) յղ. աստուածաբանական
տղաւորութեանց. 5) յղ. արդարոյ ի աս-

ՍՏԱՅՈՂ. Պօղոս վարդապետ Պրոսպի.
ԿԱԶՄՈՂ
ՃԱՄԱՆԱԿ 1238 (1789).
ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս.
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԵՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՒՆՆԵՐ էջ 277.
ՏԵՂԵԿՈՒԹՒՆՆԵՐ Տ. Պօղոս արքեպիսկո-
պոս «Իգլիմիտի եւ Պրոսպայու» ա-
ռաջնորդը նուիրած է ձեռագիրս Ար-
մաշի վանքին 1824-ին:
ԲՈՎԱՆՆԵՐԱԿՈՒԹՒՆ ԹՂ.

տուածայնոյ իրաւագործութեան. 6) յղ.
իմացականացն եւ զգականցն»:

Բ. ա. 2. 3.

Բուն Մեկնութիւնը կը սկսի «Ամենայն
տուրք բարիք եւ ամենայն պարգևք...»:
Գիրքս բաժնուած է 4 զլխաւոր մասերու
որոնք նամակի ձեւով Արիւնացոց կամ
Արիսպագացոց Գիտնիսէոս եպիսկոպոսէն
ուղղուած են առ Տիմոթէոս եփեսացոց
եպիսկ. 1) յաղագս երկնային քահանա-
յապետութեան, բաժնուած է 14 (տե՛ս էջ
46. Բ. Յառաջարանի 15, տ. էջ 1) զլուս-
նեւրու (տե՛ս 3-54). 2) յղ. եկեղեցական
քահանայապետութեան, ունի 7 զլուսն
(55-118): 3) յղ. աստուածային անուանց,
ունի 13 զլուսն (119-243). 4) յղ. խորհրդ-
ական աստուածաբանութեան, ունի 5
զլուսն (243-250): — Աստեղ կը հետեւին
Գիտնիսէոսի Թողթերը 1) Առ Դայիոս
միայնակեաց (251-4) 3 Թողթեր (Թիւ
176 ունի 4 Թողթ). 2) Առ Դորոթէոս
(254). 3) Առ Սոսիպատոս (255). 4) Առ
Պօղիկարպոս (255). 5) Առ Ղափնիլոս
սպասաւոր, յղ. անձինքիսան զործոյ եւ
քաղցրութեան. 6) Տիմոթի քահանայա-
պետի Կրեւացոյ խղիւղի ի նմանէ ի ձեռն
Թղթոյ թէ՛ զիւրէն է իմաստութեան տունն,
զիւրէն խառնարանն եւ զիւրէն կերակուրք
նորա եւ ըմպելիք. 6) Առ Յովհաննէս աս-
տուածաբան առաքեալ եւ աւետարանիչ
(274). 7) Թուղք Գիտնէսիոսի Արիսպա-
գացոյ ա. եպիսկոպոսի արքեպիսկոպոսէն
զիւրէն զոր գրեաց հա պատասխանի բրդ-
քոյն Տիմոթի եպիսկոպոսին կրեւացոց
յաղագս ցնջման սր. Աստուածածնին եւ
միշտ Կուսին Մարիամու (275):

էջ 278 պատմութիւն սրբոյն Գիտնէսիո-
սի. տ. մանրամասնութիւն թիւ 176. Դ:

Յիշատակարանը բացի վերոյիշեալ տե-
ղեկութիւններէն նոր բան չունի:

— Գիտնէսիոս Արիսպագացիի զործերու

մատին տե՛ս էջ 381-94. «Մատենադարան» - Տաշեան ցուցակ. 1079. - Migne. III - IV - հմտ. Ներսէս Լամբրոնացի. յղ. եկեղեց. աւանդութեան (տպ. 1847, էջ 229-34) : Աստուածածնի նշման մասին : Սրուանձտեանց, Հնոց եւ նորոց. 1874,

Կ. Պոլիս, էջ 110-5. - Գերմ. P. Vetter. Theolog. Quartalschrift. Տիւրինիք 1887, էջ 133-138. Եւ Հայկակ. աշխատութիւնք Ֆէթթերի, Վիեննա, էջ 11-15. տե՛ս նաեւ Ժողովածոյիս թիւ 12, 27, եւ թիւ 176 ձեռագիրները :

25

Թի՛ի 25.

ԱնՈՒՆ Գիրք մեկնութեան պատարագա-մատոյց աղօթից (հոսքով Անձեւացի եւ Ներսէս Լամբրոնացի) եւ այլն :

Նի՛իթ Թուրք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ, քառակուսի, ոսկեգօծ զարդերով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-ք¹. 1014-30.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 26,5×21×4,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին 18,2×14.

ԹՈՒՂԹՔ 352.

ՏՈՂՔ 24.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեխնով.

ԳԻՐ Անցման շեղագիր.

ՍԿՋԲՆԱՏԱՌՔ Շեղագրի մեծատառք.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Սաեակ երեց, որդի.

ՍՍՑՈՂԸ Պօղոս Հովուեան Ամիրայ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ 18րդ դար.

ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս.

ԾԱՂԿՈՂ.

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Էջ 965.

ՏԵՂԵՎՈՒԹԻՒՆՔ 1833ին ընծայուած Ար-մաշի վանքին, Տ. Ստեփաննոս Պա-տրիարքէն Կ. Պոլսոյ.

ԲՈՎԱՆԴԱՎՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 331.

(Ձեռագիրս կը սկսի էջ 331-էն) Մեկ-նութիւն պատարագամատոյց աղօթից, որ է երկրորդ մասն խորհրդածութեան գրոգ-(բ)ոյն ՆԵՐՍԻՍԻ ԼԱՄԲՐՈՆԱՅԻՈՅ, ա-րաբեալ նորին Ն. Լ. եւ արքեպիսկոպոսի Տարսոնի կիլիկեցոյ, ի հայրապետու-թեան Տեառն ԳՐԻԳՐՈՒՄԻ... ՏՂԱՅ կո-չեցելոյ եւ ի տիրապետութեան Քրիստո-սապսակ... ԼԵՈՆԻ :

ա. X. 332.

Թիւ 26-ի ղերջը տրուած յիշատակա-րանք « Այս րանք եւ այլն » այստեղ առաջ գրուած է : Յիշատակարանին կը յաջորդեն. « Յովնաննէս Արքիշեցոյ է րանք զոր խոսքովու ասացեալն կարճառօ-տիւք պարկեալ էր եւ մեք զՆերսէսին ե-ղաք առանց ձանձրանալոյ մինչ ի Տէր Աստուած զօրութեանցն եւ անտի սկսեալ զխոսքովու ասացեալն առանց պարզելոյ, գրուեն եւ զՆերսէսին ի միասին բազում զննութեամբ եւ աշխատութեամբ եւ թէ

րան ինչ պատճառաւորէ Յոհաննու Ար-քիշեցոյն զայն եւս ըստ իւրում կարգի եղաք, որպէս յայլում տեղ 6 (զ), ասաց-ուածք եւ հաւատածքի մեկնութիւնն» եւ այլն. Տիւրինիք Արքիշեցի Ոսպնակեր ամփոփած է ըստ այս յիշատակարանի մի-այն խոսքով Անձեւացիի պատարագի մեկ-նութիւնը, որ հրատարակուած է Պոլիս, 1717 եւ 1799 թուականներուն եւ Մատրաս 1810-ին եւ ո՛չ թէ նաեւ Լամբրոնացոյն, ինչպէս կը յիշէ Հ. Գ. Զարբանեւեան (Հայկ. Հին Դպրութեան Պատմութիւն, Վենետիկ, 1886, էջ 744) :

Բ. ա. 2. —

էջ 335-էն կը սկսի բուն Մեկնութիւնը եւ կը բաժնուի ինչպէս թիւ 26, 85 գլ-լուխներով : Առաջին, այսպէս սակայն կը համապատասխանէ տպագրի էջ 237 «Ձեռնչ յայտ առնէ քահանայիցն հանդերձ...» : — Տեղ տեղ մեր ձեռագիրը տպագրին բոլորովին կը չեղի, այսպէս մանաւանդ 23րդ զլխէն սկսելով, ունի կարգ մը յա-ւելումներ (տ. տպագրի 312չ.) եւ աւելի

երուսաղէմի տպագրութեան կը մօտենայ: Ան ունի հատուածներ 8. ԽՈՍՐՈՎ ԱՆՁԵՒԱՅԻԷՆ տ. օր. էջ 453-60, 463-76 (տպ. 4-13), 512-8 (տպ. էջ 16-20), 526-8, (տպ. 20-22), 535-40 (տպ. 23-7), 567-93 (տպ. 27-45), 637-44 (տպ. էջ 45-50), 686-9 (տպ. 50-3), 723-38 (տպ. 54-64) և ՅՈՎՀ. ԱՐՃԻՇԵՑԻԷՆ: Այսպէս կը շարունակուի Ներսիս պատարադի մէկնութենէն մինչեւ էջ 805 — վասն մարմնոյ եւ արեանն Գրիստոսի «Արեամբ Գրիստոսի փրկեալ եղարք իմ ի Գրիստոս, վասն զի պարտք է քրիստոնէին խոստովանելով (814) և ոչ զիտեմ զի՞նչ ասացից եւ Գրիստոսի փ. յ. ա. 3 և — էջ 815 Աղօթքս. Աստուածածնին եւ յամենայն սուրբն «Երկնային դուռն եւ ստաղատտ անմահ»:

Գ. ա. 3. —

Էջ 816. Յիշատակարան իսորովու. «Համարձակեցայ առ այս յանդիմարար ի Հարկէ, ոչ զի անձին փառս ստացայց, այլ զեպիսկոպոսութիւն վիճակեցայ եւ ի վիճակին տղիտութիւն ի յոլովս վարկայ եւ բանիւ ամենայն ուրեք զրոյմանդակ զայս ծանուցեալ անշնարին գիտացի, պատշաճ համարեցայ ի զրի արկանել զի թրեւս այնպէս դիւրին առ յուսանել արարից կամողաց...»:

Գ. ա. 4. —

Գրիգոր Նարեկացիի յիշատակարանը. 817. «Շնորհիւն Տէառն Լեզն մէկնութիւն այսմ զրոց ի ձեռն խոսրովայ Անձեւացեաց եպիսկոպոսի հօրս. Գրիգորի Նարեկացւոյ, յոյժ հեռուողի պատուիրանացն Աստուծոյ, զոր մեզ եւ զովել անձա՜ն է զի մի զայթակեցաւք ի նոյն վասն զոլոյ նորին հայր իմ ըստ մարմնոյ, որ չեմ արժանի կոչիլ որդի եւ ոչ վարձկան ըստ զերեկումն, այլ ի զրկուող լիցին հասու խնդրոյն վասն նոցա որ սրտի մտք ունին զնիցեն... այլ յոյժ ամաչեցեալ եւ տարակոյս գտանիմ եւ Գրիգոր պարտաւոր պատուիրանաց սր. Գրից: Արդ ստաղին սր. Գրոցս այսորիկ զժալլութիւն Լեզն ձեռամբ Սահակայ որդւոյ իսորովու սոյնս. Գրոցս մէկնողի...» Եղթ. Թուականութեանս հայոց (950):

— Էջ 818 կը շարունակուի Լամբրոնացիի մէկնութիւնը. զլ. 832. «Հարցաբննութիւն առ օրէնս Գրիստոսի եւ այլն» (տե՛ս տպ. Վեն. 5162.): 874-ին զբոյս Յիշատակարան տե՛ս

Ե. Բ. 1.

Թիւ 26. Բ. 1. — Էջ 887. Գլխադրութիւնք հոռումաց գորս պահանջեմ առ ի մէնք ի պէտրս խաղաղութեան ընդ որ եւ յուժմումք առընթեր եղեալք: — Ընդամէնը 9 զլուխ, իրենց «Պատասխանիչներով: Այսպէս զլ. ա. «Նղովեցէք զաստղան» զմի ընտելիւն ի Գրիստոս զեւտիքէս եւ զԳեոսկորոս եւ զՏիմոթէոս զկուզն եւ զամենայն համախոհն նոցին: Պատասխան. Նղովեմք զեւտիքէս... իսկ Դեոսկորոս մինչեւ ցայժմ ո՛չ էր յուեալ եւտիքեան համախոհ զոյ: Մանաւանդ զի ունիմք Գեորմանոսի երբեմն Լեզեալ ի Թալաւորական քաղաքդ պատրիարքի առ Լեկեղեցիս հայոց զքուդըն եւ ի բանս իւր զեւտիքէս միայն եւ ո՛չ զայլ ոք յայս աղանդս բամբասէ եւ մեզ հրամայէ նղովել...»:

— 2րդ զլիւսն նիթն է Գրիստոսի մի անձնաւորութեան մէջ 2 ընտելեան, 2 ներդործութեան, 2 կամքի խնդիրը: Պատասխանի մէջ կը բողոքուի յունաց զէմ եւ կըսուի «Կարծեօք զայթակողութիւն վարիք ի վերայ մեր ի յեղումն եւ ի շփոթումն բնութեանց Գրիստոսի բամբասելով»: — 3րդ զլիւսն մէջ յոյները կը պահանջեն «կամիմք զի ասիցցէք զերեք սրբաւորութիւն բացի խաչելոյն վասն մեր եւ քան իստեւն: — Հեղինակը պատասխանին մէջ կ'ըսէ թէ՛ հայերը Ս. Աստուածը յոյներէն են առած եւ որ վերջիններս են մոլորուողները: — 4րդ մէջ կը պահանջուի որ հայերը Աւետեացը Մարտ 25-ին, Մեծունը Դեկտ. 25-ին, Թլխատուութիւնը Յունուար 1-ին, Մկրտութիւնը Յունուար 6-ին, Տետքընդառացը Փետր. 2-ին եւ բոլոր միւս այլ կարեւոր տօները ըստ յունական տօնացոյցի կատարեն: Բացի Մկրտութեան տօնէն, միւսները կը յօժարի հեղինակը կատարել: — 5րդ-ին մէջ կը պահանջուի որ Մեծունը ծառերու պտղէն պատրաստուի: Այս եւս կը խոստանայ կատարել հեղինակը. զլ. 6րդ-ին մէջ. — Խմորուն հացով եւ զինիով ու ջրով հպարդութիւն տօնելուն կը հակառակի Լամբրոնացին եւ խորհուրդ կուտայ կամ հայոց սովորութիւնը ընդունիլ, կամ իւրբանջիւր եկեղեցի անկախ Թողուլ այս մասին: Գլ. 7րդ-ին մէջ պատարադի ժամանակ ժողովուրդին եւ հոգեւորականներու Լեկեղեցիի մէջ պտնուիլը կը պահանջուի, Լամբրոնացին հայերու ազգատութեան պատճառաւ բաւարար եկեղեցիներու զոյւթիւն չունենալը առաջ կը բերէ եւ պահանջը արդարացի կը դրուէ: — 8րդ-ին մէջ կը պահանջուի որ հա-

յերը 4-րդ ընդհ. եկեղ. մուղուները ընդունին, հեղինակը կը պատասխանէ թէ անոնք եթէ առաջին 3-ին համապատասխան են սերով կ'ընդունուին: — Գլ. 9րդ կը պահանջուի որ կաթողիկոսը «Հոռոմոց» թաղաւորէն ընտրուի: Այս առաջարկութեան առթիւ կը յիշուի թէ Գերմանոս եւ Փոտ պատրիարքները հայոց միութեան թղթեր են դրած, եւ թէ եզր, վահան եւ Գրիգորիոս վկայաւոր կաթողիկոսները միութեան ձգտած են ըստ իրենց յիշողած. հայերը կը խնդրեն Անտիոքի Պատրիարքութիւնը, միութեան ընդհանուր կապ մը ունենալու եւ կաթողիկոսը թաղաւորէն հաստատել տալու համար:

Զ. գ. 1. 899.

Խնդիրք հայոց ի հոռոմոց. Ասոնց մէջ եւս հայերը իրենց վերոյիշեալ պահանջները կը կրկնեն եւ կ'աւելացնեն թէ յանցաւորները եկեղեցական կարգ չառնեն, իսկ կարգաւոր յանցաւորները ապաշխարեն, հաղորդութեան միացողը դետնի տակ չծածկուի. կանոնական պահէք կրօնաւորներէն ջուրով եւ զինիով չլուծուի: Էական պահանջն է սակայն Անտիոքի Աթոռը եւ ըստ իրենց հաց եւ անպակ զինի պատարագի:

— Այս 2 հատուածներն եւս (այսինքն Ե եւ Զ) յատին թարգմանութեամբ հրատարակած է Ալեքսանդր եպիս. Պալման իւր «Պատմութիւն կաթ. վարդապետութեան» ի Հայաստան գրքի, Վիեննա, 1878, Յաւ. 6րդ. էջ 260-5:

901. — Ներքողեան ի վարս մեծի քահանայապետին ս. Ներսէսի արքի եպս. ի

Տարսնի եւ այլն, տե՛ս թիւ 26, Բ. էջ 959. քան յիշատակի մատենիս «Աստուածային մարդասիրութեան նախախնամութիւնն միշտ...»:

Հմմտ. թիւ 2, Բ:

է. դ. 1. 971.

Երանելոյն ՆԵՐՍԻՍԻ ՏԱՐՍՈՆԻ եպ. ի քաջայայտութիւն արարեալ դաւանութեան սր. եւաւտոյն: (Մեկնութիւն հաւատամքի). «Հաւատամք ի մի Աստուած... եւ աներեւութից. ոյք պաշտելի եւ զհամաշխարհական հաւատամք կարգեցին եւ աւանդեցին... (1003) եւ ընդ նմա բերանարայիկ ի դաւանութեանս եկեղեցւոյ փառաւորելով որ յառաջ ժամ պաշտեանս երկիրպապանելով ամենասուրբ Երրորդութեան եւ միասնական աստուածութեան ա. եւ մ. եւ յ. յ. ա. »:

— 986. («Հոգին սուրբ») Էյանէ յԱստուծոյ Հօրէ եւ ըստ իրենց արարածոց ի ձեռն Որդւոյ...» «Անեղ փասնդի ի ընթերցանէ Հօր քղիտմնէ անճառելի...»:

1005-1013 զանկ գլխոց մատենիս:

Յիշատակարան.

ա. 3. 9652.

(Առաջ երկար յորդորական մը) էջ 969. Ահա ըստ տրիտուր աստուածայնոյ հոգւոյն շնորհաց Հովութեան Պօղոս ամիրայն մինչ էսո զճաշակ հոգերուս վարդապետութեան սրբոյս եւ մանաւանդ ի սուրբ հանգանակն... ստիպելով զանարժանութիւնս մեր յօրինակել զհոգելից... մեկնութիւնս. դաւանութեանս (գրիչն է Սահակ երէց):

26

Թիի 26.

ԱՆՈՒՆ Ն. Լամբրոնացիի խորհրդածութիւն վասն Ուղղափառ Եկեղեցւոյ եւ ներքողեան Գրիգոր Սկեւոսցիի.

Նիիթ Թուրք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Աղէկ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-բ. էջ 241-4.

ՄԵՐՈՒԹԻՒՆ. 31×20×3.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսլին 20×6.

ԹԻՆՂԹԻ 125.

ՏՈՂԳ 45.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմրագոյն.

ԳԻՐ Նօտրգիր.

ՍԿՋԻՆԱՏԱՌԻ Թուչնագիր, գարդագիր.

ԼՈՒՍԱՆՅԱՏԱՌԻ Ծաղկագարդ, էջ 3.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ. էջ 3. դեղին, կարմիր, կանաչ, կապոյտ.

ԿԻՍԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Յարութիւն Միքայէլեան վանեցի.

ՍՏԱՅՈՂ. Պօղոս վարդապետ Պրուսացի.

ԿԱԶՄՈՂ.

ՃԱՄԱՆԱԿ 1238 (1789) .
ՏԵՂԻ Կ. ՊԱՆԿՈՎ .
ԾԱՂԿՈՂ .
ԿՆԻՔ ԹՂ .
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 240 .

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 1835-ին նուիրում է
մատենան «Իգնիմիդի եւ Պրուսայում»
ստալնորդ Պօլոս արքեպիսկոպոսէն
Արմաշի վանքին :
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ .

Ա. ա. 1. 1.

Յանկ գրոցս Ներսիսի Լամբրոնացւոյ
վասն միւսեքեան եկեղեցւոյ .

Թղ. 3.

Տեառն Ներսեսի Լալիսկոպոսի Կիլիկիեցւոց Տարսուսի, խորհրդածուրբիւն վասն Ուղղափառ եկեղեցւոյ որ ի սբ. Երբոր-դաւթիւնն եւ ի տնօրինութիւնն Քրիստոսի . «Հաւատամբ իմացականիս գիտութեամբ գլխոտուած նախ քան զամենայն եղականքն . . . » :

3. «Հոգի ճամարտութեան՝ որ ի հօրէ ելանէ, եւ յիմէ անտի առնու եւ պատմէ ձեզ . . . » :

4. «Այլ լոյս է փառաց նորա միածինն եւ նկարագիր էութեան եւ արտաքս առաքումն ի նմանէ հոգին . . . » :

19. «Այսպէս զի եւ Երանելին Դիոնիսիոս, թէ յետ աւետարանին արտաքս զընան երախայքն եւ որք ընդ ապաշխարութեամբ են» : 21. «Որպէս յայտ առնէ մեզ Երանելին Դիոնիսիոս յերաքանչիւրոցն օրինադրութեան կատարողութեանց, նաեւ բարիձեւութիւն զգեստուցն եւ քահանայական աղօթքն ի վերայ իւրաքանչիւրոցն» : Եւ այլն :

— Տպ. տե՛ս 1847, Վենետ. ս. Ն. Լամբրոնացւոյ խորհրդածութիւնք եւ այլն . — Երուսաղէմ, 1842. Ներսէս Լամբրոնացիի ստալնակարդ աղբիւրն է այս գործի զբրութեան միջոցին Դիոնիսիոսի **երկը**, տե՛ս թիւ 24 :

— Տպագրի մէջ տպուած է նաեւ էջ 217 «Նորին ս. Ներսէսի. Այս բանք եւ աստուածային օրինադրութիւնք . . . » եւ այլն, իր պոսիս սակայն «Իշխատակարան մատեննի գրութեան», որ հետեւեալն է, էջ 238 :

«Յամի 653 թուականութեան հայոց ես հուսատ . . . Ներսէս՝ փախաղակալ աստուածայնոյ տառիս, նորագոյն մեզ պարզեւեցելոյ ի հողւոյն սրբոյ ի յետին եւ յանբարի ժամանակս . . . ետու զծագրել զսաստ ի միթարութիւն մշտագնեալ եւ թըռուաւական ուլոյ իմոյ . . . (220) արգ զրեցաւ սա յերկտասարդական հասակի ի 24 ամացն լինել . . . ի հայոց թուականութեան 626 . . . ի չորրորդումն ամի զրեկելոյ երբոր

սորա Հեքիմոյ աստուածաւոր եւ բարեպաշտ իշխանի եւ մեր եւ բաւարդակ զարմից մերոց ի սեպհական քնակութենէ մերմէ ի զրդեկէն Լամբրոնի կոչեցելոյ եւ ի միարանակեցաց եւ հրեշտակարնակ ուխտէ յԱլեւուայ վերձայնելոյ, յորում տեղով ծնունդ եւ անունդ սրբոյս եւ յորոց միջի եւ այժմ դամբարան սորա : Եւ զրեցաւ սկզբն զորոյս որպէս յայտ է ի յորանութիւնն զորոյն այլութեամբ ի ձեռնն ուրում եկրոր տւետեաց սրբաւոր քահանայի ի միարանակեցաց վանս անուանելոյ **անապատ, իսկ այլն ի Սկետայն** վերասացեալ, ձեռամբ ուրումն ի կլերիկոսաց ս. Եկեղեցւոյն զօրավար անուանելոյ, ի յիշատակ Ներսէսի մեղապարտ ծառայիս Աստուծոյ, ի դատապարտութիւն եւ միայն պիտակարար քահանայ կոչելոյ որդւոյ քուեր սոյն տեառն Աստուածայնոյ . . . Յիշատակեցին . . . վարդապետք մեր եւ տածիչք հողւոց մերոց Գրիգոր եւ Բասիլ առ որով այժմ զեղերիմք ի վարժս . . . որք յաղօտ եւ ի նսեմացեալ ժամանակս մեր որպէս պատուեց յուսապայծառս փայլին ի գիշերի . . . **ընդ նոսին եւ անուցիչ մեր եւ տախտակաւ վարժիչ Դեմսիլ քահանայ եւ զայլ եւս ուսումնակից եւ զաշակերտակից անմիսս զՅովհաննէս եւ զԲարդուղիմէոս եւ զամենայն զարմս մեր . . .** Ընդօրինակեցաւ զիրքս այս ըստ առաջին զբաւն ձեռամբ սրբոյ . . . Ներսէսի . . . » :

— Զեռագիրս կը պարունակէ «Հարցմունք եւ պատասխանիք Ներսէսի եւ Յովհաննէսի» (տե՛ս զլ. 3րդ, էջ 24շ.) եւ «Ներսէսի ու Գրիգորի» (տե՛ս զլ. 4րդ, էջ 30շ.) զլ. 40, էջ 88 — ս. Դիոնիսիոսի յաղագս Եկեղեցական աւանդութեան : — Ամբողջ զիրբը բաժնուած է 85 դուրիսիւր : Վիեննացւոյ 4 ձեռագիրները եւ արբիւրներն ու այլ զրուածները տե՛ս Տ. ցույց. 1133շ. եւ «պատմութիւն» էջ 648-61 եւ այլն :

Բ. ա. 2. 221.

Ներբողեան պատմագրաբար ասացեալ ի վարս մեծի քահանայապետին ս. Ներսէսի արեւալիսկոպոսին ՏԱՐՍՈՒՆԻ ԿԻՒ-

ԼԻԿԵՑԻՈՑ Ի խնդրոյ մօրին համաճեման եւ համագլուխ ՆԵՐՍԵՍԻ քահանայի».
«Քաղաքի գլուխութեան եւ տեղի արթնութեան պէտք էն արտադանից արանց ձեռնարկին զրուստ զոլեստի...: Յորոց ամենեցունց համաձայնութեամբ ի մի բերան փառաւորի ամենասուրբ Երրորդութիւնն ա. եւ մ. եւ յ. յ. ա.»:

— Էջ 222. «Էր սա ըստ զարմի տանց նախարարացն հայոց թաղաւորազանց պահու մեծի եւ պատուոյ ընդ առաջինսն հանդիպեալ ի հեռուստ անտի եւ ի նուազեալ տան թաղաւորութեանն եւ ի զօրանալ աղախնածին սեռին, եկեալ առ սահմանօքն հոռոմոց բռնանալին ի զահ կիւլիկոյ զՏորոսիւ յանատոյցն դղեակ, Լամբրոն եւ որ շուրջ զնովաւ դղեակք եւ դաւառք յուր ձիւրս պարզեաց եւ պատուրս իշխանութեան լինքնակալաց յունաց ընկալեալ եւ որդի ի հօրէ զիշխանութիւնն յաջորդեալ մինչեւ ի հայր սրբորոյս, որում անուն կոչի Օշին իսկ բարեպաշտուհի մայր սորա զուրով Արշակունի ի ցեղէ ս. Գրիգորի Լուսաւորչին, զուստր զուրով վեհին զօրաւարի եղբօր վերադիտողացն հայոց սրբաց հարապատացն Գրիգորի եւ Ներսէսի եւ քոյր միւսոյն հեղինակի որում Գրիգորիոսն յորջորջի... (Ապա Լամբրոնացիին ի ծննդենէ հողեւոր կոչման համար խոստացուած ըլլալը կը յիշէ) ... եւ ձեռնադրեալ լինի յաթոռ մեծին մալրաքաղաքին Տաքսոնայ կիւլիկեցւոց

... (227) Այլիդն աշնուհետեւ առնէր զըրէլ զմեկնութիւնն կատարեալագոյն թուով չափելոյ Դաւթայն սաղմոսերգութեանն

... (228) մանաւանդ թարգմանութիւնս հոյեհնորէ տառից, զոր այլասեռ լեզուաց թարգմանեալ եկեղեցւոյ շնորհէր մանկանց, զվարս հարցն սրբոց, զխրատականն ճշմարտաց, զսահմանադրութիւն միարանակեցաց, զվկայութիւն նահատակաց, զմեկնութիւն կտակարանաց...»:

— Ներբողիս հեղինակն է Գրիգոր Ակեռացի. եւ իր զործը հրատարակուած է Սոփիքքի մէջ (ԺԵ. 1854-ին): Այլ կենսագրականներ Լամբրոնացիի մասին, տե՛ս Տաշեան ցուցակ 1133:

— Ներբողս ունի նաեւ «Քան լիշատակի մատենիս», էջ 238-9:

— Հմմտ. թիւ 2, Բ. թիւ 25, Գ:

Յիշատակարան.

ա. 1. 240.

Արդ աւարտեալ կատարեցաւ զգրեցումսն սբ. զրքոյս որ կոչի, Պատարագի Խորհրդոյ Մեկնութիւն, ի վայելումն Պօղոսի աստուածիմաստ եւ ճշմարտաբարոյ մարդապետի եւ արժանաւանդ վերադիտի տիրապահ քաղաքին Պրոսպար, ձեռամբ յոյնամեղ եւ տրուպ նոտար Յառութիւնիս Միքայէլեան վանեցւոյ ի թրւականութեանս մերում ՌՄԼԸ (1789) Մալիս ամսոյ 3 օրին ի մալրաքաղաք Կ. Պօլիս:

27

ԹԻԻ 27.
ԱՆՈՒՆ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԵՍՅԵՅՅԱՅ (ԳԵՐԳՎ.)

ՆԻԻԹ ՀԱՍՏ ԹՈՒՂԹ.

ԿԱԶՄ Կաշի, քաղաքի, ոսկեգոյն շրջանակներով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԿ ԱՂԵԿ.

ՄԱԳ-ՊԱՆՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա.գ. էջ 205-222.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 30.5×19.5×3.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿԻՍԻՆ 24×7.

ԹՈՒՂԹԻ 115.

ՏՈՂԻ 35.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմրագոյն.

ԳԻՐ Նոսրգիր.

ՍԿԶԲԱՏԱՆԻ ՄԵԾԱՄԱՌԲ մոտրգրի.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻԹ ԹՂ. Նորածե հաւ-

կթակեալ եւ խաչածե գարդեր, կապոյտ, կարմիր, ոսկեգոյն.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԹ ԹՂ. դ². ԳԵՐԳՎ. Վ. ի պատկերը վեղարով եւ վերաբնով, առջեւ բաց գիրք.

ԽՈՐԱՆԻԹ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ Էջ 1.

ԳՐԻՁ

ՍՏԱՑՈՂ. Եղիշէ (Եղիա? Եղծուած).

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1803.

ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻԹ ԹՂ.

ՅԻՇՄԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻԹ ԹՂ. դ¹. 204.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ 1832-ին ընծայուած Արմաշի վանքին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. դ'.

Հրամանաւ Գրիստոսապսակ արքային Հայոց Հեքմոյ աստուածաբորի, արարեալ մեկնութիւնս Յսայեայ, նրբիմաց վարդապետին Գեորգեայ ըստ մտաց Նփրիմի Խուրին, Յօհաննու Ոսկեքերամի եւ Կիւրդի Աղեփանդարցւոյն, ի յընտիր օրինակէն զաղափարեալ»:

Բ. ա. 2. 1.

— Մեկնութիւնս կը սկսի էջ 1 յառաջարանով մը. «Մածուկ միշտ եւ անյայտ են ըսն օրինաց եւ մարդարէից վասն զի առակօք եւ օրինակօք ծրարեալ ունին յինքնանս զխորհուրդն Գրիստոսի...»: — էջ 2. «Գլուխ ա. Տեսիլ Յսայեայ մարդարէի «Ձեռն իսկ զմարդարէութիւնն կոչէ տեսիլ զի եւ մարդարէ տեսանող ասի...»:

— Ամբողջ զիրքը բաժնուած է 66 դրութիւններու, ուր ամբողջ Յսայեայ մարդարէութիւնը մեկնուած է տուն առ տուն: Վերջիններս զրուած են կարմիր մեկնումով եւ յուսանցքի վրայ կը կրեն իրենց թիւը:

— Մեկնութիւնս մտքերու մեկնութիւն է պարզապէս, առանց լեզուական եւ այլ հետազոտութեանց. ունի սակայն կարգ մը ակնարկներ ու խրատներ իր ժամանակին վերաբերմամբ. տե՛ս օր. էջ 6. 12. 18. 19. խօսելով կախարդներու (հմայից, տիտիկներու) մասին «զի եւ այժմ բազումք այսու ցաւովս տենդոտին... հմայելով զթորիս եւ զկուրիս հաւուց կամ զխաղացումն մարմնոյ եւ թէ այս ինչ դիպեցի ի ճանապարհի, զայս ինչ նշանակէ, բայտ եւ ճակատապիւր կարծելով, խտրելով զաւուրս, հատս եւ ուրուն ընկնելով եւ այլ բազում այսպիսի չարքօք զանձինս յԱստուծոյ որոշելով»:

— Բացի օր. Գրքէն Հեղինակը կը յիշէ Յովնէպոսը, էջ 6. ճշա զիեւ աստուածարան Գրիգոր ի պասալայի հառի այլարանութիւն ասէ զԳրիստոսէ, թէ ծնաւ արու ի մարդարէ կնոջէն, բայց լաւ համարեցայ յնփրեմի՛ն թողուլ, որ պարզ ասէ թէ այլ սա է որ ի կուսէն եւ այլ նա՝ որ ի մարդարէ կնոջէն եւ յոթ պիտանանցն Եփրեմիս ընդդէմ Խրէից...» (էջ 51): «Այս ծայն կշտամբէ զմանիքեցիս եւ զորս առ աշօք ասեն զմարդեղութիւն Տեառն» (57): «Ակիլաս ասէ ոչ ըստ տեսանելոյ աշտ զատի եւ այլ քարքմանքն թէ ոչ ըստ լսելոյ զատի...» (68):

— Այս մեկնութիւնէն հաստատենք տպուած են Ոսկեքերամի Կ. մեկնութեան մէջ. հր. Վենետ. 1880:

Յիշատակարան.

Դ. ք. 1. 204.

Փառք... Այժմ ի թուականիս հայկազեան տունարիս 745 (1296) ի հայրապետութեան տեառն տէր Գրիգորի եւ ի թագաւորութեանն Հայոց Սմբատայ, որ ճշմարիտ թագաւորեաց ի վերայ մարմալեցուցանող եւ զունակ զունակ հեշտակարծ աստից առաթուր կոխելով եւ զրեթէլ զամենայն աշխարհական նանիր եւ ունայն վարկանելով, որպէս եւ է: Նաեւ զանունն թագաւորութեան ծանր զրեր եւ նրբիւրեր զանձն Աստուծոյ եւ յօղով անդամ հրաժարէր ի հայրենական աթոռոյն եւ զնայր աղքատանալ, զոր հազիւ հազիւ մեծաջան տենչիւ ոչ կարէին յեղաշրջել զկամս նորա եւ զայս զիպուածս Աստուծոյ ի յանձն առնեմք: Իսկ մինչ յայս էր սիրէր զԳրիստոս եւ զեկեղեցի նորա եւ զրեթեղումս ս. Գրոց: Սա տեսեալ զմեկնութիւն համարձակախօս մարդարէին Եսայեայ եւ զի մեծն Եփրեմ կարճ եւ համառօտ քաջլորտակի լսանիւք էր անցեալ ընդ նա: Իսկ աստուածաշնորհն Յովնան Ոսկեքերանց յորջորջեալ վասն հոգեւշահ վարդապետութեան եւ առատահոս իմաստիցն՝ որ ի բերանոյ նորա բլլխեալ արուցանէր զականջս եկեղեցւոյ... եւ քաջ աստիկանն ուղղափառ հաւատոյս սքանչելին կիրքի ի սակաւն եւ նա խօսեցեալ: Արդ բարդաւածս այս վսեմս Հեքմոյ ի մտի եղեալ զսոսա ի մի ժողովեալ... խնդրեաց զայս առնել հարկեցուցիչ հրամանաւ ի յերբերջանիկ եւ ի յուսարան բարունապետէս Գեորգեայ, որ ընդ այսու ժամանակ առաքինութեամբ յանձին ներդրածութեամբ բնուին փարթամացեալ, որ այժմս ջրտնայն Երկամբք հրաշանդէ զհամարակս որ ըսնի հետեւեալ զյուրովս: Իսկ սա որպէս քարոզ ճշմարիտ հնազանդեալ հարկեցուցանող հրամանին, եւ զի է Սարգսի վարդապետի հոգացեալ առեալ եւ զայն եւ զայլ բանսն սրբոց մեկնչացն համառօտ զուգեաց առ իրեարս կարճաբանութեամբ եղեալ եւ զմտայն ամբողջ ունելով զգործութիւն եւ զրեալ ձեռամբ իւրով եւ նմա:

Թիւ 28.

ԱՆՈՒՆ Կանոնագիրք.

Նիւիթ Թուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Շատ գէշ. բոլոր բուղթերը փտած, շատերը դեղին, եւ գրեթէ բոլոր բուղթերու ծայրերը մաշած են կամ պատռւած: Մանաւանդ վերջին բուղթերը գրեթէ կիսով չափ միայն կան.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ. 1-2. պատռւած եւ ցեցակեր. 230. Մեկնաբանական հատուածներ. «Զիսմամիմեանց ուսուսցէ քեզ նմանչն իսկ զանախտութիւն ծննդեանն ուսուսցէ բանն, իսկ որդին զիսմագոյութիւնն ծանուսցէ...»:

ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ 23,5×16×9.

Ա. ա. 1. 3ա.

Կանոնագիրք, սկզբէն թերի. 3ա-9ա. ցանկ զլիոց, իսկական կանոնագիրքը կը սկսի 9ա. Հետեւեալ բառերով. «Ջաւրէնս բարի եւ ճշմարիտ տէր Աստուած ի ըսկըդրանէ եղ մարդոյն որպէս յառաջին զիրս արարածոցն եջոյց մեղ օրէնս եւ զրեաց Մովսէս: Եթէ եղ Աստուած օրէնս մարդոյն ի ծառայն որ էր ի մէջ դրախտին ոչ ուտել եւ ի ծառոյն գիտութեան բարու եւ չար...»:

— Այս յառաջաբանին հիմնական միտքն այն է, որ բոլոր օրէնսդրութեան հիմքը Ա. Գիրքին է (Մովսէս մասնաւորապէս): Կը յիշուի նաեւ Փռանկաց անունը, «յարոյց թաղաւորս բարեպաշտս յաթոռ ինքնակալութեան Փռանկաց» (էջ 10): Իսկական կանոնները կը սկսին 11ա. սկիզբէն թերի:

Թղ. 11ա.

Գ. Վասն ծառանկութեան. «Թառաջին կանոնն զրեցաք միապէս ժառանկել որդոցն եւ դստերացն, յորժամ հայրն մեռանի անկտակ. բայց յորժամ ոչ են որդիք եւ դստերք այլ Հեռի ազգականք եւ որդիք նոցա ոչ ժառանկեն ընդ հաւրեղրայրսն եւ ընդ եղրայրսն եւ ընդ որդիս նոցա...»:

Թղ. 11բ.

Գ. Վասն կտակաց քէ քանի ամաց լինի

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին 18,2×12.

ԹՈՒՂԹԻ 230.

ՏՈՂԻ 18.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագոյն.

ԳԻՐ Բոլորգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Զարդագիր, պարզ գծագրութեամբ, զազանագիր եւ քոչնագիրք կարմիր քանաճով:

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. 9ա. 52բ. 86ա.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. 51բ. 78բ.

ԿԱԶՄՈՂ Յովհաննէս քահանայ.

ԺԱՄԱՆԱԿ ԺԴ-ԺԵ (եթէ ոչ աւելի հին).

ՅԵՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 9բ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Պակասաւոր, 30-31-ի, 102-3-ի, 113-114-ի մէջ եւայլն. եւ վերջէն բուղթեր են ինկած.

մանուկն. «Հարցանեն զարէնս որ մանգաղոյն են տիովք կարող են զրել կտակ, կամ քանի՞ ամաց լինին որ կարէ գրել...»: — Աղջիկը մինչեւ 12 տարեկան էւ տղան մինչեւ 14 տարեկան եպիսկոպոսին հովանաւորութեան են յանձնուած արքայէն՝ եւ կտակ չեն կրնար ընել:

Թղ. 12ա.

Ե. Վասն փեսայից քէ մեռանի եւ քողու կին եւ որդի. «Եթէ մեռանի փեսայն եւ կամի հայր կնոջն հողալ զորդիսն, եթէ դա երաշխաւոր առնու իշխանութիւն հողալ, իսկ հայր որ ի մեռանէն գրէ կտակ եւ որդի(դ)ոցն որ մնան որբս անուանէ տեսուչ եւ վերակացուս կարէ նա հողալ զորբսն եւ զդա երաշխաւոր...»:

Թղ. 13ա.

Զ — Հայրը կրնայ ժառանգութենէ զըրկել իր զաւակը, իր մահուրնէ ետք զըրկելալը կը ստանայ 1/36-րդ մասը իր հայրական ժառանգութեան: Այսպէս կը չարունակուի ժառանգականութեան ռաժիւնը ծառաներու կամ ստրուկներու (որոնք վաճառելի են) մասին եղած օրէնքներով մինչեւ 21բ. ԽԵ. կանոն. հետաքրքրական են հետեւեալ շատուածները «Եթէ ոք առնէ դուար որ է մահի ըստ յարապակաց եւ ըստ հայոց անձին զին աղջկանն...» (12ա. Ի): «Այր ոք եթէ կամի դնել տունս կամ ծառայս եւ այլ ինչ որ ի վաճառանոցն ծախի...» (ԺԴ. 15բ): Եթէ մէկը իր ծա-

ունները ազատել կ'ուզէ պէտք է զիմէ քոր-
եպիսկոպոսին եւ երէցներուն հորպէս հրա-
մաէ... մեծն Կոստանդիանոս: Եթէ ոք
ընդունի զինուոր որ ոչ է իւր եւ զրաժ է
յայլոց զիրանապիր... որպէս զինուորին
եւ նա կ'աւարի ի տեսնել զինուորին»
(Ին, 18բ.): «Կոստանդիանոս թաղաւորն
հրամայէ պարզեաւ եկեղեցեաց Քրիստո-
սի...»:

Թղ. 21ա.

Վասն պատուելոյ զաւր կ'իւրակէին.
«Լեւոն թաղաւորն ի ժամանակս իւր
պատուիրեաց զաւր կ'իւրակէին...»:
«Հրամանաւ Լեւոն քաղաւորին եղաւ աւ-
րէնս վասն պոռուկաց...»:

— Թէ մեր զիրքը մասնաւորապէս կի-
լիկիա գործածուած է եւ այստեղ ու ա-
րիւնիք տիրող սովորութիւնները կը տար-
բերէին իրարմէ՝ կ'երևայ 22ա. «Իսկ յաշ-
խարհն արեւելից ունի այլ սովորութիւն
զի ի բերել 100 զահեկան կնոջն տա այրն
50 զահեկան» (մինչ արեւմուտքի մէջ 100)
խօսեցան: — 22ա. ԽԶ «Արդ սահմանաց
Նաւմատ քաղաւորն Լեւոն (Եթէ մարդ
իր կ'ինը արծակէ անոր բերած պոռոյդն
պիտի տայ եւայլն): — 23ա. ԾԳ. «Թէ ո-
ղոս թաղաւորն յիշատակ նորա աւրանու-
թեամբ, եղ օրէնս...» (ուր որ 30 տարի
պարտապան մնայ այլեւս կրնայ պարտ-
քէն ազատ համարուի): Զուտ ամուսնա-
կան-ժառանգական օրէնքները կը սկսին
21բ. ԽԷ-էն: Կանոնադիրքս որոշ, խիստ
րաժանեամբ չունի եւ զանազան կարգի օ-
րէնքներ ցրուած են այլ եւ այլ խումբե-
րու մէջ: — 30բ. ԶԸ (88) Կինը կրնայ իր
մարդէն բաժնուիլ Եթէ անիրաւացի կեր-
պով ծեծուիլը ապացուցանէ կամ իր մար-
դը՝ «կախարդութիւն, շնութիւն, զոգու-
թիւն, կամ որ էած ի տուն իւր բոլ կամ
մանուկ, կամ գործեաց պղծութիւն հետն
որ ին ընտանեանցն...»: ... 37բ. ՂԲ (92)
«Հրամաէ օրէնքս զի որք գործակալք են
հոռութեանցոց եւ զթաղաւորական զսպա-
սաւորութիւնն առնեն յարգունիսն ոչ լի-
նել ի նոցանէ հոգեբարձու ի վերա ընչից
որոց եւ ոչ մտանն ի դատաստան եւ ա-
սեն վասն այլոց բան...»: — 41բ. ԺԺ
(110) «Որդիք ընդ հօր իւրեանց ոչ ունին
իշխանութիւն մտանել ի քէաւորոն»: —
42բ. ԺԺԷ (117) «Ամենայն գոգի պար-
տապան են մահու. զոգ որ ի գիշերի յա-
փըշտակէ առաւել պարտական է մա-
հու...»: — 43ա. ԺԻ (120) «Որք զնան
զերեն անասունք կամ մարդիկ առանց
արքունի հրամանաց, ի նոցանէ ձգեն յաք-

սորս յատար աշխարհս... դատաւոր...
ծանրացուցանէ... զվրէժխնդրութիւնն,
զոր պահանջէ»: — 44բ. ԺԻԹ (129) «Ապ-
օրինի յարարութիւնէ ծնուողը անուցողը
կամայ համաձայն ազատ կամ ծտոյ կը
հռչակուի: — 46բ. ԺԼԳ (133) «... թէ
զնէ մարդ առ իւր ընդերն ապախին, իւր
վաստակն յիցի փոխարէն վաշխին եւ թէ
լիցի որդիք ապախնոյն, առաջինն ստացո-
ղին են որդիք, զի ոչ է մարդ նման երկրի
կամ անասնոց, որ ոչ շնորհք Աստուծոյ
տա զպտուղ»: — 47բ. ԺԼԸ (138) «Հրա-
մաէ արէնքս վասն բժշկաց եւ վասն վար-
դապետաց եւ վասն ամենայն գիտնակա-
նաց զորց որք են ի քաղաքս եւ ի պետաւս
ազատ լինել յամենայն հարկաց եւ չկա
իշխանութիւն զնոսին հարկել կամ ան-
պատուել կամ հարկանել կամ անարգել եւ
իրաւացի է առնել ի նոցանէ հողերարձու
որոց եւ ազատէ զնոսա Նաւմատս զի
բժիշկքն բժշկեն՝ զմարմինս եւ վարդա-
պետքն զհողիս»: — Թուրք 51ա. կը վեր-
ջանայ 150-րդ օրէնքով որը հետեւեալն է.
«Իսկ Եթէ թողու մարդ զլրաստ իւր ի
պանդուկն եւ չաւանդէ յոք ի սպասաւո-
րացն, թէ պատահի կորուստ չգնեկի
(տուգանք տալ, տուժել) ինչ պանդուկա-
պանն, բայց միայն երգումն առնեն զի չէ
զիտող եւ ոչ պահող իրապն»:

— Այս օրէնքները որոնց քաղաքական
ընդթը անուորանայի է, տարբեր են մին-
չեւ այսօր մեզ ծանօթ օրինադրքերէն:
Ինչպէս բովանդակութիւնն կ'երևայ զըր-
ուած են արեւմուտքի մէջ (կիլիկիա):
Հեղինակին ծանօթ են նաեւ արեւելեան
հայոց օրէնքները: Իր աղբիւրներուն մէջ
կը յիշէ նաեւ Կոստանդիանոսի, Թէոդո-
սի, Լեւոնի եւ Արարներու օրէնքները: Այս
օրէնքներուն ունեցած կարեւորութիւնը
չարիպանց մեծ է մանաւանդ իրաւական
եւ պատմական տեսակետով: Պատեհ առ-
թիւ մենք կը հրատարակենք այս ժողո-
ւածուն, որ կը տարբերի «Օրենք կայսե-
րաց»էն եւ Սմբատայ Գանդուտալլի
«Սխախդայն Անտիոքայ» ժողովածունե-
րէն:

Բ. ա. 2. 51բ.

«Նախադրուիլն զրոց դատաստանաց»
(ցանկ զլիտոյ): — Նախադրութիւնս ունի
11 զլուխներու վերնադիրք: Զեռադրին
մէջ զլուխները ա. բ. են նշանակուած,
մինչ, տպադրին մէջ զլուխներու ցանկ կը
պակսի բայց իւրաքանչիւր զլուխ վերնա-
դիր ունի: Իսկական կանոնադիրքը կը
սկսի 52բ. «Հանդերձաւ եմք զլուխ զլուխ-
քս դատաստանիս, յառաջ զերեմք զպա-

տասխանին աշնոցիկ, որ րամպասեն զմեզ թէ չկայ դատաստան ի հայք, զի յօրովք ի մէջն պատուեն զայլազդին թէ դատաստանի զիր ունին եւ մեք չունիմք...» (տես. տպ. էջ 5) : — Թղ. 55ա. Թէ ընդէ՞ր այժմ զրեցաւ եւ կամ ու՞մ հրամանաւ եղեւ եւ կամ յումմէ շարժեցաք յայս րանս «... իսկ այր ոմն Պաւղոս ասեն հըմուտ աստուածախն տւրինացն... սկսաւ յորդորել զմեզ ի դրոց սրբոց...» (59բ) հանդիպեցաք առաջի տէր Ստեփաննոսի աղուանեաց կաթողիկոսին եւ սմին իրի յիշատակ եղեւ առաջի նորա եւ նա յորդորեաց զմեզ ասելով թէ եւ ես փափաքմ ալ ալք ըսնի...» :

— 60ա. Գ. Նշանակ գորութեան նորին հանդերձ աղերսարանութեամբ առ տէր ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ. «Քանզի հարկաւոր է զինի յայտոցիկ սակաւուք ցուցանել զգաւրութիւն աւաղակազործոյս զոր եւ (մինչեւ հոս կը պակսի, տպագրին մէջ, օրինակներն ունին սակայն, տես տպ. էջ 18. Ժան. է.) աղաչեմ ով պատուական զլուխդ եկեղեցւոյ...» : — Վերնադիրն եւս տարբերութիւններ ունի տըպագրէն եւ անոր օրինակներէն :

— 61բ. Դ. Յաղաքս թէ ^պվաւելէ դատարոր զանազան կերպիւք : Առաջին դատարոր ամենեցոյն Աստուած է...» :

— 63բ. Ե. Յաղաքս քէ զինչ է դատաստան եւ ու՞մ վաւելէ եւ զով պարտ է կապուցանել դատաւոր «Թարթմանի դատաստանարան(ը) դատել որ է քննել...» :

— 65ա. Զ. Յաղաքս քէ որպէս արժան է լինել դատաւորաց ամբաստանաց եւ դատախազաց. «Եւ զդատաւորան անկաշառ լինել արժան է» : — 70բ. Է. Յ. Վկայից քէ զի՞նչ է հաւատարմութիւն նոցա եւ կամ ընդէր Բ եւ Գ ընտրեմ. «Զհարկաւորապէս իսկ զվկայս նախտ(ը) է զդատաստանն, զի զհակառակութիւն դատախա(զ)ցն...» :

— 73բ. Ը. Յ. Երդմանց քէ որ(պ)էս. «Զմեծ եւ զտէրունական հրամանն եւ ըզպատուիրանս տեսանեմք այժմ կոխան լեալ ի մարդկանէ... (կը վերջանայ) եւ զրեցաք ի ճառիս եւ մի այլ կերպ զի մի դատեսլիք յԱստուծոյ» : — Տպագրէն բորրովին տարբեր, եւ չատ աւելի համառոտ :

— 76ա. Թ. Յ. ոչ է պարտ քրիստոնէից առ անարեմք ի դատաստան երբքալ. «Յայտնի է ամենեցուն հետաւորութիւն հաւատացելոյ յանհաւատից... (կը վերջանայ) զերրորդութիւնն ս. միով աստուածութեամբ եւ զաւրութեամբ եւ փ. յ. ա.» :

— 78ա. Ժ Թէ յորոց գրոց հաւաքեմք. «Հաւաքեցաք առաջ յաւրինացն Աստուծոյ որ եղ Աստուած Մովսէսի յառաջին ելից եւ յերկրորդ օրինաց եւ յայլոց զլսոց. երկրորդ ի կանոնաց ս. հարցն եւ յաւատարանէն եւ երրորդ յամենայն ս. տառից ի հնոց եւ ի նորոց եւ արդ թէպէտ եւ համարձակեցաք մեք եւ զրեցաք ըզդիրս, սակայն եթէ հանդիպի ոք իմաստուն... աղաչեմ զի լցցէ զպակասն... քանզի ամենայն զիրք ոչ եթէ ի մ(ի)ում ժամանակի զրեալ են այլ յայլեայլ ժամանակս...» :

— Հմմտ. Մխիթար Գօշի դատաստանադիրք հայոց. տպ. Վ. Ծ. Վ. Բաստամենաց Վաղարշապատ 1880 : Յատկաբանով եւ ծանօթութեամբ, ընդհանուր առմամբ մեր ձեռագիրը աւելի ընտիր է, աւելի համառոտ եւ աւելի հին ընթերցումներով : Տպագիրը բաժնուած է 3 մասի : Վերոյիշեալ յօդուածը կը համապատասխանէ «Նախադրութեան». էջ 5-75. Տ.Տաշեան ցուցակ, էջ 1118. եւ 373. 623-4, 726 :

Գ. ք. 2. 86ա.

Նախ զլսոց ցանկ. 78բ-85բ. Ապա «Եկեսցուք այժմ իսկ ի դործ դատաստանի, զի ըստ քաղաքաց դատաւորս հրամայէ լինել Մովսէս...» :

— 89ա. զլ. Բ. վասն քաղաւորաց դատաստանի եւ որոց ընդ ձեռամբ նոցա են. «Նախ եղաք զլինճակս եւ զդատաստանս եպիսկոպոսաց զի առաջի է պատիւ նոցա եւ հարկաւոր, իսկ երկրորդեցուք զդատաստանն թաղաւորաց...» :

— Բնականաբար այս գլուխը տպուած դատաստանադրին Բ-րդ գլուխին հետ ոչ մէկ նմանութիւն ունի եւ ծայրէ ի ծայր կը յիշեցնէ արաբական սովորութիւններ եւ հեղինակները. օր. 91բ. «Եւ եթէ պաշարեացէ զքաղաք այլազեաց, նախ ի խաղաղութիւն կոչէ զնոսս մի անգամ եւ երկիցս եւ երկիցս եւ եթէ ոչ կամիցին դալ եւ ռոնաբար առցէ զքաղաքն, զայնոսիկ որ ոչ կամենային զխաղաղութիւն սրով սպանանէ... եւ ի պաշարի արքայի ըզքաղաքս ոչ է պարտ զծառս պտղաբերս կտրել...» : — 92ա. «Զքաղաքադուրս եւ զբերդադուրս, եթէ յառաջ դան զչարս ի գլուխ հանել յայտնեցին իրքս մահու մատնեցին, իսկ եթէ զնով զնեցէ զանձն իւր փրկեցի, ապա զաչսն հանիցեն եւ զկինն եւ զորդիսն յարքունիսն ծառա առցեն եւ զինքն յայլ աշխարհ վարեցեն մերկ եւ անաչք ապա թէ զչարս ի գլուխ

հանիցէ եւ ընդ ձեռամբ ամիցեն, անդորմն սպանցի» (Այսպէս այլազգի համար, քրիստոնեան պիտի չսպաննուի, բայց բոլոր մնացած պատիժները պէտք է կրէ)։ 93ա. «Եթէ քրիստոնեա զայլազգի սպանանէ կամաւ՝ զյիւն արեանն աոցեն, ձիւի (122) դեկան (քրիստոնեայի արեան զինը 3 անգամ աւելի է այսինքն 366 դեկան) եւ Լթէ ակամա 61 դեկան»։ 93բ. «Իշխանաց մի լիցի զսպանողսն սպանանել առանց հրամանաց թաղաւորաց...»։ 94ա. Խօսելով աւարի մասին կ'ըսէ թէ ոսկին միշտ թաղաւորինն է, «բայց թաղաւորն ի տասնէ զմէկն կաթողիկոսի տացէ յամենայնէ։ Գերոյն եւ աւարին կ'սն արքաի լիցի եւ կ'սն զաւրացն։ Իւրաքանչիւր իշխանքն զնոյն բաժին արասցեն եւ տասանորդս տայցեն յեկեղեցի...»։ 95ա. «Զաւրականն Լթէ ի պատերազ(մ)ի զոք ըմբռնայէ զգեստն եւ զէնքն եւ Երկվարն նորայլիցի. իսկ զրահն թաղաւորին»։ Հմմտ. տպ. էջ 299չ.։

97ա. Գլ. Գ. Վասն հարց վանից եւ անպատի. «Կարդ հոգոց զատաստանաց ի սրբոյն Սահակա եւ ի ս. Բարսեղի Եղեալք են...» (տես տպ. էջ 85չ.։ Բ. գլ. անդ.)։ Հարկաւ աւելի կրճատուած սակայն ընդ ընթերցուածներով քան տպագիրը — այսպէս կը շարունակուի մինչեւ 110բ. գլ. ԺԺ (= տպ. գլ. 18 էջ 115)։ 20-րդէն մինչեւ 27-րդ կը տարբերին։ Այս տարբերող գլուխներն են 110բ. գլ. Ի. Վասն յանդաւորաց առ թաղաւորս (տ. տպ. էջ 319)։ — 111ա. Գլ. ԻԱ. Վասն չինական

նայ (տպ. էջ 320)։ — 112բ. Գլ. ԻԲ. Վասն սպանութեան մանկանց (տպ. էջ 321)։ — Գլ. ԻԳ. Վասն մանկանց որ ի խաղս զիրար վնասեն (տպ. 322)։ — Գլ. ԻԸ. 112ա. Վասն մանկանց թէ զրաւս զընեն (տպ. 323)։ — Գլ. ԻԶ. Վասն Լրիտասարդաց զրաւուց (տպ. 323)։ — Գլ. ԻԷ. Վասն պինարբուաց եւ նոցին վնասուց (տպ. 324)։ — Ապա Զեռադրին գլ. ԻԸ. 113ա. կը համապատասխանէ տպ. գլ. ԺԺ. էջ 116. Իսկ ձեռագրին նախկին վերոյիշեալ գլուխները կը գտնուին տպագրին Մասն Երկրորդ աշխարհական օրէնք բաժնի մէջ։

Նոյնը պէտք է բոլի նաեւ շարունակութեան մասին։ Տպագիրս ունի ձիւի (124) օրէնք Ա. Մ. Եւ 130 օրէնք Բ. Մասին մէջ։ Զեռադրս որ Եկեղեցական կանոններն եւ աշխարհական օրէնքները չի զատեր եւ վերջէն ալ թերի է, ունի 240 հատուածներ որոնք բոլորն ալ զատաստանադրքին մէջ կան, միայն բաժնուած են Ա. եւ Բ. Մասերու մէջ։

— Գօշի զատաստանադրոց տպագ. տես վերեւ. Վաղարշապատ. 1880 Վ. Ծ. Վ. Բաստաւեանի։ Նոյն գիտնական վարդապետը հրատարակեց ուսումնասիրութիւն մը զատաստանադրքի մասին Փոքր 1879. VI-IX, որ նաեւ իր հրատարակութեան յառաջարանը կը կաղմէ էջ 1-180։ Գօշի անուետով ծանօթ ուրիշ զրուածքները տե՛ս էջ 1118. Տալեան ցուցակ։

Յիշատակարանը անչառն է։

29

Թիի 29.

ԱնՈՒՆ Գիրք քարոզից եւ այլն (Երկր Պետրոս Արքեպ. Աղամալեանի).

ՆիիԺ Թուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Աղեկ.

ՄԱԳ-ՊԱԶՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. ք. 227. 299-327. 329. 502-507.

ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ. 29×21, 2×4, 5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միալու 23×16.

ԹՈՒՂԹՔ 225.

ՏՈՂՔ 40, 33.

ՎԵՆՈՒԹԻՒՆ Կարմրագոյն.

ԳԻՐ Նոր գիր, շեղագիր.

ՍԿԶՐԱՍԱՌՔ Զարդագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԹ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ. 1.

ԳՐԻԶ Կարապետ վարդապետ Տիգրանա-կերտեան.

ՍՏԱՑՈՂ. (Ս. էջմիածնի նորընծայ).

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1268 (1819).

ՏԵՂԻ Կեսարիա, Դանիելի վանքը.

ԾԱՂԿՈՂ.

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇՍԱՍԿԱՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ. ք. ա 226, 333, 501.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ 1857-ին Պրուսացի Կարապետ վարդապետէն ընծայեալ վանագս.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. p-a

Գիրք Ռարոգից արարեալ նորեկ շարա-
դուրթեամբ հեղինակութեամբ ս. զրոց եւ
մատենից եկեղեցականաց ի ՊԵՏՐՈՍ վ. ւէ
եւ արքեպիսկոպոսէ Նախիջեւանեցոյ Ա-
ղամալեան. ի փառս Աստուծոյ եւ յօգուտ
ազգիս իսնասէր քարոզչաց եւ բոլոր ման-
կանց ի հանճարեղ հայրապետութեան ս.
զահին քրիստոսահիմնեցելոյ տեառն Սի-
մէօնի երեւանեցոյ սրբափայլ կաթողի-
կոսի ամենայն հայոցս եւ արժանափայլ
անրիծ փեսայի ս. Եկեղեցւոյն Գրիստո-
սի, իսկ այժմ օրինակեցաւ ձեռամբ նը-
ւաստ Կարապետ արեղայիս, որ եմ ստոր
աշակերտ տեառն տեառն Կարապետի հո-
ղորնտիր արքեպիսկոպոսի Կեսարիոյս մե-
ծի բարեկարգ վերատեսչի: Ի թուակա-
նութեանս հայոց 1268 (1819) ի ս. Դանի-
էլի հրաշայի վանս Կեսարիոյ: Հմմտ. թիւ
113. 52, 57, 87:

Էջ 288-98 դարձեալ չեղադիր քարոզներ
դանաղան նիւթերու մասին:

Բ. Բ. 1. 328.

Գիրք աղբիւր բացեալ, յորում պարու-
նակին մեկնութիւնք աւետարանական ա-
ռակացն Քրիստոսի միայն: Արար աշխա-

տութեամբ ի րանից սրբոց վարդապետաց
հեղինակութեանց զիւրալուր ոճիւ ի Պե-
տրոսէ վարդապետէ Նախիջեւանեցոյ Ա-
ղամալեան եւ նարզենիս հարադատ միա-
բանէ ս. Աթոռոյս, ի հայրապետութեան
Տ. Սիմէօնի Կաթողիկոսի, զոր եւ սոյն
դիրքս նորեկ ընդ հովանեաւ նորին դրեալ
աւարտեցի շնորհիւ Տեառն, յաւելմամբ ո-
մանց վկայութեանց, Կարապետ արեղայս.
յամի մարդեկութեան Տեառն 1769:

Յիշատ. 333. «Եւ ընդ շարագրողի
սորին մաղթեմ ո՞վ ընթերցողք նաեւ յի-
շել զնախկին պարզ դրօղ օրինակ սորին
յտէր Մատթէոս նորարողրոյ վարդապետ
եւ զխոնարհամիտ շնորհազարդ Ղուկիա-
նոս սարկաւաղ, լուսանկար անյաղթելոյ
եւ քաջ քարտուղարացն ներկայ ս. վեհին
... եւ վերջնոյ օրինակող Կարապետ իբր
վարդապետ Տիգրանակերտեան...:

— Տես. եւ հմմտ. թիւ 114. Ա.:

Գ. գ. 1. 410.

Գիրք աստուածամամուքեանց շարա-
դրեալ... ի Պետրոսէ վարդապետէ Նա-
խիջեւանեցոյ Աղամալեան (շարունակու-
թիւնը նման վերինին) (Աստուածային ա-
ռանձնաշատկութեանց մասին խորհրդա-
ծութիւններ):

30

ԹԻԻ 30.

ԱՆՈՒՆ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԵՐԳ ԵՐԳՈՅԻ (Յարու-
քիւն Արքեպ. Եղեսացի Ղափանեան)

ՆԻԻԹ ՍՈՎԵՐԱԿԱՆ ԲՈՂՔ.

ԿԱԶՄ ԹՂՔԱԿԱԶՄ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ ԱԿԵԼ.

ՄԱԳՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1-5, 8, 902, 918.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 29, 5×20×5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԻԱՍԻՆ.

ԹՈՒՂԹՔ 456.

ՏՈՂՔ 26.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ

ԳԻՐ ՇԵՂԱԳԻՐ.

ՍԿԶԲԱՏԱՆԻՔ

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԳ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻՉ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԲԵԱ. Եղեսացի.

ՍՏԱՑՈՂ. ԳՐԻՉՔ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ 1853.

ՏԵՂԻ.

ԾԱՂԿՈՂ.

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ ՊՐԱՍԻՉ փոխանորդ Կա-
րապետ վարդապետէն մուրիւնաւ Ար-
մաշի վանքին 1857-ին.

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ԹՂ. 7.

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԵՐԳ ԵՐԳՈՅԻ մեծի Սողո-
մոնի սրբոց Դաւթի, յօրինեալ լուսա-

ւոր շաւղաց երեւելի եւ մեծանուն մեկնա-
րանողաց ի Յարուքիւն սրբազան արքե-
պիսկոպոսէ Եղեսացոյ Ղափանեան, յա-
մի Տեառն 1853 ի սկիզբն Մայիս ամսոյ:

Էջ 9-13 Յառաջաբան. էջ 13. «Զոր օրի-
նակ յառաջ քան զայս յօրինեցաւ յանար-
ժանութենէ մերմէ ներքողեանն որդւոցն
որոտման մեծի Յակոբոսի եւ Յօհաննու

աւետարանչի եւ ներքողեանն մեծի Յօ-
հաննու Կարապետին եւ Մկրտչի Տէառն
եւ Հուսկ որոց ռտանաւորեալ տաղաչա-
փութիւն աղօթաւատոյց ս. Նարեկի»:

31

Թիի 31.
ԱնՈՒՆ Քարոզագիրք.
Նիիթ Թուղք.
ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ.
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. $34 \times 24,5 \times 5$.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասիւն.
ԹՈՒՂԹՔ 270.
ՏՈՂՔ
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ
ԳԻՐ Շեղագիրք.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻԶ Իգնատիոս Վ. Տակէսեան.
ՍՏԱՑՈՂ. Գրիշը.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ 1850.
ՏԵՂԻ Կ. Պօլիս.
ԾԱՂԿՈՂ.
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Քարոզագիրք Հատընտիր Հաւաքեալ ի
ղանազան եւ յերեւելի հեղինակաց, երկա-
սիրութեամբ տեառն Իգնատիոս Վ. ի Տա-
կէսեան պօլսեցւոյ, 1850 ի Պօլիս:

Քարոզգիրքս գրուած է աշխարհաբար
լեզուով:

32

Թիի 32.
ԱնՈՒՆ Մեկնութիւն յայտնութեան Ար.
Յօհաննու առաքելոյն.
Նիիթ Հաստ քուղք.
ԿԱԶՄ Կաշեկատ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-ք. 680-92.
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. $31 \times 21 \times 5$.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն. 21,8x6,8.
ԹՈՒՂԹՔ 348.
ՏՈՂՔ 41.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Բալոր եւ
ԳԻՐ Նտրագիրք.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Զարդագիրք, քաշնագիրք.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻԶ Ղուկաս Վ. Խարքերդցի.
ՍՏԱՑՈՂ. Յովնանէս Պատրիարք Բաղի-
շեցի (Կոյստ)
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ 1739.
ՏԵՂԻ Կ. Պօլիս.
ԾԱՂԿՈՂ.
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Նուիրուած Արմաշի
Վանքին Գիրէճեան ընտանիքէն, Տ.
Բարգէն Վ. ի քանգով 1897-ին:
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Թղ. 2.

Մեկնութիւն յայտնութեան սրբայն
Յօհաննու առաքելոյն հեղինակութեամբ

հօր Գօռնելիոսի Գօռնելեան ի Լափիտոյ ի
կարգէն Յիսուսեան նախ ի Լովանէնսիայ
ղկնի ի հօմէակաճի լսարանում սրբաղան
տառից ուսուցչէ նուիրեալ ամենազերա-

պայծառի եւ գերաշարկեցելոյ իշխանին Պատրոսի Օթօպանեան սր. հռոմէական եկեղեցւոյ կարդինալի փոխանորդ դպիր սրբազանին Տ. մերոյ Աղէկսանդրու ութթերորդ քահանայապետի թոռան հօրեղ-բօր իւրոյ, Թվնէժում Ռէժ (1700) :

Յիշատ. էջ 679. ... Աւարտեցաւ դիրքս այս մեկնութեան տեսեան ս. Յօհաննու աւետարանչին ներթվականիս հայոց 1188 (1739), նաեւ թարգմանեցեալ իսկ եղեւ ի

սոյն վերոյ զրեալ ամի ի լատինական լեզուէ ի հայկական ըստ հրամանաւ, ջանիւ... տեառն Յօհաննու բանիրուն եւ աստուածարան յոյներախտ վարդապետի Բաղիշեցւոյ, արեւիկայիսկայնսի եւ պատրիարքի արքայանիստ քաղաքիս Կ. Պօլսոյ, ի Ղուկասու վարդապետէ խորքերդ-ցւոյ, ի փառս եւ յօգուտ մերաղնեայց եւ ի պատիւ ամենասուրբ Երրորդութեան, ամէն :

33

Թիի 33.

ԱՆՈՒՆ Գարդգիբք.

Նիիթ Թուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեպատ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. գ. գ. էջ 492-500.

ՄԵՏՈՒԹԻՒՆ. 30,5×21,5×4,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին.

ԹՈՒՂԹՔ 254.

ՏՈՂՔ

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ

ԳԻՐ Աճցման նորագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ա. X. քա.

Գարդգիբք հաւաքեալ աղի եւ անդի աշխատասիրութեամբ Գեորգ եպիսկոպոսի զմիւռնացւոյ, դիտին Եւքսկիւոյ, ի դիւրութիւն նորակիրթ քարոզչացն ուխ-

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՁ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1833.

ՏԵՂԻ Արմաշ.

ԾԱՂԿՈՂ.

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Պրոսպայի փոխանորդ Տ.

Կարապետ Վ.էն նուիրում Արմաշի

վանքին 1857-ին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

տին սր. Աննայի, ի հայրապետութեան տեառն տեառն Եփրեմի սրբազնակատար Կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց, օրինակեալ ի վաճառ Արմաշու լամի տեառն 1833: Տե'ս Բ. Հատ. Թիւ 112. Հմտ. 95:

34

Թիի 34.

ԱՆՈՒՆ Սէր Աստուծոյ.

Նիիթ Թուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեպատ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-գ. 224-5.

ՄԵՏՈՒԹԻՒՆ. 29,3×20×2.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին.

ԹՈՒՂԹՔ 115.

ՏՈՂՔ 35.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագոյն.

ԳԻՐ Շեղագիր անցման.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Թնչնագիր, զարդագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՁ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ ԺԹ դար.

ԿԱԶՄՈՂ

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

Կնիւթ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՒԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻՒԹՂ Նուիրուած Տ. Ստե-

Գիրքս բաժնուած է 68 գլուխներու: Կը սկսի ճշմար քան զստեղծանելն Աստուծոյ զաշխարհ անհուն իմաստութեամբ իւրով զարդարեալ զանկումն մարդոյ յառաջադրեալ առաքել: — Հեղինակը կ'օգտուի ինն եկեղեցական հայրերէն, որպիսիք են Ոսկեբերան (էջ 1), Ամբրոսիոս (1),

փաննոս արքեպիսկոպոս Մաղաֆեանէն Արմաշի վանքին 1866-ին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ոգոստինոս (16), Բարսեղ (21), Գրիգոր Հիւսացի եւ այլն, Նա'եւ Անսելմոս (33), Թովմա (32), Սեմեֆա (է, 21 եւ այլն), Պղատոն (70), եւ այլն ինչ աղբիւրներ որ սովորաբար զործածելի են լատին եկեղեցւոյ 18րդ դարու հայրերու մեկնարանական-բարոյական գրքերու մէջ:

35

ԹԻԻ 35.

ԱՆՈՒՆ (Բաղդագիրք) Ռամկական.

ՆԻԻԹ Թուղք.

ԿԱԶՄ Կազմ չունի.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Իսկական ձեռագրի քղքերը կտրտած եւ փակցուած են ուրիշ հաստ քղքերու վրայ, տեղ տեղ եղծուած.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-գ. էջ 14. 46-47-ի մէջ քուղք մը. 58. 69. 97. 114-200.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 29×19,5×3.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին քառակուսիներու բաժնուած. 19,5×14,5.

ԹՈՒՂԹՔ 104.

ՏՈՂՔ 30, 31 եւ այլն.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագոյն.

ԳԻՐ Նտրգիր.

ՍԿԶԻՆԱՏԱՌԻ Թռչնագիր, զարդագիր. ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՐԻԱԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Խաչատուր Սիլխտրացի.

ՍՏԱՅՈՂ. Յովհաննէս Սարկաւազ Կեսարացի.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1144 (1695).

ՏԵՂԻ Երուսաղէմ.

ԾԱՂԿՈՂ

Կնիւթ էջ 1.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՒԹՂ. 1, 96.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻՒԹՂ Տ. Բարգէն Վ. յորդորով ընծայեալ Քիրէնեան ընտանիքէն Արմաշի վանքին 1897-ին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ա. 1. էջ 1.

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ (Յառաջարան).

Յանուն Աստուծոյ գթածին եւ ողորմածին սկիզբն ըստ յայտնուած թեան արհեստին, որ հաստատեցին իմաստասէրքն... (զանգատ հարկապահանջութեան մասին եւ այլն): Ի ժամանակի թաւադուրութեան տաճկաց սուլթան Ահմէտի, որդւոց սուլթան Մէհմէտին եւ ի կաթողիկոսութեան Աթոռոյ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին Տ. Նահապետին աշակերտ Տ. Եղիազարու կաթողիկոսին եւ ի հայրապետութեան ս. Երուսաղէմի Աթոռոյ Տ. եղբորն Յակոբայ Տէր Յոհաննէս արհեստիկոսին որ մականուամբ Նոխուտ յորժորջի եւ նորին փոխանորդի ըրազաշխատ ծիրանի Պապա Միւսային Սիլխտրացւոյ, աշակերտ քաջ հետորի, սրբակրօն եւ առաքինի Աստուածատուր

տիկերալոյս վարդապետի թարմանեալ եղեւ զիրքս ոսմկական ի տաճիկ լեզուէ առ հայ լեզու ի թուականիս հայոց ՌՃՆԴ, ձեռամբ անպիտան եւ անիմաստ գրչի խաչատուր սիլխտրացւոյ, առ վայելումն տիրացու Յովաննէս սարկաւազին, որդի Սիւնանին կեսարացւոյ, ի զեղջէն թալանու...»:

Քաղաղալիրքս բաժնուած է հետեւեալ գլուխներու. 1) Ճամբարթ. 2) Տարիս կամ թարիս. 3) Նուարթ(է) խարիճ. 4) Նուարթ(է) տախիլ. 5) Ղապտ(է) տախիլ. 6) Ղապտ(է) խարիճ. 7) Յօսիք. 8) Իշթիմա եւ ապա իսկական վիճակ կամ բաղդապոյց ըստ համաստեղութեանց:

Վերջիւնեալ թուանշաններով որոշուած գլուխները բաժնուած են 6 քառակուսիներու, որոնց առաջին սիւնակը կէտեր եւ զծեր կը կազմեն, որոնք սեւ եւ կարմիր մեկնով զծուած են:

Թի 36.

Անոնի ԿԱՐԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ պատարազի
(խորհրդատետր) Յովհաննու Ոսկե-
բերանի, Բարսղի եւ Գրիգոր Աստ-
ուածաբանի.

Նիիթ Թուղք.

ԿԱԶՄ Սովորական քղբակազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔԻ Լաւ.

ԼՐԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1-2ա. 19բ. 29բ. 35-40.

ՄեծՈւթԻԻՆ. 36×22×0,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին 25×15,2.

ԹիւՂԹԻ 40.

ՏՈՂԻ 35.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ

ԳԻՐ Շեղագիր (անցման).

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Գալուստ Դպիր Տէր-Պօղոսեան.

ՍՏԱՅՈՂ. Պօղոս Վ. Թաքաբան Պատր.

փոխանորդ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ 1836.

ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս.

ԾԱՂՎՈՂ.

ԿՆԻԻ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ. 40բ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ Ընծայուած 1837-ին
նոյ. 16-ին Արմաշի վանքին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 40բ.

Ընդօրինակեցաւ խորհրդատետրս Յու-
նական եկեղեցւոյ ի ձեռն Գալուստ դպրի
Տէր-Պօղոսեան, ի խնդրոյ Պատրիարքա-
կան փոխանորդի Տ. Պօղոսի ծայրագոյն
վարդապետի Թաքաբան Պրոսպաշու
յամի Տեառն 1836 ի Պոլիս, յօստումնարա-
նին մայր եկեղեցւոյ ս. Աստուածածնի:

Բ. ա. 2. 3ա.

Կարգաւորութիւն աստուածային եւ ս.
պատարազին ս. Հօրն մերոյ Յովհաննու Ոս-
կեբերանին. 3ա-19ա. — Կր սկսի այս-
պէս. «Քահանայն որ պարտ է զաստուա-
ծային կատարել զխորհրդածութիւն պար-
տի յառաջագոյն խոստովանել եւ հաշտիլ
րնդ ամենեւեան եւ զսիրտ իւր որքան հը-
նար է մաքուր պահել յամենայն շար խոր-
հրդոց եւ ժուժկալ կենալ յերեկոյից ի
վեր եւն. : Յետոյ ասէ սարկաւազն օրի-
նեա տէր, եւ քահանայն արարեալ զօրհ-
նութիւն սկսանի ասել սարկաւազն. քա-
ղաւոր երկնաւոր մխիթարիչ հոգի ճշմար-
տութեան, որ ամենայն ուրեք մերկայ ես
եւ այլն»:

5ա. «Քւ բարձեալ զմի մասն զնէ ի յաջ
կողմն ս. հացին ի միջի նորա ասելով,
կացցէ զյոյն ընդ աջմէ բուսմէ, ի հան-
դերսս ոսկեհուռս զարդարեալ եւ պանու-
նեալ յետոյ առեալ եւ զերրորդ ընծայն ա-
սէ. պատուական եւ փառաւոր մարգարէ-
ին եւ այլն»:

— Մարդարէներէն կը յիշուին «Մօսէս,
Ահարօն, Եղիա եւ Եղիսէ» յականէ յան-
ուանէ, առաքելներէն «Պետրոս, Պօղոս»,
հայրապետներէն «մեծն Վասիլիոս, Ղրի-
ցոր Աստուածարան, Յօհան Ոսկեբերան,
Աթանաս, Կիրեղ, Յօհան Ողորմած, Նի-
զոյայոս Զմիւռնացի, Սպիրիտոն սբան-
չկադործ (5ա-բ)»: — 16բ. «Հաղորդեա
ղիս Տէր ի պատուական եւ ի ս. մարմնոյ
Տեառն եւ Աստուծոյ եւ Փրկչին մերոյ Յի-
սուսի Քրիստոսի»: — 19բ. Կը վերջանայ
«Աղօթիւք սրբոց հարցն մերոց Տէր Յի-
սուս Գրիստոս Աստուած մեր, ողորմեա
մեզ, ամէն. եւ զնան խաղաղութեամբ Աս-
տուծով սրբով»:

— Տպ. համեմատուած եւ ծանօթ. տե՛ս
Հ. Յ. Գաթրեան Պատարազամատոյց,
էջ 342-84. — Յումարէնը. A. Daniel. Cod.
lit. IV, 327-72: — J. Goar. Euchologion.
Par. 1647 p. 58-86ff. — F. E. Brightman.
Liturgies. Oxford. 1896. p. 200-344. 353-
99: — Ասորիքէն 2 բնադիր. Renaudot Li-
turg. orient. coll. Frankfurt. 1847. II, 242-
54. 255-9. Կալ նաեւ Եթովպականն եւայլն.
տե՛ս Տաշեան Յուցակ էջ 1129. հմտ. էջ
686: — Սեր ձեռագիրն Տաշեանի հրատա-
րակածէն սկզբէն է ամբողջ թղթեր աւե-
լի ունի եւ թղ. 6բ-էն միայն կը սկսի նը-
մանութիւնը, դարձեալ միշտ յաւելում-
ներով: Քահանայի արտասանած առաջին
օրհնութիւնն (այլթքն) է «Թաղաւոր երկ-
նաւոր, մխիթարիչ հոգի ճշմարտութեան,
որ ամենայն ուրեք ներկայիս եւ զամե-
նայն ընդս, զանձդ բարեաց եւ պարգե-

ւիշդ կենաց. եկ եւ բնակեաց ի մեզ եւ մաքրա զմեզ ամենայն աղտեղութենէ եւ վերկա րարեար զոճողիս մեր: — Ձեռա-
դիրս ունի բազմաթիւ յուն. բառեր ինչ-
պէս, մեղամիա, տեսքող եւ այլն: Ի մէջի
այլոց 6ր. կայ նաեւ հետեւեալ յաւելուա-
ծը. «Քրիստոս ճշմարիտ Աստուած մեր
բարեխօսութեամբ անարատ մօր իւրոյ եւ
ս. հօրն մերոյ Յօհաննու Ոսկեքերանին
արհիւսկսկոպոսին Կ. Պօլսոյն եւ ամե-
նայն սրբոց ողորմեսցի...»: — Ասկից կը
հետեւի թէ Տաշեանի հրատարակութիւնը
կրճատ հայ թարգմանութիւն մըն է, եւ
ինչպէս յունական այլեւայլ խմբադրու-
թիւններ կան, հաւանականաբար նաեւ
Յակերբ ունենան այլեւայլ բովանդակու-
թեամբ ձեռագրեր:

Գ. ա. 3. 20ա.

Աստուածային պատարագ ս. հօրն մե-
րոյ Վասիլիոսի մեծին. «Օրհնեալ Թագա-
ւորութիւնն Հօր եւ Որդւոյ եւ ս. Հոգւոյն
ա. եւ մ. եւ յ. յ. ա.» : Սարկաւազն. խա-
ղաղութեամբ զՏէր աղաչեսցուք. տասն.
Տէր ողորմեա, վասն ի վերուստ խաղա-
ղութեան եւ այլն: 23ր. Կը վերջանայ,
«Եղիցի անուն Տեառն օրհնեալ յայսմ հե-
տէ եւ այլն» «օրհնեցից զՏէր» սաղմոսով
եւ կամ «աղօթքի ծածուկ, երբ ժողովէ
զարբութիւնն. — լցաւ եւ կատարեցաւ
որքան էր կարողութիւն մեր Քրիստոս
Աստուած մեր...». «Յետ աղօթիցս ելանէ
քահանայն եւ տայ զմասն եւ ասէ եւ առնէ
որ ինչ կան ի մէջ պատարագին Ոսկեքե-
րանին»: — Վերջին նախադասութեան մէջ
արտայայտուած համեմատութիւններ Ոս-
կեքերանի պատարագի հետ, շատ յաճա-
կաղէպ են:

— Տե՛ս Դաքքեան. Պատարագամա-

տոյցք. Վիեննա. 1896. Հինը՝ (Լուսա-
ւորչի անունով եւս յայտնի են) էջ 120-59.
նորը՝ էջ 171-216. աղբիւրները տես անդ
եւ էջ 145: Մեր ձեռագրի նմանութիւնը
կը սկսի էջ 182-էն սկսեալ եւ ունի Գա-
թրեհեանի հրատարակութենէն կարգ մը
տարբերութիւններ, աւելի բազմաթիւ յա-
պաւումներ քան յաւելումներ:

Դ. ա. 4. 30ա.

Աստուածային պատարագ ս. հօրն մե-
րոյ Գրիգորի ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԱՆԻ նախա-
սրբեցելոյ. «Այս աստուածային պատա-
րագս ասի միայն յաւուր պահոց քառաս-
նորդաց որպէս ի մէջ տիպիկաց դրեալ է
քահանայն եւ սարկաւազն մտանեն եւ ըզ-
ղեստաւորին զնոյն աղօթս ասելով, որ-
պիսի կան ի մէջ պատարագին Ոսկեքե-
րանին»: — Առաջին աղօթքն է «Աստուած
քաւեալ զիս». «Հաւատամ եւ խոստովա-
նիմ»: Կը վերջանայ. «Օրհնեցից զՏէր յա-
մենայն ժամ եւ բարձր առնեմ զքեզ Տէր
Աստուած իմ աղօթքով, եւ հետեւեալ
բառերով. «Էսկ քահանայն ելանէ եւ կա-
ցեալ ի սովորական տեղին տայ զմասն,
յետոյ առնէ զարձակումն եւ զնոյն բանս
ասէ եւ առնէ, որպիսի են ի մէջ պատա-
րագին Ոսկեքերանին եւ Վասիլիոսի»:

— Տես Պատարագամատոյց. էջ 221-
303. Ս. Գրիգորի անուան ընծայուած այս
պատարագամատոյցը, որուն սկիզբը քիչ
մը կը նմանի Յովհաննու Ոսկեքերանի
կրճատ պատարագամատոյցին (տես. Վ.
Գաթրեհեան) չարունակութեան մէջ ոչ մէկ
նմանութիւն ունի «Պատարագամատոյցի»
մէջ յիշուած եւ անոր անուամբ յայտնի
5 պատարագամատոյցներու հետ, եւ բո-
լորովին ինքնուրոյն խմբադրութիւն մըն
է:

37

ԹԻԻ 37.

ԱՆՈՒՆ Միքայէլ Ասորի «Ժամանակագը-
րութիւն» եւ «Յաղագս քահանայա-
կան կարգաց» եւ Փաւստոս.

Նիիթ Թուրք.

ԿԱԶՄ Կաշեկագով քանդակներով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Գէշ չէ. խոնավութենէ քիչ
մը վնասուած. 294-ի եւ 295-ի մէջ
քուղթ է ինկած.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ. Վերջինները բոլորովին պա-
տռուտուած են, 1-2ը կիտովին. Աւե-

տարանի կտոր «Գիտեմ զի գաւակի
Աքրահամու էք...» շարունակութիւն.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 21×15×17.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Երկսիւն. 16,6×4,5.

ԹՈՒՂԹԻ 335.

ՏՈՂԳ 27.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Բոլորգիր

ԳԻՐ Նոտրգիր.

ՍԿԶՐԱՏԱՌԻ Զարդագիրք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱՐԿ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. 183ա. մատիտով գծուած.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻՉ ՄԻՃԱՍ.
ՍՏԱՅՈՂ. Բարսեղ վարդապետ (Արքեպ.)
Առաջնորդ Տիգրանկերտի (Ամիր).
ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ Բարսեղ Արքեպ.ի առաջնորդութեան ժամանակ (Ժեղ դար).
ՏԵՂԻ ԱՄԻՐ.
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 335թ. 3ա.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ
ԲՈՎԱՆՊԱԿՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 4ա.

Ճանկ Միխայէլ իրոյց. Ա. «Յաղագս Աղամայ հետէ մինչև ամառունք, որ եւ կին էր թաղաւոր եւ այլ կարգ թաղաւորացն բարեկացուց եւ յոսկեհանութեան եւ զննէ կշիռս եւ չափս եւ հաւատարն Արաւանս»։ Բ. «Յաղագս Մովսէսի ընդ ծով Կարմիր եւ զշտոյն եկն առ Սողոմոն, զկնի Սողոմոնի թաղաւորաց Բորովամ»։ Այսպէս կը շարունակուի մինչև ԻՊ. զլ. «Յաղագս քահանայական կարգաց թէ ուստի առնու սկիզբն»։ ԻԵ. «Յաղագս Բուզանդայ հայոց պատմութեան»։

— Այս ցանկը կը պակսի տպագրի մէջ. Ժամանակագրութիւն Տ. Միխայէլի, ասորոց պատրիարքի, Երուսաղէմ, 1871։

ԹՂ. 5ա.

Կը սկսի բուն ձեռագրի վերագիրը — «Տեսուն Միխայէլի ՊԱՏՐԻԱՐԿԻ ԱՍՈՐԻՈՑ Խամառու ժամանակաց գրոյցք, քառասուն արարեալ ի հոլովից պատմադրաց ի վարժս քանասիրաց սղամանակ տեղեկութեամբ, յԱղամայ հետէ մինչև յետին ժամանակս քեւացեալ»։ «Ես եղբարք իմ ի Քրիստոս, ուսումնասէրք եւ աստուածասէրք, կարօտեալք զիւտից ժամանակաց եւ հաւաքեալ վէպս բազումս ժրջան աշխատութեամբ խնայեցի լիս եւ ի լսելիս ձեր յաճախութենէ զրուցաց առնելով միայն զառաւել պիտանացուն յնկեղեցական մատենից եւ յարտաճնոց ընդ ուսուցանել զմիտս բանաւորաց ի մահաբեր ծուլութեանց, թողլով զոչ կարեւորսն ի նոցանէ, զի նորա ի ծագման առաւօտուն ի հասարակեալ տունընթանն զուով եւ տեսանելով զբանասիրութիւն արանց ժամանակին փարթաւագոյնս զրեցին»։

— Տպագրի էջ 2-3 յիշուած աղբիւրներէն ձեռագրիս մէջ. «Եւդիոնէսիոս պատրիարքն զրեաց... ամիրայն տաճկաց»։ Կը պակսի։ Ձեռագրի 6ա. «Քանդի յուով զանապանութիւնս զտանմաք յեթանասնիցն եւ այլոց թարգմանչացն զրուսթիւնս

եւ մանաւանդ զոր Արդար արքայ ետ թարգմանել հրամանաւ Թադէոսի առաքելոյն, զոր ստուգեաց Յակովբ ուռհայոյ մտեալ ընդ հրէութեամբ...» (հմտ. տպ. էջ 3)։ — 9ա+բ. «Ոմանք ասեն զնեք (ը)ովք ի յաշտարակէն յանկմանէն մեռեալ, բայց մէք ստուգեցաք յետ ժամանակի սպանանիլ նմա ի Հայկաղ որդուց թոքընդայ, որդոյ Գամբրայ, որդոյ Արեթի, զի ոչ արար Հայկն զպատկերն Բեկայ եւ ոչ համարեցաւ զնա Աստուած եւ եկն ի վերայ նորա ծանր ամբօխի եւ սպան զնա Հայկն, իսկ ի փլանել աշտարակին խառնեցան լեղուքն...» (տե՛ս տպ. էջ 16 ծան. 1.)։ — ԹՂ. 19բ. «Առ սա (Սողոմոն) եկն դշխոյն հարաւոյ զոր ասեն յազգէ դստերն Նոյի»։ Եւ այլն, ուր դշխոն 11 առակներ կ'առաջարկէ Սողոմոնին, որոնք տպագրի մէջ նոյնպէս կը պակսին, բայց ձեռագիր օրինակներու մէջ պահուած են (տե՛ս տպ. էջ 43. ծան. 1. եւ հմտ. 42-43)։ — ԹՂ. 22բ. «Եւ արաւկիս մայր Արուակիս (Արարակէս մար Արրակէս) աւգնութեամբն հայոց ետարց զթաղաւորութիւն Աթւրացեաց (Ասորեստանեայց կամ Ասուրացեաց)»։

— Ինչպէս վերոյիշեալներէն եւ այլ փաստերէն կարելի է հետեւցնել թէ մեր զբնագիրն նման ուրիշ զբնագիրն ալ Երուսաղէմ պէտք է գտնուի, միւս կողմէն վերոյիշեալ նախադասութեան նման բնորոշ արտայայտութիւններ այնքան չատեն, որ անտարակուսելի կը դարձնեն զործիս Ասորերէնէ թարգմանութիւն ըլլալը։

ԹՂ. 136բ.

— Ի թուին ասորոց ՈՆԶԳ (1493) եւ հայոց ՈՒԳ, թաղաւորն յունաց Մանիլն առաքեալ առ Տէր Նեքսէս Կաթողիկոսն հայոց եւ առ իս Միխայէլս եւ խնդրեաց միարանութիւն հաւատոյ եւ խնդրոյ եւ կրօնից նախ ի ձեռն Քրիստապորտ ումման եւ երկիցս անգամ ի ձեռն Թուրքիանա իմաստասիրի եւ զրեաց առ մեզ Տէր Նեքսէս թէ խնդրեալ են ի մէջ երկու

բնութիւն ասել Գրիստոսի եւ զարրորդ ժողովին պատուել եւ զծնունդն Գրիստոսի ի Դեկտեմբերի 25-ն կատարել եւ զպատարացն խմորով եւ ջրով առնել եւ զսրկատուածն խաչեցար չասել եւ խոստացեալ են մեղ շատ բարի առնել զի՛նչ տացուք պատասխանի» (Նմատ. տպ. 459շ.) : Միքայէլը իր կողմէն «իմաստաւէր» մը կը զրկէ Թուրիանէի Նետ վիճելու համար, իսկ Ներսէսի պատասխանին համար կ'ըսէ «իսկ զպատասխանին տեառն Ներսէսի զոր պրեաց, մեք ոչ իմացաք բայց կորովի էր իր յկատուածաւունջ պիրս եւ պարկելու եւ քանազող աշրուղիղ քանօծաւ զրոց եւ վճարեաց դիւրն» (Թղ. 137բ.) : Միքայէլ գիտէ Ներսէսի մահը (անդ. Նմատ. տպ. էջ 476շ.) : — Գրչապրիս մէջ Միքայէլի ժամանակի պատմութիւնը շատ աւելի մանրամասն է քան տղայրի մէջ եւ ունի այնպիսի հատուկներ որոնք վերջնոյ մէջ կը պակսին : Ձեռագրիս մէջ Միքայէլի ժամանակագրութիւնը կը վերջանայ Զապրիկի եւ Հեթումի ամուսնութեամբ եւ իշխելով (տե՛ս տպ. էջ 518), այսինքն հայկ. (675 (1226)) թուականին եւ հետեւեալ բառերով. «Այլ մեք թեւոք լցեալ ըզկուր բանին եւ թողցեալ ի վերայ ծովացեալ պատմութեանց յօրունց եւ հասեալք ի մին այս հանգստեան մերում կենցաղաւարութեան, զարձակ նովին յուսով երկնաւոր սքանչելեացն եւ շնորհաց Հոլուրն սրբոյ, Երկրորդ անգամ ծովամուխ լիցուք լանճասական խորս քահանայական կարգաց եւ զարդուց եւ թէ ուստի՞ սկսաւ եւ ուր լցաւ եւ յո՞ կատարի տեղեկացուք բոտ մերում կարի աշխատեալք ի պարգեւն Աստուծոյ, Եթէ զի՛նչ է քահանայութիւնն եւ պատիւ նոցա եւ հանդուսցուք զյոժարութիւնս մեր ի փառս Աստուծոյ» : — Տպագրի էջ 525-ի «Իշխատաւարան հին զրչապրիս» կը պակսի հոս : — Տպ. ընդարձակը 1871-ին Երուսաղէմ համառօտ 1870 : Ֆրանսերէնի թարգմ. Ներսէսութեամբ եւ ծանօթ. V. Langlois, Chronique de Michel-le-Grand. Vened. 1868. Մասեր՝ E. Dulaurier. 1) Recueil des histor. des Croisades, I, 309-409. 2) Extrait de la chronique de Michel-le-Syrien. Paris, 1849: Journal Asiat. 1848, No. 11: — Տե՛ս Մատենադ. էջ 564-71 : — Տաշեան ցուցակ էջ 1117 — Արարատ. 1888, էջ 406, 435-6 :

Ասորիքէն ընտիրը զպղիւրէն թարգմ. J. B. Chabot, Chronique de Michel-le-Syrien եւ Les Evêques Jacobites du VIII au XIII siècle d'après la Chronique de Michel-le-Syrien. Revue de l'Or. chrét.

1899, p. 444-451, 495-511, 605-36. ՀԱ. 1900. La prétendue chronique de Maribas le Chaldéen. Journ. Asiat. 1905, p. 251-64, արտատպած 1905, Paris. Եւ իմ յօդուածս Արարատի մէջ «Մարիրաս Կատինա» եւ հոս յիշուած պղիւրները (Արարատ. 1903) :

Թ. ք. 1. 153ա.

Նորին Տ. ՄԻԻՔԱՅԷԼԻ յաղագս քահանայական կարգաց քէ ուստի առնու սկիզբն (տե՛ս վեր.) : «Սկիզբն քահանայութեան նորէի է անժամանակսն Աստուած որպէս եւ ամբարեաց, քանիք ամենայն տուրք բարիք եւ պարգեւք կատարեալք ի վերուստ անտի իջեալ են առ մեզ ի Հօրէն լուսոյ որոց առաջին եւ անդրանիկ է յայլսն պարգեւքս այս քահանա(յա)կան զարդ զոր ինքնութեամբ եւ անսկզբնարար ունի քնա սպէնեացն Աստուած... (177բ) Տէր Ներսէս եղբայր նորին է. որ էր յաւուրս մեր շնորհազարդ վարդապետութեամբ, այսմ շարակարգութեան ճշգրիտ խնդիր արարեալ պտաք եւ կարգեցաք ստույգի յաւարտման մերոյ քաղաւածի, որպէս մամուլ (?) ի մեկնոցի յուսալով ի Տէր եւ յերկրպագուս նորա, ողորմութիւն դասնէլ յաւուրն կարեաց վասն աղօթից արանց անախանձից, բայց զՁուռնակ եւ զՅուսիկ որ զկնի մահուանն սրբոյն Ներսիսի եղին, ո՛չ կարգեցաք չհաճելով ի ո՛չ Սաւրմակ հակառակն եւ ոչ զրամբասեալ ասորիսն զԲարդիստու եւ ըզՇմուէլ զընդդիմական Ս. Սահակայ. իսկ զկնիսն այլք լցցին» :

— Ստեփ. Կանայեանց. Ցուցակ ձեռք. Ներսիսեան զպր. էջ 54-58. — Նմատ. Տ. ցուց. էջ 360, 439, 618 : — Մեր ձեռագիրը Երուսաղէմի տպագրէն (1871) շատ մեծ տարբերութիւններ ունի, ինչպէս որ յառաջ ըլնուած յառաջարանի եւ վերջարանի համեմատութենէն կարելի է տեսնել (տե՛ս տպ. էջ 1. 39) : Գրչապրիս մէջ վերոյիշեալ վերջարանի խոսքերուն կը յաջորդէ 177բ. հետեւեալ վերնադրական նկատողութիւնը «Միայն ի միջիւս ցայս վայր. Աստի վարդան սկսանի վարդապետն» :

Գ. ա. 2. 177բ.

«Այլեւ մեք հետեւեալքս եւ պատուհեալքս այսմ հատուցուք մինչեւ առ մեզ նովին յուսով Աստուծոյ : Յետ պատուական հարապետաց Գրիգորի եւ Ներսիսի, Երկուց Եղորացն, Հառ զաթոռ Եղորոր-

զին նոցա Տէր-Գրիգոր ամս 20, սա չինեաց զգեղապաճոյճ Եկեղեցին ի Կայն և Կարդարեաց զնա մեծապէս: Տէր Գրիգորիս տղայն ամ մի, սա արդեւական և զնայ յարքայէն Լեւոնէ ջանաց ի գիշերի իջանկ ամբողջն և և կտրեալ անկաւ և մեռաւ:» (178թ. Երկարօրէն կը խօսի Կոստանդինի մասին, տե՛ս նաեւ տպ. 39շ.): «Արդ ի 1248Լրդի անժամանակ որդոյն Աստուծոյ զալստեան ի Ողէ թուականութեան հայոց թարգմանեցաւ զիրքս այս յատորոց ի հայս ի հայրապետութեան հայոց Տ. Կոստանդեա և ի թագաւորութեան հայոց Հեթմոյ թրխտոսապետի և զդուշակենցաղ թաղուհոյն իւրոյ Զապիւի զըստեր Լեւոնի արքայի ըստ Աստուծոյ քաղաքալարելոց հնչից եկելոց նոցա դաւակաց ծիրանայնաց երկուց ուստերաց և և երեք դստերաց, որոց անուանքն Լեւոն և Թորոս անուամբ հաւուն իւրեանց... Յայսմ ամի կենդանի էր... արքայ հայոց նոցա պարոն Կոստանդին... Տէր Բարսեղ, Տէր Կրկարքիւն և պարոն Սմբատ սպարապետ հայոց և պարոն Աւշին տէրն Կիւտիկոյ և պարոն Լեւոն... և էր պատրիարք (Ասորոց) ուղղափառաց Մօրիկն աս է Անտիոքոս... Այլ և մեք իսկ տառապեալ ոյի Վարդան վարդապետ որ ըստ մերոմ կարի սատարեցաք ի զիրքս այս...»: 179շթ. Թաթար-թուրք ցեղերու ծաղկման և աշխարհակալութեան մասին կը խօսի. տուած տեղեկութիւնները անշուշտ են: (182թ. կը վերանայ). «որ է օրհնակ և փառաւորեալ, զոյնեալ և գոհարանեալ յազգս և յաղինս բոլոր քանականաց յաւիտեանս յաւիտենից ամէն»:

Դ. ա. 3. 183ա.

Բուզանդարան պատմութիւնք. խոստարանութիւնք նախադիտելի է. այսինքն է ի զպրութիւնս երրորդ պատմութեանցս ժամանակագիր կանոնք մատենից և առ նմին զպրութիւնք երեք այսինքն են սորա չորք մատենք և և չորեքին միոյ իրաց յիշատակարանք են... և այլն — նման տրպապիրն, որուն ընթերցումները աւելի մաքուր և ճիշդ են քան զըջապիրն: Յառաջարանին կը յաջորդէ Գ-րդ զպրութեան 21 զլուսնեալ վերնագրերը: — Թղ. 185ա. Բուն պատմութիւնք կը սկսի առանց տպագրի մեծատառ վերնագրերու, պարզապէս Ա. զլիս (Յաղաղս որ ինչ յետ քարոյութենէն Թադէոսի առաքելոյ յերկիրն Հայաստան աշխարհին կանոնք ժամանակագիր մատենից» վերոտառութեամբ:

— 199թ. Դ. 5. «Եւ ասէ ցնա Յուսիկ որդի Գրիգորի մի Երկնչիւր, զի լուաւ տէր աղօթից քոց և ահա ծնցի ի քո դաւակացոյ այլ զաւակ, զի լիցին նոքա ի լուսաւորութիւն գիտութեան և ալլին» միշտ յոյնակի: «Զմալրոյ տոճմի աղդի ի խխանն» (տ. 199թ): — Դ-րդ զպրութեան վերջը «Կատարեցաւ Երրորդ տարք Իկ պատմութեան զպրութիւնք, ժամանակագիր կանոնք փախտեալք. Բիւզանդեա ժամանակագիր յունաց» — 220թ. Կր սկսի Դ-րդ զպրութեան ցանկը, ուր 18-րդ զլուսնի վերնագիրը կը պակսի լայց պատմութեան մէջ կան (տ. 264ա.): Որովհետեւ որչաւ գիրը ԼԴ զլուսն սխալմամբ նաեւ ԼԵ (տպագրի) համար ևս կրկնած է, այս պատճառով ցանկը փոխանակ տպագրի նման 59 զլուսն ունենալու, ունի միայն 58 (58) զլուսն, զըջապիրը 18-րդ զլուսն ևս կրկին կը հաշուէ, այնպէս որ 18-էն 20-ի կը թռչի:

— 227թ. Վասն նորա իսկ սաացեալ էր ի տեսչեանն Աստուծոյ առ Յուսիկն եթէ այր լինելոց է ի սորա զաւակէն լիցի լոյս աշխարհի: (Տ. Տպ. Դ, 3, էջ 72, Վենետիկ 1889):

— Թղ. 294ա. Կր սկսի Ե-րդ զպրութեան ցանկը, որ թուղթ մը ընկած ըլլալուն պատճառով 29-րդով կը դադրի: Ա. զլուսն սկիզբն թերի կը սկսի բառերովս «Աի վարդ րովանդ (ակ)էին և լինէին ի խնդիրս. մեծին հայրապետին և ալլին (տե՛ս. տպ. Ե. 1. էջ 190):

— 330ա. Բիւզանդեալ վեցերորդ խոստաքանութիւն պատմութեանց և ալլն. բոլորովին նման տպագրին. ցանկ 16 զըլիսոց և ապա «ստորոտ ամենայն պատմութեանց...»: Ասոր կը կցուի «վերջ առաջարանութեան վճարումն: Մնացուածք բանից ի ծայրէ վեցերորդ զպրութիւն»:

— Տպ. 1) 4. Պոլիս 1830. 2) Վենետիկ 1832 և 1889. 3) Պետերսբուրգ 1883. հրատ. Գեր. Պատկանեան. Գաղղիքեմը՝ J. B. Emine, Faustus de Byzance. Collect. d'hist. arm. V. Langlois. t. I. p. 209-310. Գերմաներէնը՝ M. Lauer, Faust. V. Byzanz. Köln. 1879: — Քննութիւնք. 1) Ն. Նորայր. «Քննասէր». 1887. Ա. 17-60: 2) P. G. Menewischian. F. V. Byzanz n. Dr. Lauer's deutsche Uebersetzung. WZ KM. 1889. p. 51-68, տե՛ս նաեւ Fr. Müller-ի յօրուածք: 3) Եղիշէ Մատաթեան. «Փաւրտոս Բուզանդ» Վիեննա, 1890 չմատ. Հանդէս Ամս. 1890. 68-71: 4) Մալխասեան Ստ. «Ուսումնասիրութիւն Փաւստոս Բուզանդի պատմութեան». Հ. Ամս. 1896, էջ 35-43, 81-4, 101-8: 5) Բարսեղի պատա-

բաղի մասերն առ Բուզանդայ. 2. 8. Դա-
բըրքեան. Պատարագամատոյց. Վիեննա,
1896, էջ 89-116. Հմմտ. 2. Ամս. 1889,
թիւ 3: 6) Դաղքաշեան և Տէր-Պօղոսեան.
Նկատողութիւններ. Հանդէս. 1900. 4-10,
12 թիւերը: 7) Եւրոպական Հանդէսներու
մէջ բացի վերոյիշեալէն կան 1) St. Mar-
tin. Journ. As. 1828, p. 82c. 2) C. F. Neu-
mann. Wiener Jahrbücher d. Litteratur
1833, B. 62. p. 53f. 3) Journ. d. Savants.
1869. 4) H. Gelzer. Die Anfänge d. arm.
Kirche. VSWG. 1895, p. 109-174. Թրդմ.
տիւ Բագմավէպ 1896: 5) H. Thop-
dschian. Die Anfänge des armenischen
Mönchthums. Sonderabdr. uns Zeith. f.
Kgeschichte. B. XXV. H. I. ժամանա-
բապէս էջ 3-14, և Արարատ, 1903 իմ
յօդուածը Մար Արասի մասին և հմմտ.
Տաշեան ցուց. էջ 1160 և «պատմութիւն»
էջ 222-36. և «Մատենադարան» էջ 49-53:

Յիշատակարան.

ա. 1. 335բ.

Փառք... զրեցաւ Միխայիլ և Բու-

զանդարանս ի զպրատանն նուաստ Մի-
նաս զըշի, ձեռամբ աշակերտացն իմոց
ի դուռն ս. Կիրակոսի և մօրն նորա Յու-
ղիտայի ի մայրաքաղաքս յԱմիթ յա-
ռաջնորդութեան տէր Բարսեղ աստուա-
ծարան վարդապետին, յորժամ Հանդի-
պիք սմա կադալով կամ աւրինակելով յի-
շեւթիք զմեղուցեալ նուաստ Մինաս գրիչս
և զծնօղսն իմ և զամենայն աշխատա-
ւորքս:

Տէս Արշակ Այսոյաճեանի յօդուա-
ծը. Ամիթը՝ մեր մշակոյթի պատմութեան
մէջ, Հասկ. 1947, թիւ 1-2. էջ 18. այս
Մինաս զրիի մասին:

ա. 2. 3ա.

1207-ին (1758-ին) զրուած յիշատա-
կարան մը — «Եղեւ զըշիլըխ մինչ
զի Հացին օխան ինչ րստակ պրինծին օ-
խան ԼԳ րստակ չէր գտւեր, պրիծը ոչ
թէ հոս չէր գտւեր, այլ Ըսլանպոլն այլ
չէր գտւեր եւայլն», ապա կանայք կը յար-
ձակեն և «եաղմա» կ'ընեն բրինձի ամ-
բարները:

38

Թիւ 38.

Անոնի Ընդարձակ կանոնագիրք.
Ների Բարակ եւ ճերմակ մագաղաթ.
ԿԱԶՄ Կաշեպատ խաչածեւ զարդերով.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ. կազմը փոքր ինչ
խախտուած է. վերջէն բերի.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-գ.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 21×15×7,7.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Երկսիւն.

ԹՈՒՂԹ 289.

ՏՈՂՔ 27.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագիր.

ԳԻՐ Բալթրգիր.

ՍԿԶԲԱՏԱՌՔ Զարդագիրք, քոչնագիր.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ. Զուածեւ տերե-
ւագարդեր, քոչնագարդեր, եւայլն.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. 13ա. միայն կարմիր մելա-
նով.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ ԹՂ. 1ա.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ՃԱՄԱՆԱԿ (16-17րդ դարէն).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ. 18բ. 161բ. 268բ. Պօղոս Վրդ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻԻՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻԻՆՔ Պօղոս վարդապետէն
նուիրուած Արմաշի վանքին, 18բ.
268բ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻԻՆՔ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 13ա.

ԹՂ. 1ա-9բ. զլսոց ցանկ. 9բ-11ա. ըս-
կիզքն առաքելական կանոնիս «վարդապե-
տութիւն առաքելոցն զկնի վերանալոյն
Քրիստոսի առ Հայր...» 11ա. զլուխք և
թիւք համօրէն կանոնական ասացուած(ոց)
առաքելական կանոնիս. զլ. ԼԴ:

Կանոնք առաքելական. «Վարդեցին ա-
ռաքեալքն և Եղին հաստատութեամբ...»
— 16բ. ԺԴ-րդի մէջ փոխանակ տպա-
գրի «Մկրտեցի» բառին ունի զըջագիրս

«Թիլփատեցի»․ տպագրի կարգ մը այլ սը-
խայներէն կը յիշէին ի կողմանս ասորոց եւ
Տիմոթէոս չըջէին ի կողմանս ասորոց եւ
իզիկացոց» (տպ. էջ 126) փոխ. «Կիւլի-
կեցոց» (Ձեռ. թղ. 21բ.) : — Առաքելոց
ընծայուած 34 կանոնները կը վերջանան
թղ. 21ա. հետեւեալ բառերով. «... մարդ
առ ամենայն ընտանութիւն մարմնոյ իւ-
րոյ մի մերձեցի շնութեամբ կամ ամուս-
նութեամբ մինչեւ ի չորրորդն զարմն չու-
նի իշխանութիւն առնել» (տպ. տե՛ս 125) .
այսպէս կը շարունակուի ըստ տպագրի «եւ
աւանդէին յամենայն եկեղեցիս» բառերը
(էջ 126) , եւ կը ներմուծէ 5 էջ տեղեկու-
թիւններ առաքելութեամբ մասին սկսելով
հետեւեալ ձեւով. «Այլ աշակերտքն տեա-
սին յետ դներոյ զկարգ օրինացս այսոցիկ
ոչ զազարէին ի քարոզելոյ զանտարանն...
նաեւ Նիկողիմոս եւ Գամաղիէլ զլիաւորք
ժողովրդեանն դային առ առաքեալսն ի
ծածուկ եւ հաւատային նոցա վարդապե-
տութեանն : Այլ եւ Յուդա եւ Դեօի եւ
(բ) Փեռի (Եփրեմ?) եւ Յովսէփ եւ Յուս-
տոս որդիքն Անանիայ եւ Կայիափայ եւ
Աղեկսամըրոսի քահանայիցն դային նոցա
ի դիշերի եւ խոստովան լինէին ի Քրիս-
տոս» (թղ. 21բ.) : Թղ. 23ա. «Գրեաց
Յակովբոս յերուսաղէմ, Յովեաննէս յե-
փեսոս եւ Մարկոս Աղեկսամըրիայ եւ
Անդրեաս ի Փոնդիայ եւ Դուկաս ի Մակե-
դոնիայ, Թովմատ ի Հնդկաց եւ Պաւղոսի
առաքելոյ թուրքի ժԴ (14) որ ընթեո-
նուն յամենայն եկեղեցիս ընդ ամենայ
տեղիս, նոյնպէս ընթեոնուն միաբան
դորք առաքելութեան նոցա զոր զրեաց
Դուկաս...» (թղ. 23ա.) : Վերջապէս գրը-
չադրի մէջ եղած այս լրացուցիչ 5 էջ
հատուածը կը վերջանայ թղ. 24ա. «եւ
չարչարանօք ընդունէին ըզդառն մահ-
ուանս յանձինս իւրեանց» բառերով եւ կը
շարունակուի տպագրի «եւ ձեռնադրու-
թիւն քահանայութեանն դոր ընկալան...»
մինչեւ «Հոգւոյն սրբոյ» կամ վերջը (տե՛ս
տպ. էջ 126. Ձեռ. թղ. 24ա+բ) : — Ասոր
կը հետեւի 12 հատուածներէ բաղկացեալ
դրութիւն մը, որուն մէջ կը պատմուի
թէ առաքելները ուր քարոզեցին եւ ինչ
աթոռներ հիմնեցին. — Թղ. 24ա. կը
սկսի. «Ընկալաւ ձեռնադրութիւն քահա-
նայութեան Երուսաղէմ եւ ամենայ աշ-
խարհն պաղեստինացոց եւ սամարացիք
եւ փղոսացիք եւ գաւառն արաքացոց
Փիւնիկէ եւ ընակիւք Կեսարու ի Յակով-
բայ առաքելոյ որ եղեւ Հրամանատար եւ
առաջնորդ Եկեղեցւոյն որ յերուսաղէմ
չինեցաւ սրիովն» : — Թղ. 25բ. Թղ. հատ-
ուածի մէջ կը յիշուին հայերը. «Ընկա-

լաւ ձեռնադրութիւն քահանայութեան յա-
ռաքելոցն Ուտիայ եւ ամենայն քաղաք որ
չուրջ լընդուաւ Մծրիմ եւ Արաք եւ սահ-
մանկիցք Միջագիտաց՝ Հայք եւ ամե-
նայն հիւսիսի եւ հարաւ ի Թաղէք առա-
քելոյ որ է մի յերկոտասան առաքելո-
ցն...» : Ա. առաքելական կանոնները
կը վերջանան թղ. 27ա. «զմխիթարիչ եւ
զառաջնորդ ամենայնի դսուրը Հոդին ա.
եւ մ. եւ յ.» :

— Տպ. հմտ. 1) Հ. Յ. Տաշեան. վար-
դապետութիւն առաքելոց. Թուրք կո-
ղարտութիւն եւ կանոնք Աղդէի. Վիեննա.
1896, էջ 273-358 (8° 442) . — Հ. Տաշեանի
կարծիքով կանոններս «Ասորի անվաւե-
րականէ» մը Թարգմանուած են : 2) Ն. Վ.
Մելիք-Թանգեան. Հայոց եկեղեցական ի-
րաւունքը, գիրք Ա. 1903. Շուշի. էջ 116-
126. 8°, 807բ : 3) Ձեռագրաց հմտ. հրատ.
նաեւ «Ծիւն Աւարայրի» Թերթին մէջ.
1867. Գ. 131-6, 153-67 : 4) Կիսակատար
աշխարհաբար Թարգմանութիւն մը «Սո-
խակ» Թերթի 1888-ի մէջ :

Ասորիքէն կրճատ բնագիրը (կամ նման
բնագիր մը) հրատարակած է 1) Գիւրը-
տոն, Ancient syriac documents, London.
1864 p. 24-25. 2) P. de Lagarde. Reliquiae
juris eccles. antiq. Lips. 1856. I, 32-44.
3) Թերթի. A. Mai Script. vet. nova coll.
t. X. p. 169-75 : Արաբերէն, Եթովպերէն
եւ այլն բնագրերու համար տե՛ս վերոյի-
շեալ ուսումնասիրութեանց աղբիւրները եւ
այլք :

Բ. ք. 1. 27ա.

Երկրորդ առաքելական կանոնիս գը-
լուխք. Ձե (85) 27ա-29ա. ցանկ զլիոց.
այսպէս «Սախմանք եւ կանոնք ս. առաքելոցն
ի ձեռն ԿԼԵՄԱ առաքելոյն հեքսագոսաց.
կանոնք երկրորդ առաքելականք» Ա. եւ
պիսկոպոս ձեռնադրեացի յեպիսկոպոսաց
յերկուց կամ յերեք. Բ. երէց կամ սար-
կաւաղ կամ այլք ի ժառանգաւորաց ի մի-
ոջէ Եպիսկոպոսէ լինիլ...» :

— Մեր ձեռագիրը ընդհանուր առմամբ
աւելի ընտիր լեզուական ընթերցումներ
ունի քան Հ. Մելիք-Թանգեանի տպա-
գրութեան հիմք ծառայող ձեռագրերը,
եթէ անոնց ընտիր ընթերցումները նը-
կատի առնուած են : Բաւականանանք քա-
նի մը օրինակներով. — տպ. էջ 127, կան.
Գ. տ. 3. պատրաստեցէ, կաթ. — Ձեռ.
թղ. 29բ. տ. 1. պատրաստեցէ, կաթն : —
Տպ. էջ 127 ժամանակին — որ արմտեաց
հասը. — Ձեռ. ի զիպող ժամանակին Նոր
արմտեաց հասը եւ այլն : — Կան. Դ. տպ.

«Բայց այլ ամենայն միտք ի տունս առաքելացն» — Երեցանցն, այլ ի սեղանն մի մատիցին այլ զի Եպիսկոպոսն եւ Երեցունքն բաժանեցին (?) սարկաւազաց եւ այլ ժառանգաւորաց», = Զեռպիրս «Բայց այլ ամենայն միտք ի տունս առաքելացին յեպիսկոպոսին եւ յերեցանց, այլ առ սեղանն մի մատիցեն, յայտ է զի Եպիսկոպոսն եւ Երեցունքն բաժանեցեն սարկաւազացն եւ այլոց ժառանգաւորաց»։ — Կան. Ի. տպ. «Գետուր չարչարանաց օրն նախ քան զղարնանային զուգաւորութիւն թէ ընդ հրէայս կատարեցէ լուծցի» = Զեռ. «Գետուր չարչարանաց զարն նախ քան զղարնանային զուգ հասարակաւորութիւն թէ ընդ հրէայս...»։ — Կան. Ը. տպ. ի յիրաւացի (էջ 128 տ. 1) = Զեռ. իրաւացի (թղ. 29թ)։ — տպ. ի «ոչ առողջութիւն մատուցել» = Զեռ. որպէս ոչ առողջութեամբ մատուցեալ» եւ այլն եւլն. բաղմամբիւ այսպէս ակնյայտնի սրբազրբութեան կարօտ սխալներ։

— Կանոններս կը վերջանան 85-ով տըպագրի նման բառերովս «բստ արժանոյն վտանգեալք այժմ եւ մ. եւ յ.»։

— Տպ. տե՛ս վ. Մեղիթ-Թանդեան, էջ 127-138. որքան ալ հեղինակի գործը գովելի է, այնքան եւս հրատարակութիւնը թերի է մանաւանդ ընդգրկական տեսակէտով։ Ասորքերէն տես վեր. 1) Lagarde, t. I. p. 44c. 2) A. Mai. t. X, 1, p. 8-27. Յաւանքէն. 1) Lagarde. վ. II, p. 20-35. 2) Pitra. Juris eccl. graec. histor. et. monum. Romae 1864. t. I, p. 8-36. 3) Hefele. Conciliengeschichte. 2e. Aufl. 1873. I, 800-27. Եթովպերէնը հրատարակած է W. Fell Canones apostolorum aethiopice. Lips. 1871. Խսկերէնը Lagarde. Aegyptiaca. Göttingen. 1883. p. 209. տե՛ս Տաշեան ցուցակ էջ 1061. ինչպէս Ա. Նոյնպէս Բ-րդ առաքելական կանոններու ձեռագրերը եւ աղբիւրները։

Գ. ա. 2. 38թ.

Սահմանք կանոնաց ս. առաքելոյն ԹԱԴԻՈՍԻ ի քաղաքն ՈՒՆԻԱՅԻ ի լուսաւորելն զնոսա. յորժամ լուսաւորեցաւ քաղաքն մկրտութեամբ ձեռնադրեցին...»։ Իսկական կանոնադրերը կը սկսի — «Հարցմուն (ցումն) առաջի(ն) քէ որպէս պարտ է կալ Եպիսկոպոսին ի տեսչութեան»։ «Ասէ առաքեալն Եպիսկոպոսն եղիցի անարատ պարկեշտ, ուսուցող, մի արծաթաւոր, մի արեգող, մի կերող, մի զօշաբալ...» — 33րդ կանոնը կը վերջանայ «Ձայս սուրենադրութիւն եւ Զաքա-

րիա աշակերտ առաքելոյն Թադէոսի գրեցի որպէս լուս ի նմանէն յամենայն հաւատացելոյ ի Քրիստոս»։

— Տպ. տ. Մ. -Թանդեան վ. էջ 490-7. 33 կանոններ հարց ու պատասխանի ձեւով, միայն 28-րդ եւ 29-րդ կանոններու մէջ պարբերութիւն մը յետ ու առաջ զբոլակով կը տարբերի ձեռագիրս տպագրէն։ Լեզուական տեսակէտով հարկաւ մեր ձեռագիրը շատ աւելի ընտիր է։

— Տես. 1) Հ. Թ. Տաշեան. վեր. Վարդ. Առաք. էջ 131չ., 392-425։ 2) Մ. -Թանդեան. Հայոց եկեղ. իրաւունքը. էջ 472չ. 3) Աբէլ եպ. Մխիթարեանց. Պատմութիւն ժողովոց, էջ 9-18. (Վաղարշապատ 1878) քաղուածք։

Դ. ա. 3. 44.

Կանոնք տեսնոն Փիլիպոսի առաքելոյն. «Յաղապս քառասունս ունելոյ, Երիս միանգով արժան է եւ այլ ոչ հրամայեմք յայց զահմանեալ աղաւթնս անխափան կատարեցէ մատուցողն... տեսնոն Փիլիպպոսի հրամայեալ է ունել քառասունք զոր կարգեաց հրամանաւ նորա Յովիաննէս աւետարանիչն...»։ Թղ. 44թ. Բուն կանոնները «նորին կանոնք զլ. Ը. Ա. կին թէ ամուլ զիպեցի անդիտարար ամուսնանալով անմեղք են մի՛ որդեացին ի միմեանց... (45թ. Ը-րդ կան. կը վերջանայ) սահմանական կարգաց նշովեալ եղիցի»։

— Տես. Մ. -Թանդեան. էջ 479-80 ռովանդակութիւնը եւ Տաշեան ցուցակ էջ 1160։

Ե. ա. X. 44թ.

Կանոնք հարանցն հետեւողաց, յետ առաքելոյն (յոցն) գլոխք։ Առաջ կու գան վերնագրերը, իսկական կանոնները կը սկսին 45րդ-էն զլուսն կանոնիս ԻԴ հարանցն. «Եթէ հեղձուցանէ ոք զտղայ իրբւ զիւն կամ ի ընտելեան պան կամաւ արարեալ փոխանակ մեղի...»։ — 24րդ կանոնը կը վերջանայ 48ա. «Եւ եղիցի մեղամեկեցուն եկեղեցականացդ ս. Գիրք հին եւ նոր կտակարանացն Մովսէսի տնունդ, Եւք, Ղեւտացիք, Թիւք, Երկրորդ արեւմեք, Յեսու, Դատաւորաց, Հռութով, Թագաւորութիւնք չորրորդ, Մնացորդաց աւուրք, Բ. Բանք Յովք, Սաղմոսացն (150) ճԾՄ Սողոմոնի, Գ. Մարգարէականք ԹԻ. Նսայի, Երեմիայ, Եզեկիէլ, Դանիէլ, Մակարայեցիք, Սիրաք եւ Կալիք առ ի խրատել զմահկունս մեր»։

— Տէ՛ս Այս կանոններու բովանդակութիւնը, Հայոց եկ. իրաւունքը, էջ 480—3, ուր 27 կանոններ են յիշուած: Տարբերութիւնները կը սկսին արդէն 6-րդէն: Պակաս քիչ կայ, կարգաւորութիւնն է տարբեր:

Զ. ա. 4. 48ա.

Անկուրեա կանոնիս զլուխք ի (20): — Նախ 20 կանոններու ցանկը. բուն կանոնները կը սկսին 48թ. վերնագրովս. «Այս կանոնքս նախ են քան որ կարգեցան ի Նիւ-կիայ»: «Քանցի որ ի Նիւսիայն (Նիւ-կիա?) կարգեցան յառաջագոյն կարգեցան, վասն սաստիկ և մեծ ժողովոյն որ ժողովեցան ի Նիկիա քաղաք, քանիք ուստեք ժողովեցան յԱնկիւրիայ նոցին անուամբ կարգեալ են ի զրի աստ, Մարկեղոս յԱնկիւրի, յԱգրիկոդայոս ի Կեսարէ, Պողոս ի Տարսուս, Ուրիտալիոս յԱնտիոք, Բարսեղ եւս յԱմասիէ, Փաղատղփոս յՈւղիպօսէ և Ստորիդիոս ի Նիկոմիդիէ, Պետրոս ի Կոնէ, Նունեֆսիոս ի Ղատղիկէ, Սեբ-Դիմանս յԱնտիոք պիսիդացոց: Արդ զու-մարեալ յԱնկիւրիայ միահամուռ ժողովե-լոցն ուղղափառացն առ ի քակտումն Լի-կիանու ամբարշտութեան, որ ի զոհս կոոց բնադատէր զերիցունս, կարգեցին ըստ յանցանացն սահման ապաշխարութեան ի դրուիս կանոն որ են այս. Ա. Վասն Երե-ցանցն որք ի բռնութենէ հեթանոսաց մինչև ի տանջանս անեալ և մահ սպառ-նալ...»: 53ա. Վերջին 20-րդ կանոնը, «Վասն այնոցիկ որ ի չափ հասակն հասեալ իցեն և կուսութիւն խոստանայցեն պահել և ստիգեն խոստմանն...»:

— Հմմտ. Հայոց եկ. իրաւ. էջ 185—195. բովանդակութիւն և ծանօթութիւններ: Ձեռագիրները տե՛ս Տաշեան ցուցակ, 269, 371, 650, 725: Հայերէնը և Ասորերէնը հրատ. 1) R. B. Backham. The text of the canons of Ancyra. Studia biblica et ecclesiastica. III, p. 139-216. 2) S. Martin. Pitra, Analecta sacra. Par. 1883. t. IV, p. 221-3. լատ. թրգմ. p. 449—51. Գումարթներ Pitra. Juris ecclesiae graec. Histor. et Monum. Romae. 1864. I, 441-8. Hefele. Conciliengesch. 2 A. I, 219-51. և այլն:

Զ. ա. 5. 53բ.

Դնի կանոնք միկիականք զլուխս ի. զլիսոց ցանկին կը յաջորդեն բուն կանոնները, որոնց կարճառօտ յառաջաբանը հետեւեալ բառերով կը սկսի. «Կանոնք և սահմանք որ եղան ի սուրբ Կաթողիկէ

Եկեղեցւոյ ի մեծ ժողովն Նիկիայ ուր էին յումարեալք միաժողով ըստ հրամանի մեծի և աստուածընկալ Կոստանդիանոսի կայսեր...»: 54ա. Ա. Վասն այնոցիկ ոյք կտրեցին կամուք զերկրաւորիս անդամոց իւրեանց, զի ի ձեռն այնր կեղծաւորութեան սուրբ կոչեցին...»: — 58թ. Ի. «... Զի են ոմանք որ յաւուր կիրակէի ծուրն զնեն կամ (ի) յինանցն մինչև ցր-Պենտիկոստէն, կամ եղև զի ամենապէս յամենայն իշխանութեան միարան արժան է պահել զկարգն...»:

— Հմմտ. Հայոց եկեղ. իրաւ. էջ 142—161: Ձեռագրիս կանոնները զարձեալ կը տարբերին թէ՛ բովանդակութեամբ և թէ՛ կարգաւորութեամբ, լեզուն ևս այնքան խեղաթիւրուած և անհասկանալի չէ ինչպէս Հ. Մելիք-Թանդեան իւր ձեռքն ունեցած ձեռագրերու համար կ'ըսէ: ՄԵՐ զրչագրի 20րդ կանոնն ևս կը համապատասխանէ Հ. Ներսէսի առաջ ընթած 19—20 կանոններուն, տարբերութիւնը կը սկսի արդէն երկրորդէն: Ձեռագրերը տես. Տաշեան ցուցակ էջ 269, 371, 650, 725: Եւրոպ. Աղբիւրները տես վերև. 1) Pitra. Jur. eccl. gr. I, 427-37. 2) Hefele. Cgesch. I, 376-431. 3) S. Martin. Pitra. A. s. IV, 224-33.

Է. ա. 6. 59ա.

Կոստանդիանոսի քաղաւորի առ եպիսկոպոս և առ ժողովուրդս. «Զի չարաց և ամբարշտութեանց լծակից եղև Արիոս յիբուի գոյնդ պասնոցին (կարգա՞ նմանապէս նոցին) անարպանաբ կրեցէ որպէս և այժմ պորփիր... զրեալ է որ չէ զըժուար յայտնել»:

— Տես. Տաշեան ցուցակ էջ 650:

Ը. բ. 5. 59բ.

Կանոնք երկրորդ Նիկիականք գոր եդին (318) ԶԺԸ եպիսկոպոսք կրկնաբանեալ կարն ի կարճոյ. Ա. «Ոչ է պարտ զլըր-ճատեալսն և զնեղբինիս արարեալ զինքեանս ի վիճակ քահանայութեան յառաջ ածել»: — 65ա. ԶԺԷ (114) «Իսկ կատարէ՞քս սահմանի կանոնացս աւրչնեալք եւ զիցին»:

— Տէ՛ս Վերելի աղբիւրները և Տաշեան ցուցակ. էջ 1136. քաղուածք առաջին եւրեք տիեզերական ժողովի կանոններէն: ՄԵՐ զրչագրի մէջ ևս ասոնց թիւր 114 հատ է, տե՛ս Մելիք-Թանդեան, Հայոց եկեղ. իրաւ. էջ 145:

Կանոնք ս. Գրիգորի առաքելոյ հայոց
Լ. զուլս: Ա. «Քաճանայս որ ի մեղս դա-
ռածեալ է (10) Ժ ամ ապաշխարեացէ,
ընթանալով սրտիւ արտասուօք եւ տրօք
տնանկաց ապա մտեալ հաղորդեցի»: Լ.
(30) Թղ. 66ա. «Որ նուիրէ զանձն իւր
Աստուծոյ կոյս նոյնպէս եւ մոնողոն մի՛
իշխեսցէ ամուսնաւ ապա եթէ դոցի ի
հաղորդութենէ անկեալ հեռացի եւ ե-
պիսկոսան տեսցէ զվարսն եւ որպէս կա-
մի մարդասիրեսցէ»: — Տպ. տե'ս 1) Հա-
յոց Եկեղ. իրաւունքը. էջ 512-4. հմմտ.
563-14. 2) Ա. եպ. Մխիթարեան. Պատ-
մութիւն ժողովոց. 1873. էջ 20-22: —
Լատիներէնի Թարգմանած է Անճարակեան
— Mai. Scriptor. vet. nova collect. X, 2,
p. 269-70: — Ձեռագրերը տե'ս Ն. Վ.
Մեր.—Թ. եւ Տաշեան ցուցակ էջ 1074:

Ժ. ա. 8. 66ա.

Կանոնք Աքամասի զլ. 2Ը (88), — 66ա-
68ա. ցանկ զլիւց. — 68ա. Յատաշարան
«ի ժամանակին յայնմիկ երեւեցաւ այր
մի Գորցիոս անուն Արխանոս ի Կապա-
ղովկիայ եւ հասեալ յԱղեքսանդրիայ ըր-
փութէր եւ շարժէր զբաղաքն...»: — Բուն
կանոնները կը սկսին 68թ. Բանք Կանոնա-
կանք վերնագրով. «Եթէ մանուկ երեխայ
համարեալ իցէ եւ զիպիցի թէ յորժամ
պատարադն մատուցանի եւ անդիտանա-
լով հաղորդեցի, զինչ պարտ իցէ առնել
վասն նորա մկրտել պարտ է որպէս կո-
չեցեալ յԱստուծոյ»: — 87րդ կան. կը
սկսի «Հարց. Եթէ Երախայ ոք յաղտե-
ղութեան եւ յամբարշտութեան կեցեալ ի-
ցէ ի մանկութենէ եւ յախտ հիւանդու-
թեան անկանիցի եւ կոչիցի զբաճա-
նայս...»:

— Հմմտ. Հայոց Եկեղ. իրաւունքը. էջ
249. եւ Pitra. Juris eccl. hist. I, p. 567-
75: Ատենցմէ կը տարբերի եւ ըստ Տաշեա-
նի կը նմանի աւելի Տիմոթէոս Աղէքսան-
դրացոյ կանոններուն տե'ս վերեւ. Pitra,
I, 630-8-43. Responsa canonica, եւ Alia
diversa capitula. տես. ցուց. էջ 1053: —
Մեր ձեռագիրը 87 կանոններ կ'ընծայէ
Աթանասին, բայց վերջինին մէջ կայ 3
հարց ու պատասխան, որով կարելի է կա-
նոններուն թիւը 88, մինչեւ 89-ի բար-
ձրացնել (տես. Ն. Վ. Մ.—Թանգեան. Հ.
Եկ. իրաւ. էջ 249): Ձեռագրերը տես.
Հայ. Եկ. իրաւ. եւ Տաշեան ցուցակ վեր.
էջեր 270, 371 եւ այլն եւ հմմտ. մեր ժո-
ղովածոյի թիւ 196, III:

ԺԱ. ա. 9. 80ա.

Կանոնք Մակարոյ Նրոսաղեմացոյ. —
Այս կանոնները առանց վերնագրի են. Ա.
«Թէ արժանի՛ իցէ սարկաւաղաց մկրտու-
թիւն առնել եւ կատարեալ իցէ խորհուր-
դին զիտութիւն լիցի քրիստոսասէր եղ-
բայրութեան ձերոյ...»: — 81թ. Դ. «Էն
Մակարիոս արքեպիսկոպոս ս. քաղաքին
Նրոսաղէմի աւանդեմ զկանոնադրութիւ-
նըս զայս ձեղ ուսեալ յառաքելոցն պատ-
մութեանց եւ աւանդութեամբ հարցն առ
մեզ հաստատել հիմնանայ, զի զսուրբ մը-
կրտութեանն ձեռնադրութիւնն...»: —
Թ. 82թ. «Ձայս աւանդեմ ձեղ պատուի-
րան հաւատոյ եւ կարգաց եկեղեցւոյ...
եւ զիստամով անձինս կ'տամբեմք որք
խորհին հակառակ որ(պէս) պատմեալ ե-
ղեւ մեղ զԴուրգեայ Բասա(է)նայ եւ Բա-
գրեւնդաւ Եպիսկոպոսէ որ սակաւուք ընդ
արխանոս միաւորեալ է եւ զարձեալ
խղճեալ եւ արդ այլեւս յանդիպողոյնս
խորհի Եպիսկոպոս միայն աթոռաւ եւ ընդ
արքեպիսկոպոսին ինքեամբ անձին տայ
պատիւ, զոր իջ արժանս կ'ոյրենէ...»:

— Տե'ս Մակարիոսի — Թուղք առ Վեր-
քանէս, Տաշեան ցուց. 270, 371, 651,
725 եւ հմմտ. կոչումը. 396, 722, 768.—
յատ. Թարգմ. հոգացած է Անճարակեան.
A. Mai, Script. vet. nov. coll. X, 2, p.
270-2:

ԺԲ. ա. 10. 83ա.

Կոստանդնուպոլսոյ ժողովոյն եւ կա-
նոնին զլուսի Գ... Երեւեցաւ այր մի Մա-
կեդոն անուն որ հայհոյէր զՀոգիին սուրբ
եւ ոչ ի Հօր եւ յՈրդւոյն էութենէ ասէր,
այլ յօտար եղութենէ վասն որոյ ժողո-
վին ի 4. Պօլիս Եպիսկոպոսը ճԾ (150)
զատապարտեցին զնա եւ հոգեմարտ ան-
ուանեցին եւ սահմանեցին բանսս զլուսի
Գ. Ա. «Ոչ խոտել զհաւատս ս. հարցն
ՅԺԸ (318)—իցն որք ի Նիկիայ Բիթանիայ
ժողովեցան այլ եւ մնալ նմա հաստա-
տուն...»:

— 84ա. Գ. «Վասն Մաքսիմոսի շինա-
կանի եւ վասն նորա անկարգութեան որ
ի 4. Պօլիս Եղեւ, զի Մաքսիմոս ոչ Եպիս-
կոպոս եղիցի եւ ոչ որք ի նմանէ ձեռնա-
դրեցան...»:

— Տե'ս այս կանոններու աշխարհ. բո-
վանդակութիւն. Ն. Վ. Մ.—Թանգեան
Հայ. Եկ. իրաւ. էջ 164 եւ հմմտ. էջ 161-
172: Մեր ձեռագրերուն մէջ միայն 3 կա-
նոններ (այսինքն Ա. Բ. եւ Դ.) են պահ-
ուած, բն. կը պարունակէ սակայն նաեւ

Գ. այնպես որ Տիեզերական Ժողովի 4 կանոններն միայն պահած ենք մենք. համաձայն. Pitra, Juris eccl. gr. hist. I, 507-12. Hefe. Cgeschichte. 1873, II, 14-28. մեր կանոնադրերու հետ: Տես. Մ. — Թանգեան էջ 163 եւ Տաշեան ցուց. էջ 270, 371, 650, 725:

ԺԳ. ա. 11. 84ա.

Սահմանք կանոնադրութեան երանելուն Գրիգորի աստուածաբանին ԱնՁի-ԱնՁի եպիսկոպոսին յաղագս ուղղափառ հաւատոյ եւ ապա(յ) անցաւորաց գլուխք Բ. «Աշակերտեալք սրբութեան հաւատոց դաւանողք սրբոյ ուխտի եւ քարոզիչք ճշմարտութեան, որք զբանիւ զիջումն ուղղաբանութեամբ դոյնստ առնէք...»: — Ոչ թէ իսկապէս ինչպէս վերնադրի մէջ յիշուած է, 2 են այս կանոնները, այլ 31: Ժ-րդ (10) կանոնի մէջ կ'ըսուի. 86ա. «Որ ոք յեպիսկոպոսաց անարժան դոստ առ պատին վկայութեամբ երեք եպիսկոպոսաց... իսկ եթէ անոնք լոկ համբաւ պատմութեան է պարտ է ամենեցուն հնազանդել նմա... որպէս Հռոմայն, Կոստանդնուպոլսին, Երուսաղէմին, Աղեֆսանդրուն, Եփեսոսին, Կեսարուն, մերս փոքուն Անձիանուն...»:

— 89ա. ԱԱ. «Տօն յարութեան Տեառն երկրորդ զատիկ նոր կիրակէին համարժման Տեառն, քառասորեայ երեւեայ յերկրի Յորնելէսն (?) գալուստ Նորոյն սրբոյ»:

— Մ. — Թանգեան գիտէ 30 կանոններու յիշատակումը. Հայոց եկ. իրաւ. էջ 252: — Տաշեան ցուցակ էջ 1073. — Մատենադարան էջ 346-61:

ԺԴ. ա. 12. 89բ.

Կանոնք ս. Հօրն եւ տիեզերայայտ Վարդապետին ԲԱՐՍԵՂԻ ցանկ գլխոց (Ծ= 50). բուն կանոնները կը սկսին 90ա. «Գիր կանոնական մեծի գիտնելորի եւ եպիսկոպոսապետի ԲԱՐՍՂԻ առ Ս. ԱԿԻՂԻՔՈՍ (ուրիշ ձեռագիրներու մէջ. Ակապիս էջ 270, 371 — Ալիլիքս, Ակղիս — 651. Անկիլիքս, 725 Ամփիլիքս) բանք. ԾԱ. (51) Ա. «Արտաքսեալքն յեկեղեցւոյ ամենայնքն հերձուածողք ասին, այլ կէս հերձուածողս կոչեցին միայն եւ զայլ առանձին ժողովարարս, վասն զի աղանդաւորք այնքիկ ասին որ ամենեւին իրաց որոշեալք են յուրիկ հաւատոյ, իսկ բաժանողք այնքիկ ասին որ վասն պատճառնաց ինչ իրաց եկեղեցւոյ կամ խն»:

զիրս առ միմեան լինելոյ ժողովս առանձին կատարին...»: — 98ա. 50րդ կանոնը «Եթէ ոք թշնամանեցաւ յեղբորէ եւ աղաչիցի յեղբարակցութենէ եւ ոչ թողցէ զմեղան, յիշելով զասացեալսն, եթէ ոք զումեքէ տրտունջ ինչ իցէ, որպէս Աստուած Քրիստոսիւ շնորհաց մեղ, նոյնպէս եւ մեք մերոց յանցաւորաց պարտիմք թողուլ, ապա եթէ ոչ կամիցի թողուլ նմանապէս եւ սա որոշեացի յեկեղեցւոյ եւ յեղբարակցութենէ շարաթս երկուս մինչեւ ուղղեացէ զինքն»:

— Այս կանոնները թէպէտ ըստ վերնադրի 51 հատ պէտք է ըլլային, սակայն ըստ ցանկի եւ ըստ թուահամարի 50 հատ են եւ կը պրոյն կանոնագրքիս կանոնաց ՆՂԸ (498-էն) ԾՈՒ (547): Աղբիւրները տե՛ս ներքեւ:

ԺԵ. բ. 12. 98ա.

Գիր կանոնական ս. ԲԱՐՍՂԻ առ Բախանայ մեծ ԳիւնՏՈՐՈՍ ՅԱՆՏԻՈՔԱՅ, վասն ամենեւին եղանակայն եւ ազգակցութեան Ա. բան. «Ձայս իմն առաւել հարկ է մարդ եթէ զտցէ յարինաց ինչ որ ըստ կամաց հեշտութեան լինի, ընդ լծով ծառայութեան օրինացն անկանի... (99ա) եւ մի՛ յարտս ցանկութեան անկանի»:

— Ձեռագրերը տես Տաշեան ցուցակ էջ 270, 371, 651, 725: Յունարէնք՝ հմտ. Ad Diodorum Tarsensem, Pitra Juris eccl. եւ այլն. I, 602ff. Ep. ad Amphilochium. I, 576ff.

ԺԶ. գ. 12. 99ա.

ԲԱՐՍՂԻ գիր կանոնական վասն պէտպէս եւ բիւրապատիկ այստից գլուխս ՄԸԲ. Ա. «Եթէ ոք պապկանէ զէգ յանկարծօրէն բըռնարարոյ՝ մահապարտութեան դատաստան ընկալցի. Թ. մահ համարեալ լիցի եւ մինչեւ ի վա(ղ)խճան ապաշխարեսցէ, հայելով վարդապետն իշխան լիցի կարճել զկարգն: ՄԸԲ. 124ա. «Որք զուրաւորին ընդ կնոջեղբոր կամ ընդ քերք նորա բաժանեսցին եւ ապաշխարեսցեն զամենայն առուար կենաց իւրեանց, ապա թէ ոչ բաժանեսցին եղիցին իրրեւ զհեթանոսս»:

— Այս կանոնները կը գրաւեն ԾՈԹ (549) — էն մինչեւ ՊԻ (820) Թիւերը եւ տարրեր են Վիեննական Միթրեանց կանոնագրերու թուահամարէն, տե՛ս Տաշեան ցուց. օր. էջ 371 եւ վերոյիշեալները: — Հմտ. Հայոց եկեղ. իրաւունքը էջ 236-249: — Օտարները Բարսղին ընդ-

հանուր առմամբ միայն 92 կանոններ կ'ըն-
ծայեն, տե՛ս Опыты II. 3. Ioanna 1851.
II. Παράστα εν οτεφεί... εν τοιοκωανημυ. -
հմմ. Garnier Basiliu opera omnia. Pa-
risiis. 1730.

ԺԵ. ա. 13. 124ա.

Կանոնք Տ. ԵՓՐԵՄԻ արքիմեակատար
կրօնաւորի, գոր սնուցանէր անապատն ի
կուսութեան քառէն. «Բա՛նայ կամ կրօ-
նաւոր կամ սարկաւազ որ կամակոր մը-
տօք ինքեան բնկենու զպատիւն կամ զրեմն
վասն ծանրութեան...»: 125ա. Ը. «Եւ
տերունական պատարազ կերակէի եւ
յայլ աւուրս անխտրարար կատարեացին,
իսկ ի չորեքշաբաթու եւ յուրբաթու ոչ»:
— Զեռադրերը տես Տաշեան ցուց. 270,
371, 651, 725:

ԺԸ. ա. 14. 125ա.

Կանոնք ՆԵՐՍԵՍԻ Կաթողիկոսի եւ
ՆԵՐՇԱՊԷՆՈՅ ՄԱՄԻԿՈՆԵՆԻՅ եպիսկոպո-
սի. ցանկ 37 կանոնաց. մինչդեռ բնագրի
մէջ 38 հատ են եւ կը կրեն վերնագիրս
«Այս կանոնք եղան յաւուրս ՆԵՐՍԵՍԻ
Կաթողիկոսի եւ ՆԵՐՇԱՊԷՆՈՅ Մամիկո-
նեանի եպիսկոպոսի». Ա. «Զի ո՛չ է պարտ
բաժանել զժողովուրդ վասն պողոց եւ մը-
տից սրբոյ եկեղեցւոյ, յորմէ համարձա-
կեցան բաժանել զպատարազս անառակու-
թեամբ ըստ տունս յանդիպել բաժանել
լրբարար եւ զհաց սեղանոյ ի տունս իւր-
եանց ոչ թողուցեալ զժողովրդականս
տանն յեկեղեցի զի օրհնեացին»: 130ա.
ԼԸ. «Արդ զպատուիրեալս ձեզ առ ի մէջ
փութապէս կատարել ա՛հիւն Աստուծոյ,
յորում կայ մեծաց վարձուց հատուցումն
պատուիրեցաւ ձեզ յամենայն ամսեան
պարապել խնդրուածոց դաւուրս շարա-
թու միով, խնդրել Աստուծոյ զմարմնոյ
առողջութիւն եւ հոգւոց փրկութիւն»:

— ՏԵ՛ս Աբ. եպ. Մխիթարեան. Պատ-
մութիւն ժողովոց. էջ 78-81. (քաղուածք)
լատին. Թարգմ. A. Mai, Script. vet. n.
coll. X, 2, p. 272-3 (Անճարակեանէն): —
Հ. Մ.—Թանդեան, Հայոց Եկ. իրաւունքը
366-89:

— Մեր կանոնագրքի մէջ ասոնք կը գը-
րաւեն Պիթ (829)—Պիե (865) կանոնները:

ԺԹ. ա. 15. 130բ.

Կեսարիա կանոնի գլուխ 10. «Վասն
կանանց որ ընդ արամբ են եւ չաւն, ԼԹէ
թողցին ի բաց զպղծութիւնս եւ յապաչ-

խարութիւն եկեղեցի եւ (5) ամ առ դրանն
ընդ ձեռամբ կացցեն եւ Թ (2) ամ մտեալ
յեկեղեցի կցէ ընդ ապաշխարողս...»: 132բ. Ժ. «Վասն զողոց աւաղակաց մար-
դասպանաց եւ որ զաղտնի մահարեր տե-
ղովք անողորմ խողխողեն զորդիս մարդ-
կան եւ որք հրով կրկուն զչինուածս...»: Այս 10 կանոններու իսկական վերնագիրն
է. «Որք ժողովեալ ի Կեսարիայ Լպիսկո-
պոսք ի (20) վասն ինչ անօրէնութեանց
կանանց սահմանեցին կանոնս զլուրս ժ»:

— Տաշեան ցուցակ, էջ 270, 372, 651,
725 — Այս ձեռագրերու մէջ Լպիսկոպոս-
ներուն թիւը Խ (40) է նշանակուած: —
ՏԵ՛ս ՄԼԻԻթ-Թանդեան. էջ 191-195:

Ի. ա. 16. 133բ.

Նեոյկեսարիա կանոնիս գլուխ ի (20).
ցանկ 20 պիտոց. «Այս կանոնք յետոյ եղան
քան որ յԱնկիւրիեա կամ ի Կեսարիայն,
բայց քան զԵկեղեցի յառաջագոյն, քանզի
ժողովեալ ի Նիոյ-Կեսարիա ԺԶ. Լպիսկո-
պոսաց վասն պոռնկական աղանդիցն որ
թոյլ տային քահանայից վասն պղծութեան
զործոց, յոր ժողովեալ սահմանեցին կա-
նոնս զլուրս ի. (20): Ա. «Երէջ այր ԼԹէ
ամուսնով իցէ ընդունելի է ի կարգս, ա-
պա ԼԹէ շնացի կամ պոռնկեացի մերժել
արժան է...»: — 136բ. Ի (20) «Եւ սար-
կաւաղունս ըստ պիտոյից արժան է առ-
նել, որչափ տեղիքն եւ պէտքն խնդրեցին
եւ մի աւելիս ինչ զի մի ցօփութիւն լինի-
ցի»:

— ՏԵ՛ս Տաշեան ցուցակ, վերելի էջերը.
Յուն. Pitra Jur. eccl. gr. I. p. 451-4. He-
fele. Conciliengesch. I, 242-51. — Մ.—
Թանդեան. Հայոց Եկեղ. իրաւ. էջ 195-
202:

ԻԱ. ա. 17. 136բ.

Կանոնք Գանդրեա. գլ. ԻԳ. (23). ցանկ
23 պիտոց. Բառաջարան «Իսկ յետ զենլոյ
զկանոնս... ընդհանրական կաթողիկէ ե-
կեղեցւոյ...»: Եւ Եկեալ ի մի վայր վար-
դապետք կողմանք(ց) արեւելից հիւսիսոյ
Լպիսկոպոսք ժե (15) ի մեծ եկեղեցին
Գանդրացւոց առ ս. Եւսեբիոս, զի առա-
ւել եւս կարկեացեն եւ հաստատուցեն զդ-
կանոն Եկեալ մեծի ժողովոյն... որոյ(ց)
անուանք են այսոքիկ. 1) Եւսեբիոս, 2)
Հեղաքիոս, 3) Եւգենիոս, 4) Ուլադիպոս,
5) Բիւքամիոս, 6) Գրիգորիոս, 7) Եւդա-
դիոս, 8) Հիւպատոս, 9) Պրոքրեսիոս, 10)
Բասիլիոս, 11) Բաստ, 12) Եւգենիոս,
13) Փիղիտոն, 14) Հերակլիոս, 15) Պա-
պոն...»: 138ա. Գանդրեա կանոնիս գը-

լուխի ԻԴ (23) : Ա. (ՊԴԶ) «Որք դամուսնութիւն մէկս գրեն եւ անպսնեն՝ կամ որ ոչ ննջէ ընդ առն իւրում, իբրեւ իցէ հաւատացեալ եւ երկիւղած եւ զարչելի համարիցին եւ մեղադիր առնիցեն իբրեւ այն թէ յարքայութիւն ոչ կարէ մտանել, այնպիսիքն նշովեալ լինին» : — 40ա. ԻԴ (ԶԺԹ) «Երէց կամ սարկաւազ առանց արեկոյնի ի բմ մի ելցէ, այլ կամ խունկ ծրխել եւ գրովք սաղմոս ասել ի բմի եւ կամ ի բմի դիրս կարգալ եւ կամ ի բսպասու կալ սեղանոյն, ո՛չ է ընդունելի պաշտօն նորա... դայս գրեմք եւ ոչ խափանեմք (տե՛ս Տաշեան ցուցակ) ... (141ա) լինին ըստ առաքելոյն, են մեղք որ մահու չափին» :

— Տես Մ. — Թանկեան. էջ 202-6 : — Հայեր. ձեռագրեր. Տաշեան ցուց. 271, 372, 651, 725. — Pitra Juris եւ այլն I, 487-92, — Hefele. Cgesch. I, 777-92 :

ԻԲ. ա. 18. 141ա.

Անտիոքայ կանոնիս գլուխի ԻԴ (24) . ցանկ զլիսոց 24 կանոնաց . Յառաջարան . «Եկոտ րազում ժամանակաց անցանելոյ դարձեալ րորոքեցաւ պաշտօն Արտիմովնեա, վասն ամենասուրբ տաւնից այլափոխումն առնել եւ յաւելուածս արտաքոյ կանոնեալ ս. ընթերցումածոց որ ի ս. առաքելոցն աւանդեցաւ եկեղեցւոյ վասն որոյ ժողովեալ յԱնտիոք Եպիսկոպոսք ԼԱ. (31) , սահմանեցին զկանոնս դայս բանս ինէ :

— 142բ. (ԶԺԹ) , Ա. «Ամենայն ոք, ով եւ համարձակեցան եւ լուծցեն զսահմանս ս. եւ մեծ ժողովոյն որ ի Նիկիայ ժողովեցան եւ զառաքելոցն, իբրեւ էր անդ աստուածապաշտ եւ աստուածասէր Թաղաւորն Կոստանդիանոս վասն ամենասուրբ տաւնից փրկութեան...» : — 147բ. ԻԴ (24) ԶԽԲ. «Եպիսկոպոսի իշխանութիւն ունել արժան է ի վերայ ընչից եկեղեցւոյն, զի րաշխեցէ կարաստելոց...» : — Ասկից դատ կայ նաեւ 25րդ կանոն մը (ԶԽԳ) . «Եւսեբիոս եւ (եւ?) ամենայնի որ սահմանեցաւ եւ որոշեցաւ իբրեւ անդ երես եւ յանձին կայալ (+) Թէոդոս, եւ ամենայնի զինչ եւ սահմանեցաւ հաճեցալ եւ յանձին կայալ» :

— Մ. — Թանգեան. էջ 207-216. Տաշեան ցուց. 271, 372, 651, 725. Hefele. Cgesch. I, 502c. Pitra. Juris եւ այլն 455-66 :

ԻԳ. ք. 18. 148բ.

Խոստովանութիւն ժողովոյն Անտիոքայ . «Խոստովանիմք որպէս ուսուցին զիրք

սուրբք եւ վարդապետք ճշմարտք (ՅԺԸ) 318ն, որ ի Նիկիայ, եւ 150 (2ԾՄ) որ ի Կոստանդինուպոլիս, Մ, որ յԵփեսոս որ հաստատեցին զհաւատս սուրբս, որ ժողովեցան ի ս. Հոգւոյն... եւ նշովեմք զԱրիոս... եւ զՄակեդոն... եւ զՊոզոս Սամուտացին, որ ասէր թէ Յիսուս մարդ էր եւ իմաստութեամբ զօրանայր եւ ուսուցանէր եւ իմաստութիւն մեծ է քան ըզ-Յիսուս եւ զՓարիսաւնոս Եպիսկոպոսն որ ասաց թէ որպէս նմանութեամբ եւ ըստուերօք երեւեցաւ Որդին Աստուծոյ յաշխարհս եւ ոչ առ ստուղապէս մարմին եւ չունչ ի սուրբ Կուսէն եւ միտս եւ չունչ ոչ առ, առաւել նշովեմք զպիղծն Նեստոր, որ հաշնոյեցաւ եւ ասէ թէ Մարիամ ոչ ծնաւ Աստուած այլ մարդ, արարած, իբրեւ զմի ի մարդարէիցն եւ այնու մեծ էր քան զմարդարէսն զի տաճար էր բանին Աստուծոյ : Նշովեմք եւ զԹէոտոքոս եւ զԻսիդորոս, եւ զԲիւս, եւ զԱկակ եւ զԲարսա ի Մծքնա եւ զպիղծ կանոնս նոցա... (149բ) նշովեմք եւ զուումարն Լեւոնի որ երկուս րնութիւն(ս) ասաց եւ երկուս ղէմս ի Բրիտոս յետ միաւորութեանն, նշովեմք եւ զՍԼ երիւսմոս եւ զգիրս նորա զպապականիչս, որ արար ըստանումն ի մարմնաւորութենէ անտի եւ ասաց թէ մահկանացու էր մարմինն... մինչեւ ցլաւութիւնն անփառաւոր եւ անկատար, ըայց ի յարութեանն փառաւորեցաւ... : 150ա. (Հոս Ա-է նշովքներէն Ե=5րդը) Որ զկարգ միարանութեանն ըստանեալ յերկուս րնութիւնս եւ յայն մուծանեն ըզ-յորրորդութիւնն, այնպիսիքն նշովեալ... 150բ. Սուրբ եւ խաղաղարար ժողովն որ յԱնտիոք յԱստուծոյ ժողովեցան, յորում էին Եւսեբիոս, Թէոտոքոս, Նարկիսոս, Անտիոքոս, Պոզոս, Նիքիկիոս, Եւսեբեղոս, Եւստաքեոս, Մակեմոս, Եւսեբիոս, Մանիկոս, Եքեբիոս, Յակովբոս, Ագապիոս, Մանգնոս, Ենիոս, Թէոդոտոս, Ալփիոս. Նիկեոս, Ագապիոս, Մարկոն Դեմատրոս, Բայսոս, Աղեֆամեդրոս, Պետրոս, Մովսէս. Պատակիոս, Անատոքիոս, Մակիդոնիոս, Պետրոս, Կիրիլլոս, Թէոդորոս, Թէոդոսիոս, յիշխանութենէ հովտաց աստրոց եւ փիւնիկեցոց, ի նախնեաց (?) , յարարացոց, ի միջագիտաց եւ ի կիլիկեցոց, ի սուրացոց» :

— Տես Տաշեան ցուց. 271, 601, 725, հմտ. 652 Hefele. I. 524f.

ԻԴ. ա. 19. 150բ.

Ղառոցիկեա կանոնիս գլուխ ԾԵ (55) ցանկ 55 կանոնաց . Յառաջարան . «Յեւս

այսորիկ զօրանայր աստացունց հերձուածրն որ չորեքտասանբարդ կոչին, որ րայմաց այլայլութիւնս դաւանէին յլկանս եկեղեցւոյ վրաս որոյ ժողովեալ ի Ղաւոդիկեա փոխզացունց եպիսկոպոսք ինք... սահմանեցին կանոնս 55 (ԾԵ) :

Ա. (ՋԽԵ) «Ձի ոչ է մարդ ըստ եկեղեցւոյ կանոնաց, ոյք աղատութեամբ եւ օրինօք ընականս ի միասին եւ զերկրորդ հարսանիսն մի պաղտ արասցեն րայց իրրեւ փոքր ինչ ժամանակ անցեալ իցէ...» : Ըստ 55րդ կամ ընդհ. կանոնագրքի 999րդ կանոնի համաձայն եկեղեցւոյ մէջ պէտք է կարգացուին Հ. եւ Ն. Կտակարանի հետեւեալ դրբերը «զինչ արժան է կարգալ են այսորիկ պարարածս, զեյս, զգետաւացիս, զբիւս, զերկրորդ օրէնս, զՅեմու, զդատաւորսն, զիւղութ, զթաղաւորութիւնս Գ, զմնացորդացն Բ, եր Բ. զսաղմուսն Դաւթի ձԾ, զՍաղովմոնի Գ, զառակս, զեկեղեքիսաղէսն, զերգս երգոց, զՅովք, զԲԺ (12) մարգարէսն, Ովսէէ, Ամսլս, Միքէ, Յովէ, Արդիւ, Յովման, Նաւում, Անրակում, Սոփանիա, Անգիա, Ջարարիա, Մաղափիա, Եսայի երեմիա, Եզեկէլ, Դանիէլ. մակարայեցիք. նորոյ կտակարանաց չորք աւետարանք Մատթէոս, Մարկոս, Լուկաս, Յովհաննէս, զորք առաքելոցն: Կաթուղիկէք քուղքք է, Ա, Յակովբայ, Բ Պետրոսի, Գ Յովհաննու, Ա Յուդայի, Պողոսի քուղքք, Ա առ Հռոմայեցիս, Բ առ Կորնթացիս, Ա առ Գաղատացիս, Ա առ Եփեսացիս, Ա առ Փիլիպեցիս, Ա առ Կոդոսացիս, Բ առ Թեսաղոնիկեցիս, Ա առ Եփեսացիս, Բ առ Տիմոթէոս, Ա առ Երատոս, Ա առ Փիլիմոն: Այս սահմանք եղան որ ի միասին ժողովեալք եպիսկոպոսք ինչ» :

— ՏԵՍ Ն. Վ. Մ. Թաւմազեան. Հ. Եկ. իրաւ. էջ 216-227: — Ձեռագրեր տ. Տ. — ցուց. էջ 271, 372, 652, 725: — Յունարէնք տե՛ս Pitra. Juris eccl. gr. I, 494-504, Hefele. Cgesch. I, 746-77:

ԻԵ. ա. 20. 156.

Սարգիսեա կաճոնին գլուխք ԻԱ. ցանկ 21 դիտոց: Բուն կանոններու վերնագիրն է «կանոնք Սարգիսեա որք ժողովք ժողովեցան գլուխք ԻԱ.» : Ա. Ռ «Ոսիսս (ուրիշ տեղ նաեւ Ոսեփոս) եպիսկոպոս ասաց ոչ այսքան յետին սովորութիւն, որքան վնասական արդեանցն դանաղանութիւն յինքեանց ի հիմաց անտի արմատաքի խլել զի մի ումբք իշխանութիւն եղիցի ի փոքր քաղաքէ յայլ փոխել...» :

— 163ք. ԻԱ (աԲ) «Գաւտեմտիոս եպիս-

կոպոս ասաց, այսորիկ փրկչապէս եւ կարգաւ սահմանեալք եւ վսայելարար առ ի սաստումն մեղ քահանայիցս եւ Աստուծոյ հաճոյ եւ մարդկանս զոյժ եւ զարութիւն նոցա ունել...» :

— Ամբողջ կանոնները տրուած են Ռաիոսի կամ Ռաիսիոսի եւ Գաւտեմտիոսի ըրանք: ՏԵՍ ՀԵԻ (Հայոց Եկեղ. իրաւունքը) էջ 228-32: ՏՅ (Տաշեան ցուցակ) վերոյ. էջերը. — Pitra. I, p. 468-83. — Hefele, I, p. 558-605:

ԻԶ. ա. 21. 164ք.

Կաճոնական գիր տեառն եղիվմնՈՒ աւսացեալ. Ա. «Եպիսկոպոս կամ երէց կամ սարկաւաղ որ տանտիկին ունիցի ի տան ըստ հեթանոսական սովորութեանց լուծցին յիւրաքանչիւր յաստիճանէ րայց ի հանոյ կամ ի օրէք կամ ի քերէց» : Ընդ ամենը 5 կանոն. ՌԻԱ-ՌԻԵ:

— Ձեռագրերը տե՛ս Տաշեան ցուց. վեր. էջք: Ատոյց կը կցուի իւր վեցերորդ կանոն յաւուն «Եզիշայի» («Ե»)թէ ոք (Ի) կերպակէի կամ (Ի) տաւնի կամ յերեւելի աւուր ամուսնանայ ընդ կնոջ իւրում Ը աւր ապաշխարեացէ ապա հաղորդեցի» :

ԻԵ. ա. 22. 165ա.

Կաճոնք ժողովայն որ յեփեսոս գլուխք Զ: Առաջ ցանկ դիտոց եւ յառաջարան «... իսկ յաւուր փոքու Թէոփոսի այլ վիշապաղլուիս երեւեցաւ Նեստոր անուն... վրաս որոյ ժողովեալ յեփեսոս եպիսկոպոսք Մ (200), անտիրական որով կտրէին զնա ընդ մէջ» : ՌԻԵ - Ա. «Քանզի պիտոյ էր որ ոչ եկին ի ժողովն եւ մնացին ի դաւառին ոչ անդիտանալ զկարգաւորեալս, ծանուցանեմք ձերում սրբութեան զի թէ պէտ մայրաքաղաքին որ է դաւառիդ ի րաց կացեալ ի տիեղերական եւ ի ս. ժողովոյն...» : 166ք. ՌԼԲ - Զ. «Սոյնպէս եւ թէ ոմանք կամեցին որ ինչ զրով ասացաւ եւ կարգաւորեցաւ ի ս. ժողովոյն որ յեփեսոս որով տարալու եւ ինչ շարժել զոր ս. ժողովոյն սահմանեաց Լթէ եպիսկոպոսունք իցեն կամ վիճակալք յիրեանցն...» :

— ՏԵՍ. ՀԵԻ. էջ 172-8. Տաշեան ցուց. վեր. էջ. Pitra. Jur. eccl. I, 515-9. Hefele Cgesch. II, 209-11.

ԻԸ. ա. 23. 167ա.

Սրբոյն ՍԱՀԱԿԱՅ հայոց հայրապետի գլուխք ԾԵ: — Նախ ցանկ 55 դիտոց ապա կանոններու իսկական վերնագիրը.

ցի յամենայնի ալժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս եւ յ...»:

— 1) Սոփ. տես. վ. 127-34. 2) Պժ. 31-2. 3) Mai. 289-90: Ձևապարհերը տե'ս Տաշեան ցուց. վ. էջք. 4) Հեթ. 555-8:

Լ. ա. 24. 190ա.

Հայոց կանոնին զլուխք քամ. — «Ցանկ զլիտոյ»ին կը յաջորդէ կանոններուն բուն վերնադիրը — «Եղեալ միաբանութեամբ աւագ հայոց յերկրորդ ամի վաղիմանցնոյն սրբոյն Սահակայ կարգեցան կանոնքս այս»: — Յառաջարկը կը սկսի այսպէս. «Սահմանք եւ կանոնք կարգի լատուծոյ սրբոյ եկեղեցւոյ զոր եղին վարդապետք հայոց ի լրութիւն առաքելական եւ ներկական կանոնաց հաստատութիւն... (190թ) յետ փոխելոյ յերկրէս վարդապետացն հարցն արդարոց եւ ճշդմարիտ օրէնսդիր առաջնորդացն եւ մանաւանդ ս. քահանայապետին Սահակայ... եւ հոգելից... վարդապետին Մեսրոպայ, որ լուսաւորեաց զերկիրս հայոց վարդապետութեամբ իւրով, ի փոխել նոցա յերկրէս ինչն եղծումն եւ քա(յ)քա(յ)ումն կարգաց եւ օրինաց ս. եկեղեցւոյ, որպէս եւ տեսանէր ի տեսլանն յառաջագոյն ս. Սահակ, կամ եւս յառաջ ս. Գրիգորիոս... (191թ) Գային ժողովին ի հրամանէ միաբանութեանն յեղեալ կէտն ի Շահապիվան ի բանակետուր թաղաւորացն հայոց, ի ժամս նորարեր տօնին եւ ինչն յայս ի ԺԶ (16) ամի թաղաւորութեանն Յաղկերտի պարսից արքայի եւ վասակայ Սիւնեաց մարդպանութեանն հայոց եւ վահանայ Ամատունոյ հաղարպետութեանն եւ վրվայ խոռխոռունեաց մաղխաղութեանն, եւ ժողովէին Եպիսկոպոսք Ո (40) եւ երիցունք եւ սարկաւաղունք բարոյմ եւ նախանձաւոր պաշտօնեայք եւ համօրէն ուխտ ս. Եկեղեցւոյ, իշխանք ամենայն պաշտօնաւորք, զաւտակալք, պետք բանաւորք, զօրագլուխք հաղարաւորք, կուսակալք, աղետք... միաբան ասէին այսպէս Եթէ զեղեալ կարգ ս. Գրիգորի եւ Ներսիսի եւ Սահակայ եւ Մաշքոցի զուր անդրէն հաստատեցէք... (192ա) եւ զայս ասացեալ միաբան քահանայապետիցն Եթէ առաքելական եւ նիկիական կանոնն հաստատուն կացցեն եւ մէջ հնազանդեալ եմք, բայց որ ինչ պիտոյ է ի լրութիւն ի նոյն կանոնս եւ մանաւանդ ի մէջ տանս թորդոմայ եւ կողմանց արեւելեացս այսպէս կարկեցին եւ Եղին այսպէս»։ Ա. = ՈՂԴ:

«Եթէ Եպիսկոպոս որ զտցի ի պղծու-

թեան կամ ի պոռնկութեան կամ զինչ եւ իցէ վատթար զործս...»։ — Հետաքրքրական է ԺԺ = ՌՃԺԱ կանոնը. — «Եթէ որ ի մծղնէութեան զտցի կամ երկց կամ սարկաւագ կամ յարկալից, քահանայութիւնն լուծցի, աղուսս զրոյմ ի ճակատն զիցի եւ ի տեղիս ճշնաւորաց յապաշխարութիւն տացեն, ապա Եթէ զարձեալ ի նմին զտցի զժիպսն զերկոսին (բաց տարածութիւն) կտրեսցեն եւ ի պոքենոց տացեն... (Ապա Եթէ արք կանամբ ու որդւոյք զտցին յաղանդին, զարանց եւ զկանանց եւ զիրապէտ մանկտոյն զժիպսն կտրեսցեն, աղուսս զրոյմ ի ճակատն զիցեն եւ ի պոքենոց տացին յապաշխարութիւն...»։ 203ա. Ի = ՌՃԺԲ «Եթէ յուրուք ժողովրդի չարապործ զտցի եւ Երիցունքն զիտիցեն եւ ոչ յայտնեսցեն Եպիսկոպոսին...»:

— 1) Հեթ. 341-56. հմտ. 319-41. 2) Պժ. 57-68. 3) Mai. 291-6. 4) Տաշեան. ՎԱ. 1896. Վիեննա. 183-95. 5) Ձև. տե'ս Տաշեան ցուց. էջք վ.:

ԼԱ. ա. 25. 205ա.

Թուղք ՍԵԻԱՆՏԻԱ Եպիսկոպոսի. ցանկ ԺԻ (14) զլիտոյ ի թիթի աստ ապաշխարութեան բանք ԺԻ (14). «Սեւանտոս Լպիսկոպոս, որ էք յԱստուծոյ ի Քրիստոսէ եւ ի Հոգւոյն սրբոյ քահանայից ի տեսնէ ողջոյն. ՄԺԲ (212) կաթողիկոսք ժողովեցաք եւ քննեցաք որպէս եւ զտաք ի զրոյց սրբոց ցուցանեալք ձեզ»։ — Այս յառաջարկին կը հետեւի առաջին կանոնը ՌՃԺԳ-ին ժողովածուիս. «Որպէս ասէ տէր ցլմովսէս մի առնէք ըստ զործոց հեթանոսաց...»։ 207ա. ԺԻ = ՌՃԺԶ «Եթէ որ զկին եւնան առանց բանի պոռնկութեան, ինքն տայ շնայ նմա, ապա Եթէ թողցէ եւ ապաշխարեսցէ Ը ամ արտաքոյ...»:

— Կեզմ թղթիս ձեռնոյ. օր. տե'ս Տաշեան ցուց. 272, 372, 653, 725:

ԼԲ. գ. 18. 207թ.

Կանոնք Երկրորդ ԱՆՏԻՈՒՔԱՅ. «Որպէս ասէ յերկուց եւ յերկից վկայից հաստատեսցին ամենայն բան... ժողովեցան յանտիւրացւոյ Եկեղեցին կողմանցն պաղտտիւնացւոյ եւ ստորոց Եպիսկոպոսք ԺԲ, որ հաստատեսցին զմեծ ժողովոյն Նիկիայ զկանոնն, ոչ աւելի քան զայն եղեալ, այլ զնոյն հաստատելով...» — Այս յառաջարկին կը յաջորդէ Ա. = ՃՈԻԷ. «Եպիսկոպոսք մի իշխան լիցին այլոց վիճակի

ձեռնդրել քահանայութիւն, բայց **ԼԹՔ** գլխաւորին հրամանաւ...»: 209թ. Թ = **ՌՃԼԵ** «Ամենայն գիրք աստուածայունչք են ի խրատ եւ ի վարդապետութիւն, բայց կանոնեալ եւ օրէնստուայց գիրք զորս պարտ է ընդունել ցուցցուք...»: — Այս Հ. եւ Ն. կոտակարանաց գրոց չարքը հեռեմեալ ուշադրաւ տարբերութիւնները կր ներկայացնէ Ղաւորիկիոյ ժողովի մէջ յիշատածներէն տե՛ս վ. ԻԴ:

1) Արարածք-ի տեղ ծնունդք. 2) Յետու-ի տեղ Յետու Նաւեա. 3) Եգր Բ-ի տեղ Եգրաս. 4) Երգ Երգոց-ի տեղ արիմու-րիւն արիմութեանց. 5) Անգիալ-ի տեղ Անգեաս. Երեմիայի տեղ Երեմիաս:

— Հմտ. 1) ԻԴ. ձեռագլ. տե՛ս վերեւ. 2) Տաշեան ցուց. էջք վ. 3) Հե՛Ի. 207-16:

ԼԴ. ա. 26. 210ա.

Յովիաննու Մանդակունայ հայոց կաթողիկոսի. Ա. «Աղուհացսն զշարաթ կիւրակէսն ոչ պահէ եւ շարաթ իրիկունն ապաշխարողաց չբարոգէր»: Թ. «Իւահա-րի չհաղորդել մինչեւ սրբեցիք»: — Այս գլխացանկին կր յաջորդեն րուն կանոն-ները. Ա = **ՌՃԼԶ**. «Վասն սրբոյ պատի-րին պահոցն ի կանոնս ի շարաթու ոչ հրամայի պահել եւ յայտնի է զի շարաթ օրն իրիկունն...»: (212ա) Դ. «... Աքա-նաս, Կիրիլ, Յովիաննէս, Սահակ, Կի-րեղ երուսաղէմի: Ակակ, Գրիգոր Աստուածաբան, Գրիգոր Նիւսացի, Գրիգոր Նէոյկեսարացի, Բասիլ Կեսարացի, Երե-միոս, Իւրեգեմոս, Եսեբրիս, Կղեմեն-տոս, Տիմոթէոս, Յովիան Կ. Պօլսի, Զե-նովբ, Սե(ւ)բերիանոս: Արդ զոր սոցա կարդաւորեալ է մարդարէից եւ առաքե-լոց վկայութեամբ չէ պարտ ումք զանց առնել»: Ե. «Ի Պենդակոստէէն մինչեւ զվարդեւորն 2 շարաթքն ուտեն եւ մինն պահի, Վարդավարն տօն առաքելոցն եւ մատուռն ըստ հնումն տօն տաղաւարա-հարացն, ի նորումն նաւակատիք ս. տե-ղեացն երուսաղէմի եւ մարտիրոսաց յի-շատակ»: 212թ. Թ = **ՌՃԽԳ** «Իւեք առանց հրամանի Աստուծոյ ոչ իշխեն մտանել ի մարդ...»:

— Այս կանոններուն իւր վերնագիրը կը ծառայէ հետեւեալ յորդորականը «Զմեծ եւ դանրաւ զրարերար եւ զմարդասէր տեառնէն, պարտութք գոհանալ հանապաղ որ արար զմեզ մտաւոր եւ քանաւոր հոգեւոր եւ ետ մեղ ճանաչել զանուն իւր ս. եւ ասէ եւ քնդ ձեզ եմ յաւիտեանս ժամա-նակաց»:

— 1) ՊԺ. 73-76. 2) Mai. Թարգմ. Ան-ճարակեանի. X, 1. 296-8:

ԼԴ. ք. 26. 213ա.

Նորին ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆՈՑ հայոց կաթողիկոսի եւ Խարզմանչի աշակերտելոյ մեծի ս. ՍԱՀԱԿԱՅ հայրապետի քան կանոնական: «Արդ եւ զայս ըստ իմում գիտելոյ ասեմ ԼԹՔ որ զմա-նուկ տղէտ զտխմար որ ոչ կարէ կարգալ զաւետարանն ի բեմի ի լուր ժողովրդոցն եւ զբոլոր ուսումն կարդի քահանայու-թեան ո՛չ է ուսեալ... ասէ առ ս. աշա-կերտսն ԼԹՔ ձրի առէք եւ ձրի տուէք»:

— 1) Վենետիկ. 1860. էջ 207-8. Յովհ. Մանգ. 2) Mai. 298-9. 3) J. M. Schmid. H. Reden d. Joh. Mandakuni. Regens- burg. 1871, s. 243-4: Հմտ. Հե՛Ի. 488-90:

ԼԵ. ա. 27. 214ա.

ԱՐԲԱՀԱՄՈՒ ՄԱՄԻԿՈՆԵՅ Եպիսկոպոսի առ ՎԱԶԱԳԱՆ աղումնից եպիսկոպոս. ցանկ 3 գլխոց. **ՌՃԽԵ** = Ա. «Միտ զիր ո՛վ սիրելի զի ԼԹՔ զիտութիւն եւ անպիտութիւն յաղազս հանդուցելոցն ա-սիցէ ոք ինչ առ բանս...»: 215ա+ք. Գ = **ՌՃԽԼ** «Իսկ յաղազս ծանօթութեան առ միմեանս վաղք իրք են ի միմեանց, ի վաղխմանելոցս եւ յետոյ ժամանակի ծա-նօթութիւն են երկու զանազանութիւնք»:

— Ընդ աճէնը 3 կանոն ննջեցելոց հոգիներու մասին. 1) տե՛ս Մ. Կաղանկատուացի (Վենետիկ, Մոսկովա, 1860) Ա. 25. 2) Mai, X, 2, 299-300: Զեւ. տե՛ս Տաշեան ցուցակ վ.:

ԼԶ. ա. 28. 215բ.

Կանովն վերջնոյ ՍԱՀԱԿԱՅ հայոց կաթողիկոսի. — 15 զլուխներու ցանկին կր հետեւի վերնագիրս. — «Հարցմունք կանոնականի Յովիաննայ (այսպէս) Սիւ-նակեմի քաղաքացի եւ առնքեք եղբայ պատասխանիմ մին Սահակայ հայոց կաթողիկոսի եւ նորին արքայեցաց եպիսկոպոսակցաց բազմաց գլուխք ժե. Ա. հարցումն հարցողի». (= **ՌՃԽԼ**). «Եթէ պարտ է Եպիսկոպոսին մինչդեռ յեկեղեց-ւոջ իւրում իրէք եւ ի զործ եպիսկոպոս-տութեանն կրգաթս առնել լանձն իւր...»: 218ա. Ժե = **ՌՃԿԲ**. «Զբառասունս զոր կատարէ աշխարհ վասն մեռելոյ արժան է յիրաւի համարել եւ զովել թէ ոչ...»:

— Զեւ. տե՛ս Տաշեան ցուց. 272, 372,

653, 725: Լատ. Թ. Անճարակեանի Mai X. 2. 300-2:

ԼԷ. ա. 29. 218ա.

Կանոնք տեառն ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԻ իմաստապիրի հայոց կաթողիկոսի գլ. ԼԲ. ցանկ 3 գլուխներու. Ա = ՌՃԿԳ. Կանոնք ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԻ Հայոց կաթողիկոսի. «Եպիսկոպոս կամ քահանայ կամ սարկաւապ կամ ով եւ իցէ յուստէ եկեղեցւոյ յարեցութեան գտեալ մի իշխեսցէ պաշտել զկարգն մինչեւ աւուրս ընդ մէջ արարեալ...»: — 221բ. ԻԱ. = ՌՃԶԳ. «Երթան է ի զիւրին յորում ժողովին ի պաշտօնն նախ՝ դառաջարանիցն ասել ըրչորսին սաղմոսն միարանութեամբ ի թիւ խոնարհ ձայնիւ... եւ զնոցին զբարոգութիւնն եւ զաղօթն զհետ բերեալ զոր ի նոյն խորհուրդ արարեալ է Յովհաննայ Մանդակունոյ Հայոց կաթողիկոսի քարոզութիւն զարքուցեալս՝ աղ.՝ գգէն գոհամամբ եւ հանգիստ նորին — մայեաց տէրող»։ — 222ա. ԻԳ = ՌՃԶԵ. «Նոյնպէս եւ զերեկոյնսն հանգոյն միմեանց ըստ այսմ կարգի... յառաջագոյն պաշտել զխնամարհեցոյ վերածայնութեամբ ըստ դասուց զոր խանելոյն յեքսիսի հայոց կաթողիկոսի յաւելեալ է...»:

— 223բ. ԻԳ = ՌՃԶԶ. խօսելով կիրակիօրեայ ժամերկութեան մասին կ'ըսէ ի միջի այլոց՝ «Եղիցի անուն տեառն աւրհնեալ ասել սկսեալ են ի ժամանակացն եգրի կաթողիկոսի»։ — 223բ. ԻԵ = ՌՃԶԷ. «Պարտ է ի զիւրապաշտման ըրչականացն զհետ բերել զչորս զայս քարոզութիւն 1) վասն ի վերուստ. 2) վասն ի զիւրերի եւ ի տուրջեան. 3) վասն ուղղելոյ զդեմքս. 4) վասն գտանելոյ մեղ զանորհս, զոր արարեալ վասն նորին իրի սրբոյն Սահակայ Հայոց կաթողիկոսի եւ ըստ իւրաքանչիւրոյն զաղօթս զայստիկ հանգստիւքն իւրեանց, Տէր Աստուած մշտնջենաւոր, հանգիստ, շնորհատու բարեաց, ի գիշերի եւ ի տուրջեան հանգիստիւ քաջ. — անկեալ եմք առ, հանգ. քում ամենագոր, վերջին արիւնեալ ես Տէր Աստուած մեր. հանդ., զեղ յանձն առնեմք»։ — Վերջին գլուխն է ԼԲ = ՌՃԶԸ. «Ոչ է պարտ ի չար սպանդ մծղնէիցն, առկիս որ կոչին պոյիկեանգ աթել ումբ եւ կամ յարիլ եւ խաւակից լինել եւ երթնելութիւն առնել, այլ ամենեւին հնոանալ ի նոցանէ, զարչել եւ ատել զնոսա զի որդիք ստատնայի եւ... Եթէ որ իցէ որ յարեացի ի նոսա եւ ի սիրելութիւն եւ ի բարեկամութիւն եկեսցէ,

պարտ է զայնպիսին խոչտանդել եւ ծանր պատուհաս ի վերայ ածել մինչեւ զդատասցին եւ առողջացին ի հաւատաւ, ապա եթէ զարձալ ի նմին զտցին վերջստին զայնպիսին հրամայեմք ամենեւին հատանել եւ արտաքս ընկենուլ իրրեւ ժանտախտս յանդամոց եկեղեցւոյ...»:

— Տպ տես Մատենապ. Վենետիկ, 1833 չջ 24-33. 2) ՊԺ. 91-5. 3) Mai. Անճարակեանէն Թարգմ. X, 1, 302-7. 4) P. J. B. Aucher (Աւերեան) Joannis Ozniensis sermones duo... Ven. 1833. p. 56-77. 5) Հեժ. 406-425. 6) Ձեռ. Տաշեան ցուցակ, վ. 43բ:

ԼԸ. ա. 30. 225բ.

Կանոնք ՍԻՈՎՀՆԻ հայոց կաթողիկոսի գլուխ ԻԲ. յառաջարանը կը սկսի. «Որք պատմող աստուածային օրինադրութեանն եղևն ապկերտքն առաքելքն ի տեառնէն... (226ա) վասն որոյ ես Սիոն, որ ոչ ըստ արժանեաց, այլ ըստ ողորմութեանն Աստուծոյ եպիսկոպոսապետ հայոց, հող զայս յանձին եղևալ կոչեցի զեպիսկոպոսակիցս իմ... հաւանական թիթով զբեցին մեղ ածել յաւարտումն բարի... եւ որք ընդ իս էին եպիսկոպոսունք աշխարհիս հայոց, 1) Գեորգ Ոստան եպիսկոպոս. 2) Սահակ Հարթայ եպս. 3) Սաղովկ Սիւնեաց եպս. 4) Նսայի Գողթան եպս. հարկ եղև հասանել ի մայրաքաղաքը աղուանից Պարտաւ, էր ընդ մեղ եւ բարեպաշտ իշխան աշխարհին մերոյ Սահակ Բագրատունի եւ այլ պատուական աղաթք մեր բարեպաշտութեան աշխարհը ընդ. նմա 1) Ատրնեքսեի Սիւնեաց տէր, 2) Սմբատ Բաղրատունի, 3) Մերութան Արծրունի, 4) Վարհամ Խոտխոտունի, 5) Արտեւագղ Աշոցայ տէր, 6) Վահան Վանանդա տէր, 7) Սահակ Գողդան տէր... տէր Դաւիթ՝ կաթողիկոս աղուանից, զուք եւ որ ընդ ձեզ էին աստուածապահ տիրք աշխարհիդ ձերոյ 1) Վարթա Գուրգալ վաչագանեան, 2) Վարդան Սատոյեան, 3) Տիրիկ Բարոյեան, այլովք պատուով ձերովք ըստ հիմնացեալ եւ արձանացեալ ի ձեզ աստուածային հաւատոցն բարեպաշտութեան զոր հասարակաց ընկալաք յերջանիկ հօրէն մեծէն Գրիգորէ...» — 227ա. Ա. = ՌՃԶԹ. «Եպիսկոպոս կամ բորեպիսկոպոս կամ երկց մի ստացի ի պատճառս վատաց մարմնոյ դիառս շնորհաց հոգւոյն զպատիւ սրբութեան օծմանն, որպէս ըստ մարմնական դրօսման...»։ — 230ա. ԻԳ = ՌՄԺԻ. «Աղջիկ խօսեալ առն թէ ապարահ իցէ մի իշխեսցին քահանայքն այն-

— ՀԵԻ. 426-36. 2) ՊԺ. (Ար. Լույ. Մխիթ.) 96-9. 3) Mai, X, 2, 307-10. 4) ԶԵՆԱԿՐ. տե՛ս Տաշեան ցուցակի վ. էջ 2:

Ստեմնադրույթին կանոնի վԱՋՎԱԳ-
նԱՅ արարանից արքայի եղեալ ի ժողովն
որ յԱղուանս եղիւ. «Յամս վարդապետա-
պօտանայից արքայի թաղոյն Հակոբանու-
թիւնք լինէին որ մէջ աշխարհականաց և
Եպիսկոպոսաց և բանախօյց... յամ-
անն մարերի որ որ երբոտանէ էր, և
վաջազան պոտանայի արքայ, Շոփիշոյն
Պերտեայ արքեպ., Մանաւէ Կապաղա-
կայ եպ., Յովնան հրոշոյ եպ., Ամանայ
և Սահայ և Ստուփոյ եպ. Յովնի Կա-
ղանդատուաց Երէց, Մառքէ Պարտեայ
Երէց, Թովմայ Թապաւորի դրան Երէց,
Պօղոս Գայեգուհու Երէց, Շմառն Յրո-
բորի Էպ., Մառքէ Տաքսեղոյն Երէց, Ա-
բայի Կապրեղայ Երէց, Ուրբաբայր Մա-
նուշեղի Երէց, Յովէլ և Պարպ Միտէ և
Յակոբ Երէցունք և ապա տարբիղի և
Տապաւորսի Արցախայ, Բախլոր Կաղան-
դատուաց նահապետ, և այլք թաղումք
որք միարան առաջի իմ եկին ի Հանդէս
ի Հավոց ի տեղւոջն յաղոյն կարգեցաք
այսպէս. Ա՝ ՌՄԺԸ «Երէցունք որ ի չէնս
լինին Երկիցն անպա ի տարւոյն Եպիս-
կոպոսին Երկիրպապեան և զկարսն հո-
ղեւորսն ուսցին ի նմանէ ըստ րոց»։ —
233ա. ԻԱ՝ ՌՄԼԸ. «զայս պայման արա-
րին Եպիսկոպոսք և բանախայք և ա-
պա տարբիղի... և զայս հրաման մատե-
նուցրինք մուծիկ (Գն) արայ և հրա-
մանատար՝ Զրմիր Զօրիկ հաղաքապետ
ստկապետ, Մարութ, Տիրազք, Ընպրա-
նոս, Շմառ, Բեկուր, Նաւոսն, Արէշ, և
վարդան Բաջ Գարդմանայ տէր, Խուսր
Գերմուսան, Խոսկեան, Փիրոզ նահապետ,
գլխան սառւել զրոյս վաջազանայ արքայի
պատանիզ, մատանի եղաւ ի վերայ»։

Կանոն ԳՌԻՆԱՅ ս. ժողովոյն գոր յամի չորրորդի ԿՈՍՏԱՆԿՍՆՈՒՍԻ կայսեր քա-
նքայաշտ քազաւորի հռոմոց, այս գիր ի
հաստատութիւն գրեցաւ յօղիդ կարգի
եւս կանոնաց ս. Եկեղեցւոյ եւ առաջնոր-
դաց եւ ժառանգաւորաց, հրամանաւ երա-
նելոյ կարօղիկսիւի հայոց ՆՅՖԱՅԻՍ Շե-
նՈՂԻ եւ այլոց Եպիսկոպոսաց որոց ամ
նումք դրոշմեալ կան գրով ի կատարման
կանոնացդ. զՎ. ԺԲ. ցանկ 12 գլոխներու.
Ա — ՌՄԻՔ. «Հառաջնորդաց ս. Եկեղեց-
ւոյ աշխիւք է կեպիսկոպոսաց ըստ կանո-
նի սրբոց Հարցն է ցնալ արժան սրբու-
թեանը եւ արդարութեամբ, յամենայն
ճանապարհս արդարութեան. . .»: — 237Բ.
ԺԲ — ՌՄՄ «Ոմանք յազատաց եւ յա-
միկ հնձելոց Հասանելով ի ցեղօ ուրեք,
թողեալ գլեհօցն ի վանեա ատենն զիջ-
մանն եւ ի յարկս սրբոցն, եւ զուսածօք
եւ վարձակաւք պղծեն ցնուիրեալ տեղի-
սը. . . (238ա) (վերջաբանը) եւ Ներսէս
շնորհին Աստուծոյ նուստս կաթնօղիկս
հայոց, վասն վերադրեալ կանոնիս ամե-
նայն աթոռակցօք մերովք ս. եպիսկոպո-
սաւք հայոց, ձեռնարկեալ կնքեցաք ըստ
սահմանի հրամանի հողդնս ս. եւ ընտրի-
լոյց նորա 1) Տէր Յովաննէս ոստան եւ
մարդպետեան եպ. 2) Տէր Ներսէս Հար-
մաւ Լկ. 3) Տէր Բրիտատատուր Բասնու
Լկ. 4) Տէր Խրայէլ Տալոց Լկ. 5) Տէր
Յովաննէս ժարտադոյ Լկ. 6) Տէր Յով-
հան Բգնունեաց Լկ. 7) Տէր Գրիգոր Ար-
շաքունեաց Լկ. 8) Տէր Սեբէոս Բագրա-
տունեաց Լկ. 9) Տէր Գրիգոր Խոռխոռու-
նեաց Լկ. 10) Տ. Սիւրեն Ռշտունեաց Լկ.
11) Տ. Խրայէլ Վանանդալ Լկ. 12) Տ.
Թեոփիլոս Աշխունեաց Լկ. 13) Տ. Ասա-
յէլ Ամատունեաց Լկ. 14) Տ. Գրիգոր
Անձաւացիաց Լկ. 15) Տ. Թեոդոս Գնու-
նեաց Լկ. 16) Տ. Յակոբոս Պալաւնեաց
Լկ. 17) Տ. Սամուէլ Մեհնունեաց Լկ.:
Այս Լկ. ս. ժողովոյն հայոց անուանք, որք
ի յուրիմ ժողովուցն ի փառս ամենասուրբ
երրորդութեան:

Ս. ԵՂԻՇԱՅԻ ի կանոնաց գրոց գլուխ մի - վասն դիւահարաց, եթէ պարտիցէ օրէնս տալ կամ թէ երախայ իցէ, կնիք, մինչդեռ դեւն ի նմայ է. «*Քաւոյում ախտք էն ի մարդ վասն զի ունի մարմին չար-*

չարևիկի եւ են յախտիցն որ ի ձեռն ճարտար թշկաց ընդունին զառողջութիւն...» : — Այս գլուխը կ'աւարտի 242ա. «Հատուցանէ իւրաքանչիւր ըստ պործա իւրեանց» ապա կը սկսի «Դիմոխոց» վերնագրով հատուած մը «Քանդիկ կրկին է հարուածք դժոխոց...» բառերով : — 242բ. Նորին վասն ուրացողաց «Ապա եթէ ոք որպէս հաւատացն...» : — Նորին վասն երայսալից : «Իսկ վասն անմեղ երախայից որ հըրաժարեցին յաշխարհէս...» : — Տպ. Մատ. Լգ. Վենետ. 1859. 363-8: Mai, X, 2, 310-2: Ձեռագր. Տաշկան ցուցակ, վ. էջբ :

ԽԲ. ա. 34. 243ա.

Յովհաննու Կ. Պօսիի Հայրապետի. «Քանդիկ ոչ եթէ ընդ վայր ինչ յիշեմք յաստուածային խորհուրդն զննջեցեալսն...» : 243բ. Նորին. «Ձոր ինչ խնդրիցէք յանուն իմ...» : — Տե՛ս ձեռ. Տաշկան ցուցակ, 273, 654 :

ԽԳ. ա. 35. 244ա.

Մեծի Ագաթանգեղոսի ի քանէն որ ըզ-վայեմէ. «Արդ աստանօր զտէրունեանն զաղարեցուցուք զառասանութիւն եւ մեք զկարայրադաւին շարայարեցուք զգրուցատրութիւն, որոյ կեանքն իւր յամենայն ժամ ի սասանումն դողման, ի ցաւս եւ ի ծորումն մարմնոյ...» :

— Ձեռ. Տաշկան ցուց. վ. էջբ :

ԽԴ. ա. 36. 244բ.

Երանելոյն Մեսրոպայ հայոց վարդապետի. «Բարւոք ողբայր մի ռմն ի սրբորոցն, զիտացէք, ասէ, ո՛վ սիրելիք, զի թէպէտ եւ րեւելեաց տէրն զշարն ընդ խաչափայտին...» :

— Ձեռ. Տաշկան ցուց. 273, 654 :

ԽԵ. ա. 37. 245ա.

Սահմամբ եւ կանոնք կարգի եկեղեցւոյ ս. ՆԵՐՍԷՍԻ հայրապետին հայոց զվ. ԽԴ. ՌՄԾԷ. «Վասն այնոցիկ որ չեն արժանի հաղորդութեան լստին ժամուն առցեն հիւանդքն եւ եթէ ողջացին զկարգն կատարեցեն զմեղացն ըստ հրամանի կանոնաց» : — 247ա. ՌՄԴԴ. «Այն է մահու չափ մեղք որ ոչ զխոստովանութեամբ անկանի» :

— Ձեռ. տե՛ս Տաշկան ցուց. 273, 654. Mai, 312-40 :

ԽԶ. գ. 26. 247ա.

Կանոնք ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆՈՅ հայոց կարուղիկոսի զվ. է.

ա) ՌՄԴԷ. «Քահանայ վաթսնամեայ ի պատարադէ լոնացէ, ապա եթէ առողջ լոցէ անյիշատակաց կատարեսցէ եւ մի վարձեսցի» : Ընդ ամէնը 7 կանոն :

ԽԷ. 248ա.

բ) — Նորին Յովհաննու Մանդակունոյ կոչումն Ապարիսարութեան. «Երթայ քահանայն մեղացելոյն ի դուռն Լեկեղեցւոյն եւ սաղմոսէ առ քեզ տէր համարարձի, ուրումն ինձ Աստուած, եւ զայլ սաղմոսսն...» :

ԽԸ. 249բ.

գ) — Խոստովանութիւն քահանայի. «Թէ կաշառք վասն մեղաց առ եւ եթող թէ զխոստովանութիւն յայտնեաց, թէ հաղորդութեան ծուլացաւ եւ մեռաւ...» : — Տաշկան ցուցակ 273, 654, հմմտ. 427: Mai, 314 :

ԽԹ. ա. 38. 251ա.

Կանոնք երանելոյն ԵՊԻՓԱՆՈՒ ԿԻՊՐԱՑԻՈՅ եպիսկոպոսի մեծի եւ առաքինւոյ, մարգարէի եւ նշանագործի զվ. Գ. «Ի վերայ բազում նշանացն եւ մարդարեւութեանցն էր եւ այս շնորհեալ երանելոյն եպիսկանոս զի յորժամ պատարազ կամէր մատուցանել...» : — Հոգին սրբոյ հաղորդութեան բաժակի վրայ պատարադի միջոցին իջման եւ մարմնական ցանկութիւններէն հեռու մնալու մասին : — Ձեռ. տե՛ս 273, 654, Տաշկան ցուց. :

ԽԺ. ա. 39. 254բ.

Եպիսկանոս հատուածին կը հետեւի քանի մը տող բան — ա) «Ի հարանց կանոնացն (է)» «Որ զհետ միմեանց մեռանին մինչեւ յ3 կին...» բառերով, որուն կը յաջորդէ նոյն էջի վրայ — բ) Կոնմայ Հռոմայ եպիսկոպոսի — մէկ յօդուածը. «Մահմանք եւ հաստատութիւն Լեկեղեցւոյ ս. խաչն քրիստոսական եւ սրբասացութիւնն...» : — գ) 255ա. Ս. Դիոնէսիոսի Արքեմեցոց եպիսկոպոսի բան Ա. «Համակարգքն ոչ կարեն զմիմեանս յառաջ ածել...» : — դ) Ս. Դիոնէսիոսի Արքեպագայոյ յաղագս Աստուածածնին բան երկրորդ. «Զի արժանացաւ զԱստուած

րանն հօր յառաջ քան զժամանակս ծնեալ
և ժամանակաւ ծնեալ կեանս աշխարհի
ընծայել...»:

ԽԹ. ա. 40. 255ա.

Կանոնք ժողովայն որ ի ԹԵՈՒՌՈՒՊՈԼԻՍ,
որ այժմ կոչի ԿԱՐՆՈՅ քաղաք. «Ս. և
սատուածաւոր ժողովն որ ժողովեցան յա-
մենայն քաղաքաց և յաշխարհաց, յու-
նաց և ի հոռոմոց և ի մեծն Հռոմայ հրա-
մանաւ մեծի Թաղաւորին Յուստինեայ...
հանդերձ կաթողիկոսաւն հայոց Սաեա-
կաւ... և նորովել դամենայն հերձուա-
ծոյնն զաղանդն Մարկիոնի և զաղանդն
Արտեմանի և զաղանդն Մանիքեցոցն և
զաղանդն Պողեա Սամստացոյ և զա-
ղանդն Արիոսի, և զաղանդն Մակեդոնի,
և զտումարն Լեւոնի և զամենայն հեր-
ձուածոյն...»: 256ա. Յանկ 9 զլուսնե-
րու. Ա. «Վասն մեծի յայտնութեանն զոր
կարդեցին առաքեալքն ի հոգւոյն սրբոյ՝
ի յունիարի Զ, նկատել մեծ առաւելու-
թեամբ ի փառս Աստուծոյ...»: — Թ. (ո՛չ
Ժ), Զդուշացուցանեմք զարձակ դե-
պիսկոպոստուն զբահանայս և զսարկաւա-
յուն(ս) զի մի լիցի համարձակութեամբ
սպասաւորել... հանապազորդեան հան-
դերձել...» (259ա):

— Տաշեան ցուցակ, 269, 274, 654,
հմտ. 768. և Վարդապ. Առաքելոց, էջ
240-2:

Ծ. ա. 41. 261ա.

Հիպոդիտայ ս. Բան ի ծնունդն եւ ի մը-
կրրտութիւն Տեառն. զլ. Ա. «Ըստ աւե-
տեաց յիշատակի Թ ամսեայ ծնեալ Տէրն
իւ և Լ. ամեայ մկրտեցաւ ի նմին աւուր
րստ Ղուկա աւետարանչին. և Յիսուս էր
ամայ իբրեւ Երեսնից...»:

— P. Martin, Pitra. Analecta sacra.
Par. 1883. IV, 70-1, 336-7:

ԾԱ. ա. 42. 261բ.

ՄԵԼԻՏՈՍԻ եպ. ի բուրբ առ (Տոյ եպ.
կամ Տոյեպիս.) Տոյ եպիս. զլ. Ա. «Այս
գրեցաւ վասն միանալոյ րանին Աստուծոյ
ընդ մեզ ծննդեամբ ի սրբոյ Կուսէն մի
յերկուց միացեալ, անշփոթ մնացեալ, ա-
նորիչ ի միմեանց...»:

— Տաշեան ցուցակ, 274, 654.

ԾԲ. ա. 43. 261բ.

ՄԱՆՈՒԷԼԻ Գլ. Ա. «Ի ձեռն Կոստան-

դիանոսի մեծին հաստատեցաւ տօնախմբ-
րութիւն ս. խաչին րստ հոռոմոց տումա-
րին ի սերտեմբերի ԺԴ (14), «չ ի նմին
աւուր կատարել զտօնախմբութիւնն...»:

— Տաշեան ցուցակ. էջք վեր. յորինաց
Մանուէլի:

ԾԳ. ա. 44. 262ա.

Ի Սոկրատայ զլ. Ա. «Հանդէս 318-իցն
յաւուրս մեծի Կոստանդիանոսի ժողովին,
հաստատեցին ի մի սահման հաւատոյ այլ-
քնն յօժարէին զառաքելականն հաստա-
տել զկարգս...»:

— 262բ. Նորին նման. «Եւ որ զառաքե-
լական սահմանս կանոնաց քաջայնն որ-
պէս պատուիրեցին...»:

— Տաշեան ցուցակ, 274, 654:

ԾԴ. ա. 45. 262բ.

Կանոնք Տ. ՍԻՄԵՈՆԻ Աղուանից կաթո-
ղիկոսի. յետ կործանմանն ՆԵՐՍԻՍԻ Աղ-
ուանից կաթողիկոսի, որ վասն ԳԲաղ-
կեդոնին խորհելոյ եւ շփոթելոյ զաղ-
ուանք, մերժեցաւ ձաղանօք ի ձեռն Ե-
ղիԱՅԻ հայոց կաթողիկոսի եւ ժողովոյն
Աղուանից զլ. Ե. «Այս կանոնադրութիւն
Եղաւ ի Սիմէոն Աղուանից կաթողիկոսէ,
յորժամ նստաւ յաթո՞ռ ի ժողովումն որ
վասն անիծեալն Ներսեսի Եղեւ զի զկարգս
Եկեղեցեաց այլայլեաց...»: — Ա. ն. էջ.
«Մինչ կամեցաւ զթալ ի մեզ քաղցրու-
թեամբ իւրով րարերարն Աստուած, վասն
րազում սիրոյն իւրոյ կարգեաց զմեզ հո-
փիւս առաջնորդս րանաւոր հօտի...»: —
265բ. «Արդ ևս Սիմէոն Աղուանից կաթու-
ղիկոս շնորհին Աստուծոյ... այսպէս հր-
ամայեցի...» Վերջին կանոն է է (7).
«Արդ պատուիրեմ ամենեցուն զոյոյշ կա-
ցէք պատուիրանացն Աստուծոյ և զոհու-
թիւն անսպառ մատուցիք ողորմածին որ
ինդրեաց զվրէժ Երկարնակութեան ներ-
սեսի պղծոյ և զշար որոմն նորա Երարձ
ի մէջը...»:

— Տաշեան ցուց. 274 (թիւ 58⁽²⁾) և 654
(թիւ 256⁽⁹⁾):

ԾԵ. ա. 46. 265ա.

Նեփտառեայ Հռոմայ եպս. զլ. Ա.
«Սահմանք և ուղղափառութիւնք զոր վա-
յել է Եկեղեցւոյ յառաքելոցն հրամա-
նաց հաստատել ընդ նոսին ընկալաք և
ուանդեմք...»:

— Տաշեան ցուց. 655, (թիւ 256⁽¹⁰⁾):

ԾԶ. ա. 47. 266բ.

Հարցումն ԹԵՈՏՈՐՈՍԻ քահանայի եկեղեցւոյն ԿԵՍԱՐՈՒՍ առ երանելին ԵՊԻՓԱՆ Ի ԿԻՊՐՈՍ. «Կամիմ ուսանիլ զայս վասն իմաց պահոց, թէ որպէս Մովսէս ի օր պահակաց եւ Եղիա եւ տէրն եւ մեր ոչ ի թիւ արկեալ այնպէս ի աւր, այլ զբարաթ եւ զկիրակէ լուծանեն ամենայն ախորժելի կերակրօք եւ զինեաւ, բայց միայն ի մտոյ եւ ոմանք յերեք ժամուն ուտեն ըստ այլ աւուրցն եւ ընդ պահաւք արկանեն որ լինի ըստ նոցայն, ի՞նչ (49) : Պատասխանի եւտ երանելին Եպիփան եւ ասէ... ի՞նչ աւր ըստ քաղաքացն ապատանի Մովսէսեան աւրինադրութեան...» : — Ի՞նչ պահոց օրեր կը յիշուին 267ա. բացի չորեքշաբթի եւ ուրբաթ օրերէն վարդապետի, Աստուածամեծի. Ս. Խաչի, Յայտնութեան, Առաքաւորաց չարաթնեւոր. ասոր կը կցուի — «որ զերեք յիսունն պահակացն յանուն Ս. Երրորդութեանն, զԶատիկն, զՎարդապետն, եւ զՅայտնութեանն եւ փրկութեան տեառն առցեն զաւետիսն» :

— Տաշեան ցուց. էջ 655 :

ԾԵ. ա. 48. 267բ.

Յոհաննու Երուսաղեմայ եպ. ի զՍ. Ա. «Կանոնք եւ սահմանք զոր ընդունի եկեղեցի ի տօն Ծննդեան եւ Յայտնութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եւ ուխտադրութիւն հաւատացելոցն...» :

ԾԸ. ա. 49. 268ա.

ՍԵՔՐԱՆՈՍԻ (Թիւ, 48 էջ 7. Երբիանոսի) յՂՈՒԿԱՅ աւետարանին մեկնութեմն. «Ի՞նչ ոչ առաւելուցու արդարութիւն ձեր աւելի քան զդպրացն եւ զփարիսեցոց, ապա թէ որք պակասեալ զտանի որպիսի պատուհասից պատժապարտ գտանիցի...» :

ԾԹ. ա. 50. 268բ.

ՆԵՐՍԵՍԻ կաթողիկոսի եղբօր տէր ԳՐԻԳՈՐԻ հայոց կաթողիկոսի վասն ազգականութեան. «Մի ոք արեան մերձաւոր ազգակցաց պատկոհանութեան զիցէ մինչեւ յերկուց կողմանցն զչորրորդ ազգին իխաւորութիւն կատարեալ ունիցին եւ թէ զինչ պատճառաւ զորեակ թիւն կանոնցին...» : Տաշեան ցուց. էջ 655 :

Ճա. — 269ա. Կանոնք զգոյշաւոր քահանայից Խաւառօտն է այս. (12 կ.) «Քահանայից պարտ եւ արժան է սրբութեամբ

սպասաւորել մարմնոյ եւ արեանն Քրիստոսի, ապօթիւք եւ տքնութեամբ զետեաւտարած...» :

Ճբ. 270բ. վասն (զ)գուշութեամբ ըսպասաւորելոյ ս. խորհրդոյն. «Եթէ տրիս-մարութեամբ ճապարկ ի ս. խորհրդոյն ի վերայ սեղանոյն եւ ինչ ի վայր ոչ անկանի յատակս բեմին եւ միանգամ հանդիպի 40 օր արտաքոյ կարգ կրեացէ...» (129 կ.) : 279բ. Վերջինն է. «Վասն քահանայից որ պոռնկին եւ ի ս. խորհրդոյն մերձեանս ժ (10) ժամ արտաքոյ եւ Գ (3) ի ներքս եւ ապա հաղորդեցի յայլոց ձեռաց մինչեւ ի մահ» :

— Ճա-ն տե'ս Տաշ. ցուց. Թիւ 134¹, 256¹⁰դ, 324¹³ : Ճբ հմտօ. Տաշեան ցուցակ, 1099 յիշեալ կանոնաց հետ :

Կ. ա. 51. 279բ.

Եզնկայ Կողբացոյ հայոց վարդապետի. «Որ հաղորդի ս. խորհրդեանն եւ այն օր ննջէ ի տուրնջեան եւ փորձի... ժԲ (12) աւր արտաքոյ լիցի սրբութեանն...» : Նորին Եզնկայ բան երկրորդ զՍ. Զ. «Մուկն կամ այլ կայտառ ինչ եթէ ի ցամաք աման անկանի, փայտեղէն կամ խեցեղէն ոչ պղծի...» :

— Տաշեան ցուց. 427, 655 :

ԿԱ. ա. 52. 280ա.

Անանիայ հայոց վարդապետի սակս անխտիր հաղորդելոյն յունաց. «Արդ եթէ զմահն մարդոց համարիք եւ մարմինն որ չարչարեցան եւ մեռաւ մարդոյ մարմին է, ապա յիրաւի անխտիր բաշխէք յանցաւորաց... (284ա) ոչ յաւելեալ ունիմք հրաման եւ ոչ սակասեցուցանել եւ ըղ-Քաղկեդոնի ժողովոյն զաւելորդ հրամանն ոչ ընդունիմք» :

ԿԲ. ա. Մ'. 284ա.

Այլո՞ւստ ժողովածու իմաստնայտի աբանց. ա) «Ի մարդկոյն թիւն Բանին Աստուծոյ ապականելի կիրք ոչ է պարտ արկանել կամ զմտաւ ածել եւ որ յանդգնի նշույնացի...» :

284բ. ր) Յաղագս նկարեալ պատկերաց. «Ի սպտիկս նկարեալս փրկչական պատկերն միայն է երկպազակի, իսկ սրբոցն ո՛չ, զի տէրութիւն Փրկչին ընդ ամենայն տեղիս է...» :

գ) Վասն քահանայազործութեան կարգաց պատրաստութեան. «Ի յատենի ո՛չ է պարտ քահանայի ստանց չուրջառի աւե-

տարան ընթերցում...» 23 կանոն ամբողջ, 24-ը թերի կը մնայ թուղթեր ինկած ըլլալուն պատճառով: 24-ը հետեւեալն է. «Եթէ ոք յետ մեղանացն խոստովանու-

թեան տպաշխարութիւն յանձն ոչ առցէ... քահանայ մի իշխեսցէ հաղորդել զնա...»: — Հմմտ. Տաշեան ցուց. էջ 1099 յ. 4. հետ:

39

Թիի 39.

Անոնի Ծանկ այսմաւորաց եւ տոնից տախտակ.

Նիիթ Թուղթ ողորկեալ.

ԿԱԶՄ Գեղեցիկ կաշեկազմ, եզերքները ոսկեջրած, կաշիի վրայ կնքամոմէ քափուած ծաղկազարդերով:

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1, 66.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 16,8×11,5×1,5.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Եռասիւն զանազան մեծուքեամբ.

ԹՈՒՂԹՔ 66.

ՏՈՂՔ 27 եւայլն.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագոյն.

Գիր Նոտրգիր.

ՍԿՋԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք Ընտրգրի կամ երկաթագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱՐՈՂՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՋ Խաչկօս.

ՍՏԱՅՈՂ. Տ. Արքահամ Վ. Կրետացի.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ ՌՃՀՁ (1176 = 1727).

ՏԵՂԻ Գալապիլի.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԳՐՈՒԹԻՆՔ ԹՂ. 18ա+ք.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆՔ Գիրքս Տ. Եղիշէ Կպ.

Դուրեանի սեփականութիւնն է.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆ ԹՂ.

2ա. Կը սկսի յայսմաւորքի տօներու շարքը «Արքա Եփրեմի խուրոյն ասորոյ» յիշատակութեամբ: Առաջ կը դրուի հայոց՝ ապա հռոմայեցւոց մասաթիւր, այսպէս օր.

Արաց ԻԱ = Ծուռուար ԻԸ — Արքա Եփրեմի խուրոյն ասորոյ.

Արեգի ԻԵ = Ապրիլ Բ — Արքա Մարկոսի եւ Սրապիոնի.

Բազոց ԻԳ = Դկտմ. ԼԱ — Արդարու թաղաւորին.

Տրէ Գ = Նոյեմբ. ԺԱ — Արդիւ մարդարէին.

Մեհեկի ԺԴ = Փետրուար Ի — Արդօի պարսկին եւ այլն.

Ի միջի այլոց սրբոց կը յիշուին.

Բազոց ԺԲ = Դեկտ. Ի — Արքահամու եւ Խորենա.

Մեհեկի Բ = Փետր. Ը — Արքահամու պարսից եպ.ին.

Արաց ԺԷ = Ծուռ. ԻԴ — Աղաթանգեղոսի մարտիրոսին: 2բ. Աստուածածնին ընծայուած 5 տօներ կը յիշուին, 4ա Աւետեաց:

Մարերի Ժ = Մայիս ԻԷ — Աշոտոյ թաղաւորին Հայոց: 4բ. Մարերի Ի =

Մայիս ԻԷ — Բաղրատունոյ Հայոց թաղաւորին, եւ այլն: Յայսմաւորքիս ընթերցուածներու այս շարքը խիստ հետաքրքրական է, հին Յայսմաւորքներու բովանդակութեան մասին զազափար մը կազմելու համար:

19ա. Համեմատական տախտակով մը, որը 3 մասերու բաժնուած է, ցոյց կը տրուին Յունաց, Հայոց եւ Հռոմայեցւոց (լատին եկեղեցւոյ) տօները, օր.

Յունաց

Սիմէոնի Սիւնակեցւոյն եւ զովեստ ս. Աստուածածնին... եւ ս. Թուլասա... եւ Յեսուայ որդւոյ Նաւեայ: Կիրակի հրաման յիշոյ եւ ձիթոյ:

20ա. Թովակիմա եւ Աննայի եւ Սեւեոփանոսի մարտիրոսին:

Հայոց

Յեսուայ որդւոյ Նաւեայ եւ Սիմէոնի Սիւնակեցւոյն:

— Յիշատակ մահուան վարուց սուրբ հայրապետին Խաչակայ Պարթեի:

Հոմալեզու

Էնիտիոսի արքային և յիշատակս. երկուսսան և զարգ մարտիրոսաց:

— Ութօրէք եր(ան)ուհոյ կուսին Մարիամու Աստուածածնին և յիշատակս. կորկոնիոսի մարտիրոսին:

Այս համեմատութենէն կ'երևայ որ Հայոց եկեղեցին աւելի ընդամենը մարտիրոսներու յիշատակը կը տօնէ քան Յունաց և Լատին եկեղեցին, ինչ որ հեղինակն այս տախտակով ցոյց տալ կ'ուզէ, չէտելով նաև զանազան եկեղեցիներու տօններու տարբերութիւնները, և այս տեսակետով խիստ օգտակար կրնայ ըլլալ:

61p-65p. Համատարբութեանց բացատրութիւն է այսպէս օր. 1) Ած. = Աստուած, 2) Ժ = անկիղբն, 3) ԲԸ. = արարիչ, 4) ԲԸ. = արարած, 5) Չ = արեւակ, 6) X. = աստղ, 7) ~ = աշխարհ:

Յիշատակարան.

ա. 1. 18ա.

Ձգանկս այսմաւորաց յոյժ փափագմամբ ետ զրել վասն անձին իւրոյ Տ. Արախամ վարդապետ կրեւոյցի, թրակիոյ նահանգի առաջնորդ, ի հայրապետութեանս. Աթոռոյն էջմիածնի Տ. Կարապետի սրբազան կաթողիկոսի Գաղատացւոյ և ի պատրիարքութեանս. Աթոռոյն

երուսաղէմի Տ. Գրիգորի ճգնազգեաց վարդապետի և յառաջնորդութեան մեծի քաղաքին Կոստանդնու Տ. Յովնանէս րանիւրուն ուտորի և ի թաղաւորութեան տաճկաց սուլտան Ահմատին, որոյ ժամանակն թուականն մեր ՌՃ և ՀԶ և ամիսն Օգոստոս, որ բազում աշխատութեամբ զրեցի ևս ինչպէս ի զիւղաքաղաքն Գալապի:

Շնորհօք ամենասուրբ հոգւոյն, հաւաքարանութիւնք կարգադրութեանց ըստ աւուրց ամսոյ որք ևն յայտնութիւնք տօնից տէրունականաց, և րացատրութիւնք տօնախմբութեանցս. հայրապետաց և ցուցմունք վկայարանութեանցս. մարտիրոսաց և համաձայնութիւնք տօնացուցիցն լատինաց և յունաց ըստ միաբանութեան հայոց այսմաւորաց, ժողովեալ ի մի տրփի, այսինքն ի մի վայր...

ա. 2. 18բ.

ա. 2. 18բ. Յեղմոն, ասէ, ումմն չա-
Յեղմոն, ասէ, ումմն չարեալ / պիտակ երէց Կոմիտաս լեալ / Քոմուրնոնց տանն ստորադասեալ / յաչս ամենեցուն սրտունկ յետնեալ: 2) Յամի Փրկչին ներմարմնացեալ / ու ոյ և զատ տասըն լըցեալ... 3) Յետ արա զրանս զծա-
զրեալ / եղ(ղ)ի եղբարցն իմ պերճացեալ / զբօսնուք սոյաւ որք հանդիպեալ / մաղթեմ յիշել զիս տառապեալ:

40

Թիի 40.

Անոն Անանիա Շիրակացիի ինքնակեանս գրութիւնը եւ Եօքնարեանք.

Նիիթ Թուրք ոգորկ.

ԿԱԶՄ

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Սկիզբէն եւ վերջէն քերի, կազմը ընկած, առաստառակ ամբողջ ձեռագրի մի անճշման մասն է մնացածը.

ՄԱԳՊԱՀՊ.

ԴԱՍԱՐԿ ԹՂ. 43բ.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 21×15.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Միասին, 15,3×9,8.

ԹՈՒՂԹԻ 45.

ՏՈՂԻ 20.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմրագիր.

ԳԻՐ Անցման նոտրգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ Մեծատառք նոտրգիր.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԳԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍԱՅՈՂ

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԿ (ԺԵ-ԺԸ).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻԻ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆԻ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆԻ Սեփականութիւն Տէր

Եղիշէ եպ. Դուրեանի.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆԻ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 1ա.

Անանիայ Շիրակունայ երիցս երանեալ վարդապետին վասն որպիսութեան կենաց — ՍԱՆԱՆԻԱՅ ՇԻՐԱԿԱՅԻ (Հաւանակա-նարար ես Անանիայ Շիրակացի). ի յԱ-նանիայ զեղջէ, որ բովանդակեցի զղբա-րութիւն մերոյ ազգիս Հայաստանեայց եւ հ(ը)մուտ եղեալ աստուածաշունչ զրոցս օրրատօրէ լուսաւորէի զաչս մ(ի)տաց ի-մոց ըստ բանի սաղմոսերդողին եւ յամե-նայնի լսէի զերանութիւն իմաստնոց եւ որք իմաստութեան են ի խնդիր, որպէս ի Սողոմոնէ է հրամայեալ, ստացա զայլ իմաստութիւն եւ յաւել արգել զտղիտու-թիւն մերժեցեր, մերժեցից եւ ես զքեզ եւ ես զարուերելով ի յասոց (կ. յայտոց) ըս-պառնայեայց(ց)... (4ա) եւ Քրիստոսի ձե-րաց (կ. ձրեաց) շնորհողին փ. պ. եւ իշխ. ա. եւ մ...»:

— Անանիայ Շիրակունայի այս ինքնակեն-սապրութիւնը տե՛ս 1) Ք. Պատկանեան. Անանիայի Շիրակունայ մնացորդք բա-նից, Պետերբուրգ. 1877. 2) Վերոյիշեալ

բառերէն սկսեալ մինչեւ վերջը, Տաշկան ցուցակ, 17—6. Թիւ 30:

Բ. ա. 2. 4բ.

Քերականութիւնս որ կոչի եւթնԱւիր-եԱնէՔ գուգեալ ի ԴԱԽԹԱՅ փիլիսոփայէ եւ ՀՈՒՄԱՅ վարդապետէ կոչեցեալ ա-նուն փիլիսոփայ. եւ են այսօքիկ իր, է, ա, ե, է, ը, ի, ո, ւ: Զուգին այս(պ)էս բա-նայ զոր կամիս յԱղամայ ի Մովսէս, ի Մովսիսէ ի Դաւիթ...»:

Դա. «Այս է արուեստ վեց Հազարեկի զոր զովէ Անանիայ Շիրակացին եւ ասէ զանձ ծածկեալ էիր յերկիրս Հայոց եւ ակն թաքուցեալ ի տան թորգոմայ...» եւայլն անշան զրութիւն մը, ապա միաւորներու եւ տասնաւորներու եւայլն հաշիւներ, ս. Գրքի նման թուերու հետ կապուած դէպ-քերու յիշատակութեամբ, 18բ—էն սկսեալ ալբրենական տառերով հատուածներ են: Վերջին 2 թղթերը աւելի տոմարագիտա-կան են:

41

Թիւ 41.
ԱՆՈՒՆ Գրիգոր Մագիստրոսի թուղթերը.
Կնիթ Թուղթ
ԿԱԶՄ Թղթակագր
ՀԱՆԳԱՍՄԱՆՔ Գէշ Է.
ՄԱԳ—ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՎ. ա—ե.ա. էջ 259—79.
ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ. 22,7×17×3.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին 17×12,5.
ԹՈՒՂԹՔ 139.
ՏՈՂՔ 29.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագոյն.
ԳԻՐ Նոտրգիր.
ՍԿԶԲԱՏԱՆՔ Ոսկեգոյն, կապոյտ, կար-միր, կանաչ գոյներով խիտ հագ-ուաղէպ թռչնագիր, սովորաբար կապտագոյն երկաթագիր.

Ա. ա. 1. 1.

ԳՐԻԳՈՐԻ Մագիստրոսի գերապանծ իշ-խանի ՊԱՀԱՆՈՒՆՈՅ հայոց, յարձանա-բեանց Կիլիկիոյ ՅԻՈՅ իմաստնագոյն ի-մաստասիրի եւ կորովաբան հեռետարի պատասխանի թղթոյն կաթողիկոսին ա-

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՎ. Տ. էջ 1 ծաղկա-զարդ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՎ. Գրիգոր Մագիստրոս իշխանական գգեստով պարզ ուրուա-գիծ ե.բ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՎ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՎ.
ԳՐԻՉ Ցարութիւն երէց.
ՍՏԱՑՈՂ Գրիշը.
ԿԱԶՄՈՂ.
ԺԱՄԱՆԱԿ 1837.
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՎ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԷՔ էջ 258, 252.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Սեփականութիւն Տ. Ե-դիշէ եպ. Դուրեանի.
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՎ.

սորոց, ի ժամանակին յորժամ էր տուես ի ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ եւ ի ՏԱՐՕՆ, զկնի բըռ-նանալոյն զՄԱՆԻՆ(Ք)ԱՅԻՄՆ յաշխար-հէն յուցաց եւ ի ԹՈՒՆԴԱԿԱՅ, մնացեալքն նոցա կանգնեալ ազգին, չոքան առ կա-թողիկոսն ասորոց ի քաղաքն յԱՄԻԹ, զի

րելուս խաբէութեամբ հաւանեցուցեցն զինս, զոր նորա զրեալ բուղդ ի ԳՌԻԳՈՐ ՄԱԳԻՍՏՐՈՍՆ յԱրշակունին եւ այս եւ պատասխանին.

«Զ(յ) աւէտ ծայրացելոյ ընականագոյն նախուստն մերոյ սրբազանից եւ վսեմական երեց երանեան ուղղափառացն որդիացելոյդ եւ հօրդ հարանց, Աստուած պետական Յիսուսի փոխանորդի եւ առաքելական շնորհի... (18) Գիտեմք զի սրբազնութիւն քո ոչ զանդաղի, ողջ լեր փոխան Աստուծոյ»:

— 5. Այլ մեք ըստ հայցման քո սրբազնութեանդ հայցեսցուք ի մերոյ քրիստոսասպասկեալ... արքայէն յոյժ թախանձանօք եւ մաղթանօք... եւ յուսամք զի ներողութիւն արքայութեան նորա լուիցէ պալատանաց մերոց...: Այլ ընթերցաք զլիրս զողոցդ եւ արտակացելոցդ ի բոլոր կաթողիկէ եկեղեցւոյ, զոր զրեալ էին ի քահանայապետն ս. Պետրոս... եւ ծանուցեր մեզ զայսոսիկ զի ճակատիցիս եւ դու... ընդդէմ աստուածամարդն, որոց աղանդաւոր զիւթութեան կիւսոյ զաղտազող զաղբաղանաց աշապիսեաց ընդ զըրուանաւ խաւարային նսեմացեալ ազգիդ աշպիսի սովորութեամբ սովորեալ են՝ զայլքդ այդ, հանդերձիւք ոչխարաց զորդանալ զմանկունս...: Այլ դու ո՛վ քահանայապետ... առ ընթերցիր, եթէ զտցես յայդմ պաւստի... զլիրս Ամանիայի, զոր ի խնդրոյ Տ. Ամանիայի կաթողիկոսին հայոց եւ գտեառն Յովհաննիսի Հայոց վերադիտողի (Տաշեան ցուցակ, 127 էջի համաձայն իրր թէ Անանիոս կաթողիկոսն է զիրքը զրողը: Մեր ժողովածոսին ուրիշ մէկ ձեռագիրն ալ այս ընթերցումը ունի), որ զանուանքն զրեալ եմք յայդմ նամակի, թէ որպիսի չար զաղանայն արիւնջուղտունն, առնամոյին, եւ վալաշ չամբուշ բորբորիտն, պիղծն Սմբատ անիծեալն այն երեւեցաւ յաւուրս Տ. Յովհաննիսի եւ Սմբատայ Բագրատունւոյ, ուսեալ զչար մոլորութիւնն յուժեմնէ պարսկական րոժրչէ եւ յաստեղաբաշխ մոմէ զոր մշուսիկդ *հռչէք* (այս նախադասութիւնը աղագոյնուած է Տաշեան ցուց. էջ 148-ի եւ V. Langlois, Mémoire-ի մէջ, տես ներքեւ, մեր երկու օրինակներն եւս նոյն ընթերցումը ունին, միւսը դեռ աւելի չիտակ ուղղադրութեամբ): Եւ զի՞նչ երկարազոյն քեզ ասացից... զի զբոլոր աղէտ տաճարկուսանաց նոցա անբարի բարեձեւութեանն եւ խորամանկ խաբէութեանն... *եւ* զիշերային իւղադործութեանն եւ նոր զաղբալի եւ քստմենի ախտակրութեանն եւ անքահանայապետ քահանայադործու-

թեանն եւ խաւարչոյին ձեռնադրութեանն եւ անշնորհ մկրտութեանն... եւ անյոյս պաւստութեանն... եւ հրէշտակակերպ զիւղղեցութեանն... (7ա) աշակերտեւ լոցդ ստանուէրն Սմբատայ... սակաւ ինչ... ծանուցից մեզ... եկեալ ի պաւստն Մաղկոդնէ ի զեղջէ Զարիհամէ եկեալ բրնակեցաւ ի Թռնդյալս... եւ քարոզէր ըզրոյր քահանայական ներդործութիւնս ոչնչացուցանել մանաւանդ եթէ սնոտի վարկանել եւ նստէր ըստաղանօք իբրեւ զքահանայապետ եւ ոչ իշխէր յայտնի *եւ* պիսկոպոսունս իւր ձեռնադրել կամ քահանայս կամ սարկաւապոսն կամ օրհնութիւնս իւղոյ, այլ ասէր ոչ այդ ինչ է եւ ոչ այդ, բայց վասն խաբելոյ ժողովրդեանն... արհամարհելով եւ ծաղր առնելով կատականս առնեն:

— 8. Յորժամ քրիստոնեայն զանիծեալն զՍմբատ եւ որ զկնի նորա յառթիկ Թռնդս, Անամէ, Արեայ, Սարգիս, Կիրեղ, Յովսէփ, Յեսու ալսոքիկ են որ նորին աղանդով կացին որ աւելի քան զԺՀ (170) ամ մինչեւ ցայս՝ անիծեալ զնոսաբոլոր Հայաստանեայց եւ Աղուանից քահանայապետացն զղուշացուցին ոչ մերձեւալ իսկ առ նոսա եւ ոչ ճաշակել եւ ոչ զրուցել եւ ոչ յարկն նոցա մտանել, քանզի խաղող նոցա, խաղող զառնութեան...: 10. Առեալ խմոր կողովս առնէր ձեռամբն եւ թացեալ ի դինի արտաքս ձգէր եւ ասէր այդ է խաբէութիւն քրիստոնէից — 11. — եւ այս էր Կիրեղ անիծեալ առաջնորդն Թռնդակաց եւ այլ բաղում հայհոյութիւն ի ս. Կոյսն Աստուածածին...: Ղազարդ այդ՝ որ այժմ զառաջնորդութիւն կուրացդ կոյրդ հաւանեալ է... ո՞րպիսի աղէտ տարակուսանաց հասոյց դա եկեղեցւոյ եւ ահա սակաւ մի յայտնեցից քեզ... ի զայն իմում ի Միջագէտս... զորոմն զոցա բարձի յաշխարհէ անտի... հանդիպեցալ ատորուշանին Թռնդակաց, յորում թաղեալ կար խմորն սատուկեցւոց... եւ եկն չարութեան... մաքրիկ զամենայն որոմն չարութեան եւ պղծութեան (յաւուրս մերոյ... արքային Կոստանդիայ Մոծնոսիսին), որք եկեալ խոստովանեցան զյանցանս իւրեանց... Եփրեմ արքեպիսկոպոսն Բջնոյ եւ այլք կանչուեցին ի միջի նոցա աւաղան մկրտութեան... եւ հաղորդեցուցին սատուածային խորհրդոյն, իսկ որք մկրտեցանն էին աւելի քան զհալարս...: 13. Երանելի քահանայապետն մեր ս. Յովհաննէս եւ վարդապետն Ամանիայ զրեալ զչարափառութեանն նոցա զսարափելի հերձուածս զի ոչ եթէ ի մինն միայն մեղանշին կամ յերկուս

րայց եւ ի բոլոր օրինադրութիւնս իւր-
 անոց, ամենեւին արտաքոյ են չին եւ նոր
 օրինաց... 15. Աւագիկ Պոյկեմանգ, որք ի Պողոս Սամստացոյ տեղեալ յոր-
 ժամ ձեռնարկեալ հարցանեմք՝ ասեն թէ
 քրիստոնեայք մեք եւ զաւետարանն եւ զա-
 ռաքեալն սաղմոսն յամենայն ժամ եւ
 յորժամ հարցանեմք էթէ ընդէ՞ր ոչ մկր-
 տիք, ասեն... քանզի մկրտելն մահ է եւ
 Յիսուս ոչ ասաց յընթրիսն պատարագի
 այլ վասն տմենայն սեղանոյ: Եւ ասեն ըզ-
 Պողոս սիրեմք եւ զՊետրոս անիմանեմք եւ
 Մովսէս զԱստուած ո՛չ ետես այլ զստա-
 նայ եւ ասեն արարիչ երկին եւ երկրի
 զստանայ... ահա եւ այլ ոմանք ի զրա-
 դաշտ մոլէ... եւ այժմ ի նոցունց տե-
 ղեալք արեգակնապաշտք զոր արեւորդիսն
 ետանեն եւ ահա են յայդմ դաւադի քա-
 զումք եւ ինքեանք քրիստոնեայք զին-
 քեան յայտնապէս կոչեն, րայց էթէ ո՞ր
 պիտի մոլորութեամբ եւ անառակութեամբ
 վարին... են ոմանք անիծեալ աղբէդ
 քոնդրակեցեաց, որք անուանեն զինքեանս
 կաշեցիք... քոնդրակեցիքն որ ի խնուն են
 եւ զրեն վասն Գրիստոսի էթէ թլփատեալ
 է: Իսկ քուլայեցիկդ հրաժարեն, էթէ
 մեք թլփատեալ Աստուած ոչ խոստովա-
 նիմք եւ յայտնի լիցի թեղ զի ո՛չ թլփա-
 տեալ խոստովանին զնա Աստուած եւ ո՛չ
 անթլփատ... րայց միայն պատճառանօք
 կատակասն ի վերայ դնեն: Ծանուցից
 քում արութեանդ յայմ տառի, այնք
 քահանայք որք եկեալ խոստովանեցան
 միւսն Պաղիկարպոս եւ միւսն Նիկանօրա
 ...: 16. — Եւ ընկանք էին ի շնալանսն
 այն արք հանդերձիւք կրօնաւորաց եւ կա-
 նանց րազմութիւն բողից, որոց հրամա-
 յեցաք տապալել զհիմունսն յարկացն եւ
 հրձիգ առնել եւ զինքեանս հանել ի սահ-
 մանաց մերոց... նախ քան զմեզ քաղում
 զօրավարք եւ պետք ի սուր սուսերի մատ-
 նեցին զնոսա... նաեւ քահանայապետք ի
 կիլոմեն դիմաց եւ ի դրոշմ աղուեսակերպ
 ... եւ զոմանց հրամայեցին փորել զա-
 չրս...: 17. — Այլ վասն միաբանութեան
 ճորդի զրեալ եւ ի յիշատակեալ յաւուրս
 Տ. Ջափարիայի եւ Տ. Գրիստափօրի, էթէ
 պարտ է մեղ վերստին միաբանել եւ հաս-
 տատել զուխտս հարցն... քո սրբազնու-
 թիւնդ... համարեմք աթոռակից, պատա-
 րակից եւ քահանայից կից, ձեռնա-
 զրիմք եւ ձեռնադրեմք, այլ սուղ ինչ ա-
 ւանդութիւնս զորս ոչ մեք ընկալեալ ի
 հարցն, եկամուտ սպրդեալ իմն սողոս-
 կեցաւ եւ եմուտ... այս ինչ է ինչդիր
 մեր, էթէ հնարէ խորհրդոյն անապակա-
 նութեանն զոր ի տեսունէ ընկալաք... վր-

կայէ այսմիկ եւ ամենայն արեւմտային
 աշխարհն եւ Հոսմ...: 18. — Եւ զօրհնու-
 թեանն րաժակ անշիոթ եւ անխառն ա-
 րին... նորոյ ուխտին է կտակ, էթէ ուս-
 տի դեալ զսա ի Բարշամով եւ ոչ այլ
 ուստեք եւ զտօնիցն միաբանութիւն զս-
 տեղեացն ընկալաք յերանելոյն Յակոբայ
 եւ կիրդէ եւ զհետեւումն լուսափայլ
 պատուիրանին, զոր յառաջնում աւուրն
 Տէրն սկսաւ դործել ի տուէ մինչեւ ցտիւ,
 զոր ոչ է ծածուկ ի քումմէ սրբազնութե-
 նէդ Գիրքս Բարսղի...»:

— Ինչպէս այս, նոյնպէս յաջորդ նա-
 մակներու մասին տես 1) V. Langlois,
 Mémoire sur la vie et les écrits du prince
 Grégoire Magistros. Paris, 1869, Արտոպ.
 Journal Asiatique, 1869, No. 1-էն, 2) Տպ.
 տես Ճոսփաղ, 1861-2, էջ 11-4. 3) Գերմ.
 թարգմ. տես Arch. K. Ter-Mekerttschian
 Die Paulikaner, Leipzig 1893, s. 130-5.
 4) Հ. Բ. Սարգսեան. Ուսումնասիրութիւն
 Մանիքէա - Պաղիկեան թոնդրակեցեոց
 աղանդին. Վենետիկ, 1893. 5) Զեռադ-
 տես Տաշեան ցուց. էջ 147, թիւ 27 (50)
 եւ Յուցակ հայ ձեռագրաց արքունի մա-
 տենադարանին ի Միւնխէն. Թիւ 4, էջ
 11-14:

Ռ. ք. 1. 18.

Պատասխանի քթոյն ԹՈՒԼԱՅԼՅԵՄԱՅ
 մնացելոցն ի նորոց մանկեցոց քոնդրա-
 կեցեացն, որք եկեալ էին առ կաթողիկոսն
 ասորոց եւ կամէին խաբել զնա: Բ. «Գո-
 դացեալքդ ի զայլէն մմբատայ եւ խողխո-
 ղեալքդ ի խարտաւանօց խաւարատէր խո-
 պանոլացն եւ ցանկապատառ հետեւողաց
 նորա... (22) եւ սրտմտութեամբ իւրով
 խոռվեցուցէ զձեզ»:

— 20. Գրեալ էր քո զհերձուածս ա-
 ռաջնոցն եւ անիծեալ զնոսա, այսոքի(ւ)ք
 ծաղր մեղ են, դիտեմք եղկելիք, զի ոչ
 զանէծան ինչ համարիք եւ ոչ զօրհնութիւ-
 նն... եւ ընկալցեն մկրտութիւն ի մէջ
 քրիստոնէից իւրաքանչիւրոց ցրուեալքդ
 եւ անիծեցին զմմբատ հանդերձ մինչեւ
 ցնտու որ էին եւ զէկ լուսն աղուանիցն հան-
 դերձ համախոհօքն իւրով...: — 21.
 «Զհարիւր եւ զեօթանասուն ամ երեք տուն
 (երեքտասուն - կարդա) քահանայապետք
 հայոց մեծաց նոյնչափ աղուանիցն եւ բիւր-
 եպիսկոպոսք եւ անթիւ քահանայք եւ
 սարկաւազուներ բողոքեցին ձեզ եւ ոչ լը-
 ւայք, խօսեցան եւ յանդիմանեցին եւ ոչ
 պատկառիցէք անիծեցին եւ արտաքեցին
 եւ ո՛չ զղջացայք մինչեւ... եկեալ ի Մի-
 ջաղէտս հանդիպեցայ մահաբեր եւ մրրո-

կեւալ պղտորեալ վտակաց որ հոսէր մա-
հացու արտաթորեալ յանիծելոյն Սմբա-
տայ, որ ի քոնդրակաց եւ մաքրել զայնո-
սիկ, խաղաղացի չու արեալ մինչեւ յակն
յորում բունեալ էր ի թն... եւ խլեալ զնո-
սա տապալեցի, զոր օրինակ հաւն իմ զԱշ-
տիշատն. եւ անունեցի զ(յ)որջորջման
վեայարանն Ս. Գէորգեայ, զոր գերեալն
էր ի շանչն Սմբատայ...:

— Աղբիւրները, տե՛ս վերեւ:

Գ. գ. 1. 22.

Բան իմաստասիրական գոր ասացեալ է
մեծի վիլիստփային Գրիգորի Մագիստրո-
սի Պալիաուուայ յիւր անուն Գ.

«Գամաղտական զեղանամ չոհացեալ
քեզ յայդմ պատահեալ տառի... (24) եւ
տաղտականալ տղիտացն եւ զանդաղականն
ծուլաց»:

Դ. դ. 1. 25.

Առ հոգեւոր տերն ՊԵՏՐՈՍ հայոց կա-
թողիկոս, ի ժամանակին յորում ի կապա-
նաց իրոց վերստին յաջորդեաց յաքոռ
իւր խնդրեալ ի Գրիգորի, գգիրս. ԵՓՐՆ-
ՄԻ ՀԱՒԱՏՈՑՈՅՆ, գոր ընթեռնայր մինչ ի
բանտին էր. Դ. «Թէպէտ եւ ընդ զեղեցիկ
խնդրոյ քում լուսափայլութեան պիտա-
կանդ բոլոր սրբազանից եւ գլուխ առա-
քելական... (26) Արդ գիր ծառայի եղի-
ցի կարգեալ ի գիր մատենին որ ի կատա-
րածի յիշատակ բարւոյ, ողջ լեր փոխա-
նորդդ Յիսուսի»: — Զեռ. տե՛ս Տաշեան
ցուց. 149:

Ե. ե. 1. 26.

Առ որդին ԱՇՈՏԻ պատասխանի մինչ ի
հօրէն իւր գրէր քանս կեդրեականս. Ե.
«Ես բնաւորեալ եմ ի խրատուն ո՛չ խու-
սափել եւ (յ)անդիմանէ ոչ հրաժարել,
մանաւանդ զթաղաւորականն եւ զարքու-
նի... (29) Բայց վարդապետն ի Վարդիկն
վահանաւորեալ վաղվաղեաց, ես զիարդ
անպարտականս պակուցեալ պաղատիմ
թողութեան զորս զտայց չնորսա առաջի
տառն իմոյ ողջ լեր»:

— Իբր նմուշ թէ Մալիստրոս որքան
կը սիրէ նման տառերով սկսող բառերու
շարայարումը, յիշենք միայն հետեւեալ
օր. 28 «որպէս կասկածմանս կարծեաց
կարկատեն կաշկանդեալ կոհակս կեղծեաց
կորեւ եւ զբանս անօրէնութեան...»: —
Զեռ. տե՛ս Տաշեան ցուց. 149:

Զ. գ. 1. 29.

Առ ԱՐԲԵՆՆԻՄ ամիրայն վասն հաւա-
տոց, ԳՐԻԳՈՐԻ որդւոյ ՎԱՍԱԿԱՅ ասա-
ցեալ. «Ջրղմաւէտ զտ(ե)նչումն եւ զանձ-
կայի փափաքումն յօժարութեան, ի րարի
խոհակութեան ի վեհադոյն քո խնդրոյս
յուզման ծանեալ, ո՛վ մականունդ ամիրա-
յական սերի Աքրախամ, յաղղէ յԱրրահա-
մու իսմայլլական ծննդոց ի թաղաւորե-
ցելոյն ազգաց եւ օրհնութեանն ժառան-
գորդ, ըստ մօր ի մերոյն հայկեան եւ ա-
րամեան, ի Սրսականայ հայկաղն, ի նախ-
նեաց շատուիղէ երկրքումբք... (61) եւ
փափաքիմ այսմ երանութեան եւ բախտի
քեզ հասանել, եւ ընդ մեզ փառաւորել զա-
մենաստուրդ զԵրրորդութիւնն եւ զմի աստ-
ուածութիւնն յաւիտեանս ամէն»:

— 32... Նախ զի զբեցից քեզ թուլթ
յարտաքին իմաստասիրացն, ատտիկեցի
հոմերականս ստորագրասութիւնս ելլեանա-
կան հանճարով ո՛չ պարզարար այլ պուե-
տիկոսարար որպէս Պամպիլասն այն եւ
Փերէփտէսն եւ Արիստոտել եւ Ամովն եւ
Պղատոն եւ Սոկրատես եւ Պիքագորաս եւ
Պոլիմիտէս, եւ Հոռոփոս եւ Պիպպիաս եւ
այլքն յոգնախումբ ի ճեմարանն Աթենայ
յտեալ եւ յելլադայ պատուեալ... (34)
ո՛վ հորդդ իսմայլլացի զոր յինչն խըն-
դրես...: Նախ եթէ զԱստուած ո՞րպէս
ճանաչէք, երկրորդ եթէ զոր բնդ Մօսէսի
խօսեցաւ Աստուած էր, եթէ ի ձեռն հրեշ-
տակի միջնորդի, երրորդ եթէ երկուս
հրեշտակս որ առ Աքրախամ եկին ո՞րք
էին յաղապ Սոդոմայ, չորրորդ՝ եթէ
Աղամ զպտուղն կամաւ եկեր, եթէ յԱս-
տուծոյ այնպէս պատշաճեցաւ, հինգե-
րորդ՝ եթէ չարն եւ բարին յԱստուծո՞յ
է, եթէ չարն ի սատանայէ եւ բարին յԱս-
տուծոյ, վեցերորդ՝ եթէ արտաքին իմաս-
տաւէրն մի Աստուած ասացին եթէ Եր-
րորդութիւն եւ որ զկնի այս՝ Յիսուսի
տնօրինական հանդէսք եւ եթէ քսան եւ
չորք մարդաւրէքն զոր Մահմէտ ասաց զայն
ասացին... 39. Քանի որմն ի մատենս
իւր ի ձկանէ սակ ուսեալ զինքն ի մարդ
պատկերէ ի ծովէ արտաքս եկելն եւ ոմն
ի սանտարաճեւտականէ եւ ոմն յաստե-
ղարաշխութենէ... զի մի պարսաւեցեան
զմեզ հեթանոսաց իմաստունքն, եթէ ոչ
եմք տեղեկալ անվաւերական նոցայի մա-
տենապարտութեանն...: 41. — Պիթաղորա-
կանքն, աշակերտը Պիթաղորայ, որեւ
Պիքագորաս ուսեալ ի Փերեղեայ, այս-
պէս հաւանեցան ձուներ, զքառեակն պատ-
ուիցեն ի քառիցս ինութեանց մեզ բաղ-
կանալ... իսկ Նովմերոս յԵլլադայ եւ յե-

զիպտոս պատուեալ յԱրամազդայ ակնարկութենէն ապէ զՈլոնայիոս տատանեալ... եւ Արիստոտելէս պղատոնական ստադիրացին ճշմարտախօս քան դալլոն ելեալ ծանեաւ սուղ իմն... եւ ի սմանէն Աղէֆսանդրոս որդի Նեփտանքեայ, բայց Պըղատոն փոքր ինչ իմաստասիրեալ գերակատար զոյրիցս ասել կամեցաւ... եւ Անքեսքինէս զԱստուած ոչ ումեք նմանել ասէ... 42. Իսկ Կղէամթէս Պեգեսացի արդար, իրաւակ, արժանաւոր եւ սուրբ իշխան անձին ունի զինքն... (Հետաքրքրական է էջ 47, 50 «Վրացուց» տեղ զործածուած «Վերիացուց» արտայայտութիւնը):

— Տե՛ս Վ. Լանկուա, եւ Միւնխենի Զուցակը. տ. ն. Տաշեան ցուցակ 149:

Է. Է. 1. 61.

Պատասխանի քիսքոյ ումեմ կրօնաւորի գոր գրեալ է յազգս վախճանելոյ ումեմ յազգականաց իւրոց, որ քաղով Էրայտանօֆ վերաստացեալ էր գնաւ եւ գկնի Կալորիկ Կալորայտանքիւն եւ փորձութիւն ի նմանէ եղեալ անտես արարեալ գկնի մահուանց աշխարհի գրեաց պատասխանի, զուլիս, է:

«Զտառ քո դամբանական եւ եղկական, ուժգնակի վերծանեալ ըստ իւրում առադանութեանց... (63) եւ շնորհադրոյն վարդապետիք եկեցես Պողոսի ողջ լեր»:
— Տես Վ. Կարիւրներ. Տաշեան ցուց. 150.

Ը. Ը. 1. 63.

Առ աշակերտս իւր ԲԱՐՍԵՂ եւ ԵՂԻՍԷ յազգս խնդրոյ գրացն ԱՐԻՍՏՈՏԵԼԻ, զԷ. Ը. «Թէպէտ եւ զնախու(ս)տ զնուիրականն նիրհեալ տիրական պատուասիրութեան առ ի ձէնջ... (65) որ փոխանորդ է Յիսուսի եւ առաջնորդ Հոգւոց փրկութեան ողջ լեր»:
— Քանզի նախ պարտ է զքերականութիւնն Հանդերձ Թարգմանութեամբն ուսանիլ տիրապէս... եւ զկնի այսր դիտեմորակամն երիւք Հանդիսիւքն... եւ ապա դստիմանացն պարունակել եւ պղատոնական եւ արիստոտելական եւ դարձեալ պիւքագորակամ... եւ ներկուս վերծանութեամբ զհին եւ զնոր կտակարանս... (64) մանաւանդ ըստ կարողութեան քառիցն արհեստիցն թուական, երաժշտական, երկրաչափական, աստեղարաշխական... իսկ Արիստոտելի Հաւաքմունքդ այն է որ ասացեալն է յազգս երկնային մարմնոյն եւ զնդատեսութեան

երկրի, յազգս օրինադրութեան կեցեալոյս... զոր անուանեն խորհրդական, առաքեալ այսր զդա ապա Էթէ միայն Պորփիրի ասաստութիւնքն իցէ...»:

— Տաշեան ցուց. 150 տ. Կոնիքիի. Ուսումնասիրութիւնք Դաւթի Անյաղթի. Վիեննա, 1893, էջ 12-3:

Թ. Թ. 1. 65.

Յազգս նոանց կատականա առ ԵՓՐԵՄ Եպիսկոպոսն ԲԶՆՈՅ. զԼուիս. Թ. «Ընկալայ զնոռնա, ոչ ի կաթիլացն կարծեցելոց (յ)արենէ Դիոնիսիոսեայ, այլ ի բաղկացուցիչ զօրութենէ անբաղամարն բարւոյ եւ զի պարսկական է անունն, էնար ի Հրապաշտութեանն պատուեալ յատուշանին... (66) Ահա զօրէն ճային Ոլոնայիանիայ կամ ասացեալն թէ ճանճ ճոխացեալ ճոյսգիր կամեցաւ զճաշակս ի ծածկեալցն առիւծուն... (տե՛ս Մխիթար Գալ, Վենետիկ. 1842, էջ 30) ... (67) Իսկ զԷթնից ոչ Հոյովեաց, ողջ լեր»:

— Տաշեան ցուցակ, էջ 150. տպ. տե՛ս Ճոաֆաղ. 1861-2, էջ 38-9:

Ժ. Ժ. 1. 67.

Առ կաղ վարդապետն գոր ի տօնի աստուածայայտմութեանն կոչեալ զմա գլուխ. Ժ. «Որք կապակցութիւն առ միմեանս դաւանեալ ընաւորին սիրովն սուրբ առ Աստուած, բարոյականին նախուստն Հօր... (68) տնօրինական խորհրդոյ այսքան զրեցաւ, ողջ լեր»:

67 — Հնոփոս այսպէս ի սքանչելի տախտակին իւր զրէ, Էթէ հարազարտութիւն երնի (կ. երկնի), որ եւ ծերք աստեղաց բեւեռք կայնից կան անկապուտ զնորոյն պահելով զեղանակ շարժման, որ օր ըստ շրջադայութեան ճախարակեալ փայտի... (տե՛ս Տաշեան ցուց. 151):

ԺԱ. ԺԱ. 1. 68.

Առ իշխան ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ գոր խնդրէր իմաստասիրել յազգս ձկանց եւ առաքել մմա կարմրախայտ զԷ. ԺԱ. «Զտոփումն մշտախօս զգանի ըղձման քո տրամախօհական մակամտածութեան, փութանք իւրեւ Հարկաւորեալք... (72) եւ եղիցի քեզ ի մաքրութիւն եւ առողջութիւն Հոգւոյն եւ մարմնոյ, ողջ լեր»:

— 68. Քանզի զայս յառաջնումն մերում նամակի Հատաք, յորում յիշատակեալ էմք զյարգոս եւ զովանայն եւ զուկոնմորայն եւ զկէտն Յովնանու, ընդ նոսին եւ

դելիաքայն... և զարձեալ այլ ումեմն ձկան զմարդկան և զձկան ունել կերպարանս, ահազին դադանի, որում անուն էր ուվալովն, որպէս պատմէ Ապոլոդորոս... (69) Քանզի երբեմն Բագրոս յեգիպտոս ի սովի եղեալ սաստկութեամբ և Նիւղոս ոչ ոռոգանէր զանդաւանս արտաւարացն և Բագրոս փեռեկեալ զինքն ընկղմէր պրկեալ և յայնմանէ վտակ արտաքս հոլովեալ առողանէին իւրաքանչիւր ոք ըստ պիտոյիցն և ապա ի ժամանակ Վնձիցն զեխեալ դարձեալ անյայտ լինէր իսկ ի փխովն սքանչելեացն հանդիպիս, հարճ արքային հստալովն, քանզի սա ատեցեալ... առ եղբոր Փիսոնի լայր կականմամբ, զոր ելեալ ձկան երեւել նմա, աշտախակ կոչեցեալ և... ի զոգ նորա ծայթեալ մարդարիտ մը, երկոտասան ժիւռ ունելով նմա սատար և առ ժամայն ծանեալ թէ ի զիցն աղղմանէ եղև... և մատուցանէր արքայի, զոր ըսքանչեցեալ դնէ ի ծայրս դազաթան թաղին իւրոյ, զոր եղաւովսն կոչին, այսինքն աստուածատուր և զհարճնոյն առաջի ամենայն կանանց իւրոց հրամայեաց կարգել: Իսկ զնկարագրութիւնն ձրկանն այն աշտախակ կոչեցեալ ի տենն նրկարաղբեալ և առ եղբոր դետոյն Փիսոնի զսեւ ի տեղւոյն այն...»:

— Տպ. ձոնաբաղ. 1861-2, էջ 64-7. Տ. 3. էջ 151:

ԺԲ. ԺԲ. 1. 72.

Առ նոյն ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆՆ սակս ծառայն զոր խնդրէր ի պէտս սեղանոյ զԼ. ԺԲ. «Կամիմք իմանալ զծայրագունդ ծառէ, զի ծանուցես մեզ զծուէնս քան(ակ)ութեան, իթէ որքան յօշակ հերձաւ մակաւասար տունկ... (75) Իբրու զրադանեացն սան, այլ աճապարեա հաճել, ողջ լեր»:

— (72) Եւ զերակեան սոճին զոր ջայլեացն օղից ըրերուց Եօթնանց կաթամբ սնանէր, յորմէ ձիւղ ի ակալտ կապեալ ի տաճարին Ապոլոնի, ի բժշկութիւն ակալտից հաւանին զնա զոյ և ի տերեւացն շարժմանէ հողով հանդարտադոյն աղղումն զիւթութեան կիւտոյ կարծեցին, և (73) զամենայն նիդակի առ եղբոր Պիսիտոնի ցցեալ զոր ի տունկ ձիւթեւոյ յեղափութիւր, զոր յիլումպիաքոն պատուիւր և ոչ եոթնմիակեան սոճի և ոչ կեկրոմիեանն որ առ զգեկին Արեւնայ վերարուեսեալ ձիւթենին, յորմէ ելադիալ աշխարհ կոչիւր և ոչ սոսին յԱրմաւիր առ դրան ապարանին արքանի, զոր Անուշաւանն պատուէր Արայեանն մանուկ, վասն այսորիկ սօսա-

նութիւն կոչիւր, մերձ ի տեղին որ զնոյն ինքն զՆիւփարն Մատէս կոչեցեալ... և զԱփրիկիոնն առ Լթովսպցիան ծառ մարդ զճին, զորմէ ասէն պտուղ լինել մարդ զհերացն ստորակախեալ իբրու զայլ ինչ ի մրդոց, և ի հատանել հերացն չիթս արեան կայակցեալ հոսի... — 74. Ասեմ քիչ ի մերում սեպհականին իսկ յԱրուանեանն աշխարհի, յաւանն կոչեցեալ Ծար, և ահա... զի, յորմէ սիւնս ոչ սակաւ և զերանք զերակատարք և երկայնածիւղ, որ է վկայարան ս. Յակոբայ: Ամենայն կահք տաճարին զերակալ, տախտակք և խոյակք և խարիսխք և զթակղակք և զգրուես և զսեւամ... զատակա կաղմեալ ի միոյն ծառէ յայնմանէ զիոյն զոյ ասեն...» (Այլ հատուածներ տես նաև Տաշեան ցուց. էջ 151):

— Տաշեան ցուցակ, 151. մեր ձեռագիրը աւելի ընտիր ընթերցումներ ունի:

ԺԳ. ԺԳ. 1. 75.

Առ նոյն Մամիկոնեան զԼ. ԺԳ. «Ոոստացար երբեմն մեզ նպաստ առաքել զուղակս և այն՝ յատուկ կարմարխալտ, արտակիտեալ զնա կարթիւք... (76) Գորէն կոսնեալ ժայթքեալ արտաքս ըրեցես»:

(75) — Կէտք վեհ զուով քան զԲագրոս եգիպտացի, զորս ի պաշտօն առեալ, որք առ եղբրէն Նիւղոսի և քան զԴուանեայն և կամ զովմայն, որ ի Կարմիր ծովէ արտաքս ելեալ, մատենագրէր Պոստ առ Բաքելոն... Առաւել քան ի Պեղղէ Թեսագրիացուց զորոն հարիւրաւոր Արամագդայն տօնի, որս Թէոմ պոմպոսէր լակեղոնացուց (այսպէս) Թագաւորն Իւրիպիթս ի տեսարանին երդէր, Մոնմենոս պատմէր ի թոմացուց ժողովին ի Պեղղէ Թեսագուց... (Ապա պաղմենետեալ շան իւր ստուերը ջրի մէջ տնենել պատմելէն ևտքը) 76. Բայց զու Մամիկոնեան (լուսանցքի մէջ — որ համոզեալ հաւանեցար զեւոնեան) համարձակեցար ընդարձակաւոյն տոմարի, ոք ի քէն այժմ կարասցէ կորուել զուղակս, զոր պոնոտս և ովկիանոս ոչ հանդուրէ կերակրէ...:

— Տաշեան ցուցակ. էջ 151. Միւնսնենի ցուց. Լանկուա, վեր.

ԺԴ. ԺԴ. 1. 76.

Առ նոյն Մամիկոնեան զոր կոչեալ ի տօնի նաւակատեաց եկեղեցւոյն զԼ. ԺԴ. «Ջրադձումն անձկ(ն)ու տնչանաց քո, և զփափաք ցանկութեան զերապոյն տըռ-

փանաց, որ խանդակաթ ըզմամբ յաւէժ տոյրբիս... (80) կամաց իւրոց, փրկելով յերևելի եւ աներևոյթ թշնամոյն»:

— 77. «Եւ անդ ուրեմն նշանք եւ արուեստք առաւել ի դալն ի Հոսովէ անդ եւ Հրէշտակք յերկնից երեւեալ ս. եւ աստուածային քահանայապետին եւ յաստուածուստ յայտնի Հաստատութիւն ս. վկայարանին մեծի Կարապետին Յովնանու եւ Աթանագիմի, գոր վանս Մատրոնն կոչի...»:

— Տաշեան ցուցակ. 151. Միւնխէն եւ Լանլուա տ. վ.:

ժԵ. ժԵ. 1. 80.

Պատասխանի քրքոյն Տ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԻ ՍԻՆՆԱՅ արք եպ. ի յաղագս ՎԱՀՐԱՄԱՅ հօրեղբոր իւրոյ կատարման մարտիրոսութեամբ. զվ. ժԵ. «Ձատուածպիտականին Յիսուսի եւ ամենայն ծայրութեանց ծայրապունի Համեմատեալ եւ միեղինաբար կցորդութեամբ յարամանեալ... (88) եւ անուն նորա ընդ Հօր եւ ընդ ս. Հոգւոյն ս. եղիցի օրհնեալ յաւիտեան»:

— 84. «Քանզի թէպէտ եւ դու հանապազօր մարտիրոսական վարուք խաչակցելոյ ընդ Յիսուսի միաւորեալ անանջատարար կցորդութեամբ, սակայն արեամբ վկայեալ հայրենական հօսէր չնորհի... եւ զոր սիրելին առ նոսա երթալով եւ զեղբայրն Վասակ եւ յիւրում բազմեցիս գողցա ի մեծին Գրիգորի եւ հաւունք Սրուդանի եւ կամ արեանն Արտակայ, քանզի ազգ սեպհական եւ որդիք Արքաեանու յաղղէն քնտուրական, ի դաւառէն պարթեւաց ի քաղաքէ Պալիս ի ցեղէ Արշակունի, չառաւիղ մերոյն Լուսաւորչին...»: 86. «Քանզի եթէ նդիագար եւ Շմոնի բերկրէին ի վերայ որդեանցն յլնտիոք(ո)սէ կատարեալք յաղագս հայրենական աւանդութեանն եւ անսուրբ կերակրոցն եւ կամ մայրն Մելիտոնի ի յուսս բարձեալ ստորանկէր զպատանին, զինչ արդեօք ոք իմասցի թերեւս զԳրիգորիոս զհայրն քո...»:

— Տաշեան ցուց. 152, Միւնխ. եւ Լանկ. տ. վ.:

ժԶ. ժԳ. 1. 89.

Պատասխանի կաթողիկոսին, յաղագս ԳԱԳԻԱՅ ար ասէ քէ խորհին կորուսանել զԲեզ զվ. ժԶ. «Եւ արդ ծառայից փոքր ի չատէ արդարեւ զճմարիտ սիրելոյդ Յիսուսի եւ րարեկամիդ իմ... (92) եւ այժմ հալածական լեալ փախչիմք, տէր արասցէ զատաստան»:

— (91) «Արդ եկ դու ո՛վ զերակատարդ իմաստեց տես զիմոյ անտեղի մտածութիւնս յորս անկալ փորձութիւն առաւել քան զպոռմիականն, յորս ոչ բարբըջանիլ զոյ նմա Հհաս Հանդէս, բստ որում որ ի գոեհիկս պատմի առակեալ արտուտի ըզգուշութիւն երկնի յրստորս կործանել, եւ նա անկեալ պորտդ յորսայս զոտն ի վեր երկին ջանայ կառկառել զի մի՛ երկին յերկիր անկցի խափուցեալ, ի պարսպաւ (պարսաւ ունի մեր թ. 42) առեալ ոմանց՝ թէ որո՞վ ծղէ (թիւ 42 ծնէ) ծնդօք ծառանաս (թիւ 42 ծառանս) ծտիկ քո ծովդ (ծովս թիւ 42) խեթք, պատասխանեալ հաւն ասաց թէ որքան կարեմ դայն առնեմ: Արդ իմ — ծղէ (ծնէ թիւ 42) ծնդօք է, օղնական է ս. Գրիգորի եւ արամեան նահանգի...»:

— Հմմտ. Տաշեան ցուց. 152:

ժԷ. ժԷ. 1. 92.

Պատասխանի Տ. ՊԵՏՐՈՍԻ հայոց կաթողիկոսի սակս տրոնջեւոյ գորդւոյն ԱՇՈՏԻ մինչ կինն վախճանեցաւ զվ. ժԷ. «Եկն Հհաս անտուրս ստառ տարական իմն նուիրածիք իբրում զսիդ զովազուցիչ... (94) բստ հրամանի եւ բստ զրոյ քո արասցուք զամենայն, ողջ լէք»:

— 94. «Արդ ինձ եղիցի զփորձ առնուլ հեղութեան եւ դոցա զարտմտութեանն մանաւանդ վիժածին այն վատթարածին որ բաղմամեայ ձանձրութեան... որակացեալ տոլորական խեղկութեամբ յառնամոլութեանն, զորէն արամազդեան առ Արգիաղիսն յափշտակութիւն մանկանց որ մատուցակէին կամ զառիգիմեացն եւ զսովորատեանցն... այլ անկս թղթի քո յափշտակելոյ յուղւոյ, մի անկցի ճեղ երկիւղ կասկածանաց, զի ոչ համարձակի ոք յիմմէ, այլ զի վրեալ էր քո եթէ զկնի մահուան կնոյ, առաւել կապեալ է ի սէր հօր նորս. այսոքիկ շամիրամեանց, յուլիս (յաւելուս?) թերեւս զիցն լիղեալ յարուսցեն զԱրայն որում տոփէր հրացեայն այն բորբոքմամբ, այլ մեք բստ հրամանի եւ բստ զրոյ քո արասցուք զամենայն»:

— Տաշեան ցուց. էջ 153, Մ. եւ Լ. տես վեր.: Մեր թիւ 42-ր ունի վերջին տողերուն տեղ յոռի բնթերցումը. — «...յուլիս թերեւս զիցն լիղեալ յարուսցեն զորայն որում քոփէր հարցեալն» (էջ 114):

ժԸ. ժԸ. 1. 94.

Առ տէր ՊԵՏՐՈՍ Ի ժամանակի խուժան յառնելոյ ի Բաղաբին ի վերայ նորա, բան

միփքարական եւ հարցումն ԱՆԱՆԻԱՅԻ գրոց ՇԻՐԱԿՈՒՆԻՈՅՆ (ձեռ. ՇԻՐԱ-ԿԱՅՆԻՈՅՆ), զոր ՄԵԾ ՔՆՆԱԿԱՆ (թիւ 42. քննոկոն) անուանին զլ. ժԼ. «Ջյաւ-ւէտ ծայրացելոյդ բոլոր լրութեան կաթողիկ(ի)է նկեղեցւոյ մշտափայլ առից ճառագայթ ըզձամ տոչորեալ խանդակաթ եւ յաւէժ տրտմամբ տուփմամբ... (100) այն իրրեւ աստուածուստ պարզեւ համարեալ է մեղ ողջ լեր փոխան Աստուծոյ»:

— 98. «Ջգիրս Ամանիայի Շիրակայնւոյ, որ բազում աշխատութեամբ եւ յաճախ խնամամբ հաւաքեալ է բազմազան եւ յոյնաբնդուն մատենից, յորում եւ ենթակայեցեալ են, ոչ միայն բառիցն արհեստք՝ այլ բոլոր էականցն խոփմունս, որ են այժմ տէրունեան, զոր նախքան զքեզ իրթնացեալ եւ թաքնի ընդ գրուանաւ ծածկէին, զոր եւ ինքն իսկ որ մատենադրեաց զայդոսիկ յառաջնում իրոյ (իւրոյ) տրամարանութեանն, բազումս տարակուսանս եւ եղբրականս սակա մերոյ աղպային անփոյթ առնելոյ զայդպիսի զործառնութիւնս, յորում մթերեալ են տոգորք աստուածային եւ ենթակայացեալ ամենայն արհեստ մականութեան եւ նախատեսեալ է քուականութեան եւ երաժշտականութեանն, որք են ի տարորոշ քանակէ, արտակցեալք իսկ երկրաշափութեանն եւ աստեղաբաշխութեանն, որք են ի չարունակ քանակէ եւ զինի ալտոցիկ յարամանեալք արհեստք եւ մականութիւնք մատենադրութիւնք եւ զրէ էթէ ամենայն բոլոր վարժումն հեռետորական, թէպէտ եւ մասնաւոր փոքրեւնական զօրէն զործասէր մեղուի ամբարեաց ի մեղունացի ալոյր եւ բաղմալ(ը)էպ մատենադր(ե)աց (թիւ 42, բաղմալէպ մատենադրաց) քաղդէացու եւ յունաց եւ ամենայն աղգաց առ ի ծանօթ լինելոյ, որք նախքան զայսոսիկ հաւաքեալն մատենան, մականու եղեալ իմաստասիրութեան... (99) եւ արդ քանդի սակա մատենին Ամանիայի եղև յիշատակ (յ)իմաստասիրելոյս մեղ... կամիմք զհայցուած մեր ծանուցանել մերոյ լուսաւորչիդ, ի բաղմաց անփոյթ եղելոյ այսպիսի զործառնութիւնք եւ հանդէսք որ ոչ երբէք ի ստաղին վարժելոց դրամարոտկոսաց եւ քերթողաց հնացեալ ի մոռացումն այսպիսւոյ մատենին, ոչ միայն եղև անկանել, այլ եւ բաղմաց որդէս ի մերոյն Մօսիսէ ուսեալ գտաք եւ յայդմ մատենին մականութեան վերծանեալք, քանդի արամեան սերի հպարտութիւն եւ անամոք բնութիւն եւ խստապարանոց բարս, ոչ ստորակայի

յայսոսիկ կրթութիւնս յարատեւական հաւանել, կամ էթէ ոչ փոյթ որք պիտականին հասին բախտի մեծարու լինել եւ խուրկ զխոհմական արհեստս ի զարդ քարզոնոսական ապարանին, որպէս (100) մեծն փոյթմունս այն եւ որք այլք այսպիսիք. եւ զի բազում աշխատութեամբ՝ խոնջեալ եւ տաղնապեալ մինչ տակաւին յիմումն անտիական ելով տիս հաղիւ հաղ մականու այսմ եղևալ, սուղ ինչ էականցն հասեալ ըստ որում են յարաբացուց, քաղդէացուց եւ յունաց, ոչ դանդաղեցայ քրննութեամբ զփորձ առնուլ եւ խնդրեմք ի քուակակ լուսափայլութեան զմոռագոյն մատենան շնորհել մեզ, զի այժմ մերծ առ ծերութիւն հասեալ եմք եւ զիւրին վերծանեալ հացուք ըստ կարողութեան, զի մի երկոցուն կողմանցն ունեցիմք մարտակցութիւնս տեսութեան եւ մտածութեան, ապա էթէ ոչ յայտնիկ հաճոյ թրւեսցի բումք աստուածապիտական իշխանութեանդ, զոր եւ կամեսցիս...:

— Տես Տաշեան ցուց. 153 եւ հմտ. Մ. եւ Լ. վերև:

ժԹ. ԺԻ. 1. 100.

Պատասխանի սրբազան եղբարցն սուրբ ուխտին ՍԱՆԱՀՆԻ, որ գրեալ էին քուղք օրհնութեան ի Միջագետս եւ մեղադրականս սակս ոչ գրելոյ քուղք առ մոսաւ. զլ. ժԹ. «Ջրբաղանից եւ զի ի մարմնի անմարմնոցն հանդիսակցելոցն միեղինաբար կցորդութեամբ եւ յարատեւական արտահանութեամբ, մշտաչափ ի զերականատարաւ... (107) Այլ ի սուրբ եւ խորհրդական ազօթս ձեր եւ մոռանալք վասն սիրոյն Գրիստոսի եւ զուք եղիջիք ողջ ի Գրիստոս Յիսուս Աստուած մեր».

— (100) «Ընկալալ զպիր եւ իբրու պարտէր (ար) (101) տածելոյ եւ տարապիր եղելոյ եղբոր տեսանել զպիր կամ զոմանս ի նոցանէ, այսպէս ի վերայ իմոյ եղեալ զսահայարանի արտօսք եւ կականումն... յիշելով զհայրական ծնորդ ծայրացուելից ինամս առ մեղ եւ խրատ... եւ որք ի վարժարանն Հոկտորական եւ երաժշտական... քանդի ոմանք ի ձէնջ ի մորթաց փայտից զգետաւորեալ եւ ի կերակուրս մարդկայինս ոչ հպեցելոց, այլ խոտովք վայրենի շատաքեալք եւ ոմանց մաշկեօք միայն եւ առանց պարեգօտի եւ ըզդետու, զտապ ամարայնուլ եւ զանոնաւանեաց օղոյ դժնդակութիւն ձմերայնուլ հիւսիսային յինքն կրեալ եւ դետախշտի տրտմեալ եւ սուլու եւ ծարաւու համբերեալ եւ ոմանք ի ներքոյ պատառոտուն պա-

րեցօտին առաստնս ի խոտալոյն ձարա-
 ձեւալծից կշիռոտունս կարկատեայս ի
 ներքուստ ստորակայեալ... [(102) Քան-
 ղի ուեալ ի մերոյն Պարթեւէ ս. Սահա-
 կայ, **Եթէ** ստացեալ էր նորա աշակերտս
 երկաթապատս եւ բոկանիս...]] որ յա-
 ոտանիցն պարառելոց իւրաքանչիւր ոք
 խզտեալ զօրէն սղոցի մինչեւ հեղուլ ար-
 տաքս փորոտեացն եւ գեղեցիկ պարա-
 նոցին որ զաստուածային էր ընկալեալ
 մանեակ, ստորաբարչեալ հատանէր ըզ-
 մարմինն... զանոտանելի կիրս կրօնից
 յանձին կալեալ իրրու զառասանս կամ ըզ-
 պարանս ստորաքան ի բաշխորտոս ի ձարից
 ձիոց եւ յարձառոց եւ որ այլք այսպիսի
 քուրձ կալմեալ զոր դժուարին է տեսո-
 յացն գնա կամ զատողացն տեսանել, որ
 Եթէ պատժապարտի ումեմն միտ աւուր
 հրամայէր զգեներ, թուի թէ լուաղոյն
 իմն զմահն համարէր եւ ի վերայ այսր
 ամենայնի ոտնակալայնս երկաթիս, եւ
 շրջայս եւ ձեռնակալայնս եւ կանդրիս
 ի միջոց ունելով եւ մանեակս ի պարանո-
 ցի եւ այլ կալմեալ աղիւսանման ի ձեւ
 խաչին եւ զի՞նչ առ այսօրիկ ինձ երկա-
 րայոյն զրեւ, զոր յայտնի ամենեցուն եւ
 ալմուռ տեսողացս ճշդտապատում մա-
 տենալորութիւնս երեւեսցի, քանդի ծան-
 րութիւն երկաթին եւ թոռոպին էր լտիքս
 հարիւր եւ քառասուն, զոր այժմ Եթէ ի
 մատնանս առաջնոցն ընթերցեալ էր մեր,
 կարծեմ թէ ամենեցուն էր անհաւատայի
 եւ ոմանք ի տերեւոց ցարւոյ եւ ի կորզոյ
 հունից աղացեալ թրէին յարեգականին
 տապոյն արարեալ բլիքս եւ այն իսկ էր
 նոցա կեբակուր եւ ո՞չ հաց, այլ ամենե-
 ւին ջուր, բայց միայն Եթէ թթուիկ (103)
 յոթներորդում աւուրն... եւ ամենադի-
 շեր սաղմոսերդութեամբ... իսկ **զի՞նչ**
 արուեստ եւ կարգաւորութիւն մայրաքա-
 ղաքիդ ուղղափառ վարդապետութիւն ի
 գիրէր եւ ի տուրնջեան... եւ քաղցրա-
 ձայնութիւն երաժշտականաց եւ նուա-
 զումն սաղմոսելոյ եւ ընթերցումն հարցն
 վարուց... ո՞ր ոչ յուսացի եւ ըղձացի
 փափաքեալ եւ տենչացեալ միայն տեսու-
 թեան արժանանալ, իսկ ինձ իրրու ի գե-
 ղեցիկ մարց քեցումն ի ստեանց սլատա-
 նեացն եւ ի տարերցն սրտաքս անկումն
 պատահեաց իրձակ... (104) բայց **եւ** զորս
 առեալ եւ արեամբ եւ ընչիւք որդէս տե-
 ղեակ էք կացուցի առաջին... եւ ինքն ի
 վճուկս եւ ի զլիթարանս փոխանակ ինձ
 ընթացեալ զարիւն իմ... եւ զմեղի շիր-
 մանցն յոր յուսային ծածկել, իմն խոս-
 տացեալ հաստաւոր ձեւալորով եւ երդ-
 մամբ... զհարկաւորն միայն կերակուր ա-

ռաքէր եւ զկնի աշնր մահ եւ կապանս
 հնարէր զաղտնի, զի ի կենացս լուծցէ...:
 Այսպիսի զորոյն արամեան արտալածեալ,
 յոյնս չողաւ ինքն եւ զկնի սպառնալիք
 մահու եւ արհաւիրք ահից խոստանայր
 ինձ եւ լալովաց զդուշացուցանէր զի ար-
 շաւանօք եւ ասպատակօք եւ հրատուղ-
 մամբ եւ մրցանակօք ճակատեսցին ինձ եւ
 այս առ հազարացիս եւ վերիացիսն եւ առ
 մերոյին համազդիս...: (105) Այլ զի
 զրեալ էր ձեր Եթէ յորժամ կամեցար ի
 կենցաղոյս հրաժարիլ ի բոլոր թորդո-
 մեանս վիճակի զմեզ զտեալ քո հանդիստ
 եւ ապահով, այս արդարեւ յիրար...:
 Այլ զրեալ էր ձեր յաստուածեղէն տառիս,
 զի մի մոռացայց զմեզ...: (106) Այլ կա-
 մէի եւ կամիմ ձեր եւ ընծայ ինչ ս. ուխ-
 տիդ առաքել որդէս պարտ է ճշմարիտ
 հարազատի ձեր եւ եղորո... յաղաղս չը-
 փոթի խուճաղութ (107) աղագաց որք
 արշաւանօք չըլին, զի մի ի փորձութիւնս
 անկցին, ի մէջն Եղեալ եւ ձեզ ոչ օղտեալ...:
 Եթէ ճշմարիտ սէր կատարել առ մեզ ու-
 նէք ս. խաչին մարդ եկեսցէ եւ մէք զկնի
 նորա մինչեւ ի Մարմաշէն առաքիմք, այլ
 ի ս. եւ ի խորհրդական աղօթս ձեր մի մո-
 ռանայք վասն սիրոյն Քրիստոսի եւ դուք
 Եկիջիք **ողջ** ի Քրիստոս Յիսուս Աստուածն
 մեր»:

— Տաշեան ցուց. էջ 154, Մ. (17), Լ.
 (19) տես վերեւ:

Ի. Ի. 1. 107.

Պատասխանի առաջնորդի սբ. ուխտին
 ՄԱՐՄԱՇԵՆՈՅ ԼԻԱԹԵՆԵՍԻ. գլուխ Ի.
 «Ձատուածապատիւ հօրդ հարանց եւ ա-
 մենայն սրբազանից զասու խաչակրօնից
 եւ ճշմարտեաց անձնացելոց եղբարցդ
 զողջոյն... (109) եւ աղօթս մեզ առնել
 այնպէս ամենեւումք եւ ի ծածուկ ա-
 ռանձին մի տանդաղեցին, ողջ լըր»:

— Տաշեան ցուց. 154, Մ. (18), Լ. (20)
 տես վերեւ:

ԻԱ. Իա. 1. 109.

Պատասխանի ՍԱՐԳՍԻ վարդապետին եւ
 ողբս ի վերայ արաբեան նախնայի. գլ.
 ԻԱ. «Ձայսպիսի աղէտ տարակուսանաց
 ընթերցալ եմ ի քումս տառի, կրկին կա-
 կանումն է՛հաս կուրացելոյ աշացս, տեսա-
 նելով սակաւ ինչ ի վերայ եկեալ անեղբա-
 կան տառապանս եւ յորում մեղադրական
 բողոք ընկալայ, Եթէ ոչ տաց պատաս-
 խանիս, զի՞նչ արդեօք հօրդ հեռետոր եւ
 աստուածայինդ տէլչտիս... զի մի անգամ

և Լերիկցս ոչ տաց պատասխանի, որ միշտ կարօտեալ կամ րանի քում եւ գրի, քանդի հօրը ևս ի պուրիտիկոսական մատենա-դրութեան... (116) Աստուծոյ տալով զանհարկնսն առնել հնարաւոր եւ յամենայնի գոլ կարող, ողջ լեր»:

— Ինչպէս նախորդներու, նոյնպէս եւ այս նամակին մէջ խորենացիի աղօթեցութիւնը խիստ զգալի է — այսպէս էջ 111. «զամիրամեան կարծես կասկածանաց» «փիհն վարդանեան», «զնիւ քարն Մատէս», ապա կը սկսի ռքիի ձեւով «ուր Յաքեթ-թէպէտ կրտսեր՝ Կորովի, ուր Յապետութեան յարմարութիւն մատանց եւ քաջութիւն...» եւայլն — (113) «ուր մերն Տրդատ, Խոսրով, Տիրան, եւ Տիրանմ. Արշակ, Վարդգէս, Արշակ եւ վերջին Վաղարշակ» — 116. «ոչ ահա ընթերցեալ իցէ զոր առ Յուլիանոս Գրիգորի արձանագրութիւնք... եւ զմերոյն Վաղարշակայ ի Ներսիսէ եւ Տիրանայ»:

— Տաշեան ցուց. 155, Մ. (22), Լ. (24):

ԻԲ. ԻԲ. 1. 116.

Պատասխանի Տ. ՊԵՏՐՈՍԻ Խոյնց կաթողիկոսի, ի ժամանակի, քանզի խրեցեաց յաշակերտաց իւրոց զաման զԲԱՍԻԼՆԵՒ ԳԵՂԻՍԵՒ. ԳԼ. ԻԲ. «Զվստմականն մականունութիւն սրբազնարար ընկալեալ քո բոլորն հարց պետականութեանց, մաքուր եւ անաղօտ լուսափայլութեամբ... ողջ լինել քեզ ըզձամ մինչեւ ի գալուստ Որդուս Աստուծոյ յորում փ. յ. ա.»:

— 117) ... եւ հարց քո յիւրումն խորագոյն զրի զխուզողն Օտայ անուանեալ, որ ի խնդիրն չոքաւ եւ ի խաւարչտին խորափոխ առասանով բերեալ, բարի յիշատակ ի յիւրն աստուածեղէն տառս, արժանի եղեալ զրէ Ազաթսանգեղոս...»:

118) «Իսկ սակա Ստեփաննոսի ծառայի քո եւ ըստ հրամանի քում արժանացեալ սպասաւորի եւ ճշմարիտ քահանային Աստուծոյ փոխման, սփոփիչ եւ փարատող բանիւ եւ զրով պատուեցեր զիս»:

— Տաշեան ցուց. էջ 154. Մ. (20), Լ. (22):

ԻԳ. ԻԳ. 1. 122.

Պատասխանի ԲՊԵՏՐՈՍԻ ԱՐԲԷՆՍԻ ամիրայի գոր խնդրեաց մի վասն իմաստասիրութեան եւ մի վասն Խաւատոց. ԳԼ. ԻԳ. «Հարկաւորեցայ ի բարձրագոյն խնդրոյս եւ զարհուրեալ պակեայ ի Հիացման եւ զեալ, այսպիսի ունել քեզ մտածութիւնս

ի յարի խոհականութիւնս... (129) որեւ վեցից վերտառեցեալ անկեանցն ի Տեառնէ կոչեցեալ»:

— «Եւ արդ ընծայեմ քեզ նպատ ոչ նուախ մատայն արարացի եւ ոչ մաքրափառն ի Թալատայ արտակրտեալ ստորի-ջացն ի խորս, եւ յախոնդեաց — նուախայն ընկալեալս գոր չիթ ամպոց զնա գործեն, կամ ի կարծիցն փիմաց ճողպոցեալ ճաճանչանայր նուիրականն յատրագունիցն առաջին եւ այս ոմն առ Եղերն կիկերոնի, եւ ոմն յապառաժի ապառնի...» — 126. Ապա որ այսմ մասին հասին զիւտից յառաջին իսկ մատենի սահմանի յատուկ ոչ եղեալ... (Հմտ. էջ 122 ձեռագրոյս, «Կոթմ զհաւատոցն հատուցի քեզ խնդրի յառաջնում մերում մատենին»):

127. Չայս պիւր տառի կարճառօտ հատենել պարկայ անտաղտուկ լանջաց... զի ոչ կարօտեալ տրամեացիս, այլ իրրեւ մանկական տիոց յարրումն զՊիսիդոնեայ ճաշակա կառուցեալս ի փոքրս փարատեցուցիչ նշանակէն ձայնս... կարկառել ի ծայրս երկից ծոցի լինել զուշակէն, զի մակ յերկինն հայելով ըստորիջեալ ջուրն սթափի յէլիոն... որ յասպարիսի խաղացուցանի զքանս իբրոր ի տաղին Կոնիքոս կամ Մեմֆոս, եւ Պիսիդոն, որ եւ — 128 զծովականն ստեղծանէր մրմունջս քեզ եւ Խոմերականս հատանէ ի րան ի պիսանի պուետեալ, առաւել քան զԵմմոփոս որոյ ճարուն ի լըծակին նստեալ եւ զպակասեալն չնոր զպզի ի վերայ փշապի եւ զկաղնիս մերկ երկով փոփոխել եւ ուր կամեսցի տնկէր թողից եւ զԻիայն որ զվկունսն իւր զվնի խանձեղեցեալ նմա եւ ներքողականս եւ նուիրականս ձօնեն, կամ Որփեսա տակաւին զի տեղայր նա ի մէջ պարուցն առաջին գոլ եւ եթէ ասել քեզ իբրոր զԻիայն, Արամագայն յորմէ եւ Որմիզցն սերեալ, քանզի ի սմա ասէ Հերմէս ակնարկութեամբ տատանիլ ըզլուսպոս... այլ ի պակասել Եմմոփայ եւ ի հատանել աղիոյն սուղկատացուոյն, զոստացեալն լնոր ըզտեղի ճպուռն այն... (Վիեմնակաւոր ունի աղիոյն Աղէքսանդրացոյն...) Արդ միայն կենաց բազմամեայ խաղաղութեամբ ընթերցի նոյնը սրբեցեալը ձեր Անանիայ քանզի հօրը զոլ զմա ի վերծանութիւն անթար յառաջարկութեամբ, զի մի ոք եղծանիցէ պեղեալն, այլ ըստ մասին իւրաքանչիւրն սաարտիցէ զկիրոյն եւ տրուհակաց եւ զփաղութիւնսն աւարտակետով եւ ստորակիրտովք յարդարել ըստ ինուս յեղանակի անեղապէս, պատարուն եւ անտրամադրելի զի յենթակայէ կաղ-

մեայն եւ քերեայն մի պատառոտուն կար-
կատեալ զեղեքման ընկալցի պէտս տա-
րակուսանաց, քանզի զատողութիւնս այս
յեղիդիմիոն (յեղիդիման, թիւ 42) պատ-
ուի ի Հիպոկրատայ ըստ օրէն բուժողացն
ի րազարիտհութիւնսն ուղղապէս բացորո-
շութիւնս»:

— Տաշեան ցուց. էջ 154-5. Մ. (21),
Լ. (23):

ԻԴ. ԻԳ. 1. 129.

Առ վարդապետն ՍԱՐԳԻՍ Ի ժամանակի
հայաժամանց գրեաց ի մայրաքաղաքն ԱՆԻ
ԳԼ. ԻԴ. «Գիտեմք զի սէր հողունն ստիպէ
զքեզ յարդապետ եկելոցն ի վերայ իմ եւ արդ
ծանուցից փոքր ի շատէ, արդարեւ ճըշ-
մարիտ սիրելուդ... (135) զի նա միայն
է Աստուած երեւելեաց եւ աներևութից,
որ փ. յ. ա.»:

— 132. «Եւ արդ բաւական են այսօրքիկ
թէ Լ. ի վախճան ժամանակի հասեալ հան-
դիպեցաք ըստ մարդարէութեանն Դանիէ-
լի եւ կամ ըստ մերոյն տեսլեանն Իսահա-
կայ սրբոյ եւ քահանայապետի, կամ ըստ
սրբազանին Մօսիսի յիւրում սքանչելի
տախտակի մարդարէականն տառի, զոգրս
ի վերայ Հայաստանեայց առնելով»:

— Տաշեան ցուց. 155. Մ. (22), և Լ.
(24):

ԻԵ. ԻԵ. 1. 135.

Պատասխանի ՍԱՐԳԻՍ վարդապետին
ԳԼ. ԻԵ. «Ընկալայ զգիր քո սրբազանդ
վարդապետ» որ ունէր զայս ինչ պատճէն
բանից, եթէ կարօտ էի տեսանել զքեզ
եւ եկի յամբերդ առաքեալ ի մանկամիտ
արքայէ մանուկ ասելով...»:

— Տաշեան ցուց. էջ 155. Մ. (23), Լ.
(25):

ԻԶ. ԻԳ. 1. 135.

Առ ԱՆԱՆԻԱ դարձեալ սակս ամբայնոյ
սաստիկութեան ԳԼ. ԻԶ. «Չնախու(ս)տ
րազարիտհութեան մերում, թուի եթէ ըզ-
րոյր պատահումն տարբերական տարա-
կան ի ձեռն (կայծակնական. Վիեննաց-
ւոց, թիւ 27. Տաշեան ցուց. էջ 155) կած-
նական (այսպէս եւ մեր թիւ 42) մակտա-
ռութեան բողոքեալ քեզ... (137) եւ զէտք
աղղապիւն, հաւատայ եւ մի՛ լինիցիս
անհաւատ»:

— Տաշեան ցուց. էջ 155. Մ. (24), Լ.
(26):

ԻԵ. ԻԵ. 1. 137.

ՅԱՆԱՆԻԱՅ գոլով յուղուց երկուցեալ
ի հոսանուտ հողմաց (մեր թիւ 42 Վիեն-
թիւ 27. տղմոյ Տաշեան ցուց. էջ 155)
յաւուրս ամբայնոյ ԳԼ. ԻԵ. «Կամիմ
յայսմ տախտակի կարճաօտ եւ համա-
օտ հատանել քեզ, քանզի սիրելի է քեզ
միշտ ստորագասութեամբ շատանալ, եւ
այն չափաւորական ըստ շարունակ քա-
նակի... (138) զոր մեք սակս Դանիէլի
տարացոյց վարկաք»:

— «Ողջ լը» սովորական վերջարանը
կ'ընէ 10 տող առաջ: (138) — Հեփեստոս
ի փախուստ եղեալ հանդերձ Պոմպեդիւ...
եթէ Կոմոս զկնի դարանեալ յեծեայն յայծ
եւ հոտ քաղիւն անժամանակ իմն նախա-
բուրական, պատահեաց մեզ յայսմանէ
երկիւղեալ իրրու զքիւղիկացիմ այն Պիմ-
ֆոդոս, որ առ Պելոպոնոսիւ զարհուլ(ը)-
եալ յայեացն ծփմանց բան կապեալ առ
դիւն, ոչ երբէք ծովապնացութեամբ մա-
կաշըջել իրայտիւք, ոչ հաւանիմ ասէր
կարկատուն անթիւք, առ հորադոյն
թաղաւորս մտանել...: Չայս դիցազնա-
կան տաղ ստեղծեալ Պոքփիւղիփոմոս եր-
զէր ի ճեմարանին Աքիւղեայ...»:

— Տաշեան ցուց. էջ 155, Մ. (25), Լ.
(27):

ԻԸ. ԻԲ. 1. 139.

Առ ԱՆԱՆԻԱ հայրն ՏԻՐՈՒԱՅ ԳԼ. ԻԸ.
Որդի Պարմենեդեայ համբալ գոլով եւ
մինչդեռ տակաւին յանդիսական լաւու-
թեանն, որ յարրունս հասեալ, չընդա-
դեղն այն յաճեալ յասպարիսին պիւլայոյ
քետալացւոց, արծիւ սրաթեւ սլացեալ,
մաղլօք իւր կարկառեալ զնա կամելով տա-
նել յաշխարհն արգիացւոց... (ապա ման-
կան ծով իյնալով աղատեղն եւ Բագնո-
սիւտէն դաստիարակուելով եւ արգիա-
ցիներէն եւ չըջկայ «տոռական» լուռն-
ցիներէն պաշտուիլը) ... Այսօրքիկ բանք
առականքանք իմաստասիրեալ ի մէնջ հոե-
տորական յարդապետ երաժշտիդ Դանիէլի,
ի Գրիգորէ զքեալ առ Անանիայ»:

— Տաշեան ցուցակ, էջ 155. Մ. (26),
Լ. (28):

ԻԹ. ԻՐ. 1. 140.

Առ երաժիշտն ԴԱՆԻԷԼ ԳԼ. ԻԹ. «Ձմը-
տաւ ածի դիմոքփիւղիփոմոս, զորմէ յի-
շատակեալ մեր յեռանդեան տրամաբա-
նութեանն եւ զիտեմք զի տարակուսանս
իմն սակաւ առաջի ձեր սփուեցաք... զոր

այժմ պարտ վարկանիմ վերլուծական
բացատրութեամբ դոր խոհանութիւնն ե-
րեւակայեցուցանել: Պօրփիւռիփօնոսն ի
Պելոպէէ հանդիսացեալ ընդ հաւս ի դար-
նանային յեղանակին փողէր... զսա ասէն
եռասեռեան իրրու զմարդ բանական եւ
զձայնս հաւուց բարբառեալ ըստ իւրա-
քանչիւր սեռի... սակս սորա ասի եթէ
Պոքփիւռիփօնոս երբեմն եթթեալ յարգիա-
ցիսն զտաղն Որփեայ զստաջինն սկսեալ
մերկ երգով, ձեղուն յարկին պատառէր
եւ ոստք սեանն ծաղկեալ բողբոջէին եւ
զհաւս ի վերայ կացեալ տեսանէին ար-
ցիացիքն, իսկ Ապօղիմար նախանձեալ զի
ոչ զոր ի տաճարի նորա այսպիսի, քան-
զի սա էր բարտնի (թիւ 42 ասէր բախդի)
Եռակի պատահումն օրհաս մահու հա-
սուցանէր ի տաճարին եւ ընդարմացու-
ցեալ զՊօքփիւռիփօնոս զոր լու եղեալ Ե-
ռակի յաղճմանէ Դիոնէսիոսի, զի քաջ
զնա սիրէր յարուցանէ զՊօքփիւռիփօնոսն
... իսկ յարգիացիսն եւ ի Պառնասոս ան-
դրիս կաղմեալ պաշտեցին, այս ինչ ի
մէնջ քեզ բան հեռետորական:

— Տաշեան ցուց. էջ 155. Մ. (27), Լ.
(29):

Լ. 1. 1. 141.

Ան ԴԱՆԻԷԼ յաղագս քնոյ գլ. Լ. «Մի
ք զմեզ աղարտեալ նախատան կասկա-
ծակ վարկեցի կարկտեալ ի վերայ մեր
սակն նորազոյն լսել մեզ կամ ասել ինչ,
քանզի ճմարանին Սոկրատայն են այ-
ստքիկ ստփորութիւն եւ իրթութիւնք ման-
կանցն հեռետորակաւ, ասեն զՊոպլիէս ոմն
Պոմպիլիոսեան, քանզի այն երբոր եղբայր
նորա մարտուցեալ ընդ Օտեսեայ սպասէր
նմա, որպէս պարէսդիփոմեդեայ, զի
զալտնի մահու օրհաս հասուցէ նմա, եւ
այսպէս միշտ արտառնայր սանն եւ իրրու
պատշաճ ժամանակի դտանէր զնա միայն
ի զիւերի, ազդ ի ծառայէ իւրմէ լինէր
Պոլիկիայ, իրրու Թէօդէս ննջէ միայն
մերձ առ իմօրն Մօռիկայ, ոչ եղև հը-
նար զարթուցանել զՊոպլիէս... եւ յա-
րուցեալ Պոպլիէս ուխտ եղեալ առ զիսն
ոչ երբէք ննջել եւ ոչ ի Դիոնիսեա առ-
նուր ճաշակ... Եւ խնդրեալ զայս Պոպլիէս
ի տիւրոնեացի առնէ, որ էր յոյժ քաջա-
ղեղն յորսս... աղաչեալ զաղեղնաւորն եւ
հաւանեցուցեալ ի ձեռն արծաթոյ, զի
փոխանել ակին զայլոյ ակն արեւոյ տացի
նմա եւ յարմարեալ ընդ այն եւս՝ ակն
խիժ պտոյրթ՝ զոր ակն է, տայր Պոպլի-
կայ, իսկ նորա... իրրու ճաշակեալ թրմ-
բրէր ընդարմացեալ, երկակի հակառա-

կացն հանդիպեալ... իսկ ոմն մերձ առ
տարաւանդն կոչեցեալ լեռոն, Ռոստոմն
կոչեցեալ Սանիկ, Էրիվար (142) նմա ու-
նել սսի Ռաշ, այսինքն Աշխէն, եւ զի քնոյ
էր Ռոստոմն այն, սպասէր նմա մահու
դիւղեղն եւ զի ոչ երբէք ննջէր դիւղեղն
այն, զպուշտութիւն եղեալ Ռոստոմայ զոր
նայն իտկայր, իսկ Ռոստոմն բողբոջեալ ե-
րիվարին իւրոյ ըռաչին զպուշտայն եւ նա
միշտ ոչ ննջէր եւ ի միում պիւերի հասա-
նէ ի վերայ նորա դիւղեղն դտանէ զնա
արբեալ եւ իմացեալ զայս ըռաչին տարր
հատեալ վրնջէր մինչեւ զարթուցանէր
զՌոստոմն եւ այսպէս ապրեցուցանէր եւ
երբեմն ննջեալ քնոյն Ռոստոմն ի վերայ
հասեալ պատահմամբ Սպամիդարն առ-
ուանեալ, սպառնայր զտարաւանդ ի վե-
րայ նորա հրովել, զոր զարթուցեալ Ռոս-
տազէսն այն սթահհերն, այսինքն չար-
ժեալ զվարան իրրու երբեմն Կոսմոս յալ-
նարկէն զՈւլոմպիոս եւ ի ծայրս կօշկին
արտակիտեալ ի վերջ նահանջէր: Այս յա-
ղագս քնոյ քեզ սակաւուք իմաստասիր-
եալք:

— Տաշեան ցուց. էջ 155. մեր ձեռա-
դիրը աւելի ընտիր ընթերցումներ ունի,
Մ. (27), Լ. (29):

ԼԱ. Լա. 1. 142.

Առ ոմն իշխան որ խոստացեալ էր կաք-
սայ եւ հեղգայր առաքել գնա. գլ. ԼԱ.
«Կաթսայ յեռանդեան տեսանէր երբեմն
մեծն յԵրեմիլաւ եւ որ այժմ հետեւին զայ-
նոսիկ լոնցից, զսանն Ռեփայտոտեան ի
վերայ կայով եռոտանոյն կիւռուացի եւ
զսանն տիւրանեալն յորում զյօշեալ զան-
դաման Դիոնէսիոսի ետին, զիտեմ եւ ըզ-
սանն որ պատրանօք զպէյսան կորուսա-
նէր... Բայց եթէ պարտէ ոչ զանջ արա-
րիկ զՄեստրեմեանն սանն, զորմէ ասեն ե-
րիցս հաղարաց ցօից եւ Եղլիւրուաց անո-
շէ կենդանոյն ի վերայ եղեալ Հեփես-
տիայ ի պալթիւն փանդիցն ուռուցման
պատառելոյ... առ ժամայր մաքրէր ըզ-
սանն... Եթէ Մօսիսն եւ Յիսուսի եմք ա-
շակիրտք եւ նոր Իսրայէլ կոչեցաք ի
Կրիստոս, ոյջ լերք:

— Տաշեան ցուցակ, էջ 155. Մ. (29),
Լ. (31):

ԼԲ ԼԲ. 1. 143.

Յաղագս նկարագրութեան ս. եկեղեց-
ւոյն սրահի Դաւթի գրեաց գայտսիկ եւ
սակս ՄԱՆԻՔԵՑԻՈՅ. գլ. ԼԲ. «Բաղմաց
մուրեկալ ի սնտոի մտածութեան իւր-

եանց, յաճման լաղլաղին ի խորհուրդս իւրեանց կասկածանս ընրեալ կարկատենս զբարսնութեամբ կոսպաշտութիւն զմերս պաշտօն համարելով, իրր թէ պատուողացն զնշան խաչին եւ զպատկերս սրբոցն, տակաւին զիւսպաշտութեամբ հաւանեալ զմեզ սասնեւ եւ զայսոսիկ ոմանք յայտնապէս վարդապետութեամբ ուսուցանեն...: Նաեւ ոմանք ի նոցունց յեկեղեցի եւս ձեռնարկեն եւ ամենայն քահանայադործութիւնս եւ ի խորհուրդն սարսափելի եւ ահաւոր աստուածային մարմնոյ եւ արեան եւ այսոքիկ ընաւին որոշելոցն յլստութոյ եւ յուսոյ յարութեանն ոչ ունողացն, որք ի մանկինցւոցն ուսեալ անուանելոցն քոնդակացիք... (145) յոյսն յարութեան մերոյ, ընդ ձօր եւ ընդ ս. Հոլութն, ո. փ. պ. եւ զ. եւ ի. յ. յ. ա. »:

— Թարգմ. զերմ. տաւ K. Ter-Mkrtichian. Die Paulikianer. s. 150-2 Տաշեան ցուց. էջ 156. Մ. (39), Լ. (32):

ԼԳ. ԼԳ. 1. 146.

Առ ոմն որ խաբէութեամբ քանայր եւ կեղծաւորէր. զԼ. ԼԳ. «Բաւարտան (թիւ 42 բարտաւան) ոմն արեւելեան հարաֆային (թիւ 42. հարաւային) կայով պետութեանն մարաց ի ժամանակին վարքակայ, խոստանայր նմա յաղաղս քոհական լեռնայնոցն հանդերձ զօրու նորա ասպատակեալ եւ յափշտակեալ զամբոցսն... (147) բայց մեք յիշեցուք զմեծին Հոօփոսի որ ասէ յիւրում սքանչելի տախտակին առ ոմն Անկլիտոս, թէ լաւ համարմ քան զհարչարեն եւ զհարչարին յուսով սակս քեզ եւ իրրու որ զքեզն անյուսացեալ հեշտանայ... եւ որք ոչ օծեալք Գրիստոս, քանդի այս ըստմասական է»:

— Տաշեան ցուցակ, էջ 152, Մ. (31), Լ. (33):

ԼԴ. ԼԴ. 1. 147.

Առ կարծեցեալ ոմն գիտնական գոր եւ յոյժ տգէտ գտեալ եւ զգիրս արտաքին եւ զԱստուածաշունչն սխալ մեկնէր. զԼ. ԼԴ. «Ի տրաֆումացիսն Բիւռոս Պենտացի յողանարցիկ մարտուցմամբն զոր նահանջեալն յերթէք յառակիւնայ ընկալոյր շնորհս եւ ի պատահել Պոպիւքեմեայ հասանէ նմա ի ստաղին տապնապիլ քանդի սոքա մերկամարտիկք երով ըմբշմարտիկ (148) — վասն որոյ երկուցեալ Տանտաղէս յանկարծօրէն ուժղնակի խանձամբ զոռացեալ, զարուրեցուցանէր զՊոսիօքեայ, քանդի ընդոստուցեալ ի վերջ կոյս հայէր

ի Տանտաղէս, վասն որոյ դարձեալ յաղթէր Բիւռոսպենտացի... եւ Կիլիսոսի առ աղերքն Նեղոսի անդիտանայ... Տիւրքնացին Ագնէտիս որ չափու հասակի ըղծաւան վարկանէր... զՄեննտրաքին ըղծումն, որ ի վերայ ծովուն սիկիլացուց սերմանել տենչայր, թեթեւոտ զինքն կարծեցեալ... եւ զԱֆինոսին զամատիսն միլլ առ ժամայն զորդւոյն Բելդրաքի, որ առաջի Թեմպոլպոսի Թապաւորին Լակեղումնացուց ի ձեռն պրաւու զնէր առ հաւատչեալ... զտոյր քեզ Պաղէմիտէս եւ զՏեղեմաքոս կարեալ ի պատճառս զինման... քանդի ոչ ըստ բախտին պոլիլիքատեալ ի ցանցս հարեալ ձկանց դարձեալ արտաբերեալ զտոյր, այլ թէ պարտ է ոչ հասնելոցն հասանել կարծել, զիարդ հասելոցն հաւանել անհասիցն... (149) եւ ոմն ըղծուս եւ զարաւատկաւ ըմբշմարտ առ լեռնոտամբն Կասթիոյ, շրջեցուցանէր բազէ կասկածեալ. իսկ մերձ առ մեզ ելոյ ոմն զօրտ գտեալ ի վերիացուցն կողմանէ, ասնն ապուխտ արարեալ, եւ ի Կոք գաւառին Գեղեղայն ձայնէր ձուկն զնա կարծելով զի գնեցեն, որոյ ընդ անձնեցուցեալ ըստնանմա յարտակետելոցն կողից կարկատումն կեծովքն կաշկանդեալ... (150) զուղղալոյն խոկացես խոզմունս, եւ այս այսքան»:

— Տաշեան ցուցակ, էջ 152. Լ. (34), Մ. (32):

ԼԵ. ԼԵ. 1. 150.

Նորին առ վեսոն ՎԱՀՂԱՄ որդին իւրոյ. զԼ. ԼԵ. «Վարժողական ներտրամադրութիւն, մանկամտածական բաղդատութեամբ, երկպառակ ի քնն հայցէ բանս, ... (151) զյոյս ճրագի նախնոյն մերոյ ոչ շիջուցանել զՊարթեին ասեմ քոյոյ հաւուն»:

— 6 տուներու սկզբնատառերը կը կաղմեն անունս Վախրամ, տպ. Արարատ 1893, թիւ Բ. 130-1, ձեռ. Տաշեան ցուց. էջ 152. Մ. (33), Լ. (35):

ԼԶ. ԼԶ. 1. 151.

Նորին առ հեղաք ոմանս յաշակերտացն, որք ուսանին գիմաստասիրութիւն. զԼ. ԼԶ. «Մրդուր փանաք ծրդեալ, ծեքեալ, անհոյժ ողեալ յառեալ, իրադեկ խանդեալ մանձրեալ յարաղինեալ իսկոյն յաշրեալ... (153) զկովսասականն վեհիդ իմոյ սեպհակոսն վեստիդ Վահ(ր)ամայ»:

— Տաշեան ցուցակ. 152. Մ. (34), Լ. (36):

ԼԷ. ԼԷ. 1. 153.

Առ ԳԱԳԻԿ արդի ԱՐԱՍԱՅ յաղագս գլտնակամ կրթնաւորին ԳՐԻԳՈՐԻ ՀՆԻԱՅԻՈՅ զԼ. ԼԷ. «Եւս րնաւորեալ եմ գգնի իրաւ ներդրութեանն հետեւի, ստուգարար ինձ վարկցի նախաաղանձն տրամախոհականին այն Արխաւագացոյ, որ զրէ յիւրում սթանչելի տախտակին սակա վերձանդացն որ ի ճեմարանին, էթէ զխօսողան ուսումնականին արժան զիւցականցն պատուասիրել... վասնսրոյ եւ համարձակիմ զրել իրբու զթոյին ի մնացելոց պայպատաց Հայկեան եւ Պալիստինեան, Գրիգորդ անուանեալ տելէտիս... զի տեսնեմք ըզքեղ ի հուճ(ր)ական տաղան վերտառեալ չափարեարական եւ ոտանաւորս հայնեղական կարկատեալ... եւ օգտեցես յարայիս իմաստասէր առնէ եւ երախտիս ծառային քում լիցիք»:

— Տաշեան ցուցակ, էջ 152-3, Մ. (35), Լ. (37):

ԼԸ. ԼԸ. 1. 154.

Առ ԿԻՐԱԿՈՍ յոյն դպիր. զԼ. ԼԸ. «Յաղթօղ վաշկլական ճեմեալ պատահեմ քեզ մարտուցեալ յայմ զծի տարակուսեալ տատանեմ զրազում օտարոտի կամպածեալ վարդապետելով... (155) եւ ի չափ ամից եւ թափեցիք ի վերջին տղիութենէ»:

— Տաշեան ցուցակ, էջ 153, Մ. (36), Լ. (39):

ԼԹ. ԼԹ. 1. 155.

Առ ում որ իմաստասիրէր ոչ ուղղապէս. զԼ. ԼԹ. «Ոմն անուն Պեմտոկլէս ի Պագնա սոս (այսպէս եւ թիւ 42) տօնէր Դիոնէսեայ ի տաճարին Ապոդոմի որդոյն Արաւազդեայ, իսկ ի տօնէն երկէր օրհնութիւն Դիոնէսեայ եւ անէձս տիտանեանցն իրբու թէ պատճառ եղեալ նոցա Դիոնէսեայ յօժման, զոր մինչդեռ տակաւին մանուկ տղայն էր խարժամք պատրանաց այսպիսի տաղնապ հասուցանէին զոր յրեալ զերդ պարուն ելլաղացոյն Ամպոնոսի կալով յատեան կոյս տաճարին գետեղեալ առ ո՛չ պատկառես Պեմդոկլէս՝ այլ վարդապետես եւ աստուածաբանես... (156) բայց իտկասցես տրամակարեալ մակամտածութեամբ, ողջ լիք»:

— Տաշեան ցուցակ, էջ 153. Մ. (37), Լ. (38):

Խ. Խ. 1. 156.

Առ ոմն սարկապցն Տ. ՊԵՏՐՈՍԻ ի ժամանակի խազմի խոմանին ի վերայ

յարուցեալ. զԼ. Խ. «Չգիր քո չճարհապարդ եւ քրիստոսապղեաց որդիական րնկարեալ վերձանեալ եւ ընդ ողջոյն քո եւ իաղապարհան կենդանութեան լինելոյդ՝ ուրախութեամբ զոհացաք գտեսնել... (158) ալօթիք եւ բարեխօսութեամբ մեծի մերոյն Լուսաւորչին, ողջ լիք»:

— Տաշեան ցուցակ, էջ 156. Մ. (38), Լ. (40):

ԽԱ. ԽԱ. 1. 158.

Յաղագս կրթնաւորի ումեմ զոր ՇԱՊՈՒՀ ամուսնեմ, զԼ. ԽԱ. «Ահաւաղիկ էկն Էհաս Սարուռ Վաքմեմնն, որ մինչ յատրուշանն սրկալք պերճն այն արփանուէր առաւել չքնաղ եւ սխրալի տեսողացն վալլէր, քան այժմ սր յունաց հասեալ բախտի պետութեան եւ այսպիսում առն հնազանդեալ ծառայել քեղ յոյժ հրաշալի եւ ի վեր քան զարժանս թուսեցի, որ զայն խոհական. բայց Շապուիդ բառ պարսկականին որ վեհադոյնդ էհաս մեղ իմաստասիրել բառ խմայէ (159) լականին սա՛ բուռն յորջորջի, իսկ բառ եքրայեցեոց Սաւուդ, որ եւ քոյին նահանգիս կորդեացն ոչ ուղղախօսելով զսա ասեն Սեւուդ... եւ տիրացոյց մեղ եղանի ողջ լիք»:

— Ասոր կը կցուի մեր եւ բոլոր միւս յայտնի ձեռագրերու մէջ (Վիեննա թիւ 27. Մ. Լ. մեր թիւ 42). «Կէտ կարթեւ արտակետի քեղ աւատիկ ի կարի կորդեալ կաշկանդեալ, կոշեալ, կոփեալ, կոյկահաճոսն (LXV սասանեալ) առասանեալ... (160) ներժուն նպատտ նաքան, նեոին նարին կրողական, ներուն նաթ + աննական, (այսպէս թիւ 42, այս. նաւթան) Նոյեան նմին իւր պահապան»:

Այս յաւելումին սկիզբն ու վերջը ոտանաւոր է եւ իւրաքանչիւր տան բոլոր բառերը որոշ տառով մը կը սկսին:

— Տաշեան ցուցակ, էջ 156, Մ. (39), Լ. (41):

ԽԲ. ԽԲ. 1. 160.

Առ ՊԻԱԻՏԵՆԻԱ ՊԱՏՐԻԿՆԵ Եւ աշխարհայիւ սակս բարեխօսութեան վաճառականի ումեմն ի ՄԵԼԻՆԵՆՈՅ Եւ ՏԱԿՈԼ անուն (թիւ 42 Եւտալիօ) զԼ. ԽԲ. «Չձայրադոյն յոքնեռեստի ճոխանքանութեան (թիւ 42, Վ. Մ. Լ. ճոխարանութեան) քո առ մեղ սիրական զուսանական բան, որ ո՛չ միայն ի վեր է քան զմեղ սա՛ ալլես անդր քան զիկն իմանալ զսա... (162) որպէս եւ + տալիօդ քում օգնականութեանդ ողջ լիք»:

— 161. Հոռոխոս գոթասանական բանից արժանի արար դա, ասէ ոյսպէս, հաճոյ ինձ թուեցեալ է հաճոյատեսին ապաւնի, [հմտ. նախորդ վկայութեան հետ. «Երից երանելի հայրն մեր Գրիգորիոս (ասէ) յիւրումն աստուածեղէն տառի սակա աղանոյ... Եթէ աչք ապաւնոյ յարեւտեսիլ է եւ ամենայն որ ինչ ի կենցաղումս է հաճոյ նորա թուեցեալ է, վասն որոյ ոչ ոք ի կենդանեաց կամի ճաշակել կամ սպանանել... մանաւանդ եթէ իմաստասէրն այն որ ոչ կամի առնել զորովայն իւր զերեցման կենդանեաց քանցի եւ սա ոչ երբէք եկեր ի կենդանեաց...» : — «Բայց եւ սիրեցեալ ի քէն Գեորգ անուանալոյ Խոտալիոյ, որոյ անունը նշանակէ զԱրքեմայ, զայն որ ուղղոյն Արամաղդայ ծնեալն էր, կոյսն ունելով զԹինն օթեանն (162) որպէս ասէ Պոխտոս եւ Փիւնիլէ, որում տեղեակ իսկ եւ, քանցի հմուտ եւ բոյսրին, մանաւանդ եթէ թրւակաւնութեան յորմէ բոլորն ուսումնական արհեստ յառաջ խաղացեալ տարականայ... ասեն թէ Պիսիդոն երբման մաքառէր ընդ կուսին Արքեմայ, իրբու զի երկիր նաւ յիցի ծով, զոր քաջին Աթենայ օսկի ուսամբն զծայրս ծառացելոյ աւեացն կոյեակայ վերջնաւահանջ առնէր...» : Կր յիշուի նաեւ ս. Գրիգորի «Պեմոտէկոստէի» նաոր = Բամբր :

— Տաշեան ցուցակ, էջ 156, Մ. (40), Լ. (42) :

ԽԴ. խց. 1. 162.

(Անվերնադիր նաեւ Վ. Թիւ 27 եւ մեր Թիւ 42) . «Զգիր տարախուսանաց որ յանտրամախոհէ անտի էհաս քեզ պատահումն արտալուծական տարապրութեան ի բոյն սեպականէ ի վեր քան զհիացումն ոչ միայն ինձ հասանէ կարծեմ ազէտ, այլ յողնական բոլոր մարդկութեանս... (165) այլ ողորմածութեանդ հանդիպեսցի եւ փոխանիդ ողջ լեր» :

— 163. «... ասէ Սեբեղաս սակա Ատտի-նոսի որ փոխանակ մրցական պատերազմին բոճայր ասելով ո՞ք ի կենցաղումս տալոյ ինձ միայն զնշնելն եւ իրարտկօք շատեալն, սակա որոյ ասէ Պոլիմոս* եւ թէ անտրամախոհն Ատտիմոս ոչ զինքեան բերէր բարձրութիւն, այլ ի բացանձականն խոկիր բարձրացուցանել, զոր եւ մերն Խոսէս յիւրում մատենապրութեանն յայտ առնէ զայսոսիկ վասն ուրումն այսպիսեոյ խոկացոյր... (164) Եւ լուիցես զասացեալսն ի Հիպոկրատեայ եւ յայլում վայրի ի Պլատոնն եւ ի Պիքագորեայ, զոր

Նիկաւաւաֆոս զրէ վասն արքային փորձութեանցն առ Պանիւմաֆոս ոմն որ ի տիւրոնեացւոյցն զուծիցն աւար իւր եւ ի կապարանի բարձրմեայ ի յիւրոյն որդւոյ եղբոր Պամփիլոսն կոչեցեալ կամ Հոռոփոսին... Եւ զՊիլիդեայ, որ հասանիւր զինքն կոպչօքն խորտակել եւ պարկ ըլլա՞մարմինն անուանէր, կամ զԽիլովնայ որ մեռանել յանձն առնոյր ի սիկիլիացոյ բռնաւորէն սակա մէծ ոյրոսնցն ոչ ուտելոյ եւ միւս Տիւրիոնին... Եւ Սոկրատայ մեռանելն անիրաւարար կամ վաճառելն Պլատոնին... (165) Բայց եղիկի ինձ թուի զոյ անհանձարն այն որ ոչ վայելի կամեցաւ ի քոյոյ երանաւտ բարութեանց եւ ոչ արձանացաւ աստուածեղէն օրհնութեանց եւ մաքոր եւ արարպան ողջոյնի աջոյ եւ կուսական ծաղկեալ ծայրագոյն աւեաց չամբուրման, զոր աղաչեմ զքոյոյ աստուածեղէն հեղութիւնդ ներկելով համբերել...» :

— Տաշեան ցուց. էջ 156. Մ. եւ Լ. տ. վերեւ :

ԽԴ. խց. 1. 165.

Առ հայր ԱՆԱՆԻԱ. զլ. ԽԴ. «Թէպէտեւ աստուածային Խոսէս զլուշանայ հրամայէ յիւրումն աստուածեղէն օրհնադրութեանն ոչ առնել ձեռադրած... (170) յիշեալի զփրկութիւն մեզ ի աւառնէ զըտանել ողջ լեր» :

— (165) «... եւ ի նա զոլ (ի Նեղոս գետ) փազրտ ձկան, զոր պաշտէին Եզրիլտոս եւ զոհէին... Եւ զՍարապիոն, զոր անէ (166) ռազմ կամեցան կոչել եւ յապում վիպասանութեան արժանացուցեալ զնա զոր զործեալ էր Բրաքսիս պատկերազործ եւ կանչեալ մերձ տա զյեկիլն որ հարձն վախճանեալ... Եւ ըստկացուցեալ եւս զապիսն... այլ եւ զամմոսն հօրան եղջիրօքն առն ի պատկանեալ պաշտէին, որովք Նեքտանեքոս կիւսայ պատրանս պատշաճէր մոլորութեանն եւ զուարակ եղջիրօքն կիւսազնդակ յարմարեալ ընդ լուսնական հմայահաւանութեան վարկանէին եւ այլոց աշակիւհաց պարսկականին զատուշանն եւ զհուր Հեփիստիս անդեղեմ պատուեալ կամ եթէ Պոմպեյիայ զողացեալ զնա... իսկ զԷլենացւոց զրազմավէպ առասպելաբանութիւնս որ յապայ Կոստեայ, Արամաղայ, Նոակիլ, Դովմիսեայ, Ապոլոնի, Աֆեդայ, Դիմիտրի, Արքեմայ, Պոսիտոնի, Կեկրոփայ, Մոլպեայ, եւ Սիբեդայ, Արտեմայ եւ Արգոդի, այսինքն կանայս (Թիւ 41, սոցա?) որպէս Սեմեւիայն եւ զԽեյայն...

իրբու զԱփրդդիտէս որ ի փրկիբոյ եւ յա-
րենէ ծնեալ...»:

ԽԵ. ԽԵ. 1. 170.

Առ հայր ՍՈՍԹԵՆԷՍ յաղագս ոսկի մա-
տանոյ. զԼ. ԽԴ. «Աւագիկ առաքեմ ա-
ւետարեալական տաղ տրամակայեալ յին-
քեան յողնաբեղունն քարոյրնական կնիք
յաղնուականնն տրամացոց յապարաննն
տրբունի... մակարեալ զայս առեալ
տրամախոհականացն ի սինկլետոսին վար-
կան արքայի զրել, զոր առաքեաց սուրբն
այն եւ րարերարն Կոստանդիանոս արքայ
Մոսմախսն անուանեալ այսինքն միամար-
տիկ, ուխտիդ սուրբ եւ մայրաքաղաքիդ
Մարմաշիմոյ, քեզ ս. Սոսթենէսի... յոյժ
զօրաւոր րանն հանդերձ կնքովն ոսկեղի-
նաւ... Գոհանամ զտեառնէ, զի ոչ արար
ամօթայի զծառայս Գրիգոր յերանելեալ
իմոց (170) ծնողացդ... եւ զրեա առ ա-
մենեւեան եւ արձակեալ եպրաբ կամ ե-
կեպեկս դու եւ տարցես զոսկի մատանիս,
զի ես մինչեւ ցոթեմ (թիւ 42, ցոթեմ-
բէս) կատարի ոչ կամիմ յառաջել ողջ
լեր»:

— Տաշեան ցուցակ, ԼՁ 156. Մ. (42),
Լ. (44):

ԽԶ. ԽԶ. 1. 171.

Առ ի խրախման մայրաքաղաքացի եւ
վարդապետո՞. զԼ. ԽԵ. «Նաւ խոռովեալ
փութայ ի նաւահանգիստ եւ անձն ժուժ-
կալ խնդրէ զանպատ առն որ ասացն ի
րարձազոյնդ ինչաւ աշտարակ... (172)
ըստ որում ի Գոհիկեմն առակականքն
պատմին, կնոջ ըստ կամաց իւրոց կնոյ
եթէ թոյացի, լինի ամուսին որքեւսա-
կան արհեստի, վասն որոյ եւ ոչ ամպե-
լասք (այսպէս) զորթս եւ ոչ տեսրք զծա-
ռայս եւ ոչ զահեկունք (թիւ 42. զայն-
կունք) եւ ոչ տիտանք զմանկունս ողջ
լեր»:

— Տաշեան ցուցակ, ԼՁ 156, Մ. (43),
Լ. (45):

ԽԷ. ԽԷ. 1. 172.

Առ վարդապետն ԱՌԳԻՒՍ. գլուխ ԽԶ.
«Ձմարկարդակ բոլոր կենցաղականս զուղ-
նաբեայ ըզմանն իմոյ տոփերոյդ, զմէ՞
կասկածանօք զմէջ վարկանիս... (174)
զի ի փորձութեանն մերում օգնեսցէ մեզ»:

— (172). «Աղէ՛» հարցեր ընդ բոլոր յա-
րեթեան նահանգի զի՛նչ յաւուրս յայ-
(173) սոսիկ ի բոլոր տանս մարդակտա-

կան եղեալ զործառնութիւնս, ի քաղաքս
եւ ի զղեակս, յաւանս եւ ի զեօղս... զի՛նչ
եւ ի Միջագէտս եւ կամ ո՞րպիսի պատ-
ուասիրութիւն, մանաւանդ եթէ եւ րար-
ձրութիւն մերոյս նահանգի եհաս ի ձեռն
իմոյ տկարութեանս, իայց թողից զայս
ամենայն, ասա՛ ինձ ո՞վ սիրելի, զմանին-
(f) եցունցն որոյ քոնդրակեցեացն, որ ա-
ւելի քան զերկերիւր ամ ապականեալ զաշ-
խարհս ամենայն արձանացոցին զայնպի-
սի ատորւան իւրեանց վաւաճ մոլութեան
եւ անհոգարարձ եղեալ հօտին Քրիստոսի
ի հովուաց եւ ի հովուապետաց, յարքա-
լից եւ ի իշխանաց... աղօթք մերոյ Լուսա-
ւորչին լուսաւորեաց լուսով աստուածու-
թեանն իւրոյ, զայդ եւ կարծեն նախանձու
յաշաղկոտն թաղուցանել... եւ զու աշ-
ժմ փութացիս յայտասիկ քոյով իմաս-
տասիրական մակացութեամբ չհատա-
րակել, վասն զի ոչ եմք երբէք դադարեալ
ի քարգմանութենէ եւս, քաղում մատեա-
նրս, զորս ոչ եմք դուեալ ի մեր լեզուս,
գերկուս մատեանն Պատմոմի, զՏիմոթի-
տրամաքանոյ իւրն եւ զԲեդովի յորս
բոլոր ճառսն նախապիտանիսն այն պար-
փակեալ կայ եւ զայս քաղումս յիմաս-
տասիրացն, իւրաքանչիւր մատեանքս այս
մեծապոյն է քան զտարբերութեանս.
իայց եւ զտեալ մեր իսկ ի հայ լեզու
զրեալ թարգմանացն, զզիւր Ոլոմպիո-
դորոսի, զոր Դաւիթ յիշատակէ, կարի
յոյժ սքանչելի եւ հրաշալի բանաստեղ-
ծութիւնս մակաւասար բոլոր իմաստասի-
րական բանից, Գոթեալ եւ զՎալիմաքոսի
եւ զԱմստոնիկիայն ի հայ լեզու, իայց եւ
զերկարգապիտանն զԵկեղիստոսին սկսալ
թարգմանել եւ եթէ տակաւին կամեցի
տէր երկարանալ մեզ ի կենցաղումս, քա-
ղում հոգս յանձին կալեալ զմնացեալսն
բոլոր յունցն եւ յասորոց թարգմանել ոչ
տանտաղեցայց. եւ կարօտմ քեզ մերձե-
լոյ մեզ օգնականութեան, յայսպիսում ի-
րողութեանց, ապա թէ ոչ աղօթիւք օղ-
նեսցես...»:

— Տաշեան ցուցակ, ԼՁ 156-7. Մ. (44),
Լ. (46): 1) Տիմոթ, Եւթիփոսն եւ Սո-
կրատայ պատասխանի հրոյ. 2) Ա. Սու-
բրեան, Վենետիկ, 1877. 2) Մինովս եւ
Օրէնք. 1890. 3) Հ. Ա. Ճարեան. փեթովն
ն. թարգ. 1870. հմտ. Մատ. 656—61:

ԽԸ. ԽԸ. 1. 174.

Առ եպիսկոպոսն Կարոյ (Լ. ունի Կար-
նոյ) պատասխանի վասն երբայլոյ նորա
ի ս. փաղափ Աստուծոյ. զԼ. ԽԷ. «Ձյա-
ւէտ ըզմական տենչումն անձկութեան ի-

մոյ փառաքանաց առ մականոտանական սրբազան ծայրութեանն դաս, մանաւանդ եթէ յահայտակարական փեմական աստուածայրտականին... (175) և առ յաջորդեալը հայրարար և եղբայրարար ինամ. ողջ լեր»:

— Տաշեան ցուցակ. 157. Մ. (44), Մ. (47):

ԽԹ. խԽ. 1. 175.

Յաւութեան ծմբայնոց եղեալ ահագին սրտոտում յամսեանն ԱՀԿԻ, որ էր Խ-րդ եւ զայնոսիկ զրեաց ի ԳՐԻԳՈՐ Եպիսկոպոս ՄՈՒԱՅԵ և ՄԱՆԱԶԿԵՐՏՈՅ, սակս ելոյ եւս անձրեւ սաստիկ. գլ. ԽԼ. «Կամ միմ իմանալ զծիածինն պառաւեալ ծայրապոյն ծերունոյն, հի՞րար տարտամեան ամոքեալ թխանայ հերօք զհիբոթեանն բերելով ձեւ իդական, թերեւս ևս առէս լուծեալ զմականաղեանն (թիւ 42, զմականաղեանն) հրաշունչ մօրունեղ յողնայածուկ (թիւ 42, յողնայածածուկ) (թիւ 42 ի տոլբացի) ի զոլբացի զոլար յեղափոխէ, որ երեկեանն ճայթիւն զոտմանն... ուրեմն նահանջեալ յովմոսէ ըղնխսեանն հանաղեալ ցուցակութիւն երեւակայէր ևս այն ի կողմանէ տասնեկին, եօթն անկեանցն յունականին թուոյ, կամ եթէ ի Թորգոմեան երկից եօթնանկեանցն եռակի բարեղեկոյ աշկեան, յորում Արտաշէսն Պարքեւ ըստձայն մրոյ մրկեալ ծխոյ չամանդաղեալ մականասար շինից և քաղաքաց, ո՞ր տայր ինձ գծուլ ծխանի եւ զառաւուր մաւաւարդի, զվագելն եղանցն եւ զվագելն եղջերուաց. մեք փոք հարուաք եւ քմբիկ հարկանեաք, որպէս օրէնն է քաղաւորաց, և զայս ասեն ի փառմանելն իւրում, զոր ի գոհիկս ասանդեալ զտաք, ողջ լեր»:

— Տաշեան ցուցակ, էջ 157. Մ. (45), Լ. (48):

Ծ. ծ. 1. 176.

Ի ԳՐԻԳՈՐ Եպիսկոպոսն ՄՈՒԱՅԵ վասն շինութեանն դղեկի եւ կանգնելոյ մահարձան. գլ. ԽԼ. «Յաճախ զգորութիւնն Աֆիղայ ոչ զանդադի Հովմերոս պատուել զովմասնական բանիք, և այն յի՞նք ևս ակնադիտ չափաբերական մանուածոյ ոսկեական հրաշառասական մականդակալ տուղիք, յիւրումն սքանչելի տախտակին յառաջնում մատենին. նա զսա և Ափրոքլոնս յիշատակէ... վասն որոյ պարտաւարտ անուանեցաւ, իսկ մերն Մօսէս զԱրտաշէսին և զՏիգրանայն... (178)

բանիկ բաղ զիտեմք եթէ Պոլիմիքոս այժմ ոչ եղեալ է, խաղալ չու մօտ առ Բաբելոն և անտուտս ի ծայրս հաւատոյ և Պիսիդիոն հանդերձ սպիտակափառն զորօք չահատակել հանդերձեալ է ևս Կոնոս յայծի հեծեալ (+ ի. թիւ 42) վրնչապատ (թիւ 42 վրնչապատ) պլուսին քաղ սալամբակ և յայմանէ զարհուրեալ իւրաբանչիւրօք յանրան կենդանեացն... և զիս՞րոյ ոչ մեք օգտակարապոյնս խոկամք ինդրել զխաղաղութիւն, ողջ լեր»:

— Տաշեան ցուցակ, էջ 157. Մ. (46), Լ. (49):

ԾԱ. ծա. 1. 178.

Առ նոյն Եպիսկոպոսն Մոկաց վասն ահագին ցրտոյ եւ սառնամանեաց. գլ. Ծ. «Յուրին օրոմպեանս ս (Ա)պոլիմար (թիւ 42 և Վիլեն. թիւ 27. Մ. Լ. Ապոլիմար) յարեմեանն ալոջ զայն հասանէ միամարտ ի վերայ Աքեմայ խոկացեալ զայս, արին տրամախոշէր մըցանակ... (180) այլ որչափ եկեալ է Կոնոս ի սեփական Աքեմայ կուսին կուսածին քաջախիզակ իմաստնոյն»:

— 179. Այս բոտ երեւութիւն միայն Աթենայ և Ապոլիմարի կուսի նկարադրութեան մէջ հետաքրքրական է մանաւանդ հետեւեալ հատուածք. «Իսկ Հեփիստոս և Պոլիմիդէս սակաւ ինչ առ մեղ յարաբացւոցն թողեալ զզորս և ի քիրապացւոցն, որ թէ ոչ արտաքոյ կարողեն մըցել, այլ ի քաղաքս և ի զղեակս օղնեացն տալով մեղ օղնականութիւն և ի ժամանակի ի ձեռն փոթանայիկ կոնուրուաց չողան ինդիր Պոլիմիդեայ և Աքեմայ...»:

— Տաշեան ցուց. 157. Մ. (47), Լ. (50). Կան նաեւ ուրիշ զիջարանական չահեկան ակնարկներ ու տեղեկութիւններ:

ԾԲ. ծբ. 1. 180.

Պատասխանի քղոյնն ԳԱԳԿԱՅ որդւոյն ԱՇՕՏԱՅ, եկեալ վասն ինչ իրաց վայրապար զկնի կրօնաւորաց, սակս պարտուց ինչ նոցա ի գաւառէն ՏԱՐՈՆՈՅ. գլ. ԾԱ. «Ձորամարտահանն նախուստ իմոյ անբարաբար մտածութեան, մինչ համառեալ առ զերազոյականն ծայրութեան տոփումն ըզձայի ձկն ըզլ ի լրոյ Համառեալ կրօնաւորացս... (182) մինչեւ յերբ զկնի իմ ձկն զբեղ ախտացեալ հակաճառեալ զրոյ և առաջի արքայի սմբաստանել և ի լերինս զրել առ կրօնաւորս հակաճառութիւն... Հրաշեայ մտաւցեալ եղև, Վաղարշակ ի յիշեցաւ, Շաւրառ ևս Ա-

սուղ ոչ յիշին, Հայկն թարչի, հոսրով
զետեզի, Պարթեւն նուզի, Բեդուրայ
յափշտակի... Եկ տէր իմ վասպուրակա-
նի, և Տաթուլ և Մամազկերտի, Արմի-
շոյ, Բերկրոյ, Միջագետաց տէր և Մո-
նօմախիմ Մագիստրոս, վէստ և տուկ,
ի խարրի որդւոյդ ի զանպատ զնայ, չէ
մի հաւատայք...»
— Տաշ. ցուց. 157. Մ. (48), Լ. (51) :

ԾԳ. ծգ. 1. 182.

Առ արքեպիսկոպոսն վասն ձկանց սուղ
ինչ իմաստալիքալ. գլոխ ԾԳ. «Երիս
պատճառս զմեղ հարկէ սուղ քեզ իմաս-
տասիրել ո՛վ դուլս քահանայապետական
պարու, զուզակս յարածանւոյ զիմեալք ի
մերոյն ծայրէ... (184) ճետք այնոցիկ
որք զատերսն ընձեռալք ի փրկութիւն
փրկչին ընծայեցին. ողջ լեր» :

— Տաշ. ցուց. 157. Մ. (49), Լ. (52) :

ԾԴ. ծգ. 1. 184.

«Ձատտուածապատիւ հոգեւոր տեառնդ
և զիմոյ յուստուիդ Զօհաննու զմաքուր
և զաստուածաներկ մակացու աղոյդ վեր-
ծանալ զտառ, զրոյորն տրամախոհու-
թեան զոր ի վեհադոնդ քում մտածու-
թեան ծանեալ... (186) գրեալ եմք առ
Գրիգոր և առ Երկուստ դորոյ զհաւասար
զորոյդ ի թիկանէ տառիդ ընթերցցիս և
զԳրիգարն կարի խտադոյն և առանց
երկպառակութեան, յուսամք եթէ յսն և
եթէ ոչ՝ դու զտեղի կալցես յախկոպո-
սարանիդ եւ մի՞ ուրեք այլ այսր անդր...
մեք առ ժամանակս այսր եմք ի Տաթու,
յաշխարհիս Մամիկոնէից, այլ ակն ու-
նիմք զի եթէ կամեսցի տէր երթամք առ
արքայ, զի թերևս զերծեալք ի մորկեալ
այսմ րդելխութենէ պարապել Աստուծոյ
և կամք տեառն լիցի, դու աղօթս խոր-
հրդականս արասցես, ողջ լեր փոխան
Երեսուխ» :

— Տաշեան ցուց. 158. Լ. (53) : Այս նա-
մակր ինչպէս այս և թիւ 42. նոյնպէս
և Վիեն. թիւ 27. և Լ. (53) կցուած է
նախընթացին առանց վերնադրի :

ԾԵ. ծե. 1. 186.

«Ձնե(ր)մտածական (թիւ 42. զնեմբ-
տածական) տրամախոհութեան (Վիեն.
թիւ 27. զներգործական տրամախոսու-
թեանն) տիրապէս յաւէտ քո բոլորն հարց
ծալարդոյն աստուածեղէն մատին մակա-
դրեալ տառ փրծանեալ, սակս անիծելոյն

այն նորոյ կայենի... (192) և դու կորի-
ցես, իսկ անուն տեառն փառասորեացի և
փոխանին նորա տեառն ՊԵՏՐՈՍԻ վեր դի-
տողի Թորգոմեան և Ագգամագեան զնդի
... օրհնեալ ի տեառնէ Աստուծոյ Հօրէ և
յորդուոյ նորա Երեսուխ Քրիստոսէ և Հոգ-
ւոյն ս. որ է օրհնեալ յաւիտեանս ա.» :

— Կր սկսի և կր չարունակուի կարգ մը
ծանր ակնարկութիւններով. «188) «Ո՞ր
այժմ քահանայոյն քո երից Երանեանն
սուրբն Դիմոնէսիոսն որ սակս քահանայի
միոյ ազգատ զճոխացեալն Դիմոնիիոս
այնպէս կարկէր և ի հուսկ կարծեացն
կասկածեալ չիջուցանէր իւրով հրաշայի
և չքնաղ վերիմաստ իրտութեամբն և
յողունց թողոր զայսոսիկ կնիք, ապա
զի՞նչ արկեօք եթէ զբոյզ կիրս և զամե-
նեցուն որք ընդ բոյզ (189) հովուական
զաւաղանաւ, զի՞նչ աննէր՝ զուցէ վրէժ-
խնդութիւն, այլ ասնէր ճշմարտապէս,
նաեւ քաջ զիտեմ եթէ մատնէր մահու.
զի՞նչ արկեօք ասել պարտ է, ո՞ր ոք զեր-
ծեալ ի զաղանային զիմացն և յաղուի-
սու բարուցն և յօժի թիւնիցն և ի լեզ-
ուէն կատաղի չան, որ նախ առ Աստուած
ձեցեաց զեղուցն և պարսեաց, զթոյնք իւր
իրեւ զարձան վիմի և զկնի փոխան իւր
և երրորդ յամենեանս որք ի Քրիստոս
հաւատացեալ : Ձայսոսիկ յաշաղիտօքն
զործեն, յիրաւի Երանելին Բասիլիոս
քան զհուր խտադոյն զնա վարկանի, ե-
թէ զիւրդ սկուռնն այն առ առիւծ հա-
մարձակիւր և խորն առ հուր զմերձե-
նայն և զհակառակին խնդրէր... Այս-
պէս և նոքա օտարորտ ձայնի ո՛չ անսան
և զաւանդութիւն իւրեանց ո՛չ մտաւցեալ
լինին, բայց Եկ տու փոխան Երեսուխ ըզ-
մարդարկական այժմ զմտաւ ածեմ «որ-
պէս թացի ոտն քո յարեան և լեզուք շանց
քոց յարենէ թշնամեաց քոց», իսկ սորոս
լեզու միշտ ի մէնջ զթոնայն կամի և ժա-
նեօք ցրցտել զիւր ոտս տեառն և զնորայն
հօտի. վասն որոյ բանս կատաղի զսա կա-
մի անտաննէ և մակադրել (190) յառուն
կատաղոյն ներսիսի, այլ թէպէտեւ հար-
ցի ոք ընդ վիմիդ փշրեացի... մի է և
նեքսէս յայնցանէ որք կարծէին և ոչ
պաշտէին, մի՞ Լես զու հաղորդարար կը-
ցորդութեամբ ընդ Երեսուխ այրապէս կը-
ցորդարար խաշակեցեալ, ընկալ զթուք և
պսակեալ փշօք... (191) քաղ հրաշունչ,
քծնիղ ուղուէս, յափշտակօղ զայլ, պա-
րարեալ խող, Զորի աջացող, խթան առ-
ջատ, զուարակ հարկաւոր, ուղտ յոսակալ,
վրէժօղ մոլի ի մատակս զիշերալսածեւ
զաղան, զերեւմանակրկիտ բորենի...
զի՞նչ բարբառիս զերկուորիս երդնուս

պաշտել, ո՞ր դաս յանդիմանալ երբեք զԱստուած մատնել, զսերօրէսն հայհոյել, մանաւանդ եթէ զԻրիսան Յիսուսի... զէմք զպանի քո թխսցի իբրեւ որք զԳրիգորն յանդիմանացն (Վ. թիւ 27. յանդ զնաղան. տ. Տաշ ցուց. 158) զալլականդացին...»:

— Տաշեան ցուցակ, 158. Լ. (54):

ԾԳ. ծդ. 1. 192.

Առ աշակերտ իւր ԵՂԻՍԷ Եպիսկոպոս ՍԵՔԱՍՏԻՈՅ. զԼ. ԾԲ. «Լուսմ զբէն մանուկ զու, եթէ զստեղ երբեմն ելով այժմ հովիւ զբեղ կայրուցին, երկն հարցափորձութեամբ խոստովանեալ քո... (194) Եւ ինքն պահպանեցէ զբեղ եւ եղիցիս օրհնեալ յ. ա.»:

— Սրատական եւ յորդորական նամակ. Տաշեան ցուց. 158. Մ. (50), Լ. (55):

ԾԷ. ծէ. 1. 194.

Առ ԿԻՐԱԿՈՍ յոյն դպիր. զԼուս ծԳ. «Լուսայ ի բէն ի մէջ բազմութեան ամբոխի իմաստնոց եւ անմտից առաջի մեր, յորժամ դատողութեան պարպակալ տրամախօնէի հատանել վճիռ ի սերկեան աւուր... (200) Ժողիկ ժողովել եւ քաղցր եւ անդրէն կերակուր մատուցանել, եւ այս աշխարհ»:

— (195) «Սիսալիոս երբեմն խրատեաց զմանկունս իւր, եթէ մի կարծեցելոցն իմաստնոց հասեալ առ քեզ պատկառանս սակա ուսումնականին հասուցես նմա... (196) Թէ կամեացիս ի ծերութեանդ զմանկականն այժմ ուսանել, ընթերցես զմատեանն երրորդ Գալիւսիսի Ի չորրորդում տառի յիւրում Եպիֆանիական տիմին (մեր թիւ 42. տեմին. Վ. թիւ 27, Տիմէի) տրամաբանութեամբ որ ի սակա կազմութեան մարդուն եւ զՍիսալիոսին որ յառաջնում մատենին ի բազկացութենէ սերմն առուեան ցուցանէ, յիւրում յայտարարանալ մատենին զոր ուղղախօսական ասեն. բայց եթէ զբողոքին կամի (197) ցիս համարոտ գտանել... առ ընթերցիր ուշեղապէս յոքնակուր վերծանութեամբ զԴրիւքլայն Նիսեան ծայրագոյն մատեանս, ըզկազմութեան, եւ զընթեման, եւ յայնմ զողես բատկանապէս չատացեալ, քանզի մեր ոչ է սովորութիւն զողարար զայլոցն իմաստասիրութիւն խորթս մեզ բատեղածանել... (199) վասն Սիոռոսի եւ Եփիսիտոսի եւ զսոսս ի վերայ Օլոմպիոսի յոժարեցան զնել եւ ի վերայ սորա զտեւրեւաշարժն Բիւլոն... իսկ որ ուսանելն ընտարեցաւ տրամախօնութիւն միայն է,

քանզի միտք պարզարար ըմբռնումն զոլ իյէ եւ արդ ուսեալ զայստիկ, զիարդ զմէնջ ոմանք կասկածին յիմաստնոց ձերայ իբրեւ թէ թարգմանեալ ի մէջ, զիւրոյ հորդապէն ելով քան զմեզ. ստեմք առ այնոսիկ եթէ ախորիկ ոչ իրաւացի տարակուսանս զսեղի կալցի առաջի մեր, քանզի թարգմանեալ ի Պտղոմէոսէ, ոչ ի յոյնս զտեալ էր զամենայն, որպէս եւ յոյնք յերայեցեաց եւ ի քաղդէացեաց եւ յեղիպտացեաց եւ յեբրայացեաց. քանզի առ յոյնս յուսումնականն միայն յատուկ երաժշտականն ընտարեցաւ եւ զայլն յալմանէ թարգմանեալ եւ ժողովեալ, իսկ մերոցն արիական արանց եւ առաքինասէր իմաստնոցն թուի ինձ եթէ յոյժ յաղթող եղեալք ամենայն արհեստից եւ մակացութեանց, որ վեհ ինձ նացա համարեմ ելով...»:

— Տաշեան ցուցակ, Էջ 158. Մ. (51), Լ. (56):

ԾԸ. ծը. 1. 200.

Առ վարդապետն ՍԱ(Ր)ԳԻՍ Առաջնորդ ուխտին ՍԵԽԱՆԱՅ, քանզի գրեալ էր ԳԱ-ԳԻԿ առ վարդապետս այս երէ կեցեցես առ իս եւ ի միասին գրոց պարապեցում. զԼ. ԾԳ. «Եկէ հաս առ մեզ յղեալն մերոյ նախուսելոյ արքայէ, զոր առաքեալ առ քեզ սրբազանք եւ զերակատար բոլոր ճեմարանի արամեան ազին եւ քրիստոսական կրօնիւք... (203) եւ առ միմեանս զղեղեցիկ հակառակութիւնն ճեպիմք իմաստասիրել, ողջ լինք»:

— (201) Զիւրդ կրկին մատնեաց տէր զտունս Մամիկոնեան ի ձեռն նորա եւ ահա կարծիս կասկածանաց մեզ եղեալ յԱշտիշատայ զից զիւցազնական զիւական յարձակման... եւ ի մերն պարթեւ օղնականութեան կարօտեալ: Բայց ալէ եկ ո'վ մակացու բոլոր մակացութեան եւ ինձ տոփելի, զմեր մանկանէ ստուղբալ ծանեալք զի առ քեզ համարձակի զբեղ, եթէ այժմ աստիճնելով (թիւ 42. աստին ելով) եմ զի խափանեալ յստին անդամոցս ոչ զարական բերեմք սերտութեան ընդթիւն (այսպ սեղանի հիւանդութեան մը նկարագրութեան մէջ էր յիշէ զԳալալիոս եւ զՀիպոկրատես) ... սակ այսմ եւ Հոռոփոս եթէ այն որ զցանկական արձակէ բուռութիւն եւ խափանեալ զոյոյ զործարարին բառ օրէն ահաց կուրացելոյ, միոյն ի միւսն տայ զգործութիւն տեսութեան... տեսանե՞ս զի եթէ ոչ ուղիւ մանուկն ուղղեւոր եւ հեղձնու, տապէս եւ զայս ըզգուշացուցանէ Սիսալիոս... (203) այժմ

պարտ էր քեզ զրել էթէլ զիւցաղնեանդ Դիոնիսիոս, ահա հաւանիմ քեզ էլոյ իրբեւ յառնի անդամոցդ հատեալ, բայց ոչ ինձ Ապաղոն ինէլ ըրձամ, զի ի տապանակի եղեալ ի Պառնասոս տարայց բստ անձնեալ սակս արգողի կանանցն պատուելոյ... այլ զու էթէլ կամիցիս առ մեզ նախ զուղեւորութիւնդ քո մարքափայլ ընթացս արասցես, զի թերեւս զիդձ տենչանաց փափաքման յօժարութեան որ առամիմեանս սիրովն Աստուծոյ ողջունեմք»:

— Տաշեան ցուցակ, էջ 158, Մ. (52), Լ. (57):

ԾԹ. ծք. 1. 203.

Առ հայրն ՍԱՄՈՒԷԼ առաջնորդ վանիցն ԽՆԱՏԻ. զԼ. ԾԵ. «ի սերկեան (թիւ 42. իսկ երկեան) աւուրս վերձանութեան (վերձանութեամբ թիւ 42) ընթերցումս յերկոտասաներոգումս երկուշարթիւ պատաճէր բստ չարամանութեան պարատարս ամիս... (205) այլ որքան հնարն է փութամբ ի ճշմարտութիւնն զծերութիւն քո պատուել, ողջ լեր»:

— 204. «Ջիւս՞րդ իշխանարար վատեմք զտէրունեանցն զանձ եւ ապերախտ զերախտաւորն զործեմք եւ զսիրելիսն մեր եւ զարեկաման յառաջացուցանեմք եւ զթաղաւորս եւ զտէրս երկրորդ նոցա համարիմք, մանաւանդ օտար մեզ էլոյ եւ պանդուխտք եւ յոյժ պատուասիրութիւն ի մերոյ քրիստոսապաւկեալ արքայէն րնկալեալ: Այլ զի՞նչ փոյթ քեզ յայտասիկ»:

— Տաշ. ցուց. 159. Մ. (53), Լ. (58):

Կ. կ. 1. 205.

Առ կրօնաւորսն ԽՆԱՏԻՆ, յորժամ վաղեմեցաւ ծերն ՍԱՄՈՒԷԼ. զԼ. ԾԶ. «Մտենալ զծայրադոյն ծերունեոյն փոխումն, որում հաւատացեալն էր հանդիսի յերանաւտն յանթառմ յանպատում կեանայ, որով եւ զանտեան իմաստասիրեաց կուսական իւրովին թաղարարութեամբ ըրն... (206) ողջ լերուք մխիթարութեամբ Հոգւոյն սրբոյ»:

— 205. «Եւ զի՞նչ առ այս, արդէլո՞ւմ այժմ զիմ առատածիր լոյզու եւ քան եւ զիր արքայական... բայց այժմ հաւանի ինձ այլն իւրով հեղաշայտաց երկայն մըրտութեամբն եւ յայտս զի ոչ այսու բաւականացուք, այլ բստ արժանն ի մեքում մատենի բստ այլոցն ճշմարտական միայնաւոր անձնացելոց, որք կուսական բարբիտան անթառմ պսակեալ: (206) Արդ զի՞նչ առաջիք ժողովեալ բաղմութիւնդ

եւ ի միասին բնորեցէք գառաջնորդն զոր եւ կամի Աստուծ եւ զուք եւ միարանութեամբ զրեցէք առ իս եւ փոյթ առ իս առաքեցէք եւ ի ձեռն զբոյ ծանուցէք...»:

— Տաշեան ցուցակ, տ. վ. Մ. (54), Լ. (59):

ԿԱ. կա. 1. 205.

Առ Հայրն ս. ԿԱՐԱՊԵՏԻՆ զԼ. ԾԷ. «Մանիր ծանոթադոյնդ ծայրադոյն բաղկացուիթեան որ եւ ի մէջն զմակացութեանն բնկալար ձիր շնորհի, վասն այսորիկ իրբեւ սիրեցեալ յորդոյ ծանուցից զճօրս փտանդ, ոչ աւասիկ Պիսիդոն հնարեալ իւրովին փրկրածին հիքամորթ օրիորդան... տրամա(207)խորհէր, քանզի յորժամ ծանեալ էթէլ յանկարծօրէն ի Թեմանայ Պոռօլիսէ Հեփեստոսիւ առաքիր... զլոնոյն այս օրիորդ առաքինեան էլոյ իրամախոհէր խոկալով զերծանել, եւ իրբու ոչ փութանակի զօրէր զերծանել... Այս բարբոյն այն Ափրոդիտէ փրկրածինն հանդերձ մարբն Պիսիդոնիւն առ մեզ ի զաշտիս Մամիկոնեան ներկործեաց, որեւ ապականեաց վաւաշ բորբորտն զիջամոյի պտոնիկին... բստ այնձ թէ անօրէնք իրբեւ զծով ծփեացն եւ հանդիստ մի զըտցեն»:

— Տաշ. ցուց. 159. Մ. (55), Լ. (60):

ԿԲ. կբ. 1. 207.

Առ նոյն հայր ս. ԿԱՐԱՊԵՏԻՆ. զԼ. ԾԸ. «Յերկեանն տրամարանութեան մերում յորժամ սակս թաժեման Պիքագորասի հանդերձեալ էքք ի մատենին երեքտասաներորդի բացատրել զիինգ զիտական զօրութիւնն, զոր զգուշացուցանէր զմեզ ներհմտականս առնել այսպիսոյ խոհականութեան բազում աստիճացուցանել պէտս յարմարութեան նոցունց, էլանել սուղ ինչ ի մերում տրամաբանութեան տառի... (209) զի ծանիցես էթէլ ատտիկեցի էլոյ եւ ձկնորասցն հաւաւս յայտի, երկոցունցն եղեալ արժանի շնորհուն Յիսուսի ողջ լեր»:

— Տաշ. ցուց. 159. Մ. (56), Լ. (61):

ԿԳ. կգ. 209.

Առ վարդապետն ԳԷՈՐԳ սակս Խնդրոյ մեկնութեան մարգարէին ԵՐԵՄԻԱՅԻ. զԼ. ԾԹ. «Միշտ տուփումն փափաքման ըրձման իմոյ, ոչ թողու յապկ պատուիրանօքն Աստուծոյ, զի լոյս են եւ ոչ իրբու զլալի լոյս մանուանդ որ կրէ զկնի իւր

դատուներն... (210) վասն որոյ տենչացայ մանկանն մարդարէի մակտոացական գիտարայն մատենի մակացութեան հանճար, մանաւանդ զիմոյն Յոհաննու ըստ հոգւոյն Հօր եւ փոխանին Յիսուսի, այն որոյ անուն ստուգապէս ըստ անձնեալ յոսկեհուն ունել շրթունա...: Վասն որոյ րանս հայցէ ի քէն զմէկնութիւն երեմիայի մարդարէի զոր զրեալն է Ասողկայ երջանիկ ծայրագոյնն ծերոյ, շնորհել մեզ, եթէ տակաւին մնացեալ ի կենցաղումս ստուգութեամբ տացուք դարձեալ ի ձեռս քո, ապա եթէ առ տէր երթալով քեզ հորացն հարկաւոր կրեց, ոչ պատկառիմք ի քէն ողջ լեր»:

— Տաչ. ցուց. 159. Մ. (57), Լ. (62):

ԿԳ. կդ. 1. 211.

«Աւասիկ առաքէ տարրերական տառ տրամակայեալ յինքեան յոքնարեղուն քարոզեական կնիք յաղնուականէն, արաքացոց յապարանէն արքունի պերճ մակայրեալ» մինչեւ «... ատրորական կարմաղկերպ մեյանիւն զիծ թաղաւորական անթաւամի եւ անթորեկիս...» նման իմջ. տեւ. ձեռագրիս էջ 170: Այս անվերնագիր գրութեան շարունակութիւնը կազմող մասը «եւ արդ թարգմանեցի զՊղատանի Բ. մատենան...» տեւ. իմջ. էջ 173 ձեռագրիս: — էջ 213. կը սկսի ոտանաւոր մը «կիտիւ արտակիտիւ քեզ աւադիկ ի կայ կորցեալ...» տեւ. նմանը իմջ. էջ 159. կը շարունակուի նմանատառ բանաստեղծութիւնս «տրամախոհ տարատարական, տատանական տաղեալ, տոգեալ եւալն»:

— Բուն բանաստեղծութիւնը կը սկսի «Պամպտական զեղանամ չուացեալ քեզ յայլմ պատահեալ տառի, տարակոյս տատանական տրոհել զտարրերդուն...» (215) եւ տաղականալ տղիտացն եւ տա(ն) տաղականն ծուլից»:

— Փաղափար մը տալու համար թող յիշուի հետեւեալ տունը. «Պողոսեմական զոհհօրէն ըստ որում ողջ Հոմերոս ի պետն ճեմարանի ճեղճեկտով ճոխառոցեալ ճաճանչաւտ, այլ մեղմակ առ իմրիակնն մունչել քեզ տմախիղեք»:

— «Պամպտական»էն սկսեալ բոլոր տուներու սկզբնատառերը կը կազմեն «Փրիլգոր Մագիստոս» — նոյնը տեւ. ձեռագրի Գ.:

ԿԵ. կե. 1. 215.

Առ ում կրօնաւոր Գրիգոր անուն ի գեղջէ ԱՅԼԱՐԵՐԻԾ. գլ. Կ. «Ձեւերծա-

կանքս մտածութեան զրամակայումն զիտաւորութեան ծանեալ եւ վարկայ զսաանկարծիս տրիարար տրամադատական իսկմամբ եռակի բաժանմամբ եղրակացութեամբ պատճառաւ...» (216-7) բնակել քեզ կամիմ ի մերն աշխարհի սեպհական կամ առ մեզ իսկ, կամ ուր մերն են բնակեալ տասք սրբաղանից եւ խաչակրօն արանց միեղինարար ճշնութեամբ պայծառացեալ... ապա եթէ ոչ այս կամէ քեզ հիւանդական զիմս միացիս տրամադատութիւն ողջ լեր»:

— Տաչեան ցուցակ, էջ 152. Մ. (58), Լ. (63):

ԿԶ. կգ. 1. 217.

Առ եպիսկոպոսն ՄՈՒԿԱՅ եւ ՄԱՆԱԶ-ԿԵՐՏԻ, պատասխանի քաղոյն մխիթարութեան. գլ. ԿԱ. «Քանզի բնաւորեալ է բնութիւն ընդհանուր լուսոյ յիւրն յեղափոխել զտեսողաց տեսութիւն, թէպէտ եւ յորակութեան կամ ի տրամադրութեան անտից... զպատանի երպանտեսիլ եւ ըզգօն ծածկել յորմէ ակն ունէի, ծածկել եւ զուղեւորութեան դարձի ոչ զտանել մերձ առ իս եւ ոչ տեսութեանն արժանանալ...» (219) զյանցնաց իմոց բաղմութիւն, աղօթիք սրբաղանդ զծայրագոյն հարց ողջ լեր»:

— Տաչ. ցուց. 159. Մ. (59), Լ. (64):

ԿԷ. կե. 1. 219.

Առ հայրն ս. ԿԱՐԱՊԵՏԻՆ ՍԱՐԳԻՍ եւ առ այլ եղբարսն. գլ. ԿԲ. «Ձեզի բարերջանիկ եւ խաչակրօն հօրք առաջնորդի ս. ուխտիդ կարապետի եւ աստուածադիւանք միեղին ս. եղբարցդ ընկալալ եւ վերծանեալ զսա սակս մանկանն իմոյ հայցուածոյ...» (222) իսկ մանուկն տակաւին տըկարացեալ ի մանիմս անկեալ դնի. մի' անփոյթ առնէք, թէպէտ եւ դուք ոչ երբէք մոռանայք ըստ ձերումդ աստուածն զէն զպրութեան կարդի ողջ լերութեք»:

— Իսր մանկան հիւանդութեան մասին. Տաչեան ցուց. 159. Մ. (60), Լ. (65):

ԿԸ. կը. 1. 222.

Պատասխանի Տ. ՊԵՏՐՈՍԻ կաթողիկոսին հայոց մխիթարական քաղիմ. գլ. ԿԳ. «Ձրուսպիայութեան քո ճառադպրութեան ծաղկումն ըստ արեղանային մշտապայծառ վստմական զարդուն, որ ոչ կամեալ ուրեք զտուներանալն...» (223) եւ ոչ յիշատակի չարեաց այլ անաւանդ բար-

Լաց, աղթիւք ս. Լուսաուրչին եւ փոխանիդ Յիսուսի ողջ լեր»:

— Տաշ. ցուց. 159. Մ. (61), Լ. (66):

ԿԹ. ԿԲ. 1. 223.

Առ արքեպիսկոպոսն. գլ. ԿԴ. «Մինչ կայի տրամախոհեալ յոյժ աշխոյժ խուզմամբ յածելով փութացեալ յիմուս մըտածութեան շտեմարանի եւ մրցէի ախարանդը խնդրել իմաստութեանն դանձարանի... սակա կաղնոյս արքայական կամիմք իմաստասիրել զախորժելիսն քեզ, ոչ արամաղեանն կաղնին պառաւելալ տայր պտուղ... եւ ոչ կաղնին տրովաղական որ բիւրաւութեան հեծելաց եօթանց հովանացեալ ընդդէմ տիրոնեացեալ մարտուցեալ յաղթութեամբ, դարձեալ իւրաքանչիւր ոստ հատեալ ի տունս իւրեանց տանէին եւ ի զօրութենէ Ապողոնի լինէր յայնմ զիւերի պատարուն ոստոցն տեղի եռապատիկ սաղարթացեալ բրարիոն, զոր եօթանց հարիւրից սայլից ասեն ի պտղոյն րարժեայս տանիւր, կամ տիրոնեացի կաղնի մերձ առ տաճարն Դիոնոսեայ, զոր րարձեալ... եօթն հազարաց լսեց եռանկնեան սափորացն ճմլի հնձան, կամ ռոմալեոսեան յապողոնեան ճեմարանին երկնաչու, որ ի միոյ ոստոյ զմայրաքաղաքն Կիզիկոն ասեն ի զիւերի միոյ չինեալ... (225) այլ քոյս ոչ յասցանէ, այլ Սամրէինն եւ որ ի նմանէն մեզ պտուղ ընձեռէ ձեր շնորհի ողջ լեր»:

— Տաշեան ցուցակ, էջ 159, Մ. (62), Լ. (67):

Հ. Կ. 1. 225.

Առ արքեպիսկոպոսն. գլ. ԿԵ. «Ասի բան սակա Կեստոնի յուրազոյնս սիրել նմա զայլոցն պուտոն առ ասութիւն... այժմ խնձորոց կամիմք քեզ պուտոնիկոսել, թէպէտ եւ յայլոց մատենագրաց խնձորս երբեմն յաստղկայ շնորհեալ մնայր ի պատժիցն մահու, եւ այլ ուրեմն խնձորս առնչանս անդամարեկս, խաղուցն հայել ի զեղն (թիւ 42 ի զեղսն) իբրու զղլփիականն խնձոր, յիշեմ աստանօր եւ զխնձորն բարեխական... իսկ զտաղմոնեանն յարաբարեալ ոչ յայս կամիմք շարադրել, յայց զհիպոկրատեանն, որ պատմէ յիւրումն իննեորդ մատենին զուսասանութեամբ (այսպէս) զնա արժանացուցանել եւ ընդդէմ ատրորական արտի եւ պապական եւ թալկացիւց ի վեհագոյնն օղեականութեան պատճառ, յայց զայս ի Դիոսկուսինոսէ ընկալեալ սակաւութեալ պատ-

մէ եւ եռակի մասանց տարացոյց ասեմք զսա եւ մարմնացելոյ բանին որով կեցցես եւ մնացես ամբողջ երկոյն զուսանութեամբ, ողջ լեր»:

— Տաշեան ցուց. 159. վերոյիշեալ Աստղկան խնձորին վերաբերող նախադասութիւնը վիճենացուց թիւ 27-ի (տես վ. էջ) մէջ կոկուած է «... յԱստղկայ շնորհեալ» ոչ միայն կնոջն հասա(ն)իւր տոնիանաց» ձեւն է առած: Մեր 2 ձեռագրերն էս նման են վերելիին: Մ. (63), Լ. (68):

ՀԱ. ԿԱ. 1. 226.

Առ եպիսկոպոսն ՄՈՒԿԱՅ եւ ՄԱՆԱՋ-ԿԵՐՏՈՅ. գլ. ԿԶ. «Թէպէտ եւ բողոքէ մեզ հրաշալին Պղատոն մեծաւ զգուշութեամբ, ոչ աստուածաբանականն ամբառնալ, որ եւ ոչ էթէ յառաստեթիւնն արդելու միայն (227) զայն եւս յունականէն զտեալ վկայ քեզ ընձեռել, ողջ լեր»:

— Տաշ. ցուց. 160. Մ. (64), Լ. (69):

ՀԲ. ԿԲ. 1. 227.

Առ արքեպիսկոպոսն գլ. ԿԷ. «Պաղեստին աղեկտրացի, որ մերձ առ Եւնոմիոսն զարգացեալ, երաժիշտ էր ի պուլպոնտացիսն չու արարեալ ի կացրդի Դիմիդրեայ երգէր երգ ոչ մերկ այլ արգալիական մորթովք առջարոցն փողոս պղնձիս ինն եւ տասնեկի... բայց Տեմեդրի յայս հայեցեալ զիւրն կամեցեալ ցուցանել նըշանս, վերշարժիկ դողմամբ շարժեցեալ երկիրն եւ իմացեալ պաղեոնս աղղուսն սկսաւ յանկարծ կարաւել ոտամբն... բայց Պաղէտին պատուեալ ի Թումացուց ժողովէն եւ ձեր ոսկոյ նմա շնորհեալ ամի ամի եօթանց հազարաց... այլ քեզ սակա կուրիդ երաժշտի քեզ իմաստասիրեցի, զի մի դարձի ի տեղի իւր. այլ՝ այլ ուրեք տնօրինեցի ի քէն նախախնամեալ, զի զօրէն Պաղեստինայ տօնեսցէ Դեմետրի, ի ժողովին քումացուց կամ ի մողիւսանին, ողջ լեր»:

— Տաշեան ցուց. 160. թիւ 27, վիճեն. եւ մեր թիւ 42-ր ունին «Պաղէ(է)տին»: Մ. (65), Լ. (70):

ՀԳ. ԿԳ. 1. 228.

Առ տէր ԳՐԻԳՈՐ Եւ առ արքեպիսկոպոսն ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ. գլ. ԿԸ. «Յորժամ զմոռաւ անեմ զղիւրածախ սնտոի երազական կենցալոյս բաղմամբաւոր... (229) եւ

Թողցէ զիմա յանցանս եւ ողորմեսցի ա-
մենակալն Աստուած»:

— Տաշ. ցուց. 160. Մ. (66), Լ. (71):

ՀԳ. հդ. 1. 229.

Առ արքեպիսկոպոսն. գլ. ԿԹ. «Ի ձի
աշխատ (թիւ 42 ի ձի երաշխ) արիւնազոյն
հեծեալ զտէր ետես տեսողն երբեմն (+
թիւ 42 ի սպիտակախառն եւ երբեմն) ի
կառս լծեալ տեսանէր, իսկ Փլէռմէոս
(թիւ 42 Փռլիմէոս) քառիւք հոլովեալ,
եւ քէաս չափէր գիտովն (թիւ 42. եւ չա-
փէր գիտովն)... եւ թէ Աղէֆսանդրին
լիցի զուարակագլուխն յորջորջեալ, ա-
յսորիկ զօրեղացն եւ սուր ընթացիցն, ա-
յաքացւոց եւ կապադովկացւոց ի մէջ...
ապա եթէ ի պարէ պիտակին պարառեալ
հասանէ ի մեղ պատահ Թաղեոսեանն, ըզ-
նորայն զովեստ անդանդաղ ի մէջն իրա-
ւացի ընկալցի որակութեանց անանջա-
տախտ, ողջ լեր»:

— Տաշ. ցուց. 160. Մ. (67), Լ. (72):

ՀԵ. հե. 1. 229.

Առ հայրն ՎԱՐԱԳԱՅ գլ. Հ. «Աստուա-
ծայինն Մօսէս լիւրն աստուածեղէն մա-
տենին ի պիղծ կենդանիսն զկինքն վար-
կանիւր... (230) աւար հրամայեմ զնո-
սա զօրաց մերոց, ողջ լեր»:

— Տաշ. ցուց. 160, Մ. (68), Լ. (73):

ՀԶ. հգ. 1. 230.

Նորին առ ոմն. գլ. ՀԱ. «Լուաք թէ եկ
Պապնպաղակ, վարդանասարն պիտակ, /
դէշերարուն բուլղարաց, սպիտակափառն
Գիստրաս, / Այրարատեանն դազաթ եւ
կոնտրայինն կատար... (231) զի զկա-
տարեալն կերակուր տացուք իրր զքաջ
խոհակեր, ողջ լեր»:

— Տաշ. ցուց. 160. Մ. (69), Լ. (74):

ՀԷ. հե. 1. 231.

Առ առքեպիսկոպոսն եւ առ Տ. ԳԻԻԳՈՐ.
գլ. ՀԲ. «Ձանհամեմատ հարթութեան եւ
զանարդակ թեւալուծութեան բոլորն մա-
կացութեան ծայր ի ջումէ խոկման ծեր
սուրբ... (232) զայս պատուել ոչ անտեղի
թուիւր ինձ Պիքագորասին եւ ոչ եկլի-
դսին զիւտ մարդարեական իմն հոգւոյ
տեսչութիւն: Այսօրիկ սուղ ինչ ճեղ այժմ
սա ի մէջն իմաստասիրեսցի, ողջ լեր»:

— Տաշ. ցուց. 160, Մ. (70), Լ. (75):

ՀԸ. հք. 1. 232.

«Ձեռանդեանն խոստացեալ ճեղ բան զոր
ըզմայիր ի մէջն իմաստասիրել ճեղ, ա-
ւաղիկ այժմ զտենչումն քո ընձեռեմք ձիր
մատեան կրիտասայ ծերոյ, յայտնէ զորթ
տնկեալ Դիոնիսեայ, հետեւին եւ նմա
այլ ի ժամանակադրաց արեմացւոց եւ
եղադացւոց եւ բոլորի հեթանոսական մա-
տենադիրք եւ սկզբանն իսկ յայտնէ նոյնս
Կոիտաս այսպէս եղանակաւ... (233)
Արդ՝ սա մինչ տակաւին մանուկ տղայն
էր, պատրանօք խաբամար խաղուց խա-
րեցին տրտանքն եւ զինեալ յօշմամբ ի սան
ամանեալ, ետին ի վերայ Հեփեստրայ,
իսկ անդամոցն ի չամփուրս հարեալ ի վե-
րայ հրատին, զոր ի ճննեցեաց հոտոյն
աղղ եղեալ հօրն Արամագոյայ, շանթիւ
զտիտանս տանջէր, եւ զանդաման Դիո-
նիսեայ ի տապանակի եղեալ Ապոլոնի
որդւոյ իւրոյ յանձն առնէր, իսկ նորա
առեալ ի Պառնասոս տարեալ, անդ ուրեմն
եղեալ, յորոյ դրան տաճարին բուսանէր
որթն հրաշատեսիլ յորոյ միոյ յողկուղէ
եռապատիկ իննուց հազարուց ճմլիւր ի
միում սանի, բայց ի մեռանել սորա Դիո-
նիսեայ ի կաթլաց արեւնէ կարծեցեն բու-
սանիլ զնոսանս... բայց առ ի հրէից եւ
յառտուածեղէն մատենից, նաեւ ի քաղ-
ղեացւոց զԻսիսուքրէս իմանամք զորթ
տնկեալ եւ ի ծերոց առասպելաբանին ա-
սել յալառի եւ ստուղաբանն արկուռի,
զոր թուի ինձ ոչ նախուստ այսօրիկ քաղ-
կացութեան պատճառ, այլ իմանամք նախ
եղեալ այդիս եւ ապա ի մեծի ջրհեղեղին
ապականեալ, եւ ապա Նոյի ի մայրս ու-
րեք անտառի ի մնացելոցն ի ծայրս ծա-
ռոցն հատեալ կրկին տնկէր զնա. զի եթէ
ոչ այսպէս ինչ արդեօք, մի՞թէ ստեղ-
ծող զնա կարծեմք... (234): Կամէի ճեղ
այժմ զասկիպեանն եւ զհիպոկրատեանն
իմաստասիրել, որ յաղազս ողկուղի, որ-
թոյ եւ զինոյ... Ձի յայսմանէ ճաշա-
կեալ ի քաջ անցութեանց դադարեալ վա-
ղուրեմն զձեղ ազատեալ, ողջ լեր»:

ՀԹ. հք. 1. 234.

Առ տէր Դրիգոր. գլ. ՀԳ. «Աւաղիկ ա-
ռաքեցի ճեղ գոլ (մեր թիւ 42. գոլ. Վիեն.
թիւ 27-ը գալ) զեղեցիկ զեքսանակեալ
(թիւ 42. գեքսուակեալ. Վիեն. թիւ 27.
գեքսուակի) յենթակայն եւ ճախարա-
կեա մանուածոյ, այլ մեծ քան զսանն
Խեղուտոսեան, մակաւսսարէ եւ սանին
Ափոդիտեայ, որ կայ կառուցեալ ի վե-
րայ եռոտանոյն զապաթան կնոջ անդրը-

ւոյն ի ստադիւն, յիշեմ աստանօր եւ զպի-
լոպեան յորմէ խոյն յօշեալ խլրդանայր,
խակ պէլասն արտահանեալ եւ ոչ եւս ե-
րեւէր... (235) ցուցանէր զտարազ սանի,
եւ այս այբքան, ողջ լեր»:

— Տաշ. ցուց. 160. Մ. (71), Լ. (76):

Ձ. ձ. 1. 235.

Առ հայրն ԿԱՐԱՊԵՏԻՆ. զՂ. ՀԴ. «Ձտա-
րակոսական մականորոթեան վերոտա-
կան քոյոյդ խոհականութեան եւ որք բնդ
բեղ են սրբազանդ տառու ընկալայ...
(236) որ լոյրորովմբ միշտ խոկաս զխա-
ղաղութիւն, ողջ լեր»:

— Տաշ. ցուց. 160. Մ. (72), Լ. (77):

ՁԱ. ձա. 1. 236.

Առ ԱՆԻԳԻՍ Կառամարտիկ, ՏԵԼԷՏԵՍ.
զՂ. ՀԵ. «Լուաք (թիւ 27 վ. լուարուք)
Լթէ պատահեալ բեղ խօրոքիւնն որա-
կութեանն, եւ Լթէ ի մեղիական ցերմու-
լիւն, որ ի սիւնիքսականին (մեր թիւ 42
որ ի սիւնի քոսականին, Վ. թիւ 27, որ ի
սիւնիս սականին) տրամակայի եւ զի թէ
զատողական արձակումն արեան ի բաց
հոսեցուցեալ ի բազկէ աջի կամեցար զա-
տել... բայց զսա կոչեն ջերմութիւն սոսկ
եւ մի՞տ, քանդի ի ջերմինսն զորս ցու-
ցանէ նախասականն յիւրում եպիդիմիա-
կանն տրամաբանութեան սոսկ զնա գիտէ
եւ սակա նորա ասէ՝ Լթէ երեսկամի դա-
տել կարդ ի վեցերորդումն դաղարէ յեռ-
թեանն... (237) եւ տալ թեղ առողջութիւն
հոլուոյ եւ մարմնոյ, ողջ լեր»:

— Տաշ. ցուց. 160. Մ. (73), Լ. (78):

ՁԲ. ձբ. 1. 237.

Առ ՀՆԾԱՅԻՆ ԳՐԻԳՈՐ ՏԵԼԷՏԵՍ, սակս
որոյ ել ի վանաց եւ չոգաւ ի լեառն ՎԱ-
ՐԱԳԱՅ. զՂ. ՀԶ. «Աստուած բնակեցու-
ցանէ զմիակրօնսն ի տան եւ հանէ զկա-
պեայսն քաջութեամբ, եւ զի՞նչ բարի է
եւ զի՞նչ վայելուչ... (238) վասն զի բն-
թերեալ է մեր ներկուս վերծանութեամբ
զմատեանն երկրորդ ս. Սեդրետարոսի
Է անտի զփորձ առեալ էմք զլերանցն իմաս-
տասիրել... կամ որ յՈւմպիոսին աճապա-
րէր ծայրս կանել, զի բնդ Ապոլոնի թը-
ռուցեալ երթայցէ ի Կրիտէ սակա աւե-
տեացն հօրն Արամազդայ, կրկին թաղա-
ւորելոյ ինկելոյ յերկնուստ, (239) կամ
զԱռնիքոնին ի Պառնասոս երկրաբաւն վա-
ղեալ, զիտեմ եւ զԲիւրասպի ի լեառն Տա-
բաւանդ որ է Կնետոռոսն Պոնտիայ, ոչ

մոռացայց զՍպանդիարն ի Սաբալանին
կալով յերին, կամ զմերն Արտաւազ ի
ծայրս Ալլապիադայ ի Մանսփոնն, զայսու-
սիկ տարազ տարացուցի առաւել քան ըզ-
րիւրսն մեղ պիպտասնել (թիւ 42 վիպա-
սանել) ոչ զԺուարին... Արդ զրեա՛ նա-
մակ պատասխան, զկնի հրեշտակացդ ա-
ռաբեա՛ եւ զուր ողջ լերուք»:

ՁԳ. ձգ. 1. 240.

Առ ՀՆԾԱՅԻՆ ԳՐԻԳՈՐ ՏԵԼԷՏԵՍ. զՂ.
ՀԷ. «Ի խաժատում խուժանէ խաղմո-
խուռն ամբոխ խոնկոյց զմեօք բակառա-
բար բարբարոսաց, բաղմարեղուն հնա-
րիւք մախացեալ բնդ մերոյս կրօնից...
(241) ոչնելով յամենայն նկուսեան մե-
րում ալօթիւք ձեր, ողջ լեր»:

— Տաշեան ցուցակ, էջ 160, Մ. (75),
Լ. (80):

ՁԴ. ձդ. 1. 241.

Առ ԳՐԻԳՈՐ ՀՆԾԱՅԻՆ ՏԵԼԷՏԵՍ. զՂ.
ՀԸ. «Ջրէլտն ի մեղ տոփումն ընաւո-
րականի եւ ստորադասեալ (Վ. թիւ 27.
ստորադրեալ) Երկտութեանն (թիւ 42 եւ
թիւ 27, Երկատութեանն) յարմարական
եւ զեղեցիկապէս զվայելչական տրամա-
խոհութեան ըստ նախին զոյացութեանն
(243) ի մեծ տառակնիւք առաջին ստեղծ-
չին վկայութիւն ողջ լերուք»:

— Տաշ. ցուց. 160, Մ. (76), Լ. (81):

ՁԵ. ձե. 1. 243.

Առ ոմն կրօնաւոր. զՂ. ՀԹ. «Ջրիւս-
տոսապեկաց եւ զխաչակրօն սրբազան
անձնացելոյց անձին թաղկաբա խոռու-
ցելոյց հերթի, որ զօրէն Յօհաննու չառա-
ցեալ մարմնական պիտոյիւք... ըստ օրէն
զի Գրիգորն յիւրում ներքողական աստ-
ուածաբանութեանն արժանի գովեստի
վարկանի (գիտութեացեալ հերս եւ զթաղ-
կեալ վարսա)... (244) Այլ գիտեմք զի յօ-
ժարութիւն սրտից ստիպէ զբեղ առ մեղ
զայլ, աչպէս եւ զմեղ գիտացեալ, զի սի-
րով ընկալայց զբեղ, ողջ լեր»:

— Տաշ. ցուց. 160, Մ. (77), Լ. (82):

ՁԶ. ձզ. 1. 244.

Առ ՀՆԾԱՅԻՆ ԳՐԻԳՈՐ. զՂ. Ձ. «Ձիա-
զարդ սակս բաղմաթերթութեան եւ յոյ-
նարեղուն մարմապոյն մտանկաց, որ ի
նեբրոյ թերթից տե(ր)ւոյն ստորակայ-

Լալ... րայց խնդրելի է նախ իսկ քիւղ... (245) Հագարս ոչ է ըստ մերս լեզուիս, այլ դաս ի պարսից տառալ ընտանեցուցեալ մերոյ լեզուիս որպէս պէրակդ, զի միակդ յոյն բարբառով նշանակէ դառաջին... ոչ զիտեղ մեզ եթէ ի տեղի հազարի որպէս մերն թուէին տասն հարիւր, որպէս վերք քանովն, եթէ այլ ինչ ոչ զիտեմ, րայց զհազարդ խաւարտ յունարէն առի մառուլ, որ նշանակէ, եթէ ի մայիս յուլիս պարտ է ճաշակել եւ այլ ոչ բնաւ իսկ րատ պարբեւին քաիւ ախիւքն փքացուցիչ եւ ուռուցիչ փորտուեաց... (246) որ արտրթելի է քեզ սակս զլիտդ քո ջերմութեան եւ խկապատիկիդ դովութեան, ողջ լեռն: — Նամակիս անմիջապէս կր կցուի 9 տող ունեցող հատուած մը, որ « չորս եւ երթակայք տրամախոհութեան... » բառերով կը սկսի:

— Տաշ. ցուց. 161, Մ. (78), Լ. (83):

ՁԵ. ԺԵ. 1. 247.

ԳՐԻԳՈՐԻ փիլիսոփայի ներքողեան ի ս. խաչն աստուածընկալ. Ձա. «Օրհնեալ ես փայտ կենաց / բարերանեալ երկրպաղեալ // Ձբէն մեզ զուշակեաց / նախ մարդարէն վերադռեաց... (250) // Ձի ի քեզ սպաւիւնեալ / իմ յուսացեալ ապաստանեալ // եւ քեւ զերբորդութիւնն / միասնականն զաւանեալ»:

— Տաշ. ցուց. 161. Մ. (79):

ՁԸ. ԺԲ. 1. 250.

Նորին յաղագս խաչանշան գաւազանին, զոր ընծայեաց Տ. ՊԵՏՐՈՍԻ ՀԱՅՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ասացեալ վխարիւրդ խաչին. ՁԲ. «Ընծայեմ քեզ տարեկան / նորոյս հասեալ ձեզ (Վ. թիւ 27. Բեգ) բարութեան // Պսակս քաղցրութեան / ամիս եկեալ պարտութեան // Յուզ նեցուկ եւ զուազան / մական տուեալ հաստատութեան... (251) // Եւ մնացեա տէր յողնարան / ամօք աթոռք սրբութեան // եւ Քրիստոս փ. յ.»:

— Ունի քանի մը արդէն յիշուած զիջարանական ակնարկներ. տե՛ս Տաշեան ցուց. 161:

ՁԹ. ԺԲ. 1. 253.

Կր յիշուի տաղաչափութեան մեկնութիւնը, որ ինչպէս բովանդակութենէն կ'երեւայ, սղղուած է վերոյիշեալ նամակի հետ Տ. Պետրոսին. «Հայներգութիւնս այս, ոչ ըստ մերում հայներգութեան է

մասն քերթածոց, ներս առեալ ստորոգութեամբ եւ ողեալ է հայներգութիւնն ի հա(ն)դինսյ կարկատուն րան եւ կամ ի սարդէ ի մեհակէ պար զուլ Երզնի զեմեքական քերթածոն: Այլ տաղ է հոմեքանական չափաբերալ րատ ելլեմացւոցն: Իսկ րատ եքրաեցւոցն կ'ընեալ եւ րադկացեալ է եռաստանեալ, եւ երկից քառից միոյ քառէի, եւ շարամանեալ տմանափօք երկարացեալ քսան եւ չորից, ամբողջ բերելով անդուստ եւ դոտքն պարզք բերնոտասան, զի մի պարլտն տրոյմացի հարեալ որպէս զլիտմիդեան դոտին իմ պարչապար, զմերովս ծիծաղեցել աւրութեան զործառնութեան, քանզի ոյնք քաջաց է եւ բերէ քաջ ուրախս, այս զկնի րազմամանկանցն աւարտեալ մեծալերջութեամբ, վեց անկեամբք յանդաւորեալ, քառիւք ձայնաւորօք ոյիւ, հիւնիւ, ալբիւ, եշիւ, իսկ երկուս րազածայինք, թոյիւ, նոյիւ եւ յողաւորեալ նոյիւ, իսկ րազիւցեալ թոյիւ, փաղառութեամբ եւչիւ, ալբիւ եւ վարազմամբ ոյիւ, հիւնիւ միոյ եր երկամանակաւ եւ միոյ սլիւ եւ երկուց ձայնորդաց: Իսկ շարակայացեալն եթէ քերթողապէս ոք նկատեսցէ, ի քառից տասանց չափաբերալ զտցի. րայց ոչ է ինձ ստիւալ ինչ ներտրամախոհութիւն սակս րազաղանութեան, որ իսա մականութիւն: Քանզի ի թուականութենէ եւ յերած չտականութենէ, եւ յաստեղաբաշխութենէ, շարաբարձեալ յինքեան ունի: Սակայն մեծի տեսութեան ունի պէտս եւ որք ոչ էն հետեւեալ տրամախոհութեանս այս մեծի լուղութեանս, զոր հաղիւ հաղ ոք կարացէ ներուշեղադոյնս առնել, մի այժմ հետեւեցի ճեմարանի: Այլ քեզ որ ծալրադոյնդ ես լոյս եւ դամբարափայլ ջահաւառութեան պայծառանաս եւ լուսաւորիս որ քեզդ հետեւին լուսափայլ շաղկապ, այլ ինչ յայտնի է. վասն զի րատ սրովբականն զերունակութեան մակեւոտական հեղումն ի ստորակայեալն առ ի ծալրադոյն արիւրոյն փերեկի, սապէս եւ քեւ, եւ ի քո հաւատացեալ հօտ, ողջ լեր փոխան Յիսուսի»:

— Տաշեան ցուցակ, էջ 161:

— 255-8 ցանկ սոյն մատենիս:

Յիշատակարանք.

ա. 1. 252.

Աստուածապաշտութեամբ րարդաւածեալ եւ իմաստութեամբ առատացեալ շքեղաւոր եւ փառաւոր իշխանս մեր Գրիգոր Մագիստրոս, որդի էր Վա-

սակայ նահապետի ի պարթևական ազգաբանությունն է. Լուսաուորչին մերոյ, որ յաւուրս ժամանակաց թուականութեան մերոյ ԴՃԴ-ին երևեցաւ, ի ժամանակս գերապաշտ աբգայութեանն յունաց Կոստանդեայ Մօնօմախին, որ եւ յայս արքայէս Կոստանդայ իշխան կացուցաւ ըստ իմ անհաղատ Տալոմոյ, սա ունէր որդի մի Վահրամ անուն, որ զառաջինն աշխարհավարեալ իշխեցող զօրաց եղև ընդ հօրն իւրում, եւ ապա զմիայնութիւն սիրեալ առանձնացաւ, որ ինքեքնօք արքային Գագկայ ի յունաց կայսերէ նրատուցաւ Կաթողիկոս Հայոց, եւ իբրև ձեռնադրեցին փոխալ զանունն անուանեցին Գրիգոր, որ եւ մականունեցաւ Վկայասէր, վասն սիրելոյ զհառս եւ ըզպատմութիւնս ս. վկայից: Այս Վահրամ ունէր թոյր մի յորմէ ծնաւ Ապիրատն եւ Ապիրատն անտի ծնան չորեքինք աշտօքիկ, Վասիլ իշխան, Գրիգոր Կաթողիկոս, Ներսէս Շնորհալի, եւ Մարիամ ձգնաւոր, որք եւ կարգաւ յիշատակին ի սոյն իսկ Ներսիսէ ի գեղեղեալ հոմարանութեանն իւրում, ուր եւ զհառս իւր Մագիստրոս գերապետելով ըրարհուշակէ, զի չքեղապանծ իշխանս մեր ճոխացեալ էր առաքինութեամբք, մինչ զի ըստ զործնականին զպանծս իւր յանձինս տնականց սերմանէր, որոց եւ այրեաց խնամածու լինէր, զարդիւնաւոր անձինս ժողովէր, ըզհոյս վարդապետաց պատուէր, զկրօնաւորս յարգարէր, զվանականս սիրով յանձանէր, զեկեղեցիս շինեալ վայելչացուցանէր եւ հանապաղ զաստուածաշունչ գիրս վերծանէր եւ ըստ տեսականին ելլապակն ըրարհուշակէ ինքնուն ելով, ըզմատեսակ իմաստութեանց մակացու էր, որպէս ի զրոց աստի զուցանի, որ հոմեռական տաղաւորութեամբ եւ պաշտոնական տաղաւորութեամբ վայելչարանեալ ընթացք շարադրութեանցս՝ իբր մատամբ զուցանեն զորքանութիւն զգոնութեան հեղինակին եւ վարեալ զկեանս ուղիղ հա-

ւատով փոխեցաւ առ հայս իւր, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եկեղիք»:

ա. 2. 258.

Յանուն գերապետելոյ ամենասուրբ Երրորդութեան ... յիշեցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր, գլխունայ ստորանկալ ... անխմաստ յարութիւն իբր էրեցս, որ տենչմամբ փափաքեցայ սոյն մատենիս՝ զրել հոգամած ձեռամբս ... աւարտեցաք ... ի եւ անպակաս ըստ պապականութեան օրինակի, որ եւ կոչի Գրիգոր Մագիստրոս իշխանի գրութիւնք, որ յայտ առնէ ընթացողաց ըրարումն անուշահոտ ծագկանց ... Եւ եւ ապիկարս ... աւարտեցի պա ի թուականութեանս փրկչին մերոյ 1837 եւ հայոց թուականին ՌՄՁԶ-ին օլոստոսի Գ-ին, մի ոք զիս աշխատ առնեցէ վասն զրին խոչորութեանն եւ զրազարձին եւ վանկին, զի ըստ օրինակին հետեւելով ընթացայ, եւ թէ սղալ ինչ պատմիցի՝ ոչ է ի կամաց մերոց, այլ ի պակասութեան մտաց եւ ի մոռացութեան: Աղաչեմ սիրելի մաքրամիտ եղբարս իմ յցուցանէք իմաստութեամբ ձերով, զի ի ձերութեան եւ ի մարմնոյ տկարութեան զոյով եւ եւս յոյս աչացս նուազեալ էր եւ զի կար ապրան էր հիւրոյս: Աղաչեմ ... յիշեցէք ... զհայրն իմ տէր Մատիս Յոնաննէս քնոյր քահանայն եւ զմայրն իմ Երիցկին Բարբրոնն եւ զհայրն մեր տէր Դուկասն եւ Յարութիւնն հանգուցեալք ի տէր ... աղաչեմ ... յիշել ի ըստ ին հարգեց հանգուցեալ խաչատուրի որդի հանճարիմաստ պարոն Նիկողայանն՝ զի նա ետ զգաղափարն սոյն մատենիս ...: ... զի այս զրգուկս ոչ ամենայն ուրեք զտանի, ինչոյն իմ քահանայական կարգիս այս է, զի ի ընթերցումն ձեր յաւ եւ մաքուր պահէք, ոչ կեղտուղք զթուղթն եւ ոչ պատուղք սիրով ընթերցուեք, զի զանձ իմն է պատուական»:

42

ԹԻԻ 42.

ԱՆՈՒՆ Գրիգոր Մագիստրոսի բուզրեք. Նիսի Խոյնարական բուզրեք.

ԿԱԶՄ Ընկած.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գեշ. գրեքէ բոլոր բուզրեքն ծայրերը այրուած.

ՄԱԳ-ՊԱԶՊ.

ԴԱՏԱՐԻ ԹՂ. ա-ք. եւ 234-242.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 20,7×17×1,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին 16,2×12.

ԹՈՒՂՈՒՆ 124.

ՏՈՂՔ 26.

վերնԱԳ-ի-ր-ի
Գ-ի-ր Նոսրեցի-ր անցման.
ՄԿՁԲՆԱՏԱՌ-Ի
ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԳ-Ի ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.
Գ-ՐԻՉ
ՍՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ դար).
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻԻ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ Նուէր Գէորգ արքեպիս-
կոպոսէն Խորէն Աշգեանի վամահայ-
րութեան օրով.
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Մաղիստրոսի թուղթերու այս երկրորդ ձեռագիրը գրուած է հաւանականաբար տնցեալ դարուն սկիզբները: Թիւ 41-ը չափ աւելի ընտիր ընթերցուածներ ունի քան մեր թիւ 42-ը որ վիեննական թիւ 27-էն զերայանց է: Մեր նախորդ օրինակի ցուցակին մէջ արդէն կարգ մը կա-րեւոր տարբերութիւններ մատնանշուած են:

Էջ 1.

ՏԵՍ թիւ 41, Լ. խոսելով հին ա-ղանդներու մասին կ'ըսէ. էջ 18. «այնք վաղապէս լուծեալք արտաքսեցան յեկե-ղեցոյ... որք մինչեւ ցաւուրս երանել-ւոյն նպիփանու՝ զորս յիւրում սրբազա-նին մատնեմին յիշատակէ, զորս պարու-նակացն անուանեն, և որ զկնի նորա ս. կիւրղէ և դարձեալ որ զկնի նորա երեւ-եալք յայոց հարցն մեր...»: Երանելի քա-հանապաղեսն մեր սուրբն Յովնանէս և վարդապետն Ամանիայ զրեալ զչարսիա-րութեան նոցա զսարսափելի հերձուածս...»: — 21. «... և միսն Նիկանորա, նշանակեցին մեզ, եթէ յայնմ պղծանոցի խրճթին, զթուղթսն առ անօրէն առաջ-նորդն Յեսու եկեալ յիւրաքանչիւր զա-ւտայց: Այլէ՛... և խուզեալ մեր՝ դտեալ ընթերցաք, յի չարաչար կախարդու-թեամբ և հաշօտութեամբ, նաեւ յայդմ դաւառէ զմէնջ տրտունջ յարձեալ և բա-զում չարութեան բանս...»:

Էջ 25.

ՏԵՍ թիւ 41. Բ. «Թոնդրակ» և «Թուլայեցեաց» անունները կը ստուգա-րանուին հին ձեւով. էջ 25. «... դանուն տեղւոյն Թոնդրակս անուանեն, զի անու-նըդ այլեւման նշանակէ պատշաճ գոյ... լայց գուր յորժամ այժմ բնակէքք եթէ ստուգարանեցէ որ ուղղակի, քուլայդ ցլուեալ անուանի, կամ թուլացեալ յան-գամոց դարձեալ, իրբեւ զինում խրակեալ

և խաւարեալ և խորամբն բնակեալ: Չորիք ձեր մանկական համարկօրէն հիբու-թեան առեալ ընթերցաք, զոր առ մեր լուսաւորչէն հոգոց աթոռակալն սրբոյն առաքելոյն Թաթչոսի և նորին որդիացե-լոյն...»:

Էջ 30.

ՏԵՍ թիւ 41. Դ-ԺԶ. էջ 103. Բան իմաստասիրական զոր ստացեալ է մեծին փիլիսոփային Գրիգորի Մաթիստրոսի յիւր անուն, տես թիւ 41. ԿԴ. Գամպատական և այլն. և Գ.

Էջ 105.

ՏԵՍ ԱԴ. «... Արդ առեալ զգորս մա-րաց չորաւ ի վերայ քահականացն և արդեալ ի ձածուկ պատրաստէ դնոսա յեզր անձուկ ձորակին և աշպիսի խաղչիս ծպտեալ... աշպէս մատնէր դնոսա (բարտաւան) մնայր ինքն կենդանի... քանզի սա անկեալ ի ձեռն Սաքիին կոչե-ցեալ խորհրդակցի արքային... մեռու-ցանէր զնա և առ նոյնինքն եզերն դե-տոյն Գարմիան կոչեցեալ հանդէպ պա-րանից, նորին կաշկառեալ վիժօքն ի տե-սիլ անցաւորացն թողոյր զնա, ոչ թողից չասել և զխարդանական երկպառակու-թիւն մոլորութեանն որ առ Փերափտիս ի ձեռն հօրն զործ իւր, ոչ ևս Բիւղականին Բրաքսիդիս որ առ Թեոպոմպոսիւ Ղա-կեմդոնացեալ, ունիմ քեզ և յայսմ վայրի զածականին կիւրծոցի...»:

Էջ 1062.

ՏԵՍ թիւ 41. ԼԶ, ԼԵ, ԼԸ, ԼԹ, ԺԵ, ԺԸ, ԺԹ—ԼԲ:

Էջ 1592.

Խ—ԿԳ. էջ 200-էն կը չարունակուի. ԿԵ—ՀԵ, ՀԹ—ԶԶ:

Վերջին նամակին էջ 241 կը հետևի քերի նամակ մը որ «Չորս էն Լեթակայի տրամախոհութեան յեղանակս մակացու-թեան, Լեթադրութիւն իրաւացի Լալլըն» — տե՛ս ԶԶ — իսկ նոյն ճառի 5-րդ տողէն սկսած շարունակութիւնը «Կոնտաս ծեր (թիւ 41 ձեր) յայտնէ զորթ տնկեալ Դիո-նեսեայ հետեւին եւ նմա Լալլըն» մինչեւ

Վերջը բառացի նման է թիւ 41-ի ԶԳ-ին (համառ.) :

էջ 223շ.

Տե՛ս թիւ 41. ԶԼ—ԶԸ Լ ԶԹ :
231—33 Վերջին տարին երու զրուած ցանկ մը :

43

Թիի 43.

ԱՆՈՒՆ Յաղագս երգոց Սաղմոսարանին եպիսկոպոս եպ. ի կիպրացոյ եւ Սաղմոս.

Նիիթ Ողորկեալ հասարակ քուրք. 15—16 եւ 330—1. մագաղաք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ, զարդերով, կապերը քաւում.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻՔ Ոչ այնքան լաւ, սկիզբէն քուրքեր են ինկած, ինչպէս նաեւ 322-էն եւ 323-էն առաջ.

ՄԱԳ—ՊԱՀՊ. 329—30. հին մետրոպեան փոքր երկաթագործ հատում մը Հ. եւ Ն. Կտակարաններու վաւերական-ներու եւ անվաւերներու մասին, դրժ-քախտաբար ծայրերէն կտրուած. Հ. Կտակարանէն կը յիշուին՝ 1) Արա-լածոց, 2) Ղետացոց, 3) Բ. աւրի-նաց, 4) Ա. քաղաւորութեանց, 5) Առակաց, 6) Ամբակումայ, 7) Եսայ-եայ գրքերը: Նոր Կտակարանէն կը յիշուին՝ 1) Հռոմայեցոց (?), 2) Տիմոթէոս Ա. Բ., 3) Թեսալոն(ի-կեց)ոց (?), 4) Տիտոսի, 5) Ե-փեսացոց Առաջին եւ երրորդ քուր-քեր, 6) Գաղատացոց, 7) Փիլիպե-ցիս, 8) Կողոսացիս: Ունի նաեւ կի-սատ վերնագիրս «Անվերնագիր եւ տնտեսութեան զրեցաւ ի Պա(ւղոսէ)».

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 15ա.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 13×9,5×5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 8×5,3.

ԹՈՒՂԹԻ 330.

ՏՈՂԻ 17.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմրագիր.

ԳԻՐ Բարագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ Զարդագիր, գեղեցիկ գու-նագարդ քոչնագրեր, տե՛ս մանա-ւանդ 16ա խորհրդաւոր եւ մարդագի-րը, որը վնար եւ ծնծղող զարնող 2 այրեր կը ներկայացնէ:

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴԻ ԹՂ. 8 կանոն սաղ-մոսներու սկիզբը ոսկեգոյն, կապոյտ,

կարմիր եւայլն ձուածեւ զարդեր, մի-ջանկեալները ընդհակառակը ոսկե-գոյն չեն: Գեղեցիկ է մանաւանդ 16ա. ի լուսանցազարդը: Սաղմոսնե-րէն շատերը լուսանցազարդեր ունին. կան եւ մարդագարդեր եւ խորանք. օր. 41, 76 = Մովսէս. եգեկիա = 232բ. Եսայի 197բ. խորանք տես 32բ. 135բ. եւայլն, ըստ իմաստին.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԹ ԹՂ. 15բ. Դաւիթ վնար ի ձեռին, քաղմած իր գանիւն վրայ, զըլ-խուն ոսկեծոյլ ժանիւտը քաղ: Ամբակումայ մ. (306ա), Յովնանու մ. (270ա), Եղեկիայի ք. (232բ), Եսայիայ (197բ), Աննայի (155ա), եւ Մովսէսի (116բ. տ. վ.) պատկեր-ներն ալ իրենց ընծայուած օրհնու-րեանց կամ աղօթից քով իբր փո-քրադիր գեղեցիկ լուսանցազարդեր են դրուած.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ. 16ա. գեղեցիկ խորան, ո-րուն մէջտեղը քաղազարդ Դաւիթն է քաղմած, ձեռքին սաղմոս՝ վրան «Ե-րանեալ է» գրուած.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆԻ ԹՂ. 46ա. 81բ. 122բ. 159բ. 200ա. 234բ. 271բ. ուրեմն ա. կանոնին յաջորդող միւս 7 կանոնե-րու սկիզբը միշտ լուսանցազարդով հանդերձ.

ԳՐԻԶ Յովանէս Կրօնաւոր.

ՍՏԱՅՈՂ. Տ. Յովանէս Ուռեայեցի եւ իր որդին.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ 1056 = 1607.

ՏԵՂԻ Տիգրանակերտ = Համիր (Ամիր)

Ս. Սարգսիս վանքը.

ԾԱՂԿՈՂ Գրիշը.

ԿՆԻԻ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ. 326ա.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ Արմաշի վանքին վանա-հայր Տ. Ե. եպ. Դուրեանին ձեռա-գիրներէն.

ԲՈՎԱՆԴԱՌՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 1ա.

Երանելոյն ԵփիփԱնՈւ ԵփիՍկոփՈՍԻ ԿիՊՐԱՅԻՈՅ, յաղագս երգոց սաղմոսա-
րանին. «Ջամնայն ինչ զոր ասաց Հայրն
մեր Աբրահա, զոր յուեալ էր նորա ի հո-
պեկիր ծերոյն, րաւական համարեցաք
պատմել փոքր ի շատէ եւ զնէլ ի տեղի
տաղարանի... (14ր) Արդ ամենայն սաղ-
մոսացս պատճառ ինքն սքանչելին Դաւիթ
է եւ ի նմանէ այլք պայծառացան»:

— 3ա. «... 72 քարգլանիչքն կատա-
րած ասացին: Ակիւղաս եւ Թեոդիտոն
յաղթահարութիւն ասացին: Իսկ Սիմաֆոս
յաղթութիւն ասաց... — 4ա. Խրանա-
տուիքն «զովեցէք զտէր» Թարգմանեցին:
Իսկ եքրայեցին Թէ քարի է սաղմոս: Իսկ
Սիմաֆոս անթարգման իսկ Լթող, իսկ
Թեոդիտոն, Թէ զովեցէք... — 4բ. Իսկ
որ ասէ երկ աշտիճանաց Թեոդիտոն, Երկ
ասաց՝ Էլից: Իսկ Սիմաֆոս եւ Ակիւղաս
երկ յելս, եւ յայտնի են այսուհետեւ ելք
եւ աշտիճանք...»:

— Տպ. 1) Աթանասի յառաջարանու-
թիւն սաղմոսարանին. Կ. Պոլիս, 1801,
էջ 55-69. 2) Զոհրապ. Աստուածաշունչ.
1805. հ. Գ. 1-4. 3) Տպ. 1860, էջ 535-66
տես նաեւ ձեռագիրեր Տաշեան ցուց. 1083.
— Հմմտ. տարբեր խմբագրութիւն մը մեր
թիւ 11, Իէ:

16ա-էն կը սկսի բուն սաղմոսարանը:
Ձեռքիս տակ եղած Կ. Պոլիսի 1895-ի տը-
պագրութենէն կը տարբերի ձեռագիրս
նախ՝ իւրաքանչիւր սաղմոսի վերնագրի
մէջ տուները եւ երբեմն «գրողա»ները
յիշատակելով, օր. 17ա. Բ-րդ սաղմոսը
ունի «տունի Զ (6), անվերնագիր ի հե-
րրայեցուց. երկոքեանն սոքա եւ ընդ մի
համարեալ են». երկրորդ՝ ուղղադրական
եւ րառական տարբերութեամբ, այսպէս
ա. սաղմ. «ի ճանապարհի մեղաւորաց
(տպ. + նա) ոչ եկաց, եւ յաթոռս ժան-
տից նա (տպ. — նա) ոչ նստաւ... ոչ
այսպէս են ամպարիւտք եւ ոչ այսպէս
(տպ. այնպէս), այլ որպէս հողմ գփոշի,
զի հոսէ ի վերայ երեսաց երկրի (տպ.
այլ որպէս զփոշի զոր հոսէ հողմ...)»:
Բ-րդ սաղմոսի 3-րդ տունէն ետքը 4-րդ
տունէն առաջ, 17բ. ձեռագիրս ունի հան-
գիստ վերնագիրը, որ տպագրի մէջ կը
պակսի: Է-րդ սաղմոսի 16-րդ տան վերջը
ունի «Եւ ծնաւ զսիւսիմոնիս» (տպ.
զանիւրաւութիւն) եւ այն: Երրորդ՝ բացի
տպագրի պէս եւ անոր կարգով 150 սաղ-
մոս պարունակելն ձեռագիրս ունի յա-
ւելուած մըն ալ ուր կը յիշուին. — 304բ.
«(1) Տունը Զ զորողայս Իւլ, փոխք կա-

նոնիս ԼԲ, տունը 3Լ: Զորս կանոնիս
տունք ՌՅՄԴ: Ութ կանոնիս սաղմոսացս
Դաւիթի տունը ՍՆՁ, զորողայք ՄՁ, փոխք
ՃԾ»: Այս ծանօթութեան կը կցուին

Բ. ա. 2. 305ա.

Այս սաղմոս ինքնադիր Դաւիթի արտա-
քոյ թուոց ի ժամանակի զի էլ նա նահա-
տակ ընդդէմ Գողիաթու առաջի սաւուղի.
«Փոքր էի ես լեզրարս իմ եւ կրտսեր ի
տան հօր իմոյ...». «տունք Զ կատարե-
ցաւ երկ սաղմոսաց Դաւիթի փառս Բրիս-
տոսի Աստուծոյ մերոյ»:

Գ. ա. 3. 306ա.

Այսօր Ամբակումայ մարդարէին. «Տէր
զուր քո յուայ եւ երկեայ տէր Հայեցայ
ի զործն քո եւ զարհուրեցայ». — տունք
ԻԶ: Զորից զորողայիցն օրհնութեանցն
տունք ՀԴ. իսկ միահամուռ ամենայն
աւրհնութեանցս ութ զորողայիցն տունք
ՃԶ, իսկ փոխք Ժ:

Դ. ա. 4. 309ա.

Աղաթք Մանասէի թաղաւորին. «Տէր
ամենակալ Աստուած Արրահամու... »
տունք ԺԷ:

Ե. ա. 5. 311բ.

Աւրհնութիւն Մարիամու Աստուածած-
նին. «Մեծացուցէ անձն իմ զտէր...»: Տունք Ը:

Զ. ա. 6. 312բ.

Աւրհնութիւն Զաքարիայ հաւրն Յով-
հաննու. «Աւրհնեալ տէր Աստուած Իս-
րայէլի որ յայցել եւ արար փրկութիւն
ժողովրդեան իւրոյ»: Տունք Ժ:

Է. ա. 7. 313բ.

Աւրհնութիւն Սիմէոնի ծերունոյն.
«Արդ արձակեա տէր...»: Տունք Բ: Մե-
ծացուցեա տունք Ի:

Թ. ա. 9. 314ա.

Աւրհնութիւն երկց մանկանցն. «Աւրհ-
նեալ ես տէր Աստուած հարցն մերոյ...»: Ընդամենը 60 տուն:

Զորրորդ՝ իւրաքանչիւր կանոնի վերջը
դրուած է առանձնաւորապէս 1) Մաղ-
քանի, 2) Քարոզ եւ 3) Աղօթք. այսպէս

ա. կանոնին վերջը. 43բ. մ. «Քրիստոս է իմ Աստուած եւ փառաւոր տոնեմ զնա...» ք. «Վասն ի վերուստ խաղաղութեան եւ փրկութեան...» Աղ. «Տէր տուրնջեան եւ զոյսացիչ զիշերոյ...» եւ «Զքեզ որ յամենայնի զթած եւ մարդասէր...» Բ. կանոնին վերջը — 79ա. մ. կանոնիս «Տուք փառս Աստուծոյ, տուք արհնու-թիւն...» ք. «Վասն ի զիշերի եւ ի տը-ւրնջեան եւ յամենայն ժամու...» Աղ. «ի զիշերի եւ ի տուրնջեան եւ յամենայն ժամու զքեզ աղայեմք...» եւ «Հովիւ քաջ հովիւս րարի եւ յաւիտենական...» Գ. կանոնին վերջը. — մ. կ. «Դու ես Տէր մեր, զու ես Քրիստոս Աստուած փրկիչ մեր...» ք. «Վասն ուղղելոյ զչնացս մեր ի ճանապարհս խաղաղութեան...» Աղ. «Տէր երկնի եւ երկրի Արարիչ ամենայն արարածոց...» եւ «Քում ամենազօր եւ յաղթող տէրութեանդ կրկնի ամենայն ծունր...» Դ. կանոնին վերջը մ. կ. «Բարձրացաւ եկզեր իմ Աստուած...» եւ մարտիրոսաց «Քարեխաւսութեամբ եւ մաղթանաւ սրբուհւոյ Աստուածածնին...» ք. «Վասն գտանելոյ մեզ շնորհս եւ ողորմութիւն...» Աղ. «Գոհանամք զքէն Տէր Աստուած մեր, որ զարթուցեր ըզ-մեզ» եւ «Կենդանարար զարութիւն եւ աղբիւր անմահութեան...» Ե. կանոնին վերջը միայն մաղթանքս «Ուղաղութեանց տուող Քրիստոս, զխաղաղութիւն...» աշպէս եւ Զ. կանոնին վերջը մաղթանքս «Յոյս կենդանութեան, յոյս եւ ապաւէն փրկութեան Տէր Փրկիչ...» Ե. կանոնին վերջը մաղթանք կ. «Եկեացն աղօթք մեր ի տաճար ս. բո...»:

Ժ. ա. X. 319ա.

Սաղմոսի ներքող մը արձակ լեղումով. «Աստուածատունկս այս հոյիարողքով բուրաստուն, սաղարթաթիթիթ յոյնալը-տուղ հոյ բիւրաբանութեամբ բեղմնաւո-րեալ, մանաւանդ ջնարս բաղմալարմար սրոյաչուք երկնաւորին հարսնս եկեղեց-ւոյ... (321բ) զկեանս մեր սյաճառացու-ցանէ ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր որում Ժ. յ. յ. ա.» Ապա երկրորդ վերջաբա-նութիւն մը — «աւրհնութիւն եւ զովու-թիւն յ. յ.»:

Յիշատակարանք
ա. 1. 322ա.

Սկզբէն թերի յիշատակարան մը Յով-հաննէս Գառնեցիի. «... Ապա ճանա-պարհը արարեալ զնացի ի մայրաքա-

ղաքն մենաստանից ի Հաղբատ եւ զտի գրած ի քարգմանցացն սաղմոսարան, զոր առեալ սուրբ վարդապետքն Յսիան-նու որ սարկիւազն կոչիւր, աչն որ ըզ-տումարն երեւցոյց զհին հային, եւ նա սերմանեաց զայս ուղիւ եւ զուզուր սաղ-մոսս, որ ումաց այլն այլ քուի սա, բայց զու սիրելի ընկալ զաղափար, իրր լա-զում երկամբք ստուգեալ: Այլ եւ զայն քանքն որ կասկածաւոր քուի քեզ՝ քացէ ի քաց եւ գրեալ խապէս գրուած են յու-սանցքի վրայ, ԺԳ, 8-ի (= վեր. տպ. ի ԺԳ, 5-ին) «զի Աստուած է յազգս արտա-րոցի» (տ. նաեւ նման տպ. ի) — տեղ, «ՅԱՐԿԱՍ արտարոց», եւ ԺԳ, 9 (= տպ. ԺԳ, 6) փոխանակ «զի Տէր է յոյս» — յուսանցքի վրայ «այլ Տէր է յոյս...» — ԺԶ, 10 (= տպ. ԺԶ, 10) «ուս եզին խո-նարհեցուցանել», յուսանցք. «ուս եզին...» (նման տպ. ին) — ԻԱ, 23 (= տպ. ԻԱ, 24) «Երկիւղածք տեսն աւրհնեա- (ցեն) զտէր... յուսանցքում «...օրհնե-ցեք զտէր...» (նման տպ. ին) — ԽԱ, 13 (= տպ. ի ԽԱ, 12) «խոստովան լեր նմա...», Լ. = «խոստովանեա նմա» (նման տպ. ին) — ԿԲ, 7. (= ԿԲ, 7. տպ.) «քէ յիշէի զքեզ», Լ. «զի յիշէի...» (տպ. Զի քէ...) — ԿԷ, 22 (= տպ. ԿԷ, 23) «եւ ի միջոյ ժանեաց զիմն ի դուրս կորզեցից», Լ. «... զայն ի դուրս...», (տպ. զիմն) — Զ, 26 (տպ. Զ, 24) «ի ժամանակի — յամօթ լիցին», Լ. «ի ժամանակի որպէս յամօթ...» (նմ. տպ. ին) — ԶԲ, 17 (= տպ. ԶԲ, 19) «կորեան վասն ամբարտաւանութեան», Լ. «վասն ան-օրէնութեան...» (նման տպ. ին) — ԶԶ, 9 (= տպ. ԶԶ, 11) «Ասացի — այժմ սկը-սայ...», Լ. «Ասացի քէ այժմ...» (նման տպ. ին) — ԶԷ, 43 (տպ. ԶԷ, 42) «ի ձե-ռաց նեղչաց նոցա» (նման տպ. ին), Լ. «նեղչաց իւրեանց» + ԶԷ, 62 (տպ. ԶԷ, 60) «խորան զոր բնակեցոյց...» (նմ. տպ. ին), Լ. «որով զինքն բնակեցոյց ի մէջ մարդ-կան» — ԶԸ, 14 (տպ. ԶԸ, 14) «Զի նա զիտաց զստեղծուածս մեր» (նմ. տպ. ին), Լ. «Զի քրաց ի ստեղծուածս իւր» — ԶԹ, 22 (տպ. ԶԹ, 22) «եւ ի մորիս իւր-եանց զազարեան», Լ. «եւ ի մայրիս իւր-եանց...», (տպ. ի մորիս) + ԶԹ, 28 (տպ. ԶԹ, 29) «ի նոցանէ եւ սպառին», Լ. «եւ խոսովին» (նմ. տպ. ին) — ԶԺ, 31 (տպ. ԶԺ, 34) «Քրքմնցեաց շրքամբք իւրովք...» (տպ. մրմնցեաց շրքամբք իւ-րովք: եւ ոչ սատակեցն զազգսն զոր ա-սաց նոցա տէր») — Եգեկիա քագաւորի

աղօրքի մէջ, «Լա տասցի ի վերանալ յինչն...», ձևո. 232չ-բ. ա.ն 12: (Այս աղօթքը տպ. ի մէջ բարբարոյին կը պակսի ևւ ձևապարի մէջ ալ առանձին թիւ չի կաղմեր ի շարս սաղմոսաց), «Նւ ոչ ևւս զաղարկցից...», Լ. «Նւ ոչ ևւս...»: — ձ2, 29 (տպ. ի ձ2, 29-30) «ի նաւահանդիստ կամաց իրեանց» (նման տպ. ին), Լ. «կամաց իւրոց»: — ձԼ, 11 (= տպ. ձԼ, 13) «ևւ յազգ ընջեսցի անուն նորա» (տպ. յազգէ), Լ. «յազգի միում»: — ձԹ, 3 (տպ. ձԹ, 3) «ընդ քեի սկիզբն աւուրն զօրութեան», Լ. «ընդ քեզ է» (տպ. նմ.): — ձԺԴ, 6 (տպ. ձԺԴ, 9) «հաճոյ եղէց առաջի տեառն» (նմ. տպ. ին), Լ. «տէր»: — (263-267 կը յիշուին հետեւեալ տառերու անուանները լուսանցքում 1) սամբաք, 2) փէ, 3) ծաղէ, 4) կոփ, 5) րէշ, 6) շին, որոշ տուներու առաջ): — ձԻԼ, 6 (տպ. ձԻ2, 6) «որ մինչև և ի բուռն եկեալ հորացաւ» (նմ. տպ. ին), Լ. «մինչև ծաղեկեալ չորացաւ»: — ձԼ2, 7 (տպ. ձԼ2, 7) «Յիշեալ տէր զորդիսն Եղովմայ յաւուրն Երուսաղէմի» (նմ. տպ. ին, բացի յաւուրսն), Լ. «Յիշեցո տէր որդւոցն Եղովմայ զաւերն Երուսաղէմի»: — Այս տարբերութիւնները դիտմամբ յիշատակարանի վերոյիշեալ խօսքերու մօտ զըրուեցան, որպէս զի անոնց իմաստը աւելի չէրուր: — Յիշատակարանը կը շարունակուի — Դու մի կարկարծեր թե պակաս է րանս, այլ ջանաւք ջանայ՝ որ զի՞նչ զրած է զայն ուսանիս ևւ զայն զրեսցես հաստատութեամբ...»: — Յիշատակարանս վերջէն ալ թերի է:

— 323ա. Սաղմոսի առակածեւ կամ հանելուկանման տաղաչափական ներփոզ, այսպէս. «Ութ փարչ տեսի կաթամբ լըցած, / զուեով էին քան զհուր վառած, / յորոց արբի ևւ անբաւտած / ո՛չ լիացայ զերզ ծարաւած» //:

— 323բ. Կը խօսի սաղմոսի բաժանման մասին. «...Եւ ուր խորանքս որ կաղմեցին, / ամէն խորան ուր զուռն ունին / (64 զուռն)... (324ա) ևւ ուր որմանց որ բարձրացին / հարիւր էյիսուն շար էր նոցին: / Եւ ըզմասանցն ասեմ զնոցին, / զքիւլաքին ևւ զիսին, / ԲԻ բոլորովին / ևւ վեց հարիւր քսան(ե)ւվեցին / ... ևւ

զհիմնարկաւոյն տաճարին, / ասեմ զրով զանուն նորին, / որք միտք ունին նա հաւանին / ևւ որք չունին նա չիւարին / զիսն առաջին ևւ ըրէն յետին / որ համարով վերարերին, / տասն հազար բոլորովին / ևւ վեց հարիւր քսան և վեցին» — պարզ է որ հեղինակը Գրիգոր անունն ի նկատի ունի (3 + 5000 + 20 + 3 + 600 + 5000 = 10·626):

— 324բ. Գովուրքին սաղմոսի. «Բանք սաղմոսիս է պատուական / լըցեալ հոգւով աստուածական / ևւ որք յասեմ յաւաճարանին, / արքայութեանն արժանանան» //: — Ընդամէնը 8 տուն: — 325բ. Քանի՞ շաւիղք ևւ սաղմոսին. պտ. ԺԸ. մարզարէութիւն ևւայլն:

ա. 2. 326-328ա.

Փառք քեզ կիռնիֆօղ, արեգագոյն, կիսագնդի, ևւ դեմեդրի արարիչ: Արհհանութիւն ... (326բ) Զոր ցանկացող ևւ զև սմին, / այրին րարի հեղաղին, / տէր Յովանէս Ուռնայեցին, / մաքուրն մտաւք ևւ առաքինին: / (327ա) Որ ևւտ զրել զղիրս սաղմոսին, / ի վախումն որդւոյ նորին, / տէր Յովանէս կրաւեաւորին, / ընթերցասէր բանասերին / որ աշակերտէր նա մեծին, / տէր Սրապիոն վարդապետին, / որ ևւ Գրիգորն յորջորջէն / Կաթողիկոս էջմիածնին: / Արդ զրեցաւ սա ի յամին / ի հաղարորդ թուականին / ևւ յիսներորդ աւելորդին, / վեց այլ ընդ նա շարամանին: / Զեռամբ ումեմ(ն) մեղապարտին, / Յովանիսի փծուն զրչին, / ի Տիգրան մեծ քաղաքին, / որ ևւ Հաւմիք ասի նրմին: / Ի դուռն սրբոյ տաճարին, / ս. Սարգսի զօրավարին / ևւ այլ սրբոցն ի միասին, / որ պարփակեմք ի հովանին, / արդ աղաչեմ զձեզ լաւալին / (327բ) ... յիշէք զմեզ ի յաղաւթին...:

— 328բ. ՌՄԸ (1759-ին) Բալուիցի Մանտեսի Օհանը (Կ. Պոլիս) առեր է սաղմոսս:

— Սաղմոսի բաղմամբիւ տպագրութիւնները տ. Մատենադիտութիւն, էջ 595-608 ևւ (ձեռագրերը) Տաշեան ցուցակ. 1147, 1104:

Թիֆ 44.

ԱնՈՒՆ Թովմա Արծրունի.

Նիֆ Սովոր քուղք.

ԿԱԶՄ Նոր քղթակազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լա.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1բ. 2. 4բ-6բ. 110. 116ա-

117բ. 121ա-124բ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 32.5×22×2.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միսախն 23,8×15.

ԹՈՒՂԹՔ 124.

ՏՈՂՔ 34.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ

ԳԻՐ Անցման շեղագիր (հին).

ՍԿԶԲՆԱՏԱՐՔ Շեղագրի մեծատառք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Մկրտիչ Արխատակեան.

ՍՏԱՅՈՂ. Գրիչը.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1815.

ՏԵՂԻ Կ. Պալիս.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ. 1ա. «Ե. Վ. Դ. յԱրմաշ 1889».

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 1ա.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Տ. Ե. Եպ. Դուրեանի
ձեռագրերէն.

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ԹՂ. 3ա.

Կը սկսի յառաջարանը այնպիսի ձե-
ւով, որ սկիզբէն պակաս ըլլալը կը ցուց-
նէ. «Եւ ըստ նմանակերպութեան պատկե-
րի իւրոյ յանձնիչիսն կամայական կա-
մարարութեան ձգեալ պատիւ զնա...» : —
ՏԼԵՍ Բ. Պատկանեանի հրատ. Պետերս.
1887, էջ 12. Պոլսոյ 1852-ի հրատարակու-
թիւնը էջ Ա. : Բնագրական համեմատու-
թիւնները մենք պիտի ընենք աւելի Գ.
Պատկանեանի հրատարակութենէն : Ընդ-
հանուր տոմարը բաւական աչքի զարնող
տարբերութիւններ ունի տպագրութենէն :
Մենք կը զոհանանք հոս պատմութեան
զանազան մասերէն այս տարբերութիւն-
ներու մասին ճաշակ մը տալով :

ՅԱՆԱԶԱՐԱՆԸ. տպ. էջ 1, 5 (տող)
մակագրեալ ըստը կը պակսի 2-ի մէջ : —
Տ. տ. 10, պատահիս տուեալ-ի տեղ 2.
ունի պատմեալ : — 11. Կը պակսի 2-ի
մէջ յուսարագդ : — 13. տպ-ի մարդ-
ւոյ-ի տեղ, 2. ունի մարդկան, — տ. 24.
անհատից ըստը կը պակսի :

— Տպ. էջ 2. տ. 11. գմեհօմոնթիւն
կը պակսի 2-ին մէջ — տ. 16. պարզու-
քեան տեղ պարզութեան — տ. 18, եր-
կրակեաց-ի տեղ երկարակեաց 2-ի մէջ —
տ. 25. կարի կը պակսի ձեռագրին մէջ —
Լալլին. տպ. էջ 4, 3 տոմսին-ի տեղ 2.
ունի տոմսիցն :

— ԴՊՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՋԻՆ. Աւելի հե-
տաքերական են հետեւեալ տարբերու-
թիւնները : — Գլ. Ա. էջ 5, 16 տպ. ի մա-
տեմադարս-ի տեղ մատեմագիրս : — էջ 6,
7. քննողական աշխատութեանց-ի տեղ
քննութեանց. Լալլին, էջ 15, 6 վերա-

գրել-ի տեղ վերակարգել : — Գլ. Բ. 24, 9.
զմեալ-ի տեղ ըմբռնեալ : — Տպ. գլ. Դ.
էջ 33-ի բազմակէտերը արդարացեալ ոչ
մէկ նշան կամ ծանօթութիւն կայ — հմմ.
ծան. 3. անդ — 2. 16բ-ի հետ, մինչդեռ
տպ. ի էջ 35 եւ 36 պակաս կամ թերի բա-
ռերու եւ նախադասութիւններու տեղը
բաց թողնուած են : — Գլ. Ե. էջ 40, 2
մի տեղուց — 2. միւրջ. Լալլին :

ԴՊՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՂԸ. Ժ. էջ 181. տ. 2.
իւրեանց — 2. գիշերոյնց : — Գլ. ԺԳ. էջ
197. տ. 5, ուրմանիկին — 2. օրմանիք
(71բ) : — էջ 199. տ. 24 մուրին — մուրդն
(2. 72բ) : — Գլ. ԻԶ. էջ 243, 212 «սա
կեցեալ ամիսս լ կամ թ»-ի տեղ 2. ունի.
«սա կեցեալ ամս վեց կամ թ» (86բ) : —
Գլ. ԻԹ. էջ 261 ծան. 1-ն ալ ունի ձեռա-
դիրս եւ մէկ թուղթէն աւելի բաց է թո-
ղած : — 268-ի խորհրդային եւ Փաւստոսը
յիշեցնող վերջարանութիւն «կատարե-
ցաւ կարգ ծննդարանութեան...» եւս ու-
նի ձեռագիրս. 96ա :

Դպրութիւն Դ. տպ. ի գլ. ԺԱ. 305.
ծան. 1-ն — ՁԼԸ. 109բ. զարձեալ մէկ
թուղթէն աւելի բաց թողուած :

— Ձեռագրի տպագիրէն ունեցած տար-
բերութիւնները խիստ շատ են, բայց մեծ
մասամբ (100-էն 99) ի վնաս ձեռագրին,
որուն մէջ նախ մի շարք բառեր եւ նախա-
դասութիւններ կը պակսին, երկրորդ՝
մտքի — իմաստի սխալները որ այս թերու-
թենէն կը ծաղին, չարք մը սխալ ընթեր-
ցումներու (հետ), քանի որ մահաւանդ
գրին ալ տղէտ ոմն կ'երեւի : Տարբերու-
թիւնները աւելի բազմաթիւ են առաջին 3
ղպրութեանց մէջ :

— Բացի վերոյիշեալ 2 հայ հրատարա-

կութիւններէն, Թովմա Արծրունի թարգմանում է նաև ֆրանսերէնի. 1) Brosset. Collect. d. hist. armen. Petersb. 1874. t. I. Histoire des Ardrouni: 2) Այս թարգմանութեան մասին կը խօսուի Mèlanges asiat. VI, 226-32. Bullet. XIV, 428-32. Sur l'histoire composée en armen. par Thoma: 3) Փննադատական մրն ալ գրուած է Mèl. as. IV, 1862. p. 686-709, 716-63, Bul-

let. X, 538-54: — Տես նաև Բագմավէպ, 1856, չջ 91-3. 123-4: 4) H. Thopdschian Die inneren Zustände v. Arm. s. 5-6. MOS. Jahrg. VII. Abt. II.

— Ձեռագրիս 2 յիշատակարաններն եւս հրատարակուած են թէ՛ Պոլսոյ, տ. էջ 359-367, եւ թէ՛ Պետերսբուրկի, տ. էջ 318-26, տպագրութեանց մէջ:

45

Թիւ 45.
ԱՆՈՒՆ Մեկնութիւն երգ երգացի (Գ. Նարեկացի) եւ Յովհաննէս Վ. ին պատասխանը իսահակ Եպ. ին.
Նիւթ Սովորական քուղբ.
ԿԱԶՄ Կազմը խախտած, կաշեպատ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ չէ, սկիզբէն 2 քուղբ ինկած, վերջէն նոյնպէս քերի.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ.
ՄԵՇՈՒԹԻՒՆ. 24,8×19,5×2,7.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին 16×12.
ԹՈՒՂԹՔ 71.
ՏՈՂՔ 25.
ՎԵՐԱԳԻՐՔ
ԳԻՐ Անցման շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Շեղագրի մեծատառք.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԴ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻՉ
ՍՏԱՅՈՂ.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ ԺԼ դար.
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Միաբան Թաղէոս Վ. էն
ընծայեալ Արմաշի վանքին 1827-ին.
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 3.

Սկիզբէն թերի Յովհաննէս Վ. ին պատասխանը իսահակ Եպ. ին:

«Սրբազնափառ Էրջանկացելոյ տեառնդ իսահակայ մատուցի երկրպագութիւն աստուածամատոյց ձեռացդ՝ յետեալ որդեկէ քումմէ Յօհաննու. ժամանեցաւ նոյնսդ սիրոյ յոջնամեղիս ղեկուցումն նախկնոյն եւ մեղադրութիւն այս էր՝ թէ երբորդութեանն անհասանելոյ քառակի բնութիւն ես եղեալ, զոր ոչ ոք հերետիկոսաց իշխեաց սեռօրէն եւ տեսակօրէն... (էջ 18) Ողջ լիցի ի հոգւոյն պսակեալ զըլուս քո յամե(ս)նեցուն» նախապատուական զլիտոյն Յիսուսէ»:

— 3. «Նոյլին աստուածութեամբն մարմնացեալն Բան բոտ երանելոյն կիրդի, զորս ի գիրս պարապմանց թիւն համարն ասէ, այլ եղեալ յաւէտ ի նուաստութեան վասն մարդկան... Եւ ի տրամաբանութեանն իրէմիայի ՀԲ ասէ քանդի որ էրն ի կերպարանս Աստուծոյ եւ

հօր Բանն... Եւ ի ձփէ ասէ, այլ նոյն ինքն որ ի կերպարանս եւ ի հաւասարութեանն հօր... Եւ ի ձփ ասէ, այլ եւ յունայնութեանն բոտ մեղ զլրութիւնն ունելով աստուածաբար...: — 4. Եւ ս. Գրիգոր Տաթեւացին ի գիրս հարցմանն բարեւոք բացատրէ...: — 5. Երկրորդ զրեալ է իր թէ՛ ընթանութեանն եւս, այլ այս կարի ապրնկալի ի Պապոսն յարիստոտէլ եւ ի սրբազանէն Դաւթ, զոր իմաստասիրէ ի բացերեւութիւնս նոցունց...: Երրորդ զրեալ է իր սակա բաժանման եւ զանազանութեան... զի ասէ աստուածային Դէմնեւէոս ի գիրս երկնայնոցն քահանայապետութեանց թէ բացատրութեանն ի վերայ աստուածայնոցն ճշմարիտք են...: 6... Եւ թէ հիմ ի սահմանէն Պորփիրի, քանդի ասէ զանազանութիւն է զյոյրից եւ զտարբերեցելոց տեսակաց ի ներում որպիսի ինչ... որպէս ի տան Շաիրիմանեցն ասացի Բարսեղին յարացոյց, թէ զի՞նչ ասէք առ այս զայեանս եւ մումատունս, զանազանք են

Լթէ միւս վկայեցին բազմութիւնքն թէ զանազանք, արդ բաժանեալք եւս ևն թէ ոչ. նմանապէս ասացին այս, յայնժամ մեծապէս լռեցին տրամարանքն եւ ունկընդիրքն, այսպէս թակարթիւք կամին հակառակորդքն զմեզ ըմբռնել... — 7. Ըստ ս. Գրիգորի Տաթեւացոյն որ ի լուծմունքն... — 11. Եւ Լեւոն Էս յաղթահարեալ ի ճշմարտութենէն ասէ ի տումարն իւր զոր կլեմէս է քարգմանեալ, քանդի Կաթողիկէ Եկեղեցի այսու հաւատովս կենայ եւ զարդանայ... զոր յաւուր միում ի տան Շառիւրմանեց ասացի Պատրիսիէիկէ ի մէջ հանդիսի, թէ ընդէ՞ր ոչ խորհիս զու ընդ Լեւոնի թո զինա- (կցին), (որ) ոչ ասէ ի տրամարանութեան իւր, զոր թարգմանեալ է կղիւէսն Բ. բնութիւն, այլ յատկութիւն եւեթ. Էս նա ասաց ո՞ւր է Էս եւ վաղվապաի ցուցի... — 12. Քանդի եւ ի գիրս առաքինութեանցն ի յուսալեաց ճառն ասէ թէ տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս Աստուած եւ մարդ մի բնութեամբ կատարեալ եւ զայս եւս իրեւ ուրանայր, ցուցի զղիսն ոչինչ ետ պատասխանի: ... Էս զյատկութիւնն պահել ըստ սրբապանին Դիոնէսիոսի. զոր զրէ առ Դիմոքէոս ի զիրս աստուածային անուանեցն... — 13... Էս ամենայն ներհակադիր ապականիչ ներհակին, ըստ Արիստոտէլի, որ ի մէքափեղգիայն եւ ըստ այսմ եւ լուծումն... — 14. Դիտիցէ՞ս արդեօք ի զիրս պարապմանց եւ ի գանձուցն եւ յայս, նոյն բառս որ է անջատումն... քանդի ասէ նոյն սուրբն ի յառաջին թուղթն որ առ Սեկունդոս, իսկ յետ միաւորութեանն ոչ անջատեմք զրիութիւնս ի միմեանց... Եւ ի գիրսն Ակակիսի ասէ... Էս միաւորութիւն տնօրինական անճառելի... — 15. Էւ Օգոստինոս ասէ զարմանալի(ն) է խորութիւն բանից քոց տէր... — 16. Եւ զիտեմք ճշգրտաւ զսրբաանունդ միտոզ զի միամտութեամբ ընկալեալ եւս, այլ ոչինչ օղնէ միամտութիւն... քանդի յոգումք եմ ի հակառակորդացն, որ զբանս եւ զղիտաւորութիւնս իւրոց գրեմ եւ ասեմ եւ ի մեծագոյնս վերաբերին եւ յանուանին զի ընկալեալ լիցի. որպէս եւ Բաննիւն կիրոջս ասէ զխանդարումն ասացելոցն ս. Աբամասի, զոր Նեստորիոս ապականեալ էր եւ զկարծան իւր յանուն նորին եղեալ, որպէս յայտնի է ի զիրս պարապմանցն... միմանապէս յայժմ ժամս եւ ի ժամանակս ոչ դադարին հակառակորդքն գեղայն գործել, քանդի թուի թէ երանելոյ Տաթեւացոյն ձեռագրաւոր պարապմանց անկեալ իցէ ի ձեռս երկարեա-

կաց եւ ի լուսանցսն տյգպիսի լուծմունք եւ տնօրինեալ եւ յանուն ս. մակարեալ վասն զի պատրի Պօղոսն յայտմանեալ զԼեւոնեալ է ի քրիստոսանձմ Աթոռդ, որպէս եւ պատմարանէր լուսահօղի մեծ վարդապետն, կամ նորա է արարեալ կամ սարասից նորին. մի հաւատասցէ սրբանունդ եւ քրիստոսունակ միտքդ թէ ս. Գրիգորի իցէ լուծմունքն այն... — 18. Ձեռամբ իմով մակագրեցի ճուստ Յոհաննէս վարդապետ...»:

— Որին ուշադրութեան արժանի են մանաւանդ ձեռագրեր կեղծելու վերայիշեալ սովորութիւնները:

Բ. ա. 2. 20.

Մեկնութիւն երգ երգոցի հոգեյստոն իմաստաստութեամբ առն ՍՈՂՈՒՄՆԻ արքայի իսրայէլի. օղնեա ն. ս. զոր ասացեալ է Տ. Գրիգորի ներանձնաւոր քահանայի եւ հոգեւորձ վարդապետի, որդւոյ Տ. Խոսրովաւ, սակս իւրոյ աստուածային երկրպագութեան եւ ընթերցասէր զորով ցանկացու այսմ տառի, մեծաւ ազաւանօք եւ խնդրուածովք իւր մէկնել զառակս փեսային եւ հարսին, որ բացայայտի մէկնութեամբ ի Քրիստոս եւ յեկեղեցի հրամանքս... — Շարունակութիւնը տես թիւ 3. Ա:

— 34. «Արդ եթէ բանքն յիրեարս ոչ յարին զորոց մարդարեականայ զու ամենեւեկն զհաւատին պահանջէ, զի ասէ Երանդի վարդապետն տիեզերաց Յօհաննէս յերայեցեաց չկուէ ի հելլենացի թարգմանեալ եւ ի հելլենացոյն չկարէ զրանք բովանդակ ըրել, մանաւանդ որ առ միւր որ ի յոյն լեզուէն կամ յասորոյն քարգմանեալ այլ այլ է ի հայ լեզուս: Ձեռոյն եւ Նիւսացի Գրիգոր ասէ ի սոյն մեկնութեան... — 40. Որպէս ասէր մեծ նահատակն Քրիստոսի Իգնատիոս թէ զՔրիստոս յիս կրեմ զոր լուեալ Տրայանոս ասաց թէ զիգնատիոս որ ասաց զխաչակն յինքն ունել այրել հրամայեմ, որ զխաչակն եւս զինի զորա ալրեացէ... — 59. Եւ օրհնեալ զերկիր զանձնս ի զլուս իւր բառնալով, որ ասաց թէ փուշ եւ տառասակ լուսայի քեզ: Նուեւ ս. Լուսաւորիչն մէկնէ տայպէս. թէպէտ եւ Նիւսացին Գրիգոր այլ աղբ, այլ գառ որ գրիկներոյ է քան զայն եւ զլուս առնումք վկայ... — 60. Որպէս ասէ իսկ երանելին Գրիգոր Աստուածաբան, ստեղծումն աստուածային եւ քան զառաջինն եւս բարձրագոյն... — 68. Յօհաննէս քան զամենայն լեզուս այս անուշ կերակրեց տուօյ է, իմանալ զե-

բաներն Յօհան վարդապետն տիեզերաց,
նոյնպէս եւ գաստուածաբանն... — 77.
Արդ՝ թէպէտ եւ երանելին Յօհան ասէ թէ
ինքն վասն այնր էարր յիւրմէ արենէն՝
զի զնոսա յորդորեսցէ ըմպել... եւ Գրի-
գոր Աստուածաբանն ասէ Քրիստոս զի-
տեմ զկեցեալն ըստ Քրիստոսի... — 78.
Մանաւանդ մեր Լուսաւորիչն, որ տասն
այլ րդօքն օր ի զլիխիւայր կախաղանին
ի բրածեմ առնելն զնորա սրտին արթնու-
թիւնն ոչ կարացին թմբրեցուցանել... —
109. Զսոյն եւ Բասիլիոս վկայէ տակույն,
նոյնպէս եւ Ճշմարիտ մայրս ձեր Եկեղեցի
կոչեաց զբաղմութիւն հնազանդ եւ կա-
մարար որդւոց զհաւատացեալոց ասեմ զժո-
ղովոց... — 110. (Հեղինակի իր ժա-
մանակի մասին արած յաճախակի ակ-
նարկութիւններէն յիշենք հոս հետեւեա-
լը) զի զոր արտաբոյ զտեալ մնայ ի մօ-
րէն որ է եկեղեցի գերի առեալ տանի որ-
պէս մարդավաճառ, որք զողանան զման-
ուռնսն զոր հեռադոյն ի ծնօղացն դտա-
նեն: Նաեւ զաղօթան որ յեկեղեցւոյն
պարտ է առնել առաջի սեղանոյ նորա ուր
« Երրորդութիւնն ընակեալ է, զայն ի
զիւհս եւ ի հրապարակս եւ յանսուրբ տե-
զիս պաշտեն եւ զեկեղեցւոյ պատինն զը-
ռիհաց եւ փողոցաց տան, որ դատապար-
տութիւն եւ ոչ ողորմութիւն գտանեն,
վասն այսր յանցանաց որ զեկեղեցի ար-
համարհեն եւ արտաբոյ զպաշտօնն կա-
տարեն բաղում բանից եւ ողբայից աւա-
ղանաց պէտք են... — 133. Արդ՝ յայտ
է որպէս Բասիլ ասէ՝ թէ ուրանօր Հոգին
ս. անդ եւ Հայր եւ Որդի ճանաչի ընա-
կեալ... (տես նաեւ շարունակութիւնը էջ

134 նոյն հեղինակէն)... — 142. զի ի
բաղմաց լեզուաց է առեալ փոփոխումն:
Յեբրայեցւոյն եւ ի հելլենացի, ի յոյն եւ
յասորի եւ ասյա ի հայ, բայց միտք այս
է... — (Շարք մը խրատական հատ-
ուածներէն ալ թող յիշուի հետեւեալը)...
զուսուցանելն զսրբութիւնն եւ զողորմած
բարս եւ զխոնարհութիւնն զանծուլու-
թիւնն յաղօթս, զանյեղգութիւն ի պահս
եւ երթալ ի տեսս հիւանդաց եւ բանտար-
դելոց եւ հիւրոց ընդ առաջ եւ յընդունե-
լութիւն եւ յվարկումն եւ զեկեղեցիս
պատուել ընծայիւք եւ պատարագօք եւ
սպասուք եւ զտօնըս տերունականս մե-
ծաբել զպատտ փառաբանութեամբ, լուց-
մամբ եւ նուիրօք: Նոյնպէս եւ զյիշատակ
սրբոց եւ զբահանայս պատուել որպէս
զպաշտօնեալս Աստուծոյ եւ զառաջնորդս
ժողովորդեանն Քրիստոսի...»:

— Վերջէն թերի: Մեկնութիւնը կը
հասնի մինչեւ Երդ երդոցի Զ. 10. «Հարս-
նըն համարձակի եւ ասէ, ես պարիսպ եւ
ստինք եմ իրրեւ զաշտարակ»: Պարզ է որ
այս եւ նման մեկնութեանց հիմնական աղ-
բիւրը Գրիգոր Նիւսացիի նման դործն է:
Ինչպէս վերոյիշեալէն ալ կ'երեւայ մեր
հեղինակը միայն կողմնակի ազդիւրնե-
րով, խրատներով, վարդապետութեամբ
եւ այլն իւր զիրքը աւելի հետաքրքրական
եւ զիրամատչելի է դարձուցած: Մեկ-
նութեան հիմնական տեսակէտը, հարսն
ու փեսան, Քրիստոսին եւ Եկեղեցւոյն նը-
մանցնել, արդի աստուածաբանական զի-
տութենէն կը մերժուի: Տպ. տե՛ս թիւ 3.
Ա. եւ 162:

46

Թիւի 46.
ԱՆՈՒՆ Լուսաշաւիղ.
Նիւիթ Սուվորական Իւուդք.
ԿԱԶՄ Թղթակազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԻ ԹՂ. ա. 176, 181-6.
ՄԵՏՈՒԹԻՒՆ. 24,2×18×1,6.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին 14×19.
ԹՈՒՂԹՔ 93.
ՏՈՂՔ 30.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ
ԳԻՐ Անցման շեղագիր.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք անցման շե-
ղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԲ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻԶ Միաբան Արմաշի վանքի.
ՍՏԱՅՈՂ Պօղոս Պատրիարք Կ. Պոլսոյ.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ 1837.
ՏԵՂԻ Արմաշ.
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ա. 1. քա.

«Լուսաշաւիղ. յօրինեալ ի դասասաց վարժապետէ փեշտիմալեան պատուելի Գրիգոր մեծիմաստ զպրէ Պօլսեցւոյ, ի խնդրոյ Տ. Տ. Պօղոսի Անտրիանուս-պօլսեցւոյ արքեպիսկոպոսի եւ ազգասէր սրբազան Պատրիարքի Կ. Պօլսոյ, յօգուտ հոգեւէր մանկանցն ի պատրիարքութեան Կ. Պօլսոյ Տ. Տ. Ստեփաննոսի աս-

տուածընտիր եւ ազգախնամ արքեպիսկոպոսի Պրոսպաւոյ, զազափարեալ միաբանի Զարիսափան ս. Աստուածածնի վանացն Լկմաշու, յամի տեառն 1837, ի Հոկտ. 13, ի նոյն վանս ս. Կուսի»:

— 2 օրինակ ունինք Լուսաշաւիղէն, որը Հայաստանեայց եկեղեցւոյ տեսակ մը քրիստոնէականն է, եւ կը բացատրէ Հաւատամքն ու Հաւատոյ Հիմնական սկզբ-րունքները Հին ձեւով:

47

Թիի 47.
Անոիւն Քարագգիրք.
ՆիիԹ Սովորական քուղք.
ԿԱԶՄ Հասարակ կաշեկազմ
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-գ. Ժ-ԺԳ, էջ 616-620,
439-444. 525. 396-404.
ՄԵՄՈՒԹԻԻՆ. 25,8×21×3,5.
ԳՐՈՒԹԻՆ Միասին 19,6×15,5.
ԹՈՒՂԹՔ 323.
ՏՈՂՔ. 21.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ
ԳԻՐ Հին շեղագիր.
ՍԿԶՐՆԱՏԱՌՔ

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱՌՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻԶ Թաղեոս Եպ.
ՍՏԱՑՈՂ Գրիշը.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԿ
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆՔ Արմաշի վանքին նուիրած է Պօղոս արքեպիսկոպոս 1867ին.
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆ ԹՂ.

Քարոզգիրքս զրած եւ հեղինակած է Թաղեոս եպիսկոպոս Պարսկաստանի եւ Հնդկա—հայոց առաջնորդ «ի Զուլայ, յամենասուրբ վանս»: Զեռագրիս սկիզբը հեղինակը առ ոմն «Քարձր սրբազնութիւն» ուղղած նամակի մը մէջ կը խօսի

Քարրիէլ Այվազովսկիի եւ իր 2 ընկերներու ազգային եկեղեցիի գիրկը դառնալու մասին:

Պ¹-գ². Բնարաններու շարքը տրուած է եւ գիրքին վերջը 605-15 Յետուայ, որդւոյ Նաւեայ պատմութիւն մը:

48

Թիի 48.
Անոիւն Կանոնագիրք.
ՆիիԹ Ողորկած հաստ քուղք.
ԿԱԶՄ Կաշեկազմ, ոսկեփանդակ շրջանակով, միջին խաչ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղէկ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-դ. էջ 184-192.
ՄԵՄՈՒԹԻՆ. 26,2×19,7×2,5.
ԳՐՈՒԹԻՆ Միասին 19,2×11.
ԹՈՒՂԹՔ 100.

ՏՈՂՔ 23.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Մեծատառք (կամ քուր-գիր).
ԳԻՐ Նոտագրի (նոյ).
ՍԿԶՐՆԱՏԱՌՔ Անարուստ քուլնագիրք կամ զարդագիրք գունաւոր.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ. Տգեղ ձուածե գունաւոր (կարմիր, կապոյտ) Լ. էջ 11, 13.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ ԹՂ .

ԳՐԻՉ Յակոբ ղպիր Մահտեսի Գեորգեան
Ամասիացի .

ՍՏԱՑՈՂ Գրիշը .

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1800 .

ՏԵՂԻ Ամասիա .

ԾԱՂԿՈՂ Գրիշը .

ԿՆԻՔ ԹՂ .

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Էջ 11 . դ՛ :

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Նուիրուած Արմաշի
վանքին 1864-ին Տ . Ստեփաննոս Մա-
ղափեանի առաջնորդութեան ժամա-
նակ . տ . դ՛ :

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ .

Գ՛ . Ուրիշ կանոնադրէ թուղթ մը փակ-
ցուցած են , որու տ . էջի վրայ կը խօսուի
ընդհանուր առմամբ «սերմներթուփեանց»
մասին , 2 . էջը ղատարկ է :

էջ 1 . Կանխարանութիւն մը կը սկսի ,
ուր այս ձեւի կանոնադրերու անհրաժեշ-
տութիւնը եւ օղտակարութիւնը կը շեշ-
տուի : — էջ 4 . Ոմրաղիրը կը ղնէ այն
բոլոր ժողովներու կամ անձերու ցանկը ,
որոնց ղանադան ձեռադրերու մէջ եղած
կանոններէն ինքն օղտուած է այս գործին
մէջ : Այս կանոններու ժամանակադրական
դանկը կը համաձայնի մեր թիւ 38-ի մէջ
իշխածներուն , վերջին տեղը կը բռնէ ցան-
կին մէջ Մխիթար Գօշի ղատաստանագիր-
քը (տ . մեր ժողովածոյի թիւ 28 , Բ .) :
Յակոբ ղպիր սոյն կանոնները կը դասա-
ւորէ այլաբեմական կարգով , հակառակ իր
ձեռադրերու մէջ եղած ժամանակադրա-
կան կամ անհատական-ժողովական դրու-
թեան , եւ հնարաւոր եղածին չափ կը կըր-
ճատէ ղանոնք , լուսանցքի մէջ սղադրու-
թեամբ նշանակելով անոնց աղբիւրը
տե՛ս էջ 8-10 :

— Այս ծրագրով կաղմուած «կանոնաց
ժողովածուն» կը բռնէ էջ 11-159 : Այս
կանոնները թուի տեսակէտով հարկաւ
տարբերութիւններ ունին մեր վերոյիշեալ
ձեռադրերէն եւ Հ . Մ . Թանգեանի հրա-
տարակութենէն : Լեզուն ալ ընդհանրա-
պէս սխալաշատ է :

— Էջ 160-էն կը սկսին յաւելուածները ,
որոնցմէ առաջինը հետեւեալն է . «Ի Ռճ
թուլմ մերոյ փիլիճկով ՍԱԹՈՒՂԻԿՈՍՆ
էՋՄԻԱՄՆԱՅ եւ ներսէս Կաթողիկոսն
Ստյ հանդիպեալ միմեանց յերուսաղէմ ,
խորհուրդ արարեալ ժողով արարին ,
հանդերձ ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ պատրիարքաւ
Երուսաղէմի , եւ զայլ եպիսկոպոսունս
կոչեալ յայլ գաւառաց եւ հաստատեցին

ԺԳ կանոնս որք են , ա) Երկու աթոռք էջ-
միածնայ եւ Ստյ տէր ունիցին առ մի-
մեանս եւ իւրաքանչիւր միայն ղիրոյ վի-
ճակին նուիրեալսն ձեռնադրեսցէ , բ) Եւ
որ ձեռնադրելին է մի իշխեսցէ առ այլ
կաթողիկոսս զնալ , այլ՝ առ իւր : գ) Ա-
ռանց վկայութեան ժողովողեան մի ոք
ձեռնադրեսցի եպիսկոպոս» : — Մնացեալ
Ժ (10) կանոնները կը վերաբերին եպիս-
կոպոսներուն , վարդապետներուն եւ քա-
հանաներուն , եւ որոնց կ'արգիլուի անոնց
իրարու ձեռքէն վիճակներ եւ պաշտօններ
յափշտակել :

Բ) էջ 162 . Զեկուցումն ի վերջոյ (վեր-
ջարան հեղինակի) «Նախ ղի ի կանոնա-
գիրս բաղում սխալք են յանհմուտք ղրչաց
ներմուծեալք , ղորս ի տեսանէնք քո ներ-
հակս մերոյն , մի լիցի քեզ իսկոյն ընդ-
ղէմ մեր ղինել . . . : Ուստի յուշ լիցինք քեզ
եւ սոքին , քանզի յոմանս կանոնս ծանուցն
եղեալ էին զապաշխարութիւնս եւ յայս
ի նոյն նիւթ ներամար քեքեալագոյնս , մեք
ըստ մեծի մասին ղքեքեւսն եղաք կամ
ղերկուսն իսկ վասն ժամանակիս դանոն-
թեան : Եւ կանոնք ումնք մերեակ մի-
մեանց էին ի գիրս կանոնաց , այնպէս եւ
ղաք եւ մեք թողեալ զգնուութիւն դատա-
ւորաց եկեղեցւոյ : Նաեւ ղկանոնս ոմանս
կրկին եւ վերստին եղաք յայլ եւ այլ շա-
րագրութիւնս . . . » :

Գ) Յաղագսս պսակի ամուսնացելոցս .
«Գիտելի է ղի կանոն է այնոցիկ , որք սըր-
բութեամբ սնանին եւ լինին կտրիճ տը-
ղայն ժե տարոյ իբեսացու է , աղջիկին ժԴ
տարոյ հարսնցու է եւ թէ նեղին ժԴ եւ
ժԲ տարոյ (169) եւ այլ մի իշխեսցէ առ-
նել ղի մեծ անցանք է» :

Դ) Յակոբ Ղրիմեցու յղ . ազգակնու-
թեան ճառը . տ . թիւ 11 , ԺԳ :

Թիի 49.

Անոնի ձառքնտիր (ժողովածոյ).

Նիիթ Սովորական հաստ քուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ, Կառակուսի շրջանակա-
մեւ ծաղկազարդերով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔԻ Ընդհանուր առմամբ գէշ
չէ, վերջէն քերի.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1. 67թ-68ա.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 22×16,5×5,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին 15,3×10,2.

ԹՈՒՂԹՔ 290.

ՏՈՂՔ 20.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագոյն.

ԳԻՐ Անցման շեղագիր.

ՍԿԲՆԱՏԱՌՔ Անարուեստ գազանագիր,
զարդագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻՔ ԹՂ. Կանաչ կարմիր
գոյներով ձուածեւ ծաղկազարդեր,
խօսանագարդեր, քոչնագարդեր եւ

այլն. տ. 2ա. 18թ. 30թ. 46թ. 64ա.

77թ. եւայլն.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ 18թ. 26թ. 30թ. 34թ. 68թ.
եւայլն շատ.

ԳՐԻՉ Մարկոս երէց.

ՍՏԱՑՈՂ Գրիշ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ ԺԸ.

ՏԵՂԻ.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ. 286ա. Բրիստոսի ծառայ տէր
Մարկոս. 1213 = 1764: 2ա. 289թ.

Բրիստոսի Ծո. (ծառայ) Ստեփան-
նոս.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 10թ. 18ա.
24ա. եւ այլն իւրաքանչիւր յօդուա-
ծէն ետքը. 35ա. 187թ.

ՏԵՂ ԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Ընծայեալ Արմաշի վան-
քին Գիրեգեան ընտանիքէն Տ. Բար-
գէն եպ.ի յորդորանքով 1897-ին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. X. 2ա.

Քարոզ օգտակար առ մարգարէն ՅՈՎ-
ՆԱՆ առ մեծ քաղաք Նիւնիէի. «Մեծ
մարգարէն եւ առաքեալն Աստուծոյ Յով-
նան քարոզել Նիւնիէի եմուտ ի քաղաքն
եւ ահա ձայն նորա... (10թ) եւ կենդա-
նարար Հոգւոյն սրբոյ Երրորդութեան
եւ զմի աստուածութեան նմայ փ. յ. ա. »:

Բ. ա. 1. 10թ.

Երանելուն ԵփեփԱնոնի ԿՈՍՏԱՆԴՆԱՅ
ԿԻՊՐԱՅԻՈՅՆ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԱՑՈՅՆ, ա-
սացեալ յաղագս յարուքեան տետոն մե-
րոյ Յիսուսի Քրիստոսի. «Զինչ է այս
այսօր լուծիւնս քաղուած յերկրի լուո-
թիւնս, քաղում եւ անապատ, քաղում լը-
ռութիւն, քաղում: (2) Թաղաւորն ննջէ
եւ երկիր երկեաւ եւ լոռաց... (18ա)
կենսագործեալ ի կեանս անմահ զհոգի ա-
մենայն հաւատացեալ քրիստոնէից»:

— Ճառս կը պահի վիեննացիներու թիւ
11-ի մէջ, տ. Տաշեան ցուց. էջ 102-107.
Հմտ. 2) Migne XLI-XLIII. 3) G. Din-
dorf. Epiphani opera. Lips. 1859, t. I-V.

Գ. ա. 2. 18թ.

ՅՈՎԱՆՆՈՒ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆՑՈՅՆ ասացեալ
վասն պահեց պնդութեան. «(2) ահաւոր
եւ օգտակար եւ կարեւոր են պահոցն պըն-

դութեանց եւ յորկորստեանցն ժողկա-
լութիւնք եւ մանաւանդ... (24ա) որում
ողորմութեան եւ զմեզ զամենեւեան ար-
ժանի Բրիստոս Աստուած մեր եւ նմա փ.
յ. ա. »:

— Տպ. Վենետիկ, 1836, 1860, էջ 30-
37: 2) Գերմ. J. M. Schmid, Hl. Reden
des J. Mandakuni Regensb. 1871. 3) Ձեռ.
Տաշեան ցուց. էջ 581, թիւ 224¹⁰⁸. 4) Հ.
Բ. Սարգիսեան. Քննութիւն զորոշոյ Ման-
դակունոյ. Վենետիկ, 1896:

Դ. ք. 2. 24թ.

ՅՈՎԱՆՆՈՒ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆՑՈՅՆ ասա-
ցեալ վասն... աակաւ (սակաւ, առակաւ?)
զորոքեան. «Յանկարծ զորոշեալ եւ ան-
երեւութ յապշտակէ զմիտս մարդկան,
սատանայ մերժէ եւ հեռացուցանէ զեր-
կիւղն ի մտացն իրբեւ ըմբռնէ զամենայն
խորհուրդս... (26թ) եւ անմեղութեամբ
զվաղձանս մեր կատարեսցուք Բրիստոսիւ
Յիսուսի տէրամբ մերով, որում փառք
յաւիտեանս ա. »:

— Հմտ. վ. աղբիւրներու հետ. տես
թիւ 196 Բ:

Ե. ա. X. 26թ.

Պատմութիւն վասն անժուռ որդանցն եւ
վասն խստութեանց նոցա քէ ուստի՞ եմ

եւ թէ զի՞մչ են. «Եւ արդ եկայք ժողովուրդք ժողովեցարուք ի Քիստին, առաջնորդք եւ թաղաւորք իշխանք եւ զատաւորք եւ ժողովուրդք Աստուծոյ... եւ ընդ հրէշտակս օրհնեն զԱստուած յ. յ. ա» : — (27ա) «Եւ Բենեք (Բենիկ) վ. ասէ տեպի եւ ահա ծով հրեղէն... Ժանօթք առցուք զբանս սրբոյն Ներսեսի որ վասն անբուն որդանցն...» :

— Տաշեան ցուց. Թիւ 7²⁸, էջ 49. Կ'ընծայուի վաճական վարդապետին : Աւելի նման հատուած մը վարդան վարդապետի անուամբ. տես մեր Թիւ 196. Գ. Տաշեան ցուց. էջ 17, 805 եւ 745 : Տես եւ հմտ. ձեռագրիւս, ԼԳ. եւ Թիւ 195. Ե :

Զ. ա. X². 30բ.

Վասն նեղիմ ի բանն — Յայտնեսցի մարդկան անօրէն եւ որդին կորստեան եւ հակառակ հայարտացեալ եւայլն. «Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս հրամայէր աւետարանին եւ զղուշացուցանէր վասն զայլատեան նեղին, եղիցին աւուրքն այնոքիկ նկուրթեանց... (35ա) եւ Ժառանգեն ըզխոստացեալ բարին ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ որ է օրհնեալ յ. յ. ա.» :

— Տէ'ս 196. Գ :

Է. ա. X³. 35բ.

Վասն միայնակեցաց ի բանն ս. աւետ. — Որ ոչ քաղու գիայր կամ գմայր չէ ինձ արծաւի. «Որպէս ասէ ս. Դէմէսիոս յաստուածապետական բարերարութենէ եւ ի մարդասէրն կամաց Գ չնորհք անշփոթելիք իշանէ... (38բ) Առ աստուածատեսակ նմանութիւն ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր որ է օրհնեալ յաւիտեանս ա.» :

— 36բ. Արդ սոքա առ հասարակ անուամբ կոչին արեղայք : Այլ բաժանին յերկու դասս, ոմանք են մոնոթեմք եւ ոմանք են կրօնաւորք : Արդ՝ մոնոթեմք են ներքինք եւ փոքունք որպէս սարկաւաղունքն, որ (Թիւ 196. որք) միայն խոստանան զկուսութեամբ կենայն եթէ արանց եւ եթէ կանանց : Եւ սքեմաւորք են վեհագուրք 196. վեհագուրքն, որպէս երիցունք, որք ոչ միայն զկուսութիւն յանձն առնուն, այլեւ ի սմա + ժողովենք (196. ի մասմոյութենէ) եւ զինի ըմբելութենէ (196 ի զինքմբութենէ) պահօք եւ տքնութեամբ չարչարին... քանանայն, որ է հայր վանիցն, հոյանի եւ անդօտի, այսինքն բաց զխոյլ եւ դօտելուծ (196. դօտելոյծ) : ... (37ա) Ապա միայնակեացն

ոչ կարէ աւետարանն ընթեռնուել եւ բուրլաւ խոնկէ արկանել եւ ոչ մաքրել եւ ոչ քարոզել եւ ոչ կարէ թողուլ զմէղս... : (38ա) Արդ մոնոթեմն ունի հինգ զղեստ, նախ՝ բուսիքայն ի զլուխն որ է ծփուլն, որ նշանակէ զչնորհքն Քրիստոսի ի զլուխն իշեալ, որ է պատուական մասն անդամոց (196. նախադասութիւն մը աւելորդ ունի) : Թ-դ զի հանդերձ նեղ եւ անծ(ծ)ուկ ընթացքն նեղ ստորոտիք, որ է խոշոր վարքն : Դ-դ (Երբորդք չի յիշեր) յողաթափ ոտս (196. յոտս) ի նշանակ արիութեան : Ե-դք (Դ-դ իսկապէս) քառակուսի թիկնոցն ի նշանակ խաչին : Իսկ կրօնաւորն որ սքեմաւորն ունի Դ զղեստ աւելի աշխինքն ըզկնկաւղն (196. կնկուղն) առանց խաւոյ, որ է սպիտակ ծիրոն (196. ծիրոն) որ նշանակէ զծածկէն ամենայն զգայարանաց... : Այլեւ ունի զսքեմն ի վերայ ուսոյն խաչանման, որ նշանակէ զլուծ պատուիրանին եւ զխաչն Քրիստոսի... : Այլեւ զայծենի մաշկն... : Այլեւ զաղաքագոնն մարփորտն (196. նախորոտն) վերարկեալ ծածկոյթ մինչ ի ստորոտն, որ նշանակէ զսեր եւ խոնարհութիւն... : (38բ) Մոնոթեմն ի մէջ եկեղեցւոյն մերձ ի դուռն առնու զկարդն, իսկ սքեմաւորն մերձ ի բեմն... եւ ձեռք իւրովք հաղորդի եւ մոնոթեմն ոչ» :

— Այս վանականութեան վերաբերեալ խիստ չափական յօդուածի Թիւ 196. Զ-ի ընտիր ընթերցումները նշանակեցինք փակալծի մէջ :

Ը. ա. 3. 39ա.

Երանելոյն Յովհաննիս ՈՍԿԵՐԵՐԱՆԻ ասացեալ յաւետիս ամեմօրեմեալ Կուսիմ Մարիամու. «Աւրհնեալ է Աստուած որ զծածկեալ խորհուրդն ի հրե(ս)չտակաց յախտեաց ազգի մարդկան եւ ոչ եթէ ամենայն աղապս... (46բ) Աւրհնեալ է պատիւ քո, եւ փառաւորեալ է անուն քո յ. յ. ա.» :

— (44բ) «Իսկ Անանիաս ոմն դպիր անուն եկն առ Յովսէփ եւ տեսեալ զՄարիամ յոր ծանրացեալ եւ երթեալ պատմեաց թէ Յովսէփ զողացաւ զհարսանին եւ զկուսն զոր կառ ի տաճարէն յղացուցեալ է, ասն ցնա քահանայքն Յովսէփ զայն ոչ առնէ, ասէ Անանիայ թէ ինձ ոչ հաւատայք առաքեցէք զպաշտօնեայն զի տեսցեն, Երթեալ պատօնեալ(յ)ն գտին զնա յոր որպէս եւ ասէր Անանիաս զպիր եւ կալեալ զկուսն ամին ի տաճարն եւ կացուցին զնա ի դատաստան առնել ընդ նրմին եւ զ(Ե)ովսէփ...» :

— Ճառիս առաջին մասը տիայօղ մըն է Մարիամի և Հրեշտակի: Վերջին մասը հիւսած է նոյնպէս Քրիստոսի մանկութեան պատմութենէն և ալ անվաւերականներէ, ինչպէս որ վերոյիշեալ հատուածէն մասամբ տեսնել կարելի է: — Տես ձեռ. օր. Տաշեան ցուց. 574-5, թիւ 224³¹:

Թ. ա. 4. 46բ.

Երանելի ԵՓՐԵՄԻ ԽՈՐԻՆ ասորոյ ասացեալ ի ծնունդն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. «Թսկ յորժամ կատարեցաւ սաշման մարդեղութեան լանին (Աստուծոյ յարքանդ ամենասուրբ Կուսին և հաստատեցաւ... (47ա) մեծ է ծնունդ Միածնի որդւոյն կատարեալ բովանդակ երեւելի սքանչելի, տեսանելի իմանալի ծնեալ... և Հիմարիտ մարդեղութեամբ և օ(ո)վ համարձակեցէ զն(ր)նէլ զնա... (52բ) յառաւօտին յալիտեմից դասաւորեաց զգմեց ընդ հրաշքեալսն յառազաստին քուս, յառաւօտունս յայս հօրն քուս փառաբանութիւն և բեզ անդադար գոհութիւն և Հոգւոյն Ս. երկրպագութիւն»:

— Այս ճառին տարրեր խմբադրութիւն մը տե՛ս թիւ 12, Ե. (անդ նաև աղբ.), ինչպէս որ ընդգծեալ բառերու և տողերու նմանութենէն ալ կարելի է տեսնել:

Թ. ք. 4. 52ա.

Երանելոյն ԵՓՐԵՄԻ ԽՈՐԻՆ ԱՍՈՐՈՅ ասացեալ բան ահեղ և զարմանալի ի տօն մկրտութեան և յայտնութեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. «Որք պայծառացաք առաջին տօնին և տեսան մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ծննդեամբ, այսօր եկայք զի լուսաւորեցուք լուսաւոր մկրտութեամբ նորա, բանդի և այսօր ոչ գուցէ ինչ... (59բ) վկայութեամբն առ իս ձեզցից և զայն յիս ցուցից որ առէ զա է իմ որդի ընտրեալ սիրելի ընդ որ հաճեցալ զմա լուսաւորք»:

— Ճառս մօտաւորապէս կը համապատասխանէ վիեննացիներու թիւ 224, 36-37-ին, տե՛ս Տաշեան ցուց. էջ 575, ճառերուն և կը պակսի տպագրութեանց մէջ:

ԺԱ. ա. 5. 59բ.

Երանելոյն ԹԷՈՅԺԻԼՈՍԻ ասացեալ ի քաղուսն և յայտնութիւն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. «Ո՞վ ոք ոչ յ(Հ)իմանայ ընդ արարչութիւն հրաշափառ, ո՞վ ոք ոչ սիրաւնայ ընդ նորոգմանս զերապայծառ, բանդի խաչ տաշին և զժոխքն սարսկին

բւեւոք հարկանէին և նիզն երկաթի խորտակէին... (64ա) Զի ետես զարարիչն և զփրկիչն իւր Քրիստոս, որ փրկեաց զմեզ ի դառն զժոխոցն և յաննեւերի տանջանացն»:

— Թէոփիլոսի ճառերը տես. 1) Gallandi, Bibliotheca vet. patr. VII, 601-52. 2) Migne, LXV, 33-68. 3) Զեռ. Տաշեան ցուցակ, 1901, թիւ 224¹²⁰, էջ 581:

ԺԲ. ա. 6. 64ա.

Տեսոն ԶԱՔԱՐԻԱՅԻ մերոյ կարողիկոսի ասացեալ ի քաղուսն Տեսոն և ի տագնապն սատանայի. «Տեսեալ սատանայի զկատուած Բանն (ի) մարմնի և ոչ ծանեալ զն(ա) բանդի երբեմն տեսանէր զաստուածային ներդործեալ ի նմանէ մեծահրաշ զօրութիւն և Լերբմն զմարդկային տկարութիւն... (67ա) և հրաման ետ սերովրէիցն զի կապեցեն զիշխանն մահու...»:

— Ճառս վերջէն քերի է, ահաւասիկ զրչի աղղարարութիւնը այդ մասին. «Ո՞վ սիրելի հարք իմ և Եկպարք իմ և ընթերցողք ս. տառիս ներումն շնորհեցէք մեզապարտ զրչիս վասն պակասութեան ճառիս զի օրինակէն քուխդ մի երկու անկեալ էր, վասն որոյ թերի մնաց ճառս...»:

— Տե՛ս ձեռ Տաշեան ցուց. թիւ 224¹¹⁷, էջ 581:

ԺԳ. ա. 7. 68բ.

Պատեալ վասն առաջաւորաց պահոցն, արարեալ ՎԱՆԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ վասն հակառակացն պահողացն զսուրբ պահսն. «Յոյովք են բանք վասն պահոցն առաջաւորաց, ալ զսակաւն ասացուէ(ք) փոխանակ յազմացն: Երանելին Բարսեղ առ է թէ պահքն նախ ի զրախտին օրինադրեցաւ... (69բ) Ս. Լուսաւորիչն մեր Գրիգոր յորժամ ել ի վիրապէն Կե օր վարդապետեալ քարոզեաց Թաղաւորին և Ժողովրդեանն և ապա Ե օր պահել ի սրբութիւն... և սուրբն Սեդրեստրոս յորժամ մկրտեաց զսուրբն Կոստանդիանոս Ե օր պահ ետ նմա և Ժողովրդեանն... ալ նոքա Թողալ կորուսին զիրեանց և մեք հաստատուն կալաք զմերս... (70ա) Եւ յետ ժամանակաց մեծն Կիւրեղ յորեսողեմացին զնոյն արար զեկեալսն ի մկրտութիւն առ նա, ընդ որս էր և ակակ պարսիկ Ե օր պահօք փորձեաց և զԲ շաբաթն ուտել հրամայեաց և երեսացուցանել կարգեաց ԺԸ ընթերցուածս ուսումն նոյա և անուանեաց զայն կոչումն

ընծայութեան...: Եւտ ժամանակաց եւ-
ղեւ մարտիրոսանալ ս. Սարգսի արքայէն
պարսից ի պլուխ առաջաւորաց պահոցս
յունիարի ամսոյ ԼԱ եւ վասն այսորիկ
տօնեմք զնահատակութիւն նորա յաւուր
շարաթու... (71ա) Եւ արժանաւորիք լը-
սել զերանաւետ բառբառն որ ասէ եկայք
օրհնեալք հօր իմոյ, ժառանգեցէք զպա-
տաստեալ...»:

— Տաշ. ցուց. թիւ 224⁵², էջ 576:

ԺԴ. ք. 3. 71.

Երեմիայի Առաջաւորաց պահոցն
ՅՈՂԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՅԵՐԱՆԻՆ ասացեալ.
«Արդ կամիցիս ուսանել թէ որպիսի
զարդէ են մարդկան պահք կամ ո՞ր պիտի
պահպանութիւնք եւ զղուշութիւնք...
(77ա) եւ յետ աստեացս նա ի տանջանս
փոխեցաւ եւ Ղաղարոս ի փառս եւ ի հան-
դիստն յաւիտենից»:

— Տաշեան ցուցակ էջ 577:

ԺԵ. ա. 8. 77բ.

Տեսիլ մարգարէութեան սրբոյն ՍԱՀԱ-
ԿԱՅ ԵՍԱՅԱՅ. տես թիւ 13. Դ. հոս լրիւ է:
— 81ա. «Որ երեւեցաւ քեզ գրեալ ըս-
քանչեւպէս ոսկեղիր պրով ի ստորին
կողմ եզրի մազաղաթին ծանիր հաւաս-
տեաւ զմերձի երեւումն պղծոյն անապա-
տի, դարձեալ ելանէ քաղաւոր յագգէդ
Արշակունեաց եւ նորոյի աքոռ հայրա-
պետութեանդ ի շառաւիղէդ ս Գրիգորի...
(81բ) եւ քահանայացեալն առաջինն կա-
տարէ զաւուրս իւր կրեալ ճգանս ըստ
ի սուտ առաքելոցն իշխանին կորստեան»:
— 83բ. «Եւ թարգմանիչն Մեսրոպ
գրաստեղծն, որ եւ Մաշտոց անուանուե-
ցաւ»:

ԺԶ. ա. X¹. 84բ.

Պատմութիւն վասն սիրելոյ զմիմեանս.
«Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս եցուց մեզ թէ
անհնար է մեզ առանց եղբայրսիրութեան
եւ աղբատարութեան... (89ա) զի եւ
ընդ մեզ հայեցի Քրիստոս դատաւորն
քաղցրութեամբ արդար եւ փրկեաց զմեզ
ի հրուն տանջանաց»:

— Վերջին մասին մէջ «Խոստովանու-
թիւն» բառով կր սկսին չարք մը նա-
խադասութիւններ, հին ճարտասանու-
թեան օրէնքներուն համաձայն:

ԺԷ. ա. X⁵. 89ա.

Վասն լեզուի ի բանն առակին, մահ եւ

կեանք ի ձեռն լեզուի է. «Տէր մեր եւ
Աստուած Յիսուս Քրիստոս հրամայէ յա-
ւետարանին ասելով, ի բանից քոց ար-
դարացիս եւ ի բանից քոց պարտաւո-
րեացիս... (94բ) եւ բեկեալ անձամբ հա-
լածին ի ձայնէ թաղաւորին որ ասէ ոչ
զիտեմ զձեզ երթ յինչն ի հուրն յաւիտե-
նից»:

ԺԸ. ա. X⁶. 95ա.

Վասն լեզուի եւ բարկութեան ի բանն
լեզու հուր զարդ անիրութեան ասէ ա-
ռաքեալն ՅԱԿՈԲՈՍ. «Աստուած զմարդն
որպէս քաղաք է ստեղծեալ, եւ բնակիչ
քաղաքիս այս հողին է եւ անձնիշխան
կամքն թաղաւորէ ի նմա... (101բ) եւ
արժանաւորիմք բարի պարուեացն Քրիս-
տոսի Աստուծոյ մերոյ որ է աւրհնեալ յ.
ա.»:

ԺԹ. ա. X⁷. 101բ.

Վասն համբերութեան ի բանն առակին
մի ասեց (ասացեա) քէ առից զվ(ե)րեմի
ի քշնամեաց, այլ համբերեաց տեսն...:
«Վրէժ խնդրելն չարեաց փոխարինն է եւ
րաժանի ի չորս տեսակս, զի է որ չար
բանիցն չար բանք փոխարինէ... (103բ)
եւ համբերելն ոչ այլայլիլ եւ ոչ պակասիլ
յառաքինութեանց»:

Ի. ա. X⁸. 104ա.

Վասն ամբարտաւանութեան եւ խոնար-
հութեան ի բանն առակին, տէր ամբար-
տաւանից հակառակ կայ տայ շնորհս խո-
նարիաց. «Սկզբնաւորն սատանայ եւ զա-
րուսեակն անկեալ որ մայր եւ զտակ եղեւ
ամենայն ամբարշտութեանց... (110ա)
բարձրացուցանէ ի տիեզերական հրապա-
րակին եւ ասէ եկայք աւրհնեալք հօր իմոյ
ժառանգեցէք զանսպառ ուրախութիւնն
ա.»:

ԻԱ. գ. 4. 110բ.

Վասն զգուշանալոյ կարգաւորաց երա-
նելոյն ԵՓ(Ր)ԵՄԻ խորին ասացեալ ի
բանն որ ասէ, զգուշ լեռու. «Պարտ եւ
արժան է ամենեւորն իմանալ զբանս, զի
յորժամ ներտրամատեալ բանն զա ընդ
հռչակափողն ի բերանս պարտ է շըր-
թամ(բ)քն արգիլել... (115ա) որպէս զի
տեսցեն զպործս ձեր բարիս եւ փառաւո-
րեացն զհայրն ձեր երկնաւոր եւ Քրիս-
տոսի փ. յ. ա.»:

— ՏԵ՛ս տարրեր ճառ մը. Տաշեան ցուց. էջ 805: — էջ 114բ. 2 տող բաց ձգուած:

ԻԲ. ա. X³. 115ա.

Վասն պատրանաց սատախայի եւ պոռնկութեան ի բանն առակի տգրկի 3 դրստեք էին սիրով սիրեցեալ եւ ԵՐԵՒ Էին ոչ հագեցուցեալ...:

«Մարգարէն Մովսէս զլինելութիւն ըզրորտ աշխարհի պատմեաց եւ դատանայէ բնառ ոչինչ ճառեաց վասն կրկին պատճառի...: (118ա) Այսպէս բազում երկիր եւ բազում մարդիկք ի ձեռն կնոջ կորեան եւ կործանեցան»:

— 117ա. «Իսկ Գ դստերք տղրկին սատանայի այսինքն զժողիք որ է կորուստ՝ զերեզման եւ սէր կանանցն...»:

ԻԳ. ա. 9. 118ա.

Վասն անառակի կիրակիին ս. ՍԵԽԵՐԻԱՆՈՍԻ Եպիսկոպոսի ասացեալ յաւետարանի մեկնութեան. «Այր մի իջանէր յերուսաղէմէ յերիբով եւ անկաւ (Ղուկ. ԺԸ, 10)... (118բ.) Բարի է Աստուած եւ բարեաց արժանաւորաց տուող, չար է սատանայ եւ ամենայն չարեաց յորդորիչ եւ զոր օրինակ ցորենի բարեացն բարութիւն զայ... (124բ) եւ ազօթիւք խղիղել յԱստուծոյ զգարձ մեղուցելոց անձանց եւ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ որ է օրհնեալ յ. ա.»:

— Հմմտ. Mai. Script. vet. n. coll. IX, 725-41. 2) Spicil. Roman. X, 202-5. 3) Մատեն. 691-3. 4) Տաշեան ցուց. 1149:

ԻԴ. գ. 3. 125ա.

Երկրորդ երեքշաբաթ աւուրն ելանելոյն ՅՈՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՔԵՐԱՆՈՅՆ վասն խոստովանութեան եւ ապաշխարութեան մեղուցելոյ. «Տեսէք յառաջնումն կիրակէին զպատերազմ եւ զյաղթութիւնն, ըզպատերազմն սատանայի եւ զյաղթութիւնն Քրիստոսի... (129) ի տրտմութեան բաւին մեղքն, զի ողորմած եւ մարդասէր ունիմք փրկիչ որում փ. եւ պատիւ»:

— Աղբ. տես թիւ 12. Հեղ. 1: ՏԵ՛ս ձեռ. Տաշեան ցուց. էջ 6 (թիւ 1⁵³), 578 (թիւ 224⁷³). և տպ. 1) Վենետիկ, էջ 46-56. 2) Montfaucon, II, 287-93:

ԻԵ. դ. 3. 129բ.

Երանելոյն ՅՈՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՔԵՐԱՆՈՅՆ ասացեալ յանառակի որդոյն. «Առն միող էին Լերու. որդիկ դէմք առակիս առ ամե-

նակայ ընտրիւնն Աստուծոյ հայի, զի առն զԱստուած նշանակէ եւ կարգ բանին զայն վախելահան ունի... (134բ) զի եւ բնի նմայ արդարասցուք եւ հանդերձեալ բարեացն հասցուք բնի ամենայն սուրբս եւ ի Քրիստոս յ. ի տէր մեր»:

— Ձեռ. տես Տաշեան ցուց. էջ 17, 579, 673, 745. 2) Վենետ. «Ոսկեփորիկ» ԺԸ. 687:

ԻԶ. գ. 2. 135.

Ս. ՅՈՀԱՆՆՈՒ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԵՑՈՅ ասացեալ վասն ԶԲԱՆ ՄԵԱՍԵԼՈՅ (կարդա՛լ չրամբասելոյ) քահանայս եւ զվարդապետս. «Մթերք սոյոյ եւ աղչամուղջ տրտմութեան դիպեալ ի վերայ իմ կուտին հանապազ, զի ախտ չար եւ անհղ անօրէնութիւն մտեալ յեկեղեցին... (139ա) Որոց եւ մեղ ամենեցուն յիցի հասանել ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր, որում փառք եւ զօրութիւն յ. յ. ա.»:

— 138բ. «Զի քահանայն ղեկերեալ կայ ի դուռն Եկեղեցոյն պաշտէ եւ սպասաւորէ վասն քո, զձեռս ի վեր ամբառնայ, պատարապ մատուցանէ, զուխտս քո Աստուծոյ ընծայէ եւ զուօն քո կատարէ, ղերեխայսն քո մկրտէ եւ մեղուցելոցն վարդապետէ, վասն ապաշխարողացն խղիղէ զթողութիւն, ի վերայ հիւանդաց քոց աղօթէ, զնշնչեկայսն քո օրհնութեամբ ուղարկէ, զհարսանիս որդոց քոց օրհնութեան պատիօքն զարարէ եւ շքեղացուցանէ, վասն պատուհասից քոց անկանի առաջի Աստուծոյ...»:

— Աղբ. տես Գ. տպ. էջ 89-96. Գերմ. 104-113. Ձեռ. Տաշեան ցուց. թիւ 170⁶, 224⁸⁶, 524¹². Հմմտ. 3±, Դ, 3, Եփրեմիս ընծայուած:

ԻԿ. ե. 3 139բ.

Վկայարանութիւն (?) ս. ՅՈՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՔԵՐԱՆՈՅՆ ասացեալ Երուսաղիմայ (?) հայրապետին Դ-րդ կիւրակին ի մեծատանն եւ ի Դազարոսի. «Այր ոմն մեծատուն եւ ապանէր ընհեղա ծիրանի եւ ուրախ լինէր հանապազօր առատապէս ի սեղանն բարեկի եւ ի զինին անուշահամ եւ աղբառ ոմն անուն Դազարոս Երանեալ առ զրան մեծատանն... (143բ) ապաշխարեցէք զբարիս զործեցէք եւ զբանաւէտ կեանք ժառանգեցէք, որ եւ զամենեան արժանիս արասցէ...»:

— Տես Migne, 963-1054. և Montf. I. 707-800. 3 ճառ Դազարի մասին, Վենետ. 1861, էջ 447-556:

ԻՂ. գ. 3. 144ա.

Երանելոյն ս. Յ. ՈՍԿԵՐԲԱՆՆԻՆ ասացեալ վասն զդժման եւ դառնալոյ ի չար նանապարհէ եւ սիրել զԱստուած. «Ասէ մարդարէն զի Աստուած կամի թէ ամենայն մարդ յապաշխարութիւնս եկեացեն որպէս ասէ... (147ա) Եւ խոստացելոց բարեացն հաղորդս լինիցիմք որում փ. յ. ա.»:

— Հմտ. տպ. Վենետ. (Հ. Ե. Թովմատեան) 1861. եւ 1818 եւ վ. աղբ.:

ԼԻԹ. դ. 2. 147բ.

Չորրորդ երկուշաբթի օրն ՅՈՀԱՆՆՈՒՄԱՆԻԱԿՈՒՆԵՑՈՒՆ ասացեալ վասն ռախակալաց եւ փնահանաց. «Ահա անօրէնութիւն եւ սաստիկ չարութիւն տեսանեմք զօխակալացն եւ զքինահանացն, որ առաւել է քան զամենայն չարութիւնս... (151բ) Եւ ընդ նմին ժառանգեցուք զանանդ (յ) բարութիւնն ի Գրիստոս Յիսուս ի տէր մեր որում փ. յ. ա.»:

— 149ա. «Այլ սատանայ ի մեծամեծ վնասս յօժարեցուցանէ զնա մինչեւ խլել եւ քանդել տայ զայլիս եւ կոտորել զժառանգունկս եւ վնաս տայ առնել վաստակոյ եւ անասնոց եւ առաւել յանօրէնութիւն (= մարդասպանութիւն) յանգրդնեցուցանէ սատանայ եւ ոչ տայ իմանալ զչար գործս իւր»:

— Տես եւ Հմտ. վ. աղբ.:

Լ. Ե. 2. 151ա.

Ե-րդ շաբաթի երկուշաբթի ասուրն, Երանելոյն ՅՈՀԱՆՆՈՒՄԱՆԻԱԿՈՒՆԵՑՈՒՄ ասացեալ վասն արբեցողաց. «Մեծաւ սպով եւ ցաւալին արտասուելով պատմել պարտ է զմիտս ճառիս եւ ցուցանել զանգեղէ չարութիւն արբեցողաց... (155բ) Եւ յանանդ (յ) բարութիւնս զուսմասցուք ի Գրիստոս Յիսուս ի տէր մեր որում փ. յ. ա.»:

— Տես տպ. 1) 125-130, 2) ԳԼԻԲ. 146-153, 3) Զեռ. Տաշեան ցուց. 224¹⁰³:

ԼԱ. ա. X¹⁰. 155բ.

Ե-րդ շաբաթ օրն վարք եւ յիշատակ ս. ԳՐԻԳՈՐԻ քաղմայաշարչարի օրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին. «Ի ժամանակին յայնմիկ իշխան յունաց հալածէր զեկեղեցին Աստուծոյ, իսկ իբրեւ զարդացեալ եղև Տրդատիտս եւ տիրեաց թաղաւորութեան եւ իմացեալ թէ Գրիգորիտս քրիս-

տոսական հաւատոցն է եւ Գրիստոսի պաշտմանն հաղորդի... (167բ) զոր լըւեալ կայսերն յունաց եւ առաքեաց զսուրբ նշխարհն ի Կոստանդինուպոլիս մասն ինչ թողեալ ի տեղւոյն ի վառս Գրիստոսի Աստուծոյ մերոյ»:

— Առաջին եւ զլիսաւոր մասը քաղուած է Ապաթանդեգոսէ, երկրորդ մասը աւելի ուշ ժամանակի կենսագրութիւններէն: — 167ա. Կր խօսի հայոց դարձի մասին «Եւ առեալ ս. Հայրապետն իջուց զնոսա ի ջուրն եւ կատարեաց զկարգ մկրտութեան ի վերայ նոցա եւ անդէն ջուրն ի յետս դարձաւ եւ լոյս երկից իջ ի վերայ ջրոյն եւ ի մէջ լոյստուն զնյան ս. Խաչին եւ այնպէս սաստիկ էր լոյսն մինչ զի արգիւոյր զճառապայթն արեգականն. իսկ ս. Հայրապետն կայր հայրապետական զղեստիւն զարդարեալ (կայր) եւ առնէր եւ հեղոյր ս. Միտրոն ի ջուրն եւ գետն ջրըմբան առեալ զիւրաքանչիւրովք անձամբ տային օրհնութիւն...»: — Այս յաւելուածք առնուալն Գետաղաքաձէն ետքը ներմուծուած է:

— Տես այլ եւ այլ կենսագրութիւններ, Տաշեան ցուցակ, 1074:

ԼԲ. ա. X¹¹. 168ա.

Ե-րդ կիրակին ս. ՀՈԳԵԿԻՐՔ (?), վարդապետաց ասացեալ ի Մատթէոսի աւետարանին մեկնութենէն. «Էր իրաւախոյ ընդ ոսոխի քում...: Հանապաղ խրատէ զմեզ որդին Աստուծոյ վասն մերոյ փրկութեան... (172բ) զի եւ յաւիտենական բարեացն հասցուք ի Գրիստոս Յիսուս ի տէր մեր յորում փ. յ. ա.»:

ԼԳ. ա. 10. 172բ.

Պատմութիւն վասն անճում որդանցն եւ վասն խստութեանց ասացեալ ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ. «Արդ Եկայք ժողովուրդք Աստուծոյ եւ մաքրափայլ աղօթիք ձերոյ (կարգալ) աղօթիք ձերովք: Օգնական յերուր ծերութեան իմոյ, որպէս զի մաքուր մտք եղեց արժանի մտանել յանդաստանս աստուածային զրոյց եւ ուրախութեան ջրէլ յաստուածային բուրաստանս նորա... (177ա) եւ ընդ արդարոցն զարթալութեան հանդիստն ժառանգեցուք շնորհք եւ մարտիրոսութեամբ տեսարն մերոյ եւ փրկչին Յիսուսի Գրիստոսի, որ է օրհնեալ յաւիտեանս ա.»:

— (173բ) «Եւ Բենէր (Կրկին այս ձեռով եւ ոչ Բենիկ) վարդապետն ասէ թէ տեսի եւ ահա ծով հրեղէն գայր եւ ծածկէր

դաշխարսն եւ կային ի նմա հրէղէն վիշապք նման լերանց եւ զետ(ք) հոյո հսկին ի վերայ նոցա»։ Ասկէ քիչ առաջ ալ, «Եւ ս. Հայրապետն Նեքրէս թոռն ս. Գրիգորի մերոյն Լուսաուրջին, ասէ թէ ցանկութիւնն անցանէ եւ որդն ո՛չ մեռանի»։

— Հմմտ. ձեռագրիս Ե. եւ տես հոն իշխում ղարիւրները Հմմտ. նաեւ թիւ 195. Ե։

ԼԳ. ա. 11. 177բ.

Տեսիլ ս. վարդապետին Յովհաննիսի, որ մականունն ԿՈՋԵՌԻ կոչի. «Դարձեալ ի թվականութեան Հայոց ի ԴՃ եւ ՀԼ ամին եւ թագաւորութեան յունաց Վալի եղև յերկինս աշաւոր նշան եւ սոսկալի եւ րարկութիւն ի վերայ ամենայն արարածոց ի Հոկտեմբերի ամսոյ ԻԳ յերրորդ ժամուն պատառեցաւ վերին Հաստատութիւնն յարեւելից կուսէ մինչեւ յարեւմուտս... (180բ) եւ այնպիսի հառաջմամբ եւ ողբօք փոխեցաւ յաստեացս ի վիճակն անմահից ս. Վարդապետն Յոհաննէս»։

— 177բ. «Եւ յետ Գ աւուր ժողովեցան ամենայն իշխանքն հրամանաւ թաղաւորին Յովաննիսի եւ եկեալ առաջի ս. վարդապետին Յոհաննիս Կոզեմնու Կոզեմնու... եւ տեսին զերկեռ... անկեալ ի վերայ երեսաց իւրոց... եւ ի հարցանել նոցա նա դառն սղոմ պատասխանի տուեալ եւ ստաց... (178ա) ահա այսօր արձակեցաւ ստանայ որ Հայոց թրւակասն ԴՃԸԼ (478) է, կալ զառաջին ԵՃԾԲ, որ լինի Ռ եւ Լ ամ, արդ զԼ տուր յառաջ քան զմկրտութիւնն եւ կալ զՌ ի մկրտութենէն Գրիստոսի մինչեւ ցայսօր... եւ ահա այսմ հետէ ոչ ոք կարացէ կալ Հաստատուն ի պատուիրանսն Աստուծոյ, ո՛չ Հայրապետ եւ ո՛չ եպիսկոպոս, ո՛չ քահանայ եւ ո՛չ յարկայ, ո՛չ կրօնաւոր եւ ո՛չ իշխան եւ ո՛չ ժողովուրդք, եւ իշխանք յարենան ի զոդս եւ յանիբաւ դատաստանս, կրօնաւորք թողուն դանապատս եւ զմենաստանս եւ չլլին ի փողոցս ի մէջ կանանց... (178բ) Հայրապետք եւ եպիսկոպոսք, քահանայք եւ կրօնաւորք լինին մարմնասէրք եւ արծաթասէրք առաւել... (179ա) Զայս ամենայն այսպէս խոսեցաւ ս. վարդապետն Յոհաննէս վասն ահալին նշանին եւ զոր ստացն ամենայն կատարեցաւ եւ զեռ եւս կատարի։ Եւ զարձեալ ի թուականիս Հայոց ի ԴՃԶԲ (487) խաւարեցաւ արեգակն... յայնժամ կաթուղիկոսն Տ. Պետրոսն եւ թաղաւորն Յոհաննէս յըզեցին արս փա-

ռաւորս ի մեծամեծ աւապա(նո)յն առ ս. Վ. Յոհաննէս որ կոչի Կոզեմն... մեկնի(ն)չ հին եւ նոր կտակարանացն... եւ որք եկին առ վարդապետն էր Գրիգոր Մագիստրոսն որդին Վասակայ եւ մեծն աւապ Սարգիսն Հայկազնեայ եւ այլ ապատացն եւ ի պատուական երիցանցն... (179) ամենայն հոգիք եկեալք առ նա անձինք ձի (120)... սկսաւ ասել ցնոսա... րառնի ճշմարիտ հաւատ յամենայն ագպաց... անդոսենն զիրավանս կանօնաց... (180ա) րապում հերձուածք մտանն յեկեղեցիս... սիրեն զկորուստ նմանաց իւրեանց մեծարեն զմատնիչն եւ զոդսն։ Այլ եւ վասն կաշառաց տան ի ձեռնադրութիւն րապում անարժանից եւ ածեն զամենայն պիղծս ի քահանայութեան կարգ»։

— Տես ձեռ. թիւ 257. Բ. Տաշեան ցուց. էջ 6572. «Ի ժամանակին յորում էր թուականն Հայոց ՆՀ (470)» 2) Նիկ. Մառ (H. (H. Марр). Востокъ. Записки. Петерб. 1895 см. 92. Թարգմ. եւ քննադ.

ԼԵ. ա. 12. 181ա.

Տեսիլ Ագէսամորոյ հայրապետին. «Ամենեցունցն Աստուած սքանչելի երեւցուց մարդարէիցն նոյնպէս եւ ինձ անարժանիս Աթանասի սքանչելակերպ եւս եւ ցոյց առաւել եցուց, որ ահալին է պատմութիւնն եւ առաւել զարմանալի յոյժ... (183բ) լսել զերանաւետ րաւորսն որ ասէ եկալք օրհնեալք Զօր յ. ա. »։

— Տեսլանն էական նպատակն է ցոյց տալ ս. Հաղորդութեան ո՛չ թէ սոսկ հաց ու զինի, այլ Քրիստոսի իսկական արիւն եւ մարմին ըլլալը։ — Տես. Մատ. էջ 278-88։

ԼԶ. ա. X¹². 181ա.

Պատմութիւն հանդերձիցն տեառն եւ դաստառակին եւ պատկերին. «Եւ Օգոստոս թաղաւորեաց հոռմայեցուց եւ ի սորա ժամանակին եղև նաւակատիկ Աստուածածնին, ծնաւ Աստուած ի Բեթղեհեմ... (187ա) ընդ նմա լինել զամենայն աւուրս կենաց իւրոց եւ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ փ. յ. ա. »։

— Արդարի եւ Փրկչի մէջ եղած յարարերութեանց պատմութիւնը աւելի ուշ ժամանակի յաւելումներով, մասնաւոր 185աչ. զլեւտի, 186ա. դատաւարակ, 187ա. Արդարի երուսաղէմի գրաւման եւ հրեաների կոտորելու հատուածներով ճշտացած են։

— Հմմտ. 1) Տաշեան ցուց. էջ 26, 566

տարրեր վարենալ մը նաև 896․ 2) Հ․ Գ․ Զարայ․ Յաղաղս բարեխօսութեան սրբորոց, Վենետիկ, 1852, յաւ․ 360-8․ 3) Հ․ Մ․ Վ․ Սամուէլեան, Ս․ դաստոռակ կամ Քրիստոսի անձնազորոժ պատկերին պատմութիւնը, Վիեննա․ 1850․ գերմ․ 1847, եւայն․ Հմմտ․ նաև 4) Յզ․ պատկերազրին տեառն, Եպիփանի անուամբ յայտնի, տպ․ Արարատ․ 1869․ Ը․ 185-91:

ԼԵ․ Գ․ 2․ 187բ․

Ս․ ՅՈՂԱՆՆՈՒ ՄԱՆԳԱՎՈՒՆԵՅՈՅՆ ասացեալ վասն զգուշութեամբ եւ երկիւղի մերձեմալ ի մարմին եւ արին որդւոյն Աստուծոյ․ «Սոսկան ոսկերք իմ զոգութեամբ եւ սարսփի անձն իմ Հիացեալ, յորժամ յիշեմ զմերձաւորութիւնն աշապին... (193ա) աշիւ եւ զոգութեամբ հաղորդեցուք ի պատուական մարմնոյ եւ ի կենարար յարեմէ Տեառն մերոյ եւ Փշրկչին Յիսուսի Քրիստոսի»:

— 188բ․ «Զի հաւատս քրիստոսական մկրտութիւն է եւ հաղորդութիւն եւ որ յայսցանէ թերի է անմասն է ի քրիստոնէութենէ»։ — 190ա․ «Աստուածային տեսանես զմկրտութիւնն ոչ էթէ լոկ ջուր, այլ զհոգին սուրբ ի վերայ նորա հանուցեալ... Այս է մարմինն իմ եւ արինն իմ եւ որ ուտէ ի սմանէ նա յիս բնակեաց է եւ ես ի նա»։ 191ա․ «Եւ այլ բաղում ցամուռն վաստակոց եւ պտոցոց եւ մահ տարածմ մարդոց եւ անանոց վասն անարժան պատարազաց եւ հաղորդութեան զայ ի վերայ աշխարհիս...»:

— 1) Տպ․ էջ 165-173․ 2) Զեռ․ Տաշեան ցուց․ Թիւ 147, Բ¹, եւ 224¹⁰⁹ նոյնը Յովհանն Ոսկերեանի անուամբ․ Թիւ 364⁹․ 4) Գերմ․ Schmid, էջ 191-202:

ԼԸ․ Կ․ X¹³․ 193ա․

Զայս այլ կարգայ բան շահաւէտ հոգոց համայնից․ «Ով հաւատացեալ հարք իմ եւ եղբայրք ծառայք Քրիստոսի եւ ծառայակիցք իմ հոդոյս... (196բ) եւ արքայութեանն Աստուծոյ արժանաւորս առնէ շնորհօք եւ մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»:

ԼԹ․ Կ․ X¹⁴․ 196բ․

Պատմութիւն Աղամայ ճալսախորն վասն զղջման եւ զգաստութեան լսողաց․ «Յետ ելանելոյն Աղամայ ի զրախտէն, առեալ զեւայ զնացին երկրքեան ի դիմէ ի լեռնակողմն արեւելից ընդդէմ զրախտին...

(202ա) փառաւորեցուք ամենայն արարածք երկնաւորք եւ երկրաւորք զարարիչն երկնի եւ երկրի այժմ եւ յաւիտեանս ա...»

— Աղամբ իր վերջին օրերուն մէջ իր եւ Եւայի զրախտէն արտաքսուելու պատմութիւնը կ'ընէ:

— Տպ․ անվաւերականներ տե'ս 1) Անկանոն գիրք Հին Կտակարանաց․ Վենետիկ, 1896, 325-30․ Հմմտ․ ա․ 1-23․ 24-26․ 308-11․ 312-314-319-24, 331-2: Յայտնի են նաև Առաքել Սիւնեցու Աղամգիրք-ը եւ Եպիփանի վեցօրեայք:

Խ․ Կ․ X¹⁵․ 202բ․

Վասն ծաղկազարդին ի բանն ասացէք դստեր(ք) Սիովնի անա քազաւոր քո գայնստեալ յէջ եւ յաւանակ․ «Սիովն մարոց էր Հրէաստանի զոր Յեբուս կոչէին, որ է յեբուսաղէմ որ է առ Դաւիթ եւ արար զնա քաղաք Թաղաւորական... (212ա) Իսկ ի վերայ բեմին ընթեռնուլ զաւետարանն զաստուածախօսութիւն նշանակէ եւ Քրիստոսի յոյսոյն մերոյ փ․ յ․ ա․»:

ԽԱ․ Կ․ X¹⁶․ 212բ․

Վասն մեծի Գ շաքաքի ի բանն որ ասէ նմանեցաւ արքայութիւնն երկնից 10 կուսանացն․ «Որքան մարդիք ի հեշտութեան աշխարհիս (է) ըմբռնեալ ոչ իմանալ ըզվաղան կեն(աց)... (219բ) ի զատոյգական աթոռն աթիցէ ցմեզ, եկ ծառայ բարի եւ հաւատարիմ...»:

ԽԲ․ Կ․ X¹⁷․ 219բ․

Վասն շաքաքի աւուրն վասն պատարագին ի բանն առաքելոց փորձեցէ մարդ գանձն եւ ապայ ի հացէ անտի կերիցէ եւայլն․ «Ասեն բժիշկ(ք) թէ զանազան են կերակուր մարդոյն, հիւանդաց եւ առողջաց: Զի որ հիւանդ է պիտոյ է նմայ դառն դեղ... (227բ) եւ ոչ պակասի ի նոցանէ անմահութեան կերակուրն երկնաւոր եւ Քրիստոսի փ․ յ․ ա․»:

ԽԳ․ Կ․ X¹⁸․ 227բ․

Վասն մեծի ուրբաքին սուգն ի բանն առաքելոյն որ ասէ, կտակ յետ մահու հաստատէ․ «Սովորութիւն մարդկան յորժամ մեռանք որ ի յայլ տեղիս եւ առնէ կտակ եւ թէ որ երթայ եւ տա դուժ... (237բ) եւ քաւէ դնա (յ) ամենայն մեղաց ի ձեռն զղջման եւ խոտովանութեամբ եւ Քրիստոսի փ․ յ․ ա․»:

ԽԻ. ա. X¹⁹. 238ա.

Վասն Զատիկի մեծի ի բանն առաքելոյն Զատիկի մեր զեմա Քրիստոս. «Երևելի արեգակն որ լուսաւորէ զամենայն եւ ջերմացուցանէ զմեզ նախ տեսանեմք զի ծագեալ վերին կիսայրունդս լուսաւորէ... (243բ) *կերէիք* զի Զատիկ Տեառն է եւ ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեան յ. ա. »:

ԽԵ. ա. X²⁰. 244ա.

Վասն յարութեան ի բանն փոզ հարկանեմ եւ մեռեալք ի Քրիստոս յարիցեն. «Հանդերձաբ Հանդերձ Աստուծոյ վ. յարութեան րանի նախ հարցանեմք եթէ զոյ յարութիւն... (253բ) *ընդ որում զարձեալ տեսից զձեզ եւ ուրախ լիցին սիրտք ձեր* »:

ԽԶ. ա. X²¹. 254ա.

Քարոզ վասն յարութեան ննջեցելոց եւ աւերման զծոխոց. «Անճառելի բանն Աստուծոյ Հառ զմարդկային բնութիւնս եւ միացուց ընդ իւր անմահ բնութեան... (161ա) որ եւ զմեզ զամենեւեանս զհաւատացեալսս անպակաս յարուցէ Քրիստոս Աստուծոյ մեր ի յաւուրն յետնումն »:

ԽԷ. ա. X²². 261բ.

Վասն տարածման մահուն ի բանն որ ասէ Աստուծոյ մահ ոչ արար, նախանձութեան արկելուն եւ մահ աշխարհ. «Աստուծոյ զմարդն ստեղծեաց ի յանմահութիւն եւ ետ անմահութեան տեղիս (ի) զրախտին եւ ետ նմայ պատուիրանս զստեղծեալս խոստմանցն եւ անմահութեան... (266բ) եւ անմահութեան տրտմութիւն անքուն է որդունքն եւ անվաղճան տանջանքն յախտեանկան »:

ԽԸ. բ. 1. 266բ.

Ե(Ե)րանելոյն ԵՊԻՓԱՆՈՒ Եպիսկոպոս (ոսա)պետին ԿԻՊՐԱՅՈՅ յաղագս Յարութեան Քրիստոսի եւ յնկայքեր կանանցն ասացեալ ի ՄԱԹԵՈՍԻ ի ՄԱՐԿՈՍԻ ի ՂԱԻԿԱՍՈՒ եւ ՅՈՀԱՆՆՈՒ ս. աւետարանչացն. «Ամենայնփրկչորք տնօրէնութեան Քրիստոսի խորհուրդ Երուսաղէմ կատարեցաւ վասն զի անդ իմանա՞ք զի ինչոյ թիւն նախաստեղծին Ազամայ Հր-որք ձեռոց... (271ա) եւ զմնացեալսն ի

Մատթէոսէ քաջայայտ եղոյց, որք միտս ունին հաւատով »:

— Հմտ. Migne, XLI-XLIII, և G. Dindorf, Epiphanii opera. Lips. 1859-62. I-V. ճառս կր պակսի ասոնց քով. տես. ձեռ. Տաշեան ցուց. Թիւ 11³⁶. էջ 105 և 1082:

ԽԹ. ա. X²³. 271բ.

Այլ ՄԱՐԿՈՍԻ ս. աւետարանչին. «Եւ ընդ առաւօտն միաշարաթուն զան ի զերեզմանն ընդ արեւապայն: Զիջումն հրեշտակին ի մէջ դիւերին իմանա՞ք զոր Մատթէոս ասէ յառաջնումն նուազին... (273ա-բ) և զմնացեալսն ի Մատթէոսէ ի Մարկոսէ ի յուսափայլ առ մեզ ցուցանէ յասկին... » վերջէն թերի:

— Հմտ. վ. աղբ. Թէպէտ ըստ ձեռագրի հեղ. անյայտ է:

Ծ. ա. X²⁴. 273բ.

Այլ ՂԱԻԿԱՍ աւետարանչին ասացեալ. «Բայց ի միաշարաթոյն վաղ քաջ ընդ առաւօտն եկին ի զերեզմանն, բերին լոխունկն եւ զիւրն զոր առին ի Մարիամայ և ի զստեղծ իւրմէ Սաղովմէ... (276ա) իրրեւ ետես զնա այնչափ վհատեալ անյուսարար մինչեւ մերձ ի մեռանել... » թերի վերջէն:

— Տես. վ. աղբ.:

ԾԱ. ա. X²⁵. 276ա.

Այլ ՅՈՒԿԱՆՈՒ աւետարանչին. «Եւ ի միաշարաթոյն Մարիամ Մաղդաղենացին ինքն միայն զայ ի զերեզմանն եւ ոչինչ տեսեալ բայց միայն զվէմն բարձեալ ի զրանց զերեզմանին որպէս յերրորդումն նուազին, ապա եւ ինքն իսկ որ կամէր յոյս լինել Պետրոսի... (186ա) եւ ընդ նոսին միշտ փառաւորել զՀայր եւ զՈրդի եւ զգուրբ Հոգին ա. եւ մ. եւ յ. յ. ա. »:

— (280բ) «Եւ առեալ Աստուածամայրն զվարչամակն ի Պետրոսէ...: Եւ առեալ Աստուածամայրն զվարչամակն եւ զամենայն ս. կուսան պահեաց առ ինքն պահեաց առ ինքն մեծաւ զուշտութեամբ պահեանս աւուրս կենաց իւրոց, եւ յետ փոխման իւրոյ ետ զամենայն յաւետարանչին Յովհաննէս... (281ա) եւ տայ(յ) զամենայն (Յովհաննէս) ի ձեռս աշակերտաց իւրոց եւ նորայ աւանդեցին փոխանորդաց իւրեանց եւ մնաց ամենայն յնքնստ մինչեւ ի մեծն Կոստանդիանոս եւ նայ փոխեաց զաթոռ աւետարանչին յն-

փետոսէ ի Թաղաւորեալ ըստաքն, որ եւ հրամայեաց ըրել զամենայն զվարչամակսն եւ զպատանսն, նաեւ զխանձարուսն եւ զոր ինչ ի տղայական հանդերձիցն կայր պահէալ եւ զմատանին ռսկի եւ զմասն ինչ ի կնդրկէն եւ զմ(ս)ոյն, զոր ըրեալ էին մողուցն ընծայս Տեառն... զամենայն զնէր ի տուպ ռսկի իւրով մատանեալ կնքեալ եւ տայ ի ձեռս քահանայից հրամայէ փոխել ի մեծ եկեղեցին որ կոչի ս. առաքեալք, որք կան մինչեւ ցայսօր մեծաւ պատուով ի սպասաւորութեան...»:

— Կ'երեւայ որ սոյն ճառը 2 առանձին բարոյներու միացումով է կազմուած: Աստիճակ առաջինը կը վերջանայ 280ա. «Երբ անձնեան տէրութիւն եւ մի աստուածութիւն որ է աւրհնեալ յ. ա.» եւ երկրորդը կը սկսի անդ «Գայ Մարիամ Մաղաղապետիցն եւ պատմէ աշակերտացն...» բառերով: — Արդէն ինքն սկսեալ բոլոր յաջորդ ճառերը ներքին կապակցութիւն մը ունին նախըթացներուն հետ, ընդմիջարկումներ եւայլն պակաս չեն, ինչպէս վերոյիշեալ վարչամակի պատմութեան հատուածը եւայլն, — հմմ. Արարատ. 1869. Ը. 185-191 եւ հարկաւ Եպիփանիսն են (տես խ. 1. վերնադիրը). վերնադիրն կամ ճառին մէջ բացայայտ կերպով չյիշատակուելուն համար միայն անծանօթ զրինք (տես. նաեւ յաջորդ ճառին նորինը):

ԾԲ. գ. 1. 286բ.

Նորին երանելոյն եղիփԱՆՈՒ յաղագս վերստին կոչման ԹՈՒՄԱՅԻ եւ հաստատուն առնել զյարութիւն Քրիստոսի. «Եւ յետ ութ աւուր զարձալ էին ի ներքս առաքեալքն եւ Թումաս ընդ նոսա: Աստա-

նօր պարտ է մեղ իմաստութեամբ փոքր ի շատէ եւ այլոց յառաջ ըրել... (289բ) որում լիցի ամենեցուն մեղ հասանել ընդ նորհօքն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ որում փ. յ. ա.»:

— Նման նախորդ ճառի վերջին մասին. տես վեր. աղբ.:

290ա. Կը սկսի անվերնադիր զրութիւն մը «Եւ ի խնդութենէ եւ զարմացեալ էին» բառերով եւ Թերի կը մնայ միւս էջի վերայ «որպէս ի կողովպանսն ի ճանապարհին...» վերջէն Թուրթեր ինկած ըլլալուն պատճառով:

Յիշատակարաններ.
ա. 1. 10բ.

Բարեխօսութեամբ ս. մարգարէին Յունանու... ողորմեայ... անարժան չընչին անուն զրչող ս. տառիս զՄարկոս երկցս եւ հողեւոր ծնողքն իմ Մասեհն Երարն եւ մարմնաւոր ծնողքն իմ զմնացականն սալչուկն եւ դստերքն իմ եւ որդիքն իմ տիրացու Կարապետն եւ ամենայն արեան մերձաւորքն իմ...:

ա. 1. 187բ.

... եւ որդոցս Խաչատուրին, Օվանէսին եւ Մինասին եւ Ստեփանոսին եւ տիրացու Կարապետին եւ մօրն սուլքանին եւ դստերացս Մարիամին, Շարմանին, Գոհարին, Թագուհուն, Վարդեմուն...:

Գրիչը տղէտ է եւ ձեռադիրս սխալաշատ, ինչպէս որ ինքն ալ 35ա. կը խոստովանի ըսելով «Երեսանկեալ աղաչեմ ըզձեզ որ սղայանաց թողութիւն շնորհեցէք քանդի կարն մեր այս է սիրելի եղպարք...»:

50

ԹԻԻ 50.

ԱՆՈՒՆ «Ճառ կարգաւորութեան եկեղեցւոյ» (Մեկնութիւն պատարագին ներսիս կամբրոնացւոյ) եւ «Խրատ եւ աղօթք կրօնաւորաց» Յովհաննու Գառնեցւոյ.

Նիւթ Սովորական քուղբ.

ԿԱԶՄ Ոսկեգոյն քառակուսի շրջանակի զարդերով, կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ԲՇ. Էջ 324. 329-340.

ՄԵՏՈՒԹԻՒՆ. 26×20,6×2.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միաւրն. 18,2×14.

ԹՈՒՂԹՎ 172.

ՏՈՂԳ 24.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ

ԳԻՐ Անցման շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծաւոր շեղագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻԶ
ՍՏԱՑՈՂ.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ ԺԸ- ԺԹ.
ՏԵՂԻ

ԾԱՆՈՒԹԻՒՆ
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ ԸՅԺԱՅԽԱՂ ՍՈՒՓԱՆՈՍ
պատրիարքէն 1833, Յուլիս 24, Ար-
մաշի վանքին.
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. p¹.

Գիրք որ կոչի հորիքաժուրիւն վասն ուղղափառ հաւատոյ եկեղեցւոյ որ ի ս. Երրորդութիւնն, շարադրեալ Տ. Ներսիսի Լամբրոնացւոյ եւ Արքեպիսկոպոսի Տար- սոնի կիլիկեցւոյ, ի հայրապետութեան Տ. Գրիգորիսի Ամենայն Հայոց Կաթողիկո- սի Տղայ կոչեցելոյ եւ ի տիրապետութեան քրիստոսապսակ արքային հայոց Լեւոնի, ի շրջանի բնթացի ժամանակաց ի ՌԻԶ Թուականի հայոց ի մէջ լերանցն Տօրո- սի:

1. — Գիրքս կը սկսի տպ. «Պորհրդա- ծութիւնք ի կարգս եկեղեցւոյ» (Վենետիկ 1847) ա. գլխով այսինքն՝ «Պորհրդաժու- րութիւնք վասն ուղղափառ հաւատոյ» եւայլն եւ կը վերջանայ 40-րդ գլխով. «Ս. Դիո- նեսիոսի յղ. եկեղեցական կարգաց աւան- դութեան» (տես տպ. էջ 229. ծան. 2): — 40-րդ գլխուն վերջը գրիչը կը յաւելու «վախճան խորհրդաժութեանն որ եւ ասի քառ կարգաւորութեանն եկեղեցւոյ: Իսկ եւ է առաջին մասն մեկնութեան ս. խոր-

հրդոյ պատարագին՝ որ ի Ներսիսէ Լամ- բրոնա»: — Հմտ. Վիեննացւոց, Թիւ 24, Տաշեան ցուց. էջ 139-143, որ ասոր նման կը վերջանայ, սակայն յառաջաբան մըն ալ ունի:

— Ձեռագրական տարբերութիւնները անշան են, թէպէտ եւ տպագրիչը սրբա- զրոյ ընթերցումներ ալ կան:

— Տպ. Վենետիկ, 1847. եւ 2) Երուսա-ղէմ, 1842. 3) Ձեռ. տես Տաշեան ցուց. Թիւ 24, Թիւ 237. p¹⁻². Թիւ 473¹. Թիւ 365³:

էջ 325-28 ցանկ ս. մատենիս:

Բ. ա. 2. 319.

Ս. Խորն ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԳԱՌՆԵՑԻՈՅ Խը- րատ եւ աղօթք կրօնաւորաց. «Աստանօր պիտոյ է մեղ ողոր հառաչանաց եւ արտա- սուք ընթերցանող. այլ զու ո՞վ սիրելի ար- թուն լե՛ր եւ զգոյշ կաց... (323) ընդ չա- րութեան զանյիշաչարութիւն եւ Քրիստո- սի մարդասիրութիւն փ. յ. յ. ա.»:

51

ԹԻԻ 51.
ԱՆՈՒՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԵՎ Ի ՆԻՍԵԱՅ «hoouf
յիմն երանութիւն» եւայլն.
ՆԻԻԹ ՈՂՈՐԿԱԾ ԲՈՒՂՔ.
ԿԱԶՄ Քանդակաւած կաշեկազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ԼԱՎ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-ե. էջ 304-14.
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 26,5×20×3.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿԱԻՆ 16,6×5,4.
ԹՈՒՂԹՔ 167.
ՏՈՂՔ 39.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ
ԳԻՐ ՆՈՒՐԳԻՐ.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ ՄԵԺԱՄԱՌՔ ճոտրգրի.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻԶ (Բարաբն) զրազրուի.
ՍՏԱՑՈՂ. Բարդուղիմէոս վարդապետ.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ ՌՄԼԲ (1783).
ՏԵՂԻ. Կ. Պոլիս.
ԾԱՆՈՒԹ
ԿՆԻՔ էջ 1. Պօղոս արքեպիսկոպոս.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ «ԸՅԺԱՅԽԱՂ ի Պօղոս արքեպիսկոպոսէ Պրուսայի եւ Նիկո- սիդիոյ 1835. Մայիս 11» (տ. էջ 2).
Արմաշի վանքին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ԳՐԻԳՈՐԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՆԻԻՍՆԱՅ
ԽՕՍԻԳ ՅԻՆՆ ԵՐԱՆՈՒԹԻՒՆ.

ա) Բան առաջին. Երանի աղատաց
հոգւով. «Արդեօք այնպիսի ժողովեալսս
լիցէ մինչ զի աշակերտ լինելով բանին և
րնդ նմա ելանիցէ յաշխարհէ հովտացս...»

(6) որում և մեք արժանաւորք լիցուք ի
Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր որում փ.
յ. յ. ա. »:

բ) Բան Բ-դ Նորին երանելիք հեգք զի
նոճա ժառանգեցեցն զաշխարհ. «Որք սան-
տըղովք ոճամբք ի բարձրագոյնն ելա-
նեն, յորժամ յառաջին աստիճանն ելանեն
և ի նմանէ ի գերակային ամբառնան...»

(10) Երկրին է ժառանգուիթիւն ի Քրիստոս
Յիսուս ի տէր մեր որում փ. և զօրութիւն
թիւն ամէն»:

գ) Ն. քան Գ-դ երանելիք սգաւորաց զի
նոճա միտքարեցին. «Եւ եւս ի պաղաթն
լերինն ի վեր ելաք, այլ տակաւին ի խո-
նարհ ընդ լերամբն եմք իմաստիցն...» (15)
որում և մեք արժանաւորք լիցուք չը-
նորձօք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի
որում փ. յ. ա. »:

դ) Ն. քան Դ-դ երանելիք քաղցեալք և
ծարաւեալք արդարութեան զի նոճա յա-
գեցցին. «Ստամոքսային և որք չարա-
չարն կերակրին, ասեն որք ի բոճկականին
և հմուտք չար ոճանց մաղձոց և աւե-
լորդաց...» (22) զի և ի լիութիւնն նորա
երթիցուք ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր
որում փ. և զօրութիւն ա. »:

է) Ն. քան Ե-դ երանելիք ողորմածք, զի
նոճա ողորմութիւն զտցեն. «Թուի ինձ
այնպիսի իմն որով տեսութեամբ ոճամբ
Յակովբ առական խրատեցաւ սանդուղս
տեսեալ...» (28) զի լիցուք նովաւ երա-
նեալք ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր ո-
րում փ. և զ. յ. ա. »:

զ) Ն. քան Զ-դ երանելիք մաքուրք սըր-
տիւր զի նոճա տեսցեն. «Զոր ինչ կրել
պատշաճ լինի որք ի բարձրագոյնն ուժեքէ
ի ծայրել երանցն (կարգաւ ի ծայրել լե-
րանցն) յամբաւ ուրեք յառիցեն ի խորս
...» (33) ի ձեռն մաքուր առաքինութեան
ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր որում փ.
և զօրութիւն յ. ա. »:

է) Ն. քան Է-դ երանելիք խաղաղարարք
զի նոճա արդիք Աստուծոյ կոչեցին. «Աս-
տուածայնոյ վկայութեանն խորանհա-
րութիւն, զոր ի լերինն Աստուծոյ ցուցեալ
օրինակն...» (39) որդիք Աստուծոյ երա-
նեալք ըստ աւետեաց Տեառն մերոյ Յի-
սուսի Քրիստոսի որում փ. և զօրութիւն
յ. ա. »:

ը) Բան Ը-դ երանելիք հալածեալք յա-
ղագս արդարութեան, զի նոճա է արբա-
յութիւն երկնից. «Զինչ ութերորդին ի
մարդարէնն խորհուրդ յերկուս սաղմոս-
էրդութիւնն նախակարգեալ...» (43) չը-
նորհաւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստո-
սի որում փ. և զօրութիւն յ. յ. ա. »:

թ) Ն. քան Թ-դ ի Հայր մեր որ յեր-
կինս. «Զարօթից մեզ զվարդապետութիւն
աստուածայինս պատմէ բան, որովք ար-
ժանաւորաց իւրոց...» (49) որ ի կարգիս
են լուիցուք, չնորձօք Տեառն մերոյ Յի-
սուսի Քրիստոսի, որում փ. և զօրութիւն
յ. ա. »:

ժ) Ն. քան ժ-դ ի Հայր մեր որ յեր-
կինս. «Յորժամ մերձեցուցանէր մեծն
Մովսէս ի լերինն խորհրդածութիւն զիս-
րայէլական ժողովրդեան...» (54) զէք ի
յերկնաւոր դաւառն ի Քրիստոս Յիսուս ի
տէր մեր որում փ. և զօրութիւն յ. ա. »:

ժա) Ն. քան մետասաներորդ. «Որք
զստուեր հանդերձելոց բարեացն ունէին
օրէնքն և պատմութեամբք ոճամբք տը-
պաւորականօք կանխաւ ձայնէին...» (59)
մեզ ի Փրկչէն ցուցելովք ձայնիւ, որում
փ. և զօր. յ. ա. »:

ժբ) Ն. քան ժԲ-դ «Լուայ յիմեմնէ ի
բոճկականէ արուեստարար յաղագս առող-
ջական մարմնոյ բնախօսելով...» (66) յա-
ւելցին ձեզ ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր
որում փ. և զօր. յ. ա. »:

ժգ) Ն. քան ժԳ-դ «Եկն յառաջանալով
բանս ի նոյն ինքն յառաքինութեանն ծայր
բանդի նկարագրէ աղօթիցն բանիւք...»
(72) յորմէ պարեացուք չնորձօք Տեառն
մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի նմա փ. և զօր.
յ. ա. »:

ժդ) Ն. քան ժԴ-դ «Եկն ի մեզ հոգեւոր
խրախմանութեանս սպասաւորութիւն,
ճաշակել մանաւանդ յայլոց, քան Լթէ ի
մէնջ տալ այլոց...» (76) այնմ որ զամե-
նեսեան յիւր արքայութիւնն կոչէ որում
փ. և զօր. յ. յ. ա. »:

— Տես այս 14 ճառերը Մատ. 2. Թարգ.
42 362-65:

Բ. ք. 1. 77.

Յարդորում մանկանց ի կուսութիւն.
նորին Գրիգորի Նիսացւոյ. յաղագս կու-
սութեան, եթէ սեպիական է աստուածայ-
նոյ և անմարմին քնութեանց կուսութիւն.
«Քաղմաց կանխաւ եղեւ կուսութիւն, առ
ցոյց բանի պատճառս բիւրս տալով պատ-
ուասիրացն զպատճառսն ի տօնսն հոշա-
կել բանիւ և եղելովք ուղղութեամբք չը-
նորհացն զուարճանալ, բայց ևս զպանծա-

լի զգիրս *գայս* ևս պատուական ամենեցուն, որք միանգամ զրարին մաքրութեամբ ընտրեն... (113) զի ևս զու տեսցես զկատուած ս. սրտիւ ընդ սրտմ փ. ամենակալի հօր՝ Հանդերձ ս. հոգովն յ. յ. ա. »:

— *St'a Migne*, XLVI, 317-416: — Հայերէնը 22 գլխի բաժնուած է, մինչ յունարէնը 24 հատուած ունի. հմտ. *Մատենադ.* 366 ևս *Տաշեան ցուց.* էջ 8, 230, 1075: հմտ. *մեր թիւ* 12. ՄԲ:

Գ. գ. 1. 114.

ԳՐԻԳՈՐԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՆԻԽԻՍԱՅՈՅ. խօսք նորին ԺՈՂՈՎՈՂԻՆ, մեկնութիւն առաջիկայ բանիցս, բան առակին, բանմ ժողովնդին որդւոյ ԴԱԽԻՒՐ՝ քաղաւորի ՍՐԱՅԵԼԻ յԵՐՈՒՍԱՂԷՄ. «*Ունայնութիւն ունայնութեանց, ասաց ժողովոյն, ունայնութիւն ունայնութեանց ամենայն ինչ անտրի է... Առաջի կայ մեզ ժողովոյրս մեկնութիւն, հաւասար ունելով մեծութեամբ զիրտութեան զվաստակ տեսութեանս քանզի առակաւոր իմաստիցն յառաջագոյն կրթելով զմիտան իրրեւ անյայտ բանք և իմաստութեաւ ասացուածք առակք...»:*

Թիդ. 121.

բ) Բան Բ-դ. «*Եւս, ասէ ժողովոյն, Ուսաք ո՞ք է ժողովոյն, որ զմոլորեալսն և զցրուեալսն ժողովնաց ի միասին ևս արար մի Եկեղեցի և մի հաւատ, զի մի ոք իցէ անլուր...»:*

Թիդ. 127.

դ) Բան Գ-դ. «*Ձինչ յետ աշտորիկ եկեղեցականս վարդապետէ ձայն: Ժամ է աշտահատեւ քննել, ուսաք յառաջինսն զոր ինչ ուսաքն...»:*

Թիդ. 133.

զ) Բան Դ-դ. «*Տակաւին ևւս մեզ խոստովանութեանս ունի բան, քանզի զրէ՞ թէ ընդ ամենայն կարգաւ. անցանէ, որ զիրան պատմէ իւր, ի ձեռն որոց կենացս աշտոյիկ ընդունայնութիւնք ճանաչին...»:*

Թիդ. 139.

է) Բան Ե-դ. «*Այժմ մեզ ի մեծէ Եկեղեցւոյսն առաջնորդէ ի բարձրագոյնսն*

ի բարձրագոյնսն ուսմանցն լինի վարդապետութիւն, վասն զի մաքրեալ կանխաւ զողիս...»:

Թիդ. 146.

դ) Բան Զ-դ. «*Ամենեցուն ժամանակ և ժամ ամենայն իրի ընդ երկնաւ: Այս առաջիկայից մեզ բանիցս տեսութիւնս սկիզբն...»:*

Թիդ. 152.

է) Բան Է-դ. «*Ժամանակ ընկենայ քաւորին և ժամանակ ժողովնոյ քարինս ամենցոյց արդէն իսկ, որովք ուսոյց զլսուցացն զոյժ...»:*

Թիդ. 160.

բ) Բան Ը-դ. «*Ժամանակ սիրելոյ և ժամանակ առելոյ, ո՞ք արդեօք այնպէս իցէ լսելովք մաքրեալ, մինչ զի մաքրապէս (169) առ բարին միշտ հայել որ և մեզ ամենեցուն լիցի շնորհօքն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի սրտմ փ. յ. ա. »:*

— *St'a Migne*, XLIV, 616-755. Πύλιτατα Ἐκκλησιαστικῶν. Զեռ. տե՛ս *Տաշեան ցուցակ, թիւ* 217. Գ. էջ 555-6: — հմտ. նաև էջ. 217, 733, 229. — *Մատեն.* էջ 365:

Գ. դ. 1. 169.

Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիսացոյ բողոք յաղագս երգոյ երգոց. «*Ընկալայ որպէս վայել էր քում պարկեւտ վարուցդ ևս ս. անձինդ, զիոյթն յաղապս երգոյ երգոց, զէմ յանդիման ևս զրոյ մեզ հրամայեցիր, որպէս զի բառ յարմարակատեսութեանն երեւելի լինելով, որ ծածկեալ իցէ ի բռնան իմաստասիրութիւնն... (171) Այսօրիկ յաղապս քո թղթոյդ պատասխանիք զրեցանս առ այնոսիկ որ ոչ ինչ առաւել քան զառ ձեռն պատրաստական բանիցրն ասացուած յատուածային զրոց հայացեն օրինադրել, բայց եթէ Խորգիլի աշխատասիրաբար յաղապս զրոցս աշտոյիկ ժիոյթ է ցուցեալ և մեք զրոյ աւանդել զաշխատութիւնս մեր յօժարեցաք, մի ոք ինչ բառ գտանիցէ... զի և ինձ ոչ առ ի ցոյց է կարգեալ բանս, այլ զի յոյզս յեկեղեցւոյ ասացելոցս, ումամբ ի մերձաւորաց մերոց ուսումնաւորութեամբ մշտնակեցիմ, զկէսս ի նոցանէ առնելով որք յարմարագոյնս անէին ի նոսա զնշանական և զայլոսն յիմէն ստնելով, որոց հար-*

կատար էր յատկուածն խօսից առ սակաւ
ասացեալոյս արարանն ըստ կարգի բանին
յառաջ ամէկայլ զճարտիցն տեսութիւնն. որ-
քան ինչ ժամանակս եւ իբրք ի սոցա պա-
րապումնս բնձեռնացին յաւուրս պահօցն,
քանից յայնոսիկ ի մէջն ի բաղմութեան
յակիւս բանքս այս փութացեալ կ'ընէ եւ
եթէ տայցէ ինձ կենաց ժամանակ, որ կե-
նացն է շտեմարանապետ Աստուած ի խա-
ղապութեան եւ ի զէպ ժամանակի եւ ի-
մացեալն եւս զոյգ ամենայն իբրք ընթա-
ցութ, բայց այժմ մեղ միջնէս ի հասարա-
կաց յառաջեկն տեսութիւնս»:

— Այս յառաջարանէն ետքը բուն մեկ-
նութիւնը կը սկսի էջ 172:

Թղ. 172.

Խօսք Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսա-
ցոյ. Առաջին երգ երգոց. «Որք միան-
գամ ըստ խրատուն Պօղոսի զհին մարդն
իբրեւ զկատ ինչ աղտեղի մերկացայք
հանդերձ զործովքն եւ ցանկութեամբ
իւրովք եւ զյուսասոր պատմուհանն Տեա-
սրն, զոր ի լերինն ալլափոխելով զղէմս
իւր եցոյց, ի ձեռն մաքրութեան վա-
րուցն զկեցայք...»:

Թղ. 180.

Խօսք Բ-դ. «Ահա եմ ես եւ զկեցելի
զստերք Երուսաղէմի... Աստուածային
վիպութիւն խորանին ոչ համապատիւ էր
ի ներքնում ծածկեցելոյ զկեցելութեանն
արտաքոյ յառաջ երեւեալն...»:

— «Որդիք մօր իմոյ մարտեան ընդ իս,
եսին զիս պահապան յայցին եւ զայցի իմ
ոչ պահեցի: Եւ ինձ զայսոսիկ բնձեռնիցէք
զյակիս, մի՛ յոյժ ստուգարանել զբանիցն
յարմարակարգութիւնն այլ ի պատշա-
ճութիւն իմաստիցն հայել եւ եթէ ոչինչ
հաւատաւս յարմարեալ իցէ սասցումա-
ծին, տկարութիւնս մարկիցի, որ յերա-
յեցոց լեզուսն փոփոխեաց ի հեկեկեացոց
ձայնս, զի որոց հոյ կ'ընէ ուսանել զե-
րրալական խօսան ոչ ինչ նոցա զտանին,
այսպիսիք կործիր անյարմարական ու-
նել, իսկ ձեւ մերոյ լեզուսն ոչ հանդիպի
յարմարութեան երբայական զկեցեկա-
րանութեանն, խառնակումն իմն սունէ,
որոց ծանծաղագոյնս յարմարեցոյցանէն
նշանակօք բանիցն»:

Թղ. 188.

Խօսք Գ-դ. «Զիտն իմոյ ի կասն Փա-
րստին... Որք նախ քան զմերձակայ

ընթերցումս ի յառաջարանս երգոյ եր-
ցոցս մեղ տեսեալ եղեն նմանութիւնն ունի
յետ գիշերոյն եղելոյ նմին առաւօտին
ծաղումն...»:

Թղ. 196.

Խօսք Գ-դ. «Ահա ես զկեցելի մեր-
ձստը իմ... Ասեն որք զոսկի արուես-
տարար մաքրեն, եթէ ընդ ումեք աղտե-
ղապոյն նիւթոյ ընդ զրժանաց խառնեացի,
եւ խոտան լինիցի, զպաշտասութեանն
զկեցեկութիւնն ըրով հրով բժշկեն զան-
գունութիւնն...»:

Թղ. 207.

Խօսք Ե-դ. «Զայն եղբորդդոց ի-
մոյ... Որք այժմ ընթերցումսդս առա-
ջի երթան մեղ յերգոյ երգոցս իմաստա-
սիրութեանէս, ի փափագումն ածէ...»:

— 209. «Քանից լերինք Բերեղայ...
սուն Աստուծոյ նշանակել բանին սսեն
որք երբայեցոց ձայնին եմ հմուտք...»:

Թղ. 217.

Խօսք Զ-դ. «Ծանկոյնի իմում ի զի-
ւերի խնդրեցի... Դարձեալ մեծամեծ եւ
բարձրագոյն աւանդութիւնս յերգոյ եր-
ցոյս մերձակայ ընթերցումսդք, խրա-
տեմք: Քանից իմաստասիրութիւն է հար-
սինն պատմութիւն...»:

Թղ. 225.

Խօսք Է-դ. «Պահաւորակ արար իւր
արքայ Սողոմոն... Բաղում իբօք թա-
ղատին Սողոմոն յօրինակ ճշմարիտ թա-
ղատինն առեալ լինի, յարկիք սսեմ
բաղադնօք յաղպա նորա ի ս. զրոց
պատմեցելօքն...»:

Թղ. 238.

Խօսք Ը-դ. «Եկ ի Լիբանանէ հարան...
Որ ընդ մեծամեծ տեսութիւնս հանց բա-
նի առ Կորնթացիսն մեծն առաքեալ...»:

Թղ. 242.

Խօսք Թ-դ. «Զի զկեցեկացան ստինք
քս թոյր իմ հարան... Եթէ յարեայք ընդ
Քրիստոսի զլերինն խորհեցարութ, մի՛
զերկրայինսս սսէ զայսոսիկ մեղ որ Քրիս-
տոսին խօսիք...»:

ԹՊ. 252.

houf Ժ-դ. «Արի հիւսիսի եւ եկ հա-
րաւ...: Այժմ առաջի եղեալ մեղ աստ-
ուածային րանից տեսութիւն յերդոյ եր-
դոյս յարմարութենէ զժուարհասանելի
իմն եւ ծածկեալ իմաստութեամբ...»:

ԹՊ. 258.

houf ԺԱ-դ. «Ձայն եղբորդուդ ի-
մոյ ըստէ զդուռն...: Եւ այսօրիկ ի մե-
ծամեծացն տեսոն պատուիրանացն են, ի
ձեռն որոց միտք աշակերտեցնուցն...»:

ԹՊ. 265.

houf ԺԲ-դ. «Յարեալ ես քան (քա-
նալ զդուռն) զեղբոր որդոյ իմում...: Որք
յանդեղային զնացսն յուսով ընչեղութեա-
նըն առաքին, յորժան զնան ի նաւահան-
դըստէն չարժին...»:

ԹՊ. 268.

houf ԺԴ-դ. «Երդմեցուցի զձեզ զըս-
տերք Երուսաղէմի...: Որ ի ձեռն Մո-
սէսի օրինադրեաց զխորհուրդ օրինացն եւ
էլից ինքեամբ զըրովանդակ զըրովանդակ
զօրէնսն եւ զմարդարէս...»:

ԹՊ. 273.

Բան ԺԴ-դ. «Մնտք նորա իբրեւ
տաշտք ինկող...: Որ աննեղ կաթամբն
կերակրէ զտղայս ի հոգեւոր հասակին,
զաստիրակն որպէս ասէ... (279) յա-
ղապս աշտորիկն եւ ըրտրովին զնա ցանկու-
թիւն անուանէ, փառք Աստուծոյ եւ Քրիս-
տոսի նորա եւ կեցուցիչ հոգւոյն սրբոյ
յ. ա. »:

— Ս. Գրքէն ամէնէն չատ կր յիշուին
Մովսէս (Հնգամատեան) Եսայի, Երե-
միա, Յովիաննէս (Աւետարան), Պօղոս
(Թուղթեր):

— Յունարէն ընդիրը 15 զլուի ունի.
տե'ս Migne, XLIV, 756-1120. Հմմտ. Մա-
տեն. 365-70. եւ Տաչեան ցուց. 1075:

Ե. ա. X. 279.

ա) Լուծմունք ինն երանութեան գրք.
«Ոմանք ասեն զհինգ զիրքն ի խնդրոյ Աս-
տուածաբանի գրեաց, որ է մինն ի նոցանէ
ինն Երանութիւնն եւ ալլքն ասեն թէ ինքն
յինքեանէ չարժեցաւ զիրք եւ սկիզբն զայս
ասեն իւրոյ վարդապետութեանն, զի խօ-

սեցաւ առաջի ժողովրդեանն եւ ընդունելի
եղեւ, ապա եւ այլոցն հոգք եղեւ զրել եւ
ասել...»:

— 280 Բան Բ-դ «Ի յունաց տեսարանն
երկրորդ Երանութիւն հեղն է եղեալ, իսկ
ի մերս սպաւորն եւ սանդղոց նմանեցու-
ցանէ զկարգ Երանութեանս...» — 281.
Բան Գ. Երանի սգաւորաց. «Գահաւան-
դակ աստիճան, եւ զիրաւորջ կալ ի
մեղսն որ ասէ տաքեալ...» — 282.
Բան Դ. Երանի. «Բարի ոք Թուի ինձ
ունել յաղեցումն...» — 282. Բան Ե.
Երանի. «Եւ ոչ մի ինչ հարկաւորութիւն
արտաբուստ յայնոսիկ է...» — 283. Բան
Զ. Երանի որ սուրբ. «Արդ ընդ յուսոյ
Երանութեանս...» — Բան Է. Երանի
«Այլ Էթէ Թշուառութիւն ինչ մարդկա-
յին...» — 284. Բան Ը. «Երկու սաղմուն
ութեւրդացն մին տէր զի բազում...»:

բ) 285. Գրիգորի Նիսացոյ քան Թ.
Հայր մեր. «Ի խնդրոյ Գրիգորի Աստ-
ուածաբանի կամ հոմանունին ուրեմն
Գրիգորի փակկայի ընդդէմ պիտոմեաց-
ւոցն որ ասէին՝ թէ ի՞նչ հարկ կայ զԱս-
տուած Հայր ասել մեղ եւ թէ սուրբ զնա
չասեւ եւ թաղաւոր, միթէ չէ սուրբ եւ
թաղաւոր...» եւայլն: Այս կարգով հա-
մառօտ յառաջարանէ մը Էտք կը գնէ
Նիսացի վերնադրին համապատասխանող
զլուինքու ամփոփում մը:

գ) 288. Յորդորումն մանկացն ի կու-
սուքիւն. «Բարսեղ եւ Աստուածաբանն
պատճառ համարեցան զովլէ զիտուո-
թիւն, բայց ինքեանք ոչ ձեռնամուխ եղեն
յիրան, զի մի թուեսցի թէ վասն ինքեանց
բարդաւաճութեան հաճոյ թուեցաւ մեծա-
րել զիտուոթիւնն, աղաչեցին զԳրիգոր
Նիսացի, զի խօսեսցի ճառս կուսութեան
եւ մեծ ցուցանել զիրան եւ սեփական Աս-
տուծոյ եւ ալլ ասեն թէ ինքն ինքեանէ
չարժեալ զրեաց...» — 22 Հատուածնե-
րու համառօտ ըրովանդակութիւնը. տե'ս
վերեւ:

դ) 291. Գրիգորի Նիսացոյ քան Ժ.
զովաղի. «Ասացեալ է ստուգապէս Էթէ
Նիսացոյ է բանս, զի յառաջագոյն ամուր-
քն հաւատոյ, Գրիգոր, Աստուածաբան
եւ Բարսեղ խորհեցան զրել զճառս, զոր
եւ Աստուածաբան զրեաց եւ զժուարին
չր հասկանալոյ, հարկեցին զԳրիգոր Նի-
սացի իւր օգտակար բանին զրել...» —
Այս յառաջարանին կը հետեւի վերնդիշեալ
8 զլուինքու համառօտութիւնը:

է) 294. Յաղապս Երգս երգոցին. «Ձգիր-
քս ասեն զրեաց Գրիգոր ի խնդրոյ Թեո-
դորոս թաղաւորին, զի յորժամ առնէր
խրախոթիւն թաղաւորն, երգիչք եւ քնա-

րահարբ ընդ Լըզս ցանկականին խառնէին
 և Կրարբ երգոյն երգոյն, վասն որոյ լը-
 տաւ Գրիգոր և առաքեաց առ նա թուղթ
 և ասաց մի տար արհամարհել զՀոգին
 սուրբ և սպա առաքեաց և Կոչեաց զնա
 և խնդրեաց մեկնել զգիրքս և Երկրորդ
 անգամ ի ձեռն թղթոյ փութացոյց և այլ
 ասեմի՝ թէ աշխուական ոմն միայնակեաց
 զլուխ, անուն Պօղոս, խնդրեաց զգիրքս
 մեկնել զՀմ ընդ զՀմ և այլ փութացոյց
 թղթով, վասն զի անապատաւորքն ոչ բն-
 զունէին զրանս զրոցս Աստուածաշունչ,

այլ Երդ մարմնական...»: — Ապա 14
 վեր. զլուխներու համառոտութիւնը:

Յիշատակարան.

A. 1. 303.

Գաղափարեցաւ ի ՌԻԼԲ թուականիս
 մերոյ մայիսի ԺԱ ի վաչկումն Տ. Բայ-
 դուղիմէոսի վարդապետի, աշակերտի Տ.
 և Տ. Զաքարիայ աղլասէր պատրիարքի
 Կ. Պօլսոյ, ձեռամբ Բրարիոն գրագրուե-
 լոյս ի Կ. Պօլիս:

52

Թիւ 52.
 ԱՆՈՒՆ Գիրք քարոզից.
 Նիւիթ Թուղթ.
 ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.
 ՀԱՆԳԱՄԱՆԻՔ Աղէկ.
 ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
 ԴԱՍԱՐԿ ԹՂ.
 ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 21×15×6.
 ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին.
 ԹՈՒՂԹՔ 360.
 ՏՈՂՔ 22.
 ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ
 ԳԻՐ Շեղագիր.
 ՍԿՋԲՆԱՏԱՌՔ Երկարագիր.
 ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
 ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
 ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ ԹՂ.
 ԳՐԻԶ Յովհաննէս դայիր Տէր-Կարապե-
 տեան.
 ՍՏԱՅՈՂ.
 ԿԱԶՄՈՂ
 ԺԱՄԱՆԱԿ 1817
 ՏԵՂԻ Պրուսայի դայրատունը.
 ԾԱՂԿՈՂ
 ԿՆԻՔ ԹՂ.
 ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
 ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Պօղոս արքեպիսկոպո-
 սէն ընծայեալ 1824-ին, անոր վաճա-
 հայրութեան օրով Արմաշի վանքին.
 ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1.

Գիրք քարոզից արարեալ հեղինակու-
 թեամբ ս. զրոց և մատենից Եկեղեցա-
 կանաց, ի տէր Պետրոս Աստուածաբան
 վարդապետէ Բախիջեանցի Աղամալեան,
 Կոչեցեալ արքեպիսկոպոսէ ի փառս Աս-
 տուծոյ և յօղոտ ազգիս բանասէր քա-
 րոզչաց: Առ հայրապետութեամբ ս. Էջ-

միածնի Տ. Սիմէոնի յողնահանճար րադ-
 մերախտ և ազգաշէն պանծալի Կարդի-
 կոսի ամենայն Հայոց ի մասունս Երես
 զրոհեալ: Մասն Ա. բնդօրինակեալ յօրի-
 նակէ զընցելոյ ի Տ Փետր. ձեռամբ իմ
 Յովհաննէս Բուստո դայրի Տէր-Կարապե-
 տեան: Տ Յունիսի և հայոց ՌԻԿԶ (1817)
 ի Պրուսայ, ի զպատուեն: Հմմտ. թիւ
 29, 57, 87. մանաւանդ թիւ 113:

Թիի 53.
ԱնՈւն Յաղագս բնութեան մարդոյ (Գր.
Նիւսացի).
Նիիթ Թուղթ.
ԿԱԶՄ Կաշեկազմ, քառակուսի շրջանակով
եւ անկիւնի ոսկեգոյն զարդերով.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գեշ չէ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. էջ 2. 182-194.
ՄԵՄՈՒԹԻԻՆ 22, 5×17×2.
ԳՐՈՒԹԻԻՆ Երկսիւն. 17×6.
ԹՈՒՂԹԻ 98.
ՏՈՂԻ 32.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ
ԳԻՐ (Նոր) անցման նոտրգիր.
ՍԿԶՐԱՏԱՌԻ Երկաթազիր.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.
ԿԻՍԱՍՈՐԱՆԻ ԹՂ.
ԳՐԻԶ
ՍՏԱՑՈՂ.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԿԻ ԺԸ դար.
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ. 2. «Յովհաննէս վարդապետ,
1255»: 4. Պօղոս վարդ. 1784. տես
նաեւ էջ 170, 96, նայնր.
ՅԻՇԱՏԱԿԱՐՈՒԹԻՆԻ ԹՂ. Հին Յիշա-
տակարան 181.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆԻ Պօղոս վարդապետէն
ընծայեալ վանուցս (քիւ 82 է դրք-
ուած):
ԲՈՎԱՆԳԱՎՈՒԹԻՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 3.

Գրիգորի Եպիսկոպոսի Նիւսացոյ, յա-
ղագս բնութեան մարդոյ. «Մարդն ի հող-
ւոյ իմանալոյ եւ ի մարմնոյ գեղեցիկ
կազմեալ եւ այնպէս բարի ոք որպէս ոչ
հնար զոյ այլ արդ լինել... (12) եւ բազ-
մաց անդիտելիս ի խնդրեւանքն ի բաց
թողեալ»:

— 3. «Ոմանք յորոց եւ Պղատօնիս,
այլ զոյ ասացին զհողին եւ այլ զմիտս,
որոց հետեւեալ Ապոլինարէս Լաւոտի-
կեցոցն եղեալ Եպիսկոպոս... Իսկ Ա-
րիստոտելէս զգօրութեամբ միտսն ընդ
մարդոյն կազմիլ ասէ...»:

Թղ. 12.

Բ. Յաղագս անձին է բան, այսինքն
հոգւոյ մարդոյ. «Գրեթէ անմարան է
հնացն ամենեցունց, որ յաղագս անձինն է
թան, թանդի Դիմոկրատէս եւ Եպիսկոպոս
եւ ամենայն սղոյիկեանցն իմաստասիրա-
ցն ժողով, մարմին ասեն զանձն... Իսկ
Կոէտիսա՝ արիւն, իպպոն, իմաստասէր՝
ջուր, Դիմոկրատէս՝ հուր... Իսկ Հե-
րակլիտոս զամենեցուն անձն վերածիւ-
թիւն ի խոնուատիւն... Նախ Թալէս ա-
սաց զանձն մշտաշարժ... Իսկ Պիրագո-
րաս թիւ զանձն չարժող... Իսկ Արիստո-
տիլէս, կատարութիւն առաջին մարմնոյ
ընաւորականի, զործարանականի... Իսկ
Դիմարքոս յօղաւարութիւն ի չորիցս տա-
րեց... (13) Որք ասեն զանձն մարմին,
բաւական է առ ի Յամփոնայն վարդապե-

տէն Պղատոնիս ի Նուրեմեայ պիթագորա-
կանէ ասացեալքն... (14) Բազումք են ան-
արիւնք բայց շնչաւորք որպէս սիպէքն, եւ
տեւքեղեւքն, եւ այլք այսպիսիք փափ-
կամորթք, որպէս կարկինոսքն, եւ աս-
տակոսքն եւ գաղտակաւորքն... Իսկ
վասն դի ի Կլեմքեայ ի ստոյիկեանքն եւ
ի Քիւսիպայ՝ բերին բանք ինչ ոչ զանց
առնելիք... (16) Նւսեմիսա, ընդդիմա-
բանելով Սոկրատայ, յօղումն ասէր զոյ
զանձն... (17) Իսկ Գաղիանոս ճշդութիւ
ոչինչ ասէ, այլ եւ վկայէ մակցուցակա-
նօքն իւրովք բանիւ, եթէ ոչինչ ոք ասաց
ճշմարտիւ յաղագս անձին... Զկնի սո-
րին տեսցուք եւ զկարծիս մանիքեցոցն,
զոր ունին յաղագս անձին, քանդի ասեն
զնա անմահ եւ անմարմին, բայց միմեայն
զոյ ասեն զամենեցունց զանձն, կոտորո-
տեալ եւ տրամատեալ յիւրաքանչիւրսն
մարմինսն, անշունչս եւ շնչաւորք զոմանս
առաւելագունի հօղորդ լինել եւ զոմանս
փոքու... (24) Կոկնոս յորում յաղագս
վերստին լինելութեանն, այսպէս կոչէ
զմարմնափոխութիւնսն, բանականս զոյ
զամենեանս ասէ նոյնպէս եւ Թեւոտարոս
պղատոնական յորում թէ ամենայն տե-
սակ է անձն, եւ Պորփիրոս նմանապէս,
բայց Ամփոնոս հակառակ սոցա ընթանա-
լով բառ տեսակի կենդանեաց անձին տե-
սակք զոյ ասէ... (26) անուպական է եւ
անմահ եւ զայս բաւական համարեալ
թողցուք»:

Թղ. 26.

Գ. Յաղագս միատուրեքեան հոգւոյ եւ մարմնոյ. «Խնդրելի է թէ զիարդ լինի միաւորութիւն անձին եւ մարմնոյ, քանզի տարակուսելի է իրդ...» (27) Իսկ Ամոնիմիտ մարդապետն Պղատոնի զինդրելիս այսու եղանակաւ լուծանէ, առէ զիմացականն այսպիսիս ունել բնութիւն, որպէս զի եւ միատուրի ընդ կարօղոսն ընդունել զնա, որպէս ի միասին զապականեալսն եւ զմիատուրեալս, մնալ անշփոթս եւ անապականս, որպէս զատընթերակայսն...» (30) Եւ ոչ համաձայնեալ քրիստոնէից օրինադրութեանց ի րաց թողլի է»:

Թղ. 30.

Դ. Յաղագս մարմնոյ. «Ամենայն մարմին չորից տարերցս է խառնուած եւ ի սոցանէ եղև...» (32) Բայց այժմ փոխեցուք ի տարերցս բան, ըստ հետեւման ինդրելովք:

Թղ. 32.

Ե. Յաղագս տարեքցս. «Տարրն աշխարհական է, մասն նուաստ չարախառնութեան մարմնոց...» (38) Ի տեսողականն եւ յիմացականն եւ յիշողականն»:

Թղ. 38.

Զ. Յաղագս տեսողականին. «Արդ տեսողականն է զօրութիւն անբանութեան անձին...» (39) Ինչ իշխանութեամբ են իմացողականին որպէս կոչեցեալքն եւ կիրքք»:

Թղ. 39.

Է. Յաղագս երեսաց. «Երեսք հոմանունակի սասն յանդի եւ զգայարանն եւ զօրութիւնն զգայական...» (40) Իսկ Գալիլամաս համաձայնապէս Պղատոնի, յաղապս երեսաց, յեթեմերորդումն համաձայնութեան զրելով առէ այսպէս. զի թէ յակն մտանէր մասն ինչ կամ զօրութիւն կամ պատկեր ուրուական, կամ որակութիւն երեսեցիւղցն մարմնոց...» (43) Եւ մեկուսութեան օղոյ մաքրի եւ պայծառի»:

Թղ. 43.

Ը. Յաղագս շօշափելիաց. «Զիւրափառիւր ոք յայտոյն զգայարանացն կըր-

կին կազմեաց արարչագործն...» (45) զի ի ձեռն այսոց լինի զդալութիւն շօշափելաց»:

Թղ. 45.

Թ. Յաղագս մաշակելեաց. «Յաղագս երեսաց յառաջագոյն ասացաք ըստ ուղիւ...» (46) տարոշէ զիւրաքանչիւր ուրուք տարրերութիւն»:

Թղ. 46.

Ժ. Յաղագս յսեխաց, ԺԱ. Յաղագս հոտոտելեաց. ԺԲ. Յաղագս իմացողականին, ԺԳ. Յաղագս յիշողականին:

Թղ. 48.

ԺԴ. Յաղագս ներտրամադրեցելոյ եւ յառաջ բերեցելոյ բանի. — 49. «Իսկ Պանէտիոս իմաստասէր զձայնականն, ըստ մարմնական յարձակման չարժուութեան՝ մասն զոլ ախորժէ...»:

Թղ. 49.

ԺԵ. Յաղագս անբանին մասին անձին կամ տեսակի, որ եւ ախտական եւ հարկաւոր ցանկականն կոչի: 51. Յաղագս ցանկականին (ԺԶ): 52. Յաղագս հեշտութեան (ԺԷ. ԳԼ): 53. Յաղագս տրամութեան (ԺԸ). Յաղագս սրտմտութեան (ԺԹ): 56. Յաղագս նրկիւղի (Ի): 57. Յաղագս անբանին եւ անհնազանդին բանի (ԻԱ), Յաղագս կերակրականին (ԻԲ): 58. Յաղագս շնեքականաց (ԻԳ): 59. Յաղագս ծննդականին կամ սերմականին (ԻԴ): 59. «Արիստոտել եւ Դիմոկրիտոս ոչ ինչ ախորժեն կատարել կնոջ սերման առ ի ծնունդն զաւակաց...»: 60. Այլ տարորշումն գօրութեանց կենդանայ (ԻԵ): Յաղագս ըստ արձակման կամ ըստ յօժարութեան շարժութեան որ է հարկաւոր ցանկականին (ԻԶ): 61. Յաղագս շընչայ: 64. Յաղագս կամաւորին եւ ակամայի (ԻԸ): 65. Յաղագս ակամային (ԻԹ): 66. Յաղագս անգիտութեան ակամայի (Լ): 67. Յաղագս կամաւորի (ԼԱ): 68. Յաղագս նախայօժարութեանն (ԼԲ): 70. Յաղագս որոց խորիմֆ (ԼԳ): 72. Յաղագս նախատագրին (ԼԴ): 74. Յաղագս աստեղաց նախատագրին (ԼԵ): 75. Յաղագս որոց ասնն զյօժարութեանն գործոցն ի մեզ գալ (ԼԶ): 76. Յաղագս երէզիարդ ասէ Պղատոն գնականագիրն (ԼԷ): 78. Յաղագս որ ի մեզն է առնելն (ԼԸ): 80. Յաղագս որոյ քէ են ինչ, որ ի մեզ է

առնելն (ԼԹ)։ 82. Թէ վասն է՞ր զինչ պատմադի եղաւ անձնիշխանք (Խ)։ 85. Յաղագս նախախնամութեան (ԽԱ)։ 89. Յաղագս քէ ո՞չց է նախախնամութիւնն (ԻԲ)։ «Արդ զի՞նչ է նախախնամութիւնն ևս զի՞նչ է ասացաւ... (97) իսկ յափշտակողքն անիրաւք, զի վասն ժառութեան ևս ոչ վասն օգտի հանեն ի նոցանէ»։

— Մեր ձեռագիրներու մէջ Գրիգոր Նիւսացիին ընծայուած ևս Ստեփաննոս Սիւնցիի կողմէ թարգմանուած այս գործը խմբագրած է իրապէս Նեմեսիոս անունով հմուտ փիլիսոփայ մը։ — Տպ. տես. հր. «Նեմեսիոսի փիլիսոփայի եմեսացոյ յաղագս բնութեան մարդոյ», Վենետիկ, 1889. Ա-ԺԶ. 41. Գէորգ Սկեռացիի լուծմանց հետ միասին։ Հատուածներ տես Բաղդադէպ, 1887. էջ 320-9։ 1888, էջ 31-50. 118-24, 217-24, 313-23։

— Ուսումնասիրութիւններ. 1) Հ. Ա. Սուրբեան, Բաղդադէպ, 1880, էջ 326-40. 2) E. Teza, La natura dell'uomo di nemesio, Հռոմ, 1892. Թրգւ. տես Բաղդ. 1892. Թիւ 10-12. 3) Ն. Հեղ. Nemesiana, Հռոմ, 1893. 4) Հ. Յ. Տաշեան. Մատեն. ման. ուսումնաս. Վիեննա, 1895. 5) Հմմ. Նաևս Մատեն. էջ 371 և 629-32. և 6) Տաշեան ցուց. էջ 774, 1075 և 1133։

— Ձեռագ. 6 հատ ի Վիեննայի Թիւ 330 ի Վիեննա։ Մեր ձեռագրերն ու տպագիրը պատկանելու բաժանումով կը դանազանին իրարմէ ևս յոյն բնադրէն տես Migne, XL, 504-817, — հայերէնը ունի 42-4, — յոյնը՝ 45 գլուխ։

Բ. ք. 1. 98.

Յանկ կազմութեան գրոցս (ԼԲ գլուխ)։ 100. Գրիգորի եղի՛մ Սևմակոսի եղբոր ԲԱՐՍԻԳԻ ՏԵՍՈՒԹԻՒԼԻՒՆ ի ՄԱՐԴՈՅՆ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ. գլ. յորում է իմն մարմնաւորակամ, յաղագս աշխարհիս բնախօսութեան և գեղեցիկ իմն ևս պայծառ պատմութիւնն։

Ա. «Զի թէ ընդ այնոսիկ, որ ի ձեռն ստացումնցն պարտէ պատուել զայնոսիկ, որ ի ձեռն տուաբխութեան զանազանալ ևս... (101) զիւրաքանչիւր ձեռնարկելոցն զիտել զգորութիւնս»։

101. Բ. Յաղագս նախ եղիւրցն քան ըզմարդոյն լինելութիւն. «Այս զիրք լինելութեանն երկին և երկրի ասէ զիր, յորժամ եղևալ կատարեցաւ ամենայն երեսելիկ... (104) Ըստ երկրի և ծովու պատրաստէր այլ որ ընդունէրն չգոյր»։

104. Գ. Բնդէր ի վերջէ յետ արարածոցս մարդն. «Քանզի չէ ևս մեծս այս

ևս պատուական ստուցում մարդս յաշխարհի մէջ էիցն վարչի չըբէր... (105) ի ձեռն համաձին զպայութեանն վայելելով»։

105. Դ. Զի պատուականագոյն է քան զամենայն երեսելի արարածս մարդոյն բնութիւն. «Արժան է ևս ոչ զայսու զանց առնել առանց տեսանելոյ... (106) ի ճահ և ի զէպ յառաջիկայն ունելով»։

106. Ե. Զի ի ձեռն ամենայնի ոչամակէ զսկզբնական իշխանական իշխանութիւն մարդոյն կազմած. «Քանզի գործ օրինակ յաշխարհս յայսմ զուգարէս ըստ պիտոյիցն ձեւեալ... (107) առ սկզբնատալ զեղեցկութիւնն նմանեալ»։

107. Զ. Զի ոման աստուածային արդարութեան է մարդն. «Աստուածային զեղեցկութիւնն ոչ ձեռն իմն ևս կերպարանաց ըրարեմանութեամբ... (108) ևս ըզյննական զէիցս զմիտս խորհրդոց»։

108. Է. Հարցումն քննութեան մարդոյն առ բնութիւն գազակցութեանն, յորում ևս յայնցանէ անմահիցն յանդիմանին աղանդ. (109) «Արդ ո՞ւր ևս ինձ անմահիցն աղանդ զինչ առ այսպիսի ժայնս ասասցեն, զհա՞րկ կարասցեն ողջ ապրեցուցանել պատեցաւ զիրեանց աղանդոյն զրեղունայնութիւն, իսկ արդեօք կար ևս հնար զոյ ասասցեն՝ միում կերպարանին, ապիկ ապիկ նմանել ձեռնիք չբոյ պատկերաց, թէ աննմանէ ըստ բնութեան Հօր որդին, զհա՞րկ մի կողմէ ազդի ազդի բնութեանցն զպատկերն։ Քանզի որ արասցուին ըստ մերում ասաց՝ ի ձեռն յորնական եղանակին զսուրբ երրորդութեանն զեկոյց...»։

109. Ը. Բնդէր մերկ ի բնութեան զիւնոց ևս յարտաքին ծածկութիւն է մարդ։

111. Թ. Բնդէր ուղորդէ մարդոյն ձեռն ևս վասն բանին ձեռնին, յորում ևս յաղագս զանազանութեան ուղոց իմաստասիրութիւն է։

115. Ժ. Զի գործելական կազմեցաւ մարդոյն ձեռն առ ի բանին պէտս։

116. ԺԱ. Զի ի ձեռն զգայութեանն միտքն ներգործեմ։

118. ԺԲ. Զի անտեսանելի է մտացն բնութիւնն։

119. ԺԳ. Հարցումն քննութեան, յորում իմիք առաջինն ևս իշխանականն համարելի է, յորում իմիք արտասուաց ևս ծաղու բանախօսութիւն։

123. ԺԴ. Տեսութիւն իմն բնական յաղագս այնր, որ ըստ ճիւղոյն ևս բնութեան ևս մտացն է հասարակութիւն։

125. ԺԵ. Յաղագս քննչ ի յորանջման և երազոց հակառակարարութեանն։

131. *ԺԶ*. Ձի ոչ ի մասին մարմնոյ են միտքն, յորում է ընտրութիւն որոշման մարմնականացն եւ շնչականաց շարժմանց:

132. *ԺԷ*. Ձի տիրապէս ոգի բանականն եւ է՝ եւ ասի, իսկ այլքն համանունակի պիտակաբար անուանին, յորում եւ քէ բնդ ամենայն մարմինն քափանցանց ըզմտացն զօրութիւն կշռապէս յիրաքանչիւր ոք ի մասն խառնի միաբանութեամբ:

133. *ԺԸ*. Տեսութիւն աստուածային բանին՝ արասցուք մարդ ըստ պատկերի միւրում, յորում հարցափորձի իմն կերպարանին բան, եւ եքէ նմանի երջանկի եւ անախտի՝ ախտաւորն եւ առժամանակեայն եւ զհարդ ի կերպարանին արու եւ էգն ի նախատիպն սոցա ո՛չ էին:

138. *ԺԹ*. Ձի՞նչ պարտ է ասել առ այնոսիկ, որք յանհնարս մտեալ են, եքէ յետ մեղանշելոյն մանկարարութիւնն, իբր արդեօք եղեն որդիքն, զի եքէ անմեղէ կացեալ էին ի սկզբանէ մարդիկ:

141. *Ի*. Ձի անասնականն բնութիւն ազգակցութեան պատճառս ունին:

144. *ԻԱ*. Առ այնոսիկ որք ասեն դարձեալ կերակրուլ եւ ըմպելեալ՝ զյուսացելոցն բարեաց զվայելչութիւն գոլ, վասն ի սկզբանէ ի դրախտին գոլ ի ձեռն սոցա մարդոյն կեալ:

145. *ԻԲ*. Ձի՞նչ է ի դրախտին կեանք եւ զի՞նչ է հրաժարեցուցեալ փայլան:

147. *ԻԳ*. Ձի յարութիւն ո՛չ այսչափ ի զյոցն քարոզութենէ, որչափ յիմենէ իւրաց ի հարկէ ըստ կարգի իրաց յուսացեալ լինի:

148. *ԻԴ*. Առ այնոսիկ որք ասեն եքէ գեղեցիկ եւ քարի ինչ է յարութիւնն, ընդէ՞ր ահա ոչ եղիւ, այլ ժամանակօք իմն եւ շրջազայտութեամբք յուսացեալ լինի:

152. *ԻԵ*. Ձի որ սկիզբն գաշխարհիս գոյացուքեան խոստանայ, հարկ է եւ յազագս վայսնանին յանձն առնուլ:

153. *ԻԶ*. Թեքարանութիւն այնոցիկ որք ասեն յաւետկից գոլ Աստուծոյ զմիւրքն:

155. *ԻԷ*. Զիարդ ոք յարտաքնոցն նուա-

նեցի հաւատալ գրոց, որ յաղագս յարութեանն ուսուցանէ:

160. *ԻԸ*. Ձի ոչ արտաքոյ վայելչականին յարութիւն:

161. *ԻԹ*. Ձի կարէ յամենայն տարեքս մարդկային մարմնոյ քակտեցելոյ դարձեալ ի հասարակէն իւրաքանչիւր ումեք ողջ լինել:

164. *Լ*. Առ այնոսիկ որք ասեն յառաջագոյն զոյաւալ քան զմարմինս ոգիք եւ կամ անդրէն ընդդէմ յառաջ քան զոգիսն հաստատեցաւ մարմինն, յորում եւ եղծուին իմն փոփոխմանն, յայլ մարմինս ողոցն առասպելագործութեան:

167. *ԼԱ*. Կազմած գմի եւ գնոյն ոգւոյ եւ մարմնոյ պատճառ էութեան գոյ:

170. *ԼԲ*. Տեսութիւն բժշկականացոյն յաղագս մարմնոյս մեքոյ կազմածի սակաւութ. «Այլ զճշմարիտ մարմնոյս մէկոյ կազմած ուսուցանէ իւրաքանչիւր ոք զինքն...» (180) որով հաստատեցաւ ի ըսկրդրան անդ զմարդն Աստուած ատկով, արասցուք մարդ ըստ կերպարանի եւ ըստ նմանութեան մերոնք:

— ՏԼԻ Զարպիստանայեան. Մատ. 371. Տաւեան ցոյց. 1075. Եւ 126 Եւայն մասեր միայն, հմտ. Migne, XLIV, 1252.:

Հին Յիշ. 181. Ձեռագրիս մէջ պահուած է հին յիշատակարանը, որք հետեւեալն է. «Ի վեց հազարերորդի, երկերեւերորդի, քսաներորդի, եօթներորդի արարածոց աշխարհիս, ըստ յունարէն թուոյ ի չորեքտասաներորդի ընդհրդանին իսկ ըստ հայում թուականին երկերիւր քսան եւ մին (772) յառաջին ամի թաղաւորութեան Լէոնի, թարգմանեցան զիրք ս. Դրիգորի Նիսեան Լայիսկոսոսի ի ըստոյ օրինակաց ի Կ. Պօլիս ի ձեռն Դաւթի (տես Օոպէկեան) հուպատոսի եւ ի թաղաւորական սեղանոյն յանկլինաւի, ի ձեռն Ստեփաննոսի քահանայի եւ քերթողի, աշակերտի տեառն Մովսիսի Սլունեաց եպիսկոպոսի: Յիշեցէք ընդօրինակողք եւ փոխիցէք զբանս յիշատակի ի յոյս փրկելու թեան աշխատողացն եւ յիշողացող առ Քրիստոս»: — ՏԼԻ Մատ. 42 371:

ԹԻԻ 54.

ԱՆՈՒՆ ԳԻՐԲ իմաստասիրաց եւայլն.

ՆԻԻԹ Թուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ, աստղաձեւ եւ հովհա-
րաձեւ ֆանդակներով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻԳ Գէշ, պակասաւոր եւ խո-
նաուրքեղէ վնասուած, մանաւանդ
29բ-30ա.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ. 110. «Եւ քանն էր առ Աստ-
ուած եւ Աստուած էր... յորժամ ա-
ռաքեցին առ նա յնյուսադիմէ ֆա-
հա»-. միջին-մեծարուպեան երկաթա-
գրով.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 20. 64-5. 108բ.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 20. 5×16, 5×3.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն, 1-18, 66-108. մը-
նացածը միասիւն.

ԹՈՒՂԹԻ 110.

ՏՈՂԲ 26.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԲ

ԳԻՐ Նոտրգիր (անցման).

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ Զարդագիր հազուադէպ.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻՋ Աւետիս Երէց.

ՍՏԱՅՈՂ Աւետիս աւագ Երէց (ուրիշ մը).

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄՄԱՆԱԿ (ԺԼ դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻԲ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ. 62բ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ 30-29-ի մէջ 2 քղ. 86-

7-ի մէջ 3 քղ. 97-8-ի մէջ 24 քղ.

ինկած են:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. X. 1ա.

Խօսք իմաստասիրական առ ծառայս եւ
մերձաւորս քաջաւորաց զի ուսցին սովաւ
եւ իմասնացին. «Որդեակ նախ ի յեղուէ
քումմէ զղուշացի, որպէս յօտար թըշ-
նամույ, զի ո՛չ զիտես թէ յորում ժամու
ածէ ի վերայ քո չարիս»: — Ասոր կը յա-
ջորդեն կարպ մը խրատներ «քստ առա-
կաց Սողոմոնի». «Վասն մահու, վասն
զինուոյ, վասն կնոջ, վասն նենդաւորաց,
— Չա. վասն ծառայից, վասն կնոջ, վասն
Հպարտութեան, եւայլն»: — Այս հատ-
ուածը կը վերջանայ 6բ. բառերովս. «Եւ
այս բաւական է իմաստնոց, որք ուսանել
կամին, ի պառս Բրիստոսի Աստուծոյ մե-
րոյ»:

Բ. ա. 1. 6բ.

Աստուածաբանութիւնք իմաստասիրացն
եւ այլ առակայխաւառութիւն նոցա. «Հեր-
մէս նշանաւոր փիլիսոփոս ասաց Դ զօրու-
թիւնս զոր յերկինս զերազոյնս ամենայնի,
անճառելի եւ անհասանելի արարիչ ամե-
նայնի եւ է նա մի աստուածութիւն», ա-
պա կը յիշուին նման խօսքեր, Արիսկո-
սէն, Թեյոս քոնաւորէն, Եւեմուս փիլի-
սոփայէն, Փիլիստիփոսէն, Արամագղէն,
Վիրգիլիոսէն, Սոկրատէսէն, Սոփակլէ-
սէն, ոմն Դիոնոկոչէն (զիտական կո-
չեն), Սոքրատէն, Պլատոնէն, Դիմաքսէն-

սէն, Կոլտարֆոսէն, Դիմոկրատէսէն,
Պիքարագրատէն, Ղակոնէն, Թէոպոնէ-
սէն, Կիռոսէն, Եւրպիդէսէն «Վասն քա-
րեկամաց» (վերնադիր եւրոպիդէսէն ա-
ռաջ), Արիստոտէլէն, Սոկրատէսէն, Ե-
պիֆոնէն, Թէպեֆեստոսէն, Տիմոնէն,
— վասն իշխանաց — Արիստոտէլէն, Դիմո-
կրատէսէն, Կոլտարֆոսէն, Պլատոնէն,
Դիագինէսէն, Ագաքոնէն, Սոկրատէսէն.
«Վասն աշակերտաց» — Արիստոտէլէն,
Փիլիստոտէն, Կոլտարֆոսէն, Աղէֆան-
դրոսէն, Սոկրատէսէն, Կոլտարֆոսէն,
Պիքարագրատէն (կր սկսի զյուսն «Վասն
չար կանանց») — Սեկունդոսէն, Մեմե-
դրոսէն. «Վասն արծաթաւորաց» — Կոլ-
տարֆոսէն, Դիագինէսէն. Սոկրատէսէն,
Ղուկիանոսէն, Թիմոգինէսէն, Երենոսէն,
Դիմոքսէնէսէն, Թէոկրատէսէն, Սոկրա-
տէն. «Վասն զինուոյ» — Կոլտարֆոսէն,
Դիագինէսէն, Կոնոսդրոսէն, Ամոֆեստէ-
սէն, Եպիֆոստէն. «Վասն որդոց» — Ա-
րիստոտէլէն, Աղէֆանդրէն, Սոկրատէն,
Պլատոնէն, Եպիֆոստէն. «Վասն ազգաց»
— Դիմոքսէնէսէն, Սոկրատէն, Եպիֆո-
սէն. «Վասն լուսթեան» — Պլատոն, Սո-
կրատ, Թէոփրատոս, Փիլոն, Դիմոկրա-
տէն, Աղէֆանդր. «Վասն մահու» — Ա-
րիստոտէլ, Սաքրոնոս, Դիագինէս, Եւ-
րոպիդէս, Եպիկոս, Պիանոսէս, Սոկրա-
տէս, Կուսիանագիւ, Փիլիստոն, Պլատոն,
Պիքարոգր, Հոմերոս, Մեմեմոդրոս, Արիս-
տոտիլէս, Սոկրատէս, Դիմոքսէնէս,

Թէոլոգիայի տես. կը ճարեն «Վասն դատաստանաց» — Դիմոսքինէս. «Վասն բարեկամաց» — Կղիտարբոս. «Վասն երգման» — Սոկրատէս, Պղատոն, Թէոգնիտոս, Կղիտարբոս, Աղէֆանդրոս, Կալիստրատոս. «Վասն կանանց եւ օրինաց» — Դիմոկրատէս, Փիլաքսիոս, Կիւոնոս, Սոկրատէս, Սոկրատէս, Չենոն, Թէոպիստոս, Պղատոն. «Վասն արծաթասիրաց» — Աղէֆանդր, Եւրոպիտէս. «Վասն շողմուկաց» — Կղիտարբոս, Դիոգենէս, Կրատիտոս, Դիմոսքինէս, Թէոպիտէս, Չենոն, Աղէֆանդր, Կղիտարբոս, Արիստոտէլ, Սոկրատէս. «Վասն մահուն» — Սեկունդոս, Անագսագորաս, Պիրբոս, Կուտոս Եւրոպիտէս, Աղէֆանդր, Թէոնաս, Բոտիպոզ, Բիանդոս, Երոն, Պղատոն, Պիիոն, Դիմոկրատէս, Կլեանքէս, Եպիկուրոս, Կրատէ Թէրասցի, Դիոգենէս, Չենոն, Սոկրատէս, Անտիսքինէս, Դիոգենէս, Սոկրատէս, Կլեանքոս շնական, Պիրագորականքն «Ի Պիրագորա սամեացոյ ուսեալք զլուսն ոչ ուտէին...»: — Այս իմաստութեան խոսքերը կը վերջանան 18ր. «Սոկրատիական, քիմեոն զազան է, առաջին կողմին առիծու եւ յետին վիշապի եւ մէջն քիմեոն, այսինքն խառնուած եւ հուր ելանէ ի նմանէ եւ սատակէ զտեսողսն իւր»:

— Ժողովածուիս մէջ նիւթերու դասաւորումը խառնակ է, թէեւ առաջին 2 թուղթերու վրայ վկայութիւնները զուտ կրօնական բնոյթ ունին:

Գ. ա. X¹. 19ա.

Պատմութիւն ս. խաչին անասականութեան. Մէկուկէս էջ անցման չեղարով զրուիւն մը, ուր կը պատմուի թէ Հայ մը «յերկրէն Սիւնունաց» աղքատութեան պատճառով կ'ուզէ ս. խաչի կտոր մը ծախել «Փռանկ իշխանին», որ փորձելու համար խաչափայտը հուր նետել կու տայ եւ չ'այրուիր, ապա 50 Փլորին կը վճարէ եւ կը դնէ զայն:

Գ. ա. 2. 21ա.

ՅԱԳԱՌԱՆԳԵԼԻ յանաղբ փիլիսոփայի ասացեալ վասն նեղին. «Արդ ի ինույ յետին զարին, ութ հարիւր ամին, յայնժամ թաղաւորեցէ մեծն Կոստանդիանոս մեծն եւ հօրն յազգէ ս. եւ անվանի թաղաւորաց որ յալամանք կոչին, զոր արարեալ էր մեծ թաղաւորն Տղատա եւ ս. հարապետն Դրիգոր Լուսաւորիչ քաջ եւ ազատացն Հայոց, որք յետոյ թողին ի

զառնալն իւրեանց, ի մեծ եւ ի հռչակաւոր քաղաքն ի Հռոմ, յուրիս Գժժ (300), յորժամ պնացին ի տես նորահաւատ թաղաւորին Կոստանդիանոսի, Հիւ արամբք պատերազմողաց: Իսկ ի նոցանէ արգելեալքն էին արք հզորք եւ աղթանդամք եւ անուանիք, եւ աղունք արս երկեքիւր (տես վերեւ 300), իսկ ի նոցանէ աճեցեալք եւ զարդացեալք, որ կոչին ալամանք, ի նոցանէ յառնէ մեծ թաղաւորն որ կոչի Կոստանդիանոս, որ ի ձեռս նոցա լինի փրկութիւն ամենայն Երկրի... (29) եւ արժանի արասցէ ողորմութեանն եւ յերկնից արքայութեանն եւ նմա փ. յ. ա.»:

— Այս աննշան պատմական կարեւորութենէ դուրս զրուիւնն նպատակն է ցուցնել Հայոց փառաբանութիւնը, նեղի զայր, եւ վերջին (Փրկչի) զատաստանը: Ամենայն հաւանականութեամբ Ազաթանգեղոսի բերանը զրուած տեսիլս 17-18-րդ դարու դուրծ է: — Հմմտ. Դաշնաց թրդթոյն Հնու:

— 29ր-30ա. աննշան եւ Լեզեալ զրուիւն մը «Պետրոս առաքելի» մասին:

Ե. ա. 3. 30բ.

Խրատ հոգեւոր լաւ խիստ եւ պիտանի. ՅՈՎԱՆԵՍ ՊԼՈՒՋ վարդապետի ասացեալ. «Արար Աստուած զմարդն հոգի եւ մարմին եւ զարդարեաց ի նմանութիւն իւր... (34ա) այլ զայն որ Հայ լաւ կու լինի եւ Քրիստոսի փ. յ. ա.»:

— Տէս Տաշեան ցուց. թիւ 116¹, էջ 318 եւ թիւ 398¹, էջ 851. մեր ձեռագրի լեզուն աւելի ճոխ է աշխարհաբար արտայայտութիւններով: Հմմտ. մեր թիւ 5. Թ:

Զ. ա. X². 34ա.

Խրատ վասն խոստովանութեան գի տասըն պակասութիւն կայ. «Եւ զիտելի է վասն խոստովանութեան խորհրդոյս զի ժ ազգ պակասութիւն կայ... (36բ) եւ թողութեան արժանի լինի ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր, յորում փ. յ. ա.»:

— Ամենայն հաւանականութեամբ քաղեալ Պլուզէն (Ծործորեցի, Երզնկացի): Տէս, օր. Ը. թիւ 58, 274-5. Տաշեան ցուցակ:

Է. ա. X³. 36բ.

Հարցումնք գեղեցիկ եւ պիտանիք — ով կարդայ լաւ միտք պահէ. «Զի՞նչ է թէ օրհնեալ է փայտն որով լինիցի արդարու-

թիւնս. պատմութիւնի. նախ փայտն տա-
պանն է նոյն... (37ա) Հարցում. քննէ՞ր
միայն զգործս առաքելոյն Պողոսի քննե-
նուն եկեղեցին եւ զայլ առաքելոյն ոչ.
պատմութիւնի. զի զայն Ղուկաս աւետա-
րանին հոգեւոյ զրեաց, որպէս զաւետա-
րանն հրամանաւ Պողոսի, իսկ այլ առա-
քելոցն ոչ է յայտնի զորոցն եւ ոչ հոգե-
լից հարքն զրեցին, վասն այն ոչ են ի թիւ
Աստուածաշնչին, այլ յեկեղեցոջն ըն-
թեռնուն ըստ կարգի պատմութեան զս.
վկայիցն...»:

40ա. «Հ. ո՞րք են է խորհուրդ ս. եկե-
ղեցւոյ. Պ. ա) մկրտութիւն, բ) զրոշմ,
գ) խոստովանութիւն եւ ապաշխարու-
թիւն, դ) պատարապն, ե) կարգ քահա-
նայութեան, զ) պսակն, է) օծումն հի-
ւանդաց...»: «Ներսէս ի մեկնութեան
քարձրացուցէ՛քն, որ յազպս խաչին ա-
սէ, թէ մինչ մարդիկ կենդանի են, ի յուր-
բաթի օրն զպրոջ է խաչն...»:

40բ. «Հ. թէ հերձուածոյն ասէ, պարտ
է ի բաժակ պատարապն ջուր արկանել,
զի ի կողէն Գրիգորի վասն այն ըրիւնաց
ջուր հետ արեանն եւ զի՞նչ տաց պատա-
խաւի. — Ասա նմա թէ ամենայն հեղուկ
նիւթ, որ յերար խառն(ի) ապականի, իսկ
եթէ ի բաժակն ջուր արկանին երկոքին
ապականին, զի ոչ զինին անապական մը-
նայ եւ ոչ ջուր պարզ ջուր, այլ ընդ յի-
րար շփոթին եւ ապականին, իսկ շփո-
թեալն եւ ապականեալն ոչ կարէ լինել ի
խորհուրդ մարմնոյ եւ արեան Գրիգորի-
սի, որպէս ասէ առաքեալն...: Ասա նմա
թէ մեր ոչ թէ զ(յ)արութիւնն շարաթ օր
տօնեմք եւ վասն այն թաթախեմք ի ձուկն
եւայն, այլ զի յարութեանն Գրիգորի
նաւակաւ տօնեմք եւ նախատօնակ առ-
նեմք, որպէս երանելին Վիւրեղ ասէ, Ա-
ղէքսանդր(իոյ) հայրապետն, թէ արդ
պահելով զօրն յորում մատնեցաւ, եւ
մատնեցաւ ի Դժան լուսնի, յառաջնում
ամսեան եւ մնամք աւուր (յ)արութեան
նորա, այսինքն կիրակէին վասն այնորիկ
յուժանեմք յերեկոյն շարաթուն զատկին
եւ տօնեմք վաղիւ կիրակէին...»:

41բ. «Յորժամ հաւատաց մեծն Կոս-
տանդիանոս ջերմեռանդ սիրով ի ձեռն
մօր խրոյ Հեղինեա շինեաց զտաճարն յե-
րուսաղէմ եւ զամենայն յաստուածակոխ
տեղիս զարդարեաց եւ եղիտ զխաչն, ա-
պա արար նաւակաւորս տաճարին սկստ.
ԺԻ. եւ կարգեաց զայն աւուրս Ը. տօն
նաւակաւեաց եկեղեցւոյ ընդ ամենայն
աշխարհս: Այսպէս եւ մերն Տրդատէս ի
ձեռն ս. Գրիգորի Լուսաւորչին կանդնեաց
ի Վաղարշապատ զս. կաթողիկէն եւ զաչ-

խարհամատուն եւ արարեն նաւակաւորս
մեծ վասն նորոգութիւն եկեղեցւոյ ի հայս
եւ հաճմանեցին անխափան կատարել յամ-
(յ)ամէ զայն տօնն, վասն որոյ եւ աւան-
դեցաւ անդ կանոնին Ը. ամենայն չորեք-
տասան ծոպ տիեզերաց ոչ որ որ յեկե-
ղեցի շինէ եւ սեղան կանդնէ ընդ որ նա-
ւակաւորս տօնեացէ...»:

43ա. Նիկիոյ ժողովին մասնակցողներէն
կր յիշէ հետեւեալները. «Արիստաբէս հա-
յոց, Մակար Երուսաղէմի, Եւստաբէոս
Անտիոքու, Սեղեստրոս ի Հոմալ, Մե-
տրոփանոս Կ. Պոյսի, Աղէքսանդրոս Ա-
ղէքսանդրոս. — Կ. Պոստյ ժողովն.
«Ներսէս հայոց մեծաց, Վիւրեղ յերու-
սաղէմի, Դամասկոս Հոմալ, Նեկտա-
րիոս Կ. Պոյսի, Տիմոքէոս Աղէքսանդրոս,
Մելիտոս Անտիոքու. — Եփեսոսիցն,
«Սահակ ի հայոց թղթով միաբանեալ,
Յովնաղ յերուսաղէմի, Կեղիստիմոն Հոմ-
մալ, Վիւրեղ Աղէքսանդրի, Յովհաննէս
Անտիոքայ»:

43բ. «Հ. Բանի (յ)իւրօք աղչն Փրան-
կաց արտաքոյ է ամենայն աղպաց. Պ. ԻԱ.
Նախ զի զճոյրն ս. Աստուած հայոցն են
յեր(կ)ոց ասեն սկսեալ, այսինքն ի ձօրէ
եւ Որդոյ. Բ. զի զհայ պատարապն ոչ
հանեն ջերմ յամենախաւուրս ի սեղանն
ըստ նիկիական կանոնաց, եւ ըստ օրինա-
կի հոռն որ ամենայն աւուր զդառն եւ
զհայ նոր մատուցանէին ի տաճարն, այլ
նորա միանգամ ի տարջն շինին եւ զայն
թուր տարին կատարեն. Դ. զի զմեւ պա-
տարապն ոչ որպէս տէրն ձեւացոյց կա-
տարին, այլ որպէս ասէ աւետարանն թէ
առեալ զհայն ձեւացոյց օրհնեաց եւ Լու-
սաշակերտացն, որ երեսի թէ այն մայն
եղեւ մարմին նորա եւ այն էաւ, իսկ նո-
քա ասեն թէ ամենայն հայք որ ի սեղանի
են նմանապէս լինին մարմին Գրիգորի.
Դ. զի ոչ տան ժողովրդեան ի մարմնոյ եւ
յարենէ Գրիգորի... Ե. զի ոչ հաւատան
խոստովանութեան եւ հանապաղ աղայ-
ջրով լուանան... Զ. զի ոչ տան հաղորդ
տղայոց մինչեւ է ամաց լինի, ապա հա-
ղորդեն. Է. զի փոխանակ մեռոնի, զոր
այլ ջրիստոնէայք զրոշմեն նոքա թուրով
զրոշմեն. Ը. զի խուրպան չունին մատա-
պի կամ յայսպապ, որպէս այլ ջրիստո-
նէայք, կամ որպէս ի հնումն էր. Թ. զի
ոչ ունին զդաշն առաքելադիրս կանոնաց
այս չորեքշաբթի եւ ուրբաթ. Ժ. զի այլ
հասարակաց պահանջներս յիսնեակս
կարգեալս առաքելոց ապականեն ձկամբ,
ձիթով եւ զինով. ԺԱ. զի աղուհացից Բ
օրն ուտեն եւ ապականեն զրոյր աղուհա-
յրն. ԺԲ. զի աղուհացան լոյր որ պատա-

րազ առնեն ամենայն յաւուր եւ զկարգեալ սահմանն ոչ պահեն առաքելոց...»։ ԺԳ-ԺԹ. անշան են բոլորովին. - 45ա. Ի-ըզի մէջ կը յիշէ ի շարս ալլոց կիրեզի խոսքը ամուրի քահանաներու ղէմ «Եւ կիւրեղ Լորանկին ի կանոնաց գիրս այսպէս զրէ թէ կուտան քահանայ որ աշխարհի է ... նաեւ ընդունողքն նորա ընդ պատժօք են»։ - Ի-ԻԱ. Մկրտութեան մասին է. «ԻԱ. զրեալ է ի խորհրդոց զիրս, թէ վասն տաճի մահվան, ոչ միայն սարկաւազն, այլ եւ ամենայն քրիստոնեա նաեւ կանայք կարեն մկրտել զերախայն»։

45բ. «Թէ ալլազգիքն ասեն թէ Սահակ հայրապետն ձեր տեւիւ ետես թէ անցաւ քահանայութիւն ձեր յազգէն Արշակունեաց եւ ի Պայիաւունեաց, որք են ի ս. Գրիգորի դարմէ վասն որոյ եւ ձեր քահանայութիւնն րարձաւ ընդ նմա եւ զի՞նչ ասեմ...»։ — Պատասխանին մէջ կը շօշափուի նաեւ միարնակութեան եւ երկարնակութեան խնդիրը. Թզ. 46։

— Հնդինակր անյայտ է, եւ ուշ ժամանակի դործ ըլլալը զրութեանն ճակտին զրոյնուած, սակայն այնուամենայնիւ հետաքրքրական են հնդինակի ըմբռնումները «Քրանկաց» եկեղեցիներու տարբերութեանց մասին։ Յօդուածս կը վերջանայ «Յոր ո՞ր որդի էր» հարցի պատասխանով (51ա)։

Ը. ա. X¹. 51ա.

Այլ բանք խիստ գեղեցիկ եւ պիտանիք հաւաքեալ իբրեւ զծաղիկ. «Յաղագս զի՞նչ պատճառի փարիսեցիքն առաքեցին առ Յովհաննէս թէ զու ես Քրիստոս...» (57բ) Մաքեոս յետ է ամի վերանայոյ Փրկչին երբանեցոց հաւատացելոցն Երայեցի լեզուալ գաւտարանն յերուսաղէմ, եւ այլք Ամիոնք ասեն։ Որ ունի զլիաւոր տունս ՅԾԳ եւ մանր ստիւքտիոն ՍՈ (2600)։ Մարկոս յետ ԺԵ ամի, Աղէքսանդրիայ լեզուաւ եղիպտացւոց որ է խքեղի զրեաց գաւտարանն համառօտ րանիւ, ըստ նրմանութեան վարդապետին իւրոյ առաքելոյն Պետրոսի, որ ունի զլիաւոր ՄԼԲ, եւ մանր ստիւքտիոն ԲՈ (1600)։ Ղու(ղ)կաս ի Հոռմ յետ ԻԲ ամի, հոռմայեցոց լեզուաւ զրեաց յառատ եւ երկար րանիւ, ըստ նմանութեան վարդապետին իւրոյ Պօղոսի, որ ունի տունս զլիաւոր ՅԽԲ, եւ ման(տ) ի ստիւք. Պ (800)։ Իսկ Յոհաննէս յետ Ը ամի, յետ արձակելոյն ի Պատմոս կղզին Եփեսացոց զրեաց գաւտարանն յոյն րարբառով, որ ունի տունս զլի. ՄԼԲ (232) եւ մանր ստիւք. ՌՊ (1800)»։ — 58բ.

«Ոսկեբերանն ասէ ի մէջ արանցն Պետրոսի Երեւեցաւ վասն Բ պատճառի...»։ — Գրութիւնս կը վերջանայ 59բ. «Քանի՞ պարզեւք առնելոց եմք ի հանդերձեալ կեանքն» հարցի պատասխանով։

Թ. ա. X⁵. 59բ.

Վասն տնօրինականաց Բրիստոսի որպէս գրեալ է ի պատմագիրն. «Անկար պատմութեանն, աստուածային նախորդն, տըվեալ ս. առաքելոյն Շիղայի եւ Տիմոնեայ եւ նոցա տարեալ ի Սելեւկեայ կղզին եւ կայ մինչեւ ցայսօր, զպարկեոսն, եւ ըզդաստառակն եւ զանկար պատմութեանն որ յԱրգար Թաղաւորն եւ Մաքեոս աւետարանիչն տարաւ յԱփսիմա կղզին եւ կայ անդ մինչեւ ցայսօր...» 60ա. Նախահարց ամբն. 60բ. պատասխանիք տաճկաց վասն ս. Երրորդութեան 61ա. կը զրադի մի քանի ս. զրքին վերաբերեալ սխօսատիկական հարցերով եւ կը վերջացնէ Յովսէփ Դեղեցկի պատմութեամբ 62բ.։

63ա. Մի քանի անշան նախադասութիւններ ուշ ժամանակի զրէնն.

Ժ. ա. X⁶.

67ա. Քարոզ մը առանց վերնագրի. «Ասեն թէ էր տանուտէր մի եւ սենը երեք որդիս...» (68բ) կալով շուրջ գեղանովն Աստուծոյ, որպէս ասէ որդիք սորա նորատի (նորատունկ ?)»։

ԺԱ. ա. X⁷. 68բ.

Յորդարակ. «Եւ արդ քննեսցուք եղրարք զի՞նչ են հաւատքն եւ ի՞նչ կատարին...» (73ա) զթալ ի զինս արեան իւրոյ եւ թողուլ պանջանս մեր զկամայ եւ դաւկամայ, եւս առաւել զմեղուցեալ սգոյս, զԹՈՒՄԱՅԻ բանի խնդրողի. Իվ. ՊԵՂ (1387) գրեցաւ ի ղեկտեմբերի եւ ի քանոնի ԺԳ եւ ի նաւասարդի Դ.։

— Ընդգծեալը ԺԳ-ըզ դարու ապրող զրչի մը յիշատակարանն է. կրնայ զրիչը նաեւ զրութեանն հնդինակը ըլլալ։

ԺԲ. ա. X⁸. 72բ.

Յանուն Հօր եւ Որդոյ եւ ս. Հոգւոյն, քարոզ յաւետարանէ օգնեա Յիսուս Քրիստոս. «Դնացէք այսուհետեւ եւ աշակերտեցէք...»։ Վարդապետք ասեն թէ անդէպ է զդիտութիւնս խնակ ալլոց... (77բ) Յոհաննէս Ոսկեբերան ասէ՝ թէ մեր զործըս հոգեւոր հոգեւոր եւ արդարութեան

դործ է, ո՛չ զի Լերիադործութիւն արասցուք և մեծութիւն ժողովեացուք, այլ զի խնամ տարցուք... զամենայն աւուրս վասն փառացն Աստուծոյ զործել, քարոզել, ընթերցել»:

ԺԳ. ա. X³. 78ա.

Այլ քարոզ, ոչ եկի կոչել զարդարս այլ մեղաւորս. «Ողորմութիւնն Աստուծոյ ի վերայ մեղաւորաց ըզգում կերպաւ յայտնի, նախ զի պահէ զնոսա ի ձեռաց... (82ա) պարտ է և մեղ առնել որպէս արար Մաթէոս և ողջացն զմեզ Քրիստոս աւրճնալն յաւիտեանս»:

ԺԴ. ա. X¹⁰. 82ա.

Այլ քարոզ. Զի՞ ննչեմ առիք եւ կացեմ յաղօրս զի մտանցեմք ի փորձութիւն. «Վարդապետք ասեն թէ զորս Էղանակաւ ասի ջուռն Բ րարի և Բ չար... (86բ) պարտ է և այլոց օրինակ րարեաց լինել ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ»:

ԺԵ. ա. X¹¹. 86բ.

Քարոզ վասն քահանայից. «Քահանայք ս. լիցին Աստուծոյ իւրեանց... (87ա) Քրիստոս Գ ազլ ներքինի Լցոյց...» ԹԵ. Բ:

ԺԶ. ա. X¹². 87բ.

Քարոզ վասն պահպ. «Յայնժամ վարեցաւ Յիսուս յանապատ ի Հոգւոյն, փորձեալ ի սատանայէ, զրեալ է թէ՛ դող ռմն առնէր ըզգում զողութիւն... (93բ) զի փառասիրութիւն է կերակուր սատանայի եւ վասն փառաց և մարդկան Լրեւաց (?)»:

ԺԷ. ա. X¹³. 93բ.

«Խնդրի քէ քանի եմ խորհուրդ ս. եկեղեցւոյ, պատախանի է. բայց բան թուոյս այսմիկ Լեթանց դնի ի բազմաց զանապան կապաւ... (96ա) քանաւորապէս եղեալ են ի խորհուրդս եկեղեցւոյ և ո՛չ առաւել և ո՛չ նուազ»:

ԺԸ. ա. X¹⁴. 96ա.

Այլ քարոզ. «Որդիք քո որպէս նորաւորուն ձեթեանաց ասէ Սաղմոսն, է զուսորր որ լաւ է քան զտոսն որդի... (97բ) և այնու ճանաչեն թէ ճշմարիտ որդիք են

Քրիստոսի»։ — ԺԹ. քարոզներու լեզուն նման է և ամենայն հաւանականութեամբ միեւնոյն հեղինակի զործ. տե՛ս ԺԱ. յիշատակարանը:

ԺԹ. ա. 1. 98ա.

Այսինչ կայ ի գիրս մարդակազմութեան, ցանկ 17 զուրիներու. ԲՈՒՍԱՅԵԴԱՅ Իմաստնոյ քաղուածու, ա) յաղագս կազմութեան մարդոյ. «Կազմեաց Աստուած զմարդն...»։ — 98բ. Գալիաճոսի. «Արար Աստուած զյուրին 3 մասն տեսանող»։ — 99ա. Վասն աչաց. «Յօրինեաց Աստուած զաչքն...»։ — Վասն ականջից. «արար Աստուած զականջն վասն լսելոյ...»։ — Վասն քրիւն. «Երկու փողովք ստեղծ...»։ — Վասն քերանի «Երբանն ի պէտս րանի...»։ — 100ա. Վասն սրտին. «ստեղծ Աստուած զսրտն...»։ — Վասն լերդի. «ստեղծ Աստուած զլերդն...»։ — Վասն փայծղան «Արար Աստուած զփայծղան»։ — 101ա. Վասն երիկամի. «Արար Աստուած զերիկամն...»։ — Վասն լեղոյն, վասն աղեաց «Բազրատ ասէ, ստեղծ Աստուած զաղիճորտ ե մասն, զի մի աղին, զի մի աղին որ ի ստամոքսն ի ցից կայ, Գալիաճոս չէ հայուեալ որ ի ստամոքսն Լյանէ...»։ Վասն փաղափշտին, վասն երկաւորացն, վասն ստամոքսի, վասն ոսկերաց, վասն է. անղամոցն «Մին ուղեղն, Բ. սիրտն, Գ. լեարդն... և Քրիստոսի մարդափրկին փ. յ. ա.»:

— Հեղինակի տարող ճանաչն է Արուսայիդ և մեր այս զործք քաղուածոյ մըն է միայն: Անոր զուրեքան ընդարձակ բընադիրը տես թիւ 294, 17, 254, 436, 442, 540 554. յիշենացուց. տես Տաշեան ցուց. էջ 1061, հմտ. Մարդակազմութիւնն «Ամիրտովաթայ» և Գալուստ Ամասիացիի ասոր հետ, ինչպէս և մեր ցուցակի թիւ 53, Ա. Գրիգոր Նիսացի — Նեմեսիոսի: — Հմտ. Վ. Թորգոմեան. Հանդ. Ամս. 1892, էջ 333-6, և Արեւելք, 1889. թիւ 1644, 1731:

Ի. ա. X¹⁵. 102բ.

Վասն աստուածաշունչ զրոց. «Հ. Որք են և որք զիրք սուրբք Հ. և Ն. Կտակարան. Պ. Հ. ԿՏԱԿԱՐԱՆՔՆ Ե զիրք Մովսիսի... Յեսու, Դատուորք, Հոսթ, Դ. Թաղաւորութեանց, Բ. մնացորդք, Բ. Եղբաս (Երկու Եղբաս), Նէճմի, Իսթեր, Յուզիդն, Տուրիայ, որ լինի Իւրդ: Երեք զիրք մակարայեցւոցն, Մամսն (կ. Սաղմոս), Առակք, Ժողովող, Երկ Երկոյ և

Իմաստութիւնն, Սիրաքն, Յոր, որ լինի
 Լ: Եսայի, Բժշան մարդարէք (Ջաքարիայ,
 Մաղաքիայ), Յերեմիայ, Բարուք, Ողբք,
 Դանիէլ, Եղեկիէլ և Կտակքն վերջին»
 (դրբերութիւն կը հասնի 50-ի թիւ մարդ
 վորք մարդարէներ և Երեմիայի դրու-
 թիւները առանձին հաշուէ, Լթէ միա-
 սին՝ 36-ի): — Ն. ԿՏԱԿԱՐԱՆՔՆ յայտնի
 են, Աւետարան Դ... Տեսիլն Յովհաննու
 եւ ննջումն, էր ընդ եղբարս, դործքն և
 ն (է) կաթուղիկէքն... և չորեքտասան
 թուղթն Պողոսի, որ լինի քսան և ութն,
 և երկրորդ քուղբ Կորնթացոց (վերեւ
 արդէն զանոնք յիշեց) և ԹԱԴԵՈՍԻ, որ
 լինի Լ: Եւ որպէս ասէ Կղեմ և Անանիայ
 'Իմասակացի, թէ Գ. դիրք այլ ընկալաք
 յեկեղեցի որ է, Ընթերցո՞ւնք ՅԱԿՈ-
 ԲԱՅ եւ Բ ԿԱՆՈՆՔ, ԱՌԱՔԵԼՈՅՆ ԲԱՆՔ,
 ՅՈՍՏՈՍԻ ԳԻՐԲ ԳԻՈՆԻՍԵԱՅ ԱՐԻՍՊԱ-
 ԳԱՑՈՅ եւ քարոզութիւնն Պետրոսի առա-
 քելոց(յ)ն...»: — Ընդգծեալները կը
 պակսին Կ. Պոլսոյ տպագրութեան մէջ և
 են ի Տարականեակեանց:

— 103բ. վասն մասնաւոր անդամոցն
 Գրիստոսի, և վասն նորին սպաստորաց
 եկեղեցւոյ:

— 104ա. վասն կարգի քահանայութեան

(9 աստիճաններ) «Զլ^ն է կարգ քահա-
 նայութեան Ա. և այլն»:

— 105ա-108ա. Հ. և Պ. աննշան դրու-
 թիւն մը:

— 109ա-բ. Որ գառն բնութիւն զօրաց-
 նէ եւ յորմէ որդեծնութիւն չլինի. «Եղծի,
 ստէպղնի, և ասորեկի ունտ, աննուս,
 սիսոանալոյր, բակլաի ալոյր, փիլիւըկ-
 տըված և անդնդուր ձուկն ժժ դր. աղա,
 մադէ և մկրդով շաղէ և տուր ի քնո
 ժամն է դր. և ի հետ անպակ զինի Ա կըթ-
 խայ...»:

Յիշատակարան.

ա. 1. 62բ.

Փառք... Արդ զբնացա իմաստասիրաց
 զիրքս ի խնդրոյ հողուոր հօրն մերոյ...
 աւաղերէց Տէր Աւետիսի ի վայելումն ան-
 ձին իւրոյ և յիշատակ յետմնաց զաւա-
 կաց իւրոց... Բայց և անարհեստ զբիշս
 ... զփոքր Աւետիք երեցվես... որորմիս
 ասէք մեղապարտ երիցուս: Աղաչեմ ըղ-
 հանդիպողոց խոչորութեան և սղալանա-
 ցըս անմեղաղիր լերուք զի կայրն մեր
 այսչափ է...:

55

Թիւ 55.

ԱՆՈՒՆ Մեկնութիւն Սահմանաց գրոց
 Դաւթի (Առաքիլ վարդապետի) եւլն.
 Նիիթ Գէշ քուղբ.

ԿԱԶՄ Կաշեպատ քառակուսի քանդակնե-
 րով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ, վերջին մասերը
 խոնաւութեմէ աղտուած են.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1-2.

ՄԵՇՈՒԹԻՒՆ. 19×13×4.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն և միասիւն.

ԹՈՒԴԹ 234.

ՏՈՂՔ 26, 34, 38.

ՎԵՐԱԳԻՐՔ

ԳԻՐ Բոլոր և նոսր գիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Զարդագիր, երկաթագիր.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴՔ ԹՂ. 14ա.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. 14ա. ծաղկազարդ. կա-
 պոյտ և կարմիր գոյներով.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Բարսեղ վարդ. և Սրապիմոն քհնյ.

ՍՏԱՑՈՂ. Գրիչք և Գապար վարդ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ ԺԸ (1737).

ՏԵՂԻ

ԾԱԿԱՆՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ. 13բ. եղծեալ. 14ա., 148բ.

Քրիստոսի ծնունդ, Գրիգոր վարդ.

ՅԻՇՍԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 148բ. և

գրեքէ իւրաքանչիւր քարոզին ետքը

Սրապիմոն յիշ. մինչեւ 186բ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Քրիստոսեան ընտանիքի

կողմէ նուիրուած Արամի վանքին,

Տ. Բաբգէն վ. ի ձեռագր 1897-ին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 3ա.

Տէր ԱՌԱՔԵԼԻ եռամեծի և քաջ հռե-
 տորի եւ անյաղք փիլիսոփայի աշակերտի
 երկս երանելոյն ԳՐԻԳՈՐ տիեզերալոյս

վարդապետի արարեալ բան խրատական
 ոգեշնչու և հանճարիմաստաշեղս ի ՄԵԿ-
 ՆՈՒԹԻՒՆ ՍԱՀՄԱՆԱՅ ԳՐՈՅ ի յիղձ

մաղբանաց ոմանց բանասիրաց եղբայրց հարազատաց նորին աշակերտաց. «Մահման ի՛նչ քանի՞ նշանակութիւն ցուցանէ. լուծ. Այսինքն ժ յատկութեամբ դանապանի...» (13բ.) և կամ դայլբ նազանդեցուցանէր նմա աշքան առ այս, աշքան նախերգարտը ասացաւ»:

3բ. — «Դաւիթ. Վասն ժ պատճառի հարկեցաւ զրել դայս զիրքս սահմանաց: Նախ ընդդէմ ամենացուցն, զի յորժամ մեծն Դաւիթ և եղմակ Կողբացիմ գնացին յԱթէնս ի յուսումն, և տեսան զրիժ վարս վարդապետացն և զայրացեալ մեղադրեցին նոցա և նորա լուեալ վայրացան և ասեն զճայս կարծողին և չարածճիկ և հակառակուսի և փորձօյս և ասացին չթողուլ զոք ի հայոց ուսանելի յԱթէնս և ոչ յորտ ալ պատճառս, բայց առաւել իմանան քան զայլազորիս և յայս պատճառս անարդ տեսանէին զնոսա, վասն այսորիկ արար Դաւիթ զզիրքս դայս յանդիմանութիւն նոցա, թէ տեսէք որ այսօրին իմաստութիւն գոյ ի հայս այլ ոչ եմք կարօտ դալ յԱթէնս: Երկրորդ զրեաց զդայս ընդդէմ պիտուեացցն՝ որք ասէին թէ իմաստութիւն չունին և զյոյութիւն չունին...»: — 6բ. «Եւ վկայեաց Պղատոն առ աշակերտս: Ո՛ր Թէոտորէ՛ այսպիսի պարզեւք ոչ եկեալ են յԱստուծոյ քան զիմաստութիւնս»: — 9բ. «Զի ե (5) զիրք արարեալ է Դաւիթ այսինքն 1) զԱսեմանբոս, 2) զԿարծացուցեմ, 3) զՊիտոյիցն, 4) Մեկնութիւն քերականին, 5) Մեկնութիւն Պարփիւրի և Արիստոտելի: Բայց նախ դասմանքն է ասացեալ որպէս յայտ է զի ~~ամենք~~ ասեն թէ յԱթէնս զրեաց դայս և այլք թէ զրեաց և յազարկեաց յանդիմանութիւն Պիտոնացուցն (հմտա. նաեւ 10ա.) — «Դաւիթ մեծ և առաջին իմաստասէր եղեւ ի հայս... և... նեղութիւնք և զէրք և հարուածք կառ ի հայոց...»: — 11բ. «(Դաւիթ) Ներգինացի կոչի, Ներգինեաց կոչի զեօղն այն ուր Անանիայ Շիրակացիմ գառաւտու երգերն է ասացեալ և Դաւիթ յայս զեղս կը որ է ի Տարսուղ դաւառին: Իսկ երկրորդ՝ թէ յորմէ աղղէ էր այսինքն յայտ է զի ազգու հայկազնի կը, բայց զմարմնաւոր աղպատոհմն նորա ի զիրքն Յորա ցուցանէ... (12ա) Եւ այս են անունք թարգմանչաց 1) Յովսէփ, 2) Ղեւոնդ, 3) Յովհաննէս, 4) Արարած, 5) Արձակ, 6) Մուշէ, 7) Մովսէս, 8) Եղնալի, 9) Կորիւն, 10) Եղիշէ, 11) Դաւիթ, 12) Մամբրէ, 13) Արձան, 14) Սորոյ (2. Սարոյ), 15) Հազար պատմադիրն...: Եւ յետ թարգմանութեան զորոցն ընտրեցին ընդ սոսա

վաթսուս արս և յլեցին յԱթէնս, զի ուսցին զամենայն իմաստասիրութիւն և զայցեն ի յաթսու՝ զպրովական (թիւն) զիցեն ի հայս, զի ամենեքին վարժեցին իմաստասիրութիւն: Իսկ յետ զատնալոյն նոցա յԱթէնաց վճարեալ էր ս. Վարդանանց պատերազմն ի պարսից և եղեալ էր ժողովն Քաղկեդոնի հերձուածոյն, զոր եկեալ մեծն Դաւիթ և Մովսէս քերթողն յանդիմանեցին զյոյաւորս Քաղկեդոնի ժողովոյն և ասի ի բերան արարին զնոսա և ո՛չ երկեան ի չար թաղաւորէն Մարկիանուսէ, որ այնչափ կոտորուածս էր արարեալ՝ որք ոչ հնազանդեցան հերձուածոյն, երեսուն և վեց թիւր կոտորեաց և չորս հարիւր ի քահանայից և առաջնորդաց կաթսայիւ խարջեաց անաստուածն այն Մարկիանուս և Պողոթն և էր յառաջ քան զթուականն հայոց ՀԳ (73) ամաւ և այնմ ժամանակի էր ի նոսա: Իսկ ի սրբոյն Մեսրոպայայ մինչեւ ի թուականն հայոց. ճէ և չորս ամ էր անցեալ: Արդ յամեն նոցա ի յԱթէնս և ի զատնալոյն յիսուն և ութ ամ էր անցեալ յետ Մեսրոպայայ...»:

— 13բ. «Զիք է ի փիլիսոփայն» — հարցին հետեւեալ հետաքրքրական պատասխանը կու տայ. «Փիլիսոփայն իմաստասէր լսի որ զիտէ զբ(ա)նականն և զուսումնականն իւր մասամբն և զաստուածաբանականն», — իսկ («ուսումնականի» մէջ կը մտնեն, թուական, երաժշտ, երկրաչափ, աստղաբանութիւն, «գերաժշտականն որ գիտէ գծայնաւորն փիլիսոփայ կոչեն: Եւ այս ո՛չ է իսկապէս փիլիսոփայ՝ այլ միայն անուամբ որպէս հմանուն...»: — Պատասխանելով «Վասն էր ոչ արդիւնացաւ քանք նոցա ի հայս» հարցին կը պատասխանէ՝ «Նախ զի յետ վասն պատերազմին զատնալեալ էին հայք և յամենայն բան յարաճիս և կոտորման իշխանացն: Երկրորդ՝ զի ո՛չ զյոր ուսումնական, այլ ամենայն ոք զհետ մարմնոյ մուրաբէն էին...: Երրորդ զի անդամք և յանդիմանեալ ի նմանէ (ի Դաւթէ), անարդեցին զնա և զրանս նորա և հարեալ վերադարձեցին զնա և նա զնաեալ ի վիրս անդ կացեալ վախճանեցաւ...»:

Բ. ք. 1. 14ա.

Նորին Տ. ԱՌԱՔՆԼԻ հոգեմորդոգ հայրապետի, վասն «սահմանացն» ԴԱԽԻԻ քաղաածու բան. ազգեա Յիսուս. «Պրք միանգամ» թ. բազմաւորակի զնէ, այսինքն զի ամենեցուն է իմաստասիրն որք

ունին գտնելումն...» — այսպէս կը սկըսի նախերգանքը:

— 18ա. «Իսկ արալէզ կրկին կերպաւ տասին, նախ թէ մին կենդանի է ստեղծեալ Աստուած, որ յար եւ հանապազ կու լեզու(է) զերեսս երկրի եւ սրբէ պամենայն ժանդ իմանէ եւ այլք ասեն՝ թէ Շամիրամ քաղաւոր հայոց, կին ունէր խիստ զեղեցիկ Արա անուն եւ յորժամ մեռաւ Արայ թաղաւորն անմխիթար ողով տանջէր զինքն, յայնժամ աստուածքն ժողովեցան եւ կկին մխիթարք նմա եւ ասացին մի՛ սղալ զԱրայ, զի մեք մին կենդանի գտանումք (?) , որ զայ եւ զԱրայ լիզէ եւ կենդանանայ եւ յառնէ ի մեռելոց եւ այս սուտ առասպել է...»:

— 18բ. «Զի՞նչ է զոր ասաց Պղատոն ի Տիմեոսի տրամաբանութեան, քանզի այսպէս ասէ յազարս արարչին թէ՝ յետ առնելոյն զերկինս եւ զերկիր ասէ, քանզի Արարիչն արարածոց հրատակէր առ իմն յի գորութիւնսն... թէ այլեւս Գ սեռք մահկանացուք այսինքն օղայինք, ջրայինք, եւ երկրայինք, յորոց մարդն է եւ այլն...: 19ա. Դ-րդ ընդդէմ Մանիքոսի որ ասաց ի Աստուած, զոմն բարի եւ երկնից արարիչ եւ զոմն չար եւ երկրի արարիչ...: Ե-րդ. ընդդէմ Սաքեթի, որ մի անձն ասաց զաստուածութիւնն եւ ո՛չ Գ անձինք...: Զ-րդ. ընդդէմ սաղունկեցւոցն, որ ասէին թէ բաց յԱստուծոյ, այլ անմարմին էութիւն ո՛չ զոյ, ո՛չ հրելտակի եւ ո՛չ հոգի...: 19բ. Թ-րդ. ընդդէմ տանկաց որք ասեն թէ հրելտակք մեռանկեց են եւ անասունք յառնեն ի մեռելոց ի կատարածի...»: — 20ա. Արիստոտէլի՝ Ստագիրացի կոչուելը այսպէս կը բացատրէ. «Նա զայլոց զիր ստէր» կամ ընդհակառակը «Նորա բանքն ստաւոր եւ զէր եւ ի մէջ ամենայն իմաստասիրացն»: — Կը վերջանայ «այոքան նախերգանք էր Դաւթի» բառերով:

Ա) 20ա. Կը սկսի բուն գիրքը «ընդ այստիկ հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ զործաւորութիւն». Պրակ Կ. ԸԺ. «Ընդ այստիկ զոր ասացաք կամ ընդ այստիկ որ առաջի կայ բան հանդերձ Աստուծով այսինքն օղնականութեամբն Աստուծոյ»: — 22ա. «Որպէս ասէ շարականն, որ համարոյ իցես հաստիչ...»: — 24ա. «Պարտ է զինչ զորոշողականն անուն եւ խնդրել թէ քանի իրս նշանակէ... ըստ Ժ (10) ստորոգութեանն Արիստոտէլի...»: — 27ա. «Զի գիտես զի կանոն սաղմոսն եւ զԺ (տասն) կարգ շարական, այլ եւ զդ-խաղտեարն եւ զուռմարն եւ զաղօրմա-

տոյցն եւ զՄաշքոցն եւ զայլ զանազան իմաստութիւն...»: — Բ-րդ պրակը կը վերջանայ խաւերովս «ապա եւ իմաստասիրութիւն յԱստուծոյ սկսեալ է»:

Բ) 27բ. Պրակ Երրորդ. «Մինչեւ ի չորրորդ զյուրն է հակառակութիւն նոցա եւ լուցին զի հատաւ նրի՞ ճակատակութեան...»: — 29ա. «Եւ թէ մանուկն Յիսուս որդի հիւսանն Աստուած Իսրայէլի զայս ամենայն ետես... վասն որոյ ասէ Սիրաք, իմաստասիրութիւն զամենայն նոր բան քննէ...»: — 30ա. «Փետրոս եւ Սովիետոս աշակերտք էին Պղատոնի, իսկ Պղատոն զասմանն յիշեաց ի փետրոնի տրամաբանութեան, իսկ զբաժանումն ի Սովիետրեայ տրամաբանութեանն ասաց...»: — «Իսկ այն առասպել է զոր ասեն թէ Պոլիմիդես զոգացաւ զհուրն յաստուածոցն եւ շնորհաց մարդկան...»: — 33բ. «Քանոնն որ սահմանէ ուղղութիւն, զոր ինքն քարոզործ եւ հիւսն եւ զրապիրն, որով զթուխտն քանոնէ...»: — 36բ. «Որպէս ասէ առաքեալն Թադէոս թէ՝ միտք հոգւոյն ո՛չ ցնդի...»: — 40բ. «Այլք ասեն թէ Հոմերոս արար զայս սահման, որպէս օրինակաւ կիւ իշին»: Կը վերջանայ «...հակառակ արարչին զործ առնել: Այսոքիկ այսքան»:

Գ) 40բ. Պրակ Զորրորդ. Զ-դ. «Սկիզբն արացուք եւ երկրորդ — եւ այս քննելի է թէ վասն է՞ր ասէ սկիզբն...»: — 43ա. «Ասէ Ոլոմպարտոս աշակերտն Արիստոտէլի. սքանչելի իմն հնարս կելիտ ըրնուութիւն»: — 45ա. «...յաւերժահարսունի ի Նոյի որդւոցն են, որ են Բաբել եւ այս սուտ է, այսպէս եւ զսուտն որպէս արալէզն եւ եղբերուքացն եւ ո՛չ զհերձուածն որպէս այն թէ հոգիք ամբարեալ կան յերկինս եւ յետոյ զան ծնանին...»: — 58բ. «Հ. Ո՛րք զտողք սահմանաց իմաստասիրութեան — զերես սահմանն Պիրագորէ ասացեալ...»: — Ե-րդ կը սկսի (?) 54բ. «Եւ որպէս ասացաւ թէ որ ինչ հասարակ է...»: Զ-րդ կը վերջանայ «Եւ անիմանալիք զոր խօսեցաւ մարդկան: Այսքան բառ են թակալիին եւ կատարման որպէս ցուցաւ»:

Դ) 67ա. Պրակ Է-րդ բան. «Ուսեալք թէ քանիք եւ որպիսիք են սահմանք իմաստասիրութեան եւ զպատճառս...»: — «Նախ զի որպէս զոչխարան ի մի փառախ ածեալ. եւ մի մի քարէալ ի տեղին, որ փառախ կոչեն եւ մի մի կթեալ անցուցանեն ի բարայն, որ է զուռն անցից կը-

թխւոյն...»։ — 70ա. Վասն որոյ ասէ աստուածաբանն Գրիգոր, Աստուած չարարեալ վասն որոյ վէժք պատահաւ, Աստուած խաչեալ, վասն որոյ երկիր չարաժեալ, Աստուած մեռեալ վասն որոյ արեւ խաւարեալ»։ — 70բ. «Եւ ո՛չ որպէս անիծեալ ժողովին Քաղկեդոնի, որ ժողովեցան յուրացութիւնն Քրիստոսի զնետորին դաւանելով, զոր ամենայն հայրապետք անիծեցին յի՜ ժողովին, այսինքն ի Կիւրդին եւ Դիոկորեսին, եւ Թէոդոս Թաւաւորն յեփեսոսաւ քաղաքի, զոր յիմ մահուանն թշուոտսի, Պղզբն եւ Մարկիանոս, եւ անիծեալն Լեւոն զնետորին հատատացին...»։ Կը վերջանայ «եւ մի թողուր զիս ասէ Աստուած»։

Ե) 71բ. Պրակք Ը-րդ քան. «Երրորդ սահմանէ որ ի հուպ կատարումն է, ասէ իմաստասիրութիւնն է խոկումն մահու»։ — 78բ. Պիլիմէական փորձութիւնը քացատրելով կ'ըսէ՝ «Նախ զի ասին թէ Զալլ փորձութիւն կայր հեթանոսաց... եւ ի հուր անկանէին եւ կենդանի ի դուրս դային (օր. 6 փորձութենէ) եւ զայնպիսիսին ի տեղեացն եւ ի քաջ նահատակսն զրէյին, որպէս եւ մարտիրոսքն եւ ճրկնաւորքն... պիտիմէական փորձութիւն Զելլոն քաղաքին ասէ, որ է Հոռմ քաղաք, զոր վասն միոյ աղջկան զոր տարան յԱղեֆսանդրիա զնացին ի վերայ Հոռմ քաղաքին, զոր յառաջն Իլիոն (?) կոչէր եւ ժի՛ւմ ապաշխարեցին (կ. պաշարեցին) եւ առին զքաղաքն Իլիոն եւ կոտորեցին եւ զերեցին զկանայս եւ զմանկտիսն ողոս եւ զերիքն հնարս իմացան, յորժամ նաւէին զերիքն զերեցն հուր արկին եւ ալքեցին զնաւսն եւ րազումք ծովահնդձ եղեն եւ մնացեալքն եկին ի քաղաքն Իւրեանց ի յԱղեֆսանդրիայ, զայս ասէ պիտիմէական փորձութիւն...»։ — 79ա. Վասն էր կլէոմ(ք)ոռոտս սպան զինքն, որ անկաւ ի րաքճարեքճ պարսպէ եւ մեռաւ (ի Պղատոնէ)։ Իսկ Ուոմքիադորոս աշակերտն Արիստոտէլի մեծ փիլիսոփոս, որ զԱրիստոտէլի գրեմանս մեկնեաց ասէր թէ ի Պղատոնի զըշն չլախէի, նա զայս դատեան, այսինքն զլծար չարարանք Թախծալի վատ կեանք մարմնոյս, որ զանազան ախորժապօք զանազան հեղտութիւն խընդրէ... մեռելութիւն խոկայ ախորիցն եւ ո՛չ անձին»։

Զ) 79ա. Պրակք Թ-րդ քան. «Պղատոնի զիմաստասիրութիւնն խոկումն մահու սահմանեաց լծ. Ժ (10) կերպաւ ասի խոկումն մահու...»։ — 80ա. «Որպէս այրն այն

զոր ս. Գեորգ յարոյց առաջի թաղաւորին եւ նա փութով անկաւ յոտոս սրբոյն եւ աղաչէր փութով մկրտել զի մի զարձեալ զնսացէ ի նոյն տեղի տանջանացն, այսպէս պարտ է ամենայն մարդոյ լինել...»։ Մովսէս գլխամբի Լսպան, որ կամէր նա զՄովսէս սպանանել եւ այսպէս դու յառաջեալ...»։ — 83ա. «... զի՞ Պիրապոն րաս երզումն էր զրեալ թէ ո՞վ որ զոլոռն ուտէ զիւր հօր սերմն ուտէ։ Իսկ պատճառն ասեն. Նախ թէ վասն կշռոց, որ ի զատաւորաց ձեռն համարով ոլոռն ասէին զաղտիկ. թէ՛ աղղալի զրամ տալոյ Լմբեզ որ զդատաստանն թիւրեւս, երկրորդ զի ասեն թէ Պրիթաղորաս ի ճանապարհին հարամիքն կու սպանէին ի յոլոռն զէջն անկաւ եւ զերծաւ...»։ Վասն որոյ յորժամ պիթաղորուհին Տիմիթեա անուն, անկաւ ի ձեռս Իշխանի միոյ րոնադատը զնա թէ ասա զպատճառն թէ՛ ընդէ՛ր ոչ ուտէք զոլոռն, կամ կէր զոլոռն եւ կամ ասա՛ զպատճառն...»։ Նա ասէր ասացից քան թէ կերպոյց, այսինքն լաւ է քանիւ մեղանչել քան թէ զործով եւ զայս ասելով ծամեաց զըլեոն եւ վախճանեցաւ...»։ Նա վասն կանոնաց առաջնորդին մեռաւ, իսկ րազումք զկանոնք ս. առաքելոցն եւ հայրապետացն յոչինչ համարին...»։ — Կը վերջանայ րառերովս «յորժամ ի պէսպէս փորձութեանց ի մէջ անկանիցիք։ Այսփան առ այս եւ զիս յիշեալ»։

Է) 84ա. Պրակք Ժ-րդ. «Համարոնա այսուհետեւ աստուտ Պղատոնի հետի կատարումն. լծ. Արդ զանազանն համարոնեալն եւ ամբարանալն...»։ — 89բ. «... ալլէ ամբարանելոյ ծառն եւ ալլ զլիթորին...»։ 90բ. Կարափն մեծն հաւ է որպէս զոչխար մի եւ բովանդակ սպիտակ որպէս ձիւն եւ լինի ի ծովն զեղաբոխումն... (պղպեղի տեսակներէն) մանանիս փոքր սերմն զոր ֆլֆլ կոչեն (սեւ), իսկ միւսն սպիտակ կոճէ տակոի զոր զանցարիլ կոչեն... որ ունի զոյն սպիտակ եւ սեւ եւ խարտեան հաւ հոփալ պլորկապաւնին է, որ է մեծ քան զաղաւնին։ — 91ա. «Զի զոյ զանազանութիւն ի մէջ պատկերացն, այսինքն ի մէջ սրբոց պատկերացն եւ ի մէջ այլ պատկերացն...»։ Զի ամենայն պատկերք անշունչ են եւ անկենդան, իսկ ոմանք ըզկենդանոյ զործ ցուցանեն որպէս պատկեր խաչելութեան Քրիստոսի ի Թրիտոն քաղաքի փոռնիկաց, զի յորժամ հրեանքն խոցեցին զկողն որպէս ի կենդանոյ 1) ջուր եւ արիւն եւ եւ 2) րազում կաղք եւ կիւրք եւ հիւանդք բժշկեցան եւ 3) ճառագայթեցաւ որպէս զարեւ երեւք պատ-

կերին և 4) ամենայն հրեային հաւատացին ի Գրիստոս, զայս Գ հրաշքս արար այն փրկչական պատկերն... զի և Տիրամօր պատկերն որ յերուսաղէմ որպէս կենդանի 1) լուսւոյ զաղաչանս Լաքիւսմու եղիպտոսիւն և 2) որպէս կենդանի ծայն և ի պատկերէն և 3) երաց զփականայ զուռն տաճարին և 4) որպէս կենդանի ճանապարհ ևցոյց նմա զնալ յայնկոյս Յորդանանու... զոր (զպատկեր տեառն) բերեալ առ Արգար թշկեաց գնա ի ցաւոց զուրի... և այնպէս աննման են միմեանց պատկերք արրոցն և անարրոցն...» — 93ա. «Որպէս և արար Յովիմոս, զոր տարան զիւթքն ի տրիփոնի ծայն, որ բռնակարան է զիրաց...» — 94բ. «Իսկ փիլիսոփայն, որ տեսանէ զծածուկ հանճարըն, ցուցանէ... (Բ) Թեոդորեայ (բնագ. ի Թեոդեայ) տրամաբանութեան այսինքն ի բեմասացութեան, բանզի անդ առ Թեոդորոս ոմն երկրաչափ առնելով զխօսս առ սէ, ո՛ր Թեոդորէ ոչ կողնչիլ չարաց կարողութիւն քո, յժ. այսինքն ոչ զոյ հնար ի մէջէ կորուսանել զչարն...» — 107բ. Կը վերջանայ ԺԱ-րդ զլուր ըստերովս. «որ է արհեստ արհեստից և մակացութիւն մակացութեան»:

Ը) 107բ. Պրակֆ ԺԲ-րդ հարց. «Զի՞նչ է որ ասէ, և վասն զի ի վեր անդր զորոս սահմանն...» — 109ա. «Զի՞նչ է որ ասէ թէ Պլատոն ի փետրոնի տրամաբանութեան զարարիչն արուեստաւոր կոչեաց...» — 112բ. «Զի՞նչ է լարախաղացութիւն. Պ. այսինքն որ չուան ձգեն և ի վերայ զնան ու զան խաղալով, իսկ ձողի որ Բ յերկայն փայտ յոտն կապեն և ի վերայ ձողին ծայրիցն կանգնին և այնու զնան ու խաղան...» Զի՞նչ է նկզայ զընելն, Պ. այսինքն որ ասըցնով և հերուենով զձեռն ծակոտեն և ծխակ և լեղակ թողուն ի ներս որ տպպիկ երեւի, այլ և որ զեղընդուն կարմիր և սեւա ներկեն...» — Կը վերջանայ «Այսքան զանապանութիւն սոցա», ըստերով:

Թ) 116ա. Պրակֆ երեքտասաներորդ. «Զի՞նչ է որ ասէ սկիզբն և կատարումն եղիցի մեղ Պիքագորաս...» — 120ա. Կը վերջանայ. «Իսկ Ժ թիւն կատարեալ է, որ այլ ոչ զոյ թիւ ի վեր քան զԺ, որպէս յայտ է» (պիւթիպոթեան տեսութիւն 1+2+3+4=10):

Ժ) 120ա. Պրակֆ չորեքտասաներորդ. «Քանի և տեսակ թուականութեան. Պ. երկու» այսինքն զար և կոճատ, այսինքն

ջուխտ և կենտարտ... (121բ.) ամիս և բեւակին է ոչ ապրիլ»:

ԺԱ) 122ա. Պրակֆ հնգետասաներորդ. «Քանի՞ ազգ լինի ըստնումն. Պ. Ըստ այլ յեղանակի Ը կերպիւ... և ի դործնական ըստնեցաւ իմաստասիրութիւնըն»:

ԺԲ) 122ա. Պրակֆ ԺԶ-րդ. Զ. «Զի՞նչ է կահաւորիմ. Պ. Պատրաստի կամ ծանոթանայ...» — 122բ. «Վասն էր քերթոցն Հումբոս, զիստոս և զիփալտոս յիւլէ, որք ասացին զի լեառն ի վերայ իրերաց զնէլ, յԱստայ, և զՈլոմբիոս և զտերեւաչարժն Բլիմն...» Կը վերջանայ զլուրս 123ա. «Կամին Աստուծոյ արժանաւորել» ըստերով:

ԺԳ) 123ա. Պրակֆ ԺԷ-րդ. Զ. «Զի՞նչ է որ ասէ զերկատուութիւն բնարանականին և աստուծոսարանականին ըստմասիտ է...» — 129ա. «Եւ զունդն, զոր խաղան տղայքն, զոր պարտ է ի բարեկեցութեան զնդի խաղալ, զի զունդն բարձր երթայ և որոց զիսնու ծառայեցուցանէ միւս զասուն. իսկ ի մեծի զատկիմ ճոկանով խաղան նոր զունդ...» — 129բ. Կը վերջանայ «... տարածեցաւ աստեղաբաշխութիւնն յայլ աշխարհ»:

ԺԴ) 128բ. Պրակֆ Ը և Ժ-րդ (18). Զ. «Քանի և յեղանակ ըստնումն, Պ. Ութ են...» (133ա) և ոմն ջերմն, այսքան առ այս»:

ԺԵ) 133ա. Պրակֆ ԺԹ-րդ. «Զի՞նչ է որ) ասէ տրամատական յեղանութեան. Պ. տրամատական այսինքն ըստնական...» — 136 «... պարտ է միւս յլնութեցումն կալ ըստնայից կամ յուսումն իմաստից կամ այլ զիբ զնէլ առաջի, կամ հարանց վարք, կամ նարեկացի և այլն» — 137բ. «... յերկնային կայանսն, այսքան է կատարումն տեսականին ի մեղ»:

ԺԶ) 137բ. Պրակֆ Ի-րդ. Զ. «Եւ զանազանեւ սոքա ի միմեանց Պլատոն և Արիստոտել ի քաղաքական օրէնս որ զընցին...» — 137բ. Երկուսի զանազանութեան մասին կ'ըսէ. «Նախ զի Արիստոտել զրեաց բարու (յ)ական և տնտեսական և քաղաքական, իսկ Պլատոն միայն քաղաքական գրեաց... Եղակի մակադրեաց ըզքաղաքականութիւն... իսկ Արիստոտել յոգնակի զքաղաքականութիւն, վասն որոյ և զլուստարութիւն զանազան զոյ, զի Ա-

րիստոտելի սակ, զիա՞րդ քաղաքաժարե-
ցան առաջինքն արգիլացիք էւ բխովսացիք
էւ այլ ամենայն յոյնք...»: — 138ա. Այս
պրակի հետ կը վերջանայ եւ զիրքը լա-
ռերովս «... Եւ երկրքեան անբանք սաին
էւ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ փ. յ. ա.»:

Գ. գ. 1. 138.

Նորին տէր ԱՌԱՔԵԼԻ ՍԻՆԵՍԱՅ եպիս-
կոպոսի ի տեսութիւն բանին, որ եւ ա-
մենայն չար տանջելի... «Զի՞նչ է որ ա-
սէ ամենայն չար տանջելի, Պ. ի վերայ
այս բանի երևաւուն եւ երբ ինչ խնդրելի
է... (148բ) եւ վասն այսքան պատճա-
ռացս ասաց թէ ամենայն չար տանջելի»:
— «Կատարելաւ քաղուածոյս սահմանաց
զրոգս...»:

— Ինչպէս հոս նոյնպէս եւ այլ մեռա-
զրեալ մէջ այս «ամենայն չար տանջե-
լին...» Դաւթին կ'ընծայուի, (տ. Հայկ.
Մատենագ. Վենետիկ 1883, էջ 155, Մա-
տեն. Թրգմ. 373չ. Տաշեան ցուց. 1062,
1078 եւայլն), բայց իսկապէս Գրիգոր
Նիւսացիինն է: Յունարէն բնագրի վեր-
նագիրն տես Migne, XLVI, 1107, 1126,
Sermo contra Manichaeos decem con-
stants syllogismis. — Հայերէն տես Դ.
Անյաղթի գործեր, Վենետիկ 1833—ի
հրատարակութեան 215—6 էջերը: Ճառս
մեկնարանած է րացի Առաքել Սիւնեցիէն,
Շնորհալիկ (տես վիեննացոց թիւ 571,
թիւ 237—8. հմտ. անոր տպ. նամակե-
րը, Վենետիկ, 1838, էջ 295):

Դ. ա. X. 149ա.

Գարող ի բանն աւետարանին որ ասէ,
եղերուք խորպէտք իրբեւ զօժ եւայլն.
«Նախ զիտեյի է զի որպէս մարդս հոգի է
եւ մարմին... (153բ) թէ դու քո պարտա-
պանի մեղացն թողութիւն անես, ապա
զտանես թողութիւն մեղաց քոց»:

— Այս քարոյզն սկսեալ մինչեւ վերջը
նոտրդիր: Այս եւ յաջորդ քարոյներուն
մէջ աշխարհարարի մեւեր ու ոճեր աւելի
կը շատան:

Ե. ա. XI. 153բ.

Գարող ի բանն աւետարանին որ ասէ,
մի տայք սրբութիւն շանց եւայլն. «Առա-
ջին սրբութիւն անուանի հաղորդութիւն,
չուն եւ պոռնիկ րող արած մարդն ասէ...
(161բ) եւ ջնջի անուն նորա ի դրոյն կե-
նաց, որոց փրկեացէ զմեզ աշխարհի ան-
բաւելի մեղացն, եւս առաւել զեղիւն ըզ-
ՍՐԱՊԻՈՆՍ յիշէ»:

— 153բ. «Տղէն որ ԺԴ տարոյ լինի,
պղծիկն ժվ, պարտ է որ նշան եւ պատկ
զնեն... (154ա) թէ քան զէն յառաջ մեռ-
նի տղայաթաղ արա եւ թէ յետոյ արփար-
հայթաղ...: Երբ հարսին նշան զնեն,
պիտի որ հարսին եւ փեսային ազգական-
քրն ժողովին եւ բարեկամքն Առաջին զա-
տաստանն եւ քննութիւն նշանդրէքին յա-
ռաջ քահանայ քննէ թէ հասութք եւ հա-
լայ լինի նշան զնէ, օրհնէ զպինդն եւ հար-
սին ականջն ածէ եւ թէ հարամ եւ զհա-
սութք լինի կանուխ խափանէ...: Երկու
(Բ—բ) զատաստան եւ քննութիւն նշանի
աւուրն, որ մէջ հրապարակին, զհարսն
եւ զփեսայն միմեանց ցուցանել պիտի,
թէ մէկ մէկի հաւան կենան նշան պիտի
զնել եւ թէ սրտով դիտար տեսն եւ չկե-
նան հաւան չէ պարտ ալամայ նշան դը-
նել, այր եւ կին առաջ սիրով պիտի կապ-
ուին եւ ապա օրհնութեան պատկն առ-
նուն...: Քահանայն նշանն օրհնէ եւ հար-
սին ականջն զնէ, զնան իւրեանց տունն
մինչեւ պատկին օրն, թէ այլ փեսայն տես-
նու զհարսն անիծեալ է Աստուծոյ եւ ա-
մենայն սրբոց նորա...: Թէ քան զպատկն
յառաջ պոռնիկն եւ չուն դառնան, թէ հա-
լար աղօ զիրք կարդան ի վերայ շանն,
զչունն ոչխար չղառնալ, էն հարամն էլ
չի հալալի... — 158բ. Վաղերիոս իւ-
լիանն պոռնիկ աստակեցաւ անզեղ մեղօք
եւ առանց ապաշխարութեան եւ կին մե-
ռելոյն ետ կաշառք եպիսկոպոսին եւ նա
տաբեալ թաղեաց յեկեղեցին Փոտիմոսի
նահատակին եւ ս. երեսու լուսարարին
եւ ասաց թէ ասայ եպիսկոպոսին որ զմե-
ղօք մեռեալ մարմինդ հանէ յեկեղեցոյս,
ապա թէ ոչ յետ Լ աւուր եւ դու մեռա-
նիս» (լուսարարը չի յայտնէր եպիսկոպո-
սին եւ Վաղերիոսի մարմինը դուրս կը
նետուի եւ հոն կը թաղուի):

— Խիստ հետաքրքրական քարոյ մը պը-
տակի եւ պոռնիկութեան վերարկերը սո-
վորութիւններով համեմուած, ուր նաեւ
Պղատոն եւս կը յիշուի:

Զ. ա. X². 161բ.

Գարող ի բանն աւետարանին ՅՈԶԱՆՈՒ
որ ասէ ամենայն (որ) ատէ զեղբայր իւր
մարդասպան է. «Ձայն հրաման է, թէ
ամենայն որ ատէ զեղբայր մարդասպան
է եւ որպէս մարդասպան մարդն չունի...
(168բ) որոց փրկեացէ զմեզ Քրիստոս Աս-
տուած այնպիսի սխալալութենէ եւ ան-
հաշտ խռովութենէ զամենայն հատա-
ցեալս անուն իւրոյ»:

Լ. ա. X³. 168բ.

Քարոզի ի բան մարգարեին ԳԱԽԹԻ, որ ասէ որպէս իժի եւ քարբի գի խցեալ է գալանցս իւր. «Թէ մասն ի՞նչ պատճառի մարգարէն առական խօսեցաւ... (172բ) որոց փրկեցէ Քրիստոս Աստուած դամենայն հաւատացեալս անուան իւրոյ, եւս առաւել զստացօղ եւ զծրօղ սորին զՍՐԱՊԻՈՆՍ»:

— 170բ. «Եւ զի քարբ արքայիկ օձին սսէ ինքն սպիտակ է եւ աչաց նայելովն սպանանէ զմարդ եւ դամենայն կենդանի... Եւ նա իժ օձի նման հանէ զակն ի րեւանոյն եւ զնէ ի վերայ քարի եւ մառճաղի չափ լոյս տայ... Եւ համաափիւռ ծաղիկ հոտ առնու եւ այնու զոյնանայ ակն ի զլուին... Թէ մարդ յառաջ զգոլիրակ ծաղիկն քաշէ յաչքն եւ արքայիկ օձին նայի կու սատակի, որպէս Գայիանոս արար եւ առեալ զօձն եւ այնու իմաստեացաւ, յորժամ ի լեւոն Ելանէր, ծաղկունքն սղազակէին թէ Լս այս սղղ ցաւի զեղ Լմ...»:

Ը. ա. X⁴. 172բ.

Քարոզի ի բանն ՍՈՂՈՄՈՆԻ որ ասէ, որ զանձն ի գործս իւր ոչ բժշկէ եւայն. «Անձն զրանական հոգին ասէ, որպէս մարգարէն օրհնեաց անձն իմ զտէր... (176ա) եւ լուցկի լինի անշէջ հրոյն որոց փրկեցէ Լեայն»:

Թ. ա. X⁵. 176ա.

Քարոզի ի բանն ՍՈՂՈՄՈՆԻ որ ասէ. յիշեալ քարարիչն քա յաւուր մանկութեան քա եւ զնա եւայն. «Ասէն իմաստունքն թէ Դրան առանց մեր կամաց լինի եւ առաջին ծերութիւն... (180բ) եւ ո՛չ լինի արժանի Երանութեանն, այլ չարչարի մարմնով, չարդարանայ հոգով, որոց փրկեցէ Լեայն»:

Ժ. ա. X⁶. 180բ.

Քարոզ վասն մեղաւորաց եւ հեքմուածողաց եւ ուրացողաց, որ ասէ ՍՈՂՈՄՈՆ, ո՛հ որոց քողեալ իցէ զեմապարհս լուիդիս եւ զմացեալ խաւարին. «Իմանամք քանի ճանապարհ՝ են կենցաղոյս, վասն է՞ր թողուն մարդիկ զրարին եւ Երթան... (181բ) ամբարիշտք իրբեւ զսատանայ որ զրկեցաւ, որոց փրկեցէ Լեայն»:

ԺԱ. ա. X⁷. 181բ.

Քարոզ վասն մահու եւ կատարածի ի

քանն անտարանին որ ասէ. արքուն կացէ՛ք զի ոչ զիտէ՛ք... «Եւ խախտանալ թիւն Աստուծոյ եւ քարեկարութիւն յամենայն ժամ յառնի է... (184ա) Ժե-բդ Եղեթի Երկինք նոր եւ Երկիր նոր»:

ԺԲ. ա. X⁸. 184ա.

(յ)Այլժէ քարոզ մեծի ուրբաթու ի րանըն առաքելոյն որ ասէ կտակ յետ մահու հաստատուն է. «Սոլորութիւն է մարդկան յորժամ մեռանիցի ոք այլ տեղիս... (186բ) այսպէս աշխարհս ամենայն սուք է. Դու երկարէ ո՞վ եղբայր որչափ պիտի եւ զանպիտան ՍՐԱՊԻՈՆՍ յիշեայ»:

— 185ա-բ. Գառպար վարդ. հետեւելով զբնի յորդորին շարունակէր է նոտրը-դիր:

ԺԳ. ա. X⁹. 186ա.

Քարոզի ի բանն ՄՈՎՍԻՍԻ աստուածալսօս մարգարեին որ ասէ. օրհնութիւնք տեսուն ի վերայ լեռանց մշտնջենաւորաց. «Եւս մշտնջենաւոր լերինք անուանին զասք հրեշտակացն, որպէս ասէ մարգարէն... (189բ) Երանաւէտ ծային, անթառամ պսակին արժանի արասցէ, ամէն»:

— Ապա կը շարունակուի Երկսիւն:

ԺԴ. ա. 4. 190ա.

Երանելոյն ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՈՐՈՏՆԵՑ-ԻՈՅՆ տեսութիւն ի վերայ բանին, որ ասէ ծնաւ ձեզ այսօր Փրկիչ որ է օծեալ տէր. (Ղուկ. Բ. 11) «Որ յօրի(նի)չն էր օրինակին եւ խորհրդազգածն եղելութեանցն բոլորին, ջրածին եւ հրածին, որով ի նոյն Եղեւ վիժածին... (223ա) եւ լուացումն մկտաց աղոտոյ զարշաթեանց, ժամանաւ ձեզ ի բարուք աւարտն եւ ի փառս հանգերձեալ կենաց»:

— Այս քարոզին մէջ հեղինակը կը խօսի նաեւ Մանիքոսի (196ա. առ աջօք ասացին զմարմանալ Փրկչին). Արիոսի («որք ասացին զմիածին Բան Աստուծոյ, ո՛չ համապոյակից եւ հակից հօր, այլ արարած յետոյ եւ կրտսեր քան զհայր», 196բ) Փոտրիցոսի (անդ. «զրանն ի կուսէն սկզբնաւորեալ եւ ո՛չ յառաջ քան զ(յ)աւիտեանս ի հօրէ ծնեալ, որպէս անմիտն Փոտրիցոս եւ նմանք նորա»). Պօղոս Սամուսացոյ (197ա. «որք ասացին սոսկ մարդ ծնեալ զառ ի կուսէն Մարիամու եւ զմայրն ո՛չ Աստուածածին այլ մարդածին» «նախ ստեղծեալ մարդն յարքանդի

կուսին եւ ծնեալ եւ սպա յետոյ Բանն Աստուծոյ րնակեալ ի նմա իբր հանդերձի»), Քաղկեդոնի ժողովի եւ Նեստորի (197ր. «դի եւ նոքա ամենեւին ամենայն իրօք զՆեստորին բաժանելով զմարմին ի Բաննն, այլեւալ կամք եւ կրկին ներդրածութիւնք, եւ կիրք զնելով ի աէք մեր Յիսուս Քրիստոս, սակայն ի պատրանս պարզամտացն ասեն զանձն մի...») եւ անոնց կողմնակիցներու զէմ: — 215ա. «...դի ի խնդիր խորին տեսութեանց որ յաղագս անուան է աստուածաբանութիւն ըստ մեծի Դիոնիսիայ եւ ալլոցն այժմ արտաբոյ կացցէ րանս վասն երկարութեան: Այլ առցուք զմինն ըստ իմաստնոյն փիլոնի, որ թերեւս պարունակի յինքեան եւ զայլ անուանս...»:

ժԵ. Բ. 4. 223բ.

Նարի(ն) ՅՈՎՀԱՆՈՒ ՈՐՈՏՆԵՑԻՈՅ աւսացեալ ի բան առաքելոյն որ ասէ մարդով եղեւ մահ եւ մարդով յարութիւն մեռելոյց. «Ասէ ոմն ի սրբազանիցն դասուց թէ անկարօտն եւ միայն հօրն եւ բնութեամբ րարին Աստուած ոչ կամեցաւ միայն վայելել յիւրական ճոխութենէն... (234ա) որ եւ զմեզ փրկեացէ ի յաւիտենից հրոյն եւ արժանի արասցէ արքայութեանն իւրում եւ նմա փառք յ. ա.»:

— 229ա. «Իսկ թէ որպէս ճանաչէ հոգին զիւրաքանչիւր մարմինն, պատասխանէ այսմ ա. Գրիգոր Նիսացիին եւ ասէ թէ՞ հոգին եւ մարմինն ունին ինչ անյայտ նշան զոր ինքեանց միայն է զիտելի եւ այսու ճանաչեն զմիմիանս...»: — 234ա. «Գանդի ասէ մեծն Բասիլիոս թէ՛ Աստուած ի կատարածի աշխարհիս զղա-

լի հուրս զայս յերկուս բաժանէ ի յոյս եւ ի հուր, զլոյսն պայծառ արդարոցն կալմէ զպետ առանց հրոյ...»:

— Յովհան վարդապետ Որոտնեցիի (կախիկ) զործերն տես Տաշեան ցուցակ, 1129: Այս Յովհաննէս կախիկը կամ Որոտնեցին պէտք չէ շփոթել Յովհաննէս սարկ. վարդապետի, կամ Յովհ. վանական վարդապետ Տաւուշեցիի հետ: Որոտնեցին Գրիգոր Տաթեւացիի ուսուցիչն է եւ հեղինակը Լուծմունք պարսպմանց կիրքի կոչուած դործին: Վերոյիշեալ քարոյները, մանաւանդ առաջինը, կը պակսին մեր ձեռքի տակ գտնուած աղբիւրներու մէջ եւ կարեւոր են:

234ա+բ. Շեղադրով զրած կանոն մըն է մահմետական կամ աղանդաւոր մանուկ մկրտելու կամ մեռեալ թաղելու մասին: Կը հրամայուի որ մանուկը աւազանէն դուրս լուացուի եւ հաղորդութեան տեղ նշխար, միւռոնի տեղ ձիթաիւղ (ջահի իւղ) գործածուի: Վերջէն կիսատ, երկու թղ. կտրուած ըլլալուն պատճառով:

Յիշատակարան.

ա. 1. 148բ.

Ջատացող եւ զծրաղորդ իմաստասիրական սոփիստիս մերոյ հայկազնի փիլիսոփային Դաւթի եւ մեկնողի սորա Առաքելի սխեմեաց վերադիտողի. զԲարսեղ վարդապետ տրուպս յիշեալ...:

ա. 2. 186բ.

Շնորհօք... լուսաւորեալ զհոգիս ստացող զրոյս Գասպար վարդապետին ՌՃԶԶ (1737) թվականին հայոց:

56

ԹԻԻ 56.

ԱՆՈՒՆ Անտառ նորագոյն մտածմանց (Աղեքսանդր Գալամազօ Մեսինացեայ).

ՆԻԻԹ Սովորական քուղր.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Լաւ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-բ, էջ 205-8.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 23,5×17×2,5.

ԳՐՈՒԹԻՆ 17×12. Միասին.

ԹՈՒԴԹ 106.

ՏՈՂԻ 28.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԲ

ԳԻՐ Հին շեղագիր.

ՍԿՋԲՆԱՏԱՌԻ Սովորական մեծատառք

շեղագրի եւ նոտրգրի.

ԼՈՒՍԱՆՅԱՐԱՐԳԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԲ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Յակոբ սարկաւազ Յարութիւնեան.

ՍԱՅՈՂ Արմաշի վանքը.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1829.

ՏԵՂԻ Արմաշի Զարիսափան վանքը.

ՅԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 1868-ին ընծայուած

Եփրեմ վ. Էն Արմաշի վանքին, որու
կնիքը դրուած է էջ 2.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Էջ 1. Դիրք, անտառ ներագոյն մտած-
մանց որ կոչի սէր Աստուծոյ, արարեալ
ի գերբարդի Տ. Աղէքսանդր Գալամագո
կոչեցելոյ Մեաննացոյն ի փատուայ, հիմ-
նեալ ի ս. զրոց եւ ի սրոց հարց ծա-
րապոյն վարդապետաց ս. Եկեղեցւոյ,
յարմարացուցանելի ամենայնից լուր ա-
ւուրցն քառասորդաց կիրակէից ի մէջ
տարւոյն եւ հասարակ տօնից, թարգմա-
նեցեալ ի յիտալականէ լեզուէ ի հայ բար-
բառ ի լուկասու վարդապետէ խարքերդ-
ցոյ, ըստ խնդրոյ Տ. Յովհաննու պա-

տրիարքին Կ. Պօլսոյ հանդուցելոյ ի տէր
ի Կ. Պօլիս յամի Տեառն 1741. դադա-
փարեալ յամի Տ. 1829, եւ ի Մարտի 13,
ձեռամբ անարման ծառայի ծառայիցդ
Աստուծոյ նուաստ միարան Արմաշու
Զարխափան ս. Աստուածածնի հրաշալի
ս. վանացն, Յակօբ սարկաւազի պրու-
սացոյն Յարութիւնեան, ի հրաշալի Զար-
խափան ս. վանս Արմաշու:

— Դիրքս բաժնուած է 60 գլուխներու:
ՏԷ՛ս թիւ 81, 82, 18, 17:

57

ԹԻՒ 57.

ԱՆՈՒՆ Քարոզագիրք Պետրոս Աղամա-
լեանի (Առակք Փրկչի).

ՆԻՒԹ Թուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ ռսկեգօծ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ.

ՄԱԳՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. 103, 106-112.

ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ. 23, 7×17, 2×1, 5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին, 17×12.

ԹՈՒՂԹ 56.

ՏՈՂԹ 28.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԳ

ԳԻՐ Անցման շեղագիր.

ՍԿԶԵՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԳ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).

ՏԵՂԻ Էջմիածին.

ԵՄԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ. 20 (խսկ. 7րդ էջ), 100, Պօղոս
վարդապետ, 1784.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Պօղոս վ. Էն ընծայեալ
Արմաշի վանքին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Դրբի յօրինման պատճառը հեղինակը
հետեւեալ կերպով կը բացատրէ 6. «գի-
ն՝ ինքնակամ փութացաք յայս: Նաեւ ա-
մենեւին ո՛չ ունէաք զխորհուրդ ձեռնար-
կելոյ ի սոյն, բաւական համարեալք ըզ-
տեսութեան բարունապետացն, որք յա-
ռաջ քան զմեզ, սակայն մօրս մերոյ հա-
ւատոյ մեծի Աթոռոյս էջմիածնի քոջ
բարտուղար եւ զբազիր յօշականցի տէր
Նրեմիաւ աստուածիմաստ վարդապետն
սրբահարեալ ի վեղոյ առակալս Գրիստո-

սի, յսնդրեաց ի մի ժողովել զամենայն ա-
ռակսն աւետարանական, համառօտ բա-
ցատրութեամբ ի յուսումն իւր եւ փա-
փաքողաց...: — Պետրոս Աղամալեալն
նախիջեւանեան նաեմագէն (ստորագրած
է հեղինակը):»

— Դիրքս ունի նաեւ ցանկ մը էջ 104-5:
31 առակներ միայն կը մեկնուին: Հմմտ.
թիւ 29 Բ. (Աղբիւր բացեալ) թիւ 52 եւ
87. մանաւանդ 113:

Թիտ 58.

Անոն Յաղագս կանոնաց գարծոց (բա-
րոյական).

Նիտի Թուղթ սովորական.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ, անհետացող ֆանդակ-
ներով:

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Լաւ չէ, սկիզբէն եւ վերջէն
բուղքեր ինկած են.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 353.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 22×17×2.5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն. 16×5.

ԹՈՒՂԹ 150.

ՏՈՂԲ 30.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԲ

ԳԻՐ Անցման շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ Մեծատառք, գարդագիրք

(քոչնագիր, ձկնագիր եւայլն) կար-
միր մեկանով.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻՉ

ՄՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԸ դար.)

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻԲ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

3. Ընձեռումն առաջին. Յաղագս կանո-
նաց գրոց. կանոնք դործոց են այնք, ըստ
որոց պարտին լինել դործք բարոյականք,
որք ԼԹԷ լինին ըստ կանոնաց, բարիք ա-
սին, խկ ԼԹԷ լինիցին ընդդէմ կանոնաց,
չարք ասին: Կանոնք բարոյական դործոց
Երկու են: Մինն է խիղճն մտաց, որ խրդ-
ճաշարութիւն եւ խղճմանք ասի եւ միւ-
սին է օրէնն, ուստի զընձեռմունս այս
անընտեմք յԵրկուս մատեանս: Յառաջին
մատեցի ճառեցուք զխղճմանաց եւ
զայնց, որք խղճմանաց պատկանին,
յերկարքում մատեցի ճառեցուք զօրի-
նաց եւ զայնց, որք օրինաց պատկանին:
Մատեան առաջին. յՂ. խղճմանաց. 3 էջ:

— Ամբողջ մատեանը բաժնուած է 5
ընձեռումներու, որոնց առաջինը կը խօսի

«յաղագս խղճմանաց» 3-14. 2-ը «յա-
ղագս ստուածարանական առաքինու-
թեանց եւ պատուիրանաց նոցին» 14-238.
3-ը «յաղագս պատուիրանաց Եկեղեցւոյ»
238-244. 4-ը «յաղագս մասնաւոր պատ-
ուիրանաց իւրաքանչիւրոյ կացութեան»,
244-306. 5-ը «յաղագս մեղաց» 306-352:

— Հեղինակը եւ զրիչը անծանօթ են:
Ամբողջ դործը Կաթողիկ Եկեղեցի տե-
սակէտները կը պարզէ: Պակաս չեն նաեւ
ունիթօրեան ոճեր: Սեռական դործողու-
թիւնները մասնաւորապէս 2-րդ ընձեռ-
մումին մէջ կադուեստական ձևով եւ
մանրամասնութեամբ ներկայացուած են
— հարկաւ խոստովանա՞օր յայտնելու
պայմանով:

Թիտ 59.

Անոն Մեկնութիւն Յովհաննու (Նանա-
յի).

Նիտի Թուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ ֆանդակներով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Վատ չէ, քիչ մը խոնաւու-
ք ենէն ազդուած.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-գ. 301-310.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 23,5×19,2×2.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն. 17,8×6,8.

ԹՈՒՂԹ 158.

ՏՈՂԲ 26.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԲ

ԳԻՐ Նոտր մտորգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ Մեծատառք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ՀԱՄԳՈՅՆ ԳՐԻՉ Կիրակոս.

ՄՏԱՑՈՂ. Հնագոյն ստացատէր Սմբատ
Բագրատունի եւ Մարիամ Բագրա-
տունի, Սլւնեաց տիկին.

ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ ԺԸ.
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱՆԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ ԸճԺԱՅԻԱՂ ՆԻԼԻՄԱՂԻՊ
Եւ Պրոնսայի առաջնորդ Պօղոս արքե-
պիսկոպոսէն 1825ին Արմաշի վանքին.
ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Էջ 1.

Կր սկսի թարգմանչի յառաջաբան յի-
շատկարանով այսպէս. «Ոչինչ ըզձայնի
է քան զսիրելեացն լցուցանել զիդձա տե-
նանայն եւ այսոս առաւել հաստատել
դաստուածային սիրոյն չաղկապութիւն,
եւ դանչափ շահաւետութիւն որ ան-
տի լինիցին յինքն ձգել... այլ քեզ
ախորժիմ բազում բանս զրուատել, որ
այդքան յոյնահանճարս զտար ի լետին
ժամանակի առ խուզմունս դիմաստիցն
խորս, որ անհետադոտիքն ասացան ի վր-
սեմամիտ դերահրաչիցն... (2) Իսկ ոմանք
այլ իմն տկարապունիցն յորդունց դա-
դրացեայ չարատանան, յորոց մետաքսն
յառաջ քան (թիւ 160, դժ. դայ) որում ոչ
անճուտ եւ զքո (թիւ 160, զբ. յգ) գիտեմ
ճոխութիւն, զոր յաստիս (թիւ 160,
յաստիկ) յաղարկեալ ունիս հայրենական
պերճանօք յղիպացեալ... աղբիւ (թիւ 160,
այլ զու) ընդ սիրոյն հանգամանս եւ զիշ-
խանական հրամանօք չարախրեցիր, վա-
սրն որոյ եւ ոչ դոք հնարս ինչ պատճա-
ռելով ընդ նախկին դադափարութեան հը-
րաժարել եւ ի լաց զառնալ սակս անձին
տկարութեան, վասն (թիւ 160. + զի) ի
ձեռն սիրոյն մտերմաբար աղբիւսցիր
աստուածահաճոյական վարուք ո՞վ տէր
Սմբատ Բագրատունի...:

(3) Քանզի այր ոմն սարկապաղապետ
զոտով նամա անուանել յոյժ հմուտ եւ
վարժ ասորի զպրութեան, ստացող բոլո-
րիցն առաքինութեան... աղբերաբար բն-
կալեալ զչնորս վարդապետութեան ի
Հոգւոյն սրբոյ ուղղափառ հաւատոցն որ
ի Քրիստոս, որեւ յանդիմանեալ զոմն
հիբետիկոս գայր պերճաբան եւ իմաստա-
սեր՝ վանեալ հայրածական առնէր յաչ-
խորհչա հայաստանեայց, որ երբեմն խո-
տորնակս ուսուցանէր յերկուս քաժանե-
լով գրիստոսի անբաժ միաւորութիւն,
որ յետ անբաղ եւ անշիտ ժիւղորու-
թեանն, եւ հաստատեալ վերստին զնոյն ուղ-
ղափառ որ ի Քրիստոս դաւանութիւն, մի
յերկուց բնութեանց խոստովանեալ, դա-
ստուածականն բնութեամբ, իսկ զնուա-
տականն կամաւոր յանձնառութեամբ:
Ձնա թախանձել մեծին Բագրատայց որ ի
տանն Բագրատունեաց, այր յոյժ բզ-
րարձարայսն ստացեալ անուն, որեւ պետ

իշխանաց երբեմն ի բարբարոսաց աղղչն
հաղարացեայ անուանել, որպէս թէ այնու
առաւել պատուի զնա արժանաւոր վար-
կուցեալ, զորոյ եւ զանցս անցիցն՝ յիւ-
րում տեղոյն փոքր ինչ յիշատակեցուք:
Եւ զի՞նչ արդեօք իցէ օրինակ խնդրոյն
ստանալ նմա զմեկնութիւնս. աւետարա-
նին Յօճաննու, որոյ փոյթ ի մտի եղեալ
... ջան ո՞չ փոքր յանձին բերէ չըջապա-
յութեամբ երից ամաց յաճեալ ընդ անա-
պատս յերկրին Միջագիտաց, որեւ յու-
սայր իսկ զլիւտ զրոյ ուղղափառ վար-
դապետացն եւ հանդիպեալ խնդրոյն ա-
ռաջնորդութեամբ վերին խնամոցն չա-
րալրէ համառօտաբար ի բազմաց հաւա-
քելով մի ըստ միով ճոյզ զմեկնութիւն
Յոճաննու. աւետարանին փոխաբերելով
յասորի լեզույն ի հազարալեւ լեզու: Իսկ
յորժամ յորճեալ լինէր ի հաղարական
աղղչն մեծն եւ երեւելին այն իշխան հա-
լոց, վսեմամիտն որ եւ զրովանդակն յան-
ձին բերէր ունել զղիտութիւն, որ ի Քրիս-
տոս հաւատոցն, որ եւ նախանձ ոչ փո-
քրապոյն վասն Քրիստոսի միշտ յանձին
կրէր կշտամբել, յանդիմանել զհերձու-
ածողացն դասս, ոչինչ առաւթին բաշու-
թեանն՝ այնուհետեւ ըստ արժանի մե-
ծութեանն երեւցոյց, այլ երազապէս ի
վայր հոյովեալ յաստուածային բարձրա-
զոյն հաւատոյն, զոր ունէր, պորեցաւ ի
վիճ անկանչելի կորստեան. եւ ի լաց
ընկենլով զղլոջ ուխտի ճշմարիտ հաւա-
տոցն, սուղ (±) անհարին բոլոր աշխար-
հիս Հայաստանեայց հասուցանէր, թէ
պէտ եւ հրեշտակացաւ ի լսելիս մեր ի խո-
րութեան սրտին հաստատուն պահելով
զճշմարիտ հաւատոյս զաւանութիւնս:
Յայնմ ժամանակի ի ձեռն պատահման
իմն՝ դանձ զրոյս հասաւ լինի առ Տէր
Սմբատ Բագրատունի, զոր բնկալեալ
խնդութեամբ մեծաւ հրամայէ փութով ի
հազարացոյցն ի հայկական վերաբերել
լեզու, ոչինչ ներկելով իմոյս տկարու-
թեան: Այլ զոր մեծն այն հոռտորն կա-
տարեալ յարուեստ եւ ի մակացութիւն
այնքան ջան յանձին բերելով տաժանե-
ցաւ, ո՞վ որ ոչ զիմս աղիքեացէ յան-
դրչնութիւն... Սարժոնեալ եղեւ ի մե-
րում իսկ ժամանակի ի հաղարական աղ-
ղացն՝ վասն նախանձու, որ ի նմանէ

րազմափայլ վարդապետութիւնն եւ ներ-
հակ միշտ առատրեւոյն զնանի ի բանդի
հանդերձ որդւոյն իւրոյն... եւ մնա-
ցեալ ի բանդի անդ բազում ժամանակս,
ո՛չ միայն զինքն ամբողջ պահելով յամ-
բիժ հաւատն ալ եւ բազմաց լինի առիթ
փրկութեան... Եւ յետ այսորիկ այսպէս
եղելոյ հասաւ լինի զանց զորոս այսորիկ
առ Մարեմ Բագրատունի՝ սինեաց տիկին,
ի Աշոտոյ հօր իւրոյ՝ մեծ եւ երեւելի տեա-
ւոյն Բագրատունոյ իշխանաց իշխանին։
Իսկ երանհօտոս սինեաց տիկնոջ փոյթ
ի մտի եղեալ (5) վարդապետի հրամայ-
եաց երկիցս անգամ փոխաբերել ի հայ-
կական լեզու, առաջնորդութեամբ վերին
խնամոցն՝ յարդարէ համառօտարար զաս-
տուածային բարձրագոյն հաւատս... մի
ոք զմեզ յայսմ վայրի բամբասեցէ իրբեւ
աւելագործակ ինչ խառնելով զմերս ընդ
նորայն ջան՝ կամեցեալ իրբեւ օտարա-
ցուցանել կամ աղարտել ինչ, կամ աչա-
կերտել ինչ, ալ զի մի անկատար եւ պա-
կաս վարդապետի փառք յաշակերտէն լի-
նիլ, փոքր ինչ ներեցանք մեզ յօղորդ եւ
բառ իմաստասէր թշկուացն՝ որք ի ձեռն
իրականցն զիտացան զախտին պատճառն,
հարկին այնուհետեւ առ բուժումն, այս-
պէս պարտ է մեզ մտաց աչօք նայիլ ի
ճառս յոր մտար եւ եթէ իցէ ինչ արատ՝
թշկել իրբեւ զհոգեկան անդամս... եւ
եթէ իցէ արատ տկարութեամբ բանից
հետեւորական բանիւ սերտել եւ պայծա-
րացանցանել... (6) վասն Մատթէոսի եւ
Մարկոսի եւ Լուկասոյ՝ բազումք կան-
խեալք ասաղին յիւրաքանչիւր տեղիս,
իսկ վասն Յօհաննոս ասացուք, որ ինչ
միտանով կարեւորն է։ Սա զմենեան ժա-
մանակս իւրոյ առաքելութեանն առանց
զորոք քարոզէր զաւետարանն, իսկ իրբեւ
կարգեցան երեք աւետարանքն եւ զրեցան
եւ հասին առ նա որպէս բանն ասի ըն-
դունելի եղեն նմա եւ վկայեաց թէ՛ ճշ-
մարիտ զրեցան, ալ պակաս է ի նոցանէ
որ ինչ միանգամ զործեցան ի սկզբան
վարդապետութեանն՝ Քրիստոսի, զոր եւ
մեք կարօղ եմք զիտել, եթէ երեք աւե-
տարանիցն յետ ըմբռնելոյն Յօհաննոս
Մկրտչի ի բանդ, որ ինչ զործեցաւ ի
տեսանէ զրեցին, որ եւ զուսնէ ի սկիզ-
բուն ճառից նոցա եթէ՛ յետ քառասուն ա-
ւուր իրբեւ պահեաց տէրն եւ զփորձա-
պետն յողթահարեաց, սկիզբն արարին
պատմութեանց իրեանց... Ուստի եւ ա-
ղայեցին զՅօհաննէս առաքեալքն, եթէ
ան ժամանակ՝ որ թողաւ յալոց աւետա-
րանչացն՝ որ զոր(7)ծեցան ի տեսանէ,
տացէ նոցա զորով, որ նախ քան զմատ-

նէն Յօհաննոս ի բանդ, եղեն ի Քրիս-
տոսէ հրաշագործութիւնքն, զոր եւ զըր-
եաց իսկ Յօհաննէս, զայս արար սկիզբն
նշանաց ի կանա զալիկեացոց... եւ ապա
կրբեմն յիշատակեաց (9) Յօհաննէս յիւ-
րում աւետարանին զոր ինչ զործեցաւ
նախ քան զմատենն Յօհաննոս ի բանդ...
զայն զնէ սկիզբն բանին ասելով, ի սկզբ-
բանէ կր Բանն...»։

— Տե՛ս այս յառաջարանը Մատենադա-
րան, էջ 620-4. Նանայի յայթած քաղկե-
դոնականը կր կոչուի Եպիփանոս եւ նշան
կր զրկուի 250 թուին Հ. Բուրիտ վարդա-
պետէն անոր զմէ. տես անդ.։ Բուն մեկ-
նութիւնը կը սկսի էջ 7։

Եջ 7.

Արքայն ՆԱՆԱՅԻ ԱՍՈՐԻՈՅ վարդա-
պետի Մեկնութիւն արքայ Աւետարանին
Յօհաննոս. գլ. Ա. Ի սկզբանէ էր Բանն։
«Պարտ է մեզ ի սկզբան ճառիցս նկատել
զառաւելութիւն իմաստութեան աւետա-
րանչիս շնորհացս. Հոգւոյն...»։ — 19ա.
«Գոտք զարձեալ ի յօրինակի ուրեմ Բե-
տարգիրեանց (փոխ. Բետափրեան) առ-
ուանել զդիւզն Ղազարու, որ է մեք յե-
րուսաղէմ»։ — 166բ. «Ընկալ եւ այժմ
զթածարար եւ զիմա աղբարտութեան ըն-
ծալընդութիւն, ո՛վ Եկեղեցի Հայաստա-
նեայց ո՞ր արդեօք իցէ կրօն զայսբան դո-
ւութիւն, զորմէ յոյժ չբաւորութիւնս եկն
բերել զեղս. Եկեղեցի Հայաստան աշ-
խարհի...»։ — 175. Գոտք զարձեալ յօ-
րինակս ինչ թէ ի վերայ հէկեցն է իմա-
նալ զարտօսան, զի տեսանելով թէ չեն
ինչ հաւատալոց ստուածային նշանացս,
ալ միշտ ի մոլորութիւն մնայող...»։
(Սօսքը Ղազարու մահուան մասին է «Եւ
արտասուեաց Յիսուս...»)։ — 217. «Համ-
բասցի Արիտ չարախօսն զորդուոյ անե-
ղութենէ յեղանակութիւն զիշուցեալ։ Ա-
մայեսցէ Եւնումէոս հանդերձ ինքեան խոր-
հրդակցօքն, որք արարած ուր զորդի
խոստովանին։ Իսկ մեք յուզափառու-
թիւն զարձուցանելով զբանն զնովորն եւ
կեցողութեւն զի ո՛չ յերկուս բնութիւնս
զոնորէնութիւնն զոլ զաւանիմք, ալ մի
եղեալ զքնութիւնսն խոստովանիմք յետ
անհառ միաւորութեան... ուրեմն ո՛չ
կարծիք այնուհետեւ ումեք լինէր մի քը-
նութիւն զոլ Քրիստոսի, յետ միանալոյն
յերկուց քնութեանց...»։ — Գործս կր
վերջանայ 299. «... զի հպկում յառաջա-
կողմանն դասն արժանաւորեացուք վեր
առաքել փառս Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն
սրբոյ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յա-
ւիտենից ամէն»։

— Տէ՛ս Մատենադարան, էջ 619-25.
Տաշևան ցուց. 1132 և 1136: Յունարէն
ընայիրը ծանօթ է Նօննոս Պանապօլսեցիի
անուշով և հրատարակուած է 1834.
Fried. Passow-էն և 1881-ին A. Schind-
ler-էն ի լայպցիկ, արդի քննադատները
Ապօգիներիուս Լաուդիկեցիին կ'ընծայեն
յայն: Տես մեր թիւ 160, 161, 175:

Յիշատակարան հին գրչի.
ա. 1. 300.

Արդ... յիշեսցիք գիս... զկիրակոս

Հոյւով զերևալս...: Իսկ Լթէ՛ ոք ար-
համարհելով անփոյթ արասցէ (օրինա-
կէլ զյիշատակարանս) ընդ ամենեցուն
տացէ՛ համար ի դատաստանին, յորոց
շահաւոր յիշատակաց զրկեալ զտարա-
մերժեալ անձն իմ ի հանդերձեալ կե-
նացն: Այլ և Լմբատ Բագրատունի եւ
Մարեմ սիւնեաց տիկին, որ զգիրս ս.
թարղմանէլ հրամայեցին, զնոյն հայցեն
յիշել և տէր Յիսուս յիշողացդ ողորմես-
ցի:

60

Թիի 60.
ԱնՈՒՆ Բանք ոսկեականգ.
Նիիթ Թուղթ (սովորական).
ԿԱԶՄ Կաշեկազմ, յատած է քիչ մը.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. Առաջէն եւ վերջէն 2, 2
քուղթ, 312.
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 21×15,5×5.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասիւն, 16×10,5.
ԹՈՒՂԹ 311.
ՏՈՂՔ 29,25.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ
ԳԻՐ Անցման շեղագիր.
ՍԿԶՔՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ Էջ 1. Աստուածածնի տըպ—

ուած պատկեր մը.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻԶ
ՍՏԱՅՈՂ.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԸ. Դար).
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ Էջ 327 (Գրիգորիոս? վարդապետ,
1220).
ՅԻՇԱՏԱԿՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Նուէր Արմաշի վանքին
Պօղոս Արքեպիսկոպոսէն Եփրեմ Վ.ի
վանահայրուքեան օրով 1867 (էջ ԻԹ)
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

էջ Ա-ԻԸ. Յանկ զբրոյս զլիաւոր իրաց.
Լ. «Գիրք որ կոչի Բանք ոսկեականգ և
զեղեցկալոյնք զանազան ս. գրոց վար-
դապետութեամբն արարեալ և ճոխա-
ցեալ, ի բոլոր ժամանակս տարւոյն շա-
րադրեալ և արարեալ ի զերազանց սըր-
բաղան աստուածաբանութեան վարդապե-
տէ Էդրայր Յակոբէ Վօտանիոյ կարգին
բարրողաց, յուժմանէ Էպիսկոպոսէ Եան-
վէմսիոյ Երջանկապէս սկսանին...»: Հե-
ղինակն իւր նպատակը կը պարզէ ըսելով

էջ Լ. «Արդ՝ յիւրաքանչիւրոյ կիւրակէա-
կան աւետարանի զերիս բանս շարադրե-
ցից, ի պատիւ անբաժանելի Երրորդու-
թեան, փառաւորուհւոյ Կուսին Մարիա-
մու մօրն Աստուծոյ և Երանելոյ Տօմի-
նիկոսի հօրն մերոյ»:

Բուն զրութիւնը կը սկսի էջ 2. «ՄԼԿՆԻ
յառաջարանութիւն ատալին կիւրակէի
զայտեան Տեառն...» բառերով: Լեզուն
ալ ունիթթօրեան է: Հմմտ. Թիւ 67, 69:

Թիփի 61.
ԱնՈւն Մովսէս Կաղանկատուցի. Պատ-
մութիւն Աղուանից.
Նիւթ Թուրք.
ԿԱՅՈՐ Լաքակազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղէկ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԳԱՏԱՐԿ ԹՎ. ա. ք. էջ 325-6.
ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ. 22×18×2.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 17×13 (մօտաւո-
րապէս).
ԹՈՒՂԹՔ 163.
ՏՈՂՔ 25.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ
ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿՋԱՆԱՏԱԹՔ Մեծատառք շեղագիր.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՐ ԹՎ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՎ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՎ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՎ.
ԳՐԻՁ
ՍՏԱՑՈՂ.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ 1838.
ՏԵՂԻ Ս. Էջմիածին.
ՆԱԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՎ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՎ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ
ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՎ.

Թղ. ք¹.

Պատմութիւն Աղուանից բաժանեալ
լեւիս հատորս, արարեալ ի Մովսէսէ
Կաղանկատուցոյ յառաջնատեղծ մար-
դոյ անտի յԱղամայ և աշակէս չարունա-
կելոյ գլխաւորեալսն աղպին Աղուանից
և մասնատրապէս զայլոց աղպաց և հա-
տաքանէ յաւարտ յիններորդ դարուն,
օրինակեալ բաղդատուրեամբ բնոյ գաղա-
փարին որ ի գրանոցի Արոտոյ էջմիած-
նի, յամի Տեառն 1838:

— Պատմութեան ձեռագիրը ունի տը-
պագրի (Պարիս. 1860, ա. Կ. Վ. Շահ-
նապարեանի) 3 գրքերն ևս. — էջ 1. կը
սկսի «Մովսէսի Կաղանկատուցոյ (տպ.
Կաղանկատուցոյ էջ 86) հատոր առա-
ջին (տպ. Պատմութիւն Աղուանից գիրք
առաջին): Ձեռագիրս ինչպէս միւս գիր-
քերու, նոյնպէս և այս առաջին հատորին
մէջ ունի տարբերութիւններ վերոյիշեալ
տպագրէն օր. հ. էջ 4 «Թաղաւորք հայոց
ԻՁ (26) = տպ. էջ 91. Ա. 3. «Թաղաւորք
հայոց 24» (համտ. տպ. ծան. 14): Անդ.
2. «Պատուր Սկարպի կոչէր» = տպ. ա.
«Պարսյր Սկարպի կոչեցեալ» (համտ. ծ.
15): Ա. 2. «Երգի Հայկայ» = տպ. ա.
«Երգի Հայկական» — 2. Ա. 7. էջ 9.
«Պան միախումբ ժողով... ոսկերս յա-
բուն» = տպ. էջ 95. «... միախումբ
ժողովով... յաբուն» — 2. ա. «Ի ներս
մերեայ սուրբ ուխտն» որ այժմ կոչի
ջրվաճիկ» = տպ. էջ 96. «Ի ներս — Միե-
րայ սուրբ ուխտն...» — 2. Ա. 18. էջ 51.
«... յամուրս մայրսն...» = տպ. էջ
142. «... յամուր մայրսն...» — 2. Ա.
22. էջ 72. վերնագրի մէջ. «Գաւառն

պարսկանց» = տպ. էջ 167. «Ի գաւառն
պարսկանց» (համտ. ծան. 61): — 2. Ա.
23. էջ 74. վերնագրի մէջ. «Արաւաղէնայ,
արքային Աղուանից» = տպ. էջ 170.
«Եւփաղեանայ արքային Աղուանից» — 2.
Ա. 28. էջ 94. վերնագրի մէջ. «Ընդ ներ-
գոյս զրոյցատրարար» = տպ. էջ 193.
«Ընդ ներգոյս զրոյցատրարար» ևայլն:
— Երկրորդ գիրքը կը սկսի 2-ի մէջ էջ
102. տպագրի նման տոսնց «Մովսէսի Կա-
ղանկատուցոյ» բառերու և «Աղուա-
նից» և ո՛չ «Աղվանից» ուղղագրութեամբ,
որուն միշտ կը հետեւի Շահնապարեան:
Առանձին մտադրութեան արժանի է ձե-
ռագրին 35րդ գլուխը, որուն վերնագրին
է Ողբք ի մահն Ջեւանջէրի մեծի իշխանին
(2. էջ 222 = տպ. էջ 354), որովհետեւ
2-ի մէջ այս գլուխը կը վերջնայ իս-
տառովս «... որ զամենայն գիրչաց իս-
րատէր գլուխման» բառերով (տ. էջ 225)
և տպագրի համեմատութեամբ (տ. էջ
357) ուղիղ 2 երես կամ էջ բերի կը մնայ
վերջէն կամ կը կրճատուի:

— Երրորդ գիրքը կը սկսի էջ 274 և կը
կրէ վերնագիրս «Հատոր երկրորդ պատ-
մութեան Աղուանից», ի հակադրութիւն
Երկրորդ գրքի որ Հատոր վերնագրի
չունի և կը կրէ «Երկրորդ պատմութեան
արեւելիցս Աղուանից նահանգիս» վերտա-
սութիւնը: Այս պատճառով հաւանակա-
նաբար երրորդ գիրքը, «Հատոր երկրորդ»
կանոնաւոր հոս:

Ձեռագիրս՝ տպագրէն թէպէտ քիչ,
բայց ինչպէս կարելի է վերոյիշեալներէն
այ տեսնել ուշադրաւ տարբերութիւննե-
րուն:

— Մեր այս ձեռագիրը կը պատկանի ժիեննացիներու ունեցած թիւ 8 եւ 36 ձեռագրերու հետ Կ. Վ. Շահնագարեանի 4 ձեռագրերու բաղկառմամբ հրատարակած (ա. յառ. 85չ. 2 օրինակը ս. էջմիածին, 3րդը Դավրէժ, 4րդը Կ. Պօլիս ընդօրինակուած) ձեռագրի ընտանիքին Պատմութիւն Աղվանից, արաբեալ Մովսիսի Կաղանկատուացւոյ, Փարիզ, 1860, որովհետեւ ասոնք ալ «բաղդատուքեամբ» ս. էջմիածնի ձեռագրէն ընդօրինակուած են (տ. Տաշեան ցուց. էջ 52 հմտ. էջ 193) եւ հետեւաբար բոլորովին կը նոյնանան մեր օրինակին հետ (հմտ. ձեռագրիս նման ընդհանուր վերնագրի ծանօթութիւնը վ. ր՝. Տաշեան ցուց. էջ 51): Մեր ձեռագրերու խումբէն տարբեր է զբլտիններու բաժանումով եւ ընթերցումներու զանազանութեամբ եւ նոյնիսկ նիւթով Կիւրք Գ. 18. ապ. Մոսկովայի, էջ 259 Յաղագս գալստեան Աբդլ Ազիզայ իշխանին տանկաց ի Պարտաւ. զլուխը կը պակսի մեր ձեռագրերու մէջ) Մկրտիչ Էմինի հր. 1861, Մոսկովա: — (Թարգմ. 1) Ռուսերէն. Ք. Պատկանեան. Ictopia Arcaus

Монг. Каханкатовци. 2) E. Boré. Kallankatouni Moise, Histoire des Aghovans, extrait et traduction, avec d. ann. p. M. V. de S. Martin (Journal de l'Institut. 1847. թիւ 136. հմտ. Annales des voyages. II. 1848. Այրիւ. Univers catholique, XXII, 1846): — 3) M. Brosset. Extraits de l'histoire des Aghovans en arménien, p. Mosé Gaghandcatovatsi — իւր Additions et éclaircissements à l'histoire de la Georgie, S. Petersburg. 1851. զրքի Բ. հատորի երկրորդ մասին մէջ, էջ 468-94:

— Կաղանկատուացիի ընտիր օրինակ մըն ալ կայ ինչիկ Վ.ի ժողովածուին մէջ (տե՛ս իմ ցուցակ ձեռագրաց Տ. ինչիկ Վ.ի ա. էջմիածին):

Սոյն ձեռագրի մասին տես նաեւ ինչիկ Վ.ի յօդուածները, «Արարատ», 1895, էջ 235-48, 335-48, 381-90. եւ «Նիւթերու սումնասիրութեան Աղուանից պատմութեան», Արարատ, 1896, 22-6, 67-70, 128-30, 176-9 Եւայն: Այս ձեռագիրը ըզզալի կերպով կը տարբերի միւս յայտնի օրինակներէն:

62

Թիւի 62.

ԱՆՈՒՆ Ժողովածոյ ոտանաւորներու նըւիրուած էին եւ նոր մեծ անձերու.

Նիւթ Թուղք.

ԿԱԶՄ Թղթակազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Ազէկ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ Էջ 53-4.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 20,6×17×0,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին, անհաւասար.

ԹՈՒՂԹՔ 28.

ՏՈՂՔ 17.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ

ԳԻՐ Հին շեղագիր.

ՍԿԶԲԱՏԱՌՔ

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԿ. ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԿ. ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ. ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ. ԹՂ.

ԳՐԻՋ

ՄՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (Ժի գար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ. ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. ԹՂ.

ՏԵՂԵԿԻԹԻՒՆ. ԹՂ. Զեւագիրս նուիրուած է 1837-ին Արմաշի վանքի մատենադարանին (բ²).

ԲՈՎԱՆԴԱԿԻԹԻՒՆ. ԹՂ.

Ձեռագիրս կը պարունակէ կարգ մը ոտանաւորներ. ա. օ. — Ա) էջ 1. Հայկի մասին «Հսկայ հօր գեղապառաճ/ Հայկի մեր նախնի ջաղ արանց / հատարապուկ կորոյմաճից / տիեզերաց վեհադանձ...» ընդամենը 5 տուն: — Բ) էջ 2. Անիի մասին «Պարծանք քաղաքաց / քաղաք մեծ

Անի // քաղաքաց պնեակ / հարսն նազելի // ո՛ւր քո վայելուչ / տեսիլ պատկերի // ո՛ւր քո առաքատ / արդ ո՛չ տեսանի...» 5 տուն: — Գ) 4. Լեւոնի մասին. «Շատուիլ ընտիր / տոհմին ուրիշեան // առիւծ անվեհեր / արի արայեան...» 8 երկառանի տուն: — Դ) էջ

5. Վաղարշապատի մասին «Քաղցր տեսիլ արեւուն / մեղ հայեցաւ խառնողոյն, // քաղաքը եւ զիւրք մեր համար / խանձոտեցան ի տապոյն...» 5 երկտողանի տուն։ — Ե) 5. Տրդատի մասին «Ծաղիկ պայծառ / վարդ թերաբաց // վայելչապեղ / չուան հոխաց» 5 երատողանի տուն։ — 2) 7. Լուսաւորչի մասին «Հար հաւատոյ / հովիւդ քաջ / տիրազոր // զիւրպային / դայոյց վանիչ / կորակոր» 5 քառտող տուն։ — Է) 8. Վաղիկ մասին «Առեւ հզօր / Բաղրատունի // զե՞ նշէն / յայդ անլոյս գրի» 5 երատող տուն։ — Ը) 9. Արքանամի մասին «Արմատ րարի / տունի օրհնութեան // ի հաւատոյ / արդարութեան», 5 երատ. տուն։ — Թ) 10. Սմբատ Բաղրատունիի մասին «Փայլակնայցատ / սուսն արդու // շանթ բողահրատ / չըփոթ ամպոյ» 5 քառատող տուն։ — Ժ) Մարիամ Աստուածամանին ուղղեալ. էջ 12. «Փետայն իմ կոչէ / առ իս ի յերկնէ // սէր թո զիս այրէ / տառարակ նազելի», 5 երկտող. տուն։ — ԺԱ) 12. «Աստ քարեպեղ / ճիւղ օրհնութեան // մեծը Թուրքն / Սեպուհ իշխան // բողբոջեցիր / ի Հայաստան»։ — Հեղինակը կը խօսի նաեւ վերջին Լեւոնի մասին եւ կը յարէ «Թարշաճեցան / որպէս ծաղիկ // մինչ չերեւին / եւ հովանիք // մեր հարաւոյ / բողբոջն այժմիկ // տարաշխարհիկ / աղեկիկիմք // անաշխարհիկ / բողաղիկիմք» 6 հնդատող տուն։ — ԺԲ) 14. «Քնդեցիկ ես / զու զովիկ // պարտէջ ծաղկեալ / ի մէջ երկրի // վարդ մանուշակ / ի բեղ բուրբ // սիրով քոյին / սիրտ իմ հայի»։ Գրող տան մէջ կ'ըսէ «Բաղարբեղ զու / դահարունի...», Աղուանից մասին, 6 տուն։ — ԺԳ) 16. Գայլ Վահանի մասին «Նետ թափանցիկ / սուսեր հառու / երկրերան // խայթոյց մահու / անել զնդին / պարսկական / ո՞ր է հնչիւն / թո լայնալիճ / սպեղան» 5 երատ. տուն։ — ԺԴ) 17. Սեմեֆեքիմ Արծրունիի մասին «Տիպ տնշալի / արեգական // երեւեցար / ի տեսական» 5-րդ տան մէջ կ'ըսէ «Քեւ հիմնեցաւ / ԱհնԱՅ քաղաք»։ — ԺԵ) 18. Յիսուսին ուղղեալ «Մ'ի վերաբրիկ / լոյս երկնաւոր / անուհման // Յիսուս Փրկիչ / իշխանաց մեր / լեր պաշտպան» 4 երատ. տուն։ — ԺԶ) 19. Մարիամ Աստուածամանին ուղղուած «Ահա տեսիլ / քոյին փայլի / ծիրանի // զու լուսածիր / իմ սիրելի / զերարիկ» 4 քառտող. տուն։ — ԺԷ) 20. Ս. Հնգրոյն. «Սին լուսոյց ցուցար / յանապատին / Աստուած կամարար // երկրին աւետեաց / Իսրայէլի / բարի ճա-

նապարհ» 4 երատ. տուն։ — ԺԸ) 21. Ս. Ստեփաննոսին «Քաջ դօրական / տեսուն Յիսուսի // արեւմ երեկեալ / ի հանդիս» 6 երատ. տուն։ — ԺԹ) 22. Յովհաննէս Մկրտ. «Ասող լուսաւոր / քարոյ զուարթուն // պայծառ արուսեակ / կուսածին արփոյն» 4 քառտող. տուն։ — Ի) 23. Տաղ ի Ս. Յակոբ ՄԺժմայ հայրապետ «Սին լուսաւոր / ամպ հովանի // պաշտպան նորոյս / Իսրայէլի» 6 քառտող. տուն։ — ԻԱ) 25. Ս. քարգմանչաց «Բոցանշոյլ / արեկական // Հայաստանեայց / աշխարհի // ձեր իմաստից / պայծառ ցորմառիկ // զեղափայլեն քան զարփի» 6 վեցտող. տուն։ — ԻԲ) 27. Ներսէս Ծնոր-հայիին. «Քժիչի հոգեպէս / հովիւ պարզերես // յաղթող ի հանդէս / Շնորհալիդ Ներսէս» 10 երկտ. տուն։ — ԻԳ) 28. Ներսէս Լամբրոնացիին. «Նոր արշալոյս / նորոյ երկնի // Կիրիկի ցուցար յերկրի // ի քն ծաղեաց / մեղ նոր արփի» 6 երատ. տուն։ — ԻԴ) 30. Դիմիին ձօնուած. «Արփիաղեղ / կառք արեւու // ի մէջ երկրի / բողաճիմք // ոսկեհաճանչ / նորին ճաշանչ // ի հոգիս մեր / փայլատակ // լուսակայլակ / անոյշ զինի // ցոյ քաղցրութեան / տապոյց սրտի...» 8 տողանի 3 տուն։ — ԻԵ) 31. Ոսկիին ձօնուած. «Լուսափայլ / տեսիլ / թո պատկերի // նմանեալ / լուսնի // հրաշափառ / զեղով // փայլատակ // ընդծապ / աշխարհի» կը վերջանայ «զժխոյ նազելի / արին ոսկի / ընդէ՞ր կաս հեռի», 3 տուն վեցտողանի։ — ԻԶ) 33. Աղէքսանդր Բալայի-չին (կայսեր) ձօնուած. «Նոր արշալոյս / մեղ երեւեցար // ի կողմանի / հիւսիսոյ // սուրբ հաւատոյ / լուսով վանեալ // զիսր խաւար / հարաւոյ» 5 տուն, 4 տող։ — ԻԷ) 34. Նիսաբէք քաղուհոյն ձօնուած. «Մարդարիտ լուսաղեղ / ընտրեցեալ ի բերոյց // զանձ անդին մեծութեան / պարկեւեալ աշխարհի», քառատող 4 տուն։ — Հեղինակը ռուսասէր մըն է։ — ԻԸ) 35. «Լուր ձայնիս սէր իմ / զի հաճ տապիմ // սիրոյց կարօտիմ / ո՞հ, առ բեղ պաղատիմ» 6 երկտ. տուն։ — ԻԹ) 36. սիրելւոյն ձօնուած. «Հարան ոսկեթիւ / զուարթ ճեմելով // ի յաթոռ զարնան / փութացաւ բաղմիր» 7 տուն երկտ.։ — Լ) 37. «Միտր իմ վառի / ի սէր քոյին // հողոյս հողի / նազելի // անձերեւ անդին / ծաղկունք փայլին // բուրումն անոյշ / ծաւարի» 5 ութտողանի տուն։ — ԼԱ) 40 «Տիրածին կոյս / յերաստ երկնից / զու եւ թաղուհի // պարտեղ ծաղկեալ / անուշահոտ / բուրեալ տահափի // փառօք չբեղ / պայծառապեղ

/ փայլիս նիշրիդի // սէր տիրուհոյդ / տայ մէկ զռչել / երդ փենճուկեանի » : Այսպէս կը շարունակուի ամբողջ ղեղեցիկ ստանաւորը, 28 տող :

— Էջ 43. 1Բ) «Տապանագիր Յօհաննէս Կ. Պօլսեցոյ», 2աքարիս պատրիարքի աշակերտին, որ 2 անգամ պատրիարք եղաւ «դամս երեքտասան» եւ 60 տարեկան վախճանեցաւ : — 44. 1Գ) Երկրորդ տապանագիրը կը նուիրէ «Յակոբճան աղայ Զեւեղեանին» հօր, «նաչատուր աղայի» : — 45. 1Դ) Տէր Գէորգ Երզնկացի քահանային : — 46. 1Ե) Իր մէկ բարեկամին : — 47. 1Զ) Բացականչութիւն ի ս. վկայն Գարեգին. «Տիրաշարժ լեղուաւդ / չըրթամբող երկնային // զխաղ ղեղեցիկ /

մարտեար յատենին», 17 երկտ. տուն : — 50. 1Զ) Այս վերջին ստանաւորի մէջ ալ հեղինակը կը մատնէ իր ո՛ւր տեղացի ըլլալը եւ ժամանակը «... բայց մեծ հրդեհ հղեալ / ամօք յառաջ ի վեր // այս ս. տաճար կիզեալ / եղեւ ի սպառ աւեր // տեսուչն որդւոց իմոց / տէր կարապետ արիի // նստեալ ի լաց ի կոծ / ողորայր որպէս այրի... // Յարոյց յորդւոց իմոց / զվեհ Յարութիւն Պէղեմեան / իշխան խոհեմ եւ փորձ / պարճանք ազգիս հայկեան // նա ետ նպաստ առատ / շինել զայս ս. փարակ // որով եհաս հաւարտ / չքնաղ քան զոր էր նախ» : Այսպէս կը թուէ ընդհանուր խօսքերով Պէղեմեան ամիրայի եկեղեցիին ընծայած սպասները :

63

ԹիԻ 63.

ԱՆՈՒՆ Աշխարհագիտութիւն (Թեոդորոս Սարկ. երգնկացւոյ).

ՆիԻԹ Սովորական քուղբ.

ԿԱԶՄ Թղթակագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻԿ Լաւ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1. 30բ. 31. 65բ-67բ. 108. 111-5. 152բ-3.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 20X14X2,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 14X9.

ԹՈՒՂԹԻԲ 153.

ՏՈՂԻԲ 20.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻԲ

ԳԻՐ Անցման շեղագիր.

ՍԿԶԻՆԱՏԱՌԻԲ Երկարագիր.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԻԲ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻԲ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻԲ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻԲ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Սարգիս զայր «Պալսեալուկցի» ժամակոչեան.

ՍՏԱՅՈՂ Արմաշի զայրեվանք.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ 1837.

ՏԵՂԻ Արմաշ.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿԵՆԻԲ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻԲ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻԲ 1837-ին նուիրուած Արմաշի վանքի մատենադարանին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ա. 1. 2ա.

(Յիշատակարան) Աշխարհագիտութիւն յերկուս գիրս բովանդակեալ, համահաւաքեալ յեկեղեցական զրեանց ի Թարգ պողոմէական իմաստասիրութեանց, երկասիրութեամբ եւ ջանիւք Թեոդորոս սարկեալագի երգնկացւոյ յամի Տեառն 1791, իսկ ի հայոց ՌՄՆ. օրինակեալ յընտրի օրինակ ի Սարգիս զայր Պալսեալուկցի փանտիկ ժամակոչեան՝ յաշակերտաց Մուրատ զերթմաստ վարժապետի Բերեացւոյ ի վախկա Զարխափան սուրբ Աստուածածնի հրաշլի վանուցս մանկանց, ի հայրապետութեան յուսանրկար զահին սուրբ Էջմիածնի Տ. Յով-

հաննու ս. կաթողիկոսի ամենայն հայոց, եւ ի պատրիարքութեան երկուց աթոռոց ս. Երուսաղիմայ Տ. Գաբրիէլի ս. արքեպիսկոպոսի եւ Կ. Պօլսոյ Տ. Ստեփաննոսի երջանիկ արքեպիսկոպոսի յամի 1837 Յուն. 4 աւարտ :

— Հեղինակը իր զործը կը սկսի «Ծառ-նօթութիւն յառաջարանօրէն»ով մը, որ կը զրուէ 3ա-22բ. 4ա. Կը յիշէ զՍեկրատ եւ զՊղատոն : 4բ. «Եւ զԻտելի է զի իմաստութիւնն բաժանի յերկուս, ի տեսականն եւ ի գործնականն : Իսկ տեսականն ի բնականն եւ յուսումնականն եւ յաստուածաբանականն» : Ուսումնականը կը բաժնուի 5ա. «Ի Թուարանական, յերկրաչափական, յերաժշտական եւ յաստեղարաչ-

խախտն»։ — Ապա կը պահէ այս 4 ճիւղերու աշխարհադիտութեան հետ ունեցած կապակցութիւնը։ — 9ա. Կը սկսի «քնննուած առաջին», որը 4 յօդուածի (չլուխ) բաժնուած է և «եղրակացութեամբ» մը կը վերջանայ 13ա։ — 13բ. «Բնականաւոր երկրորդ» 4 յօդուածներով և եղրակացութիւններով։ — 13ա. Կը յիշէ զՀովնքոս, զՊղատոն, զԱրիստոտել, զՍոկրատէս և Աթենացիներու «խմաստութեան» մշակումը։ «Թուական» զիտութիւնը՝ փիւնիկեցիներու, Էրաժշտութիւնը՝ Թրակացիներու, աստեղագիտութիւնը՝ քաղզէացիներու, և Էրկրաչափութիւնը՝ Եգիպտացիներու։ — 20բ. Կը յիշուի Շոքրեայիի «նախադուշակ լինին մարդկան շար պատահման / զի պոթիւքն սո նա փրկին ի գործութեան» և այլն, հատուածը։ — 23ա-30ա. Յորդորակ «Յաղապս րոճակերտս առնելոյ զնորափթիթ պատանեակս ի սէր ուսումնականութեան»։ — Բացի վերոյիշեալ փրկիտփաներէն կը յիշուին հոս Մովսէս Խորենացի (24ա), Մարկոս Արեւիյանոս (26ա, 29ա. «Կրէ Արեւիյոս առ Պօլիոն րարեկամն իւր ասելով, սքանչացիր րարեկամ իմ, զի մինչև ի ծայրն առուրց իմոց, ո՛չ թոյի առ ի յուսանիլ զիրս նրապոյնս...»)։ — 29. «Եւ քանզի պատճառ րարայական ձեռնարկման մէկոյ ի յայս զործ զիշտունեցի Պօղոս ուսումնաստենէ լարդապետն և զեւսլ տեսանմբ, որ զսիրարորորք փափաք ոմանց ըզձակերտողաց նկատեալ, որք զեկերեալ չըջին ի դրունս իմաստնոց ապրաց օտարաց ծախելով զհարստութիւն ժամանակին և զյորովութիւն զրամոց...»։ Այս 30ա. վերջացող Յորդորակի տակ հեղինակը կը գնէ իր անունը. «Թէնդորոս սարկաւազ Երզնկացի և յետնապոյն աշակերտ Պաղտասարեան Մեսրոպայ»։

— 32ա. Կը սկսի բուն «Աշխարհադիտութիւնը»։ Ամբողջ զիրքը հեղինակը բաժնած է 4 մասերու յառաջարանի մէջ պարզած ծրարքին համաձայն։ — Մասն առաջին. կը խօսի «Յաղապս կերտութեան առաջնոյ Էրեսաց քառորդին, որ է յաղապս կռորդի»։ — 33ա-65ա. րաժնելով զայն 14 պրակներու, ինչպէս միւսն նոյնպէս և այս, Ա. մասի մէջ Էնթարկրւած է հեղինակ սարկաւազը արարական

և կամ զուցէ նաև անոնցմէ քաղուած տաճիկ աշխարհադիտութեանց ապրկեութեան։ Ան կը սկսի «Բառուրդն րստ առարացեոց րբալի տայրէ յարջորջեալ է...» բառերով։ Ապա կը բացատրուի քառորդի զործածութիւնը և կը իշէ հետեւեալ արարելէն րստերը՝ «Մէքէզ, խայթ, միւրի, զալսի Էրթիֆայ, խաթթի մէլը զէ մեզրիպ, խաթթի զէ սաթթա սէմայ, մէտարիս սէլասէ, մուգանթարաթ Էւրն»։ — 39բ. «Թէպէտ և զտանին նաև յայլ և այլ զործին քառորդաց պէսպէս զանազանութիւնք և տարաձայնութիւնք ընդ միմեանս...»։

— Մասն երկրորդ. կը ճառէ «Յաղապս Էրկրորդի Էրեսաց քառորդին որ է յաղապս կոյմանց» 25 պրակներով. 68ա-107բ-110բ. զլիսաւորտապէս Էրկարութեան և լայնութեան աստիճանները զտնելու մասին կը խօսի հեղինակը։ 20-րդ պրակը նուիրուած է Էկեղեցիներու զիրքին որոշման «Յաղապս ուղղատրութեան Էկեղեցեաց»։ Անշուշտ այս ալ ապացոյց մըն է որ հեղինակը կուրօրէն արար աշխարհադիտ մը կը հետեւի, որուն զրութեան մէջ մգիլիթներու զէպի Մէքէ ուղղուելը աշխարհադրական-կրօնական կարեւոր նշան դիւր մըն է։ Սեր հեղինակն ալ ս. էջմիածնի մասին Էրկարարանելէն ետքը խորհուրդ կու տայ զէպի անոր կողմը չինել Էկեղեցիները։ 96բ. «Աւստի Էթէ ամենայն Էկեղեցիք, որք ի սփիւռս ոլորտս քնաւին աշխարհի ունին զծաւալումն զրութիւնս իւրեանց ուղղեցին առ քրիստոսակառոյց աստուածահիմն տաճարն ս. էջմիածնին ոչինչ անօրինէն...»։

— Մասն երրորդ. «Յաղապս Էրկնային զծից և յուստորացն շաղաց», 13 պրակներով 116ա-134բ։

— Մասն չորրորդ. «Յաղապս Էրկնային յուստորաց», 6 պրակներով 136ա-152ա։

— Հեղինակն այս զործը խիստ հետաքրքրական է, որովհետեւ ան բացառապէս արար աշխարհադէտներու ազդեցութեան տակ կամ պարզապէս անոնցմէ քաղուելով գրուած է։ 2ևուպիրս ունի 64բ-65ա. Արեւի հակման, 98ա. Երջանի (ծաղման արեւու, կողմնացոյցի նման), 117բ. Լուսաւորներու և տարբերու չըջանաւորութեան պատկերներ։

ԹԻԻ 64.

ԱՆՈՒՆ Տեսական իմաստասիրութիւն
(Անտոնիոս Դոմինիկեանի) .

Նիւթ Ողորկեալ եւ տողեալ բուղբ .

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ .

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ, վերջին բուղբերը
խոնարհութենէ քիչ մը ազդուած են .

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ .

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ . ա². ք-գ. 25. 60ք. 202-3.
343-9 .

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ . 21,5×16,3×5,5 .

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին 15,8 (16)×11 .

ԹՈՒՂԹՔ 352 .

ՏՈՂՔ 27. 32 .

ՎԵՐՆԱԳՈՒԹԻՒՆ Կարմիր մելանով .

ԳԻՐ . 1-201 նոտր - 204-342 բոլորգիր .

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք վ . գրերու .
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ .

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԴ ԹՂ .

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ .

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆԻ ԹՂ .

ԳՐԻՋ Ղուկաս վ . Խարբերոցի .

ՍՏԱՑՈՂ Գրիշը .

ԿԱԶՄՈՂ .

ԺԱՄԱՆԱԿ 1737 .

ՏԵՂԻ Կ . Պոլիս .

ԾԱՂԿՈՂ .

ԿՆԻԻ ԹՂ .

ՅԻՇԱՏԱԿԴՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ .

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Ընծայեալ ՌՄԾԲ
(1803)-ին Արմաշի վանքին . տե՛ս 2ք .

ԲՈՎԱՆԳՈՒԹԻՒՆ ԹՂ .

ա . 1 . 1ա .

Արարեցեալ ըստ անխախտ եւ հաւաստի վարդապետութեան առն աստուածայնոյ սուրբ Թօմայի Ագուինացւոյն, որ պարունակէ յինքեան զչորեսին մասունս տեսականի իմաստասիրութեան, այսինքն զտրամարանութիւնն, զրեականքն, զբարոյականն եւ զհամարնարանութիւնն: Բաժանեցեալ ի չորս հատորս եւ շարադրեցեալ յամի Տեառն 1666, հեղինակութեամբ հօր Անտոնիոսի Լէմովիչէնացւոյ Կօնստին Կոչեցելոյ, ի կարգէ քարոզողաց պերապայծառս . Հօրն Դօմինիկոսի ի Մարինոյ, որ էր վարդապետ փիլիսոփայութեան եւ սրբազանի աստուածարանութեան եւ մանաւանդ ուսուցիչ պայծառազունդի զպրատանն ս . Թօմայի եւ արհեստակոյտս Աւետիսիանցիոյ ի նոյնում քաղաքի կանոնացուցիչ զպրատանն:

Հատոր Առաջին տրամարանութեան թարգմանեցեալ ի լատինականէ լեզուէ ի րարառ հայկական ի Ղուկասու վարդապետէ Խարբերոցւոյ ի Կ . Պոլիս քաղաքի յամի Տեառն 1737:

ա) Գրեթա կը սկսի Յառաջարանով մը 3ա-24ք . որը տեսակ մը փիլիսոփայութեան ներածութիւն է միջնադարեան իմաստով եւ յի է զորուպներով Թօմայի եւ վկայութիւններով Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ հայրերու եւ ուրիշներու:

բ) 26ա-էն կը սկսի «Առաջին մասն փիլիսոփայութեան, որ լօճիւղայ կամ տրամաբանութիւն կոչի»: Հեղինակը ունի 1) Համառօտ տրամաբանութիւն 26ա-60ա . տրամարանական զանազան նախադասութեանց տախտակով 5(ա-60ա . եւ 2) «Մեծազոյն տրամարանութիւն» 61ա-201ք:

գ) 207ա . «Փիլիսոփայութիւն ըստ անխախտ եւ հաւաստի... (տե՛ս վերեւ) Հատոր երկրորդ, որ պարունակէ զնախկին մասն բնարանութեան եւ խօսի զհարժեղի էակէ ի հասարակի» 207ա-342ք: Յանկ զլսոց Բ . հատորի 204-206 կամ «Յանկ երկրորդ հատորի փիլիսոփայութեան, մասն Ա . բնարանութեան, այսինքն ֆիլիպպին»:

— Ունիթորեան բառերու եւ ոճերու զործածութեամբ գրուած:

ԹԻԻ 65.

ԱՆՈՒՆ «Փիլիսոփայության» եւ «Վիճաբանութիւն» աստուածաբանութեան» (Կղիմէս Կալանոսի) և Վահան հաւատոյ (Միքայէլ Զիպուրեանի) = Բիպարեանի)։

Նիւթ Թուղթ։

ԿԱԶՄ Մագաղաթէ կազմով։

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Կազմը քիչ մը խախտած եւ խոնամութեան վնասուած, քայքայ ամբողջութեամբ ընթերցելի։

ՄԱԳՈՒՄԱՆՔ։

ԴԱՍԱՐԿ ԹՂ. 196թ. 246թ.

ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ. 20,3×13,4×5,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին, 14,8×9,4.

ԹՈՒՂԹՔ 313.

ՏՈՂՔ 20.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագոյն։

ԳԻՐ Նոր նորագիր։

ՍԿԶՐՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք։

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Սիմէոն վարդապետ.

ՍՏԱՑՈՂ Գրիչը.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1680.

ՏԵՂԻ Մարիամ եղիպտացու վանք (Հոռոմ)

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԵՇԱՏԱՍԿՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 246ա, 313թ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Ձեռագիրս ընծայուած է վանուցս 1829-ին (1թ).

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 2ա.

Ձեռագիրս կը սկսի Կղիմէս Կալանոսի բնական փիլիսոփայութեամբ, որուն առաջին գլուխին վերնագիրն է «Ի զիրս փիլիսոփային այսինքն բնաբանութեան ԱՐԻՍՏՈՏԵԼԻ, յաղագս սկզբանց բնական մարմնոյ. Առաջին վիճաբանութիւն քէ զի՞նչ եւ քանի՞ իցեն սկզբունք բնական իրաց։ Առաջին խնդիրք»։

Բ. ք. 1. 25ա.

«Վիչաբանութիւն» աստուածաբանութեան։ Յաղագս ս. խորհրդոց եկեղեցւոյ առ հասարակ, առաջին վիճաբանութիւն քէ զի՞նչ (է=իցէ) սք. խորհուրդ եւ ո՞չ մասանց բաղկանայ»։

— 26ա. «Մկրտութիւնն բաղկանայ ի հեռաւոր նիւթէ որ է ջուր եւ ի ծօտաւորէ որ է լուացումն եւ ի տեսակէ, այսինքն ի բանիցս՝ եւ մկրտմէ գրեղ... ի դրոշմն հեռաւոր նիւթս է մեռոնն ի պալատանէ եւ ծօտաւորն կնքումն եպիսկոպոսի ի ճակատ կնքութիւն... ի վերջին օծումն հեռաւոր նիւթ է մեռոն ի ծիրքոյ եւ ծօտաւորն է օծումն... ի խորհուրդ ս. Հաղորդութեան նիւթ է հաց ի ցորենոյ եւ գինի ի յորքոյ»։

— 44թ. «Դարձեալ Հացն խմորեալ որով յարին յոյնք լինի եւս նիւթ այս խորհրդոյս քանզի թէպէտ Բրիտոսն Հառ Հացն բաղարջ, ըստ պատուիրանին Հին օրինացն, սակայն Հացն խմորեալ ո՛չ տեսա-

կաւ եւ բնութեամբ դանդաղնի ի բաղարջէ, այլ միայն պատահարաւ։ Իայց մեղանչէր փռանց կամ հայ սպասաւոր եթէ վարէր խմորեալ Հացիւ, իսկ յոյնք վարին ըստ սովորութեան եկեղեցւոյ իւրեանց, որոյ սովորութեանն հաւանեցաւ ընդհանուր եկեղեցին»։

— 47ա. յօսելով այն մասին թէ՛ «Պա՞րտ է խառնել դձիկ քիչ ջրոյ (կ. ջուր) ի մէջ գինւոյ ս. պատարագին» կը յիշէ յոյն եւ լատին եկեղեցիներու սովորութիւնը եւ ապա կը յարէ, «յորմէ յայտ լինի ոչ հաւանելի զոյ սովորութեան այն եկեղեցւոյ, որք ո՛չ խառնեն դձիկ քիչ ջուր ի մէջ գինւոյ պատարագին ըստ կացուցման Տեառն եւ արարողութեան եկեղեցւոյ», ապա վկայութիւններ առաջ կը բերէ Ալքանասի Մկրտութեան նառն, Բասիլիոսէն, Ոսկեբերանէն, պատարագէն, Աղեֆանդր Պապէն, Կիպրիանոսէն, Երիմոսէն։ 48ա. «Այլ առարկէն Հայք առնելով թէ աւետարանն ոչ յիշէ տէրն արկեալ ջուր ի բոժակն զոր օրհնաց», այս ալ Հին եկեղեցիներու աւանդութեամբ կ'ուղէ հերքել։

Գ. գ. 1. 69ա.

Յաղագս աստուածային բացարձակ կատարելութեանց այսինքն աստուածային ստորոգելեացն։ Չորրորդ վիչաբանութիւն յաղագս աստուածային գոյութեան եւ միութեան. ա. խնդիրք. ա. եղրակացութիւն։ Գոյ Աստուած է հիմն մեր. եւ

այլին: Հոգւոյն ս. «ի Հօրէ և յորդւոյ»
 ըզխելու մասին կը խօսի. 139 ա. 140 ա. :
 Այս մասին յոյներու և լատիններու տե-
 ստութիւնը պարզելէն ետքը կը յարէ 141 ա.
 «Այլ և ըստ զրոյն հայոց (Չ. հայայ), զի
 ասէ վարդապետն ՆերՍիՍ հԱԹՈՂԻԿՈՍ
 և հայք ի հոգոյ զպատեան առաջին օրն
 երկն 1) Որ ի հարաշարժ յաղբերէն,
 յառաջ բոխեալ անհատաբար ի յորդւոյ
 տիրապէս ս. Հոգին և ի յերկրորդ ա-
 տուրն, 2) Բոլորումն Հօր անգնեալաբար ա-
 ող յորդւոյ աննառաբար և երրորդ ա-
 տուր, 3) Ծագումն ի հօրէ աննառ ծնըն-
 դեամբ որ ետուր միսիքարիչ առաքելոց
 քոց սրբոց փոզիդի քոյ և եռն ՆերՍիՍ
 ի քարոզ փոխման Աստուածածնին ասէ
 այսպէս, 4) Բան եւ ծագումն անկարգա-
 րար, յեկն միշտ էակ ի վեր բան գրան,
 հոգի հարաշարժ բոլորեալ ի Հօրէ եւ յորդ-
 տն փառակից եւ տէր բոլորից, և հայ-
 րապետն Գրիգոր ՆԱՐԵԿԱՅԻՆ յաղօթս
 ՀԵ, 5) Օրինաբանմով ընդ Հօր եւ յորդ-
 տն եւ զանբաժանելի բոլորումն ճոզին՝
 փառակից Հոգին...» (Հոգւոյն տէրու-
 թեան [տպ. Վենետիկ, 1898, էջ 465]):
 — Յետաջ ընտրած տեղերը 1) Տես Ձայ-
 նաբաղ շարական տպ. Կ. Պոլսոյ, 1828,
 էջ 306 (որ ի հարաշարժ ի յաղբերէն յա-
 ող ըզխելու...): 2) Անդ. էջ 307. 3)
 Անդ. էջ 311. 4) Բնագիրը աղաւաղած,
 տե՛ս Ներսէս Շնորհալի, Վենետիկ, 1830,
 էջ 485. «Հոգի հայրաշարժ ըզխելու ի Հօ-
 րէ, յորդւոյ փառակից և տէր բոլորից»:
 5) Տե՛ս դիրք աղօթից ս. Գր. Նարեկաց-
 տոյ, Կ. Պոլսոյ, 1774, էջ 251. Դարձեալ
 վերեւ աղաւաղած. «օրհնարանմբ ընդ
 Հօր և յորդւոյ՝ եւ զանբաժանելի բոլորու-
 մբն՝ նոցին փառակից Հոգւոյն տէրու-
 թեանն (իւն)»: Այս բոլոր հատուածներու
 իմաստն այն է թէ՛ Հայաստ. եկեղեցին
 «ըզխելու ի Հօրէ և յորդւոյ» բանածելը
 կը մերժէ և կ'ընդունի «ըզխելու ի Հօրէ,
 առօյ յորդւոյ» բանածելը:

— 9-րդ վիճարանութեան մէջ. 163բ.
 Կ'ըսէ. «Արդ այս մոլորութիւնս երկո-
 ցունց հերետիկոսաց եղև, վասն զի ոչ
 ճանաչեցին զյանապանութիւն ի մէջ բնու-
 րեան և անմատուրութեան, զի նետար
 ճանաչելով ի Բրիստոս զերկու բնութիւն
 ասաց ևս զերկու անձն: Եւտիճէս ճանա-
 չելով զմի անձն ասաց ևս զմի բնութիւն:
 Իսկ ի մէջ նոցին երթալով ասելի է ընդ
 ամենայն ս. վարդապետաց թէ յունաց,
 թէ լատինացւոյն, թէ ուղղափառաց հա-
 յոյ, զԲրիստոս զոլ մի անձն բանին զո-
 յացելս ի յերկուս զանազանս եւ միաւոր-
 եալս կատարեալ բնութիւնս... (154բ)

տես ի վերայ այս բանիս սրբազան վար-
 դապետն Ներսէս Լամբրոնացիին ի ատե-
 նական խօսքն առաջի ժողովոյն...»:

Դ. դ. 1. 197ա.

«Լիմաստասիրական վիմաբանութիւնք ո-
 մանք որք պատկանին առ ցիտուրիւն մե-
 դափսիգային, որ քարգմանի Համաբը-
 նաբանութիւն»: Սոյն նիւթը կը մշակէ
 հեղինակը 197ա-245բ:

— Տե՛ս Կալանուսի դործերէն 1) Con-
 ciliationis Ecclesiae Armenae cum Ro-
 mana, ex ipsis Armeniorum Patrum et
 Doctorum testimoniis. In duas partes
 Historicalement et Controversialement divisa.
 1650. (Ա. հատորի հայ. 1680. Միաբանու-
 թիւն հայոց ս. Եկեղեցւոյ. շարադր... ի
 կարգէ Թեափոնոսաց Կղիմէս Վ.է, Հոռմ.
 Բ. 1658. Գ. 1661, Հոռմ). Բ. Գ. վիճա-
 րանական բովանդակութիւն ունին: Սոյն
 հեղինակը ունի նաեւ 2) Grammaticae et
 logicae Institutiones linguae literalis
 Armenicae. Romae, 1645:

Ե. ա. 2. 247.

Վախան հաւատոյ ի դէմս մահմետակա-
 նաց, յուդայեանց և հեբրեոյկոսաց. նո(ե)-
 րում համառօտակի պարունակէն պատաս-
 խանատուութիւնք բացայայտունք և ըն-
 տելականք առարկութեանց զորս հասա-
 րակարար առնեն ընդդէմ ուղղափառաց.
 որոյ հեղինակն է Միքայէլ Չեպուրեան
 վարդապետ և առաքելադորժ քարոզիչ ի
 կողմանս արեւելական, ի փոռս Աստու-
 ծոյ մեծապոյնս» (= Ad gloriam dei ma-
 jorem):

— 261ա. «Ասեմք զՓափն զոլ զլուսն
 ընքհանրոյ Եկեղեցւոյ վասն զի համայնք
 ազգք քրիստոսապաշտք որբան և են ընդ-
 ուրրոս աշխարհի նմա հնազանդեցան ի-
 րիւ և հօր և հովի ընքհանրականի, թէ-
 պէտ յետոյ ըն- յայս և այլ ժամանակս
 ոմանք ի տէրութեանէ նորին հետեցին,
 որպէս հայք զինի պալատեանն Գրիստոսի
 500 թվականին. ըստ այսմ ևս ասորիք և
 զէոսկորոսեանմք, բայց յառաջ քան զայս
 չուրջ զթվականին 451, զինի Բաղեղեդոնի
 ս. ժողովոյն... Իսկ նետորակամբն յա-
 ող քան զասորիս, զէոսկորոսականքս
 զինի ս. եւ ա. ժողովոյն եփեսոսի... յա-
 մի 431, իսկ յուրեքականմբն ևս քալվինա-
 կոյր ճ (100) աստի յառաջ տարիս հե-
 տեցին ի ճանապարհէ կեցութեան...»: —
 266ա. «... Իսկ զուր Ե՛՛՛՛ չայք ասացէք

ո՞վ արդեօք ի ձերոց կաթողիկոսաց իցէ օրինաւոր յաջորդ ս. առաքելոյն թաղէս-սի եւ կամ ս. Գրիգորի Լուսաւորչին...»:

— Կաթողիկէ Եկեղեցիին տեսակէտնե-րը հայերուն մէջ տարածելու որոշուած այս գրութիւնը ունի նաեւ կարգ մը հե-տաքրքրական տեղեկութիւններ. Հայ եւ Լատին եկեղեցիներու սովորութեանց, ծեսերու դասանութեանց տարբերութեանց նկատմամբ: Իր ժամանակը որոշելու հա-մար տես հետ. հատուածը — 279ա. «Զի՞նչ ասացից վասն թուականին ձերոյ, որ է այժմ 1127, ի միտ ածէք եւ տեսէք թէ զովևի՞ք իցէք արդեօք թէ սարսաւելիք, զի թուականն ձեր ի Քրիստոսէ ոչ սկսա-նի, զի թուականն Քրիստոսի, որով վա-րին ուղղափառք է այժմ 1678, ի ձերոց առաքելոց Բարդուղիմէոսէ ոչ Թաղէոսէ ո՛չ սկսանի, ի Լուսաւորչէն ո՛չ սկսանի... ամաչեցէք ուրեմն թէ ոչ ի յուղղափառաց քրիստոնէից, զոնեայ ի յայլաղեաց մահ-մետականաց...»:

— 279բ. «Ո՞րն ի ձերոց կաթողիկոսաց իցէ արդեօք ճշմարիտ եւ օրինաւոր յա-ջորդ ս. այնորիկ (ս. Գրիգորի Լուսաւոր-չին) եւ ունիցի զհայրապետութիւն նո-րին, զոր ընկալաւ նոյն սուրբն ի սրբոյն Սեղբնատրոսէ վեհապետէն, քանզի սի-սեանքն ասեմ զինքեանս զու ճշմարիտ յա-ջորդ Լուսաւորչին վասն ունեւ ինքեանց զօրինաւոր եւ չարունակական յաջորդու-թիւն կաթողիկոսաց ի սրբոյն անտի մին-չեւ ցայսօր եւ վասն ունելոյ զաջ լազուկ նորին սրբոյ առ ինքեանս, զնոյնս ձգտին ասել աղքատաբեանքն, զնոյնս եւս էջ-միածնեայքն, վասն ունելոյ զառաջին Ա-թոռ հայրապետութեան նորին սրբոյ եւ զաջ լազուկ նորին: Իսկ նորն այն կա-թողիկոս, որ զայն այժմ յերուսաղէմ, ու-նելով որպէս ասեմ զաջն Ղեւոնդեայ առ ինքն ձգտի զու զերադոյն քան զայլս, թողուի ի լաց զգանձաստարանն, որեւէ

ազգին ձերոյ եւ ի ձերմէ ազգէն, թէպէտ զինքն զու յաջորդ Գրիգորիսի առջ...»: — Նորին ուշադրութեան արժանի է հե-ղինակին ազգութեան եւ կրօնի զազափա-րը բոլորովին նոյնացնելը, եւ յօդուտ եր-կրորդին զառաջինն զոհելը: — 280բ. «Վասն այսր իրի ըղձամ զի ընթեռնուցուք զձերս պատմութիւնս եւ զտեսիլս մեծին Ներսէսի եւ Սահակայ Պարթեւին եւ զողոս Մովսէսի քերթողին...»: — 288բ. «Իմա-ցէք եւ զայս որ միմիայն Ընթահարական Կաթողիկէ եւ Առաքելական Եկեղեցին Քրիստոսի, մի է եւ միակ, զի որպէս փե-սայն եւ Թաղաւորն Քրիստոս մի է այսպէս եւ հարսն նորին եւ արքայութիւնն մի է եւ ո՛չ լազուկ մէկեղեցի, որոյ եւ զլուսին եւ պետն ո՛չ լազուկ ալլ միմիայն է, որ է փոխանորդն եւ աթոռակալն Քրիստոսի ի վերայ երկրի եւ է սրբազան վեհապետն Աստուծոյ Փափն»:

— Նոյն արձամարհալից ոճով կը շա-րունակէ հեղինակը խօսել իր ազգակից-ներու մասին միշտ իրր օտար նկատելով եւ Երրորդութեան վերաբերեալ բոլոր դաւանական խնդիրներու մէջ Հայ եկե-ղեցիին վրայ յարձակելով:

Յիշատակարան.

ա. 1. 246ա.

Գրեցաւ զիրքս աստուածաբանութեան ներում եւս պարունակէն ոմանք մանա-ւանդականք ինչորք փիլիսոփայութեան ձեռամ Սիմէոնի ամենամեղի եւեթ ան-ուամր կոչեցելոյ վարդապետի եւ աշա-կերտի տեառն Շոթթեցւոյ Առաքելոյ վարդապետին, ներթուղ Փրկչին մերոյ Ռոմ եւ ըստ հայոց Ռձիթ ի Հռոմ, ի զրան սրբուհոյն Մարիամու եգիպտաց-ւոյն ի հայրապետութեան տեառն Իննօ-չեցիոսի ժԱ. վեհապետին, ի վայելումն եւ ի զմայլումն հոգեկան անձին իւրոյ:

66

ԹԻԻ 66.
ԱՆՈՒՆ Շաղկաւէտ Բուրաստան (fարք-
զագիրք).
Նեիթ Սովորական քուղք.
ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Լաւ, սկիզբէն քերի.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 539-42.
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 18,5×14×4.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին, 12×9.

ԹՈՒԴԹ 268.
ՏՈՂԳ 20 եւայլն.
ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ
ԴԻՐ Շեղագիր անցման.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ Մեծաստաք 2-
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳԻ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.
ԿԻՍԱՆՈՐԱՆԻ ԹՂ.
ԳՐԻԶ

ՍՏԱՅՈՂ
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿԻ (ԺԺ դար) .
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԱՅՈՂ

Ձեռագիրս պարզ քարոզազիրք մըն է ժԸ-րդ դարավերջի: — Կը սկսի Աղուհացից 7 քարոզներով կը շարունակէ աւագ շարաթու եւ յարութեան օրերուն պատշաճ քարոզներով Ը-ԺԴ: — էջ 225. Կը սկսի Գիրք Բ. Քարոզք համօրէն կիւրակէից յինանց (Ա-է), ապա կը շարունակէ Հոգեպատեան եւ անոր հետեւող 6 կիրակներու պատշաճ քարոզներով (Ը-ԺԴ) կը լմնցնէ Բ. հատորը: — էջ 373. Գիրք Գ. կը բովանդակէ Վարդապետի կամ Այլակերպութեան եւ անոր յաջորդող կիրակներու քարոզները (Ա-Դ): — էջ 406. Գիրք Դ. կը պարունակէ Վերափոխման եւ անոր հետեւող 4 կիրակներու համար 5 քարոզներ: — էջ 434 Գիրք Ե. ունի ԺԶ քարոզներ մինչեւ երկրորդ օր ծննդեան պահոց: — 531. Կը սկսի Ե-րդ Գիրքը, որ Ծննդեան երկու քարոզ կը բովանդակէ, որոնցմէ վերջինը թերի է:

— Հեղինակը քարոզելու առանձին եղանակ ունի: Սովորաբար նախ բնարան մը կը վերցնէ ապա զայն զանազան մասերու բաժնելով կ'ընդլայնէ եւ ի վերջոյ «յորդորակ» մը կը զնէ: Բնաբանը մասերու բաժնելու պորժողութիւնը կը կոչէ Առաջարկութիւն, իսկ մասերը կ'անուանէ կամ մաս եւ կամ յօդուած:

— Իր վկայութեանց աղբիւրները հեղինակը կը նշանակէ լուսանցքի մէջ: Ասոնց մէջ բացի ս. գրքէն ալքի կը դարնեն. 1) Գիրք սահմանաց, 2) Նարեկ, 3) Պատմութիւն Աղէքսանդրի, 4) Որեւնացի, 5) Յայտնաւորք, 6) Ժամագիրք, 7) Շարական (որ զօրէնս սրբութեան պահոց — Շնորհալիի), 8) Մեկնութիւն կաթ. թ. (արարեալ ի Սարգսէ Շնորհալոյ), 9) Թոսկ. բեր. 10) Ճառ ծննդեան (Բարսղի), 11) Եղեմիկ Կողբացի ճառ Կ. 12) Ընդհանրական Շնորհալոյ, 13) Ճշմարտութիւն յաւիտեանակա (գիրք), 14) Մեկնութիւն առականաց աւետարանի (Ի Բերտումեան Պետրոս վ. է նախնիքեանցում), 15) Ճարտասանութեան գիրք, 16) Ճառ ի վերայ Յօնանու եւ Նիհուէի (Եփեսմ), 17) Ալպիրտ, 18) Վէժ հաւատոյ (Յակոբ Նալեան), 19) Ն. Շնորհալի. ա) Որ արարել զօրութեամբ... (շարական), բ) Որ տիրապէս մեծատունը... 20) Կովղին հ. Ա. 21) Պետրոս գետադարձ — լցէք զոեղի

Կնիք ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 1820-ին նուիրուած է Արմաշի վանքին.
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

անկէկոցն ապստամբողական թշնամւոյն (շարական), 22) Գանձարան ծանուց. (Աստուածարան Յակոբ Նալեան), 23) Պատմութիւն Հայոց (Միքայէլ Չամչեան), 24) Յակոբ վարդապետ Արքայանքի գիրք՝ Տեսարան աշխարհի, 25) Թեսալոս (ծանօթ.), 26) Մեկնութիւն Ղուկասու (1.— Իզմատիւս վարդ. Ժ. Գ. 2.— Յովհ. Ոսկերբեան), 27) Պաղտասար պատուելի վարժապետի տաճկ. բրիտոնէականը, 28) Զէն հոգեւոր (Յ. Նալեան), 29) Ֆոնանչիկոս Դանելլեանի Մեկն. յակ. 30) Եօթնկարգեան (Գաւրիւս Դոռնեան), 31) Նուաղ. օրհնութեանց (Միքայէլ Չամչեան), 32) Որեւն. առ Սահակ Արծրունի, 33) Դպրոց. նամակաց? 34) Կէրտ ժամանակի (Յովհաննէս Եւսեբիոս), 35) Մշակական (Վիրգիլիոս), 36) Ճարտասանութեան գիրք (Ստեփաննոս Ազնոց), 37) Յովհաննէս Կասսիանոս (Ե. Դ.) գիրք զանազանութեան մասացու մեղաց, 38) Գ. Մորթեանց (Օգոստինոսի), 39) Հայկի վարուց, 40) Աղուհացազիրք, 41) Մեսրոպ Բաղանջի բերականութիւն (ԺԺ դարու զործ), 42) Պատմութիւն Ներսէսի, 43) Տակիտոս, 44) Զուկաս Փենելլոսի վ. հանդերձակ կենաց, 45) Թեոդորոս. Աստուածային վճիռ, 46) Հիերոնիմոս, Մեկնութիւն Դանիէլի, 47) Յովհ. Դամասկացի, 48) Ամբրոսիոսի մեկն. Բ. Թեսալոն., 49) Հարցման գիրք (Տաթեւացու), 50) Մեկնութիւն սաղմոսի (Ամբրոսիոսի), 51) Թեոդորոս Քոթեմաւոր ընդդէմ Մայրազմեցում (Սարգիս՝ աշակերտին Յովհաննու): 52) Աղէսանդր Գալամաթի նոր անտառ, 53) Մեկն. ժամագրոց (Խաչրուպ Անճեւացի), 54) Մեկն. Նարեկի (Յակոբ Աստուածարան), 55) Մեկն. Յովհ. (Ոսկերբեան), 56) Յովհաննէս Մործորեցի. Եղի. Մեկն. Մտթ., 57) Բարսեղ ձմնի Մեկն. Մարկոսի, 58) Նիկողայոս Լիւրացի. Մեկն. Յօհ. , 59) Կառնելիոս. Մեկն. Մատթ., 60) Ալբեր Բարի (Օգոստինոս), 61) Համարոտութիւն աստուածաբանութեան (Ալպերտի), 62) Ն. Լամբրոնացի Մեկն. պատարարագիր, 63) Լիպերատոս սարկ., 64) Մեկն. Մատթ. Միքայէլ Արքայի:

Այս աղբիւրները կը յիշէ հեղինակը էջ 5-224. այլոնքն իր առաջին գրքին մէջ:

Թիի 67.
ԱՆՈՒՆ Բանք ռսկեակամք (Յակոբ և Ռու-
դոլֆոս Կլուտոս Դոմենիկեաններ).
Նիիթ Թուղթ տողած, եւայլն.
ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խոնարութեան վնասուած,
բայց դեռ ընթեռնի.
ՄԱԳՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-բ. 307-8. 309-314.
ՄեծՈւթիի. 31×20×3.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին, 24,3×12,6.
ԹՈՒՂԹԻ 161.
ՏՈՂՔ 37.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մելամով.
ԳԻՐ Նոտրդիր.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻԶ Տե՛ս վարը.
ՍՏԱՑՈՂ.
ԿԱԶՄՈՂ.
ԺԱՄԱՆԱԿ
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿԻԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 309, 313. աննշան գրու-
թիւններ. - 1833 Մարտ 24-ին նուիր-
ուած Արմաշի վանքին, Ստեփ. ար-
քեպ.ի օրով.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ա. 1. 1ա.

Դերյարդելի Յակոբ կրօնաւորի զար-
հի Եպիսկոպոսի Եանուէնն ի կարգէն քա-
րողողաց բանք ամենեքեան որք բաժանին
ի վեց հատորս. Հատ. Ա. եւ Բ. = Բանք
եւ ճառք տէրունականաց. Հատ Ա. եւ Բ. =
Գովասանութեան սրբոց. Հատ. Ա. =
Քառասներեայ պաշտոնք:

Գ. Յակոբ կրօնաւորի արհիւս. ի կար-
գէն ք. Բանք ռսկեակամք զլիաւորս. տօ-
նախմբութեանց, զորս հռչակէ Եկեղեցին
ի հնութենէ եւ յանթիւ սղալանաց սրբա-
ղբաւք Եղեն, ի ձեռն ալլ դերյարդելի
կրօնաւորի, որ կոչի Ռուսոլֆոս մական-
ուամբ Կլուդոս ի նոյն կարգէ եւ կրօնէ

Տօնէնիւքան քարողողաց. Նոր նշանախե-
ցիւք եւ Թուահամարիւք բանից ի լուսան-
ցես եւ ամենաճոխ ցանկով իրաց: Հատոր
երկրորդ ի տպարանի Յովն. Մարքիւնի ի
նէրքոյ նշանի ռսկեակամք դրքոյս. 1687:

— Հմմտ. Թիւ 60. զիւրքս կր սկսի Յա-
ղապս ամենասուրբ Երրորդութեան զլիսով.
Ժանօթ կաթողիկէ հեղինակը կը խօսի
ընդհ. քրիստ. եւ մասնաւորապէս Կաթո-
ղիկէ Եկեղեցիի տօներու մասին: Ս. զիւր-
քէն զատ ուրիշ աղբիւրներ ալ ունի, ո-
րոնք լուսանցքի մէջ նշանակուած չեն:
Այբրեւեական ցանկ դրքոյս տես էջ 301-6:
Ունիթօրեան ոճեր ամենուրեք աչքի կը
զարնեն: Հմմտ. Թիւ 60, 69:

Թիի 68.
ԱՆՈՒՆ Մեկնութիւն ծննդոց (Պետրոս ար-
քեպ. Աղամալեան).
Նիիթ Սովորական քաղթ.
ԿԱԶՄ Թղթակազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ.
ՄԱԳՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-բ. վերջէն 25 քղ. էջ 106-
116.
ՄեծՈւթիի. 30,5×19,5×3.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 25,3×3.
ԹՈՒՂԹԻ 159.

ՏՈՂՔ 45.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագոյն.
ԳԻՐ Հին շեղագիր
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառ շեղագրի.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻԶ Յովհաննէս զպիր Մավեան.
ՍՏԱՑՈՂ Ստեփաննոս արքեպ. Արմաշի
վանահայր.
ԿԱԶՄՈՂ

ժԱՄԱՆԱԿ 1839.

ՏԵՂԻ ԱՐՄԱՂ. Զարխափանս. Աստուածածնի վանքը.

ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.

Ա. ա. 1. գ¹.

Մեկնութիւն ծննդոց արարեալ Տ. Պետրոսի արքեպ.ի Աղամալեան, միաբանիս. և Մայր Աթոռոյն ամենայն հայոց և Կաթողիկոսի ի Կ. Պոլիս, ի հայրսոց և ի Կաթողիկոսի ի Կ. Պոլսոյ Տ. Զաքարիայ արքեպ.ի աղագաւոր կարգադրեալ պատրիարքի, գաղափարեալ յառաջնորդութեան Տ. Ստեփաննոսի արքեպ.ի և արդիան պատրիարքի Կ. Պոլսոյ, Յ. Յօհաննու դպրի Մավեան Արմաշեցոյ յամի Տևոտն 1839 ի վանս Զարխափանս. Աստուածածնի յԱրմաշ (ուչ և և նոր շէղագրով գրուած) :

— Ծննդոց 50 զուխնեռու մեկնութիւնը էջ 1-103: 104-5 ժամանակադրական տախտակ մը ծննդոց պատմութեան: Հեղինակը նախ կարծիր մեյանով գրած ծրննդոց հատուածներ կը յիշէ եւ ապա կը

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Ընծայեալ Արմաշի վանքին 1840, Յունիս 18. Տ. Ստեփաննոս արքեպ.ի օրով.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

մեկնէ ըստ առ ըստ, հարկաւ հին մեկնութեանց հետեւելով եւ նաեւ մեր եկեղեցական հայրերէն և օտարներէն ալ վերականգնելու և արդարեալ բերելով (տե՛ս օր. Շնորհալի, էջ 1, 7, 13, 40 և այլն. Աղօթիստներ = Հիւլէականներ, էջ 2. Կուռնիլիոս, 16, և այլն) :

Արարական և Երրայական ընդդիմութիւն հետ համաձայնութիւններ ալ կ'ընէ հեղինակը, չեմ դիտեր անմիջական թէ միջնորդական կերպով (համտ. օր. հ. 12-13 էջ) :

Բ. ք. 1. 117.

Մեկնութիւն գրոյն Յովքայ. Մեկնութիւնս վերջէն թերի կը մնայ (որովհետեւ հեղինակը կը մեկնէ Ա. 1. — ԼԲ. 9) մեր ձեռագրի մէջ: Այս Մեկնութիւնը աւելի համառօտ է քան վերջինը:

69

ԹԻՒ 69.

ԱՆՈՒՆ Բանք ոսկեակամք (ֆարոգգիրք). Նիւիթ Սովորական թուղթ.

ԿԱԶՄ Գեղեցիկ կաշեկազմ սիրուն մեծադիր խաչաքանդակներով եւ քառակուսի շրջանակի ծաղկազարդերով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ, քիչ մը խոնաւութեամբ վնասուած եւ քրքրեռու վերի ծայրերով.

ՄԱԳ-ՊԱՆՊ.

ԴԱՏԱՐԿ. ԹՂ. ա-գ¹. էջ 538-56.

ՄԵՏՈՒԹԻՒՆ. 32,5×23×4,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին, 24,8×15,5.

ԹՈՒՂԹ. 282.

ՏՈՂԳ. 30.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մելամով.

ԳԻՐ Հին շէղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Երկագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԹ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԹ. ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԹ. ԹՂ.

ԳՐԻՉ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ժԱՄԱՆԱԿ 18—19-րդ դար.

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Տ. Ստեփաննոս արքեպիսկոպոսի (պատրիարք) ձեռքով ընծայեալ Արմաշի վանքին, 1833, Յուլ. 24-ին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ա. 1. 1.

Բանի օսկեակամբ եւ զեղեցկազոյնք զանազան սուրբ զրոյց վարդապետութեամբն յարգարեալ եւ ճոխացեալ... տե՛ս թիւ 60, հմտ. 67: — Զեռագիրս ղ². ունի Առաքարաճութիւն մը, ուր ի միջի ալլոց կ'ըսէ «... ձանձրացուցական ուրեմն եղրարց ստիպումն եւ ո՛չ անհաւանական համարցակութիւն իմոյ անդրդնութեանն ածին զիս զի զկիրակէից աւետարանացն, որք ընթեմանին ի բոլոր ընթացս տարւոյն առնիցէի զոմանս չարագրութիւնս բանից, և թէպէտ քննելով ենթատառութիւն կշռով զտանիմ զիս նը-

ւազ զիտութեամբ եւ յամբ ուշիմութեամբ եւ քանզի ողորմութեամբն Աստուծոյ կարգին քարոզողաց ուխտեալ եմ, վասն այսորիկ առ սուրբն Տօմինիկոս հայցել զչնորհս եւ զօժանդակութիւնս ջերմեանդապէս զիմեմ...»: — Էջ 1. կը սկսի այնպէս, ինչպէս թիւ 60. էջ 2: — Զեռագիրս ունի ընդամէնը 159 քարոզ, էջ 1-528: — 529-37 «ցանկ բանից եւ քարոզաց պարունակեալ ի զբոլորս». նոյն էջի վրայ կայ նաեւ վերնագիրս — ցանկ այլբանական նշանաւոր իրաց զբոլորս, իայց ցանկը կը պակսի իսկապէս: Մինչ էջ 200 նշանակուած են նաեւ ս. զրոյց վըրկալութեանց տեղերը լուսանցքի վրայ:

70

Թիւի 70.

ԱՆՈՒՆ Գարգազիբ (Նալեան պատրիարքի).

Նիւիթ Թուղք.

ԿԱԶՄ Գեգեցիկ կաշեկազմ, ծաղկաքանդակներով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՍԱՐԿ ԹՂ. ա. էջ 950-998.

ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ. 31×22×6.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿՍԻՆ, 21,5×7.

ԹՈՒՂԹՔ 499.

ՏՈՂՔ 41.

ՎԵՐԱԳԻՐՔ Կարմիր մելանով.

ԳԻՐ Բոլորգիր.

ՍԿԶԲՆԱՍՈՒՔ Զարդագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Եւայլն տես 6.

ՍՍԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ (Գրիստոսի ծառայ) Ստեփաննոս, 1251, տե՛ս էջ 1. 949, 950.

ՅԻՇԱՍԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Հ. Բաքգէնի ձեռքով Գիրէնեան ընտանիքէն նուիրուած Արմաշի վանքին 1897-ին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Յիշատակարան.

ա. 1. 1.

Աղբրսով մը կը սկսի այս քարոզագրերը, որով հեղինակը իր զործը սուրբ Հոգիին կը նուիրէ: Այս աղբրի մէջ հեղինակը ի միջի ալլոց կ'ըսէ «... զօղնութիւն թո հայցեմ նուաստս ի բանասիրաց Յակոբ եւ թ' անաթան պատրիարքս Կ. Պօլսոյ, որպէս զի որ յամենայնի նըւաղեալն եմ զիս քեզ համայն ստանալով, զլոյն իմ եւ զբարեւոյն ինամեալ զարմանիցես... յուրրաթի աւուրն վերջնոյ մեծի բարկեղանին սկսայ ի փառս թո, յամի մարդկութեան քեւ օժեցելոյ Տեա-

սըն իմոյ Յիսուսի Գրիստոսի 1755. եւ Հայոց ՌՄԴ. ի Մարտի Էրեքն»:

— Առաջին քարոզի վերնագիրն է «Առաջի քարոզ Պենտէկոստէի Հոգւոյն սրբոյ զայստեան» վերջին կամ ձժԴ. (114)–ինը «է–րդ կիրակէի զկնի ս. Զատիկն Լուկորդ ծաղկազարդին», որով զրեթէ ամբողջ տարուան կիրակիներու եւ տօներու համար պատշաճ քարոզներ կը բովանդակէ: Հեղինակը սովորութիւն ունի միշտ քննարկելու խօսելու. սովորաբար յառաջարկի պէս բան մըն ունի, ուր բնաբանի ընդհանուր խնդիրը մասերու կը բաժնէ եւ ապա իր մասն առաջին, մասն երկրորդ եւ այլն ստորադրեալ զլուխնե-

րու անջատելով կը խօսի առանձին առանձին: Այսպէս օր. Ս. Երրորդութեան քարոզը, էջ 19. նախաբանը (3 սիւնակ). Մասերը. ա) ցուցանի խորհուրդն ս. Երրորդութեան ս. զրոյց վկայութեամբ (3 1/2 սիւնակ). բ) թէ որպէս օրինակօք ցուցանի խորհուրդն ս. Երրորդութեան (1 1/2 սիւնակ). գ) թէ որպէս նախաբանութեամբ փխրտփայլից ցուցանի մի զոլն Աստուծոյ (3 սիւնակ). դ) թէ ո՞րպիսի սքանչելիք ցուցաւ խորհուրդն ս. Երրորդութեան (3 սիւնակ):

— Յակոբ պատրիարք Նալեան *վերջին դարերու ամենանշանաւոր զրապէտ-աստուածաբան եկեղեցականներէն մէկն է եւ րազմախողմանի տեղեկութիւններով օժտուած է: Հարկաւ ան ալ իր ժամանակին*

յաւակն է: Այս քարոզներու մէջ *հեղինակը կարգ մը հայադղի եւ օտար աղբիւրներ կը յիշէ:*

Ա. 1.

— 949. *Ձեռագիրս եւ քարոզադիրքս կը վերջանայ հետեւեալ տողերով. «Ի պարզեաց Հոգւոյն սրբոյ աւարտեցաւ կիրակեից քարոզագիրքս յամի Տեառն 1758 եւ հայոց ՌՄԷ, Յունիսի ամսոյ ԺԸ ի տօնի ս. Յօսիանու Մկրտչի եւ Աթանազիոսեայ եպիսկոպոսի...»:*

— Նոյն էջի վրայ կայ նաեւ ուշ ժամանակի ուրիշ աննշան Յիշատակարան մը «ՌՄԽԳ» (1794) թուէն. — *Հմմտ. ուրիշ օր. թիւ 14, 71, 96, 97, 115, 134:*

71

Թիի 71.

ԱՆՈՒՆ կիրակեից քարոզագիրք (Նալեան).

ՆիիԹ Թուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ, ծաղկագարդ եւ աստղագարդ քառակուսի ոսկեգոյն քանդակներով, մէջտեղ խաչ, ինչպէս քիւ 70.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ. սկիզբէն քերի, վերջին քուղթը ինկած. վերջին քուղթերը խռնաւորքեմէ վնասուած են.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 672-676.

ՄԵՐՈՒԹԻԻՆ. 27×19,5×6.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Երկսիւն, 16,7×5,3.

ԹՈՒՂԹՔ 338.

ՏՈՂՔ 39.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մելամալ.

ԳԻՐ Նօտրգիր.

ՍԿՋԲՆԱՏԱՌՔ Երկաթագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1784.

ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿԻՐՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԳՐՈՒԹԻԻՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻԻՆՔ 1823, Մարտ 9-ին «ընծայեալ ի Տ. Պօղոս արքեպիսկոպոսէ, յառաջնորդէ վանուցս (Արմաշու) եւ վիճակաց նորին».

ԲՈՎԱՆԳԻՐՔ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 1.

ՏԵ՛Ա թիւ 70. *Յառաջարանէն («զբոլոր դործս զայս նուիրեմ քեզ...») ետքը Պէնսիլվանի քարոզ: Քարոզներու մէջ յիշուող ս. զրոյց վկայութիւնները նշանակուած են լուսանցքի վրայ:*

Քարոզգիրք էջ 1-647. ցանկ քարոզըրքոյս 648-666. ցանկը կը վերջանայ հետեւեալ տողերով. «Աւարտումն դադարման մատենիս եղև ի ՌՄԼԴ թուականիս մերոյ, Դեկտ. 10 ի Կ. Պոլիս ի վաշէլումն Կեսարացի Պօղոս վարդապետին»:

Բ. ա. 2. 667.

(Շեղադրով) Կանոնք սրբոյն Յօսիանու Ոսկեքերանին (կամ) Կանոնք Ոսկեքերանի յաղագս սահմանի կանոնաց կարգաւորաց՝ որք զան ի խոստովանութիւն. «Եթէ ոք ազդեցութեամբ սատանայի անկանի յարուադիտութիւն առցէ խոստովանութիւն ի հօրէն իւրմէ կարդ եւ ամ սրբապա՛հ եւ յաւուրն ծուրն ճԾ (150), որ է կարգս ի յառաքելական կանոնացն ի յայս մեղս ԺԷ (17) ամս...» վերջին կանոնն է էջ 671. «որ ջուր արկանէ ի զինին եւ վա-

ճառէ...» վերջէն թերի: Մօտաւորապէս 81 կանոն. կանոններս զլուխներու բաժնուած չեն, այս պատճառով եթէ նման կանոններ չմիացուին ձեռագիրս չուրջ

հարիւր կանոններ կը պարունակէ, որոնք մեծ մասամբ սեռական խնդիրներու մասին կը ճառեն եւ անվաւեր են:

72

Թիւ 72.

Անոնի Պատմութիւն Հայոց (Յովհաննէս Կարողիկոս).

Նիւիթ Սովորական քուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ նոր.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղէկ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. 1բ. 182բ-190բ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 20,5×15,5×3.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 15×10,5.

ԹՈՒՂԹՔ 190.

ՏՈՂՔ 22.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մելամուլ.

ԳԻՐ Անցման շեղագիր.

ՍԿԶԻՆԱՏԱՌՔ Զարդագիր, քոչնագիր.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Ստեփաննոս Մանկավարժ.

ՍՏԱՅՈՂ Գրիշը.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1820.

ՏԵՂԻ Կ. Պուլիս, Բերա.

ԽԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 179բ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Հ. Բարգէնի յորդորով նուիրուած Արմաշի վանքին Բիրէն-նեան ընտանիքէն 1897-ին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

Յիշատակարան.

ա. 1. 1ա.

Պատմութիւն հայոց արարեալ Տ. Յովհաննիսի գերմաստ եւ երջանիկ Կարծողիկոսի Ամենայն Հայոց, աշակերտի եւ աղլակաւոր երանելուն Մաշտոցի սուրբ հայրապետի հայոցս աղլի որ եւ ըստ իւրում իսկ յօրինողի անունն կոչի Յօհաննէս պատմադիր. սկիզբն առնէ սա ի ծննդոցն Յարեթի եւ ի Հայկայ նախնոյն մերմէ համառօտ եւ քաղցրբարան ոճիւ եւ հասուցանէ յիւր ժամանակն եւ ի վախճանն իսկ ՅՀԹ (379) թուականն մեր, իսկ ի բարձմանէ թաղաւորութեան աղլիս մերոյ եւ այսր մանաւանդ զգործանալոյ աղլին իսմայէլեան եւ զանցից եւ զաղլիցն զոր անցուցին նոքա ընդ աշխարհս եւ ընդ աղլս հայոց, սակաւ ինչ հետամտելով պատմէ մորմոքական բանիւք եւ կսկծալի ոճիւ, վիպասանելով ընդ նոսին, նաեւ զորմանց բարեպատեհ զիպուածոց աղլիս մերոյ՝ զթաղաւորութենէնց ցեղին Բագրատունեաց եւ զայլոց այսպիսեաց:

Ա. ա. 1. 2ա.

ա) Բուն պատմութիւնը կը սկսի 2ա. Յառաջարանով մը որու վերնադիրն է.

«Յովհաննէս Հայոց Կարծողիկոսի յառաջարան պատմութեան»։ — Ահաւասիկ մեր ունեցած երեք ձեռագիրներէն քանի մը համեմատութիւններ իմինեան տպագրին ՀՆո (Մոսկուա 1853) Տպ. ի Յառաջարանէն. Ա) էջ 3, տող 4. յիւրում = 2. Թիւ 74, էջ 1. իւրում։ — Բ) Տպ. ն. տ. ի բաց = Թիւ 74 ի բաց բաց (աւելորդ)։ — Գ) Տպ. ի ն. տպ. ի միանգամայն բառը կը պակսի Թիւ 73ի մէջ (տ. թղ. 2ա)։ — Դ) Տպ. տ. 5. զյաւէտ = Թիւ 74. յաւէտ։ — Ե) Տպ. տ. 6. յԱստուծոյ = 2. Թիւ 74. Աստուծոյ։ — Զ) Տպ. ն. տ. եւ չափաւոր = Թիւ 74 եւ չունի. զեղեցիկ չափաւոր։ Է) Տպ. տ. 7. ի փոքունս = 2. Թիւ 73. չունի մուլտիպլիկացի փոքունս։ — Ը) Տպ. տ. 8. յեղանակացս = Թիւ 74. յեղանակաց։ — Թ) Տպ. տ. 10. վէպս յարմարել = Թիւ 72, 73, 74. վէպս մեզ յարմարել։ — Ժ) Տպ. ա. ի հոլորդ անտի = Թիւ 72 եւ 74. հոլորդ անտի. Թիւ 73. անտի հոլորդ։ — ԺԱ) Տպ. տ. 11. մատակարարեալ = Թիւ 73 մատակարարու։ — ԺԲ) Տպ. տ. 16 = Թիւ 73. պատկանաւորեցան։ — ԺԳ) Տպ. 17. պատմութիւնս = Թիւ 73, պատմութիւնս. եւայլն։

— Տպ. էջ 88. 11րդ տողին սկսեալ մեր 3 ձեռագրերու տարբերութիւնները. Ա) Տպ. տ. 11. հաւաստապէս = Թիւ 73. թղ.

53ա. Հաւաստարայէս: — Բ) Տպ. տ. 12. ամենեւեւն = թիւ 72. էջ 144. ամենեւին: — Գ) Տպ. տ. 13. քստ հայրենի = թիւ 72, 74, (94 էջ), 773. զհայրենի: — Դ) Տպ. տ. 14. սիրենթաց = թիւ 73 սէրենթաց: — Ե) Տպ. տ. 18. ոսկէհուռ = թիւ 72, 73, 74. ոսկէհուռ: — 2) Ն. տ. րմպակս = թիւ 74. րմպանակս: — Է) Տպ. տ. 22. սիրոյ միակամութիւն = թիւ 73. միարանութիւն = թիւ 74. գրոյ միակամութեան: — Ը) Տպ. տ. 24. զկապ միարանութեան սիրոյ = թիւ 74. զկապ սիրոյ միարանութեան: — Թ) Տպ. տ. 28. պատերազմողաց = թիւ 73. պատերազմաց: — Ժ) Տպ. տ. 30. Ռոտոկայ = թիւ 72. Ռոտոկաց. թիւ 73. Ռոտոկաց. թիւ 74. Ռոտակաց: — ԺԱ) Տպ. տ. 31. «Եւ մինչչեւ մերձեալ հասեալ էր» = թիւ 72. մերձեւ. թիւ 73. Եւ մինչ. թիւ 74. «Եւ մինչչեւ էր...»: — ԺԲ) Տպ. էջ 89. տ. 2. ընդ զենիդ = թիւ 74. 95. ընդ զենիդ. Եւն.:

բ) Այս ձեռագրերու համեմատութիւնը տպագրին հետ կը ցուցնէ թէ մեր ձեռագրերէն Եւ ոչ մէկը տպագրէն բացարձակ առաւելութիւն ունի իր ընտիր ընթերցումներով, սակայն Եւ այնպէս տեղ տեղ կարող են սրբազրել դաշն: Տպագրին ամէնէն հաւատարմ է մօտ կը մնայ թիւ 72, ապա 73 Եւ 74. Թէպէտեւ վերջնոյս սխալ ընթերցումները աւելի շատ են:

գ) — Մեր թիւ 72 ունի նաեւ Յովհ. Կաթ. վերջին զլուս-յիշատակարանը «Բան ինքնուրոյն սակս յիշատակի անուան իւրոյ» — բայց վերջէն տպագրէն 6 տող պակաս ունի, Եւ կը վերջանայ բառերովս «բայց անարժանս ես եւ հեղձ ապաշուս Յովհաննէս նուաստ Կաթողիկոս հայոց աղաչեմ...» հոս կ'ընդհատի. տ. 2. 179բ. = տպ. էջ 197: Բովանդակու-

թիւներ թիւ 72-ի մէջ կարմիր մեկնով լուսանցքի մէջ կը նշանակուի առանց որոշ զլուսներու բաժնուելու Եւ տարբեր 1867-ի եր. տպ. վերնագրերէն:

դ) Պատմութիւնս հրատարակուած է Երուսաղէմ 1843-ին Եւ 1867-ին. Մոսկվա 1851 (ed. Միրտիչ Էմին): — Ճրանս թարգմ. Saint-Martin, Histoire d'Arménie p. le patriarche Jean VI, publié p. Félix Lajard, 1841:

ե) Քննութիւնք. 1) Félix Nève. a) Examen de l'histoire Jean VI le Patriarche. Louvaine 1843. Univers catholique, Dec. b) Jean Catholico et son Histoire. v. l'Arménie chrét. Louvaine, 1886, p. 317-40. 2) Dr. H. Thopdschian. Die inneren Zustände von Armenien unter Aschot I. իմ չարադրութիւնս. s. 7-10:

Նոր յիշատակարան.

ա. 1. 179բ.

«Եւ այժմ ընդօրինակեալ Եղեւ ի Կոստանդնուպոլիս քաղաք եւ ի թագն Պէկոդլու, ձեռամբ Սեբաստացի լուսաւորեալ հոգի Տ. Մկրտչի որդւոյ մանկավարժ Ստեփաննոսիս, որ իմ փոքր եղբայր ի Քրիստոս հանգուցեալ տեառն Պօղոսի հանճարաշատ բարունւոյ արժաննտիր առաջնորդի յիճակին Ամասիոյ: Ի թուոջ Փրկչին 1820, իսկ ի մերն ՌՄԿԹ Յուն-վարի իԼ յաւուր Երկուշարթի եւ ի սօնի ս. Ատովեանց Եւ Թէոդորոսի զօրավարացն»:

— Ասոր կը յաջորդէ Տ. Բարբէն Վ. ի 1897-ին զրաժ «Սուլ ինչ բանք», որ Գիրէճեանց Արմաշի վանքին ընծայած ձեռագրերուն Եւ անոնց աղահամարին կը վերաբերի (180ա-182ա):

73

ԹԻԻ 73.
ԱՆՈՒՆ Պատմութիւն Հայոց (Յովհաննէս Կաթողիկոս).
ՆԻԻԹ Սովորական բարակ քուղբ.
ԿԱԶՄ Թղթակազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ չէ. խմբաւորեմէ վը-նասուած է մամաւանդ առաջին կէսը, ուր մեյլանը քուղքը կերած է եւ արդէն ծակելը կան գրուքեան մէջ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԻ ԹՂ. 1ա. 119բ-120.

ՄԵՏՈՒԹԻՒՆ 26,5×21,8×1,2.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 21×15,8.
ԹՈՒԳԹՔ 120.
ՏՈՂՔ 27.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մելամով.
ԳԻՐ Անցման շեղագիր.
ՍԿՋՐՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք շեղագրի.
ԼՈՒՍԱՆՑԱՎԱՐՔ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆԻՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Յովհաննէս վ. Սեբաստացի.
ՍՏԱՅՈՂ
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ 1844.
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ

Ա. ա. 1. 2ա.

Վերնադիրն տես թիւ 72 Ա. «արարեալ
Տ. Յովհաննիսի...» բառերէն սկսեալ
մինչեւ վերջը այսինքն «... եւ դայրոց
այսպիսեաց»: Նման է նաեւ Յառաջաբա-
նի վերնադիրը: Պատմադրիս «Բան ինք-
նուրոյն...» Յիշատակարանը բոլորովին
կը սլակի թիւ 73-ի մէջ, հմտ. թիւ 72,
դ.: — Այս օրինակը ոչ գլուխներու բա-
ժանում ունի եւ ոչ ալ բովանդակու-
թեան համառոտադրութիւն: — Ինչպէս
թիւ 72. թղ. 171ա. նոյնպէս եւ թիւ 73.

Կնիթ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ Տ. Եփրեմ Ծ. Վ. ի վա-
նահայրութեան օրով նուիրուած Ար-
մաշի վանքին Տ. Պօղոս արքեպ. պա-
տրիարքէն 1867-ին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

116ա. տպագրի նման ունին «Բիւրականի»
կոտորածի թուականը, այսինքն «Երեք
հարիւր Երեսուն եւ Երկու թուականու-
թեանն թորդմեան եւ ահեկի ամսոյ որ
օր ժ (10) էր». տպագրութիւնք եւ քննադ.
տես թիւ 72. դ եւ է:

Յիշատակարան.

ա. 1. 119ա.

Յիշեցէք... զիս զնուստ զՅովհաննէս
վարդապետս Սեբաստացի, յամի Տեառն
1844, յԱպրիլի 5. (գրեւել):

74

ԹԻՒ 74.

ԱՆՈՒՆ Պատմութիւն Հայոց (Յովհաննէս
Կաթողիկոսի).

Նիւիթ Սովորական քաղթ.

ԿԱԶՄ Թղթակագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Վերջէն քերի.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. էջ 145-6.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 20,5×17×1,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 16,7×12,7.

ԹՈՒՂԹԻ 146.

ՏՈՂԻ 29.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեղանով.

ԳԻՐ Հին շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱԹԻ Մեծատ. շեղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Պօղոս Յակոբեան.

ՍՏԱՅՈՂ. Պօղոս վարդապետ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1809.

ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս, Ղալաթա, Ս. Լուսաւո-
րիչ եկեղեցի.

ԾԱՂԿՈՂ

Կնիթ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ Նուէր Տ. Ստեփաննոս
արքեպիսկոպոս Արմաշի վանահօր
1829-ին (ա²).

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Թղ. 1.

«Պատմութիւն... այլոց այսպիսեաց».
տե՛ս թիւ 72. Ա. շարունակութիւնք «Գա-
ղափարեալ ի Պօղոսէ Յակօբեան եւ Պուր-
սայու առաջնորդ զերափայլ եւ Երջան-
կաշնորհ Պօղոս վարդապետի սպասաւորէ,
որ ի Ղալաթիա. Լուսաւորիչ ա. Եկեղեց-
ւոյ, յամի Տեառն, 1809, Հոկտ. 9»:

— Յառաջարան ունի. տես 1ա. — դը-
լուխներու բաժանում չունի. — վերջէն
թերի է, այսինքն կ'աւարտի Երջանկի առ-
ժամը. «Եւ դիկն նորուն Սահակայ Սիւ-
նեաց տեսն զԵրեւեալ յամրոցէ» բառե-
րով. տես տպ. էջ 132: Զեղադրիս ընթեր-
ցումներու որպիսութեան, բնագրի հրա-
տարակութեան եւ քննադատութեանց մա-
սին տե՛ս թիւ 72. Ա. ա-ե:

Թիի 75.

ԱնՈՒՆ «Ողբ եղևսիրոյ» (Ն. Շնորհալի)
եւ «Պատմութիւն Ռուբինեաց ազգին»
(Վահրամ Վ.) եւայլն.

Նիիթ Սովորական կապոյտ թուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ աննշան քանդակներով.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղտոտած, բայց ընթեռ-
նքի.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. էջ 176-9. 148ա. 149ա.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 17×11×2,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն 14×4.

ԹՈՒՂԹՔ 90.

ՏՈՂՔ 25.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեղանով.

ԳԻՐ Հին շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք շեղագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Ընծայեալ 1828-ին Թա-
դէոս Վ. Նիկովիդացիէն (բ²).

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 1.

էջ 1-82. Ողբ եղևսիրոյ. տե'ս թիւ 6. Ե.
Լ. թիւ 9. Դ. ա. — Ասոր շարունակու-
թիւնը «նորոյ...» տե'ս ա. այս ձևագրի
մէջ, էջ 83:

Բ. ա. 2. 84.

Պատմութիւն Ռուբինեանց ազգին, ո-
տանաւորեալ ի Վահրամայ վարդապետէ
Հայոց զոր զրեաց Հրամանաւ Երկրորդ
Լեւոնի արքային Կիլիկիացոց. «Տէր Ներ-
սիս...» տե'ս թիւ 6, 2: Զեռագրիս մէջ

պատմութիւնս կը բռնէ էջ 84-143: ա)
Ասոր յաջորդող առակները էջ 144-8, տե'ս
թիւ 6. 2. ա. եւ է: — էջ 149 դարձեալ
«նորոյ բանի...» (տ. թիւ 6. Ե. ա) —
Լ. 150, ներքողեան կենսատու խաչին.
տե'ս թիւ 6. ԺԹ. Լ. թիւ 9. Գ: Ներքողեա-
նըս կը զրաւէ Զեռագրիս էջ 150-175:

— Զեռագրիս թէպէտ Լ. նոր, բայց շատ
րնտիր ընթերցումներ ունի եւ ոտանաւորի
Հատած (cesure)ներն ալ կանոնաւորա-
բար նշանակուած են:

Կարող մը էջերուն վրայ կան աննշան
զրութիւններ:

Թիի 76.

ԱՆՈՒՆ Քարոզագիրք (Սիմէոն Կաթ.ի).

Նիիթ Կապոյտ սովորական թուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խոնաւութեան քիչ վնաս-

ուած.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-դ. էբ. ըա. 610-629.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 21,5×17,5×7,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասիւն. 17×11,2.

ԹՈՒՂԹՔ 455.

ՏՈՂՔ 29.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեղանով.

ԳԻՐ Հին շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք շեղագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ. Աւետման պատկեր մը
կայ ը². սեւ մեղանով: 630. Քարոզչի
մը պատկերը, վարդապետ կամ եպս-
մը գլխուն վեղար, աստիճանով աւե-
լի բարձր հոգեւորական մը նստած
աթոռի վրայ, 3 քանոնայ գլուխնե-
րուն վրայ քազ, անոր առջեւ եւ ա-
սոնց առջեւ ալ 3 տիրացու.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. է¹. քաւական գեղեցիկ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Սիմէոն Վ. Երեւանցի.

ՍՏԱՑՈՂ. Գրիչը.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ 1758.

ՏԵՂԻ Կ. ՊԱՆԻՍ.
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. ե՛.

Յառաջարանութիւն եւ առ աղղեցութիւն ինչ յաղապ առաջիկայ քարոզչութեան ի հեղինակէն արարեցեալ «Առատապարհուն Աստուած» որ ի ստեղծանէն...»: — Այս յառաջարանի մէջ հեղինակը իր պիւրքը կը նուիրէ Ս. Աստուածածնին, Միածնին, Ս. Էջմիածնայ տաճարին եւ միաբանութեան: Յառաջարանը կը վերջնայաբանուի. «Ողջ լերուք ի տէր ի Սիւսնէ ապարդիւն վարդապետէ Երեւանցոյ եւ ի պաշտօնէն ս. Էջմիածնի ի մեծ քաղաքն Կ. Պոլսի ի գործս նուիրակութեան ի ՌՄԷ (1758) թուոյն մերում: Գիրք քարոզից ժողովեցեալ ի զրոյց աստուածայնոց, եւ լուսաւոր բանից ս. վարդապետաց յուսմանէ Սիւսնէ Երեւանցոյ յանարդիւն վարդապետէ ի պաշտօնեայն ս. Էջմիածնի եւ ի յօլուտ մանկանց եկեղեցոյ» (զ²): Էջ 1. Կը սկսին քարոզները «ի յատեմքն

հրեշտակապետին առ Կոյսն Մարիամ»-ով եւ կը վերջանան էջ 600: Վերջինն է «Քարոզ ի բարեաւ կացէք որ յաւարտ զործոյն...»: Էջ 601. «ցանկ քարոզչութեան ի հեղինակէն» (601-9):

— Էջ. 631-էջ. 636. Կը սկսի քարոզապարհ երկրորդ մասը, զոր հեղինակը կաթողիկոս եղած ատեն գրած է. — «Նախկին վանքէն ետքը (630-6), կը սկսի բուն քարոզը էջ 636. քարոզ ի բանն Դասթի որ առէ, Աստուած զհիմունն էարկ...», ուր հայոց ազգի եւ ս. Էջմիածնի մասին ալ կը խօսուի: Հեղինակը իր աղբիւրներուն մէջ «արտաքին փոխառութեան» ալ կը յիշէ: Այս քարոզը կը զրաւէ էջ 631-810: Չորս բնարանի վրայ կը խօսի Սիւսնէի կաթ. այս մասին մէջ, մինչդեռ առաջին հատորը 106 քարոզներ կը պարունակէ:

— Ս. Գրքի վկայութիւններու տեղերը կը նշանակուին լուսանցքին վրայ: Հեղինակը քարոզներու որոշ բաժանում չունի:

77

ԹԻՒՒ 77.
ԱՆՈՒՆ ՔԱՐՈԶԳԻՐԷ (ՆԱԽԵԱՆԻ).
ՆԻՒԹ ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ԹՈՂՔ.
ԿԱԶՄ ԿԱԶԵԿԱԳՄ, ԺԱՅՐԵՐԸ ՄԻՅԱՆ ՈՍԿԵՎՈԾ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ԳԷՋ ԶԷ, ԽՈՆԵԱՆՔԵՆԷ ԱԳ՝
ԳՐԱԾ ԵՆ ՄԻՋԻՆ ՄԱՍԵՐԸ.
ՄԱԳ-ՊԱԶՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԷՅ 1-43, 759-798.
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 20,3×15,5×5,5.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԻԱՍԻՆ. 17,5×11,7.
ԹՈՒՂԹՔ 394.
ՏՈՂՔ 28.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ ՍԵՆ ՄԵԼԱՆՈՎ.
ԳԻՐ ՇԵՂԱԳԻՐ.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ ՄԵԾԱՄԱՌԲ ՇԵՂԱԳՐԻ.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԳՔ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԳ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻՉ
ՍՏԱՅՈՂ
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. ԴԱՐ).
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ «ԸՆԺԱՅԻՆԱԿ Ի ՊՈԾԱՍՏԱՅԻՆՔԻ Կ. ՊՈԼՍՅ, 1867, ՓԵՏՐ. 2-ին».

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ԷՅ 3.

ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ԱՂԵՐՍՈՎ «ԶՐՈՐՈՐ ԳՐՔԻՐ...» կը «կսի քարոզչութեան եւ կը

պարունակէ ընդամենը 59 քարոզ, վերջինն ս. Բարադի մասին: ՏՄԻ ԹԻՆ 70, 71, 14:

Թիի 78.

Անոն Սաղմոս.

Նիկիթ Կապոյտ քուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ. Կարգ մը ջնջում
բառեր գրում են աւելի ընթերցողի
ձեռով տեսակ մը քուղքերուն մա-
ծուցիկ ներմակ նիւրի վրայ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-բ. Գ². 125բ-130բ.

ՄԵՄՈՒԹԻԻՆ. 16,5×11×2,5.

ԳՐՈՒԹԻՆ Միասին. 13×3,6.

ԹՈՒՂԹՔ 133.

ՏՈՂՔ 23.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեյանով.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿՋԻՆԱՏԱՐՔ Մեծատառ շեղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԴ Գեորգ դպիր.

ՍՏԱՅՈՂ. Գրիշը.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1811.

ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐՈՒԹԻՆՔ ԹՂ. 125ա.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆՔ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆ ԹՂ.

ա) Դ¹. «Թէհիլիմ. Սաղմոս մարգարէին
Դաւթի եւ արքային Իսրայէլի ըստ բա-
ժանման հնգից գրոց սաղմոսին Երա-
յեցոց եւ ըստ գլխակարգութեան եւ տը-
նատութեան ընդգրի նոցա եւ ըստ այլոց
ինչ ինչ զանազանութեանց»:

— Այս 5 դրքերէն նշանակուած են մի-
այն Երեքը. Գիրք Ա. էջ 1. Կը սկսի «ե-
րանեալ է այրն որ ոչ զնաց...» ու: Գիրք
Գ. 58բ. սաղմոս Ասաֆայ, 2Գ. «Բայց
սակայն բարի է Իսրայէլի Աստուած...»:
Գիրք Ե. 91բ. «Գոհացարուք գտեառնէ դի-
բարի է...»:

— Գաղափար մը տալու համար թէ
ինչքան իրաւացի են վերոյիշեալ գլխա-
կարգութեան խօսքերը առաջ կը բերենք
ա. սաղմոսը. «Երանեալ այրն (Կ. Պօլսոյ
հրատ. 1895, այր) որ ոչ զնաց ի խոր-
հորդ (տպ. խորհուրդ) ամպարչտաց եւ
ի ճանապարհի մեղաւորաց (տպ. ունի +
նա) ոչ Եկաց եւ ի բազմակամի (տպ. յա-
թոռս) կատակողաց (տպ. ժամտից) ոչ
նստաւ, այլ յօրէնս տեսոն է (տպ. Են)
կամք նորա, եւ յօրէնս նորա խորհի (տպ.
խորհեցի) ի տուէ եւ ի գիշերի: (Եւ է
(տպ. եղիցի եւ + նա) որպէս ծառ (+ ոք
տպ.) տնկեալ (+ տպ. է) ի վտակս ջուրց
(տպ. ի գնացս), որ զպտուղ իւր տայ ի

ժամանակի իւրում (տպ. ի ժամուացէ)
և տերեւ նորա ո՛չ քափի (մի՛ թափեացի)]
Եւ զամենայն զոր ինչ արտոցէ յաջողեա-
ցի: Ոչ այսպէս են անպարիտքն (տպ.
ստոր. ն չունի. ընդհէ. աւելի ունի «եւ
ո՛չ այնպէս»), այլ որպէս մղեզ (տպ. զփո-
շի) զոր հոսէ հողմ (տպ. աւելորդ ունի
«ի վերայ երեսաց երկրի»): Վասն այսո-
րիկ ոչ յարիցեն ամպարիչտք ի դատա-
տան եւ (տպ. աւելորդ «ոչ») մեղաւորք
ի ժողով (ի խորհուրդս, տպ.) արդա-
րոց: Քանզի ճանաչէ տէր զճանապարհ
(տպ. զճանապարհս) արդարոց, եւ (տպ.
չունի եւ) ճանապարհ (տպ. ճանապարհք)
ամպարչտաց կորիցէ (տպ. կորիցեն):

— Թէ ինչքան մօտ է ձեռագիրը երբա-
յական ընդգրին պարզ համեմատութիւն
մը ցոյց կու տայ այդ: Սաղմոսարանս լր-
բու է այսինքն կը պարունակէ 150 սաղ-
մոսներ:

Յիշատակարան.

ա. 1. 125ա.

Աւարտեցաւ ի թուականին ՌՄԿ ի Մա-
յիսի 25, ձեռամբ Գեորգայ մշականուն
ղպրի ի քաղաքին Բիւղանդիոնի:

Թի՛ի 79.
ԱնՈՒՆ Քարոզագիրք (Կարապետ արքեպ.
պոլսեցւոյ).
ՆիիԹ Սովորական քուղը.
ԿԱԶՄ Թղթակագմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Ազէկ, խոնաուրքնէ քիչ
ազդուած է.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. Խ. էջ. 4. 649-52.
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 22×17×4,7.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասուն, 18×13.
ԹՈՒՂԹՔ 328.
ՏՈՂՔ 26.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ ՍԵՒ ՄԵԼԱՆՈՎ.
ԳԻՐ Շեղագիր.

Յիշատակարան հեղինակի.

Թղ. ք¹.

Տարեկան քարոզք, հաւաքեալ ի *
դրոց եւ ի մատենից ս. եւ ի մատուռն վար-
դապետաց: Հատոր առաջին աշխատա-
սիրութեամբ Տ. Կարապետի արքեպիսկո-
պոսի Կ. Պոլսեցւոյ ի հայրապետութեան
Մայր Աթոռոյն մերոյ Ս. Էջմիածնի Տ.
Ներսիսի սրբազան Կաթողիկոսի Ամենայն
Հայոց. ի պատրիարքութեան ս. Աթոռոյն
ճրուսագէտի Տ. Կիրակոսի արքեպիսկո-
պոսի եւ ի պատրիարքութեան Կ. Պոլսոյ
Տ. Յակոբայ արքեպիսկոպոսի, յամի Տ.
1851 եւ ի մերումս ՌՅ:

Խ. 1. 1.

— Քարոզգիրքս ունի յառաջարան-
յիշատակարան մը, էջ 1. որը «Ճկե-
ղեցի բանական զեղեցիկ իմն...» բառե-
րով կը սկսի եւ ուր ի միջի այլոց կ'ըսուի
էջ 2. «Այլ իբրեւ ըստ յաջելոյ (Կ. յաջո-
յելոյ) տեառն շնորհեցաւ ինձ աղատու-
թիւն ի պատրիարդական ծանրարեռն
պաշտամանէ յամի Տեառն 1831 եւ Սեպտ.
10 եւ կալ յանդորբու ի տնակն իմ ի հրի-
սուպոյիս ընդ հովանեաւ ս. Ոսկի չքնադ
եկեղեցւոյ, ժամանակ առ ժամանակ յա-
ռաջնոց անտի ի հատընտիր զրուածոց ի-
մոց ի մի հաւաքեալ հոգացայ յարմարել
դայս տարեկան քարոզս թուով հարիւր
տասն եւ հինգ եւ ի յաւելուածոց սորա
յարմարեցի զմիւս այլ հատոր քարոզս
կիրակէից, զի մի ի կորուստ մատնեա-
ցին հատուկսիր զրութիւնք իմ: Նա զի

ՍԿՋԲՆԱՏԱՌՔ Մեծաւառք շեղագրի.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՐ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Եփրեմ վարդապետ Պրուսացի.
ՍՏԱՑՈՂ Գրիշը.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1851.

ՏԵՂԻ Արմաշ, Ս. Աստուածածին.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ. 4. 639. Եփրեմ վարդապետ.

ՅԻՇԱՏԱԿԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 1. ք¹.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԲՈՎԱՆՂԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

սովաւ խրախոյս յորդորանաց ընձեռնացի
իմաստապետ քարոզչաց՝ զվախելուչ ա-
տենախօսութիւնս իւրեանց ի զիր արձա-
նացուցանել յօգուտ այլոց: Քանզի դոս-
նին յազգի մերում վարդապետք որք ան-
ձեռնհաս եւ յաղազս աղքատութեան իւր-
եանց ստանալ զղանազան զրեանս վարդա-
պետականս եւ ի նոցունց յարմարել զքա-
րոզս ըստ աւուրն պատշաճի եւ առնա-
րանել յեկեղեցի սուրբ, այլ ստանալ զմին
ի յարմարեալ քարոզապրոցն՝ դիւրին եւս
է, միայն զըջաւ իւրեանց օրինակեալ, ո-
րով օգտեցնին եւ ինքեանք եւ ունկնդիրք
իւրեանց...»:

— Էջ 5. կը սկսի բուն քարոզգիրքը «Կա-
ղանդի, խոկումն մահուան»ով, եւ կը շա-
րունակուի ծննդեան եւ յաջորդող տօնե-
րու յարմար քարոզներով մինչեւ տար-
ուան վերջը: Վերջին 115-րդ քարոզին
վերնագիրն է «Կիրակի պատահեալ ի մէջ
աւազ տօնից», — էջ 633. Որդւոցն որոտ-
ման եւ Պետրոսի եւ Պօղոսի քարոզներէն
ետքը: — Հեղինակը սովորութիւն ունի
իր քարոզները անոնց բովանդակութեան
համաձայն մասերու բաժնելու: Ինչոր ազ-
րիւրներուն մէջ կը յիշուին բաց ի եկե-
ղեցական հայրերէն, նաեւ օտար փիլի-
սոփաներէն վկայութիւններ: Տ. Կարա-
պետ պատրիարքը կարելի է նախնանին
հետեւող համարել:

— Էջ 641-8. ցանկ զրբոյս.

Խ. 2. 640.

Անհուն ողորմութեամբն Աստուծոյ լրա-
ցեալ ուսարեցաւ զիրքս այս տարեկան
քարոզից ձեռամբ սպարդիւն ծառայի

ծառայիցդ Աստուծոյ նուստտ եփրեմ
վարդապետի պրուսացւոյ Յարութիւնեան

ընդ միաբանի Արմաշու Զարխափան ս.
Աստուածածնի հրաշալի վանաց . . . :

80

Թիւի 80.
ԱՆՈՒՆ ՔՐՈՆՈՒՔԻՆԸ ի վերայ վիճակի ըն-
կերութեան (Յրանկիսկոս Սուսվիէ) .
Նիւթ քուզք .
ԿԱԶՄ Կաշեկազմ .
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ, խոնաւութենէ ազ-
դուած է .
ԼՐԱԳՊԱՀՊ .
ԴԱՏԱՐԿ Էջ 180-192 .
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 21,5×15,5×2 .
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին, 15,2×12 .
ԹՈՒՂԹՔ 96 .
ՏՈՂՔ 23 .
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեկնով .
ԳԻՐ Շեղագիր .
ՍԱԶԲԱՆՍԱՌՔ Մեծատառ շեղագրի .

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳ ԹՂ .
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԳ ԹՂ .
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ .
ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ ԹՂ .
ԳՐԻՉ Յովհաննէս դպիր Պրուսացի .
ՍՏԱՑՈՂ Արմաշի վանքը (վանահայր
Ստեփաննոս Արքեպս.) .
ԿԱԶՄՈՂ .
ԺԱՄԱՆԱԿ 1827 .
ՏԵՂԻ Արմաշի վանքը .
ԾԱՂԿՈՂ .
ԿՆԻՔ ԹՂ .
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ .
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 1827-ին նուիրուած Ար-
մաշի վանքին Տ. Ստեփաննոս արքե-
պիսկոպոսէն (վանահ. վ.) .
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ .

Էջ 1 .

«Քննութիւնք ի վերայ վիճակի ընկե-
րութեան եւ լեզուի եւ ի վերայ նպաս-
տից նոցա առ ի ծանօթութիւնս մարդ-
կան, զործ Յրանկիսկոս Սուսվի
ակաւաւոր իմաստասիրի յիտալական
բարբառ եւ թարգմանեալ ի մերս եւ ծա-
նօթարանութեամբք յերկրեալ ի Յով-
հաննէս դպրէ պրուսացւոյ Տ. Կարապե-
տեան՝ դասատու վարժապետէ ի ս. վանսն
Արմաշու, նուէր ընծայեալ ուսումնասէր
միարանութեան նոյն ս. ուխտին ի յԱր-
մաշ ի Յուլիսի 9, 1827» :

— Հեղինակը իր յառաջարանին մէջ էջ
1-4 ի միջի ալրոց կ'ըսէ. «Յորոց (յիմաս-
տասիրական զիտութեանց) զրանականն
արհեստ թարգմանեաց բարեացապարտ է .
Արսէն վ. Անքիմոսեան ի Միքսարեան
ուխտէն եւ զբարոյականն եւ զբնադան-
ցութիւն մեք երկասիրեցաք, ընդ որս եւ
սա միակեցեալ՝ լինին իբրեւ քառահատոր
իմաստասիրական գրութիւնք Սոսվի:
Ինչ մի միայն է որ ըստ իմ բանի թերի
կացուցանէ զիմաստասիրական զննու-
թիւնս Լարոպական իմաստասիրաց ան-

զկտ եղևոց հայկական դպրութեան, իբր
դի գոլով սորա լեզու աղամային, որպէս
բազումք եւ ի նոցին իմաստասիրաց եւ ի
հնազորաց հաստատեն կամ դոնէ լեզու
հնազոյն հաստեալ ի բարեյական խոն-
նախօսութեանն, որպէս համարին ոմանք,
հիմն զննութեան զսա ունելի էր իւրեանց
ճառին, իսկ սոքա զլատին, զիտալացի,
դոյն, եւ զքրքալական բարբառս առնուն
իւրեանց հիմն որ առ այս թուի տարա-
ղէպ» :

— Թարգմանիչը կը խոստանայ հեղի-
նակի այս տեսակէտէն ունեցած թերին
յրացնել եւ կը կատարէ իր խոստումը վե-
րոյիշեալ լեզուներով յիշատակուած բա-
ռերուն քով զնկուով անոնց հայերէնն ու
տաճկերէնը : — էջ 5. Հեղինակի յառա-
ջարանը : — էջ 10. կը սկսի բուն քննու-
թիւնը. «Քննութիւնք բնական հաստա-
տութեան ընկերութեան եւ լեզուի եւ օ-
գուտ սոցա ի մարդկային ճանաչմունս»
(10-125) : — Ապա ծանօթութիւնք թարգ-
մանչին. 126-179, ուր զրուած է նաեւ .
«Վախճան սորա ի 17 Յուլիսի յամին 1827,
ի ս. վանս Արմաշու» :

Թիի 81.

Անոնի «Անտառ նորագոյն մտածմանց»
կամ «Սէր Աստուծոյ» (Ալէքսանդր

Գալամաթ(թօ(եւ այլն.

Նիիթ Սովորական բուղբ.

ԿԱԶՄ Թղթակազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղէկ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. էջ 243-6.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 21,3×16×3.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Միասին, 16×10,5.

ԹՈՒՂԹԻ 123.

ՏՈՂԻ 22.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Սեւ մեյանով.

ԳԻՐ Նոր նստրգիր.

ՍԻԶԲՆԱՏԱԹԻ Մեծատառք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Գրիգոր Վ. Պօլսեցի.

ՍՏԱՅՈՂ Գրիշը.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1824.

ՏԵՂԻ Արմաշ.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻԲ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻԻՆԻ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻԻՆԻ «Նուէր 1834-ին Գրի-
գոր Վ. Ալեմտաղցիէն ի պատրիար-
զութեան Տ. Ստեփաննոսի».

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻԻՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 1.

«Գրիգոր, անտառ նորագոյն մտածմանց»
եւայլն, մինչեւ «յամի Տ. 1741» տե՛ս թիւ
56. ապա կը շարունակուի. «Գաղափար-
եալ յամի Տեառն 1824 ի վանքս Արմաշու
(եւ յՕդոստ. 12) միարան նուաստ Գրի-
գորի Վ.ի Պօլսեցւոյ դեբձակ Համբար-
ձումեան»։ — Բուն գիրքը կը սկսի. էջ
3. «Վասն սիրոյն Աստուծոյ» ա. գլխով.
եւ կը վերջանայ 68-րդ գլխով (290-293),
որուն վերնագիրն է «Վասն աղօթելոյն եւ
բրտնելոյն Տեառն»։ — Ասոր կը յաջորդէ
«Յանկ զլիսոց մատենիս» էջ 293-6։ Վեր-
ջին էջի վրայ զրուած է. «Աւարտեցաւ
հոգեւից գիրքս Սէր Աստուծոյ ի փառս
որհնելոյն Աստուծոյ ի զիտողութեան
զիւղիս Արմաշու, ընդ հովանեաւ մեծա-
հրաշ ամենօրհնեալ Զարիսափան Ս. Աստ-
ուածածնի վանուց ի խուցն յամի (1)824
եւ Հոկտ. 2 ի Գրիգոր Վ. Պօլսեցւոց...»։

— Տե՛ս թիւ 56 եւ 82։

Բ. ա. X. 297.

Կտակ է չարչարանաց. «Զեղ ասեմ ձեղ
ասեմ ո՛վ հարբ իմ եւ եղրարբ իմ ընդ Ե-
րեմիայ մարդարէին... (320) օրհնեալ է
աւանդումն ամենօրհնեալ հոգւոյ Տեա-
ռն»։ — էջ 307. Թիսուսի ողբը «ո՛ւր եւ
մայր իմ քաղցրիկ ցանկալի» եւայլն 7
հատ «ո՛ւր ես»։

— էջ 313. Մարիամի ողբը, «ո՛ւր եւ
որդեակ լոյս աչաց իմոց», ի հատ ո՛ւր եւ
ո՛վ»-երով — եւ էջ 318. դարձեալ Մա-
րիամին «Այ իմ Յիսուս հոգի որդի», 7
հատ «Այ»-երով։

Գ. ա. XI. 321.

Կտակ սոսկալի եւ սարսափելի չարչարա-
նաց Տ. մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի Բրիս-
տոսի. «Ո՛վ օր դառնութեան եւ սղոյ, ո՛վ
դիչեր կսկծալի եւ ողբալի... (342) զմեղ
ի տանջանաց եւ արժանի արասցէ երկնից
յարբայութիւնն ամէն»։ — Ասոր մէջ ալ
կը կրկնուին վերոյիշեալ ողբերը։

Թիի 82.

Անոնի Անտառ նորագոյն մտածմանց
(Ալէքսանդր Գալամաթօ).

Նիիթ Թուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ չէ. բուղբերու վերե-
ւի մասերը խոնաւութեան վնասուած

եւ եւ տեղ տեղ ամբողջութեան դարձած
եւ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-բ. գ՛. 651-4.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 22,5×16,5×6,5.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Միասին. 18,2×11,2.

ԹՈՒՂԹԻ 327.

ՏՈՂԻՔ 35.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ ՍԵՆ մեկանով.

ԳԻՐ Հին շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառ երկաթագիրք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳՔ ԹՔ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ

Էջ Գ՛.

Անտառ նորայրոյն մտածմանց ևւայն տե՛ս թիւ 17, 18, 56. հմտտ. թիւ 81: Այս ձեռագրի առաջին գլուխին վերնագիրն է «Սէրն Աստուծոյ զէպ առ մարդրն. կամ Յաղագս մեծի սիրոյն զոր Տէր Աստուած մեր միշտ ունեցաւ զէպ առ մարդն»: Այս գլուխը կը սկսի բառերովս. «Ամենակարօղն Աստուած ի յաւիտենից սահմանեալ առ ի ստեղծել զմարդն...»: Զեռագիրս ունի 73 գլուխ, այսպիսով միւս բոլոր օրինակներէն աւելի գլուխներ ունի և բովանդակութեամբ ալ տարբեր է

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).

ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս (?).

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ. Գ՛. 636. Քրիստոսի ծառայ Ըստեփաննոս (արքեպ. -պատր.).

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Զեռագիրս նուիրուած է Տ. Բաբգէն վ. ի յորդորով Գիրէն-ճեան ընտանիքէն, 1897-ին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

անոնցմէ: Վերջին գլուխին վերնագիրն է «Յաղագս աշխատահոծի ճանապարհին՝ յոր խաչն ի յուսն զնաց Քրիստոս Տէրն ևւ յաղագս հանգիպման Մարիամու Կուսին ցաւաղնոյ...»: — Վերնագիրներու մէջ ալ տարբերութիւններ կան, այսպէս օր. 69-րդ գլուխին վերնագիրն է (համայ. թիւ 81-ի 68-ին). «Յաղագս ուշաթափութեան ևւ աղօթելոյն եւ աղօթելոյն Տեառն մերոյ ի պարտիղին եւ քրտնարեանն որ կրեաց անդ» (էջ 612):

Զեռագիրս վերջը կան 2 ցանկեր, էջ 637-9. «ցանկ գլխոց զրգոյս յայսմիկ» ևւ 640-50. «ցանկ զրգոյս այրուրենի»:

83

ԹԻԻ 83.

ԱՆՈՒՆ Բանգ ոսկեակամֆ (Յակոբ վօռանիս).

ՆԻԻԹ Սովորական քուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խոնավութեան վնասուած, լաւ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-դ՛. ե՛. էջ 1129-35. 1060.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 20,5×15×4.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 15,6×10,4.

ԹՈՒՂԹՔ 265.

ՏՈՂԻՔ 25.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ ՍԵՆ մեկանով.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳՔ ԹՔ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ. ե՛. տպ. պատկեր Մարիամ Աստուածածնի.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Թաղեոս վ. Անդրիանապօլսեցի.

ՍՏԱՑՈՂ Գրիշը.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ. ա՛. տանկ. լեզուով (եղծեալ).

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Ընծայեալ 1867-ին Արմաշի վանքին, եփեմ վ. ի վանահայրութեան օրով (դ՛).

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Բանք ոսկեականք-ի Բ. հատորն է ձեռագիրս ևւ այս պատճառով կը սկսի էջ 617-ով ևւ 6-րդ կիւրակէի «Բան առաջին. յորում առ կատարեալ արդարութիւնն

հրաւիրէ զմեզ Քրիստոս...», կամ 100-րդ գլխով ևւ կը շարունակուի մինչեւ 159 գլուխ (էջ 1027-31). «որպէս ի յաշխարհի ոչինչ յազումն, ի դժոխս մշտնջենաւոր

սով» : — Յանկ զլխոց 1035-58. և Ընդար-
ձակ ցանկ մատենիս վասն բազմաց իրաց
որք գտանին ի սմա 1061-1128 :

Յիշատակարան .

ա . 1 . 1059 . Բանգ ոսկեակամֆ գրգոյս
պակաս տեղիքն քանի ինչ տետր ի յըն-
տիր օրինակէ ընդօրինակեալ լրացաւ և
ի վերջոյ ընդարձակ ցանկն ևս ուրիշ օ-

րինակէ զազափարեալ աստ ետաւ ան-
խոնջ երկասիրութեամբ և ի յերկուս հա-
տորս տրոհեալ կաղմկեալ ի զլուրսթիւն
ընթերցողաց և ի վայելս անձին Տ . Թա-
ղէսի վ . ի անտրիանուպօլսեցոյ , ձեռ-
նասուն հարպատի Տ . Պօղոս արքեպ . ի
անդրիանուպօլսեցոյ և ս . սլատրիարքի
մեծի Կ . Պօլսոյ : Տէս թիւ 60 , 67 , 69 , 83 :

— էջ 1136 աննշան քանի մը տող գրու-
թիւն :

84

Թիի 84 .

Անոին Հոգեքանութիւն (Ստաւէի քարգ-
մանութիւն իտալերէնէն Յովհաննէս
Պատուելի Չամուրեանի կողմէ) .

Նիիթ Սովորական քուղք .

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ .

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Քիչ մը ազտութեամբ եւ խո-
նաւութեամբ վնասուած .

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ .

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ . ա' . ԲՊ . էջ 416 .

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ . 21,5×15,8×3,5 .

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին . 15×12 .

ԹՈՒՂԹՔ 210 .

ՏՈՂՔ 23 .

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեյանով .

ԳԻՐ Շեղագիր .

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք .

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՔ .

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԴ ԹՂ .

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ .

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ .

ԳՐԻԶ Յովհաննէս Պատուելի Տ . Կարա-
պետեան Չամուրեան .

ՍՏԱՑՈՂ

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1827 .

ՏԵՂԻ Արմաշ .

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ .

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ .

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Տ . Ստեփաննոս վանա-
հայր առաջնորդէն նուիրուած Ար-
մաշի վանքին , 1829-ին .

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ .

էջ ԲՊ .

Հոգեքանութիւն Ֆրանկեսկոսի Ստա-
ւէի փոխեաց ի հայ յիտալական բնա-
գրէն զերիմաստ Յօհաննէս Պատուելի Տ .
Կարապետեան Չամուրեանց յամի Տ .
1827 , Յուլիս 1 . ի վանս Չարխափան Ս .
Աստուածածնի յԱրմաշ :

— Կը սկսի նախերգանքով մը էջ 1 .

«Բնադանցութիւն մեծապէս զՀետ էին . . .»

— էջ 6 . Կը սկսի բուն զիրքը «Բնադան-
ցութիւն մասն ա .» վերնագրով : — 414-5
կայ «նախագիտելիք» մը , որ թերի կը
մնայ , և տեսակ մը բովանդակութեան
ցանկ կ'ուղէ ըլլալ :

85

Թիի 85 .

Անոին Օրինակք հրահանգաց բարուց
(Ֆրանկիսկոս Ստաւի . քարգմանիչ
Յովհաննէս Պպիր Տ . Կարապետեան) .

Նիիթ Սովորական քուղք .

ԿԱԶՄ Թղթակազմ .

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խոնաւութեամբ ազդուած ,
եւ ազտութեամբ .

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ .

ԴԱՏԱՐԿ էջ 168 , 170-6 .

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ . 22 ×15,5×1,5 .

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին , 14,5×12 .

ԹՈՒՂԹՔ 88 .

ՏՈՂՔ . 23 .

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեյանով .

ԳԻՐ Շեղագիր .

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք.
 ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՔ.
 ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
 ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
 ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
 ԳՐԻԶ
 ՍՍԱՑՈՂ.
 ԿԱԶՄՈՂ
 ԺԱՄԱՆԱԿ 1830.

ՏԵՂԻ ԱՐՄԱՀ.
 ԾԱՂԿՈՂ
 ԿՆԻՔ ԹՂ.
 ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
 ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Նուէր Յակոբ Վ.էն Տ.
 Ստեփաննոսի պատրիարքաւորեան եւ
 Նիկումիդիայ առաջնորդութեան մի-
 ջոցին (էջ 169).
 ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

էջ 1.

Օրինակք հրահանգաց բարուց, պա-
 րկայր յրնկերութենէ հայրենասիրաց՝
 որ ի Միտուլէ քաղաք աշխարհին խալիժ
 կամ Բ. հատոր Առակացն Ֆրանկիսկոս
 Սուաւէի, թարգմանեալ յիտալականէն ի
 մէրս ի Յովհաննէս դարէ Տ. Կարապե-
 տեան Պրուսացոյ ի վայելս առաքինասի-
 րաց ի 1830, Յունվ. 24, յԱտաբագար:
 — էջ 1. Աղղեցութիւն թարգմանչին: —

էջ 2. Յիշատակագիր վարուց Կարապետի
 Պէդոնեայ կոմսի եւ պատրկի Պրէշացոյ
 եւ իշխանին Սփէնայի (2-25 էջ. 1823-ի
 փարիզեան տպագրէն քաղեալ. տես էջ 1):
 — Գործս կը պարունակէ ընդամէնը 18
 առակներ: — էջ 167 «Կատարեցաւ ընդո-
 րինակութիւն առական Սուաւէի յամի Տ.
 1830 եւ ի Յունիսի 12, ի Զարիսական ս.
 Աստուածածնին հրաշլիի վանս, որ յԱր-
 մաշ»: Տէ'ս թիւ 122.

ԹԻԻ 86.
 ԱՆՈՒՆ ՏԵՆՉԱԹԻՈՆ հովուական (Մար-
 կոս Զակուտեայ).
 ՆԻԻԹ Սովորական թուղթ.
 ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.
 ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղեկ.
 ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
 ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-բ. էջ 282-8.
 ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ. 20, 5×15×2.
 ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 17×10.
 ԹՈՒՂԹՔ 146.
 ՏՈՂՔ 26.
 ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մելանով.
 ԳԻՐ Հին շեղագիր.
 ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք շեղագրի.
 ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՔ.
 ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
 ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
 ԳՐԻԶ Թովմաս սարկաւազ Կ. Պալսեցի.
 ՍՍԱՑՈՂ. Յովհաննէս սարկաւազ Խաչա-
 տուրեան Վանցի.
 ԿԱԶՄՈՂ
 ԺԱՄԱՆԱԿ 1830.
 ՏԵՂԻ
 ԾԱՂԿՈՂ
 ԿՆԻՔ ԹՂ.
 ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
 ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ «Նուէր ի գոյից հոգե-
 լոյս Տ. Ստեփաննոս արքեպ. Մազա-
 րեանի 1866 Մայիս 25-ին», (Նիկո-
 միդիայ առաջնորդ եւ Արմաշի վանա-
 ւայր).
 ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

էջ 1.

ՏԵՆՉԱԹԻՈՆ հովուական այն է ճառք
 եւ նամակք եւ շրջաբերական թուղթք
 Տ. Մարկոսի Զակուտեայ, որ նախ Ձէնէ-
 տա եւ ապա Վիշէնցա քաղաքին վերատե-
 սուչ, թարգմանեալ ի մէր բարբառ ի
 Յովհաննէ դարէ Տ. Կարապետեան Պրու-
 սացոյ ի ս. վանս Արմաշու յամսեան

Մարտի յամին 1827, ի վայելումն Տ. Կա-
 րապետի արքեպիսկոպոսի եւ սրբազան
 պատրիարկի յետին սպասաւոր վանցի
 աւազ սարկաւազ տիրացու Յովհաննիսի
 Խաչատուրեան, որ եւ օրինակեցաւ ար-
 դեամբ նորին՝ ձեռամբ թովմաս ԶԱԿԱ-
 տաւա սարկաւազի Կ. պալսեցոյ յամի
 Տեառն 1830 Յունիսի 9:
 — Բուն գիրքը կը սկսի էջ 3. «Ի նուի-

բել իւր յեպիսկոպոսական աստիճան,
ճառ Ա.» զլիսով: Ձեռագիրս կը բովան-
դակէ 12 ճառ (3-150 էջ). 6 ճառ «ի ս.

կուսանս» (էջ 150-205) և 6 թուղթ չբը-
ջարերական, զրեալ 1778-85. — ցանկ
զլիսոց զրոյս, 280-1:

87

Թիի 87.

ԱնՈհն Քարոզագիրք եւ Աղբիւր բացեալ
(Աղամալեան — Փերքումեան).

Նիիթ Սովորական Թուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ հոնաւուրեմէ քիչ վնաս-
ուած.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. էջ 424, 434-40, 558-562.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 21, 2×15×4.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Միասին. 15, 7×10, 6.

ԹՈՒՂԹՔ 281.

ՏՈՂՔ 29.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մելանով.

ԳԻՐ Նոր նորագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Կ. գ. երկարագիր, զար-
դագիր, տե՛ս էջ 1.

ՀՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՔ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ էջ 1. մատիտով գծեալ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Յովհաննէս.

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1816.

ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻԻՆՔ ԹՂ. 441.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻԻՆՔ Պօղոս պատրիարքէ նը-
ւիրուած է ձեռագիրս Արմաշի վան-
քին Տ. Եփրեմ Վ. Ի վանահայրութեան
օրով, 1867, Փետր. 2-ին (բ՛).

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻԻՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. բ՛.

Գիրք քարոզից արարեալ Հեղինակու-
թեամբ ս. զրոյց եւ մատենից եկեղեցակա-
նաց, Լեւոյն տե՛ս Թիւ 52. «Ինչեւ բա-
ռերս «ամենայն Հայոց», եւ Հմմտ. Թիւ
29 եւ 52, 57 մանաւանդ, 113:

— էջ 1-423 Քարոզագիրք. Առ. քարոզի
բնարանն է. «Վասն այսորիկ իմաստու-
թիւնն Աստուծոյ ասէ...». «ցանկ ալէս-
պէս իմաստից զրոյցս» 425-433: — Քա-
րոզները Հեղինակէն մասերու բաժնուած
են անոնց բովանդակութեան Համաձայն:

Բ. բ. 1. 441.

Աղբիւր բացեալ, որ է Համառօտ եւ Հո-

ղից մեկնութիւն Առակաց ս. Աւետարա-
նին, արարեալ ի մեծիմաստ խոհականէ
Նախիջևանցի Աղամալեան Պետրոս Վ. է,
Երբեմն Բերքումեան կոչեցելոյ, ըստ խըն-
դրոյ ս. էջմիածնի զրազիր, օչականցի Տ.
Երեմիայ արեղայի, ըստ իւրումն յիշելոյ
յառաջարանութեանն (տե՛ս մեր Թիւ 57),
զաղափարեալ ի Յովհաննէս անիմաստ
զրչէ, յամի Տ. 1816, ի Նոյ. 20, ի մայ-
րաքաղաքն Կ. Պոլիս: — Տես Թիւ 29. Բ.
եւ 57. Յառաջարանը. «Յաղազս առաջի-
կայ ս. աւետարանական առակացս» 442-
7. էջ 448 ունի. «Յորդորակ առ առակա-
ւոր բանսն Քրիստոսի»: Այս պատճառաւ
ձեռագիրս ունի 33 զլուխ: — «Յանկ զըլ-
խոց զրբոյս» էջ 556-7:

88

Թիի 88.

ԱնՈհն Պատմութիւն ժողովոյն Ֆլօրէմ-
ցայի (Կապոյտիկ Վ. Հոռմայեցի).

Նիիթ Սովորական Թուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ հոնաւուրեմէ վնասուած.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1-2. 283բ-4. 178բ-9.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 22, 5×16, 5×5.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Միասին. 16, 3×10.

ԹՈՒՂԹՔ 284.
ՏՈՂՔ 31.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ ՍԵՒ մեյլանով.
ԳԻՐ ՆՈՐ մոտորգիր.
ՍԿՋԲՆԱՏԱՌՔ ՄԵԾատառք.
ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐՔ ԹՂ.
ՄԵՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻՋ Ստեփաննոս մատար Պոլսեցի.
ՄՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ 1744.
ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս.
ԽԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 282ա.
283ա.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Տ. Բաբգէն վ. ի յոր-
դորով Բիրէճեանք ըմտանիքը մուի-
րած է ձեռագիրս Արմաշի վանքին:
ԲՈՎԱՆՂԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 3ա.

Բան առ ընթերցողն. «Գոյ հաւասար հե-
ղինակութեամբ ամենայն սրբազնասուրբ
սինհոտոսք ընդհանրականք ուղղափառի
եկեղեցւոյն սակա մշտնջենաւոր ներկայու-
թեան Հոգւոյն ս. ոչ բնաւ երբեք պակա-
սելոց նոցին...» Կապա խօսելով ժողովի
որոշումներու մասին կ'ըսէ. «Արդարեւ ա-
պաքէն ի նոյնում այսինքն սինհոտոսում
այսպէս հաստատեցաւ զյաւիտենականէ
րդխմանէ Հոգւոյն սրբոյ, որպէս թէ եւ ի
միասին որդւոյ համապոյացութեան կցու-
թին ամենայնայնայնապէս ցուցեալ իցէր...
Ապա զինթոյ անարիւն զենմանն ս. պա-
տարարին զանազան արարողութեամբ ա-
րեւելեան եւ արեւմտեան եկեղեցեացն,
րայց ո՛չ խոտոնականց: Ապա առաջնոյ
աթոռոյն իշխանութենէ, ապա զգ(ք)ա-
ւարանէ հոգւոցն եւ զփառացն սրբոց
յուրդէնէ, որովք փրկաւէտիք... զվնա-
սակար արմատս ճգմատիկոսութեան ար-
մատաքի ի րաց խնկաց...»: — Լեզուն եւ
հոգին թուեղ ունիթօրեան է:

— 5ա. Պատմութիւն ս. ժողովոյն ֆյո-
րէնցիայու. «Իրրեւ կողոպտեաց բռնա-
րար զաթոռն իգնատիոսի Կոստանդինու-
սիոյսոյ պատրիարքին ժանտն ֆոցիոս...
մերժեալ եղեւ ի առաջնոյ սրբազնէ նի-
կողայոսէ Փափէ, այլ եւ արտաքս ընկե-
ցաւ ի միարանութենէ հաւատացելոց ի-
րրեւ անդամ հոտեալ եւ զոսացեալ...» եւ
այլն կը խօսուի Գոտի զործուէտութեան
մասին իրրեւ հերձուածողի: — 6ա.
«Հուսկ յետոյ չորրորդ Եւգենէոս Փափն,
որ յոյժ ցանկալի խաղաղութեան եւ հա-
մաձայնութեան բրիստոնէիցն իրրեւ ըս-
կըսեաց զկայսրն Յօհաննէս Բալէյօկօ եւ
յոպատրիարքն Յովսէփ միարանել ընդ ին-
քեան եւ Հոսմայ եկեղեցւոյն...» եկն
առ ժողովն ձէտոտարայ, զոր զուսարե-
ցոյց յայնմամ եւգինէոս Փափն եւ պա-
տրիարքն եւ Եպիսկոպոսքն եւ այլք յո-

գունք յունաց, զորս մեծաւ արդանօք ըն-
կալաւ Փափն, նաեւ էր ընդ յոր Աղէքսան-
դրոս Անտիօքայն եւ Երուսաղէմայն այս
է ի ձեռն նուիրականցն, ուստի յամի Բրիս-
տոսի ՌՆԼԷ րացաւ Սինհոգոսն եւ առա-
ջի արկան նիթք վիճաբանելոյ ի վերայ
որոց էր տարաձայնութիւն երկուց եկեղե-
ցեաց այս է ի ըղխմանէ Հոգւոյն ի յորդ-
ւոյ, զկցմանէ բառին ի հանգանակն, ըզ-
րաղարջէ, կամ եւ ի խմորէ, զբաւարա-
նէն, եւ զսրբոցն յայնժամ հրճուանաց ի
յարքայութիւնն... Իսկ վասն պատահման
փոխեցաւ ամենեցունց հաւանութեամբն
ժողովս է ի Ֆյօրէնցիայ, ուրանօր ի վե-
րայ նոյն նիթոյ իբր զամիսս չորս վի-
ճեալ եղեւ... ուստի եւ մեծաւ խնդու-
թեամբ ամենեցուն միարանութիւն եւ շա-
րաղոյնութիւն ի մէջ յունաց եւ լաթի-
նացւոց... զրեցաւ սահմանն եւ հրովար-
տակն ըղխմանն Հոգւոյն ս. եւ ի յորդ-
ւոյ Յունիսի 9, ամին 1439...: — 7ա. Այս
ամենայն եղեալ նուիրակքն հայոց եկին
եւ ընկալան զուղղափառ հաւատն եւ Փափն
եւգինէոս եւ նոցա զնօժոս յորում համա-
նօտարար մեկնիւր ուղղափառ ս. հաւա-
տըն...»:

— 8ա. ՀԱՏՈՐ ԱՌԱՋԻՆ. Սուրբ եւ
ընդհանրական ֆյօրէնցեան Սինցեդոս,
որք ընթացան յառաջ քան զսուրբ եւ ընդ-
հանրական ֆյօրէնցիան Սինհոգոսն, ո-
րո՞վ կերպիւ եմուտ կայսրն ի Վենետիկ:
11ա. «Ձմտմանէ պատրիարքին ի քաղաքն
Ֆէոտարայ: — 14բ. Օրինակ փափական
հրովարտակին «Եւգինէոս եպ. ծառայ
ծառայիցն Աստուծոյ...»: — 16բ. Խըն-
դըրուած զհոյն քաւարանի. — 20ա. Էն
կը սկսի հնդիւնակը ժողովի Հոկտ. նիս-
տերը նկարագրել մանրամասնաբար եւ
կարգով: — Այս նիստերէն նշանաւորն է
մասնաւորաբար 5-ը, իւր նախկին ժողով-
ներու մասին կայացուցած վճիռներով,
7-ը՝ ուր կարդացած եւ «քարակէշն Կիրոյի
Աղէքսանդրացւոյն առ Յօհաննէս Անտիո-

բայ Լախոսկոպոսն» (տևս 50բ.շ.) և «Սահման ֆաղկեղոնի սինհոդոսին»։ — 64բ. Առաջնում առուր Նոյեմբերի դումարեցաւ նստում ութներորդ. — 72ա. Ը-րդ Նոյեմբ. նիստ. Ժ-րդ. «Քօսի Յօհաննէս և Լախոսկոպոսն Ֆօրօլիվիայու»։ — 128բ. Յառուր 14-ում Մարտի չարաթոջ, նիստը 22-րդ. — 162բ. — վերջին միան և պատուամի պատրիարքին (Յովսեփայ) գրեալ յինքնէն։ — Ժողովի վճիռը կ'աւանդուի 169բ. Սահման ս. և ընդհանրականի Սինհոդոսի Ֆորէնցիայու «Եւգլիմէոս Լա. ծառայ ծառայիցն Աստուծոյ...»։ — Այս թղթի տակ կը ստորագրեն բոլոր մեծամեծ ժողովականները։ Ամենէն առաջ Պապը և իր կարդինալները, ապա կայսրը (Յովհաննէս Բալէօլօիօ) և իր պատրիարքական տեղապահներն ու Լախոսկոպոսները։ — 178. Ա. Հատորի վերջին գլուխը կը կազմէ Հայոց կաթողիկոսին կողմէ կայսեր և Պապին զրկած նուիրակութիւնը և կայսեր այս առթիւ ուրախութիւն յայտներ և իբր թէ ըսելը՝ «Եթէ այսպէս Լեղանից էր, խոստանալը նոցա ի յամենայն իրս և ամենայն կերպիւ, որ ինչ նոցին պիտոյն իցէր լիով կատարելոց և ի գործածելոց. — զայստսիկ ասացեալ ելին ի լաց հայք»։ — Այսպիսով կը վերջանայ Ա. Հատորը. 178ա։

Բ. ա. 2. 180ա.

Հատոր երկրորդ. Սրբոյ եւ ընդհանրականի Ֆորէնցիայու Սինհոդոսի հատոր երկրորդ.

ա) — Ամենիմաստի առն Գեորգի սգօլարիանայ զխաղաղութենէն առնելոյ հայրենւոյն, այսինքն Կ. Պօստոյ, յորդորումն առ արեւելեան Սինհոդոսն Ֆորէնցիայու. «Սրբոյ Եկեղեցւոյն սրբազնաստրը Սինհոդոսի մերոցն ընտրելոց և ծայրադունապէս ընտրելեաց հարց... (188ա) զի խաղաղութիւնս այս հաճելի իցէ ամենայն պատճառօք, որ մերոյ Եկեղեցւոյս ևս ստորագրեալք ևս այն»։

բ) — Նոյնոյ Գեորգի ՍԳՕԼԱՐԻՈՍԻ առ Սինհոդոսն ընդհանրականի Ֆորէնցիայու զխաղաղութենէն. (բովանդակութիւնը) թէ առնելի է միութիւն դաւանական և ոչ նոյնդունակ խաղաղութիւն, որ ներկայ կացութեան իրացն օգուտ լինելոց իցէ, որպէս ոմանք են ի սոյն միտս և թէ զի՞նչ արդեօք իցէ նա. «Ոչ երեւի ինձ զի արդ պարտ իցէ մեզ յորդորել... (204ա) զնոյն ընտրելէք ձեզ ապաստան և նուա՛մ ամենեւիմք դործիցէք»։

գ) — Ն. Գեորգիոսի առն Սգօլարիոսի բան երկրորդ, յորում սոյն դունակ խա-

ղաղութեան արդեւումքն խախտնին և ի լաց բարձեալք լինին. «Ջատաջինն ապա-րէն յարդելի հարք դո՛ւնանմ զկատուծոյ որպէս յաղաղս ձերոց ջանից կամ զփոյթութեանկութեանց զիրացն պարկեւտից... (218բ) զարձեալ թերիս մի ունիցին պատճառ զիճկոյ ընդ յունաց զայնմանէ և այլն»։

— Այս ճառին մէջ 214բ. հայոց համար կ'ըսուի՝ «որպիսում հայք առնն, որէք (կ. որ(ոն)ք) միանպամ ուրացան զոէրն ի ֆաղկեղոնի, բարձան տառէք կանոնականք համանպամայն աղանց, ջրացան դաշինք... որովհետեւ անդ էին հինգ պատրիարքունք»։

դ) — Նոյնոյ բան Գ-րդ յորում արտադրեալք լինին այնքիկք, որով սոյնդունակ հաշտութիւն Լեղանի կարէ. «Այսօրիկ ևս զորս համարեցայ կարել լինիլ արդիւյնում մեծ... (232ա) և ձեզ ևս (ըն)ձերեցէ զսիրտ բաղձալ խաղաղութեան և միաբանութեան և Լեղիցի այնպէս, ամէն»։

Գ. ա. 3. 232բ.

Ամենիմաստի արհիեպիսկոպոսի նիկիոսի. առ սրբազան Սինհոդոսն արեւելեան կողման րան զդաւանութենէ կամ դաւանական կամ (ա)ղանդական (այսպէս), ուստի զմիաբանութենէ. «Ջսրբազան խաղաղութիւն Եկեղեցեացն Աստուծոյ և ըզհաշտութիւն և համաձայնութիւն...»։

ա) Յաղաղս թէ զի՞նչ իցեն պատճառք ևս քանիք՝ ճգմատիկոսութեան, և թէ կարեմք արդեօք զինի հոյակման ընդհանրական Սինհոդոսին բաժանեալ լինիլ ի յաթինացւոցն առանց անօրէնութեան, կամ Լեղեռնադործութեան որպէս նախ քան զայն բաժանեալք լինեալք, և թէ ոչ կարասցորք զոմանի զնոսա թիւրեալս ի ճգմարտութենէ. զլ. Ա.։

234ա. բ) Հաւաստումն զհամաձայնութենէ վարդապետաց և հեղինակաց սրբոց արեւելականաց և արեւմտականաց և միակամութեան. զլ. Բ.։

237ա. գ) Ուստի, զլ. Գ. «Վարդապետն սուրբ արեւելեանք յորջորջեն թղիկն զհոգին ս. ի Հօրէ և լոյիկն ի Հօրէ Որդւով կամ ի ձեռն Որդւոյ կամ (միջնորդութեամբ Որդւոյն), սոյնպէս ևս ս. հարքն արեւմտեանք...»։

238ա. դ) Յաղաղս թէ պարտ է ի կիրարկանիլ զվարդապետութիւնս այնոցիկ ս. հարցն, որք ո՛չ ծածուկ խօսեցաւ առ ի իմանալ զմիտն նոցին սրբոց հարց, որոց վարդապետութիւնն ի խոր կամ խաւար և զժուարիմաց. զլ. Դ.։

239ա. Ե) Գլ. Ե. «Ուրեմն նախդիրն
բէռ, այս է ի ձեռն...»:

241ա. Գ) Հեղինակութիւնք եւ վկայու-
թիւնք սրբոց վարդապետաց, որք զնախ-
դիրս վալ ի կիր արկեալ են եւ հաւաս-
տումն թէ նախդիրն նշանակէ զպատճառ.
Գլ. 2:

246բ. Է) Հեղինակութիւն եւ վկայու-
թիւն վարդապետաց որովք հաւատի զորն
Հոգւոյն սրբոյ ի յորդուոյ եւ ի յերկո-
ցունց՝ անձամբ եւ ո՛չ շնորհօք, բղիւնլ,
ծորալ, հեղանել, փշելլ, յառաջ խաղալ,
առնուլ եւ այլ սոյնգունակ. Գլ. Է:

249ա. Ը) Թէ արեւմտեան հարքն եւ հե-
ղինակք եւս զնոյն յայտնի ասեն որպէս
արեւելեանքն անարձաժուկ (այսպէս)
տեսանի ակնարկել կամօղաց նոցին բա-
նիցն, զոր լաթինացիք մեղ մատուցին:

250ա. Բ) Համատուութիւն եւ կրկնա-
րանութիւն նախնթացիք բանից եւ լու-
ծումն առարկութեանց նանրից, զորս
պատասխանի արարին ոմանք ընդդէմ հե-
ղինակութեանցն արեւմտականաց եւ յոր-
դորումն եւ քաջակերութիւն ատ միարա-
նութիւն եւ հաշտութիւն. Գլ. Թ:

Դ. ա. 4. 251ա.

Պարզարանութիւն արարեալ ի Պէսա-
րիոնէ բանիցն պարունակեցելոց ի դա-
ւանական զիրս այս, որք յունաց կարի
յայտնիք են եւ լաթինացեոց անծանօթք:

Ե. ա. 5. 252բ.

Ամենասիրելի մէքօնացեոց եպս.ի պա-
տասխան առ դիրքն Տ. Մարկոսի Եւգի-
նիոսի մետրոպօլիտոյ Եփեսոսի, յորում
արտարեւել թէ զհե՛նչ զգայցէր Մարկոս
զսրբապան Սիւնհոդոսէն Ֆլերէմբինոյ:

Զ. ա. 6. 263բ.

Գրիգորիոսի մեծի վանականի կամ կրօ-
նաւորի եւ մեծի աւագեբրիցոյ... պատաս-
խանի ի զանազան վկայութեանց ս. պատ-
յամացն առ քարտէզն Մարկոսի Եփեսոսի
եպիսկոպոսին:

Է. ա. 7. 272ա.

Յապպոս Հարցմանց Մակոսի Լպս.ի եւ
պատասխանաց Թէօտորի:

Յիշատակարան.

ա. 1. 282ա.

— Ասուլ կր վերջնայն Երկրորդ հա-
տորն 281բ: Թարգմանիչը կամ գրիչը

ոչ մի առիթ չի փախցնէր Հայ Եկեղեցին
եւ Ժողովուրդը նախատելու եւ աղանդա-
ւոր եւ հերձուածող համարելու համար:
Այսպէս նաեւ իր վերջարանին մէջ. 282ա-
283ա. «... հնարեաց (սատանայ) չարա-
հանճարութեամբն զթիւնն աղանդաց կամ
հերձուածոց... (դի) թերեւս եւ ի հոգե-
ւորէն կամ ի շնորհաց եղեմայ եւս մեր-
ժեայս արասցէ, այսինքն յեկեղեցւոյն
Քրիստոսի Աստուծոյ եւ հետեւապէս ի ե-
կեղեցւոյն փառաց: Վասն որոյ կերպիւ
իւիք յետինս այս եղեւ չարապետ քան զա-
ռաջինն, զի պաշարեալ զազգս քաղում...
խաւարն տղիտութեան կրկին անգամ,
(ընդ) յորս եւ զղերապայծառ սաղոմ մե-
ծին եւ հսկային Հայկայ, որ իրբեւ տա-
պաստի հարեալ լքեցաւ եւ անպիտանա-
ցաւ, այնպէս որպէս թէ ի բաց ընկեցեալ
յինքնէն զպատմութեանն զդաստուութեանն եւ
զգօնութեանն եւ զգեցաւ զկեպարեան ան-
բանից: Իայց զոր նախախնամութիւն...
Աստուծոյ հաճեցաւ կոչել եւ վերստին ղե-
ւուղիլ... Է... Ետ նոցա... զկապալտիկն
զտիեղեղեական վարդապետն, զծնեալն ի
տունս հոռմոց այս է ի Կ. Պօլիս յայնկոյս
ի թաղն Պէկօղլու եւ զանուանեալն հոռ-
մայեցի, զաշակերտեայն ամենամեծար
տանն պիտութեանց տէքթօփական տափի-
տէ յորջորջւոյն (de propaganda de fide)
հաւատարիմ հարազապիտողէ ուղղափառ
վարդապետութեան յամս Քրիստոսի 1735,
որ անխտիր տքնութեամբ շարադրեաց եւ
մեկնեաց զիմանս մատեանս եւ գտեղիս ի
հին եւ ի նոր կտակարանին, նաեւ քարգ-
մանեաց ի լաթինականէ առ նայս բարբառ
հանդերձ ամենայն հաւատարմութեամբ
զիմանս, որոց ամենեցուն զյիշատակն այլ
ուրեք արարեալ զտանես, որպէս եւ այժմ
զայս մատեան մեծի եւ ընդհանրականի ս.
Սիւնհոդոսի Ֆլորենցիայու քարգմանեաց
ի լաթինականէն առ հայս, ըստ խնդրոյ
շնորհածաւարածիտ ուսումնասէր մանկա-
հայտակ վարդապետին անդրիաճացոյ Հո-
ղեւոր զաւակին մերոյ եւ Տ. Տ. Ամենայն
Հայոց Պատրիարկ եւ արհեպիսկոպոս
Բաղիշեցի Բարեւոյն Յօհաննէս վարդապե-
տին, որոց իրբեւ թարգմանողաց եւ պատ-
ճառից զվարձս բարեաց հատուցէ, նա՛, որոյ
ընտրութիւնն է բարութիւն...»:

— Գրիչը իր ձեռագիրը կ'ընծայէ Աստ-
ուածածնին (տես 282ա, 2):

ա. 2. 283ա.

«Փառք... աւարտեցաւ ս. մատեանս ի
ձեռն ումեմն մանկահասակ նստարի Կ.
պօլսեցւոյ: Ստ. «նօ» պա»: Յամի ներ-
մարմնացելոյ Փրկչին 1744, Հոկտ. 10»:

Թիւ 89.
ԱնՈՒՆ Յաղագս տնօրէնութեանն Քրիստոսի (Թոմաս Աբուխնացի).
Նիւիթ Թուղթ.
ԿԱԶՄ Գեղեցիկ ոսկեգօծ ֆանդակներով կաշեկազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԻ ԹՂ. ա. 4. 201թ. 202.
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 19.5×15×3.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն, 15,2×5.
ԹՈՒՂԹ 206.
ՏՈՂԹ 39.
ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմիր մեկանով.
ԳԻՐ Նոտրդիր.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ Մեծատառք.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԹ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.
ԿԻՍԱՆՈՐԱՆԻ ԹՂ.
ԳՐԻԶ
ՍՏԱՅՈՂ.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԸ. դար).
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻԹ Էջ 1. Քրիստոսի ծառայ Ըստեփաննոս.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ Քիրեանեան ընտանիքը 1897-ին նուիրած է ձեռագիրս Արմաշի վանքին Տ. Բարգէն Վ. Կիւլէսէրեանի յորդորով.
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ա. 1. Բ¹.

«Յանկ յաղագս տնօրէնութեանն Քրիստոսի» — 59 մեծ զլուխներու ցանկ, որոնք իրենց ստորարածանումներն ալ ունին: Հեղինակը կը խօսի Գրիստոսի մարդկութեան անհրաժէշտութենէն մինչեւ վերջին դատաստանի օրը Փրկչի կատարելիք կամ կատարած զործունէութեան վրայ:

Թղ. 1ա.

Կը սկսի բուն զիրքը. «Առաջին հատոր երրորդ մասին, հաւաքումն երանելուն Թումայի Ափուխնացույ. Յաղագս տնօրէնութեան Քրիստոսի»:

— ԹԼԲԻ Կը մնայ միայն էջ 8. Կը վերջանայ 201ա:

Յիշատակարանք.

ա. 1. 201ա.

Բուն զրէչէն. «Կատարեցաւ Գիրք տնօ-

րէնութեանն Քրիստոսի որ է Ա. հատոր Գ. մասին Երանելուն Թումայի Ափուխնացույն...»:

բ. 1. 201ա.

Տարբեր զրէչէն. «Ձայս զիրքս իւրով հաճութեամբ... շնորհեալ ինձ Տուրսունեան Տէր Յովնանէսիս ամենապայծառ եւ ամենախաղոյ Սամուէլ Վ. ն արքայիս կոպտան Պոռուսայու ի Հոռվմ քաղաքին յամի ՌԶԳ ի Թուականութեան Փրկչին ի սկիզբն Սեպտեմբերի ամսոյն հոռմայեցւոց ի վաշկումն անձին Լեւթ անարժանիս վերադարձոյ»:

ա. 3. 201ա.

Տարբեր զրէչէ. «Ես Սամուէլ կոպտան կամաւ եւ յօժարութեամբ Լուս Բղ-զիրքս իմս ձեռնասուն աշակերտի սարկաւաղ Սահակին ի Կ. Պօլիս, ՌՄԻԱ Նոյ. ԺԸ. ուստի տեսողաց եւ լսողաց յայտ եւ հաճոյ Լեղիցի. բաւ է»:

Թիւ 90.
ԱՆՈՒՆ «Ջատագովութիւն Եկեղեցւոյն Հայաստանեայց» (Յովնանէս տէ Սէռփօս. վեներաբելեան ասպետ. բնագիրը իտալերէն եւայլն).
Նիւիթ Սովորական լուղթ.
ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ Էջ, խոնաւութեան քիչ մը վնասուած.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

Նիւիթ Սովորական լուղթ.
ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ Էջ, խոնաւութեան քիչ մը վնասուած.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԳԱՏԱՐԿ ԹՂ. 378-81.
 ՄԵՇՈՒԹԻԻՆ. 18,5×12×3,5.
 ԳՐՈՒԹԻՆ ՄԻՄԵԻՆ, 13×8.
 ԹՈՒՂԹԻ 192.
 ՏՈՂ.Ք 20+25+21+22.
 ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ ՍԵԼ մեյանով.
 ԳԻՐ ՇԵՂԱԳԻՐ.
 ՍԿՋՐԱՏԱՆՈՒՔ ԵՐԿԱՐԱԳԻՐՔ.
 ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.
 ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
 ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
 ԳՐԻՉ ՅՈՎԻ. ՏԵՐ-ԿԱՐԱՅԵՏԵԱՆ.
 ՍՏԱՅՈՂ. ԳՐԻՇԸ.
 ԿԱԶՄՈՂ
 ԺԱՄԱՆԱԿ 1826.
 ՏԵՂԻ ՊՐՈՍԱ.
 ԾԱՂԿՈՂ
 ԿՆԻՔ ԹՂ.
 ՅԻՇԱՏԱԿԱՐՈՒԹԻՆՔ ԹՂ.
 ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆՔ ՍՏԵՓԱՆՆԱՐԵՖԿԱՅ.
 ԸՆԴԻՐԱԾ Է 1828-ԻՆ ԱՐՄԱՂԻ ՎԱՏԲԻՆ.
 ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 1.

Ձատագովութիւն եկեղեցւոյն Հայաստանեայց մեկնաբանութեամբ Մաշտոցիին եւ խարիրդատերիին եւ աստուածաբանական քննութեամբք. Հարադրեալ յիտալացոյց յարրառ յարնուական առնէն Յովհաննու տէ Մեկփօս. վեցեակեան ասպետէ, ի հայ փոխեալ ի պրուսացի Տէր-Կարապետեան Յովհաննէ ի Թուին 1826:

Գլ. Ա. Բարք, բնաւորութիւն եւ միտք հայոց: Այս գլխի մէջ ի միջի ալոց կը գրուի. «... այժմեան Հայք՝ որք կամակար յօժարութեամբ խոստովանին զանձինս Հարազատ որդիս ս. Գրիգորի, կամին նաեւ անձանց սեպականէն... զոր ունէին առ ս. Աթոռն Հոռմէական... ստուգեցին զայս մանաւանդ որք զտան յերկուս վերջին մեծ ժողովս աղգայինս, որ ի Սիս եւ յԱտան (էջ 5): — Մանօթէ չնոյնպէս Մաշտոցին (էջ 6):

էջ 7.

Մէտք եկեղեցւոյն Հայոց մանաւանդ ի մասին ժողովարարեան եւ զատագովութեան ազգին ի հրէականութենէ. գլ. Բ. — Այս գլխի մէջ կը գրուի յատակապէս հայոց իրիստ ծոմապահութիւնը (ծոմ, պահք, նաւակատիք): Հոս ի միջի ալոց կ'ըսէ հեղինակը. «... աղբ առնէ մեղ... Բնեւտիկոս ժի չըջարեալական կոնդակի ինչ իւրում. Թէ նուիրակք զնացեալք ի Պարսա առաջարկեաց ս. Ժողովոյն տարածման հաւատոյ զայս երկրայութիւն ի ինչիր՝ որ յաղագս պահոց հայոց եւ ասորոց ուղղափառաց ընակելոց յասացեալ յապարի Թէ պա՞րտ իցէ տալ նոցա լուծանել, հրաման տալով նոցա ճաշակել ի ձկանէ, առ այս խնդիր տուա պատասխանի... ի Մարտի 13, 1755, Թէ ոչինչ է նորոյն... որ փող իսկ եկեալ էր ի նոյն ս. Ժողովոյն ի Յունւարի 31, 1702. զրի

անդ Թէ՛ պատուական հայրն Օղոստինոս ձարրնոս Կարոյոս ատենադպիր՝ առաքեաց առ այս ս. Ժողով (Տարածման Հաւատոյ) եւ առ ս. Աթոռն հարցանել Թէ արժան իցէ տնօրինել արեւելեան ուղղափառաց ի նիւթս ժողովարարեալն նոցա, աղօթից եւ ալ արարողութեանց, որչափ ինչ ունին առ ի հնոց անտի եւ համաձայնել զնոսա ծիսից առաքելական ս. Աթոռոյն, տուա առ այս պատասխանի չէ արժան, պահեցնի իւրաքանչիւր գիրքեանց ծէս, զայս ասն պնդեմք եւ մեր եւ պատուիրեմք մանեայն առաջնորդաց եւ միսիոնարաց պնդ ունիլ (ի կոնդակ Բնեւտիկոսի ժի. Թ. 3. եւ ապա կը պատմէ Թէ՛) Պետրոս պատրիարք Մարմնեաց յաւուրս պահոց ներէր իւրոցն լուծանել ի ձուկն, Թէ եւ արդիւնալ էր նոցա, այլ Պօղոս Ե արդիլ զայն առանձինն համառօտապրով ի Մարտի 9, 1610. «նոյնպէս եւ մեր արդեալք զայսպիսի Թոյլտուութիւն առ Յոյնս, Մէլքիքս, Եւտիմիոսի եպս-ի Տիւրոսի եւ Սիդոնի եւ Կիրդի Անտիոքայ պատրիարքի, որպէս է տեսնել ի կոնդակադիրս մեր 87, Թիւ 2. (անդ Թ. 47), ապա Միսիթարի Հայոց եկեղեցին եւ ընդ նմա եկեղեցիք արեւելից տեսեալ Թէ չէ նոցա հակառակ ս. զահն հոռմէական... այլ եւ նախանձայոյղ վրէժխնդիր պահպանութեան նոցա՝ որչափ ինչ համաձայն Կաթողիկէ Հաւատոյ եւ ուղիղ վարուց» — Կաթողիկէ եկեղեցւոյ արեւելեան եկեղեցիներու զէմ բռնած ընթացքը հասկնալու համար անհրաժեշտ են այսպիսի վաւերապրքեր: — Ապա կը խօսի հեղինակը Մաշտոցի մասին, քահանաներու տարին քանի մը անգամ տունները, այգիները, արտերն ու փարախները օրհնելը եւ մատաղ ընելը եւ այս առթիւ կը խօսի հայանոսի զէմ, որ հէգական կը համարի մատաղի սովորութիւնը (հատ. Բ. Թղթ. 378—436) եւ որուն զէմ արդէն ներսէս կ'ալայեցին զրաժէր, եւ օրինակ կը

րէրէ Անտոն արարելի տօնին օրը Հոովմի մէջ և Զատիկին յոյներու ունեցած մատապի սոյորութիւնները, որոնք հրէութեան նկատ կապ մը չունին: Էջ 15. «Եւ զայս ամենայն արարողութիւնս նոցա Զատապովեալ արդարացուցանէ կօար մատեմազիլ յարատոյ հրէութեան (ի վերլուծութիւնս յոյն ծիսարանաց, թիւ 567, տպ. Վենետիկոյ 1730): — Նինուէացւոց պահքը, զոր յոյները արձիպուրի կամ արչի պուրձ կը կոչեն, հայերը կը պահեն յոյներուն հետեւելով և ոչ թէ Յակովբ Պարատտեպի շան լիւտատակին համար, ինչպէս կ'ըսեն յատինք: Այս զրպարտութեան դէմ կը բողոքէ հեղինակը և «զոր և ի լսել անգամ նողկան Հայք» (Լէպրուն. ճառ Ժ. յօդ. 3):

Էջ 17.

— Դւ. Գ. Բարսեղիանքի եւ կրօնք ազգին հայոց (Այս զլուխին մէջ հայերը խիստ բարոյական և աւանդապահ կը ներկայացնէ, ապա խորանը կը նկարագրէ):

Էջ 23.

— Դւ. Դ. Յաղագս պատարագի հայոց (Կը խօսի առաջ տառերու գիւտի մասին, Աստուածաշունչի թարգմանութիւնը 460-ին կը դնէ, ապա կը սկսի հայոց պատարագի մեկնութիւնը կամ որ աւելի ճիշդը նկարագրութիւնը համեմատական և բացատրական յաւերածներով, որոնք տեղ տեղ չափացանց հետաքրքրական են: Հայերը կը զործածեն Ս. Բարսեղի և Ոսկեբերանի պատարագամատոյցները, էջ 25-6:

Էջ 26.

— Դւ. 5. Ստորագրութիւն պատարագին Հայոց ըստ զգեստուց ծամալարին եւ այլոց եկեղեցական հանդերձանաց եւ յղ. երգոցն եւ նուագարանաց. — 27. «... առեալ է բառս ուրար ի յոյն բառէն ὠρατον, օրարի'օն, յորմէ և լատինք առեալ են orarium, օրարիում... ապա տան թիկնոց անթեւ, անուանեալ չուրջառ որ է նոյնիսկ planeta = փրանէթա, յաւիճացւոց և լաւ ևս փլուցուց = Ֆիլոնիօն = փիլոն, յունաց...»:

Էջ 31.

— Դւ. 6. Սկիզբն պատարագի, պատրաստութիւն ընծայից, խնկարկութիւն,

ս. Աստուածն եւայլն. — 33. «Հայք և մառնիք տարբերեալ յայլոց եկեղեցւաց արեւելից բաղարջ առնեն զձացն...» — 37. «... պոսթումէ, որ է յունական πεποσχωμέναι = բոսթոմէն ձայնէն առեալ թարգմանի ի մերումս «զդոյշ կացուք»: — 38. «... այս երդ (Ս. Աստուած) ո'չ առ սուրբ Երրորդութիւնն ապի ի հայոց, այլ յատուկ առ անձն Որդւոյ»: — 39. «... հաստատեցաւ նաեւ յերից եւ պիսկոպոսաց հայոց՝ որք յայնժամ դտանէին ի Հռովմ (1714-ին) և ըստ հրամանի ս. Ժողովոյն Տարածման Հաւատոյ քննեալ ստորագրեցին մատենին, որք են այսօրիկ, Տ. Գրիգոր արքեպ. Նքսիոյ, Տ. Անաստաս արքեպ. Կեսարու պաղեստինացւոց, և Տ. Յովակիմ արքեպ. Զուղայու...»: — 44. «... որքի, զոր և յոյնք ասեն σέφρα ἑρμῶ = սօֆրիա օրթի (յոսն կալ, աւելի ճիշդ, իմաստութեամբ ուղիղ կացուք), էրդդ զլ. էջ 42-50:

— 50. Դւ. 8. Աղօթք պատարագին, իրաման առ երեսայս, վերաբերումն խորհրդաւոր ընծայից եւ ի վերայ այսոցիկ քննութիւն, եւայլն. այսպէս կը շարունակուի մինչեւ 12 զլ. հետաքրքրական ծանօթութիւններով:

— 81. Դւ. 12. Քննութիւնք յիշատակութեան պատրիարգաց հայոց ի պատարագին, իմաստուն գրութիւնք ուրումն անանումն, յաղագ յիշատակութեան հայրապետացն յունաց:

— 94. Դւ. 13. Մանթօութիւնք ի բանս անանումն. — 98. զլ. 14. կը շարունակուի ծանօթ:

— 106. Առարկութիւնք ընդդէմ հեղինակին եւ պատասխանիք. զլ. 15:

— 116. Այլ առարկութիւնք եւ նոցին պատասխանիք. զլ. 16:

— 128. Պատասխանիք առարկուածոցն Արկուդիոսի. զլ. 17:

— 148. Խորհրդածութիւնք անանումն ի վերայ յիշատակի Պապին. զլ. 18:

— 152. Վերածութիւն ասացելոցս ցայս վայր ի վերայ ազգին Հայոց զլ. 19:

— 155. Շարունակութիւն պատարագի Հայոց. զլ. 20:

— 163. Ճաշակումն քահանային մերձակայից եւ ժողովրդեան, գոհութիւն եւ վայնամ պատարագի եւ բան Հ. Լէպրունայ յաղագս յարգի սորա. զլ. 22. (տես Լէպրունի 10-րդ ճառը պատարագի մեկնութեան, որուն մէջ կը զուլ Հայոց պատարագամատոյցը, որքան որ ան համաձայն է յատենականին և կը զատապարտէ Հայոց՝ զինի մէջ ջուր չխտնելը և քանի

մը կարծեցեալ հերետիկոսներու անունը յիշատակելը. և ուր ան ի միջի այլոց կը պատմէ) — 173. «Թէ կրօնաւորք Հայոց յընկերութեմէ միաբանեալ եղբարց կամ ունիքթաց ի միտանայ իւրեանց ի կարգ սրբոյն Դոմինիկոսի յամին 1366 ընդ կանոնի կարգին ընկալան և զպատարագամատոյց և զմամագիրս Դոմինիկեանց, ոչինչ յաւելաւ ի նմա, այլ փոխեալ զնա յիւրեանց բարբառ որպէս և է ճին, այնպէս զի ունիթօք զաւառին նախքումնութիւն հոգեւոր զպատարագն հայերէն բառ իւր պատարագամատոյցի հոռովմէական եկեղեցւոյ՝ որ ի պէտս հարց զոմինիկեանց... յորժամ հաստատեցաւ ի Հռովմ զպարտուն կամ հիւրանոց Հայոց, կարծեցաւ պէտս ունել տպարբել յաղագոս նոցա խորհրդատեան ի հայ և ի յատին բարբառ հանգերձ փոփոխութեամբ՝ զոր արարին հոռովմայեցի ընչիւնք... և տպարեցաւ քառամաս ի 1642: Նայել իսկ հայք միարանեալք զաւելն ընդ փոփոխութիւնս ընդ աշտոսիկ և ոչ իսկ վարեն զայն ի զործ... և զիս և այլ տպագրութիւն յանձնալ զիրս ի Հռովմ ի 1677, յորում սակաւ ևն փոփոխութիւնք քան ի տպ. 1642, սակայն երեւելի են ևն այնք և նշանաւոր... (և) Թէ այս տպագրութիւնք չեն ճշմարիտ ևն հին պատարագամատոյցին հայոց... ի միարանութեան հայոց ընտելացաւ Պողոսեան, որ և զիս ի 1666 աշխատութեամբ Երկուց կանոնաւոր կղերիկոսաց կարգին Թէառնաւոց՝ որ ևն Կալանոս ևն Բիւտու. ընդ նոյնպիսի ինչ փոփոխութեամբ անկաւ Թարգմանութիւն պատարագին հայոց արարեալ ի պէտս ժողովրդեան այնորիկ ի Հ. Բիւտու կրօնաւորք, զորոյ զրադմարդին վաստակաւ տեսեալ եցնովկեմոնիսի ԺԱ. անուանեաց զնա եպ. Բարեւոյնի ի 1687 ևն ապա մեռաւ նշանօք սրբութեան ի մենաստանի բոկոսն կայրմեղեանց նորին քաղաքի ի 20 Նոյ. 1717 ևն իմաստասիրէ (Լէպրուն) Թէ այս Թարգմանութիւն պտեալ ի մէջ Թղթոյ Թիֆ վարդապետին Սորբովմայ առանց Թուրքիանի՝ Թերեւս աշխատասիրեալ ինչէ ի հօրէն Բիւտու յԵրուսղ, յամի իրր 1680, յետ տպագրութեան եկելոյ ի Հռովմ ի 1677, հուսկ ուրեմն պատմէ Թէ տպագրութիւնն հարապատ պատարագին հայոց եղև զառաջինն ի Վենետիկ կատարեալ զրովք ի 1686 (անդ. յօդ. 4. Թիւ 4) ... (175) Հայք ընկալեալ արտօնութիւն ունելոյ տպարան ի Կ. Պօլիս տպեցին ի 1702 զիրս հասարակաց աղօթից հանգերձ տեարակաւ պաշտաման պատարագի, զոր ապա զարմեալ տպեցին զխոր-

հրատեարան ի 1706, ահա այս է զոր վերոյիշեալք Լէպրուն քննէ բառ առ բառ... (Հոս միջանկեալ ձեւով կը պատմէ հնդկահայեր Թէ 1720-ին Օրշէանի դուքս յանձնարարութեամբ Կ. Պոլսոյ զաղղիական զեապան մարքիդ Պօննաբայ, Կ. Պոլսոյ հայոց պատրիարքի ստորագրութեամբ ևն կնքով զորձումած օր. մը կ'առնէ այս տպագրէն ևն զուրաքին կը զրկէ, ահա այս տպագրի վրայ կը կատարէ Լէպրուն իր հետագոտութիւնը ևն) ... (177) ոչինչ ևն զիս Լէպրուն անարժան, բայց միայն ըզստփորութիւն ո'չ յառնելոյ ջուր ի բաժակն ևն յիշեցնելոյ զՊարսպաւ, ԳՕՕնցիւն, զՈրտոնցիւն, զԳրիգոր ևն զՄովսէս Տաքեւացի ևն զՓիլիպպոս Հաղբաղեցի իրր զի՝ այն անուանք ինչն առանց կարծեաց՝ ծանուցեալ հերետիկոսաց ևն հերձուածուպաց... »:

— 178. Ճառ յորդորակն առ հայս յաղագս կիրառութեան ջրոյ ի բաժակին. — 187. «... ապա կարի իրաւամբ հարք տրուղեան ժողովոյն (Կան. ԼԲ.) արդեւ յուն զհայկալուն եղբարս յանձնաւոր ստփորութեան զինի անասակ ի բաժակին ընձայելոյ... »: — Պապի Եկեղեցւոյ զլուխ ևն անսխալական ևն Լուսաւորչի սխալական ըլլալը պարզելէն ետքը, հնդկահայեր կը յարէ. «Վերջապէս քանդի ուղղափառ հարք հայոց յերիս վերջին աղագային համախումբ ժողովս, որք ի Տարսոն, ի Սիւս ևն յԱտանա, յորոց միջի իրեւ զաստղ փայլեցաւ նախադասութեամբ Ս. Ներսէս Լամբրոնացի, վճռեցին խառնել ջուր ի բաժակ պատարագին... » (195): — Նայել ինդրի մասին կը խօսի նաեւ յաղթող Գ. 23-ը: Հնդկահայեր կ'ըսէ Թէ՝ տէ Սեփօս ասպետ հայաղղի է (հմտ. Վահան համատոյ, ևն տես Պատմ. Հայոց. Պէրպէրեան. Կ. Պոլիս, 1871, էջ 346 և Օրմանեան Աղագապատմ. էջ 3163-66):

Բ. ա. 2. 207.

Քննութիւն և համառօտութիւն զրոց Կարոլոսի Պօնեղայ ճիւղվարցւոյ որոյ մակադիր է փիլիսոփայական հետազօտութիւն քիստոնցեական կրօնի շարադրեալ ի հնդկահայ օրագրութեան իմաստնոց Իտալիոյ ի հտ. Ե. Թղթ. 56—105. Թարգմանեալ յիտալական բարբառոյ ի մերս ի պրուսացի Տ. Կարպպետեան Յովհաննէ:

Գ. ա. 3. 267.

Համառօտութիւն զրոցն Վինչեմիցիոսի Յառիմոյի, որ ընդդէմ Ապուղեղայ ճիւղ-

վրացոյ, յորում ի հին և ի ստոյգ յիշատակարանաց յունաց ցուցանի կանոնական զոլ զրոցն յայտնութեան Յովհաննու աստուածաբան աւետարանչի. տպ. ի Լուգան. 1778, յութածալ զիրա. թղթ. 208:

— Գրիշը աւարտած է գրութիւնս. Պրուսա, 1826, Սկպտ. 30:

Դ. ա. 4. 289.

Թուղթք Արիստոսի առ Տիմանքէս յա-

ղապս պատմութեանց, որ ևն ընդ կարդի թղթոցն, 22. 24. և 24. զորս ի գաղղիականէն յիտալականն ածեալ Մելիքիոս Սալբոնիա, յորմէ թարգմանեցաւ ի մեր լատինս, ի պրուսացի Յովհաննէս զայրէ Տ. Կարապետեան ի Պրուսա, 1826:

— Առաջին 3 թուղթերը կը զբաւենն էջ 289-361 (1-73), մինչ վերջին թուղթը թղ. 361-378 (73-90):

91

Թիի 91.

Անոնի Գրիգոր Նազիանզացիի քուդքե-րը եւ այլ գործերը.

Նիիթ Սովորական քուդք.

ԿԱԶՄ Հասարակ կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Գեղ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. Բ¹. 244-8.

ՄԵՄՈՒԹԻԻՆ. 20, 5×15×2.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Միասին, 15×10 եւ այլն.

ԹՈՒԼԹԻ 124.

ՏՈՂԻ 27.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմիր մեկանգլ.

ԳԻՐ ԱճճՈՆԻ անցման շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՐԻ Մեծատառք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻՉ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ՓԱՄԱՆԱԿ (ժԸ. դար).

ՏԵՂԻ

ԽԱՂԿՈՂ

ԿՆԻԲ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆԻ Էջ 171. անցման, գրչի անունն անգամ չունի եւ սոսկ մաղթանք է.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆԻ 1833 Մարտ 23-ին նըւիրում է Արմաշի վանքին Տ. Ստեփաննոս արքեպիսկոպոստի վանահայրութեան օրով:

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 1.

Գրիգորի Նազազացոց եպիսկոպոս Եւնոմիացիս, Ա. «Առ որս բանիւ ևն պաճուճեալք բանս և զի ի զրոց սկսայց, ահաւասիկ ևն ի վերայ ջո թշնամանող, քանզի ևն ոմանք... (9) փոքր մի յետոյ թեմիս կատարելապէս, ի նոյն ինքն ի Բրիտոս Յիսուս ի Տէր մեր որում փառք յախտեանս ամէն»:

— 8. «Կործանեալ ինձ զՊիքագորայի զրոյթիւնն և զլոռուսն զորեականսն և զնոյնս յաղագս նոցին, զմեմքեայ ըզնորածն ամբարհաւածութիւնն, վանեայ ինձ զՊղատոնի զտեսակն և զայլ մարմինս փոփոխել հոգոցն... զեպիկոլոքեայ զանաստուածութիւնն և զանհատն... զԱրիստոտէլի փոքրաբուն նախախմուծութիւնն... զճնմարանին զյոնն, զլինականաց զօշոտութիւնն և զանյաղութիւնն,

յլաճախութիւնն աղճատանացն որ յաղապս աստուածոցն վասն զոհիցն յաղագս կոցն. վասն զիւացն չարեաց և չարչարանաց, զոր վասն մոլորութեանն աստուածածնութեան և հոգիածութեան աստեղացն զօրութեան հրաշագործին...»:

1) Migne, XXXVI, p. 11c. Theologica, I. Adv. Eunomianos. 2) Caillau. Collectio selecta. ss. eccl. patrum. XLIX. or. 27:

Էջ 9.

Նորին յաղագս հաւատոյ. Բ. «Յորժամ տեսանեմ այժմ լեղրազարթութիւն և զառօրեայ իմաստունեալ և զճեղհազորդ աստուածաբանս, որոց բաւական է կամելն միայն առ ի լինել իմաստուն... (18) և տրման ինչ զայս սակ ի նոյն ինքն ի Բրիտոս Յիսուս ի Տէր մեր որում փառք յ. ա. 1»:

— 12. «Արդ երկիրպապանեմք Հօր եւ Որդւոյ եւ Ս. Հոգւոյն, զանձնաւորութիւնն որոշեմք, յաջց զաստուածութիւնն միաւորեմք, ո՛չ ի մի զերեսեան հաւաքեմք, զի մի զՍաքեւի յախտն ախտանայցեմք եւ ո՛չ որոշեմք յերիս այլաղղիս եւ յօտարօտիս՝ զի մի զԱրիփսին մոլիցիմք... (13) եւ պահ՛ի որպէս իմ քանն է, մի Աստուած ի մի պատճառ Որդոյ եւ Հոգոյ յիւրարեկելով...» — Migne, XXXV, or. 20. De dogmate et constitutione episcoporum :

էջ 18.

Նորին յաղագս Որդոյ. Գ. «Զո՞րս ինչ ասիցէ որ արդեօք ի բաց հատանելով զբանից նոցա զպատրաստութիւն եւ ինչորութիւն եւ զարաքութեանն սղալանս յամենայն իրս, մանաւանդ որք յապաւ Աստուծոյ են քանք... (34) որոց փափաքեալք ի նոյն ինքն ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր ո. փ. յ. ա. »: — Migne, or. 29. theologica. III. defilio :

էջ 35.

Նորին Երբ ասեմ մեծ է Հայր քան զՈրդի. Դ. «Եւ որ ինչ ախտանամ առ բազմաժողիկս բուրաստանացն, որք այնոցիկ են ցանկացողք տեսութեանց, որոց ոչ առ մի ինչ երեւեցելոցն յաղագս համապատիւ զեղեցկութեանցն աչք հաստատին... (50) ըստ շնորհաց Հոգոյն ս. ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր ո. փ. յ. ա. մէն »:

— 36. «Եւ յաղագս այնորիկ ընդ որս ի մեմարանէն էյին եւ ընդ եպիկուրեանսն մարտնչէր եւ յարիսպաղոսն ածեալ լինէր (Պօղոս) ... »: — 45. «Սա ինձ ծնունդ առաջին եւ վերջին զո՞ յետ սորա առ սեղան տեսցուք, ո՞ր ասացէ ինձ զքաղցր մային, ո՞ր անուանեցէ զիս մայր, ո՞ սփոփեցէ զծերութիւնս, ո՞ ամբոբեցէ յետ մահու... (Սառայի խօսքերը) »:

էջ 50.

Նորին յաղագս Որդոյ քան. Ե. «Վասն զի քեզ խորհրդոցն դարձուածս եւ մանուածս բաւականապէս անցի զօրութեամբ Հոգոյն, որում ի ս. զրոց վիճութիւնք եւ ընդդիմադրութիւնք... (66) Քրիստոս Յիսուս երկէ եւ այսօր մարմնաւորապէս, նոյն ինքն եւ հոգեպէս եւ յաւիտեան ա. »: — Migne, or. 30, theolog. IV. de filio.

էջ 66.

Նորին յաղագս Հոգւոյն ս. Զ. «Արդ որ յաղագս Որդոյ քանն է, այսինքն եւ այսպէս զերձան ի քարկոծչացն անցանելով ընդ մէջ նոցա, վասն զի քանն ո՛չ քարկոծի... (89) միում աստուածութեանն եւ զօրութեանն զի նմա ամենայն փառք եւ պատիւ յ. ա. » — Migne, or. 31 theol. V, de Spiritu sancto.

— 70. «... ի ներգս ածցի եւս մեղ մարկիովեայ աստուածն արու եւ էջն, որ զնոր յախտեանն տպաւորեաց... »: — 86. «... որք զԱմանիաս եւ զՍափեբայ այնպէս ահաւոր հռչակեցուցին, վասն զի ստեցին Հոգւոյն ս. իրբեւ Աստուծոյ սըտկելով եւ ո՛չ մարդոյ... »: — Migne or. 32. De moderatione in disputationibus etc.

էջ 89.

Նորին յաղագս աստուածաբանութեան. Է. «Եւ արդ զի մաքրեցաք բանիւ զաստուածաբանութիւնն, որպիսի ինչ զոյ պարտ էր անցանելով եւ որոց ոմանց իմաստասիրելի... (116) վասն զի զանդապիմ ասել զեր ի վերոյ քան զամենայն եւ Քրիստոսի փառք յաւիտեանս ա. »: — Migne, theol. II, de theologia, or. 28.

էջ 117.

Նորին առ Արիանոսս. Ը. «Ուր արդեօք իցեն, որք զաղքատութիւնն թըշնամանն եւ զմեծութիւնն հռչակեցուցանեն, որք յոյովութեամբ զեկեղեցին սաշմանեն եւ զսակաւութիւնն արժամարհեն... (129) յորս ժամանեցուք եւ մեք ի նոյն ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր որում փ. յ. ա. »:

— 122. «... տեսանեմ զոմանս ի նուաստաղունիցն ամբարձեալս զղլխոյն շարժումն եւ ո՛չ այլպանես որով զեղիսէոս մանկունքն, զի որ ինչ ի կարդին է զայն լուծ... եւ ո՛չ զնել զյոյովս, ոչ խօսել եւ ո՛չ չղբմբքլ որոց զիպիցի... եւ ո՛չ զնորն զերուսաղէմ զԵւսիպոս տեսանել... »: — 127. «... փախիցեն ի Վաղեմսիմոսէ, որ զմի յերկուս հատնի, ո՛չ զեղեցիկ բարոյ զարարչութիւնն հաւատալ եւ յանդերձոց եւ ի լուծեմէն եւ յառասպելական յաւիտեանցն... փախիցեն ի Մարկիոնի տարբերաց եւ ի թուոց Աստուծոյն, Մննդաբնի շար հոգոյն եւ ի կանացւոյ, ի մանեայ նիթոյն հանդերձ խաւարան,

ի նաւատեայ յամբարհաւածութենէն եւ ի րանիւք մարտութեանն (կ. մաքրութենէն), իւսաբէլի (2. Իսաբէլի) անդրէն լուծանելոյն եւ ի խառնակութենէն... յԱրիստի եւ որք առաւել քան զԱրիստն ի բնութեանցն յօտարութենէն եւ ի նոր հրէութենէն, որք միայն ո'չ ծնեցելոյն զաստուածութիւնն զրեն, Փոտիմասի ի ստորինքան եւ ի Մարեմայ սկիզբն առ(ն)ելոյն... ո'չ բերեմ եւ ես վնասեալ զկատարելութիւնն. մի է Տէր, մի հաւատ, մի մկրտութիւն, Լթիլ այս ապախտ լինիցի ինձ յումմէ՞ զերկրորդն բնկալայց...» — Migne, Adv. Arianos et de seipso or. 33.

Էջ 129.

Նորին առ Կղետոնիոս առաջին. Թ. «Կամ իմ ուսանել զի'նչ է նորածնութիւն լիկեղեցոյ, զի իշխանութիւն իցէ ամենայնի եւ խոտորեակս զնացողի ըստ գրեցելումն... (137) եւ յաղպոս մերոյ ծուլութեան չար աղանդին ճարակ եւ զօրութիւն առնուցու»:

— 130. «... այլ եւ յարեմտեայ ժողովոյն բնկալեալք ասեն եղեն որպէս լսեմ, յորմէ յառաջագոյն զատապարտեալք որպէս ամենեցուն է քաջայայտ: Արդ եթէ բնկալեալք եղեն կամ այժմ կամ յառաջ, որք զԱպոլինարին խորհին ցուցցեն զայն եւ մեր ժուժկայեցուք... վասնզի եւ ոչ զմարդն բաժանեմք յաստուածութենէն, այլ զմիեւնոյն աւանդեմք, յառաջագոյն ո'չ նարկ այլ Աստուած եւ Որդի միայն եւ նախ քան զյայտեանս անխառն մարմնոյ... իսկ ի վախճանի եւ զմարդն հառ յաղպոս մերոյ փրկութեան, չարչարելի մարմնով եւ անչարչարելի աստուածութեամբն, բովանդակելի մարմնովն անբովանդակելի աստուածութեամբն եւ նոյն ինքն երկնաւոր եւ երկրաւոր... զի բովանդակ ի նմին մարդ իցէ եւ Աստուած, քանն մարդ ցուցաւ անկեալ ընդ մեղօք, Լթիլ ոք ո'չ Աստուածածին զՄարիամ իւմանայցէ՞ հեռի է յաստուածութենէն, եթէ ոք իրրեւ ընդ խողովակ ընդ կոյսն անցեալ, այլ ո'չ ի նմա ստեղծեալ աստուածարար միանգամայն եւ մարդկարար, աստուածաբար զի առանց առն եւ մարդ իօրէն զի օրինօք ծնեղեանն, նմանապէս անաստուած է, Լթիլ ոք ստեղծեալ ըզմարդն եւ ապա մտեալ ասէ զԱստուած, զատապարտելի է, Լթիլ ոք ի ներքս ածցէ երկուս ուրդիս զմին յԱստուծոյ եւ ի շօրէ, եւ զերկրորդն ի մօրէ, այլ ո'չ զմի եւ ըզնոյն, յորդեղրութենէն արտաքս անկցի, զոր խոստացաւ ուղիղ հաւատացելոց»:

բնութիւն երկուս. քոնցի Աստուած է եւ մարդ, եւ զի հոյի եւ մարմին, բայց որպէք ո'չ երկուս եւ ո'չ աստուածք, զի եւ ո'չ աստ երկուս մարդք... վասն զի երկուսն մի խառնելովն, Աստուծոյ մարդանալոյ եւ մարդոյ աստուածանալոյ...»: — Migne, Epistola ad Cledonem... contra Apollinarium XXXVII, 2) Caillau, LI. ep. 101.

Էջ 137.

Նորին առ Կղետոնիոս երկրորդ. Ժ. «Վասն զի բաղումք Եկեալ քոյ երկիւղածութեան հաստատութիւն խնդրեն յաղպոս հաւատոյ պահանջեցեր զմեզ քարեկամարար... (141) եւ Գրիստոսի յուսոյն մերոյ փառք յ. ա.»:

— 138. «... զմիտսն ի բաց հատանելով եւ զի մի' ամբաստանք լինիցի զմէջ որպէս թէ զսիրելոյ Բիտաղոսի զհաւատն զոր պահանջել յերանելոյն Դամասեայ հոռովմայեցոց Եպիսկոպոսին զրով ետ յառաջագոյն բնդունելով բայց այժմ հրաժարի եւ յաղպոս այսոցիկ սակաւ ինչ յայտնեցուք, նոքա յորժամ իւրեանց հաւաքաւոր աշակերտաց եւ խորհրդակցաց ի յանձնութեանցն աստուածաբանն, որպէս մանիքեցիքն բնորելոցն ասացելոց բովանդակ զախտն իւրեանց յայտնեն... հոյի եւ քան եւ միտս, զնոյն ինքն ի ներքս ածեն զաստուածութեանն, որպէս թէ նա ընդ մարմնոյն խառնեցաւ միայն, այլ ո'չ ընդ մերում մարդկութեան...»: — 139. «... զինչ սքանչելիք թէ եւ զՊիտաղոսի զբանս մեր ի քարեպաշտոյցոյն ընդունիմք, այսպէս զկամելն հաւանեցուցանելով եւ այլքն առ զրեցելոցն միտս զաղանանան, որպէս ինձ թուի եւ Դամասոս ինքն յետոյ ուսաւ եւ միանգամայն հաւանեցաւ, յառաջումն զիւրով մեկնութեամբն ի բաց ի քարոզութենէ զնոսա արար եւ զգիրն փոխեալ հաւատոյն հանդերձ նպովիք եւ առ նոյն ինքն խառնութիւնն նոցա զժուարեցաւ զոր կրեաց պարզմտութեամբ...»: — 140. «... եւ յետ այնորիկ քամբասն զմեզ որպէս թէ երկուս բնութիւնս ի ներքս ածիցեմք կատարեալս եւ քաժանեալս յերապանցեալ եւ սքանչելի միաստութեամբն...» — St'us v. Migne, e. Caillau, ep. 102.

Էջ 141.

Նորին առ Կղեդոնիոս, ի մարգարէական բանն որովայն իմ որովայն իմ ցաւէ. ԺԱ. «Որովայն իմ, որովայն իմ

ցաւ էւ զկայարանք իմ ճմբէն սաէ ու-
րեմն յիւրում ի րանս յերեմիաս... (149)
պատու եւ արքայութիւն հանդերձ հոգո-
ւին սրբով որպիսէն եւ յառաջագոյն էր
եւ Եղիցի եւ այժմ եւ յ. Ե. ա. — Տէնս
Migne, or. 17. ad civis Nazianzenos etc.

Էջ 150.

Նորին յաղագս բարեկարգութեան ի
խօսս. ԺԲ. «Վասնզի եկիք ի միասին
յոժարութեամբ եւ ըստմամբդ է տօնս
եւ վասն այնորիկ մանաւանդ ժամանակ
դործոյ ընդ տացուք... (171) եւ խողացն
ի կատարեալն ընդունելութիւն եւ Յիսու-
սի Քրիստոսի յուսոյն մերոյ ընդ Հօր ա-
նկիի եւ ընդ Հոգւոյն ճշմարտի փ. Ե. »:
— Յունարէն ընդգրի մէջ ճառերուս վեր-
նադիրն է *πρός τοὺς ἐν λαῶν κοινῶς*
ὁ λόγος. Համեմատ. Migne. XXXV—
XXXVIII. տես էջ 346-350, մերինք թերի.
յիշատակարան չունի: Չեռ. տես. Տաշեան
ցուց. թիւ 64, 96, հմտ. 320³. լուծմունք
ի Դաւրթ թիւ 317^ր. եւ ի Գէորգայ Երզն-
կացւոյ եւ Յովհաննու Որոտնեցւոյ թիւ
151. գ. էջ 1073: զերմ. 44:

Բ. ա. X. 172.

Քարոզ ծննդեան ի քանն որ սաէ. Բանն
մարմին եղեւ. «Ասէն իմաստունք թէ յոր-
ժամ պատերազմ լինի ի մէջ մեծածածաց
... (180) խաղաղութիւն ետ Աստուած
ամենայն աշխարհի»:

Գ. ա. X¹. 180.

Վասն եօթն կնիքոյն. «Տեսի աջոյ ձեռին
այնմ որ նստի ի վերայ աթոռոյն զիր
զրեալ ներքոյ եւ արտաքոյ եւայն»:
Վերջանայ էջ 188. «... Եթէ ոչ զղջան ոչ
զրին ի զիրս ո՛չ ի ներքոյ եւ ո՛չ արտա-
քոյ, այլ պահին եւ զրին ի զիրս սատա-
նայի»: — Անճառ նմանութիւններ եւ
պատմութիւններ ս. զրբէն եւայն 7 կնիք
բացատրելու համար. շարունակութիւնը
տե՛ս, Է. Բ. ձեռագրիս:

Դ. ա. X². 189.

Քարոզ ողբոյն տալոյ, ի բանն որ սաէ
յոր տուն մտանիցէ ողջոյն տալիք...
«Վարդապետք Եկեղեցւոյ սանն թէ՛ ող-
ջույնս այս դոր տամք ո՛չ է անգոր եւ սոսկ
րան... (204) նախ ասասլիք ողջոյն տանս
այսմիկ»:

— Շարականէն կը յիշուին. էջ 200.
«Կրօն զպայութեան եւ կնիք ի դէմս ա-

մենից տու...». «Ետուր Երկիւղածաց քոց
նշան զի սպրկեսցին...»: — 202. «Ծնեալն
ի քէն ի խաչ Լուալ»:

Ե. ա. X². 204.

Օրինութիւն յետ քարոզ ասելոյ ժողո-
վրդեանն. «Զեւոյն ի Հօրէ անդնարար
եւ առօյն ի յորդոյն անճառարար, հա-
մահաւասարն Հօր Աստուծոյ եւ զուգա-
փառն րանին մարմնացելոյ... (210) ի
տիրաննից անշորհութեանց աղատեսցէ
զձեզ ամենեսան, ամէն»:

— Հետաքրքրական է սարկաւազներուն,
լիխանին եւ վաճառականներուն տուած
օրհնութիւնը միւսներու չարքին մէջ.
«Զսարկաւազունսն օրհնեսցէ, ընդ սրբոց
նախասարկաւազացն ս. Ստեփաննոսի եւ
ընդ Պրօխորոնի զրչին, ընդ Փիլիպպոսի,
ընդ Նիկանովայ, ընդ Տիմանայ եւ ընդ
Պարմենայ... զիշխանն ձեր օրհնեսցէ ընդ
սրբոց իշխանացն Սահակայ եւ Համագաս-
պայ... զվաճառականն ձեր օրհնեսցէ
ընդ ս. վաճառականացն Կոստպարայ եւ
Մալխայայ եւ ընդ վաճառականին Կոս-
տանդեայ, որ եղիտ զիտչն ի Գամձակ
քաղաքին...»:

Զ. ա. X¹. 211.

Նման օրհնութիւն մը կը սկսի. «Արդ
արարողն ամենեցուն միշտ փառաւորեալն
ի նոցունց, րարի ընութիւն...» բառերով
եւ կը վերջանայ Օղոստինոսէն առաջ բեր-
ուած անշան վկայութիւններով, էջ 214:

Է. ա. 2. 215.

Ողբ սրբուհւոյ Կուսին առ խաչեալ մի-
ածին իւր որդին. «Ի ժամ խաչին չարչա-
րանացն Յիսուսին աւա՛ղ, / կայր յանդի-
ման մայրն նորա ցաւագին, ո՛հ ցաւա-
գին, / ողորմելի ձայնիւ զոչէր միածին,
աւա՛ղ. եւայն. ընդամէնը 11 տող զրու-
թիւն մը: Ասոր կը յաջորդէ

ա) Դաւիթ Անյաղթն ի գիրս մեկնու-
թեան Պարփլորի յերեք զլուսն սաէ թէ
վարդապետական Եղանակքն շո՛ք են,
սահմանական, բաժանական, ապացուցա-
կան եւ վերլուծական...»:

216. — Բ) Ի վերոյ գրեցեալ եօթն կնիքոյ
մնացեալն աստէն գրեցաւ. «Այլ սանն թէ
հրեշտակ տեառն երեւեցաւ Երիտասարդի
միջո՞ք...». տես Գ. ձեռագրիս:

Ը. ա. X³. 217.

Քարոզ Ս. Աստուածածնին. «Եղեւ նա

իրբեւ զնաւ շահարեւ, որ ի հեռաստանէ ծոցովէ զմեծութիւն. «Ասէն իմաստունքն թէ՛ կայ ինչ ձուկն մի ի ծովն որ է փոքրիկ կէս թղաչափ...» (222) միջնորդ ունելով առ նա զսուրբ ամենօրհնեալ եւ փառաւորեալ Կոյսն երջանիկ, որ յոյժ աւրապալուր է զղջացելոց եւ զարձեւոց» : — 7 պատմութիւններ կը մեկնէ :

Էջ 223.

— ա) Կը շարունակուի քարոզս զարձեւալ աննշան պատմութիւններով (11 մասերու բաժնուած), որոնց մէջ կը յիշուին նաեւ ս. Օգոստինոսի գիրք քաղաքիմ

կոստուծոյ (De civitate Dei): Ասոնք կ'ընդհատուին էջ 226. — ք) «Առակք եւ բանք ոմանք տիկնոջն Սաքայի որ առ Սոգոմոն արքայն, աստէն գրին ի բանից հնազանդիցն պատմաց արտասանեալք» : — Ընդամէնը 10 առակք «1) զի՞նչ է Աստուած, 2) որպէս շարժի գունդն երկնից, 3) նախ քան զէանալն ամենայնի ո՞ւր էր Ամենարարն» եւ այլն հարցերու մասին : — 228-243. — գ) Դարձեալ զանազան պատմութիւններ վարդապետական իմաստով, որոնց մէջ Աստուածածինը զլիսաւոր բաժինն ունի. էջ 229. «Աստուածածինն է նաւ հոգեւոր...», 234. «Ս. Աստուածածինն նմանի ոչխարի...» :

92

Թիի 92.

ԱՆՈՒՆ Քարազագիրք (Սիմէօն վ. Երեւանցի) .

Նիիթ Սովորական հաստ քուղք .

ԿԱԶՄ Թղթակազմ (կարտօն) .

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղէկ .

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ .

ԴԱՏԱՐԻ ԹՂ. ա-բ. 4ա. էջ 312-44 .

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 32,2×21,5×3 .

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 24,2×14,7 .

ԹՈՒՂԹՔ 174 .

ՏՈՂՔ 28 .

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեյլանով բոլորգիր .

ԳԻՐ Հին շեղագիր .

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք .

ԼՈՒՍԱՅԱԶԱՐԴՔ ԹՂ .

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ .

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ .

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ .

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՅՈՂ .

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար) .

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ .

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ .

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Տ. Պօղոս արքեպ. պատրիարքէն նուիրուած Արմաշի վանքին Տ. եփրեմ Ծ. վ.ի վանահայրութեան օրով, 1867, Փետր. 1 .

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ .

Տէս թիւ 76. Յառաջարան 1-4. բուն քարոզչութիւնը կը սկսի էջ 5. բառերովս «(0)զնեա հողիդ ս. Աստուած», շարունակութեան մէջ կը կրկնուի յառաջարանի վերջին մասը «զիրք Քարոզից — մանկանց եկեղեցւոյ» բառերը. տես թիւ 76 : — Քարոզչութիւնն ունի միմիայն 65 քարոզ եւ կը վերջանայ ս. Էջմիածնին, զիւտ նշխարաց ս. Գրիգորի (2 քարոզ), զարձեւալ ս. Գրի-

գոր Լուսաւորչին եւ վերջապէս Հոգեգալուստեան 6-րդ կիրակէի (65-րդ) քարոզով էջ 311 : Ցանկ չունի : Ս. զորոց միայն յաւթիւնները միայն տեղ տեղ նշանակուած են յուսանցքի մէջ : Քարոզներու մեծագոյն մասը մեծ պահոց, եւ մինչեւ Հոգեգալուստեան 5-րդ կիրակին եղած կիրակիներու եւ տօներու մասին են :

Թիի 93.

Անոին Քարոզգիրք (Կարապետ արքեպ.
Պօլսեցոյ) .

Նիւթ Սովորական քուղք .

ԿԱԶՄ Թղթակազմ (կարտոն) .

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ . կազմը քիչ մը
խախտած է :

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ .

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ . ա . գ . էջ 421-2 . 429-30 .

Մեծնիթիին 27,5×19,5×3 .

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին . 21,8×15,5 .

ԹՈՒՂԹՔ 215 .

ՏՈՂՔ 37 .

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեղանով .

ԳԻՐ Նոր նոտրգիր .

ՍԿԶՐՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք .

ՀՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ .

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ .

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ .

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ .

ԳՐԻՉ

ՍՏԱՑՈՂ .

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ . դար) .

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ .

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ .

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Տ . Ստեփաննոս արքեպ-
պիսկոպոսի Մաղափեանց գոյֆերէն
Արմաշի վանքին տրուած 1866 Մայիս
25-ին .

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ .

ՏԷ՛ս ԹԻւ 79 .

«Առաջարան» . ք¹+² . բուն քարոզգիրքը
կը սկսի էջ 1 . «Կաղանդի խոկումն մահ-
ուան...» , և կը վերջանայ 115-րդ քա-

րոզով «Կիւրակէ պատահալ ի մէջ աւադ
տօնից» էջ 420 : ՏԷս մանրամասն , Թիւ 93
(Թիւ 79 ?) :

Թիի 94 .

Անոին Քարոզգիրք տանկերէն (Յով-
հաննէս Վ . Սեբաստացի) .

Նիւթ Սովորական քուղք .

ԿԱԶՄ Թղթակազմ (կարտոն) .

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ .

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ .

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ . ա . ք . գ³ . Ե՛ 285-88 .

Մեծնիթիին . 33,7×21,3×2 .

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին , 26,5×16,5 .

ԹՈՒՂԹՔ 150 .

ՏՈՂՔ 32 .

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեղանով բուրգիր .

ԳԻՐ Նոր նոտրգիր .

ՍԿԶՐՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք .

ՀՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ .

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ .

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ .

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ .

ԳՐԻՉ Մարտիրոս Կիւտիկեան գրագիր .

ՍՏԱՑՈՂ . Գէորգ արքեպ .

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1838 .

ՏԵՂԻ Եղովիւն վանքը .

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ .

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ .

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Նուէր Արմաշի վանքին
1867 Փետր .-ին , Տ . Պօղոս արքեպս .
պատրիարքէն , Տ . Եփրեմ Ծ . Վ . ի
վանահայրութեան օրով .

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ .

գ¹-դ¹ . Յանկ Քարոզգրոյս .

ա . 1 . գ² .

«Արքիւնաւոր աշխատութեամբ հաւա-
քեալ ի յոյն բնագրէ և դարձուցեալ
ի հայ լարրառ անձնընծայ պաշտօնեայ
սրբոյն Յովակիմայ և Աննայի աստ-

ուածահարչ տաճարին , մատուցեալ ձօ-
նեաց զայս մատեանս իրեն զլուծայս
այլուոյն ի շնորհս ցանկալի ընթերցասի-
րաց զմիւռնացի Գէորգ արքեպիսկոպո-
սե(ա)ն Յովհաննէս վարդապետն սեբաս-
տացի , բազմավաստակ հայրութեան ձեռ
հրամանակատար խոնարհ ծառայ Կիւտի-

կամ Մարտիրոս գրագիր, նեոյկեսարեան յամի Տ. 1838 ի թուին ՌՄԶէ, ի ա. վանս եւղոկիոյ»:

— Քարոզչի բնութիւնն է՝ քարոզչներ, բոլորն ալ տաճկերէն լեզուով: Բուն քարոզչի բնութիւնը կը սկսի էջ 1. «Հանկարտը Աղա՝ մըն ի թահաւառ ողջը...» Եւ այլն վերնա՝ գրով եւ «Ի՛յը Եարատըլան Աղամ աթա՝ մըլ տահա ճէնէթին իշինտէ իբէն...» Բառերով: Վերջին քարոզի մէջ (տես էջ 275) կը խօսի «օն պիբիրլէրին իւղէրէնէ» եւ կը սկսի բառերովս «Եա՛ զարտաշար՝ րմ ճաշան տուշինիւրիւմ էօմրիւմիւղիւն ալլըրնը...»:

Ունի քարոզչներ — a) Այիօս Սիմէօն Բեօլօյօսէն, «Բապպիւմիդին իբէնճի կէլ-

մէսի, Եանի մահէն կիւնի իշին պէյան».
«Այլա՛ իսկ Եայրն Աղամը զիննէթլէն-տիրտի մէլ րապէթլէնտիրտի...»: — b) Յօհան Ոսկէրեարանէն. ա) «Քրիստոս է՝ Ֆէշնտիմիկին իբինճի կէլմէսի իշին, Եանի զօրօրու շէրալէթ թէսէճէյի իշին», «Եէր իւղիւնիւն վատիւշնընէն էսկէար-լարը ճալլըրլանըրլար ճէնէկ...»: Բ) Նոյն շօր մասին ալ քարոզ մը, էջ 241. c) էջ 209. Այիօս Անաստասիոս փէտէրիմիդ Քրիստոս իշին կէլինմիշ զարտաշարա կթտի նասահաթ պէյան. d) էջ 224. Ա-ղիդ փէտէրիմիդ օսիօս Եփրեմիմ նասահաթը, զայլէթտէն ճաշա ֆաշտալը վէ շօլ էլէտիլէր իւղէրինտէ տիր պէյան:

95

Թիւի 95.

ԱնՈՒԻ Բարազգիւրք (Գէորգ Եպս. զմիւռ-նացիի եւ Սիմէոն Կաթողիկոսի).

Նիւիթ Սովորական քուրք.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Գէշ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-գ. դ². էջ 571-6, 469-70, 476. 518.

ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ. 28,5×20×4.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին, 21,5×15,5.

ԹՈՒԹԻՒՄ 292.

ՏՈՂԻ 29.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմիր մեղանով.

ԳԻՐ Հին շեղագիր.

ՍԱԶԲՆԱՏԱՌԻ Մեծատառք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻԹ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻՁ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1838.

ՏԵՂԻ Արմաշ.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻԹ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. դ¹.

Յառաջարանութիւն. «Դիտումն իմ յայս զործ չէ՛ վասն քաջուշիմ քարոզչացն աղ-ղիս բանս սեղանաւորել, ալ միայն ըզ-քարոզեալսն իմ ի զիր արձանագրուանել ի ճատարարմ վկայութիւն առաջի Աստուծոյ, թէ՛ զայսոսիկ զամենայն եւ զայլ եւս բազումս ի տեսչութեան իմում Հեղեալ եմ ի յսկիս ժողովրդեան իմոյ ի փրկութիւն ճողւոյց նոցին... Կամէի թէ՛ պէտ է զամենայն միանգամայն յայս զիր յովանդակել, բայց ո՛չ մարթացայ առնել սակս ծերութեան եւ սակս անձին տկարութեան, մանաւանդ եւ ըստ ժամանակիս բազմավրդով բերման, յորում զառաջնորդական զբաղանօք իրբու ծովակուտակ

ալեօք յանձնողիստ ծփիլ... Արդարեւ չիք յայսմ ինձ պարծանք, զի ամենայն նիւթ քարոզիցս ալոսցիկ աստի եւ անտի մեղուօրէն էն ժողովեալ...», տակը ստորագրած է. «Գէորգ Նուաստ Եպ. Նեղակիոյ, որ քաղաքաւ զմիւռնացի»:

Բուն քարոզչի բնութիւնը կը սկսի էջ 1. Հե-տեւեալ բաժանումներով «1) Դիտաւո-րութիւն. Յաղաղս պահօց եւ աղօթից. 2) Բնաբան. Վարդապետ ածի զորդի իմ առ թեղ. Մարկ. Թ. 16. 3) Սկսում. «Պատմէ՛ սրբազան աւետարանիչն Մարկոս...»: Իր վերջին քարոզի վերնազիրն է «Դիտաւո-րութիւն. յաղաղս անարատ յղութեան ս. Աստուածածնի. 2) Բնաբան. զեղեցիկ եւս իր զեղեամ եւայն (Երբ երդոց. 2. 3). 3) Սկսում. «զեղեցիկութիւն ս. Կուսին

Մարիամու...» (էջ 471-5): Վերջին քա-
րուրը զրուած է ցանկին վերջը, որ 465-8
էջերը կը զրուէ: Հմմտ. թիւ 33, 112:
Բ. ա. 2. 477.

Քարոյզը քիւ չարունակութիւնը կը
կազմէ չեղարուի զրուած. «Քարոյզ ժո-

ղովեայր է քարոյզը S. Սիմէոնի Կա-
քողիկոսի Ամենայն Հայոց յամի 1838,
Սեպտ. 20, ի վանս Ս. Կուսին յԱրմաշ»,
ընդամէնը 25 քարոյ, մեծ մասամբ պա-
հոց ևւ լուսաւորչին վերաբերեալներէն
(էջ 477-570): Հմմտ. թիւ 112, 76, 92:

96

Թիւ 96.
Անոնի Քարոզգիրք (Նալեանի).
Նիւիթ Սովորական քուղք.
ԿԱԶՄ Կաշեկազմ Բանդակեայ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղէկ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-գ. էջ 988-94.
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 26,5×20×7,5.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին, 19,5×13.
ԹՈՒՂԹՔ 503.
ՏՈՂՔ 28.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մելանով.
ԳԻՐ Շեղագիր.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Երկաթագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻԶ
ՍՏԱՑՈՂ.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար)
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ՏԼ'ս թիւ 70, 71, 14, 97, 115, 134.

էջ 1.

Կը սկսի «Պենտեկոստէի Հոգւոյն սըր-
բոյ դալստեան» քարոզով: Բնաբանէն
Լուրը կը տրուի իւրաքանչիւր քարոզի
մասերու բաժանման բացատրութիւնը.

«Բնաբանս այս ունի զչորս մասունս...».
բան առաջին քարոզը կը սկսի բառերովս.
«Արդ վասն չորից մասանցս այսոցիկ...»:
Քարոզագիրքս ունի 77 քարոզ. վերջին
քարոզը դարձեալ «Է-րդ Կիւրակէի զկնի
ս. Զատիկին» է ևւ կը վերջանայ էջ 987.
Հմմտ. թիւ 70:

97

Թիւ 97.
Անոնի Քարոզգիրք (Նալեանի).
Նիւիթ Սովորական քուղք.
ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղտոտ բայց ընթեռնի.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-գ. էջ 421-4.
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 31×21,5×4.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսին, 26×7,9.
ԹՈՒՂԹՔ 213.
ՏՈՂՔ 43.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր եւ սեւ մելանով.

ԳԻՐ Շեղագիր (անճոռնի գրութիւն).
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Թռչնագիր, երկաթագիր
(պարզ եւ կարմրագոյն ուրուագիծ).
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻԶ Միմաս արեղայ.
ՍՏԱՑՈՂ. Գրչը.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ 1791.
ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս.

ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՒՔ ԹՂ. 419-20. «Ք. ծ. Նեբսէս վար-
դապետ. ՌՄԼԹ» (1790) և 420. «Ք.
ծ. Յովհաննէս վարդապետ. ՌՄԽԶ.

ՏԷՍ ԹԻւ 70, 71, 14, 96.
Բ. հատոր Նախնի քարոզչրոց.

էջ 1.

Կը սկսի ԾԶ (56)-երորդ քարոզով.
«Ի վերայ սրբոյն Բարսղի Եպիսկոպոսա-
պետին մեծին Լօթնալոյս հայրապետին».
«Եւլից ԺԳ. 21. զրեալ է թէ զկնի ելիցն
Իսրայէլի ի յեզիպտոսէ Աստուած առաջ-
նորդէր նոցա...»: Կը վերջացնէ 111-րդ
(ՃԺԱ) քարոզով (էջ 413-19). հմտ. Թիւ
70. ուրիշ ընթերցող մը սրբազրած է քա-
րոզներու Թիւը զնկելով վերոյիշեալ 56-ի
տեղ 59 և վերջին 111-ի տեղ 117: Վեր-
ջին 111-րդ քարոզը «Լօթներորդ կիրա-
կէի զկնի սրբոյ Զատկին...» կ'աւարտի
էջ 419. և որուն կը յաջորդէ հեղինակի

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 420.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 420.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

յիշատակարանը «Ի պարզեաց հոգւոյն
սրբոյ...» տես Թիւ 70. Ա. Իսկ ասոր կը
կցուի կարմիր մելանով «վերջ երկրորդ
մասին, որոց ընդհանուրն է ՃԺԵ (115)
քարոզ»:

ա. 1. 420.

Փառք... ևտ կարողութիւն տկար հի-
քոյս, որոյ ընդ հովանեաւ ամենազօր
կենսատու նշանի մեծի կարողութեամ-
բըն, օրինակեցեալ եղեւ զայս սրբա-
յան մատենանս լաւ և յնտիր օրինակէ ի
ՌՄԽ-ին և Օղոստ. ԺԳ-ին: Գծօղ և վա-
յելօղ սորին չնչին Մինաս եւեթ արեգա-
յի, որ եմ անարժան և մեղսալի, ի քա-
ղաքէն բիւզանդացի եւ անդ ի Թաղն Պէկ-
օղլի, որդի զոյով Արքաաւով:

98

ԹԻՒ 98.
ԱՆՈՒՆ Պարտէզ հովուաց (Յակոբ Մար-
գանցիոս).
ՆԻՒԹ Հաստ գեղեցիկ քուլք.
ԿԱԶՄ Գեղեցիկ և ամուր կաշեկազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Շատ ազել.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ Էջ. 1-2. 606.
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 40,7×28×6.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասիւն, 28,5×19,8.
ԹՈՒՂԹ 303.
ՏՈՂՔ 26.
ՎԵՐԱԳԻՐՔ Կարմիր մելանով բալոզգիր.
ԳԻՐ Եղեղազիր.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Երկաթագիր (Կարմիր մե-
լանով).
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ Արմաշի վանք.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԿ 1836.

ՏԵՂԻ Կ. Պալիս.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՒՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Արմաշի վանքի մատե-
նադարանին նուիրուած 1841, Յուլիս
20-ին, Գ. հատորը Յուլիս 5-ին,
Ստեփաննոս արքեպս. ի պատրիար-
քութեան ժամանակ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Յիշատակարան.

ա. 1. 3.

Պարտէզ հովուաց, յորում պարունա-
կի ամենայն վարդապետութիւն հաւա-
տոյ և վարուց առ քարոզս, առ ընդ-
դիմարանութիւնս և առ խղճմտանս,

ևս ևս առ ամենայն ապաքինութեանց
հոգւոց հարկաւորս, բաժանեալ յերիս
հատորս (մեր ցուցակի մէջ Թիւ 98, 99,
100), հեղինակութեամբ Յակոբայ Մար-
գանցիոսի հովուի և տասնապետի Գուր-
նիէնս կոչեցելոյ, ի հռչակաւոր վանս
Թէփլօրեփիէնցոյ, Թէլօպլիէնցոյ, ար-

դէն աստուածարանութեան ուսուցչի, հատոր առաջինի Պարավիա, ի տպարանի Շամիրամայ 1749, առնթեր Գօհանու Մափրէի, հրամանաւ մեծաւորաց, եւ ի վաղուց թարգմանեալ դրով ի հայեցի բարբառ, օրինակեցաւ այժմ յամի Տեառն 1836 ի Կոստանդնուպոլիս արդեամբք եւ ծախիւր Արմաշու Զարխափան վանացն, ի վայելումն սոյն վանից միարան վարդապետաց քարոզողաց բանին կենաց:

— Զեռադիրս ամրողջ զործի առաջին հատորն է եւ կը պարունակէ 70 կտոր վարդապետական գրութիւններ: Էջ 5. կը սկսի «Ընծառուած առաջին, յաղագս վարձուց քրիստոնէական հաւատոյ»։ «պարտէզն այն եւ զբախտն փափկութեան, որմէ ասի թէ բազում մանաւանդականութեամբ զարդարեալ էր...» բառերով: Վերջին կամ 70-րդ ընթերցուածի նիւթն է «հաւատամբ ի կեանս յաւիտենականս, (կամ) յաղագս յաւիտենական կենաց» (էջ 587-602):

— Հեղինակը կը պարզէ այս վարդապետական գրութեան մէջ Կաթողիկէ Եկեղեցիի տեսակէտները կարգ մը դաւանական եւ այլն խնդիրներու մասին: Նիւթի մշակման եւ դասաւորութեան մէջ որոշ կարգ կը պահէ եւ առաջին գլուխներու մէջ քրիստոնէական հաւատոյ, անուան, քրիստոնէի պարտաւորութեանց, հաւատքի, եւ այլն մասին խօսելն ետքը, Կանցնի Գրիստոսի ծննդեան եւ կը շարունակէ մինչեւ Անոր Համբարձումը, վերջին դատաստան եւ յաւիտենական կեանքը: Կ'օգտուի Լատին եւ Յուն եկեղեցիի դրականութեան տեղ տեղ, եւ կը հաստատէ ընդհանուր առմամբ որ «արտաքոյ Հոռոմէական եկեղեցւոյ չիք փերկութիւն»: Հարկաւ բոլոր միւս եկեղեցիները սատանայէն զրդուած հերձուածողներ կը համարուին: — Գալով նիւթի մշակման պէտք է ըսել որ Մարքանցիոսի քով «ընթերցուած» բառը, զլուխ կամ քառ բառի նշանակութիւնն ունի: Այս «ընթերցուածը» հեղինակը նախ կը բաժնէ «նախադասութեանց» այսինքնէ ական մտքերու, որոնց վրայ խօսիլ կամ զորս ապացուցանել կը ջանայ, եւ ապա «նախադասութիւն, Ա. Բ. եւայլն» վերնագրի

տակ կը խօսի անոնց մասին: — Ինչպէս այս նոյնպէս նաեւ միւս 2 հատորները Կաթողիկէ Եկեղեցիի բրորադաստին եւ տեսակէտներուն ծանօթանալու համար կրնայ օգտակար ըլլալ: Նիւթերու ցանկը 603-5: Ս. զրքի վկայութիւնները լուսանցքի վրայ նշանակուած են:

Թիի 99. Բ. հատոր. Պարտէզ հովուաց-ի: Արտաքին նկարագրութիւնը բորորովին նման է թիւ 98-ին, ունի 171 թուղթ. դատարկ է միայն էջ 342. Յիշատակարանը (էջ 1) տես թիւ 98. ա. յիշատակարան: — Բուն զրութիւնը կը սկսի էջ 3-էն. «Յաղագս հովուական պաշտօնի. Գօհանու, 12. արածեցէ՛ք որ ի ձեզ հօտք է Աստուծոյ, Պետրոս, 5. «Քրիստոս կացուցանելով զՊետրոս հովիւ եկեղեցւոյ» հոռով, եւ կը վերջանայ «եւ ի ժամու մահուան մերոյ» է-րդ ընթերցուածով (էջ 337-9): Ընդամենը 41 գլուխ, որոնց մէջ ամէնէն աւելի կը խօսուի, յուսոյ, աղօթից, Հայր մերի (մեկնութիւնը՝ կը բռնէ 10 գլուխ) եւ Մարիամ Աստուածածնի մասին: Նիւթի մշակման ձեւի եւ գրութեան ոգու մասին տես թիւ 98: Ցանկ նիւթոց Բ. հատորիս, տես էջ 340-1:

Թիի 100. Գ. հատոր. Պարտէզ հովուաց-ի արտաքին նկարագրութիւնը նման է թիւ 98-ին, ունի 193 թուղթ. որոնցմէ վերջին 2-ը միայն դատարկ են: Յիշատակարանը (էջ 1) տես թիւ 98, ինչպէս նաեւ նիւթի մշակումն տես թիւ 98: Ցանկ սկսի բուն զիրքը՝

«Գիւրգ ԵՐԻՈՐԴ, յաղագս սիրոյ եւ տասն պատուիրանաց. քնարան, ողորմութիւն եւ ճշմարտութիւն... մարդ մանկանացուց ցանկան անմահութեան»։ «ի վերջանալ տարւոյն սովոր են մարդիկ ընծայել զպարգեւ...» եւ կը վերջանայ «ընթերցուած տասներով, յաղագս անլուծանելի պսակին» գլուխով, էջ 378: — Գ. հատորը բաժնուած է 87 գլուխներու, որոնց նիւթը կը կազմեն տասնարանայ պատուիրանները եւ Եկեղեցիի 7 խորհուրդները, եւ կը կազմէ «Պարտէզ հոգուացի» ամենահետաքրքրական մասը:

Թիի 101.

Անոնիւն Լուծմունք տրամաբանութեանն
Կովդնայ.

ՆիիԹ Սովորական քուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ Բանդակներով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Գէշ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱԿ ԹՂ. ա-դ. էջ 112.

ՄԵՄՈՒԹԻԻՆ. 17,5×12×1.

ԳՐՈՒԹԻՆ Միասին, 11,5×8,3.

ԹՈՒՂԹԻ 81.

ՏՈՂԻ 17.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Սեւ մեկանով նոր բուրգիր.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿԶԵՆԱՏԱՌԻ Մեծատառ.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).

ՏԵՂԻ (Պոլիս).

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻԳ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆԻ ԹՂ. 110 հեղի-
նակի յիշատակարան.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆԻ ԿԱՐԱՅԻ ՎԱՆՔԻՆ ՈՒՐ-
ուած 1834, Նոյ. 22-ին.

ԲՈՎԱՆՐԱԿՈՒԹԻՆԻ ԹՂ.

ա. 1. 1.

Լուծմունք ումանց տարակուսական բա-
նից տրամաբանութեանն Կովդնայ, ըստ
յուսույքից եւ տողից նշանակեալ առ
դիւրագիր լինելոյ. «Եզերք զիտուեանց
են այն ամենայն բառք...»:

Բացատրուող բառերու էջերը ձախ եւ
տողերը աջ կողմ նշանակուած են: — 79.
Վասն խնդրոյդ որ գտնակուեցնէ. «Առ
առաջինն ասեմ թէ կենդանին...» — 113.
Լուծմունք տրամաբանական իմաստից Կով-
դնայ. «Աշխարհաւ իմանայ զերկինս եւ
զերկիր եւ զամենայն որ ի նոսա...»: Այս
գրութիւնն ալ կը շարունակուի մինչեւ
151 էջ: — էջ 110-111. Հեղինակս ունի բո-
լորգիր յիշատակարան մը, որուն մէջ
լուծմանց նպատակը կը պարզէ միմիայն:

Թիի 102. Գործք Ռեստեմի պարոն Մի-
քայելի Տէր-Պետրոսեան: Այս բոլոր յա-
ջորդ շեղագիր տետրակաձեւ հատորներու
մեծութիւնն է 20×14,2×4:

1) Թիւ 102a. ունի իւր վերնագիր Կըր-
քուքիւն քծկական արուեստի Ռեստեմ
պարոն Միքայել Տէր-Պետրոսեան Կ. պոլ-
սեցոյ ի լեզու աշխարհաբար, ի պա-
տրիարքութեան Կ. Պոլսոյ Տ. ամենապա-
տիւ սրբազան արքեպիսկոպոսի, ի վերայ
վախճանութեանց եւ ջրդողութեանց ընդ-
հանրապէս, նաեւ ի վերայ միղարգելու-
թեանց, որ խալքերէն բնէումաքոսէ կամ
քիմքանիքիտէ եւ ուրբէնդիսէ տէլլ'օսի-
նա կ'ըսեն. հատոր Ժ.Ա 1841 (էջ 436)
ջանկով:

2) Թիւ 102b. վերնագիրը դարձեալ
նոյնը. կը տարբերի նիւթով, եւ կը խօսի
«ի վերայ ընդհանուր մորթային ախտից,
որուն խալքերէն իմրէքիքիմի ին ճեմէրա-
լէ կ'ըսեն, նոյն թուին գրուած (էջ 407)
ցուցակով»:

3) Թիւ 102c. Գ. հատորի մը նիւթն է.
«Պժայիտ աւիշկեան կալուածք, խալքե-
րէն ուրբէնդիսի մուֆօգո լինֆաքիֆէ,
նաեւ տեսակ տեսակ հիւանդութիւններու
եւ խոցերուն վրայ» հատոր Ժ.Բ 1841:

4-6) Թիւ 102d+e+f. 3 հատորներ կը
պարունակեն Անդամագնուքիւն դարձեալ
բացատրուող քաղեալ յիտալական աղբե-
րաց: Այս 3 հատորները կը գրուեն 1784
էջ. սակայն Գ. հատորի մէջ կայ «ցանկ
անուանց անդամազնութեանց ոմանց ախ-
տից եւ ալ ըծկականութեան վերաբեր-
եալ իրաց ըստ կարգի այրուրենից» էջ
1562-1784. միմիայն խալքերէն բառերու:

Միքայել Տէր-Պետրոսեանի այս գործե-
րէն թիւ 102c զրկուած է Տոքթ. Թոր-
յոմեանին, ստուգելու համար զբքիս հե-
ղինակէն գրուած ըլլալը:

Թիի 103. Տէրոյեանցի գրքերը. ինչպէս
Տոքթ. Միքայել Տէր-Պետրոսեանի բժշ-
կական հատորները, նոյնպէս Տէրոյեանցի
կրօնական գործերը գրուած են սովորա-
կան թուղթի վրայ: Սեւ թուղթով կաղ-
մուած տետրակներուն մեծութիւնն է 20×
15×2,5 (մինչեւ 4): — 1) Թիւ 103a.
ճառք ի խնդիրս ինչ վերաբերեալս ս.
գրոց, հատոր Ա. ճառ յաղպոս աղպակ-
ցութեան հրէից ընդ լաւելիմոնացիս, յո-

րինեայի և Կալմէքայ, թարգմանեալ ի Յովի. պ. Տէր-Կարապետեան Տէրոյեանց. 1856:

2) 103b. Ճառք ի խնդիրս ինչ վերաբերեալս ս. զրոյց. Հատ. Բ. յաղագս երկրին ուր տարազիր վարեցան 10 ցեղն Իսրայէլի:

3) Թիւ 103c. քննողական ճառք ի ս. զիրս ի Քալմէէ թարգմանեալ ի մերս ի Յովհաննէս Տէր-Կարապետեան Տէրոյեանց. 1857. Հատ. Գ. Համառոտ պատմութիւն ազգաց սահմանակցաց հրէից. զիրքս ու-

նի 3 հատոր, որք են բացի վերոյիշեալէն. 4) Թիւ 103d. թարգմանուած 1867. Հատ. Դ. և 5) Թիւ 103e. նոյն վերնադրով բնականաբար և թարգմանուած 1867-ին. Հատ. Ե.: Այս 5 հատոր ձեռագրերը ներկրուած են Արմաշի վանքին 1889. Հոկտ. 20-ին Քի զոյից հանդուցեալ Յովհաննէս վարժ. Տէր-Կարապետեան Զամուռնեան Պրոսացոյ: Հեղինակի աղբիւրները լատինական են: Քալմէի ճառերէն վերջին 2 հատորները Հին Կտակարանին կը վերաբերին:

104

ԹԻԻԻ 104.

ԱՆՈՒՆ Պատկեր փրկութեան (Պօղոս դրապիր. մեկնութիւն թղթոց Պօղոսի). Նիւիթ Սովորական թուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՎ. ա-դ. էջ 134-142.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 24×18×2.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 18.2×12.2.

ԹՈՒՂԹՔ 71.

ՏՈՂՔ 29.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեկանով.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱՑԱՐՔ ԹՎ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԹ ԹՎ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՎ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՎ.

ԳՐԻԶ Պօղոս դապիր.

ՍՏԱՅՈՂ Գրիշը.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1778.

ՏԵՂԻ (Պոլիս).

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՎ. Ե'. «Յովհաննէս վարդապետ.

ՌՄԾԵ» (1806): — 2, 70, 120. «Պօղոս վարդապետ, 1784».

ՅԻՇԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՎ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Պօղոս վարդապետ (էջ 2. տ. վ. կնիք) նուիրած է Արմաշի վանքին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՎ.

Յառաջաբան-Յիշատակարան.

ԹՎ. Ե'.

Գրքեր որ կոչի պատկեր փրկութեան, չարահիւսեալ ի Պօղոս դասասաց դպրէ յաշակերտէ Պաղտատար եւ Արսէն շնորհապետ զպրաց, ի վեհափառ հայրապետութեան միաժնակչ գահոյն Տ. Սիմէոնի սրբապետատար Կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց, և ի պատրիարքութեան ս. Սապիմայ Տ. Յովակիմայ դերերջանիկ վարդապետի, իսկ ի պատրիարքութեան մեծի մայրաքաղաքիս Կ. Պօլսոյ Տ. Զաքարիա ազգասէր և աստուածաբան վարդապետի, որոյ և դասասաց պաշտօնեայ հեղինակն իրանիս, ի փառս Տ. Աստուծոյ և ի վաղի քրիստոսասէր ազգին մերոյ յամի Տ. 1778:

— Ե'. Կը սկսի «Առ ազգեցութիւն բա-

րևսէր ընթերցողաց թէ յինչ վախճան դիտէ չարահիւսումն Պատկեր փրկութեան կոչեցեալ զբոյս»: Հոս իր զրբին համար հեղինակը կ'ըսէ «... ի խնդիր աշակերտացն իմոց արկի զձեռն մտաց իմոց ի դանձ հին և նոր կտակարանաց ամենաբաւական տանուտեալն և որքան ինչ առած ի նախահարց ի նահապետաց և ի մարգարէից քսան և չորից առ կենսածիր տնօրէնութիւնն Գրիստոսի ըստ կարեաց ծաղկաբաղ առեալ զայս փունջ կերտեցի որոյս և կոչեցաք Պատկեր փրկութեան, և պատճառն է զի փրկադործ խորհուրդն Առաջ չարաթու պտանի ի սոյն դիրք լինովն պատկերացեալ... Եւ ինչիս անմոռ... զծնօցսն իմ ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ և վերկոսին զաշակերտսն իմ ձեռնասուռք Տ. Զաքարիայ ազգասէր պատրիարքի և մերս դասատան հայրապետով խնամածու-

թիւն՝ յորոց եւ շարադրեալ չարիւր տասն տող ներքողեան առ ամենակար ս. Հոգին՝ եղաւ ի կատար զըզոյս, որք ի մէջ աշակերտաց իմոց սոքա երկուքին կարի աշխատեցան ընդ իս... եւ յոյժ թախանձանօք մեկնել զ14 թուղթան առաքելոյն Պօղոսի ի յոճ ոտանաւոր: Որ եւ յառաջ քան զսոսա ետուն շարահիւսել 600 տող բարոյական ի պատիւ ար՛ի իշխանապետի մահտեսի Գասպար շնորհապետ՝ ամիրայի ազդիւն մեր այցելուի եւ հիգոյս յատուկ դաստիարակի...:

Գ՝. Ոտանաւոր մը «Առ ամենակար Հայրն Աստուած» վերտողութեամբ, որը

«ինքնաբարից ի ընութենէ Աստուած Հայր / զմիածինդ առաքեցեր ի յայս վայր...»: — էջ 1. Կր սկսի բուն պրութիւնը. «Ի լուսանորոյ մթութեան խնդրակատար զիշերիս...» բառերով եւ կը շարունակուի մինչեւ 129 էջ: — Ինչպէս վերեւ հեղինակը բացատրեց զործս Փրկչի կենսագրութեան եւ զործունէութեան պատկերացում մըն է ճառի ձեւով:

— էջ 129–133. Երգ առ ամենակար ս. Հոգին Աստուած, որ շքեղագարդող բոլոր տնօրէնութեանն Քրիստոսի. «Բանա աղօթից առ քեզ Աստուած ս. Հոգին...»:

105

Թիւ 105.

ԱՆՈՒՆ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՄԵՆՈՂՈՂ ԵՒ ԵՂԻՑ (Կուռեկիմսի).

ՆԻԻԹ Տօղեալ քուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ ռակեֆանդակներով:

ՄԵՄԵՂ Խաչելութեան պատկեր.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ԳԵՂ ՀԵ՛. տեղ տեղ խոնաւութենէն եւ ցեցէն վնասուած.

ՄԱԳ՝ԱՄԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-գ. 1–4. 28ք–31ք. 471–6. 899–960.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 32×21, 5×6, 5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն, 24×7, 5.

ԹՈՒՂԹՔ 514.

ՏՈՂՔ 49–50.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մելամով.

ԳԻՐ Բալորգիր.

ՍԿԶՐՆԱՏԱՐՔ Երկաթագիրք, մեծատառք,

ծաղկագրերը միայն սեւ մատիտով ուրուագծուած են.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ ԺԸ.

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԷՅ 896. «Քի. Ծո. Հստեփաննոս ՌՄԾԱ».

ՅԻՇԱՏԱՆԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Քիրէճեհան ընտանիքը նւիրած է Արմաշի վանքին 1897-ին Տ. Բաբգէն Վ. ի յորդորով.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. էջ 5.

Կր սկսի «Գովասանութիւն ս. գրոց, Առաջին բաժանումն, զգազափարէ նորին, զարժանապատուութենէ, առարկայէ, հարկաւորութենէ, պտղոյ, լայնութենէ, դժուարութենէ, օրինակէ, կարգէ եւ ըզտրամադրութեանց». — «Հոլախաւորն այն աստուածարանն եղիպտացոց զբէթէ հաւասար Մովսէսի մեր Դուրիսս, այսինքն փայլածուն եւ ըստ կարծեացն հեթանոսաց քոյսմէնեստոս այսինքն եռարբեան վարդապետ երկար բանիւ...»:

— 6. «... սուրբն Յուստինոս փիլիսոփայն եւ մարտիրոսն, որ որպէս ինքն է վկայ վկայ սղորան տրամաբանութեան,

փիլիսոփայութեան եւ ճշմարտի նորին իմաստութեան ընդդէմ Տրիփունի... նախ աշակերտեցաւ Ուսթոյիկանի... (այսպէս) ընտրեաց ի վարդապետ զոմն Պերիպատիկեայ... արհամարհելով (զայս) ի Պիքագորաս զիմեաց... յայտարարէ ի պղատմանկանն սահեցաւ... եւ ընթերցման աստուածայնոյ մատենին զիղճ կարկ... մինչ զի զնա մեղ Յուստինոս եւ քրիստոնեայ եւ մարտիրոս ծնաւ: — Կը յիշուին Դիոնիսիոս, Կղեմէս (էջ 8), Թրիտէնթի ժողով (9) եւ այլ բազմաթիւ յայն փիլիսոփաներու եւ եկեղեցական Հայրերու աշուհներ: — էջ 11. «Հնապոյն բարունիքն հրէից բորբորկին էին սպարապալք ի սր.

զիրս եւ անտի սօֆիերիմ, յունարէն կոչա-
մաքիս եւ դպիրք ասացան...»: 11բ. «...
խնդրալոյց եղևալ (Որոգիւնէսի) զթարգ-
մանութիւնս զանազան թարգմանչաց ժո-
ղովեաց եւ հառ եւ զառաջին նոր օրինա-
կաւ հեփսափիլայ եւ օքրափիլայ, այսինքն
զվեց անկեան եւ զսթ անկեան զիրքն ան-
շափ աշխատանօք ի լոյս հաժ եւ զզպրա-
տունս լուսաւորեաց...»: Այսպէս շարու-
նակելով կը խօսի լատին եւ յոյն եկեղե-
ցական հայրերու եւ անոնց քանի մը զրու-
թեանց մասին մինչեւ թղ. 16ա. — զկի-
րառմանէ եւ զպտղոյ հինգ գրոց հնոյ կը-
տակարանաց «են ոմանք որք զհին կտա-
կարանն իրրեւ հրէից յատուկ...»: Այս
զլուին այ կը տեսէ մինչեւ — 20ա. ո՞վ եւ
ո՞րքան Մովսէս «Բանիւ ասացից ի բա-
ղամ հաղար ամս այս...»: — 21ա. կա-
նոնք որք վատին զհա՛հ հինգ զրեանց «Մինչ
Մովսէս զայս պատմութիւնս աշխարհի
յրէ...»: — 30ա. Ժամանակագրական
ստիստի մը բոս ս. զրոց: — Բուն զրու-
թիւնը. Մեկնութիւն ծննդոց. կը սկսի

Բ. ք. 1. էջ 1.

Գրի ստեղծումն աշխարհի եւ գործն վեց
աւուրց... «ի սկզբանէ նախ ս. Օգոստին-
նոս, ս. Ամբրոսիոս, եւ Բասիլիոս, ի բա-
կրդրանէ ասէն, այսինքն որդեւով, իրրու-

ղաղափարու...» եւ կը վերջացնէ ծննդոց
50 զլուինները առանձին առանձին մէկնե-
լով մինչեւ էջ 466: Նոյն էջին վրայ «շար
զլիսոց եւ պատմութիւն բոլորի ծննդոց
...»: — էջ 468-70. «Փառք Աստուծոյ
ստեղծողին արարածոց ծննդոց...»: —
Ասոր կը կցուի հետեւեալ կարճ ծանու-
ցումը. «Մեկնութիւն ծննդոց գրչոյն ա-
րարեալ ծայրագոյն մէկնչին մէծին կոռ-
նելիոսի, որ է լայնատարածապունեղա-
րար»:

Գ. գ. 1. 477.

Մեկնութիւն ելից զլուիս առաջներորդ.
Առաջաբանութիւն, նախ առարկութիւն.
«Գիրքս այս ի մանաւանդական առարկու-
թենէ գործոյ, նախ ի յունաց...»: — Բուն
Մեկնութիւնը կը սկսի էջ 479. զլուիս Ա.
շար զլիսոց. «Նոր Փարաւոն ո՛չ զիտելով
զՅովսէփի եւ Երկնչելով, Երրայեցոց այն-
պէս անհալք դնոսա ջանայ նուազեցուցա-
նել...»: — Մեկնութիւնս կը վերջանայ էջ
896: Նոյն էջին վրայ. «Փառաբանութիւն
ամենափրկչին սակս գործոցն եւ համա-
նօտութեանցն ելից. զովեա Երուսաղէմ
Եւայն»: — Երկու մեկնութիւններն ալ
րազմաթիւ վկայութիւններ ունին եկեղե-
ցական հայրերէն, հարկաւ լատինական-
ները միշտ զլիսաւոր աղբիւրը կը կազմեն:

106

ԹԻԻ 106.
ԱՆՈՒՆ Պարսկերէն-Հայերէն բառարան.
Նիւիթ Սովորական քուղք.
ԿԱԶՄ Թղթակազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ.
ԻՄԳԱՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ Էջ 551.
ԻՄԵՍՈՒԹԻԻՆ. 36×24×7.5.
ԳՐՈՒԹԻԻՆ Երկսիւն, անկանոն.
ԹՈՒՂԹՔ 226.
ՏՈՂՔ Անկանոն. 7-16-30.
ԳԻՐ Շեղագիր.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.
ԻՄՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻԶ
ՍՍԱՑՈՂ
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԺ. դար).
ՏԵՂԻ
ԽԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆԻՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆԻՔ
ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՆ ԹՂ.

Բառարանս կազմուած է աշրբնական
կարդով, բայց ամէն բանով թերի է դեռ:
Շատ բառերուն բացատրութիւնները բո-
լորովին կը պակսին, կամ կը նշանակուին
«տե՛ս» բառով, առանց իրենց առջեւ ու-
նենալու սակայն թէ ի՞նչ պէտք է տես-

նել: Յաճախ զրուած են նաեւ յոյնակի
կամ հոմանիշ բառեր, որոնց եզակին կամ
հոմանիշը չի գրուիր: Բառարանս նոր ըս-
կըսուած եւ կիսկատար մնացած գործի
մը բոլոր թերութիւններն ունի:

Թի՛ի 107.
ԱնՈՒՆ Բանալի գրոց (Պօղոս դպիրի).
Նի՛իԹ Սովորական քուղք.
ԿԱԶԼԻ Կաշեկազմ քանդակով.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խոնավութեմ ազդուած.
ՄԱԴ-ՊԱԶՊ.
ԴԱՏԱՐԻ ԹՂ. ա-ք. 50-51. 45.
ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ. 17,5×11,5×1.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 12,3×6,2.
ԹՈՒՂԹՔ 54.
ՏՈՂՔ 20.
ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմիր եւ սեւ մեկանով.
ԳԻՐ Նոր նոտրգիր.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Երկաքաղիւր.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻԶ Յովհաննէս Պօղոսեան գրագիր.
ՍՏԱՑՈՂ (Գրիչը).
ԿԱԶՄՈՂ.
ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).
ՏԵՂԻ Կ. Պալիս.
ԾԱՂԿՈՂ.
ԿՆԻՔ ԹՂ. գ՝. «Յովհաննէս վարդապետ.
ՌՄԴԵ». 1ք. «Պօղոս վարդապետ.
1784».
ՅԻՇԱՏԱԿՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. գ՝. 44ք.
46ա.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Նաւիրում Պօղոս վ. Էն
(տ. կնիք) Արմաշի վանքին.
ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Թի՛. գ՝.

Գիրք որ կոչի Բանալի գրոց շարահիւսեալ աշխատասիրութեամբ Պօղոս դպրի ի փառս Տ. Աստուծոյ եւ ի վայելումն նորավարժից, ի Հայրապետութեան Տ. Սիմէօնի սրբազնակատար Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց եւ ի պատրիարքութեան ս. Սաղիմայ Տ. Յովակիմայ գեղերջանիկ վ. ի եւ ի պատրիարքութեան մեծի Պօստոյ Տ. Զաքարիայ արհիեպիսկոպոսի եւ աղագաւոր կարգացեալ աստուածարան վ. ի, որոյ է դասասաց պաշտօնեայ հեղինակն բանիս:

Թի՛. 1ա.

Առագոցեցութիւն ինչ քանաւոր եղբարց. «Արդ զյորդութենէ վկայութեանց...» Կր սկսի, 2ա. «Տէրունական աղոյս բանի / լեր ունկնդիր ու պատանի, / որով յեթերս օգարանի / ուղիղ ռահ առ քեզ բանի»: — Կը վերջնայ. 44ա. «Ներս. խաչին տէրունական / որքան անձինք պարունական / իշխանական թէ մարական / յԱրքահմուս լիցին զբրկան»:

Այս կրօնա-խրատական ոտանաւորին քառատող տուններու սկզբնատառերը որոշ միտք ունին: Գրիչն ալ կը յիշէ զայս հե-

տեւեալ վերնադրով. — Թէ զի՞նչ շարահիւսէ պարբերումն գլխադրոց բանիս գրի ստորեւ. «Տ. Զաքարիայ Արհի Եպիսկոպոսի եւ աղագաւոր կարգացեալ պատրիարքի, դասասաց Պօղոս դպրի Տիւրիկեցոյ Թորոսեան, աշակերտի Պաղտասար եւ Արսէն շնորհապարճ զըպրաց ի տէր Հանգուցեւոց շարահիւսեալ ի խընդրոյ դասատու աշակերտաց իւրոց զպարտան ի Հայրապետութեան Տ. Սիմէօնի ս. Կաթողիկոսի Ա. Հ. եւ ի պատրիարքութեան ս. Սաղիմայ Տ. Յովակիմայ գեղերջանիկ արհոյ եւ ի կատար դուռնաքեայ բանիս օրհնեցէք զտէր ի բարեպաշտութիւն դաստիարակի հիղոյս զարգացման, մահտեսի Գասպար չքեղաչառք ամիրայի Ռուբետեան տանէն...»:

— 44ք. ի Պօղոս դասատուէն նորակերտ զպարտան աղագաւոր պատրիարքի, բնծայեցաւ տետրակս ի վայելումն աշակերտի նորին եւ իմս հարապատի Բարդղղիմէոս վարդապետի, ի զապափարէն չորրորդ օրինակեայ ձեռամբ ատենական Յօհաննէս գրագրի Պօղոսեան:

— 46ա. Առ պատեալն յաւիտենից բնոյս. Կուսի մօրս յուսոյ եկեղեցոյ փեսայն... շարահիւսեալ... ի հոգեկալութ... Պօղոս... զպրէ... ի Պալիս... «Աղբիւր բարութեան եւ զանձարան իմաստութեան»:

Թիֆ 108.

ԱՆՈՒՆ Դիցարանութիւն (Ղազարոսի, արմաշական)

Նիֆթ Սովորական բուդք.

ԿԱԶՄ Թղթականգմ, բ. բնկած.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա². էջ 163-4.

ՄԵՇՈՒԹԻՒՆ. 19,5×13,5×1,8.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ. 14,3×8,4.

ԹՈՒՂԹՔ 82.

ՏՈՂՔ 19.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ ՍԵՒ մեղանով երկաթագիր.

ԳԻՐ Անցման շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ երկաթագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՁ Ղազարոս Արմաշական.

ՍՏԱՑՈՂ. Յակոբ Վ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1835.

ՏԵՂԻ Արմաշ.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Յիշատակարան.

ա. 1. ա¹.

Դիցարանութիւն *ոտանաւոր չափմամբ* ի յետին ծառայէ վարդերեսեան եւ Տ. Խարէնեան որդկիր Ղազարոսի, յաշակերտաց պատուելի յարութեան բերիացւոյ, մականուանելոյ Մարատայ և յընկերութենէ ուխտին Արմաշու, ի պատրիարքութեան Տ. Տ. Ստեփանոսի արհիեպիսկոպոսի եւ պօլսեան պատրիարքի, միակ խնամակալի մերումս ուսումնարանի, ի խնդրոյ Յակովբայ վարդապետի բարեկարգ կառավարչի ուխտին ս. Աստուածածնի, 1833:

ա. 2. ա².

Թիշատակ է ի հալուցեալ հեղինակէն առ սիրելին իւր նոս Յօնաննէս Մավեան արմաշեցի, 1835:

Ա. ա. 1.

էջ 1. Կը սկսի դիցարանութիւնս, ոտա-

նաւոր, գիրք Ա. Կրսովն (Կոռնոս) առաջին չափումով. « Աստուածունիդ Կալիսպէ / հաս ի թիկունս ի հաղներդ // Երգել զարժան վեհադնուից / զպորձ զտիպ եւ զբերք... »: — էջ 5. Կիւրեղ (Հռէ) չաստուածունի: — էջ 7. Արամազդ կամ Դիոս: — էջ 13. Հերայ գեղանի քագուելի Դիոսի: — 15. Պոսիդոն, վեհալու թաղուոր ջրոց, (ապա անոր որդիներու մասին): — 21. Պոդուտոն կամ Սանդարամետ եւայլն: — 28. Տիտան, չաստուած նորաջայտ արեգական: — 29. Ապոլոն նուաղածու: — 33. Արտեմիս որ և Անահիտ: — 37. Աթենաս: — 39. Ափրոդիտէ չնորհաչուք: — 41. Հելիստէս երկաթագործ, եւայլն: — 44. Դեմետր զիցունի: — 47. Պերսեփոնէ: 50. Հերմէս եւայլն: Ձեռագրիս վերջին ոտանաւորն է, էջ 160 — Էմիլիան:

— Հեղինակը զրած զիցարանական, զիցաղնական եւ այլ կարգ մը ոտանաւորներ, որոնց բոլորին ալ նիւթը առնուած է յունական դիցարանութենէն:

Թիֆ 109.

ԱՆՈՒՆ «Մեկնութիւն մարգարէութեանն Յօնաննու» (Եփրեմ Վ. Սեբեի, ապագային՝ Կիլիկիոյ Կաթողիկոս).

Նիֆթ Սովորական բուդք.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 197-200.

ՄԵՇՈՒԹԻՒՆ. 17,5×13,5×1,8.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասիւն, 13,3×10.

ԹՈՒՂԹՔ 100.

ՏՈՂՔ 20.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ երկաթագիր.

Գի՛ր Շեղագիր .
Սկզբնականութիւնը .
Լուսնային Գրականութիւնը .
Կրթական Գրականութիւնը .
Կրթական Գրականութիւնը .
Կրթական Գրականութիւնը .
Կրթական Գրականութիւնը .
Կրթական Գրականութիւնը .

ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ 1815 .
Տեղի Պրոստ .
ԵԱՂԿՈՂ
Կրթական Գրականութիւնը .
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ .
Տեղեկութիւններ 1829-ին ընծայեալ (էջ
2) Արմաշի վանքին .
ԲՈՎԱՆԳՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ա. 1. էջ 1.

Ընդունաւ մարգարէութեանն Յովնան արարեալ Տ. Եփրեմայ Վ. ի սրտեցւոյ (որ յետոյ եղև կաթողիկոս զահին Կիրիկիոյ), յաշակերտէ եւ յերթորդւոյ Տ. Գաբրիէլի գերաւանճար Կաթողիկոսի ի խնդրոյ Տ. Թէոդորոսի Վ. ին սրտեցւոյ ի թուին հայոց ՌՄԺԸ (1769) . ընդօրինակեալ ի Պրոստայ յամի Տեառն՝ 1815, ձեռամբ ուրումն դպրի Արաքսամու :

Ա. ա. 1. 3.

Յառաջարանութիւն . «Եւ արդ զրէ աստուածայինն առաքեալ առ հոգեծին զաւակն իւր . . . (9) Եւ արդ այսուհետեւ եղբայր Թէոդորոս քարունայեալ փութացուք ընդ զայս իմաստ աստուածային ըղծից քոց տուցնալ եւ զանդաշնի բանիւք, ոչ եթէ սեթեւեթեալ բազմաբանդակն մանուածովք պերճացուցուք, եւ ոչ զեղջուկ բանիւք աղաւաղեսցուք . . . » :

էջ 15.

Կը սկսի բուն մարգարէութեան մեկնութիւնը . «Դիտել Ա. եւ եղև բան տեառն առ ՅՈՒՆԱՆ որդի ԱՄԹԵԱՅ եւ ասէ . . . (2 տուն) . մեկնութիւն . — Քանզի գուսնաց» որ ըստ աշխարհի սովորութիւն է նոցա ձայնատու զործովք զուարճացուցանել զմիտս . . . » : — 175. Կը սկսի 4 զլսի մեկնութիւնը, որով եւ կը վերջանայ էջ 187. «Կայտնանն իւրում կեցուցին մեր եւ յոյս որում փառք յ. ա. » :

— Հեղինակը վկայութիւն կը բերէ (կամ կը յիշէ) ի մէջի ալոց, Զերօնիմուսէն (էջ 17), (Թէոպրոստէս), (Սովրատէս), (Կոլիտիս), (Գեմոսթենէս), Յովնան Ոսկեբերանէն (էջ 53), Լամբրոսանցիէն (78), Եփրեմէն (88), Ալպերտէն, Սարգիս Շնորհալիէն (88-89), Եղիշէն (103), Ս. Բարսէն (102), Վարդանէն (106) եւ յայլոց :

— Ա. եւ Բ. զլուսններու վերջը ս. Հոգիին ուղղուած մարգարէութեան մը կայ ոտանաւորով :

Բ. 1. 188.

Յիշատակարան . «Արդ ընկալ զայս տուցնալ աշխատութիւնս մեր եղբայր Թէոդորոս եւ այցելու մեծին Անտիոքայ, որ ի յիգ մարգարէաց քոց շարժեալ հանդիսացուք յերկս մաստակոյ բանիս մարգարէութեանն Յովնան . . . զի զկնի ըստորաներկ մարմնով յեթեր կոյս թեւածելոյ ետամեծի հայրապետին եւ հօր-եղբոր իմոյ ըստ մարմնոյ Տ. Գաբրիէլի աստուածաբալ կաթողիկոսին ամենայն հայոց, ժամանեցին ի վերայ զիպուածք անդոհականք, հէնք եւ ասպատակմունք . . . » (190) « . . . յետ . . . ի դաշտի անդ սպանելոյ զվկայն խաչակիր ի պահոց ս. խաչին ի ՌՄԺԸ թուին հայոց ի 10 Սեպտ. յաւուր ուրբաթու . . . » Եւ այսպէս ժամ դըտեալ մեր հանդերձ հարբ իմով ըստ մարմնոյ Մարկոս անուն աշխարհ քահանային, որ է Եղբայր ետամեծի հայրապետին անկաք ի ճանապարհ, որ առաջնորդեալ բերէր զմեզ յաստուածապահ քահանայ կոչեցեալ Ատանայ . բայց մնաց ի Սիս հարազատն իմ ըստ մարմնոյ Գրիգոր անուն զպիր հանդերձ Երեմակ աստուածաբան իւր եւ ըրոր աթոռայինք մընացին անդ ի ս. աթոռն իրրեւ որդիք զորեկեայ ի հօրն տեսութենէ . . . Անդէն (յԱտանայ) . . . արք տեղւոյն մեծապէս մորմոքէին ի վերայ խղճալի կերպարանաց մերոց . . . փարատելով զոյն ինչ զանկարատելի տրտմութիւնս սրտից մերոց . եւ ստիպեցին զմեզ իննել ժառանգ հայրապետական աթոռոյն, որեւ փութացուցին զնախալիչեալ ծերունի քահանայն զհարազատն Երից յԱնպետաւոց եւ զձեռն իմոյ ըստ մարմնոյ ի Կ. Պօլիս» որ է քահանայարար եւ արքայախոս, առ ի հրաման հանել յինքնակալն սարակիսացւոց ըստ ընտրեալ ծիսի եւ յայսպիսի դառն եւ ի քաղաքի զմեզ ժամանակի եղև աստուածն սորա, որոյ զակիւրն եղար ի Բերիայ եւ հասուցաք յանկ ի հայրենի զատուս մեր ի Սիս, ի մէջ աղինստարաս զերամբիծ ս. զահին Կիրիկիոյ, ուստի ա-

զաչեմ զմեզ սիրելիքդ իմ, ընկալարուք սիրով զաշխատութիւնս մեր իբր ի տա-տասակ թուղ...»:

Ա. 2. 194.

Վերջարանական բանք ինչ գրոյս յօրինակողէ. «Փառք... որ ետ կարողութիւն... Հասանել յաւարտ գրութեանս, որ կոչի մեկնութիւն մարգարէութեանն Յօնա-նու, յամի Տեառն 1815 եւ ի հայոցս թուող

ՌՄԿԴ, ի Նոյեմբերի 19 սկսեալ եւ ի 29-ին աւարտեալ ի Պրուսա: Ձեռամբ ումեմն նուաստ գրչի Աբրահամու... քանզի ի սոյն ամիսս գոյով եկեալ ի քաղաքս նը-ւերակն տանն Կիլիկիոյ, որ է Սիս, Տ. Յօհաննէս աստուածաբեալ եպիսկոպոսն, ընդ իւր գոյով օրինակ սոյն գրութեանս, իբր ինքնին մատոյց զօրինակն մեզ՝ ըստ բարեսէր կամացն իւր, որով առատացի օրինակ գրութեանս աստ...»:

110

ԹԻԻ 110.

ԱՆՈՒՆ Մեկնութիւն կաթողիկէից.

Նիիթ Հաստ տողեալ քուզք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ պարզ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խեցաւորքեմէ վնասուած,

բայց րնթեմլի է ամեմուրեմ:

ՄԱԳՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-գ. 364-70.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 35×24×7.

ԳՐՈՒԹԻՆ ԵՐԿՍԻՆ, 16,2×8,6.

ԹՈՒՂԹ 373.

ՏՈՂՔ 43.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մեյանով.

ԳԻՐ Նոր նոտրգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք շեղագրի եւ

երբեմն նաեւ ծաղկագիրք.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԸ դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

Կնիք ԹՂ. 5ա. Բի. (Բրիտտոսի) Ծո.

(ծառայ) Ըստեփաննոս.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆՔ Բիւրեճեան ընտանիք

Տ. Բարգէմի յարգարանօք նուիրած է

ձեռագիրս վաճիքն, 1897 թուին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆ ԹՂ.

Ա. ա. X. 1.

Ձեռագիրս կը սկսի « Յառաջաբան. Մեկնութիւն նախկին ընթերցուածոյն սրբոյն Պետրոսի. «Երեք աստ ըստ սովորութեան նախ արկանելիքին, նախ զհեղինակութենէ եւ ըստ արժանապատուութենէ... (5) զմայլիլ ի յաւիտեան արդիւնաւորեցիմք ամեն»։ — Այս յառաջաբանին մէջ հեղինակը կ'օգտուի ի միջի աշխոյ Յօսոգոս Գոգղիսէ, Բարեմիսէ եւ այլ բազմաթիւ մանաւանդ ինչպէս հոս, նոյնպէս նաեւ հետեւեալ մեկնութեանց մէջ կաթողիկէ եւ մանաւանդ Յիսուսեան Հայրերու գրութիւններէն:

բ. 5ա.

Կը սկսի բուն մեկնութիւնը. «շար ԳՐԼ՝ խոց. նախկին մասն յայտրիկ գլխոյ ի համարոյ 1 մինչեւ առ 13 է վարդապետա-

կան... (137բ) ի քեզ յենով զոչինչ կրէ զհարկաւորութիւն ժամանակաց»։ — Պետրոսի առաջին թուղթի 5 զլուխներու մեկնութիւնը կը պարունակէ գրութիւնս, որուն մէջ բազմաթիւ վկայութիւններով հեղինակը բառ առ բառ կը մեկնէ ամբողջ թուղթը:

գ. 35բ.

Մեկնութիւն յերկրորդ սրբոյն Պետրոսի ընթերցուածոյն, առաքելութիւնն, «Ոմանք ի հնումն զհեղինակէ կամ զհեղինակութենէ աշտրիկ ընթերցուածոյ երկրայեցան ըստ վկայութիւնն Եւսերիոսի... (210) գիտէ զինքն զոլ մահկանացու ս. Լէոն. 5. զիւրն ծոմապահութեան 7 ամսոց»:

— Մեկնութիւնս ալ Պետրոսի Բ-րդ թղթի 3 զլուխներու բառացի մեկնութիւնն է, նախորդին պէս:

Բ. ա. X¹. 210p.

Յառաջին սրբոյնն ս. Յովհաննու ըն-
քերծուածոյն. Յառաջաբանութիւն. «**Ձե-
րիս աստ ըստ սովորութեան նախարկա-
նեմ, նախկինն զհնչինակութեան ընթեր-
ձուածոյն...**» (216p) *զոր սիրեն եւ ի բո-
լոր կեանս սիրեցին*»:

բ. X¹. 216p.

*Կր սկսի բուն մեկնութիւնը «գլուխ ա-
ռաջին, շար գլխոյ. Գարողէ զեւրմարմ-
նացեալ բանն յինքենէ տեսեալ, լուեալ...*
(319) *Աստուծոյ մերոյ թաղաւորութիւն
եւ քահանայս եւ թաղաւորեցեմք ի վերայ
երկրի, ամէն*»: — Յովհաննու առաջին
թուղթի 5 զրուխեբու մեկնութիւնը կը
պարունակէ վերոյիշեալ ոճով:

գ. 319ա.

Մեկնութիւն երկու ընքերծուածոյն ս.
Յովհաննու, շար գլխոյ. «**Առարկութիւն**

*ընթերցումոյն է, զովք զընտրեալն եւ
զնորին ընտանին հաւատով...*» (330p)
*կամ զմէին միւսոյ նախադրելով վշտա-
ցուցէ*»:

Գ. ա. X². 330p.

Մեկնութիւն յընքերծուածն ս. Յուդա-
յի առաքելոյն. Յառաջաբանութիւն. «**Ձե-
րիս աստ ըստ սովորութեան նախարկեք,
նախ զհնչինակէ այսորիկ ընթերցուա-
ծոյ...**» (333ա) *խրաքանչիւրոյ վճիռսն
հաւասարազօրէ հաւաքեալ*»:

բ. 333ա.

Հաւասարազօրէ նոցին վնոյ. (նոյն է-
ջի վրայ Պետրոսէն ալ հատուած մը, բան
Յուդայիներ կը սկսի այսպէս) «Եւ Յու-
դայի զլուի Գ. 2 սիրելիք եւայն, յիշե-
ցէք զյայն զորս տասցի...» (363) *եւ ամե-
նայնից վախճանէ Լրդէ Լղանակէ եւ հըր-
ձուի*»:

111

ԹԻԻ 111.

ԱՆՈՒՆ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ աւետ. Մարկոսի
(Բարսեղ վարդապետ, Մաշկուորի
վանէն) Բ-րդ հատոր (քերի).

ՆԻԻԹ Թուղթ տոգեալ.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Շատ գէշ. սկիզբէն վերջէն
կիսէն քերի. կազմաւուծուած է,
բուղբերու ծայրերը կտրտուած են
և ամբողջութիւնը խոնավութեմէ վը-
նասուած է. - էջ 18-21ի մէջ քուղբ-
մը ինկած է.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԳԱՏԱԲԿ ԹՂ. ա.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 33,5×23,5×3.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն, 21×6,7.

ԹՈՒԴԹ 23.

ՏՈՂՔ 37.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մելանով.

ԳԻՐ Նուորգիբ.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Զարդագիրք, Բռնագիրք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ տ. էջ 1. Կարմիր մելանով.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (Ժէ-ԺԸ դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ էջ.

էջ 1.

Երկրորդ հատոր մեկնութեան ս. աւե-
տաբանին Մարկոսի, ասացեալ ԲԱՐՍԵՂ
ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ. «Հարցին ցնա եւ ասեն
զի՞նչ է այն զոր դպիրքն ասեն եթէ նախ
Եղիայի պարտ է զալ, նա պատասխանի

*Լու նոցա եւ ասէ... որպէս եւ զրեալ է
վասն նորա: (Մեկնութիւնը կը սկսի)
Պարտ եւ արժան էր ամենայն հաւատա-
ցելոց յայնքան զիտոյլ եւ ծանօթ լինել
աստուածային զրոյց...»:*

— 11. «Այսպէս եւ տէրն մեռեալ մարմ-
նով անդէն ի նմին կենդանի էր աստուա-

ծութեամբն, որպէս յայտ արարին կրկին կտակեմ...»։ — 27. «... յորժամ ոք տղնուականանայ, ի րանտ մտանիցէ զչար հոտն առնուլ, ի խաւար նստիլ և և ընդ մահապարտսն կապիլ, քան զամենայն մահ չար համարի...»։ — 31. «Որպէս տաճիկ լրտեսք զվիսապատն քահելով և և ըզվէրսն հարթելով, զղեստն փոխելով և և յեղուով մեր խօսելով թաքուցանեն ձեռով զթշնամութիւն, իսկ զտանջանն ի վերայ հասուցանեն...»։ — Իջ 44 կը վերջանայ ձեռագիրս, թերի մնալով նաեւ վերջէն. «քանզի աշոբիկ որք հելտաշեալք և և յաղտս ինչ և և նոքա որ վստաշեացալ և և յինչա...»։

— Մեկնութիւնս կը սկսի Մարկոս Թ. 10-էն և և կը շարունակուի մինչև Ժ. 21-ի վերջը։ Մեկնութեան լեզուն պարզ է և ունի ԺՊ-ըզ զարու կիլիկեան զաւտաւարբարանէն ալ բնորոշ արտայայտութիւններ։ Բարսեղ ձոն տուն տուն յառաջ կը բերէ իր մեկնարանկիք հաստաւածները

և և ապա պարզ խրատական-յորդորական ոգով կը մեկնէ զանոնք, իր ազդիւր զործածելով զլիսաւորապէս նոր կտակարանի զրքերը հապէս Մատթ. և և Ղուկաս աւետարանիչները, թէպէտ և և հին կտակարանէն և և նոյն իսկ անվաւերականներէն ալ փոփոխուի։ Պակաս չեն մեկնութեան մէջ նաեւ իր ժամանակի նկատմամբ անհարկութիւնները։

— Այիշան կը յիշէ իր ձեռքին տակ եղած ձեռագրի մը հետեւեալ յիշատակարանը. «ես լուի անուն վարդապետս Բարսեղ՝ զմեկնութիւնս աւետարանիս որ քստ Մարկոսի, (ի զլուիս հանի) ... և զրեցաւ սա ի վանս որ կոչի Մաշկուոր... (յիշեցէք) զվերակացու և և առաջնորդս ուխտիս Տէր-Հայրապետ եպիսկոպոս...»։ — Վենետիկի 3 օրինակներ (տ. Սիսուան, էջ 408) և Վիեննայի թիւ 73. (Տ. Յ. էջ 320) բոլորն ալ մեր օրինակի պէս Մեկնութեանս Բ-ըզ հատորն ունին։

— Հմմտ. մեր թիւ 21։

112

Թիւի 112.
ԱնՈՒՆ Քարոզգիրք (Գեորգ եպ. Զմիւռ-նացի).
ՆիիԹ Սովորական քուղք.
ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղէկ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԻ ԹՂ. ա-գ. էջ 285-362.
ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 23×16,5×3.
ԴՐՈՒԹԻԻՆ Միասին. 15,5×10,3.
ԹՈՒԴԹ 185.
ՏՈՂԻ 23.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեկնաով.
ԳԻՐ Հին շեղագիր.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառ շեղագրի.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻՉ Գրիգոր Վ. Պոլսեցի.
ՍԱՅՈՂ. Գրիշը.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱ 1834.
ՏԵՂԻ Արմաշ.
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԳՐՈՒԹԻՆՔ ԹՂ. 265.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆՔ Գրիգոր վարդ. Ալեմ-տաղցիէն նուիրում Արմաշի վան-քին, 1837 Նոյ. 11-ին, Ստեփաննոս արքեպիսկոպոսի պատրիարքութեան ժամանակ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆ ԹՂ.

(Թղ. դ'.

ա) Քարոզգիրք, հաւաքեալ աստի և անտի աշխատասիրութեամբ Գեորգ եպիսկոպոսի Զմիւռնացու զիտին Եւդոկիոյ ի զիւրութիւն նորակի(ր)թ քարոզչաց ուխտիս Տ. Աննայի, ի հայրապետութեան Տ. Տ. սրբազնակատար կաթողիկոսի ամենայն հայոց, ի ս. Կոստնի ի վանս Արմաշու. Երկրորդ հատոր (Առա-

ջինը տ. թիւ 95 Ա, թիւ 33)։
— Գիրքս կը սկսի էջ 1. Դիտաւորութիւն. Յաղազ զատաստանին վերջնոյ. Բնաքան, իբրեւ մերձեցաւ Յիսուս յերուսաղէմ... (Ղուկ. ԺԹ. 41). «Թէպէտ զփառաւոր զալստենէն Գրիստոսի այսօր յերուսաղէմ...»։ — Կը վերջանայ էջ 251-6. «Դիտաւորութիւն յաղազս հրեշտակաց» քարոզ։

— էջ 257-65- Յանկ մատենիս. 99 քա-

րողներու: Թիւ 112-ը Գարողըքիս Բ-րդ հատ. ըլլալով կը պարունակէ 49 քարողներ, ուր կան նաեւ Հուսաւորչի, Յակոբ Մծրնայ, Աստուածածնի անարատ յղութեան եւայլն համար, քարողներ: Տ. Թիւ 95, Ա. Թիւ 33:

ա. 1. 265.

Աւարտեցաւ հոգելից եւ բարեխրատ զիրգս քարողչաց... ի դիտողութեան զիւրիս Արմաշու, ընդ հովանեաւ մեծահրաշ

ամէնօրհնեալ Չարխափան Ս. Աստուածածնի վանուց ի խուցն օրինակեալ եմ եւ ես՝ Գրիգոր վարդապետն պօլսեցեալ՝ որ կոչի ի յԱլէմտաղու՝ (այսպէս) ս. Նշան լիկեղեցւոյ սպասաւոր եւ տէր կառ(ց)ուցեալ էի եւ յապայ եկ ս. ուխտիս 1834 եւ Օդոստ. ԼԱ. ի կատարումն մատենիս:

— Էջ 267-284. անշան քարողներ, աղօթներ եւայլն... 267. յղ. ննջեցեալոց, քարոյ ի բանն այն որ ասէ Սիրաբ, լաւ է երթալ ի տուն սպոյ...»: — 281. «Փիւնիկ է հաւ ինչ նորանշան կերպարանօք...»:

113

Թիւ 113.

ԱնՈՒՆ Գիրք քարոզից (Աղամալեանի). Նիւթ Սովորական քուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻՔ Աղէկ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԻՔ ԹՂ. 1-4. 16. 29բ-32բ. 50բ-

52ա. 252բ-258բ. 384բ-396բ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 21,5×15,5×5,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին 14,7×10,1.

ԹՈՒՂԹԻՔ 396.

ՏՈՂԻՔ 23.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻՔ Կապոյտ մեկանով.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻՔ Մեծատառք շեղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆԻՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Թաղէոս վ. Խումիքեան, միաբան Արմաշի.

ՍՏԱՑՈՂ. Արմաշի միաբանութիւնը.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ 1826.

ՏԵՂԻ Արմաշ.

ԾԱՂԿՈՂ.

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՔ ԹՂ. 5ա.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻՔ Թաղէոս վ. Նիկոմիդացիէն Արմաշի վանքին նուիրուած 1828-ին (5բ).

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Թղ. 5ա.

Գիրք քարոզից եւ այլն մինչեւ «ի մասունքն երիս տրոհեալ, մասն Ա.» տ. Թիւ 52. ասոր կը հետեւի ընդօրինակեալ յօրինակէ գրեցեալ 1817, 21 Փետրւ. ձեռամբ Թաղէոս վ. ի Նիկոմիդացւոյ Խումիքեան եւ ի բնիկ միաբանէ Չարխափան Ս. Աստուածածնոյ վանացս Արմաշու եւ (ի) վերադառնալէն Տ. Ստեփաննոսի աստուածաբան արքեպիսկոպոսի եւ բարեկարգ առաջնորդի ի 1826(5) Նոյ. 10 եւ հայոց ՌՄՀԴ. Նոյն ս. Աստուածածնայ վանք, որ յԱրմաշ ի վայելումն միաբանից:

Թղ. 6ա.

Կը սկսի բուն Գարողըքը. «Օգնեալ Հոգի ս. Յառաջաբանութիւն. քնաբան.

վասն այսորիկ իմաստութիւնն Աստուծոյ ասէ առաքեցից ի նոսա մարդարէս եւ առաքեալս եւ այլն. ընդհակադրութիւն մեծ բանականս ազգ արդարեւ պարտ է...» (տ. Թիւ 87):

Թղ. 9ա.

Ա. քարոզը. «Յաղագս անարատի յըղութեան մօր Աստուծոյ ի ծնողաց...». Բնաբան, Երգ երգոց. Ը. 14. «որ արար զբնիկ...»: Ա. քարոզը բաժնուած է 5 մասերու: Ե-րդ քարոզի (ծնողեան) Ա. եւ Զ-րդ մասերը կը պակսին: — Ա. հատորը ունի ընդ ամէնր 10 քարոզ եւ կը վերջանայ բուն Բարեկենդանի քարոզով. Թղ. 109ա: Բ. հատ. կը սկսի «Առաջին կիւրակէ ի մէծի պահոց» քարոզով. «Բնաբան, արար Աստուած զմարդն ի պատկեր իւր...» եւ բաժնուած է 7 մասերու: — Բ.

Հաստորի ժվ-րդ յարութեան քարոզէն մեայն վերջարանը կայ, առաջին մասերը կը պակսին (տ. թղ. 252չչ.) : — Բ-րդ հ. տնի ընդ ամէնը 27 քարոզ 376ա-էն սկը-սեալ Մեկնութիւն «Առակին մեծատան եւ

Ղաղարու» եւ կը վերջանայ թղ. 384ա :
— Հմմտ. թիւ 29, 52, 57, 87. ս. զրոյց վկայութիւնները նշանակուած են լուս-անցքի վրայ :

114

Թիւ 114.
ԱՆՈՒՆ Աղբիւր բացեալ (Աղամալեան).
Նիւիթ Սովորական քուղք.
ԿԱԶՄ Թղթակազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ ԳԷՂ չէ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. էջ 119-24. 182-88. 217-8
ՄԵՏՈՒԹԻՒՆ. 20,6×15,5×2.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 17,5×12.
ԹՈՒՂԹ 110.
ՏՈՂԳ 26, 24.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ ՍԵՆ մեանով.
ԳԻՐ Հիւ շեղագիր.
ՍԿԶԵԱՏԱՌՔ Մեծատառք շեղագրի.
Քոչնագիր (էջ 125).
ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԳԻ ԹՂ. Ծաղկագարդ (տ.

էջ 125).
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԹ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆԹ ԹՂ.
ԿԻՍԱՆՈՐԱՆԹ ԹՂ.
ԳՐԻՋ Գրիգոր վ. Պոլսեցի.
ՍՏԱՅՈՂ. Գրիշը.
ԿԱԶՄՈՂ.
ԺԱՄԱՆԱԿ 1824.
ՏԵՂԵ Արմաշ.
ԾԱՂԿՈՂ.
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ. 1. 118.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ Տ. Գրիգոր վ. Ընդ-
լած է վանքին Տ. Ստեփաննոս պա-
տիարքի օրով, 1837 Նոյ. 11-ին (1
էջ).

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

Էջ 1.

Աղբիւր բացեալ, որ է համառու եւ հո-
ղելիք մեկնութիւն Առակաց ս. աւետա-
րանին, արարեալ ի մեծիմաստ խոհակա-
նէ, Նախիջեանցի Աղամալեան Պետրոս
վարդապետէ երբեմն Բերքումեան կոչե-
ցելոյ, ըստ խնդրոյ ս. Էջմիածնի զրադիւր
Ոչականցի Տէր-Երեմիայ արեղայի, ըստ
իւրումն յիշելոյ ի յառաջարանութեանն,
զապափարեալ ի Գրիգոր վ. Է Պոլսեցւոյ
յամի Տ. 1824 եւ Մայիսի 1, ի վանս Ար-
մաշու, ընդ հովանեաւ ս. Աստուածածնի
մեծահրաշ ս. Եկեղեցւոյ ի զպրոցս, յա-
ղադս առաջիկայ ս. աւետարանական ա-
ռակացս առ բարեմիտ ընթերցողս :

Էջ 2.

Կը սկսի մեկնութեան նախերգանքը «Յո-
նեա ս. Հոգի Աստուած. կանխարարաւ
եւ հոգիաւոր աւետարանիչն Մատթէոս
յետ պատմելոյ զոմանս առակս, բերէ
պատճառն ասելով...» : Այս յառաջարա-
նին մէջ հեղինակը կը բացատրէ իր զրքին
Աղբիւր բացեալ կոչելուն պատճառը, էջ
2. «Ասեմ նախ թէ առակն Քրիստոսի

նմանին աղբեր զի... Երկնային խորհրդ-
ղովք լցեալք բուղիսեցան ի ծործորս աշ-
խարհիս... (3) իսկ մէք օժանդակու-
թեամբ աստուածարանիցն եւ լուսաւո-
րութեամբ Հոգւոյն սրբոյ աշխատեալք
բացաք ըստ կարի մերում զիւրմպելի
առնել համարակաց, զի մի ոք ծարաւ մը-
նասցէ...» : — Ասոյ առակներուն մասին
խօսելով էջ 7. կ'ըսէ. «... ո'չ ինքեակամ
փութացաք յայս, նաեւ ամենեւին ո'չ ու-
նէաք զխորհուրդ ձեռնարկելոյ ի սոյն
բաւական համարելով զտեսութիւն րա-
րունապետացն, որք յառաջ քան զմեզ,
բայց սակայն ս. մօրս մօրս մերոյ մեծի
Աթոռոյն էջմիածնի զրադիւր Ոչականցի Տ.
Երեմիայ արեղայն սիրահարեալն ի զեղն
առակաց Քրիստոսի յաղերս մատուցեալ
խնդրեաց ի մէնջ, ի մի ժողովել զամե-
նայն առակքն աւետարանոսն համառու
բացատրութեամբ ի յուսումն իւր եւ փա-
փաղովաց... վասն որոյ... ժողովեալ
զամենայն առակս միադրեցաք ի սոյն
մատենի կարճատու տեսութեամբ... Ձե-
րում աղետութեան ծառայ պատրաստա-
կան, Նախիջեանցի Պետրոս Աղամալեան
Բերքումեան» :

էջ 9ա.

Գլ. Բ. Յորդորակ առ առականոր բանսն Բրիստոսի. «*Գարա է մարդոց զիտեւ զիմաստ եւ հանճար...*» (10) *Հանդերձ դասուց վերին յօրաց աւետողաց* :

էջ 10ա.

Կր սկսի բուն Մեկնութիւն. զլ. Գ. յղ. տեսականորեալ հաւատոյ. «*Փրկիչն աշխարհի Թիսուս Բրիստոս մեղրածորան բերանովն հեղարար յանդիմանէ...*» : — *Ձեռագիրս կը վերջանայ լ. Գ. զլիսով. «Թէ շահիցես զքոյդ մընաս, ս. քաղաքին ժառանգ մընաս...*» (էջ 110-117) : էջ 117-Տ. Յանգ աղբիւր բացեալ զրքոյս. 33 *գլուխներու ցանկ, որուն կը յաջորդէ զրչին հետեւեալ յիշատակարանը.*

ա. 1. 118.

Աւարտեցաւ *հոգելից զիրքս* աղբիւր բացեալ ի փառս օրհնելոյն Աստուծոյ, ի զիտողութիւն զիւղիս Արմաշու բնդհովանեաւ... ս. Աստուածածնի վանուցն, ի

խուցրն յամի 1824 եւ Մայիսին 31. ի Գրիգոր վարդապետէ, որ պօլսեցւոյ... — Հմմտ. Թիւ 29, Բ. 87. Բ :

Բ. ք. 1. 125-181.

Կան յԴ քարոյներ, որոնցմէ առաջինը «*ս. Ծննդեան Տ. մերոյ Յ. Քրիստոսի*» է «*խորհուր մեծ եւ սքանչելի որ յայսմ...*» քննարանով, իսկ *վերջինը*՝ էջ 177. «*Յովնանու ս. մարգարէին*» է «*Արդարութիւն քո որպէս լերինք...*» քննարանով : 14-րդ կամ վերջին քարոյը Թերի կը մնայ տ. էջ 59 : Հմմտ. 52 եւսյն :

Գ. ա. 2. 189.

Տ. Սիմէօնի սրբադան կաթողիկոսի առ ի կամաւոր չարչարանն մարմնացելոյ բանին Աստուծոյ բան ի ջերմեռանդ սէր. «*Սարսափիմ եւ զարհուրիմ ո՞վ սիրելիք վասն նորապունից նշանացն որք այսօր երեւին յաշխարհի...*» (216) *պահելով անփորձ եւ անզատապարտ ի չարէ յայսմ աշխարհիս* :

115

Թիի 115.

Անոնի Բարդաղիբ կիւրակէից (Յակոբ պատր. Նալեանի. Բ. հատ.) .

ՆեիԹ Սովորական քաղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ, ոսկեգոյն քանդակենբով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-16. 373բ. 374բ-398բ.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 20×15×5.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Միասիւն. 18×12.

ԹՈՒՂԹՔ 398.

ՏՈՂՔ 25-28.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ միւնով.

ԳԻՐ Հին շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք շեղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԴՐԻՁ Կարապետ Եւդոկիացի արեղայ, միաբան ս. Կարապետի.

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1788.

ՏԵՂԻ Բալու. Ս. Աստուածածին վանք.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻԻՆՔ ԹՂ. 373ա.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻԻՆՔ Նուիրուած Տ. Պօղոս արքեպ. պատրիարքէ 1867 փետրվ.

ԲՈՎԱՆՐԱԿՈՒԹԻԻՆ ԹՂ.

ԹՂ. 17.

Քարոզդիրքս կը սկսի 60-րդ քարոզով. «*Ութերորդ կիւրակէին ի մէջ յայտնուածեան պահոց. Դուկ. ԻՖ. 24. Եւ եղև հակառակութիւն ի մէջ նոցա, Թէ ո՞վ ի*

նոցանէ համարեցի մեծ...», քարոզս կը բաժնուի 3 մասերու «*մասն առաջին. Թէ ախտն փառամոլութեան անզոյնէ եւ յիշատակաւ մահուան, եւ եղև հակառակութիւն...*» : — Քարոզդիրքս կը վերջանայ ձԺՁ-րդ քարոզով. Թղ. 358ա. «*Է-րդ*

կիրակէի զկնի սրբոյ Զատիկն Բ-րդ ծաղկազարդին ի րանն Յօհ. ԺԲ, 12, ի վաղիւ անդր ժողովուրդը բաղում որ եկեալ էր ի տօնն... այս կիրակիս կոչի ընդ մեզ երկրորդ ծաղկազարդ, որ է չորրորդ զկնի համարածմանն Գրիստոսի... (365) եւ Քրիստոսի համարձեկոյն փառք յաւիտեանս ամէն»:

— Վերջին քարոզին կը յաջորդէ Յիշատակարանն «ի պարզեաց Հոգւոյն սրբոյ եւայն» տ. թիւ 70, ա. (յիշատակարան): — 366ա-373ա. կայ «ցանկ բոլորի քարոզիչքոյս կիրակէից», այսինքն 1-116-րդ քարոզի վերնագրերն ու բովանդակութիւնները. տես միւս օրինակներն ալ:

ա. 1. 373ա.

Ի յանաւ(դ)արտ շնորհաց Հոգւոյն ամենազօրի սկսումն զործոյ ձեռինս օրի-

նակադրութեան կիրակէից Քարազարդիս էհաս յաւարտ յամի Տեառն 1788 եւ հայոց ՌՄԼէ, Յունիսի ամսոյ Գ. ի չարաթի աւուր երկուրի, ի տօնի զայստեան Հոգւոյն սրբոյ ի Բալուայ վամս սուրբ Աստուածածնի, յոր ես ամենայնից բանասիրաց նուաճտ ծառայ ս. Կարապետի միաբան եւղիկիացի Կարապետ յաբեղայս զրեցի իմով ձեռամբ եւ ըղձունակ սիրով զայս զիրքս կիրակէից ի փառս ս. Երրորդութեանն եւ միոյ աստուածութեանն... յիշեալիք զանկիտանս առ տէր...:

— 374ա. Երկուտասան անդամք մարդոյս. վերնագրով կէս էջ զրոյթիւն մը, որուն մէջ առաքեալները մարմնոյ անդամներու հետ կը ըստ զոգարուին. այսպէս. «Սուրբն Պետրոս է Յիսուսի պարանոց / իսկ որոտմանն որդիք նման են ուսոց /... / մերն է թաղէ է ծուկն կրկնօղ աղօթից / եւայն»:

116

ԹԻԻ 116.

ԱՆՈՒՆ Համառօտութիւն մարտասանութեան (Մուրատ դպրի Բերիացոյ).

Նիիթ Սովորական բաղդ.

ԿԱԶՄ Թղթակազմ հասարակ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-բ¹, 1բ. 3բ-4. 91ա. 92-93.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 19×14, 3×1, 5.

ԴՐՈՒԹԻՆ Միասին. 15, 5×9, 5.

ԹՈՒՂԹՔ 95.

ՏՈՂՔ 18.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեյանով բոլորգիր.

ԳԻՐ Անցման շեղագիր.

ՍԿԶՐՆԱՏԱՌՔ Երկարագիր եւ մեծատառ շեղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՁ Եղիա Ստեփանեան, դպիր Արմաշեցի.

ՍՏԱՅՈՂ. Գրիչ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԵՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆՔ ԹՂ. 91բ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆՔ Ստեփանեան արքեպիսկոպոսի յիշատակին նուիրուած Արմաշի վանքին, տիրացու Մուրատ վարժապետին, 1834-ին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆՔ ԹՂ.

ա. 1. 1ա.

Համառօտութիւն ճարտասանութեան յօրինակ ի Մուրատ դպրի Արախամեան Բերիացոյ, զիրին ոճով եւ պարզօրէն առ նախա աշակերտելոցն, յառաջորդութեան Տ. Ստեփաննոսի աստուածաբան արքեպիսկոպոսի եւ պատրիարքի պրուսացոյ, յամի Տեառն 1832 թ. Դեկտեմբերի 20, ի հրաշխի Չարխարան ս. Աստուածածնի վանաց, յԱրմաշ:

1-3. Յառաջարկութիւն հեղինակին. ուր ի միջի այլոց կ'ըսուի. 2ա. «Պերճախօսութեան փառք՝ առ հոռմայեցիս դերադաս պատուի... (2բ) թէպէտ րարեացապարտ Ստեփաննոս Ազոնց եպիսկոպոս յօրինեաց զճարտասանութիւն կատարելոց ամենայն զարդու զարդարեալ, այլ դերադարձ մանկանց չէ զիրին ծառայելի...: Զի եթէ հորեմնացին եւ այլ ոմանք զհեղգութիւն ազգիս կարքայն յողբակաշըս առ զիտութիւն, թո՛ղ այժմ ի զան-

կատունս ընդհանուր աշխարհի կարգասցեն մեծածայն կականօք...»:

Բուն ճարտասանութիւնը կը սկսի 5ա. «Համառօտ. ճարտ. քաժանուժն ճարտասանութեան յերիս մատուց. Մասն Ա. լազապս ճարտասանութեան, փոխակերպութեան, պարբերութեան եւայլն»:

— Ամբողջ գիրքը զրուած է հարց ու պատասխանի ձեւով:

— 11ա. իջտելով Մակղիբի մասին կ'ըսէ. «Ե(ր)զնկացի փոխանակ Յովհաննու Ծործորեցոյ... վասն հասակի կարճութեան Յովհաննէս եզնկացին կոչի Պլուզ

...»: — Հեղինակը կ'օգտուի գլխաւորապար Ազոնց-էն, ի միջի այլոց օրինակներ առաջ կը բերէ Կիկերոնէն, Եղիշէէն, Խորենացիէն, Ներսէս եւ Սարգիս Շնորհալիներէն, Լամբրոնացիէն եւայլն:

ա. 1. 91բ.

Կայ հետեւեալ Յիշատակարանը տարբեր գրով. «Հեղինակեցաւ յեղիայ դպրէ Ստեփան Արմաշեցոյ, յաշակերտաց Մուրատայ յարգի վարժապետի». հմտ. վերի յիշատակարանի հետ:

117

Թիի 117.

ԱնՈՒՆ Աղիւսակ շրջանաց լուսնի.

Նիիթ Հաստ քուղթ.

ԿԱԶՄ Կարտօնի կազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա'. 1ա. 31բ-33. 38բ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 38,5×26,5×1,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՂԵՐԸ քաժնուած քազմարիւ.

փոքր ու մեծ սիւնակներու.

ԹՈՒՂԹՔ 39.

ՏՈՂՔ 31 տող սովոր.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մելանով.

ԳԻՐ Նոր քալարգիր. Կարմիր եւ սեւ մե-

լանով քուանշաններ մեծ մասամբ.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ՃԱՄԱՆԱԿ ԺԸ-ԺԹ.

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Նուիրուած Տ. Ստե-

փաննո արքեպիսկոպոսէն Արմաշի վանքին 1829-ին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. X. 1բ.

Կը սկսի լուսնի շրջանառութեան համեմատական տախտակները: 2 էջերը ընդհանուր տախտակ մը կը կազմեն, այսպէս, 1բ+2ա. իւրաքանչիւր տախտակ բաժնուած է 50 մասերու. ամէն մէկ էջի առաջին սիւնակի վերնագիրն է «Աւուրք ամսոց» եւ ասոր տակ կը շարունակեն կարմրադիր ամսուան օրերը 1-31 ամբողջ էջի երկարութեամբ: «Աւուրք»ին կը յաջորդեն 12 ամիսներու անունները Մարտէն սկսելով մինչեւ Փետրվար: Իւրաքանչիւր ամիս եւս ունի 3 սիւնակ որոնց վերնագիրն է 1) Կենդ(անակերպ), 2) Աստի-(ճան), 3) Բույլ: Բացի ասանցմէ իւրաքանչիւր ամսուան կը հետեւի «ուղղումն» վերնագիրը կրող սիւնակ մը: Բոլոր սիւ-

նակները լի են համեմատական կարմրադիր կամ սեւագիր թուանշաններով:

— 34ա-էն կը սկսի Աղիւսակ նահանջից — բաժնուած 38 սիւնակներու ճիշտ վերախիտ նման, առանց «ուղղումն»երու:

Թիի 118. Աղիւսակ ստուգութեան ծընրնդեան եւ լրման լուսնոյ. Բ. հատոր թիւ 117-ի: Ձեռագիրս ունի չոյն մեծութիւնն ու զիրքը, թուղթերու թիւն է 10, որոնցմէ ա. 1ա. 6բ-9 գատարկ են. Առաջին հատորին հետ միասին նուիրուած է Արմաշի վանքին Տ. Ստեփաննոս արքեպիսկոպոսէն (տ. ա²): Այս հատորի սիւնակներուն ընդհանուր վերնագրերն են.

1) Հեռաւորութիւն լուսնոյ յարեղակէ. 2) Ընթացք լուսնոյ ըստ աւուրք: — 3բ.

Բնթացք արեղական (իրէիւն)։ — 4ա. Մէրբէզի արդ ամսոյ, կամ. Աղիւսակ ամսոյ, Բնթացք արեղական ի դուռն ըստ տուրց ամսոյ հոռվմայեցոց։ 4բ. Աղիւ-

սակ խաւարման լուսնոյ. աղիւսակ Ժա-
մուց։ — 5ա. Իսթելաֆի մանկար — Աղիւ-
սակ հալեցման սխալանաց։ — 6ա. Աղիւ-
սակ խաւարման արեղական։

119

Թիի 119.
ԱնՈՒՆ Բաղգիրք.
Նիիթ Սովորական քաղաք.
ԿԱԶՄ Պարզ քղաքակազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. էջ 351-6.
ՄԵՄՈՒԹԻԻՆ. 36×23×4,7.
ԳՐՈՒԹԻՆ Երկսիւն. մօտաւ. 32×9.
ԹՈՒՂԹՔ 179.
ՏՈՂՔ 12-50.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ
ԳԻՐ Շեղագիր.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐՔ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻՁ
ՍՏԱՑՈՂ.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԳՐՈՒԹԻՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆՔ
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆ ԷՋ

Ա. ա. X. էջ 1.

Բաղգիրք ի տանկակամէ յարաքիա, ի պարս, ի հայ, յիտալական եւ ի գաղ-
ղիական բարբառս։ — Բառերը դասա-
ւորուած են այբբենական կարգով։ Բառ-
զիրքս ղեռ թերի մնացած է եւ կը սկսի
այսպէս. «Աղ (թուրք.) պէյաղ, պէյատ,
էպէղ, էպէտ (պարսկ. ար.), սիփիյտ.
սպիտակ (հայ.), պիսնքօ (իտ.), պլան,
պլանչ (գաղ.)։ — Բ. տառով բառեր կը
պակսին այնպէս որ Ա-ին կը յաջորդէ էջ
33, Գ. որով սկսուող բառերը կը վերջա-
նան էջ 60, Գօփմազ բառով = Թէղալիւ,
դալի (արար.), = սիւքիւսթէլիտէն
(պարս.) = խղել (հայ.) = սլէլլիտի,
սրիքթաթօ (իտ.)։ — Եւայլն այսպէս կը
շարունակուի մինչեւ Ծ վերջին բառն է
«Փորթունա, տես Փորթունա»։ Բառա-
րանիս մէջ չափ մը բառեր գրուած եւ
չնշուած են, եւ չափերու համար ալ պա-
րապ տեղեր են ձգուած։ — Հեղինակի
անունը անյայտ է, բայց իմբադրութեան
ժամանակը ապահովաբար ԺԹ-րդ դար։

Թիի 120. Յաղագս Վիպասանութեան
առ հասարակ. կաղմալուծուած, թղթերը
պատռուած եւ աղտոտած, 21×14,5×0,3
մեծութեամբ, միասին չեղադիր դրու-
թիւն մը, ընդամէնը 46 էջէ բաղկացեալ.
հեղինակը անծանօթ. էջ 1. «յղ. վիպա-
սանութեան առ հասարակ, զի՞նչ է վի-
պասանութիւն. — վիպասանութիւնն է
յայտարարութիւն զործեալ կամ իբր գոր-
ծեալ իրաց...» — վիպասանութիւնը
հեղինակը կը բաժնէ 3 մասերու (էջ 4)
պատմական, առնական եւ քանաստեղ-
ծական, եւ առանձին առանձին կը խօսի
այս մասերու եւ անոնց ստորաբաժանու-
մերու մասին հին հասկացողութեամբ.
Օրինակներ առաջ կը բերէ Ս. Գրէն, Խո-
րենացիէն, Յովհաննէս կաթողիկոսէն,
Փետրոսի առակներէն, եւայլն. էջ 25-32.
կը խօսի «յղ. ճարտասանութեան». 35-46.
«յղ. ընդհանուր ճոխարանութեան», ուր
կ'օգտուի նաեւ Ներսէս Շնորհալիէն,
Գրիգոր Նարեկացիէն, Եղիշէն, Շարա-
կանէն եւայլն։

Թիի 121.

ԱնՈՒՆ Կշիռ արդարութեան (Պետրոս Ա-
ղամալեան ?).

Նիիթ Սովոր. հաստ կոշտ բուրդ.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ չէ. կազմ չունի. խո-
նաւութեան վնասուած եւ աղտոտ է.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. էջ 86-95.

ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ. 23,5×18×1.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 16,3×10,8.

ԹՈՒՂԹՔ 49.

ՏՈՂՔ 21.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեկանով.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք շեղագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՁ

ՍՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇՏԱՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Նուիրուած Արմաշի

վանքին 1847-ին Ստեփաննոս արքե-

պիսկոպոսի վանահայրութեան օրով.

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ

Էջ 1.

Գիրք որ կոչի Կշիռ արդարութեան, Ե-
րանեալ է այր որ բնակիցի յիմաստու-
թեան եւ խոկացի յարդարութեան (Սի-
րաք) եւ արդարութեան արանց անարա-
տից ուղղէ դճանապարհս (Առակաց), վե-
րոյ Երկու տունքն լինի բնաբան յառա-
ջիկայ բանիս... զլուխ Ա. յղ. արդարու-
թեան»: — էջ 7. «յղ. աստուածային ար-
դարութեան» 5 Եղրակացութիւններով: —
էջ 33. «յղ. ողորմութեան Աստուծոյ առ
ստեղծումն» (1 Եղրակացութիւններով):
— էջ 42. «յղ. նախախնամութեան»: —
ՎԵՐՋԻՆ զլուխն է էջ 74-85. «յղ. խղճի

մտաց եւ տրտնջականին» (5 Եղրակացու-
թիւններով):

— Հէկինակը գիրքս կը բաժնէ 11 գը-
լուխներու եւ զլուխներն ալ Եղրակացու-
թիւններու, ի միջի այլոց կ'օգտուի նաեւ
Լամբրոնացիէն (էջ 58):

ա. 1.

— Ձեռագրիս 95-րդ էջի վրայ կայ հե-
տեւեայ հետաքրքրական ծանօթութիւնը
զըջագրէն տարբեր գրով «լուսալ գտնանե-
լքէ գործ իցէ Բերթումեան Պետրոս եպիս-
կոպոսի»:

Թիի 122.

ԱՆՈՒՆ Օրինակի հրահանգաց բարուց
(Սառէի).

Նիիթ Սովորական բուրդ.

ԿԱԶՄ Թղթակազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ, խոնաւութեան քիչ
վնասուած է.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1. 63-4.

ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ. 28,5×18,5×1.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 22×10,8.

ԹՈՒՂԹՔ 64.

ՏՈՂՔ 29.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեկանով.

ԳԻՐ Անցման շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Երկաթագիր եւ մեծա-
տառք շեղագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՁ Ղազարոս Տէր Կարապետեան Զին-
կիւրիցի.

ՍՏԱՅՈՂ. (Գրիշը).

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1831.

ՏԵՂԻ Արմաշ.

ԾԱՂԿՈՂ

Կնիւթ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 2ա. և 62բ.
ՏՆԼԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Նուիրուած Արմաշի

Թղ. 2ա.

Որինակք հրահանգաց բարուց, պսակալք յրնկերութենէ հայրենասիրաց որ ի Միտուլէ քաղաք աշխարհին իտալիոյ կամ երկրորդ հատոր առակացն Ստաւէի, թարգմանեալ յիտալականէն ի մերս ի Յովհաննէ դպրէ Տ. Կարապետեան պրուսացւոյ, ի վայելս առաքինասիրաց. 1830. Յունի. 4 յԱտաբազար. — Ազդեցութիւն քարզմանչին. «Ձեն պէտք բազմօք դուրսանել զառակացս պիտանութիւն...» Առ ի յայտարարութիւն պատճառի արտադրութեան առակացս իբր նախաշաւիղ ծանօթութիւն դնեմք աստանօր զպատմութիւն Կարոյոսի Պենդոնեայ բարեացապարտ կոմսի եւ պատրիկ Պրեշացւոյ, որ ի մերում օրինակիս ի տպագրեցելումն ի Փարիզ ի 1823, ի վաղճանին եղեալ կայ: Յիշատակագիր վարուց Կարոյոսի...» — Բուն առակներ զրեւու պատճառք կը բացատրուի 8ա.չ.: — Առակները կը սկսին

վանքին 1833-ին Ստեփան արքեպ.ի առաջնորդութեան օրով.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

11ա-էն «Ձորս առակք բա(ր)եաց». ասոնց կը հետեւին 28բ. «Վեց առակ(ք) Պրումիքերեայ», ասոնց 43բ. «Անծանօթի ուրումն առակ(ք)ը»:

— ԺԸ-րդ կամ վերջին առակի վերնագիրն է «Հնդիկ մեծատուն» (59ա-62բ.):

A. 1. 62բ.

«Կատարեցաւ ընդօրինակութիւն առակացն Ստաւէի յամին Տ. 1831, Յունիւար 1. ի հրաշայի ուխտն Արմաշու ձեռամբ Ձինկիւերցի Տէր-Կարապետեան չնչին Ղազարոսի»:

— ՏԵ՛ս ԹԻւ 85.

ԹԻԻ 123. Քննութիւն Սոաւէի. տ. ԹԻւ 80 (Երկրորդ օրինակ), Արտաքին նմանութիւն ալ բոլորովին նման է անոր: Վերջին ունի 13 էջ պարապ: Գրիչն եւ այլն բոլորովին նման:

124

ԹԻԻ 124.

ԱՆՈՒՆ Համառօտ սկզբունք երկրաչափական, աստեղաբաշխութեան.

Նիւթ սովորական քուղք.

ԿԱԶՄ Կարտօնակազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խոնաւութեան ազդուած, բայց ընթերցելի.

ՄԱԳՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 44բ. 105-109. 110բ. 111բ. 112բ. 113բ. 114բ.-116բ. 119-120.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 31.5×21.5×2.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 24,2×11,2.

ԹՈՒՂԹՔ 120.

ՏՈՂՔ 39 եւ այլն.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեխանով բոլորգիր.

ԳԻՐ Անցման շեղագիր.

ՍԿԶՆԱՏԱՌՔ Երկաթագիրք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 1831 Սեպտ. 15-ին նըւիրուած Արմաշի վանքին Պրուսացի Յովհաննէս դպրի Տ. Կարապետեանէն.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Թղ. 2ա.

Համառօտ սկզբունք երկրաչափական աստեղաբաշխութեան, զլ. Ա. Յգ. բնու-

քեան եւ բաժանման աստեղաբաշխութեան, սահմանք, ա. «Աստեղաբաշխութիւնն է զիտութիւն տիեզերի եւ երեւութից նորա, որով այսպիսի. 2. բաժանու-

մըն . ա) բաժանի աստեղարաչխութիւնն ի երկրաչափական և ի ֆիզիզական . . . » : Ա . գիրքը կը սկսի 2ր . « աստեղարաչխութիւն երկրային » վերտառութեամբ , — Բ . գիրքը , 64ր . « յազադս արեղակնային աստեղարաչխութեան , գլ . ա . յաղ . չարժ-

ման մոլորակաց » եւ այլն : — 2 զրբերն ալ ունին կարգ մը օրինակներ և խնդիրներ : — Գործս լատիներէնէ թարգմանութիւն մըն է : — 110ա-114ա . թուղթերը ունին աստղաչափական պատկերներ :

125

Թիի 125 .

ԱՆՈՒՆ Գիրք քարգման ճշմարտութեան (Պօղոս դպիր Զմիւռնացի) .

Նիւթ թուղթ տպագրական .

ԿԱԶՄ Կարտօնակազմ .

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Գէշ չէ .

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ .

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ . ա-բ . էջ 2 . 20ա . 35 . 87 . 141բ . 160-178 .

ՄԵՏՈՒԹԻՒՆ . 30,3×21×2 .

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին 20,8×12,5 եւայլն . ԹՈՒՂԹԻ 92 .

ՏՈՂԻ 31 .

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Երկաթագիրք ոսկեգոյն եւ այլն .

ԳԻՐ Շեղագիրք .

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ Ոսկեգոյն , արծաթագոյն կարմիր , երկաթագրեր կամ զարդագրեր .

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻԻ ԹՂ . Ծառ՝ ոսկեգոյն պտուղներով . տես էջ 15 . — թռչուն ծառի վրայ . էջ 21 .

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ . 3 . լատինական խաչ մը որուն հորիզոնական շեւերէն սրտաձեւ բոցարձակ կարսայ մը կախուած է : — 4 , 36 , 159 Պօղոսի . — 20բ-56բ . Յիսուսի , 20ր . Յովհաննիսի (88) տպուած եւ անհռնի կերպով զարդարուած պատկերները .

ԽՈՐԱՆԻ Էջ 13 . մեծ խորան մը . ծաղկազարդ խորան մը տես էջ 15 .

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ .

ԳՐԻԶ Պօղոս դպիր Զմիւռնացի .

ՍՏԱՅՈՂ . Գրիշը .

ԿԱԶՄՈՂ .

ԺԱՄԱՆԱԿ 1819 .

ՏԵՂԻ Օրբագիւղ (Պուխ) .

ԾԱՂԿՈՂ .

ԿՆԻԻ ԹՂ .

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ .

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ 1833 Մայիս 3-ին նը-ւիրուած Արմաշի վանքին Տ . Ստե-փաննոս սրբ . արքեպ . պատրիարքէն .

ԲՈՎԱՆՐԱԿԱՆԻԹԻՒՆ Էջ

ա . 1 . 1 .

Յիշատակարան-Յառաջարան .

Գիրք քարգման ճշմարտութեան , որ յայտնի առնէ զճարտութիւն ուղղիմացութեան միոյ և երկու թուոյ . . . յօրինեալ ի Պօղոս դպրէ զմիւռնացւոյ ի միաբանէ ա . էջմիածնի յաշակերտէ ճշմարտասէր և սիրախնդրի զերիմաստ վարժապետին Գրիգորի փշտմալեանն զաստատի զերահօշակ զպրոցին օրթաղիւղի , յաշակերտութեան մերում ի շնորհաղեղ նոյն զպրոցին Օրբայգիւղի , յամի Տեառն 1819 , ի Մայիս 2 . ի Կ . Պօլիս :

Էջ 5-12 . Յառաջարանութիւն , որուն մէջ հեղինակը կը յայտնէ թէ ինքը Բրիտտոյի բնութեան եւ ս . Հոգւոյ բղխման մասին անաչառապէս պէտք է խօսի : Հեղինակը , էջ 13 խորանի մէջ զրաժարձա-

նադրութեամբ կ'ըսէ ի միջի այլոց իր զրբի համար « այս ճշմարտութիւն անժխտելի որ ի Բրիտտոս զկրկին բնութեանց . . . » :

Բուն զրբըր կը սկսի էջ 15 . « Յաղագս բաժանման միութեան առ հասարակ » : Այս զրուխն մէջ բոլորովին կաթուղի աղ-ղեցութեան տակ զտնուող հեղինակը կ'օգտուի թովմաս Աբուիմացիէն , կովղընէն : — էջ 21 . Յաղագս ֆիզիքական կամ պարզ միութեան : — 37 . Յաղագս մետա-ֆիզիքական կամ բաղադրեալ միութեան : — 45 . Յաղագս սահմանի միութեան : — 57 . Յաղագս կրկին բնութեան որ ի Բրիտտոս — հոս կ'օգտուի նաեւ Շնորհայիէն (ա . 59 . լուսանցք .) , Կիրեղ Երուսաղէմացիէն , Եփրեմէն , Տաբեւացիէն , Գրիգոր Աստուածաբանէն , Կիրեղ Աղէքսանդրացիէն , Յովհան Օմնեցիէն : — էջ 81 . « Վասն որոյ ոչ ըստ Նեստորի ի յերկուս

բնութիւնս եւ ի յերկուս զէմս բաժանեմք
 դմին Գրիստոս եւ ո՛չ ըստ Եւտիքեայ եւ
 Համախոհից նորին ի մի բնութիւն ժողո-
 վեմք չիւթմամբ եւ ալլալլութեամբ, ալլ
 ունիմք տակ զերկու բնութիւնն ըստ մե-
 ծին Գրիգորի Աստուածաբանին...» — Հե-
 գինակր ամբողջ ջանքը կը թափէ այս տե-
 սութիւնը ապացուցանելու համար: — Ա-
 պա կ'օգտուի Գրիգորիս Կաթ.ի քաղթէն,
 Արանասէն, Լալլին: — 86. «Բայց ամե-
 նեւին ժողորական է ասել, Գրիստոս է եր-
 կու բնութիւն...»:

Էջ. 89: Յաղապս թէ զի՞նչ իմանի Գրիս-
 տոսիւ: — էջ 117. Յղ. վերայեալ բնու-
 թեանց եւ նոցին ենթակայից: — էջ 124.

Յղ. տեսակաց Ենթակայաորման վերա-
 ցեալ բնութեանց: — 127. Յղ. եղանակաց
 ենթակայաորման: — 135. Յղ. ենթա-
 կայաորման մարդկային բնութեան: —
 143. Յղ. անձին Գրիստոսի: — 150. Յղ.
 առնելութեան կամ կրելութեան անձին
 կամ լազալս գործածութեան անձին Գր-
 իստոսի եւ բնութեան, ի ս. գիրս եւ ի
 զրութիւնս Հարց սրբոց: — Գիրքս կը
 վերջանայ էջ 158. Առանց ս. Հոգւոյ մա-
 սին ևս յօդուածներ պարունակելու, ինչ-
 պէս որ Հեղինակը Յառաջարանի մէջ կը
 խոստանար (տ. էջ 5), ուրեմն թերի կը
 մնայ:

126

Թիի 126.

ԱնՈՒՆ ցաղագս ճշմարտութեան եւ ան-
 մահութեան հոգւոյ.

ՆիիԹ Սոփորական հաստ քաղթ.

ԿԱԶՄ Թղթակագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Աղտուած եւ վերջին քաղ-
 քերը ցեցակեր.

ՄԱԳՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1ա.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 34×23×1.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 25,8×16.

ԹՈՒՂԹԻ 39.

ՏՈՒԲ 27 եւայլն.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Սեւ մելամով.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ Մեծատառք շեղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻՁ

ՍԱՏՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻԲ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ 1840, Յաւինս 1. Արմա-
 շի վանքին նուիրուած Տ. Ստեփան
 արքեպ. նախկին պատրիարքէն.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Թղ. 1բ.

Խորհեցան (ամբարիշտը յանձինս Իւր-
 եանց... տ. իմաստութիւն. զլ. Բ. հմբ.
 1:

— Բուն զիրքը կը սկսի Թղ. 2ա. Հաս-
 տատուրիւն ճշմարտութեան ստուգալիս
 բանից յաղագս ճշմարտութեան անմահու-
 րեան հոգւոյն: — 2բ. յառաջարան մըն է.
 — 3ա. խորհուրդը արդարոց իրաւունք,

Առակ ԺԲ. 5. «Բանն յաժանի յերկուս
 ազգս տեսակաց... բան խորհրդաւոր եւ
 բան անխորհուրդ»: — Այսպէս չարունակ
 «յԱռակաց» բնարան առնելով մեծ մա-
 սամբ կը խօսի բանականութեան, հոգւոյ
 անմահութեան մասին սովորաբար 1-11^{1/2}
 Թղ. պղտիկ հատուածներով մինչեւ 37ա-
 37բ-39բ կը ճառէ «ի վերայ տեսակաց
 ընդդիմախօս անձանց»: — Գրութիւնս
 մասնաւոր արժէք մը չունի:

ԹԻԻ 127.

Անոիւն ժողովածոյ հատընտիւր միտքերու, նիւթի Սովորական բարակ քուղիք.

ԿԱԶՄ Թղթակազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔԻ Աղտոտած եւ խնամուածքե-
նէ վնասուած.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. 16.

ՄԵՄՈՒԹԻԻՆ. 24,3×19×0,3.

ԳՐՈՒԹԻՆ Երկսիւն. 21×6,7.

ԹՈՒՂԹԻ 17.

ՏՈՂՔ 33.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ

ԳԻՐ Շեղագիրք.

ՍԿԶՐՆԱՏԱՌՔ Մեծատաւք շեղագիրք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆՔ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆ ԹՂ.

Ժողովածոյ հատընտիւր միտքերու:

Սկզբէն թերի: — 1ա-էն կը սկսի եւ զլիւարաբար կ'օգտուի Առկնքէն (Գ. Առակաց), իմաստութեան գրքէն, Սահմանք իրիւստիպայութենէն, Ղազար Փարպեցիէն, Թուոց զրբէն, Սարգիս Շնորհալիէն (ՏԲ. չ.), Եղբայն, Մակարայեցոց զրբէն եւայլն:

— 1ա. «Իմացական առաքինութիւնն դանաղանի ի 5 տեսակս, ի հանճար, յիմաստութիւն, ի զիտութիւն, ի խոհմութիւն եւ յարուեստ»: — 15բ. Կր վերջանայ. «Հաստատութիւն առաքինութեանց է խոհարհութիւն եւ է ա. աստիճան սանդղիւոց քրիստոնէական կենաց»:

ԹԻԻ 128. Թուարանութիւն. 16,7×11×1 մեծութեամբ շեղագիր, 84 թղթերէն (որոնցմէ ա. 1-3. 52-83 դատարկ է) անընդունալի մը աշխարհաբար լեզուով: Կը սկսի 4ա. սկզբունք չափարեւութեան նախադիտելիք «Եւեյնալու եւ պակսելու յարմարութիւն ունեցող բաներուն քանակութիւնը... կ'ըստի չափարեւութիւն եւ եւրոպացոց բառիւ մաթեմատիկա»: — Գիրքը բաժնուած է 6 հատուածներու եւ կը վերջանայ «Համարների մը բոլոր բաժանողները» զլիւսով (48ա-51բ):

ԹԻԻ 129. Տետրակ հասարակ նամակաց. սովորական թղթակազմով: Դատարկ եւ թղ. 1. 2բ. Մեծութիւնը, 30,5×21×1. միասին 21,5×14,3 մեծութեամբ: 35 տողերով, 55 թուղթ ունեցող շեղագիր զրբութիւն մը:

ա. 1. 2ա.

«Տետրակ հասարակ նամակաց զրբոց ի մանկանց ուսումնարանին Արմաշու վանաց կրթւոց ընդ վարժապետութեամբ Մուրատայ իմաստասիրի Աբրահամեան Բերիացոյ, յամի Տեառն 1837, Օգոստ. 5. յուսումնարանն որ յԱրմաշ»: Ահաւասիկ քանի մը ընդողջ վերնագրեր — 3ա. «Աւսումնապերճ պատուելի վարժապետիդ եւ հօրդ իմոյ բարեբարի ձեռին համարոյ ըզմանաց շրթամբք» — ստորագրութիւն. խոհարհ Թարութիւն Ղազարեան տէօնկեցի»: — 4ա. «Սիրելի եւ պատուական եղբոր խնդալի Տէր»: — 5. «Մեծարոյ եւ պատուական սիրելի եղբոր սէր»: — 6ա. «Պատուելի Տ. Բարթոլոմէոս մարտիրոս քահանայի ս. աթոռն համարոյ խոհարհական»: — 11ա. «Արդոյ մտերմիդ բազմասոր սէր յարգանաց» եւ այլն:

Թիի 130.

ԱՆՈՒՆ Մեկնութիւն Յայտնութեան Յով-
հաննու (Ծամծամեան պարուն Յով-
հաննէս Արեւելցի).

Նիւթ սովորական քուղք.

ԿԱԶՄ Թղթակազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Մաքուր չէ, գէշ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1ա. 83բ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 24,5×19,5×0,6.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 19×11.

ԹՈՒՂԹԻ 54.

ՏՈՂԻ 22. Եւայլն.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեկնով.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿԶԲԱՏԱՌԻ Մեծատառք շեղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Տիրացու Պօղոս մականունեալ
Ֆիզիքա.

ՍՏԱՅՈՂ. (Ստեփաննոս Պատրիարք).

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ 1837.

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ.

ԿՆԻԻ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ. 1բ. 54բ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ 1837 Նոյ. 16-ին նը-

ւիրուած Արմաշի վանքին Տ. Ստե-
փաննոս արքեպ. պատրիարքէն.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Թղ. 2ա.

«Մեկնութիւն յայտնութեան Յօհաննու
առաքելոյն. գլ. Ա. — Ապա կը յիշուի
ա. զուրիս «Երազիրը»: — 3ա. Կը սկսի
Մեկնութիւնը. «Առաջին ժամանակն ե-
ւրեւոյն կոչէ որ թարգմանի ցանկալի, ար-
դարեւ ցանկալի էր թէ ըստ հոգեկան եւ
թէ՛ ըստ մարմնական պերճութեանց եւ
տեւեաց ամս իրրեւ հարիւր...»:

ա. 1.

— 53ա. Կայ հետեւեալ յիշատակարանը
հեղինակէն. «Աստուածային խնամօք ա-
ւարտ արարեալ զընթացս զործոյս մա-
տուցանեմ զայս իմ տկար մտացս աշխա-
տասիրութիւն նազելի ազգիս իմոյ եւ ա-
ղաչեմ ներողամիտ եղեալ սխալանացս
ընդզրկել... 1825, Յունի. 4 ի Զմիւռ-
նիայ»:

— 54ա. «Կարապետ աղա Ըրջանիկ եղ-
բայր իմ» վերնաւորով նամակ մը:

ա. 2.

— Ըստ 54բ. զրչապրի յիշատակարանի.
ձեռագիրս օրինակուած է 1831-ին (Յու-
նիս 7):

բ. 2.

— 1բ. Կ'ըսուի զրչապրիս համար. «Յօ-
րինեալ է սոյն Մեկնութիւնս յայտնու-
թեան Յօհաննու աստուածաբան աւետա-
րանչի ի Ծամծամեան պարուն Յօհաննիսէ

արեւելցոյ եւ գաղափարեալ է ի տիրա-
ցու Պօղոսէ գիտնականէ՝ Ֆիզիքա մակ-
անուանելոյ, ըստ վկայելոյ բերեացի տի-
րացու Մ(ու)րատ բաղմահմուտ վարժա-
պետի եւ դասատուի մանկանց փոքր ու-
սումնարանի Արմաշու Զարխափան ս.
Աստուածածնի հրաշալի վանուց...»:

— Մեկնութիւնս կը չարունակուի մին-
չեւ ժժ-ըդ զլիւնն վերջը: Գործս ալ
Մեկնութիւն կոչուելու արժանի բան մը
չէ, որովհետեւ հեղինակը խիստ համա-
ռօտ ծանօթութիւններով կը բաւականա-
նայ, եւ Երբեմն ալ ամբողջ գլուխներ եւ
տուններ կ'արտապրուին առանց մեկնուե-
լու:

Թիի 131. Ժողովրդական բժշկարան
եւայլն. սովորական թուղթի վրայ չեղա-
գրով գրուած 21×15×0,7 թղթակազմ
պատրոտ եւ խժրժած գրութիւն մը, որուն
մէծ մասը կը բռնեն զիւղական բժշկական
ղեկերու նկարապրութիւններ, ապա խառ-
նիխուռն հաշիւներ, հասցէներ եւայլն:
Գիրքս ունի ընդ ամէնը 30 թղ. որոնցմէ
7 էջը պարագայ է: — Ահաւասիկ մէկ օրի-
նակ այս գեղջկական կամ պառաւական
բժշկարանէն. «Բըքէն արիւն եկողի դեղ.
իշուն աղբը չորցուր եւ բարակ ծեծէ,
մարդը կըրնէկին վրայ պարկեցուր քիթ-
ուկեր լից այն ծեծացդ, թէ որ մէկ ան-
դամին չի կըտրէ, երկըրորդին անպատ-
ճառ պիտի կտրէ անպատճառ, գի փոր-
ճաց է»: — 34բ. ունի «Արձանագիր Տ.
Պօղոսի արհիապանծ եպիսկոպոսի Պրու-

սայու եւ Նիկիտիդիայ լազմերախտ ա-
ռաջնորդի եւ հիմնադրի Չարխափան ս.
Աստուածածնի, սրբազան հօր իմոյ հո-
ղեսուն ծնողի», ուր ի միջի այլոց կ'ըս-
ուի. «Սա արհիապանծ Պօղոս վարդա-
պետ՝ պետ պերճապաշտաւ / անմաշ լա-
ռաւիդ ի դարալօջեանց փթթեալ բար-
ձրածայր / իւրն հայրենիք՝ վեհ արքա-
յապանծ՝ կեսարեան դաւառ / ... / Ամս

քառասուն պատիւ պաշտաման վարեալ
անվթար / ... / կանգնեաց եօթնաթեւ՝
աստուածարնակ՝ յարդ գեղայարմար»:

— Յճա. Նորին տալյանագիր... ողեալ
Յօհաննու եղեկեան:

— Բժշկարանս դեղեր ունի դրեթէ բո-
լոր սովորական հիւանդութեանց համար,
տեղ տեղ նաեւ տաճկերէն լեզուով:

132

Թիի 132.

ԱնՈՒՆ Գործք Սերոբէ սարկ. Աշլիսեանց
(վերջէն պատրիարք).

Նիիթ Սովորական քուղք.

ԿԱԶՄ Թղթակազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղէկ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա². գ¹. 52-58, 37բ-38բ.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 20,5×14×1.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Միասին.

ԹՈՒՂԹՔ 61.

ՏՈՂՔ Զանազան.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Սերոբէ սարկ.

ՍՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1862.

ՏԵՂԻ Արմաշ.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԳՐՈՒԹԻԻՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆՔ Ընծայեալ հեղինակէն
Արմաշի վաճառ 1865-ին, Տ. Ստե-
փաննոսի առաջնորդութեան ժամա-
նակ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆ ԹՂ.

1ա-37ա. Ռասիի «Գործողի»-ի զրա-
բար թարգմանութիւնը. ապա 29 կտոր
տաղաչափական հաստուածներ, եւ մէկ

նամակ Բաղրատունիի: Ոտանաւորներուն
մեծ մասը ուղղուած են Յովհաննէս պէյ
Տատեանին: 79 հատ ալ առականք ունի:

133

Թիի 133.

ԱնՈՒՆ Քարագգիրք (Գէորգ եպ. Զմիւռ-
նացոյ).

Նիիթ Հաստ քուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-է. էջ 360-4.

ՄԵԾՈՒԹԻՆ. 22×16,5×3.

ԳՐՈՒԹԻՆ Միասին. 15,5×10,5.

ԹՈՒՂԹՔ 191.

ՏՈՂՔ 23.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեկանով.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառ շեղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Նուիրուած Արմաշի
վանքին հանգուցեալ Դրիգոր վարդ.

Ալիմտաղցիէն Տ. Ստեփաննոս ար-
քեպ.ի առաջնորդութեան օրով, 1837
Նոյ. 11-ին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ԹՂ. Ը¹.

Քարոզգիրք Էւայլն մինչեւ ի վանս Ար-
մաշու, տես թիւ 112. — զրեալ «յամի
ՏԷՈՒՆ 1834 և Օգոստ. ԼԱ. Առաջին հա-
տոր» Բ-րդը տես թիւ 112:

ԹՂ. Բ¹.

Յառաջարկութիւն, «զիտումն Էւայլն,

տես թիւ 95: — Բուն քարոզգիրքը կը
սկսի էջ 1-էն. — Առաջին քարոզը տես
թիւ 95. Ա., վերջին քարոզը կը սկսի էջ
349. «Դիտումութիւն. ՅՂ. վնասու չար
րնկերակցութեան, բնարան. զգոյշ լերուք
ի խմորոյ. Մատ. ԺԶ. 6. — կը սկսի «Հա-
մաճանին այսմ...» և կը վերջանայ էջ
359:

134

ԹԻՒ 134.

ԱՆՈՒՆ Քարոզգիրք (Յ. Պ. Նալեան).

Նիւթ Սովորական քուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղտոտած, բայց լիակա-
տար եւ ընթեռնի.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. 1. էջ 841-44.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 22×17×7.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 19,3×13.

ԹՈՒԴԹՔ 423.

ՏՈՂՔ 30-31.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագոյն եւ սեւ մելա-
նով.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿՋՐՆԱՏԱՌՔ Մեծատառ շեղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Միմաս Արեղայ.

ՍՏԱՅՈՂ. (Գրիչը).

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԿ 1791.

ՏԵՂԻ Սեբաստիա, Ս. Նշան.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԷԶ

էջ 3.

Այերս. «զբոյր գործս զայս նուիրեմ
քեզ...» տես թիւ 70: Քարոզգիրքս Ա.
Հատորն է Նալեանի եւ կը պարունակէ
Պենտեկոստէից քարոզէն մինչեւ 55-րդ
(սրբաժրած 58րդ) քարոզ «Է-րդ Կիւրա-
կէի ի մէջ պահոց յայտնութեան ի վերայ
աւետ. որ Ը. Ղուկ. ԺԺ, 12». — Հմտ.
թիւ 115, 97, 96, 71, 14:

ա. 1.

— էջ 840. վերեւ Յովհաննէս Վ.ի կնի-
քը. թուական 1246. ասոր տակ. «Ամե-
նազօր կարողութեամբն Աստուծոյ ի վա-
յելումն Միմաս եւեթ արեղայի, որ Լմ
ծառայս. Նշանի որ ի Սեբաստիայ ՌՄԽ»,
եւ ասոր ալ տակը. Ք. Ծ. Ներսէս Վ.ի
կնիքը ՌՄԼԹ թուէն:

135

ԹԻՒ 135.

ԱՆՈՒՆ Քարոզգիրք «Քառասնորդականք»
(Յովհաննէս Մկրտիչ Մասիլիոնի.
Խարգմանութիւն Յովհաննէս Տ. Կա-
րապետեան Պրուսացոյ).

Նիւթ Սովորական քուղք.

ԿԱԶՄ Թղթակազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ԳԷՂ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 509-510.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 26,5×18×4,2.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 18,3×13,3.
ԹՈՒՂԹՔ 255.
ՏՈՂՔ 23.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ ՍԵ ԲԵՂԱՆՈՎ.
ԳԻՐ ՇԵՂԱԳԻՐ.
ՍԿՋԲՆԱՏԱԹՔ ՄԵԾԱՏԱՌԲ ՇԵՂԱԳՐԻ.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳՔ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻՉ ՅՈՎԽԱՆՔԻՍ Տ. ԿԱՐԱՎԵՏԵԱՆ ՊՐՈՒՍԱԳԻ.

ՍՏԱՅՈՂ. ԳԻՒԶԸ.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ 1830.
ՏԵՂԻ ԱՏԱՐԱԳԱՐ.
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ «ԸՆԾԱՅԼԱՎ ԺԱՆՈՒՑ»
1834-ին, յառաջնորդութեան Ստեփաննոս արքեպիսկոպիտի.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ա. 1. էջ 1.

Քարոզիչը համառօտեալ ի քառասներորդականաց մեծաշնչակ քարոզչին Յովհաննու Մկրտչի Մասիյեօնի յընկերութենէ Աղօթականից արքունի քարոզչի եւ արքեպիսկոպոսի Գլէմօն քաղաքի՝ որ ի թաղաւորութեանն Գաղղիոյ, յիտալական թարգմանութենէ փոխարեւեալ ի հայ լեզու՝ ձեռամբ Տէր-Կարապետեան Յովհաննու Պրոսպաւոյ, յամին 1830. յԱտաբաղար:

բ. 1.

— Թարգմանիչը ունի էջ 1. հետեւեալ «Նայսածանօթք հայ քարգմանչին».

«Յիտալական թարգմանութեան քառասներորդականաց, որ ի գաղղիական բընապրէ, յետ ամբողջ քարոզիցն զորս խօսեցեալն էր յատենի, կային նա՛ւ համառօտութիւնք նոցին, այսինքն լոկ փաստքն մերկեալք ի հռետորական զարդուց եւ մէք զայնս բնորեցաք թարգմանել զի զիրեն իցէ, որոց սովաւ վարելն կամեսցին, աղատ ճոխարանել ի վերայ իւրաքանչիւր նիւթոյ ըստ զանազան անհատական սովորութեանց, քանզի եւ ոճն իսկ քարոզից եւրոպացւոց նորալուր թուի յաղպս մէր: Այլ թէ կամք իցեն ումէք հետաքննարար առնուլ զճաշակ անզուգական ճարտարարանութեան Մասիյեօնի՝ տեսցէ զփոք քառասնորդականս խօսե-

ցեալս առաջի Լուդովիկոսի հնդկտասաներորդի արքայի գաղղիացւոց՝ յարքունի պալատան ի 1718 զոր եւ ի մէք լեզու թարգմանեալ վերածմէք իրք երկրորդ հատոր սոն թարգմանութեանս»:

էջ 2.

— Կը սկսի Քարոզիչը. «Ի Զորեք. աւուր մօրոց. քարոզ Ա. բնաբան. Մատթ. 2. 16. Առաջադրութիւն «Բաղումս օղտէ քննել...». բաժանումն. «պարտիք պաշոց...». Մասն Ա. (որուն քարոզը կը սկսի) «ոչինչ պէտք են բացատրել զայս առ հաւատացեալս...» — Համառօտ քարոզիչը կը պարունակէ 29 քարոզներ եւ կը վերջնայ էջ 281:

— Փոքր-քառասնորդականք-ը կը սկսի էջ 283. «Քարոզ ի տօնի Տ. բնդ առաջինն ի բանն. Ահա սա կայ ի զորումն եւ ի կանգնումն բազմաց... Դուկ. Բ. 34. յգ. օրինակի մեծամեծաց. «Այս վիճակէ թագաւորաց եւ իշխանաց աշխարհի միապէս ի կորուստ լինել...» եւ կը վերջնայ 480-508. «Քարոզ մեծի Զատիկի Յարութեանն Քրիստոսի ի բանն, մերկեց զիշխանութիւնն...» Կողոս. Բ. 25. յաղթանակ կրօնից «Միտօր յաղթանակք աշխարհակայաց էին միայն տեսարանք ոմբարտաւանութեան...»:

= Տես. ed. Blampignon. Oeuvres complètes. 1865-7. 3 հատ. փոքր-քառասնորդականք = Petit Carême.

ԹԻԿ 136.

ԱՆՈՒՆ կերակուր քահանայից (ա. քարգ-
ման. լատիններէն վարդան կրօնաւոր
եւ ապա Տ. Յովհան քահանայ Միր-
զայեան յաւելուածներով).

Նիիթ Սովորական քուղք.

ԿԱԶՄ Թղթակազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խոնաւութենէ ազդուած.
գէշ չէ.

ՄԱԳՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. էջ 139-40.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 20×14×1.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ 13,3×10,8. միասին.

ԹՈՒՂԹՔ 72.

ՏՈՂՔ 20.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մելամով.

ԳԻՐ Հին շեղագիր.

ՍԿԶՐՆԱՏԱՌՔ Մեծատառ քեղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Յովհաննէս քահանայ Միրզայեան
վանանդեցի.

ՍՏԱՅՈՂ. Գրիչը.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1822.

ՏԵՂԻ Զմիւռնիա.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ «Ընծայեալ վանուցս
1836. Օգոստ. 18».

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ա. 1. ք¹.

Կերակուր քահանայից. Թարգմանեալ
յառաջագոյն ի լատին լեզուէ ի հայ բար-
բառ ի ձեռն վարդապետ ումման կրօնաւոր-
ի եւ ապա հրամանաւ Տ. Տ. Ստեփաննո-
սի առաքել յապակարքեպիսկոպոսի
Զմիւռնոյս նոր շարագրեալ ըստ հայկա-
րանութեան կարգի, յաւելմամբ ի նոյն
եւ ալ եւս վկայութեանց եւ բացատրու-
թեանց, ի ձեռն Միրզայեան Տէր-Յօսեան
վանանդեցի վարժապետ քահանայի
Զմիւռնոյս ս. Ստեփաննոս եկեղեցւոյս ի
նոյեւորապէս ճաշակումն դատուց քահա-
նայից, յամի Տեառն 1822. ի Յունիսի 18:

— էջ 1-2. Զօն մըն է Զմիւռնիոյ առաջ-
նորդ Ստեփաննոս եպիսկոպոսին եւ հեղի-
նակը հոս ի միջի այլոց կը պարզէ թէ ին-
քը լեզուական եւ բովանդակութեան տե-
սակէտով փոփոխած է ընադիրը:

— Գիրք ունի 18 գլուխներ. «յգ. պատ-
ուոյ քահանայից» (3-105) եւ 4 պրակ-
ներ. «յգ. թերութեանց ոմանց որք հան-
դիպին ի մատուցումն ս. պատարագին»
(105-133). եւ մէկ ալ «Առաղըցցութիւն
հեղինակին» (133-136): — Գրութիւնս
լատին աստուածաբանութեան աղբեղու-
թիւնը կը կրէ այսպէս օր. «Քահանայք ա-
ռաւել են քան զմարդիկ եւ են հրեշտակք»
(11):

ԹԻԿ 137.

ԱՆՈՒՆ Յաղագս բնութեան մարդոյ (Գր.
Նիւսացի).

Նիիթ Սովորական քուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խոնաւութենէ ազդեալ. գէշ
չէ.

ՄԱԳՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-գ¹. էջ 221-2.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 16,7×12,2×1,7.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 13×7,5.

ԹՈՒՂԹՔ 114.

ՏՈՂՔ 23.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մելամով.

ԳԻՐ Հին շեղագիր.

ՍԿԶՐՆԱՏԱՌՔ Մեծատառ քեղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ

ՍՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

Կնիւթ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ «Ընծայեալ 1865-ին
վանուցս ի գոյից Տ. Թաղէոս վ.ի

Պրուսացոյ յառաջնորդութեան Տ.
Ստեփաննոս արքեպ. Մաղաֆեանց».

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

Էջ 1.

Եւամեծի ս. Գրիգորի եպս.ի նիւսեայ
յղ. մարդոյն բնութեան. բան ա. «Պժար-
դրն ի հոգւոյ իմանալոյ եւայլն» տ. Թիւ
53. Ա. : Բնութեան գիրքս բաժնուած է
ձեռագրիս մէջ 42 զլուիններու (1-218 էջ),
ինչպէս Թիւ 53: Վերջին զլուխը «Վասն
Թոյլ տալոյն Աստուծոյ» առանձին վեր-
նայիր կրող մաս մըն ալ ունի, բայց բո-
վանդակութիւնը նոյնն է :

Թիւ 138. Զուարճարան բանասիրաց.
Կապոյտ սովորական թղթով եւ թղթա-
կաղմով, 18×12×1.2 մեծութեամբ, միա-
սիւն, բաւական աղէկ պահուած չեղազիր
ժողովածոյ (ԺԹ-ը դարէն) մըն է ձե-
ռագիրս, մեծ մասամբ երեւելի յունաց եւ
հռոմայեցոց կեանքէն առնուած ուշա-
ղրաւ դէպքերու, սրախօսութեանց ա-

ռակներու եւայլն հաւաքածոյ մը, այր-
բենական կարգով դասաւորուած — էջ 2-
105 եւ 107-125 :

— Էջ 1. Յառաջարանի մէջ հեղինակը
կ'ըսէ. «Ո՛չ սակաւ արդարեւ զուարճա-
նան բանասէրք... : Հաւաքեցան սորա ի
Թեսալոնսեան քաղաքի մատենէ եւ յայրու-
րենական կարգի վետեղեցան աստանօր,
առ ի անաշխատ վալ ի ձեռս որոց խնդրե-
նըն զնոսա : Ժողովողի սոցա այսչափ ինչ
է պարծանք զի զժամանակն՝ յորում եռ-
օրեայ ջերմամբ յանձնարինս տաղնասլեր
չանցոյց յումպէտս...» :

Իուն նիւթը կը սկսի էջ 2. «Աղաթողէս
արքայ զիր արքայական սեղան զարդա-
րէր միշտ խնցղիւնօք ի պատիւ հօրն իւ-
րոյ բրտք» — էջ 107-125 յաւելուած է
զարձեալ այլրենական կարգով : — Դա-
տարկ են Թղ. ա. եւ էջ 106 : — էջ 126
խրատներ եւ հողիին տեսակները :

139

Թիւ 139.

ԱՆՈՒՆ Ուսումն բարուց (Սաւաէի).

Նեիթ Սովորական քուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գեշ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. էջ 396-400.

ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ. 21,5×15,5×3,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին 15×11,5.

ԹՈՒՂԹՔ 200.

ՏՈՂՔ 23.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿԶՔՆԱՏԱՌՔ.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ ՅՈՎԻԱՆՆԷՍ զպիր Տ. Կարապետեան,
ՍՏԱՅՈՂ. (Ստեփաննոս Արքեպս.)

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1827.

ՏԵՂԻ Արմաշ.

ԾԱՂԿՈՂ

Կնիւթ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 1827-ին նուիրուած Տ.
Ստեփաննոս արքեպս.է Արմաշի վան-
քին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Էջ 1.

Ուսումն բարուց. Գործ Փրանկիսկոսի
Սաւաէի լիտաւականն արձանագրեալ յե-
ղեալ ի մերս յաղապս իմաստասիրական
հրահանգաց բարոյականին ի Յովիաննէս
զպրէ Տէր-Կարապետեան Պրուսացոյ, ի

ս. վանս Արմաշու, ի 1827. յԱպրիլ. 13 :

— Կր սկսի նախեքաճմոք մը, «Կարեւ-
որապոյն եւ օգտապոյն քան զամենայն
...» էջ 4. Կը սկսի բուն զրութիւնը.
«Հրահանգ ուսման բարուց, Մասն ա.
Այր խոհական, ներածութիւն եւայլն» :

Թի՛ի 140. Քարագգիրք (հեղ. անծանոթ)։ Սովորական հաստ թուղթի վրայ, թղթակազմ, 31,5×22×0,5 մեծությամբ, չկապեր, միասին պրուծված մը։ Սկիզբէն թուղթեր են ինկած եւ կը սկսի 5-րդ էջէն. քարոյները կը գրուին էջ 5-86. — զատարկ են 86-100 էջերը։

— Քարոյները գրուած ժողովրդական աշխարհարար լեզուով. — էջ 5. ա. քա-

րոյ կը սկսի «Յազ. վշտաց եւ փորձութեանց համբերելոյ», ընաքան, ուր եսն եմ... «Յայտնի է աստուածսիրութեան ձերում, որ միաձին Որդին Բանն Աստուած, քանի որ մարմին չէր առեր նէ...». քնազիրը լի է լափին, գէրէ, տախալ եւ այլն տաճկերէն բառերով։ — Ընդամէնը 15 կարճ քարոյներ։

141

Թի՛ի 141.

ԱՆՈՒՆ ՏԵՆՉԱՔԻՆԸ հովուական (Մարկոս Ծ(Զ)ակուրեայ)։

ՆիիԹ Սովորական քաղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ Էձ 317-20.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 21,5×15,7×2,7.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միապին. 15,7×11.

ԹՈՒՂԹՔ 160.

ՏՈՂՔ 28.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐՔԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Յովհաննէս Տ. Կարապետեան,

քարգմանիչը.

ՍՏԱՅՈՂ (Գրիշը).

ԿԱԶՄՈՂ.

ՃԱՄԱՆԱԿ 1827.

ՏԵՂԻ Արմաշ.

ԾԱՂԿՈՂ.

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Նուիրուած Արմաշի վանքին Ստեփաննոս եպիսկոպոսի յիշատակին 1827-ին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ Էձ.

ՏԷՍ ԹԻՆ 86.

Ա. ա. 1. 1.

(ՏԵՆՉԱՔԻՆԸ հովուական) ճառք եւ նամակք եւ շրջաբերական թուղթք Տ. Մարկոսի Ծակուրեայ՝ Եպիսկոպոսի Զէնկտացւոց եւ ապա Բիկենտացւոց քաղաքին։

Ճառ ա. Ի նուիրել իւր յեպիսկոպոսութեան աստիճան. «Նախանձելի համապումարումդ՝ որով պատուէք եւայն» — տ. Թիւ 86. բովանդակութիւնը։ — էջ. 312-4. «Վերջաբանք», որուն կը կցուի «Եւ որ օգտիրք ի սմանէ՝ յիշեալիք զփոքրիմաց թարգման մատենիս Յովհաննէս Տ. Կարապետեան Պրուսացի (Զամուր-նեան) ի ս. վասն Արմաշու ի 22 Մարտի 1827»։ — էջ 314-6 ցանկ գլխոց. նոյն էջի վրայ կայ հետեւեալ հետաքրքրական ծանոթութիւնը. «Հաւանութիւն ատենի

գննութեան գլոց, որ յաւանմարանն ի Բատակիա. Հաւատարիմ քննութեամբ խուղեալ եւ հաստատեալ ի Հ. Սերափիմայ Պոնապոլեայ ընդհանուր քննչէ ս. պաշտամանն Բիկենտեայ քաղաքի՝ դիրքն ժակադրեալ Տենչաքիւն Հովուական կամ Հաւաքածք բանից Տ. Մարկոսի Ծակուրեայ Եպիսկոպոսին Բիկենտեայ հատորք երկու, ոչինչ զտաւ ի նմա ընդդէմ Կաթողիկէ (կաթոլիկ) Եկեղեցւոյ, նոյնպէս եւ ըստ վկայութեան դիւանագրին մերում, ոչինչ ընդդէմ իշխանութեանց եւ բարի վարուց, վասն որոյ շնորհմբ հրաման առ Անտոնիոս Թուոռա տպագրի Բիկենտիոյ զի կարող լիցի տպագրել եւլն. ի 3 Նոյ. 1790. Անգրէաս Կալիքիմի քննիչ, Սոռոգիին ասպետ քննիչ, արձանագրեալ ի մատինին Թերթ 407, Թիւ 3167. Մարկոս Անտոնիոս Սանֆերմոս, դիւանագիր քննութեան ատենին»։

Թիի 142.

ԱնՈՒՆ Ժողովածայ (Ն. Շնորհալի, Վա-
հրամ Բաբունի, Ն. Լամբրոնացի,
Գրիգոր Նիւսացի եւայլն).

Նիիթ Սովորական թուղթ.

ԿԱԶՄ Լաքակազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խոնարութեան ազդեալ,
սկզբէն եւ վերջէն թուղթեր եմ ինկած
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. էջ 38, 40, 254-7.

ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ. 17×12×2,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 12,5×7,5.

ԹՈՒՂԹԻ 185.

ՏՈՂՔ 22-4.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մելամով.

Գիր Հին շեղագիր.

Գիր Հին շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք.

Ա. ա. X. 1.

Ընձնուած առաջին. Յաղագս բնական
ձեռագրութեան եւ բնութեան եւ պատ-
նառաց գծիցն ձեռաց գլուխ առաջին. յա-
ղագս բաժանման ձեռաց. «Ձձեռոս րա-
ժանէն հասարակապէս յերիս մասունս ո-
րոց առաջինն է յօրուածն, որ կապակցէ
դնա ընդ րադկին...». ձեռքի մը գծանը-
կարով: — էջ 2. Յաղագս անուանց գլու-
խաւոր գծիցն. ԳԼ. Բ.: — էջ 17. ան-
ուանց գծից ոմանց մասնականաց. ԳԼ. Գ:
— էջ 5 ԳԼ. Դ. Յաղագս ձեռոց կերպա-
գրելոց ի գծիցն ձեռաց: — էջ 7. ԳԼ. Ե.
Յղ. րլրակաց ձեռաց եւ նոցին մոլորա-
կացն. — էջ 9. ԳԼ. Զ. Յաղագս մատանց
եւ նոցին մասանց. եւայլն — կը շարու-
նակուի ա. ընթերցուածն մինչեւ էջ 17
եւ կը վերջանայ ի Դ-րդ գլխով:

Թղ. 28.

Ընձնուած Բ. յղ. գուշակոյթեանն
հիմնեցելոց ի ձեռաց գիծս: Գլուխ ա. յղ.
կանոնից ձեռագրնուած: — ԳԼ. Բ. յղ.
ձեռոց եւ որակութեանց մոլորակաց: —
ԳԼ. Գ. յղ. զուռոց մոլորակաց, կենդա-
նակերպից, խառնուածոց, եւ տարերց
համապատասխանօղաց միմեանց. ԳԼ. Դ.
յղ. քանակութեան ձեռաց: — Այս ըն-
ձեռուածն ալ կը վերջանայ ի Դ-րդ գլխով.
յղ. բնութեանց մոլորակաց (էջ 35-7):

ա. 1. 37.

— Ասոր կը յաջորդէ էջ 37-ի վրայ. «Ի

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1804.

ՏԵՂԻ Պրուսա.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 37. 213.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Գէորգ սրբազանի գոյ-
հէն Արմաշի վանքին մնացած 1872,
Դեկտ. 25, Արմաշ. — 1868-ին գիրքս
եղած է *Յակոբ Մահտեսի-Յովհան-
նիսեանի* սեպակալանութիւնը.

ԲՈՎԼԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

տիրապահ քաղաքն Պրուսայ յամի Տեառն
1804. եւ ի հայոց թուականի ՌՄԾԳ» յի-
շատակարանը:

Բ. ա. 1. 41.

Երդ ողեալ Տ. Ներսիսի (Ողբ Եղեսիոյ)
... տ. Թիւ 6. Ե. Թիւ 9, Դ. 2. Թիւ 75,
Ա. 141. 146. Միայն թուականը տարբեր
փոխանակ 598-ի զրուած է «Ի թուականիս
մերում 593» մնացելով նման: Տողերու
հատուածները բաժնուած են իրարմէ
դատարկ տարածութեամբ: Կը վերջանայ
էջ 99. ընդ ամէնը 1038 Երկտողանի տուն.
«Նորոգ բանի»ով, որ 6 տուն է միայն:

Գ. ա. 2. 100-169.

Պատմութիւն Ռուսիոյնանց ազգին ոտա-
նաւորեալ ի վաւերամայ վարդապետէ հա-
յոց, գոր գրեաց հրամանաւ երկրորդ Լե-
ւոնի արքային կիլիկեցոց. «Տէր Ներսի-
սի լուսադարեալ, հայրապետին զայս
րան գրեալ...» տ. Թիւ 6 2. և Թիւ 75,
Բ. 142. — ընդ ամէնը 760 Երկտողանի
տուներ:

Դ. ա. X'. 169-173.

Առակ օղտակարագոյն եւ Առակ շահա-
րեր. տե'ս Թիւ 6. 2. 2. և 75, Բ. 2.

Ե. ա. 3. 173-4.

Գրիգորի Կաթողիկոսի ասացեալ. «գոյ
յիս...» տ. Թիւ 6. Է. 75. Բ. 2.

Չ. ա. 4. 175-253.

Ներբողեան կենսատու խաչին. (Ներսէս
Լամբրոնացի). տ. թիւ 6. ԺԺ. 9. Դ. Ը.
75, Բ. Ե. Ամբողջը 418 Երկտողանի տուն
է:

Բ. 1. 213.

Գրիչը ունի Հոս յիշատակարանս. «Յա-
մի 1803. Ի թուին հայոց ՌԲՄ (=ՌԲՃԾԲ

= ՌՄԾԲ) Ի տիրապահ քաղաքն Պրու-
սայ»:

Է. ա. 5. 258-369.

(Վերջին թերի) Գրիգորի եպիսկոպոսի
Նիւսեայ. յղ. մարդոյս քնութեան.
«Զմարդն Ի հոգւոյ իմանալոյ...» տ. թիւ
53. Ա.: Զեռադիրս ունի միայն 21 գլուխ.
ԻՌ-րդ գլուխը «Յաղազս կիրակրականին
էջ 369. թերի կը մնայ: — Ամբողջը տ.
թիւ 53 Ա.:

143

ԹԻԻ 143.

ԱՆՈՒՆ Տրամաբանութիւն (Քննտիլլիաֆ
աբբայի, Բարգմանութիւն իտալե-
րէնէն Յովհաննէս վարժապետ Տ.
Կարապետեանէ).

Նիւթ Սովորական քուղբ.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղէկ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. էջ 154-162.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 29×19,5×1,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 17,3×13.

ԹՈՒՂԹՔ 82.

ՏՈՂՔ. 23.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մելանով.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿԶԲԱՏԱՌՔ Երկաթագիրք եւ մեծա-
տառք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Արմաշի միաբաններ.

ՍՏԱՑՈՂ. Արմաշի վանքը.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1830.

ՏԵՂԻ Արմաշ.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 1. 3.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Արմաշի վանքին մուկը-
նած 1830-ին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Յիշատակարաններ.

ա. 1. էջ 1.

Տրամաբանութիւն կամ սկզբունք ար-
հեստի խորհելոյ, որ է վերլուծական գրե-
նութիւն կարողութեանց հոգւոյ, մա-
տեան ցանկալի առ ամենայն վարժիչս ու-
սումնարանացն եւրոպացւոց, դորժ Քոն-
տիլլեաֆ Աբբային, թարգմանեալ յիտա-
լական լեզու ի գաղղիականէն ի Լուդո-
վիկոսէ Ռովերիլլեայ՝ ուսուցչէ չափա-
կան զիտութեանց ի Մաչերադա եւ անտի
ի հայ լարբառ յեղեալ ի Յովհաննէ Տէր-
Կարապետեան Պրուսացւոյ ի վարժապե-
տութեանն ղպրոցիին յանուն Ս. Նիկողա-

յոսի որ յԱտաբազար 1829. դաղափարե-
ցաւ ի բնագրէն յԱրմաշու ս. վանս, ի
ձեռն միաբանից նորին, ի վայելումն ու-
սումնականաց, 1830:

էջ 3.

Յառաջարան իտալացի քարգմանչին.
«Մարդս է պտուղ իւրոյ կրթութեան...»:
— 5. Նախադրութիւն գրոցս. «Բացա-
յայտ եւ դիւրին էր մարդկան...» — 9.
Մասն ա. Զիւրդ ճայն իսկ բնութիւնն ու-
սուցանէ մեղ զվերլուծութիւն եւայլն»:
— Տրամաբանութիւնս բաժնուած է 2
գրքերու. իւրաքանչիւր զիրք բաժնուած
է 9 գլուխներու:

Թիի 144.

Անոիին ժողովածոյ (Քերթնածնեբու)

Մխիթարեան Հայրերու) .

ՆիիԹ Սուլորակն քուդր .

ԿԱԶՄ Թղթակազմ .

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Աղէկ .

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ .

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ . ա . էջ 93-8 . 1-2 .

ՄԵՄՈՒԹԻԻՆ . 28×20×1,7 .

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Միասին . 20,5×14 .

ԹՈՒՂԹՔ 50 .

ՏՈՂՔ 23 .

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ ՍԵ մեղանով .

ԳԻՐ Շեղազիր .

ՍԿԶԲԱՏԱՌՔ .

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ .

ՄԱՆԴԱՆԿԱՐՔ ԹՂ .

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ .

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ .

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՅՈՂ .

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ . դար) .

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ .

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ .

ՏԵՂԵՎՈՒԹԻՒՆՔ Ընծայեալ Արմաշի վանքին 1836, Նոյ . 16. «յառաջնորդութեան Տ . Ստեփաննոսի արքեպ . Ի»

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

էջ 3-11 .

Քերթնած աշխարհական ի ծնունդ տնտն .

«Երկա ինձ երկին / ղղուական ծրնունդ / ղըդ ստացողին // Ընդ որոյ ոտիւք / քո ոլորտացեալ / ղունդքդ բոլորին / եւայն» . չարադրեալ ի Հ . Արսէն վարդապետէ Անթիմոսեան :

— 11-31 . Հանդէս ծննդեան Տեառն . նախ Կոյսն խօսի աշպէս . «Զի՞նչ այս քաղց(ր)երդակ / պարաւոր քնար // ի խոր լուծեան / ի մայրիաց դադար // եւայն» . երկախօսութեան ձեւով :

— 31-34 . ի ծնունդն Տեառն : — 35-7 . Թարգմանական հատուածք ի վերցիլեայ :

— 38 . Հատուած ինչ Թարգմանեալ ի Միլքոնէ : — 39 . Հատուած ինչ Օսփիան

հիւսիսական բանաստեղծ : — 40 . Հատուած ինչ ի Պրոպերտուէ : — 41 . Հատուած ի վիրդիլեայ . մշակ . զիրք ա . եւ

ստորապրութիւն մահուան իպպոդիտոսի :

— 45-56 . Հատուած ինչ ի վիտայի քրիստոսականէն . յառաջին զրոյն . «Որ ղերկին ղո՞ռվ / ղերկին քեւ խուս / անասման հողի // ղու յիս տէր շնչեա / նուաղ կրկնածին / երգել արքայի // եւայն» ,

ի Հայր եղիայ Վ . Է Թովմամանեան :

— 56 . Քերթնած բարբերական Երգեալ ի կազանդ յամի 1812 . ի Հայր Մանուէլէ Զախջախեան :

— 58 . Նուաղ բարեմաղթութեան Երգեալ ի կազանդ յամի 1812 . վասն բարեկենդանութեան աստուածապատիւ Տ . Ստեփաննոսի արհիւսիսկոպտի եւ արայի . ի Հ . Մ . Զախջախեան :

— 60 . Նուաղ ձօնեալ ի քահանայու-

թիւն . — 61 . ի բարեմաղթութիւն նորոյ տարւոյ : — 63 . ի հարկ տօնի ուխտի նըւաղ . — Յուրախարար դալուստ պ . Ա . Ռապայելի . «Տխուր մենաւոր / ի ստորոտ պիտղեայ . . . եւայն» , Դեկտ . 3 , 1815-ին զրուած : — 64 . ի խնդակցութիւն բնկերութեան Լուսաւորչի վասն ղիտական Բիւզանդեայ . — 65 . Նուաղ վասն հրամարման յաշխարհէ . — 66 . Թուղթ ցաւակցութեան ճանապարհորդի ումեք , չարադրեալ ի Հ . Արսէն Վ . Է Անթիմոսեան : — 73 . Մտադիր հարկատուութիւն շրնորաց առ ղեռածին մանուկն Գեորգ . յաւուր ծննդեան իւրոյ , 1835 , Պետրոս Թավուխեանց : — 74 . Իշխանական բարձրութեան բարեփառ երջանկադարմ Պաշայիտի Գրիգոր Զեխպույ Տիւգեան . ի հանդէս պերճապատկ հարստեաց բերկրական սրտի ուղերձ . Երգեաց բանաստեղծ ոմն Մխիթարեան ի վասն Ս . Ղազարու ի 15 Մարտի 1817 . — 76 . — Նման հարսանեկան ուղերձ մըն ալ ձօնուած է Սարգիս Զեխպույ Տիւգեանցին ի 18 Մարտի , 1817 : — 78 . Նախերգանք Թաղերպութեան Արտաշէան քաջաց անկեւոյ յԱւարայրէն զաշխի , 1815 : — 81 . ի նորապատկ ղիտապետն Սիւնեաց Սիրիտ Սոմայ . — 84 . Տաղերգութիւն յաւուր հանդիսի տալապրութեան Հոռոմէական պատուութեան սկզբնաւորեալ ձեռամբ նոյն իսկ զործարքին քաջապատ ստպետի Աղլապիւրի Պ . Աղէսամգրի Ռափայել Ղարամեան 1816 . ի Մայիսի 23 , ի վասն Ս . Ղազարու : — Ասոր ալ կը հետեւին էջ 90-91 . 2 պղտիկ աննշան ոտանաւորներ :

Թիւ 145.

ԱնՈՒՆ Աւետարան.

Նիւիթ Հին յղկեալ քուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ, կապտած վրայի զար-
դերէն եւ բերանակապէն.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Շատ գէշ. շատ մը թուղ-
քեր կազմէն դուրս են ինկած, վերջին
եւ առաջին թուղքերը մաշած են.
ընդհանուր առմամբ խիստ աղտոտ է.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ. ա. Մագ. հ. Մեսրոպեան
երկաթ. «Զգոյշ լերուփ ի դպրացն,
որ կամին ի հանդերձս երեսնիս շըր-
ջել...» (Աւետ.): Բ. Մագ. շարուն.
նախկինի եւ վերջ. «... եւ զինչ նը-
շան է յորժամ կատարելոց իցէ այդ
ամենայն».

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1-2ա.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 23×17,5×6.

ԴՐՈՒԹԻՒՆ Երկսին. 17×5,3.

ԹՈՒՂԹՔ 203.

ՏՈՂՔ 22.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ

ԳԻՐ Բոլորգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Զարդագիր, մարդագիր,
ծաղկագիր, մոյց կամիր գոյնով կեմ-
դանագիր, թռչնագիր ամենքն ալ
պարզ.

Թղ. 3ա.

(Աւետարան ըստ Մատթէոսի) «Գիրք
ծննդեան Յիսուսի Քրիստոսի... (57բ)
մինչև ի կատարած աշխարհի» (355 հ.):

Թղ. 59.

(Աւետ. ըստ Մարկոսի) «Ալիգրն աւե-
տարանի Յիսուսի որդւո Աստուծոյ...
(94ա) և ոչ ումեք ինչ ասացին զի Լը-
կրնչէին», ուրեմն առանց ա. կ. Արիստոն
Երեցի յաւելուածի (233 հ.):

Թղ. 95ա.

(Աւետ. ըստ Ղուկասու) «Քանզի բա-
ղուժք յօժարեցին վերստին... (157) ի
տաճարին զովէին և արհնէին զԱստ-
ուած» (340 հ.):

Թղ. 158ա.

(Աւետ. ըստ Յովհաննու) «Ի սկզբանէ
էր Բանն և Բանն էր Աստուած... (202բ)

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴՔ ԹՂ. Մեծ մասամբ
կարմրագիծ ձուածն նկարներ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. Խորաքանչիւր աւետ. իր
խորանն ունի. տե՛ս 3ա. 59ա. 95ա.
158ա.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԴՐԻՉ Յովհաննէս.

ՍՏԱՅՈՂ. Թոմա քահանայ.

ԿԱԶՄՈՂ Ազարիա (տ. հ. յիշ.).

ԺԱՄԱՆԱԿ ՊԶԲ (1433).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ. 94բ. «Տէր Պետրոս Կաթողի-
կոս? Հայոց եւ Աղուանից(?) եւ Պա-
տրիարք Արքուքն Գանձակու (?)...»
ՌՃԲ (1653) կարմիր մեյանով մեծ եւ
պզտիկ կնիքներ, մեծի մէջ կայ Փռըկ-
չի պատկերը եւ 3 շրջանաձև գրու-
թիւն.

ՅԻՇԱՏԱԳԻՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 1ա. 57բ.

94ա. 157ա. 202բ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ «Ընծայեալ վանուցս
(Արմաշի) Գրիգոր Էֆէնտի Մարգար-
եանէ 1903, Ապրիլ 2-ին» (2բ).

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

տանել զգիրսն զոր Էթէ զրեալ էին»
(232 հ.): Ուրեմն առանց «Իրք կնոջն շը-
հացելոյ» յաւելուածի:

ա. 1. 57բ.

Արդ աղայեմ զձեզ ո՛վ ս. քահանայք
յորժամ ընթեռնուք զսուրբ (յ)աւետա-
րանս, յիշեցէք ի մաքրափալլ աղաւթս
ձեր զԹաւմուրիսանն և զհոգեւոր տիկինն
Գուլաղէն, որ լուաւ զպատգամս ս. ա-
ռաքելոյն որ ասէ նախնձաւոր լերուք
շնորհացն որ լաւն է և տեսեալ ս. աւե-
տ(ար)անս որ անկեալ էր ի ձեռն այլազ-
գաց և մատեալ ընդ միտս իւր զժուր աս-
տուածաին սիրովն և հանեալ ի պարա-
նոցէն զուլ մի ԳՌ զԵԼՆԻ և ԼՈՒՐ աղա-
տեազ զսուրբ աւետարանս յիշատակ իւրն
և ծնաւորացն իւրոց Հուրն, պապին և
մաւրն Դանայիսաբաւնին և Եղբաւրն Յա-
կովբին և տատին իւրո Ագիգին և յամե-
նայն արեան մերձաւորաց ամէն: Դար-
ձեալ յիշեց(էք) ի Քրիստոս զբարեմիտ և
հեղահոյի տիկինն զաւայրուցանն և որ-
դիւն իւր Մալքուսն և Կողակիցն զԳու-

լաղեն զԹաւմուրխանն և զկողակիցն Ա-
զիզն, զԹաւհիրն, զԱհիրն, Յովհաննէս
սարկօսզն և զՄիրզէն, զԹոռնէրն զԹար-
խանն, զՆազուսն, զՄաքէտսն, զԻւղիր-
լուն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զհանդու-
ղեալն զաղէն և զեղբայրն իւր, զՇաղա-
պա աղէն և զհայրն սոցա զՀեմուս ա-
ղէն և զկողակիցն զԳուլ փաշէն, զԿոս-
տանդն և զԱղամիրն զԱկոբն և զՄաղ-
րուսկատն... Դարձեալ... յիշեցէք...
զԽաթուննանն և զհայրն իւր զԼաւզին և
զմայրն իւր զԳուլ աղէն և եղբայրքն իւր
զԼազար քահանայն և զԻւղուրլուն, ե-
րեսս անկեալ աղաչեմ լի բերանով Աստ-
ուած ողորմի ասացէք սոցա...:

ա. 2. 157ա.

... Ողորմեա ստացողի սորա Թումա քա-
հանախն (վերոյիշեալ Մելիուսն ալ ստա-
ցած է աւետարանս. տ. վ.) և ինձ մե-
ղաւորիս Յովհաննիս ի թվ. ՊԶԲ (1433)
գրեցաւ: Ջստացող սորայ և զս. աւե-
տարանիս զԹումայ քահանայ, որ ստա-
ցաւ զայս ի հալալ արդեանց իւրոց յիշա-
տակ իւր և զծնողաց իւրոց հաւրն իւր
Ամիրին և մաւրն իւր Ալամին և հաւր-
եղբայրն իւր զՏիրատուր և զԳեանչն իւր
զԱրզուհանն և զամուսինն իւր զԱզիզ...
ի վայելումն որդեաց իւրոց Դուկաս սար-
կաւաղին և Սուքիասին և Վրթանեսին:

ա. 3. 202բ-203բ.

Փառք... աղաչեմ զձեղ ո՛վ ս. քահա-
նայք... յիշեցէք զտէր Աստուածատուրն
և զԱնանիէն որ ետուն նորողել զս. աւե-
տարանս յիշատակ իւրեանց... ԴԱզարիա
կազմաւոյ յիշէ ի Քրիստոս... ի ժամա-
նակի որ եղեւ խոսիւթիւն ի մէջ Դգրա-
շին և Խունդաբին, որ առաքեաց զյալս

փաշէն բաղում զաւրաք, որ եկեալ ի վե-
րայ Դգրաշին և ել Մահմաւսի խան զնաց
ընդ առաջ նորա և ո՛չ կարաց ընդդէմ կե-
նալ և զարձաւ ի տեղի իւր և նորա ե-
կեալ ընակեցան ի Շըրվան և ել ամիր-
խանն ի Թաւրիզու և եկեալ... ոչ կա-
րաց մերձեն(ալ պ)ատերադմլ ընդ սոցա
և զարձաւ յետս և յաւերեաց զամենայն
երկիր զոր կոխեաց, զորս յայրեաց և
զորս կոտորեաց, որ չատ ոք երանի կու-
տանն մեռելոց Թվս. Ռիէ (1578) էր այս
պիսի խոսիւթիւն անկաւ ի մէջ Դգրա-
շին և Հըրմցին և ոչ կարացին զիրար
հանել կամ հաշտութիւն գործել ընդ մի-
մեանս, որ ահ մեծ կայ ի վերայ քրիս-
տոնէից: Յիշեցէք... զտէր Վարդանն որ
նորա հրամանօք աղատեցաք ս. աւետա-
րանս ի ձեռաց այլազգաց...:

— Վերոյիշեալ բոլոր յիշատակարան-
ներու բոլորգիրը իրարու և ձեռագրինին
հետ զարմանալի նմանութիւն ունին, ըստ
իրենց ցուցադրած թուականները այնքան
տարբեր են, որ անկարելի է դանոնք մի-
եւնոյն մարդու գործ համարիլ:

ա. 4. 94բ.

(Անցման շեղադրով) Աստուծով թվն.
ՌՃԶԲ (1733) Յոնվարի Ժ (10)-ին եղեւ
Շամախի այս յաւիչտարանս կամ մին
մաշտոց յինկեր էր գէրի, ի ձեռէն լեղկոյն
աղաշտեց ալէնցի մահտեսի Աբրահամի
որդի Յակոբէն յիրան արեւմտեմ կամ ծէնո-
ղացէն հոգոն յով որ հանդիպէր...:

ա. 5. 1ա.

Յէշատակ է այս գիրք Կամըբեցի տէր
Գովորք պապային որդուն տիրացոյ Կա-
րապետին, տիրացոյ Մարտիրոսին, տի-
րացու Գիրգորին...:

146

Թիի 146.
ԱնՈհն Ողբ եղեսիայ (Ն. Շմբեալի).
Նիիթ Թուրք սովորական.
ԿԱԶՄ Թղթակազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Լաւ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. էջ 42-44.
ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 20×16×0,5.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Միսաիւն (հատուածները գը-
ծով քաժնուած) 15×10,8.
ԹՈՒԴԹԻ 23.
ՏՈՒՔ 26.
ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմրագիր.
ԳԻՐ Անցման Շեղագիր.
ՍԿԶԲԱՏԱՌԻ Մեծատառք շեղագրի.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻԹ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԺ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.
ԳՐԻՉ Եղիազար Բախանայ.
ՍՏԱՑՈՂ. (Գրիչը).
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ 1836.

Էջ 1-41.

Տ. Ներսիսի Լախակոպոսի եղբոր Տէր
Գրիգորիսի Հայոց Կաթողիկոսի բան րա-
րառական Լույսը. տ. թիւ 6, Ե. թիւ 9,
Դ. Ե:

ՏԵՂԻ Պալատ. Ս. Հրեշտակապետ Եկե-
ղեցի (Պալիս).
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ա. 1. 41.

147

ԹԻԻ 147.
ԱՆՈՒՆ Աւետարան.
ՆԻԻԹ Յղեկալ եւ տողեալ քուղք.
ԿԱԶՄ Կաշեկազմ վրայի զարդերէն կո-
ղպաւուած.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խոնաւութեան եւ գործա-
ծուքներէ մասամբ վնասուած եւ աղ-
տոտուած.
ՄԱԳ-ՊԱԶՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1.
ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ. 26,5×19×6.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն. 19,7×5,7.
ԹՈՒՂԹՔ 243.
ՏՈՂՔ 21.
ՎԵՐԱԳԻՐՔ
ԳԻՐ Բոլորգիր.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Զարդագիր. կենդանագիր,
մարդագիր, քոչնագիր, կարմիր եւ
կապոյտ գոյներով.
ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴՔ ԹՂ. 4 աւետարաննե-
րու սկիզբը կան մեծ ձուածեւեր, ու-
րիշ տեղեր սլոգիկ. կապոյտ եւ կար-
միր գոյներով.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԺ ԹՂ. 2ր. Մատթէոս նըս-
տած դիրքով. առջեւը քուղք, աջ
ծեմքին գրիչ եւ քովը ձկան նկար մը:

(Աւետ. ըստ Մատթէոսի) «Գիրք ծնըն-
դեան Լույսը». 3ա-69ր. (ընդամենը 335
հ.):

(Աւետ. ըստ Մարկոսի) «Սկիզբն աւե-
տարանի...». 70ա-114ա. (233 հ.):

(Աւետ. ըստ Ղուկաս) «Քանդի րա-
դամբ...» 115ա-189ա. (340 հ.):

(Աւետ. ըստ Յովհաննու) «Ի սկզբանէ
էր Բանն...». 190ա-242ր. (232 հ.): Տ.
թիւ 145:

— 114ր. Ղուկաս ռտարորիկ, գրեթէ
նոյն դիրքով: — 189ր. Յովհ. աւե-
տարանիչ աջով կը խաչակնքէ եւ ձա-
խը վեր բարձրացուցած է: Քովը կը
նստի մանուկ մը որ կը գրէ: Գոր-
ծածուած գոյներն են կապոյտ, քաց
կարմիր, դեղին. դեմքերը, գլխարկ-
ներն ու գգեստները աւելի պարսկա-
կան են.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ. 3ա. 70ա. 115ա. 190ա.
Ծաղկագարդ եւ խաչագարդ խորան-
ներ գլխաւորաբար կապոյտ եւ կար-
միր գոյներով.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.
ԳՐԻՉ Գրիգոր արեղայ.
ՍՏԱՑՈՂ. Ճափար.

ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ ԶԶԸ (1539).
ՏԵՂԻ Ածպտերու վանք.

ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 242ր.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 2ա. նուէր 1860-ին Ար-
մաշի վանքին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ա. 1. 242ր.

Փառք... (244ա) Արդ գրեցաւ ս. աւե-
տարանս ի Թվականութեանս Հայոց ԶԶԸ
(1539) ի ս. ուխտս որ կոչի Ածպտերու
վանք ի դուռն ս. Նշանին ի յատաճնոր-
դութեան Տէր Պապ Եպիսկոպոսին զոր Տէր
Աստուած Հաստատուն պահեսցէ զնա ի
կամս իւր: Արդ աղաչեմք զամենեսեան
որք հանդիպիք սմա կարգալով կամ աւ-

ըինակելով յիշևսջիբ յազաւթս ձեր զրստացող ս. աւետարանիս զձափարն եւ ըզկենակիցն իւր զնոշխաքումն եւ զխալինալին, որ ստացան զսա ի հալալ ընչից իւրոց եւ ետուն յոյժ փափաքանօք զրել զսուրբ աւետարանս եւ եղին յիշատակ իւրեանց հոգւոյն ի զիւղն Ածայտեր, ի ձեռն Գրիգոր Երիցուն, զոր Տէր Աստուած վայելել տացէ նմա ընդ Երկայն աւուրս, որ յամէն տէրունական տաւնի կարդայ... եւ են այս բանիս վկա, Ըռայիս խոնան, Մսրբխանն, Ոսկերիչ Յովանէսն, Ըռայիս Քրիստոստուրն, Ըռայիս Դաւիթն, Վարպետ Կոնանն (այսպէս) ... եւ ո՛չ ոք ունի հրաման առնուլ զսայ ի ձեռաց Գրի-

գոր Երիցուն, ո՛չ հայրապետ եւ ո՛չ վարդապետ, ո՛չ քահանայ եւ ո՛չ աշխարհական, ո՛չ ազգական եւ ո՛չ մերձակա, ո՛չ աւտար եւ ո՛չ քնտանի, այլ կացեալ մընասցէ ի ձեռն Գրիգորի երիցուն, եւ յետ իւր՝ որպոց իւրոց եւ ո՛չ նոքա ունին իշխանութիւն խորել ծախելով կամ զբաւ զնելով, այլ յիշատակ անջինջ մնացէ առաջի Աստուծոյ ի փրկութիւն ձափարին հոգուն եւ կենակցացն իւրոյն... Ընդ նրմին յիշեցէ եւ զեղկելի զրիչս զԳրիգոր սուտանուն արեղայն... եւ զուսուցիչքն իմ զՅովանէս եպիսկոպոսն եւ զՏէր Ղուկասն եւ Տէր-Հայրապետն...:

148

Թիտի 148.

Անոին Աւետարան.

Նիիթ Հաստ թուղթ.

ԿԱԶՄ ա. կազմի 7 կտոր զարդերը կապտուած են.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գեշ չէ, զարծածութեամբ քիչ մը աղտոտած է, եւ վերջին թուղթերն ալ խոնաւութենէ ազդուած են:

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 206. 203թ.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 23×19,5×5.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Երկախն. 17×5,5.

ԹՈՒՂԹՔ 206.

ՏՈՂՔ 23.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ

ԳԻՐ Բռարգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Զարդագիր. կապոյտ եւ մեծ մասամբ միմիայն կարմիր գոյնով.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ. Զուսածեւեր. մեծագոյնները 4 աւետարաններու խորաններու քով, ինչպէս որ սովորական է.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ. ա². 59թ. 97թ. 159թ.

4 աւետարանիչներու անհաշակ պատկերները կարմիր գոյնով գծուած, բոլորն ալ ուտարապիկ նստած դիրքով, ձախ ձեռքին քոնած 2 սինակներու բաժնուած տողեալ թուղթ մը, աջ ձեռքին գրիչ. բնականաբար բոլորն ալ ունին ինչպէս միւս Աւետարաններու մէջ լուսապսակներ:

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. Կարմիր եւ կապոյտ գոյններով 1ա. 60ա. 98ա. 160ա.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Յովնան Լեհացի.

ՍՍԱՅՈՂ. Պօղոս Խօնա.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1643.

ՏԵՂԻ Նոր-ճաղաք.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Նուէր Արմաշի վանքին 1866, Մայիս 27-ին (ա՛).

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Մատթէոս. 1ա-59ա. վերջին էջի վրայ կայ հետեւեալ յիշատակարանը. « ԹՎ. ՌԶԶ (1637) Ապոստոսի Ա. Երեքարթի, սկիզբ եղեւ աւետարանիս »:

Մարկոս. 60ա-97ա: — Ղուկաս. 98ա-159ա. (ունի. 342 հ. եւ ասով չհամաձայնի թիւ 145 եւ 147-ին, թէպէտ բովանդակութիւնը նոյնն է):

Յովհաննէս. 160ա-203ա:

ա. 1. 204ա.

Փառք... Արդ ... խոնայ Պօղոսն յերկրէ Մշու դիւղաքաղաքէ Հապախքբոյ ի զեղջէ Ապիքոռու, որ այժմ բնակեալ է ի Նոր-ճաղաք ի սահմանս Նիկիոյ կամեցաւ զաստուածաշունչ տառս զայս ստանալ, զոր ի վաղուց հետէ փափաքեալ տենչայր բաղձանաց այսմ լուսարական

և Հոգիարարու մատենին, որ կոչի աւետարանք և արդ զբերալ ետուր ի յարդար զորոյն իւրոց և ևզեր անջնջելի յիշատակ ի Նոր-Ֆաղափ վասն փրկանաց Հոգւոյն իւրոյ . . . Նախ մեծապատուեալ Անդրէասին և և մեծ յօրն Մարիամին և ծնողացն հօրն Մայսաստին և և յօրն Խալիմարին, հօրեղ-րարցն Պետրոսին և Սարգսին, ևզբօրն Նուրիմանին և և միւս ևզբօրն Վարդանին և և կողակցին Թագուհի և և դստերն Շուշանին և և միւս դստերացն Շահմելիքին և և Շահգետին, աներոջ Մելիքոնին և և զոքանչ մօրն Մարքային և և զէնուն Կուլանին . . . Գրեցաւ ս. աւետիս ձեռամբ ողորմելի և և ամենայն մեղաց լիպպէս գործօց Յոհան Լէեցի գրչիս, որ անուամբս իմ միայն և և գործովս ոչ: Ի Թվարբութեան ԻԱ-երորդ յօրեկանի և և ԽԲ (42) յաւելորդի, Մայիս ամսոյն վեցերորդի (1092=1643) կատարեցաւ յօրն Շարաթի . . . ապիկար և և անարհատ զրչիս սխալանաց ներեցէք (թիւ 145 և 147-ի բնթերցումները աւելի ալեկ են և և ընտիր) . . . Դարձեալ աղա-ւթմ յիշել ի տէր Անկարցի գլխեանէս վարդապետ զհամլիբակ զհոգեւոր եղ-րայրն մեր, որ պատճառ եղեւ ս. զրոցս

ստանալոյն խոնայ Պօղոսին, զի մինչև ցայժմ առանց աւետարանի կախն . . . :

Թիւի 149. 27 քարոցներու ժողովածոյ մը անծանօթ հեղինակէ խմբագրուած դը-րարար լեզուով արդի չեղադիր գրչու-թեամբ (գուցէ, Տ. Խորէն Ա. Պատրիար-քէ). $24,5 \times 19 \times 0,6$ մեծութեամբ: Ձեռագիրս ունի ընդ ամէնը 85 թուղթ, որոնցմէ 1-8, 23թ. 85թ. դատարկ են: Ա. քարոցն է 9ա. «Ա. կիւրակէ զկնի ծնընդեան. պատրանք աշխարհի». վերջինը՝ 82թ. «Քարոզ վասն ի մեղաց միայն». կը վերջանայ 85ա:

Թիւի 150. «Ժողովածոյ շարագրածոյ մանկանց ուսումնարանին Արմաշու»: Վանքին նուիրուած 1834 Մայիս 26-ին: Գրուած սովոր. թուղթի վրայ և և թղթ-թակագմ, $27,7 \times 19,5 \times 1,5$ մեծութեամբ, միասին անցման չեղադիր: Ձեռագիրս կը պարունակէ աշակերտական ոտանա-ւոր և արձակ գրութեանք 1834-ին Արմաշ խմբագրուած, և և շատերն ալ սրբագրու-թեամբ եւայլն:

151

Թիւի 151. ԱնՈՒՆ վախան Հաւատոյ (Մ. Չամչեա-նին վերագրուած). Նիիթ Սովորական գրութեան քուղթ. ԿԱԶՄ Կարտանէ արդի կազմ. ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ ԳԵԶ ԷԷ, շատ կարդացուե-լէն քիչ մը աղտոտած է. ՄԱԳ-ՊԱՀՊ. ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 3. 59թ. 63թ-64. ՄԵՆՈՒԹԻԻՆ. 19,2×20×1. ԳՐՈՒԹԻԻՆ Միասին. 21×13,5. ԹՈՒԼԹԻ 64. ՏՈՒԼԹ 33. ՎԵՆԱԳԻԹԻ Սեւագիր. ԳԻՐ Շեղագիր. ՍԿԶԲԱՏԱՌԻ Մեծատառ շեղագրի. ԼՈՒՍԱՆՑԱՑԱՐԻԹ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ. ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ. ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ. ԳՐԻՉ ՍՏԱՑՈՂ. ԿԱԶՄՈՂ ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար). ՏԵՂԻ ԾԱՂԿՈՂ ԿՆԻԹ ԹՂ. 1ա. Ե(դիշէ). Վ(արդապետ) Դ(ուրեան), 1879. Եւ Յովհան Կ. Աշ-նեան, գրավաճառ Չագմագեղար քիւ 29. Կ. Պալիս. ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻԻՆԻԹ ԹՂ. ՏԵՂԵԿՈՒԹԻԻՆԻԹ ԹՂ. ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻԻՆ ԹՂ.

Թղ. 1ա.

Յառաջաբանութիւն հեղինակին. «Ոչ ոք գտաւ որ հայկցի ի վերայ Եկեղեցւոյ Հայաստանեայց, են այս բաղումք, որ բացեալ ունին զաշս ի հայիլ, այլ կէսք

թիկունս զիմաց զիմաց դարձուցեալ ի թիկանց կուսէ կամին տեսանիլ և և ոչ յառաջոյ նկատել և և կէսք առ ի չեղիլ աղ-նարկութեամբ թերաբաց բրօք զննել եւեթ շատ համարին: . . . 1թ. Այլ վասնզի ի յե-տին ժամանակս առաքեալք Հռովմայ տա-

րածնալը ի հայտ սկսան չարիս խօսել զաղղէն հայոց եւ պէս պէս մոլորութիւնս յողել ի բանս հաւատոյ եւ ամենեւիմբ յամենայնի զՀոռով կացուցանել միայն ուղիղ հաւատով եւ արարողութեամբ պաշտամանց եւ այսու ամենայնի որսացեալ եւ զրադում ժողովրդականս հայոց ի թիկունս կոյս, յարուցին ապա զՀիթութիւն մեծ ի մէջ ժողովրդեան, աղմուկ եւ կռիւ եղբոր ընդ եղբոր... զմիմիանս կոչել հերետիկոս եւ մոլորեալս եւ հերձուածս... Այլ ի սկզբան այսպիսի չիթութեանց եղիազար Կաթողիկոսն չըկարելով զարման տանել ցաւալից սրբտիւ վախճանեցաւ, եւ նախալետ Կաթողիկոսն՝ որ յաջորդեաց ի տեղի նորա թէպէտ յաջորդած աշխատ եղև, բայց ոչինչ օգտեցաւ, քանզի յորժամ խրատէր զնոսա որ կաթողիկի անուանեցան, թէ խելօք վարիցէք, սիրով զնացէք, ազգ մեր միարան էր ընդ Եկեղեցոյն Հոռովայ եւ այլն, եւ նորա ի թշնամութեան զառնային եւ զրէին ամբաստանութիւն ի Հոռով, որպէս թէ հայոց կաթողիկոսն իցէ զըլխաւոր հերձուածող եւ հերետիկոս եւ յորժամ թուղթ գրէր կաթողիկոսն ի Հոռով եւ արդարացուցանէր զամեն եւ զաղղին իւր, յայնժամ զառնային ի Թըշնամութիւն ասելով, եթէ Փռանկացեալ է կաթողիկոսն մեր եւայլն...:

2բ. Եւ արդ՝ քանզի դիպուած մեր է ցրել զվրիսաւոր շարախօսութիւնս յորս միարանին ամենայն հակառակորդք ընդդէմ աղղին հայոց մանաւանդ ցայժմուս ժամանակի, բուն հարցուք խօսիլ մի առ մի վայն ցանէ որ բովանդակեն ի տասն զլուխս.

1. Թէ Հայք մերթէն յժողովն Քաղկեդոնի եւ զմեծն Լևոն.

2. Թէ մի բնութիւն ասեն ի Քրիստոս ընդ նմին եւ մի կամք եւ մի ներգործութիւն.

3. Թէ ո՛չ ընդունին զբղխումն Հոգւոյն սրբոյ ի Հօրէ եւ յորդուոյ.

4. Թէ զսուրբ Աստուածն խաչեցարիս ասեն.

5. Թէ մերթէն զվրիսաւորութիւն առաքելական Աթոռոյն.

6. Թէ հերետիկոս են եւ հերձուածող.

7. Թէ զվերջին օծումն չ'ընդունեն.

8. Թէ ոչ խառնեն զլուր ի խորհուրդ պատարարին.

9. Թէ զմեծնդն Քրիստոսի ի վեցն Յունւարի տօնեն.

10. Թէ մուրար կարծիս անեն ի վերայ հանդերձեալ կենաց, այսինքն ի վերայ կայանի ննջեցեալոց, արքայութեան եւ յժոխոց հատուցման:

Ի սոսա յաւելեալ ընդելուցանին եւ զայլ քանի մի մասնաւոր իրս զոր օրինակ յիշեն վանուան հերետիկոսաց, ձուկն ո՛չ ուտեն յաւուրս սահոց, զէմ յարեւելս աղօթեն եւայլն:

Բուն գրութիւնը կր սկսի թղ. 4ա. Վահան հաւատոյ ուղղափառութեան իայոց եւ առանձին առանձին կր խօսի վերոյիշեալ 10 զլուրներու եւ հայոց այլ սովորութեանց մասին, միշտ ջանալով պաշտպանել Հայոց Եկեղեցւոյ ուղղափառութիւնը, եւ այս ուղղափառութեան պայերէն ալ ընդունուած ըլլալը: Ասոր Հետ միասին չարք մը կաթողիկական տեսութիւններ ալ իբր հայերէն ընդունուած համարելով, ինչպէս որ են Պապի զերիշխանութիւնը, քաւարանի զաղափարը եւ այլն: Այս խնդիրներու մասին ուրիշ տեղ յարմար առթիւ պիտի խօսինք մանրամասնարար:

54ա. Վերջաբան, որուն տակը ստորագրուած է ի Հայր Միքայել վարդապետէ Զամչեան 54բ. թուղթ նորին Վ. հօր Միքայել Վ. ի Զամչեան, որ պէ՛տ առ աշակերտս իւր ի վանս Ս. Ղազարու ի Վենետիկ վասն զոլորթեան «Վահան հաւատոյ» կոչեցեալ մատենին եւ հեղինակի նորուն Հ. Միքայել Վ. ի Զամչեան. 58բ. Յայտարարութիւն ողջամիտ վաւանութեան Հայաստանեայց ա. Եկեղեցւոյ ի Հ. Պօղոսէ Վ. է Թրնկրեան. յաչակերտէ Հ. Միքայել Վ. ի Զամչեան: 60ա. Յղ. քանի միութեան եւ հաշտութեան (Հայ-կաթողիկաց): 62ա-63ա. Յանկ զլիսոց:

ԹԻԻ 152.

ԱՆՈՒՆ Ապացոյց հերձուածոգուքեան
Չամչեանի.

ԴՆԻԹ Սովորակեանք ուղղ.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ ԳԵՂ ՀԵ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-բ¹. էջ 191-6.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 23, 5×17, 5×2.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ. Միասին 17×12, 5.

ԹՈՒՂԹԻ 88.

ՏՈՂԲ 28.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԲ Կարմիր (բոլորգիր) եւ սեւ
մեկնով.

ԳԻՐ Հին շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻԲ Երկաթագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻԶ եւ այլն տ. և.

ՍՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿԵԻԲ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆԻԲ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆԻԲ «Ընծայեալ ի գոյից Տ.
Ստեփաննոս Արքեպ. ի Մաղափեանց.
1866, Մայիս 25».

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆ

էջ 1.

Շարունակութիւն կամ հաստատութիւն
յառաջագոյն գրեալ մերումս տեսարանի
կամ «Յայտնի ապացոյց նոր հերձուածոգ
լինելոյ վերապատուելի Հ. Միքայելի
Չամչեանց եւ բոլոր Միաբանութեան իւ-
րոյ, քաղեալ ի բուն ձեռագիր զըրուածոյ
իւրոյ՝ զոր իբր հրաշիւք ձգեցաք ի ձեռս
մեր յամի 1815, Մարտի 4»:

«Ձոր ինչ միանգամ գրեալ էր յառա-
ջին անգ մերումս տեսարանի երեւցուց-
չի մոլար վարդապետութեանց Աբրա-
եանց թէպէտ որչափ ինչ մարթ էր ըստ
կարի նկարագրեցաք զմոլորաշաւիղ ըն-
թացս կարծեաց եւ մտաց իւրեանց, քաղե-
լով ի բուն զըրուածոց նոցա, որ բոլորովին
հակառակ էր ողջամիտ վարդապետու-
թեանց ընդհանուր եկեղեցւոյ... զկնի ինքն
յայտնի զըրուելոյ զանունն իւր ի լէնն
Հ. Մ. Զ. հիմն եւ բերան բոլոր արքայ-
եան Միաբանութեան... ունելով ի ձեռին
զդիրք ինչ յօրինեալ յիւրմէ, որում եւ ետ
անուն «Հաստատութիւն ուղղափառու-
թեան Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ»...:

— Երկս արժանի չէ ընդդիմաբանու-
թիւն կոչուելու: Ան պարզ քաղուած մըն
է Չամչեանի քովէն գողցուած «Վահան

հաւատոյ» զրքին, անոր պէս զուսնեբու-
րածնուած: Հրատարակչի նպատակն է
Վենետիկի Միթարեանց = Աբրաբեանց
աղանդաւորութիւնը ցուցնել Չամչեանի
միտքերը ամբողջ Միաբանութեան վերա-
գրելով: Հեղինակը տեղ տեղ յաւելուած-
ներ եւ ծանօթութիւններ կու տայ, որոնք
իր ժամանակին մոլորաշաւիղները կը
մատնանշեն: — Գրութիւնս 1-182 էջեր
ունի: — էջ 183-190. Չամչեանի առ «Տ.
Տ. ՀՀ. Մկրտիչ վարդապետ եւ Հ. Իգ-
նատիոս Վ.» եւ առ սրբազան Հայր (Պապ)
նամակներն են: — Հմմ. 151. ամբողջո-
ւին եւ տե՛ս նամակներն ալ հոն:

ԹԻԻ 153. Հ. Չամչեանի Իգնատիոս եւ
Մկրտիչ վարդապետաց ուղղեալ նամակը.
14×10×0,2 մեծութեամբ շեղագիր, ընդ
ամէնը 8 թուղթ, որոնցմէ ա. եւ վերջինը
դատարկ են: Ձեռագիրս Արմաշի վանքին
նուիրուած է 1831-ին: — էջ 1-11. «Ի
Չամչեան Հ. Միքայել, վերապատուելի
վարդապետաց տեառն տեառն Հայր Հայր
Մկրտիչ Վ. ի եւ Հ. Իգնատիոս Վ. ի տէր
խնդալ» — էջ 12. «Առ սրբազան Հայրդ»
(Պապն) — «Օրինակեցաւ յամի տեառն
1816 եւ մերոյս ՌՄԿԵ, Մայիս 28»:

Թիւ 154.

ԱնՈՒՆ Հայելի Ազդեցութեան Ընդդէմ
Սրմաքէշ Մանուէլի («Ճշմարտա-
սէր»).

Նիւթ Սովորական քուղի.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ Հէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. էջ 253-8.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 25.2×19,5×2.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին 18,1×14.

ԹՈՒՂԹՔ 130.

ՏՈՂՔ 27.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագիր.

ԴԻՐ Շեղագիր.

ՍԿԶԻՆԱՏԱՌՔ Կարմրագիր մեծատառ
շեղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԳԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ

ՍՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ-դ դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿԻԹԻՒՆՔ Ընծայեալ Յակոբ Պէյ-

լէր Մանուկեանէն 1858, Դեկտ. 29.

Անդրանիկ ազա Խնտումեանի ի Կ.

Պօլիս, Բերա.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գրութիւնս վիճարանական-ջատագո-
ւական գրութիւն մըն է ուղղուած ընդդէմ
Սրմաքէշ Մանուէլի, որ տաճկերէն լեզուով
«Գաւազան կրկնադօր» վերտառութեամբ
գիրք մը յորինած էր:

Էջ 1.

Կանխարանութիւն առ Սրմաքէշ Մա-
նուէլին. «Ի ռազում ժամանակաց լռեալդ
եւ դադարեալդ հեռացեալդ եւ մոռացեա-
լդ դարձեալ միւս անդամ գլուխ ամբար-
ձեր յայտոսիկ ժամանակս, դարձեալ
հանդիսացար ի վէճս հաւատոյ եւ որ յա-
ռաջն իբրեւ խորհրդական միայն ձեւա-
նայիր...: Մատուցաւ ինձ դաւադանդ եւ
քնթերցայ միանգամ եւ երկիցս, կշռեցի
եւ փորձեցի՝ եւ դուստ դաւադան ո՛չ յոսկ-
ւոյ... այլ ի փուտ եղեղանէ...: Տեսի ի
նմա դուրս՝ դյանդղնութիւնն եւ մէջ ըզ-
ստութիւնն եւ վերջ զխաղաղութիւնն
եւ ինքն յամենայն կողմանց ներկեալ
թանձր տղիտութեամբ՝ նախատանօք եւ
բամբասանօք եւայլն», այս սուղ ոճով
կը շարունակուի:

Էջ 2.

«Այլ մինչեւ եմք անցեալ ի ներքս խըն-
դրոցն արժամ համարիմ նախածանօթ
առնել... զի առ հնդկան գլուխս դաւա-
դանիդ ընդդէմ կարգիցի յիմում դրու-
թեալս զչորս խնդիրս. 1) յզ. րդիման
հօդուդն արբոյ եւ յիլդուդ. 2) յզ. պա-
տարակելոյ եւ բնակելոյ քահանայից ի

տունն աշխարհականաց. 3) յզ. պէս պէս
զրպարտութեանց եւ մարտութեանց, զոր
ժողովեցեր իբրեւ ի մի խումբ ի չորրորդ
դուրսն դաւադանիդ. 4) յզ. զլիւտն ս.
Եկեղեցւոյ...»:

Էջ 3.

«Այլ եւ ի շարագրութեան բանից գրու-
թեանս ո՛չ յանձին կալայ զլեզուն այլադ-
դական որպէս դու յորինեցեր զդաւադա-
նըդ եւ ո՛չ դարձեալ զոսմկական բար-
բառն ընտրեցի, որպէս յորինեալ էր միւս
եւս տեւորակ իրչեցեալ «Ակնոց աչաց սըր-
տի», որոյ հաւատոյն թէպէտ եւ ըստ
ձայնին նոյն է ընդ քեզ, այլ ոչ գիտեմ
իցէ՞ արդեօք նոյն եւ ըստ անձին...»:

Էջ 4.

«... Վասն որոյ զանուն իմ ճշմարտա-
սէր միայն ստորագրեցի, այս է անուն իմ
եւ այսպիսի կամիմ զոլ միշտ եւ ճանա-
չել. իսկ զյատուկ անուանել իմմէ ումեք
փոյթ մի լիցի, վասն զի եւ յինչն իսկ
թաղուցանէի զայն՝ թէ հնար էր, որպէս
զի պարծանք յաղթութեանն միայն եւեթ
տացին ճշմարտութեան...»:

— Էջ 5. Տարբեր զրիչէն, Յակոբ Պէյ-
լէրեանէն, հետեւեալ ազգր գրուած է հե-
ղինակի մասին. «... շատերը կ'կարծէին
թէ Հ. Գ. Աւետիքեանին գործն է (Երկս),
բայց Սուլիս Սումալեան արբեպ. եւ վէ-
նէտիկի արբայն կ'ըսէ թէ՞ Հ. Սուլիսս
Աղամալեանին է (պտտիկը Հայ գրակա-

նութեան. խալ. Էր. 190. տե՛ս յիրաւա-
խոհ հատ. Բ. Էր. 62. ի ծանօթ. հեղի-
նակին)»:

— Վիճարանական զրութիւնս կը դրա-
ւէ իջ 8—250. — իջ 251 կայ նաեւ 5 քառա-
տող տուներէ կազմուած ոտանաւոր մը.
— իջ 252. ցանկ զլիտց:

— Հեղինակը խրատով մը կը վերջացնէ
իր զրութիւնը իջ 244—50. և կը խօսի ի
միջի աշխոյ չա՛ն և քաւարանի, վերջին օծ-
ման, լատինական զրուցմի, մկրտութեան,

հաղորդութեան և աշխոյ մասին և և կ'օգտը-
ւի ինչպէ՛ս Լատին և Հայ, նոյնպէ՛ս և և
ընդհ. Յոյն Եկեղ. Հայրերէն, հարկաւ
միշտ ջատագովելով և պաշտպանելով
կաթոլիկ տեսութիւնները, ձեռքէն եկա-
ծին չափ բռնաբարելով իմաստներն և և
պատմական իրողութիւնները, բայց միա-
ժամանակ զազաւար մը տալով կաթոլիկ
բորորականտի ձգտումներու և դիտաւո-
րութեանց մասին:

155

Թի՛ի 155.

ԱնՈՒՆ Թուղթ առ Կաթողիկոսն Հայոց
(Եփրեմ. 1809 — Դեկտ. 9 — 1831.
Մարտ 6).

Նի՛իԹ Սովորական քուղթ.

ԿԱԶՄ Թղթակազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խոնարարքնէ ազդեալ բայց
ընթեռնի. սկիզբէն քուղթեր ինկած
են.

ՄԱԳ—ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 49ք.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 29,5×20,3×1.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 22×14.

ԹՈՒՂԹՔ 49.

ՏՈՂՔ 31.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մելանով.

Գիր Շեղագիր.

ՍԿԶՐԱՏԱՌՔ Մեծատառք շեղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԴ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Փոկանեան Սարգիս.

ՍՏԱՑՈՂ. (Արմաշի վանքի մատենադա-
րանը).

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1833.

ՏԵՂԻ Արմաշ.

ԽԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ «Ընծայեալ վանուցս
1833, յառաջնորդութեան ս. աւխտիս
Տ. Ստեփաննոսի արքեպ.ի Զաքար-
եանց Պրուսացոյ. 1833».

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Թղ. 1ա.

Արժանաժառանգ յաջորդի ս. Լուսաւոր-
չին մերոյ Տ. Տ. . . . աստուածընտիր Կա-
թողիկոսի Ամենայն Հայոց շնորհաբաշխ
աջոյ համբոյր որդիական սիրով (այսքա-
նը տարբեր զրչէն և թանաքով զրուած).
«Ազգասէր բարոյից քոց փոյթ և ներո-
ղամիտ քաղցրութիւն կամացը քաջաւեր-
եաց զվհատեալս ձեռնամուխ լինել յայ-
տարարութեանց տարօրինակ վիճակի և և
կացութեան, յոր զտանի ազգս մեր. . . .
2. . . . յորոց (ի Հայոց) ոմանք հետզհետէ
զնացեալ խառնեցան յերամս խրտուեալ
ոչխարաց Մխիթարեան Միաբանութեան,
և ոմանք ի հօրանս այժից օտարացեալ
խմբին Դրի(ե)սդեան (այժմ Վիեննացիք)
կեսք ի փոհմակս աղուխուցն լիբանանեան
և ալլք առ հասարակ ի փաղանդս արիւն-

ուշտ զազանացն Գովէջեան. . . . Ապաքէն
րազումք ի մերոց հատուածեալ ժողովրդ-
ոց ի մանկական տիս առաքեալ ի Հռովմ
ի զպրոցն որ անուանեալ Գովէջ, միան
ժամանակս ինչ յուսումն լատինական և և
հայկական զպրութեան, ապա ընկալեալ
զկարգ քահանայութեան և զհրաման քա-
րոգութեան դարձ առնեն իւրաքանչիւր ի
հայրենիս իւրեանց և խորամանկ և ար-
ուեստակեալ բանիւք պատրեալ զրազումս
ի պարզամտաց յինքեանս յանկուցա-
նեն. . . »:

(*) Այսպիսի յաւէտ կորսուած այս ձեռագիրներէն
հեղինակը արտադրած է այս և ասոր նման հատ-
ուածներ որոնք տեղ տեղ կ'երեւին ներկայ հա-
տորին մէջ. իբրեւ յատկանշական մնացորդները
հիմն վէճերու և հակաճառութիւններու և որոնք
անցեալին կը վերաբերին:

2. Հեղինակը կաթոլիկներու մեղադրութիւնները յիշելով կ'առաջարկէ միաժողովար կաթոլիկոսին Հայոց Եկեղեցւոյ ուղղափառութիւնը պայցուցանել Հոռովմայ Պապին, եւ իբր Հայ Եկեղեցւոյ դաւանութեան եւ ծէսերուն քննութեան աղբիւր կ'ընդունի. «Ժամագիրք, Շարական, Պատարագամատոյց եւ Մաշտոց»: Ապա Յովհաննէս Զէյքպի Տիւղեան (կաթ.) եւ Առաքել ամիրա Զատայեան (լուսաւորչ.) միւս իշխաններու հետ միասին կը ֆանս կրօնական անտեղի վէճերը ժողովով մը վերջացնել, 2 կողմերու պահանջները համերաշխելով 1810-ին: Կը կազմուի մասնախումբ մը Յովհաննէս Զատարճեան պատրիարքի նախագահութեամբ եւ մասնակցութեամբ կարգ մը եպիսկոպոսներու, վարդապետներու եւ րանիմաց աշխարհական ուսուցիչներու, ուր կը քննեն Մխիթարեանց եւ Գոյշեանց կազմած միութեան առաջարկները, որոնք հետեւեալներն էին (3) 1) Քրիստոս 2 ընտրութիւն, երկու կամք, երկու ներդրութիւն ունի եւ մի անձն. 2) Ս. Հոգին «բղիթալ կամ երեալ է ի Հօրէ եւ յորդւոյ»: 3) «Հոգիք սրբոց ի բաժանել իւրեանց ի մարմնոյ մտանէն առ Աստուած եւ զմայլին տեսութեամբ նորա»: 4) Ս. Պետրոս «գլխաւոր եւ նախապատիւ էր ի դաս առաքելոց եւ զնոյն գլխաւորութիւն եւ նախապատուութիւն ունին յաջորդք նորա ի յաջորդս այլոց առաքելոց»: 5) Վերջին օծումը 7 խորհուրդներէն մէկն է, Գրիստոսն հաստատուած եւ Յակոբ առաքեալէն հրապարակուած: Վերոյիշեալ ժողովը դաւադր կերպով այս առաջարկութեանց մասին իր կարծիքը յայտնեց երբեք կաթոլիկոսին, պնդելով 1) Հայ. Եկեղեցին կ'ընդունի մէկ ընտրութիւն ո՛չ ըստ Եւտիքեայ այլ ըստ Կիւրեղ Աղէքսանդրացւոյ: 2) «Հոգին ս. ի նոցունց եւ ի նոսին» (այսինքն, «բղիթ ի Հօրէ եւ լաւնէ կամ առնու եւայն յորդւոյ», խուսափելով միշտ «բղիթ ի Հօրէ եւ յորդւոյ» բանաձեւէ): 3) Սուրբերու հոգիները հրեշտակներու կայաններու մէջ գլխատուած իր տեսնեն. 4) Հայ Եկեղ. Պետրոսի եւ նոր յաջորդաց գլխաւորութիւնը կը ճանչնայ: 5) Վերջին օծումը 7 խորհուրդներէն մէկն է (մինչեւ 5ա):

— 5բ. Կը խօսի Հայ կաթոլիկներու պարագլուխներու մասին «... ունին առանձին եպիսկոպոս զոմն Կաթոլիկոս անուամբ ի Լիբանան, որ առաջ կոնդակս կարմիր կնքով եւ կաթողիկէիւք

անուան իւր ... սա առաքէ եւ զնուիրակս ի վիճակս իւր յեղիպոսս, եւ ի սահման Կիրիկիոյ եւ ի Բերիայ եւ յայլ բազում տեղիս: Բաց ի սմանէ ունին եւ զոմն եպիսկոպոս յաղկէս հայոց ի... Պէկոյու (Կ. Պոլիս), զոր հայ բարբառով Գերապայժառ եւ յատին բառիւ վիշաբ առձայնեն եւ է զլուիս Գոյշեան կարդաւորաց եւ ամենայն ժողովրդոց, որ ձեռնադրէ քահանայս որչափ եւ կամի, առնելով հաւանութիւն եւ ի յատին եպիսկոպոսն, որ նստի աստ ի Պէրա իրբեւ երեսփոխան հայրապետին Հոռովմայ: — 1803-ին Գոյշեան խմբէն 72 քահանայ կամ վարդապետ կար ի Կ. Պոլիս, 1810-ին 100-էն աւելի եղաւ անոնց թիւը: Անոնց զպրոցը, որ Հոռովմ է, կը կոչուի «փթօփականդա» — փրօփականդա: Առաջ Դրեստ էր անոնց վանքն ու տպարանը, այժմ Վեցնա է փոխադրուած: Վանքիս առաջնորդ Ծառուրը Հոռովմի մէջ էջ միածնի եպ. ձեռնադրուեցաւ, Ստեփաննոս արքան ալ անոր իրաւասութեան տակ չ'իյնալու համար Սիւնեաց արքեպ. տիտղոսը առաւ Հոռովմէն: Ապա Հ. Մ. Զամչեանի «Վահան հաւատոյ» զբքի զոյգըւելուն եւ այս առթիւ ծագած կրօնական վիճարանութեանց մասին երկարօրէն կը խօսի: — 22բ-29բ. կը խօսի ս. Հոգւոյ մասին: — 30ա-32բ. Սրբոց հոգիներու մասին: — 32բ-43բ. Պետրոսի գլխաւորութեան եւ Հայ Եկեղեցւոյ զանազան ծէսերու մասին: — 45ա-49ա. Մխիթարեանց եւ Գոյշեաններու եւ բոլոր քրիստոնեաներու մասին:

— Ամբողջ գրութիւնը արքայեանց ողւով եւ անոնց աղեղեցութեան տակ, գուցէ նաեւ անոնցմէ, մանաւանդ Զամչեանէն պրուած է: Հեղինակը ծանօթ է կարգ մը Հայ, Յոյն եւ Լատին Հայրերուն, որոնցմէ, նոյն իսկ պապական կոնդակներէ, կոչումներ կը յիշէ: Զամչեանի գլխուն եկածներն ալ մանրամասնութեամբ կը պատմէ եւ արքայեանց ջերմ պաշտպանն է:

ա. 1. 49բ.

«Գաղափարեցաւ ի Թուականի 1833 ի Մարտի 18 ի հրաշալի ուխտն ս. Աստուածածնի, որ ի Սլրմաշ, նորին յուսամբարանի ձեռամբ ի Ֆերիդղեյի փոկանեան Սարգսի յաշակերտաց Արքաիւմեան որդի բերիացւոյ գերյարգի ջրաւաղան Մուրատ վարդապետի:

ԹԻԻ 156.

ԱՆՈՒՆ « Ոտանաւոր վասն առմանն Ստամպոլայ» (Արրահամ եւ Առաքել վարդապետ).

ՆԻԻԹ Սովորական քուղք.

ԿԱԶՄ Ուրիշ ձեռագրի մը կազմին մէջ դրուած է բեկորս. կաշեկազմ քանդակագործ 21×5×15.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Ամբողջ ձեռագրէն վերջին բեկորը միայն մնացած է, աղտոտած, խոնաւութեամբ վնասուած.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 14բ. 17բ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 22,5×16×0,4.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 16,8×11,2.

ԹՈՒՂԹԻ 17.

ՏՈՂԻ 26, 18.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Սեւագիր բոլորգիր.

Սկիզբէն թերի.

Ա. ա. X. 1ա-8բ.

Պատրոս Շահապէի եւ Հիւսնիւ շահի սարային հիքէաթը տաճկերէն լեզուով:

Բ. ա. 1.

— 9ա-14ա. Ոտանաւոր վասն առմանն ՍՏԱՄՊՈԼԱՅ, Ողբերգական. «Թիւնն հարիւր լերկու թուին, ի դառն եւ վատ ժամանակին // Տէր բարկացաւ յոյժ վերքստին / աղղին հոռոց յունականին // — Թարեաւ սուլթան մի ահագին / որ Մուհամմէտ անուանէին // ազգաւ նա թոռ էր Օսմանին, / որդի Մուրատ խոնդբար խանին // նախ փոքրագոյն բանս խորհեցաւ / որ կատարածն էր ծանրագին / բերք մի սկսաւ ի ծովափին / որ էր պողպատի Աղլքսանդրին // Չոր ձեռնարկեաց շուտ կատարեաց / ի մէկ ամառն երեք մասին / հինգ մղոնաւ ի նա հեռի / Փրոսանի քաղաք Ղալաքային // զարձեալ զնաց ի յիւր տեղին / ի յետինն էր երան թախտին // ... Ձմեռն ի բուն խոկումն տաին, / հողաց զպէտք պատերազմին / հրաման եհան յաշխարհ ամէն / եկայք ամէնքդ զազնութին // Աղունճացիք երկրորդ չարթուն, / եկն ի վերայ մեծ քաղաքին / անթիւ բազմութիւն ժողովեաց / եօթն հարիւր հազար էին»: Ապա կողոպտուի մեծ մասամբ Էտիրնէ, Անկիւրիա եւ Պրուսա տարուիլը յիշելէն ետքը կը շարունակէ 12ա. «Վոխեաց զանուն

Գիւր Հին անցման շեղագիր.

ՍԿԶՐՆՍԱՍՈՒՔ Մեծատառ շեղագրի եւ երկաթագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Յակոբ Կարգաւոր Նազաշ ոսկող. ՍՏԱՑՈՂ. «Ողբ Բիւզանդիոյն» ստացող եւ հեղինակ Առաքել Վ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ դար).

ԾԱՂԿՈՂ

ՏԵՂԻ

ԿՆԻՔ. ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆԻՔ ԹՂ. 14ա. 16ա.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻՔ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ըստամպոլին / որ ի քաղաքն թարգմանին / ասաց իսլամայօլ կոչեացի որ բաղմութիւն տաճկաց ասեն... // կացոյց ի խան ի քաղաքին / էր Սուլէյման անունն նորին / ալլ եւ բաղում զօրք բնդ նմին / եւ դատաւոր զարա դատին // ... // նա ոչ միայն տաճկաց աղղին / ալլ քրիստոնեակն / մէջ բերին / ի քսան եւ ութն հոգ տեմբերին / չորս հայ յԱնկիւրիոյ բերին // Աստուածատուրն աթըլմիւրին / եւ Սիմէօն բարի բաշին / եւ պապայի որդի Այվաւոն // պարոն Գէորգն է / չէմ հաճին...

ա. 1. 14ա.

Եւ Արքանամ մեղօք լցեալ / բաղում ցաւօք զողորս յօրինեալ / քանդի Կ. Պօլսին / զրարութեան ժամն տեսեալ // Երեք ամիս անդ եմ կացեալ / լի սրբութիւնս ուխտ արարեալ / զպատմուճանն Քրիստոսի / իսկում անգամ աչօք տեսեալը...»:

Գ. ա. 2. 15ա-17ա.

Վասն գալոյ բոլոր փոսկի ազգին յաշխարհ ամենայն. «Բանդի Փրանկաց աղղն չարժին / կամօքն անմահ թաղաւորին / զոր եւ յառաջ զայս ասացին / սուրբ Հայրապետն աստուածային...»

ա. 2. 16ա.

Եւ Առաքել մեղօք ի լի / լցեալ չարեօք աղտեղապին / յարմարեցի զողորս բանին

/ Բիւզանդիոյ մեծ քաղաքին // ... //
 Եւ անարժանս ամենայնի / որ վարդապետ
 անունս կոչի / ... // Յարմարեցի բանս
 ի կարգի... // Եւ ասասցին տէր ողորմի,
 / ինձ մեղապարտ Առաքելի... // Այլ եւ
 ծնողաց իմոց բարի / Ղուքլու մելիք եւ
 Ներսիսի... // Եւ բարունուոյ իմ Գրիգոր-
 րի / որ մականունն Մերեմց կոչի / նահա-

տակին այն ցանկալի / եւ քաջարան
 վարդապետի // Եւ զաւակին իմ բաղձալի
 / Տէր Յովհաննէս քահանայի / որ ի հա-
 սակ մանկապուծի / փոխեալ յաշխարհն
 կենդանի // Եւ Յակոբայ կարգաւորի /
 Նաղաշ ռսկօղ քարտուղարի որք զերգ բա-
 նիս զոր ասացի / նա զծաղրեաց ի քար-
 տիղի... »:

157

Թիի 157.
 ԱնՈՒՆ Հիֆէաթ (տաճկերէն).
 Նիիթ Սովորական հաստ քուղթ.
 ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.
 ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղէկ.
 ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
 ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. ք. էջ 46. 98. 140. 204.
 245-254.
 ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 15,5×11×2.
 ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 10,8×7.
 ԹՈՒՂԹՔ 129.
 ՏՈՂՔ 17.
 ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ
 ԳԻՐ Շեղագիր.
 ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք շեղագրի.
 ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԳՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
 ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
 ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
 ԳՐԻԶ
 ՍՏԱՅՈՂ.
 ԿԱԶՄՈՂ
 ԺԱՄԱՆԱԿ (ժժ դար).
 ՏԵՂԻ
 ԾԱՂԿՈՂ
 ԿՆԻՔ. ԹՂ.
 ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
 ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Տ. Բարգէն վ-ի յոր-
 դարանօք Քիրէնեան ընտանիքը մը-
 լիքած է ձեռագիրս Արմաշի վանքին.
 ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Էջ 1.

Գիրքս կը պարունակէ տաճկերէն լեզ-
 ուով 5 հիֆէաթներ: Առաջին Երկուքը Հա-

րուն ար-Րաշիտի, 3-րդը Սուլթան Մու-
 րատ խանի, 4-րդը Սուլթան Անմէտ խա-
 նի, 5-րդը Սուլթան Մուրատ խանի ժա-
 մանակէն:

158

Թիի 158.
 ԱնՈՒՆ Աղուեսագիրք (քրֆերէն).
 Նիիթ Սովորական քուղթ.
 ԿԱԶՄ Թղթակագմ. քիչ մը խախտած.
 ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խոնաւութենէ վնասուած
 բայց դեռ ընթեռնի.
 ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
 ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 177. 178ա. 179. 1ա.
 ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 16×11×2,5.
 ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 12×7.
 ԹՈՒՂԹՔ 179.
 ՏՈՂՔ 20.
 ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մելամուլ.
 ԳԻՐ Շեղագիր.
 ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Երկաթագիր.
 ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԳՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
 ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
 ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
 ԳՐԻԶ
 ՍՏԱՅՈՂ.
 ԿԱԶՄՈՂ
 ԺԱՄԱՆԱԿ 1793.
 ՏԵՂԻ Կ. Պալիս.
 ԾԱՂԿՈՂ
 ԿՆԻՔ. ԹՂ.
 ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
 ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Տ. Բարգէնի յորդորա-
 նօք մուրթուած Քիրէնեան ընտանի-
 քէն.
 ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Թղ. 1ա.

Ազոուեսագիրք տէրէր պու քիթապա Մուսայ միսայր շէրլէր Թարիֆ օլունուր, վէ պու քիթապ կսկիտէն վարտը հայն-նասը պասմա, վէ պէն Թարգմանէն էթ-տիմ Թիւքէն: Վէ հէր քիմ քի օղուրսա պիւրէզ կիւլէր Թէմսիլիէն վարըրսա օղու-յուպ տուրուրսա օլ զէման պիւրէր ինսան-լարրէն իւզլըրիէն օլմասընը, վէ ինճէ գը-յուս կտէրսէ Թէրք կտէր, քէմ արգուսու-նու: Վէ հէմ պաղը Լէրինտէ տույար նէ-տէն զարար կէլմէսիէն, վէ էյի իպրէթէ Թէրպիէ կտէր քէնտիէն: Եագըլտը Ըս-տամպօլտա Քրիստոսուն Թարիճիյիտի 1793, Հայոց Թարհճիյիտի ՌՄՈԲ, Դեկտ. 25ինտէ:

Առականը կը գրաւէն 2ա-163բ: — 164ա. Վերջարանական աղբ մը «Մալիմի օբույան քարտաշարա»: — 165ա-176բ.

Յանկ զլտոց: = Ամբողջ զիրքը կը պա-րունակէ 163 առականը, ահաւասիկ քանի մը վերնապրէն կամ 1) Փատիշահնէն զիա-Ֆէթ էթմէսի էլլիլէրիէն (3) 2) Փատը-շահնէն պիր քէշրի գայըրըպ էթմէք վէրմէ-սի, վէ օտաւ սույա ալտըրըպ զայ էթմէսի (4) 3) Փատիշահնէն պիրի քուլունու քա-զէպէ պայիս էտէյիմ տէրքէն քէնտիէն Թէօհմէթլի տիւշիւրտի (6) 4) Պիր փա-տիշահ էլլատա խօնտէմիտէն Փուքարէ տիւշմէսի սօնղուլտա փութու փարալա-յրպ սաղա չըթմասը. 5) Փատիշահնէն պի-րի պիր փիւրէյի էօլտիւրմէսի 6) Փատը-շահնէն պիրի պիր տօնղուգա ըռալէթ էթ-մէսի (11) 7) Կոստանտինոս փատիշա-հնէն էօկիւտ ալմասը պիր ճգնաւորտան (12) Եւայլն: — էջ 178բ. Սամախէրի եւ քաւօրի էջ խօսակցութիւն մը տարրերը գրով:

159

Թիտ 159.

ԱնՈԻՆ Արտօրէից գիր (քրքերէն).

Նիտի Սովորական քաղթ.

ԿԱԶՄ Սովորական կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղտաւ. տեղտեղ խժքծած եւ խոնաւութեմէն ազդուած, քայց ըն-թեռնի.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ էջ 135. 148-50.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ 23,5×17×1,5.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Միսախիւն 18,8×13.

ԹՈՒՂԹՔ 75.

ՏՈՂՔ 30.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեկանով բոլոր գիր.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Երկաթագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ. ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆՔ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆ ԹՂ.

Գիրքս որ ամէն տեսակի զիւղատնտե-սական օլտակար խրատներ տալու որոշ-ուած է, կը ընէ 1-134 էջերը, եւ քաժ-նուած է 295 փառներու կամ հատուած-նէրու:

— §. 1-ի մէջ էջ 1. կը պարզուի դրու-թեան նպատակը. «Պուրաճըղտա Փայտէ-լի սայլտը ալիմէրտէ(ն) ճէմէյլէտիք պուրայեայ պաշպաշ նաքլ էթմէկէ իքթի-

զասընա կէօրէ ճէմի քէօյլիւլէրէ վէ շէ-հիրիլէրէ՝ քի պաքալար թէմամընա՝ վէ անա կէօրէ էյլէյլէր: Մուղուր օլանըն-տան սաղընըպ վէ Փայտէլիսիէն գայէթ պիւրէ մուքայէթ օլալէր պաղ վէ Թարա-լիլիէնէ...»:

— էջ 136-147. պու քիթապըն Ֆէրուշ-թէսի (ցանկ նիւթոց):

Թիի 160.
Անոնի՛ն Մեկնութիւն Յովհաննու Աւետա-
րանին (Նանայի).
ՆիիԹ Սովորական քուղք.
ԿԱԶՄ Կաշեկազմ քանդակով.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խոնարութեմէ ազդեալ.
բայց ընթեռնի.
ՄԱԳՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-դ՛. էջ 130-36.
ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 23×18×1.
ԳՐՈՒԹԻԻՆ երկսիւն. 19,3×6,8.
ԹՈՒՂԹՔ 73.
ՏՈՂՔ 41.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագիր.
ԳԻՐ Անցման շեղագիր.
ՄԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Երկաթագիր կարմրագոյն.
ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐՔ ԹՂ.

Թղ. դ՛.

Յառաջաբանութիւն մեկնութեանս այ-
սորիկ. «Ոճ(շ)ինչ ըղձալի է քան զսիրե-
լեացն եւայլն». տե՛ս Թիւ 59. — դ՛-ե2.
Յառաջարան: — էջ 1-129. Սրբոյն Նա-
նայի Ասորոյ Վ.ի Մեկնութիւն Յովհան-

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԳՐԻԶ
ՍՏԱՅՈՂ.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԸ դար).
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՂ. ե2. ջնջուած կնիք մը, 1251
քուակիր.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻԻՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻԻՆՔ Ընծայեալ Բիրէնեան
ընտանիքէն յորդորամօք Հ. Բարգէ-
նի. 1897-ին.
ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻԻՆ ԹՂ.

Նու աւետարանին Էւայլն. տ. Թիւ 59:
Օրինակս համեմատարար աւելի աղէկ ըն-
թերցումներ ունի: Զեռագիրս բաժնուած
է 21 գլուխներու եւ վերջին տողերն ալ,
«Յորդորակ» վերնադիրը կը կրեն: —
Հմտ. Թիւ 161:

Թիի 161.
Անոնի՛ն Մեկնութիւն Յովհաննու (Նանա-
յի):
ՆիիԹ Ողորկեալ քուղք.
ԿԱԶՄ Քանդակազարդ կաշեկազմ, կլոր
շրջանակի մը մէջ յաչաձեւեր, քե-
րանակապը ինկած է:
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ չէ. սկիզբէն քուղքեր
են ինկած, ամբողջը խոնարութեմէ
վնասուած է եւ առաջին ու վերջին
քուղքերն ալ մասամբ մաշուած են,
ցեցակեր են շատ մը քուղքեր (տես
ման. 39-50), վերջին քուղքերը
կարկատու են, եւ կազմի մէջ դըր-
ուած են նաեւ մագաղաթի կտորներ.
տե՛ս 189ա.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ.
ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ 18×14,3×4,5.
ԳՐՈՒԹԻԻՆ Միասիւն. 14×10.
ԹՈՒՂԹՔ 197.

ՏՈՂՔ 27.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ
ԳԻՐ Բարբաղ.
ՄԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Զարդագիր կամ երկաթա-
գիր.
ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐՔ ԹՂ. Կարմրագոյն 1ա.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. Կարմրագոյն 1ա.
ԳՐԻԶ Կիրակոս վարդ.
ՍՏԱՅՈՂ. Յովհաննէս վարդ.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ 1351 (կամ 1371?).
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ. ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻԻՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻԻՆՔ 1824-ին ընծայեալ Պո-
ղոս արքեպիսկոպոսէն (2ա) Արմաշի
վանքին.
ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻԻՆ ԹՂ.

Թղ. 1ա.

Կր սկսի Յառաջարանք. «Ոչինչ ըղձալի եւայլն». 5ա. Կր սկսի բուն մեկնութիւնը «Սրբոյն Նանայի ասորոյ Վ.ի եւայլն». տ. Թիւ 59 եւ 160:

— Դիրքս բաժնուած է 21 դրութեան: Յովհաննու Աւետարանին զլ. Ե. համար 4-ի Մեկնութիւնը կը պակսի:

ա. 1. 196թ.

Փառք... Արդ՝ եւ ունայնացեալս ի դործոց րարեաց... որ ամպեմ յիշել դանուն իմ կրանաւոր եւ Կիրակաւ... ապա՝ չեմ զմեզ ներումն սխալանացս հայցէք յառաջարկուս շնորհաց... նաեւ դրազմե՝ րախտ հոգեւոր հայր իմ եւ ամենայն գիտութեամբ րարի լցեալ եւ առաքինութեամբ յարդ(ար)եալ... զնքնսէս վարդապետն իմ... Գրեցաւ աստուածարանութիւնս մեկնչիս Յովհաննու ձեռամբ

յուրնամեզ եւ անարհեստ դրչի Կիրակոս սուտանուն կրօնաւորի ի թվ. հայոց (յրութիւնը եղծուած է դուցէ իՊ, Պ.ի ընթերցումը յամենայն դէպս վստահելի է. 800—1351) խոշորութեանս եւ սխալանացս անմեղադիր լերուք, քանդի պառնառն այս զրելոյս Յովհաննէս վարդապետն եղաւ, զի մեծութեան ժամանակիս զգիրս... ուսոյց ինձ Գրիստոս Աստուած զիր զիր մեկացն ջնջէ եւ յօր ահագին ընդս. առաքելոցն յերկոտասան աթոռն նրատուցանէ... — Հմտ. այս Յիշատակարանը Հ. Զարհանէյեանի Մատենադարան Հայկ. Թարգմանութեանց. Վենետիկ 1889, էջ 624-5ի յիշատակարանին հետ, որմէ բոլորովին կը տարբերի:

— 5թ. Լուսանցքին մէջ գրուած է «Ս. Կիրակոս հոգով լրցեալ / շնորհաց նորին տեղիք եղեալ / զկամքդ ի յԱստուած դու հաստատեալ / զպատուիրանն կատարեալ / զայս անցաւոր կեանքս անարդեալ / զիստս աշխարհիս ոչինչ տեսեալ»:

162

ԹԻԻ 162.

ԱՆՈՒՆ ՄԵԿՆՈՒՔԻՆ ԵՐԳ ԵՐԳՈՅԻ (ԳՐԻ-գոր նարեկացի).

ՆԻԻԹ ԹՈՒՂԹ ՈՂՈՐԿԵԱԼ.

ԿԱԶՄ ԹՂՂԱԿԱԳՄ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻԳ ԳԵՂ ԶԵ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԷՅ 1-3. 128.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 19,5×14,5×1.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԻԱՍԻՆ. 15,5×10.

ԹՈՒՂԹՔ 64.

ՏՈՂՔ 25.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ ԿԱՐՄԻՐ ԲՈՂՈՐ ԳԻՐ.

ԴԻՐ ԱՆԳՄԱՆ շեղագիր.

ՍԿԶԻՆԱՏԱՆՔ ԵՐԿԱՔԱԳԻՐ ԿԱՐՄԻՐ.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԹ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԹ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԹ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1816.

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ. ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 125. 126. 127.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Տ. Ստեփաննոս Պատրիարքի եւ վանեօր օրով 1837, Մայիս 16-ին նուիրուած է Արմաշի վանքին (էջ 4).

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԳՐՈՒԹԻՆՍ ԿՐ ԳՐԱԷ ԷՅ 5-125.

էջ 5.

«Մեկնութիւն Երզրգոց ի հոգեխառն իմաստապատում առն Սողովմոնի արքայի. զոր ասացեալ է Տեառն գրիգորի եւայլն», տ. Թիւ 45, Բ.: Կր սկսի «Հրամանք է (քո) աստուածասէր Թագաւորու-

թեանդ, ո՛վ տէր արքայ, բուռն եւ աւելի էր քան զկար մեր եւայլն». տ. Թիւ 3, Բ.: — Բովանդակութիւնը տ. Թիւ 45, Բ.:

ա. 1. 125.

Յիշատակարանք. 1) Հեղինակներ. «Ժնիշ (977) Թուականութեանս հայոց... տե՛ս մինչեւ առ ի լսել. Թիւ 3. Յիշատա-

կարան. շարունակութիւնը «առ ի լսել. վասն զի զվեսայէ եւ զհարսնէ ասէ, որեւ զստեանց եւ զկարմրացեալ չրթանց եւ զ(յ)այտից զեղեցկութենէ եւ զաչաց ցանկալեաց եւ զքեռ եւ զեղբարորդւոյ եւ զարիորդաց եւ զայլն ամենայն այսպիսեաց րանից տոփականաց եւ սրղից խրտրդտանաց սեռն սիրոյ չաղկապ միաւորութեան, զոր լուեալ մարդկան անիմանալեալ մտաւք՝ յայլ եւ յայլ իրս իմանային: Ապա ի հոգս եղեալ թաղաւորին այսպիսի իրք յղէ առ իս միանգամ եւ երկիցս որում ո՛չ իշխեցի ընդդիմանալ, զի ծանեայ լեթէ աստուածահաճոյ է հրամանն եւ մեկնեցի զերզս երգոցն նորին հրամանաւ, զի թէպէտ եւ աւելի զործքան զիս առի զանձամբ առ երկիւղի անհնազանդութեան, զի մի՞ թաղաւորական հրամանն անկատար մնացէ: Սակայն յոյժ յանդիմութիւն էր ինձ այս եւ բազում բամբասանաց արժանի յամենեցունց...»:

Յիշատակարան ս. գրիչի.

ա. 2. 126.

Փառք... զրեցաւ եւ աւարտեցաւ րան մեկնութեան Երգ երգոցս ի թուի 289 (1304): Արդ աղաչեմք զամենեւեան, որք աւետիք ի սմանէ յիշեցէք զՀոնաննէս քահանայ զկրող զրոցս եւ զծնաւոյս զՅոսէփ կրանաւոր եւ զեղբարսն եւ զՊետրոս եւ զԵրեմայ (Երեմիա) ընտրեալ քահանայ եւ զՍիմոն եւ զՄովսէսը սարկաւապ որ զաւրինակս զտաւ ընտիր անսղալ, որ մեծ է սա իմաստնոց եւ հոգեւորաց քան զրիւսս ոսկոյ եւ արծաթոյ, յիշեցէք եւ զմիարան ս. Եկեղեցոյս եւ զամենայն հաւատացեալս...:

ա. 3. 127.

Այս ա. 2. օրինակէն արտադրուած է մերինք. «Ըստ առաջնոյ զբութիւն իւրում հանդերձ յիշատակարանուն օրինակեցաւ յումմանէ ի թուին հայոց ՌԻԿԻ (1816):

163

ԹԻԻ 163.

ԱՆՈՒՆ ՄԵԿՆՈՒԹԻՆ ԵՐԳ ԵՐԳՈՅԻ (Ֆլասքաիոս եւ քարգմանիչ Յակոբոս).

ՆԻԻԹ ՀԱՍՏ ԲՈՒՂԲ.

ԿԱԶՄ ՔԱՌԱԿՈՒՍԻ ԴԵԵՐՈՎ ԲԱՆՊԱԿԵԱՎ ԿԱՇԵԱԿԱՏ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ ԼԱՍ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-գ. էջ 536-553.

ՄԵԾՈՒԹԻՆ. 31×23,5×4,5.

ԳՐՈՒԹԻՆ ԵՐԿԱԻՄ. 24×8.

ԹՈՒՂԹԻ 282.

ՏՈՂԻ 42.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԿԱՐՄԻՐ ՄԵԼԱՆՈՎ.

ԳԻՐ ԱՆԳՄԱՆ ՇԵՂԱԳԻՐ.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ ԿԱՐՄԱՐԳԱՅԻ ԵՐԿԱՐԱԳԻՐ.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԻԹ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻՉ.

ՍՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԸ. ԺԹ դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ.

ԿՆԻԹ ԹՂ. գ². Պօղոս վարդապետ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆԻ ԹՂ. Յառաջաբանութիւն եւ յիշատակարան քարգմանիչի (?) 1.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆԻՆԻ ՆՈՒՐ Պօղոս Պատրիարքէն 1864. Յունվ. 10. Ստեփաննոս արքեպ. ի պատրիարքութեան օրով.

ԲՈՎԱՆԻՄԱԿՈՒԹԻՆ ԷՁ

Էջ 1.

Յառաջաբանութիւն Երգոց երգոյն. «Երբայց երբն զերթս այս զրի սիր հա սիրիմ զերպաչիբիմ (կ. չիր հա չիրիմ) այսինքն երգ երգոց կամ տաղ տաղից, քանիդ տաղքն ունին զհամաձայնութիւն ոտից իւրեանց...»: — 1. «Նախ քան մտից ի մեկնութիւն բանին ըստ սովորութեան, չորս

նախադրելիք են, նախ՝ հեղինակութիւն եւ հեղինակն զրգոյն, Բ. տաղիկութիւն զործոյն, Գ. կերպն եւ ոճն, Դ. նորին տրոհումն եւ ըստ ինքն: Հեղինակութիւնն եւ հեղինակն երգոյն Ֆլասքաիոս ի գիրն հեքստրիկտուքեան եւ Յակոբոս Կ. Պօղոս յառաջաբանութիւն երգոց երգոյն զրեն, թէ հրէայք եւ ոմանք հերետիկոսք ասեն, թէ այս երգս ո՛չ է կանոնական ս.

դիր ևս ո՛չ զրեալ է ուղեով սրբով, այլ
տուփոտաց...»: Հեղինակը Զանք կը թա-
փէ հարկաւ զուցնելու որ երբ Երզոցը այ-
լարերական իմաստով պէտք է մեկնել ևս
եկեղեցւոյն և Քրիստոսին յարմարեցնել:
— 10. «Կանոնք որ ցախ լուցանեն եւ եւ
առ բերեն երգ երգոցին»: — 14. Մեկնիչ
երգ երգոցին, երբայեցիք, լատինական,
նորագոյնք»: Հեղինակը հոս կ'օգտուի
մինչև 1429-ին խմբագրած Յովհաննէս
Ճիւղասի Մեկնութենէն: Բուն Մեկնու-
թիւնը կը սկսի էջ 15. «Դուրս առաջին շար
դիտոյ հարսն ցանկայ համբուրոյ փեսա-
լին ևւայն»:

— Մեկնութիւնս կը զրաւէ էջ 1-516:

Հեղինակը կ'օգտուի կարգ մը յոյն և լա-
տին հեղինակներէ, բայց ո՛չ բնաւ հին
հայ Մեկնութիւններէ: Կը յիշէ նաև որ
նախկին եկեղեցին Երզ Երզոցը Քրիստո-
սին ևս եկեղեցւոյ կը պատշաճեցնէր, ու-
րիշները Քրիստոսին ևս ս. Հոգիին պատ-
շաճեցուցին, այլը ալ Քրիստոսին ևս Մա-
րիամ Աստուածածնին յարմարեցուցին
(տ. էջ 515): Այս Յիշատակութիւնը կ'ը-
նէ մեկնելով Ը. 14, որով ևս կը վերջա-
ցրնէ իր մեկնութիւնը, հետեւելով երբա-
յական ընադրին: — էջ 517-535 համա-
ռոտակի Մեկնութիւնը նոյն Երզ Երզոցի
Ա. 1 — Ը, 14:

164

Թիւի 164.

ԱՆՈՒՆ Մեկնութիւն Մատթէոսի Աւետա-
րանին (Ն. Շնորհալի եւ «Լրումն քե-
րոյն» Յովհաննէս Երզնկացւոյ) եւ
«Տաս խորանաց պատճառ» (Եւսե-
բիոս).

Նիւթ Թուղթ.

ԿԱԶՄ Ծաղկաբանդակներով գարդաբ-
ուած կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ գէշ չէ, քիչ մը խոնավու-
թեցնէ ազդուած.

ՄԱԳ-ՊԱԶՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-դ. էջ 373-80:

ԴԵԾՈՒԹԻՒՆ. 33,3×21,3×3,5.

ԴՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն. 24,5×6,9.

ԹՈՒՂԹՐ. 194.

ՏՈՂՔ

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻԿ Կարմրագոյն.

ԳԻՐ Նոտրգիր նոր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Երկաթագիրք.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

Գրիչ Յովհաննէս Վարդ.

ՍՏԱՅՈՂ. Վարդան Բաբունի Բաղիշեցի.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1798.

ՏԵՂԻ Պրուսա. ս. Աստուածածին եկ.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 59. 245.

372.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Թաղէս Վ. Պրուսա-
ցիէն «ընծայեալ (ի գոյից) 1865,
Հոկտ. 15-ին վանուց».

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ա. ա. X. 1.

Սակա տասն խորանացն. « Մատենաբ
աստուածայինք և հոգեբույս վարդա-
պետութիւնք իմաստից, զպաշտելի Ս. եր-
սրդութիւնն միշտ է քարոզին...: Իսկ
տաս խորանաց պատճառ նախ աչն է՝ որ
զրեալն է, Եթէ Կարպիանոս ոմն մէջ Եր-
կրեա չ'նգիպտոսի խնդրեաց յԵւսեփեայ
յեկեղեցական իմաստասիրէ, Եթէ զրոշեա
մեկ անոխալ զհամաձայնութիւն աւետա-
րանացն, թէ ո՞ր միաբանին Չորքն ևս
կամ ո՞ր Երեմն ևս յորում տեղւոյ Եր-
կուքն ևս ո՞ր յատուկ խօսիցեն առանց-

նացեալք ևս զհամարս տանցն ցանկեացես,
զի մի զողացեն ի հերետոտացն...: Իսկ
Եւսեփի յինդիրն Կարպիանոսի ելից ի
տասն կանոնս զրելով՝ զհաւաստի զիտու-
թիւնս այնոցիկ, որպէս Եթաղ Երանելին
զթուլսրս Առաքելոյն ևս զգործս կաթողի-
կէիւքն հանդերձ ընդդէմ արկնուսացն (Ա-
րիանոսացն) ևս այլոց հերժուածողացն
...: Արդ են ի խորանքս յայտոսիկ չորք
Երանդ գունոց, Կարմիր, Կանապ, սեւա,
Կասրոյտ ևս մի առանձինն ծիրանի դատ ի
չորիցս ևս են ի սոսա ծառք չորք արմաւե-
նի, ձիթենի, չուշան, նոնենի ևս այլ կրթ-
կին արմաւենի ևս ունին յինքեանս հաւս

հինդ, սիրամարդ կրկին, աղանի, կա-
թաւ, արաղադ, ձկնաքաղ. լինի եւ մըրտ-
մուռն վեցերորդ հաւ ուրեք ուրեք յաւե-
տարանս երեւեալ...» — 2-5. այս 10
խորհրդաւոր խորաններու ընդհանուր-
ութիւնը կամ մեկնութիւնը, որ կը վերջա-
նայ էջ 5. «... եւ ի զովութիւն Աստու-
ծութեանն զովել եւ զոհարանել ա. եւ յ.
յ. ամէն»:

Բ. ա. X' 5.

Եկեղեցական պատմութիւն. «Առա-
քայլք էին երկոտասան եւ այլ աշակերտք
էին եւ այլք բաղումք...» (7) եւ ապա իւր
խիւս երեւեալ ի նոսա, իւրում ի. յ. ա.»:

Դ. ա. 1. 7.

Ներսէսի եպիսկոպոսի Լեզբոր Գրիգորի
կաթողիկոսի. սակա աւետարանին Մատ-
թէոսի. «Սիրոյ զօրութիւն դերազանց է
բան զընութիւն եւ այնքան մինչ զի մո-
ռացումն առնել տկարութեանն՝ զի Լթէ
դերկիւր մահու ի ըսց մերթէ...: Որովք
եւ իմ զօրացեալք տկարութիւն իմաստից
ձեռնարկեալ յայս առաջարկութիւն ըստ
պատուասիրարար քում հրամանի, գլուխ
սլատուական՝ յետ գլխոյն եկեղեցւոյ
Գրիգորիոս կաթողիկոս Հայոց, հաւա-
քել զտարածեալ ըստ սրբոց եւ զնել հան-
դէպ իւրաքանչիւր ուրումն աւետարանա-
կանաց բանիցս՝ առ ի լինել դերբնկալ ի
միտս վարժողաց ուսումնասէր մանկանց,
որոց հայցեմ ներումն յանդգնութեանս,
եւ սխալանաց եւ շնորհ ըստ ոգտութեանց
եւ յիշման աղօթից արժանի, եւ արդ է՝
ինչ զի զնոյն եղբ. նկարագրութիւն ի
մեկնողացն բանից եւ է՝ զի զստ ի նոցայն
միտս մերովս բանիւ յորժամ ընդարձա-
կալոյն ճառին են բանք եւ թէ այլ եւ այլ
տեղիս ցնդեալք ի մի իմն բերեալ ընդար-
ձակաղոյն բանին զուղելով փոքր ինչ եւ
ի մէնջ յաւելեալ անիոյթ եղելումն ի նո-
ցունց բանի, է՝ զորս յայլոց այլոց ի գիրս
յոտեալ եւ է՝ զորս եւ մերոց ներածու-
թեանց, որպէս զի ամենեքումք փառա-
ւորեսցի անկարօտն փառաց...» (10) քան-
զի ահաւասիկ տեսանեմ մեղ բացեալ ըդ-
գրուես: Եւ որ իցեն առաջին գրուներն»:

Դ. ք. 1. 11.

Քուն Մեկնութեան այն մասը, որ Ներ-
սէս Ծնորդալիին կը վերագրուի կը սկսի.
«Մեկնութիւնս ա. Աւետարանի (որ) ըստ
Մատթէոսի զլ. Ա.» «Գիրք Ծնորդեան...»

որդւոյ Արքանամու: Զի՞նչ խօսի աւետա-
րանիչս զՄիածնի Որդւոյ Աստուծոյ հան-
դերձեալ է ճառել եւ զանիւթ ի մէջ ընդ
զայր մի, որ յետ ըստում ժամանակաց
եղև եւ զու հանդարտ լեր եւ մի՞ զամե-
նայն խնդրեր...» (59) Զի Լիւիզ զամենայն
մարդարկան արդեամբք յիսկզբանէ ծը-
նըդեանն, մինչեւ ցՅարութիւնն ըստ ալ-
նրմ թէ ահաւասիկ Երանմբ յերուսաղէմ,
զի կատարեսցին դրեալքն զինչն»:

— 18. «... որպէս Յովսէփ այր անուա-
նեցաւ Մարիամու եւ ո՛չ էր, Նոյնպէս եւ
որդիք նորա յայլմէ կնոջէ՝ անուանեցան
Լեզբարք նորա ըստ կարծեաց ոմանց, ըսց
ո՛չ տիրապէս Լեզբարք...»:

— 36. «Սոյն այս հայրական ձայն՝ յա-
մօթ առնէ եւ զբաժանօղան մարդոյն յա-
տուածութենէն, որք յերկուս որոշելով
որդիւս, այլ զոր Աստուծոյ Հօրէ եւ այլ
զոր ի Մարիամայն առնէ ծնեալ, քանդի
ոչ սասց որ իմ զմա է որդի իմ է, այլ զա՛
է որդի իմ... Դարձեալ որդիութեանն
կոչմամբ, զընութեանն միաւորութիւնն
ցոյցանէ... զհամակամութիւնն նշանակէ
(սիրելիս ասել), զի ուր սէր է չիք բաժա-
նումն կամաց...»: — Ն. Ծնորհային մեկ-
նած է Մատթ. Ա. 1-6, 17. տ. տպագր.
Կ. Պոլսոյ 1825. էջ 1-106:

Բ. 1. 59.

Այս Մեկնութեան կը հետեւի Յիշատա-
կարանք. «Արդ յիշեցէ ի մաքրափալ ա-
յօթս ձեր ո՛վ ընթերցասէր հարբ եւ եղ-
արբք գրադիշեցի վարդան մեծ բարունա-
պետն հանդերձ համայն ընտանեօքն եւ
հոգեւոր հարբն իւրով Բաղիշեցի կաշա-
տուր վարդապետին...»:

Ե. ա. 2. 59.

Լրումն քերոյն համառոտ տեսութեամբ
ս. Աւետարանին որ ըստ Մատթէի հաւա-
քեալ նուստ վարդապետի ՅՕՀԱՆՆՈՒ
ՆԶՆԿԱՑԻՈՅ (Երզնկացւոյ) որ եւ ասի
ԾՈՐԾՈՐԵՑԻ. «Գերապատել եւ բարե-
հրոչակ Հայրն մեր ըստ հոգւոյ եւ եր-
կրորդ Լուսաւորիչն ս. Եկեղեցւոյ, ի
դարմէ եւ ի շնորհ ս. Գրիգորի փայլեալ
կորովածիւտ եւ համեղարան կաթողիկոսն
Հայոց Տ. Ներսէս կալեցեցի, աշխատեալ
վերլուծութեամբ ի սկիզբն ս. Աւետարա-
նիս զԵկեղեցիկ եւ հանճարեղ բանիւ եւ դա-
ղարեալ վարդապետութիւն նորա ի մուտս
վարդապետութեան Փրկչին յայսմ վայ-
րի, ո՛չ զիտեղով Լթէ ո՛ր աղագաւ եղեւ
խափանեալ, վասն որոյ յոյժ ի վարանս
մտեալ տապանալի, զի թէ նա ի խնը-

զրոյ եղբոր իւրոյ Գրիգորիսի վերադիտողի հայրապետական աթոռոյն զրեաց ըզմեկնութիւն, որպէս պատմի ի սկիզբն նախկրպութեան նորին և ինքն իսկ յետոյ յաջորդեաց զաթոռ կաթողիկոսութեան ամս է, ապա ընդէ՞ր եղև թերի մնացեալ աստուածային զործոյս այսորիկ զործանութիւն և յո՞ք հետաքրքիր եղեալ ի սոսոյզ պատճառէ հասմանն վրիպիցի, քանզի ոմանք զմահն ասացին խափանումն և այլք զհոգք վարդապետական աթոռոյն և կէսք թէ՛ զրեաց և չէ՛ ի միջի, իայլք սորա ինձ ո՞չ եղևն հաւանելի: Եւ թէ՛ պէտ ռմանք նախ քան զմեզ ձեռնարկեցին գրել ի վերայ շարագրութեանն ուրիմ, սակայն ո՞չ էր կարպաւոր որպէս սորոյն՝ այլ հատակոտրու արարեալ ըզրանս առաջին մեկնչաց, նաև զքնարանութիւն Աւետարանին արտաքս մերժեալ, ուստի ո՞չ զայլ զիւրաւ յիմացումն ընթացողացն: Յաղապս որոյ ևս նուաստս ի Քրիստոս և յետին որդիս սիօնի ապիկար ողիս Յօնաննէ եղկեցացիս սպասաւոր րանի, ընտելեալ ի յիճակ ս. առաքելոյն Թաղեղիս ի վանս Ծործորու կոչեցեալ ընդ հովանեաւ ս. Աստուածածնիս, այլ և ժողովեալ առ մեզ րանասր անձինք ի յուսումն կրթութեան աստուածաշունչ տառիս յսկութեան, յորոց յորդորմանէ և ի փափագի խնդրոյ եղեալ ի մտի առնել հուարումն մեկնութեան ս. Աւետարանին Մատթէի՝ լնլով զթերի նորին ըստ կարողութեան իմում չաճեալ և օլտեալ յառաջին սորոցն: Եւ է՛ զի ի ծագմանէ նշուլից շնորհաց վերասացեալ առնն Աստուծոյ, ի միտս մեր դիցուք տեսութիւնս պիտանացուս յանձնիւր յեղի խառնելով զնսնմատեանի րանիցս տղիզութիւն...: Վասն որոյ զաստուածաբան նթերցողս և զվարկոցսդ այսմ փորձատեսիլ և չընչին նուիրաց ընծայի՝ որ ի սուր եկեղեցի, վստահութեանս մերում ներօղս լինել և զսխալանս մեր որ աստ ի րաւոս և ի տեսութիւնս՝ հարազատ սիրով ուղղել...: Եւ արդ եղև զրութիւն սորա ի թիւ մարդկութեան Տ. մ. Յիսուսի Քրիստոսի ի ՌԳՃ և ԺԶ (1316), որոյ զօրութեամբն րուորն հարցցուք (կ. արկցուք) զրանէս... տացէ և մեղ կարողութիւն (Քրիստոս)... յկիր աւետարանական րանիցս հասանել՝ որ այժմ խօսի և ասէ»:

Երկնկացին կր սկսի իւր Մեկնութիւնը Ե, 18-էն. «Ամեն ամեն սսեմ եւայն...: Ճշմարտութեամբ հաստատութիւն աստուածային րանիցն նշանակէ չէ հասր անցանկ...»: — 63. «Իսկ Մարոս րաւ է դաւանութիւն... որպէս մէք յորժամ աստուածամբ

ծառայից և կամ վատթար արանց ստըգտանօք ասեմք՝ թէ՛ այդու ծօլա քեզ ասեմ...»:

— 83, 2, 12. «Յայսմ րանէ ամաչեսցէ նաւատիս, որ զմեծ և զանհամեմատ պարզեւս ապաշխարութեան շնորհիւ-բառնալ ի մարդկանէ, սսելով՝ թէ՛ ապաշխարութիւնն նախ քան զմկրտութիւն է ընդունելի, իսկ յետ մկրտութեան ո՞չ...»:

— 118. Թ. 15. «Եւ եղև յերկուց կատարեալ յէութեանց՝ մի կատարեալ անձնաւորութիւն, նոր խառնամբ և անշփոթ միութեամբ...»: — 125. Ժ. 1. «Նախ զգպրութեանն տայ աստիճան ի խառնութիւն ունել այսոց և բառնալոյ ցաւոց, իսկ յետ Յարութեանն ձեռնադրէ ի սարկաւադութիւն և ի Պէնտեկոստէին ի պատրիարքութիւն...»: — 126. «Իսկ Բարդուղիմէոս՝ որ թարգմանի զարմ սոսոյզ Մատուծոյ՝ կամ որդի կախողի զլուր կամ որդի կախեալ զիս, ի ցեղէն խաղաղայ յԱղաւթի զեղջէ, քարոզեաց զաւետարանն Մատթէոսի հնդկաց և պարթեւաց և եկեալ ի հայկ խաչեցաւ ի Սամատրակ արքայէ և հանաւ մորթ նորա և թաղեցաւ յՈւրբանոս քաղաք յՈլոսոս. ամսոյ 24...: (127) Թմաւս՝ որ ասի երկուորեակ կամ անհաս խորութիւն ի ցեղէն Յուդայ, քարոզեաց պարթեւաց և Մարաց և պարսից և հնդկաց և կատարի ի Բալիմիդես քաղաքի ի Մշղեհէ արքայէ, ալտէիւ խոցեալ ի Դեկտ. ամսոյ ԻԱ, և բերաւ նըշխարն ի հայս: Իսկ Մատթէոս աւետարանիչ որ ասի երգ կեմաց...: Յակոբոս Ալփեայ... մէք ստուգեցաք ի բազմաց զաս որդի զոյ Ալփեոսի եղբայր Յուդայ Թաղեղոսի և Սիմօնի և Սիմէի՝ զոր ոմանք Յակոբ փոքրիկ ասեն և է սա եղբայր Տեառն կոչեալ... ոմանք որդիք ասեն ըզսոսա Յովսեփայ, որ Աստուածահայրն անուանեցաւ, իայլ յո՞ք ստեն, զի ո՞չ զըտանեմք ի զիրս որդի Յովսեփայ կոչեալ... Յովսեփ կուսան զորով կուսին խօսնայր անուանեցաւ... և սա առաջին եպիսկոպոս կարդեցաւ յերուսաղէմ... զոր ոմանք ի թիւ երկուսասանիցն ցսա ո՞չ դասեն, ո՞չ գիտելով թէ՛ երեքին եղբարքն տեառն յերկուսասանն կարդեցան... իսկ Ղեքեոս, որ անուանեցաւ Թաղեղոս եղբայր է սա Յակոբայ Ալփեայ՝ զոր Ղուկաս Յուդայ Յակոբեան անուանէ... (չ)սա Մարկոս Ղեքեոս Թաղեղոս անուանէ, զի ըստ րադում արդեանցն հաւ և զձայն կոչմանցն և կոչի Յուդայ որ է խոստովանութիւն հաստատոյ... և Թաղեղոս որ է ընկալ զիշխան կամ շնորհաց առատութիւն կամ ըստ լատին րառին քա մեծ և ղէս

աստուած ա. մեծ աստուծոյն որդեգրեալ :
 Իսկ Ղեբէտս ասի սիրտ եւ հոգի, որ է պա-
 հող սրտի հողւոյն հողւոյն շնորհօք... եւ
 գրեաց (Թաղէս) զթուխտն կաթողիկէ-
 ից՝ որ յիւր անուն (Յուզայ) եւ քարո-
 դեաց ի Միջագետս եւ ի հայս եւ բշկեաց
 զԱրգար թաղաւոր Հայոց եւ Ասորոց եւ
 յուսաւորեաց զլեառն Կորթ(դ)ուած(ց)
 բազում հրաշիւք եւ եկեալ առ Սափու-
 տրուկ արքայ Հայոց զգոստոր թաղաւո-
 րին զսուրբն Սանդուխտ Հարսնացոյց
 Քրիստոսի եւ ի նմանէ կատարեցաւ յԱր-
 տագ զաւատի ի Շաւարշան քաղաքի ի
 Հոկոտ. ամսոյ 23. եւ եղաւ ի նմին տեղ-
 ւոջ՝ ուր կատարեցաւ ի վիժամիջի միոջ
 հրաշիւք եւ յետոյ յայտնեցաւ Կիրակոսի
 միոյ ճշնաւորի եւ շինեցաւ եկեղեցի յա-
 նուն նորա եւ կոչի այժմ Թաղէս առա-
 քեալ...» : — 199. ԺՁ. 18. «... զոր օ-
 րինակ Հայր իմ ետ քեզ ճանաչել զիս
 (զո՞ւ ես վէժ եւայցն), նոյնպէս եւ ես
 զքեզ զնեմ վէժ հաւատոյ ի քէն առնելով
 զսկիզբն, զի ո՛չ ասէ թէ առնեմ, այլ զու-
 ես վէժ հաւատոյ, այլ թէ զու ես վէժ եւ
 երկրորդ ի վերայ այդր դաւանութեան
 հաւատոյ՝ զոր զու դաւանեցիր շինեցից
 զեկեղեցի իմ որ է կրկին (նիւթական «ի
 քարանց եւի փայտից շինեալն» եւ հոգե-
 ւոր համայնք «ի հաւատոց միաբանութենէ
 շինեալ ժողովուրդք») եւ երրորդ զհաւա-
 տրն դայն ո՛չ խախտել կարասցին զժողո-
 ցն դրունք, որք են փորձութիւնք...» : —
 225. ԺԸ. 21. «ե (5) տերունական տօնքն
 որք ժողովիմք յանուն նորա ի պատիւ նը-
 մին Բ Ծնունդն եւ Մկրտութիւնն եւ Գ
 չարչարանքն հանդերձ թաղմամբն եւ Յա-
 րութիւնն եւ Համբարձումն...» : — 249.
 Ի. 19 «Բայց մէք դտաք ասորի բարբառ՝
 զի տիմեն կոյր լսի, իսկ բար տիմեն որդի
 կուրի...» : — 252. ԻԱ, 1. «... Բեթքազէ
 թարգմանի տուն ծնօտի... Բեթանիայ ա-
 սի տուն սգոյ...» : — 326. ԻԶ, 26. «...
 էառ ի ձեռն Յիսուս զհաց բաղարջ... :
 (327) Զխա՞րդ պարտ է զխորհուրդն կա-

տարել եւ կամ բանի իրօք յայտ առնէ՞ թէ
 4 իրս պիտոյ է... նախ՝ սեղանի զի տէրն ի
 սեղանոյն էառ եւ ո՛չ սոսկ սեղան այլ խաչ
 օրհնեալ եւ ապա (2) հաց ի ցորենոյ կաղ-
 մեալք բաղարջ եւ զինի եւ Գ. զի քահա-
 նայ իցէ... կամք սրտի յորոյ սիրայիր
 բաղմանաց բղխի (Զ. բղխէ) օրհնութեանն
 րան, որով ինի հացն եւ զինին մարմինն
 արիւն Որդւոյն Աստուծոյ...» : — 328. ԻԶ.
 28. «Դարձեալ այսու գկպողիմարն ամա-
 չեցուցանէ, որ ասաց մարմին միայն առ-
 նուլ բանի... (տուն 29. էջ 329) : Եւ Լը-
 կրորդ զի զմիւս Հերձուածն արտաքս իւր-
 լեսցէ, զի են ոմանք՝ որ ի ս. խորհուրդն
 Դուր ի կիր արկանեն, այսինքն որք փո-
 խանակ գինւոյ ջրով պատարարկեն, որք են
 Որիաւ (ս. Զ.) նոսք, քանզի ասէին զՅի-
 սուս մարդ սոսկ...» :

— Տ. Կ. Պոլիս տպ. 1825. էջ 167-625 :
 Մեկնութիւնս թէ եւ աղբիւրներ չի յիշա-
 տակեր, բայց ինչպէս յառաջարանէն կ'ը-
 րեւի կ'օգտուի նաեւ այլ գրութիւններէ :
 Բառերու մեկնութիւններ, առաքելոց մա-
 սին ծանօթութիւններ, խորհուրդներու
 նկատմամբ հետաքրքրական կէտեր ունի
 հեղինակս : Լեզուի մասին վերոյիշեալ
 հատուածները զազափար կու տան :

ա. 1. 327.

Փառք... որ Լտ կարողութիւն յուսա-
 հոյի Յովիմանէս վարդապետին զաղա-
 փարկ զսուրբ զիրքս ի մերս Թուոյ ՌՄԽէ
 (1798) ընդ հովանեաւ ս. եկեղեցւոյն Աս-
 տուածածինի որ ի քաղաքն Պրուսայ, յա-
 ումնորդութեան Տ. Պօղոսի արքեպիսկո-
 պոսի կենարացւոյ, առ որում վարձեալ
 վերոյիշեալ զանդուցեալ րարունին, էառ
 դաստիճան վարդապետութեան եւ... չըւ-
 ւաց ի կենցաղոյս յերիտասարդական տիս
 ... եւ քանզի չէհաս յաւարտ դրութեան
 սոյն տառիս, զմնացուածն յետոյ լրացու-
 ցեալ յորինակէն եղաք զյիշատակ նորին
 աստ... :

165

ԹԻԻԻ 165.
 ԱՆՈՒԻՆ Գիւրգ վաստակոց եւ Բառարան
 վաստակոց գրքին.
 ՆԻԻԹ Սովորական քաղաք.
 ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.
 ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ ԳԵՂ չէ.
 ՄԱԳ-ՊԱԶՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 61-63. 85-6.
 ՄԵՄՈՒԹԻԻՆ. 17,3×11,5×1,3.
 ԴՐՈՒԹԻՆ Միասին. 14,5×8,5.
 ԹՈՒՂԹԻ 86.
 ՏՈՂԳ 32.
 ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ՍԵ մեղանով.
 ԳԻՐ Նոր նոսրգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք շեղագրի.
 ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.
 ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԴ ԹՂ.
 ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
 ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
 ԳՐԻԶ
 ՍՏԱՅՈՂ.
 ԿԱԶՄՈՂ
 ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԸ դար).

ՏԵՂԻ
 ՄԱՂԿՈՂ
 ԿՆԻՔ ԹՂ. 84ք. Բ. Մ. Պոդոս վարդապետ.
 1244. 86ք. Թովմա վարդապետ. 1217.
 ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
 ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Ընծայեալ Արմաշի վան-
 քին 1897-ին Գիրէճնեան ընտանիքէն
 Տ. Բաբգէն Վ. Ի յարդարանօք.
 ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1.1ա.

Յաղագս գիւղօրէից եւ տէրանց իւր-
 հանց խրատօք. *Գլուխ առաջին «Աստանօր
 ալման համարեցաք զառաջիկայիցն զեր-
 կարանու թեանցն զանց առնել եւ համա-
 ոտարար զպիտանացուն ժողովել աստ և
 յիշումն առնել և համաոտարար զպի-
 տանացուն ժողովել աստ և յիշումն առ-
 նել զառաջատեալ աստիճանն զարս ի
 յառաջին զաւին անուանեցան, եւս առա-
 ւել զայն որ պիտանացու է զեղջին...»:*
 — Գիրքս բաժնուած է 297 հատուած-
 ներու, և կը պարունակէ գիւղատնտե-
 սութեան ամէն ճիւղերուն վերաբերեալ
 զործնական խրատներ 1ա-60ք. պարզ
 զարարախառն լեզուով գրուած. — 0ք.
 225-րդ հատուած, 38ք. «Վասն ծառի որ
 պատճառանօք իմն կեղեւն զանի զեղն այս
 է առ ձիւթ և խալժոյն և աշնով օծնէ
 (աշնով) և ոգո ընդ իրար, մըջիմն այլ
 չմերձենայ և փրկի»: — 200 հ. 33ա.
 «Վասն որ պահես զբացախն, որ ո՛չ հօտի
 և ո՛չ կտրի կամ որդնի առ ալուստ տե-
 բու, կապոց արաւ և կախէ ընդ կար(ա)»-

սին բերանքն ի վայր հայնց (հէնց. ոռ-
 սահայոց) որ չ'հասնի ի քացախն, նա
 զինք անխորճ պահէ»:

Բ. ք. 1. 64ա-84ք.

Բառարան վաստակոց գրքին. *կր սկսի.
 «1) Ազո — Երբն թարախն ասէ, իրի իմիք
 եփելն ի քաց յերեսն և յանէ չիւրային և
 թէմսի և թէ այլ իրաց որ յեփելն յերեսն
 ելանէ իրր քէֆ և ալյոն: 2) աղ զար տե՛ս
 աթխար. 3) Աղբուզան ծաղիկ է. 4) Աթ-
 խար աղխար, որ է օթխար կամ իթխիւր
 վաղամեռուկն է մեկէն ալյոյի ինքն խէժ
 է և ալյոն»: — Այս գիւղատնտեսական բա-
 ռարանը խիստ հետաքրքրական է իւր պա-
 րունակած կարգ մը նոր բառերուն հա-
 մար: — Կը վերջանայ «Փութինէ բառն
 պարսից, իրր ֆութինէճ, որ ի մէջ հա-
 յերէն բժշկարանացն փութանջ զրեալ է
 (= վայրի տաղճ. եապան մանէսի): —
 70ք. «Խարժին կամ խաւք, ուշկուն,
 քութին բոկվաղ, ասորիք զմորվան միւր-
 ցէ, Երկուք՝ բայս (կ. բոյս) մի է որպէս
 պրասայ»:*

166

ԹԻՒԻ 166.
 ԱՆՈՒՆ ՄԵԿՆՈՒՔԻՆ Դանիէլի (վարդա-
 նայ), ՄԵԿՆՈՒՔԻՆ «Հայր մեր»ի.
 ՆԻՒԹ ԹՈՒՂՔ.
 ԿԱԶՄ Մաղկաբանդակներով կաշեկազմ.
 խաչելութեան դրոշմ մէջտեղ.
 ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ԳԵՂ ԶԷ. խոնարհութեան քիչ
 մը ազդուած է.
 ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
 ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1-3. 4ք. 64.
 ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ. 22×17,5×11,5.
 ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միախառն. 16×11,5.
 ԹՈՒՂԹՔ 64.
 ՏՈՂՔ 23.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԿ Կարմիր մեյլանով.
 ԳԻՐ Հին շեղագիր.
 ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Երկարագիր եւ մեծա-
 տառք շեղագրի.
 ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.
 ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԴ ԹՂ.
 ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
 ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.
 ԳՐԻԶ
 ՍՏԱՅՈՂ.
 ԿԱԶՄՈՂ
 ԺԱՄԱՆԱԿ 1782. Յուլիս 25.
 ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս (?).
 ՄԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔԻ ԹՂ. 4բ. Յուլիաննէս վարդապետ. 1255 (1806). 5բ. 38բ. 60բ. Պօղոս վարդապետ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. Յիշատակարան հեղինակի 45ա.

Ա. ա. 1. 4ա.

Մեկնութիւն համառօտ Դանիէլի մարգարէի, գոր հոգեպայծառ եւ իմաստախոհ վԱՐԳԱՊԵՏԻՆ՝ վԱՐԳԱՆԱՅ շարագրեալէ, ի հոգեկիր մեկնողացն ձայնից եփՐԵՄԻ, ՀԻՊՈԴԻՏԱՅ, ՍՏԵՓԱՆՆՈՍԻ ՍԻՒՆԵՑ-ԻՈՅ, ի խնդրոյ ուսումնասէր մանկացն առ ի դիրքահաս լինել ընթերցողաց. «Մերձաւորք մեր եւ եղբարք եւ որդիք յօժարեցին զճնտարութիւնս մերձ տանել մերձաւորաց Հոգւոյն Աստուծոյ...: Վասն որոյ եղբարք որք ընդ մեզ են կամեցան վաստակել զմեծ մեծ յուսով ի րազձայրին ամենասուրբ Հոգւոյն եւ ի ցանկայրին Հոգեպետ զուարթնոցն յարդարեւ ի մեծն Դանիէլյ առաջնորդ ունելով եւ ճրագ ճանապարհի աստուածընկալ Լուսաւորիչըն յայսմ մատենի, զգրեանչի կասորին եփորեմ եւ զՀիլյադիտայ զՀոսմայ Հայրապետն եւ զարդու զաւակն Հայաստանեայցրս եկեղեցւոյ զպսակեայն Ստեփաննոս Սիւնեաց, առնթրեմ միմեանց ղենկ զատու եւ զանոց զտեալ րանս նոցա չառնելով վաստակ զուսումնասէրան որք դան զճնտ մեր...»: Յառաջարան:

բ. 5ա.

Մեկնութիւն Դանիէլի Մարգարէի. «Դանիէլ ի նոցանէ է, զորս ո՛չ արժէ աշխարհ ըստ Պօղոսի ասիցն, որ Քրիստոսին խօսէր...»: Բուն Մեկնութիւնը կը սկսի. 5բ. «Եղեւ այր մի ի Բաբելոն եւ զանունն առն եւ զկնոջն զմոռացն զարդարութենէ: Զի յայտ արասցէ թէ...» (Հմտ. Հայ. Թարգմանութեան հետ, որ բոլորովին կը տարբերի. Դան. Ա. 1): Բ-րդ տեսչեան մեկնութիւնը տ. 8բ. երրորդինը 10բ. եւ այլն եւ կը մեկնէ այսպէս մինչեւ 14-րդ դիւտուն վերջը, բայց ոչ համար առ համար, տուն առ տուն, այլ Դանիէլի զբլուրներու իմաստն տալով միայն եւ լուսանցքի մէջ յաճախ նշանակելով այն աղբիւրները, որոնցմէ իր մեկնութիւնը քաղած է: — 45ա. Կը վերջացնէ «... եւ մեք օրհնեացուք յաւիտեանս յաւիտենից, զի հասաք տեղիս որ ասէ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Նուէր Պօղոս վարդապետէն Արմաշի վանքին (5բ. ստ. լուս.).

ԲՈՎԱՆՏԱԿԱՅԻՆԻԹԻՒՆ ԹՂ.

ա. 1. 45ա.

Յիշատակարան հեղինակին.

«Կատարեցաւ մարգարէութիւնն»: Նոյն էջի վրայ հեղինակը կ'ըսէ վերջաբանին մէջ. «Եւ ինձ իսկ անարժանիս եղեւ րազձայրի փոքր ինչ վաստակել ի բանս նորա զարրոյն խօսս, վասն զորոց նորա զնել առ իրեարս, յորոց շատ մնացեալ լինի ի յորով Հոգւոց իմոց եւ ցնորից եւ զոր չէին առեալ ի մեկնութիւն, յայնց բանից ղնէաք յուժմունս եւ շատս թոյաք, վասն ճանճարանալոյ զրեարանն չլրելով...: (45բ) Այլ եւ եղբարքն որ ընդ մեզ շատ հարկեցին զմեզ եւ աճեցուցին զյոյան որ առ Քրիստոս եւ ի Դանիէլ, որ զնոյն աստուածարանեաց եւ կանխաւ զուշակեաց, կրելով զնա յանարարտ ոգւոյն եւ սկսաւք ի ԷձժԶ (1267) թվին ի ... վերապին եւ կատարեցաւ ԷձժԷ (1268), առաջի ս. եւ փառաւոր նահատակիս ի սուրբն Ստեփաննոս, ի ս. ուխտս աղջոց վանիցս, յառաջնորդութեան երկամիայնի, զովկիս ասպլնջականի եւ զովկիս եղբարց...»:

== 3. Թաւելուած. Ներդէս Լամբրոնացւոյ Մեկնութիւն ԺԲ. մարգարէից զբրին. տղ. Կ. Պօլիս 1825, էջ 242-8:

Բ. ա. 2. 46ա.

Մեկնութիւն Հայր մերի. «Հայր մեր որ յերկինս եւ. զիա՞րդ վաղվադակի զարթուցանէ զյոսօպն եւ զրեւս իսկ երախտիսն յիշեցուցանէ ի սկզբան ապօթիցն, զի որ հայրն կոչիցէ... (57ա) տէրդ զծառայս եւ ընդ փառք աշխմ եւ առ յապալս, ամէն»: — Հայր մերի այս մեկնութիւնը քաղուած է Յովնան Ոսկեբերդունէն եւ Ներսէս Լամբրոնացիէն, փոխ առ փոխ իւրաքանչիւրէն առանձին քաղելով: Ներսէս Լամբրոնացիինը կը սկսիւ հայր մեր՝ որ յերկինս եւ. Որ հայր դաւանէ, զինքն ի ներքոյ որդիութեան ասճմանին զբաւէ եւ այլն»: — 49բ. Հոս իւր օրինակ կը բերուի Ներսէս Լամբրոնացիէն քանի մը չինականներու արքունի պալատ երթալով չուարիլը թէ ի՞նչպէս թապաւորին

պիտի ներկայանան, ապա արքայորդիին իբր պարզ գինուար անոնց հանդիպիլը եւ սովորեցնելը. «Ես ուսուցանեմ ձեզ յորժամ մտէք առաջի արքայի երկիրպագէք վաղ-վաղակի եւ ասացէք ցնա տո՛ւր մեզ զպատիւ սինկղիտոսացն, որք առաջին են ի պալատ քո...»:

Գ. Գ. 1. 57ա.

Վարդանայ ս. վարդապետի ասացեալ.

«Հայր մեր որ յերկինս է. Յէսս եղանակացս զոր արար Աստուած խոտան եւ անպիտան ինչ ոչ զոյ, զոր ի յառնելն Աստուծոյ... (63բ) որով արժանի արասցես զմանկունս եկեղեցւոյ, այժմ եւ յաւիտեանս. ամէն»։ = Վարդան «Հայր մեր»ը կը մեկնէ նախադասութիւն առ նախադասութիւն։ Այս մեկնութեան վերջը զրուած է տեղը «Ս. Գ. Կ. 1782»։

167

ԹԻԻ 167.

ԱՆՈՒՆ Մեկնութիւն Հնգեմատեանի Ծընընդոց, Ելից, Ղեւտացւոց, Թուոց, Բ. օրինաց (Վարդանայ).

ՆԻԻԹ Տաղեալ բարակ քուղբ.

ԿԱԶՄ Ոսկեցոյն ծաղկաբանդակներով,
կարմիր կաշեկազմ.

ՀԱՆԿԱՄԱՆՆԻ ԳԵՇ ԶԵ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-ե. էջ 6, 313-8.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 22,7×16,2×2,5.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Միասուն. 17,5×10,2.

ԹՈՒՂԹ 159.

ՏՈՂԹ 33.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ՍԵւ մեկանով.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ Մեծատառք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻԲ Էջ 6, 304. Յովհաննէս վարդապետ.

1255 (1806). 160, 288. Պօղոս վար-

դապետ. 1784.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆԻ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆ

Ա. ա. 1. էջ 1.

Բան առ ԳՐԻԳՈՐ եւ Համագասպ Վարդապետաց(սն) առ խնդրօգն մատենիս ի Վարդանայ վարդապետէ. «Բարք է րեսուորեալ առ մարդն ի բնութեանս մերում երևեալ, զի արորժին զառնուն քան ըզտայն... յայսպիսի յոյս եւ ի կարիս խոնարհեալ տամք զմեզ ի հրամանս ձեր՝ յանձին ունելով զհնազանդութիւն ըստ կարի...»:

էջ 2:

Յառաջարանութիւն արարեալ Վարդանայ վարդապետի ոսկս արարածոց մեկնութեան. «Հաւատարիմն զանձուցն Աստուծոյ եւ մեծ հաղարապետն երրորդ երկինց, արժանաւորն եւ անհաս խորոցն րանային Պօղոս զոչէ մեծաձայն... (3) Ոմանք զերկին պաշտեցին եւ Կոռնոս կո-

չեցին, եւ կէսք զհուր եւ Հեփեստոն(ս) անուանեցին, այլք զօդ եւ Ատրիս ասացին, ոմանք զջուր եւ Պիսիտոն յորջորջեցին, կէսք զերկիր եւ Դիմիտր կարդացին, յոյնք զարեկակն եւ զյուսին միայն տասցին աստուած եւ Վախագ(ն) եւ Արտեմիս կոչեցին... (5) յգ. որոյ ասէ հողեւարժ լեզուաւ մեծն Մովսէս»:

Բ. էջ 7.

Կր սկսի բուն Մեկնութիւնը. «Ի սկզբանէ արար Աստուած զերկինս, բազմադիմի յօի անուն սկզբանդ՝ է արարչական՝ որպէս Աստուած աշխարհի եւ շինիչ տան եւ է պատճառական, որպէս Հայր Որդւոյ եւ Հոգւոյն եւ է՝ տեսական որպէս տեսակ մարդոյ եւ ձիւոյ... (158) եւ այսու հաւատով կատարի եւ տապանաւ զնի յեղիստոս եւ Քրիստոսի մարդասիրին փ. յ. ա.»:

Վարդան քաղած է այս մեկնութիւնն—
 րը մեծ մասամբ պանդան կենդեցական
 Հայերէն, որոնցմէ ոմանք յականէ ան-
 ուտնէ կը յիշուին լուսանցքի մէջ և ալբ
 միմիայն «այլուտ» բառով կը նշանակե-
 ուին. ալսպէս ա՛. և յաջորդ պիտոյ մեկ-
 նութեան մէջ հեղինակը կ'օգտուի հետեւե-
 լայ Հայերէն. էջ 7. «Բարսեղ. է՝ և նա-
 խողորմական, որպէս սիրտ կենդանոյ
 նախ զոյանայ և հիմն տան և ողնափայտ
 նախ, է՝ և լանական և որինաղբական,
 որպէս սկիզբն իմաստութեան երկիւղ
 տեսն. . . : — Յովիան (Ոսկեր.)՝ նախ
 զսկիզբն ցուցանէ եղևոցս, զի մի կար-
 ծեցուք եթէ անսկիզբն իցեն և ապա
 դարն թէ՛ Աստուած արարիչ նոցա և չեն
 ինքնակայք ըստ կարծեացն յունաց, որք
 հայեցան անկարգ բերմունս տարերացդ
 ժամանակաւ . . . : — Եղիշէ . . . է՝ Աստուած
 և յամենայնի բաւական, զանիթն նի-
 թացոյց և զանէն զոյացոյց, ըսն զոյով
 ձայնի և զամենայն ինչ արար . . . : — Ստե-
 փաննոս. 2. Ակիւղաս ի զլուխ արար Աս-
 տուած զերկինս, Սիմաֆոս ի զլուխ հաս-
 տատեաց Աստուած զերկինս և զերկիր,
 Թէոդոլոսն ի սկզբանն և ի զլուխ արար
 Աստուած զերկինս և զերկիր, ցուցանեն
 թարգմանիչք թէ ի զլուխ ժամանակաց
 և զի անհատ մասին վայրկեան եղև և
 հաստատեցաւ ամենայն ինչ . . . : — ալլ.
 Ասորոց թարգմանն ասէ ի սկզբան արար
 Աստուած զլուսինն երկին և զլուսինն
 երկիր, որք են թեթեւ և ծանունք . . . :
 — 10 Եփրեմ. Իսկ եթէ զինչ պատճառք
 իցեն երթեւեկի հողոյն ի վերայ ջրոյն,
 զի կենդանական զօրութիւնս զիցէ ի րը-
 նութիւն ջրոյն և ի բնութիւնս երկրի որ
 կայ ի ներքոյ նորս ի լիւղ իբրեւ զհաւ ի
 վերայ լուսնոյ նստել առ զլուսն զթոյն
 քննութեան թիւ զմուսն և շարժումն
 խլորումն արկանէ ձուս, նոյնպէս և ամե-
 նասուրը Հոգին . . . : — 11. Գրիգոր Աստ-
 ուածաբան. նախ դարարն զնելով ի ցոյցս
 զործոցն և ապա զասացն զանախատն
 յոյստ առնելով, և վայելչը իսկ մեծի
 լուսոյ արարչութեան ի լուսոյ անտի ան-
 տի առնել սկիզբն . . . : — 14. Յով մշտա-
 յաթ երկնին բնութեան զնդաձեւ իմաստ-
 նալործ ձեւութեան ըստ բարձրութեան և
 խորութեան լայնացեալ անհասիւք խա-
 րսիսեալ յոչնչէ կառուցեալ . . . : — 29.
 Լուսաւորիչ. Դարձեալ անմահ անտեղի
 մարդակերպ երեւեալ ստեղծ զնա ի զո-
 յութիւն իւր՝ քանզի զղենոյ չը զրնու-
 թիւնս ի յրման ժամանակի . . . : — 32.
 Դաւիթ անյաղք փիլիսոփայ. Ըստ ումեմ
 իմաստնոյ ասացելոյն թէ՛ յետ առնելոյն

Աստուծոյ զերկին և զերկիր, հրատարա-
 կէր առ իմանալի զօրսն երկնից եթէ՛ այլ
 եւս երեք սեռք մահականացուք . . . : — Փի-
 լոն. զծննդական և զկատարեալ թիւն առ-
 նու ի կիր Արարիչն զվեցն՝ որ զայլ է իւ-
 բով մասամբն, երիւք և երկիրք և միով
 լինեալն ունիլ զրոյր մասունս թուակա-
 նին . . . : — (36) Եւ նորս (Այեթաւոր և
 բնկերակից իւր) պատմեցին եթէ ըսան
 օրեայ է զնայն և զառնայն մեր և յայտ
 է զի սահման զրախտին էր և հաւք հրեչ-
 տակք էին որպէս և ասէ ս. Թովմաս պատ-
 մագիրն . . . : — 38. Աշխարհացոյց, փխտն
 զետ երանէ յարեւելից հիւսիսոյ և զայ
 ի հարաւակողմ հնդկաց և մտանէ ի մեծ
 ծովն որ հնդկէք Գանգէս կոչեն . . . : —
 Տիգրիս՝ որ է Դիլլար երանէ ի Դ Հայոց ի
 Հաշտէն գետակէ և ի զեղջէ Ոլորայ ի յե-
 րանցն Կորթուաց հատանէ զասորիս և ըզ-
 Միջագետս . . . : Իսկ Եփրատ երանէ ի Կար-
 մոյ և ի Տարսուց և իջանէ ի Դ Հայոց ան-
 ցաւ ընդ Ասորեստան խառնի ի Դիլլաթ
 և անցանէ ի ծովն ասացեալ պարսկական:
 — 39. Մատթէոս(ի) (Աւետարան) . . .
 զրեցաւ նոցա (Երբայեցոյց) ի լիւղ եր-
 րայեցի, յետ է ամի վերացման տեառն
 յերկինս, — Մարկոսի աւետարանն . . .
 զրեցաւ զինի հնդկաստան ամի շարչա-
 րանաց տեառն յալտի լեզուաւ (Դուստ 25
 կամ 40 տարի և Յովհաննէս 70 տարի
 Տիրոջ շարչարանքէն կամ Յարութենէն
 ետքը զրեցին. առաջինը Դամասկոս, եր-
 կրորդը Մեփիստոս կամ Պատմոս, էջ 40): —
 41. Վարդան. Գուշակումն է այս իջման
 Բանին ի Հօրն զթութենէն ի յրման աւուրց
 և առնուր զմարդն կատարեալ և զնիլ դիւս
 սուրբ խորհրդով յեկեղեցւոյ զրախտին . . . :
 Առաքել. Ուստի ա՛ս արկանէ տղայոց ըզ-
 մահուն կոչումն նոր յիշատակ և քըս-
 տումնելի՛ զոր ոչ զիտէին անփորձ դո-
 ւով . . . : — 43. Եղիշէ. Զի ո՛չ անդէպ ինչ
 կոչէր այլ զյարմարն և զնմանն, որպէս
 առիւծ յառնելոյն, եղն ի հեղուքեմէն,
 շուկն ի շողոքորթելոյն, կատուն ի տա-
 նում կալոյն, խոզն ի խոզութենէն և այլ-
 քնն այսպիսիք . . . : — 55. Աթանաս. Ա-
 սեն թէ ի հետանայ Ազամայ ի զրախտն
 բարձաւ պահապանն և ասեն չէր կենդա-
 նի պատահական թերթի այլ ձեւով մի-
 այն . . . : — 56. Վաճախան. Բայց ասեն
 զարձեալ թէ՛ զանունն կոչեաց մայր ա-
 մենայն կենդանեաց զի առանց անուան
 ընդ մեռեալս համարին ամենայն կենդա-
 նիք և անուամբն ծնանի ի միտս մարդ-
 կան՝ թէ կեանք է մայր ամենայն կենդա-
 նեաց . . . : — 63. Միխայել. Այլք ասեն ի
 ամանէ վարժեալ որդիք սորս (Ենտուոյն)

րինակ եւ ստուերադրութիւն կատարման րաշանայութեան...: — Դիռն(իսէոս)․ Քանդի րաշանայութեան կարգ է սրբապան հանձար եւ ներդրածութիւն, միջոց մեծութեան Աստուծոյ եւ խոնարհութեան մարդկան...: — 225․ Դրիգոր Աստուածաբան․ Իսկ Խարայել այնու վարժեալ յԵղիպտոս թոյլ ետ զղոհն ինքեան նուիրել ի կողմն ի րաջ տանելով զոհիցն ներեաց...: — Կիրեղ․ Դարձեալ այս պատարալ առ զուրն աստուածութեան, իսկ մերն պատարալ ի ներքին կողմն վարպուրին...: (243) Եւ ի նմանէ բեւեռք սիրոյ ս․ Եկեղեցոյ եւ ակնկալութիւն Հօր եւ իւրոցն․ ամէն»:

— Տես Տաշեան ցուց․ Թիւ 229, 3․ Հոս կը յիշուին նաեւ Ապողիմար, Սեւրոս, Եփրեմ:

Դ․ Ե․ 1․ 243․

Թիւքն Է․ «Ի չորից եղեալքս եւ հրաբիրեալքս ի նոյն եւ ի նմանէ կոչեցեալքս յարարչական րանէն ի կեանս եւ յանմահութիւն հասեալքս, ի չորրորդս մատեան... (260) Այս են պատուիրանք եւ իրաւունք եւ զատաստանք եւ Քրիստոսի Աստուծոյ փ․ յ․ յ․ ա․»:

— Տես Տաշեան ցուց․ Թիւ 229, 4․ Հոս կը յիշուին զեռ Եփրեմ եւ Դրիգոր Աստուածաբան, մերիներն մէջ այդ ալ կը պակսի:

Ե․ Գ․ 1․ 261․

Երկրորդ Որէնք․ Թեօք արարչական եւ անճառելի խնամօք ամենասուրբ Հոգւոյն եկեղեցոյն ի տեսութիւն հինգերորդ Մովսիսական մատենին եւ կատարեալ զօրութեամբ աստուածութեան նորա... (304)

ձեօք հանդերձ փառաբերեսցուք զնա հարր եւ հոգւով յ․ ա․»:

— Տես Տաշեան ցուց․ Թիւ 229․ 5․ կը յիշուին Մաքսիմոս, եւ Եփրեմ:

Այս հատուածին կը հետեւի հեղինակէն գրուած հետեւեալ յիշատակարանը․

ա․ 1․ 304․

Ի թուականութեանս 2Ժ (1261) եղեւ սկիզբն եւ կատարումն համառօտ վերլուծութեան արարչապատում Մովսիսական մատենին, ի խնդրոյ արհիական Տեառն Համադասպեա եւ վարդապետին Գրիգորի փակակալին ս․ ուխտին Սանահին՝ սատարութեամբ անարժան ծառայի չորիստունէից վարդանայ:

— էջ 305–312․ Յանկ յաւելուածական նախադասութեանց:

— Վարդանի անունը կրող այս Մեկնութիւնը զեռ տպուած չէ: Ասկից քաղած է սակայն Գրիգոր Վ․ իր «Համառօտ մեկնութիւնը արարածոց եւ Ելիցքը, ինչպէս նաեւ Յովեան Երզնկացիին իր խրատ կանոնականը: Վարդանի այս Մեկնութիւնը եղած է աղբիւր «Պատմառք աւուրց արարչութեան» զործին․ տ․ Տաշեան ցուց․ էջ 1155: — Առանձին ուշագրութեան արժանի է Վարդանի Ակիլղասին (*Աκίλλας) Սիւմմաքոսին եւ Թէոդոտիոնին ծանօթ ըլլալը: Յայտնի է որ Ակիլղաս Ատրիանոսի օրով հաւանականաբար 130–ին կրրկին թարգմանեց ս․ Գիրքը յունարէնի․ ինչպէս Սիւմմաքոս եւ Թէոդոտիոն նոյնը ըրին Բ–րդ դարուն մէջ: Ակիլղասինը բաւոյցի է եւ զերազանց Թէոդոտիոնինէն: Սիւմմաքոսինը (որ էրիոնիդ դարձաւ) աւելի լաւ է եւ Որիդինէսի վեցսիւնականի մէջ հատուածներ աւանդուած են մեկ անկից:

168

Թիւ 168․

ԱնՈՒՆ Ժողովածոյ (ի խորհուրդ Յովնանու մարգարէին — Անանիա Հայոց Վ․ի, յունարէնէ քարգմանուած գրքութիւն մը եւայլն)․

Նիիթ Սովորական քուրթ․

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ․

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ Աղտոտ, քայց ընթեռնի․

ՄԱԳ՝ ՊԱՆԳ՝

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ․ ա–ր՝ Էջ 32․ 144․ 146․ 193–213․ 215–22․ 227–57․ 259–63․

ՄԵՍՈՒԹԻՒՆ․ 17,5×13×2,5․

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միսիւնի․

ԹՈՒՂԹՔ 134․

ՏՈՂՔ Տարբեր 37, 19 եւայլն․

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւագիր, բոլորգիր եւլն․

ԳԻՐ Շեղագիր․

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Երկաքագիր եւ մեծատառ․

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴՔ ԹՂ․

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ․

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ․

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ․

ԳՐԻՉ
ՍՏԱՅՈՂ .
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար) .
ՏՆԴԻ Պրուսա եւայլն .
ԵՐԱԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ .
ՅԻՇԱՏԱԿԻՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ .
ՏՆԴԵԿՈՒԹԻՒՆՔ «Ընծայեալ ի գոյից Տ .
Գեորգ Արքեպս .» Տ . հոգեւն Աշգեան
սրբազանի վանահայրութեան օրով ,
1872 Դեկտ . 25-ին (բ²) .
ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ Էջ

Ա . ա . 1 . 1 .

Երանելոյն Անանիայի հայոց վարդապետի ի խորհուրդ Յօնանու մարգարէին . Յաղպս հակիրճ եւ համառօտ բառիւք անցյուր բացայայտելով ~~գծած~~ կեալ խորհուրդն , որ ի նմա , թէ վասն որոյ պատճառի առաքեցաւ ի մէջ Հեթանոսաց . . . (13 տարրեր գրով) զի միաբանութեամբ ի մի բերան փառատրեցուր

Բ . ա . 2 . 13 .

ԳՀԱՅՐ եւ ԳՈՐԳԻ եւ զս . Հոգին» (բարոյ) : — II) էջ 13-16 . Մի(ր)գայեան Յօնաննէս վանանդեցիի նամակը գրուած 1804 Հոկտ . 27 Զմիւռնիա Պօզոս վ . Ատրիանապօլսեցւոյն՝ հետեւեալ խնդրի առթիւ թէ՛ «Ամենայն պատճառ մեծագոյնս տարածեալ զներհակ ներդործութիւն յառաջ ածէ» , բուն վիճական մասը կը զրաւէ էջ 17-30 . — էջ 31 . նոյն խնդրի վրայ տառնաւոր մը :

Գ . ա . X . 33-74 .

Յաղպս սիրոյ Աստուծոյ առ մարդն , բնաբան , ի սէր յաւիտեական սիրեցի ըզքեց . եփրեմ . ՀԱ . «Աստուծոյ առ Աղամ իշխն յատկապէս ձեռք ստեղծանելն եւ յուսեղէն զբախտի զնէն . . . » — Ամբողջ ճառը բաժնուած է 28 զլուխներու որոնք կը յիշեն օրինակներ եւ վկայութիւններ ս . Գրքէն : Անշտն գրութեանս մէջ կը խօսուի նաեւ «յգ . անարատ յղութեան ս . Աստուածածնի» . զլ . 20 :

Դ . ա . 3 . 75 .

Է . Կիւիլգարի իմանի մեսիիի , Թարգմանեալ ի յոյն լեզուէ ի տաճկական բարբառ յոյն գրով , զպաշարեանցաւ այժմ ի նոյն յոյն գրով օրինակէ տաճկականէ մերս՝ հայոց գրով . ի Պրուսա 1815 , էջ 76 . Համառօտ ծանուցումն առ բանասէրս վասն առաջակալ գրութեանս . «Կամեցեալ մեր պաղարարել զայս յունաց գիրք , որոյ յունարէն անունն է՝ Απανδισμαδης Χριστιαν

νικης πιστῶας, եւ իսկ տաճկականն է զոր ի զուռն գրոցս զրեցաք ախորժիմ ծանուցանել ինչ ինչ զհանգամանաց գործոյս , նախ՝ զի սոյն յունաց գիրքս , որ տպեալ է ի պատրիարքարանս յունաց 1803 , շարադրեալ է յոյն լեզուաւ եւ տաճկականաւ մի մտք մին էջ յունարէն՝ միւսն տաճկական յոյն գրով վասն այնոցիկ , որք ոչ են հմուտ իւրեանց լեզուաց : Երկրորդ . . . ունին սորա ի մերս հաւատոց ինչ տարբերութիւն՝ մանաւանդ ընդունելութիւնն Գաղկեղոնի պիղծ ժողովոյն . . . : Երրորդ թէպէտ ի սոյն զիւր կային ինչ ինչ բանք , որպէս իւրեանցն կանօն վասն աղօթից , վասն ամոռոց , վասն տօնացոյցի եւայլն . . . սակայն անպիտեան մեղ համարեալ չեղաք ձեռնամուխ յայնս . . . : Զորորդ , որովհետեւ յունաց բարբառ ի խօսս տաճկաց անյարմար է . . . վասն որոյ զոմանս անհասկանալի բանս՝ թէ չկարեմք որոշել ընդ զորոյն զնեմք . . . որ եմ ծառայ ձեռն : Թաքրաբեան Միմասի որդի Աբրաեամս» : — Բուն գրութիւնը կը բռնէ էջ 77-122 . — Ամբողջ գրութիւնը բաժնուած է 20 զբլուխներու :

Ե . ա . XI . 123-133 .

(Ժողովածոյ դ աւ ա ն ա կ ա ն վկայութեանց) . 123 . Բան յուղղափառ միտս ի վերայ միութեան բնութեան Բանին մարմնացելոյ . (Ժողոված . Աթանաս , Կիւրեղ , Ներսէս Ծն . Սարգիս Ծն . Գրիգոր Աստուածարան , Կիւրեղ եւ Զաքարիա = ճառ խաչի , հայրապետներէն) : — 125 . ի վերայ Հոգւոյն սրբոյ թէ Հոգին սուրբ բրդխումն ի Հօրէ է . (Լուսաւորիչ , Գրիգոր Նարեկացի , Ներսէս Ծն . , Կիւրեղ) : — 127 . Բան ի վերայ երանութեան եւ պատժոց ոչ անմիջապէս այլ ի յարութեանն հասարակաց ըստ զրոց սրբոց . (Յովհաննէս Կաթ . Գրիգոր , Ներսէս Ծն .) : — 130 . ի վերայ սրբաբան առաքելոյն Պատրոսի (Շարական , Յովհանն Իմաստասէր , Ներսէս Ծնորհալի , Նանա Իմաստասէր [Ասորի]) : — 133 . Վերջին օծումն է խորհուրդ (Գրիգոր , Սարգիս Ծնորհալի) : — Վկայութեանց ժողովածոյի հեղինակին նպա-

տակն է պարզել Հայ եկեղեցիի տեսութիւնը վերոյիշեալ խնդիրներու մասին:

Զ. ւ. X. 135.

Յդ. Բաւրասահաց «Ամենայն իրի էական ծանօթութիւն է սահման իւր, որով տարտամ... (144) կամ յապաւել զտառս ինչ րստ պատշաճի իրաց»: = Այս գրութեան ճակտին տարրերը զրջով գրուած է. «Իզմիրի վարժապետ Վանանդեցի Տէր Յօնան քահանայի»:

Է. ւ. 4. 146.

Հաւաքարանութիւն ինչ ինչ հառից ասացելոց ի խոնական իմաստնոց վասն գաւազան իրաց, հանդերձ ծանօթութեամբ սխալ բառից՝ բաց ի տառասխալութեանց, հաւաքեալ ի ձեռն... Արրահամու... որ որդի... Մինասի. յամի Տեառն 1815. եւ ի հայոց թուին ՌՄԿԴ ի Սեպտ. 2, ի Պրուսայ:

— 20 ճառերու բաժնուած գրութիւն մը, որ աւելի քան 20 նիւթեր ունի: Առաջին չորս ճառերը քարոյներ են միայն: 5-րդ ճառը կը պարունակէ դճօթն տապանապիրք՝ արարեալ լեօթանց իմաստասիրաց ի վերայ տապանի Աղեքսանդրի կայսեր մակեղծնացւոցն. (Նորադոյն անտառ. գլ. Ը-էն) — 6 եւ 7-րդ ճառերն ալ «Նորագոյն տապանապիրք քսեսեցի Յարութիւն վարդապետի. — 9րդ տապանապիրք Բարդուղիմէոսի առաջնորդին Նիկովիդիոյ. — 10րդը ողբեր Մարիամ Աստուածածնի. — 11-ր շարք մը տապանապիրք, այսպէս օր. Յակոբ Սայֆուի, անոր կենջր եւայն:

— 29. Զայս տոճկական լեզուօք գովեատարանութիւնս յօրինեաց իմն տէգիրի ի հապարացւոց ի վերայ տեառն Պօղոսի արքեպիսկոպոսին Պրուսայու ի վերստին զխոսովթեան յամի Տեառն 1812, եւ տէ-

գրիչն այն տարեալ առ Ազիզ փաշայ կոչեալն որ արեւի ի վերայ քաղաքիս, որոյ հրամանաւ ընդ առ եպիսկոպոսն այն եւ առաջնորդ որ է օրինակն այս. ճառ ժէ: — 14-րդը տապանապիրք Փիլիպպոսի եւ անոր որդի Յակոբի: = 15-րդ ճ. ի Յակոբ աստուածաբան պատրիարքէ Կ. Պօլսոյ ռոմանաւորեալ բաճէ, զունայնութենէ կենցաղոյս. «Անցք ստուերի է փառք մարդոյ / հոյովի յար որպէս անուոյ / տարուերի նման հոգմոյ / մինչեւ անկցի ի դուր տղմոյ». ընդամէնը 26 երկտողանի տուն: — 16-րդ ճառ. Աւագ սարկաւազ Յօհաննէս Բերիացւոյ ասացեալ ցանճն իւր. «Մնացիր անմն իմ խղճալ / ի բազմութեանց լեալ ի բաց / յումմէ՞ յուսաս զարարութիւն / բարեպաշտօն չմնաց». 28 երկտողանի տուն: — 17-րդ ճառ. Զգուշութիւնք ի վտանկից. «Թէ միտ զնեւ զիտուն արանց / ի մեծ վշտաց ապառիս / որք խրատեն յամենայնի / ի վտանկաց զգոյշ լեր». 27 տուն. յաւելուած մըն ալ ունի 9 երկտ. տունէ: — Մնացեալ ճառերը մեծ մասամբ Տաթևացիէն քաղուած են, եւ կը զրադին օր. «քանի՞ անգամ եւ լաց Քրիստոս, «քանի՞ րան խօսեցաւ ի խաչին» եւայն: — Էջ 192. կայ ժողովրդը զական տաղ մը, 6 քառատող տուներէ կազմուած. «Տաղ յորդոր. Սիրամարդիկ սիրովն եղէ սիրահար (2) սիրահարեալ սիրով քոյին սիրեր եմ (2)...»:

— 214. «Նորապիրք հրովարտակ ի յարքայէ որ ի վերայ ս. Երուսաղիմայ, զոր օրինակեցաք յամի 1817. բայց ո՛չ առաջինն, այլ երկրորդն է սա». — Թուական եւայն չունի. 40.000 զորուշ շնորհուր միայն կը յայտնէ: — 223-6. 2 աննշան քարոյներ: — 248. Թաղէտ վարդապետի մահուան վրայ գրուած 6 երկտ. ոտանաւոր մը, 1828-ին: — 264-8. «Մայաւիլի» զանազան զեղեր:

169

ԹԻԻ 169.

ԱՆՈՒՆ Դարոյգիրք (Թաղէտ Վ. Ղամբքեանի).

Նիւթ Սովորական բուրդ.

ԿԱԶՄ Թղթակազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Խոնաւութենէ ազդեալ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԳԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-բ. էջ 402-16.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 23,8×17×3.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին 20,8×12,8.

ԹՈՒՂԹԻ 217.

ՏՈՂԳ 32.

ՎԵՐԱԳԻՐ Սեւագիր.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ԿՆԻԻԲ ԹՂ. Ստեփաննոս Վրդ. Ա. Կազմու-
ղը, Բերստոսի ծառայ Կարապետ
Վրդ. պատրիարք. Կոստանդն. ՌՄԸԲ
(1823) Թաղեոսի վարդապետական
վկայականի վրայ .
ՅԻՇԱՏԱՅԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ.
ՏՆԴԵՈՒԹԻՒՆԻՔ «Ընծայեալ ի գոյից
Թաղեոս վարդապետի» 1828-ին Ստե-
փաննոս արքեպս. ի վանահայրուքեան
օրով .
ԲՈՎԱՆՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Յարութեան Գրիստոսի մերոյ. Եւայլն: Վերջին քարոյը էջ 399-401. «Յաղաղս Եւրից ամաց ընծայեցմանցն մօր Տէառն ի տաճարն»:

170

Գիր Նոտրդիր .
ՍկզբնԱՏԱՌի . Ոսկեգոյն եւ կարմիր եր-
կարագիր կամ մեծատառք շեղագիր .
ԼՈՒ ՍԱՆՑԱԶԱՐԴի ԹՂ .
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԴի ԹՂ .
ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ .
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ .
ԳՐԻԶ
ՍՏԱՑՈՂ .
ԿԱԶՄՈՂ .
ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ . դաբ) .
ՏԵՂԻ
ԾԱԿԿՈՂ
ԿՆԻԲի ԹՂ .
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ .
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ .

«Զօրոյ լեր որպէս գոցուաւ Եւայլն» եւ էջ 378- ՎԵՐՋԻՆԵՐ, 66-րէդ «Բարոյ արտաբայ կիրակէից վասն Լաւութեամբ Բրիտտոսի եւ յայտնի իսկ մեծ է խորհուրդն Աստուածայաշարութեան... «Խորհուրդն անճառ Սարգեղոթեանն Գրիստոսի Եւլն»։ = Ս. Գրոց վկայութիւնները նշանակուած են լուսանցից վրայ, իսկ եկեղեցական ճարդք ոչ։

Ա. Գաբրիել, այսինքն ըստ ժողովածուիս
ԺԶ-րդը կը սկսի. 1. Քարոզ Շողակա-
քի Աստուածամկնի իջման բանին Աստու-
ծոյ ի վաղարշապատ Բաղաբի ի շաքաթի
աւուրն վերադիտման մաւակտեաց,

Թիի 171.
ԱնՈՒՆ Քարազգիւրք (Թաղէոս վ. Ատրիա-
նուպօլսեցի).
ՆիիԹ Սալորական քուղք.
ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գեշ չէ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՎ. ա-գ՝ էջ 656, 666.
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 24×19×4.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միսսիւն. 19×13.
ԹՈՒՂԹՔ 336.
ՏՈՂՔ 30.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւազիր.
ԳԻՐ Շեղագիր.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք շեղագրի.
ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴՔ ԹՎ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՎ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՎ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՎ.
ԳՐԻՉ Թաղէոս վ.
ՍՏԱՅՈՂ. Գրիշը.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՎ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՎ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ «Ընծայեալ ի գոյից Տ.
Պօղոս արքեպս.ի», 1867 Փետրուա-
րին, Տ. Եփրեմի վամահայրութեան
օրով (գ²).
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՎ.

Քարոզներ էջ 1-655. — Վերնագիրն —
էջ 1. «Բանք ծաղկաբաղ հաւաքեալք ի ս.
ղրոց եւ ըստ կարգի ի շարս եղեալք ի
Թաղէոսէ վարդապետէ անդրիանուպօլ-
սեցւոյ ի վարչութիւն իւր»։ —
Ա. Ճառք. էջ 1. «յդ. աղահուծեան» եւ

Վերջինք 655. «Յի. օրհնելոյ ղԱստուած
որ լինի Երրակի»։ — Այսպէս մեծ ու պրզ-
տիկ րազմաթիւ հաստաւորեալն րազկա-
ցած է ամբողջ գիրքը։ — էջ 657-665. հե-
ղինակը շինած է նաեւ նիւթոց ցանկ մը
այրբենական դասաւորութեամբ։

Թիի 172.
ԱՆՈՒՆ Մեկնութիւն Յօնանու մարգարէին
ՆիիԹ Հաստ քուղք.
ԿԱԶՄ Կաշեկազմ ծաղկեալեանքաներով։
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խոնաւութեան աղոյած է,
ընդի. առմամբ գէշ չէ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԷՋ 1-2. 95-100.
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 27,3×19,5×1,2.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միսսիւն. 19×13,5.
ԹՈՒՂԹՔ 50.
ՏՈՂՔ 33.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մեկնով.
ԳԻՐ Հին շեղագիր.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք շեղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴՔ ԹՎ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՎ.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՎ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՎ.
ԳՐԻՉ
ՍՏԱՅՈՂ.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՔ ԹՎ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՎ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Քրիէնեան ընտանիքի
նուէր 1897-ին Տ. Բարգէն վ.ի քե-
լադրութեամբ։
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԷՋ 3-94.

Էջ 3.

Մեկնութիւն Յօնանու Մարգարէին.
«Առարկութիւն. Սուրբն Հերոնիմոս ըն-
թերցուած առ Փովիմոս առէ, Յօնան դե-
ղեղկադոյն աղաւնի...», ապա կը յիշ-

ուին, Եպիփանի, Իգիտորոսի եւ այլոց ա-
նուններն ու կարծիքները։ Բուն Մեկնու-
թիւնը, որ յառաջարանին կը յաջորդէ կը
սկսի էջ 7. գլ. Ա. Շար գլխոց. «Աստուած
առաքէ ղՅօնան առ Նինուէլացիս նա փախ-

չի ի Թարսիս... եւայլն»։ — Գրութեանս
Հեղինակը Յիսուսեան մըն է՝ եւ կ'ըսէ
դրբի վերջարանին վերջին տողերուն մէջ.
էջ 94. «Վասն այսորիկս. Խցնախոս հիմ-
նիչ ընկերութեան մերոյ այնպէս զիր ի
կամն Աստուծոյ անդրաբերեալ զկամն, և-

թէ ի պատահման ուրուք ընկերութեանն
յինէն սկսեալ եւ այնքան աշխատանք յա-
ռաջացեալ լուծանիցիւր կամ կ'որնչի-
ցիւր...»։ = Ինչպէս ոճէն ալ կարելի է
տեսնել Մեկնութեան Հեղինակի լեզուն
ունիթորեան է ։

173

Թիւ 173.

Անոն Անդեղայ ժամտախտի.

Նիւթ Սոփրակամ քուզք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա'. էջ 439-446.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 10,5×7,5×3.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 6,3×4,7.

ԹՈՒՂԹՔ 224.

ՏՈՂՔ 9.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագոյն բոլորգիր կամ
Գիր Հիմ շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱԹՔ Մեծատառ շեղագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՋ Պետրոս Վարդապետ.

ՍՏԱՅՈՂ. Գրիշը.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1817.

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԷՋ 1. 431. Պետրոս Վարդապետ,
1261.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Սերոբէ վ.էն վաճֆին
նախընտրած 1866 Մայիսին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԷՋ

Էջ 1.

Անդեղայ ժանտախտի, յորում ճառի
երկարագոյն զսահմանէ եւ զամենայն
պարագայից պատշաճեցոյ նմա ըստ մտաց
վաղեմի եւ արդի երևելի բժշկաց ծաղկե-
լոց յեկաղայ եւ յիտատալիոյ. Ժողովեալ
մեծաւ զգուշութեամբ եւ ծաղկաքաղ ըն-
տրանօք բազմուսոյց ծանօթութեամբ
զարդարեալ փորձառական պատմութեամբ
չքեղացեալ եւ փիլիսոփայական կշռադա-
տութեամբ յերիւրեալ ի բժիշկ Ստեփան-
նոսէ Շէհրեմանեան Տփիսիսեցոյ, յամի
տեառն 1812 ի Պոլիս. զազափարեալ
յՍտեփաննոսէ Վիրապեան եւ երկրորդա-
պէս յԱլքնեան Պետրոս վարդապետէս ի
Պեշիկդաշ ։

— 4-19. Առաջարանութիւն «Ստեփան-
նոս Բժիշկ Շէհրիմանեանի» ։

— 20-429. Բուն բժշկական գրութիւնը,
ուր հեղինակը մանրամասնաբար եւ Ժո-
ղովուրդին դիւրբարեւելի ձեւով կը խօսի

ժանտախտի մասին, ոչտուելով Դեմիր-
քրեֆիոս, Եսմուլէրոս, Կոլտին, Հիպպո-
կրատէս, Գալէնոս, Թալմաս Սիւտինեա-
մոս, Յովհաննէս Ալլէնեան, Վալտէսկ-
միտ, Պօզոս Սորբայիդեան, Փեռնիգիոս,
Սեներտոս, Դիթօտ Արֆէոս, Փրեմերի-
կոս Հոփմանոս եւ այլ բժիշկներէ ։ —
Ամբողջ գիրքը բաժնուած է 7 գլուխներու ։

Յիշատակարան

ա. 1. 430.

«Ես Պետրոս վարդապետս ձեռամբ իմով
գծագրեցի, առ պատրիարքութեամբ Տ.
Տ. Պօզոս Գերբմտիր եւ արթուն հովուի,
որոյ եմ եւ ես մինն ի տրուպ աշակերտաց
նորին. 1817 Փրէլին» ։

432-3. Ցանկ զրբոյս.

434-8. «Բան հեղինակին յետոյ գրեալ
եղեւ», որուն մէջ ընկերախրութեան կո-
չում կ'ըլլայ ։

Թիի 174.

ԱնՈՒՆ Քարազ գիրք.

Նիիթ Աննունի Թուղթ.

ԿԱԶՄ Անշուֆ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ԳԵՂ. սկիզբէն վերջէն Թուղ.

Քեր ինկած, աղտոտած, խծրծուած է ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 128թ. 106թ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 21×16×2,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 18×12,7.

ԹՈՒՂԹՔ 155.

ՏՈՂՔ 25.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւագիր.

ԳԻՐ Աղտոտ եւ տգեղ շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառ.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ԹՂ. 1ա.

Կր սկսի Զեռադիրս Առաջաւորաց քարոզողով մը. «Նինուէացիք յարիցեն ի դատաստան...» բնարանով եւ կը վերջանայ վերափոխման քարոզողով մը 147ա- 155թ. «Եւ եղև յորժամ նստաւ Դաւիթ ի տուն իւրում...» բնարանով:

— 146. ունի 2 նամակներ մէկը Սերաստացի Վ.ի մը ուղղեալ, ուր բարեւ կը յիշուի Լորօրն քոյ... Իսրայէլին եւ Մաշ-

տեսի Օշտեայ մօրդ եւ Հարսկատըներուդ եւս խօճայ Յօհաննէսին եւ որդւոցն ձերոց», իսկ միւս նամակին մէջ ընաւ առնուն չկայ եւ նախորդի պատասխանն ըլլալ կը թուի: Քարոզներս մեծ մասամբ նախանէն քաղուած կը թուին ըլլալ, յամենայն զէպս զրուած է խիստ տղէտ զրիւնք մը: — Էջ 17թ. Թուրքերէն աննչառ զրուիթիւն մը:

Քարոզգիրքս ունի ընդամէնը կիսատ եւ ամբողջ 22 քարոզ:

Թիի 175.

ԱՆՈՒՆ ՄԵԿՈՒՔԻՆ Յովհաննու (Նանայի).

Նիիթ Ողորկեալ քարակ քուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեֆանդակներով զարդարուած.

բերանակալով հանդերձ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ԳԵՂ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1-2ա. 14թ. 254թ-258թ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 19,5×13×4.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 13,5×9.

ԹՈՒՂԹՔ 258.

ՏՈՂՔ 29.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմրագիր.

ԳԻՐ Բոլորգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Զարդագիր, կապոյտ, կանաչ, կարմիր գոյներով, գեղեցիկ չեն, տ. 3ա. 15ա. եւայլն թոյնագիր. տ. 3ա. 20թ. եւայլն.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴ ԹՂ. տ. 15ա. ճուստ ձեւ վերոյ. գոյներով.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. 15ա.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. տ. 3ա.

ԳՐԻԶ Գրիգոր Կրօն.

ՍՏԱՑՈՂ. ա) Աւետիք Բաղիշեցի վարդապետ, բ) Մարտիրոս վարդապետ.

ԿԱԶՄՈՂ Յովհաննէս գրիչ 1686ին.

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ. 3ա. փ. Յ. Ծ. Յակոբ վարդապետ. 1810: 15ա. Յովհաննէս Վ. ռ.

պ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 144ա-145ա. 235թ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 1867 Փետրուար 2. նըւէր Պօղոս Պատր. Արքեպս. Էն, Եփրեմ Վ. վանահօր օրով (2թ.).

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. Կ. X. 3ա.

«Ի սկզբանէ էր Բանն... Բան ասի Որդի Աստուծոյ միածին, վասն զի զամենայն տնայնութիւն մեր երարձ եւ արար զմեզ բանաւորս, որ էր ի Հօր սկզբանէ... (14բ) զծնունդ Միածնի Միածնի Որդւոյն Աստուծոյ, որ յառաջ քան յաւիտեանս պատմէ ասելով ի սկզբան»:

— Այս կիսատ, վերջէն թերի մեկնութեան հեղինակին անունը նշանակուած է:

Բ. Կ. 1. 15ա.

Առաջարանութիւն Յովհաննու Աւետարանին. «Ոչինչ ըզմայի զոյ քան...» տ. թիւ 59. էջ 1: — Բուն Մեկնութիւնը կը սկսի 20բ-էն. Սրբոյն Նանայի Աստուծոյ վարդապետի Մեկնութիւն Յովհաննու Աւետարանին. «Ի սկզբանէ էր Բանն. պարտ է մեզ հալլել» տես թիւ 59, էջ 7: Զեռարար ըստնուած է 3 զլիւսւոր հատուածներու եւ ոչ զլուսններու. — Ա. 15ա-144ա. — Բ) 143բ-235բ. Նորին ս. Նանայի հատած երկրորդ. «էր ոմն հիւանդ Ղազարոս ի Բեթանիայ...» — Գ) 235բ-251ա. Սրբոյն Նանայի խորհրդին Տեառն հատած երրորդ գրոց. «Յետ այսորիկ աղաչեաց զՊիղատոս Յովսէփ...»: — Հմտ. թիւ 59. 160. 161:

Կ. 1. 144ա.

Թարգմանչի յիշատակարանը. «Զի եւ յետին յուսումնասիրաց, մասնաւոր թարգմանաց, ի ձեռն աստուածային սիրտին աղաչմով հաշարապետս եւ պահանայս, զճանաչուողս եւ զվարդապետս... ի վերծանել զպեղծակալան աստուածարանակն ճառիցս բացատրութիւն, յիշեմք զիս ի զպրութիւն կենաց...: Այլ առնթիւր զընտելի զիշատակ բանիցս այսոցիկ առ ի յիշատակ իմոյ յոգնամեղ անձին, իսկ եթէ որ արժամարձնով անփոյթ արասցէ ընդ ամենեցուն նա տացէ համար ի զատուտանին...: Այլեւ Սմբատ Բագրատունի եւ Մարէմ Միւնեաց տիկին, որ ըզգիրս սուրբ թարգմանել հրամայեցին ըզոյս յայցեն յիշել եւ Տէր-Յիւսէփ զարդապետի» (Ստեփաննոս Սիւնեաց եպոս.):

Կ. 2. 144բ.

Բուն գրչի յիշատակարանը. «... եւ զանձն իմ եկեղիս եւ մեղաներկ արհեստ զրչի, զոր եւ մատամբ ծրագրեցի, եւ

ծոյլ Գրիգոր աղքատողի... յիշման առնէք զիս արժանի»:

Կ. 3. 144բ.

Յովհանն Երզնկացիի յիշատակարանը (տ. նաեւ վարդ). «Սակայն փափաք յոյժ տենչալի / եւ ախորժանք անքննելի, / զիս յորդորեաց յայս գործ իրի / առ ի շարել զսա ի քարտի: // Զի յայս տեղիքս յորում էի / էր զպրութիւն յոյժ հրաշալի / եւ ես կարօտ այսմ տառի / զի յիւր տեղին սա հասանի / շտապեցայ յաւէտ կարի / բայց իւր տեղոյն ոչ հասուցի / զի եկն եհաս սա ի կարգի / ընթեռնոյ ի հանդիսի / տակաւ կիսով չափ է թերի / հանդէտ զոյով սա աւարտի / ... գոր աղաչեմ զորս հանդիպիք / աստուածախօս այս մատենի / յիշման առնել զմեզ արժանի / ... Այլեւ մաղթանք աղերասլի / խոշորութեանս ներկի...»:

Կ. 4. 145ա.

Աւետիք Բաղիշեցիին յիշատակարանը. «Դիտուութիւն լիցի... սրբոյ աւետարանչիս Յովհաննու մեկնութեանս պատահողաց, զի զայս գրոցս զլուսաւոր մեկնչիս օրինակն, որ եղաք եւ զբեցուցաք զսա էր զընտելի Յովհաննու վարդապետին Եզնկացոյն ՁԵԹ թղին (1306), զոր եղաք պարտաւոր եւ փոխարկեցաք... զզրեալ յիշատակարան նորին զոտանաւոր որպէս զի յիշեցի եւ նա եւս ընդ մեծին Նանայի ըզմաշխատ ճշմարտի եւ ուղղափառ վարդապետի ասորոյ՝ սորին մեկնչի: Նաեւ ընդ սորին թարգմանողի մեծի հոնտորի եւ ընտելի փիլիսոփայի Սիւնեաց տէր Ստեփաննոսի Եպիսկոպոսի ուղղադասանի եւ նահատակի, եւ ընդ Սմբատայ Բագրատունւոյ եւ ընդ Մարտայ Սիւնեաց տիկնոջ, որ զսուրբ մեկնչիս թարգմանել հոգացան եւ հրամայեցին...: Ընդ առաջնոցն աշխատողացն եւ ընդ արժանաւորացն յիշել մաղթեմ եւ զիս զմեղուցեալ Աւետիք վարդապետս Բաղիշեցիս զստացող աստուածախօս մատենիս, զիս եւ զիմաստանայն զհոգեւոր եւ զմարմնաւոր ծնօղս եւ զերախաւաւորսն իմ ամէն» (Տ. նաեւ 235բ. յոյն գրչի եւ ստացողի մասին):

Կ. 5. 254ա.

«Կազմեցաւ Յոհաննու Աւետարանի մեկնչիս ձեռամբ Յովանն անիմաստ զրչի ի վայելումն Մարտիրոս (Նստրդիր) Աստուածարան վ. ին թղ. ՌՃԼԵ (1686) ...» տարբեր ըրողըրով):

ԹԻԻ 176.

ԱՆՈՒՆ Յաղագս երկնայնոց փահանայապետութեանց (Դեմնէսիոս Արիստազացի) .

Նիիթ Յղեալ բարակ քուղթ .

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ .

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խոնաւութեմէ ազդուած , բայց ընթեռնի .

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ .

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ . ա . 8 . 10p .

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ . 21.5×16.5×3 .

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին . 15.5×10,5

ԹՈՒՂԹՔ 240 .

ՏՈՂՔ 29 .

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մելամով .

ԳԻՐ Նոտրգիր .

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք շեղագրի .

(Յատադարան-Յիշատակարան)

Ա . ա . 1 . 1ա .

Պատմաւ Դիմնէսիոսի . «Դիմնէսիոս աթենացի էր որդի Սոկրատայ յորովայնէ մօրն նուիրեալ իշխանին դիւաց : Եւ յարժամ եղեւ եօթամեայ ածին ի տաճարն իւրոց ի զենումն եւ տեսեալ զզեղ նորա քահանայիցն ողորմեցան նմա ... եւ ի կատարին ուսմանն Հրամայէ իշխան դիւաց աթենացւոց շինեալ նորա տեղի դատաստանի ... դատաւորս չորս եւ զլիաւորս նոցա Դիմնէսիոս : Յաւուրսն արնոսիկ տօնէին ի Բալքաք քաղաքս ... ոմն ի քահանայիցն յեցաւ ի մի կուրցն որոյ առնուն էր Սարփալ անկաւ եւ բեկաւ ուլն նորա եւ խորտակեցաւ ... առաքեցէք ըզ-Դիմնէսիոս զի առնիցէ նոցա դատաստան ... եւ աշակերտ նորա Ասիղդիպաս ընդ նմա ... (առաց իշխանն դիւաց) ... Յետ յերկրտասան ամի երթալ Պոզոսի քարոզել ... Հրաման ետ (Դիմնէսիոս) կոչել զնա ... ետ բերել զզիրն իւր եւ Հրաման ետ ընթեռնուլ եւ Հաւատաց ինքն եւ տունն իւր եւ ձեռնարկել եւ նպակոպոս քաղաքին Աթենայ եւ աւանդեաց զայս նրմա ... եւ յետոյ Տիմոքրայէ խնդրել եղեւ եւ ձեռնարկել ի զբեր զայս եւ Ստեփաննոս Սիւնացին եպիսկոպոս քարգմանեաց ի Կ . Պօլիս երբ ընդ եւ յօծումն եղեալ դժկարագոյն բանիցն յիմքեմէ յոյժ պիտանի» (Ստեփաննոս Իլովացի) :

Բ . ա . 2 . 1բ .

Դիմնէսիոսի համառոտ բանիս լուծումն . «Յառաջին ճառն ընթան . Անրնակցապէս

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ .

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ .

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ .

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ ԹՂ .

ԳՐԻԶ Ստեփաննոս Իլովացի (?) .

ՍՏԱՑՈՂ . Գրիչք .

ԿԱԶՄՈՂ .

ՃԱՄԱՆԱԿ (ՃԼ զար) .

ՏԵՂԻ (Լեհաստան ?) .

ԾԱՂԿՈՂ .

ԿՆԻՔ ԹՂ . 1բ . Յովհաննէս վարդապետ .

1255 : — 11բ . 72բ . 206բ . Պօզոս վար-

դապետ 1784 .

ՅԻՇԱՏԱԿԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ .

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Նուէր Պօզոս վ . ի .

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ .

Եւ ընտաներար . լուծ . Հօրն կամքն այսպէս խնամեաց եւ խնամէ ... 7բ . դաւաճանել լուծմ . որ ասաց Աստուած եկայք իջցուք խառնակեցուք եւայլն» (Ստեփաննոս Սիւնացի) : — «Լուծումն» ըսելով Հեղինակը կը Հասկնայ զանազան բառերու բացատրութիւնը :

Գ . ք . 2 . 9ա-10ա .

Գիրք ս . Դիմնէսիոսի Արիստազացւոյ յղ . երկնայնոց փահանայապետութեանց . Յառաջարանութիւն զրոցս , «Նախ քան զձեռնարկել յիրողութիւնս արժան վարկանէմ պատճառ արտադրել թէ վասն է՞ր եւայլն» . տես թիւ 24 , Ա . :

Դ . ա . 3 . 11ա .

Բուն զրութիւնը . 11ա-237բ . ասոր լուսնադակութիւնը տես թիւ 24 , Բ . = 237բ-239բ . Պատմութիւն ս . Դիմնէսիոսի . «ազմում (կ . բազումք) ի յունաց եւ ի լատինացւոց վարդապետաց պատմութիւն եւ վիպասանութիւն զորքեցին վասն վարուց եւ նաճատկութեան ս . Դիմնէսիոսի , բայց մեք կարճաբոս բանիւք զհարկաւորն միայն աստանօր զիցուք : Արդ սուրբն Դիմնէս . էր ի մայրաքաղաքէն Աթենացւոց աղլաւ Հելլենացի ծննդալ ի նրշանաւորն եւ յերեւելի ծնողաց Ծ ամի Թալաւորութեան Ոգոստոս կայսեր , որ ամ էր Գ-րդ Բրիտտոսի եւ զարգացեալ ուսաւ զամենայն գիտութիւն իմաստասիրութեան եւ ասպ զնաց յԱրեւ զաղաք եղիպուացւոց վասն աստեղագիտութեան քանզի անդ էր յայնմ ժամանակի դատաստան

մողուց եւ աստղազիտաց եւ անդ ամենայն ապղաց արք եւ իմաստասէրք զայլն վասն ուսանելոյ զարուեստ աստղազիտութեան, որպէս եւ թուսթն սորին առ Պողիկարպոս Զմխւոնոյ եպ. վկայէ... եւ ապա զարձեալ ի քաղաքն իւր Աթէնս եւ առեալ կին անուոն Դամարիս (Դիոնէսիոս իրր թէ զուշակած պիտի ըլլայ Գրիստոսի խաչկութեան օրուան արեւիցն խաւարումը) ... քնտրութեամբ ամենեցունց եղև եւ իշխան եւ զատաւոր ի յԱրիսպագոս, ուստի եւ Արիսպագացի կոչեցաւ... եւ եղև զյիստոր ի մէջ 51 զատաւորաց, քանդի յայտն թիւ էր նոցա, որք յԱրիսպագոս նստէին եւ սոքա վասն մեծագոյն իրաց քննութիւն առնէին, ոչ ի տուրնջեան այլ ի գիշերէ, որպէս զի մի յերես այլ ի բանս հայեացին (ապա Պոզոսէն եպ. ձեռնադրուելը կը պատմէ ըստ վերոյիշեալին) : Արդ յորժմ հաւատաց ս. Դիոնէս. էր ամաց 43. եւ մարդկութեան Գրիստոս ս. 52. ի 10-րդ ամի թագ. Կոստնայ կայսեր եւ յետ երկց ամաց եղև Լպիսկոպոս, զի ս. Յնոթէոս առաջին եպ. Աթենացւոց, հրամանաւ ս. Պողոսի առաքելոյն զնապալել իւր յայլ տեղիս ի քարղութիւն, վասն որոյ փոխանակ նորին ս. Դիոնէսիոս նստաւ յաթոռ Լպիսկոպոսութեան աթենացւոց եւ քաղում ուղղութիւնս արար... եւ զրով աւանդեաց ի խնդրոյ ս. Տիմոթէոսի եւ ապա զնաց յերուսաղէմ ընդ ս. Յնոթէոսի եւ Տիմոթէոսի ի տեսութիւն աստուածածորն կուսին եւ հանդիպեալ յաւուր ննջման նորին, ուր եւ առաքեալքն ժողովեալ էին զօրութեամբ Հոլոյն սրբոյ եւ զովարանեալ զսուրբ կոյնս Մարիամ... ասաց՝ Լթէ ոչ էի արդեալ ի հաւատոցս աստուածուհի զնա կոչէի : Ապա զարձեալ յԱթէնս չրջէր ի մեթոնայ քաղաքս Աթենացւոց եւ քարոզէր զաւետարանն Գրիստոսի... եւ զնացեալ ի Փռիլիկայ եւ ի Տրալլաղայ, ոչ սակաւ մարդիկ ի հաւատս Գրիստոսի հած եւ բազում սքանչելիս անդ արար եւ անտի զարձեալ առ Լպիսկոպոսիս իրբեւ յուսեալ վասն կապանաց ս. Պօղոսի առաքելոյն ի

Ներոնցն փութայր տեսանել զնա վասն որոյ զՊռլլիս կացուցեալ յԱթէնսն ի տեղին իւր, ինքն հանդերձ ոմամք աշակերտօքն իւրովք զնաց ի մեծն Հռոմ, բայց ոչ ժամանեաց առաքելոյն, զի սրով Ներոնիցն ինքն վախճանեալ էր... եւ զըտեալ անդ ի Հռոմ զՏիտոս եւ զՏիմոթէոս եւ զԿղեմ փոխանորդ ս. Պետրոսի առաքելոյն զտրամութիւնն փարատեաց եւ մըխիթարեցաւ : Ապա հրամանաւ Կղեմայ հայրապետին զնացեալ ի Գալատիայ ի պեօզս եւ ի քաղաքս ուսուցանէր զբանն կենաց եւ ի բազում տեղիս քահանայս եւ Լպիսկոպոսունս կարգեաց եւ աշակէս քարոզութեամբ եհաս մինչեւ ի սպանիացւոց աշխարհն եւ յուեալ թէ ս. Յովհաննէս աւետարանիչն արտաքսեալ էր ի Պատմոս կղզի ի Դոմիտիանոսէ կայսերէ, որ զքրիստոնեայնս չարչարէր... թուիթ առ նա զրեաց մարդարկանալով զանց զարժի նորին ի յաքսորանացն... (ապա Ներոնայի օրով Յովհաննէսի Եփեսոս դառնալն ետք) զնաց (Դիոն.) առ նա ի տեսութիւն, լեալ յայնժամ 90 ամաց եւ անտի զարձաւ ի Գալատիայ եւ եկն ի թագաւորանիստ քաղաքն Փարէս եւ... անդ եկաց մինչեւ յամս Տրալլանոսի թագաւորին, որ հայածանս յարոյց ի վերայ քրիստոնէից... եւ սուրբս ըմբռնեալ մատնեցաւ ի բանտ... եւ զյիստեցաւ հրամանաւ Փեսկենիոսի դատաւորին, ընդ նմա կատարեցան Ռուսաիկոս քահանայ եւ Ելեթերիոս սարկաւազ եւ անդ եղև մեծ սքանչելիք (Կատուղիոս անուանով կին մը կը թաղէ զանոն) : Արդ՝ կատարեցաւ սուրբս... արտաքոյ Փարէս քաղաքին ի բլրին միով, որ այժմ ասի բլուր մարտիրոսաց, լեալ ամաց 110-ից եւ կատարի տօն յամսեան Հոկտ. 3. եւ նշխարք ոսկեաց սորին առնեն մեծամեծ սքանչելիս եւ թշկուութիւնս եւ է վանք եւ Եկեղեցի յոյժ հրաշալի մեծածախ դանձիւք թագաւորաց Փոսանցիզու շինեալ ի քաղաքին Փարիզ եւ են անդ կարգաւորք կոչեցեալք Դիոնէսեանք... :

ԹԻԻ 177.

ԱՆՈՒՆ ՏՈՒՄԱՐ ԿԱՄ ՊԱՐԳԱՏՈՒՄԱՐ.

ՆԻԻԹ ՅՂԿԵԱՎ ԲՈՂՔ.

ԿԱԶՄ. ԿԱԶԵԿԱԶՄ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ. ԼԱՆ չէ, աղտոտած եւ խո-
նաւութեան վնասուած, բայց ընթեո-
նրի. 95 թղ. պատուած.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. 1-2ա. 93թ. 94ա. 95.
38ա. 41թ. 42ա. 48թ.

ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ. 15,5×10×3.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԻԱՍԻՆ. 10,8×6,7.

ԹՈՒՂԹՔ 96.

ՏՈՂՔ 20.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԿ ԿԱՐՄԻՐ մեկնով.

ԳԻՐ ՆՈՒՐԳԻՐ.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ ԹՈՆԶԱԳԻՐ, ԳԱՐԳԱԳԻՐ.

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԵՐՈՎ. ԵՐԿԱՅԱԳԻՐ. 49ա.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԿԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ. 49ա. պարզ գծերով.
ԳՐԻՉ

ՍՏԱՅՈՂ. ՎԵՐՋԻՆ ՍՏԱԿՈՂ ՏԻՐԱԿՈՒ ՍՐԱ-
պիտն 1781-ին.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1635.

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ա. 1.

2թ-26թ. տոմարական տախտակ մը
դտնելու համար թէ «Արեւն յո՞ր կենդա-
նակերպ» է:

բ. 1.

— 27ա-28թ. լուսնի աւաղ լրման տախ-
տակ մը:

գ. 1.

— 28թ-37թ. վերագիր Հռովմայեցւոց.

դ. 1.

— 38թ-40ա. Աւուրք լուսնի. — 40թ-
41ա. «Խուժալու իմաստասէրն արարեալ
քննութիւն վասն այս աստղիս որ անուա-
նեն իմաստասէրքն հարբած աստղ, որ իր
կերպն նման է կատղած ըլլոյց եւ ի վերայ
ժանեացն հանապազ փրփուրն թափի եւ
ինքն չար է եւայլն». լուսնական շրջանա-
կով մը թղ. 41ա. 42թ-46ա. Համաստե-
ղութեանց տախտակներ:

ե. 1.

— 47ա-93ա. Պարգատումար մըն է. կը
սկսի, «ԹՎ. ՌՁԴ. (1635), լոսնայի առա-
ջին դիրն ճէն է եւ տանուտէրն ի վերեւ
խոյն է եւ կարմիր դրած տողերն նահանջ
է... պարգատումարս զովելի է / զեղե-
ցիկ եւ պիտանի / զբոլոր տարին յինքեան
ունի / եւ ցուցանէ զամեն յայտնի. 500
ամ անցանի, / 32 յարարարղի, այսքան
ամաւք վերջին լինի, / վարձեալ յառաջ-

քնն սկսանի: / է սահմանած անիօխելի,
/ մինչ ի զպուտան Գրիստոսի, որք ըն-
թեւութի սիրով սրտի, / յիշման առնէք
մեզ արժանի: / Դարձեալ ծանի՛ր ո՞վ ըն-
թեւցոյ, Հոգեպալտեան կիրակի օրն Բա-
րեկենդան է Եղիական պահոցն Եղիական
պահոցն յետոյ Բ շար. կուտեմք, Լուսա-
ւորչին պասն է. ս. խաչէն յետոյ մէկ շա-
րաթ կուտեմք ս. Գէորգայ պասն է...
(ասկէ ետքը) Բ. շարաթ կուտեմք մեծ
պասն է...»:

— Բուն զրութիւնը կը սկսի 49ա. Պար-
գատումարս ընտիր եւ ստոյգ օրինակէ
անանց եւ յախտեմակամ. եւթներեակ Դ.
«Յունիփա Լա օր է, հիւղարաթի մուտ
է, Յայտնութիւնն յունիփա 2 (6) աւր
երկուշարթի, միջոց ուտիք վեց օր...
(93ա) երբ նահանջի տարի լինի փետրվար
ամիսն ի՞նչ օր լինի եւայլն ի՛նչ»:

Բ. 1. 94թ. (ուշ ժամանակի չկապիր).
Այս զրբբուս Պաղտիկ օղի խղճայի
տիրացու Սրբապիտանն է... թՎ. 1230
(1781) եւայլն:

— Քրքոյիկո հետ միասին կազմուած է
նաեւ սկիզբէն թերի տպագիր քրիստոնէ-
ական մը որ կաթողիկէ հեղինակէ մը յօ-
րինուած է, էջ 5-74: — 77-118 կան շարք
մը տաղեր տաճկահայոց հին աշխարհա-
բարով զրուած, եւ մեծ մասամբ ս. Առա-
նուածածնին քնծայուած, զարձեալ կաթո-
լիկ հեղինակէ եւ շարականներ: Հաւա-
նականարար տպագրուած Քրիստոնէական-
նը Մխիթար Արքայինն է:

Թիւի 178.
ԱնՈՒՆ Ներածութիւն Աստուածաբանութեան.
Նիւիթ Սովորական քուղը.
ԿԱԶՄ Թղթակազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Քիչ մը աղտոտուած. 4.
պատուած է.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1-3ա. 142բ-148բ. 87.
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 24,8×18,5×2.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 20×16.
ԹՈՒՂԹՔ. 148.
ՏՈՂՔ 32.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեղանով.
ԳԻՐ Շեղագիր (աղտոտ).
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ

Թղ. 4ա.

Քաղուած ա. հատորոյ, որ է ներածութիւն Աստուածաբանութեան.

Ճառ Ա. յաղագս աստուածաբանութեան ընդհանրապէս (4ա-44ա).

Ճառ Բ. յաղագս ստորոգելացն Աստուծոյ. (44բ-57ա).

Ճառ Գ. յղ. հատուցման. (57ա-66բ).

Ճառ Դ. յղ. դիտութեանն Աստուծոյ (67ա-72ա).

Ճառ Ե. յղ. կամայ եւ աղատութեանն Աստուծոյ (72բ-75ա).

Ճառ Զ. յղ. ստորոգելացն... Աստուծոյ (76ա-81ա).

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԳ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 1837. Նոյ. 22-ին. նր-

ւէր վաճառեց Տ. Ստեփաննոսի պա-

տրիարքութեան օրով.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ճառ Է. յղ. ամենակարողութեան... Աստուծոյ (81բ-86բ):

Թղ. 88ա.

Քաղուած երրորդ հատորոյ այսինքն

յղ. երրորդութեան. (4 ճառեր ունի, թղ. 88ա-120բ):

Թղ 121ա.

Քաղուած չորրորդ հատորոյ այսինքն

յղ. Մարգարէութեան (4 պրոֆ ունի, 121ա-142ա):

— Ձեռագիրս կաթոլիկ բրորադանտիստ հայու մը գործն է:

Թիւի 179.

ԱՆՈՒՆ Համառոտ ճարտասանութիւն (Միւրթար Աբբայ). Բարոյական վարք եւ խրատ (Եսայի քարտուղար).

Նիւիթ Սովորական քուղը.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ, տեղ տեղ խոնաւութեանէ ազդուած.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-բ. 103-108. 193.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 16,6×11,5×2,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 12,2×7,3.

ԹՈՒՂԹՔ 193.

ՏՈՂՔ. 20, 21.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ եւ կարմիր մեղանով.

ԳԻՐ Շեղագիր եւ մատրգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք շեղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԳ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (18-19րդ դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ. Պողոս Վ. 1784 (11բ).

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 1. 109ա.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ Նուէր Պողոս վարդապետ

տէն (11բ. եւ 179բ).

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Համառոտ ճարտասանութիւն գիրքին ո՛ր ճիւղն է վայելուէ օրինակաւ, շարադրեցեալ աշխատասիրութեամբ Տ. Մխիթարայ Վ. ի Սերաստացոյ Աբրա-հայր կոչեցեալ, ի յօդուտ այնց ամենից, որք ունին զփափաք զասութիւնս իւրեանց զարդարել զեղեցկազունիւք բառիւք եւ մանաւանդ հաճոյացուցանել զմիտս ունկրն-դրուցաց անձանց, ի փառս մանկացելոյն Յիսուսի եւ ի պատիւ մօր իւրոյ Ամենօրնեցելոյ Կուսին Մարիամու, յամի Տեառն 1753. ի Վենետիկ մեծաւորաց ակնարկութեամբ.

1բ. Մխիթար արքայն հանճարեղ / շըրջեաց զսա յայլ իմն ցեղ, / ապա եւ զոճս այս մեք բիւրեղ, / կոչեմք զի է զեղեցկապեղ / եւայլն:

— Ճարտասանութիւն էջ 2ա-102բ. (101բ. արապրութիւններ) կը կրէ 2ա. վերնագիրս «Յաղագս արիեստի ճարտասանութեան, զիրք Ա. յԴ. սահմանի ճարտասանութեան եւ բաժան մասանց նորին»: Ամբողջ զործը կը բաժնուի 5 գիրքերու:

Բարոյական վարք եւ խրատք հնագոյն փիլիսոփայից հաւարեալ ի մի վայր ի զանապառ մտտենից այսինքն ի յատուածարանական եւ ի փիլիսոփայական զըրեանց, աշխատասիրութեամբ յումեմնէ անիմաստ քահանայէ Տ. Խսայի բարտուղարէ փիլզանդացոյ, ի փառս եռամիոյն Աստուծոյ եւ ի պատիւ թաղուհւոյն հրեշտակաց ամեներանեալ Կուսին Աստուածածնի, յատկապէս իմոյս պաշտպանի, ի յօդուտ ուսումնասէր մանկանց աշակերտելոց րանի Տեառն, յամի Կենարարին 1771, Օգոստ. 3, ի Կիւղիս քաղաքի:

— Այս զանապառ փիլիսոփաներու ասացումններու ժողովածուն, բաժնուած է վերոյիշեալ ժողովուրդն 27 պրակներու, առանձին վերնագրերով, այսպէս ա. պրակի վերնագիրն է «ՅԳ. ողջախոհ վարուց կամ րանից ոմանց հնադոյն փիլիսոփայից», ուր բազմաթիւ յոյն փիլիսոփաներ եւ պատմ. անձեր կը յիշուին: — Գրութիւնս կը գրաւէ 109բ-190բ: — 191ա-192ա. ցանկ պրակաց (տարրեր շեղազիր):

180

ԹԻԻ 180.

Անոնի ժողովածոյ. Մեկնութիւն Յովհաննու (Մատթէոս Վ. Պարթեւ), Յիշատակս. Հայրապետաց (Պօղոս Վ.) Ընդդէմ Հերետիկոսաց (Ստեփանոս Սիւնեցի), Լուծումնքս. գրոց (Վարդան Վ.) եւայլն.

Նիսիո Ողորկեալ քուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Աղտոտած եւ խոնաւութեմէ ազդուած.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. 89բ. 90. 103. 196ա. 197ա. 205-6.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 20, 3×15×4, 2.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Երկսիւն. 15×4, 5.

ԹՈՒՂԹԻ. 207.

ՏՈՂԻ. 25.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻԿ Կարմիր մեկնով.

ԳԻՐ Նատրգիր.

ՍԿԶԲԱՏԱՌԻԿ Մեծատառք շեղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻԶ Ստեփաննոս գրիչ.

ՍՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԶ-ԺԵ).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ.

ԿՆԻԿ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻԻՆԻ ԹՂ. 116բ. 118ա. 159ա.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻԻՆԻ 63բ-64ա. ի մէջ քուղք. ի ինկած «ո՞վ եղբայրք օրինակէն ա. քուղք քնկել էր եթէ գտանէ՞ ուրեք օրինակ գրէ՞ք եւ զիս ի ս. աղօթս ձեր յիշեսցի՞ք եւ մտածուքեամբ գրեցէ՞ք որ մեկնիք»:

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻԻՆ ԹՂ.

Լատրէոսի վարդապետի եւ տիեզերա-
լոյս րաբունապետի արարեալ բան յաւե-
տարանն Յովիաննու որ ասէ ի սկզբանէ
էր բանն եւ բանն էր առ Աստուած... «Ա-
հաւորիմ ո՞վ կ'աճառք լոյսերամից եւ
դասք **տեղութից** սակա տրամաբանու-
թեան երկուց ներհակ հոմանունաց որոց
մինն ասի եկելութիւն եւ միւսն անեկու-
թիւն, որոց իւրաքանչիւր ոք ի սոցանէ
տրամատու ընդունի ըստ հինգ յեղանա-
կի... (94բ) քան թէ յատուկ անուամբ
իրով եւ Քրիստոսի Աստուծոյն մերոյ
փառք յ. ա»:

— 3բ. «... այս ըստ Նանա մեկնչի,
բայց եւս զեղեցիկ պատճառս զնէ Յով-
իանն Ոսկիարանն ասելով թէ որպէս բժիշկ
հիւանդաց... զեղ տայ... — 6բ. «...
ճամարտապէս միաւորեցաւ Բանն ի մար-
մինն եւ նովաւ մի անձն, մի քնութիւն, եւ
մի կամք, մի ներկործութիւն, եւ մի որ-
դիւն... — 8բ. «... նախ ըստ Ոսկիարա-
նին խրացս կօչկաց, իբր թէ չեմ արժանի
զի զտեղիքն դայն զոր ոտիւք կոխէ ծա-
ռայել կարեմ, այս ըստ ճառին...» —
13ա. «Լատիմիս ասեն թէ աւետարանչին
Յովհաննու էին հարսանիս, բաց եթող եւ
զկնի Քրիստոսի գնաց, իսկ ուղղափառք
վարդապետք ասեն թէ Շմաւոնի էր որ-
դին կղէոպեա եղբօրն Յովսէփու աստ-
ուածածօրն... — 16բ. «Դարձեալ ի 46
օրն կատարին ամենայն անդամ մարմ-
նոյ տղային յարկանդ մօրն ըստ ոմանց զի
ի 6 օրն զերեւ կաթն մակարդթեալ լինի
եւ ապա յ9 օրն այլ յարիւն փոխի, ապա
12 օր այլ որ հաստատի եւ թանձրանայ
եւ ապա յ18 օր այլ զի կատարեալ ձեւա-
նայ...» — 18ա. «եւ նոյնմք զերկա-
րոյսն: Տե՛ս եւ զդոյշ լեր ի մտացմանց,
զի յայտմ րանէ գացաց Բասիլիդէս չարն
թէ յերկնից երեւ զմարմինն, զոր նոյնէ
եկեղեցի սուրբ...» — 18բ. «Ըստ կար-
ծեաց ուլազգեաց... յետ մահուն հոգի
մեղաւորին երթայ ի Բիբաթքորն որ ի
յօդի, այսինքն ի քաւարանն եւ անդ քա-
ւեն տանջանոք ըստ չափոյ մեղաց իւր-
եանց. գալ քաւ եւ մի լիցի ասել գայս մեզ,
զի բազում են ի սմանէ վնասք զոր ի յիւր
տեղուոյ ասացուք... եւ զի ի զայտեանն
Քրիստոսի լինի հատուցմունք վկայէ եւ
սոյն աւետարանս... — 19բ. Որպէս ասէ
Դիոնիսիոս զի մկրտեն քահանային է,
իսկ զորդմէին քահանայապետին, վասն
այն մկրտին առաքեալքն եւ զորոյմ Քրիս-
տոս, յորժամ ձեռս եղ ի վերայ մանկան-
ցրն...» — 40բ. «Ըստ կարծեացն նա-

նայի թէ զկէտն յայս մէջս զնկս ցուցանէ
թէ Բեթ. մերձ էր յերուսաղէմ...» —
73ա. «Արդ խաչն Քրիստոսի էր Դ աղբ
փայտ, զի փայտն որ էր պատուանդան,
այն կիպարի էր եւ որ լուսն էր երկայն
նոսի էր եւ թեւք խաչին արմաւենի էր եւ
տախտակն դար Պիղատոս զրեաց ձիքե-
նի...» — 81ա. «Մոլորեալք Յոյնք եւ
Լատինք եւ այլ ամենայն աղբ(ք) եւ ջուր
զնեն ի պատարաւն ընդդէմ եւ հակառակ
Քրիստոսի, զոր ցուցից բազում եղանա-
կաւ...» — 82ա. «Եթէ ոք ջուր զնէ ի
պատարապն ընդ անիծիւք է եւ մահուչափ
կ'մեղանչէ...» — 82բ. «այլ չփոթեալ
եւ կորուսեալ երկոքին, որպէս Եստիֆէս,
սպա եւ յայցս ամենայն յայտ է թէ ջու-
րըն ո՛չ է խորհրդոյս այսմիկ, զի զնեւ-
տորին խորհին նոքա, թէպէտ չայտ-
նեն... — 84ա. զի այս յայտնի է ամե-
նայն մարդոյ, զի Բանն Աստուած անբա-
ժանելի էր ի մարմնոյն, իսկ Ապոլոնիար
կարծեաց թէ Բանն Աստուած ի տեղի հող-
ւոյն է...»:

ա. 1.

— 94բ. Հեղինակի յիշատակարանք. «Ի
յրումն զրոցս է ըստ ոճ կարգի յիշատա-
կարան. Որ եւ այս տեսչութեան բան ըստ
նախասացեալ մեկնութեանն, որ ըստ Ղու-
կաս Աւետարանի զիցի եւ իբրեւ զկրկին
յոմայս այրոյն ընձայնացի ձեր մեծանձ-
նութեանդ: Արդ սայ է մասն ինչ աշխա-
տութենէ վարժապետին իմոյ Գրիգորին
մեծի եւ մասն ինչ ի քրտոսաց հարցն եւ
բոյրն իսկ առատաձերն տեսնէ, զոր եւ
յոյժ աշխատութեամբ հաւաքեցին ի մի
վայր առ ի զիրահասութիւն մանկանցդ
նորածնելոց եկեղեցեացդ Հալաստա-
նեա(յ)ց, զոր եւ հայցեմ երկրամած դի-
մօք ո՞վ դասք յուսափայլից որք պատա-
հիք այսմ աստուածածնեմ անդաստանիս,
յիշեցէք զանպիտանս ի բնաւս զյոզնանեղ
անձնս զՄաթէոս սպասուոր բանի եւ զդ-
վարժապետն իմ զմեծն Գրիգոր եւ զմիւս
Գրիգոր րաբունի զաղակալն իմ յսկզորոյ
այսմ աշխատանաց եւ դասկա ծրիկս ուղ-
ղութեամբ ընթերջիք եւ զպակասն ուղղի-
ցէք եւ դաւելորդն կշռել պարտիք եւ սը-
խալանացն ներեցէք, զի ո՛չ թէ իրապէս
յրեալ է աստ, այլ զի խաւոր բանից
եղեւ լուծումն եւ որք պիտոյն են մեծի աշ-
խատութեան, իսկ զայլ մասնաւորն եթէ
կամիք ի մեծ անդր գտջիք, որպէս բոլորն
է մակաղորեալ: Դարձեալ աղաչեմ զոսկաւ
յիշատակիկս պծել ի վերջսս զորոց որք
զաղափարէք եւ ասէք Աստուած ողորմի

և Գուգ յիշեալ լիջիբ առաջի Աստուծոյ...»:

— Մատթէոս «Պարթև» Գրիգոր Տաթևացիին աշակերտը կ'օգտուի իր այս գրքին մէջ իրապէս Յովհան Ոսկեբերանէն և Զաւարէն: Մատթէոս ունի նաեւ զործք-Առաք. Մէկնութիւնը, զոր քաղած է Յովհ. Ոսկեբերանէն և Եփրեմէն:

Բ. ա. 2. 95ա.

Յաւուր տօնի ս. առաքելոցն գիշերն ի տէր երկնիցն զգեանուն հայրապետն կամ ի զլիսաւոր փառանայիցն եւ մտնեղէն ի ձեռն տալն ընթեռնուն գեանգիտս ս. առաքելոց: Հանգիստ երանելոյն Յովհաննոս Առաքելոյ եւ Աւետարանչի: «էր ընդ եղբարս երանելին Յովհաննէս մեծաւ ուրախութեամբ ի տէր եւ յաւուր միում քանզի կիրակի էր... (89ա) աւանդեաց զհոգին ի ձեռն Տեառն»:

Գ. ա. 3. 99ա.

Ողբամ զբեղ Հայոց աշխարհ, որքամ զբեղ հիսթական հանուրց վեհագոյն տուն Արշակունեացն, զի բարձաւ ի բէն թաղաւոր եւ քահանայ... (102բ) թէպէտ ի տեսութեանց մերոց անջատեցին այլ անզորն աղօթիւքն առ մեզ են»:

— Խորենացիին այս ողբը տպագրէն չառ մը լանկերով կը տարբերի, մանաւանդ վերջէն ամբողջ 1 սիւնակ յաւելուած ունի, «Եւ արդ ո՞վ եղբարք ողբասցուք զմեզ թէ յո՞րպիսի արանց զրկեցաք...» բառերով սկսող: Գրիգըր զԺաթխտաբար տպէտ է, տե՛ս տպ. օր. Վնէստ. 1827, էջ 546-556:

Դ. ա. 4. 104ա.

Յիշատակ սրբոց հայրապետացն, որք ժողովեցան ի Կ. Պօլիս ընդդէմ հոյեմարտին Մակեդոնի, Կիւրեղ երուսաղէմի, Գրիգոր Աստուածաբանն, Գրիգորիւս ասացի (Կ. Գրիգոր Նիսացի), Բարսեղ Սփանջեպետրոմն, Երանելին Երանոս եւ ս. Եփրեմ, Եպիփան, Մելիտոս Անտիոքացի, Պրովոքս, Արամաս, եւ ս. Յոհաննէս եւ այլ մեծամեծ եպիսկոպոսունք: Եւ երանելոյն վարդապետին Պօղոսի իմաստասիրի Տարօմոյ ասացեալ ընդդէմ Ժողովոյն Քաղկեդոնի:

«Աստուածային եւ մեծ առաքեալն Պօղոս զրէ՛ առ Կորնթացիսն ասելով զիմաստութիւն խօսիմ ընդ կատարեալսդ եւ զուր իմաստունք էք հանճարով... (116բ)

զհատապաշտեցի սրբոյ երբորդութեան, որում վայել փառք իշխան. եւ պատիւ»:

— Հեղինակը՝ Պօղոս Տարօմեցին (ո՛չ Տարսոնեցի, ինչպէս յաճախ գրչապրերու եւ տպագրին մէջ կը յիշուի) Հայ Եկեղեցիի ցատազով մըն է եւ կը պաշտպանէ տնտր Գրիստոսարանութիւնը ընդդէմ երկաթակաց. իր զործը կ'ուզէ (վերելի սկսող տոյգերու շարունակութիւնը) առ «պայծառացեալ եւ ապուշ լեզուաց կրթութեամբ վարժեալ(ք) մի թարգմանութեամբ շնորհի հասեալ, իսկ րառ աստեացրս մեծապատիւ եւ ի յոյուն կատարեալ իշխանաց պատուական, Թէսալիստէ. զնա (մակ) ընկալաք ի ձէնջ առաքեալ, զբրեւալ էք թէ ընդէ՛ր տղիտանալք զանդիտելի տղիտութիւն ուղղափառ հաւատով հոռոմոց եւ աստուածասէր Ժողովոյն Քաղկեդոնի... (Ապա Հայ Եկեղեցւոյ ա. 3 տիեզերական Ժողովներու եւ Գրիգոր Լուսաւորչի վարդապետութեան համաձայն մի ընտելիւն դաւանիր եւ Գրիգոր Լուսաւորչի 2 տարի չարչարուիր եւ ապա 13 տարի խորվիրապ մնալը յիշելէն ետք, կ'անցնի ս. գրոց վկայութեանց եւ կ'օգտուի եկեղ. Հայրերէն եւ ուրիշներէն)» — 105բ. Կենսք գիտատէն մեկնէ դայս յաղթող սպառազէնն Քրիստոսի ս. Արամաս... — 106բ. — Գրեալ էք թէ ասեմք զպատճառս Քաղկեդոնի եւ մեք չեմք անտեղեակք, զի էին որք ճշմարտի ծանուցին մեզ, Յովսէփ եւ Եզնակ Կողբացի եւ Աբրահամ Ռշտունեաց յալփատանի թարգմանիչք հայոց, որ յայնմ աւուր հանդիպեցան ի քաղաքն կայսերական եւ է պատճառ այս. Քաթրիանոս կացեալ է կաթողիկոս յետ վեստորի... իսկ Եւտիքս վերակացու վանացն ի կղզոյ, հակառակէր ընդդէմ նորա եւ ասէր ո՛չ ի ընտելեմէ Մարիամայ չառ Քրիստոս... Փլաքիանոս զաստուածութիւնն ուրանայր եւ Եւտիքս զմարմինն... իսկ նա (Փլաքիանոս) զրէ թուղթ ԺԲ զուռն, հակառակ Եւտիքեայ (Զ. է), որ է չարադոյն որպէս Պօղոս Սամոստացը եւ Նեստորի, զրանն մարմնացեալ սոսի մարդ ասացեալ (ապա Եփեսոսի եւ Քաղկեդոնի Ժողովոց հակիրճ պատմութիւնը կ'ընէ եւ կը շարունակէ)... (107բ) իսկ թշուառական Մարկիանոս եւ պիղծ կի՛նն իւր հասին ի Քաղկեդոն... եւ զԹեոդորիտ աշակերտն Նեստորի, զոր Նիովեցի ժողովաւորն յեփեսոսի զլուս կայսրը եւ հրաման ետ նմա հնազանդ լինել... եւ պիղծ թաղուհին փաղաքելով եպիսկոպոսացն զՓլաքիանոսի զոսկերսն ընդ ս. վկայիցն հրամայեաց զնկ եւ զուղղափառսն որ ընդ Դեոս-

կրորտի կէն հերձուածոցս ասացին... Եւ
բաղումբ զզջացան և զրեցին ի կապարեայ
տախտակի թէ պատառեցաք զպարիսպ
կանոնացս ու հարցն եւ եղին զգրեալն ի
տապալանի Ագաթայ վկայն յեկեղեցին ու
Դիմեմբրեայ, իսկ յետ բազում ամաց ծա-
նուցին Անաստասայ կայսեր: Հրամայե-
ցաք լաւաւ ցտապահան և առեալ զգրեալն
ողբայր զբախտումս հաւատոց... (Ապա
Թէոդորոս Մարկիանոսի թղթով եւ Քաղ
կեղորնի կանոններով Սիւնէն Սիւնականե-
ցին կ'երթայ, Էրբ Թէոդորոս կ'ը մտե-
նայ Սիւնէն Սիւնին կ'ընչայ եւ անոր ի-
րեն յանձնած թղթերը առանց կարդալու
զր փառ եւ զկայսրն եւ զժողովն Ք. Կր
նդովու):... 108ա. Գրէ Մարկիանոս յԱ-
ղէճաճոճր(իս) առ Ղուկիոս (հոն ալ Կր
նդովու եւ Կր մերժուի):... 108բ. Գրէ
Մարկիանոս... առ Պարսամ ասորի ալ
սքանչկապօրծ... իսկ նա ծայնեաց այր
եւ առ նոյովեայ լիցին ասացողքն ի
րնութիւն Քրիստոսի...: Անաստաս եւ
Յուստիանոս կայսերէ հռոմոց ժողովօք
եւ թղթովս նդովեցին Քբաղկեղոն եւ զժո-
ղովն իւր: Ագաթան հռոմոց պատրարքն
եւ Մաքսիմիոս Կ. Պօլսոյ հայրապետն ո'չ
ընկալան զկանոն Բաղկեղեցի... (Աղե-
սապալրիոյ, Երուսաղէմի, Անտիօքի պա-
տրիարքութիւնները մերժեցին Բաղկեղո-
նի միճոնները):... Ակակ Լալիսիոպոսպե-
տան թղթովս առաքր առ Պետրոս հայ-
րապետն Աղէրսանդրոս եւ խոստովանե-
ցաւ եւ ուրացաւ զպապնոյն Բաղկեղով-
նի...: Գաբրիէլ Վրաց մետրապօլիտն
Ժն Լալիսիոպոսն Վրաց ինքնին առ Պապ
(Կ. Բարդէն) Եւթրոդիկոս հայոց եւ նդո-
վեցին զբացատրպն Բ. րնութիւն Քրիստո-
սի...: (Ապա ու. Հարց վկայութիւնները)
109ա. որպէս Կիւրեղ զրէ առ Թէոդոս
Քաղպաւորն... ի զիր գտնմին եւ պարապ-
մանցն ու Կիւրեղ առ... եւ Գրիգոր Նիւ-
սացին ի մեկնութեանն յերգս երգոցն ա-
սէ... (110ա) եւ մեծն Բարսեղ ի ճառի
Քրիստոսի մնումդն... ասէ... (հոն իր
պաշտպանէ նաւ Հայոց աւ. Աստուածքը):
— 110բ. Ասորիք Դ ցեղ Են, Յակոբիկ,
Գրիգորիկ, Մելիիկ, Նեստորիկ, եւ մի-
մեանց հակառակ են, Երեքն զմետրոք եր-
գովին, բայց խոստովանութիւն չունին,
որպէս հռոմք եւ հայք...: Յակոբիկն մի
րնութիւն ասէ Քրիստոսի, ալ խնորովն
ընդ ձեզ է եւ ձերն եւ արն աշխի եւ մարց
Քրոսիկն (այսպէս), Զրպն ընդ ձեզ է եւ
նշխարքն բաղաթր ըստմօրեայ... — 111բ.
Ան Բիլոյն ապակեան Պօղոսի առ ի մեկ-
նութեան ելինք ի րանէն որ ասէ Ենթն օր
բաղաթր կերիօրք... Եւ եմբնմ յարարա-

տացն մեկ կանոնս և տոնակարգութիւնս
 դուրս ատարելոցն զոր **գրեցին** հոգւով
 սրբով զոր և ևս Մակար հայրապետն և
 րաւադէմի հրամանաւ ս. ժողովոյն: Եւ
 ձեռն հաւատարիմ թուեցաւ անիձեալն Ար-
 տեմոն և նորա ստութեան տօնք...: Ո՛չ
 հաւանեալ Յուստիանոս փոփոխուածն ա-
 րար տօնից առաքելադիր...: — 115թ. Եւ
 մեծ թաղաւորն Վասիլ յաւհանեալն զջուրն
 ստափի նորա հոռոմոց և հայոց, նշան
 մեծ արար Աստուած Հայոց ազգիս, ա-
 ռափի կյանի թաղաւորին, լոյս փայլա-
 տակեաց ի վերայ ջուրցն, ուր զիւղն ար-
 կանէր օրհնութեան կաթովդիկոսն Հայոց
 Տէր-Պետրոս...: — 116ա. Հայք յամե-
 նայն տէրոնական տօնի ոչխար զենեն նը-
 լէր Աստուծոյ և վկայից տօնից և ևս ա-
 ռաւել և ո՛չ Լեթ վատկի միայն, որպէս
 ի կայր և ի հնձանէ հանեն մասն Աստու-
 ծոյ...: — 116բ. Ահա քարինք ս. յաստ-
 ուածայն հեղեղատէն, զոր ժողովեալ ի-
 մաստուն փարկապետին Պաւղոսի, պար-
 սարաբեալ զճակատ Գողթաղու, որ Էլանէ
 ի րանակէն Բաղիւղունի...::

— Հմմտ. Տաշեան ցուց. թիւ 34. Գ.
 1-4. տ. թիւ 228, 68. էջ 578, 1142:

Ն. Բ. 4. 116թ.

Թէ ո՞րպէս կարասցուք պատասխանի
 առնել այնցիկ որ Բ. ցերեպոքութիւնս
 առնեն ի վերայ Տեառն մերոյ և Փրկչին
 Յիսուսի Քրիստոսի. «Արդ հարցցուք թո-
 յոսա այսպէս, Լեթ Երկու բնութիւնքն
 զոր խառտոյանիք ի Քրիստոս, Երկրեանն
 Երկրպագելի՞ք են... (118ա) զի որ ինչ
 դոյութիւն է հարկ է բնութիւն զոր»:

— Տ. Տաշեան ցուցակ. վ.:

Ջ. ա. 5. 118ա.

Ստեփաննոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի
 տիեզերալոյս եւ իմաստուն վարդապետի
 առացեալ ընդդէմ հեքետիկոսաց. (ուրիշ
 մը յաւանցիկ իբրայ գրած է. — Թույստրն
 որ առ Դերմանոս պատրիարք) գն Կ. Պոլսի
 զրեաց). «Զբնութեանս զանապառնութիւնն,
 սքանչելին ի բնաւ Գրիգորիոս Նիսեայն,
 ուսուցանէ մեկ փարթամ բանիւք և հա-
 րուստ փարկապետութեամբ...»: — 120թ.
 Գլուխ երկրորդ երէք բնութիւն անմարմին
 առանց ենթակալի գոյութիւն ունի քէ ո՛չ.
 «Դիտել պարտ է նախ Լեթ ի քանիս բա-
 ժանի բնութիւն և Եթ ո՞յր է առաջար-
 կութիւնս...»: — 122ա. Գլուխ երրորդ
 յործմա՛ յնդիլ ի մեծ քէ Բ. բնութիւնք
 զոր ասեն անձնաւորք են եւ դիմաւորք,

երէ անանցն եւ անդէմ. «Գոյս այսուհե-
 տեւ արդեանն յարութեան, սպառէ թո-
 հոտ մազմալից թիւնիցն... (127բ) սահե-
 ցէք զգլուխ ձեր որ է հաւատն և Քրիս-
 տոսի փ. յ. ա. »: — 124թ. «Արդ յոր Լեթ
 զի՞նչ ապէ առ այս սքանչելին Կիւրեղ Ա-
 դէֆսանդրացիմ և ո՞րպիսի բանիւք պա-
 խարակէ... զերկու բնութիւն ասուցան
 ... ի քրքիմ որ առ Վաղեքիանոս»:

— Ստեփաննոս Սիւնեցիին այս «ընդ-
 դէմ հեքետիկոսաց կամ Երկարեակաց»,
 ինչպէս կ'Երեմի վերոյիշեալէն բաժնուած
 է Յ զլուինեալու և բոլորովին կը տարբե-
 րի անոր անունով ծանօթ թեոզոթ Ստե-
 փանոսի Սիւնեաց եպ.ի, պատասխանի
 թղթոյն հոռոմոց, Գերմանոսի պատրիար-
 զի Կ. Պոլսի» (տ. Տաշեան ցուց. էջ 4.
 հմմտ. Migne. XCVIII. 135-46) զրու-
 թեանն, զոր վերոյիշեալին մէջ անյայտ
 զրիշը կը չփոթէ թուրթիս հետ: Ան տար-
 րեք է նաեւ Ստ. Սիւնեցոյ «պատասխա-
 նի թղթոյն Անտիոքոյ Հայրապետին»
 (տ. Տաշեան ցուց. 190) և «Դաւանութիւն
 հաւատոյն» (տ. Արարատ. 1893, Մայիս,
 էջ 413-8) զործեւրէն:

Լ. ա. X. 127թ.

Դիրք հաստատութիւն եւ արմատ հա-
 ւատոյ եւ պատասխանութիւն ընդդէմ ա-
 ըրիտացն, զի ասեն հեքետիկոսքն Լեթ ոչ
 միայնաւ աստուածութիւնն ընդ մարմնոյն,
 այլ որիշ որիշ խոստովանին զաստուա-
 ծութիւնն ի մարմնոյն, զոր քաւ լիցի ուղ-
 զափառաց զմտեւ ամէլ այսպիսի ինչ, այլ
 արիւարար վկայութիւն Երեմ Կարտէ ըզ-
 մարգարէականքն, զաւետարանն և զա-
 ռափելականն և համարձակութեամբ տալ
 պատասխանի ընդդէմ Երկարեանից. «Իսկ
 Լեթ Երկու էին ուրոյն ուրոյն աստուա-
 ծութիւնն և մարմինն, որպէս զու կար-
 ձեւս յիմարդ, իսկ Մովսէս ընդէ՞ր ապ-
 այսպէս, ի՞նչ տեսնիցէք զԵրեման ձեր կա-
 խեալ զփայտէ...»:

— Հայ Եկեղեցիին վարդապետական
 տեսութիւնները պաշտպանելու համար
 հեղինակար հաւաքած է այս զործին մէջ
 ամէն տեսակի հետաքրքրական վկայու-
 թիւններ: Վերնադիրն մէջ հեղինակի ա-
 նունք կը պակսի, բայց զրութիւնս հաւա-
 նակաւարար Պօղոս Տալոնեցիիմ է և զու-
 ցէ նոյն իսկ զորուհակութիւն ձեռագրիս.
 թիւ Դ և Ե-ի:

— Ս. զրքէն յառաջ բերուած վկայու-
 թիւնները զանց կ'ընեն. «129ա. վկայէ
 Դեանիսեդոս Արիսպագացին և ապէ Աստ-
 ուած Բանն ճշմարիտ հաղորդութեամբ

բառ ամենեցունց նմանութեամբ եղևալ առանց մեկոյց եւ առ մեր խոնարհութիւնս միացեալ հանպէրձ իւրով անշիտթ, անհատ, ամենախար ունակութեամբն... : — Գիտնիւթն Աղէֆանդրացոյ ասացեալ ընդդէմ ամուսնացելոյ(ց)ն... իսկ հերեւախիտքն զորպէն Աստուծոյ պատսռել կամելով եւ բաժանել զհանն յերկուս, զոչն որ միայն անբաժանելին է Յիսուս Քրիստոս... : — 129բ. Նորին ասացեալ յեֆեօսի թղթին. — Իգնատիոսի աստուածազգեցի թղթին որ առ Պօղոկկարապոսի ասացեալ, նորին յեփեսոսի թղթին, նորին ի Զմիւռ(ն)ոյ թղթոյն ասացեալ, նորին թղթէն որ առ փիլիպպելոյն : — 130ա — երինիսի հետեւոյի ասաբելոյցն ասացեալ : — երինս Լոկտոնոյ եպիսկոպոսի վկայութիւն հաւատոյ : — Գրիգոր Սեան չեղադրծն ասէ : — 130բ. Սեղբեստրոս ասէ : — Հրէայն Յարմազ ասէ : — Կոստանդիանոս կայսրն ասէ : — 131ա. Յուլիա Հոռոմայ Հայրապետն ասէ ի Դիւռնէսիոսի թղթին : — Ուփոտայ Հոռոմայ Հայրապետն ասացեալ... : — Պետրոսի Հոռոմայ Հայրապետին ասացեալ : — 131բ. Փիլիպպեա Հոռոմայեցոյ է : — Բարսամ ասէ, զհասց պատարարին որպէս ասէք ասա ինձ գտտոյցն, Լոկեստանէ Հոռոմայեցի ասէ, ասեմ եւ հաւատամ զհասց պատարարին Աստուած թովանդդի ասանց ապահանութեան խառնեալ Աստուած Բանն ընդ մարդկութիւնս եղև մի բնութիւն : — Աքանասի Աղէֆանդրի ի թղթին որ առ Կղոզի թապաւորն, նորին ընդդէմ Ապողիմարի պատասխանի, Արք յամենայն աստուածաշունչ կտակարանն մի բնութիւն ասացաւ մարմնացելոյ բանին, նորին ընդդէմ սամոսացուն ասացեալ, նորին առ Դեբրիոս Եպիսկոպոս. նորին առ Կորնիլացի եպ. ասացեալ, նորին ընդդէմ Արիմասի ասացեալ, նորին յայտնութիւն, նորին ի բանին Պետրոսի առաքելոյն, նորին ի ինչորոյ Եպիսկոպոսն Կորնիլացի եպիսկոպոսի, «Իսկ այս հուր բորբորութեան ուստի էլ ե իրեալ...» (131բ-133բ) : — 133բ. Կիւրեղի Աղէֆանդրի ի Ժողովն Եփեսոսի ասացեալ ընդդէմ Նեստորի. «որ ո՛չ խոստովանեցի ի մի տէր զՅիսուս Քրիստոս եւ մի բնութիւն եւ Աստուածածին զԿոյն Մարիամ նորովեալ Լոկիցի...» : — Անկլունդոսի եպ. ի ասացեալ, «արժան է յետ միանալոյն Երկուս բնութիւնս ասել ի՞նչ ո՛չ», պատասխանի ետ Կիւրեղի եւ ասէ, «չեւ միաբնութեան ո՛չ անջատեմք զբնութիւնս ի միմեանց» : նորին առ Գեղարտ Դանանայ (ա. Կիւրեղի), նորին ի պարապմանց գրոց, Հարցումն առ Կիւ-

րեղ եւ պատասխանի (նորա) : — Նորին առ ակակ Մելիտի(ոյ) եպ. (134բ), նորին յաստարանի մեկնութենէն : — 134բ. Թեոփիլէ Աղէֆանդրի թղթին ճառէն ասացեալ : — 135ա. Տիմոթէի Աղէֆանդրի ասացեալ, Պետրոսի Աղէֆանդրոս եպ. — (ի ասացեալ) : — Դեոսկորոս Աղէֆանդրոս Հայրապետն ասէ ի Գանգրայ յաբորանաց, ի զրոցն որ Սեկունդոսն էր : — (135բ) Կիւրեղ Երուսաղեմայ Հայրապետ(ն ասէ) : — Յովհաննոս Երուսաղեմայ Հայրապետ (ասէ) : — Անտիոքի Երկրորդ Ժողովն : — Տիմոթի Անտիոքոս ասացեալ : — 136ա. Երեմիայ Անտիոքոս Պիսիդա Եպիսկոպոսն ասացեալ : — Սեւեռի Անտիոքոս Ասորոց կաթողիկէի մեկնութիւն ասացեալ : — Աստուածաբանի Կլոմէդնի թղթին ասացեալ : — (Ա) Պօղոմար ասաց (ընդդէմ Ապողիմարի) ճառ Գրիգոր Աստուածարանի : Նորին (Գր. Աստ.) յորթոյ ճառէն ասէ : — 137ա. Նորին (Գր. Աստ.) Զատկին ճառէն : — Նորին ի զատուցեալ ճառէն : — 137բ. ԲԱՐՍԵԼ ասէ ընդդէմ Երկրանական ի Սաղմոսի մեկնութենէն : — Նորին ընդդէմ Ապողիմարի ասացեալ : — Գրիգոր Նիստացոյն ի բնութենէ զրոցն, որ վասն հուլոյ եւ մարմնոյն միաբնութեանն : — 138ա. Վկայ է ալոյցիկ եւ Պարփիոս հակառակ Քրիստոսի շարեալ զիւր լեզուն զի հօրէն թըշնամեացն վրան Մարի (այսպէս) վկայութիւնք յերկրորդ բանին շարախառնեցն զրէ այսպէս եւ ասէ : — Բարսեղ ասէ. — Նորին ընդդէմ եւնոմիոսի ասաց. նորին առ Թեոփիլոս Աղէֆանդրոս Հայրապետն ասացեալ, Հարցումն Բարսղի : — 138բ. Հարցումն Պատրիկայ Մարիմոսին յղ. Երկու բնութեան, պատասխանի Գրիգորի, նորին առ Հարցումն Բարսղի : — Եփրեմի յերթորդութեան ճառէն ասացեալ, նորին յաւետարանէ, նորին ի հաւատոյ բանէն : — (139ա-140ա. Եփրեմի Աւետարանէն ամբողջ հատուած մը) : — 140ա. Եպիփանոս ի սաղմոսին մեկնութենէն, նորին ի հաւատոյ բանէն : — 140բ. Յովհաննոս Ոսկեբերանի, ի ճառէն որ աղօթէր Յիսուս ի լերինս, նորին փիլիպպեոց քղաքայն մեկնութենէն, Պրակլի Կ. Պօլսի Երուսղեան ի Կոյն ասացեալ, նորին ընդդէմ Նեստորի, նորին Զուգասու աւետարանին մեկնութենէն : — 141ա. Յատիկ եպ. Կ. Պօլսու : — Մարութիկ եպ. Նիքրիկիւտոյ ի ՄՅԻՂ : — Յակոբայ Սրբոյ եպ. ասացեալ ի ճառէն որ յաստին եւ ի ժողոսն, — Նորին Յարութեան ճառէն : — Հիպիոդոսայ եպ. : — 142ա. Վկայ է Թեոտոքիտոս եպ. Անգլորիոյ եւ ասէ : — Ապրի-

փերսիկ *կայ.ի* և *մարտի(ո)րոսի* ասացեալ: — Զենորա *կայ.ի* ասացեալ: — *Ի թղթէ Մելիտոնի կայ.ի* որ առ Նւորէպիոն: — 142թ. *Փիլաքսոնի կայ.ի* ասացեալ: — Անփիլա(ի) քան յիկնիմնի *կայ.ի* ասացեալ: — Սեպերիանոսի (ա)գաբաղացոյ *կայ.ի* ասացեալ: — Ապաբերսոն *կայ.ի*: — Յետփիլայ արծրունեաց եպ.ի «Նորուն աստուածայինքն վասն զի ածէր բնութեամբ, նորուն և մարդկայինքն ոչ բնասութեամբ բաժանի...»: — Թէոփոնի Թէոպագոս *կայ.ի*: — 143ա. Պամփիլայ առ Սկիթացի ճառէն ասացեալ: — *Ի թղթէն Առիստիդայ փիլիսոփայի որ առ Մենոն փիլիսոփայ*: — Պոնեպոսի *Կորնիթացոյ կայ.ի* ընդդէմ Սամստացոյն առ: — Դուսիեգայ եղեսի *կայ.ի*: — Մեյոդի *կայ.ի* և *մարտիրոսի* ի չամբարձման հառէն ասացեալ: — Շմառն *կայ.ի* առ: — Եգէասի մեծ վայի (*վրդպ.ի*) առ: — Տեղեայրենոսի ասաց. (*կ. Տերուղիանոսի*): — Որոգիմէի *կայ. ասացեալ*: — Ամդիքոսի յիկնիմնի *կայ.ի* ասացեալ: — Եւսեբի եմուսայ *կայ.ի* (եմեսացոց): — Կիպրիանոսի *կայ.ի* — Վասն Քաղկեդոնի ժողովոյն հարցմունք (143) [ուր կր պատուի Պոզոս Սամստացիի (կաթիէս վկայի զերեզմանին վրայ զբաժ յուշագրին պարագաները, տ. Դ. և կը յիշուի Ակակ Կ. Պոլսոյ պատրիարքի առ Պետրոս Աղէքսանդրիոյ պատր. զբաժ թուղթը): — 144ա. Դրէ Պետրոս առ Ակակ: «Այա Լամ է որ զձօտն Բրիստոսի անխնա սպանէք անհաւատութեամբ... տոմարին Լեւոնի, երկու բաժանեալ բնութեամբքն հրէական ուրացութեամբ...»: — 144թ. Դրէ Ակակ առ Պետրոս «Հնազանդեցայ հրամանաց քոց Հայր սուրբ և բնկալայ ապաշխարութեան կանոն բստ հրամանի թ և յորժամ մատուցի զպատարապն Աստուծոյ Յիսուսի Բրիստոսի մերոյ ահիւ և զսողութեամբ...»: — Վասն Սիմէոնի Սիմակեցոյ Անտիոքացոյ: — 145ա. Վասն ի հաւատոյ թղթէն Անաստասայ Թալատրին, որ յետ Քաղկեդոնի ժողովոյն: Ի հաւատոյ թղթէն զոր Զենոնի Թալատրին որ կր յետ ժողովոյն Քաղկեդոնի»: —

ա) Ընդդէմ այլոցիկ որք ապականացու ասացին զմարմինն տեառն եւ անկոսնելի կիյիք ետուն նաւ.

145ա. «Կիւրեղ Ղեսական գրոց ասացեալ. նորին ի Դուկասու աւետարանէն, հարցումն առ կիւրեղ եւ պատասխանի: — Ապողինար ի զետական զրոց առ: — Աստուածաբանն առ: — Ի հակառակին Ապողինարի առ ս. Բարսեղ: — Արաբաս առ: — Յոհանն Ոսկեբերան առ: — Նո-

րին որ վասն թլիստութեանն և ճոռասնորեայ զարտեան տեառն ի տաճարն: — Գրիգորի Հայոց Լուսաւորչի: — Ներսէսի վերջնոյ Հայոց կաթողիկոսի ի հաւատոյ թղթէն ասացեալ առ Մանիլ Թալատրին: — 147ա. Արդ հաւաքեցաք զաւետարանս. Գրիգոր Լուսաւորչին հայոց: — Սահակայ Պարբեի: — Ի հաւատոյ թղթէն Սահակայ և Մաշքոյի որ առ Պրոկղայ ասաց: — 147թ. Ի հաւատոյ ճառէն Դաւրի Հայոց փիլիսոփայի ասացեալ: — Ի հաւատոյ ճառէն Մովսէսի քերթողի ասուր: — Անանիայ Հայոց վարդապետն առ: — 148թ. Պոզոսի Հայոց վարդապետի, — Ի հաւատոյ թղթէն Կոմիտասա Հայոց կաթողիկոսի: — Խոստովանութիւն Մահակերտու ժողովոյն: — 149ա. Ի զրոցն որ կր յոմաւոր կոչի: — Ի հաւատոյ թղթէն Սամուէլի Հայոց կաթողիկոսի: — Ի հաւատոյ թղթէն Տիրամու Հայոց վարդապետի որ առ Սենեբարիմ: — Ի հաւատոյ թղթէն Սահակայ Հայոց կաթողիկոսի: — 149թ. Ի հաւատոյ թղթէն Հայոց Խոսրովի հռետորի: — Եղիսէի Հայոց վարդապետի: — Ի հաւատոյ թղթէն յեսլայ Խորխորունեայ *կայ.ի*: Ի հաւատոյ թղթէն Դուսա ժողովոյն: — 150ա. Ի հաւատոյ թղթէն միջնոյ Ներսէսի Հայոց կաթողիկոսի ի խնդրումն Մուշեղայ Բարսաւունոյ: — Ի հաւատոյ թղթէն Յոհաննու Հայոց կաթողիկոսի: — Ի հաւատոյ թղթէն Ներշապուհոյ Մամիկոնեանց *կայ.ի* և Գրիգորի Արծրունեաց *կայ.ի*: — Ի հաւատոյ թղթէն Ստեփանոսի Սիւնեաց *կայ.ի* որ առ Գերմանոս: — 150թ. Ի հաւատոյ թղթէն Արքաճառն *կայ.ի* որ առ Մանիլ Թալատրին: — 151ա. Ներսիսի վերջնոյ իմաստասիրի հայոց կաթողիկոսի առ Մանիլ Թալատրին, — նորին յերկրոյ թղթէն: —

Ե) Վկայութիւնք վասն ծննդեան եւ մրկրաւորեան տեառն, զի պարտ է ի մինում ատուր տօնել, զի նետորականքն ըստ մարդադաւանութեան իւրեանց, յայլում ատուր սահմանեցին զծնունդ եւ այլում զմկրտութիւն, որպէս զոյկ մարդոյ յողեալ գառաբնական սահմանայն եւ գրնացին զհետ մոլորութեան սրտոյ իւրեանց. «Արդ Յունարի վեցն կարգեցին առաքեալին զոր ծննդեան տեառն և յունուարի վեց զոր մկրտութեան. Ամաբանն առ: — Բարսեղ առ ի Քրիստոս ծնունդն իւրական: — Նեփտաղիոս Հոմայ Հայրապետն (առ): — Հիպոդիտէ *կայ.ի*: — 152ա. Յովիաննու Երուսաղիմայ Հայրա-

պետին: — Սեբեքիանոս Ղուկասու աւետարանի մեկնութիւնէն: — Ի թղթէն Մեփիստոմոս եպ. ի առ եւտրեփիոն: — Ամսու Ռստորայ եպիսկոպոսի ասացեալ: — Պօղիկարպոսի զոր լուսե ի Յոնաննու: — Մակարայ երուսաղիմայ եպ. ի ասացեալ: — Ի կարմոյ կանոնացն որ եղաւ հրամանաւ Յուստիանոսի արքային: — Ի Թրդթէն Գրիգորի Արծրունեաց եպիսկոպոսի զոր զրեաց յերուսաղիմայ ի հայր: — 152թ. Յովհաննու հայոց կաթողիկոսի: — Յովհաննիսի հայոց իմաստասիրի Հ. կաթողիկոսի: — Կոնիստաս հայոց կաթողիկոսի «Վասն զի ո՛չ ընկալայք յԱրտիմոնէ եւ Յոբնաղէ, այլ ի Յակոբայ եւ ի Կիրղէ երուսաղիմացոյ: — 153ա. Նեստորի (հարց) եւ (պատասխանի) կրօնատորի: — Անանիայ հայոց վարդապետի. «Տեսցուց եւ զայն զոր ասէն Յոյնք թէ յորում աւուր պապանձեցաւ Զաքարիայ ի նմին աւուր յաջաւ կին նորա եւ անտի ի վեր թուին ճՁ (180) օր, որ բերէ ի մարտի ԻՆ (25), զաւետիքն Գարրիէլի, եւ անտի թուին ՄՀՁ (276), որ բերէ Դեկտ. 25, զԾնունդն. բայց արդ Զաքարիայի պապանձումն ի թշրեցի ժ (10) էր, զի նա է է ամիս... եւ այս անհունատալի էր որ նա (Զաքարիա) ի մէջ երկու զլիաւոր տօնից (քաւութեան եւ տաղաւարահարաց) երթայր ի տունն իւր եւ մերձենայր ի կինն (զի նա էր քահանայապետ տարւոյն)... Արդ ի ժ թշրեն ամսոյ (Սեպտ. է) պապանձումն... եւ ի Իժ մերձաւորութիւն... Զ ապրիլի (յետ 180 աւուրց, ժՁ նիսան) ամսոյն կուսին աւետիքն... ի տրէթ ամսոյ իՄ (յետ 10 ամսոց հոռիմ. եւ 276 աւուրց), որ է յունուարի Զ (յոլութիւն Կուսին. նոյն օրը նաեւ Մկրտութիւնը յետ 30 ամաց. իսկ զեկտ. 25-ին տօն Դաւթի եւ Յակոբայ. տ. չարունակութիւնը): — Վասն Արտիմոնի մոլորի: — Ի հաւատոյ թղթէն Ներսէսի հայոց կաթ. ի, որ առ Մանիլ թաղ. Յունաց: —

Ե) վկայութիւնք զոր ասացեալ են ուղղափառ հայրապետքն ընդդէմ այնոցիկ որք ասեն թէ ո՛չ եկեղ տէրն զգառն ի գատկին: — (Բացի վերոյիշեալներէն ուրիշ հեղինակ չի յիշուիր):

Ժ) 154թ. վկայութիւնք զոր ասացին ս. հայրապետքն ընդդէմ ԱՐԻՈՍԻ եւ ՆԵՍՏՈՐԻ, որք արկին ի խորհուրդ պատալագին խմոր. աղ եւ ջուր եւ ձէք եւ ուրացան զսահմանեալն յառաքելոցն... ի չորրորդ զրոցն Լեւոնի Հոռմայ հայրապետին: — Ամրիկոս եպիսկոպոսի: — Եփրեմի եւ Ջեմովրայ ասացեալ: — Կիրիանոս եպ. ասէ յողորմութեան ճա-

ռէն: — 155ա. Կղեստինոսի եւ Բարսամի (երկախօսութեան հատուած մը)... 155թ. ի թղթէն Գեորգեայ հայոց կաթողիկոսի որ առ պատրիարքն Ասորոց: — 156ա. ի հարցմանց Կոմիտասայ հայոց կաթողիկոսի: — 156թ. Տիրանու հայոց վարդապետի: — Խոսրովի հայոց հոռոտորի:

Վկայութիւնք վասն տօնի ս. յաչին: — 157ա. վկայութիւնք զի պարտ է զխաչեցարն ասել ընդդէմ որդա. Նեփտառիոս հոռմայեցի: — Ի զրոցն որ եղիանոսի, որ կանոնաց լրմումք կոչի: — Ի զրոցն Որագինէ որ գատկաց կոչի: — Ի Սոկրատէն ասացեալ: — Կղեմայ Հոռմայ հայրապետէն: — 157թ. Յովհաննու Ոսկեք. ասացեալ Յեսուայն մեկնութեան: — Եպիփանի Կիւրացոյ: — Դաւթի փրիստփայի: — Բան ի ժողովոյն Դունայ: — Ներսէսի միջնոյ հայոց կաթողիկոսի երրորդ ի ս. Գրիգորէ: — 158. (Հարցմունք) պատրիարքի եւ (պատասխանի) Կոմիտասայ Հ. Կ.: — Ի հաւատոյ թղթէն Խոսրովի հայոց կաթողիկոսի: — 158թ. ի թղթէն Գեորգեայ հայոց կաթողիկոսի առ պատրիարքն Ասորոց Յովհաննէս (տ. վ.): — Ի թղթէն Ներսէսի միջնոյ (?) Հ. Կ. որ առ Մանիլ (տ. վ.):

Ե) վկայութիւնք երկրորդ կանոնացն Նիկիոյ ընդդէմ նոցա, որք խոստեն զազաքս որ է մատաղ:

Ի գանդրակացն: — Բարսղի կանոնացն (159ա). Սահակայ Պարթեի:

— Հմմտ. տպ. Կ. Պօլսոյ 1752 Պօղոս վարդ. Տարսնեցի (վ. Տարօնեցի) հրո. Խաչատուր Ապուլէիսիի եւ «Արարատ», 1896. էջ 3-4 եւ 49-52 եւայլն. տ. նաեւ Տաշեան ցուցակ էջ 1142: Որովհետեւ այս ժողովածուի մէջ «Պօղոս հայոց վ. է»:

Ը. ա. 6. 159ա.

Լուծմունք ի ս. գրոց վարդանայ վարդապետի. ի խնդրոյ բարեպաշտ քաղաւորին հայոց Հեքմոյ. «Հրամանն պատկառեցուցիչ, զոր պատուերեցիք զրեւ զանուանս խնկարկութեան կանանցն գերեզմանապատու: Յոնան Ոսկեքեքանց եւ Կիրեղ աղէքսանդրոս չորրք են յասել, զՄարիամ Տիրամայրն, եւ զՄարիամ Կղեուպալ դուստրն, եւ զՄարիամ Մաղդաղենացի, եւ զՄարիամ Յակովբայ եւ Յովսէս մայր, զոր ասեն կին Յովսէփայ եւ մայր որդոց նորա, բայց տեղեկացաք յայլ զորոց թէ աստուածածինն չէ ի հաչիւ եւ ի համար իւղարկելոցն»:

— 160թ. Լուր սուղ ինչ եւ վասն խոր-

հրրդոյ ւ. պատարագին, զոր ջերմ սիրէ. «Նչխար կազմի հին կտակօք սաղմոսին ստորճանաւորաց ձեռք...» — 161ր. Հաւաքեցուք ծալիկս ի մարգաց աւետաւանին պսակել զԲեզ «Մաթէոս թարգմանի երգ կենաց եւ աւետարանն բանակ աւետեաց...» — Գրութիւն կը պարունակէլ զանազան տեսակի խնդիրներ, կրօնական, ծիսական, զատանական եւայլն բրնաւորութիւն կրող:

— 171ա. ի զոյց ւ. վարդապետաց համառօտ հաւաքեալ բանք. «Յովհաննէս յետ 52 ամի չարչարանացն տեսն զբրնաց զիր սահաւորանն...» Այս գլուխն ալ կը շարունակուի մինչեւ 174բ. — 171բ. ստորին լուսանցքի մէջ գրած է. «Պանայոտ զանձիս յայտնիչ զվարդան զանձապաճ, որ փարթեմանայք հոգւով յիշատակեալիք ի թարեւախտի ի տէր» — Այս ալ վերելիններու նման շարք մը առասպելներ ունի:

Թ. ա. 7. 174բ.

Վաճական վարդապետի ոսացեալ բան հաւատալի. «Կենսարուս ւ. Աւետարանն զԹաղէոս զմեր առաքեալն (յ) երկրորդաւնիցն է ասել... ՀԲ (72) աշակերտացն զբլուխ եւ վարդապետ էր որպէս Պետլոս երկրորդաւնիցն... ի վիճակին նմա աշխարհիս հայոց տրուեցաւ եւ ասաց, երկիրն ցուրտ է եւ մարդիկն բրտարա... եւ ետուն նմա օղնական ցիւղն օծման, զոր Քրիստոս օրհնեալ էր եւ զգեղարդն (հոս կը պատմուի նա'ւս Լուսաւորչի Հոռոմ զնայով հայրապետ եւ պապ բլլայր, անկէ երեսնադէմէն յատններուն ալ բաժին հանելու առասպելները, ինչպէս նաեւ միմիայն հայոց քով Պետրոսի եւ Պօղոսի նշխարաց մնայր եւ այլն) — 176ա. վարդապետ վ. ի յիշատակ բանի (հարց ու պատ. ձեռով աննշան գրութիւն մը) — Ս. վարդապետաց իմաստնոց (խրատական բանք) —

Ժ. ա. 8. 177.

Արեգան կայրողիկոսին հայոց Տեառն Կոստանդինի. ուրբմեցի տէր եւ յոյս վարդապետին վարդապետ, որ զրանքս յարմարեալ է (Հարց. ու պատ. ձեռով գրուած, կը սկսի) «Թէ ո՞րպէս իմանի Աստուած. պատ. Աստուած անբովանդակելի է, զիարդ իմանի...» — 178բ. «Իսկ Արգար արքայ եւ Թաղէոս առաքեալ բերին զգրեանն յերեսացիմէ եւ հաւատացեալ երրայեցիք որ թարգմանեցին յատրի զիր եւ ի լեզու, յայն թարգմա-

նութիւն առպէս կայ «Ի սկզբանէ արար Աստուած գեւորիմ երկնի» — Նշնդոց Ա. զլուխի առ մեկնութիւնը կը շարունակուի 185բ. որ վերջէն թերի կը մնայ եւ կ'աւարտի բառերովս «Ի մի բնութիւն կրսեր եւ առպ առի զհոյրն կամ զմարմինն, այլ շնորհէ հոգւոյն»:

Ժ. Ա. ա. 9. 186ա.

Տեառն եւ մեծ վարդապետին իմոյ Յովհաննոս Որոտնեցոյ արարեալ քարոզ ի բանն որ ասէ. «Վասն աշտորիկ օժ գրեկ Աստուած... Լոյս ի լուսոյ ասն զբանն Աստուծոյ ի հօրէ ծնեալ ամենայն ստուածաշունչ զիրք... (193բ) եւ զպակասութիւնն լնոյ աղաչեմ ո՛վ զասք լուսեւրամից» — Քարոյիս մէջ հեղինակը առաջ երկարակներու զէմ կը ճառէ եւ ապա եկեղեցական նուիրապետութեան մասին խօսելով առաջ կը բերէ ւ. 'Ի իմնէսիոսի | ա| եպիսկոպոսապետ, եպ. քահանայնայ. բ) սարկաւապ, կէս սարկ. սաղմոսասաց. գ) ժողովուրդը. մկրտեալք, երախայք, աղաշխարոյք, Հոռոմոց | 1) պատրիարքութեւ. 2) արքեպիսկոպոսք. 3) Սէտրապալիտք. 4) եպիսկոպոսք. 5) քահանայք. 6) սարկաւապութեւ, 7) կիսասարկաւապ. 8) անապոնոսք = բնիկըցոյք. եւ Հայոց (զոնապետութիւն, բնիկըցոյութիւն, երզնիցոյութիւն, քահանայութիւն, կիսասարկաւապութիւն, սարկաւապութիւն, քահանայութիւն, եպիսկոպոսութիւն, կաթողիկոսութիւն) բնդունեմ ստորճանական կարգերը եւ անոնց այլաբանական իմաստները կը բացատրէ Քրիստոսի կեանքին անունած օրինակներով:

Ժ. Ա. ա. 10. 194ա.

Գրիգորի եռաւեմի քաջ հոռետրի եւ տիեզերայոյ (ս) վարդապետի քարոզ վասն ռատնաբանեան աւրիմացն ի բանն որ ասէ, եւ ամ տէր Աստուած քո... եւ է ստաջին բանն որ ասէ, եւ ամ տէր Աստուած քո, մի եկիցի քեզ այլ Աստուած քաց ինչն, առաջին բարեթիւն է...» — 195ա. նորին Գրիգորի... քարոզ ի բանն... մի ' սղանաներ եւայլն. «Գիտիմի է զի զաստեարանեան օրէնսն...»:

— 197ա. Քարոզ ի բանն Մաղկապարդին ի բանն օրհնեալ որ պա. «Ի՞նչ են զորք քո տէր եւ յոյժ խորին խորհուրդք քո եւ սաղմոսէ մեզ ստուածաշունչին Դաւիթ... (203ա) բնդ հօր իւրում եւ ամենասուրբ հոգւոյն, ա. եւ մ. եւ յ.»:

— 203ա. Յայլմէ քարոզ Խաղկազարդին,
 և ամեն զէջն և ցյաւանակն... «Վար-
 ցապետը տան թէ՛ վասն Արամայ մե-
 ղացն...», — Քարոզս 204թ. էջի վրայ
 վերջէն թերի կամ կիսատ կը մնայ:

Ա. 1. 118ա.

20թամատար զըշիկս Ստեփաննոս յի-
 չեցէք առ տըր ի մեղաց թողութիւն և
 Աստուած զմեզ յիշէ...:

181

Թիւի 181.

ԱնՌի'ն կէտադրական գուշակութիւն.

Նիւիթ Սովորական քուղիք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԳԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա-գ. դժ. Էջ 2. 55-60. 355-
 455, 457-60.

ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ. 23×17,8×3,5.

ԹՈՒԹԻՒՆ ՄԻԱՍԻՆ. 18,5×13.

ԹՈՒԹԻՒՆ 234.

ՏՈՒՐ 26 եւայլն.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեյանով.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿԶՐՆԱՏԱՌՔ Մեծատառ շեղագրի.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՁ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1819.

ՏԵՂԻ Շողագր.

ԽԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 1

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Թի. 1'

«Քստ Ներսէսի Շնորհալուոյն որ ասէ
 Յիսուս որդին վասն գրգռոյս այսմիկ», 6
 երկուտանի ոտանաւոր եւ 10 տող արձակ
 պոէթական, յորդոր կը կարդայ մարդ-
 կանց ապագան քննելու:

ա. 1. 1.

Գիրքս այս՝ որ կուչի կէտադրական գու-
 շակութիւն, ի ձեռն վեշտասանից կեր-
 պից, նաեւ համառօտութիւն ձեւակեր-
 պութեան երկուտասան տանց, երկնից է-
 ութիւնքն, որ ի վերայ չորիցն տարեք
 յաճարակի պինչ պուշակէ որ ընդդռն
 դնի: Այլեւ ի վերայ կարեաց աստանօրի,
 երկուտասան տեղիքն բացայայտի, ևս ա-
 ուակ ըստմական ցուցողութեամբ համա-
 տարեալ իմ պրակաւ, համառօտակի հան-
 դերձ մեկնողութեամբ: Որ և ի հայրա-
 պետութեան ամենայն հայոց լուսանկա-
 րն էջմարտնի Տ. Նիքիմի ինքնագլուխ ևս
 սրբապան կաթողիկոսին յամի Փրկչին
 1819. և հայոց թուին ՌԻԿԻ Մարտի ամ-
 սոյ 1. ևյեւ զձադրեալ ի յնօգայք ի պէ-
 տրոս ուսումնասիրաց: = 66. Առաջինքն

զրեթէ գիտութիւնս զայս ո՛չ յայտնէին
 ըստմաց, այլ պաշտէին զսա զգուշու-
 թեամբ, զի հիմն հաստատուն ունի ևս մեծ
 նախապիտութիւն ճշգրիտ կիր առողացն
 զայս գիտութիւն և զի իւրովս տեղեկա-
 նան զձածկեալ խորհուրդս սրտի մարդ-
 կան, որ այն լինի աստուածային ազդ-
 մամբ ևս խորին քննութեամբ:

— 1-125. Նախապիտական ծանօթու-
 թիւններ կէտերէն ևս պիտեմքն ըստմաց
 խորհրդաւոր նշաններու զորձածութեան
 համար. — 126-282. բուն իսկ այս նշան-
 ները իրենց իմաստներով, — 283-390
 վերջարանական ծանօթութիւններ կի-
 րարկման ձեւերու:

391-7. Ցանկ գուշակողական մատենիս.

398. «Եւ ևյեւ զրաւ ուսմիլ զըքուկս,
 որ ի միւս միայրի ճահաւորապէս եղեալ
 բառ յանձնի արձեւատին ևս զի թէպէտ տայ
 կերպիւ իմն պուշակողութիւն սակայն ո՛չ
 հատանի իրաւապէս վճառ, թէ արդա-
 լեւ. պուշակէ, զի ճշմարտապէս պուշակո-
 ղութիւն է ճշմարտութիւն մարդաբէիցդ» —
 24. (Արդ Աստուած զճշմարտութիւն յայտնե-
 ցէ զի մարդս է սուտ):

— Էջ. 456. քանի մը նշաններու ըստ-
 տրութիւնը կը տրուի:

Թիւ 182.
Անոնի Բժշկարան (Ամիր Տովլարի).
Նիւթ Սովոր. կապույտ քույր.
ԿԱԶՄ Կաշիկազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Քիչ մը խոնաւութեմէ ազ-
դուած եւ աղտոտուած. գէշ չէ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. Էջ 1-2. 7-8. 351-82.
ՄԵՐՈՒԹԻՒՆ. 20.3×16.5×5.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 16.2×13.4.
ԹՈՒՂԹՔ 193.
ՏՈՂՔ 16 եւայլմ.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեկնով.
ԳԻՐ Շեղագիր.
ՍԿԶՐՆԱՏԱՌՔ Կապույտ քանաւով զար-
դագիր, մարդագիր, քոչնագիր եւ
այլմ.

Էջ 3.

Կը սկսի Բժշկարանի ցանկ գլխոյ մը, որ սկիզբէն թերի է. «Եօրեքորոյ դուռն կու յիշէ դանազան թերեաքներն եւ զօրութիւնը նորա եւ զպահճեքներն»:

Էջ 5.

Յատաջն յիշենք զնուգալն ի յառաջին դուռն եւ զիր ամենայն զօրութիւն եւ է ինքն զյուս ամենայն շարաւղի եւ բմպէլ ետնով եւ ամենայն շարաւղի գլխամէն ի նույնալէն առնու եւ է ինքն օգտակար եւ աղնիս քան զամենայն եւ օգտէ խիստ տա-
քութեան եւ որ ծարաւ ունենա եւ տաք ջերմերուն օգտէ. — Այս «ա. զբան» մէջ հեղինակը կը թաղէ շարաւղի տեսակները, ալսինքն դանազան պատուհներու եւ ծա-
ղիկներու բազալքութեամբ պատրաստուած շարաւղիներ (գինի):

Էջ 11.

Երկրորդ դուռն որ յիշէ զամենայն ցեղ բոսայնիս եւ զիրենց գլխամէն եւ զգործքն թէ որպէս է. — Հոս ալ կը յիշէ զանա-
զան տեսակ բոսայն չիւնկու կերպերը:

Էջ 12.

Երրորդ դուռն, որ յիշէ զամենայն ցեղ փարվարդանիս եւ սնուցանեն զինչ որ ի պէտքն են եւ զեփեփն նոցա:

ԼՈՒՍԱՆՅԱՆԶԱՐԳԻ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԹ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆԹ ԹՂ.
ԿԻՍԱՆՈՐԱՆԹ ԹՂ.
ԳԻՒՉ Մատրէոս Սարկաւազ.
ՍՏԱՅՈՂ. Պօղոս Վարդ. Սերաստացի.
ԿԱԶՄՈՂ.
ԺԱՄԱՆԱԿ 1814.
ՏԵՂԻ Ճանիկ, Չարշամպայ.
ՆԱԿԱՂ.
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿԱՆԻՒՆԹ Դուռն Բիւրեղեման ըն-
տանիքին քիւղորութեամբ Տ. Բար-
գէմ Վ. 1897-իմ.
ՐՈՎԱՆԳԱՆԻՒԹԻՒՆ

Էջ 16.

Չորրորդ դուռն վասն ամենայն ցեղ ա-
յարիւննու, որ է լեզի դեղերն եւ օգտու-
թիւն նոցա. Առաջին զայսրիճ փայլարան
յիշենք որ օգտէ աչից եւ գլխոյ ու գլխի
ցան ի վար քաշէ եւ օգտէ խոլմեփն եւ
ամենայն ազգ զյնացաւթեան եւ ստա-
մոքին:

Էջ 21.

Հինգերորդ դուռն, որ յիշէ զամենայն
ցեղ մանուկն որ շարաւղի էն եւ զպա-
հէն:

Էջ 30.

Ձ-դ դուռն, որ յիշէ զխոտոսիրն եւ ըզ-
կապեկիքն եւ զպահէկիք նոցա:

Էջ 37.

Է-դ դուռն, որ յիշէ զանազան բերեա-
նիս եւ զպահէկիքն եւ զօրութեան թէ որ-
պէս յիշէ:

Էջ 44.

Բ-դ դուռն, որ յիշէ զամենայն ցեղ ըզ-
նուարվշմիս եւ զգլխամէն եւ զկորեյն եւ
զպահէն:

Էջ 52.

Թ-դ դուռն, որ յիշէ զանազան սփուր-

թիւի 183.

ԱնՈՒՆ Անգ(ղ)եղայ ժամտախտի (Ստե-
փաննոս Շեհրխաննան) .

Նեխիթ Պարզ րուղը .

ԿԱԶՄ՝ Կաշեկազմ ոսկե Բանդակով .

ՀԱՆԳ՝ԱՄՔՆԻՔ Անգլի .

ՄԱԳ՝ՊԱՀՊ .

ԳԱՏԱՐԿ ԹՎ . ա-բ . Գ՝ . Գ՝ . էջ 105-8 .

ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ . 20.7×15.3×1.2 .

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին . 16×10 .

ԹՈՒՂԹ 50 .

ՏՈՂԹ 27 .

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մեխմով բոլորգիր .
Գեթ Շեղագիր .

ՈԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Զարդագիր և երկարա-
գիր Կարմիր գոյնով .

ԼՈՒՍԱՆԱԶԱՐԹ ԹՎ .

ՄԱՆԲԱՆԱՐՔ ԹՎ . Գ՝ . ձեռ մարդ մը եր-
կար մօտ Բով , ձեռքով գրիչ , ծնկնե-

ա . 1 . Գ՝ .

Անգեղայ ժամտախտի , յորում ճառի
երկարացոյն զատճմանէ և զամենայն պա-
րագայից պատշաճեցոյ նմա ըստ մտաց
մարմնի և արգի երեւելի բժշկաց ծաղ-
կեցոյ յեկարայ և յետադիւ , ժողովեալ
մեծաւ պուշտեանմար և ծաղկաբայ րն-
տարածք բազմաւոր ծառերովեանմար
գարդարեալ փորձաւորան պատմութեանմար
չգիտցեալ և ժիլիստիպայեան կոտա-
գատութեանմար յերկրեալ բժիշկ Ստեփան-
նան Շեհրխաննան Տիփսիսեցոյ , յամի
փրկութեան միւրոյ 1706 , ի Կ . Պօլիս :

Գ՝-Ե՝ . Հեղինակին ճշտագարանութիւ-
նը , ուր նոր բան չ'ըստիր :

— Ժամտախտի մասին խոսող գրութիւնս
բաժնուած է նախ 2 մասի էջ 1-83 . բուն
նիւթն է և 84-104 ծածկութիւններ :

Բուն նիւթը բաժնուած է 7 գլխիներու :

Հեղինակը իր գիրքին մէջ կը յիշէ և

գրագրութիւն հետեւեալ բժիշկներէն . 3 . Հի-

րոյ վրայ բացուած , իսկ ճախ քնի
և տանկու տակ գոյ գրքեր : Աջ կող-
մը երկարացուած , զոր մասուկ մը կը
կրէ . վերեւ հեռագիտակ . էջ 83 . 2 ա-
ռագատաւորներ ծովի մէջ :

ԵՐՈՒՆՔ էջ 1 . Կոյով մը լի գամագամ
պատուկներով , բաւական սիրուն . դե-
ղին , կամայ , կարգաւ և սրմագոյն .
ԿԻՍԱԿԱՐՈՒՆՔ Տ . էջ 84 .

ԳՐԻՉ (Ստեփաննոս Շեհրխաննան) .

ՍՏԱՅՈՂ Գրիչը .

ԿԱՅՄՈՂ .

ՃԱՄԱՆԱԿ (ՃԻՒ . Գար) .

ՏԵՂԻ Պալիս .

ՄԱՂԱՐԿ .

ԿՆԻՔ ԹՎ .

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՎ . Գ՝ .

ՏԵՂԵԿԱՐՈՒԹԻՒՆՔ ք՝ Պաղտասարեան Ա-
բաբան մ . Կ . Պօլսիցի մուէր .

ԲՈՎԱՆԵՒԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆ ԹՎ .

փոխաւ , Գեմիտ Բրեմէս , Գաղնիս ,
Թովմաս Սիւրեանեան մեծանուն բժիշկ
Բրիտանացի , Վալտէսլիստ , Պօղոս Սոր-
բայիւրեան (բժշկագետ օգոստոսիտ Կե-
տարու Տոքս Եղէճմարայ) , Փիւրնեղիտ ,
Սիւնեւոս , Սիւնեւոս , Սիւնեւոս , Սիւնեւոս ,
Հալիւրիտ , Բոքիւրեւ Սիւնեւոսիւտ Հօփ-
ման (Երան) , Բովիսմիս Կարտանու
(13) , Իսմ Սիւն (23) , Ասիմզում անգ-
ղիացի , և ուրիշ շատեր : Ինչպէս կ'ե-
րեւի ձեռագրի յատկացման վրայ
կարգաւ մատուցող նշանակուած նշան-
ներէն ՏՔԻ . Թորոքեան ուսումնասիրած
է գրած :

— Ի միջի այլոց Հիւսպիւրաւի 39 ա-
ռածները (էջ 64) և Ստեփաննոս Փոնիսի
գրած մեկնութիւնը (Հիւսպիւրաւի գար-
ճերուն) . Թիւսիւրաւի՝ գեկուցումն խաճա-
նին և գրքը վերնաւորեան գործերը ,
Պօղոս Սորբայիւրեանի ժամտախտի ճառը
(55) , Հաճմանոսի ժամտախտի ճառը
(23) և այլն :

թիւի 184 .

ԱնՈՒՆ Անգիտայ անպէս , (Բժշկարան =
Ամիր Տալար) . Բաղագոյ Աստիքնու-
րեան (Արիստոտելի) .

Նեխիթ Ոգրեկեալ րուղը .

ԿԱԶՄ՝ Կաշեկազմ .

ՀԱՆԳ՝ԱՄՔՆԻՔ Գարձածուրեմէ աղտոտ-
ուած քղ . 8 . դուրս բնկած . վերջէն
քերի . շատ էջեր լծքած , և յաւել-
ուածներով (լուսանցից վրայ) մո-
խացուցած .

ՄԱԳ՝ՊԱՀՊ .

ԳԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա¹.
 ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 21×14,5×4,5.
 ԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿԱՆԸ. 15,5×4,5.
 ԹՈՒՂԹԻ 178 (ԼԸ + Էջ 280).
 ՏՈՂԻ 27.
 ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԿԱՐՄԻՐ ԵՆ ԱԵՆ ԲԱՆԱԲՈՎ.
 ԳԻՐ ՆՈՐ ՈՍՏՐԳԻՐ.
 ՍԿՋԲՆԱՏԱՌԻ ԶԱՐԴԱԳԻՐԲ (ԻԳ¹). ԲՐՈՆՆ-
 ՈՍԳԻՐ (Գ¹).
 ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳԻՐ ԹՂ. ԶՈՒԱԾԵՆ ԲՐՈՆՆ-
 ՈՍԳԻՐ (ԻԳ¹, Գ¹).
 ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.
 ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ. ՔԱՌԱԿՈՒՄԻ, ԿԱՐՄԻՐ ԳՈՅ-
 ՈՎ ԻԳ¹.

ա¹-բ². Զանազան տեսակ հիւանդութեանց
 և գեղերու համար խորհուրդներ և ի
 վերջոյ աննշան ցանկ մը. — ք¹. «Ասացեալ
 է Բագարատայ բժշկէն թէ ոք կամեացի
 մաճուն չիենէլ, որ ամենայն ցառոց գեղ
 լինի...»:

Ա. ա. X. գ¹.

գ¹-գ². Խորենացիին Պիտոյից գրքէն քա-
 ղեալ գլուխներ, «Յաղակա պիտոյից, յղ.
 խորատու, յղ. եղծման, սահման հասա-
 րակ տեղոյ, սահման ներքողինի, յղ.
 պարտաւի, սահման բաղդատութեան,
 սահման բարաճութեան, ս². արտասա-
 նութեան, վասն գրութեան»: Ա. գլուխը
 յղ. պիտոյից կը սկսի այսպէս. «Որք են
 քաղաքի խառնակ համառու քաջադիպու-
 թեամբ ի գէմս ինչ վերաբերեալ և ասա-
 ջեալ այսպէս, յորոց եկաց կենցաղոյս
 ազատաւարդոյն...»:

Բ. ա. XI. գ²-ը¹.

Պատճէն յաղակա գիտելու պատերազ-
 մունս և գիտադութիւն և դամենայն ինչ
 զոր Եղիպտացիքն իմաստունք հանճարեղ
 մտաւք և ս. խորհրդոյն ասացին. «Յուն-
 վար էթէլ լուսինն խաւարի մեծամեծք
 թաղաւորաց չար խորհին և ձերոց մահ
 ետայն»:

ը²-ը². Օտար բառերու բառարան մը,
 լատերաձերմով և խճճանքներով, ու-
 բուն վերնադիրն է «Անուանք ցառոց».
 «Արացանն որ է գեղնութիւն — Ամսայ որ
 է հուրուք, Արծիբ որ է ուռիցն, Աղլ
 քալպ որ է կառոյած շան խաճածն ետայն»:

Գ. ա. X².

ժ¹-ժ². Սկիզբէն թերի քնադիտութեան
 և բժշկութեան վերաբերեալ հատուած

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ. Գ¹.

ԳՐԻԶ 1) Անտիք եւ 2) Մարգար Երէց.
 ՍԱՑՈՂ. 1) Պարոն իշխան Երանոս (?)
 եւ 2) գրիչը.

ԿԱԶՄՈՂ.

ՃԱՄԱՆԱԿ 1630 և 1653.

ՏԵՂԻ ԿԱՐԻՆ.

ՇԱՂԿՈՂ.

ԿՆԻՔ ԹՂ. Գ² Պողոս վարդապետ. 1244.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ. ԺԲ². ԻԳ¹.

Լ¹. 264. 270.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԵՂԿԱՌՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

մը, որուն լեզուն աւելի մաքուր պարար
 է, քան Ամիր-Տուվլարինը. կը սկսի այս-
 պէս. «Եւ Էթ կլիմն սկիւթայ և սիանայ
 ետայն. որ կոչին ստինք երկրի և տեսն
 իմաստունքն էթէլ զորութիւն ինչ սնուցո-
 ցական լինի, որ պիտութեամբ իջանէ ի
 լուսնէն և յատեղաց ի վերայ կենդա-
 նեայ և բուսոց...» — ԺԱ¹-ԺԵ². Կը խոս-
 ուի բնութեան մասին առ հասարակ և
 մարդակայութեան մասին մասնաւորա-
 պէս — ԺԵ². Վ. համոց — ԺԶ¹. Վասն
 ունդոյ (հորոյ). — ԺԷ¹. «Եւ յեղերս կաս-
 րիական ծովուն է ինչ տեղի որ կոչի Բա-
 ֆու, ապրիւր լոցեղէն լոյսն է ի միում
 տեղոյ և է ի միում տեղոյ և կան ու-
 մանք անտես ընդ երկրաւ թաղուցեալ,
 զոր և յապրիւր ջրոյ յերակա երկրի ըն-
 թանալով ի² զի ընդ մէջ տարեք հրոյ ան-
 ցանի հոսցուցանէ և այսպէս արտաբ-
 րեւեալ լինի. և է որ միջակ ջրամացու-
 ցանէ և է որ սակաւ ջրամացուցանէ բառ
 որբանութեան հարստութեան հրոյն եղ-
 կանայ ցուն զոր և ջրմուկ կոչեմք...»:
 — ԺԷ². յղ. չորից տարեւաց. «Ասեն ըս-
 տոյ իկեանքն գտարեւս զորմանս արարո-
 ցական... (ԺԸ²) Այսչափ բառական լիցի
 իմաստնոց»:

— ԺԹ¹-ԺԱ². Յանկ նիւթերու, հանգերձ
 «Նախերպանց և գեղախրատ»ով. առաջ
 70, ապա 255 դանպան մետաղներու,
 պտուղներու և այլն տնուններ: — ԻԲ.
 տարբեր պրջութեամբ խրատներ դանպան
 հիւանդութեանց համար:

Գ. ա. 1. ԻԳ¹.

(Տարբեր պրջութեամբ. «Այս պոստաւ-
 նունն Միւսիսն ըլ Պայեան».) Յառաջա-
 բան-Յիշատակարան հեղինակին. «Շնոր-
 հիւ և ողորմութեամբն արարչին և ան-
 մահն Սատուծոյ, որ պարգեւոյ է ամե-

նայն բարեաց և բազմազգ է ամենայն պարզեւաց... դուստուն և զիմաստութիւն ի մարդն տպաւորեաց և պատուական աւար ի մէջ ամենայն ստեղծութեանց և գամենայն շնորհ և զհմտութիւն յինքն և զիր և զպատութիւն և տուր տէր Աստուած մարդկան որ զամենայն հանճարեղութիւն ի դործ արկանէ, թէ՛ աստուածապաշտութիւն է, թէ՛ իմաստութիւն է, և թէ աստեղարաշխութիւն է և թէ ևրկաշափութիւն է և թէ՛ թուականութիւն է և թէ՛ բժշկութիւն է և թէ՛ ևրաժշտութեան արուեստն է, զայս ամենայն իմաստութիւնս ի մարդկային բնութիւնէ յապաւորեալ (դ)Աստուած և հասն և եղև ամենայն րաստեղծութեանց և թէ խոտ է որ թէ՛ րուս է, որ թէ տուն է, որ թէ՛ քարինքն են որ ի դեռնէն զուէ կանեն և որ անանոց զթաւածքն է և որ մանանայ է որ ի յերկնից կու իջանէ և որ ոք այլ կան, որ ի ծովն կու և յանին... Արհնենք զարարելն Աստուած թէ կամի դրանս կատարէ, զրենք զդեղերուն անուանցն, սկսած ի յայրուբնէ: Որ է բժշկաց արուեստ և բարեւ ի յօգտութեան: աւարտի սա 5 յեղուաւ, զհայոց թուականն շինէ:

Ի ժամանակին թագաւորութեանն իսմայելացոց ազգին սարսկիտոսացի յազգէն հազարու, որ նուազեալ էր թագաւորութիւնն յունաց ի մայրաքաղաքն ի Կ. Պօլիս, որ անխախտ և անասան կենդանի ան յբրիտանիայն որ անդ բնակեալ են: Ի թագաւորութեանն սուրբան Մուհամմատ խանին և ի կաթողիկոսութեանն Լեփաւանայ տեղուն Սարգսի և ի հայրապետութեան մայրաքաղաքին Կ. Պօլսի տէր Նիկօլայոսին և ի թովականութեանն հայոց Ջիէ (= 1478) առ դրան ս. Նիկալայոսի սբանշեղազործ հայրապետին րարքամեցեալ այս զիրքս: Մէկ մէկ զկերպուն զարութիւնն ի բազում զերանց աշխարհաց, ձեռամբ մեղաւոր անպիտան և անխմատ բժշկին Ամիր Տուլաղին Ամասիացոյ, յիշատակ իւր և ամենայն քրիստոնէից... և զայս զիրքս շինեցաք և ստուգեցաք շատ բերկնուի և պատմութեանքով, և որ կարգայ հնչութեամբ իմանալ և անշէտն չի աւարել ի ամանէ իրք և անուանեցաք զայս զըրցս անուն անգիտաց անպէտ և պարտական եմ զիտնականացն և ծառայ ամենայն փրկեստփայլին... Այս բժշկութեան արհեստս ի զիտնականութեանն և յուսմանն մասնն և հանապաղ պարզոյն կենդանութիւնն ստուղդ կուզէ և որ չէ ստուղդ մարմնով ո՛չ կարէ ծառայել Աստուծոյ հոգով և ի յայս բռնիցս առին յառաջին բժշկապետն

մեր, մեծն Մխիթար բժշկին և Ախարոն բժշկին և որդին նորա Ստեփաննոս բժշկին և տոհմն նոցա Հաւշլին բժշկին և Սարգիս բժշկին և Յակոբ բժշկին և Դեղին բժշկին և Սիմեոն բժշկին և Վահրամ բժշկին, որ շատ զրեանք շինեալ էին, վասն դեղերուն վարուքեանն և օգտութեանն կարեւորութեանն արեւ թէ զրեւութիւնն զիտէար նա զկութիւնն չ'զիտէար և թէ՛ զգորութիւնն կու պիտնայար, նա զգիտութիւնն չէար զիտնայ և կար որ զանուանքն զիտէար և զինքն չգիտէար, և կար որ զանուն զիտէար և ո՛չ զինքն և ո՛չ զիր փութունն զի զիտէար և ի վերայ աշարհ հանապաղ մեղի պակասութիւն կայր վասն զկերպուն և այս պատճառաւ այլ ազգաց կարօտէար և յետոյ զնազար ի շուրջ եկաք բազում քաղաքանի և անպար զծովն և շուրջ եկար զաշխարհն Մակեդոնացոց և Եկար բնակեցար ի մայրաքաղաքն ի Կ. Պօլիս և հաւաքեցար շատ զերեւել ի յայլ ազգաց և աշխատեցար և ուսար դրոտելն և զանուանքն ազգի ազգի և զփոխանն և զառնելուն չարն հիմզ յեղուաւ կամարն Աստուծոյ: Դիտացիր որ զամէն յեղուն Ա. (ռանձին) ա. նշանադիր արաք, որ է այս նշանադրաւ, յարապկերէնն Յ, զարսկերէնն Պ, քուրքերէնն Թ, հայերէնն Հ, հոռմերէնն Հո, ասորիւն Աս, լաբիւն Լ, փռանկն Ֆ: Չայս աշարհ համար զբոսփակ արաք վասն խրթնութեանն որ չի շատարանի և այլ անուանք բժշկապետացն այս են Բատ. = Բագարատ, Դս = Դեղիանոսն, Սիւ = Սիւնեայ որդին, Դս = Դիոկրիտոսն, Խլս = Խլսն Պայտառն, Պտ = Պառեքէին... և այս բժշկապետացն անուանքն, որ պիտի յիշուի ի զկերպուն զորութեանց ի մէջն... և զիտացիր որ ի յաշխարհս զինչ որ արարելն Աստուած ստեղծել է Դ ցեղ իրք է, կամ կերպուր է, կամ զեղ է, որ մարմնոց աւարտութիւն կու այնէ և կամ փոսակար է, որ զմարդոյն բնութիւնն կու փոխէ և կու ապանել...»: Այս հեղինակի կր խօսի կերակուրի, զկերպուն և անոնց զորութեանց և զործածման կրանակի մասին: — Ի Բ-ԻԸ. համբրու վրայ կր խօսի (3) տեսակ համ կր յիշէ. լեզու, քաղցր, աղի, եղլի, սուր, թթու, կապուր որ զգիտակն կու բռնէ, տրտիպ որ համն ի զպտորի համ կու նմանի և անհամ: — ԻԸ՝ հետեւու և զյոյնեւու մասին կր ճանշէ: — ԻԸ՝-Լ՝, խրատներ կու տայ զկերպիրար հնա խառնելու տարաբայլ (աստիճանի) մասին: — Ասոր կր հետեւի հետեւալ յիշատակարանը (հեղինակի):

թիվ 185.
ԱնՈւն Մովսէս Խորենացի եւ Նդիշէ.
Նիւիթ Ողորկեալ բարակ բուրբ.
ԿԱԶՄ Կաշեկազմ գրեթէ արուած կաշե-
ֆանդակներով, բերանակապով.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ է, խոնաւութեմէն բիշ
մը ազդուած է.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 35ա. 341.
ՄԵՏՈՒԹԻՒՆ. 19×12.5×5.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 11.8×7.
ԹՈՒՂԹ 341.
ՏՈՂԹ 25.
ՎԵՐԱԳԻՐԻ Կարմիր մելանով.
ԳԻՐ Բոլորգիր.
ՍԿԶՐԱՏԱՆԻՐ Զարդազիր պարզ սեւ գի-
ծերով.

Ա. ա. 1. 1ա.

Մովսիսի Խորենացոյ յաղագս մերոյս
յիսկզբանց յայտն բանիցս, Մահակայ Բա-
զրատունոյ խնդրեալ. «*Ջանապատ խա-
յաջմունս, աստուածախոցն ի յեղ շնոր-
հացի եւ զանդու չողուցն ի վերայ քո ի-
մացութեանց չարժմունս ծանեայ ի ձեռն
զեկեցիկ ինչորոյս, յառաջ քան զմարմ-
նոյդ զհոգւոյդ բնկալեալ զծանօթութիւն
...*» ԹՂ. 16բ. «*Յայտն մատենէ Մարի-
բաս, Կատինայ, զմերոյ ազդիս միայն
հանեալ զպատմութիւնն*»:

ԹՂ. 51ա.

Մովսէսի Խորենացոյ բան միջակ պատ-
մութեան մերոց նախնեաց Գիրք երկրորդ.
«*Գրեմ յեղ աշխատ որ ինչ ատանձինն մերոյ
աշխարհիս զարծք երկրորդ ատենով զիրս
սկսեալ ի թագաւորութենէն Ալէքսան-
դրոս, մինչեւ զթագաւորութիւնն սրբոյ
եւ քաջի տոնն մեծին Տրդատոյ կարգաւ
որ ինչ եղեալ աստ զործ թաշտեանն...*»
— ԹՂ. 131բ. բառ ձեռագրի. 2Ը, եւ բառ
տարգրի ՂԱ (91) *զլուրդ կը վերջանայ
հետեւեալ բառերով «... եւ յաջորդեաց
զաթոնն երէց եղբայր նորին Վրբանէս եւ
այլն ուսուցանէ քեզ Ազարանգեղոս»,
մինչդեռ տղայրերս մէջ զեռ երկար ու
մարմն մինչեւ յաջորդ զլուր Տրդատի
սղերդական մահուան պատմութիւնը
Գրեգոր Լուսաւորչի մահուան եւ զեղա-
բանութեան մասին կը խօսուի. ուրեմն
ձեռագրիս մէջ կը պակսին «բայց ու Գրի-*

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԹ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. 1ա. 204ա, պարզ սեւ
գիծերով.

ԳՐԻՉ Սոփիանէ.

ՍՏԱՑՈՂ. Արիստակէս Վարդ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1671.

ՏՆՂԻ Շոնօր զիւղաբի (Նրնջակ).

ՄԱՂԿՈՂ.

ԿՆԻՔ ԹՂ. 35բ. 203բ. 341բ. Յակոբ
Վարձապետ (?).

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԹՂ. 203ա. 339բ.

ՏՆՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲՈՎԱՆԵԿԱՆԻԹԻՒՆՆԵՐ ԹՂ.

*զորի ի Մանիայ ալրն կեցեալ... ի փոռս
եւ ի զովեստ Աստուծոյ» բառերը (տ.
տպ. ՎԼՆ. 1827, էջ 364-5)։ Բ. Գիրքը կը
վերջանայ բառերով. «Յատաջողութիւն
հայոց մեծաց»։*

ԹՂ. 135ա.

Մովսէս Խորենացոյ Արտաքանութիւն
մերոյ իսկրբեմնաց, հաստուած երրորդ,
աւգինայ Հոգիդ սուրբ. «*Ոչ հնարասու-
թիւնք եղեալ մերոյ աշխարհիս եւ ոչ բնոյ
ամենայն յունականն անցանկ առակի
սակս կարճութեան ժամանակի, նաեւ ոչ
մատենագրութիւնք Գիտորի (Դիողոր)
հուպ առ մեկ են...*» — 202բ. «*Աստ-
ուածաշաշտութիւն մոռացեալ եւ ստու-
թիւն արմատացեալ սէր ցամաքեալ եւ
չարիք ուռճացեալ մեկք բաշտացեալ եւ
սկնկայութիւն զեհնին յաճախեալ...*
(203ա) *թէպէտ եւ ի տեսութեանց մերոց
անջատեցան այլ անգրոհ ապօթիւնն առ
մեկ են*»:

— Ամբողջ ողբի վերջարանը կը պակսի
տղայրին մէջ. տ. տպ. վ. էջ 55Ծ-6:

— 199ա. «*Ողբամ զերկ հայոց աշխարհ
ողբամ զերկ հանուրց հիստիսկանաց վե-
րագոյն...*»:

— Ընդհանուր առմամբ մեր այս ձեռա-
գիրը չառ բնութիւն ընթերցումներ եւ ու-
չապրու տարբերութիւններ ունի։ Ձեռա-
գիրս զլուրսնեալ ցանկ չունի եւ զլուրս-
նեալս զատկարգութիւնն ալ կը տարբե-
րի տղայրէն։

— Մ. Խորենացիի պատմութիւնը բազ-

մաթիւ տպ. ունի. այսպէս. Ամսթեբուս 1895, վեներտիկ 1752, 1827, 1849, 1880 և այլն. Մատենադր. Վեն. 1843-65, Տրի-խիա 1881 և այլն: — Հայ-լատին. Վիս-տան և Կարաբ. Լոմոնոս, 1736: — Brenner, Սղոթ՝ 1733: — Հայ-գաղ. Vaillant de Florival Վենետ. 1841. (Ճիւղն Փրանս. 1836, 1845), ֆրանս. V. Langlois. Collect. I, 1-5, 383-98, II, 45-175: — Իտալ. G. Cappelletti. Վենետ. 1841. Միսիթար. Վեն. 1843, 1850: — Ռուսերէն. Յ. Յով-հաննէսեան. Պետերսբ. 1809: Մ. Էմին Մասկով 1858: — Գերման. Laner. Ռե-կենսարկ. 1869: — Աշխարհաբար. Խ. Ստեփանէ. Մկրտչի. Էմիլի և այլոց ծա-նօթութեանց թարգմանութեամբ: — Բնա-դրական ուսումնասիրութեան համար ա. Կարինեանի համեմատութիւնը 1858, Ն. Մատի Սանահնի օրինակը նկար. իւր Վե-մատնային ուղեւորութեան մէջ (տուս. Պետր. 1891-2. сmp. 42-94), Միսիթար. 1) «Արարատ». 1890, 567-76 և 674-82. և 1891. 87-106, 147-55 և այլն մինչև 437-48. 2) Հայկականի էջմ. 1894: — Ղ. Ալիշան. Դ. Կրոց մասին. Բաղմ. 1851, էջ 69:

+ Սորենացիի ուսումնասիրութիւնները այժմ բաղմաթիւ և և և օրրտօրէ կ'աճին. 1) V. Langlois. sources d. M. d. Khorène. Mel. ac. 1861. p. 293-368. (Թարգմ. Ս. Պարսաստեանի և Կարսեկեանի, 1863 և 1860 թուականներու. 2) C. E. Picard, Paris. 1866. 3) Արքի զննաստութեան հիմնադիրն է Gutschmid, Leipzig. 1876, 1877. VKGW. Glaubw. d. arm. Gesch. d. M. առանձին և իւր ամբողջ մասը Կոր-ձերու հետ հրատարակուած (1892. Թարգ. Բաղմ. Հ. Ն. Ջնտոյեանի, 1877-9. Encycl. britt. t. 16. p. 861. ասոր ղէմ. 4) Հ. Ռ. Սարգիսեան. Բաղմ. 1886, էջ 1-15. «Քննութիւն Մարիթասեան աւանդու-թեան» Բաղմալէպ, 1883-1885, րովանդ. 1885, էջ 237-47: — 5) Գարագաշեան. Քննական պատմութիւն. Կ. Պոլ. 1880, Տիփլիս. 1894-5. Ա-Դ. հատ. — 6) A. Carrière Moïse de Chorène et la Généalogie arménienne. Paris. 1891. — La Légende d'Abgar. Paris. 1895. (Թարգ. ՀԱ. 1896): — (Ասոր ղէմ Հ. Ռ. Սարգիսեան. Բաղմ. 1894, էջ 198-210): — 7) Գր. Խա-լաբեանց-ի րնդարձ. քննութիւն. Մոս-կովա, 1896: 8) Յէրքիթի (Vetter) Հայկ. աշխատասիրութիւն. Վիեննա. 1895, էջ 90-95 (Թարգ. Nirschl-ի Patrologie-էն. հրատ. 1885-ին Մալնց. հատ. III, էջ 239-51 և. հեղինակի յօդուածները Kir-chenlexicon, VIII, 1883 և Theol. Quar-

tal schrift. 1894. էջ 48-76: — Մար-Արա-սի մասին ն. հ-ի Lestgruss R. v. Both. էջ 81-88. և Սիբիլեանց մասին Theol. Quart. 1892, էջ 465-74): — 9) Յ. Յ. Թօփեան. Մարիթաս Քաղղէացի. (Մա-րիթասի ժամանակագրութեան ճաղուած և ճարչունիի զրոյթեամբ (արարելն) պահուած հատուածի մը թարգմանութիւ-նը. «Արարատ». տե'ս նաև իմ Die An-fänge d. arm. Mönchthums mit quellen-kritik, էջ 5-14. ZKG. B. XXV, H. 1 (1904):

— Ողբի վերջին կտորը որ կը պակսի տպագրի մէջ, տ. ՀԱ. 1890, 114-5 րատ 9. Միսիթեանցի հրատ. «Փարոս» 1874: — Ողբի Աղբիւրի մասին տ. Կ. Պատմաբե-անի յօդուածը ՀԱ. 1891, էջ 362-4. և Նո-րայր, Քննաւոր, Բ. 1887, էջ 56. և այլն: — Հմմտ. ձեռագր. Տաշեան ցուց. թիւ 368, և էջ 1119, և մեր թիւ 13, Բ:

Ռ. ա. 2. 204.

Նդիշէի վարդապետի գոր արարեալ է ի խնդրոյ Դաւթի Մամիկոնի վասն վար-դանայ իւ հայոց պատերազմի. օգնեա իո-զի սուրբ. «Քանն վասն որոյ պատուիրե-ցիր արարի ո'վ թաղ, վասն հայոց պատե-րազմին հրամայեցեր՝ յորում բաղումք ստափնեցան քան պակաս, ահա նա-նաղբեցի յայժմ եօթն եղանակիս, առաջին զմամանկան, իրկլորդ զիրացն պատե-հումն յիշխանէն արեւելից, երրորդ զդ-միարանութիւն ուխտին եկեղեցոյ, չոր-րորդ երկպառակութիւն ոմանց բաժանե-լոց ի նմին ուխտէ, ինկղբորդ զյարեւե-լեայց (տպ. Անձ. օր. զյարձակումն արե-ւելեայց...»):

Թղ. 205ա.

Կր սկսի առաջին յեղանակը առանց վեր-նագրի իւր նախորդի պարզ շարունակու-թիւն. «Արդ որովհետև ընկալաք զհրա-ման պատուիրտնին յանախանձ թոյոց բարուց ընտրեանդ, սկսցուք ուստի ար-ժան է սկսանել... սկիզբն արարեալ յա-մացն Արշակայ արքայի որդոյն Տրդա-տայ (տպ. Անձ. օր. Տիրմայ) ... և կոտէ մինչև ցամա վեցերորդ Արտաշէսի արքայի հայոց որդոյն Բոսահաստայի (տպ. Անձ. օր. Վոսաշապուհոյ) ... (210p) և հանալու ի րայ զաղբութիւնն ի նմանէ ընկալաւ (Անձ. օր. րնդունէր) զվճիռ մահու»:

Թղ. 210բ.

(Վերնագիր) Յերկրորդ զիբացն պատահումն իշխանէն յարեւելից. «Որոց ուրիշն թուլացեալ են յերկնաւոր առաքինութենէն, յորժ ընդ աշիւ արկեալ (տպ. Անձ. օր. անկեալ) է ընտրիւն մարմնոյ, յամենայն հոյժոյ չարժին եւ յամենայն բանէ խոռվին...»: — 219ա. Միհրներսէի նամակին պատասխանող եպիսկոպոսներէն երրորդի անունն զրուած է «Մեղէտ տպ. Մանսկերտոյ (տպ. Անձ. օր. Մեղիտէ)». 4-ինը «Եղնակ եպ. Քաղբեւանդայ (տպ. Ա. օր. Եղնիկ)». 8-ինը Քառասու (տպ. Ա. օր. Քասուն), 10-ինը Եղաղ (տպ. Եւլալի), 12-ինը Մաշեա (տպ. Մուշէ), 16-ինը Եղիշայ (տպ. Եղիշէ): — 228բ. Պարսկաստան կոչուած 10 նախարարներու անուններէն կը տարբերի «ի տոճմէն Արծրունեաց Մերշապուհ անուն» (տպ. Ներշապուհ)». Խոռխոռունեաց նախարարը կը կոչուի Գաղէշ (տպ. Գաղիշոյ):

Թղ. 235բ.

Երկրորդ (?) վասն միաբանութեան սուրբ ուխտին եկեղեցւոյ. «Թէպէտ եւ ո՛չ իցեմք բաւական ասել զամենայն չարիսն, որ անցն անցին անդէն ի կարաւանին ընդ զունդն հայոց...»: — Վասակի ընտրած թուրաշուառ նախարարներու ցանկին մէջ կը պակսի (տպ. Անձ. օր. հրտ. Գալֆայեան. էջ 113) «զիւխանն խոռխոռունեաց զօրօք իւրովք». եւ «պալունեաց»-ի տեղ զրուած է «պալեունեաց»:

Թղ. 260բ.

Չորրորդ յեղանակն, վասն երկպառակութեանն իշխանին Սիւնեաց եւ անօրէն ընկերաց իւրոց. «Զինչ այս վայր ոչինչ կարի զանպատէ (հմտ. տպ. տարբեր) ի պատմել զհարուածս աղղիս մերոյ, որ յարտաքին թշնամեացն ճշմարտութեանն (տպ. կը սկսի Մինչ ցայս վայր... զանդիտէի պատմել. տպ.-ի վերնագիրն. չորրորդ յեղանակ. երկպառակութիւն քաժանելոցն ի ս. ուխտէն):

Թղ. 265ա.

Վեցերորդ կրկին անգամ ընդդէմ գալ հայոց պատերազմաւ քաղաւորին պարսից (տպ. վերնագիրն է. «Ե-դ յեղանակ, յարձակումն արեւելեայց», — ձեռագրերու մէջ մեծ մասամբ այս Ե-րդ յեղա-

նակը կը պակսի, բայց վեցերորդը նոյն բովանդակութիւնն ունի ինչ որ տպ.-ի (Անձ. օր) ինկեղբորդը. «Մեծ է սէրն Աստուծոյ եւ քան զամենայն մեծութիւն երկրաւոր եւ աշխլս աներկիւղս առնէ զլմարդիկ...»: — 266ա. ուշադրաւ են վարդանի հետ զինակից նախարարներէն հետեւեալներու անունները (տ. տպ. 153-4 էջ). «Եւ փարս Մանսկունի (տպ. փարս + ման) եւ Արսէն Բնաւացի... եւ Շահ ախոռապետն արքունի»:

Թղ. 276ա.

(Տպ. ունի. վեցերորդ յեղանակ, պատերազմն հայոց. Ձեռագիրս վերնագիր չունի, ընդհակառակը տպ.-ի այս յեղանակը առ հասարակ ձեռագրին մէջ առանձին զլուս չի կադմեր, այլ վերոյիշեալ ձեռագրին վեցերորդ հատուածին (տ. վ. էջ 265ա) պարզ շարունակութիւնն է, այսինքն տպագրի ինկեղբորդ եւ վեցերորդ յեղանակը ձեռագրին մէջ, ինչպէս կարգ մը այլ ձեռագրերու մէջ, միայն մէկ Յեղանակ, այսինքն՝ վեցերորդը կը կադմեն) «Յետ այսորիկ իրբեւ ետես զօրավար զնդին պարսից եթէ հատան պատաժաւորքն ի միջոյ...» (տ. տպ. էջ 179):

Թղ. 281բ.

Եւքներորդ յեղանակ յորում նկարագրի դարձեալ առաքինութիւնն հայոց եւ չարացոյն եւս երեւելի անօրէնութիւնն վասակայ. (տպ. ունի. է-դ յեղանակ. յերկարումն իրացն խոռվութեան. տ. տպ. էջ 191). «Արդ զարձեալ յայնժամ դադարեաց զմուշկանն + իւսալաւորստ եւ զամենայն աւազանին արիաց...»: — 295ա. ունի «Դրեցաւ յիշատակարանս այս վասն նորա առ ի կշտամբումն յանդիմանութեան մեկաց նորա... ցանկացող գործոց նորա» հատուածը (տպ. էջ 221):

Թղ. 295ա.

Արտաքին եօթն յեղանակին ութերորդ դարձեալ վասն նորին պատերազմին եւ չարչարանաց սուրբ քաջանայից. «Արդ ի վշտասաներորդի ամի տէրութեան նորին թաղստորի, զարձեալ անդին խաղալը զնայր յաշխարհն քուշանաց...»:

Թղ. 324ա.

Դարձեալ վասն խոստովանող աշակերտաց նոցունց. «Իսկ աշակերտք երանե-

յեացն և և ի կապանս կային ի ներքս ի յայտարին և կն զաճնայետն մի արքունի և և հանս զնսա...»: (Տպ. ի վերնագիրն է. «Վասն իտստովանողացն հայոց խորենայ և և Արքանամոս». էջ 293):

Թղ. 330բ.

Անուամբ նախարարացն, որք կամօք յօժարութեամբ վասն սիրոյն Քրիստոսի ետուն զանձինս ի կապանս արքունի. «Յապղն Սիւնեաց Երկու Եղբարք Բարգէն և Բակուր յապղն Արծրունեաց Մեքշապուհ և Շահասպ և Շնգին և Մեքրուման և Պարգեւ և Տաճատ...»: — Կամսարականներէն տպ.— «Թաթ» ի տեղ, ձեռ. ունի «Թաթուլ»: — Առաւելներց ցեղէն տպ.— «Դատ» ի տեղ «Դադ», Արծրունիներէն «Ալարում» ի տեղ «Ալրահամ» և «Ճատիստմնէն տանէն Բարիկ և Յուլման»:

Թղ. 335ա.

«Իսկ կանայք Երանկի առաքինեացն և ալլին»:

Գ. ա. 3. 337բ.

Ի պատմութեան Թովմայի վարդապետի. «Բայց իրրեւ եղեւ մեծ պատերազմ ս. Վարդանայ... (238թ) ցուցանեմ ջուժ աստուածասէր ջաջութեանդ»: — 238թ. վասն արիւնահեղին Բարծումայի. «Ընդ ժամանակս Պերդի արքայի ոմն յաղանդոյն նետտորի... (339ա) ի սաղբելոյ բարծումայի ամբարշտի» (տ. տպ. Գ. Պօլսի, 1852, էջ 87-89):

— Տ. տպ. Գ. Պօլսի, 1764, 1823. — Պետր. 1774, 1787. — Վենետիկ. 1825, 1828, Մատեն. 1838, 1859: — Մենք գործածեցինք 1861-ին թէղոսիւս տպուած «Անձնացեաց» օրինակը, որը հրատ. նաև Կ. Պօլսի 1866-ին. — Մոսկվա 1861-ին. — Պարիզ 1861. — Երուսաղէմ 1865-ին. — Չմիւտնիս 1869. — Տփլիս 1879. — և և հայ-ուս բաղրբոյ Խ. Յովհաննիսեանի հրատ. Մոսկվա 1892:

— Թարգմանութիւնք. աշխարհաբար. 1) Մարտիրոս Սիմէոնեանց. Մոսկվա, 1869. 2) և Զ. Դուկասեան, Տփլիս 1891: — Անգլիերէն. C. f. Neuman. The history of Vartan by Eliseus, London 1830. — Իտալիերէն. Cappelletti. storia di Eliseo, Վեն. 1840. — Փրանսիերէն. աղաւթարդման. 1) Gr. Kabardjian, Soulevement etc.

2) V. Langlois, Coll. d. h. a. II. 179. — Թուրքիէն. Շահնեանց. Տփլիս. 1853:

Ուսումնասիրութիւնք. 1) Ֆէրքեր. Հայկական աշխատասիրութիւնք. էջ 105-15. տպ. Վիէննա 1895. — 2) Գր. Տ-Պօղոսեան. Եղիշի պատմութեան աղբիւրը. ՂԱ. 1895. և նկատողութիւններ Եղիշի պատմութեան վերաբերեալ. ՂԱ. 1896. — 3) Գր. Խալաքեան. Եղիշի աղբիւրներ յատիւ. 1895:

Յիշատակարան գրիչին.

ա. 1. 339բ.

Փառք... Արիստակէս(ի)... Ետ զրել զպատմագիրքս Հայկազանց, նուաւոր ումեմն և քան զընաւս անսարձեստի... և և հարկիւ վեհափառ Հեղաձողի հօրն իմոյ հողեւորի Արիստակէս վարդապետին, որ ըստ իւրում գրասէր և քնթերցասէր բարուցն... Ետ զրել զսա յիշատակ իւր. ի թվականութեանս հայոց Ռձի-Լորդի և ի հայրապետութեան Ռայոց Տ. Յակոբայ և և ատաշնորդութեան մերոյս նաճանգի Եսայեայ և Առաքել ջաջութեան վարդապետացն, յերկ(ր)իս Երրմեակայ, ի զեօգաբարա Շոթոք կոչեցեալ, ընդ հովանեաւ ս. Աստուածածնիս և ս. Լուսաւորչին, հրամանաւ և արդեամբ... Արիստակէս վարդապետին Ղաթեցոյ... ի վայելումն անձին իւրոյ և յիշատակ իւր և ծնողացն իւրոց կիրակոս յաճանային և Թովմանցին և Եղբարցն իւրոց հանդուցելոցն ի տէր, Ղազար ըրդմահանճար ծողկեալ ալեօք ջաճանային և միւս Եղբօրն տէր Ալեքսիանոս մանկահասակ հանդուցելոյն... և միւս տէր Ալեքսիանոսի մանկահասակի փոխելոյն առ տէր, որ էր որդի տէր Ղազարին, որ միւսմ ասի փոխեցան առ տէր հայրն և որդին, ջերցն վարպետ մարգարտին, Ղիմաթին, Եղբօր որդոցն Կոզմաս վարդապետին, տէր Յովանիսին, Ստեփաննոս զպրին և Կիրակոսին և հանդուցեալ մանկանցն Յովանիսին, Ալեքսիանոսին, Սուքիանին, Կիրակոսին, և այլ ամենայն արեան մերձաւորացն... և Եղբօր զստեղացն և իւր հոգեւոր զուտոր Մարիամին ՍՈՓ(Ի)ԱՅԻՍ... և քաղմերախտ տառիկ Հուռումին, որ օլնական եղեւ ի ստացումն գրոյս, յիշողք յիշեալ լիջիւր ի Գրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ:

— Գրիչը ինչպէս կ'երեւայ 2 յիշատակարաններէն ալ, որոնցմէ վերջինը աւելի ընդարձակ է և առաջինը յիշիկն կը պարունակէ, Արիստակէս Վ. ի հոգեւոր զուտոր Սովիանին է:

ԹԻԻ 186.

ԱՆՈՒՆ Ոսկեփորիկ (ժողովածոյ) .

ՆԻԻԹ Յղկեալ բուրդ .

ԿԱԶՄ ա. կազմին կաշին կիսով պատուած է. բ. կազմին ծակծկած, բերանա- կապերը ինկած են:

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Շատ գէշ. բուրդերու մեծագոյն մասը մաշուած են և կազմէն դուրս եկած կամ խանութքէնէ վընասուած, ընդի. առմամբ շատ աղտոտ է ձեռագիրս. 98-99-ի եւ 110-111-ի, 118-118ա.ի միջին կարգ մը բուրդեր են ինկած:

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ. ա. հառի մը հատուած, գըրեալ միջին-մետրոպեան երկաթագրով. եւ ծայրերէն քերի. «... սակայն քէպէտ վասն (մե)ր էջ յանաբոլութիւն, այդ կայ յիւր(ում) բնութեան, որպէս ինքն իսկ ասէ քէ ես նոյն եմ եւ ոչ փոխեցա...»: Բոլոր ալ-երը «այդ» են. *Թեպէտ, Մովսէս, Էւայն*. քէ եւ լ. ալ կայ օր. անցեալ դերբայ-ներու մէջ եւայլն:

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ.

ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ. 18×13, 7×4, 3.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Տեղ տեղ միասին (13×9, 2), եւ տեղ տեղ երկսիւն.

ԹՈՒՂԹԻ 139.

ՏՈՂԻ 17 եւայլն.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմիր մեկնով.

ԳԻՐ Բոլորգի կամ նոտրգիր.

ՍԿԶԻՆԱՏԱՌԻ Զարդագիր կարմիր գոյնով.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳԻ ԹՂ. Թռչնաղարդ. էջ 48 (կարմրագոյն) ձուածներ (օր. 28-29 էջ եւայլն. 1) եւայլն.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆԻ ԹՂ. 1. աննաշակ քառակուսիներէ շինուած, կարմիր, կապոյտ եւ կանաչ գոյներով. (տ. ն. 103, 131, 207).

ԳՐԻՉ Յուսիկ քահանայ.

ՍՏԱՅՈՂ. Գրիչը.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ Տնարիմակամբ 1499, եւ Ոսկեփորիկ 1501-ին.

ՏԵՂԻ Եղոկիա.

ԾԱՂԿՈՂ.

ԿՆԻԻ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԷՋ 48, 54, 75, 162, 205, 241, 260.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ

ԲՈՒԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԷՋ

Ա. ա. X. 12.

Յաղագս շարականացն քէ ով է ասացեալ զհինն եւ գնորն. «ՁԾննդեանն եւ րգ-Տեառնընդառաջ Մոսէս քերքաւոյն է ողեալ, = զապաշխարութեանն և զլազա-րուն, զաւագ շարքուն Մեսրոպը վարդապետն է ողեալ, = յարութեանն, զհամ-րարձմանն և զՊէտտակոստէին... Անա-նիայ Շիրակացին է ողեալ, = զաւրհնու-թեանն զի ձայն Ստեփանոս Սիւնեաց եպիսկոպոսն է երգեալ, իսկ զվառ ձայ-նին տէր Ներսէս Կլեանցին է ողեալ, կա-թողիկոսն հայոց = Եւ զվարդապետին, զաստուածածնին, զմարդարէլոյն, զառա-քելոյն և զվարդանանց, արիացեալն, զմեղաք յամենայնի... Յոհաննէս Ման-դակունին է ասացեալ = Ձայնին, զե-կեղեցոյն, և զձայնն և զառաւառու-երդն և զհանդրատանն սուրբ Սահակ Պարթեւն է ողեալ = Ձմարտորոսացն... Տէր Պետրոս կաթողիկոսն է ասացեալ... = Ձևորտիմանցն և զսուրբ Գրիգորին, տէր Կոմիտաս է ասացեալ = Եւ զորս ըստ պատկերին և տէր յերկնիցն Գրիգոր

Մագիստրոսն է արարեալ, յորժամ զեկե-ղեցին շինէլ ի տարաւն և ետ անդ զպատ-կեր Տիրամաւրն և զՓրկչին, վասն որոյ տեղոյն անորիկ Փրկչին վանք կոչեն և տէր վահրամ որդի նորին կաթողիկոս հայոց... անդ զոլով, որոյ խնդրոյ զմեկ-նիչ քերականին արարեալ, անդ զառա-կանն ի պատիւ աւուրն արարեալ և կե-ղեցոյն և պատկերացն և որդւոյն, վասն այն ասի, զորս ըստ պատկերի ըստ: = Ձփառք ի բարձունս և զմիածին ժամա-մատն Կիւրիէ Աղէքսանդրացին է արար-եալ... = զԱհաւացիկն զորեքն (այս-պէս), զմագիստրոսն հարցն... Անեղն ի հաւրէ, Իմաստուն կուսանքն, Որ յաթոս փառաց ըրգեալ, Այսար անճառ լու-սոյն, Նորոգող տիեզերաց, Այսար յար-եալ ի մեռելոց, Նորոգեալ կղզի քառ... Մեծահարա, Հողւոյն զպատեանն Ե (5) ա-ւուրն, Յովսէփ անձինքն, Վարդապետն Բաւուրն, Աստուածածնին Բաւուրն, Աս-տուած անեղն, Արարչականն, Վարդա-խաչին հարցն և հարց մի այլ ի խաչին կարգն, և զհրէշտակապետաց, և զարե-ւապալի շարականք, և զվկանու, Տէր

Ներսէս Լորյաճեցիին հայոց կաթողիկոսն է երկնալ: = Զնորհուրդ անճառ, զայսաւր ի կատարումն, Գրիգոր վարդապետն ըսկիւողն է ուկնալ: = Եւ ալ շարականք զոր յետոյ երկնալ թէ շատ եւ թէ սակաւ գամէնն, Տէր Գրիգոր կաթողիկոս է ուկնալ, մականունն զի՞նչ է երբեմն Անարգարոյ Եղիսկոպոս լեալ: = Գրութիւնն կ'ընծայուի ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ԵՐԵՅԻՆ: Տ. Վիենն. ձեռագ. Թիւ 346, 3ա. Տաշկան ցուց. էջ 799 հմտ. զանպան խմբագրութիւնները անդ էջ 779 (Թիւ 334) եւ 988 (515 Թիւ), հմտ. մեր Թիւ 197. Թ:

Բ. ա. X¹. 5.

Անուամբ ս. հրէշտակացն եւ քբ հայցն արագ հասանն (Դարբիէլ, Միքայէլ, Ուրիէլ, Չիթայէլ, Ռափայէլ, Թաւթայէլ, Կարգայէլ), — ապա կը խօսուի էջ 6 հնոյ (Յուրիէլ), ծովու եւ գետոց (Մեղիթոն) ցուցն եւ խոսովութեան (Արդիլ), շերման (7. Սուքայէլ), Մեմառնոյաց (Աղարիէլ), ահի տեղաց եւ մայրեաց (Սաղմանիթ), խաւարի (Յուրիէլ), ծննդոց (Սարաքաիէլ), մանկանց եւ մեղաց (Նաթանէլ), (8) սլատահարաց (Սակուէլ), բարեաց (Սարաքէլ), բարեխօսութեան (Աղանէլ), գոգութեան դէմ պաշտպան (Մանուէլ) եւայլն հրէշտակներու անունները: — Հատուածս կը վերջանայ էջ 9. «Եւ զայս ծանուցանեմ առ ձեր սրբութիւնդ» բառերով:

Դ. ա. X². 9-15.

Զանպան զասակարգի անձերուն ուղղուած նամակներու գրութեան պաշտօնական ձեւերուն օրինակները. այսպէս՝ «Խաղաւորի. յարեայէն երկնից աւծեալ թաղաւոր, եւ թաղ պարծանաց բարձրագլուխ աջովն բարձրացեալ...»: — 10. «Խշխմանի. արքայազարմ զաւակ աւրհնութեամբ ողջոյն...»: — (կամ) Աստուածապատիւ եւ մեծաշնորհ բարի անուն ամենապովելոյ զարմից շառաիղ...»: — «Հաշարապետի. բազմերջանիկ եւ արդիւնական հայր եւ վայելուչ վերակացու ի մեհաստի միաբանից, շատ կարատիւ ողջոյն... (վերջարան) որ ողջ լինիք եւ բառով ամենայն միաբան խըմբիւք»: — 11. «Գրագրի. հանուրց ամենագոյ վեթակալիդ սրբալնապիւս, ընտրեալ ի հոմասեռս պերբերանիկ...», — միակեցի «ի սրբութեան սնեալ եւ ի կամս բարէխնամողին բարգաւաճեալ...»: — «Տանուորաց, էական բարույն իսկապէս ընդունող անճառ-

ունեաց խորոցն աստէն իմացող երանիկ եւ բաղձալի քրիստոնեա... (13. վերջ) ողջոյն եւ աւրհնութիւն հասցէ որ ողջ լինիք զաւրութեամբն ս. հոգւոյն ի սէրն Քրիստոսի եւ թէ հայրաբար խոնարհեալ զմէնջ հարցանես պահէլ է Աստուած աղաթիւք ձերովք»: — 13. «Իմաստուն մարդու. Ամենիմաստ եւ բարի արմատոյ շառաիղ, ծաղիկ անթառամ, որդի հաւաղատ...»: — 14-ի մէջ կ'աւանդուին. «զինուորի, եղբարց, կին մարդու» («ի Քրիստոս հաւատացեալ եւ յԱստուածհայր զօրացեալ եւ ս. Հոգւոյն պահպանեալ աստուածասէր եւ բարեգործ...») նամակներուն գրութեան ձեւերը:

Դ. ա. X². 15-19.

Ի Դաւթա մարգարէ, սակաւ ինչ տացով պատճառս. «զի՞նչ է զի ասէ Դաւիթ ի մետասան սաղմոսին, ապրեցոյ զիս... (19) տասն ժամ-ատամբն որպէս խաւար երկնացէ Աստուծոյ»:

Ե. ա. 1. 19-21.

Քանի՞ ձայնք են գոյիցս. «Ստեփանու երաժիշտ ԻԶ (26) բաժանեաց, բառաչէ՛լ, պոռնէ՛լ, պապչէ՛լ, բլլէ՛լ, մնչէ՛լ, կոռչէ՛լ, դոռնէ՛լ, մոռնէ՛լ, մոռնէ՛լ, բրչէ՛լ, մոմոռնէ՛լ, կանչէ՛լ, ճչէ՛լ, գոգաչէ՛լ, վրնչէ՛լ, գոռոչէ՛լ, հալչէ՛լ, կառաչէ՛լ, խորխնջէ՛լ, կաղկանձէ՛լ, վալլէ՛լ, ոռնալ, կարկալլէ՛լ, սուղալ, սըլուչէ՛լ, ե շինեաց զործիք ԻԶ առանձին աղ(բ)եալք եւ թիմ-գիւմնս Թեգրեացի Ա. շինեաց եւ ԻԶ (26) ալի: Յետ որոս Թէովմաս ալակերպ յօրինէր զործի որ պամենայն կենդանեաց ձայն նուաւ երգէին, յետ որոս Սիմեոն արար զառաջին ձայն ի հիւսնականէ գլուտեալ, եւ Փոկեղդու եղբայրն նորին զերկրորդ ձայնն ի դարբնականէ, Սափեկդիդն զերրորդ ձայնն ի հոսանաց գետոց, Փիպիւմնս քեռորդի սոցա զչորրորդ ձայնն ի ծրփանաց ծովու, Քիմնափնէս հմուտ ձայնից զաղանաց եւ թոչնոց դատուցանէ զկոյմն առաջին ձայնին: Ափիւս բզկողմ երկրորդ, Եւնիմիւս գԴԶ, Արքեպաւս մաքրեաց զամենայն, որ ուսաւ ի ծովային կենդանեաց եւ Թոնիփիւմն ամանք արարին ստեղծնս Դ. (4) եւ եղև ԽԺ (12) ձայնն ի փառս Աստուծոյ: — Հմտ. Գ. Հարցմանց:

Զ. ա. X¹. 21.

ա) Յաղագս քրիստոնէութեան. «Արդ քրիստոնէութեան սկիզբն եւ գլուխ մկր-

տութիւն է, որ եւ կնունք ասի, աշխարհի
բառով... — 25. Երէջ որ ո'չ է պատա-
րապաշտ կնունք ո'չ առնէ... դալազգի մի
առնէք կնքա՛սայր եւ ի կին մարդոյ զիբկ
ամենեւին մի' ղնէք... զի կին մարդն ո'չ
վկայ եւ ո'չ ուսուցիչ եւ ո'չ երեւխաւոր
է՛ք պարտ որ լինի...»:

բ) Յաղագս պսակի եւ խրատ ամուս-
նացելոց. «Եւ արդ որք այսպէս սրբու-
թեամբ սնանին եւ լինի կտրիճ տղայն ժե-
(15) ամաց փեսացու է եւ աղջիկն ժի' տա-
րու եւ ապա ամուսնացնեն... զոր եւ սըր-
բոց չարանց կանոնքն արդելուն» (28):

— 2եռ. տ. Տաշեան ցուց. (Թիւ 4.—58,
բ'.) էջ 16. գրութիւն Յովհան Երզնկացի
Ծործորեցի Պիւղ վարդապետինն է եւ ա-
նոր «խրատ եւ կանոն հասարակաց քրիս-
տոնէից» (1-16 ճառ) Երկէն քաղուած է:

Է. ա. 2. 28.

Դօանուքիւնս Աքանասի. «Որ ոք կա-
մեացի փրկեալ լինի, յառաջ քան դամե-
նայն պիտոյ է զի կայցի զկաթուղիկէ հա-
ւատն... (34) հաստատեացէ փրկեալ լի-
նել ո'չ կարասցէ»:

— Դաւանութիւնս կր տարբերի Տաշեան
ցուց. էջ 388, 1018, 770, 988 եւ այլն յիշ-
ուածէն այլ Աթանասին վերադրուած դա-
ւանութիւններէն եւ խոստովանութիւննե-
րէն:

Ը. ա. 34.

Դաւանութիւն Տ. Ներսէսի հայոց կա-
թողիկոսի. «Ոստոյովանիմք որպէս ուսաք
ի հարցն սրբոց հօւր յատկութեան, ա-
ռանձնաւորութեան անձին եւ անսկիզբն
եւ զորդոյ ծնունդն, անսկզբնականին
Հար անեղապէս եւ անժամանակ եւ զՀոգ-
ւոյդ բխումն եւ կրումն եւ արտաքս առա-
քումն ի Հաւրէ անճառարար... (47) եւ
արարիչ գոյով էիցս եւ ըստ աստուածու-
թեան ընդ Հօր արարիչ եւ Քրիստոսի
փառք յաւիտ. ա.»:

— Հմմտ. Ընդհ. Թուղթ. Կ. Պոլիս,
1825, էջ 56չ. Իրի հաւատոյ եւ այլն:

Թ. ա. X³. 48.

Ի բան սրբոյ Աւետարանին որ ասէ.
«Հայր զոհանամ զբէն զի յամենայն ժամ
սես ինձ: — Ամաչեսցէ Թէոդորիտոն եւ
նմանք նոցա հերժուածողքն, որք ասեն
թէ ոմն կայրդ այր եւ ոմն յսէր, ահա բան
ի յիմարութեամբ: ... (54) եւ յերանե-
լոյն Ներսէսէ եւ յերջանիկն Խաւակայ
(զգաւանութիւնս)»:

Ժ. ա. 3. 54.

(Հարց ու պատասխանիք «տաճկաց թա-
ղաւորի» եւ Անտիոքի հայրապետ Տիմո-
քէոսի). «Թագաւորն տանկաց ասէ. ըն-
դէր ինքն Աստուած իջանէր յերկիր...
պատասխանի ետ Տիմոքեայ Անդիոյ (f)ու
հայրապետն — եւ ընդէր ինքն Աստուած
իջանէր ի մօրենին եւ ասէր, տեսանելով
տեսի...»:

Թգ. 62.

Բամբ բնդդիմադրականք առ մահմետա-
կանքն, որ եւ կարծիս տան քեւ գիտեն
զԱստուած եւ զարեմն նոցա. «Արդ մէք Լ-
րիս Աստուածս աւտարս եւ զատեալս ի մի-
մեանց ո'չ ասեմք որպէս եւ զուրք կարծէք,
այլ երիս անձինս ասեմք եւ մի աստուա-
ծութիւն...»:

ԺԱ. ա. 4. 64.

Յաղագս երկնային շարժմանն, նուաւստ
Յովհաննիս ԵԶԸԿԱՅՈՑ, շարադրեալ
ՅԻՄԱՍՏՆՈՅ ԲԱՆԻՑ, ի խնդրոյ բարէ-
պաշտ եւ երկի(ւ)ղազարդ պատանոյն պա-
րոն վԱԽԹԱՆԿԱ. «Ամենայն ոք զբան, որ
է ծնունդ անմարմին մտաց, գրով ի քար-
տիսի կամի(մ) զորոյմէյ, պարտի եւ զնո-
րին պատճառն յանդիման կացուցանել...
(66) ըստ որում եւ էս նուաւստ Յոնանէս
Եզրնկայեցի՝ աշակերտ հոգեւից հօրն եւ
ս. վարդապետի եւ սպասաւոր ս. զրոց
բանի ի Թվ. 2ԼԳ = 1284 պատահեաց զայ
ի կողմանս աստուածապահ թաղաւորու-
թեանս աշխարհիս վրաց հոյակաւոր եւ ի
մեծ մայրաքաղաք Տրփիսիս՝ Փայտակա-
րան կոչեցեալ ի զիրս պատմողաց եւ հան-
դիպեցաւ խօսել մեզ բանս քարոզութեան
ի զուրն եկեղեցոյն, մեծապատիւ եւ խո-
հեմամիտ եւ մեծ իշխանին հայոց պար.
Քարիմատիմին, զոր չինեալ էր աստուա-
ծասէր եւ բարիհոյի հայր նորա Պր ու
մեկն: Եւ էր խաւսեցեալ բանն յաղաղս
երկնային շարժմանն, վասն որոյ ախոր-
ժեց(կ. 1.) ի եղև. զուարթամիտ պատա-
նոյն վախքանգա, որ էր որդի կրօնի հրո-
չակաւոր անուանեալ Պրոմէկին եւ մայ-
րենի ապգաւ՝ թոռն մեծ իշխանին Ջալիլի
տեառն խաչենոյ, որդի մօր բարեպաշտի,
եւ էր Քրիստոսի աւրինաւն զարդարեալ
հոյի... Սայ խնդրեաց ի մէնջ յաղագս
երկնի եւ նորին շարժմանն, յորժամ հար-
կեալ յորդորեաց զտխարութիւնս մեր մեծ-
ազդ եպիսկոպոսն Տէր-Յոնան աղետեալան
զարմից եւ բարեառհմիկ հարց ծնունդ, որ

և և շարժեալ ի սիրոյ և ի յուսոյ խնդրո-
ղաց և ակնառեալ ի պատուոյ շնորհա-
լուք տեսուն և վերապատիւ եկեղեցոյ
դիւտին ի սրբաշախիղ և կորովամիտ րա-
նից ս. Հարցն և վարդապետաց մերոց և
իմաստախոհ արանց պարզեալ՝ զբնցի
համառուտ րանիւ և ւշխարհական խո-
սիւք, վասն զիրաւ հասկանելի լինելո
լնթերցողաց: Արդ որք զբնց յաղագս
աւղտի բցակաւ աշխատութիւնս մեր
զբնացիք և զյայտ նախագրութիւնս...»: —
Այս Զատաշարան-յիշատակարանին կը յա-
ջորդէ էջ 68. րուն երկը. «Յաղագս երկնի
քէ Բանի» եւ երկինք եւ ո՞րպէս իմաս-
տութեամբ յամգոյնից եղեն յԱստուծոյ. —
Արարիչն Աստուծո՞ իմաստութեամբ և
զօրութեամբ արար զաշխարս և երեւի
զաւրութիւն նորա...»:

Թղ. 73.

Յաղագս երկրորդ երկնիցն և շրջագա-
լութեան նորա քէ ո՞րպէս է. «Արդ ա-
ռաջին երկին հրեղէնն է, որ ասացաւ զօր
և թեր անուանեն, իսկ որ չէտ նորա եր-
կրորդ երկինք հաստատութիւն է, զօր ա-
րար Աստուծո՞ յերկրորդ արաշութեան»:

Թղ. 76.

Յաղագս երկրի, քէ ո՞րպէս է շուրջ գա-
լին երկնի, երկիրս հաստատուն կա եւ եր-
կինք միշտ շարժի. «Ասեն իմաստունք վա-
սն երկրի թէ որպէս զբնութեան է և այլք
թէ բոլոր որպէս գունդ է և երկինքն պա-
տեալ է վերկիրս և երկիրս ի մէջ կայ...»: —
77. «Է և այլ աւրինակ կրետէ կղզին,
խանդումանտ քարէ տաճար է չինած և
պողպատ երկաթի պատկեր է արարած և
ի մէջն թողած, ծանրութիւն երկաթին ի
վայր հակ է զաւրութիւն խանդումանտ
բարին ի վեր քարչէ և կայ այսպէս հաս-
տատեալ ի միջոցին ի կախ, նոյնպէս և
երկիրս ի մէջ երկու կիսաղնդին...»:

Թղ. 78.

Վասն ծովու եւ ամենայն բոլոր. «Եր-
կրորդ աւուր արա(ր)չութեան հրամայ-
եաց Աստուծո՞...»: — 79. Եւ քէ յի՞նչ
պէտք են այս ամենայն բոլոր գոր արար
Աստուծո՞. «Այս է պատճառն զի ամենայն
ինչ խառն է...»: — 82. Զուր ծովուն
վասն է՞ր աղի է եւ կամ զի՞նչ պատճառն
է որ այս ամենայն գետնս ի ծովն գնան
եւ ծովն ո՞չ լինի լցեալ եւ յիւ շափէն ոչ
ելանէ. «Վասն այն աղի են ջուրք ծովու»:

զի ջերմութիւն արեգականն ծծէ և քաղէ
զքաղցրն...»:

Թղ. 84.

Վասն առեղէն երկնից յորում կան լու-
սաւորքդ. «Աստուծային զիրն ասէ թէ
արար Աստուծո՞ զլուսաւորսդ և եղ զնո-
սա ի հաստատութեանդ երկնից լուսատու
լինել...»: — 87. Թէ ո՞րպէս շարժի եւ
շուրջ գայ գունդ երկնիցն եւ ո՞րպէս գնայ
արեգակն եւ լուսին եւ աստեղէն. «Եւ թէ
կամիս զիտել թէ որպէս ի շուրջ գայ եր-
կինքն և յայն շուրջ գայն թեալ համա-
րին ժամքն և աւուրքն...»: — 89. Որ-
պիսի արինակաւ գիտասցուք քէ արե-
գակն եւ այլ լուսաւորքդ ընդ արեւս եր-
թան. «Բայց զիտաջի՛ր և զյայս, զի եր-
կինքն յարեւելից յարեւմուտս շրջին և ա-
րեգակն և լուսին և աստեղք յարեւմտից
յարեւելս զնան...»:

Թղ. 97.

Յաղագս չորս եղանակաց տարայն. «Եւ
այլապէս շարժումն և ընթացք լուսաւո-
րացդ ի հիւսիսոյ ի հարաւ իջանէ և ի հա-
րաւոյ ի հիւսիս ելանէ...»:

Թղ. 96.

Վասն է (7) գօտեացն, որ ասեն է, պա-
րունակ և կոչի է. երկինք. «Այս է եր-
կինքս՝ է մոլորականացն տեղի են և մո-
լորականքն այս են, զոնայ, մուշկորին
և ալյն»: — Այս կը խօսուի Բաբիլի, օ-
ղի, ցօղի և եղեամի, ծիածանի = աղեղն
զոր ասեն տէրունի գաւտի, հրոյ և վեր-
ջապէս. էջ 103. «Գի՞նչ է այն որ լուսինն
բակ ունենայ. — Թանձր աւղդ, որ ունի
բոլոր զճառաղայթ լուսինն...»: — Տ.
տպ. Նաիրեան. 1792. տարբեր է. րան
յդ. երկնի. տ. մեր թիւ 11, 114. — 30
տողի չափ թարգմանուած: Երզնկացու
յդ. կենդանակերպից զբուսածքէն (տ. տպ.
էջ 62-73) Norrenberg — Macke. Littera-
turgesch. p. 310-11:

ԺԲ. ա. X^o. 103-108.

Զանազան նիւթեր այսպէս. 103-105.
ա) Վասն տեսուն մերոյ Յիսուսի Գրիստո-
սի «Եւ Յիսուս զղեցեալ էր հանդերձ կար-
միր ի նմանութիւն ձորձոյ բոսորայ և
պատմունճան ասուի ծիրանի զգլխովն իւր
զոյն զեղեցիկ, և նախորտ ի վերուստ
մինչեւ ի վայր և ածումն զբապանի նո-
րա բոլորեցունց և փակեղն ծիրանի ըզ-

(Տնօրինակաւմ. Ս. տեղեաց տեղագրութիւնը, անվերնադիր)։ «Նախ եւ առաջին քաղաքն Նազարէք, աղբիւրն ուր Գարբիէլ հրէշտակապետն զաւետրան ևտ ս. Կուսին Մարտիմու եւ յղացաւ զՔանն Աստուած... եւ Արտեւան լերինն, ուր զՓրկիչն զահաւիթ արարին հրէայքն... — 135. եւ յերկիրն Հրէաստան քաղաքն Դաւթի Բեքդեհեմ... ի մէջ տաճարին... յաջաւորապէս խորանին տեղիք թլպատութեան Փրկչին, որ է սեղան հայոց աղղին եւ յահաւի կողմն տեղիք նշխարաց մանկանցն Բեթլեհեմի, որ է սեղան վրաց աղղին։ Եւ կայ ի մէջ տաճարին ծննդեանն 50 սիւն մարմարեայ հաւասարաչափ եւ մի սիւնն խաչանկարեայ ձևումը ս. Լուսաւորչին, որ Լուսաւորչի սիւն կոչեն, Բ կողմն Բ պղծի խաչ կայ բեւեռած... — 138. Եւ անդի յառաջ մանքն հայոց ուր կայ մէջն պատառեայ, որ բնկալաւ զնղիսաբէք եւ զտղայն Յովսէփն, յորժամ զինուորքն կոտորէին զմանկնունս։ — 145... յաջարակ րորտին զերեզման աւտարաց որ է ջառներ հայոց (որ իշեւան էր հայոց, պէտք է կարգար ամենայն հաւանակաւորութիւն)։... — 146. Եւ տեղիք աղօթից ս. Գրիգորի Լուսաւորչին (ի Սիւն)։... — 147. Եւ մերձ ս. Սիւնի վանք հայոց Ս. Փրկիչն եւ անդ է կապարիձ մէջն ս. զերեզմանին... եւ... բանտն ուր ըզՓրկիչն արկին... ուր Պետրոս ուրացաւ երեք անգամ եւ անդի յառաջ Հրեշտակապետ վանքն հայոց, որ է տուն Կայիափայ քահանայի... — 149. Եւ մերձ ի քաղաքն մեծ վանք հայոց ս. Յակոբ եւ անդ զյուլիս ս. Յակոբայ որդոյն Ձերթեթեայ, Եկորին Յովհաննէս աւետարանչի... եւ զյիստունս էր աթոռ Յակոբայ տեառնեղբարն եւ այլոք է աթոռ հայոց աղղիս... — 157 եւ խորանն հոռոմ աղղիւն ի մէջ յարութեան (եկեղ.)... եւ ի վայր 50 (Մ) աստիճանաւ խոնարհ խորան ս. Լուսաւորչին, մեծ սեղան, որ ս. Գրիգոր Լուսաւորչին է պատարապել։ — (Գրութիւնս կր վերջանալ)։ 162. Եւ լեռն Սուռնափայ, որ Քրիստոս յամաթ արար զատանայ ևւայն»։

— Տես նոյն ձեռագր. «տաւրերնական տեղիքները, Տաւեան ցուց. էջ 485, 840, 1013։

ԺԶ. ա. 4. 164-200.

Ազգագրոն յանյաղք փիլիսոփայի աստեղալ վասն ժամանակին, որ յայտնելոց է

ս. իսկաւորն Կոստանդիանոս եւ վասն նեոտոյաց եւ ի Գ թաղաւորացն, որ արձակելոց են իրբեւ գշար եւ զարկնարբու դաշանք, որ ապականելոց են զաշխարհս, քանուն եւ բուշանք որ լեկէ կոչին եւ վասն պիղծ եւ անմաքուր նեոնին, որ յայտնելոց է եւ զարձակ կործանելոց է զորութեամբ խաչին եւ վասն աշխարհեւ տոսկայի պալատեան Որդուն Աստուծոյ եւ վասն յարութեան մեռելոց եւ հատուցման արդարոց եւ մեղաւորաց. «Յետ այսմ ժամանակի յայնժամ թաղաւորեսցէ մեծն Կոստանդիանոս մեծ եւ հոր զորութեամբն իւրով...» (հայոց մասին կ'ըսուի 170, մէջ) զորութեան վերջէն թերին եւ կր վերջանայ «որութեան իմանէ հրեշտակապետն Գարբիէլ փողով... որպէս զարձիւս անդր հասանեն եւ զգնեուն զիւր — յարեռելով։

ա) — 201-203 շարունակութիւն հատում ժԳ, էջ 110-ի օրհնութիւնարբեր ցուցակին. «(նայսմանաւ) խնդիր կարգաց եկեղեցոյ սրբոյ եւ Մ (50 թէ՞ Ժ) թիւ էր ի սրբոյն Գրիգորէ յետ ՃԺԱ (111) ամի անցանելոյ յորժամ այս ամենայն հաստատեալ նորոցեցաւ ի հայս հրամանաւ ս. Սահակայ, ձեռամբ Մովսիսի գրչի, Սահակայ Պարթեւի։ — 201. Իսկ վասն տնականի եւ աղաւելիցն ս. Յուստոսի է արարեալ, որ եւ չորրորդ եպիսկոպոսապետ էր յերուսաղիմայ... ի յառաքելոյն Յակոբայ, յերկրորդ ամի ս. Սահակայ մինչեւ ի ԺԳ ամ նորին... — Իսկ ըսէմ արկէմն Թեոդորոսի եպիսկոպոսի է արարեալ Սիդարէ Պանփիլացոց քաղաքին յառաջնորդ ամին իւրոյ հրամանաւ մեծին Անդոնի... — Իսկ վասն գրակարգացի եւ նրկարեալ եկեղեցոյ յետոյ արհնութիւն եւ զուռն յետոյ զնելոյ եւ վասն որ զնշխարս ի հանգիստ փոխեն, այս ամենայն յիշատակ է մեղ ի սրբոյն Գրիգորէ մեռոյ Լուսաւորչի։ — 202. Իսկ վասն քահանայարեանցին ս. Սահակայ է արարեալ յառաջին ամին եպիսկոպոսութեան իւրոյ, ի նաւասարդի ամենանն որ աւր մի էր եւ յիշատակ ս. Կարապետին արար զքահանայարհնէքն, որ ունի է (7) աւետարան եւ զաշխարհականի թաղումն յարարտ զաւտի, ի Վաղարշապատ քաղաքի, ի վկայարան ս. Հռիփսիմեանցն, յետ 111 ամի ս. Գրիգորի, զի մինչեւ ցայն վայր հնոյն վարէին, արար եւ զգիշերի քարոզան եւ զնոյն զգործին աղաթան։ — Իսկ վասն հիմնարկութեան ս. տաճարի եւ ժամաւար արհնելոյ, սկի եւ մաղրղմա եւ նոր զիրք եւ կնունք եւ յաշարեանք եւ պսակ եւ զքառասնորդացն Գ ժամերոյն

քարոզան եւ զազաւթան Մանդակունի է ա-
րարեալ. որ չորեքտասան թիւ էր ի ս.
Դրիզորէ: Այսքան եղբայր զիտական,
յորժամ կամիցիս զիտել զցուցակ Մաշքո-
ցին»:

— 203. Վասն երկուսասան առաքելոցն.
«Պետրոս եւ անուն կնոջ նորա Սոֆիա...»
(*ո՞վ ամուսնացած էր առաքեալներէն*): —
204. Այլուստ էրան. «Մարմինք մեր յաւ-
ղեալ...»: — «Ի սկզբանէ արար...» բո-
լորդրով (6 տող. տ. ներքեւ):

ժԵ. ա. X¹¹. 207-220.

«Ի սկզբանէ արար Աստուած զերկին եւ
զերկիր: — Քանի վայելուչ է սկիզբնս
այս, որ եղեւ հաստատութեան աշխարհիս
լինելոյ, այնիւ որ առնու պատմել զսմանէ
... (220) ըստ օրինակի այսր ամենայնի
ասի սկիզբն»:

ժԸ. ա. 5. 221-229.

«Պարտ եւ արժան է զիտել զգրեալ ըս-
քանչեկիս որ եղեւ ի ննջումն ամենա-
սուրբ Աստուածածին կուսին Մարիամու,
զոր զրեաց ս. օւստարանիչն Յովհաննէս...
(229) լի ամենեւին շնորհօքն Քրիստոսի»:

— Հմտ. Տաշեան ցուց. թիւ 10, էջ
566 եւ էջ 20, 26, 11:

Ասկից տարբեր է Joannis liber de dor-
mitione Mariae, տ. Tischendorf. Apoca-
lyps. apocr. Lips. 1866. p. 95-112 եւ 113-
136.

ժԹ. ա. X¹². 229.

Վերստին տօն է փոխման Աստուածա-
նին եւ յիշատակ պատկերին Քրիստոսի որ
ի դասառակին. «Արգար տրքայն հայոց եւ
ասորոց լուաւ վասն Քրիստոսի եթէ մե-
ծամեծ սքանչելիս առնէ... առաքեաց առ
նա զհաւատարիմ նախարարն իւր զտէրն
նապահունեաց Ժ (10) արամբք եւ պատ-
կերպործ մի Յովհաննէս անուն եւ ընծայս
պատուականս եւ պատմուճան մի առանց
կարանի եւ զրեաց թուղթ մի օրինակ զայս
— Արգար որդի Արջամայ, իշխան աշ-
խարհաց հայոց եւ ասորոց առ Յիսուսդ
բարերար որ երեւեցարդ յերուսաղէմ քա-
ղաքդ Հրէաստանի ողջոյն. լուեալ եմ եւ
վասն քո եւ վասն նշանադդ զոր առնես եւ
այսն... (կր վերջնայ) — 237. եւ տայ
առողջութիւն բազում հիւանդաց եւ ախ-
տաժէտաց»:

— Տ. Տաշեան ցուց, էջ 26, 566, 896:
— Յայամ. ր. 83. — Հ. Գ. Զարբհան-

լեան. Յապղոս լարեխօսութեան սրբոց.
ՎԼՆ. 1852. Յաւեյ. էջ 360-8. — Հ. Մ.
Սամուէլեան Ս. Դաստարակ կամ Քրիս-
տոսի անձնագիրք պատկերին պատմու-
թիւնը, Վիեննա, 1850, զերմ. նոյն պործի
1847:

— Մեր վերոյիշեալ ձեռագիրը պատ-
կերի պատմութիւնը կ'ընէ միմիայն. Աս-
տուածածնի մասին ընաւ չի խօսիր: —
էջ 237. «Իսկ ի ՈԼԵ (= 1186) երեւեցաւ
նոր իմն սքանչելիս եւ մեծապայծա (առ) եւ
աստուածահարչ տեսիլ ի քաղաքնյուրեհա
եւ եղեւ յանկարծակի ի մէջ գիշերի երե-
ւեցաւ լոյս մեծ... (238) Հայք դաստա-
ռակ ասեն ըստ պարսից եւ յոյնք մանտիլ,
ասորիք քաշկինակ եւ Լորայեցիք վարշա-
մակ, յորում նկարեցաւ պատկերն Քրիս-
տոսի Աստուծոյ մերոյ որ է օրհ. յ.»:

Ի. ա. 6. 239.

«Տայամ աւուր յիշատակ է անկար պատ-
մութեանին Քրիստոսի, Եթէ ուստի եւ կամ
ո՞վ առաքեաց զնա Քրիստոսի. Յովհան-
նու Ոսկեբերանին ասացեալ վ. պատմու-
եանին տեառն. Աւգոստոս թագաւորեաց
հռոմայեցոց... (միջէն թերի, որովհետեւ
240-241 ի մէջ թուղթ է ինկած)... (241)
Էլ նմա եւ եղեւ ի նմանէ աներեւոյթ»: —
Տ. Տաշեան ցուցակ, 48, 747: — Վենետիկ
ժողովածոյ-ի թիւ 7, եւ 2:

— 242. «Ս. հայրն Թաքով առաջնորդ
կացոցդ դժուրմաս աշակերտն իւր վանաց
իւրոց եւ խրատ ետ նմա զայս րան: Աշա-
կերտ եւ, Երկնաւոր հաւրն նման լեր...»:

ԻԱ. ա. X¹³. 245.

«Եւ ս. Յովհան Ոսկեբերան կ'ը աղլաւ
ասորի, խօսեցաւ ճառս ԺԲ հաղար...
(կենսագրական) 250. եւ հրամայեաց թա-
ղուհին աքսորել զՅոհանն ի Կոկիսոն հա-
յոց... (251) զի Գ. անգամ աքսորեցաւ
Յովհան նախ ի Պրեմիտոն... ապա ի Կոկի-
սոն հայոց...: — 254. Հանգեաւ ս. հայ-
րապետն Յովհաննէս ի սեպտեմբեր ԺԴ, ի
մեծի աւուր տօնի սրբոյ խաչին...»: — Ա-
սոր կր կցուին մինչեւ էջ 259 երկու թուղթ
յուսելութեան, որոնք կենսագրութեան
հատուածներու կրկնութիւնն են իսկա-
պէս: — Հմտ. Վարթ. Տաշեան ցուցակ
թիւ 224, 89, էջ 579, 1127 եւ Յայամ. Բ.
146. եւ Վարթ եւ վկայար. Բ. 131-140:
261-264. միջոնկեալ երկու թուղթ. —
265-69 թերի ցանկ 52 զլիսոյ: — 269-72
աննշան խժժանքներ:

Յիշատակարանք .

ա. 1. 162.

Փառք... Դրեցաւ ս. տնաւրինականքս (ս. տեղիք Պաղեստինի մէջ. տ. հատ. XV) ի քաղաքս Եւդոկիոյ թիւ. ԶԽԸ (= 1499) ձեռամբ ըստմանդ եւ անիմաստ դրչի սոսկանուն Յուսիկ քահանայի... յիւնցէք ի մաքրափայլ աղաթս ձեր...:

ա. 2. 241.

Դրեցաւ Ոսկեփորիկս ի քաղաքս Եւդոկիոյ, որ աշտ թախաթ կոչի թիւն ԶԾ = 1501:

ա. 3. 260.

Թիւ. ԶԾԸ = 1509. Եղեւ աստուածա-

սաստ պատուհաս ի վերայ Կ. Պօլսի, զի պարիսպն արեւմտեան բոլորովին կործանեցաւ եւ ԶԿԱ = 1512. իսկնտքարն սուլտան Պայեսլիսն մեռաւ եւ որդի նորա սուլտան Սելիմն թաղաւորեաց ի նոյն ամի եւ ի միւսում ամի եկն մարտեաւ ընդ Էդրաւն սուլտան Ահմատին եւ Լապան զնայ եւ զամենայն զազգատոհմն իւր եւ ի զայ միւս տարուն եկեալ զնաց մինչեւ ի թաւրէզ եւ փախտական արար զՍօֆին բաղում զաւրօք եւ հառ աւար շատ... զարձեալ թիւն ԶԿԴ = 1515 հառ զԿամիսայ բերդն:

ա. 4. 260.

Թիւ. Ռ = 1551. Ես Աստուածատուր ծառայ ծառայիցդ Աստուծոյ գնեցի զգիրքս վասն թողութիւն լինելոյ ծովացեալ մեղաց իմոց:

187

Թիւ 187.

ԱնՈՒՆ Գիրք ընդհանրական (ն. Շնորհալոյ) եւ Ոսկեքերան.

Նիւթ Յղկեալ հաստ բուղք.

ԿԱԶԻ Նուրբ, քայց մասամբ եղծեալ կաշեփանդակներով, մէջտեղ խաչ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Գէշ չէ. աղտոզ. էջ 70-71, 96: — Գ. պատուաւ. սխալմամբ կազմող էջ 121-142 դրած է 96 եւ 97 էջերու մէջ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՎ. ա-բ. էջ 242, 245-50.

ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ. 20×15×3.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 14×9,2.

ԹՈՒՂԹՔ 133.

ՏՈՂՔ 23, 30.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմիր գրով.

ԳԻՐ Նստրգիր եւ շեղագիր.

ՍԿՋԲՆԱՏԱՌՔ Երկաթագիր.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԳՔ ԹՎ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՎ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՎ.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ ԹՎ.

ԳՐԻԶ

ՄՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1778.

ՏԵՂԻ Կ. Պօլիս.

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՎ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՎ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ (ա-ծը. քղ. եւ 1-250)

նուիրումս Արմաշի վանքին թաղեոս վրդ. Նիկոմիդացիէն, 1827-ին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆՔ ԹՎ.

Ա. ա. 1. գ¹.

(Սկիզբէն թերի, չեղապիւր եւ Ոսկեքերանի բոլոր բարոյները). Նորին Յովնաննու Ոսկեքերանի. յղ. աղօթից. «Զոր օրինակ վարդապետ ալլաղործ առնէ եւ զգիրս տղայական բարբառոյն գրիցէ չասեմ թէ չգիտէ եւ յորժամ հարցանիցէ եւ թէ ո՞ւր է այս ինչ նիշ գիր... զի եւ հանդերձեալ բարեացն հասանիցեմք ի Քրիստոս Յիսուս»:

բ. դ¹.

Ն. Յովնաննու Ոսկ. յղ. Համբարումքն օրինակելով գՅՈՐ. «Արդ սիրելիք առաքինութեամբ խորհրդոցդ որ ի միտսդ մտանիցին... (դ¹) շնորհօք եւ մարդասիրութեամբ տ. մ. յ. ք. որում փ. եւայլն»:

գ. գ¹.

Ն. տ. Յովնաննու Ոսկ. յղ. չար նա-

խանձու. «Արդ վասն զի այսպիսի հեռ նախանձուն որոց չիք ինչ չարիք համեմատ շնացողացն ի ցանկութեան ինչ... (Թ) որոց լիցի ամենեցուն մեղ հասանել չնորհօք եւ մարդասիրութեամբ եւայլն»:

դ. 1. ք¹.

Ն. տ. Յովհաննու Ոսկեբերանի, յդ. բարեկեցութեան եւ որկրամոլութեան. «Արդ զայս ամենայն լուեալ յամենայն կողմանց պատրաստեսցուք զանձինս եւ անասացուք բանիցս ասացելոց եւ արձակեսցուք... (Ժ²) զի եւ մարմնոյն առողջութեանն վայելեսցուք, չնորհօք եւ մարդասիրութեամբ տեսան մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եւայլն»:

ե. Ժ².

Ն. տ. Յովհաննու Ոսկ. յդ. Եղորմածութեան. «Եւ արդ եթէ չկարիցես կուտութիւն պահել օրինօք ամուսնասջիր, եթէ չկարիցես անինչ... (Ժ³) չնորհօք եւ մարդասիրութեամբ եւայլն»:

զ. Ժ².

Ն. տ. Յովհաննու Ո. դարձեալ յդ. Եղորմածութեան. «Եւ զայն ինչ մի առցես, եթէ ողորմութիւնս արարին եւ այնպէս չապրեսցեն... (Ժ⁴) ընդ նոսին եւ ի յաւիտենից բարութիւնսն վայելիցեմք չնորհօք տեսան մերոյ եւայլն»:

է. Ժ².

Ն. տ. Յովհաննու, Ո. յդ. ոչ համարել փոքր գյաւցացան, այլ եւ փոքունց գգուշնալ. «Վասն որոյ աղաչեմ ամենայն չարիւք հնարել պարապել զանձինս եւ չտալ մուտ եւ մի այնպիսի ինչ սուտ մխիթարութիւնս անձանց մատուցանելու...»: — Քարոզէս միայն 10 տող կայ պահուած, մնացածը ինկած է: — Յովհաննու Ոսկի այս քարոզները պատահամբ միայն Շրնորհալիի ընդհանրականի հետ կազմուած են:

Բ. ա. 2. Ժ¹.

Գիրք բնդհանրական, ասացեալ սրբոյն Ներսեսի մեծի հայոց կաթողիկոսի, յորում գոն յարտմ ոգեշնչեմ բանք պիտանացուք առ ի գգուշութիւն համօրէն համասեռ քրիստոնէից եւայլն. ի փառս ամենամեծին Աստուծոյ եւ սրբուհոյ Աս-

տուածածնին: Ի քուակնութեան կենալարին մերոյ 1170 եւ հայոց ՈժՁ, յորմէ գաղափարեցաւ ՌՄԻԷ (1778) քուին հայոց ի քաղաքն Կ. Պօլիս:

Գ. ա. 3. Ժ¹.

Տէր Յակոբ առաջին մեծֆարցի զկնի Ներսիսի կլայեցոյ ուրերորդ կաթողիկոսի ասացեալ բան յդ. գգամանէ բնդհանրականիս ի սբ. Աթոռն Հռոմկլայ. «Յաւորոս Աստուծոյ եւ Տեսան Յիսուսի Քրիստոսի ծառայ եւ ողորմութեամբ նորին կաթողիկոս հայոց, աղջոյն սիրոյ եւ խաղաղութեան յաստուածընկալ սրբոցս եւ ի մէնջ, Եպիսկոպոսաց, քահանայից իշխանաց եւ որք ընդ իշխանութեամբ են: Շրնորհ տեսան Յիսուսի Քրիստոսի եւ սէրն Աստուծոյ Հօր եւ հաղորդութիւն հոգւոյն սրբոյ Եղիցի ընդ ձեզ:... (Ժ¹) Գտի յաթոս ս. Գրիգորի ի Հռոմկլայս ի սրբաւորանն մեր ս. կաթողիկոսին մեծին Ներսէսի զրեալ զայս լուսաւոր պարզ եւ իմաստուն բանից խրատ յորդորական եպիսկոպոսաց, վանա... (Ժ¹) Եւ զայն որ վասն վանական քահանայից եւ կրօնաւորաց է խրատ յամենայն կիրակէի ի վերջին զասն յառաջ քան զհարցն ընթերցին ի լուր ամենեցուն: Եւ զայն որ վասն քահանայից եւ Ժողովրդականաց է խրատը զընցէք եւ առաքեցէք յամենայն եկեղեցիս որ ի քաղաքի իցեն եւ յամենայն գեօղս, որ ընդ ձերով իշխանութեամբ են, զայն որ վասն քահանայիցն խրատը էին, քահանայք առանձինն ընդերձցին եւ զայն որ վասն Ժողովրդեանն է խրատը յորդորականք, քահանայքն յամենայն կիրակէի ի վերջին զասն յառաջ քան զհարցն ընթերցուն ի լուր Ժողովրդեանն... եւ անամօթ լինել յահաւոր ատենին արարէք»:

— Ժ². ցանկ քղբոյս ընդհանրականի:

Դ. ք. 2. 1.

ա) Տ. Ներսիսի կլայեցոյ հայոց կաթողիկոսի եւ տիեզերալոյս հովուապետի, գրեալ քուղբ բնդհանրական, առ համօրէն հայասեռ ազինս, որոց տեսչութիւն հաւատացաւ նմա ի տեսանէ. ի թրականութեանս հայոց ՈժԵ ամի (1166):

«Ներսէս ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի եւ ողորմութեամբն նորին կաթողիկոս հայոց ընդհանուր հաւատացելոց Աստուծոյ հայկականաց սեփից, որք յարեւելս ի սեպհական աշխարհդ Հայաստանեայց բլրնակալք եւ որք յարեւմտեան սահմանդ

սահակոյ Զմդեհնութեամբ... (23) որով սկսանիմք այժմ առ որս արժան է նախա-կարգել զբանս» :

— Տ. տպ. Կ. Պօլ. 1825. էջ 5-14. ալլ տպագրութիւնները եւայլն տ. վարը :

Ե. գ. 2. 24.

բ) Առ կրօնաւորսն՝ որք ի վանօրայս եմ քնակեալ. «Եւ արդ առաջին ընդ գերաշ-խորհիկսդ վարուք եւ քաղաքավարու-թեամբ խօսեցուք առ կրօնաւորսդ՝ որք ի վանօրայս... (47) Եւ այս ինչ սակա-ւութեամբ առ աշակերտեալ եղբարսդ ասացեալ ի մէջդ, ի փառս Աստուծոյ պատուեցին» :

— Տ. տպ. վ. էջ 14-24 :

Ձ. դ. 2. 48.

զ) Առ առաջնորդս ս. ուխտից վանակա-նաց. «Փոքր ինչ եւ առաջնորդացդ ի յեր-կինս ճանապարհորդելոցն, տացուք ծա-ռայակցարար զհոգեւորական... (54) ար-ժանացուք խոստացելոց բարեանցն որ ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր, որ է օրհ-նեալ յաւիտեանս ամէն» :

— Տ. տպ. Կ. Պոլիս, էջ 24-26 :

Է. ե. 2. 54.

դ) Առ առաջնորդս ս. եկեղեցւոյ, որ եմ յաշխարհի՝ եռչին այցելուք, որք եմ եւ-այիսկսպոստնք. «Խօսեցուք եւ առ դասս եպիսկոպոսաց սրբոց, որ էք տեսուչք կարկեալք յԱստուծոյ հոգւոց հաւատա-ցելոց... (71) որում եւ մեզ լիցի աղօթիւք ձեր հանդիպիլ ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր որ է օրհ. յ. ա.» :

— Տ. տպ. Կ. Պոլիս, էջ 27-33 :

Ը. գ. 2. 71.

Է) Առ դասս քահանայից. «Դարձուս-ցուք այսուհետեւ զկարդ բանիս՝ առ դասս քահանայից, որք աշխտանաւ երկրորդ էք եպիսկոպոսացդ... (96) երիտասարդա-կան հասակին մաքրապէս սպասուորել սրբութեանցն... » : Կը վերջնայ էջ 70. «Որինադրեցին զմանկունս եկեղեցւոյ ի փառս Աստուծոյ» :

— Տ. տպ. Կ. Պոլիս. էջ 34-44 :

Թ. Է. 2. 97.

դ) Առ իշխանս որ ըստ աշխարհի. «Փո-խեցուք դաստուածային պատուիրանացն խրատ եւ առ ձեզ, որ ըստ աշխարհի ունիք զքաղաքավարութիւն... (109) զի որով չափով չափէք չափեսցի ձեզ» :

— Տ. տպ. Կ. Պոլիս, էջ 44-46 :

Ժ. Է. 2. 110.

է) Առ զինուորաց դասն. «Խօսիմք ըստ կարգի եւ առ դասս զինուորացցդ, որ ընդ ձեռամբ էք իշխանութեանց եւ պետու-թեանց... (112) եւ զթշնամիսն վարեացէ առաջի ձեր» :

— Տ. տպ. Կ. Պոլիս, էջ 49-50 :

ԺԱ. Բ. 2. 112.

բ) Առ քաղաքավանսդ. «Պատուէր տամք եւ քաղաքայնոցդ եւ որք ի վաճառափո-ղոցս նստիք զնիլ եւ վաճառել... (114) ի Քրիստոսէ յաւուրն դատաստանի» :

— Տ. տպ. Կ. Պոլիս, էջ 50-1 :

ԺԲ. Ժ. 2. 114.

թ) Առ երկրագործսն եւ համօրէն ժողո-վրդակալանս. «Լուարուք երկրագործք եւ համօրէն ժողովրդականրդ, զխրատ պատ-ուիրանին... (116) որով արքայութեանն լինիջիք ժառանգորդս ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր» :

— Տ. տպ. Կ. Պոլիս, էջ 51-2 :

ԺԳ. Ժա. 2. 116.

Ճ) Առ ազգս կանանց. «Պատուէր տամք եւ կանանց ազգի պարկեշտութեամբ եւ բարեձեւութեամբ լինիլ... (118) ի յա-ւիտեական կեանս ձեօք հանդերձ, ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր որ է օրհ. յ.» : — «Վախճան թղթոցն ընդհանրակա-նի» :

— Տ. տպ. Կ. Պոլիս, էջ 52-53 : — Շը-նորհալույ ընդհանրականը տպուած է Պետր. 1788-ին. — Վենետիկ, 1830, 1838, — Կ. Պոլիս նա'ւ 1853. — Էլմիա-ծին, 1865. — Երուսաղէմ, 1871. — լա-տիներէնի թարգմանուած է J. Cappelletti-էն, 1) Epistola pastoralis s. Nersetis, Վենետիկ, 1829 եւ 2) S. Nersetis Clajensis Armeniorum catholici opera. I, 92-283 : Մեր ձեռագիրը նման է Կ. Պոլսոյ 1825-ի տպագրութեան, սակայն ընթերցումները համեմատաբար աւելի ընտիր են : — Ձեռագր. տ. Վիեննա. Միխիթ. թիւ 122 եւ 130. (Տաշեան ցուց. էջ 403-6, 418),

ԺԴ. ա. 3. 121.

(Սկիզբէն թերի թուղթ մը լինած ըլ-լալուն պատճառով, ըստ ցանկի (էջ 243) թուղթիս վերնագիրն է). Թուղթ Տ. Գրի-գորիսի կաթողիկոսի հայաց գրեալ ՅԱ-ՄԱՅՔ կոչեցեալ նահանգին ի խնդրոյ Ա-

ոխժ կոչեցեալ իշխանին. (մինչ տպ. ունի «Թուղթ զերևալ յեպիսկոպոսութեան իւրում հրամանաւ Տ. Գրիգորիսի կաթուղիկոսի կղզոր իւրոյ եւայլն»։ Մեր կիսատ Թուղթը կր սկսի լատերոյս) «Ուսմամբ ի նոսա, ալլ ծէքեն զբանն ըստ Թիւր ե տկար իւրեանց իմացուածոցն եւ կարծեն յանձինս Լթէլ զիտեմք (տե՛ն տպ. էջ 241) ... (186) որում փառք եւ պատիւ եւ զօրութիւն եւ Երկրպագութիւն ընդ Հօր եւ ամենատուրը Հոգւոյն այժմ եւ միշտ եւ յամենան յախտենից ա»։

— Տ. տպ. ընդհանրական Թուղթք ս. Ներսիսի Շնորհալոյ. Երուսաղէմ 1871. էջ 240-289. հմմտ. տպ. էջմիածնի. 1865, էջ 333-400 եւ «Արարատ» 1885, էջ 287-9. — յատկենէն Թարգմանութիւնը տ. Վ. Opera, I, 25-79. 3դ. մատաղի կոչուած մօտ ճառիս հրատար. Խոսրով Անձեւացւոյ, Մեկն. Ժամագրոց. Կ. Պոլիս, 1730, էջ 435-9։

— Ձեռագրերը տ. Տաշեան ցուց. Թիւ 78, Ա՛, եւ 324. ճառիս զանազան մասերու ձեռագրերը տ. անդ. էջ 1134։ — Մեր ճառի մասերն են 1) Յաղպա Աստուածութեանն ընութեան. 2) Յղ. մատաղի. 3) Յղ. զբախտին Աստուծոյ. 4) Յղ. Եկեղեցւոյ ընդդէմ Թննդրակեցւոյ. 5) Յղ. իսկ օրհնելոյ եւ խորհրդոյ խաչին. 6) Յղ. օրհնութեան Եկեղեցւոյ. 7) Յղ. ցուցակի (Մաշտոցի) 168. «Իսկ այն զի զցուցակն ասեն ոչ ընդունելի, որպէս թէ ո՛չ ի նախնի հարցն, այլ ի վերջնում ժամանակի ի Մաշտոցէ ուժեմնէ ասացեալ եւ Եղեալ է, սուտ են...։ Գնաղի ամենայն կարգեալքն ի նմա ի յառաջին հարցն հաստատեալք էին։ Ի՛ որ ի մերոց լուսաւորչացն եւ է որ ի յայլոց ազգաց յայրապետաց, որպէս եւ են իսկ զբոյժեալ անուանք իւրաքանչիւրոցն ի սկիզբն ցուցակին. իսկ Երանելին Մաշտոց զբաժանեալ կանոնն ի միմեանց ի մի գիրս հաւաքեաց, վասն որոյ եւ նոյն գիրք յանուն նորա ասացեալ լինի...»։ 8) Ընդդէմ Եւտիքեայ. 9) Վասն մարդկային ընութեան խառնման. 10) Ընդդէմ անմարմին ընութեան. 11) Յղ. իրանի, Արար Աստուած զմարդն ի պատկեր իւր. — զՎ. Է-ի մէջ էջ. 161. «Եւ որ ոք ընթերցեալ է զգիրս Երանելւոյ Անանիայ Նաբեկացւոյ վարդապետի, որ ընդդէմ անիմալոյն Սմբատայ, անթերի ունի զայսոցիկ զպատասխանիս»։

ԺԵ. ԺԲ. 2. 187.

Բան Ներսիսի եպիսկոպոսի առ եպիսկոպոսունն եւ վարդապետսն եւ համօրէն

դասս եկեղեցւոյ, որք յաւուր տօնի արմախնեաց ժողովեալք, ի կոչմանէ տեառն Գրիգորիսի կաթուղիկոսի Հայոց, եղբոր նորին ի ձեռնադրութեան զնա կաթուղիկոսս հայոց. «Առ ձեղ են բանք զասք սրբադանից քահանայապետաց եւ քահանայից եւ իմաստուն վարդապետաց, որք իւրեւ զանդամս յիւրաքանչիւր կողմանց... (202) զՀայր եւ զՈրդի եւ զՍ. Հոգին, այժմ եւ միշտ եւ յախտենան յախտենից ամէն»։

— Տ. տպ. Երուսաղ. էջ 296-307. տ. Opera, II։

ԺԶ. ԺԳ. 2. 203.

Ն. Տ. Ներսիսի կաթուղիկոսի բուղք ի Կ. ՊՕԼԻՍ, առ ում Պօղոս Բաբանայ Հայկազնի ի Տարսնէ Կիլիկեցւոյ, որ զնացեալ էր անդ հռոմացեալ եւ քամբասէր զագգս մեր ի ժամանակս կիւռ Մամուէլ քաղաքին, յորժամ հանդերձեալ էին միաբանել հայք եւ յոյնք եւ նա զրեաց եւ ի չմեկնա եղել իւրոյ վնասուն։ «2Պօղոսի համանունս վեհին եւ քաղաքի, եւ բանի թէ եւ զործակցի յաւատարման Գրիստոսի... (206) զոր ի մէնջն բան եւ իր կարծեցեն»։

— Տ. տպ. Երուս. էջ 207-9. հմմտ. Opera, I, 231-40։

ԺԷ. ԺԴ. 2. 206.

Ն. Տ. Ներսիսի կաթուղիկոսի հայոց առ եպիսկոպոսս եւ վարդապետս Հայաստանեայց, վասն սիրոյ եւ միաբանութեան ընդ յոյնս. «Ներսէս նուստ ծառայ Գրիստոսի եւ ողորմութեամբ նորին կաթուղիկոս հայոց, սրբադան Եպիսկոպոսաց մերոց եւ իմաստուն վարդապետաց... (208) զրովանդակն յեկեալ յեղբարցդ հասկանայք»։

— Տպ. Երուս. էջ 109-110։

ԺԸ. ԺԵ. 2. 209.

Ն. Տ. Ներսիսի կաթուղիկոսի հայոց բան միխրարութեան առ վտանգեալսն մարմնով, որք յանքաբեաց ոմանց նախատեալք եղեն՝ զոր ծանուցին մնա գրով. «Ընկալայ զգիր Թախճանաց՝ զախտացելոյ մարմնով զուրուկ անուանելոցդ որք յեկեալս զաղաք եւ յաղաք արտասուօք յղ. պէսպէս հարուածելոյ մարմնով... (218) պենն զարքայութիւն երկնից ի Գրիստոս Յիսուս ի տէր մեր որում փ. եւ զօր. յ. յ. ա. »։

— Տ. տպ. Երուս. էջ 289-296։

ԺԹ. ԺԳ. 2. 219.

Ն. Տ. Ներսիսի կաթաղիկոսի հայոց եւ տիեզերալոյս վարդապետի, զիր շրջաբերական առաքիալ ի կողմանս արեւելից ի կարս, զկնի նորակերտ եպիսկոպոսի ուրումն՝ գորոյ զիրս ցուցանէ զանունն. յորս բանք պիտանիք խրատականք առաջնորդին եւ քարոզ ոգեշահ առաջնորդելոցն ի նմանէ. «Շնորհօք ամենակալին Աստուծոյ Հօր եւ զթութեամբ Միածնի Որդւոյ նորա Յիսուսի Քրիստոսի եւ պարգեւօք կենդանարար ս. Հոգւոյն...» (225) եւ ի լրումն ամենայն եկեղեցական կարգացոյց»:

— Տ. տպ. Երուս. էջ 218-22. — տպ. Վեն. 1838, 211-20. — Opera, I, 264-8:

Ի. ԺԷ. 2. 219.

Ն. Տ. Ներսիսի կաթաղիկոսի հայոց առ երջանիկ վարդապետն Գէորգ. «Զինուորապէս իմաստոյն անձին եւ զմեր պարզարար սիրողի պուոյ զԳէորգեայ ծանեաց» (226) զի հողասցուք զկապ(ե)ալսն ողջ լեր»:

— 226. Նորին տ. Ն. առ նոյն Գէորգ Վ. «Ըստ զերաշխարհացն սիրոյ տարվման...» (227) ողջունեալսն ի քէն ողջունին սիրով»:

— 227. Առ նոյն Գէորգ. «Ի թում զիտեղի նետից... ուրեմն էացի առ քեզ»:

— Տ. տպ. Երուս. 216-8:

ԻԱ. ԺԸ. 2. 228.

Ն. Տ. Ներսիսի պատասխանի քղոյն պատրիարքին Աստուաց Տ. Միխայելի. «Զուրարթուն եւ զարիադոյն հովուապետի, զաստուծապատիւ պատրիարքիդ զՏէր-Միքայէի ընկալաք զզիր սիրոյ...» (230) եւ որոց ընդ ձեզ են պաշտօնեայք Քրիստոսի յեւրաքանչիւր կարգի»:

— Տ. տպ. Երուս. 205-6. Opera, I, 241-5:

ԻԲ. ԺԹ. 2. 230.

Տ. Ներսիսի կաթաղիկոսի հայոց, պատասխանի քղոյն Յակօբայ վարդապետի Աստուոյ ի մայրաքաղաքն Մէլիտին հայոց. «Ի զպալի զիտաւորութեան զրաւորական թում նամակի ընդ ծնեալս բանի տեսի եւ զհալրդ բանիս, որով ծանուցեր վեհագոյն ի սիրոյս իմաստութեան...» (241) ի զըծբանաց՝ յորոց նկզիմք ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ամէն»:

— Տ. տպ. Երուս. 230-240:

ԻԴ. Ի. 2. 245.

Ն. Տ. Ներսիսի կաթաղիկոսի հայոց քուրք ի Սամստիա քաղաք, Յաղագս Արեւորդեացն դարձի. «Ներսէս ծառայ Աստուծոյ եւ ողորմութեամբ նորին կաթաղիկոս հայոց, պատուական քահանայիցդ որ ի Սամստիա քաղաք Թորոսի արքեպիսկոպոսի... Գաղանիդ եւ համօրէն տանուտէրաց... ողջոյն սիրոյ եւ օրհնութեան առաքեմ յԱստուածնկալ ս. Նշանէս եւ ի ս. Լուսաւորչի աղէս...» (254) երկան իշոյ կախիլ ընդ պարանոց եւ արկանիլ ի ծով»:

— 246. «Ղի որպէս աղոյն հոռոմոց պոլովնութ (տպ. պոլովնութ) անուանեալ... այսպէս եւ արեւորդիք յաղագս մեր ի մասին սատանայական խաւարին մնացեալք...»: — Արեւորդիները եկեղեցւոյ զիրկը ընդունելու համար կը հրամայէ զանոնք Սամստիա եկ. հաւաքել եւ ապա հրապարակապէս իրենց դարձը յայտ առնել տալէն ետքը երեսները զէպ ի Արեւմուտք դարձնել տալ եւ հրամայել. «Թքէք յերեսս սատանայի երկցս անդամ եւ անարդեցէք զնա որպէս զպիղծ... զԱրեւակն մի՛ այլ ինչ համարիք քան թէ ճարդ աշխարհի զոր ստեղծ արարիչն... նոյնպէս եւ լուսին եւ զաստեղծ եւ զբարտի ծառն մի՛ աւելի պատուէք քան զուրին եւ զկաղամախ(ի)ն եւ զայլս ի ծառոց եւ մի՛ կարծէք թէ փայտ խաչին Քրիստոսի բարտի էր...»:

— Տ. տպ. Երուս. էջ 223-9:

ԻԴ. Իա. 2. 255.

Ն. Տ. Ներսիսի հայոց կաթաղիկոսի պատասխանի քղոյ ուրումն, որ գրեալ էր առ նա բանս զկծանաց յանդուզն լրբութեամբ. «Ընկալաք զոր ի քէն զիր սիրոյ եւ յանդիմանութեան ըստ իմաստոյն զիրար ի ասէ...» (258) միայն ուր կայցես՝ յիշեսցես յաղօթս, եթէ ախորժես, ողջ լեր»:

— 259. Ն. Ներս. առ նոյն Ժպիրի. «Նիւթականս հուր ի նիւթոց նուազեալ չլիջանի, իսկ ի հողով ներգոյացեալ բոց...» (260) զու լինիս անձին քո բոց եւ ո՛չ այլ ոք»:

— 261. Ն. Տ. Ներսիսի Կ-ի Հաղոց, առ նոյն յիմարութեամբ եւ հպարտութեամբ լրբեալ յանդուզն Ժպիրի. «Մարմնոյ բըժըշկաց ճարտարութիւն գովի ճանաչել զուժ հիւանդին եւ ապա տալ զղեղն...» (263) ի քէն զատումն զատեսցի յուղիղ զատաւորէն»:

— Տպ. տ. Երուս. էջ 211-213-214:

էջ 263-4. ցանկ թղթոց:

Թիի 188.
Անոնի Մեկնութիւն գործոց առաքելոց
(Յովհանն Ոսկեբերանի. եւ Եփրեմի.
քարգմանիչ Կիրակոս հոետոր).
ՆիիԹ Սովորական քուղք.
ԿԱԶՄ Կաշեկալմ. ծաղկազարդերով.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ԳԷՂ չէ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՎ. ա-ք. էջ 528-40.
ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 30,5×21,5×4.
ԳՐՈՒԹԻԻՆ Միասին. 21×14.
ԹՈՒՂԹՔ 272.
ՏՈՂՔ 28.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ մեյլանով.
ԳԻՐ Շեղագիր.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք շեղագրի.

Յիշատակարան հեղինակին.

ա. 1. 1.

Առ խնդրոցն համառօտիս ՏԷՐ ՅՕՀԱՆՆԵՍ Արքայեղբայր եւ ՇՊԻՍԿՈՊՈՍ նահանգաց աստուածապահ ղդեկին ՄԱԻԼԵՆԻՆԻ եւ մասին ինչ ԲԱՐՁՐԲԵՐԴՈՅ եւ առ պատահեալսն մատենին. «Ահա ո՛վ աստուածասէր հայր իմ եւ տէր, հարկեցուցի խնդիրս քո եւ պատկանելի չուք երեսացող դարձեալ զբաւեաց զիս ահիւ, մինչ զի մոռանալ զխաժութիւն տխմարութեանս... քանզի հրամայեցեր ինձ... ի հարուստ մեկնութենէ... զսպել զերկարութիւն բանիցն համառօտ կարգաւ... առաջնորդ ինձ ունելով զաստուածուսոյց հանձարեկցն զտէր Եփրեմ եւ զքրիստոսածաւալ աղբիւրն իմաստից զամենահոգակն զՈսկեբերան... (2) յորոց եւ այս այսչափ ծայրաբաղ համառօտեցաւ եւ ըզդոյզն իմ զաշխատութիւնս թողութեան մեկտաց յԱստուծոյ հայցմամբ վարձատրել եւ զփոխարէն կրկնապատիկ յառատապարկեւ տեառնէն ընդունել ամէն»:

ԵՂ 2.

Վասն վերնագրութեան գործոց առաքելոցն. «Արդ ներկիւյի Աստուծոյ տեսցուք ղվերնադիր թէ ընդէ՞ր ասէ զործք առաքելոց... (1) ի փոյթ պնդութեան յարիցուք զործոյ»:

ԵՂ 1.

Ի գործոց առաքելոցն բուն եւ ընդար-

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳԻ ԹՎ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՎ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՎ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՎ.

ԳՐԻՉ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԸ դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՎ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՎ. 1 եւ 536.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Ընծայեալ վանուցս 1832 Նոյ 1.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԷՋ.

ձակ մեկնութեանց սրբոցն Տ. Եփրեմի եւ երանելոյն Յովհաննոս Ոսկեբերանի այս համառօտ շարահիւսեցաւ, որպէս եւ տեսցես առնքելք բանիցն յանձնիւր տեղւոյ դրոշմեալ զանուանս սրբոցն, հրամանաւ Տ. Յովհաննիսի աստուածապահ ուխտին Գունեքոյ առաջնորդի «Եփր (եմ) . զործոցս առաքելոց մատենադիր է Ղուկաս աւետարանիչ, այն որ թէպէտ ի սկզբանէ անտի...: (6) Յօհաննէս. Այլ քանզի անդիտանան բազումք ո՛չ միայն շարագրող սորին թէ ո՛րք իցէ, այլ եւ բնաւքն իսկ... (8) Արդ զխաւորելով իմն յայտարար ժողովի զօրութիւն զորոցս, լուիցուք այստե՛հետեւ զառաջարան սորին որ ասէ .

ԵՂ 9.

Ճառ առաջին գործոց առաքելոցն մեկնութեան. «Զբանն առաջին զոր տարի, 1. 1. — (Եփր.) Առաջին բան զաւետարանն ասէ զոր զբեաց եւ թէ է՞ր վասն ի սկզբն զործոցս զաւետարանէն յիշեցուցանէ... — (Յովհ.) Եւ վասն է՞ր բան յիշ ասէ զաւետարանն աստ եւ կամ բնդէ՞ր եւ անդ, թէ աւանդեցին մեզ իմքնատեսքն...»:

— Ամբողջ մեկնութիւնը կը բաժնուի 55 ճառերու, որոցն մէջ ամբողջ Գործ Առաքելոցը Եփրեմի եւ Յովհանն Ոսկիի զուգընթաց մեկնութեամբ կը բացատրուի: Քաջի ասկից իւրաքանչիւր ճառին վերջը կայ «Բարոյական» կամ «Յորդորակ» խրատ մը, մեկնուած հատուածի իմաստի համաձայն, այսպէս օր. վերջին 55-րդ զլիսուն կամ ճառի Յորդորակը կը սկսի

«Արդ կամէր իմէ ուսանել Պօղոսի որ ինչ յետ տարրիկ էր, ի սոցանէ գիտաս-ջիր... ընդ որում Հօր եւ Հոգւոյն ս. փ. եւ իշխ. եւ պ. ա. եւ մ. եւ յ. յ. ա.»։ —

Յիշատակարան Գրիգորի կաթողիկոսի

ա. 1. 526.

— Աղերս նորոգ ստացողի եւ աշխատա-սիրաբար նորոգողի բուն մեկնութեանն յորմէ այս համառօտեցաւ. «Յամին 6000-երորդի 500-ի առաջնէրորդի Արարածոց աշխարհի եւ 1077-երորդի կենարարին մե-րոյ պայտտեանն եւ ըստ խոսքովային թը-ւոյ հայկազանցս 500-երորդի ի թաղա-ւորութեանն որդւոյ Դուկծին եւ ի պա-տրիարքութեանն Կոզմայի երկարնակի, եւ Գրիգորիս որդի Գրիգորի Պաշխառնե-ւոյ ողորմութեամբ մեծին Աստուծոյ ար-ժանացեալ աթոռոյ հաւուն իմոյ ս. Գրի-գորի եւ ըստ յառաջատես տեսեան ս. Սա-նակայ ի սաստկացեալ սրոյ սկիւթացւոցն հալածանօք հասի ի պայծառաչէն կայ-եանս ս. Կոստանդիանոսի եւ մեծաւ ըղձ-մամբ հայցեալ զտի զտենչայիս յողունց, զգեւրաշրջ մեկնութիւն Գործոց Առաքե-լոցն մեծին Յովհաննու Ոսկեբերանի, ո-ղկաշ վարդապետութեամբ եւ հանդի-պեալ հմտաղոյն հռետորին Կիրակոսի, յունական եւ հայկական ուսմամբ պեր-ճացեալ, եւ առատաձեռն պարգեւօք ետու-թարգմանել զտենչայիս ուղւոյ իմոյ եւ ըն-կալեալ սրտայլի ուրախութեամբ իրբեւ

զտախոսական նախամարդարէին եւ մեծաւ տաժանմամբ հատեալ զհամատարածն Լիւրիայ եւ ասիական ծոցոյն, խնամօք հոգւոյն հասի ի լաժիկս Սեմայ ի ստո-րոտս Տորոսի ի հրեշտակարնակ կայարան սրբոցն եւ զտի անդ զհոգեշնորհ զիտնա-կանն Կիրակոս, որդի իմ ըստ հոգւոյ եւ աշակերտ մեծ զիտնականին Գեորգեայ փոխանորդին մեր եւ սորա յօժարական մտօք աշխատութիւն զանձամբ առեալ ըստ առատատուր հոգւոյն պարգեւացն, վե-րստին արծարծեալ զխորթացեալ ըսնս հռետորին, յեղանակելով ի զիրալուրս եւ յարմարականս մերոյին աղին, արդ մաղմ-թեմ զամենեւեանս որք հանդիպիք այսմ հոգիարուղիս պատգամացս յիշել զիմս աղ-կապկութիւնս ի Տէր սրտի մտօք, ընդ ինեւ եւ զաշակերտօղան ի սմա եւ զրել զփոքր յիշատակարանս ընդ սմին... Կատարու-մքն մեկնութեան գործոցս համառօտի ի փառս Յիսուսի Քրիստոսի»։

+ Յովհ. Արքայեղոր մասին տ. Սիս-ուան. էջ 141-7 եւայլն։ — Մեկնութեանս տպ. տե՛ս. խմբագիր Մեկնութիւն ի խնդ-րոյ Յովհ. Արքայեղոր, Վենետ. 1839 (— հմտ. էջ 14 եւայլն)։ — Հմտ. Eph-raemi syri Opera omnia, ed. Petr. Bene-dictus. Romae. 1837. t. I-IV. Յովհան Ոս-կեբերանի «Տեսութիւն վասն Գործոց Ա-ռաքելոց» եւ անոր վերագրուած հատ-ուածները մեկնութեանս մէջ, տպուած են Արքայեղոր վերոյիշեալ մեկնութեան եւ Մեկն. Պաւղոսի, Բ. 569-79 գրութեանց մէջ։

189

ԹԻԻ 189.
ԱՆՈՒՆ ի մեկնութիւն սահմանաց գրոց
Դաւթի (Տ. Առաքիլի).
ՆԻԻԹ Սովոր. հաստ թուղթ.
ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խոնաւութեանէ ազդուած.
ՀԷ.
ՄԱԳ-ՊԱՆՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. 128-33.
ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ. 22×17×2.3.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն. 16.5×5.5.
ԹՈՒՂԹԻ 134.
ՏՈՂՔ 28.
ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ՍԵ մեկնով.
ԴԻՐ Հին շեղագիր.
ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Մեծատառք շեղագրի.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԹ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆԹ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԹ ԹՂ.
ԳՐԻԶ
ՍՏԱՑՈՂ.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ ԺԸ-դ դար.
ՏԵՂԻ
ԽԱՂԿՈՂ
ԿՆԻԹ ԹՂ. Քրիստոսի ծառայ Ըստեփան-նոս 1253 (1804).
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ Տ. Բաբգէն վ. ի քելա-դրութեամբ նուիրուած Արմաշի վան-քին Քիւրեճեան ընտանիքէն 1897-ին։
ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Թղ. 1ա.

Տէր-Առաքելի եռամեծի եւ քաջ հոգեւորի եւ անյաղթ փիլիսոփայի աշակերտի եւ քիցս երանելոյն Գրիգորի տիեզերալոյս վարդապետի, արարեալ բան խրատական ոգեշնչու եւ հանճարս իմաստալիցի ի մեկնութիւն սահմանաց գրոց ի յիղծ մաղթանաց ումանց եղբարց հարազատաց նորին աշակերտացն, օգնեա՛ւ ս. Հոգիդ Աստուած: — «Քանր նշանակութիւն ցուցանէ. այսինքն թէ 10 յատկութեամբ զանազանի, նախ՝ թէ զի՞նչ է սահման ըստ անուանն, երկրորդ զի՞նչ է ըստ իրին երրորդ՝ թէ ուստի՞ ընդհանայ սահմանն, չորրորդ՝ զի՞նչ է զործ նորա, հինգերորդ՝ վասն էր եղաւ սահմանն...: — Յա. Եւ արդ ըստ առաջնոյն ուսի՛ր ներգիծանցի Կոչի (Կոչախիթ), ներգիծեայ զիւղն այն, որ Անանիա Շիրակացիի զառաւուռու երպրն է ասացեալ եւ Դաւիթ յայս զիւղէս էր ի Տառնոյ զաւառէն... ազգաւ հալազի էր, բայց զմարմնաւոր ազգաւորէն նորա ի զիրսն Յակաբայ ցուցանէ...: Յորժամ ս. Մեսրոպ եւ ս. Իսահակ հայրապետն արարին զիր հայոց, ընտրեցին զմանկունս հանճարեղս հնգետասան եւ ետուն թարգմանել զամենայն գրեալսն յունաց ի մեր լեզուս եւ են անուանքն այսոքիկ, Յովսէփ, Ղեւոնդ, Յովհան(նէս), Աբրահամ, Արմն, Մուշէ, Մովսէս, Եգն(իկ), Կալիւն, Նիլշէ, Դաւիթ, Մամբրէ, Արման, Խոսրով, Լազար պատմադիրն, սոքա թարգմանեցին ի ստոյղ օրինակաց ի ս. Ղեւոնդեանցն Պտղէն, եւ յետ թարգմանութեան զորոցն ընտրեցին Կ (60) արս եւ յղեցին յԱրժնս, զի ուսցին ամենայն իմաստութիւնս եւ զայցեն եւ աթոռ զպրութեան զիւցեն ի հայս, զի ամենեքեան վարժեացին իմաստութիւնս: Իսկ յետ դառնալոյ նոցա յԱթենայ վճարեալ էր ս. Վարդանանց պատերազմ ի պարսից եւ եղեալ էր ժողովն Քաղկեդոնի հերձուածոյն, զոր եկեալ էին մեծն Դաւիթ եւ Մովսէս քերթողն, յանդիմանեցին զգլխաւորս Քաղ-

կեդոնի ժողովոյն եւ ափ ի բերան արարին զնոսա եւ ո՛չ երկեան ի չար թաղաւորէն Մարկիանոսէ, որ այնչափ կոտորուածս արար, որք ոչ հնազանդեցան հերձուածոյն ԼԶ (36) բիւր կոտորեաց եւ Ն (? 400) ի քահանայից եւ յառաջնորդաց կաթսայիւ խաչեաց անաստուածն այն Մարկիանոս եւ անիծեալն Պողոթն եւ էր յառաջ քան զթուականն հայոց ՀԳ ամաւ եւ յայնմ ժամանակի էր ի նոսա. իսկ ի ս. Մեսրոպայ մինչեւ ի թուականն հայոց ՃԼԴ ամ էր անցեալ յետ Մեսրոպայ, այս թէ յորում ժամանակի էր Դաւիթ... զամենայն իմաստութիւն ուսեալ էր Դաւիթ երկուտասան մասամբ, եւ այս են երկուտասան մասունքն, զի իմաստութիւնն նախ րա՝ ժանի ի տեսական եւ ի զործնական, իսկ տեսականն բաժանի յերիս, այսինքն ի քնարանականն, յուսումնականն եւ ի յաստաւածքանականն, իսկ ուսումնականն բաժանի ի չորս, այսինքն ի քուականն, յերթաշտականն, յերկրաշտականն եւ յաստեղարաշտականն, իսկ գործնականն բաժանի յերիս այսինքն ի բարոյականն, ի տնտեսականն, ի քաղաքականն եւ այս զիտութեամբ զեցալ էր Դաւիթ, իսկ Ե-դ թէ Դաւիթ շնորհս ունէր, այսինքն զարդարեալ էր...: Եր. Իսկ զերթաշտականն որ զիտէ զճայնաւորսն փիլիսոփայ կոչին, զի մասն է ուսումնականին եւ այս է իսկապէս փիլիսոփայ... զրեաց սա (Դաւիթ)... նախ ըզսահմանքս, ք զքարծրացուցեցն, Գ ՊԽՍՈՅԻՑՆ, Դ զՄեկնութիւն քերականին, Ե զմեկնութիւն Պորփիրի եւ զԱրիստոտելի...»: — Տես. եւ հմտութիւն 55, Ա:

Թղ. 7ա.

Տէր Առաքելի հոգեւորազ հայրապետի, վասն սահմանացն Դաւիթի քաղաւածութեան. «Որք միանգամ. — ընդմիջեալ զնկ քան այսինքն...»: — զործս կը բռնէ 7ա-127բ. ունի 20 պրակներ որոնց մասնաւորապէս ցուցալը, տ. թիւ 55. Բ:

թիւ 190.

Անոնի թովմա Մեծոքեցի.

Նիւթ Ողորկեալ քուղբ.

ԿԱԶՄ՝ Կաշեկազմ, քառակուսի գեղեցիկ կաշեֆանդակներով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Գէշ չէ.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1-3. 106-112.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 22×14, 5×3.

ԴՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 14, 3×8, 2.

ԹՈՒԼԹԻ 112.

ՏՈՂԻ 21.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Բոլորգիր կարմիր մելամով.

ԳԻՐ Նոտրդիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ Կենդանագիր, տ. 4ա.

Ա. ա. 1. 4ա.

Աստուածաբանութիւնի իմաստասիրացն եւ այլ առակայօսութիւնի մեջ. «Հերմես Նշանաւոր փիլիսոփայ ասաց, Գ զօրութիւնս զոյ ճրկինս զերագոյն ամենայնի, անճառելի եւ անհասանելի... Առիւկոս ասաց թէ յայտնեալ էր ինձ, որ յայտնէի ձեզ զանճառելիսն...» — տ. մանրամասն, թիւ 54. Բ. 4ա-17բ. կը վերջանայ ըստերովս. «Թողմիական քիմեոն զաղան է եւայլն, տ. ա. 2»:

Բ. ա. 2. 17բ.

Պատմութիւն համառոտաբար վասն արեւելեան քաղաւորացն, պղծոյն եւ չար զազանիւն լանկրամուրայ եւ այլոցն գորարարեալ է քաջ վարժապետն Թումա վարդապետն. (տ. Շահնազարեան հրատ. էջ 7). «Պարտ է գիտել ուսումնասիրաց եւ բանասիրաց անձանց, զի ժամանակի (ն) բաժանի յանցեալն ի ներկայն եւ յապտոնին. եւ վարդապետաց եկեղեցոյ պատոյն է վասն երիցն գիտելոյ. վասն անցանելոյն պատմել, վասն ներկայէն խօսել, վասն ապագային իմանալ եւ զգուշացուցանել, նոյնպէս եւ մեզ պարտ է սովոր մի համառոտաբար ներկայիս (կ. ներկայիս) զոր ի մերում ժամանակս եղեւ պատմել...»: Պատմութիւնս կը վերջանայ. 76ա. «... եւ ի ձեռն սցիւն բարեխօսութեամբ եւ մարթանաց տէր-Յիսուս թողութիւն արա մեզ եւ ծնողաց մեր եւ հարստատից եւ ամենայն հայկազան սեռիս կարգաւորաց եւ աշխարհականաց եւ ամենայն քրիստոնէից ամէն»:

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳԻ ԹՂ. 4ա. ձուածել

պարզ գիծերով.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԵՍԱՆՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Ղազար բանասէր.

ՍՏԱՅՈՂ. (Գրիչը).

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1597.

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻԻ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԴՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

— Տպ. տ. Կ. Վ. Շահնազարեան. Պարսիս. 1860. Պատմութիւն լանկթամուրայ եւայլն. 2 ձեռագրերու համեմատութեամբ, Յառաջարանով եւ ծանօթութեամբ:

— Թարգմ. Exposé des guerres de Tamerlan, Bruxelles, 1860, որուն մէջ Նէվ զրեթէ ամբողջ պատմութիւնս Թարգմանած է: Նոյն հեղինակը հրատարակած է նաեւ Ուսումնասիրութիւն մը. f. Nève, Etude sur Thomas de Médzophe. Paris. 1855, p. 61. տ. Journal Asiatique, série, V, t. IV, p. 221-81:

— Մեր ձեռագրին լեզուն թէպէտ տըրպազէն գէշ է ընդհանրապէս, բայց տեղ տեղ զայն կը սրբադէշ, հմտ. Վիլենհայնց. թիւ 65 p. 130. ա. 1671, ձեռագրերը, ուր Յովհան Որոտնեցի Կախիկի մասին ըսուածները առանձին զլուս կը կազմեն. տ. Տաշեան ցուցակ, էջ 293:

Հին յիշատակարան

ա. 1. 76բ.

«Ի ՊՂ (1441) թվականիս մեր ազդեցութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, հրաշագործութեամբ ըրեղարին Աստուծոյ միաբանութեամբ ամենայն հայոց եղին կաթողիկոս ի ս. էջմիածին զսքանչելի եւ զիստաւոր այրն Աստուծոյ զտէր (տպ. Կոստանեան. Կիրակոս պատրիարք եւ հայրապետ ամենայն հայոց — որ մեր ձեռագրին մէջ կը պակսի) եւ այս են ժողովեալ վարդապետք եւ եպիսկոպոսք...»: Յիշատակարանս կը վերջանայ 94ա. «... Եմաւոն եւ Գրիգոր վարդապետք ի Սիւ-

նկաց եւ Ստեփան անուն վարդապետ ի լեղեկեկաց եւ այլքն, որ զրել (տպ. զըր-
նալ) եղև, զոր մաղթեալ հայցեմք բոլոր
սրտիւ մի առնել նոցա դատաստան ի ա-
հապին դատաստանն Աստուծոյ հօր, այլ
աստ առնել նոցա թողութիւն ըստ մեծի
ողորմութեան իւրում, արասցեն (տպ.
ասացեն) երկինք եւ երկիր եղիցի եղիցի
եւ Քրիստոսի ի. յ. ա. »:

— Տպ. Կ. Կոստանկան, Թովմա Մեծո-
փեցիի յիշատակարանը, (պատմութիւն
վերահաստատման ս. էջմիածնի) Յառա-
ջարանով, 7-48. րուն Յիշատակարանը
էջ. 51-8. Թիֆլիզ. 1892. հմմտ. նաև ե
ՀԱ. 1893. էջ 266-7:

բ. 1. 94ա-100ա.

Յիշատակարանիս շարունակութիւնը.
«Թովմանութեան հայոց մեծաց ՊՂ-ըզի
ի. (1448) եղև վաղճան վարժապետին ե-
րիցս երանելոյն ս. հօրն մերոյ... յաղ-
քամար... ի վերջին ժամանակս սա միայն
դուա ի մէջ ամենայն վարդապետաց ի-
րրեւ զարեպան ի մէջ աստեղաց... զի
ուսեալ էր դերկոտասան իմաստունը (—
ւստուն) իմաստութեան, զերարանակա-
նրն, զուսումնականն դաստուածարանա-
կանն եւ բարոյական եւ զքաղաքական բղ-
թովական զերկիրչափականն, դաստղա-
բաշխականն եւ զամենայն իմաստս հոե-
տորական հանճարոյ արտաքին փիլիսո-
փայութեան, է. դրոցս՝ որ է քերականն,
սահմանն, պորփիրքն, ստորագրութիւն-
քն Արիստոտէլին, Պերիարմէնիսն, աշ-
խարհացն, առաքինութեանցն, Գէորգն եւ
դնոր կտակարանաց աստուածեղէն տա-
ռեցն ~ եւ Բ (72) զրոց եւ Ծ (50) նուրբ
որոց... եւ զԾԱ (51) վիպասանական
պատմաբան ի բերան առեալ պատմէր
մարդկան զտիւ եւ զգիշեր... (95բ) եւ
հանապաղ շարժաբէր զինքն ի ուսուցանել
յմանկուն եկեղեցոյ ու սղմոյ ի յաղօթս
ի շարական, ի գրագրութիւն, ի ժամա-
կարգութիւն... եւ մեկնիչք եւ տօնա-
ցոյց ի լաւ օրինակաց եւ ուսոյց ի չորա-
պիր եւ ասաց ս. վարդապետս մեր թէ
պարտ է աւետեաց աստուածածնին Բ օր
տօն կատարել ի յայրիլի Զ եւ ի նիսանի
ԺԶ նախատօնակ առնել եւ ապրիլի է (—)
ի նիսանի ԺԷ, տօն աւետեաց Աստու-
ածածնին կատարել... եւ զսուրբն Աստ-
ուածն ասել, որ մարմնացար վասն մեր
ողորմեայ մեզ եւ ի Հաղարու տօնէն մին-
չեւ ի յաւաղ ուրբաթն ասել զտօնը Աստ-
ուածն, որ եկիր եւ գալոց եւ եւ յուրբաթ
զօրն Գ, սուրբ Աստուած որ մատնեցե-

(ա)ր, որ խաչեցար, որ քաղեցար... —
96. եւ զրեաց պատմութիւն կատարոյ ի
ՊԼԷ (1388) թվականէ մինչեւ ի ՊՂԵ
(1446) ամի կոտորման իւրոյ, սկիզբն ի
քօխքամիչ զանէն եւ ի քամուրէն առեալ
ի կոտորումն իջնանէն (այսպէս) վճա-
րեցաւ... եւ աշխատէր հանապաղ ի թուղթ
զրել վասն աղքատաց զերկրոց, որ մին
տարին Գ (3) դաստա թուխտ վճարեալ էր
ի նամակ զրելն եւ սուրբ հայրն մեր է՞ր
յաշխարհաւ վասպուրական եւ զաւառաւ
Փաջքերունի քաղաքէն Աղովէտ կոչեցեալ,
ի ձորն կտրխորունեաց ի մեծ տոհմէ...
բարեկալաւ Ստեփաննոս որդին եւ ջրիս-
տոնեայէր եւ աղքատասէր պարոն Գորգի
Մեխիքն եղբայր հարապատ եւ տղայու-
թիւն անեալ եւ ուսեալ ի ս. ուխտէն Մե-
ծոքա ի դուռն ս. Աստուածածնին առ ոտս
վարդապետին Յովհաննոս շինողի ս. տա-
ճարին եւ վարժեալ եւ ուսեալ եւ ամե-
նայն երթ շտապեալ արվիստս ուսման ի
վանքն... եւ անդուստ զնացեալ ի ս. ուխ-
տին Սուխարա առ մեծ վարժապետն Սար-
գիս վարդապետն... եւ անտի զնացեալ ի
մայրն ի ս. սոսաբալն Նուտարէ երկո-
տասան համ չիրակ ընկերօք իւրով եւ եղ-
բայրք մեր Մկրտիչ վարդապետ նահա-
պետեց (2), Կարապետ վարդապետ, Մը-
կրտիչ վ. Ողբեկեցն, Մկրտիչ վ. հոգե-
ցի, Մարգարէ վ., Յովհաննէս վ. Տալե-
պու եւ այլքն... եւ մեծ վ. Գրիգոր Ու-
րուտեցի որ իրրեւ զջահ վառել ի մէջ
յաշխարհի եւ զաւաղան թումա ճշմարե-
րին ի քեղաքաղաքն (Կ. քերդաբաղաբն)
երեսան եւ կոչէ զնա ի յատիճան վար-
դապետութեան երկոտասան իշխանու-
թեամբ եւ եկեալ ի վանքն Մեծոքա եւ կամ
անդ կացեալ բաղում ջանիւ եւ առաքի-
նութեամբ եւ ԼԵ (35) ամ դաս ասելով
ամենայն անձանց զրոց աշակերտաց եւ
բաղում որդիս ի փառս ածել է աշակերտի
զաւաղան տալով... եւ հանապաղ խոզդեր
ի յԱստուծոյ զի էջմիածին վերստին նո-
րոցեցի եւ կաթողիկոս եւ թապաւոր
նստոյց յէջմիածին... զաւր կիրակոս, որ
Բ (2) ամ նստաւ յաթոռ Լուսաւորչին հա-
մանման յառաջին ս. հայրապետաց...
որ Գ (3) օր անաւաղ անցոյց զս. եւ զհրա-
շափառ ծննդեան Քրիստոսի պատարագ
մատոյց, Գ (3) օր հետ իրաց եւ արձա-
կեաց զԱղաթամբ ի զուր եւ անպատշաճ
անիծիցն զոր վասն փառամոլութեան ա-
բարին Կիլիկեցիքն եւ ոչ յիշեցին զհրա-
ճան նորա ի մայրիս ԺԵ (15) օրն կիրա-
կէի երեւման խաչին ի ծաղկ յարեղա-
կանն յերկրաւ այրարատեան ի զեղաբա-

յարին ի Արկուռի առ ոտս Մասեաց լերին ի զէմ հետնաթող զերեզմանին ս. Լուսաորչին... և ցնացեալ պարոն Գրիգորի մելիք ի յԱրկուռի և առեալ զմարմին ս. վարդապետին... բերեալ ի ս. ուխտն Մեծաքա յառաջին բնակութիւն իւր և անդ հանգուցին ի դանբարանս (= զամբարանս)։ Աստուածատուր մեռել-յարոյց ս. վարդապետին և Մխիթար սրանչևայործ և աստուածարան վարդապետի և Մովսէս քաջ քարտուղար ճղնաւոր Վին... (կր վերջանայ. 100ա) և ապառէ զմեղ ի գծոխց բարեխօսութեամբ ամենայն սրբոց ա. — Մանուանդ ցիս զմեղսամած և զոտառապեալ հոգիս զԳրիգոր վարդապետ րանասէր հայցեմ և և յառատաձեր պարզեւողէզ պահէ անսայթաք ի յորսոցին խաբմանցն»։

== Կ. Կաստանեան, կր յիշէ Թովմա Մեծոփեցիի գրած Կիրակոս Վիրապեցիի Յիշատակարան-կենսագրութիւնը, տ. Թովմա Մեծոփեցիի Յիշատակարանը. Թիֆ-

լիզ, 1892, էջ 6. և կր խոստանայ հրատարակել պատմութեանը հետ։

— Մեր ձեռագիրը սխալաշատ և տղէտ զրիչէ արտադրուած օրինակ մըն է։

100բ-105բ. Քաղուածքներ «Մտածում»ի մասին (ստածումն երկկամացն, ստածումն որ ի տաքէ լինի, ստածումն որ ի հովէ լինի), ամենայն հաւանակութեամբ Ամիրտովաթի բժշկարանէն։

Յիշատակարան գրիչի.

ա. 2. 76ա.

... մանաւանդ և ինձ տառապեալ անձինս Ղազար րանասիրի և սահալ (եւ ահիւ ?) զծաղորդի զպատմութիւն քաջ հոռտորիս մերում թուլմայ մեծ վարժապետի, զոր սկսեալ ի յարեւելեան թաղաւորացն ի շար զաղանէն թամուրայ մինչ ի կէտ կոչման զրով եցոյց և հասոյց առ մեղ յետնալիք, զոր ընթերցեալ տեսաք և փափաքամք-ն օտարեցաք ի ՌԽԶ (1597) թվականիս։

191

Թիֆ 191.
ԱնՌիթ Պատմութիւն Ազեխանդրի.
Նիհիթ Սովորական քաղթ.
ԿԱԶՄ Թղթակալով.
ՀԱՆԳԱՄԱՆԻՔ Գէշ չէ.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 112-115.
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 21,2×15×1,5.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միսսիւն. 15,4×11,2.
ԹՈՒՂԹԻ 115.
ՏՈՂԻ 23.
ՎԵՐՆԱԳԻՐԻՔ Սեւ Մեյլանով.
ԳԻՐ Հին շեղագիր.
ՍԿԶՐՆԱՏԱՌԻՔ Մեծատառ.
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻՔ ԹՂ.

ԹՂ. 2ա.

Պատմութիւն մեծի աշխարհակալի Աղեխանդի Մակեդոնացւոյ եւ կտակ վարուց քաղութեան եւ գործոց արիականաց նորին եւ վախճանն նշանօք զոյ ցուցանի. «Իմաստունքն եկրպտացուց» երկրին (տպ. + և) ծովու չափոյ հասեալ և զերկրաստեղս (տպ. զերկրի աստեղս) թուեալ, առնողեցին ամենայն աշխարհի՝ զորոյ զկարգ և զգիւտ, րայց և արուեստ զործոյ։ Քանզի նեփտանեփոս վերջին թագա-

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆԻՔ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻՔ ԹՂ.
ԳՐԻԶ Կարապետ արքեպ.
ՍՏԱՅՈՂ. (Գրիշը).
ԿԱԶՄՈՂ.
ԺԱՄԱՆԱԿ 1768.
ՏԵՂԻ Ս. Կարապետ.
ԾԱՂԿՈՂ.
ԿՆԻՔ ԹՂ.
ՅԻՇՆԱՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆԻՔ ԹՂ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻՔ Վանքիս նախարարութեան 1833, Մարտ 20-ին ի պատրիարքութեան Տ. Ստեփաննոս արքեպի.
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ւոր եղիպտոսի, զկնի որոյ...»։ — 4ա.
«Բ. ո՛վ վատուէր նեփտանեփոս որ թագաւոր էր յեղիպտոս...» — Խաչատուր Կեչառուեցւոյ կափայներէն, որոնք գիրքիս ա. մասի մէջ ցրուած են, այնպէս նաեւ 7ա. «Ծեր ալեօք և շուն մտօք Շուշանայ ծերոյն աւելի...», կամ նոյն էջի վրայ. «Ծոյլ և ծանակ աշխարհաւեր, որ զեղիպտոս շուտ կորուսեր...»։ 9ա. զբառվեր էր երազը՝ որ տեսեր...»։ — 10ա. «Մոյն հնարիւք ի նա հայեաց...»։ 2ա-13բ. կր պարունակէ ա-զ. հատուած.

Թղ. 13բ-20ա.

Եւ Է-Ը. Յաղագս կորովի եւ իմաստ-
նապէս գործոցն Աղէփսանդրի. «Եւ Աղէփ-
սանդրոս աճէր եւ զարգանայր Հասա-
կան...»:

Թղ. 20բ-28ա.

Թ. Վասն հանդէսին եւ յետ սակաւ ա-
ւուրց եհաս ժամ հանդէս մարտին «Եւ
մտին ի Հանդէսն ինն կառավարօք, կա-
ռօք, հինգն իշխանաց որդիք...»:

Թղ. 28ա-54բ.

Ժ-Լ. (Աղէփսանդրի եւ Դարեհի Թըղ-
թակցութիւններն ու պատերազմները,
Ժ-դր կը սկսի այսպէս) Եւ երամայեաց
Աղէփսանդրոս գրել այսպէս. «Աղէփսան-
դրոս ազգէ Արամազդա շինեաց քաղաք
աննմանելի, դաս զրեալ եւ եղ ի վերայ
դրանն...»:

Թղ. 54-66բ.

ԼԱ-ԼԴ. (Դարեհի եւ Զանի սպանիչնե-
րու Բիսսսի եւ Զառիվարդանայ մահը, եւ
այլ պատմութիւններ ու նամակներ մին-
ձեւ Պօլլոսի ա. նամակը. զլ. ԼԱ. ԿԸ
սկսի) «Եղեալ դարուն Աղէփսանդրոս դայր
Հասանիւր զօրօքն ի մարաց աշխարհն...»:

Թղ. 66բ.-76.

ԼԵ-ԽԲ. (Աղէփսանդրի առ Պօլլոս զրած
եւ պրահմիններու նամակներն եւայլն. ԼԵ-
Ը կը սկսի) «Թապաւոր Աղէփսանդրոս
Թազաւոր հնդկաց Պօլլոսայ խնդալ: Այլ
դիտացիր զի յաւելի յօժարեցուցեր Ըղ-
մեղ...»:

Թղ. 76բ-91բ.

ԽԳ-ԽԸ. (Աղէփսանդրի «առ ամադու-
նըս», առ Արիստոտէլ, առ իւր մայրն Ու-
լիմպիոդա, զրած թղթերը եւայլք) ԽԴ.
«Թաղ. Աղէփս. առ Ամադունեաց խնդալ.
զիտեմ զի զիտէք զուք զվոլին...»:

Թղ. 91բ-96բ.

ԽԹ. Յաղագս դաւոյն Անթիպատրիայ
եւ այլոց բարեկամաց. «Եւ մինչդեռ Ա-
ղէփսանդրոս ի Բարիւն եւ հանդերձեալ
էր ի մեռանել...»:

Թղ. 96բ.

ՅԱ. Կտակ մեծի աշխարհակալին Աղէփ-
սանդրի. «Թապաւոր ինքնակալ Աղէփսան-
դրոս, որդի Ամօնի եւ Ուլիմպիա Հոռ-
տացուց...» — Զեռացիրս ունի տպ. ի
մինչեւ էջ. 183. ՄՀԹ., սպա մէջ ընդ մէջ
տաղերով ընդհատուելով 102բ կը Հաս-
ցընէ, այսինքն մինչեւ տպագրին վերջը
(էջ 186):

Յաչատուր Կէշառեցիին ընծայուած
«Քարաոնութիւններէն» կան հետեւեալնե-
րը. 1) 99ա. Զուր խնդրեցի ի զօլացումն,
առ յերդի իմում տոչորումն... դասակ
յեհէնի. 2) Ողբ (Հոռփսլանեայ) «Այդի-
ցէք ի տուն պարսից եւ ասէք հօրս Դարե-
հի, դուստրն քոյ Եղուկ դարձաւ...», 3)
«Ի դնայլք քոյ յերկիր հեռի, / զայտեանդ
եւ ակնունէի... մեռեալ պատկերն». 4)
«Աւազ վշտապահաս տուգանացս եւ տանա-
պիս տառապանաց... որ ամենեցուն տե-
րէ» (տ. տպ. էջ 189-191). 5) Թղ. 104ա.
«Հացէք զիս մայրք մանկազունից միամօր
ղաւակաց... Թշուառութեան հանդիպե-
ցայ» (տ. տպ. էջ 191-2). Զեռագրի մէջ
սկիզբէն 5 տող կրկնուած տարրեր բա-
ռերով: — Ասոր կը հետեւի. 104բ. «Այ
իմ միամօր որդեակ աղէփսանդրոս...»
(5 տող). 6) Ուտամաւոր զօվութեան ի
կնոջէն. «Իսկանտար արքայից արքայ...
(մինչեւ տպագրի «Ջնջեցաւ կտակ կենաց
- (տ. էջ 192) ... զուղեւ ընդ յումեք յայ-
լում»):

7) — 105բ. «Եկայք ի միասին Թազա-
ւորք եւ իշխանք... (106բ) Որք լսեմ գա-
ղիողորմ բարառնութիւնս զյարմարօղ սո-
րա զիսաչատուրս Կեշառեցի ի իշխեցէք ի
Քրիստոս Աստուածն...» (Հմմտ. տպ. էջ
195):

8) Եթէ ամենայն կեանք վարուց յաղ-
թութեան եւ արիութեան նաեւ զվաղեանն
նշանօք առ տէրն յարմար նմանաբար ցու-
ցանի. «Այկենեակն Աստուած քանն Հայ-
րական, որ արտափայլեալ լուսով յօյնց
յեղականքս... (108) յերկնաւորաց եւ
յերկրաւորացս, որում փ. յ. յ. ա.» (Հմմ.
տպ. 195. ծան. 1): Զեռացիրս ունի տր-
պագրի մէջ յիշուած այս բոլոր բարառ-
նութեանց վերնապրերը:

Հին Յիշատակարան

ա. 1. 108.

Յիշատակարան պատմագրոջս աստ
դնի ի լաւ մտառութիւն. Եւ արդ մեր
զայսքան Համեմատեալ... յոսամ յիշին

գիտ առնույլ զկաշառուրս տրուպ կեչառեցի... որ ի յարմարումն սկսաւ բանիցս եւ ի զըջութեան զրոյս հաւաստեալ արդարեւ աշխատեցայ առ ի հեթանոսական զրոյս յարմարումն...:

— 108թ. Նա'ել ղիմն աստէն այս գրոյս մեռելայքն գոր նոքայն ի հնումն կաճաւ ասեմ հաւաքեալ զամէնն ի մի դեղ. «Այ ծեր դատնացեալ ողբ, դու ի բնութենէ զիւա(րա)սէր, զաշխարհս ամեն կոյր զիտեա... (111ա) յաշխարհին տիրեա' եւ ամէնն լիցին քեզ ծառայ»:

ա. 2. 111բ.

Արդ այս նորս զրեցաւ ՌԻՓԻ (1768) ամի մերադնեայ տումարի ի ս. չնորհատու վանքս ս. Կարապետի... յառաջնորդութեան... Յովնան վարդապետի, որ ի սոյն աւուրս հայածական փոխմամբ զոլով ի Կ. Պոլիս, որպէս եւ նուաստս Կալապետ արքեպ. զիտոյիս յԱմթայ նահանգին վասն ճամբարտութեան անշղիի կրօնիս... Հայածեալ ի հերետիկոսամիտ երկաթնակ լուքերականաց զիմեցի ի խնդրականարս այստեղի...: Ի վերջ բանիս խնդրեմ յիշել... եւ Մեկիսիդիէ ծերուն-

նադարդ Արքեպիսկոպոսն ս. Յովհաննու հրաշագեղ վանքիս, յորմէ խնդրեցաք զօրինական եւ զերկու ս. եւ լուսացնցուղ զաթոռսն որ մեծի ամբողջոյն անուն, շէն եւ անվնաս պահեսցէ տէրն...:

— Տպ. տ. Պատմութիւն Աղեքսանդրի Մակեդոնացւոյ. Վենետիկ. 1842. 2) Յուդաբէնր. C. Müller. Pseudo-Callisthenis historia fabulosa. Paris. 1846, p. 189c.

3) Ձեռագրեր. տ. Վիեննացւոց. թիւ 319, Ա. — 466. Բ. — 98. — 88, է: — Ասոնց մէջ բարառութիւն ունին բացի Կեյստեցիէն, Գրիգոր Աղթամարցի, Զաքարիա եպ. եւայլն:

4) Ուսումնասիր. J. Zacher. Pseudo-Callisthenes, Halle. 1867. Հայեր. Թարգմ. մասին տ. ծ. 85-101: — Römhald. Beiträge zur Geschichte und Kritik der Alexander - sage. s. 3-52: — Հ. Յ. Տաշեան, Ուսումնասիրութիւնք Ստոյն Կալիսթենեայ. Վիշնա, 1892. եւայլն:

+ Մեր ձեռագիրը՝ որ տպագրէն տարբեր խմբագրութիւն մըն է եւ տեղ տեղ միայն անոր հետ բառացի նմանութիւն ունի, չունի տպագրի 2Բ-2Գ հատուածները, հմտ. 2ևն. 27բ. տպ. էջ 38-40:

192

ԹԻԻ 192.

ԱՆՈՒՆ Ճաղընտիր (ճառեր Ներսէսի, Ոսկերեանի, Բաբելասի, եւայլն).

ՆԻԻԹ Սովորական քուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ, ծայրերը կտրտուած են եւ այրուած: Ձեռագիրս խմբաւորեցեալ բաւական վնասուած է. ընդհանուր առմամբ սակայն ընթեռնլի է.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 27բ-30բ. 51-8.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 23, 7×16, 7×1, 2.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Միասն. 20, 8×12.

ԹՈՒՂԹՔ 59.

ՏՈՂՔ 28.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ ՍԵ Մեկամով.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՐՔ Մեծատառք.

Ա. ա. 1. 1ա.

Ս. Ներսիսի ասացեալ Վ. անառակին. Առն միջ էին Երկու որդիք... «Ջանազան

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԴ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԴ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԴ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԹ. դար).

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐՈՒԹԻԻՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻԻՆՔ 1867-ին նուիրուած Արմաշի վանքին Տ. Պողոս պատրիարքին Տ. Եփրեմ Վ. ի վանահայրապետան օրով.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆ ԹՂ.

առակք ի Գրիստոսէ խօսեցեալք զանազան ունին զհայցուածս խորհրդոց յորոց որք ի նմին... (8բ) զի եւ ի նորին փառսն հա-

յևսցուք եւ փառս տացուք Հօր եւ Որդւոյ
եւ Հոգւոյն Սրբոյ. ա»։
— Հմմտ. Թիւ 49. ԻԵ.

Բ. ա. X. 8բ.

Այլ ճառ. եւ խօսեցաւ Մովսէս յազան-
ջրս եկեղեցւոյն զբանս օրհնութեանցս այ-
սոցիկ մինչեւ ի սպառ եւ ասէ հայեցա-
րուք Երկիրք... «Ճանապարհորդք որք
զնան ընդ Երկիր, ի պատահել յորդախա-
ղաց վետոց կամ լայնադոյն ծովու...
(16բ) իմաստութեան նորա ո՛չ դոյ բաւ,
նմա օրհնութիւն, զօհնութիւն եւ փ. յ.
ա.»։

Գ. ա. X¹. 17ա.

Զի հուր բորբոքեցաւ ի բարկութենէ
իմմէ... «Գրեալ է ուրեք ի զիրս աստ-
ուածաշունչս Եթէ ըստ առն եւ զօրութիւն
նորա. Թէպէտ ի բերանոյ... (22) եւ ու-
ղորմածին Աստուծոյ մերոյ Յիսուսի փ.
յ. ա. 2։

Դ. ա. X². 22ա.

Ես եմ հովիւն քաջ... «Այլազղ ասի եսն,
է՞ որ իշխանական է, է՞ որ խորխտական
եւ է՞ որ անջատական որպէս արարչի եւ
արարածոց... (27ա) որում արժանի լի-
ցուք լսել զայս բարբառ հովիւքս եւ հօտ-
քրս»։

Ե. ա. 2. 31ա.

Երանելոյն Յօհաննու Ոսկեբերանի ա-
սացեալ. եւ ի ծնանէն Յիսուսի... «Բա-
ղում տքնութեան պէտք են եւ ստէպ ա-
ղօթից զի կարիցեմք ի դէպ մտանել եւ
Ելանել ի ճառիս Թէ ուստի՞ մոլորն իցեն
... (34բ) եւ եղեն հրեշտակք ճշմարտու-
թեանն»։

— Հմմտ. Թիւ 12. Թ.

Զ. ք. 2. 34բ.

Ն. Յօհաննու Ոսկի-ի ասացեալ ի յիշա-
տակի Յօհաննու Մկրտչի. «Յայնմ ժա-
մանակի լուաւ Հերովդէս չորրորդապետ
ղլուրն Յիսուսի, քանդի Թաղաւորն Հե-

րովդէս սորա հայր... (37) առաւել զյան-
ցուցեալսն քան Եթէ անիծանել»։

Ե. ա. 3. 37ա.

Ո. Բաքիլասայ եպիսկոպոսին Աղեք-
սանդրի ի վերայ Յօհաննու Մկրտչին.
«Որպէս որ անապատասէր յանտառախիտ
տեղւոջ ուրեք ընդ ծառով հովանացեալ
... (40ա) եւ ի խորհրդածութեան լոյսն
ընթացուք ի Գրիստոս Յիսուս ի տէր մեր
որում փ. յ. ա.»։

Ը. գ. 2. 40ա.

Նրանելոյն Յօհաննու Ոսկի-ի ի մեկնու-
թենէ մարգարէին Միքիայ. «Զի եղիցի ասէ
յաւուրս յետինս յայտնի...։ Տեսանե՞ս
զատուցութիւն մարգարէին, զի ոչ միայն
զիրսն ասէ, այլ եւ զժամանակն... (45բ)
եւ ո՛չ այլեաց հուրն զօրութեամբն Գրիս-
տոսի, որում փառք յաւիտեանս ա.»։

Թ. դ. 2. 45բ.

Յօհաննու Ոսկ. ասացեալ ի վերայ փա-
րիսեցւոյն եւ մաքսաւորին. «Էդ ճանա-
պարհ ապաշխարութեան, զի ի բաղմու-
թենէ ճանապարհացն զիւրին լիցի քեզ
զփրկութիւն զտանել... (48բ) եւ հպեա
առ աղբիւրն զիւնչ ասէր մաքսաւորն եւ
աւետարանիչն»։

Ժ. Ե. 2. 48բ.

Ն. Յօհաննու Ոսկ. Այր մի իջանէր յե-
րուսաղիմէ... «Եւ արդ յորժամ արար
Աստուած զԵրկիրն եւ զմարդն ըստ պատ-
կերի կերպարանաց իւրոց, որպէս եւ զբը-
եալ է... (49բ) կատարեցուք զպատուի-
րանսն Գրիստոսի»։

ԺԱ. գ. 2. 50.

Յօհաննու Ոսկ. ասացեալ ի Թեսաղոնի-
կեցւոց Ա. քղքոյն մեկնութենէ. Ոչ կա-
միմ զձեզ տղտոս յինել... «Բաղում ինչ
իրք ի յանդիմութենէ միայն տրամկու-
ցանէն զմեզ, որպէս յորժամ բարիք
ուս(ա)ածիցմք... (50բ) բարութեանցն
հասանիցեմք ի Գրիստոս Յիսուս ի տէր
մեր ո. փ. յ. ա.»։

թիւ 193.

ԱնՈւն Գիրք՝ որ կոչի Զգօն (Յակոբ

ՄԺբնայ հայրապետ) .

Նիւիթ Սովորական բուղթ .

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ .

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Խոնարութեմէ ազդուած,
բայց ընթերցիլ է .

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ .

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ . 1. 2թ. 3թ. 136-141 .

ՄԵՇՈՒԹԻԻՆ . 23, 7×18, 3×1, 5 .

ԳՐՈՒԹԻՆ Միասին . 16, 5×11, 2 .

ԹՈՒՂԹՔ 141 .

ՏՈՂՔ 25 .

ՎԵՐԱԳԻՐԻ Կարմիր կամ սև մեյանով .

ԳԻՐ Նոր նստրգիր .

ՍԿԶԵԱՏԱՌԻ Երկաթագիր կարմրագոյն .

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ .

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ .

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ .

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆԻ ԹՂ .

ԳՐԻՉ Յովհաննէս Կ. Պոլսեցի .

ՍՏԱՅՈՂ . Մանկավարժ Տիրացու Ստե-
փանոս .

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1818 .

ՏԵՂԻ Պէկօղլու (Կ. Պօլիս) .

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ .

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆԻՔ ԹՂ . 2ա .

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆԻՔ Գիրքնեման ընտանիքին
1897-ին նուիրուած Արմաշի վանքին .

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆ ԹՂ .

Յիշատակարան գրիչի .

ա. 1. 2ա .

Զգօն գիրք արարեալ ս. Յակօբայ ՄԺբ-
նայ հայրապետի եւ այժմ ընդօրինա-
կեալ ձեռամբ Հիւսէյինճի Սարգսի որդ-
ւոյ զեռակիրթ Յօհաննիսի Կ. Պօլսեցւոյ ի
ի փառս ս. Յակօբայ եւ ի վայելումն
վարժչին իմոյ սերաստացի լուսահոգի
հանդուցեալ Տէր Մկրտչի որդի որ եւ
փոքր եղբայր ի Բրիստոս հանդուցեալ,
Տ. Պօղոսի հեղահոգի բարունոյ արժան-
րետիւր առաջնորդի վիճակին Ամասիայ
[Մանկավարժ Տիրացու Ստեփաննոսին ի
թուղջ Փրկչին 1818, իսկ ի մէրն ՌՄԿԷ,
յուլիարի 24, յաւուր Եջ ի սօնի ս. ճրգ-
նաւորաց Տրիփոնի, Պարսամայ եւ Ոնո-
փրիոսի, զոր ի յընթեռնույն՝ թէ զտցի
ինչ սխալանք ներկի մայթեմ ըստ որում
ընդ ութնամեայ ժամանակաւ եղեւ ինձ
ուսանիլ զգիր եւ ընդօրինակել զսոյն, ի
Պէկօղլու ի դպրատան վերոյդրեալ վարժ-
չին իմոյ ի մետոսանամեայ հասակիս :

Ա. ա. 1. 3ա .

Գիրք որ կոչի ԶԳՈՆ, արարեալ ս. Յա-
կօբայ ՄԺբնայ հայրապետին ըստ խնդրոյ
որդւոց ս. Գրիգորի մեթոյ Լուսաորչին
Արիստակիսի եւ Վրթանիսի :

Ա. ա. 1. 4ա .

Թուղք ս. Գրիգորի մեթոյ Լուսաոր-
չին առ ս. Յակօբ ՄԺբնայ եպիսկոպոսն .
«Բայց քեզ սրելի իմ, հարց եւ խնդիրս

Ետու բերել վասն կարօտութեան իմոյ...
բայց յառաջ քան զամենայն ինչ որ կարի
պիտոյ է ինձ զընացես եւ խելամուտ ա-
րասցես զիս վասն հաւատոյ մերոյ զիս^որդ
իցէ եւ ո՞ր է հիմ նորա... Յայսմ ամե-
նայնի եղբայր եւս այսպէս հաւատացեալ
աղաչեմ զքեզ զի զընացես եւ խելամուտ
արասցես զիս, թէ ո՞րպիսի զորժ պիտոյ
իցէ, այսմ հաւատոյ մերոյ եւ հանդուս-
ցես զիս : Վերջ թղթոյն Գրիգորի Լուսա-
ւորչին մերոյ» :

— Տ. Տպ. Կ. Պօլիս, 1824, էջ 3-4 :

Բ. ա. 2. 4բ .

Ս. Յօկօբայ ՄԺբնայ եպ-ին պատասխանի
բղթոյն ս. Գրիգորի Լուսաւորչին վասն
հաւատոյ նառ, Ա. «Զթուղթ հրովարտա-
կի քոյ ընկալայ եւ եւ իբրեւ ընդերցայ
զնայ, յոյժ ուրախ եղէ զի ածեր զխոր-
հուրդս քոյ զայնր քննութեամբ... (11ա)
յարբայութիւն Տեսնն քո Յիսուսի Բրիս-
տոսի յուսոյն եւ Աստուծոյն մերոյ ա. » :
= Տ. տպ. էջ 5-22. այլ աղբիւր, տ. ներ-
քեւ :

Գ. բ. 11բ .

Ճառ ս. Յակօբայ ՄԺբնայ հայրապե-
տին. վասն օրինակի սիրոյ, նառ Բ. «Հա-
ւանութեամբ ամենայն օրէնք եւ մարգա-
րէք յերկուս պատուիրանս կախեալ կան,
որպէս եւ ասաց տէրն մեր եւ փրկիչ...
(20բ) որ ի սոսա կախեալ կան ամենայն
օրէնք եւ մարգարէք» : = Տ. տպ. էջ 22-
44 :

Դ. գ. 2. 21ա.

Օրինակ պահոց, հառ Գ. «Ընտրեալ են պահք սուրբք Աստուծոյ եւ ի պահէստի են իրրեւ (եւ) զգանձս յերկինս եւ զէն են ընդդէմ չարին... (28ա) զի սրբութեամբ պահոց սրբոցն հասանիցեմք ի հանգիստ» : — Տ. տպ. էջ 44-61 :

Ե. դ. 2. 28բ.

Օրինակ աղօթից, հառ Դ. «Սրբութիւն է սրտի աղօթ առաւել քան զամենայն աղօթս, որ ի ծայն բարձր բարբառոյ ոք կացցէ... (34բ) յիշեալիս յայս յաղօթս եւ յանձանէ որ բաշխողն է բարեաց պարգեւի առատապէս ինձ եւ քեզ» : — Տ. տպ. 62-80. Զեռազիրը տպագրէն հոս 3 տողի չափ երկար է :

Զ. ե. 2. 35ա.

Օրինակ պատերազմի, հառ Ե. «Այս հոգք խորհրդեան անկանի ինձ յայսմ ժամանակի վասն խոռվ շարժման, որ պատրաստեալ է լինել ընդ այս ժամանակիս եւ... (46ա) զի եղիցի շինութիւն եւ խաղաղութիւն ի վերայ ժողովրդեանն Աստուծոյ : — Տ. տպ. էջ 81-105 :

Է. գ. 2. 46.

Օրինակ ուխտաւորաց, հառ Զ. «Խրաւի է րանս զոր աւեմս եւ ամենայն ընդունեութեան արժանի, զարթնուլ ի քնոյ յայսրմ ժամանակի... (57) արի կաց յաղօթս եւ յիշեալիս զիս զմեղաւորս յաղօթս բոյ» : — Տ. եւ հմտ. տպ. էջ 106-135 :

Ը. է. 2. 57ա.

Օրինակ ապաշխարութեան. հառ Է. «Անպարտ միմիայն է յամենայն ծնունդս որ զմարմին զգեցաւ տէր մէր Յիսուս Քրիստոս... (66ա) եւ ամենայն մարդ ըստ վաստակոց իւրոց զպարձս իւր ընդունի» : — Տ. տպ. էջ 136-156 :

Թ. ը. 2. 66բ.

Վս. յարութեան մեռելոց. հառ Ը. «Հաւատակութիւնք հաւապաղ վասն այսր լինին զիս՝ զոչ ասեն յառնեն մեռեալք կամ որո՞վ մարմնով պան... (75ա) եւ յոր ինչ հաւատաւյցես զու ցնձայցես եւ ուրախ լինիս» :

— Տ. տպ. էջ 157-175 :

Ժ. ք. 2. 75բ.

Վասն խոնարհութեան հառ Թ. «Բարեւոք է խոնարհութիւն յամենայն ժամ, յամենայն նկրութեանց ապրեցուցանէ զայնոսիկ... (82ա) եւ ընակի ի նմա այն որ ընակեալ է ի հնչս եւ ի խոնարհ» : — Տ. տպ. էջ 176-191 :

ԺԱ. ժ. 2. 82ա.

Վասն հովուաց հառ Ժ. «Նստին հովիւք ի գլուխ հօտի եւ ջամբեն խաչանց զկերակուր կենաց, որ տքնի եւ վաստակի վասն խաչին... (86բ) ի շինուածի անդ զվարձ ի տեառնէ անտի տանն ընդունին» : — Տ. տպ. էջ 192-201. «Վերջէ» բառը զրուած է էջ 86բ-ի տակը :

ԺԲ. ժա. 2. 87ա.

Վասն քլիատութեան զլ. Ա. Հառ Բ. Զակօբայ Մծբնայ հայրապետին ընդդէմ հրէից գրեալ առ Բ. Գրիգոր Լուսաւորիչն մեր. Վ. Թլիպատութեան հառ Ա. «Խրբեւ օրհնեաց Աստուած զԱրարածս եւ արար զնա զուրիս ամենայն հաւատացելոց եւ ստուպից... (94բ) զի համարեցաւ նմա հաւատն իւր յարգարութիւն» :

— Տ. տպ. էջ 202-219 :

ԺԳ. ժբ. 2. 95ա.

Վ. Զատկաց. հառ Բ. «Ետ սուրբն հրաման Մովսէսի առնել զգատիկն ի 14-րդի առաջնոյ ամսոյն եւ ասաց... (97ա) ի նոցանէն ել խմոր հեթանոսութեան ընդ ամենայն երկիր» : — Տ. տպ. էջ 251-256 մէր ձեռագրին պարունակածը. տպագրերը ձեռագրէն 10 էջ աւելի ունի, էջ 256. «Լուր զու սիրելի իմ վ. զատկին եւայն» բառերէն մինչեւ 265 «եւ զպահպանութիւն զգուշութեան մեծի խաչելութեան Փրկչին մերոյ» :

ԺԴ. ժգ. 2. 97ա.

Վ. շաքաթու ընդդէմ հրէից. հառ Գ. «Հրամայեաց տէր Մովսէսի ծառայի իւրոյ վասն աւուրն շաքաթու... (104ա) զայս հաւանութիւնս զրեցի քեզ ընդդէմ այնոցիկ որք հպարտացեալք պարծին նուալ» :

— Տպ. էջ 220-234 :

ԺԵ. ժդ. 2. 104ա.

Օրինակ ցուցանելի ընտրութեան կե-

րակրոց. Գառ Դ. «Յոյժ իմն Լրկուացեալ տատանդին միտք եւ խորհուրդք տղէտք եւ տիմար մարդոյ...» (111բ) Աստուած տացէ մեկ Լրբեմն պատշաճ ժամու գրեցից եւ ցուցից քեզ»։ — Տպ. էջ 235-250։

ԺԳ. ԺԵ. 2. 111բ.

Վասն հեքանոսաց մտանելոյ փոխանակ ժողովրդեանն հրէից. Գառ Ե. «Կանխաւ կուչեցեալք էին Հեթանոսք յամենայն լեզուաց ի ժառանգութիւն բարձրելոյն յառաջ քան զԻսրայէլ...» (116բ) Վասն զի պարծին թէ որդիք Լմբ Աբրահամու եւ Լմբ ժողովուրդ Աստուծոյ»։ — Տպ. էջ 266-277։

ԺԷ. ԺԳ. 2. 116բ.

Յուցանի թէ Քրիստոս Է Որդի Աստուծոյ. Գառ Զ. «Պատճէն րանից ընդդէմ հրէից, զի հայտնեն զժողովուրդն Հեթանոսաց եւ ուրանան եւ ասեն...» (122բ) զի կուչեցինք զնա Աստուած որդի Աստուծոյ թաղաւոր եւ անդրանիկ ամենայն արարածոց»։ — Տպ. էջ 278-291։

ԺԸ. ԺԵ. 2. 122բ.

Օրինակ ցուցանելի ընդդէմ հրէից, Վ.

կուսութեան եւ սրբութեան. «Կամ է ինձ սիրելի իմ ի հարկէ զի տաց քեզ Հաւանութիւն ի նոսա վասն ս. ուխտիս...» (127բ) ցանկութեամբն իւրեանց ոչ հասանեն կուսութեան եւ սրբութեան»։ — Տպ. էջ 292-303։

ԺԹ. ԺԸ. 2. 128ա.

Յանդիմանութիւն ընդդէմ հրէից, վասնզի ասեն թէ կայ մեզ ժողովել Գառ Ը. «Բարբառ ս. Աստուծոյ յսելի եղեւ Մովսէսի եւ առաքեաց զնա հանել զժողովուրդ...» (135ա) որպէս զի կատարիցի տեսիլն (հոս կր վերջանայ տպագիրը, մինչ ձեռագիրը կը չարունակուի, 135բ), լուր դու սիրելի իմ վասն զատկիս այսորիկ... վասն մեծ աւուրս այսորիկ առաջին. վերջ»։ Ընդամէնը մօտ 5 տող աւելի։

— Ձեռագիրս կը վերջանայ 16 գլուխներու ցանկով մը. 135բ. ճառերս տպագրուած են Կ. Պոլիս, 1824։ — Բուն Հեղինակը Հրահատ Ձղօնն է (ԱՖրատ)։

— Բնագ. եւ թարգմ. 1) Հայ-լատ. N. Antonelli. Հռոմ, 1756։ 2) Ասոր. հրատ. W. Wright, London, 1869 եւ Patrologia syriaca. ed. Graffen, Paris, 1896, I. Քըննադատութիւններ բազմաթիւ են։

194

ԹԻԻ 194.

ԱՆՈՒՆ Յովհան Դամասկացի. «Բանք ի ստորոգութեանց» (բարգմանիչը վերացերէնէն Սիմէոն)։

Նիկիո շատ քաւր. ողորկեալ.

ԿԱԶԻՄ Կաշեկագմ, քառակուսի շրջանակած եւ ծաղկազարդերով, մէջտեղը խաչաճանդակ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Առաջին քուրքերը կազմէն դուրս են ինկած. սկիզբէն եւ վերջէն քուրքեր են ինկած. աղտոտուած.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. 200. 4ա.

ՄՆԹՈՒԹԻԻՆ. 19, 5×13, 3×4.

ԴՐՈՒԹԻՆ Միաբուն. 13, 2×8, 2.

ԹՈՒՂԹԻ 201.

ՏՈՂԻ 24.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմիր մելանով.

ԴԻՐ Հին շեղագիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Զարդագիր, կարմիր եւ կապոյտ գոյնով երկաթագիր.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՅՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԸ-դ դար).

ՏԵՂԻ

ԽԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆՔ 1829-ին Ղուրտպէլէկցի Աբրահամ քահանայէն նուիրուած Արմաշի վանքին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆՔ ԹՂ.

Յառաջարկներ կը սկսի առանց վերնադրի. «Ջնեղոսի թիւն մտաց եւ զհանձարութիւն լեզւի(?) իմոյ զիտելով յապաղէի, ո՞վ երանելի, եւ ձեռնարկելի վերադոյն քան զկար մեր զործ եւ հպիլ անհպելի եւ անկարելի ինչ, իրրեւ դոճող իմն եւ ըզհպարտ եւ զերկուցեալ այնպիսի յանդըզնութենէ որ պատրաստեալ է չար կրել զիս լոցել... (2ա) Արդ ես ի ձէնջ եւ ի ձեզ ո՞վ քահանայապետք Քրիստոսի հաւատով հնազանդեմ հրամանի եւ քանամ ըզրերան վստահանալով յաղօթս ձեր, որպէս զի լցցի հոգւով եւ ըլխեցից ցրանս, ո՞չ զպտուղս զլուր իմով մտացս այլ ծրնունդ լուսաւորչին խաւարելոց ի հոգւոյն սրբոյ, որքան եւ էառ որ զայս ասաց այսպէս եւ յառաջագոյն զհելլենացւոց իմաստնոցն առաջդրեցից, այլ զընտրեալսն ի նոցանէ... խաւար եւ քարքաւորն ի մտաց զիւրանակ չարաց եղեալս, որպէս ասէ Աստուածաբանն Գրիգոր, զնոսա ի բաց ընկեցից... Այլ ասացից զիմ եւ յիմոց մտաց եւ ոչինչ, որպէս նախ ասացի, այլ զմեծ եւ զհօշակելի եւ զարմի ընտրեալ վարդապետաց եկեղեցւոյ ըզվաստակս ի մի ժողովելով եւ համառօտելով զրանս նոցա, որչափ կարօղութիւն է, յամենայնի հնազանդելով հրամանաց քոց: Այլ ցաւակից եւ յօժանդակ լելի ապաշխմ ո՞վ աստուածապատիւ հայր հաւատողի եւ յանձնառողի պատուիրանի քոյ եւ ընկալ զմեր հնազանդութիւն եւ փոխատուեալ մեզ աղօթի քոյ ի Տէր»:

— 3ա+բ. «Արդ շարագրութիւնս այս բաժանի երկուս զիրս եւ զցանկ սոցա իւրաքանչիւր զիրս գտցի. Յանկ առաջին հատորի (49 զխոց)»: — Ասոր կը հետեւի հետեւեալ կարմրագիր յայտարարութիւնը. «Ս. եւ աստուածազգեաց հօր մերոյ Յովնաննու Դաւթակցւոյն համառօտեալ րանս ի ստորոգութեանց հատորեցն զնոցայն հաճեալ ասելով եւ ի բաց թողեալ զհակառակարանութեանս ալլոց եւ զընդունալնարանս առասպելան եւ զարն յիշելով, որ ընդունի զեկեղեցի սուրբ»: = Բուն գրութիւնը կը սկսի

Թղ. 5ա.

Հատոր Առաջին. Յգ. էութեան եւ գոյութեան եւ պատահման, պրակ առաջին. «Էութիւն հասարակաց անուն է ամենայն էից, իսկ էութիւն տրամատի յերկուս, ի գոյութիւն եւ ի պատահումն եւ գոյութիւն է գործ ինչ...»: = Ա. հատորը

բաժնուած է այսպէս 49 պրակներու, որոնք հետեւեալ վերնագրերը կը կրեն.

5բ. Պրակ Բ. Վս. սեռի եւ սեռակա՜նացոյն սեռի, տեսակի եւ տեսակոյն տեսակի եւ որ առ միմեանս են: — 8բ. Պրակ. Գ. Վասն բոժանման: — 9. Դ. Վս. պատահման: — 9ա. (Պ. Ե.) Վս. բաժանելոյն: — 10ա. Պ. Զ. Վս. լրոյն եւ յտղականի: — 11ա. Պ. Է. Վս. յարանուանութեան: — 11բ. Պ. Ը. Վս. զի՜նչ էի եւ ո՞րպիսի զի՜նչ էի լրոյն: — 12բ. Պ. Թ. Վս. հականի եւ անէականի, սեռականի եւ անսեռականի: — Պ. Ժ. Վս. զոյութեան եւ կերպարանի եւ անհատի եւ զիմաց եւ սեռի: — 13բ. Պ. ԺԱ. Վասն բաժանելոյն: — 15ա. Պ. ԺԲ. Վս. բնութեամբ առաջնոյ: — 15բ. Պ. ԺԳ. Վս. ստահմանի: — 17ա. Պ. ԺԴ. Վս. հոմանութեան: — 18ա. Պ. ԺԵ. Բզ. փաղառնութեան: — Պ. ԺԶ. Վս. յաղմանութեան: — Պ. ԺԷ. Վս. այլեւայլ անուանութեանց: — 18բ. Պ. ԺԸ. Վս. յարանուանութեանց: — 19ա. Պ. ԺԹ. Վս. տասանց ազգականս աղղի այսինքն ստորոգութեանց: — 19բ. Պ. Ի. Վս. համադրաց եւ համատարից եւ այլակերպից եւ բաժանման թուոց: — 20բ. Պ. ԻԱ. Վս. յորումէ: — 21ա. Պ. ԻԲ. Վս. զոյացութեան: — 21բ. Պ. ԻԳ. զարձակալ վս. զոյացութեան: — 22ա. Ի. ԻԴ. Վ. բնութեան: — 22բ. Պ. ԻԵ. Վ. պատկերի տղի եւ կերպարանի: — 23բ. Պ. ԻԶ. Վ. հակի մարմնոյ որ է անձն: — 24ա. Պ. ԻԷ. Վ. զիմաց, զի զձեզ երես, սեռք եւ տեսակք եւ անձն մի են: — 24բ. Պ. ԻԸ. Վ. անհատից: — 25ա. Պ. ԻԹ. Վ. հակահի որ է անձն: — 25բ. Պ. Լ. Վ. անսեռի: — Պ. ԼԱ. Բաժանումն էութեանն եւ զպրութեանն: — 26բ. Պ. ԼԲ. Դարձեալ վս. համադրաց եւ հոմանուան, այլ աղղաց եւ այլ անունց եւ այլ տեսակաց եւ որք թուովք բաժանալք են: — 27ա. Պ. ԼԳ. Վ. քանակի եւ քանիքնութեան: — 30ա. Պ. ԼԴ. Վ. Առնչի: — 31բ. Պ. ԼԵ. Որպէս կոչի, յորո՞վ ոժանք որ կոչին եւ զարձակ որպիսութիւն է: — 34բ. Պ. ԼԶ. Վս. առնելոյ եւ հանդիպելոյ: — 35ա. Պ. ԼԷ. Վ. անկելոյ եւ կայոյ: — 35բ. Պ. ԼԸ. Վ. ուրի: — 36ա. Պ. ԼԹ. Վ. երրի: — Պ. Խ. Վ. ունելոյ: — 36բ. Պ. ԽԱ. Վ. ներհակաց: — 37բ. Պ. ԽԲ. Վ. ունելոյ եւ պակասութեան: — 38բ. Պ. ԽԳ. Վ. առաջնոյ եւ վերջնոյ: — 39բ. Պ. ԽԴ. Վ. յանկարծակի եւ որոյնը նմա: — 40ա. Պ. ԽԵ. Վ. շարելութեան: — 41բ. Պ. ԽԶ. Վ. ունելութեան: — 42ա. Պ. ԽԷ. Վ. ճառելոյ եւ անձա-

ոնրոյ որ է այդ ևս ոչ: — 42բ. Պ. ԽԸ. Վ. սահմանի և յառաջագրութեան և ներքնապրկայ խորհրդոյ: — 43բ. Պ. ԽԹ. Վ. անձնական միաւորութեան հոգւոյ: — Այսպէս կը վերջանայ Ա. հատորը 44բ. հետեւեալ բառերով. «Այսօրիկ արտաքնոյ տրամակեալ զկարգաւորն զըղջմելով և աստուտ ի զրոյց Աստուծոյ սկսեալ. վերջ»:

ա) + 45ա-46բ. Սկիզբն երկրորդ գրոյց զորոց հանդերձեալ եմ գտել. (100 գրոյսոց ցանկ մը):

Բուն գրութիւնը կը սկսի 47ա. Սրբոյ Խորն մեր Յօնաննու փառանայ կրօնաւորի ԴԱՄԱՍԿԱՅԻՈՅ աւանդութիւն ուղղափառ հաւատոյ, զի անհասանելի է Աստուած եւ եթէ ո'չ է պարտ քննել եւ խնդրել զոր ո'չ է տուեալ մեզ ի մարգարէից եւ ի Առաքելոց. պրակ. ա. «Տէր Աստուած ո'չ ոք ետես երբէք բայց միածինն Որդի որ ի ծոց Հօր. նա պատմեաց մեզ.»: — 47բ. Պ. Բ. Վ. ճառելոյ և անճառելոյ, իմանալոց և անիմանալոց: — 49ա. Պ. Գ. Վ. ուսումն եթէ զոյ Աստուած: — 50բ. Պ. Դ. Վ. Թէ՛ դի՛չ է Աստուած և զի անհաս է: — 51բ. Պ. Ե. Վ. յայտնումն եթէ մի է Աստուած և ո'չ բազում: — 52ա. Պ. Զ. Վ. Բանին Աստուծոյ: — 52բ. Պ. Է. Վ. ս. Հոգւոյն: — 53բ. Պ. Ը. Վ. ս. Երրորդութեան: — 61բ. Պ. Թ. Վ. ի վերայ սասցելոցն: — 62ա. Պ. Ժ. Վ. աստուածային միաւորութեան և բաժանման: — 62բ. Պ. ԺԱ. Վ. մարմնապէս ի վերայ սասցելոցն: — 64ա. Պ. ԺԲ. Վ. նոցա զարձակ: — 64բ. Պ. ԺԳ. Յղ. տեղեացն Աստուծոյ և եթէ միայն Աստուած է անպարագրելի: — 67ա. Պ. ԺԴ. Յատկութիւնք աստուածային բնութեան: — 68ա. Պ. ԺԵ. Վ. յաւիտեանցն: — 69ա. Պ. ԺԶ. Վ. հրեշտակաց: — 71բ. Պ. ԺԷ. Վ. սատանային և դիւանցն: — 72բ. Պ. ԺԸ. Վ. Երեւելի և զգալի արարածոց: — Պ. ԺԹ. Յղ. Երկնից: — 75ա. Պ. Ի. Վ. հրոյ յուսոյ և յուսաւորացն ամենեցուն: — 80ա. Պ. ԻԱ. Վ. օգոյ և հոգմոյ: — 81ա. Պ. ԻԲ. Վ. ջուրց: — 82բ. Պ. ԻԳ. Վ. Երկրի և որ ի նմայ է: — 84բ. Պ. ԻԴ. Վ. զբախտին: — 87բ. Պ. ԻԵ. Վ. մարդոյն: — 90բ. Պ. ԻԶ. Վ. ճաշակացն որ ևս համբ: — 91ա. Պ. ԻԷ. արտմութեան: — 91բ. Պ. ԻԸ. Վ. Երկնից: — 92բ. Պ. Լ. Վ. աւերաբոց և ցնորից: — 93ա. Պ. ԼԱ. Վ. զգալնութեան: — 94բ. Պ. ԼԲ. Վ. իմացականին: — Պ. ԼԳ. Վ. յիշողականին: — 95ա. Պ. ԼԴ. Վ. որ ի ներքոյ ներտրա-

մադրական է և որ բան արտաքոյ տարրական: — 95բ. Պ. ԼԵ. Վ. ախտից և ներգործութեանց: — 99բ. Պ. ԼԶ. Վ. ներգործութեան: — 100ա. Պ. ԼԷ. Վ. կամայի և ակամայի: — 101բ. Պ. ԼԸ. Վ. բնդ մեօք և նթակային, այսինքն անձնիշխանութեան: — 102բ. Պ. ԼԹ. Յղ. զործեցելոցն: — 103ա. Պ. Խ. Յղ. Թէ որո՞ց պատճառի եղաք անձնիշխան: — 104ա. Պ. ԽԱ. Վ. այնոցիկ որք ոչ ի ներքոյ մեր ևս: — 104բ. Պ. ԽԲ. Վ. նախախնամութեան: — 106բ. Պ. ԽԳ. Վ. կանխապիտութեան և նախասահմանութեան: — 108բ. Պ. ԽԴ. Վ. աստուածային կամացն անօրինութեան և որ առ մեզ քաղցրութեան և փրկութեան: — 110ա. Պ. ԽԵ. Օրինակ զութեան Բանին Աստուծոյ և մարմալ մ'նա(նա)լոյն իւրոյ: — 111ա. Պ. ԽԶ. Վ. Երկուց բնութեանցն որ ի Քրիստոս: — 113բ. Պ. ԽԷ. տեսակք ի միմեանս տայոյ, որինակք փոխադրութեան միմեանս տայոյ: — 114բ. Պ. ԽԸ. Վ. Թուոյ Երկու անութեանցն: — 115բ. Պ. ԽԹ. իրք զի աստուածային բնութիւն բոլոր ի ձեռն միոյ անձին միաւորեցաւ բնդ բոլոր մարդկային բնութիւն և ո'չ մասն առ մասն ինչ: — 117ա. Պ. Ծ. Վ. մի զոյ անձն Բանին Աստուծոյ: — 118բ. Պ. ԾԱ. Առ որ ասեն Եթէ ի միաւորեցելոց Եթէ ի սահմանեցելոյ առեալ լինի քանիօնութիւնն բնութեանցն Քրիստոսի: 119բ. Պ. ԾԲ. Դիմադրութիւն ասողացն Եթէ զոյ բնութիւն առանց անձին: — 120ա. Պ. ԾԳ. Յղ. Երրորդ սրբապաշտութեան զոր յաւելուն: — 122ա. Պ. ԾԴ. Վ. տեսակի և Վ. անհատիցն զոյ տեսակի է բնութեան և Վ. բաժանման բանի և միաւորութեան և Վ. մարմնաւորութեան տեսուն և Թէ որպէս ասելի է մի բնութիւն մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ: — 123ա. Պ. ԾԵ. 123ա. Թէ ճշմարիտ Աստուածածին է Կոյսն սուրբ: — 125ա. Պ. ԾԶ. Ինքնութիւն Երկուց բնութեանցն: — Պ. ԾԷ. Վ. կամաց և ինքնիշխանութեան տեսուն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: — 129ա. Պ. ԾԸ. Վ. տեսուն Յիսուսի կրօնի ներգործութեանց: — 133բ. Պ. ԾԹ. Առ ասողսն Թէ յերկուց (ձ. ս) բնութեանց և ի ներգործութեանց ի մարդ, ապա հարկ է Քրիստոսի յերեք բնութենէ և Երեք ներգործութենէ ասեն զոյ: — 135ա. Պ. Կ. Վ. աստուածանայոյ բնութեան և կամաց և ներգործութեան մարմնոյ տեսուն: — 135բ. Պ. ԿԱ. Դարձեալ Վ. կամաց և անձնիշխանութեան մասց գիտութեան և իմաստութեան: — 138ա. Պ. ԿԲ. Վ. աստուածայրական ներգործութեանց:

— 139ր. Պ. ԿԳ. Վ. բնական և անխտրելի ախտից: — 140ր. Պ. ԿԴ. Վ. անխտրելի և անխտրելի և ծառայութեան: — 141ր. Պ. ԿԵ. Վ. դարդացման և անձման: — 142ա. Պ. ԿԶ. Վ. Երկրից: — 143ա. Պ. ԿԷ. Վ. աղօթից տեառն: — 144ա. Պ. 68. Վ. բաժանման և հատման: — 144ր. Պ. ԿԹ. Վ. չարչարանաց մարմնոյ տեառն և անչարչարելի աստուածութեան: — 145ա. Պ. 2. Վ. անմեկնելի գոլով աստուածութեան Բանին, ի հոգեոյ և ի մարմնոյ, ի մահու մարմնոյ և թէ միանձն է: — 146ր. Պ. 2Բ. Վ. ի դժոխս իջման: — 147ա. Պ. 2Գ. Վ. որ զկնի մեռելոց յարութենէն: — 147ր. Պ. 2Դ. Վ. բնաշնչմէ շօր նստելոյն: — Պ. 2Ե. Առ ասողսն Եթէ Բնութիւն է Քրիստոս...: — 148ա. Պ. 2Զ. Ընդէր Որդին Աստուծոյ մարմնացաւ...: — 150ա. Պ. 2Է. Առ որս Հարցանեն թէ անձն Քրիստոսի անկէ թէ Եղական է: — Պ. 2Ը. Եթէ յորմէ և Երբ կողեցաւ Քրիստոս: — 151ա. Պ. 2Թ. Առ Հարցողսն Եթէ Երկու բնութիւն ծնաւ Կոյսն և կամ Երկու կախեցաւ զխաչէն: — 152ա. Պ. 2. Կոչի միածին Որդի Աստուծոյ: — 152ր. Պ. 2Ա. Առ Հարցողսն Եթէ ի խառնակելոցն թէ ի սաճմանելոցն վերաբերին ի քանիօնութիւն բնութեան Քրիստոսի: — 153ր. Պ. 2Բ. Վ. Հաւատոյ և մկրտութեան: — 156ր. Պ. 2Գ. Վ. Հաւատոյ: — 157ա. Պ. 2Դ. Վ. Խաչին և Վ. Հաւատոյ: — 159ր. Պ. 2Ե. Վ. Երկ արեւելս Երկրագլուխէն: — 160ր. Պ. 2Զ. Վ. սուրբ և անապական խորհրդոց տեառն: — 166ր. Պ. 2Է. Աղգարանութիւն տեառն և Կուսին: — 170ա. Պ. 2Ը. Վ. նշխարաց սրբոցն և պատուոյ նոցա: — 173ա. Պ. 2Թ. Վ. պատկերաց Երկրագլուխէն: — 176ա. Պ. 2Դ. Վ. զրոց աստուածայնոց: — 178ր. Պ. 2Ա. Վ. ի վերայ Քրիստոսի ասելոց: — 183ա. Պ. 2Բ. Վ. Եթէ ո՛չ պատճառ չարեաց է Աստուած: — 184ր. Պ. 2Գ. Վ. ո՛չ գոյ Երկու սկիւրն: — 186ա. Պ. 2Դ. Ընթէր զի կանխաւ դիտէր Աստուած զոմանս մե-

ղանչել և ո՛չ ապաշխարել և ստեղծ ըղ-նոսա: — 186ր. Պ. 2Ե. Վ. օրինացն Աստուծոյ և օրինացն մեկոց: — 187ր. Պ. 2Զ. ի քաղաւմէն հրէիցն և Վ. չարաթուն: — 190ա. Պ. 2Է. Վ. կուսութեան: — 192ր. Պ. 2Ը. Վ. թրիստութեան: — 194ա. Պ. 2Թ. Վ. անդի Քրիստոսի որ է ձեռնն: — 195ր. Պ. 2Ժ. Վ. յարութեանն ամենեցուն. «Այլ հաւատամ ի յարութիւնն, վասն զի ստուգապէս լինիցի յարութիւն մեռելոց և զյարութեան մինչ ասեմք... (199ր) և զանվախճան խնդումն և զուրախութիւնն կրեն ի նմանէ»: — Գիրքս կր վերջնայ Հետեւեալ կարմրա-դիր յայտարարութեան և յիշատակարանով. 199ր.

— «Կատարումն վաստակոց Զաւանու Դամասկացոյ կոչեցելոյն Մանուի Խաւմաստ ասացեալ նորոյ շնորհաց աւանդութիւնք և քարգմանեցեալ ի Սիմէոնի ի վր. (վրաց) լեզուէ ի հայ բարբառ»: —

ա. 1. 199ր.

Փառք...: Երբեք հասի սորա վերջին / Թիւն հայոց էր սր խաչին / (1153). / Գիրքս այս առի Դամասկացոյն / ս. Եռ-հաննու բնորեալ դասուն: / Օղոստոսի օրն առաջին / ի յուրբարթու ինեակ ժա-մուն / ... [վերջէն բերի]:

— Յովհան Դամասկացիի զորութիւններու մասին, տ. «Մատենադարան» (Հայ. թարգմ.) էջ 575-80: Մեր ձեռագրի զըլ-խակարգութիւնները տարբեր են. հմմտ. ա. 576-8:

Յունարէնի և յատինեղէնի մէջ ալ տարբեր կերպով կը զաստուորուն պրակ-ները, նոյն իսկ մերինին համեմատու-թեամբ պակաս զլուսնիւն ալ ունին. հմմ. Joannes Damascenus Opera omnia. ed. recensita, latine versa atque annotationibus illustrata... opera et studio s. M. Le Quien, 1712, Paris. 2) Migne. t. XCIV-XCVI.

195

ԹԻԻ 195.

ԱնՈՒՆ Ժողովածոյ (խրատք եւ կանոնք). ՆԻԻԹ Զեկեալ բուրք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ չէ. առաջին եւ վեր-ջին 3 բուրքերը ծակտուած են եւ

ընդհանրապէս ալ խնամուրեքնէ եւ աղտոտուրեքնէ վնասուած է.

ԽԱԿ-ՊԱԶՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ.

ԽԵԾՈՒԹԻՒՆ. 21×15,5×5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 14×10.

ԹՈՒՂԹԻՔ 232.

ՏՈՂՔ 22.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր քանափով.

ԴԻՐ Բոլորգիր.

ՍԿԶՆԱՏԱՌՔ Զարդագիր, քոչնագիր (1ա).

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐՔԻ ԹՂ. 1ա. Կապոյտ, սեւ եւ կարմիր գոյներով ձուածներ, ծաղկազարդ (70ա), քոչնագարդ (80ա) եւայլն.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. 1ա. վերոյիշեալ գոյներով եւ ծաղկազարդերով.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԴՐԻՁ Արսէն արեգայ.

ՍՏԱՅՈՂ. Դրիշը.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1668.

ՏԵՂԻ

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ. 1ա. Թ. Վ. Դ. եւ «Դպրեվանք պատրիարքական հայոց Կ. Պօլսոյ յանուն Զարխափան ս. Աստուածածնի, յԱրմաշ. 1889»:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 69թ. 79թ. 103ա. 128թ. 134թ. 142ա. եւայլն գրեթէ իւրաքանչիւր քարոզէն ետքը: 157թ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ա-դ. Աւետարանի հատուածներ (սկիզբէն թերի, բոլորովոր եւ նոտրգիր), Մաշտոցէն: Թուն ժողովածոյն կը սկսի՝

Ա. ա. 1. 1ա-34ա.

Յոհաննի Երզնկացիոյ ասացեալ խրատ հասարակաց քրիստոնէից, քահանայից եւ ժողովրդոց ի կանգնական սահմանաց առաքելոց սրբոց եւ հայրապետաց եւ վարդապետաց. եւ ս. հաւրմ մերոյ վարդան վարդապետին... ժողովեալ գրեաց, «Ամենազար թաղաւորին մերոյ Բրիտանոսի եւ բարեբար Փրկչին հաւատարիմ ծառայք եւայլն», տ. Թիւ 5, 2: «Հոս կը յիշենք միայն թիւ 5-ի թերի գրութիւնը. — 3ա. 3դ. հաւատոյ. «Նախ պարտ է իմանալ թէ դի՞նչ է քրիստոնէութիւն եւ դի՞նչ է հաւատ քրիստոնէութեան... (5ա) եւ զլուս քրիստոնէութեան զոր պարտ է ուսուցանել ձեզ, թէ դի՞նչ է մկրտութիւն եւ որպէս պարտ է աշխու եւ զողութիւն կատարել զխորհուրդ մկրտութեան»: — 5ա. 3դ. Մկրտութեան. «Արդ քրիստոնէութեան սկիզբն եւ զլուս մկրտութիւնն է որ եւ կնութ ասի աշխարհի բառով... (6ա) արդ այս է առաջին զլուս քրիստոնէութեան եւ հաւատոց»: — 6թ. 3դ. զտղայն սնուցանելով «Սրբութեամբ եւ անարատութեամբ սնուցանեն քրիստոնեայն ի յուրեանց դաւախսն... (7թ) եւ սնուցէք սրբութեամբ եւ երկիւղն Աստուծոյ, եւ նմա փ. յ. ա.»: — 10ա. «յոսպի համար բացի թիւ 5, 2-ի մէջ յիշածէն կան ուրիշ 2 զլուսներ, ասոնք են) 3դ. յոսպի եւ խրատ ամուսնացելոց. (սկիզբը նման թիւ 5-ին) «Եւ որ այսպէս անանի սրբութեամբ եւ կրտորին լինի ժեռարդ փեսացոյ է եւ աղջիկն ժեռարդ... զի ս. հայրապետացն

կանոնն արգելուն»: — 10թ. իրաւով վ. ամուսնացելոց. «Եւ թէ ազգականք առմունանան դի՞նչ արասցուք, պատասխանի ետուն եւ ասեն քակել պարտ է... (13ա) եւ ծածկէ ի յառնէ իւրմէ եւ ո՛չ ասէ նա՛ է պարտական մեղաց»: — 22ա. (աւելի թիւ 5-էն) Վասն սիրոյ եւ մախանաց եւ մախանաւ. «Ոչինչ պիտոյ են յդ. սիրոյ նորադոյն ինչ խնդրք, զի ունիմք զնոյն ինքն Գրիստոս սիրոյ մեզ վարդապետ... (28թ) եւ առնուլ փոխարէն զանապական եւ զանայլելին երկնից արքայութիւն ի Բրիտանոս Յիսուս ի տէր մեր յորում փ. յ.»: — 31ա. Վ. հաղորդ տալով (առանձին զլուս կը կազմէ Հոս, մինչ թիւ 5-ի մէջ ձուլուած է նախորդ վ. խոստովանութեան զլուսի հետ) «Պարտ է քրիստոնէին որ յամեն ի աւր հետ մի հաղորդեցի... (31թ) եւ այս կանոնք է ի սրբոյն Սահակայ ի Իէ. Սահակայ զլուսին»: — 2եռորդիս մէջ կը պակսի միմիայն թիւ 5, 2-ի վ. հարսանեաց զլուսի, զոր նախնիցաց յվ. պահաց հատուածին կցած է զրիշը: Այսպէս ուրեմն ընդհանուր առմամբ ձեռագիրն աւելի լիակատար ձեւով պահած է Յովան Երզնկացիի «Խրատ հասարակաց քրիստոնէից»ը քան թիւ 5, 2. 209. 2: Հմտ. Թիւ 195:

+ 34ա-էն կը սկսին շարք մը կանոնական հատուածներ, այսպէս. 34ա+թ. ա) 1. Սահակայ կանոնք «Պարտ է քառասունք կատարել մեռելին զի առաքելական հրամանք է եւ աւանդութիւն եւ ասպարէզք են նահատակաց ս. հարցն...». — 2. Ս. Սահակայ կանոնք. «Սորճրական են նուէրք ամենայն եւ ընծայք զոր տան քահանայիցն, զի ի հնումն Մովսէս հրամայեաց Մովսէսի, զնոյն եւ ս. Գրիգոր սահմանեաց... եւ պատարապացն մասնակից լինին»:

— բ) 1. 34բ. Ս. Բարսեղի կանոնք. «Եթէ ոք արդելցէ պատուոյ քահանային զերի կամ զմորթի կամ զայլ հասս ս. եկեղեցւոյ... կարացուք իմանալ հնարս արտաք»:

դ) կանոնք յդ. քահանայիցն. «յետ պրելոյ զհասարակաց քրիստոնէից կանոնս (տ. վ. Յովհան երզնկեացւոյ զործք) և այժմ զիցուցուք զքահանայիցն նախ արժան է զնկ ի սկիզբն թղթիս թէ ոյք են արժանի քահանայութեան»:

ա) 1) Յառաքելական կանոնացն. «Կարգեցին առաքեալքն և Լզին հաստատութիւն թէ անպարտաւանք և հպարտք, սկզբ և սնափառք, ատեցաւդ ուսումնասեացք և քիւժք, յոյլք... այլ ի սատանայէ չարժին, որպէս և ս. Բասիլիոս ասէ»:

— զ) 2) 35բ. «Քահանայութիւն է, որ յկատուծոյ է և և որ ի սատանայէ է, զի որ ուրացողն է կրամ արուակտ... և զրնչաւորն ի մեծամեծ չարեացն զնէ ի պարկ»:

Բ. ա. 2. 36ա.

դ) կանոնք Նեքսեւի ասացեալ ի դեմ այլազգաց. «Այլ ի լուսոյն որ Երանէ յաստուածամշտն զերեզմանին / կին կնքաւայր առնեն նոքա որ է վկայ այն տղային / որ յաւաղանն մկրտի յորդէգրութիւն հօրն վերին / զոր կին մարդոյ վրայութիւն ի յարկնացն չրնդունին... / Այլ և մատաղ չառնեն զտակին / ազգն ասորոց հերձուածոյին... այլ և Բ (2) կնուք ունին մին աղջկան և մին տղային...»:

... (36բ) Ձրանս Եփրեմի թող լսիցեն որ վարդապետ յաղղէ նոցին / և չարաչար անէծք ածէ, որոց պահոց լուծող լինին: / ... (37ա) Աստուածադարձ արքայ զտակին / զայն պահք պահեն աղղն ասորոց, նման աւաղ մեծ ուրբաթին / (Իսկ աւաղ ուրբաթի տեղ) անմիտ յիմար չար ասորին / նոյնպէս առնէ ի չարաթին / Որք զրոյր որ ամն ո՛չ պահեն զչորեքարաթն և ուրբաթին / ... զայս ո՛չ ունին աղղն ասորոց ոչ խաչարհնէք առնեն նոքին / ... (37բ) Կիկլոն չունի ռապան նոցին որ է շնան քահանային / այլ անփիլոն յեկեղեցին կանգնի նման ժողովրդին / ... (38ա) Որք յասորոց հպորդ առնու չէ ի հոտէ Լուսաւորչին / ... Դու (Ասորի) լոկ ջրով արա՛յ զբուն և կամ կաթն առնալ արի ի զինին / զի մի զինովն խառնեցին ի հին արկնա հրէականին / ... (39բ) Յառար պահոց ձուկն կուտին և զայն մեղանք ո՛չ համարին / ... (40ա)

ռապանն որ կին ունի առ կին Երթայ ի զիշերին / Երբ լուսանայ առաւուտին խորհուրդ առնէ պատարապին, / յետ արձակման պատարապին ուտէ զմիս յապարտակին / Երբ մուկն անկնի յաման նոցին հանեն ըմբեն զպղծեալ զինին, / կին կնքաւայր լինի նոցին... / որ յորէնս քաղաքական կին մարդ վկայ ո՛չ բնդունին / պատուեն զկանոն Արախմոնին և պտեռնեցորն ոչ բնդունին, / ի 25-ն զեկամբերին, առնեն զծնունդ Տ. Յիսուսին, / զեղեալ խորհուրդ ս. պատկին, որ կատարի յեկեղեցին, / զայս անարդէ չար ասորին, զնայեալ առնէ ի տան միջին: / ... (40բ) Վասն է՞ր առնես դու փոքր և մեծ պատարապն Քրիստոսին / ... (41բ) Ար խառնեցուք բնդ ասորին, որ այսբանեօք մոլորեցին / և այլ թաղում հերձուած ունին, որ ո՛չ զրեցաւ ի նոյն կարգին... Հօրքն լուսոյն և միածնին հողոյն սրբոյ տիրականին ա»:

Թղ. 41բ.

Լ) 3) Նորին Բարսեղի կանոն. «Իսկ քահանայութիւնն որ յկատուծոյ է, այս է ս. հեղ, խոնարհ, հանդարտ...»:

Թղ. 42ա.

դ) 2) Յառաքելական կանոնացն. «Իսկ զպտորնկորդան և որք յորիորդացն են նոցին հաւասար...»:

Է) 1) Մանդակունացոյն կանոնք. «Քահանայ Կ ամեայ (60 տար.) ի պատարապէն լուսեցէ... (3 կանոն)»:

Թղ. 42բ.

բ) 4) Բարսեղի կանոն. «Եթէ ոք ողջ իցէ մարմնով և անխոյսթ առնիցէ պաղաթից և զուսումն սաղմոսաց... առ որոշեցի չարաթ մի...» (բնդամէնը 7 կանոն):

Թղ. 43ա.

թ) կանոնք զգուշաւոր քահանայից. «Քահանայից պարտ և արժան է սրբութեամբ սպաստաւորել մարմնոյ և յարեանն Գրիստոսի...» (բնդամէնը 12 կանոն, զլիսաւորապէս սեռական զործոյութեանց մասին, 44բ-45ա. լուսանցքի վրայ զրած է ՄԴ-ՄԺԺ):

ԹԳ. 45ա.

Ճ) Վ. զգուշորեան սպասաւորելոյն ս. խալիքոյն. «Եթէ տխարութեամբ ճապարակ ի ս. խորհրդոյն ի վերայ սեղանոյն մինչ ի վայր ո՛չ անկանի ի յատակս բեմերին և միանկամ հանդիպի...»: — «(47ա) ... զի զայս միայն վախան սուրբն կտրաց յիւրոց կամացն և ո՛չ ի հրամանէ վարդապետացն...»: 48բ. Եթէ վախճան հասցէ ի տեղով յոր ոչ իցէ հայ երէց մի՛ առցէ հաղորդ ի Հոռմէ, կամ յասորոց կամ ի վրացոյ, չունի վտանգ թէ անհաւորով մեռանի... (աշխարհականը կրնայ ի րացականութեան հոգեւորականի հաղորդ տալ) ...: 50ա. Որպէս մեծ Անբաւիմ յանցանիւն ընդ զեւտն ոչ մերկ ձեռաւք բունն Եւար զձեռանէն ծիւր ծնաւորի իւրոյ զի տակը կին մարդ ևս և սատանայ կենդանի...»: — Կանոններս կը կրեն (ԲԺԾ-ՅԻ) (212-320) թիւերը և կը պարունակեն քահանայական պաշտօնի, խորհուրդի և սպասներու և ապա մանաստի սեռական զրկուման վերաբերեալ կարգ մը կանոններ (45ա-56ա) որոնք հետաքրքրական նիւթ կ'ընծայեն ժամանակի վարքերն ու բարքերն և ամբողջ կղերի զերը ուսումնասիրելու համար:

ԹԳ. 56ա.

Ճա) Եպիփանու. «Որ զչորեքշաբթի կամ զուրբաթ կամ զառաջնորն կամ զաղուհացան կամ զվարդգիւտին պահան և զաստուածածնին և զսուրբ խաչին և ըզյայտնութեանն ակամայ լուծցէ և աւր պահանցէ...»:

ԺԲ) Կղեմայ. «Եպիսկոպոս կամ Երէց կամ սարկաւապ վաչի և տոկոսիս պահանջելով ի փոխատուացն կամ զաղարեսացին կամ լուծցին...»: — Կանոնս կը կրէ ԵԼԳ. թիւը:

ՃԳ) 3) Կարգեցիմ առաքեալքն և եղիմ հաստատույքեամբ (մինչև չորրորդ աստիճան յամուսնանայ) = ԵԼԳ:

ՃԴ) Նեքրեսի կարողիկոսի ասացեալ է. «Մի ոք արեան մերձակցաց պսակ զիցէ մինչև երկուց կողմանցն չչորրորդ ազգին զյխաւորութիւն...»:

ԹԳ. 56բ.

ՃԵ) Ի Լեւոնի և ի Կոստանդիանոսի աւրիւնացն յերկրորդ տիտղոսէն. «Յափանել արժան է զաղիոսիկ յամուսնութենէ որք ի սուրբ և ի փրկական միտութենէ ընդ միմեանս որդիակցին...» (3 կանոն. ԵԼԳ-ԵԼԸ):

Գ. ա. 3. 57ա-69բ.

ՃԶ) Կանոնական բան Աթանասի. զլույս ԶԼ. «Եթէ մանուկ երախայ կատարեալ իցէ և զիպիցի (Հարցումն և պատասխանի-ի ձեռով) ... (69) Թէ յամբարշտութեան և յաղտեղութեան կացեալ ի մանկութենէ... և զայն արդար երդնուլ, զի քահանային ամենեւին չէ պարտ երդնուլ»: — Տ. և հմտ. թիւ 38, Ժ, որ աւելի ընդարձակ է:

+ Վերոյիշեալ բոլոր կանոններու աղբիւրները տե՛ս իրենց հեղինակներու ամբողջական գործերուն կամ կանոնագրքերուն մէջ, (մանաւանդ, թիւ 38):

Գ. ա. 4. 70ա-79բ.

Խրատք յաստուածաշունչ գրեց և պարգբանիւ յայտնումն բարոյն և չարի, զոր մեղաւոր հոգս ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՍ աստուծով յարմարեալ գրեցի «Ո՛վ որդեակք, վերջին է ժամանակս, լցաւ մեղաք ամենայն երկիր, զի սառնացան և խաւարեցան հոգիք և սիրտք մեր ի չընչոյ պիղծ դիւացն... Եւ բարեխաւսութեամբ ս. Աստուածածնին Քրիստոս Աստուած տացէ ձեզ հոգի ապաշխարութեան ամէն»:

— Վարդանի անունով կարգ մը խրատներ կը յիշուին ձեռագրերու մէջ, որոնցմէ «Խրատ կամ յայտնումն բարոյն և չարի» - ճառը, Վիեննացիներու թիւ 364-ին մէջ, որուն վերնագիրը ունի նաև յաւելումս. «ի խնդրելոյ և յաղաչելոյ Թադէոսի քահանայի» բառերը (տ. Տաշ. ցուց. 42 805):

Ինչպէս Վիեննացիներու, նոյնպէս նաև մեր ձեռագրին մէջ ասոր կցուած է,

Ե. ք. 4. 80ա-85բ.

Վասն դժոխցոյն և անճում որդանցն զի չէ սուտ որպէս կարծեն տգէտք ոմանք, այլ ստույգ է Աստուծոյ վկայութեամբ և սրբոց նորա, զոր մեղաւոր յաստուածաշունչ զրոյց յարմարեալ. «Ո՛վ քահանայք և ժողովուրդք Աստուծոյ զիտացիք և միտ առէք զայս զի լատ և մեծ, բարի է մեկ յԱստուծոյ սպառնալիքն զժողոց, քան զխտատումն արքայութեանն... (85բ) և զուր հոգեւորորդիք իմ մեղաց թողութիւն խնդրեցէ կարողացողաց և լսողաց»:

— Տ. նոյն «Խրատի» տարբեր խմբագրութիւնները. թիւ 49. Ե և ԼԳ:

+ ա) Դարձեալ այլ քարոզ և պատուի-

րան ի վԱՐԳԱՆ վարդապետէ «ծառայիցց Ստուծոյ քահանայիցց եւ ընտրեալ հաւտիցց Ստուծոյ... (87ր) եւ նմա վայելէ երկրպագութիւն եւ արհնութիւն եւ փառարանութիւն ա. եւ մ. եւ յ. ա. »:

բ) վարդան վարդապետի ասացեալ խրատ վ. հաւատոյ ի Հայր եւ յմորդի եւ ի սուրբ Հոգիմ. «Ձատուածութիւն անհասանելի եւ անքնելի ուսուցին մեզ ամենայն աստուածաշունչ զիրք, զի եղական միտք հրէշտակաց... (90ր) եւ ի յեղուէ յաշխարհոգով մեծ հրապարակին յ. յ. »:

— Տ. Վիեննացիներու թիւ 172, 395, 524, 535 ձեռագր. Տաշեան ցուց. էջ 1155:

Ձ. ա. 5. 90ր-93ա.

Տ. Յովհաննու (Օմնեցի) ասացեալ յղ. խոստովանեցաւ. «Որ խոստովանեցաւ պղպարացաւ, որ խոստովանեցաւ եկեղեցւոյ նմանեցաւ, որ խոստովանեցաւ առողջացաւ... (93ա) եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, որով եւ ընդ որում աւրհնեալ եւ փառաւորեալ յ. ա. »:

— Հմմտ. Արարատ. 1896. դ. էջ 192-99:

Է. ա. 6. 93ա-103ա.

Տեսիլ եւ հարցումն ս. Գրիգորի հայոց Լուսաւորչին ընդ հրեշտակին եւ պատախանի. «Յաւուր միում յանապատի ս. Գրիգոր յանկարծակի զմտաւ ածէր թէ զինչ լինին հոգիք մարդկան կամ յուր երթան կամ յուր հանդէին յորժամ ելանեն ի մարմնոյ... յայնժամ առաքեաց Ստուած զհրէշտակ իւր առ սուրբ Գրիգոր եւ ասէ զի՞նչ խնդրես յինչն զի կատարեցից պատասխանի ետ ս. Գրիգոր հրէշտակին եւ ասէ ո՞վ եւ զու... (103ա) եւ արհնէ զամէնասուրբ զերրորդութիւնն զՀայր եւ զմորդի եւ զՍ. Հոգին ա. եւ մ. եւ յ. յ. »:

— Հատուածք. Ն. Մառ. Ամառնային ուղեւորութիւն. Վիեննա, 1892, էջ 67-74:

9 ձեռագրեր տ. Տաշեան ցուց. 1074, մեր ձեռագրին մէջ եղածը «Գրիգորի Հարցման» լիակատար խմբագրութիւնն է:

Ը. ա. X. 103ր-109ր.

Պատմութիւն ս. յարութեան կիրակէին. բուզոտ որ էջ յերկնից ի Հոռոմ քաղաքն ի տաճարն ս. առաքելոցն Պետրոսի եւ Պաղոսի ի վերայ ս. սեղանոյն եւ էր գըրեալ յունարէն լեզուաւ. «Եւ մեք առեալ ըրպում ջանիւք եւ աշխատութեամբ եւ թարգմանեցաք ի հայ լեզուս, որք յէք

յոեանն Ստուծոյ զպատուիրանս եւ ուսանիք, եւ յուսաւորիք եւ վարդապետէք ընդ ամենայն տիեզերս, որ պահեն ըզպատուիրանս Ստուծոյ որ սիրեն դարձնրս նորա, զի էջ ի վերայ ս. սեղանոյ ս. առաքելոցն Պետրոսի եւ Պաղոսի, որպէս ասաց Քրիստոս Եթէ զուրք էք վէճ եւ ի վերայ այդր վիճի չինեցից զեկեղեցի իմ եւ զուրք զմօրոց զնա մի յաղթահարեցեն եւ զոր միանկամ կապիցէք յերկրի... (109ր) զի արժանի իրցուք տեսանել զանմահ թաղաւորն զՔրիստոս, որում վայել է փ. իշխանութիւն եւ պ. ա. »:

— Տ. ձեռագրեր. Վիեննացիներու. թիւ 63. Բ. - 144. Գ. 1, - 191. Բ. - 395,⁴, - 524,³, - 137,⁶, - 172,⁶ (Տաշեան ցուց.): Մեր օրինակը աւելի ընդարձակ է: Եթովպերէնը հրատարակեց եւ թարգմանեց. F. Practorius. Das Aethiopische Briefbuch, Leipzig. 1869.

— Ֆրանսերէն. René-Basset, Maihafa Tamar, Եւայլն, Paris, 1893:

— Քննադ. E. Trump. Zum Briefbuch. Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft. 1880, 241-6 եւայլն:

Թ. ք. 1. 109ր-120ա.

Յովանէս վարդապետի եզրնկացւոյ, ասացեալ խրատ հոգեշահ ամենայն հաւատացեալ. «Արար Ստուած զմարդն ոգի եւ մարմին եւ զարդարեաց յիւր պատկերն եւ ի նմանութիւն... (120ա) տացէ Քրիստոս ճշմարիտ խոստովանողացն, ընդ որս եւ զմէկ յարժանի արասցէ Քրիստոս այնմ պարզեւի եւ նմա փառք յ. ա. »:

— Տ. մեր թիւ 5 Թ. - 54. Ե. Այս բոլոր «խրատ»ները մէկը միւսէն կը տարբերին պարունակութեան քանակով եւ ըստ այսմ նաեւ որակով:

Ժ. ա. 7. 120ա-128ր.

Գրիգորի եռամեծի (Տաքեւացի) ասացեալ խրատ վ. մկրտութեան. «Յոյ(կ. ր) ժամ ութսուրեա լինի տղայն քահանայն տա ըրելի ի զուրս զաւթի եկեղեցւոյն եւ ասեն սաղմոս տո՛ւր զօրութիւն ծառա. փ. խոնարհեց Քրիստոս եւ ապաւթք որպէս եւ զրեալ է ի Մաշտոց զիրքն... (121ր) հաղորդի արժանապէս եւ զատնան ի տուն իւր եւ ապա տան յարուեստ զի՞նչ եւ կամեցիք»:

ԺԱ. ա. 8. 121ր.

(Կանոնք, տ. ձեռագրիս Դ. է.) նրանցի վարդապետին Յոհաննու Մանգա-

կումացոյցն ասացեալ յաղագս մխիբա-
րութիւն աղքատաց. «**Ձի՞նչ ասացից կամ
դի՞նչ խառնեցայ** զորն թողից կամ զո՞րն
պատմեցից, զի զոր ոչն համարին ոմանք
կարեւոր եւ մեծ ի խորհուրդս... (128բ)
եւ յամբաւ յարութիւնսն վայելեցուք ի
Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր որում վայելէ
փառս յ. ա. »:

— **Տպ. տ. Վենետիկ**, 1836 եւ 1860. էջ
71-78:

**Գերմ. Թարգմ. J. M. Schmid. Heil.
Reden des Johannes Mandakuni. Re-
genzburg. 1871. 5. 83-91.**

**Ձեռագ. Վիեննացւոց. Թիւ 224.^{88.} —
313, Լ:**

ժԲ. ք. 8. 128բ.

Ս. վարդապետին Յոհաննու Մանդա-
կունեցոյ ասացեալ է վասն պահաց պրմ-
դութեան. «**Աղոյ իւր եւ աւղտակար եւ կա-
րեւոր են պահոցն պնդութիւն եւ որ-կո-
րստութեանցն ժոյժկալութիւնք...** (134բ)
ի ժառանգել զանանց բարիսն ի Քրիստոս
Յիսուս ի տէր մեր, որում ընդ Հաւր եւ
ս. Հոգւոյն փ. յ. ա. »:

— **Հմտ. մեր Թիւ 49, Գ. ձեռագիրս
աւելի նման է սակայն Վիեննացիներու Թ.
224.^{106.}**

ժԳ. գ. 8. 134բ.

Ս. վարդապետին Յոհաննու Մանդա-
կունեցոյ ասացեալ քարոզ վ. քնդունելի
եւ անընդունի աղաթից. «**Անփոփելի
զմիտս մեր իմասցուք զճառս եւ զրեւ-
ցուք եւ երևելեալս զաներեւոյթն իմաս-
ցուք թէ ո՞րպէս զողումն եւ արհաւիրք
են յանցաւորացն...** (142ա) եւ զամբաւ
բարեացն զվայելչութիւնսն ընդ Հաւր եւ
ընդ Որդւոյն եւ Հոգւոյն Ս. ա. եւ մ. եւ յ.
յ. ա. »:

— **Հայ. Վ. էջ 38-46. Գերմ. 45-54.
Հմտ. Թիւ 49, Գ. Քենութիւն.**

ժԴ. դ. 8. 142ա.

Ս. եւ երջանիկ եւ երիցս երանեալ վար-
դապետին Յոհաննու Մանդակունեցոյն
ասացեալ վ. ողորմութեամբ. «**Մի ոք տը-
ղայարարոյ թարուք եւ անընտրողական
ինչ մտաւք ժպրհիցի ի մատակարարու-
թիւն բանին Աստուծոյ, այլ միշտ ի միտս
լսողացն Հայի...** (150ա) եւ յանանց ու-
րախութիւնսն ցնծասցուք եւ վայելեցուք
մեծապայծառ ուրախութեամբ ի Քրիս-

տոս Յիսուս ի տէր մեր, որում ընդ Հաւր
եւ ս. Հոգւոյն »:

— **Տ. Հայ. տպ. Վ. էջ 47-58. — Գերմ.
էջ 55-66:**

**Ձեռ. Վիեննացւոց (Տաշեան ցուց.) Թ.
224,⁸⁷ — (Վերջին Թերի է ասի):**

ժԵ. ե. 8. 150ա.

Ս. եւ երջանիկ եւ երիցս երանեալ վար-
դապետին Յոհաննու Մանդակունեցոյն ա-
սացեալ վասն փոխուց եւ շահաց. «**Յոյժ
չար է ընչասիրութիւնսն եւ անհնարին չար
քան զամենայն չարութիւն, չարին փո-
խոցն տոկսիքն, որ հանապաղ Հայհոյի
եւ բանբասի ... (157բ) որմէ փրկեսցէ
Քրիստոս Աստուած զամենայն հաւատա-
ցեալս անուանն իւրոյ ա. »:**

ժԶ. գ. 8. 157բ.

Յոհաննու Մանդակունեցոյն ասացեալ
յաղագս արու(ագ)իտաց եւ անասնապրդ-
ծոց. «**Ողբալով յիս Հոգ իմ եւ հիացեալ
զարմանամ եւ սոսկալի հիացմամբ եւ դո-
ղութեամբ հեծեման զաղար առ Աստուած
միշտ եւ հանապաղ...** (164ա) Արժանի
արասցես զմեզ տէր Յիսուս Քրիստոս ընդ
որում Հաւր եւ Հոգւոյդ սրբոյ վայել է
փառք իշխանութիւն եւ պատիւ ա. եւ մ.
եւ յ. յ. ա. »:

ժԷ. գ. 4. 164ա.

Այս է խրատ վարուց առաքինութեան
ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՅ ասացեալ «**Աստ-
ուած բարի է եւ լոյս ամենայն բարեաց
պատճառ եւ սիրող վասն որոյ եւ ի լու-
սոյ սկիզբն արար եւ ստեղծ...** (172բ)
եւ Աստուծոյ Հաւր եւ միաձնի Որդւոյ
նորա եւ աղատիչ ս. Հոգւոյն վայել է փ.
եւ պ. եւ արհնութիւն եւայն »:

ժԸ. ա. X. 172բ.

Ի Ղուկասու աւետարանին մեկնութեան.
«**Արթուն կացէք, զի ո՛չ գիտէք յորում
ժամու տէր տանն զայցէ, յերկրորեա ի
մէջ զիւրերի թէ ի հաւախասի...** Նա-
խախնամութիւնսն Աստուծոյ եւ բարեա-
րութիւն նորա... Որպէս եւ մեծ վար-
դապետն Հայոց սարկաւազն ի դատաւ-
տանաց գիրքս յիշէ եւ ասէ — րազում
ժամանակք, զի ծնաւդքն հարկանեն ըզ-
ղաւակն եւ ինքեանք մաղկատեն զնոսա,
սպտակեն եւ ինքեանք մորմոքին, մանա-
ւանդ թէ յորժամ տեսանեն յարտասուս

կղևալ ցնոսա... (177թ) արժանաւոր լինել
և հասանել ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր
մեր որում փ. յ. յ. ա. »:

ժԹ. ք. X. 178ա.

Այր մի իջանէր յերուսաղէմէ յերի-
բով...: Բարի է Աստուած և բարեաց
տուող և բարեաց տուող, շար բանսար-
կուն է և շարեաց յամենայնի սպասող
և զոր աւրինակ յարինի... (186թ) և
զերկինք արքայութիւնն և զանանց բա-
րութիւնս ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր,
որում վայելէ փառք յ. ա. »:

Ի. գ. X. 186թ.

Ի Ղուկասու Աւետարանի մեկնութենէ.
Քզնէի ոմն տնկեալ յայլուղ իւրում...
Սկիզբն իմաստութիւն Հոգւոյն սրբոյ է
Հոգւոյն սրբոյ է, բայց մեք ըստ կարի մե-
րում մեկնեցումք զբանս ի լսելիս ժողո-
վրդեանս աստուածասիրեաց. Սկիզբն
ամենայն բարեաց Աստուած է... (192թ)
եւ կայ և պահի յուսացելոցս ի Քրիստոս
Յիսուս ի տէր մեր, որում վայել է փ. յ.
ա. »:

ԻԱ. դ. 4. 192թ.

Ս. վարդապետին վարդապետաց գրեալ ի
հարանց վարուց յղ. աւլտի կրանաւո-
րաց. «Որ էրն ի սկզբանէ Աստուածն Բան,
վասն բարոյ ցոյցացոյց զէսս յոյճից...»,
ուր Անտոն, Մակար, Մովսէս, Կողմաս,
Եսայի, Աբսէն, Սիլուիանոս, Պանփոն,
Պաւլոս, Յովհաննէս կարճահասակ, ար-
բա Սինաս, Բիտարիոն, Աղէթորոս, Պի-
մենասէր, Խաչակ, Մարկոս, Դանիէլ,
Սենեսարոս ձղնաւորներէ կամ կարգաւոր-
ներէ պատմութիւններ կը յիշուին չիւնիչ
նպատակաւ:

ա) 209ա. վարք եւ սքանչելիք ս. Եւ-
ռուսիմոսին. «Ո. հայրն Եւռուսակնոս ծը-
նեալ ի քաղաքի ի հաւատարիմ ծնողաց...
(212) զի որ բարձր է առաջի մարգկան
պիղծ է առաջի Աստուծոյ»:

բ) 212ա. վարք եւ սքանչելիք ս. Երազ-
մոսի. «Սուրբն Երազմոս յանապատն էր
մերձ ի Յորդանան և Երթայր ի վերայ
Որդամանու որդէս ի ցամաքի... (213թ)
մեծ փառաց եւ պատուոյ արժանի լինին և
Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ փ. յ. ա. »:

դ) Սկիզբն պակաս (?) «Սոքայ էին ի
մամանակս Դեկոսի ամբարիշտ արքային

որդիք փառաւոր իշխանաց և էին Երի-
տասարդ... և զարթոյց Աստուած զեթն
մանկուսն ի հոկտեմբեր ամիս ԻԳ»:

դ) վարք աղայսնոյն Աստուծոյ Պեղի-
գեա պողոնկին. «Կինս այս էր ի քաղաքէն
Անտիոքայ խալսացոյ և գիւական Երզն-
ցիկ... և պիղծ պատուամար... և լըւ-
եալ Եպիսկոպոսն Նուրուս զրեաց զվարս և-
րանելոյն Պեղիգեայ»:

և) վարք Տայասայ պողոնկին. «Կինս այս
Տայաս յայտ գեղեցիկ տեսեամբ և մինչ
Երկուսասան ամաց էր մայր յոցա ետ ցնա
ի մեկս ապականութեան... (219ա) և
լերիս աւուրս հանգեալ ի Քրիստոս և
փոխեցաւ յանանց կեանսն»:

զ) Ս. Սիմէոն և Յոհանէս էին յա-
ւուրց ի յԱրիայ քաղաքէն և Սիմէոն
մայր միայն ունէր և Յոհանէս հայր
միայն, որ և ի տարոջն յայնմիկ ետ նմա
կին... (221թ) մինչև խոստովանեցի
զհայր մանկանն և յուեալ ախաղոյն
խոստովանեցան: — Իր ծանօթութիւն
կը գրուի հոս — «Այլ աւրինակն չկայր»:
է) Յղ. հարն Դանիէլի եւ կուսամացմ.
«Եկն արքայն Դանիէլ յերապաւիւս և ա-
սէ ցաշակերտսն իւր Երթ ի դուռն վանա-
ցոն այնորիկ կուսանացն... (224ա) խրա-
տելով խրատեաց զմեղ բայց ի մահ ոչ
մատնեաց»:

բ) վ. սքանչելեացն որ յԱնտիոք ի
վանս կուսամացն եղեւ. «Պատմեաց մեկ
ոմն ի հարցն որ ընակեալ էր ի Տորոս,
Իթլ վանք մեր կանանց կուսանաց, յո-
րում բնակեալ էին ի նա ողբ ձ և կ...
(225թ) փառաւոր(եւ) զԱստուած, որում
փառաց է արժանի և զոհութեանց, նմա
փառք յ. յ. ա. »:

թ) Պատմութիւն Յոհաննու Երուսաղի-
մայ իայրապետին. «Եկեալ առ ս. Եպի-
փան սարկաւաղ ոմն յերուսաղիմայ և
պատմեաց նմա վասն Յովհաննու, որ էր
Եպիսկոպոս յերուսաղէմ... (227ա) և
բարի քաղաքավարութեամբ հանգեալ ի
Քրիստոս յ. ի տէր մեր ո. վ. է փ. ի. և
պատիւ Եւայլն»:

ա. 1. 227թ.

Փառք... որ ետ կարողութիւն մեղա-
յարտ և անարժան զրշիս Արսէն արեղիս
հասանել յաւարտ հոգեւոր և աստուածա-
քնար ամենայն սեղանոյս... ի թրլիսն
հայոց ԹձԺԷ (= 1668) ի կաթողիկոսոս
կիւլիկեցոց տառն Յակոբ բարունապե-
տին և յըրջտունեացն տեառն տէր Ե-

ղիագալիւն, ի թագաւորութեանն սուրժան
Ահմատին . . . :

— Միւս բոլոր յիշատակարանները զբը-
չի անունն եւ յիշուելու ցանկութիւնն կը
պարունակեն: — 157թ. Միայն ուշ ժամա-
նակի զրիչն շնորհալիւր զրութիւն մը կայ

յուսանցքին մէջ, «Եւ զմեզաւոր տէր Սար-
գիսն իմ յիշեալիք . . . »:

— Վերջին 228-9. թուղթերը ն. Կտա-
կարանէն (Պաւլոսի առ Տիոտոս, Մատ-
թէոս, Մարկոս) հաստատածներ կը պարու-
նակեն:

196

Թիւի 196.

ԱՆՈՒՆ Ժողովածոյ (Քարագգիրք կամ
ճառքը).

Նիւիթ Հաստ քուղբ.

ԿԱԶՄ Կարտօնակազմ պատուած.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Լաւ չէ. սկիզբէն եւ վեր-
ջէն քերի. ընդեանուր առմամբ խո-
նաւութեմէ ազդուած եւ տեղ տեղ ալ
կարկտած.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 26,5×19,5×5,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն. 20,3×6,8.

ԹՈՒՂԹՔ 323.

ՏՈՂՔ 29.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մելանով.

ԳԻՐ Բոլորգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Պարզ գծերով զարդագիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ.

ԳՐԻՉ Աւետիս երէց.

ՍՏԱՑՈՂ. Արաւսիմ քահանայ.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ 1637.

ՏԵՂԻ Հոգոց վանք.

ԾԱՂԿՈՂ.

ԿՆԻՔ ԹՂ.

ՅԻՇԱՍԱԿԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 7ա. 9բ.

13ա. ամէն հատուածէն ետքը. 44բ.

էջ 388, 625, 611. յիշ. 626.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Լուսանցքի ծանօթ. տես

էջ 437. 537 (ընդդէմ քաւարանի, շե-

ղագիր): Գիրքս ընծայուած է Արմաշի

վանքին 1853 Մարտ 25, Մատթէոս

արքեպ. ի վանահայրութեան ժամա-
նակ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 1ա.

Յոհաննու Մանդակունեցոց ասց. վս.
պահոց պնդութեան. տ. թիւ 195, ԺԲ.
Հմտ. 49. Գ: Այս ճառը կը վերջանայ.
1բ. «... Եւ պաղատանօք խնայեաց Աս-
տուած յոյի եւ ի մարմինս նոցա»: —
Վերջակէտէն կը շարունակուի այլ ճա-
ռով, որ հոս նախորդի հետ միացեալ
չըլլաւ: «Դարձեալ ասեմ վս. անաս-
նամուլացն արուագիտացն, եւ իգացելոցն,
ողբալով յիս հոգի իմ հիացեալ զարմա-
նամ...», տ. թիւ 195. ԺԶ:

Բ. ք. 1. 7ա.

Գ. շարթի. Յոհաննու Մանդ. ա. վ.
սակաւ գողութեան. տ. թիւ 49. Դ: —
Ճեղքադրիս աւելի ընտիր ընթերցումներ եւ
ուղղագրութիւն ունի: 196. Ե:

Դ. ա. X. 9բ.

Դ. շարթի. վս. ամփուն որդանցն եւ վ.

խոտութեան նոցա քէ ուստի՜ եմ եւ զի՞նչ.
տ. թիւ 49 Ե. Հմտ. ԼԳ եւ թիւ 195. Ե:

Դ. ա. X. 13բ.

Ե. շարթի. վ. Նեղինն. տ. թիւ 49. Զ.
վեց հարցումներով կը վերջանայ. «...
Թէ ուրացեալ է զէն թէ զարարիչն, կէն,
թէ կամաւն իւրով, Գրիստոս Աստուած
ողորմեալ»:

Ե. ա. 2. 18ա.

Ուրբաթի. Եփրեմի Ա. ա. ի նիւնուեա-
ցիսն եւ Յունայն մարգարէն. տ. թիւ 5,
Ա: Ասի կը վերջանայ «... Եւ ո՛չ կամիմ
զձեղ զալ եւ նոքա զարձան յետս եւ Գրիս-
տոսի յ. ա. »:

Զ. 27ա.

Վս. միայնակեցայց ի բանն. որ ոչ թո-
ղու... տ. թիւ 49 Ե: Մօնօգօնի զգեստ-

ներէն Լըրորդը որ թիւ 49-ի մէջ չի յիշուիր, հոս առաջ կը բերուի հետեւեալ բառերով. «... Երբորդ զօտին ի զսպումն ցանկութեան Լըրկամանցն...»:

Է. ա. X. 30ա.

Վասն մեղաց ի բանն Յոհաննու. են մեղք որ մեղք են. «Բնական ընտրողութեամբ ամենայն ոք բանական ստեղծաւ յԱստուծոյ եւ է բնական ընտրողութիւնն ի միտքն... (35բ) վասն որոյ այսօր պարտ է մեղ դառնալ ի մեղաց եւ արժանաւորիլ ողորմութեանն Աստուծոյ ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր որ է օրհնեալ յ. ա.»:

Ը. ա. X¹. 35բ.

Բ. շաքթի վ. մեղաց ասէ մարգարէն Մովսէս. Եթէ առնէ զարգարութիւն Աստուած ի հաղար ազգս... «Առնել զողորմութիւն ի Ռ յազգս կրկին իմացումն ունի, նախ՝ ցուցանէ զառաատութիւն պարգեւացն Աստուծոյ... (39ա) եւ առաւել ունին զպատիւ եւ զփառս վարձուցն հատուցման ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ որ է օրհնեալ յ. ա.»:

Թ. ա. X². 39ա.

Գ. չարթի վ. մեղաց ի բանն. ցանկութիւն յղացեալ զմեղս ծնանի... «Աւան որ խառնեցաւ ընդ Եւայի եւ խառնեց զհէշտ ցանկութիւնս նշանակէ ի մեղ եւ այս վ. ԺԴ պատճառի... (41) Աստուած մոռանայ եւ անյիշաչար լինի, զի մարդասէր եւ ողորմած է եւ նմա փ. յ. ա.»:

Ժ. ա. X³. 41ա.

Դ. չարթի վ. խորհրդոց մեղաց ի բանն առակին. խորհրդոց ամբարշտաց հարց... «Երեք են տեսակ մեղաց զոր զործեն մարդիկ այսինքն) խորհրդոցն եւ բանից եւ զործոցն... (44բ) պահել զխորհուրդս ի հարէ եւ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ փ. յ. ա.»:

ԺԱ. ա. X⁴. 44բ.

Վ. լեզուի ի բանն առակին. մահ եւ կեանք ի ձեռն լեզուի է. «Տէրն մեր եւ Աստուած Յիսուս Քրիստոս հրամայէ յաւետարանին... (49բ) երթ յինէն ի հուրն յախտենից». տ. թիւ 49. ԺԷ:

ԺԲ. ա. X⁵. 50ա.

Ուրարթ վ. լեզուի եւ քարկութեան. յեղու հուր զարդ անիրաւութեան... «Աստուած զմարդս որպէս քաղաք է ստեղծեալ... (54բ) եւ արժանաւորիմք ըստ քի պարզեացն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ որ է օրհնեալ յ. ա.»: Հմտ. թիւ 49. ԺԸ: — ա) Շարաթ վ. համբերութեան. 54բ. տ. թիւ 49. ԺԹ: — բ) 56բ. Կիրակի վ. ամբարշտանութեան եւ խոնարհութեան, ի բան առակին տէր ամբարշտանից հաւատակ կայ. տ. թիւ 49. Ի: —

ԺԳ. ա. X⁶. 61ա.

Երկուշաբթի վ. քնոյ ի բանն Ղուկասու, զի ննջէք արիք կացէք յաղաթս. «Ձորս աղւ չէ թուն, Լըկութն ըստ ի եւրկութն չար, նախ բնական թուն ըստ ի... (64ա) ի զԼըկութան փոխի վասն որոյ ասէ աւետարանն Արթուր կացէք եւ Քրիստոսի փ. յ. ա.»:

ԺԴ. ա. X⁷. 64ա.

Վ. զրկանաց ի բանն Ժողովողին, տեսի զրպարտութիւն ի ներքոյ արեգական եւ արտասուր զրպարտելոցն եւ ո՛չ որ միթաթաթ զնոսա. «Ի ըստուծ եւ զանաղան մեղացն զոր զործէ մարդ մինն զրպարտեալն է եւ զրկեալն... (66բ) զի անճառ ըստեացն արժանի լիցուք ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր որ է օրհնեալ»:

ԺԵ. ա. X⁸. 66բ.

Գ. չարթ. վ. կարգի քահանայութեան. ի բանն քահանայք ս. լիցին... «Վարդապետք ասեն թէ ամենակալն Աստուած ոչինչ եթող յաշխարհս առանց կարգի, զի որպէս ինքն կարդաւոր է... (74ա) եւ արժանի արասցէ զձեզ մեծի շնորհաց եւ նմա փ. յ. ա.»:

ԺԶ. ա. X⁹. Էջ 148.

Վ. քահանային, ի բ. մարդարէին, չորթութեան քահանայից... «Նախ եւ առաջին այսպէս պարտք է իմանալ զբանս, զի յորժամ ներտրամաղրեալ բանն զայ ընդ խոչակափողն... (153) եւ հանգեբձեալ փառացն արժանի լիցուք ի Ք. Յ. ի տէր մեր, որ է օրհնեալ յ. ա.»:

ԺԷ. ա. X¹⁰. 153.

(Առանց վերնադրի). «Հարցումն. վ.

է՞ր այժմ դասք արեղայից եւ կրօնաւորաց ասուիս զգեանուն, որ ասք ոչխարաց... (155) եւ փառաւորեացն զՀայրն Երկնաւոր եւ Ք. փ. յ. ա. »:

ԻԲ. ա. X¹¹. 155.

Վ. սիրոյ ի բանն. Այս է պատուէր իմ զի սիրեալիք... «Ասեն իմաստունք թէ թշնամութիւն մեծ պակասութիւնն ի մէջ մարդկան, այլ սէրն եւ միարանութիւնն... (172) յայս չար սերմանէ քաղաքի աւեր լինի եւ Երեմի մաշխարհի եւ Ք. փ. յ. ա. »:

ԻԲ. ա. X¹². 172.

Վ. որկորամոլութեան ի բ. որոց Աստուած որովայն... «Վարդապետք ասեն, թէ որովայնամոլութիւնն է բերան եւ դուռն ամենայն մեղաց... (173) եւ ա. Զնլմնիմս ասէ թէ ոչինչ իրք աշխարհիս այնպէս չշռայացուցանէ զիմացումն մարդոյն... (174) դարձեալ Վարդան ասէ զկերակուր ձեր կերիցէք ի նմանութիւն զեղի... (178) Երկրորդ ընկալելով, որ կոշի արբեցութիւն, Ք. Աստուած ողորմեալ »:

Ի. ա. X¹³. 179.

Վ. արդարութեան ի բանն Ովսէի որ ասէ, սերմանեցէք զարդարութիւն... «Արարչագործն Աստուած կազմեաց զմարդն ի պատկեր եւ նման իւր... (195) եւ լալով կրեն զտանջանքն յաւիտենից եւ Քրիստոսի փ. յ. ա. »:

ԻԱ. ա. X¹⁴. 195.

Ք. Վ. պահոց. պահեալ զիմ տիւ... «Վարդապետք ասեն ամենայն մեղք չորս աստիճան ունին նախ զի ծնանի ի սերտ... (205) Հասուցանէ զմեզ յարքայութիւնն Երկնից եւ Քրիստոսի փ. յ. ա. »:

ԻԲ. ա. X¹⁵. 205.

Ք. պահոց, եւ պահեալ զիմ տիւ... «Ասէ Յոր թէ կեանքս մարդոյ պատրեազմ է ի վերայ երկրի եւ այս է պատճառն, զի քաղաք... (117) եւ նորոգել բարի գործովք ի փառս նորոգոյին մերոյ Ք. ա. մերոյ եւ նմա փ. յ. ա. »:

ԻԴ. ա. X¹⁶. 217.

Ք. Վ. պահոց եւ փորձանաց սատմանյի.

Յայնժամ վարեցաւ... «Վարդապետք ասեն թէ հաւատացեալք որք ապաշխարեն պահօք... (234) եւ ի խաբէութենէ նորին փրկեացէ զմեզ Քր. եւ նմա փ. յ. ա. »: — Տ. թիւ 49. ԺԶ:

ԻԴ. ա. X¹⁷. 234.

Վ. փորձանաց ի բ. Յորայ, փորձութիւնք են կեանք... «Ասէ իմաստունն ոսկի փորձի ի բովս եւ մարդն ընտրի ի նեղութիւնս, զի որպէս ոսկի կամ արծաթ... (247) մաղթեացուք արժանի լինել յաւիտենից կենացն ի Քր. Յս. տէր մեր որում փ. յ. ա. »:

— Քարոզիս տակը սովորական յիշատակարանէն ետքը գրուած է. «Վանից Հայրն աքսորեցաւ եւ վանքս զղրղեցաւ / եւ զրծոյս չիւար եղաւ, / ի ծաղկաղարդիս. կիրակին, / ԹՃԲ (= 1633) թուին / զմիարանքն ցրեցին »:

ԻԵ. ա. X¹⁸. 247.

Վ. պատրանաց սատմանյի եւ պոռնրկութեան ի բ. առակի տղրկի, Գ. դըստերէ էին... «Մարգարէն Մովսէս զլինելութիւն բոլոր աշխարհի պատմեաց եւ զսատանայէ բնաւ... (288) Հանդերձ անսպառ սիրովն բխէ միշտ յաւիտենականօք »:

ԻԶ. ա. X¹⁹. 258.

Վ. կրանաւորաց եւ միաբանից եւ գրոց աշակերտաց ի բ. առակին որ ասէ չորս են որ փոքր են յերկրի... «Յամենահրաշ գործոց արաւ(ր)չական խնամոցն ոմանք բանական իմաստութեամբ են... (265) եւ առ նա կապի սիրով եւ զայն խորհի ուր Քր. նստի ընդ աջմէ Հօր Աստուծոյ »:

ԻԷ. ա. X²⁰. 266.

Վ. նախանձու ի բ. մարգարէին Դաւթի, մի նախանձիւր ընդ չարս... «Որպէս զանակ որ վարժէ զստրնդեա մանուկ եւ խրատէ ուսանիլ զբարին... (276) եւ որ սիրէ զեղբայրն սիրէ զԱստուած եւ Քրիստոսի փ. յ. ա. »:

ԻԸ. ա. X²¹. 277.

Վ. աղօթից. ի բ. աղաչեմ զձեզ նախ քան զամենայն... «Աստուանար Զ իմն պիտոյից է ձեռնարկութիւնս մեր նախ թէ քանի են... (287) որ եւ զմեզ արժանի ա-

րացէ՛ Բր. Աստուած փրկի՛չն մեր եւ նմա
փ. ընդ Հօր եւ ս. Հոգւոյն եւայլն»:

ԻԹ. ա. X²². 287.

Վ. աղօթից ի ր. Ղուկասու, յամենայն
ժամ պարտ է յաղօթս կեալ... «Վարդապե-
տեք ասեն թէ աղօթքն յոյժ օգուտ է
վասն Գ. պատճառի նախ զի աղօթքն...
(294) որք հաւատով եւ սիրով աղօթեն եւ
զմիտն առ Աստուած ուղղեն»:

Լ. ա. X²³. 297.

Վ. ողորմութեան եւ վ. աղփատաց. ի
ր. Երանի որ խորհի զաղքատն... «Ի յայ-
սրմ րանէ Գ. իրս տեսանելի է մեղ, առա-
ջինն թէ զի՞նչ է զանազանութիւն... (312)
ըստ որում ընդարոյս է ողորմութիւնն
նմա, եւ նմա փ. յ. ա.»:

ԼԱ. ա. X²⁴. 312.

Վ. խոստովանութեան. զի խոստովա-
նիմք միմեանց զմեզս... «Վարդապետ(ք)
ասեն, թէ աստու Աստուծոյ դատաստանն
քաղցր է քան զաշխարհիս... (324) եւ ա-
սես թէ զարկի, որչափ ծանր է սպանելն
քան զհարկանելն»:

ԼԲ. ա. X²⁵. 324.

Վ. խոստովանութեան. ի ր. խոստովան
լերուք միմեանց զմեզս... «Նախ գիտելի է
զի խոստովանութիւնն է հարկ որպէս մը-
կրրութիւնն զի նախ մկրրութիւնն...
(334) զերկիս(ն) եւ զերկիր եւ հաշտու-
թիւն է Աստուծոյ եւ հրեշտակաց եւ մարդ-
կանն»:

ԼԳ. ա. X²⁶. 334.

Վ. խոստովանութեան. ի ր. լուսցա-
րուք սրբեցարուք... «Զսրբութիւն ազտե-
ղութեան ո՛չ միայն ի կենդանի մարդս
տեսանմք, այլեւ յանկնդան տարերս...
(346) եւ խոստովան լերուք զմեզս ձեր եւ
Քր. փ. յ. ա.»:

ԼԴ. ա. X²⁷. 346.

Վ. զալստեան Քրիստոսի ի ր. զի որ-
պէս փայլակն որ Լւանէ... «Զփրկական
դալուստն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ
կրկին իմանամ ասեն... (356) եւ ի տան-
ջանացն անվաղխման եւ նմա փ. եւ զո-
հութիւն յ. ա.»:

ԼԵ. ա. X²⁸. 356.

Վ. զալստեան Ք-ի. ի նոյն րան...
«Վարդապետք ասեն թէ դալուստն Քրիս-
տոսի դատաստան Բ. ազգ. է... (370)
ժառանգիցէք զերկնից ս. արքայութիւնն
եւ նմա փ. ընդ Հօր եւ ս. Հոգւոյն ա. եւ
մ. եւ յ.»:

ԼԶ. ա. X²⁹. 370.

Վ. հոգեվարքի ի ր. հայի ի րարձունսն
եւ ի յափշտակութիւն... «Վարդապետք
ասեն յորժամ Լւանէ հոգին ի մարմնոյն եւ
րաժանի, ի րարձունս հայեցի... (380) եւ
հանգստեան արժանաւորեցուք եւ Քրիս-
տոսի փ. յ. ա.»:

ԼԷ. ա. X³⁰. 380.

Վ. վարդապետաց խրատու եւ հնազան-
դութեան խողաց ի ր. առակաց որ ասէ,
որպէս ոսկի խնծոր ընդ սարդիւն... «Ա-
մենայն խրատ առ ժամայն տրամութիւն
է մարդոյն րայց յետոյ զխաղաղութիւն...
(388) ի մասն ժառանգութեան սրբոց ի
լոյս ի Քր. Յս. ի տէր մեր եւ ինքն օրհ-
նեալ յ. ա.»:

ԼԸ. ա. X³¹. 388.

Վ. խրատու ամենայն մարդկան ի ր.
հայեաց ի քեզ զուցէ յինեցի... «Նոր աւ-
րէնսդիրն տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ըղ-
ճրազ աբիխացն համայէ... (398) եւ
այնպէս սպասաւորել աստիճանին իւրոյ
որ զպատասխանին տացէ»:

ԼԹ. ա. X³². 398.

Այլ քարոզ ի նոյն քանն. «Եթէ վար-
դապետ եւ եւ ուսուցիչ կոչեցար հայեաց
ի քեզ, զի անուանակից եղեր Քրիստոսի
... (405) ատելի եղեր Աստուծոյ եւ հրեշ-
տակաց եւ ամենայն սրբոց»:

Խ. ա. X³³. 405.

Վ. մեղաց եւ հերձուածողաց եւ ուրա-
ցողաց ի ր. որ ասէ, ո՛հ որոց թողեաց ի-
ցէ զճանապարհս ուղիղս... «Բանս այս
չորս գիմաք իմանի, նախ թէ քանի է
ճանապարհ կենցաղոյս... (411) եւ առ-
նեն զչարն զխաւարն հոգւոյ եւ զմեզս»:

ԽԱ. ա. X³⁴. 411.

Կցորդ նոյն քանին «Գիտելի է զի ան-

դիտութիւնն եւ անհատութիւնն որպէս
ասացար... (417) յորոց փրկեցէ զմեզ
Քրիստոս Ա. մեր»:

— 414. ստոր. յուսանցք. «Աստուած
օրհնէ զՅուսակիի կինն, որ քանիւսն երբ
կերանք»:

ԽԲ. Կ. X³¹. 417.

Վ. քարի հովուաց եւ չարեաց, ի ր. եւ
եւմ հովիւն քաջ... «Վարդապետք ասեն
թէ սատանայ նման է պայլոց զի ցանկու-
թիւն է պայլին... (427) եւ բազում չար-
չարանս կրէ զի պտղաբեր լիցի հօտն իւր»:

— Ստոր. յուսանցք. «Աստուծոյ անէծք
ի վերայ վատ ուսին եւ զգիրին ի վերայ
ինձ տաճիկ զրին ի Վան քաղաք, Առլխրա-
խանին»:

ԽԳ. Կ. X³⁵. 426.

Ի նոյն քանն Վ. քարի հովուաց եւ չար-
եաց. «Երբորդ պատճառաւ զի Քրիստոս
բարի հովիւն է, զի բարի հովիւն զիւր ոչ-
խարքն զեղեցիկ արածէ... (434) զի նո-
րին փառացն արժանացի ի Քրիստոս Յի-
սուս ի տէր մեր որում վայել է փ. եւ եր-
կրպապութիւն յ. »:

ԽԴ. Կ. X³⁶. 434.

Վ. ապաշխարութեան, ապաշխարեցէք
զի մերձեալ է... «Տէր մեր զապաշխարու-
թիւնն բանիւ եւ արդեամբ կամեցաւ ցու-
ցանել... (445) քաւիչն մեր Յիսուս
Քրիստոս եւ ս. Հոգի նորա եւ նմա փ. յ. Կ. »:

ԽԵ. Կ. X³⁷. 445.

Վ. զղջման, զմեզս ատեցի եւ անարգե-
ցի. «Ի զղջումն եկելոյն պարտ է զԴաւ-
թեայ վերածայնել զրանն... (455) ողոր-
մութիւն առ կարօտեայս եւ պայսն նը-
մանապէս եւ Քրիստոսի փ. յ. Կ. »:

ԽԶ. Կ. X³⁸. 455.

Վ. ողորմութեան, եղբուք զԹաժ որ-
պէս եւ հայրն ձեր... «Յորժամ տեսանէ
հայրն զորդին թէ յո՞ր արուեստ սէր ու-
նի եւ փոյթ, յայժամ տանի յուսումն...
(465) Այսպէս պանաղանութիւն է ի մէջ
ողորմութեան եւ արդարութեան»:

ԽԷ. Կ. X³⁹. 465.

Վ. տարժամ մահու ի ր. զմահ... «Աս-

տուած զմարդն ստեղծեաց... (475) տան-
ջանքն յաւիտեական եւ Քրիստոսի փ. յ. Կ. Կ. »:
Տ. Թիւ 49. ԽԸ:

ԽԸ. Կ. X⁴⁰. 475.

Ոչ օգնեցեմ ինչք յաւուր չարի...
«Նախ զիտելի է զի Գ. չար օր է մարդոյն,
նախ օր կենցաղոյս... (487) անդերձա-
նելի եւ աններելի, յորոց փրկեցէ զմեզ
Քրիստոս Աստուած եւ նմա փ. յ. Կ. »:

ԽԹ. Կ. X⁴¹. 487.

Վ. առաքինութեան ի բանն գովելի եւ
զեղեցիկէն... «Այդ վասն երկու իրաց
խոսելոց եմք այսինք վասն առաքինու-
թեան եւ վասն չարութեան... (498) զի
հեղ եմ եւ խոնարհ սրտիւ եւ Քրիստոսի
փ. յ. Կ. »:

Ծ. Կ. X⁴². 498.

Յամենայն ժամ յաղօթս կացէք, ասա-
ցէք Հայր իմ որ յերկինս... «Վարդա-
պետք ասեն թէ աղօթս այս յոյժ պատ-
ուական է եւ զովելլի վասն Գ. պատճառի
... (506) եւ մարմին յաղտեղութեանց մե-
րոց եւ այլ բազում ինչ» — իսկ որով-
հետեւ ասացաք զառաջին բարի հոգւոյն,
ասացուք եւ զերկրորդն որ ասէ.

+ Եկեցէ արքայութիւն քո. «Եւ յա-
րժամ երգեմք զայս վասն 7 պատճառի,
նախ թէ տաքի մեզ մեծութիւն փառաց
քոց... (513) զի այսպէս առնելով ընդու-
նելի լիցի աղօթք մեր զոր ասեմք Հայր
մեր որ յերկինս... »:

ԾԱ. Կ. X⁴³. 514.

Ի ր. առաքելոց, նոյնպէս, ընթացա-
լուք զի հասեալ... «Ուրութիւն է թա-
ղաւորաց որ դնան յասպարէզն եւ յորժամ
ժողովին ամենայն քաղաքն... (525) ար-
քայութիւն երկնից եւ կենսք յաւիտեա-
կան եւ նմա եւ Հօր իւրում եւ Հոգւոյն
սրբոյ փ. պ. եւ իշխանութիւն յ. յ. Կ. »:

ԾԲ. Կ. X⁴⁴. 525.

Խնդրեցէ մախ զարքայութիւնն Աս-
տուծոյ... «Ի ձեռնտութեան Հոգոյն սրբ-
ոյ եւ օժանդակութեամբ աղօթից ձեր
կամիմ աստաւոր յաղապս երեց իրաց...
(539) եւ ամենայն աշխարհի, վասն այն
ասէ խնդրեցէ նախ զարքայութիւնն...
եւ Քրիստոսի փ. յ. Կ. »:

ԾԳ. ա. 3. 539.

Խրատ արտասուաց եւ աղօթից առ միւսն՝ անձուսն, զոր ասացեալ է Անանիայ վարդապետին (Նարեկացի ?). «Արդ շնորհ արտասուաց նշանակէ սիրելն դժբախտս եւ ցանկալ արքայութեանն որպէս ասաց տէրն... (549) եւ յայնժամ քո աղօթքն եւ արտասուան նուէր մատչելի առաջի Աստուծոյ եւ Քրիստոսի փ. յ. ա.» :

ԾԴ. ա. 4. 549.

Այլ խրատ արտասուաց ի նայն բանն. ասացեալ է վարդապետի (?) Անանիայի Սարկաւազի թէ՛ վանականի). «Արդ յորժամ կամիս արտասուել եւ սիրտն քարացեալ լինի, դու այսպէս արայ զպատճառ զղջմանն... (560) նոյնպէս եւ յարտասուացն եւ ի խոստովանութենէ՝ սրբիմք միւս անգամ» :

ԾԵ. ա. X⁴⁶. 560.

Վ. աղօթից, արք երկու ելին ի տաճարն. «Պարտ է զհետև զի + աղօթիցն (աղօթիցն. կ.) որ կարգեալ են մեզ, ո՛չ ի նորումս այլ ի շնումն պատրաստեալ... (570) Թողու դմեղս եւ տայ պատգեւս, այսպէս պարտ է աղօթել ամենայն մարդոյ» :

ԾԶ. ա. X⁴⁶. 571.

Վ. արիութեամբ գործոյ, ի բ. ընդէ՞ր կայք զօրս ցերեկ դատարկ... «Ասեն իմաստունքն թէ՛, ամենայն ինչ որքան առուել պատուական է առաւել ներդրածոյ է... (580) ընդ իմաստուն կուսանացն մտայնել ի յառազաստն ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր, որ է օրհնեալ յ. ա.» :

ԾԷ. բ. 4. 581.

Յանառակ քրդին ս. վարդապետին ասացեալ. Առն միով էին Բ. որդիք... «Դիմք առակիս ամենակալ ընութիւն առարչին հայի, իսկ առն անուամբ զնա նըշանակէ եւ կարգ բանին... (593) որով եւ ընդ որում Հօր միանգամայն եւ Հոգւոյն սրբոյ փ. եւ պ. եւ երկրպագութիւն յ. ա.» :

ԾԸ. գ. 1. 593.

Յոհաննու Մանդակունեցոյ ասացեալ վ. ողորմութեամբ եւ աղփատասիրութեամբ,

«Մի ոք տղայական բարութեւ անընտրողական ինչ մտօք մպրհնացի... (605) Բայց միայն օղնէն օղնականութիւնք աղքատին եւ վարք բարիք եւ Քրիստոսի փ. յ. ա.» :
— Հմմտ. եւ տ. Թիւ 195. ԺԴ :

ԾԹ. դ. 1. 605.

Յոհաննու Մանդակունեցու. ասացեալ վ. բարկացողաց. «Ամենայն ընութիւնք մեղաց եւ պիղծ ախտից անօրէնութիւնք ջանան ի մարդկանէ ծածկել... (610) «Ո՛վ եղբայր յօրինակէն քուդք մի անկեր է յայս մէջս». ստոր. լուս.) 610. մի նախանձիր ընդ չարս, զի ուր բարկութիւն եւ սրտ (թերի)... (կը սկսի 611) սեր, որով կարող էիր զրեոխն մեղացն թեթեւցուցանել... (614) եւ զախարատն մի առնէք անուս, զի աղքատն փութանակէ Աստուծոյ եւ Քրիստոսի փ. յ. ա.» :

ԾԵ. ե. 1. 614.

Յոհաննու Մանդակունեցու ասացեալ վ. արեքցողաց. «Ընծաւ ողով եւ ցաւադին արտասուելով պարտ է պատմել ըզմիտս ճառիս... (622) եւ յանաց բարութիւնսն զուարճացուք ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր, որ է օրհնեալ յ. ա.» :

ԾԶ. ա. 6. 622.

Խրատ ոգեշահ ս. Հօրն Նեղոսի վ. ուրովայնամալութեամբ. «Սկիզբն պտղաբերութեան ծաղիկն է եւ սկիզբն առաքինադործութեան ժուժկալութիւն պահոց... (625) եւ ո՛չ խրինջէ չարժեալ յարձակմամբ ախտիցն ցանկութեամբ եւ Քրիստոսի փ. յ. ա.» :

628-9. ցանկ զրոցս (նոր նոտրդրով) :

ա. 1. 627.

Փառք... Արդ զրեցաւ քարոզչիք ի թուականիս մերոյ ՌՁԶ (1637) ի ս. ուխտըն հոգոց ցամք ընդ հովանեաւ կենդանայիր ս. պատկերին Աստուածածնին եւ ս. Սիոնին եւ երբեմն ի զեղարէնս զրեցաւ ձեռամբ սուտանուն եւ անարհեստ զրչի Աւետիս անաթման երիցու, զոր ցանկացող եղև Աբրահամ քահանայն այսմ աստուածադարձ ըրուստանին եւ ետ զձաղրել ի հալսլ եւ յարար վաստակոց իւրոց բարի յիշատակ հոգոյ իւրոյ եւ ծրնաւոյց իւրոց Հօրն Նաղաւկաքին եւ մօրն Աղիգին, Կողակին, Նէր գգին եւ որդոյն տէր Յովանէսին, կողակցոյն Մուսաքին,

Տէր Սահակին, Մուրատին, Մարգարին, հոռոմին և միսս հոռոմին, Ջանիաչին, Շաղգատին յիշեցէք... և Թուրուանդին ... և ինձ տնարժան Աւետիս զրչիս և իմ ձեռոյացն Սահակին, Շահրէին յիշեցէք...:

ա. 2. 388.

Զատացող զրգոյս Յարութիւն արեղայս յիշեալիք միով հարկ մերեւ (նորոգ):

197

Թիի 197.

ԱնՈւն Գիրք հարցմանց (Գր. Տաքեւացի).

ՆիիԹ Բարակ յղեալ բուղք.

ԿԱԶՈՒ Կաշեկազմ խաչաճանդակով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Շատ մը թուղքեր դուրս բերած են և ձեռագիրը ընդհանուր առմամբ աղտոտ է.

ԿԱԳ-ՊԱՀՊ. 1-2. հատուած մը Մարկոսէն հին բոլորգրով. «Եւ իբրեւ երեւոյն եղեւ, քանզի ուրբաք էր, որ ի շաբաթն մտանէր...» 444-5. Աւետրտ Մատթէոսի. «Եւ տեսեալ գծողովուրդսն ել ի լեռնոցն...», ապա «Յաւորու առաքելոյ ի կաթողիկէից քղքոյն սկիզբն»:

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 7ա. 441-2ա. 443.

ԿԵՐՈՒԹԻՒՆ. 20. 5×15, 5×5, 5.

ԴՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն. 14×4, 5.

ԹՈՒՂԹՔ 445.

ՏՈՂՔ 34.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մելանով.

ԳԻՐ Բոլորգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Զարդագիր.

Ա. ա. 1. 3ա.

Այս ի՞նչ է գլխաւոր բանք բոլոր գրոյս. (ցանկ 41 զլուխներու) — ապա՝ «Յառաջարան գրոյս. «Ներդրածական իմն մշտաւարժ ընտրելու... (նա) ջնջի յիշատակութեամբ ամէն եղիցի՝ եղիցի»։ — 6բ. Յտնին է առաջին հատորի հարցմանցս (22 զլուխներու)։ Բռն զիրքը կը սկսի 8ա. Գրիգորի եռամեծի վարդապետին Յոհաննու Որտոնեցոյ հարցմանց պիտանիք եւ աւտակարգ գրոց աշակերտեալ անձանց. աւղեւն Յիսուս տ(ր)ուպ զրչիս. «Զի որպէս ասն հերձուածողը զամենայն ինչ ի հարկէ մարդկան զուր, զգործ, ըզգիւրուած, զմահ, զկեանք եւ զամենայն. պատասխանի. նորա որ զբախտ եւ զճակատագիր եւ զհրամանն համբաւին...»:

ՀՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴ ԹՂ. 8ա. 44ա. կարմիր կապոյտ սեւ գոյներով ձուռնու. ԿԱՆՐԱՆԿԱՐՔ ԹՂ. 7բ. Գրիգոր Տաքեւացի. երկար մագերով եւ մօրուֆով շապկի պէս բան մը հագած ձախ ձեռքին թաւշեպատ եւ ակներով զարդարուած աւետարան մը, որուն տակէն կ'անցնի ուրարի մէկ մասը, աջ ձեռքով կը խաչակնքէ.

ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. 8ա. 44ա. կարմիր, կապոյտ, կանաչ, դեղին.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. 84բ.

ԳՐԻԶ Գրիգոր (261բ) եւ Միխայէլ Երեց (432բ).

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ ՌՂ. 1 (1545).

ՏԵՂԻ

ԿԱԶԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ. 3ա. Գր. Մո. Ըստեփաննոս. ՅԵՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 3ա. 261ա. 432բ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 1897-ին Գրիգորեան ընտանիքէն նուիրուած Արմաշի վանքին յորդորանօք Տ. Բարգէն Վ.ի.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. հատորը կը վերջանայ — 42ա. (... ընդդէմ հրէից դոցես բան. աւարտուն ա. հատորին աւղեւն թեման Աստուծոյ)։

Բ. Բ. 1. 42ա.

Երկրորդ հատոր հերձուածն արիւնսեանցն Ի. զլիւով (ցանկ. 20 զլուխներու) 42բ. Առարկութիւն հոգեմարտիցն Թ. զըլուխ (ցանկ), այլ ընդդէմ ալլազգի(եանցն որ) արարած ասն զբանն Աստուծոյ եւ զհոգին 10 զլիւով (ցանկ.), 43ա. Իսկ առ քաղկեդոնիկս (20 զլիւով) Բ. գիրքը կը սկսի, 44ա. «Որք զաշս իմաստիցն յիմանալի ճառադայթիցն խաւսափեցին (տպ. խաւսափեցին) թիւր կարծեօք...»:

— 47ա. Առարկութիւնը եւնումիոսեանցն

և և Արիստի Եղծմունք և և ընդդիմադրու-
թիւնք Գրիգորի Աստուածաբանի յԱստու-
գրոց, Հարցումն: 60ր. ընդդէմ աշնոցիկ
որ ասն զՀոգին սուրբ ըղիւմն ի Հօրէ
և և յՈրդւոյ և աշխ: Բ. գիրքը կը վերջա-
նայ 83ր. «... և կատարումն Բ. հատորի
հարցմանն գրոցս, օրհնեալ է Աստուած»:

Գ. գ. 1. 83ր.

Երկրորդ (կ. Երրորդ. տ. տպ. էջ 101)
հատոր հարցմանց. 1) Աստուածաբանու-
թիւն ս. Դիոնիսիոսի (25 գլուխներու
ցանկ), 2) յդ. հրեշտակաց (ցանկ 19 գը-
յոխներու), 3) յդ. դիւաց (7 դ. ցանկ):
Բուն հատորը կը սկսի. 84ր. Յդ. Աստ-
ուածաբանութեան ի ս. Դիոնիսիոսէ.
«(տպ. ունի — Պարտէ գիտել, և ապա)
Զի ի ներքո րանին է զդպեաց տեսութիւն
և և մերձ րանին իմանալեացն քննութիւն
և ի վերո րանին աստուածաբանութիւն
...» 119ր «... Այսքան վ. դիւաց, կա-
տարումն Երրորդ հ-ի Աստուածաբանու-
թեան Դիէնսի»:

Դ. դ. 1. 119ր.

Սկիզբ ցանկոյ չորրորդ հատորի ի գոր-
ծոյ եւ արարչութեանցն Աստուծոյ վեցօ-
րեից. «Առաջինն զի՞նչ է զործ ընութեան
և և զործ կամաց. Բ. զանազանութիւն գոր-
ծոյ Աստուծոյ և մարդկան...» (ցանկ 60
գլուխներու): — Բուն հատորը կը սկսի
120ր. «Յդ. արարչութիւն Աստուծոյ եւ
վեցօրեից. Յետ արտաքս արտերկոյ զար-
տաքինս և և ընդ մէջ հերձելոյ զհերձուած
... և և նախ հարցնեմ որո՞վ զանազանի
գործ ընութեան և և զործ կամաց...» —
կը վերջանայ Ե. հ. 158ր. 3... և և զմարդն
ի վերջին տարրէ այսինքն ի հոգոյ կադ-
մեաց. կատարումն յդ. զործոց վեցօ-
րեից»:

Ե. ե. 1. 158ր.

Ե-դ հատոր հարցմանցս վ. կազմու-
թեան մարդոյն (ցանկ. 40 գլուխներու):
— Կը սկսի 159ր. Սկիզբն 5-դ զրոց Հարց-
մանց յդ. ինքելութեան մարդոյն. «Հ.
վասն է՞ր մարդն ի հոգոյ ստեղծաւ. Պ.
վ. րադում պատճառի...»: — 186ր. վերջ
«... և և կադմութենէ մարդոյն այսքան
առ աշխ, կատարումն 5-դ մատենին Հարց-
մանցս»:

Զ. գ. 1. 186ր.

Վեցերորդ հատոր հարցմանցս, 5 գիր-

քնն է Մովսիսի այսինքն, Արարածքն,
Ելքն, Ղեկավարեմք, Թիւքն, եւ Երկրորդ
արեւնք (ցանկ 82 գլուխներու): — Կը
սկսի. 188ա. Յետ Լիցի ի զբախտն կենաց
հարցաքննելի է և և վ. նախահարցն... Հ.
Զի՞նչ է որ ասէ գիր, հայեցաւ Աստուած
ի Հարէլ...»: — 222ր. վ. քահանայական
զգեստուց. «... զի հանդերձն սպիտակ
շապիկին է և և կապոյտ վտաւակն մաքոր-
տն, վակասն ուրարն է և և տախտակ ա-
կանցն կոնքեռն է և և կամարն զօտին և և
վահանն ի վերայ թիկանցն և և սրտին...
եմփիտրոնն է խաչածն: Ապարոյն ի վե-
րայ սրտին եմփիտրոնն, պատեակ խոյրն
վարշամակն և և միքրն և և թիկանն ոսկի
պատկերք սրբոցն մկարեալ եւ երկոքին
բազպանն...»: — 261ր. վերջ. «կատա-
րեցաւ Զ-դ հ. հարցմանցս...»:

Է. է. 1. 261ր.

Եւթներորդ հ. հարցմանց մոզովի. Յե-
տ Եսայա, Դատարոյն եւ ի Դ. քաղա-
ւորութիւնքն. (ցանկ 35 գլուխներու): —
262ա. Առ Յետ Եսայա. «Յետ վախճա-
նելոյն Մովսիսի առաջնորդ ժողովրդեան
փոխանորդ նորին, Յետ օրդի Եսայա
...»: — 282ա. վ. Աստուածաշունչ զրոց
որբա՞ն և և... 1) Արարածք, 2) Ելք, 3)
Ղեկավարեմք, 4) Թիւք, 5) Բ. օրէնք, 6)
Յետ, 7) Դատարոյն 8) և և Հոռութ, 9-12)
Դ. զիրք Թաղաւորութեանց որ լինի ԺԲ.
13-14) Բ. Մաքորոյն, 15-16) Բ. Եզրաս,
17) Եղեմէ, 18) Եսթր, 19) Յուդիդն, 20)
Տուրիայ, որ լինի Ի-դ. 21-23) Գ. զիրք
Մակարայ. 24) Մաքմոն, 25-29) Մոզո-
մոնի և և զիրքն, որ է Առակ, ժողովոյ,
Երզնկոյց, իմաստութիւն, Սիրաք(այ),
Յոր, որ լինի Լ, 39) Եսայի, 32) ... Ու-
սէ, 33) Ամոյս, 34) Միքի, 35) Ուլէլ, 36)
Արդիւ, 37) Յոյնան, 38) Եսայ, 39)
Ամրակում, 40) Մոփոնիայ, որ լինի Խ.
41) Անգեայ, 42) Զարարիայ, 43) Մաղա-
քիայ, 44) Երեմիայ, 45) Բարու, 46)
Ուրբ, 47) Դանիէլ, 48) Եղեկիէլ, 49) և և
կտակքն վերջին, որ լինի 50) ալ զեր-
կոտասանքն մի զիրք և և զերեմիայն մի
զիրք համարեալ լինի 36 զիրք հին կա-
կարանքն բովանդակ: Իսկ նոր կտակա-
բանք յայտնի և և Աւետ. 4 գլուխ, 5) Տե-
տիւն Յոհանու և և ննջումն, էր ընդ (յ) եղ-
բար. 6) զործք Առ. 7-13) է զլուս կա-
թողիկէք... Յակոբոս Բ. Պետրոս Գ. Յո-
հաննու և և Յուդայի... 14-27) և և չորեք-
տասան թուրթն Պողոսի, որ լինի 28 (?)
... Հոռմակեցոց Բ., Կորնթացոց, Գա-
ղատացոց, Եփեսացոց, Փիլիպպեցոց,

կադուսացոց, Բ. Թևագոնիկեցոց, Երբա-
յեցոց, Բ. Տիմոթէոսի, Տիտոսի, Փիլիմո-
նի և 28) Երբորդ քուխք Կորնք. և 29)
Թաքէոսի և որպէս ասէ Կղիմ և Անանիայ
Դամա(ս)կացի թէ 2 (6) *գիրք ալ ընկա-
յաք յեկեղեցի որ 30) Ընթերծուածն Յա-
կսբայ, և 31-2 Բ. կանոնք Առաքելոցն,*
33) Բանք Յուստոսի, 34) Գիրք Դիմէ-
սիայ Արիսայագացոյն, 35) և Քարազու-
քիւնն Պետրոս Առաքելոյն, իրր լինել 12
գիրք Հիմ(կ) կրտակարանաց և 36 Գ.
նորս ըրտակակին... Դարձեալ զիտելի
է զի *Հին կտակարանք ամենայն յերս րա-
մանին, որ է օրէնք, մարգարէք, սքա-
զիրք: Արնէնք է Մոյսիսի, Ե. գիրք որ*
ասացաւ. և Մարգարէք ուք, որոց առա-
ջինն Յեսու, 2) Դատաւորք և Հոռիթն 3)
Թաղաւորութեանց (գիրք 3. Բ-Դ). 4)
Թաղաւորութեանցն, 5) Եսայի, 6) Երե-
միայն և 7) Եղեկիէլէն, 8) Երկոտասան
մարդարէքն: — Եւ երբորդ ժողովումն
սրբադիրք, որոց առաջինն Պոր. Բ. Դաւ-
թին. Գ. առակացն, Դ. ժողովողն, Ե.
Երդերգոցն. 2. Դանիէլն. Է. Բ. մնացոր-
դացն. Ը. Եզրի, Թ. Եսթերայն, որ լինի
ըրտանդակն 22... (283ա), իսկ Սիրաք և
Խմատուրքիւնն և Յուդիղն և տուրիթն,
և Տուրիայն և Մակարայեցիքն և կտակ-
քն և այլքն չեն յայսմ համարի, ալ
ընկալիս ևն ի կարգս աստուծաշունչ
գրոց...: — 283ա. «... Եւ աստանոր
կատարումն Հին կտակարանացն Բ. և
և թերորդ Հ. հարցմանցս. Ի փառք Քրիս-
տոսի մերոյ օ. յ. ա. »:

Ը. Բ. 1. 284ա.

Ուրբերորդ հատոր Մարդեղութեանն
Փրկչին. (ջանկ. 32 զլուխներու) «Չան-
սկիցին սկզբան ի սկզբանէ զոյին և զան-
ճառելի թագնութեանն և անհաս խորու-
թեանն...»: — 323բ. «Եւ կատարումն
Ը-դ Հ. հարցմանցս և Բ. փ. յ.»:

Թ. Բ. 1. 323բ.

Թ-դ Ե. Վ. 6որ արիմաց Եւ եկեղեցւոյ
զանազան հարցմունք. (ջանկ 56 զլուխնե-
րու). 324բ. Դարձեալ Վ. 6. արիմաց Եւ
եկեղեցւոյ զանազան հարցմունք. «Յետ
այսորիկ հարցմանելի է ի նորս արիմաց
և յեկեղեցւոյ կարգաւորապէս ընդ մար-
դեղութեան րանին...»:

— 330բ. Նիկիոյ ժողովը Տաթևացին
կր զնէ 318-ին, Կոստանդնուսի թաղա-
ւորութեան 20-րդ (?) տարին և Եւ պա-
տրիարքներէն կր յիշէ «Ռատակէս հայոց,

Մակար Երուսաղիմի, և զԹագէոս Ան-
տիոքու, Սկարեսարոս Հոռմայ, Մետրաւ-
փանոս Կ. Պոյսի, Աղէկսանդրոս Աղէկ-
սանդրու»: — Կ. Պոյսոյ ժողովի պա-
տրիարքներէն կր յիշէ. «Ներսէս հայոց,
Կիւրեղ Երուսաղիմի, Դամասկոս Հոռմայ,
Ներքատտիոս Կ. Պոյսի, Տիմոթէոս Աղէկ-
սանդրու, Մէլիտոս Անտիոքու»: — Եփե-
սոսի ժողովին. «Սահակ հայոց թղթով
միարանե(ա)լ, Յունայ Երուսաղիմի, Կե-
լիստիանոս Հոռմայ, Կիւրեղ Աղէկսան-
դրու, Յոհան Անտիոքայ»: — 331ա. Զոր-
բորդ ժողով կր համարի Եփեսոսի Բ. ժո-
ղովը, ուր կային ի միջի այլոց. «Ս. Դի-
ոսկորոս Աղէկսանդրացի, Յունայ Երու-
սաղիմի, Գոմասս Անտիոքու, Ղևոն(դ)
Հոռմայ»: — Եւ կամ Բագիկեղոնի ժողովի
մասին տեղեկութիւններ բերին Յով-
սէփ և Եղնիկ, որոնք Աթլնքէն կր վերա-
դառնային. «Իսկ Յովսէփ և Եղնակ և-
կեալք ի հայս պատմեցին զամենայն րա-
տուցութեամբ և Անտիոքու պատրիարքն
և սուրբ Պարսումայ զրեցին ի հայք և
զյուզացոցին և նզովեցին զհաւանեայսն
Մարկիանոսի և սուրբն Սիմէոն Սիմա-
կեացին այրեալ զթուխթն զոր զրեալ էր
Թաղաւոր առ նա...»: Կր յիշէ նաև 6-դ
և 7-դ ժողովները: «Առանձին ժողովք
Հայոց». «Առաջին ժողովն Եղև ի տանս
Թորոյմալ... 7-դ ամի յետ լախնանդոյն
Սահակայ մեծին ժողովք Ո (40) Լայրս-
կոպոսաց և քաղում վարդապետաց և
ժողովրդոց, կողմնակալք... և վերստին
հաստատեցին զկարգեայս ս. Գրիգորի
և Ներսէսի և Սահակայ և Մաթթոցի և
զրեցին զիրս կանոնաց զյուսս ի (20)...
Բ. ժողովն Թեոդուլայի... Հրամանաւ
մեծի Թաղաւորին Յուստիանեայ ժողո-
վեցան յունաց և ի Հոռմայ հայոց և
վրաց և աղուանից Լայկոպոսք և կա-
թողիկոսն հայոց Սահակ և հաստատե-
ցին զկանոնս Երից ս. ժողովոյն... յո-
ւելին զյուսս Թ...: Գ. ժողովն Դվնայ ի
4-դ ամի բարեպաշտ Թաղաւորին ի Կոս-
տանդիայ հոռոմոց, Հրամանաւ մեծ կա-
թողիկոսին հայոց Ներսէսի շինողի և այլ
17 Լայկոպոսաց վարդապետաց բաղում
և իշխանաց և նորոյեցին զթուլութիւն,
և զերկպառակութիւն ինչ եկեղեցակա-
նաց և հաստատեցին զիրս կանոնականս
12 զլիոց... Դ-դ մեծ և արժանաւոր ժո-
ղովն Եղև ի Մամազկեքտ ի ՃՀԴ (725)
Թուականին հայոց Հրամանաւ... զիտնա-
ւոր և մեծ իմաստասիրին Ս. Յիսաննու
կաթողիկոսին հայոց Ոմնեցոյ. (չ)որ կա-
նոնական զլիւր պաշտապացոյց զկարգ և-
կեղեցւոյ և զուղղափառութիւն հաւատոյ

գոր 90-ամ յառաջ եղծեալ էր երկրի կաթո-
ղիկոսի, որ եօր եղև հաւատոց ուղղու-
թեան և հրամանաւ Հերակլի հաւանեցաւ
ժողովոյն Դադիկոսի կացեալ Ռ կաթո-
ղիկոսը նոյն ադանդոսի որ են այսօրիկ,
եօր, Մովսէս, Անաստաս, Իսրայէլ. Սա-
եակ, եղիայ... Այլ որ 150 ամաւ առաջ
եկին հայք, ասորիկք, արք յաջարան եւ
կամեղան սերմանել զադանդն Նեստորի,
գոր նդովեալ որոշեցան, ըայց ոմանք ըն-
կալ էին եւ թարգմանեալ ի նոցանէ գիրս
սոսու, դժօրոսակ, զիւրաքաւակ. զՊո-
ղոսի տեսիլն, զԱդամայ ապաշխարու-
քիւնն, եւ զԻսիազիկ զմանկութենէ տեսնոն
եւ զՍեբիոս (կամ եւզեսերիոս) եւ զՌիւն
օրհնութեան եւ զանթաքչիւի մատեանս,
եւ աւետարանի մեկնութիւն զՄանեա եւ
որ հաւատայ նոցա նդովի: Այսպէս սըր-
բեաց զեկեղեցիս ամենայն ադանդոց ս.
Յոհանն... Ե-դ ժողովն եղև... ի...
Պարտաւ: Տէր Սիոն հայոց Կաթողիկոս
անդր հասեալ ըստում եպիսկոպոսաւք եւ
մեծամեծ աղատաւք հայոց եւ իշխանօք...
Յով կարգս կանոնական ի յիշաւք...:
Զ-դ ժողովն եղև ամս Վաչագանայ ար-
քայի Ադունից... կարգեցին սահմանս
կանոնական իԲ (22)...: Է-դ ժողովն
Սիմեոնի աղուանից կաթողիկոսի եւ հա-
յոց կաթողիկոս տ. եղիայ յորժամ անի-
ծիւք արտաքսեցին զնեքսէս եպ...:

ա) — 373թ. Վասն շարակմանց թէ ո՞վ
է ասացեալ... «... Մեսրոպ»՝ զկարգն
ապաշխարութեան, — Ս. Սահակ՝ զաւազ
շարաթեանն. — մեծն Մովսէս քերդողն՝
զծնողեան եւ զմեծացուցէքն եւ զՏեառն-
նդաւանդին եւ զփոխման առաջի(ն) պատ-
կերն, այլ եւ զկարգն յարութեան, սորայ
է ասացեալ մեծն Վարդան ի տեսութիւն
Անթառաւ ծաղկին, իսկ այլք ասեն թէ
Անանիայ Եփրակունցին է ասացեալ, ~~Ե-~~
Պենտեկոստէին եւ զՎարդափառին եւ զս.
Գրիգորին, զՅով(ն)անուն, եւ զմարդա-
բէլիցն եւ զվարդապետացն եւ զառաքելոցն
եւ զթապաւորացն, եւ զԱնտոնին, զայս
ամենայն ոմանք Անանիայի տան եւ ոմանք
Խորենացոյն. — Զմեղաք ամենայնին եւ
զկարգն մեծ տաւներին Յովսէպ Օմեցեցի.
— ԶՆուսիսմեանց անձինքն եւ զհարցն
տէր Կոմիտասն — եւ զանսկիզբն Ման-
դակունցին եւ այլք ասեն թէ Օմեցեցի. —
Զհայկատեանն եւ զմարտիրոսացն Պետրոս
Եւսեպիարձն. — եւ զրազման ի մանկը-
տեացն (Մանկունք), զխաչին եւ զեկե-
ղեցոյն՝ Սահակ որ զնաց ի զէմ առաճկաց.
— Զորս ըստ պատկերին՝ Գրիգոր Մագիս-
տրոսն. — զԱստղաւորճնու — զէ ձայնին՝
Ըստփաննոս Սիւնեցի, — եւ զՎարդա-

փառին՝ Ներսէս Կլայեցիին. Այլ եւ զազգից
կիրակէիցն եւ զնոնուկացոյն, եւ զԹադ-
կապարցին հարցն եւ զՀոյողաթսեանն Զ
(6) պատկերն, եւ զՎարդափառի Բ (2)
պատկերն եւ զփոխման Բ պատկերն, ըզ-
հրեւտակապետացն, Խեթանանիցն, ըզ-
Ղեւոնդեանցն, զՄարգարէից ԴԶ հարցն,
զնորահրայն, զնայեա սիրովն, զբէն հայ-
ցեմքն, զարեւազայի շարակներն, զորհ-
նեմք զբեզն, զայսաւր անճառն, զարար-
չակն, զԱստուած անեզն, եւ ոմանց լը-
ւաք թէ զս. Յակոբին այլ, զայս ամենայն
մեծն Ներսէս է ասացեալ Կլայեցիին. —
Իսկ զայսաւր յարեան, զնորոգեալ կղզի-
բրն, զմեծահրայն զՅոռոսացն՝ Ներսէս
Լամբրոսացիին. — Իսկ զԵրզնուր անճառն
Գրիգոր Վկա(յա)սէրն. — Իսկ զարեւազա-
նըն՝ Գրիգոր Սկեւոցեցիին. — զերզեցէքն
Տ. Յակոբ Կլայեցիին, — եւ զոր նախմտացն,
զանահրայն ծովէն եւ զսուրբ Սարգիսի
օրհնութիւնն՝ Վարդան Վարդապետն, —
Իսկ զԵրեսէսին մեծն եւ զԽոտաճարակա-
ցրն եւ զԼուսաւորչին անձինքն եւ զԵրիւն-
բրն՝ Յովսէպմեծ Պլուզն. — եւ զԼեւոն-
դեանց Մանկունքն ԴԶ. Սարգիս Վ. որ ի
Հաղբատ. — եւ զսրբութիւն սրբոցն Խա-
չի Ըստեփաննոս Սիւնեցիին: Այսքան շա-
րականքս ընդունելի են եկեղեցւոյ եւ ա-
ւելին քան զայս խոտան եւ անպիտան եւ
անընդունելի եկեղեցւոյ եւ հարց սրբոցն:
— 384ա. Այսքան մինչեւ ցայս վարդափառ
ժամուց եւ կարդաց եկեղեցւոյ ըստական
լիցի ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ
ա...:

Ժ. Ժ. 1. 384ա.

Տասներորդ հատոր հարցմանցս. (ցանկ
46 զյուխնեքու). Հանդերձելոյ եւ փո-
փոխման մարդոյ. «Յետ այսորիկ հար-
ցանելի է վասն հանդերձելոյն. Հ. Վասն
էր է զի Աստուած նախ զայս եւ ապա
զայն կեանքն տալ մարդոյս եւ այն զի նա-
խապատիւ է...»: — 433ա. վերջ. «...
իման իմայնոյ եւ միշտ էին Հօր եւ Որ-
դոյ եւ Հոգոյն ս. ա. եւ մշտական յաւի-
տենիւ ամէն»:

ա. 1. 433ա.

Յիշատակարան գրոցս (հեղինակին).
«Արդ եւ վերջինս ի ծնունդս եկեղեցւոյ
եւ տրուայ րանապրաց Գրիգոր պիտան
անուն խնդրոց րանին ըացայայտեցի ըզ-
րանս հարցմանց սրբոց ի լուսաւոր բա-
նից վարդապետաց եկեղեցւոյ ի խնդրոյ
ուսման Աստուծոյ ուղղափառի, որ ի վա-

դուց հետ րադումս թախանձէր եւ ես վ. իմոյ տկարութեան եւ ժամանակիս վեր-դրման զինդիրն յապաղէի... որ եւ ոչ ժամանեաց ի կատար րանիս վերոյսա-ցեալ խնդրոցն... Արդ եղև վրա րանիս ի չրջապալութենէ հայկազան տումարիս Պիճ (1397) թուի ընդ հովանեաւ երկնա-հանդէտ մեծարդոյ ուխտի Սիւնեաց նա-հանդի առաքելական աթոռոյ ս. առաքե-լոյս եւ այլ չրջակայ հրեշտակարնակ ս. մենաստանեացս... Արդ է ինչ ի սմա հաւաքեալ ի լուստոր րանից վարդապե-տաց սրոց (հապէս կապագովագիւնե-րէն) րատ զրոյն կամ իմացումոյն եւ է ինչ ի ներդործութեանց հոգոյն Աստուծոյ... Այլեւ վարժապետին իմոյ եւ մեծ հե-ռեւորի հայոց Յոհաննու Որոտնեցւոյ, եղիցի սմայ յիշատակ մաղթանաց... :

ԺԱ. ԺԱ. 1. 433ա.

Դրեցցի եւ յայսմ տեղւոց հարցմունքն ԳԵՈՐԳԱՅ վասն բազում վկայութեանցն որ առաւել է ի գիրս յայս. գի անտարա-կոյս լիցի: Են ամենայն հարցմունքն ԺԴ զուլս. որպէս յայտ է ի կարգիտ: Հարց-մունք ԳԵՈՐԳ վարդապետի եւ լուծմունք ԳՐԻԳՈՐԻ Ընդին հարազատի. «Գիր քոյոյ վսեմամիտ խոհեմութեան ո՞վ արփիածին հարազատ եւ վերոյն Սիոնի նազելի զա-տակ, Դէորքէոս րարունեաց պետ, միան-կամայն եւ իղծք փրկական եւ հրաման հարկի ժամանակ եհաս առ ներդեւեալս ոպի եւ թաւազարդ թղենի, որ եւ առանց յապաղելոյ ապաստանեալ... (440բ) եւ մաղթեմ եղբարական սիրով զի ըստ ըր-

նածին րարերոյս րարուցդ աշխոյժ մտօք ուղղապէս որոնել, զթերին լնուլ եւ զա-ւելորդն կշռել եւ հաւանեյեացն տեւառն շնորհք եւ սխալանաց տկարս անօթոյ, միայն րարեսէր կամաւք յիշատակ րարի առ քոյոյ արձանապրեսցի ի տէր, ոյջ լեր»:

== Տպ. տ. գիրք հարցմանց Կ. Պօլիս. 1729. որ կր բովանդակէ մեր ամբողջ ձե-ռապիւրը Ա-ԺԱ: Գրչադիրս կարգ մը ըն-տիր ընթերցումներ ունի, որով կարելի է սրբազրկել տպագիրը: Տաթեւացիին վե-րագրուած այլ գործերու մասին տե՛ս վերոյիշեալ տպ-ի Յիշատակարանը, էջ 791, եւ Տաշեան ցուց. էջ 1076 եւայլն:

Յիշատակարանները անշնչան են եւ մի-այն դրիչներու անունները կր պարունա-կեն: — 442բ. Ժողովրդական կամ կա-խարդական բժշկութեան քանի մը նոտր-յիւր խրատներ գրուած 1144 — Թուին (= 1965) (*) = Յովնա-թան անուն անձէ մը:

ա. 2. 4ա.

— Դարձեալ... եւ ըստացայ Սարգիս պիտակ անուն վարդապետս զհարցմանցս զայս ի հալալ արդեանց իմոց ի վայելումն անձին իմոյ թվին Ռեձիէ (1678) ի քա-ղաքն Հալապ ի դուռն ս. Աստուածածնին... (Նոր նոտրգրով):

(*) Այստեղ հեղինակը կ'արտագրէ նշաններ ո-րոնք կը թուին ճշգրիտապէս ծածկագրութիւնը ըլլալ: (Մեծ. Հրատ.):

198

ԹԻԻ 198.

ԱՆՈՒՆ Բաղուածոյ մեկնութեան Աւետա-րանին Մատթէոսի (Գրիգ. Տաքեւա-ցի).

ՆԻԻԹ Յղկեալ բարակ բուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՐՆԻ Սիկզբէն քուղքեր ինկած: Կազմը խախտուած. խոնաւութեան վնասուած: Ա. քուղքերը ցեցակեր:

ՄԱԳ-ՊԱԶՊ.

ԴԱՄԱՐԿ ԹՂ. 191-2. 167բ-168ա.

ՄԵՏՈՒԹԻԻՆ. 19×14×3.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Միասին. 15×4,9.

ԹՈՒՂԹԻ 192.

ՏՈՂԻ 31.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմիր մելամով.

ԳԻՐ Նոտրգիր.

ՍԿԶԻՆԱՏԱՐԻ Երկաքաղիք եւ զարդագիր (Կարմիր գոյնով).

ԼՈՒՍԱՆՑԱՐԻ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԸ դար) .
ՏԵՂԻ
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻՐ ԹՂ .

Ա . ա . 1 . 1ա-2ա .

Յանկ գրքիս 5 հատորներու : — 2ա-3ա . Յանգ առաջին հատորին Մեկնութեանն (մանրամասն) բուն Մեկնութեան վերնագիրն է . — 3ա . Գրիգորի աշակերտի եռամեծի եւ տիեզերալոյս վարդապետի Յոհանու Որոտնեցայ հաւաքեալ քաղուածոյ Մեկնութեան ս . Աւետարանին Մաթէոսի, ճախերգամաբար քաղդատութիւն Դ գետնցն . . . « Զորս գետն նմանի չորից աւետարանչացն , փետն որ է անդէս կամիղոս . . . » : — 7ա . Բաղդատութիւն չորից կենդանեաց եւ աւետարանչացն : — 8ա . գցանկն Աւետարանին տեսութեան եւ վասն տասն յարանացն զոր արարեալ է մեծին եւսեբեայ ի խնդրոյ Կարայանասի եպիսկոպոսի : (Տաթեւացոյ Մեկնութիւնը) : — 29 . Յոհանու Ոսկերերանին ի բանն թոյլ տուր այժմ . (Ա . հատորը բաժնուած է 24 հատուածներու) :

Բ . ա . 1 . 35ա-37ա .

Յանկ երկրորդ հատորին (30 հատուած) կը սկսի 37բ . Նորին Բ-դ հատոր Մեկնութեան Քաղուածոյ . « Եւ իբրեւ մատենաւ Յովանէն ցուցանեն Աւետարանիչքս , թէ այլ իմն է զործք եւ վարդապետութիւն Քրիստոսի . . . » : — Բ-դ հատորը կը վերջանայ 73ա . « . . . ընկալցուք առողջութիւն եւ զթողութիւն մեղաց մերոց ա . » : — Ասոր կը հետեւի ծանօթութիւնս . « Մինչեւ յայս առաջին գիրքն մեկնութեան Ոսկերեքանին եւ աստի մինչեւ ի Կեսարիայն միւս եւս եւ անդի ի խաչն , զի Դ հատոր է արարեալ զՄաթէոսեան գլուխն » :

Գ . ա . 1 . 73ա-74ա .

Յանկ երրորդ հատորին . (16 հատուածներու բաժնուած) : 74ա . Ն . Գ-դ հատոր Մեկնութեան . « Եւ մատեաւ հարկապետ մի . չց . Վասն է՞ր աստ սկիզբն առնէ . . . » : Վերջ . 92բ . « . . . Յորոց փրկեացէ զմեզ Փրկիչն եւ յոյսն ամենեցուն Քր . ընդ ո-

ՅԻՇԱՏԱԿԱԲՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ .
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ .

բում շ . եւ ս . շ . փ . յ . ա . : Այս Գ-դ հատորն գրոցն » :

Դ . ա . 1 . 93բ-94ա .

Յանկ չորրորդ հատորին (16 հատուածներու բաժնուած) : 94ա . Ն . Դ-դ հատոր Մեկնութեան . « Յորժամ պատուէր երկոտասանիցն կատարեաց եւ առաքեաց քարողէլ ի թշկէլ . . . » : — Վերջ . 116ա . « . . . զարքայութիւնն ո՛չ ժառանգեն : Այս է աւարտումն Դ-դ հատորի քաղուածոյ , ի փառս Քրիստոսի օրհնելոյն յ . ա . » :

Ե . ա . 1 . 116ա-117ա .

Յանկ հինգերորդ հատորին (22 գլուխներու) : — 117ա . Ն . Ե-դ հատոր . « Քեյեայ Յիսուս ի կողմանս Փիլիպպեայ Կեսարիայ . նախ հարցանելի է ուստի զայր եւ յոյ երթայր . . . » : — Վերջ . 147ա . « . . . ակնկալցուք Երանելի յուսոյն հասանել անմահականացն եւ առաջին աստիճանին շնորհօք Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ա . » :

Զ . ա . 1 . 147ա-148բ .

Յանկ վեցերորդ հատորին (28 գլուխներու) : — 148բ . Ն . Զ-դ հատոր . « Փարիսեցոց հարց . Սուրբն Ոսկերեքանն չոր հատոր գրէ զմեկնիչն աշուս մտաւք . Ա . փ . ծննդեան , Բ . փ . քարոզութեանն , Գ . սքանչելեացն , Դ . խաչելութեան . . . իսկ քաղուածոյս փ . գիրութեանս Զ (6) հատոր արարաք , որ եւ ըստ փրկական կոչման իւրոյ վեցեկի փրկութիւն արար մարդկան . . . » : — Վերջ . 190բ . « . . . յամենայն արարածոց եւ ի զործոց իւրոց ա . եւ մ . եւ յանկէտ յաւիտեանս ա . Եղիղի եղիցի » :

== Ամբողջ Մեկնութիւնը հարց ու պատասխանի ձեւով յորինուած է եւ թէլեւ հեղինակը Յովհան Ոսկերեքանի համանուն զործէն կը քաղէ , բայց իր կողմէն յաւելումներ կ'ընէ եւ մանաւանդ ամէն բան փոխարեւարկան իմաստով լացատրելու կը ձգտի :

Թիւ 199.
ԱՆՈՒՆ Գիրք Հարցմանց (ֆաղուած Տա-
րեւացիէն).
Նիւթի Հաստ քուղը.
ԿԱԶՄ Կոշտ կաշեկազմ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆԻԿ Խոնաւութեան վնասուած եւ
աղտոտուած.
ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա. 125.
ՄԵՇՈՒԹԻՒՆ. 15,2×10,6×3.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին 11×6,7.
ԹՈՒՂԹԻ 126.
ՏՈՂԲ 17.
ՎԵՐՆԱԳԻՐԻԿ Կարմիր մեխանով.
ԳԻՐ Բոլորգիր

ՍԿԶՐԱՏԱՌԻ Երկաքաղիք (կարմրա-
գոյն).
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ ԹՂ.
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻ ԹՂ.
ԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ ԹՂ.
ԳՐԻՉ Դաւիթ Սարկաւազ.
ՍՏԱՑՈՂ. Մարիամ.
ԿԱԶՄՈՂ
ԺԱՄԱՆԱԿ 1642.
ՏԵՂԻ Յետունիկ գիւղաքաղաք.
ԾԱՂԿՈՂ
ԿՆԻԲ ԹՂ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ. 118ա.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ.

Զեռուգիրս սկիզբէն մինչեւ վերջը ժա-
մերու թեւեւ եւ ալ նման հարցերու կարգ
մը կը ներկայացնէ, որոնք մեծ մասամբ
յրեթէ բառացի Դր. Տաթեւացիէն քաղ-
ուած են, թէպէտ ժողովորդ, զիրքս ո՛չ
յլուխներու կը բաժնէ եւ ո՛չ ալ իր աղ-
բիւրները կը մատնանչէ առաջին մասին
մէջ:

Ա. ա. X¹. 1.

Վասն տէր եթէ գըրքունս իմ. «Ի աստ
լինի երեք հարցումն, նախ՝ վասն է՞ր Դ.
փոխին եւ ԿԶ (66) տուն: Ասեմք վասն
քառից, նախ զի ի հինն Դ ժամն ի գիշերի
էր...»: — 2բ. Ի տէր յերկնիցն հարց.
Վասն է՞ր նախամեծար առնէ զհրեշտակս
... ասելով — օրհնէ՞ք զտէր յերկնից
...»: — 4ա. Վասն է՞ր զփառք ի քարձու-
նըս առնթեր սաղմոսեմք... — 5ա. Վ.
է՞ր զողորմեան ցածուն, եւ զտէր յերկ-
նիցն բարձրածայնի: — 5բ. Վ. է՞ր զա-
ւետարանն յարութեան զկնի մեծացուցէի
րնթեւումք...: — 6ա. Վ. է՞ր առաջինքն
յմեծացուցէն ի կիրակի ասէին եւ այժմ
ամենայն աւուր: — Այսպիսի խնդիրնե-
րու մասին հեղինակը կը շարունակէ փո-
խարկական լրացատրութիւններ տալ,
մեկնելով ժամադրքին զանազան հատ-
ուածները: — 9բ. Կը խօսի Արեւազալի,
15ա. «Վ. խաղաղական ժամուն», 20բ.
Պատարապի եւայն. — 28բ. Երեկոյեան
ժամերու թեւեւ մասին: — 39բ. «Հց. զս.
Աստուածն ո՞վ է ասացեալ. Պ. Յովսէփ
սրբիմաթացին... եւ Սոկրատ պատմագիրն
ասէ, Լիւի մեծն ի զնաւորսն Աստուածազ-

գեացն... կարդեաց յեկեղեցիս Անտիո-
քայ յառաւատոյն եւ յերկոյն զս. Աս-
տուած խաչեցար ասել եւ Յոեան յոսկե-
քերանց կարդեաց յաւուր Գ. անգամ ս.
Աստուած ասել եւ ս. Կիւրեղ Աղէկսան-
դրոս հայրապետն ի ժողովն Եփեսոսի ա-
սաց զմիաձին ժամամուտն եւ զս. Աստ-
ուած խաչեցարն... նայեալ ի հայրք ժո-
ղովն Դիւնա հաստատեցին ի ս. Աստուածն
խաչեցար... (եւայն կը շարունակէ հե-
ղինակը, նոյն իմաստով, Կղիմ, Իդիոս,
Գրիգոր Աստուածաբան, Աթանաս, եկ.
հայրերէն վկայութիւններ առաջ բերել,
որոնք բնականաբար առանձին արժէք մը
չունին»): — 47բ. Վ. է՞ր ս. Աստուածն
րաց զլիսով Լըզեմք: — 49ա. Վ. շարա-
կանաց քէ ո՞վ է ասացեալ. (տ. թիւ 197.
Թ. ա) եւայն բառացի կերպով Տաթեւա-
ցիէն, ապա կը խօսուի ի միջի այլոց, տո-
ներու, պահոց, կերակրոց եւ սեղան օր-
ներոյ, Մատապի (որ Տաթեւացիի մատոյ
աղ ստուգարանութիւնը կը ստանայ) եւ
այլն:

Բ. ա. X². 87բ.

Հարցմունք իմաստասիրաց. «Եւ ի Մա-
տէասեան Աւետարանին մեկնիչնեմ (կ.
մեկնիչէն) եւ Գրիգորի Տաթեւացոյն
հարցմունքէն վ. յղութեան հարց, որ
Դարբիլէ հրեշտակ ասաց թէ որ ի նմա-
(նէ) ծնեալ է ի Հոգւոյն սրբոյ է, չասաց
թէ յղացեալ է կամ ծնանեաց է, զի հա-
սարակաց կանանց է յղութիւն հ...»: —
113ա. Վ. ս. ժողովոցն է. եւայն: — Այս
հատուածն ու անոր բովանդակած հար-

ցերևի ալ մեծ մասամբ «Մատթէոսի բաղ-
ուածոյ Մէկնութենէն» ժողովուած է,
իսկ վերջին մասերը Հարցմանց գիրքէն:
— Հմտ. մեր թիւ 197 եւ 198 ձեռագրերը:

Գ. ա. X¹. 117ր.

Պատմութիւն նիկարա. «Յաւուրս Ան-
նէքերիմայ արքային Ասորեստանի, եւ խի-
կարոս զպրտակտ էի նորա, 60 կին առի
եւ 60 ապարան շի(նեցի)» — միայն աս
երկուորը կայ յաջորդ թուղթի կտրուած
պայտուն պատճառաւ:

Գ. ա. X¹. 118a-124ր.

(Բ.) Վ. պաեռց. «Նախ գիտելի է զի
մարդն հոգի է եւ մարմին եւ որպէս ու-

տիքն մարմնոյն է... (124ր) եւ զջերմե-
ռանց տօնայասէրս հաւատով եւ յոսով
ի սէրն Քրիստոսի եւ նմա յայժմ եւ միշտ
եւ յ. ա. »:

ա. 1. 118ա.

Փառք... զրեցաւ... տառքս ի թվակա-
նութեանս հայոց ՌՂԱ (1642) ի զիղա-
քաղաքն Յետունուկն... հայցեցէք ի
Քրիստոսէ իաւիր սարկաւազս (կ. իս)
տէրն ողորմի: եւ արդ խնդրոյ եղև այս
զրգիս որ կոչի Հարցմանց գիրք հոգեւէր
... Մարիամին եւ ծնողացն... Աստուած
օրհնէ զՄարիամն որ ստացաւ սա հալ(ալ)
ընչիցն իսրեանց եւ զիրն յիշատակ իւր-
եանց հոգոյն, զոր տէր Աստուած բարով
վայել տացէ...:

200

Թիւ 200.

ԱՆՈՒՆ Մաշտոց

Նիւիթ Սովոր. ոգորկեալ բուղբ.

ԿԱԶՄ՝ կաշեկազմ, վրայի գարդերէն կապ-
տուած.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻՔ Սկիզբէն եւ վերջէն բուղ-
բք եւ ինկած. խմուաւքեմէ սեւ-
ցած եւ շատ բուղբք: Մնացեալ
բուղբքն ալ կամ պատուած եւն եւ
կամ ցեցակեր: 7 եւ 8-ի, 226ր-227ա.
մէջէն բուղբք եւ ինկած.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 15.3×10.8×5.

ԴՐՈՒԹԻՒՆ Միսսիւն. 10.3×7.2.

ԹՈՒՂԹԻՔ 233.

ՏՈՂԻՔ 20.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻՔ կարմիր մեխանով.

ԴԻՐ Բոլորցիր

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻՔ Կոպիտ գարդազիր, կամ
երկաքաղիր.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴԻՔ ԹՂ.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻՔ ԹՂ.

ԽՈՐԱՆԻՔ ԹՂ. 2ա. կոպիտ գծերով.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻՔ ԹՂ. Խրաքանչիւր մեծ
«կանոնի» սկիզբը կամ կիսախորան-
ներ.

ԴՐԻՉ Տէր Աստուածատուր.

ՍՏԱՑՈՂ. (Գրիչը).

ԿԱԶՄՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ 1669.

ՏԵՂԻ Քորաքեա (Կուտինա).

ԾԱՂԿՈՂ

ԿՆԻՔ ԹՂ. 29ա. Յիսուսի Քրիստոսի Ծո.

Տէր Աբրահամ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՔ ԹՂ. 186ր. 233ա.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻՔ

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆԻՔ ԹՂ.

ԹՂ. 1ա+բ.

Յանկ Նիւթոց. ա) Հրաժարիմք եւ դա-
ւանանք. 2ա-7ր. (Հրաժարիմք ի սատա-
նայէ... — Ստատովանիմք եւ հաւատաւք
ամենակատարեալ... — Մեղայ Ամենա-
սուրբ երրորդութեան... — Հայր ս.
զբեղ ունիմք):

բ) Կարգ Մկրտութեան. 7ր-25ա. Սկիզ-
բէն թերի. 4ր սկսի. «սորա յամենայն
ներկործութեանց...» (տ. տպ. կ. Պօլ-

սոյ, 1807. ՄԼԸ Մաշտոց, էջ 8). 8ա.
Տէր Աստուած մեծ եւ փառաւորեալ... »:
— տպ-ի «ի քեզ անկայ», էջ 9. 4ր պակ-
սի ձեռնարկի մէջ: — 11ա. «Արհնեալ եւ
տէր Աստուած... »: — 12ա. Այսպէս ասէ
Աստուծոյ Տէր... »: — 14ր. «Դու տէր
մեծաւ... » եւ «Տէր Աստուած ահաւոր... »:
— 18ր. «Որ յաւատարեցեր... », «Աստ-
ուած որ մեծդ... »: — Տպ.ի էջ 16. Հա-
րական — «Որ յառաջագոյն... » 4ր պակսի
ձեռնարկի մէջ: — 20ր. «Տէր Աստուած

Հայր...» «Աւրհնեայ եւ բարեխնամող...» (Այս 2 աղօթքներէն առաջինը կը պակսի տպագրութեան մէջ, տ. էջ 17. Հոն յիշուած տէր Աստուածը, տ. 26ա. 21բ.) : — 21բ. «Տէր Աստուած ամենակալ...» «Որ Երանեալդ եւ եւ միայն...» (վերջին աղօթքը կը պակսի տպ.ի մէջ. տ. էջ 17) : — 22ա. «Փառք քեզ...» «Յորժամ նկարեաց ըզքեզ...» (վերջին խաղաղականը կը պակսի տպ.ի մէջ. տ. էջ 18) : — 23բ. «Որք միկտեցան...» «Աստուած ամենակալ մարդասէր...» (վերջին խաղաղականն ալ կը պակսի տպ.ին մէջ. տ. էջ 18) — 24բ. «Տէր Աստուած մեր աղաչեմք...» (կը պակսի տպ.ին մէջ, մինչ Զեռագիրս չունի, տպ.ի չարականները, «Որ անտես...» եւ «յոյս ի յուսոյ...» որ էջ 18-19) :

Թղ. 25ա.

դ) Փառամաւորեա. «Տէր Աստուած մեր որ եկիր...» «Նոր (տպ. որ) նորոգութիւնդ եւ հնացելոց...» (վերջինս տպ.ի մէջ իբր խաղաղական կը յիշուի. տ. էջ 19. — Շարական «Մարմնացեալդ ի Կուսէն» կը պակսի ձեռագրի մէջ), — 26բ. «Տէր Աստուած մեր որ յաւուրս...» — 27բ. Տպ.ի մէջ կը պակսի. Ղուկասու Աւետարանէն «Եւ իբրեւ յցան (յ)աւուրք սրբութեան...» հատուածը (տ. էջ 20) :

— Ինչպէս այս երկու ծիսականտարութեանց համեմատութենէն կ'երեւայ ձեռագիրս տպագրէն մեծ տարբերութիւններ ունի: Ընդհանուր առմամբ ան աւելի շատ խրատներ եւ աւելի քիչ չարականներ ունի քան տպագիրը, որը Աղօթքներու կողմէն ալ ձեռագրէն ազատ է :

Թղ. 29ա.

դ) Պսակ. Կանոն Զեռնտուի առեկոյն. եւ հարսն եւ փեսան եւ քահանայն ծոմ կենայ եւ երթան ի տունն հարսին եւ առցէ ձեռքն հարսին եւ փեսին եւ տացէ միմեանց եւ ասասցէ այսպէս. եւ ասէ զաղաթս ի վերայ հարսին. «Սորհուրդ Երկուսուոր փեսային Գրիստոսի որ առ հարսնացեալ ս. եկեղեցի...» : — 40ա. «Տէր Աստուած յանուն քո կենդանի արարիչ...» (վերջին աղօթքն է) :

Թղ. 41ա.

է) Կանոն պսակ վերացնելու. Եւ աւուրն ութերորդի վերացուցանէ քահանայն ըզքեքն. Սղմ. Աթոռ քո Աստուած յաւի-

տանս. Բղիսս. քնթերց. Յերմէայ մարդ. «Այսպէս ասէ տէր...» : Ասոր ալ վերջին աղօթքն է (քնականաբար բացի սովորական «Հայր մեր»էն եւ «Պահպանիչ»էն) 45ա. «Տէր Աստուած որ զամենայն ինչ իմաստութեամբ արարեր...» :

Թղ. 45ա.

զ) Կանոն երկրորդ Ամուսնութեան. պսակի է. եւ կան եկեղեցին եւ դաւանին եւ խոստովանին եւ ասէ քահանայն փեսին եւ եւ այս անուն քահանայ եւ այժմ տամ այս կինս քեզ ի կնութիւն տէր եւ եւ ասէ տէր Էմ. Գ. կրկնէ եւ դարձեալ կին եւ ասէ հնացանդ Եւս Լույսն : — 49ա. Աս ալ կը վերջանայ խաղաղական Աղօթքովս «Տէր Աստուած մեր, որ զաղտեաց...» :

Թղ. 49բ.

է) Կանոն երկրորդ պսակ վերաց(ն)ելու. Սղմ. Կին քո որպէս այդի, Երանի. Պ. Առք. Կորնթ. Թղ. «Կանայք յամենայն եկեղեցիս յուռ լիցին...» : — 51բ. Ուս զաղական աղօթք. «Աւրհնեայ եւ ամենակալ Աստուած...» :

Թղ. 52ա.

ը) Կանոն հաղորդ տալու. Առնու օրհ. փրկական խորհուրդն եւ խաչ առաջի եւ բուրբառ եւ մոմեղէն եւ ասեն ամբողջն եւ այլն (ամբողջ երես մը խրատ) : Կը սկսի 52բ. աղօթքովս «Տէր Աստուած ամենակալ ամենապսակ...» : — Կը վերջանայ. 57ա. «Գոհանամք զքէն հայր...» աղօթքովս :

Թղ. 57բ.

թ) Կանոն տղաքաղի. յորժամ երկուսուսան կամ հնգեւտասան ամեայ լինի. եւ ասեն Սղմ. ողորմեա. ԻԴ. Առ քեզ տէր համարածի. Առ քեզ տէր կարգ. եւ այլն. չարական ի վերանայ յինչ... Աղօթք Ամենակալ Աստուած Հայր տեսնոն մերոյ... որով եւ կը սկսի : — 59բ. Ի վարդապետութեան Գրիգորի Լ. «Արդ զարմացեալ հարցանիցեն զօրք վերին դորացն... արարից զնա ի տան իմում», 65բ. զարմեայ նոյն աղբիւրէ. «Ամենեքեան որ տեսանիցեն զնոսա ճանաչեսցեն... ի նոյն կերպարանս նորոգիմք փառաց ի փառս» : — 70ա. վերջին խաղաղականն է. «Պարմեալ զոհանամք եւ փառաւորեմք զքեզ...» :

Թղ. 71ա.

ժ) Այգուցն կամ ամբիծ տղայաբաղի-
խակ ալյուցն երթան ի զերեւմանն եւ աս-
ենն ամբիծ հողոց. վ. հաւատս... շար-
Դկ. Յիսուս միածին եւայն. ընթ. Եսա-
յի. — 71բ. Ի վարդապետութենէն և Գրի-
գորի Լ. «Ամենեքան որ տեսանցին զար-
դարն... նորոյիմք փառաց ի փառս»։ —
74բ. Ողբ. վ. ննջեցելոց, ասայ. «Յերեկ
հող վերաբոյ անցա, հոտ առի դժբա-
րուցի... (76ա) զարիւր Բերդէւ անխել
բարբոյ է պաղ եւ խաւսդ է քամի... որ-
կոր ու չտէլ քեզ և ամենի»։ (Ընդամէնը
22 տուն)։ — 81ա. Վերջին խաղաղական
սյոթթրն է. «Յոյս մեր եւ ապաւնն Քրիս-
տոս որդի...»։

Թղ. 82ա.

ժա) Կանոն ամբիծ ասել. թէ կամիս
այսպէս արա եւ ասէ ամբիծք շարական ի
ձայնէն Սաղմ. Տէր լուր արթթից իմոց.
ընթ. Եսայ. «Ահաւսրիկ Տէր Աստ-
ուած...»։ — 84ա. Վերջին խաղաղականն
է. «Յայնմամ ծաղկեցեն արդար...»։

Թղ. 85ա.

ժբ) Կանոն եւթնարն եւ այլ մինչեւ ի
տարեկիցն, երթան ի հանդիսուն եւ ասեն
զամբիծքն ի ման, շարական — ի ձայնէն,
Սղմ. կց. երանելիք են... ընթ. յԱռա-
ւաց. «Արդարքն յաւիտեան կացցեն...»։
— Վերջին խաղաղական. «Գթած եւ մար-
դայէր Տէր Աստուած...»։

Թղ. 87բ.

ժգ) Կանոն զամենայն վաղճանեալս յո-
ղարկել առ Քրիստոս, և ասեն կանոն զեր-
կինք պատմեն եւ կանոնալոյւս, զատէ տէր
զայնոսիկ. Աւրհնութիւն։ Ի վերանալ ի-
նէն... ա. աղօթք. «Աստուած անսկիզբն
անեղ անիմանալի...»։ — 101բ. Վերջին
խաղաղականն է. «Տէր մեր եւ վրկիչ Յի-
սուս Քրիստոս...»։

Թղ. 103բ.

ժդ) Կանոն այգուց. երթան ի զերեղ-
ման եւ ասեն ամբիծ. Հողոց. փսան հանդ.
Քրիստոս որդի... շարական Դկ. — Յի-
սուս միածին... ընթերց. ի Թեսաղ. Թղ.
«Այլ մէք պարտիմք դոճանալ...»։ — Վ.
խաղաղական. 107ա-110ա. «Աւրհնեալ եւ
տէր Աստուած որ նեղեղոց եւ անդորրու-
թիւն...»։

Թղ. 110ա.

ժԼ) Սգաւորաց ամբիծ, կանոն յորժամ
զան ի տունս սգաւորաց եւ ասէ սաղմ.
այս ամենայն եկն ի վերայ մեր, փոխ.
ԽԳ. Աստուած ականջովք. Եւ ոչ երթան
ի տուն... ա. ընթերց. յեսայեայ մարդ.
«Ախիթարեցէք մխիթարեցէք զժողո-
վուրդ...»։ — 112ա. Վ. խաղաղ. «Փառք
քեզ թապաւոր յաւիտեանական...»։

Թղ. 112բ.

ժդ) Կանոն Ամբիծ ասելոյ եւ ասէ շա-
րական — ի ձայնէն, Սղմ. Տէր ո՞վ կաց-
ցէ. ընթ. յերեմիայ մ. «Այսպէս ասէ տէր
քաջալերեցարուք...»։ — 116բ. Խաղ.
«Աղաչեմք քեզ ողորմած...»։

Թղ. 117ա.

ժԶ) Կանոն եւթնանն. երթան ի զերեղ-
մանն եւ ասեն զամբիծք... շարական — ի
ձայնէն, ասէ սղմ. կից. Կցեալ ոսկր իմ
... ընթ. յեսայեայ մ. «Այսպէս ասէ տէր
զամենայն ժողովիւ...»։ Վ. խաղաղ. 119բ
Օրհնեալ եւ տէր Աստուած...»։

Գանձ քաղման ննջեցելոց. Առաքել
վարդապետին ասացեալ

Թղ. 120բ.

ա) «Այսաւր Էհսա հրաման Արարչին /
մահու հրաւեր մարմնոյ հոգեղէն...
(122բ) ի հարսանանքն (կ. հարսնարանն)
հրճուարանաց / ուրախանալ ընդ հոգե-
ղինաց»։

— Տունըւ սկզբնատուրը կը կաղ-
մեն անուն. «Առաքել»։

բ) Ողբ մեռելի Նախաշէ ասացեալ.
«Արարչն արարածոց մեզ բարկացաւ /
քաղցր բնութիւնն աստուածային մեզ
զառնացաւ / ... (125ա) Ես Նախաշ Է-
պիսկոբոս ծառայ կուսին աշաւ տեսայ
զդատն կսկիծ ողորմալիս... եւ քեզ ա-
մենքս երկրպաղեմք»։ 18 տուն։

Թղ. 125բ.

գ) Ողբ վ. ննջեցելոց. «Ով քահանայք
եւ վարդապետք աստուածաբուն / եւ ժո-
ղովուրդք հաւատացեալք ամենեքեան / ...
(127բ) զի տէրն քաղցր է եւ պատուակ
(այսպէս) ողորմութեան»։ Ամենայն հա-
ւանականութեամբ զարմեալ Նախաշէն. 14
տուն։

Թղ. 127բ.

Ժ) Գանձ համօրէն ցնցեցելոց. *ասայ եւ զիս յիշեայ. «Մինդ ի յէջն, Բանդ որ ի շօրէ / յորժամ ծաղիս փառաւք ի յերկնէ / ... (131բ) Յառուր կիրակին դուք զիս յիշիցէք / Ե ի յաղաթից զիս մի մոռանէք»։ — Տուներու սկզբնատառերը կը կազմեն «Մանկելս»։*

Թղ. 131բ.

Ողբ ցնցեցելոց. *«Եկայք այսաւր եղբայրք ամեն / յԱրրահամեան շառաիղէն / Հրաման եհաս ինձ արարչէն / ... (132բ) դմեր աղաչանս մատոյ առ Հայր / եւ բարեխաւս յեր անդադար»։ Սկզբնատառերը կը կազմեն «Երգ Արիստակեի»։*

— 133ա–152բ. Հանգստեան եւ Բժշկութեան Աւետարանները։

Թղ. 152բ.

Ժբ) Կանոն հոգեհանգիստ աղ արիւնեւոյ կամ պատարագ մեռելոյ եւ ասէ սղմ.ի Թիւ ԼԼ. Երանի ում. Եւ փառք տուր, Եւ եւս խաղ. Աւրհն. սղմ. ԼԶ... շարական ԳԶ. Որ երկայ... ա. աղօթք. «Անկեալ Լմք առաջի քո...»։ — 157բ. Վ. խաղ. «Աւրհնեալ եւ Տէր Աստուած ամենակալ...»։

Թղ. 158բ.

Ժթ) Կանոն աղ օրհնելոյ. սղմ. Աստուած ողորմ. աղ. «Աւրհնեալ ես... որ արարեր...»։

Թղ. 159ա.

Ի) Կանոն արիւնեւոյիւն հատի պատարագի սեղանոյ, յորժամ սեղան զնեն մատաղի. փոխ. աւրհնեցէք զտէր ամենայն. շարական. ԲԿ. որ անէից ստեղծե. զկնի որպէս իւղ անուշ խունկ ընդունելի ... սաղմ. Արդարքն որպէս զարմ... ա. աղօթք. «զոհանամք եւ փառաւորեմք զքեզ ըրարերար...»։ — 160բ. Վ. խաղ. «Աստուած Արրահամու, Սահակալ...»։

Թղ. 162ա.

Իա) Կանոն տեառնակամի աղ արիւնեւոյ. ամեն զնուիրեալն ի դուռն Եկեղեցոյն. առաջ. ս. խաչին եւ զնեն կարմիր բուրդ եւ բամպակ մի ակամա ալ կամաւ եւ ասեն սղմ. Երանի ում ... ա. աղօթք. «Աւրհնեալ եւ տէր ամենակալ ողորմու-

թեամրդ...»։ Վ. աղօթքն. 166բ–168բ. «Ամենակալ Աստուած փառաւորեալ ի վերնոց...»։

Թղ. 169ա.

Իբ) Կ. տեառնակամի սեղան արիւնեւոյ. եւ Երթան ի սեղան խնկաւք եւ մոմեղինաւք եւ քարոզէ եւ եւս խաղաղութեան... շար. ապաշխ. ԲԿ. Յոյս իմ ես դու... աղօթք. «Աւրհնեալ եւ տէր Աստուած... Հայր տեառն մերոյ ... որ առիթ սիրոյ...»։

Թղ. 170ա.

Իգ) Կ. խունկ արիւնեւոյ, ի վեր ունել ամանով. սղմ. յիշեալ... աղօթք. «Ամենակալ տէր որ ընկալար զխունկ...»։

Թղ. 171ա.

Իդ) Կ. հանդերձեղէն սպաս արիւնեւոյ, բեր առաջի բմին եւ տարածեալ սարկաւաղն ի վերայ բազկացն ունելով եւ ասեն սղմ. ԺԷ. սիրեցից... աղօթք. «Աստուած ըրարեալ...»։

Թղ. 171բ.

Իե) Կ. սկի եւ մագգմանոյ արիւնեւոյ. լուանան ջրով եւ ապալ գինով եւ մաքրովեն ս. կտառով... աղօթք. «Աւրհնեալ ես... որ ետուր զնիւթս...»։

Թղ. 172ա.

Իզ) Կ. նորակերտ գիրք արիւնեւոյ. տանին եկեղեցին եւ հանեն ի բմն սարկաւաղն ունելով ի վերայ բազկացն... աղօթք. «Աւրհնեալ ես... որ ետուր զպատուիրանս...»։

Թղ. 173ա.

Իկ) Կ. ի վերայ երդմնահարաց. կարդայ ի վերայ գլուխն. «Աստուած որ ըզմարդոյն բնութիւն...»։

Թղ. 173բ.

Իլ) Կ. պիղծ պան. կերեալ է... աղօթք. «Տէր Աստուած մեր որ բնակեալդ ես...»։ Թղ. 174ա.

Իթ) Վ. երաշտի (աղօթք) «Տէր Աստուած որ յաղաղս առ քեզ նախանձուն...»։

Թղ. 174բ.

լ) Կանոն խաչալուայ առնելու, սղմ. Դ. ի կարգալ, ընթ. Բ. թաղ. «Եւ ասէ արք քաղաքին ցեղիսէէ...»: Վ. աղ. «Տէր Աստուած արարիչ...»:

Թղ. 177բ.

լա) Կ. աւագան արիւնելու, հաստատեն զաւաղան... և լուան ջրով ներքոյ և արտաքոյ և ապա խառնեն ի կոք մի ջուր և գինի, պատրաստ ունելով զս. իւղն աւծութեան և կայցէ եպիսկոպոսն հանդերձ քահանայիւք... քարոզ. «Միայրան խընդրեցուք...»: ա. աղ. «Տէր Աստուած մեծ...»: — 182ա. Վ. աղ. «Աստուած բարձրեալ...»:

Թղ. 182բ.

լբ) Կ. զպղծեալ ի ջրհորն արիւնելու... և զնան ի ջրհորն ս. խաչի եւ ս. իւղովն և ասեն սաղմ. Ձայն տեառն... ներսիսի Տաքսոնացուցն. Որք, եպիսկոպոսին (Կ. Արքեպիսկոպոսին) ասացեալ է. ընթ. Դ. թաղ. «Եւ ասեն արք քաղաքին...»: Վերջ խաղ. աղ. «Տէր Աստուած մեր Յիսուս...»:

Թղ. 187ա.

լգ) Կ. եղբայրացեցութիւն առնելու. երթան Եկեղեցին և զնեն զս. խաչն և և ս. աւետարանն, վառեն Բ. մոմ և խուսկ արկանեն և եղբայրքն զնեն զաջ մեռնս ի վերայ ս. Աւետարանին և ասեն ԴՁ. չար. կենդանարար. ընթ. ի կաթղ. — Վերջ. խաղ. 189ա. «Տէր Աստուած ամենակալ...»:

Թղ. 190ա.

լդ) Կ. պղծեալ տաճար (սրբեւոյ) ... սղմ. բարձր առնեմ. իթ. դարձոյց սուգ իմ, ընթ. յնսայեալ մ. «Այսպէս ասէ բարձրեալ որ...»: — 192ա. աղթք. «Բաբերանեմք զամենորհնեալ անուն քո...»:

Թղ. 192բ.

լե) Կ. եւր դուռն եկեղեցոյ արիւնելու. սղմ. ճծէ. խոստովան եղերուք. ա. աղ. «Տէր Աստուած յարարիչ և նորոգող քո արարածոց...»:

Թղ. 193բ.

լզ) Կ. գարմտիս ցորեմոյ, գսերմն եւ զհնծան արիւնելու է. երթան ի տեղին և

ասի սղմ. Քեզ վայելէ արհնութիւն և ի հնծան ասեն սղմ. նշանեցաւ, փոխ ի կարգալ իմում. ընթ. «Պատուեալ զտէր ի քոյոց արդարութեան արմտեաց...»:

Թղ. 196բ.

լէ) Կ. նկարեալ եկեղեցի արիւնելոյ. զերեկորեա հսկում առնեն և զերբորդ ժամն մտանեն յեկեղեցին և ասեն ամբիժն և Ելանեն ի բմն և ասեն զտէր երկնիցն ի բոյն և Ելանեն ի բմն... և զղեցուցանեն զեպիսկոպոսն... Ա. աղթք. «Տէր Աստուած ամենակալ Հայր տեառն մերոյ...»: Ուաղ. աղ. 198ա. «Սուրբ ևս տէր և ի սուրբս րնակեալ...»:

Թղ. 198բ.

լը) Կ. խրատ զգուշութեամբ... «Գիտասլիք որդիեակք որ հանդերձեալ էք կապիլ... (202բ) Պսակ լինել առն իւրոյ անարատութեամբ և Աստուածպաշտութեամբ»:

Թղ. 203ա.

լթ) Կ. խաչ արիւնելու. րերեն Եկեղեցին լուանան ջրով, սղմ. Կ. լուր Աստուած աղաթից... ընթ. յԱռակաց. «Երանեալ է այր որ եղիտ զիմաստութիւն...»: — 222ա. Վերջին խաղաղականք. «Տէր Աստուած արարիչ ամենայն արարածոց...»:

Թղ. 224ա.

խ. ա) Ողբ մեռելի ասացեալ Գրիգոր վարդապետէ. «Գոչեմ առ ձեզ ողբերգական / ձայնի մաղթեմ յոյժ լալական / իմ սիրելիք ընդերայ եղբարք / որ զիս եղիք ի զերեզման / ... (226բ) Որոց լիցի ողորմութիւն, մասն (վերջն թերի թուղթեր ինկած լլալուս պատճառաւ)». տունը սկրդնատառերը կը կազմեն «Գէորգ վարդապետի բան ի բերան(ս) յ մեռելոյ»:

Թղ. 227ա.

բ) Սկիզբն թերի. «Ինչ չա՜հ է քեզ խնդալ ի յայսմ աշխարհիս / Երբ ետոյ ի հոյ մտանիս... (229ա) մի՛ մատներ մի՛ մատներ զհոյիդ տանջանաց» Այրբնական կարգով զրուած տող մը (Ա-Բ. ձեռագիրս պահած է Ի-Բ+մ) :

Թղ. 229ա.

գ) Ողբ մեռելի, լաւ պիտանի. «Հուարուք զբարբառ բերանոյս / ո՛վ եղբայրք

սիրելիք իմ հոգոյս / ... (231ա) փառքս տամք ս. Հոգւոյն ճշմարտի, / որ տայ շնորհս մտաց տկարի...»։ — Ընդամէնը 16 քառատող տուն։

Թղ. 231ա.

ձ) Տաղ պսակի փեսին եւ հարսին. «Ամենազար Տէր Թաղաւոր Թաղաւորաց / Թաղաւորիս մէր զվեցոյ հանդերձ փառաց... (232բ) փառքս տացուք Հաւրն յուսոյ / եւ Քրիստոսի Հոգոյն սրբոյ...»։ — Զեռարկիրս կը տարրերի ինչպէս տը-

պաղրէն նոյնպէս նաեւ միւս ձեռագիրներէն զանազան մասերուն մէջ։

Ա. 1. 232բ.

Փառք... Արդ զրեցաւ տառս այս որ կոչի Մաշտոց... ձեռամբ սուտանուն եւ անարժան Տ. Աստուածատուրիս ի քաղաքն Քոթանեա ի դուռն ս. Աստուածածնի եւ ի ս. Սարգսի եւ ի ս. Թորոսին, ի Թըլիին ՌձԺԸ (= 1669) ի Փետրվար ամսուն ի աւրն շարաթ... անմեղայդիւ լերուք զիրիս անշարքին կամ սղալանացն...:

201

Թիի 201.

ԱնՈՒՆ Մաշտոց.

ՆԻԻԹ Ողորկեալ սով. քուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ պատուտուած քանդակները եղծուած են։

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Աղտուտուած, կարկտուած, սկիզբէն եւ վերջէն քերի։

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 15×10,7×4,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 10×6,3.

ԹՈՒՂԹՔ 191.

ՏՈՂՔ 16.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մելանով.

ԳԻՐ Բոլորգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Կարմրագոյն երկաթագիր, քոչնագիր.

ԽՈՐԱՆ 1ա. Կապոյտ եւ կարմիր գոյններով.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻՔ Հագուադէպ. սով. ձուածեւեր, քոչնագրադեր.

ԳՐԻՉ Եւայլն չկայ.

ԺԱՄԱՆԱԿ (Ժէ-դ դար).

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ա) Թղ. 1ա–25ա. Կանոն Մկրտութեան. Կր սկսի Աղօթքովս. «Տէր Աստուած մեր, Աստուած րարերար...» եւ կը վերջանայ «Որ անտես եւ անքնին» շարականով։

բ) Թղ. 25ա–26բ. «Եւ ութաւր եկեղեցին բերցին սպիտակ զոքստիւ եւ վառեալ մոմեղինսր... աղ. «Որք մկրտեցան...»։

դ) 26բ–29բ. Եւ ետ քառասուն աւուր բերցին եկեղեցին. (շար.) «Մարմնացեալդ ի Կուսէն...»։

դ) 29բ–48բ. Կանոն հարսանեաց պսակ արիւնելոյ (+ Կանոն պսակ դնելոյ հարսանեաց, 32ա–էն սկսեալ), տանի քահայնայնայն զփեսայն եւ զհարսն եկեղեցին... «Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս առեալ զձեռն յեւայի...»։ — 47բ. Վ. աղօթքն է. «Աւրհնեալ եւ տէր Աստուած մեր...»։

է) 48բ–54բ. Կանոնով հաղորդ տալոյ... ա. աղօթք. «Յամենագութ ամենախնամ ծաղծկազիտող...»։ 54ա. Վ. աղ. «Գոհանամք զքէն...»։

զ) 55ա–79ա. Կ. Աշխարհաբաղ առնելոյ (կամ կանոնով զամենայն վախճանեալս առ Քրիստոս յաղարկել). Ասեն հոգիդ

ս. Աստուած ճշմարիտ, ողորմեալ, յամենայն ժամու, Եւ եւս խաղաղ. եւայլն։

է) 79ա–88ա. Կ. Այգուցն. իսկ ի միւսում աւրն յգոցն (յալգուցն) ժողովեալ դան ի գերեզմանն եւ ասեն զամբիծսն եւ շար. ի գերեզման...:

ը) 88ա–93ա. Կ. է աւուրն... եւ ասեն սաղմ. եղիցին ականջք. փոխ. ի խորոց. (բնթ.) յԵսայեա մ. «Նաեցարուք եւ տեսէք...»։ Վ. աղ. 91ա. «Աւրհնեալ եւ միւսածին...»։

թ) Թղ. 93բ–112բ. Կանոնով. յորժամ տղայ վաղեմնի տանին ի դուռն եկեղեցւոյն եւ ասեն սղմ. Դ. դուրդայ. Առ քեզ տէր. (Հմտ. Թիւ 200. Թ.) ... շար. Որք զանձինս իւրեանց. աղ. «Հայր երկնաւոր քաղցր եւ երկայնամիտ...»։ Վ. Աղ. 111ա «Աւրհնեալ եւ տէր Աստուած...»։

ժ) Թղ. 113ա–117բ. Իսկ երկրորդումն աւուրն դան ի գերեզմանն եւ ասեն շար. Երանելի սուրբ։ — Վ. աղ. 116բ. «Արդ եւ ձեզ պարտ է...»։

ժա) 118ա–125բ. Կ. Խոգեհանգիստ առնել. ասեն սղմ. Երանի որում... շար. Որ

388

1ր. ցանկ: — Սկիզբին թերի. — 2ա. կր սկսի «Ապա առուն Մկրտութիւն սաղմ. Առ քեզ տէր Համբարձի...»:

ա) 2ա-27ա. Կանոն Մկրտութեան:

բ) 27ա+բ. Կ. ութօրէից:

դ) 27բ-31ա. Կ. քառասնօրէից:

դ) 31բ-39բ. Կ. հազորդ տալոյ:

ե) 39բ-47ա. Կ. պսակի:

դ) 47ա-49բ. Կ. երկրորդ ամուսնութեան:

է) 49բ-69ա. Կ. Տղայաթաղի:

բ) 69բ-73բ. Կ. քառասնօրէից:

թ) 73բ-100բ. Կ. Համաւրէն ամենայն նշնեցելոց (աշխարհաթաղ առնելոյ):

100բ-103ա. Վ. մխիթարելոյ զսգաւորսն, և 103բ-111ա. աշխարհաթաղի այցուցն:

ժ) 111ա-117բ. Կ. հոգևհանդիստ առնելոյ. ժա) 117բ. Կ. աղ աւրհնելոյ. ժբ) 118ա. Կ. Եօթնօրէից նշնեցելոց: ժգ) Դանձերը կր ընեն 123ա-139բ և Են Հեռեւեալները 1) թիւ 200 ժէ, ա, + (2) e, + (3) b, + (4) չ:

5) — 130բ-133ա. Նորին (Նախաչի) տաղ մեքեցելոց. «Երեկ հոգ վերօքը անցայ, / հոռառի գրիմս կափուցի, / քայլ մ'երկու յառաջ պնացի, / նեղ ու խոր դնտան մի տեսի / ... (133ա) զփառս աշխարհիս սիրես, որ կորուստ է քեզ ամենի», ընդամէնը 22 տուն:

6) Տես թիւ 200, ժէ, c., 7) Տես թիւ 201. p. b.:

8) 138ա-139բ. Ողբ մանկանց ասացեալ. «Հայիմ պրամ ծնուդ տղայիս / եւ եղուկ ասեմ ի յանձինս / ... // իմ արեգակրն խաւարեցաւ / եւ աչկուս լոյսն մթացաւ ... (139բ) և հանդոյ լուսեղէն խորանս, աղաչեմք»:

ժդ) Մաշտոցիս մէջ զործածուող սաղմոսները կր դրուին 140ա-151բ. (սկիզբէն ինկած 12 թուղթերն ալ չի հաշուելով). — Եւ սպա 187բ-211ա. մինչդեռ շարաւկանները 151բ-188ա:

— 211ա. Հետաքրքրական է հետեւեալ ծանօթութիւնը սաղմոսներու ներքեւ. «Ո՛վ եղբարք այս Մաշտոցիս աւրինակն այսպէս գրած էր թէ որ երկայնամիտը ես ասէ, ասացեր հրամանքն ձեր է, ուրիշ Մաշտոց պրամ է թէ, ես ասացի ասէ. Դ.Կ. երկուքն ալ գրած է, որ կ'ուզես զայն ասէ»: Ապա «Որ երկայնամիտ»ի տակ կ'ըսէ. «Ո՛վ եղբարք այս ձայն շարական շատ կայ ի Մաշտոցին»: — 212ա. «Դարձ անձն իմ...», 213բ. «Նախ քահանայն առեալ հող տեառնապրէ (զգերեղմանն)...»:

ա. 1. 214ա.

«Յիշատակ է ս. Մաշտոցս Սառային հոգոյն եւ իւր կողակիցին Կատային և ուրդոցն Յարութեմին, Միքայէլին, Մարքային, Խարուն փաշուկան Մանուշակին, Յովանէսին, Եղիային, Վարդէծօցին... որ զայս ծախէ Յուդայի մասն առնէ... գրեցաւ ՌՂԸ, Նոյեմբերի 18 օրն Հինգշաբթի»:

215ա-217բ. «Մեղայ ամենասուրբ Երորդունթեան...» թերի վերջէն:

— Ինչ որ ըսինք տպագրերու եւ ձեռագրերու իրարմէ ունեցած մեծ եւ փոքր տարբերութեան մասին թիւ 200ի եւ 201ի մէջ, նոյնը պիտի կրկնեմք հոս: Ձեռագրիս մէջ զործածուած բոլոր սաղմոսներն ու շարականները զրեթէ ամբողջովին արտագրուած են:

203

Թիւ 203.

Անոն Մաշտոց.

Նիիթ Ողորկած հաստ քուղբ.

ԿԱԶՄ Պատուուած եւ զարդերէն կապտըւած կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ ԳԷՂ. սկիզբէն, միջէն, վերջէն բերի, քուղբերը կազմէն դուրս են եկած. աղտոտ եւ տեղ տեղ խոնաւութեան ազդուած.

ԴԵՄԵՌԻԹԻԻՆ 21,5×17×6.

ԳՐՈՒԹԻՆ Միսսիւն 13,6×10.

ԹՈՒՂԹ 195.

ՏՈՂԹ 21.

ՎԵՐՆԱԳԻԹԻ Կարմիր մելամուղ մտորգիր.

ԳԻՐ Նոտրգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ Թույնազարդք, զարդագիրք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱՅԱՐԴԻ Բոլորածեւեր, քոչնազարդեր եւայլն. ձուածեւեր, կարմիր կանաչ եւ սեւ գոյներով.

ԿԻՍԱԽՈՐԴՆԻ ԹՂ.

ԳՐԻԶ (Երեմիա).

ՍՏԱՑՈՂ Մահտեսի համարէ.

ԺԱՄԱՆԱԿ (Ժէ-դ դար).

ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆԻ 192բ-193ա.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆԻ ԹՂ.

Հմտ. և տ. թիւ 200, 201, 203.

ա) 1ա-5բ. կ. մկրտութեան (սկիզբէն թերի. ութօրէնք. 4ա. քառասորէք. 5ա).

բ) 7բ-12բ. կ. պսակ արհմելոյ. (10-11ի մէջէն թուղթեր են ընկած).

գ) 12բ-14ա. կ. Բ-դ պսակի.

դ) 14ա-17ա. կ. պսակի քաղ վերաց-նելոյ.

ե) 17բ-23ա. կ. հաղորդ տալոյ.

զ) 23ա-37ա. կ. տղայաքաղ առնել(ոյ).

ա) 37ա-40ա. Տղայի այդուց.

բ) 40ա-41բ. կ. եւթն աւուրն. Նա-խաշի ողբը (41բ-43ա) տ. թիւ 200, 4է. Ե.

է) 43բ-59բ. կ. Աշխարհաքաղի.

ա) 59բ-64ա. Մեծ այդուց (կանոն կամ ամբօժք):

— 61ա. Աղօթք Բարսղի հայրապետին. «Գոհանամք զբէն Հայր տեառն մերոյ Յիսուսի Բրիստոսի, որ այց ելեր և արդարութեամբ քո փրկեցեր զմեզ ի մեքենայից սատանայի... (62բ) փառաւորել ըզ-Հայր և և զՈրդի և և զս. Հոգիք ա.»:

— Ասոր խաղաղ. է «Աբհնեալ և տէր Աստուած մեր, որ նկղելոց և անդորրութիւն և ընդունող հոգոց հանդուցելոց...»:

բ) կ. եօթնաւոր. 64բ-67ա.

բ) 67ա-74ա. կ. եօթեանգիստ առնել մեկելոց. թ) 74ա. կ. աղ օրհնելոյ.

ժ) 75ա. կ. տեառնական օրհնելոյ. ժա) 79բ-81բ. կ. հատի պատարագի.

ժբ) 81բ. կ. գառն օրհնելոյ. ժգ) 82ա. կ. նորակերտ գիրք օրհնելոյ.

ժդ) 82բ. կ. հանդերձ սպասու օրհնելոյ. ժե) 83ա. կ. սկիի եւ մաղգման օրհնելոյ.

ժզ) 83բ. կ. խաղաղ օրհնելոյ. տունի ս. Աստուածածնին յետ պատարագին վերջի աղաւթիցն, առնու քահանան խաչ և ասեն, փառք ս. խաչին, Սղմ. Ետուր երկիւղածաց... Գարող. Լուիքէ տէր. աղ. «Ամենակարաւղ Հայր որ ետուր մեզ...»

ժէ) Կ. ի վերայ ջրհորաց. 84բ. ժբ) 85բ. կ. խաչալուայ առնելոյ.

ժթ) 87բ. կ. սերմն շեղք և հնձան աւրհնել. ի) 88բ. վ. երաշտի.

իա) 89ա. կ. խիստ ամպոյ եւ կարկտի. իբ) 90ա. Աղօթք պիղծ ինչ կերպաց եւ երգմանաբաց.

իգ) 90բ. կ. եղբայրակցութեան. իդ) 92բ. կարգաւորութիւն երկուշաբթի պահի մտին քառասնարդացն չորեքշաբթի աւր ապաշխարանք զնէ քահանայն ժողովրդ-դեանն մինչև յետ պահոցն: Ժողովին ի դուռն եկեղեցւոյ... աղ. Ուխտս դիք. Յայտնի է. ընթ. բստ. Մատթ.

իե) 96բ. կ. ապաշխարող առնելոյ. տա-նէ քահանայն ղխոստովանողն ի դասն եկեղեցւոյն և կացուցանէ քահանայն ըզ-

խոստովանողն ի դուռն եկեղեցւոյն և կացուցանէ քահանայն հանդէպ զրան ընդ աջմէ իւրմէ և ասեն սաղմ. ի թիւ ՈԱ. որպէս փափաքէ... — 102բ. վ. աղ. «Արդ պարտ է ապաշխարողին...»:

իզ) 103ա. կ. ապաշխարող արձակելոյ. Մեծի հինգշաբթին յերրորդ ժամուսն ժողովն քահանայքն զապաշխարողս ի դուռն եկեղեցւոյն և ասեն սղմ. Առ քեզ տէր...:

իէ) 111բ. կ. քարոզ պատուիրանին, զոր զեկուցանէ քահանայն ժողովրդեանն նախ քան զպատարագն, առեալ զաւետարանն ի զիրկն, և կարկառեալս զձեռս, ի վերայ բեմին. «Լուարուք ինձ որդեակք իմ սիրելիք և և զերկիւղ տեառն ուսուցանեմ ձեզ... (115բ) զաւուրտն ձեր զուք զիտացէք և կրօնայրք»:

իը) 115բ. կ. ոտնալուային. Երեկոյն դան ժողովին ի ս. մատարանն և այս կանոն կատարի, բստ որում ասաց Յիսուս թէ որինակ մի ետու ձեզ, զոր արարեալ է ս. եփրեմի խորին Ասորոյ եւ քարգմանաց ս. հայրապետն մեր Գրիգորիոս վկայասէրն, զնեն զս. աւետարանն և զս. նշանն ի ձեռն արժանաւոր քահանայից հանդերձ լուացեալ մոմեղինաւք և խնկաւք բուր-վառաց. և ասեն սղմ. Ողորմեա. ցաւդեա յիս. շար. Այսաւր կանդնեցաւ... ա. աղ. «Փառաւորեմք զքեզ...»:

+ ա) Գանձ ոտնալուային. «Այս խորհուրդ յցաւ...» 7 տուն. 125ա-126բ.

իթ) 127ա. կ. ջուր արհմելոյ յաւուր աստուածայալստութեան. սղ. իր. 2ալս տեառն. ընթ. Դ. թաղ. Եսայ. Եղեկ. և այլն: ա) — 129բ. Արհմութիւն զորոյ ասացեալ է տեառն Բարսղի արեւպիսկապոսի Կեսարացոյ. «Աբհնեալ և տէր Աստուած ամենակալ յամենայնի հզար և սքանչելագործ...», ասոր խաղաղ. է. 135ա. «Աստուած կենդանի որ էնդ և և սղ և և էդ, Աստուած...»:

լ) 135բ. կ. խաչ արհմելոյ, 145բ. վ. աղօթք. «Տէր Աստուած զօրութեանց...»:

լա) 147ա-173բ. Սաղմոսներ. լբ) 174ա-178բ. շարականներ.

լգ) 179ա-192բ. 8 ձայներու համաձայն զաստուորած, շարական. սղմ. Աւետարան հանդիստեան եւայլն:

— Հմտ. թիւ 200, 201, 202. ձեռագրեր-բր, և անոնց մասին բառնները:

ա. 1. 192բ.

Ողորմի Աստուած ստացողի զրոցս մահ-տեսի խուժրէ և իւր ծնողացն Մուրատին... Զօհարին, պապոյն Մարգարին, և մա-

մոյն նախնավարին, հաւրենկարաւն Վա-
լասին, և ևսալային և ևս Երեւոյն Թա-
րիմանին, Լաքիֆին, Մարտիրոսին, և
բիւր Թուրքուն... ևսուր՝ զրի ի հաս-
կալու ժամուն յիշատակ ի ձեռն տէր Ա-
րիստակիսին... այս Մաշթոյ իմ հալալ
քնչիցն եմ առեր և յիշատակ իմ զրեր...
(տարբեր զիրով):

բ. 1. 193ա.

Արդ... Եկեալ ի դաւառս Նիկոմիդացոյ,
ի սահմանս Արմաշ կոչեցեալ վանիցն և
Աստուածածնի ի զիւզս որ Ղըշաշ յոր-
ջորջի չիւ ևս էին շինեալ յարկս աղօթից
և ժամատունս, իսկ յետին ժամանակիս...
որ էր թվականն ՌՃԹ (=1660) ի հայ-
րապետութեան Տ. Յակոբայ որ ի Ս. Էջ-
միածին, և յառաջնորդութեան ս. Երու-
սաղէմի Տ. Աստուածատուրոյ վարդապետի,
և ի պատրիարքութեան Տ. Մարտիրոսի
նորին աշակերտի, յորում ամի եղեւ հր-
կիզուիլն մեծ ի Ստամբուլ, առ ի յեղէ
ծովուն Պոնտոսի ի հիւսիսոյ կուսէ, ո-
րոյ անուն տեղւոյն այստեղագիր յոր-

ջորջի և հասեալ... յարեւելից և յարեւ-
մտից... աւերս առնէր անպատմելի պատ-
ժիւ, մինչ զի զաւուրն կատարածի ունէր
զօրինակ... (194ա) և յորժամ շինեցին
ղեկեղեցին զրնակարան փառացն Աստու-
ծոյ յանուն ս. Գէորգեայ միարանու-
թեամբ հանդերձ և Իւրաքանչիւր կտրի
օժիտս պարգեւեցին եկեղեցւոյն՝ յորոց և
մինն ի նոցանէ հասկալցի դումրին փա-
փաքեցաւ և էառ զմեծ և զհարուստ Մաշ-
թոցս, որպէս և լի տեսանէք ամենայն
զարդիւք զրեալ ի սմա անթերի զոր ինչ
պիտոյն է քրիստոնէութեան հաւատոյ մե-
րում և եղ յիշատակ աստ ի պատիւ նոր-
ինծայ եկեղեցոյս և Իւր ննջեցեալոցն, ծը-
նօցացն Մուրադիմ (ևսայն տ. վ. 1)...
(195ա) և ևս շնչինս ամենայնի և տրուպ
Երեմիաս հանդերձ հարապատաւ իմով
Մարտիրոս Երիցա ՌՃԺ (1661) յաւուր
... Եկաք ի նաւակատիս եկեղեցոյ և ի
պատճառս ուխտի ս. վանիցն Տիւրամօրն
Աստուածածնի և զԹերին լցաք, որպէս
ի կոնդական րադայայտեցաք և զայս եւս
րեւաք յիստամպոլու և եկեղեցոյս շնոր-
հաւոր տեսաք...:

204

Թիի 204.

ԱՆՈՒՆ Մաշտոց - Գանձարան.

ՆիիԹ Ողորկեալ քուղք.

ԿԱՁՄ չունի.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Կազմագործ սկիզբէն, վեր-
ջէն և միջէն քուղքեր են ինկած,
պատուտուած, ծակշտած, աղտոտ և
մաշուած. խոնավութեան խիստ վը-
նասուած.

ԴԱՏԱՐԿ Էջ 254-5.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 26.5×18×3.5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն. 19.7×6.

ԹՈՒՂԹԻ 132.

ՏՈՂԻ. 23.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմիր մելանով.

ԳԻՐ Բոլորգիր.

ՍԿՁԲՆԱՏԱՌԻ Երկաքագիր.

ԳՐԻՁ Ազարիա.

ՍՏԱՑՈՂ Վարդան.

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺՁ-դ դար).

ՏԵՂԻ

ԿՆԻՔ

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ Էջ 81. 101. 157.

175. 188 (եղծեալ), 189. բոլոր գան-
ձերէն և տքը.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ 15. 1861, Յունիս 17-ին
Գէորգ Վ. Ալեքսանեան եւնիշէիքին
քերելով ընծայած է ձեռագիրս վա-
նուցս.

ԲՈՎԱՆԴԱՌՈՒԹԻՒՆ ԷՁ

Տես թիւ 200, 201, 202, 203.

Ահիլըրէն թուղթեր են ինկած.

ա) 1-19. Կ. պասկի և պասկ վերացնե-
լոյ. (սկիզբէն, միջին թերի). բ) 19-22.
Կ. հալորդ տալոյ (թերի) գ) 23-68. Կ.
քաղման (Ալիարհաթաղի և տղաթաղի,
Իրենց Ալուցնեւրով եւայլն. խիստ թերի).
դ) 69-73. Ողէհանդիստ (թերի). ե) Կ.

տեառնական աւրհնելոյ (73-81). գ) 81-
101. Կ. խաչ օրհնելոյ յեկեղեցին. է) 101-
120. Կ. ջուր օրհնելոյ.

ա) — 106. «Յամենայն ժամ օրհնեմք
ղամենօրհնեալ Փրկիչդ... (108) Որք յա-
ւիտենից քեզ հաճոյացան» (Յովհաննիսի
(ե)րզ).

բ) — 108. Արիմուքիւն ջրոյ զոր ա-

սացեալ է Բարսեղի կեսարու հայրապետին .

«Աւրճնեալ ես տէր Աստուած ամենա-
կալ, յամենայնի հզաւր եւ սքանչելագործ
որ արարեր... Հանցուք զաւրճնութիւն եւ
ղիւստաց. խալց. «Աստուած կենդանի...»:

Ը) Տաղերէն կը յիշուին. 118—119.
«Քրիստոս Բանըզ Հաւր» եւ «Ով զարմա-
նալի խորհուրդ»:

Ը) 120. Քարոզ պատուիրանին. Թ) Լ
նոնլուային... արարեալ ս. եփրեմի եւ
Թարգմանեաց ս. Հայրապետն մեր Գրի-
գոր Վկայասէրն... (Հմմ. Թիւ 203. իը):
— 1382. «Աստուած մեծ եւ սքանչելա-
գործ», «Այս խորհուրդ յցաւ», «Սիրտ իմ
սասանի», «Որք որ փափաքին», «Թէ մեղք
մարմնային», «Սրտէ մարմնային»:

Ժ) 149. Կ. զարմտիս սերմանեաց եւ ըզ-
շեղիս աւրինելոյ. Ժա) 152. Կ. հրձան
աւրճնելոյ.

Ժբ) 154. Կ. խաչալուայ առնելոյ. Ժգ)
157) Կ. պղծեալ կերակրոց.

Ժդ) 158. Կ. ապաշխարող արձակելոյ.
Ժե) Վ. հիւանդի (172). Ժզ) 175. Կ. կրաւ-
նաւոր վաղնանելոյ. զԹաղերմն այսպէս
արա, յուղարկին ի Հանդիստ ըղպեն ըզ-
նոյն տիպ բոլորովին, սքեմաւն, այծեօքն,
բաճկոնաւն, կնկրովն, դաւուեաւն, կաշ-
կեաւն եւ սղմ. երանեալ. Աւրճնութիւն,
Էս ասացի... Աղ. «Բարերար Աստուած եւ
ամենայն»:

Ժե) 181—3. Աղ. Երզնանահարի, Կ. խունկ
աւրճնելոյ եւ նորակերտ գրոց.

Ժզ) 183—188. Վերագիր ինքնագրու-
թեան Ստեփանոսի. որ լեալ էր շաշկերտ
ս. Մաշտոցի եւ վ. վարուց ճորա. «Յամի
վեցհազարերորդի վաթսուներորդի ամի
լինելութեան աշխարհի բոտ Լաւթանաս-
նից աւանդութեանց, յորում ամի հոռոմ
Թրականութեանն Ուն 2 (646) եւ հայոց
նոր տոմարիս Յիւ 3 (342) կառարեցի ըզ-
նուաստ զրկուեալ զայս, յառաջ քան ըզ-
հինգ կաղանդին ապրիլի, որ աւր ԺԶ (16)
հրոտի ամսոյ ի մեծի հինգաւարթին ի վե-
ցերորդ Ժամու. ի Թապաւորութեանն Հա-
յոց Սմբատայ. որդոյ Աշոտայ Բագրա-
տունոյ. ի տոհմ(մ) կաթողիկոսութեան
տեառն Գէորգայ Գառնեցայ, յորում ամի
կործանեցաւ Դրլին քաղաք ի չարժմանէն
եւ յաղուծք մեռան եւ եկեղեցիք տապալե-
ցան: Այս իրս քործեցաւ վասն ծովացեալ
մեկաց մերոց եւ կառարեցաւ զրկուեալ ի
Սեւան կղզով եղեացմեծ ծովակիս ի ձեռն
իմ Ստեփաննոսի անաթման կրաւնաւորի.
եւ յետին կրաւնաւորի, աշակերտ Երիցս
Երանելոյ ս. ճղնաւորին Քրիստոսի տեա-
ռն հաւրն Մաշտոցի, զորոյ զաղնուակա-
նութիւն լաւութեան վարուց նորա ի տը-

գայութեան հասակէն մինչեւ ցարս, յո-
րում զգիրս կառարեցի ոչ կամեմ ըրովան-
գակ զգրով արկանել, այլ համատուտ
րանիւ զեկուցից ձեպ, զի ուսեալք ի սա-
կաւոցն նախանձաւորք լինիցիք չաղ-
(ս)աց հետոց նորա: Սայ էր ի տոհմէ ըս-
հանալական, ի զեղջէ եղէվարդայ, ի
Ժառանգաց մենաստանաց, որ անուամբ
ս. Թէոտոքոսի էր. եւ ի զօրանայ բոնա-
կայութեան տոհմաց ի վերայ գաւառին,
Ելեայ հայր նորա ի տիս մանդութեան եւ
զնաց բնակեաց պանդխտութեամբ ի գա-
ւառին Սոռոյց եւ անդ կեցեալ եւ ամուս-
նացեալ ծնաւ զեկեղեցիկ աղանձին Քրիս-
տոսի, զոր պատմէմ սկիզբն արարելու եմ
հանդերձ եւ այլ եղբարքք եւ քերքք: Ու-
սուցանէր զորդիսն յուսումն աստուածա-
լին... յետոյ ի վաղճանիլ նորա յարե-
ցաւ մանուկն Մաշտոց ի կրաւնաւորսն, ի
ձեռն որոյ կոչի անունն Թէոդորոս ի
կրաւնաստանին, որ կոչի Մաքենոցք ի
գաւառին գեղարքունից եւ ստացաւ վարս
անսրապականս, պարկեշտ, բնագիրս,
անսպիտոս եւ ճշմարտասէրս, եւ վարժե-
ցաւ ի պահս եւ յաղաթս: Այլ զնաց բը-
նակեաց յայս լերին յայս կղզով իմաս-
տուն եւ հանճարեղն լոռութեամբ սիրողն
ի Մարիամայ Սինեաց իշխանին տիկնո-
չէ, կանկնեալ զառ ուխտ եւ Ժողովեալ
եղբարքս Վասակայ Սինեաց իշխանին
յորում ունկնդիր եղեալ. յետոյ Հաւատա-
ցաւ ասէ, Եթէ յԱստուծոյ է հրամանս,
եւ ոչ բնոյցիմացայց եւ ինեաց վասն եւ
զարդարեաց վայելչական սպասուք եւ
մեկնէր եւս ի մրդոյ եւ ի ջրոյ եւ խրա-
տէր զամենեւեան ի նոյն կարգ եւ բազում
ի սուտ եղբարցն նենկաւ կեցծաւորու-
թեամբ եւ պէս պէս խորգախութեան տա-
նէր, քանզի զամենեւեան սատանայ վա-
ռէր բնոյցիմ նորա, այլ նա առարկնու-
թեամբ տանէր ամենայնի... զի բնդերեկ-
սն եւ ի տիւն Թ (9) կանոն կառարէր...:
Եւ երկալ ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ իշ-
խանն հայոց Աշոտ ի կողմանս վրաց վասն
սպաստմանից ոմանց լելողակաց առ ե-
ղբր պետսն հարաւի որ կոչի Վուր. զար-
ձեալ խաղաղութեամբ ընդ այն ճանա-
պարհորդիք առ եկերին ծովակին, եկեալ
բնակեցաւ ի տեղոյ միոջ հանդէպ կրդ-
զոյն որ կոչի բանակաւուց, հայցէր տե-
սանել զերանիւն Մաշտոց, որ իրեւ զի
է արա: Երաւում ուրախութիւն եղեւ եր-
կոյունցն: Այսպ յոյժ սիրեալ եւ մեծապէս
բնկալեալ զնա բարեպաշտ իշխանն Աշոտ,
որ եւ Թաղաւոր իսկ եղեւ յետոյ: Այսպ
չնորհէր երանելի հասրն Մաշտոցի զյոյսն
մշտնօրէնաւոր, զոր արձակեալ (Կ. տաւ-

բաւ) նմա արքային յունաց Վասիլի: Յոտն կացեալ եւ արտասուաւք հանդերձ առ յինքն զուտըր խաչն, զոր պնծիալ էր ոսկով եւ զարդարեալ զեղեցիկ ընդկալեցեալ մարդարտով եւ առեալ ետ ի վերայ աչաց իւրոց եւ համբուրեաց: Եւ երկիրպարեալ իշխանն համբուրէր զաջ նորա եւ խառնէին ընդ միմեանս զհաւատոց եւ ապա հրաժարեցան ի միմեանց, իշխանն զհաց զճանապարհն իւր եւ նա զարձաւ ի միտասան (կ. մենաստան) իւր: Եւ առ զշնորհս զայս մեծ, որ քնակեալ էր ի վառնրս յաշտիկ տմա մետասանս, որ է անւամբ ս. առաքելոց, եկեղեցիք երեւ: Եւ իրբն այնմ մեծի շնորհացն արժանաւորեցաւ առաւելաւ յառաքելութիւն իւր, զի ի մէջ երկուց աւուրց հաղիւ ճաշակեր զողջպահ ընդ (բ)իկն, այլ հաց եւ գինի, այն էր նորա, որչափ ի մարմնոյ եւ յարինչ տեսուն ճաշակեր: Եւ յայսմ ամի (893) յորում կարգեցի զսակաւաւոր զորումնս, էր ամք կնիաց նորա սակաւ ինչ քան զվաթսուն եւ, իսկ որ մեկնեալ էր ի կերակրոց եւ ի րոյր իսկ հեշտութեանց մարմնոյ լԳ. ամք եւ իշխանութեան տեղաօջ ԻԲ. ամք, Քրիստոս յոյս պատերազմելոյ զաւրտութեամբ նորա, ի վերայ ճշմարիտ հաւատացելոց իւրոց... Եւ յայսմ վարուց նորա, որ կարճատաւ եւ հարեւանցի ասացի... աչաւք իսկ տեսի եւ ի միտ առի գիրն, ո՛չ եթէ համարաւք տեղեկացեալ...»:

ԺԷ) 189. կ. աւագան արքեպիսկոպ (Թերի. Ժր) 196. կ. զնկարեալ եկեղեցին արհնել (Թերի. ԺԺ) կ. նաւակատեանց եկեղեցւոյ պղծեալ տաճարի եւ չարժեալ սեղանոյ, որ յանաւրինաց ոք մտեալ իցէ եւայլն. ի) 170. կ. հանդերձ արհնելոյ. իա) 171-198. Աւետարանք հանգստեան, բժշկութեան, իւրաբերից.

իւր) 198. ա) Գանձ Դաւթի մարգարէին եւ Յակոբա առաքելոյն, «Խորհուրդ անքննին, անճառ անհասին, Հաւր արարչին եւ մարդասիրին... ի հոյս զէշնին» Սկզբն. կր կազմեն անունս «Խաչատուր»:

բ) 202. Գանձ ս. Ստեփանոսի. «Մեծ եւ հոգար անմահ թագաւոր, որ ընդրեցեր թիզ յերկրէ զինուոր... արժան առնել մեծաց պարգեւի». սկզբնատ. կր կազմեն «Մկրտիչ»:

206. զ) Գանձ Պետրոսի եւ Պողոսի «Մուրք երրորդութիւն, ստեղծաւ զաւրութիւն, սահմանոյ ընտթիւն... ընդ թոյլ միածնի Գրիստոս ողորմի»: Սկզբնատ. կր կազմեն անուն «Սարգիս զրիչ»:

214. զ) ի. որդոց որդուման Յակոբայ

եւ Յոհաննոն. «Գառըզ երկնային, Հաւրըզ միածին, մաւր թո կուսածին, որդիտ միածին... (220) զանձիս ասողի եւ սրբազրոյի անմիտ Գրիգորի»: Սկզբնատ. կր կազմեն «Գրիգորիոսաւ»:

221. զ) Գանձ ծննդեան եւ յայտնութեան. «սկզբնաւորութիւնը եղծեալ» «... Թափեալ ի փառաց, ի կուսէն մաքրած, ժառանգորդ կենաց... արարիչ ընաւ տէրըզ տմենային»: Սկզբնատ. «...Արա»:

224. զ) Գանձ զալստեան. «Գոյեալ եւ արհնեալ, աստուածըզ բաժրեալ եւ փառաւորեալ... սիրով հայցողի մասն պարգեւի»: Սկզբնատ. «Գրիգոր»:

227. զ) Գանձ ս. Սարգսի զարաւարին եւ որդոյ նորա Մարտիրոսին. «Մեծապաժառ փառաւք զարդարեալ. եկեղեցիք մեր վաշէլչացեալ... ննջեցելոց մեր ողորմութիւն, հանգիստ կենաց եւ արքայութիւն»: Սկզբնատ. «Մկրտիչ»:

233. զ) Գանձ Բ. կիրակէի. «սկիզբը եղծեալ» «...զմեղ վերածեր, երսուն ամ լցեր Յորդանան եկեր, զհոգին առեր, յանապատ ելեր... ս. Յոհաննիսին, եւ Յակոբոսին, ող»: Սկզբնատ. «Գրիգորիէ»:

237. զ) Գ. Գ. զ. կիրակէի. «Մեծ եւ անհո, խորհուրդ տիրական, անճառ անհաս անրակցրեալան... տալ ջառութիւն եւ ողորմութիւն ող»: Սկզբնատ. «Մկրտիչ»:

241. զ) Գ. Մեծատան եւ Ղազարու (Գ. կիր.) «Մեծ եւ անհո խ. տիրական, որ նորոգեաց զաշխարհ ամենայն... զմեղ աղատել յաւուրն անհոգի»: Սկզբ. «Մկրտիչ»:

244. զ) Գ. ս. Բառամից. «սկիզբէն Թերի, տես եւ հմտ. Թիւ 208. Դ. (3). «...յորդոցս աղամայ, չարաբանաց թոց լինել վկայ, ւ առաքեցեր յերկիր զնոսա... խաղաղութիւն, ժողովորդեանս միաբանութիւն»: Սկզբ. «Մկրտիչ»:

247. զ) Ե. զ. կիր. ի դատաւորն եւ յայլին. «Մեծ եւ անհո խորհուրդ անքննին, որ զթացար յաղոս աղամային... Լուսաւորիչ Գրիգորի սրբոյն, ող»: Սկզբ. «Մկրտիչ»:

250. զ) Զ. զ. կիր. «Գոյից կատարեալ, աստուածոյ թարձրեալ, երեցո անձնացեալ, ընտթեալ միացեալ... Գանձիս ասողի անմիտ Գրիգորի»: «Գրիգոր»:

257. զ) Գ. ծաղկազարդին. (եղծեալ) «Բանդ (?) զոյական, (անս)ահման եւ Բան... լուսատուն կղեալ, հայոցս ետ անկեալ»: «...Բացէա»:

261. զ) Գ. ս. զաւտիկն. «Մարդասիրութեամբ Որդիդ միածին, եկեալ խնդիր... Ժողովորդեանս մեղաց թողութիւն. ող»: «Մկրտիչ»:

ը) Գ. համարաբան... «Մեծապալ»

ծառ տօնիւս ահադին, և կեղեցիք մեր
պայծառացին (Յ. ս.), **Էրկինք** և երկիր
...», միայն առաջին տունը:

ա. 1. 81.

Զատացող զրոցս յիշեցէք ի Քրիստոս
զրարեմիտ վարդան և զծնաւդսն իւր և
զկողակիցն զհէր Մելիքն և զղաւակն լոյ-
նալսքն...»:

բ. 1.1 101.

«... և զորդին իւր զՅակոբն ... և
զԱզարիայ զրիչս...»:

= Գանձերը մանրամասնարար տես
Գանձարաններու մէջ: Միշտոցի բնթեր-
ցումները բնութիւն են, զժրախտարար չաս-
ղէչ յիշակի մէջ մեղ չասած են:

205

Թիի 205.

ԱնՈՒՆ Տօնացոյց.

Նիիթ Մագաղաթ միջակ հաստութեամբ
և անհաւասար կտրուածքով.

ԿԱԶՄ չուկի, ձեռագիրս կազմող մագա-
ղաթները իրար հետ թելով միայն
կապուած են:

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ. սկիզբէն, միջէն և
վերջէն թերի մաշուած, աղտոտուած
և խոնավութեմ ազդուած.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 14×6×2.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 8.5×5.

ԹՈՒՂԹՔ 92.

ՏՈՂՔ 17.

ՎԵՐԻԱԳԻՐՔ Կարմիր մեխանով.

ԳԻՐ Բոլորգիր.

ՍԿՋԲՆԱՏԱՌՔ Զարդագիր. երկաթագիր.
ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ Կարմիր գոյնով. 31ա.

ԳՐԻԶ Ստեփաննոս Գոյնեքերիցանց «Կայ-
ծաւանեցի».

ԺԱՄԱՆԱԿ. ԺԴ դար.

ՏԵՂԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Թղ. 1ա.

(Սկիզբէն թերի) «Իսկ և թէ ութաւրէ-
իցդ տաւն առնէս Յովհաննու Մկրտչին,
նաասարդի Ա. դու նախատանակ ա-
րա...»:

Թղ. 3ա.

Փետրվարի ԺԴ. Գալուստ Տեառն մերոյ
Բիսուս Քրիստոսի քառասնաւրեայ ի
տաճարն և բնկալաւ զնա Սիմէոն ի զիր-
կրս իւր և աւրչնեաց և սայ է տօն սրբ-
րութիւն սրբութեանց. թէ յառաջաւորն
կամ յաղուհացսն հանդիպի բերանալու-
ծին զսպմոսն և զաղաւթսն ասա և զա-
ւուրն զիրքն կարգայ, սուրբ Աստուած որ
խաչեցար ասա՛ և հաց կեր, և յիրկուռն
խոնարհ. և ապրեցոյ, յԱԶ. ապա թէ կի-
րակամուտք լինի զիւրն ասա փառք որ
կկիր, աղուցանեն քահանայք և առնու-
ցուն խաչ և մօմ վառեալ և յորժամ վր-
ճարի փառն սխառնին լուս, զուարթ. մե-
ղեղի, աւրչնեա...:

Թղ. 21ա.

Ոտնուայի համար կ'ըսէ. «Եւ ապա

զկեցցին զննջակս եպիսկոպոսն կամ ի
զյիսաւոր Երիցանց և նաւեալ յուսացեն
զոտս ամենեցուն ի փոքրկանց մինչև
զմեծամեծսն և ալլքն պարարեալ երզն
չարսկան ԳԶ. վերածդաւղն:

Թղ. 22ա.

Աւագ ուրբաթի համար կ'ըսուի ի մի-
ջի ալլոց. «... իշխանք ժողով... բնդեր
խոռով. Տէր զի բապու՛մ, ի կարգայ իմու՛մ,
և ի կատարել սպոմոսին աւետ. Յոհ. ձժԻ.
Ամէն ամէն ասեմ, զժ. ինքն և ա-
չակերտքն իւր. և զկնի զտեսառն Ներսիսի
ողեալ չարսկանն. Այսաւր անճառ յու-
սոյ: — Որք բնթեր(ն)ուք զզրեալ խրատ-
քրս մի՛ կարծէք սխալեալ զգրիչս կամ
ամբարտաւան և անձնահաճ կամաւք
զայս արարեալ, որ զչարսկանս յետոյ ա-
ւետարանին կարգեալ. ալլ ի մեր ս. և
յուսաւոր վարդապետէն իմ յուեալ մեծ
հոգարարձութեամբ ի ս. Գեորգեալ լամ-
բանցոյ և հարցանեմ բնդ քննաւոր թէ
ո՞րք ի յառաջ յայտնի է, յառաջ աղմ. և
աղաւաւ. և կարի վերջոյ չարսկանն,
որպէս թէ մեկնութիւն է չարսկանս աւե-
տարանին: Այսպէս ծանիր ո ոք և իղես:
Ի Ստեփաննոս գոյնեք. երիցանց (այս-

այլն) արինակէն, նա ասաց, երկրորդ սլոյ՝ կից՝ րան անտրկնութեան...» (եւ իրաւ ալ մեր տպ. տօնացոյցին մէջ չափականը աւետարանէն առաջ է զրուած. տ. օր. տպ. Կ. Պոլիս. 1828, էջ 94):

Թղ. 31ա.

Սրբոյ զատկին զիւնըն, որ է յարութիւն, ԱՆ. ԱԶ. յարութեան Տէր յերկնիցերն ասա առաջի շարաթոյդ եւ զիւրն զտաղի զիւրոյդ արհնութիւն ԱԶ. Այստար յարեալ, իւզարերից աւետ. Յոհ. փոխն. եւ այլն:

Թղ. 40ա.

Դ-դ կիրակի... եւ կարգան զթուղթն կիրպի երուաղեմացոյն, «Թաղաւորի Աստուածաբիր», առաք. զաղատ. ալէլ. ԴԶ. նշանեցաւ ի մեղ...:

Թղ. 42ա.

Է-դ կիրակի... ԱՆ. ԴԿ. մեծահրաշայտ, ասա իւր սարաւքն զի տեառն Գրիգորիսի վկայասիրի ասացեալ է խորհրդիւ իւզարերից աւետարանին ի Մարկոս:

ա. 1. 45ա.

Հոգեղայտեան երկուշարթիին նկատմամբ կ'ըսէ. «Եւ թէ կամիս դու առաւ(օ)տուն այլ կարդա զգիրքն զոր ի ճաշոցն է սահմանած եւ Գեորգեա խրատն այդ է զոր վերոյ զրեցաքն»:

51ա. «Ո՛վ տաւնասէր եւ աստուածասէր թէ կամիցիս տաւնել սուրբ Հոգւոյն խրատովդ, զրեցաւ որպէս էր Գեորգեայն

վարդապետի: Այլ զկիրակէս զայս հետ հոգւոյ զաղատեանն եւ նուաստ զրիշս քՍտեփաննոս մականունն զոյցներ երիցանց, ութ եւ տասն ամ կացի առ ոտս ս. վարդապետին մեծին Գեորգեա Լամբաւեցոյ եւ կարի հարուստ լուեալ իմ, ի նմանէ ունիմ եւ իւր ձեռացն գիր վասն կիրակէին որ մեր ս. Լուսաւորինն սուրբն Գրիգոր յայս կիրակէս եկեղեցոյ տաւն է կարգել, ԱՆ. ԴԶ. Ուրախ լեր սուրբ, Հ. Այսաւր պայծառ եւ իւր սարաւքն, եւ այս շարականս իւրն իսկ արարեալ է, յոր եկն Ռստակէս որդի իւր ի Ժողովոյն Նիկիոյ, վասն որոյ յիշէ, կեցոյ զորդի ծառայի...» (Թէպէտ յաջորդ 2 կիրակիներն ալ եկեղեցւոյ տօնը կատարողներ կան կ'ըսէ Ստեփաննոս): — Թղ. 89-էն կը սկսին «Իւզարերից աւետարանաց» խրատներն ու «Մեսեօտիքեները», (վերջէն թերի):

== Մեր տպագրեալ տօնացոյցերու համեմատութեամբ ձեռագիրս աւելի համառօտ է, եւ անոնցմէ կարեւոր տարբերութիւններ ունի թէ ընթերցուածներու, թէ՛ շարականներու եւ սաղմոսներու եւ թէ՛ աղօթից եւ ծէսերու ու արարողութեանց մէջ: Գիրքիս հեղինակն ու զրիչը Ստեփաննոս Գոյնեքերիցանց (տ'է Գոյնեքիցանց ինչպէս Տաշեան կը յիշէ), հաւանականորէն նոյնն է իննական վանքին Ստեփաննոսի հետ, որուն հրամանաւ Տիրացու քահանան (Մշոյ), Գեորգ Դրապարկցիի (Լամբրոնեցի, տ. վերեւ Լամբրոնցի), Ճաշոցը արտապրեց եւ կարգի բերաւ (տ. Տաշեան ցուց. էջ 181. թիւ 32. Բ. 2): Այս Ստեփանը կը կոչուի նաեւ «կայծառաւեցի» (տ. Տաշ. ցուց. էջ 842. թիւ 389): Տօնացոյցս թէ՛ հնութեամբ եւ թէ՛ այլ եւ այլ առանձնայատկութիւններով խիստ թանկագին է:

206

ԹԻԻ 206.

ԱՆՈՒՆ Մ'աշտոց քահանայաքաղի կամ կարգ քաղման կարգաւորաց.

Նիիթ Հաստ քուղք.

ԿԱԶՄ Պարզ կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻՔ Սկիզբէն վե վերջէն լքերի եւ խոնաւութենէ ազդուած.

ԴԱՏԱՐԿ 3ր.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 15,5×10,7×3.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 11×7,7.

ԹՈՒՂԹԻ 158.

ՏՈՂԻ 19.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Սեւ կամ կարմիր մելանով. ԳԻՐ Բուրգիք.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Զարդագիրք եւ երկաթագիր.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ 5ա. պարզ սեւ գիծերով. ԺԱՄՆԱԿ (Ժե դար).

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Թղ. 1ա-2բ.

(Աղկըզեն թերի) Հայ եկեղեցւոյ դաւա-
նութիւնը, ժի՛ր հատուածներու բաժնած.

Թղ. 3ա.

ա) Կանոն յորժամ քահանայ կամ ուխտի
առաջնորդ վախճանի մահուամբ ի Գրիս-
տոս. Առնու. Եպիսկոպոսն զբաղմութիւն
ուխտին եւ Երթայ ի տեղին ուր զՀանգիստ
պատրաստեն եւ ասէ սաղմոս կից զգործս
ձեռաց մերոց. տէր ապաւէն, ընթ. յԱռա-
կաց, իմաստութիւն. յեզեկիկէլէ մարդ.
յԵրայ թղ. (Եղբար նաեցարուք), ալ.
սալմ. 2Գ. իբրեւ սիրելի. — Աւետ. Ղուկ.
Իբրեւ եկին ի տեղին. — Աղօթք. փառք
բեղ. Էւայլն:

— 120ա. Կր յիշէ նաեւ «Դանիէլի մար-
դարէի» մահը (տ. 120ա-122բ):

Թղ. 142բ.

բ) Կանոն Բ-դ ատուրն. Երթան ի զե-
րկմանն եւ ասեն զամբիծան եւ ապա սղմ.
ուրաձայն ի թ կցորդ. ընդ երեկոյս հան-
դիցին լալ. բարձր առնեմ, ընթ. ի ծնըն-
դոց. Եւ մնաց Յակոբ միայն... յԵսայեայ.
Պետրոսի թղ. Պաղոսի թեապղ. թղ. ալ.
Աւետ. Յոհաննու... աղ. Տէր Աստուած...:

Թղ. 150բ.

դ) Յերորդ աւուրն զան ի զերկմանն
եւ ասեն զանրիծան եւ ապա այս կանոն
կատարի սղմ. ձկ. Տէր յուր. ընթ. յԵսայ-
եայ. Պողոսի Գաղատ. թղ. Աւետ. Յոհան-
նու — 2այս խաւեցայ. քարոզ. վասն
կոչման, Աղ. Աւերհեաս եւ տէր...:

Թղ 156բ.

զ) Ի շորորդ աւուրն զան ի զերկմանն
ասելով զանրիծան եւ այս կանոն կատա-
րի սղմ. Լթ. կցէ, քանդի ի զորոյդ. ընթ.
յԵսայեայ, Պողոսի ի կաթողիկէից, Ա-
ւետ. Յոհաննու Հայր սուրբ արա. քարոզ.
վասն առաջնորդելոյ. աղ. Արարիչ յաւի-
տենից. խաղաղ. Անկանիմք (թերի):

— 2Եռագիրս համեմատելով ծայրէ ի
ծ այր Երուսաղէմեան տպագրութեան
(1896) հետ հետեւեալ ընդհանուր բնորոշ
տարբերութիւնները կր դտնենք. նախ ձե-
ռագիրը աւելի կրճատ է, որովհետեւ տը-
պագրի շարականները. երգերը գրեթէ բո-
լորովին կր պակսին ձեռագրիս մէջ, եր-
կորդ սաղմոսները, ընթերցութեամբ եւ ա-
ղօթքները աւելի նուաղ են հոս:

207

Թի՛ի 207.

ԱնՈՒՆ Մաշտոց ձեռնագրութեան.

Նի՛իԹ Ողորկեալ Թուղք.

ԿԱՋԻ Կաշեկագմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Խոնաւութեան եւ գործա-
ծութեան խիստ աղտոտուած, խժըր-
ծած, մաշած.

ԴԱՏԱՐԿ 11բ. 34բ. 76բ. 21բ. 34բ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 21.5×16.5×3.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ 15×15,5.

ԹՈՒՂԹ 76.

ՏՈՂԹ 17.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմիր մելանով.

ԳԻՐ Բռնորգի.

ՍԿԶԵԱՏԱՌԻ Թռչնագիր, գարդագիր.

Ա. ա. 1. 1ա.

Սահմանադրութիւն դաստիարակու-
թեան, նորածնեւոց մանկանց, որք հրա-

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ 1ա. 22ա. գրեթէ ա-
մէն նոր կանոնի սկիզբը: Զուածներ
եւայլն կարմիր եւ կապոյտ գոյներով.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ Իւրաքանչիւր ն. կանոնի
սկիզբը, կապոյտ եւ կարմիր գոյնե-
րով ծաղկածներ.

ԳՐԻԶ Ստեփաննոս երեց Սիսի.

ՍՏԱՑՈՂ Մեխիսէք եպս.

ԺԱՄԱՆԱԿ 1449.

ՏԵՂԻ Պրոսա.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ 75բ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ Գիրքս քննադատած է
Պօղոս պատրիարքէն 1867-ին Եփրեմ
Վ-ի վանահայրութեան օրով.

ԲՈՎԱՆԿԱՎՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Լիլիւոց եւ յաստիճան քահանայութեան,
խրատի հարկաւորք եւ պիտանիք արալ-
եալ մեծ վարդապետին Գրիգորի քաջ հոռե-
տորի. «Արդ ըստ կարգի ժամանակի վար-

ժիլ Կմանուկնս ի սնունդս սրբութեան և և իմաստութեան ... (11ա) աստուածութեան իւրոյ և թնարփեան շնորհաւքն մինչև յանսպասոյ յ. ա. 3:

— Հմտ. տպ. Մեծ Մարտոց. 42 251-4:

Թղ. 12ա.

ա) (Սկիզբն թերի) (Կոչումն քահանայութեան) Յետ այտորիկ մատիցէ յառաջ առաջնորդս ուխտին, կայով առաջի եպիսկոպոսին և ասէ բարձր ձայնիւ. «Հայրս. խնդրէ ի քնն մայրս մերս. եկեղեցի...»: Վերջին աղօթքն է. 20բ. «Տէր Աստուած որ կարողն է...»:

Թղ. 22ա.

բ) Սկիզբն աստիճանաց կղերիկոսաց, որք են սաղմոսերգու և աւելածու եւայլն ըստ իւրաքանչիւր կարգի և յառաջն ծրխեն խունկս. սեղանոյն և ասեն շարական ըստ պատշաճին և սարկ. քարոզէ. եւ ևս խաղ. ժողովուրդն, տէր ողորմեա, սարկ. Միաբան աղաչեցուք. Աղօթք նայեալ...: — Ձեռագիրս մէջ արարողութիւնը կը վերջանայ իմաստութիւն երկնային, և Որ զարինակ երկոտասան, շարականներով (տ. տպ. 243):

Թղ. 35ա.

դ) Կանոն յորժամ սարկաւագ ձեռնադրեն. Ձեռնու եպիսկոպոսն եւ այլ քահանայքն ըստ օրինին, զպիրքն ընդմատով և յուցեալ յապտերաւք, խաչ առաջի և զաւաղան ի ձեռին եկեւցեն արտաքս և ասեն շարական ըստ պատշաճի կամ ուրախ լերս. Եկեղ. եւ եպ. ծխէ խունկս. սեղանոյն և սարկ. ձայնէ. աւրհնեա տէր. եւ եպ. Աւրհնեալ անմահ... եւայլն:

Թղ. 48ա.

դ) Կանոն ձեռնադրութեան քահանայի. Ձեռնու եպիսկոպոսն ըստ արինի ի սրբատուն եկեղեցուն, քահանայքն և սարկաւագունքն հանդերձ զպրաւքն ընդմատով և վառեալ յապտերաւք խաչ առաջի և զաւաղան ի ձեռին եկեւցեն արտաքոյ եկեղեցոյ, եւ ասեն շարական. «Այստար Աստուածութիւնն զուարճանա» եւայլն:

— Կուսակրօններու այսինքն արեղայութեան աղօթքը կը սկսի ձեռագրի մէջ 70բ. «Աստուած յաւիտեական»ով (տ. տպ. էջ 274) և ըստ վեղարի աղօթքի. 74բ. «Աղաչեմք զքեզ» (տ. տպ. էջ 277. եւ հմտ. 272):

— Համեմատելով ձեռագիրս 1807-ի Պոլսոյ տպագրութեան հետ (Մեծ Մարտոց) կը գտնենք ձեռագիրս ընդհանուր առմամբ աւելի համառօտ եւ պարզ: Քանի մը աղօթքներ, զիրքեր (ընթերցումք), քարոզներ, շարականներ, սաղմոսներ կը պակսին հոս, ընտրու տարբերութիւններ ալ կան նաեւ արարողութեանց նկատմամբ:

ա. 1. 75բ.

Փառք... զրեցաւ Գիրք ձեռնադրութեան ի քաղաքիս Պուրսա կոչեցեալ ի թվ. հայոց ՊՂԸ (1449) ի մարտի ԺԺ. ի խնդրոյ սրբանեալ եւ պատուական... համալիրակ եղբար մերոյ առաքելաշնորհ եպիսկոպոսին Տ. Մելիքիսէի ի վայելումն... անձին իւրոյ եւ ի յիշատակ իւր եւ ծնողաց իւրոց: Ընդ նմին յիշեալք եւ դիս... զետինս ի գրչաց... զՍտեփաննոս երէց սրբցիս և զպատուական հայրն իմ զԹորոս քահանայ... սղալանաց եւ անարհեստութեան զրիս անմղաղիր կացիր, զի կար մեր այսչափ է եւ ո՛չ այլ աւելի:

208

ԹԻԻ 208.

ԱՆՈՒՆ Ժողովածոյ. Աղօթամատոյց կամ Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից եկեղեցեաց Հայաստանեայց եւ այլն).

Նիկի Բարակ քուրք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ. պահուած է միայն Բ. կազմը.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Շատ գէշ, կազմը խախտուած է, բուրգքեր պատուտուած են, ցեցակեր, աղտոտ, խոնավութեմ սեւացած եւ խժրծած.

ԴԱՏԱՐԿ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 19×15,5×3.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 14×10.

ԹՈՒՂԹՔ 158.

ՏՈՂՐ 22, 24 եւայլն.

վերնԱԳԻՐԻ Կարմիր մելանով:

ԳԻՐ Անցման նւտրգիր.

ՍԿԶՐՆԱՏԱՌԻ Ջարդագիր պարզ գծերով.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻ Սակաւաքիւ, տ. 135ր

կարմիր եւ սեւ մելանով անճաշակ
մուսածել.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆԻ ԹՂ. Յա. անճաշակ խաշա-
ծել գարդերով եւ սեւ մելանով:

Թղ. 1ր.

ա) Կանոնք ս. Ներսէս(ի) ասացեալ
«գմեռեանի ի պէտս դեղոց մի տացէ...»:

Թղ. 2ա.

բ) Խրատ վ. դատաստանաց. «Ով որ
մարդ սպանանէ իր կաման...»:

Թղ. 2ա.

դ) Խրատ Առաքել վարդապետէ. «Աշ-
խարհս ունի զմեւ մարդոյ...»:

Թղ. 3ա-76ր.

դ) Գրքը ծննդոց: Ասոր կը հետեւին
քանի մը անշնան կանոններ 76ր-77ա:

Ա. ա. 1. 77ր.

Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից
եկեղեցեաց Հայաստանեայց, որ կատարի
ի մէջ գիշերի ի դէմս Հաւր Աստուծոյ ա-
րարեալ սրբոյն մեր ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՆՈՐ-
ՉԻՆ եւ ՍԱՀԱԿԱ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ եւ ՄԵ-
ՍՐՈՎԲԱՎ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ եւ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ
ՄԱՆԿԱԳՈՒՆԱՅ (Մանդակունւոյ) հայ-
րապետաց եւ վարդապետաց մերոց, ի
փառս Աստուծոյ:

ա) (ՍԿԻՂՐԷԻ ԹԵՐԻ) Եւ կիւրակէ եւ տէ-
րունի տանից Գ տէր ողորմեա. Աղ.
դժէ զոհանմք» խաղ. ամեն. դպիրն,
Եւ ընդ Հ. ք. սարկ. երկրպ. առաջի. քհն.
ասէ, Նայեա տէր բարերար, սարկ. Եւ
Էւս խաղ. եպ. ամէն, Եւ ընդ Հ. ք. 1)
Քարոզ երանելին եւ երելին, արարեալ Ս.
Սահակն եւ Յովսէփա վարդապետաց.
«Վասն ի վերուստ խաղաղութեան եւ փր-
կութեան անձանց» Եւ այլն: —

բ) 81ր. Կարգաւորութիւն հասարակաց
աղօթից առաւօտուն ժամուն, որ կատարի
ի դէմս Որդոյն Աստուծոյ. լցաք առաւ-
տուն, Ուրախ եղ. Հայեա տէր, եւ այլն.
Քարոզ զկնի հարցին. Եկեալքս ամենե-
քեան. աղ. ապաշխարութեան, ցաւդեա
տէր...

ԳՐԻՉ Պօղ. Ջատիֆօս (101ր), Ջատիկ սրկ.
(126ր).

ՍՏԱՑՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ ՌԿԱ (1612).

ՏԵՂԻ.

ՅԻՇԱՏԱԿՎՐՈՒԹԻՒՆԻ 126ր. 131ր.
158.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ե) 83ր. Ձկնի տէր երկնիցն արեւնու-
թիւն փառաց առաւօտուն ի դէմս Նրբա-
ղայքեան, ի Կ. Պալսի ժողովոյն ասացեալ.
Փառք ի բարձունս. առ ժողովոյն Եփեսո-
սի. 84ա. Եւ յամենայն ժամ. 1) Քարոզ
ս. առաքելոց եւ մարգարէից եւ ս. Հռիփ-
սիմեանցն արարեալ ս. Գրիգորի Լուսա-
ւորչին. «Աստուած մեծ հզար փառաւոր-
եալ, յուսաւորիչ սրբոց եւ ի սուրբս հան-
դուցեալ...»:

— 89ա. 2) Սարկաւագ վարդապետի ա-
սացեալ մաղթանք. «Յիշեա տէր զպաշտօ-
նեալս»:

Ժ) 91ր. Կարգաւորութիւն հասարակաց
աղօթից արեւագալին ժամուն, որ կատա-
րի ի դէմ Հոգւոյն Աստուծոյ, այլ ի դէմս
յարութեան Քրիստոսի եւ երեսման աշա-
կերտացն. սղմ. Եղիշի անուն. Քարոզ.
«Յարեւելից մինչեւ ի մուտս»:

Ե) 93ր. Կարգաւորութիւն հասարակաց
աղօթից եկեղեցեաց երկրորդ ժամուն, որ
կատարի ի Հոգւոյն Աստուծոյ իջման եւ ի
դէմս նախամօր ճաշակման եւ ազատու-
թեան Քրիստոսի, արեւմեալ Հոգի ս. Աս-
տուած. «Ողորմեա. խնդրեցուք հաւա-
տով. Առաջնորդեա միշտ»:

Զ) 96ր. Կարգաւորութիւն հասարակաց
աղօթից, որ կատարի ի դէմս Որդոյն Աս-
տուծոյ, որ էջ ի խաչէն եւ պատեալ պաս-
տառակաւ եղին ի գերեզմանի. «Եւ առ
Աստուած կարողացի եւ տէր յուսաւ ինձ
ընդ երկրոյս ի վաղորդեան ի հասարակ
աւուր...»: 1) Յղ. արեւմուտեան նզնա-
ւորացն, արարեալ Պետրոսի եղբարքն
Բարսեղի կեսարացոյն. «Ահա հեալ տէր,
որ ընակեալ...»: 102ր. «Շնորհեա մեզ
տէր ի զիշերի զերկնային զխաղաղու-
թիւն» (Թիւ 205. տօնացոյցը, որ մի-
միայն պահոց շարաթներն ու կիրակիներն
ունի, զեռ չի յիշեր այս երկր):

Է) 105ա. (ՍԿԻՂՐԷԻ ԹԵՐԻ) պատարագ.
Եւ զնէ առաջ զիւրյոն ի զլուսն եւ ասէ.
«Դիր տէր սաղաւարտ փրկութեան ի զը-
լուս իմ»: 105բ. ունի. «Նստառաւանդ ա-
ռաջի Աստուծոյ եւ «Ողորմեացի քեզ Աս-
տուած», «Ազատեցէ» (ճմմտ. Սրբազան

պատարադամատույցք Հայոց, Վիեննա, 1897, հր. Գաթրմեան-Տաշեան. ծանօթ.) : — 1) 106ա. Իսկ էթէ ևս. լինի խորհրդադածուն առնու. զս. կենքեռն, ածէ ի վերայ յանջացն... յուացեալ դձեռս... ասէ զաղաթս, զոր ասացեալ է Գրիգոր Նարեկացին «Ամենակալ Աստուած բարերար» : — 121ա. «Հաստատմք» ի նիկիայ :

Բ. ա. 2. 127ա-130.

Աղօրք տ. Ներսեսի Հայոց կաթողիկոսի. «Հուստտով խոստովանիմ» :

Գ. ա. X. 130բ-131ա.

«Աւետիս քեզ Մարիամ զոր Գարբիէլ սկզբնաւորեաց աւետիս, բանաւոր տաճար եղեր զու երկնաւոր թաղաւորին... մայր եղեր Մանուկի զուստր իմաստուն մօրն Մանուկի» :

Դ. ա. 3. 132ա.

Բ. վ. մարգարէիցն Մկրտիչ վարդապետին. «Մեծ եւ անեղ, անհուն հրաշալի, / Տէր եւ Աստուած ամենայն երկրի, / անհաս... (133ա) մեղաց թողութիւն յաւուրն մեծի» : չարուն. տ. Սարգիս զօր. Թիւ 204, Ժէ, ք (1), j (2), k (3) աս կը սկսի «Մեծ եւ հզօր անմահից արքայ, տէր Յիսուս Քրիստոս թաղաւոր անմահ, որ ընտրեցեր յորդոցս Աղամայ...» :

Ե. ք. 3. 139ա.

Բ. ս. Գրիգոր Լուսաւորչիւն. «Մեծ եւ հզօր թաղաւոր անմահ, / տէր Յիսուս Քրիստոս անմահից արքայ, / որ ընտրեցեր յաղկէ պարթեւայ... / (141ա) զնոր վիճակս ի Լուսաւորչէն լըցոյ բարութեամբ եւ ա. եւ յ» : Սկզբ. Մկրտիչ :

Զ. ա. 4. 141բ.

Բ. Ղազարու յարութեանն. «Քորհուրդրն յառաջ քան զիսկզբանէ ի հայրաշարժ աշխարհաստեղծէ... (144ա) եւ ամենայն բնաւից եղելոց ձեզ փառք եւ երկրպագութիւն» : Սկզբնատ. «Խաչատուր» :

Է. ք. 4. 144ա.

Բ. Գալստեամբ Քրիստոսի Երուսաղէմ ի տաճարն. «Ոնցա խորան խորհրդոյ աթոռ դաւթի տուն սողմոնի, քանզի որդի մեծի...» : Սկզբնատառք «Խաչալ» :

145բ-157բ. Փահանայութեան եւ ամուսնութեան խրատ անճոռնի գրութեամբ. 158 աննչան խժրժանք :

ա. 1. 126բ.

Գրեցաւ Աղօթմատուցս Թվին Հայոց Ռեբ (կ. Ռեբ) Փետրվարի 16, ձեռամբ բաղմամեղ եւ անարժան զրչի Զատիկ մականուն սարկաւազ(ի), զոր օրինակ առել եմ Գրիգոր անուն հայրապետիս / մտօքն ս. աշխարհիս / մարմնովն զարդանապատիս / իրր Ստեփաննոս Ուսկան որդիս / արեան ծովէն եհան զրիբիս... :

ա. 2. 158բ.

Ի Թվ. Ռեբ ես... Հանդիպեցայ ի մեծ քաղաքն Հալին... Գ-դ օրն հասա ի Զօռնօփա, ապրիլի Իմ հասա յօլախաց երկիրն ի քաղաքն Սէրաբ կացա Դ օր, ապրիլի ԻԶ ի Շաչօղն, Մայիս 1... դնացի եւալ քաղաք... Մայիս ԺԳ զնացի ի Պօչան, օրն համբարձման Ե. չարթի մըտայ ի Պօչան եւայն :

209

Թիւ 209.

ԱնՌիւն փոգովածայ.

Նիւիթ Բարակ քուլք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ պարգ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Աղէկ չէ. խոնաւութեմէ ազգուած է խիստ աղոտ. տեղ տեղ ալ խժրժած եւ կարկտած է.

ԳԱՏԱՐԿ 120ա.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 15×11×2,7.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն. 10,3×3.

ԹՈՒՂԹԻ 121.

ՏՈՂԹ 26.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմրագիր.

ԳԻՐ Նոտրգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻ Կը պակսին.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ (Ժէ դար).

ՏԵՂԻ

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՔ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Ա. ա. 1. 1ա.

Այս են հաւատոյ դաւանութիւնք, զոր գրեաց մեծ վարդապետն ՅՈՒՆԱՆԷՍ ՈՐՈՏ-
(ն)ԵՅԻ, հրամանաւ Պ. ԽՈՒԹՂՈՒՇԻՆ Ի
հայ տառ (առ. բառը զուրս ինկած է հա-
ւանականաբար) կարողիկոսն Տէր-ԿՈՍ-
ՏԱՆԻՆ. «(յ)անկզ և յանպարադիր լու-
սոյնք կնքեալ, յոյս համափառ կրկ(ի)ն
էին աղմամբ, վսեմական գիտութեամբ,
խորոյի մարտութեամբ հոգոյն իբրեւ
զակն տուրնջեան, ի դմբթայարդ խո-
րանս եկեղեցոյ, թաղ և պուրս և կաթո-
ղիկոս ամենայն հայոց տէր-Կոստանդին,
տեսչես յամերամս ժամանակաց ի պար-
ժանս եկեղեցոյ, ծանիցէ բարձրախոհ և
վեհափառ իմաստութիւնդ ձեռք, զի հա-
յկացիս ի տառապանս աշխարհոյ քո և խո-
նարհեցուցես զունկն քո յաղաքանս ծա-
ռայոյց քոց... (9բ) ի քեզ աւետալ ան-
դամբս նոյին զմայլիմք և անմահա-
նամք, բաւ է»:

— 1բ. «Իսկ արկածք չարին և հնարք
խորթաշոյց յայս կարգս և էարկ հիւան-
դութիւն ի գլուխ ի նախնի կաթողիկոսն
ասեմ ի Գրիգոր ամաւարգեցի և յայնմ
հետէ հիւանդութիւն, զայթակղութիւն,
թեթուութիւն և հայհոյութիւն ո՛չ բարձաւ
յեկեղեցոյս հայոց, կարծիս ստացաւ չի-
նելոյ և եղև հիմն ապակհանութեան, ըզ-
վայրի ձիթենին ո՛չ կարաց պատուա-
տել... Եւ մեք ծանուցանեմք զամենայն
որդայնութիւնս մեր զլիտոյդ համայնից:
Նայս՝ զդաւանութիւն ուղղափառ հաւա-
տայ, երկրաւոր՝ զառիկ տարրոշութեան
մերոյ, երրորդ՝ զվկայութեան բազմու-
թիւն վասն ուղղափառ հաւատոյս մերոյ,
չորրորդ՝ զվշտաղին պաղատանս, զի յաւ-
դեցես առողջարար դեղաւք զեղաւք ի
գլուխդ զանդամս քո: Եկեղեցուք յառաջին
գլուխն... (Ա. գլուխը կը պարունակէ
Հայ Եկեղ. ի դաւանութիւն. Բ. զուրիսն
մէջ առոր միս եկեղեցիներէն ունեցած
տարբերութիւնները հետեւեալ կերպով կը
բնորոշէ). 3բ. Նայս՝ զի տան զՀոգին
սուրբ իբսումն ի յմրդոյ և ի Հօրէ և եր-
կրորդ՝ զի ասեն Բ Բնութիւն և Բ (2)
ներկործութիւն և Բ կամք տեսուն մերոյ
Յիսուսի Քր. և երրորդ զի գտօն ծննդ-
դանն ի Դեկտեմբերի 25-ն կատարեն,
չորրորդ՝ զի զխորհրդաւոր պատարագն
մարմնոյ և արեան տեսառն ջրով կատա-
րեն... 5բ. (Հայ Եկեղեցւոյ տեսութիւն-
ները պաշտպանելու համար վկայութիւն-
ներ յառաջ կը բերէ հետեւեալ եկ. հայ-
րերէն) — Ասէ ս. Աքամաս... ս. Կիրեղ
Աղէկսանդրացի ընդդէմ Նեստորի..., ս.

Բարսեղ ասէ ընդդէմ Ապողիմարի... Լու-
սաւորիչն մեր ս. Գրիգորիոս ասէ ի վար-
դապետութեան իւրում... Երանելին և
փրեմ ասէ... և ս. Յակոբ Մժքնայ հայ-
րապետն ասաց ի ս. Ժողովն Նիկիայ...»:
— Միեղեան տօնի համար (6բ-էն սկսեալ)
կը յիշէ ս. Կղէմէոսի, Մակար Երուսաղի-
մացի, Յովհան Երուսաղիմացիի, Գրիգոր
Աստուածարանի և Անանիա Շիրակացիի
խօսքերը: Վերջինիս համար կ'ըսէ. «Այս-
պէս ասէ և մեծն Անանիայ քաջ հեռուորն
հայոց, Էթէ պարտ է հաւատալ աստ-
ուածաին զրոյց ի Ժ (10) Թշրին ամսոյ
զպատանձումն Չաքարիայի, որ է 27
սեպտեմբերի և ի Ին (22) Թշրին ամսոյ
զյուլիսին եղիսարէթի, որ է Թ (9) հոկ-
տեմբերի, ըստ վկայութեան Ղուկասու...
և անտի լինի յետ 6 ամսոյ աւետիք կու-
սին... և է ամսոյ աւուրքն 180 օր (22)
որ ցուցանի ի ԺՁ Նիսոսն ամսոյ, որ է
Ձ-ն ապրիլի. և իմեալ աստի Թ ամիս և
և սուր յուրթեան Կուսին, կատարի ի Ա
արքէշ ամսոյ, որ է Ձ-ն յունիսի, յո-
րում ծնաւ տէր մեր...»: — Ապա կը յիշէ
Ղուկասի, Յակոբոսի, Կիրեղ Երուսա-
ղիմացիի և Կարկո ժողովին վկայու-
թիւնները: Վերջինս հետեւեալն է — 7բ.
«Ասացին ս. Տաքէն ի կանոնէն զոր եղին
ի Կարնոյ քաղաքն հրամանաւ Յուստիա-
նոսի... որպէս կարգեցին առաքեալքն ի
Ձ-ն յունիսի...»: — Հայոց պատարա-
զը արդարացնելու համար վկայ կը կոչէ
գլխաղէտս առաքեալ և զսուրբն Կիրեղ
Աղէկսանդրացի (ասէ ի պարապմունց գի-
րքս), զս. Յովհան Ոսկէբերան (ի մեկ-
նութիւն տեսարանին), զՊատարագա-
մատոյցս Յովհ. Ոսկեբերանի, Աքամասի,
Բարսեղի (ամենայն ուրեք տան զինի ա-
նապակ և ո՛չ ջուր խառնեալ և որ որ
կամեցի գտցէ դիւրաւ): — Ապա 8ա. կը
չարունակէ. «Գրէ և Տիրան վարդապետ
հայոց ի քուլստն, որ վասն հաւատոյ
թէ որք խմորեն և խառնեն, այս են միա-
քրն զի հարկ է այսու խառնելոյս յապա-
կանութիւն խառնեցի անապական մար-
մին Քրիստոսի, նոյնպէս և ս. Ներսէս
Կ. Հայոց զրէ տու Մանել Թապաւորն յու-
նաց... (8բ) Իսկ ի Կարնո կանոնքն հրա-
մանաւ Յուստիանոսի տան այսպէս,
քանզի յուրք ծանրապոյն թէ ոմանք ա-
պականեալք ի քաղկեդոնականացն և զս.
խորհուրդն տպականեն խմորով և ջրով
... (այսպիսին) լուծցի ի կարգէն և ի ս.
Ժողովոյն նպովեալ եղիցի ս.»:

Բ. ա. 2. 9բ.

Յովհանէս Վ-ի նրզնկացոյ ասացեալ վ.

յիշոցաց. (ի)նն+երորդ = կանոն գրեմք
և. վ. ահեղ և. մեծ և. զառն և. զարհուրելի
մեղացն, որ ասի յիշոցք զեղջուկ բառով.
... (10ա) Հայրն մեր մեծ Վարդան յիւր
կենդանութիւնն բազում անդամ ժողովք
արար և. զնոյն կանոնք հաստատեաց...
(11ա) չար և. յիմար սովորութենէն»:

բ. 2. 11ա.

Ն. Յոհաննէս Վ-ի վ. ատելութեան.
«(Տ)ասներորդ կանոն գրեմք որ չէ պարտ
որ քրիստոնէքն զիրար առնեն, զի զոր Աս-
տուած Մովսիսի աւրինօքն ասաց թէ՛ մի՛
սպանաներ... (13ա) և. աւրինքն Աստու-
ծոյ հրամայէ»:

գ. 2. 13ա.

Ն. վ. սիրոյ. «Եւ է առաջին պատուի-
րան սերն, ի համար կանոնաց ժԱ զուեա,
զոր ի հին աւրինքն... (15ա) քաղցրու-
թեամբ ի մեզ հայեացի և. նմայ փ. յ.
ա. »:

դ. 2. 15ա.

Ն. վ. աղաւթից. «Պարտ է քրիստոնէին
աղօթք արնել Գ. հետ աւուրն ի լուսանալ
աւուրն... (16բ) խղճոյ ժողովրդեանն ի
ներքոյ Էն»:

ե. 2. 16բ.

Վ. խոստովանութեան «...րեմք վ.
խոստովանութիւն, որ մեղ յԱստուծոյ
մեծ լարի և. պարգևք է հոգոց կենդա-
նութիւն... ի կարգէ քահանայութեանն»:

2. 17բ.

դ) Ն. վ. (Յոհաննէս Վ-ի) հաղորդու-
թեան. «Պարտ է քրիստոնէին որ ամէն իւ
(40) ասր հետ մի հաղորդի ... և. այս
կանոնք է ի ս. Սահակայ, Իէ զլիսին»:

2. 18ա.

է) Վ. ողորմութեան. «Արարէք ողոր-
մութիւն աղբատաց և. կարատեւոց...
սրբիս ի մեղաց և. արդարանաս»:

Թդ. 18բ.

ը) Ն. վ. պահոց խրատ. «Անարատ
պարտ է պահել քրիստոնէից, զի որք սըր-
բութեամբ... ո՛չ ժառանգեն ասէ առա-
քեալն Պապոս»:

Թդ. 19բ.

թ) Խրատ Յ. Յոհաննէս Վ-ի վ. հաղոր-
դութեան. «Եկեալք Եղբարք իմ ի Քրիս-
տոս վասնդի պարտ է քրիստոնէին խոս-
տովանելով... հաղորդեացին կենդանա-
րար խորհրդոյն ի փրկութիւն անձանց և
ի փառս Աստուծոյ»:

Թդ. 23ա.

ժ) Վ. հաղորդութեան կարճ և. պիտա-
նի. «Հուարութ Գրիստոսի Աստուծոյ
փրկեալ ժողովուրդք, զի որպէս... հա-
սանիցին Քրիստոսիւ ի փառս Աստուծոյ»:

Գ. ա. 3. 24ա.

Վարդան Վ-ի աղաւթք և. վ. հաղորդու-
թեան. «Հայր ս. մեղայ յերկինս և. առա-
ջի քո բարէխաւսութեամբ չարչարանաց
և. արեան Որդոյ... բարէբանութիւն և.
իշխանութիւն այժմ եւայլն»:

Թդ. 24բ.

ը) Ն. Վարդան Վ-ի վ. ս. պատարագի
«Եւ ի լեառն ձիթենեաց Քրիստոս փառաց
թաղաւորն, ելից և. կատարեաց զհինն...»:

Թդ. 25բ.

դ) Ն. Վարդան Վ-ի ասացեալ մաղ-
րանք. «Կառավար և. զարապետ երկնից,
զոյացուցիչ և. հանգիստ ամենայն Լոյս-
ւոյց, հալից Հաւր...»: — Հմմտ. նաեւ
Տաշեան ցուց. էջ 1155:

Դ. ա. 4. 27բ.

Տեսիլ ս. Աթանասի Աղէկսանդրու հայ-
րապետին, զոր ետես ի ս. խորհուրդն ի ս.
եկեղեցոյ Աստուծոյ. «Աստուած սքանչե-
լի տեսիլ երեւցոյց մարդարէիցն և. ա-
ռաքելոցն և. մարտիրոսաց ... (30բ) ի
շնորհս մարդասիրութեան Քրիստոսի,
Աստուծոյ մերոյ, որում փ. յ. ա»:

— Ս. Հաղորդութեան իրապէս Քրիս-
տոսի մարմին և. արիւն ըլլալը ցուցնելու
որոշուած տեսիլ մը:

Ե. ա. 5. 30բ.

Ս. Խաւրն Թէոփիլոսի վ. Արտասուաց.
«... զբաղեալ լինի և. կամիս որ ի զղջու-
մըն ածեն, դու որպէս զայլ մարդոյ ահ
արկ քեզ... (35ա) որում արժանի լիցուք

ամենեքեան ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր որում փ. յ. »:

Զ. ժա. 2. 35ա.

Նուաստ վ. ի Յոհանիսի եզնկացոյ խրատ հասարակաց քահանայից եւ ժողովրդոց, ի կանոնական սահմանաց առաքելոց սրբոց եւ հայրապետաց եւ վարդապետաց եւ ս. հաւրն մերոյ վարդապետի, յորոց ժողովեցի եւ գրեցի. «... թաղաւորին մերոյ Քրիստոսի եւ բարերար փրկչին հաւատարիմ ծառայք...» եւայլն, տ. թիւ 5. Զ: Հոս ալ մասերուրաժնուած է եւ ընթերցումները աւելի ընտիր են, ընդամենը կը պարունակէ Յառաջարանը, Յղ. հաւատոյ, — վ. Մկրտտութեան, Յղ. տղայս սնուցանելոյ գրուածները. տ. թիւ 195. Ա:

Է. ա. 6. 42բ.

Տ. Ներսեսի յընդհանրականն. 1) առ վաճառականք եւ արուեստաւորսդ. եւ. — 2) առ համարէն ժողովրդականք. — 3) 42բ. առ կանանց դասս. — երեքն ալ տեւս, թիւ 187. ԺԱ-ԺԳ:

4) Նորին Տ. Ներսիսի ոտանաւոր. «... կատարեն / որ զայնմ աւուր մեզ պատմեցին, մարգարէիցն բանք յանգին / եւ առաքելոցն վճարին... (50ա) եւ զթշնամոյն առնել ըրարին, վասն քոյոյ ս. հրամանին»:

Ը. ա. 7. 51ա.

Տեսիլ ս. վարդապետին Յոհանիսի, որ մակամուն կոչուեալ կոչի. «Յորում էր թուական հայոց ԴՃՀ (470+551 = 1021) թաղաւորն հոռոմոց Վասիլի եւ արեւելս եւ եկեալ յաշխարհն հայոց, անթիւ բաղմութեամբ զարաւք խուժաղուժ ազգաց եւ խնդրեաց զԱնի քաղաք եւ զամենայն տունն Շիրակայ ի Յովանիսէ որդոյ Գագկայ հայոց թաղաւորին, իսկ Յովանէս յաղաղս տկարութեան մարմնոյ իւրոյ խոստացաւ տալ զԱնի զկնի մահուան իւրոյ. յայնժամ թաղաւորն Վասիլ զարձաւ յաշխարհն վրաց եւ առաքեաց զեսպանս առ Գորգի թաղաւորն վրաց զալ առ ինքն եւ թաղաւորն վրաց ո՛չ առ յանձն, վասն զի քաղովմք յիշխանացն հոռոմոց կորուսեալ էր եւ բարձեալ էր զամենայն մեծամեծս ի յունաց աշխարհէն, յայնժամ յարեաւ թաղաւորն Վասիլ ի պատերազմ ընդ վրացն եւ եկեալ հասին առ միմեանս ի Շիրակայ զաշխարհն եւ ճակատեցան ընդ մի-

մեանս ի պատերազմ, իսկ զարաւարքն վրաց Ըռատն եւ Ջոյատն, արք (այսպէս) զարսն հոռոմոց (եւ) առիւմարար յարձակ խոզիտոյէին, յանժամ երկվար Ըռատն ի ջլու) րդեաց տեղի մի խրեցաւ ի մարասն եւ ի նմին տեղոջ սպանին ըղբաջն եւ պարտեցան զարքն վրաց եւ եղեն փախստականք առաջի զարացն հոռոմոց եւ եղեւ կոտորած սաստիկ յոյժ: Եւ կացեալ թաղաւորն Վասիլ յայնմ աշխարհի ամիսս Զ եւ հաւանեցոյց զնոսա եւ ինքն զարձեալ ի Տրապիզոն ձմերեաց: Յայնժամ եկն Տէր-Պետրոս(ի) կաթողիկոսն հայոց առ թաղաւորն Վասիլ վասն սիրոյ, հանդերձ երկուտասն եպիսկոպոսաւք եւ 2 (70) կրանաւոր քահանայիւք եւ վարդապետաւք, Յովսէփ Ընճուց եւ ս. վարդապետն Յով(վ)հաննէս Կոզեռն եւ հեծեալքն ԳՃ (300) ի փառաւորացն եւ յորժամ ետես թաղաւորն զՏ. Պետրոս յոյժ մեծարեալ զնա քան զառաջնորդսն հոռոմոց եւ յայնժամ հանդիպեցաւ աւրն այն մեծի յայտնութեան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եւ հրամայեաց թաղաւորն Վասիլ նախ տէր Պետրոսի օրհնել զժուրն եւ յորժամ զնշան ս. խաչին եհար ի գետն եւ զսուրբ մեռնոն արկ ի ներս, նայ հուր սաստիկ իրրեւ զփայլակն ցոլացեալ ի վերայ գետոյն եւ յետս զարձաւ առ վայր մի եւ տեսեալ թաղաւորն եւ յամենայն բաղմութիւնն զսքանչելիսն եւ հիացեալ զարհուրեցան յոյժ եւ խոնարհարեալ թաղաւորն եւ արկանէր զարանեալ ժուրն ի վերայ զլիւր իւրոյ աջովն տէր-Պետրոսի եւ իրրեւ օրհնեցին առաջնորդքն հոռոմոց զժուրն նալ ոչինչ նշան երեւեցաւ եւ թոյլին ի վերայ գետոյն սպիտակ աղանի մի զի խաղասցէ եւ խոյացեալ արծիւ մի առ զնայ եւ եղեւ հիացումն մեծ եւ զարձաւ Տէր-Պետրոս մեծ պարզեաւք յաշխարհն հայոց: Իսկ թաղաւորն Վասիլ... յայնմհետէ հաւատաց ճշմարիտ եւ ուղղափառ զոլ զհաւատս հայոց եւ երկմտեցաւ ի հաւատոց իւրոց եւ յետ ժամոնակաց զնաց թաղաւորն յաշխարհն յԱնկիւրա քաղաքին եւ զաղտարար ի զարացն Գ հաւատարիմ արամբք զնաց ի սեւ լեռոն եւ եկն ի վանքն որ կոչի Պաղակ Զիակ եւ ծածկարար առնոյր ի ս. հարկն զքրիստոսական կնիքն եւ յայնրմհետէ եղեւ իրրեւ զհայր հայոց աղղիւս եւ շնորհակալ վանացն ժի գեղց:

— Մինչեւ հոս կը պահլան թիւ 49, 1Դ-ի մէջ. շարունակութիւնը «Գարձեալ ի թըրականութեան հայոց ԴՃՀԸ (478+551 = 1029) եւայլն» տ. ա. թիւ 49:

Թ. ա. X. 57p.

Ի հարանց վարուցն. վասն խոնարհու-
թեան. — զլիսաորապէս Անդոնիոսի եւ
Մակարիոսի կեանքէն քաղեալ:

Ժ. դ. 3. 60ա.

Խրատք Գ. յաստուածաշունչ գրոց եւ
պարզ բանիւ յայտնումն քարոյն եւ չա-
րին, զոր մեղաւոր հոգս եւ հին խաբեքայս
ՎԱՌԴԱՆ Աստուծով յարմարեալ գրեցի,
վասն խնդրոյ Թաղէսի շնորհալից քահա-
նայի սրբասիրի եւ ընտրելոյ, առացնոր-
դեա ինձ տէր իմ եւ Աստուած Յիսուս
Քրիստոս. «Վերջին է ժամանակս եւ յցաւ
չարեաւք ամենայն Երկիր, զի սառնեցան
եւ խաւարեցան հոգիք եւ սիրտք մեր ի
շնչոյ... (68p) եւ ի բոլոր սրտէ մեղաց
թողութիւն խնդրեցէք ի Քրիստոսէ պատ-
ուական քահանային Թաթէսի եւ ծնաւ-
դաց նորա, որ եւ հարկեց եւ աղաչեց ըզ-
մեղաւորս, որ զընցի զրանքս աստուածե-
ղէնք»:

— Մօտաւորապէս 14 տարբեր մասերով
ղանաղան Լկեղեցական-ծիսական-բարո-
յական խնդիրներու մասին կը խօսի հեղի-
նակը. տ. Տաշեան ցուց. էջ 1155:

ԺԱ. ա. X¹. 68p.

Թուղք կիրակէի, զոր էջ ի Հոռմայ ե-
կեղեցին, յաստուածային քարառոյն
պատուէրք եւ խրատք. «... Գտի զսայ ի
մէջ խորանին յաղոս արշնեցի եւ ասա-
ցի, մեծ եւ դու տէր եւ հզար... (71p)
զի եւ խոտաւեցելոց բարեաց նորա հա-
ղորդս լիցուք ընդ ամենայն սուրբս ի
Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր որ է օրհնեալ
եւայն»:

— Հմմտ. Տաշեան ցուցակ, էջ 1092:

ԺԲ. ա. X². 71².

«... տեսան ի լեռն ձիթենեաց, կալ
յաղաւթս վ. ամենայն քրիստոնէից, զի
թերեւս փրկեցէ յամենայն փորձութենէ
... (76p) Տէր Աստուած դու եւ յոյս մեր
եւ դատաւոր կենդանեաց եւ մեռելոց եւ
բեզ փ. յ.»:

ԺԳ. ք. X. 76p.

Դարձեալ ի հարանց վարուց. Անտո-
նիոս, Նեստորիոս, Արսենիոս, Մարկոս,
Աքրահամ, Սիզուանոս, Թեոփոտոս, Յով-
հաննէս Կարճահասակ, Պամբոնիոս, Տի-
րոնիոս, Նափրիոս, Ամովս, Ագաթոն,
Սոփրոնիոս, ճգնաւորներու կեանքէն

պատմութիւններ բարոյակրթական նպա-
տակաւ եւ ամուրիութիւնը ներբողելու
համար:

ԺԴ. ա. 8. 92p.

Ս. հօրն Նեզոսի խրատ պիտանի. «...
յորժամ ամենեքեան լուսաւորին նայ մի-
այն խաւարի: Վայ հայհոյչին, քանզի
կապի լեզուն... ընդունելոց ես ի տեսո-
նէ, յորում փ.»:

— Հմմտ. Տաշեան ցուց. էջ 1133:

ԺԵ. ա. 9. 93p.

Երանելոյն ԱԹԱՆԱՍԻ արքեպիսկոպոսի
Աղեկսանդրոս հարցումն վայելուչ եւ պա-
տախանիք կիւրճի հայրապետի, յգ.
մակացութեան եւ համեմարոյ, աւգնեալ
Հոգի Աստուծոյ, զի հասից ի յաւարտ եւ
ի կատարումն. « [Հետեւումն] համարիմ
ընդ Աստուծոյ երես բանս եւ ապա այ-
նուհետեւ ի մէջ զայ, քանզի բազմաց
խնդիր լինի վասն այսմ իրի քննութեանց
... (111p) սակաւ մի մեռելի եւ վաճառէ
զորդին իւր եւ ո՛չ ապաշխաւէ »:

— Հմմտ. Տաշեան ցուց. էջ 1053. եւ
Մատ. Թարգմ. 283-4: Ձեռագրիս առա-
ջին հարցը կը վերաբերի մարդկային հո-
գին, որուն պատասխանը կը սկսի հե-
տեւեալ բառերով. «Իսկ ոգի մարդոյ գո-
յացութիւն է անիմանալի ի նմանողու-
թիւն հրէշտակաց...»: Բ-դ հարցումն է.
«Ուստի՞ յայտ է թէ ի ժամ մահուն ո՛չ
մեռանի հոգին ընդ մարմինն»։ Պ. «Բանն
Աստուած յայտնեաց վասն մահու մարմ-
նոյն...»: Վերջին հարցումն է, 111ա.
«Տեսանեմք զոմանս որ տանջելոց են...
զորդիս իւր ծախէ զհոնչ լինի»։ Պ. «Ինձ
թվի թէ դատապարտի, զի տէրն ասէ
թէ...»:

— Աթանասին վերագրուած այս հար-
ցերու նման խմբագրութիւններ տ. Վիեն-
նացիներու թիւ 260, Բ, 3. եւ 364, Ծ. —

— Յոյն բնագիրը, տ. Migne, XXVIII,
p. 597-708. ասոր վերնագրին է «Հարց-
մունք առ իշխանն Անտիոքու» = Quaes-
tiones ad Antiochum ducent. ձեռագրա-
կան տարբերութիւններ տ. W. Dindorf.
Athanasi Alexandrini Praecepta ad An-
tiochum. Lipsiae. 1857. p. 63-77. հմմտ.
Մատենադարան, էջ 283-4:

— Տարբեր խմբագրութիւններ տ. Տա-
շեան ցուց. էջ 385, 448:

ԺԶ. ա. 10 111p.

Խրատք ս. Կալիստրատոսի «(Յարուս-

ցեալ սուրբ) ոմն ի նոցանէ անուն Դազմատիոս ասէ առ ս. Կալիստրատիոս, աղաչեմ զքեզ տէր քրիստոնէացոյ զմեզ... (117բ) ընկալցուք զանթառամ փառաց զպսակն որում փ. յ. 300»:

— Նոյն էջ. «ասէ ս. Կալիստրատիոս, որդեակք իմ իւրաքանչիւր ոք հարցէք զինչ եւ կամիք եւ Բերմեմոս անկեալ անկեալ առաջի նորա եհարց եւ ասէ աղաչեմ զքեզ տէր իմ ասա ինձ զիա՞րդ իմանի Աստուած...» (114ա) Յորժամ կատարեսց զրանքս զայս Հեղիոդորոս աղաչէր զսուրբն եւ ասէր, յորժամ վաղճանի մարդն զի՞նչ լինի հոգին, ո՞ւր երթա կամ ո՞ւր բնակէ... (115բ) պատասխանի ետ Դուքետիանոս. որ մեղանչէ յաշխարհիս ո՞չ դատի ամենեւին եւ ո՞չ առնու հատուցումն... (116բ) Արիստոս ասէ, «Վ տէր յորժամ մեռանի մարդն լցեա՞լ է աւուրքն...»: — Հմմտ. Վիենն. Թիւ 260, Բ. 1. տ. նաեւ Տաշեան ցուց. էջ 1099:

ԺԵ. Բ. 6. 117բ.

ի տ. Ներսիսի բանից գրեմք սակաւ

բանք, որ մայ գրեաց քույրս ի Միգազէտս Ասորոց ազգեայ իմն տէր: «Թէպէտ եւ մեր Լուսատուրչին աւանդեալքն բնդունելի էին որպէս ի հոգոյն ըստ յաճանէ ետ զպատին զենումն, այլ ի Փռանկաց, քանզի խորովեալ պառն...» (118ա) Արդ նախ զգաւիկն ասեմք, տեառնապրէ քահանայն զաղն խաչի... 119բ. Լուսք եւ զոմանց սուտ քահանայից, ի խառնալիրն զոր պատուոյ մեր, թէ այլ հերձուած եւ մոլորութիւն խօսին... ասելով թէ ո՛չ զոյ զրախտ Աստուծոյ...»:

ա. 1. 120բ.

(Հին շեղապիր). «... չորս կողմանք զասպապաներ է, Ոսկուտար քաղաքն եւ Թաւրիսանն է, Ղալաթիայ քաղաքն եւ Թերսիսանն է... իմաստոյ զիմացն է, Յրնտրիլուն, Պէշիքտաշն եւ Ղուզդուն՝ ճուխն է Ղարայպաղաղին, Յէշէնն ի վառէ... դուռն քսան եւ չորս եւ անման է, չի կարացիր զովիւ քեզ Յակոր հէյ-հէյ...»:

210

ԹԻԻ 210.

ԱՆՈՒՆ Ժողովածոյ.

Նիւիթ Սովորական քուղթ.

ԿԱՋՄ Կաշեկազմ. աստղանոս քանդակեմքով, մէջտեղ խաչ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ. շատ մը քուղթեր կազմեն ելած, ընդհ. առմամբ խիստ ազոտոս, եւ խոնաւութեան վնասուած.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. ա՞.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 20, 5×16×4.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 16×11, 5.

ԹՈՒՂԹՔ 289 (Ժ+258).

ՏՈՂՔ 29-30.

ՎԵՐԱԳԻՐՔ Սեւագոյն քուղթի կամ ԳԻՐ Հին շեղապիր.

ՍԿՋԻՐԱՏԱՆՔ Սեւագոյն երկաթագիր. ԳՐԻԶ.

ՍՏԱՅՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԸ դար).

ՏԵՂԻ

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ.

ՏԵՂԵՆՈՒԹԻՒՆՔ Ընծայուած վանքին 1841-ին Ստեփաննոս Արքեպս. ի առաջնորդութեան օրով. ա՞.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԷՋ

Ա. ա. X.

ա) Թղ. Ա. Առաւել քարոյականք ասաղեալ յումեմնէ իմաստասիրէ: Հաւանման պատու ունեցող ծառի, լեւիաթան ձկան եւ այլոց մասին:

Բ. ա. 1.

բ) Թղ. Ե. Արիստոտելի առ Աղեքսանդրոս քաղաւորն ասացեալ. «Գովելի էն

զեղեցիկն եւ պարսաւելի զարչելիքն, քանզի բարեացն յառաջեալ լինին... (Ը) ամենայն ասացելոյց ներհակք են որք են ի պարսաւելեացն»: — Ասոր կը հետեւի քանի մը տող խրատական ոտանաւոր:

Գ. ա. 2.

գ) Թղ. Թ. Համեղարան եւ քաղաքանաշակ միկնութիւն տերունական աղօթիցն, զորս ուսոյց սրբազան առաքելոցն

ասել՝ Հայր մեր որ յերկինս ես այլովք հանդերձ ի ՅՕՀԱՆՆՈՒ ԵՐՁՆԿԱՑԻՈՅ ԱՅՍԻՆՔՆ ԾՈՐԾՈՐԵՑԻՈՅ և ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԼԱՄԲԲՐՈՆԱՑԻՈՅ մեկնեալ. «Զիարդ վաղ-վաղակի՝ զարթուցանէ զսօզան և զքնաւ իսկ զերախտիս յիշեցուցանէ ի սկզբան աղօթիցն զի որ հայրն կոչէ...»: — Ապա «Հայր մեր» կը մեկնուի նախադասութիւն առ նախադասութիւն վերոյիշ. երկու հեղինակներէն քաղուելով: — Գրուելիւնս զմարդարար վերջէն թերի է, կամ աւելի ուշիւ է ըսել, միայն սկիզբն ունինք հոս, որովհետեւ «Սր. եղիցի անուն քո»-յն անդին չ'անցնիր մեկնութիւնը:

Գ. ա. X¹.

դ) Թա. Ասոր կը հետեւի անշան և վերջէն թերի «Քարոզ ողջունի» մը. և ասոր էջ. 1-4 «Յանկ և ցուցակ մատենիս»-ը վերջէն պակասաւոր, թուրթ ինկած ըլլալուն համար ինչպէս նաև վերև:

Ե. ա. 3.

Լ) — Բուն Քարոզդիրքը կը սկսի էջ 5. սկիզբէն թերի, զայստեան քարոզով մը: Առանձին ուշադրութեան արժանի են Գրիգոր Տաթեւացիի 1) «Աւետեաց ս. Աստուածածնի» (262. էջ 2) Ծննդեան (271), 3) Մկրտութեան (282), 4) Տեստերնդառաջի, 5) Զղջման և ապաշխարութեան կամ անտակ որդւոյն (300), 6) Անիրաւ դատարի (308), 7) Փարիսեցւոյն և մաքսաւորի (315), 8) Ղազարու յարութեան (324), 9) Համարածման (331), 10) Տապանակի խորհուրդին (339), 11) Այրակերպութեան (346), 12) Երանուհւոյ Կուսին փոխման (356), 13) Ուաչի (363. ճառ խաչին կորուսելոյ), 14) Եկեղեցւոյ (369), 15) Դաւթի և Յակոբայ (373), 16) Ս. Ստեփաննոսի (380), 17) Ս. Առաքելոյն Պետրոսի և Պօղոսի (388), 18) Յօաննու և Յակոբայ (396)՝ քարոզիրի, զորս տե՛ս իր Երկհատոր Քարոզգիրքի, Ամարան և ծմբան Հատորներու 4. Պոսի տըպագրութեան մէջ (1740 - 2 մարտ, 1741 - Ամարան):

Զ. ա. 4.

դ) էջ 404. Տեր-Վահրամ վարդապետի ասացեալ յդ. ս. երրորդութեան և միաստուածութեան և փրկական տնօրէնութեան Քրիստոսի. «Հաւատածք և խոստովանիմք» զմի աստուածութիւնն յերիս անձնատրութիւնս, ոչ ըստ անձանց

րաժանեալ աստուածութիւնն յերիս, իրրու ոմն արարիչ և ոմն արարած և իրրեւ զդոճիս... (425) վասն որոյ խոստովանելի է զերիս անձնատրութիւնն և զմի աստուածութիւնն՝ էութիւն, անեղ, կատարեալ, անհաս, անճառ, անխանայի երկնաւորաց և երկրաւորաց, արարիչ բոլորից և նախախնամող բնաւից, Աստուած ի վերայ ամենեցուն, օրհնեալ յաւիտեանս: Վերջ Աստուածաբանութեան որ յաղագս սրբոյ երրորդութեանց, շարադրեցեալ ի Վահրամայ վարդապետէ Գրիգոր վկայասէր կոչեցեալ»:

— Վկայասէրին այս Աստուածաբանութիւնը մինչեւ օրս զեռ չէ հրատարակուած:

Ե. ա. X².

է) էջ 425. Ասոր կը հետեւին վերոյիշեալ գրութեան մէջ զործածուած տեխնիկական րառերու սքոյաստիկ-փիլիսոփայական րացանորութիւններ, որ կը սկսի այսպէս. «Զի՞նչ է էութիւն և բնութիւն և անձն և զոյացութիւն. Պ. էութիւնն և բնութիւնն մի են, որպէս մարդկութիւնն... (426) այլ և յարտաքին գիրս իմաստասիրաց դասնիք»:

Ը. ա. 5.

ր) էջ 427. Հակաճառութիւնք ուղղափառաց առ ժողովս երկարեակաց: Հարցումն և պատասխանիք ըստ իմաստասիրացն քանից. «Զքրիստոս Աստուած խոստովանիմք ամենայն հաւատացեալքս, ըստ որու (յնա հայր կնքեաց Աստուած), Արդ Աստուածն ի Քրիստոս համանուն է թէ փաղանուն...: — (Գրութիւնս կը շարունակուի, էջ 431). Հարցումն երկարեակաց առ մեզ. Ընդէ՞ր ոչ ասէք Երկու բնութիւն Քրիստոսի, Պ. ուղղափառաց. զի մի յատկացեան Երկու անձինք ի Քրիստոս (442) այլ հաստատ կամք և Լմք ի վերայ սրբոց դաւանութեանց, որք ուսուցին մեզ զխորհուրդ աստուածապաշտութեանն, որպէս ցուցաւ: Այսքան առ այս բաւականացի և գայլն ամենայն գտցես ի գիրս հարցմանցն յերկարեալ»:

Թ. ա. X³. 441.

Հարցմունք երկարեակաց առ մարդեղութիւն քանից. «Մարդկութիւնն Քրիստոսի տեսնէ՞ր զաստուածութիւնն թէ ո՛չ, Պ. Երեւի թէ րաժանեւ զմարդկութիւնն և որիչ իմանաս... (449) և յետ մահու

նորին խոստացեալ բարեացն արժանաւոր լիցուիք ի Գրիստոս Յիսուս ի տէր մեր»։
— (Հարցմանց գիրքէն Գրիգոր Տաքեւացի)։

Ժ. ա. X⁴. 449.

Բաղդատուքիւն Մելիսեդեկի եւ տեաւունքն. «Որքան եղանակաւ նմանի Մելքսեդեկն Գրիստոսի...»։ (Հարցմանց գիրքէն, Գր. Տաքեւացի)։

ԺԱ. ա. 6. 451.

Երիցս երանեալ եռամեծի բազում երջանիկ եւ տիեզերայոյս մեծ հոռտորի եւ անյաղթ փիլիսոփայի հայոց մեծաց Յովհաննու Որոտնեցոյ արարեալ մեկնութիւն բանին, որ ասէ մարգարէն, ո՞ ստեղծ առանձին զսիրտս նոցա. «Ներգործական իմն անխափան բնաւորեալ են միտք սակս մշտաշարժ գոլոյն եւ զի Արիստոտէլ ի 2 տրամատէ զշարժումն...» (488) եւ այս յաղաղս հոգոյ յայսքան բաւական լիցի եւ Գրիստոսի փ. յ. ա. »։

— Հեղինակը իր գրութիւնը 11 մասերու բաժնած է։

ԺԲ. Բ. 6. 488.

Երանելոյն Յովհաննու Որոտնեցոյն, տեսութիւն ի վերայ բանին, որ ասէ ծրնաւ ձեզ այսօր փրկիչ, որ է օծեալ տէր. «Որ յօրինչն էր օրինակին եւ խորհրդազգածն եղելութեանցն բոլորին, չբա-

ծին եւ հրածին...» (521) որով եւ ընդ որում Հօր եւ Հոգւոյն սրբոյ փառք եւ երկրպագութիւն անեղր յաւիտենիւ ա. »։

— «Աստուծոյ բանս իրաւապէս զկայ առցէ»։ — Ասոր կը յաջորդէ. «Իւղ թափեալ անունն Յիսուս, իւղովն օծութեան իւրոյ հոգւոյն սրբութեան...» քառերով սկրսուող էջի մը չափ վերի հատուածին հետ կապ ունեցող մալթոզական զրութիւն մը։

ԺԴ. գ. 6. 522.

Ն. Յովհաննու Որոտնեցոյ ասացեալ ի բան առաքելոյն որ ասէ մարդով եղեւ մահ եւ մարդով յարուելուն մեռելոց. «Ասէ ոմն ի սրբազանիցն դասուց եւ բնութեամբ բարին Աստուած ո՞չ կամեցաւ միայն վայելել յիւրական ճոխութեանն...» (534) եւ անդ արկանէ զմկրուցեալ մարմինն հանդերձ հոգւովն որեւ զմեզ փերկեցէ ի յաւիտենից հոռոյն եւայլն»։

— 13 հատուածներու բաժնուած է ինչպէս նախորդը։

ԺԴ. ա. X⁵. 535.

Կտակ խաչելութեանն Գրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. «Ո՞վ օր դառնութեան եւ սպոյլ, ո՞վ գիշեր կսկծայի եւ ողբայի, ո՞վ ժամ եւ ժամանակ տարակուսանաց եւ մորմորման...» (558) Այ իմ որդեակ անուշահոտ վարդ / այսօր մեռար եղեր անգուարթ»։

211

ԹԻԻ 211.

ԱնՈՒՆ Գարգգիրք (Գր Տաքեւացի եւ այլն)։

ՆԻԻԹ Ողորկեալ քուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ. պահուած է միայն Բ. կազմը.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Պատրաստած, կարկատուած, կազմալուծուած. խոնարութեանէ վնասուած են քուղքերէն շատերը եւ աղտոտ.

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 64բ. 65. 232. 235.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 21,5×15,5×4,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 15,5×10,5.

ԹՈՒՂԹԻ 235.

ՏՈՂԹ 32, 26.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԹ Կարմիր մելամով.

ԳԻՐ Նոտրգիր, բոլորգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԹ Երկաթագիր, զարդագիր անճոռնի՝ ձեւերով.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՑՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (Ժէ դար).

ՏՆՂԻ

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԹ

ՏԵՂԵԿԻԹԻՒՆԹ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

Սկիզբը 8 քարոյ ինկած է, աշնակն որ 8-դ քարոյի միայն վերջին մասը պահուած է (1ա-2ա) :

ա) 2ա. (բ. թ.) Քարոց չորրորդ կիւլակէին յղ. տնոնսին ի բանն, այր մի էր մեծատուն որոյ էր տնոնս... «Արդ վ. առակի տնոնսին Դ ինչ պիտելի է, նախ՝ թէ քանի՞ իւրօր զանազանի մեծութիւն Աստուծոյ եւ մեծութիւն մարդոյ...» :

— Տ. տպ. Կ. Պոլիս 1740. 2մրան հատոր. էջ 393 :

բ) 5բ. Ք. յղ. մեծատանն եւ Ղազարու, ի բանն այր մի էր մեծատուն... «Աստանոր յղ. 6. իմն պիտոյից է ձեռնարկութիւնս, նախ վ. առակի մեծատանն եւ աղքատին Ղազարու եւ մեծութեան եւ աղքատութեան (եւայլն կու տայ ամբողջ քարոյի ծրագիրը ինչպէս վերեւ տպագրի հետ կը միանայ) ... ասն վարդապետք թէ դամենայն առակաւոր բանն որ խօսեցաւ ճշմարտապէս եղեալ է եւ ո՛չ սոսկ միայն ի մտածութեանն բանն, է՛ր երբեմն յանչիցի ստեալ...» :

— Հմմտ. 2մրան հ. էջ 398 :

գ) 9բ. Ք. Ե. կիւրակէին ի բան դատաւոր մի էր ի քաղաքի... «Աստանոր յղ. 2. իմն պիտոյից է ձեռնարկութիւնս... Եկեսցուք յառաջին գլուխն եւ տեսցուք թէ վ. զի՞նչ պատճառի մարդս հօգի է եւ մարմինն լայն կարմրագիր խօսքերով հեղինակր կ'անցնի միտւ ըսն նիւթին ծրագիրը տալէն ետքը), զիտելի է զի վարդապետք ասնն զմարդն ի հոգոյ եւ մարմնոյ զդաւոյ...» :

— Տարբեր է տպագրի էջ 424-ի Դատաւորի քարոզէն :

— Ստորեւ մանրամասն կերպով պիտի զնենք միայն այն քարոզները, որոնք տրպագրէն կամ բոլորովին եւ կամ շատ տարբեր են :

դ) Ք. աղօթից. (տ. տպ. 2մր. հ. էջ 427). Ե) Ք. վարդապետին (տ. տպ. Ամբան հ. էջ 481). զ) Ք. աղօթից (Հմմտ. տպ. Ամբան հ. էջ 346) :

է) Ք. վ. խաչին. «Աստուածային» (տ. տպ. Ամբան հ. էջ 531) :

բ) Ք. վ. շարաթապահոց. «Վասն պահոց» (տ. 2մրան հ. էջ 144 եւայլն) :

թ) Ո՞վ ո՞ք իցէ ի ձեմք մարդ... «Այս առակ եւ դատաւորին միապէս...» :

ժ) 28բ. Յայլմէ ք. վ. երիւնդի... Այր մի իջանէր յերուսաղիմէ... «Ասն իմաստունքն թէ...» :

ժա) 31բ. Ք. պահոց ա. աւուրն... Հայր մեր... «Վարդապետ(ք) ասնն թէ աղօթք...» :

ժբ) 35ա. Ն. ք. գրոց աշակերտեալ

մանկանց... «Արարչադործն Աստուած ըստ բարերար կամաց...» :

ժգ) 39բ. Ն. ք. վ. 2որեքշաքթի եւ Ուրաքի... «Պատճառ պահոցս որպէս ասէ ս. Բարսեղ...» :

ժդ) 42ա. Բ-դ կիւր. ց. ք. վ. պահոց... «Վարդապետք ասնն Լթէ նիւթական կեանք...» :

ժե) 44ա. ն. ք. վ. Բ-դ աւուր ցնցեցելոց... «Բանս այս ունի բաղում տեսութիւն...» :

ժզ) 45բ. Յայլմէ ք. վ. բարի հովուաց եւ չարաց... Եւ եմ հովիւն քաղ... «Վարդ. ասնն թէ սատանայ նման է...» :

ժէ) 49բ. Ն. Գրիգորի, թէ վ. է՞ր ի զիչերի տամք իշխանութիւն վարդապետաց. «Ասեմք Լթէ վ. հողետասան իմն պատճառի...» :

ժը) 50բ. Ն. վ. գաւազան տալոյ... «Ասեմք Լթէ բաղում ունի խորհուրդ ծածկեալ...» :

ժթ) 52ա. Յայլմէ դ. ի մոյմ խորհուրդ... ցանկայր յնու... «Վ. ասնն թէ եղջիւրն զոր խոզքն ուտէին...» :

ի) 54ա. Դարձեալ ք. ծաղկազարդին... «Ո՛րք են զործք քո տէր եւ յո՞ք խոր են...» :

իա) 59ա. Շարաթ Ն. ք. ս. Գրիգորի Լուսաւորչի մերոյ... նմանողք եղերուք. «Առաքեալն հեթանոսաց եւ քարոզն աշխարհի երրորդ երկնից տեսանողն...» : — Լուսաւորչի տանջանաց թիւը 12-ի կը վերածէ հեղինակը, 13 տարի խոր վիրապ կը մնայ. Աղաթանգեղոս կը յիշուի 62ա : իբ) 66ա. դ. ք. վ. քգննոյն եւ ալգոյ... «Ամենայն զիրք Աստուածաշունչք օգտակարք են...» :

իգ) 69բ. ն. ք. վ. մեղաց... «Ամեն որ խօսեցաւ ընդ Եւայի եւ խաբեաց...» :

իդ) 71ա. Յայլմէ ք. վ. ողորմութեան... եղերուք դժած... «Յորժամ տեսանէ հայրն զորդին իւր...» :

իե) 76ա. Ն. ք. քառասնորդաց... պահեալ զիւ. տիւ. «Յդ. քառասնորդաց պահոցս երեք ինչ հարցանելի է...» :

իզ) 83ա. Ն. վ. աղօթից... «Վարդապետք ասնն թէ աղաւթքն յո՞ք օգուտ է վ. Գ. պատճառի...» :

իէ) 90բ. Ն. նոյն կիւրակէն. վ. զղջման եւ խոստովանութեան. «Դէմք առակիս առ ամենակալ բնութիւն արարչիս հայի...» :

իբ) 96ա. Դարձեալ ք. ի նոյն բանն ի զէմս խողաց. եւ սերմանահան... «Որպէս բժիշկ որ ներհակաւն առողջ առնէ...» :

իթ) 102ա. Դ-դ կիւր. ն. ք. մի երկրնչիւր... «Ձօրեական հրամանացս երեք ինչ հարցանելի է...» :

լ) 106բ. Ն. վ. բարկութեան... բար-

կանայք եւ մի՛ մեղանչէք: Մարմին մարդոյս կազմեալ է ի չորից տարերաց...»: լա) 112բ. ն. Ե. կիւր. ք. վ. մահաւ... արթուն կաջէք... «Նախախնամութիւնն Աստուծոյ եւ բարերարութիւնն յամենայն ժամ յայտնի է...»:

լբ) 117բ. ն. դարձեալ ֆ. ս. Լուսաւորչին... դուք էք լոյս աշխարհի: «Փրկչիւն բոլորից տէր մեր Յիսուս Քրիստոս լոյս կոչեաց զինքն...»: — Այս քարոզը նշանաւոր է Լուսաւորչի մասին պատմութեամբ յատկապէս Կարապետի հիմնադրութեան ետքը ս. Լուսաւորիչ «Արեւնոթեանն իւր» կրթական կենտրոնի հիմնադրութեան անդին յետոս դարձան ուսանողներն (121բ)», «եւ սին լուսոյն եկաց ի վերայ զետոյն մինչեւ ի մտանել արեւոյն» (հիմ. թիւ 209 Ը. Պետրոս Գետադարձի հրաշապատումը): — 122բ-123ա. Կատողած շան հրաշապատումը: — 123ա. Թիւնաւոր օձերու. 124բ. Կոյր հովուի բժշկութեան պատմութեամբը:

լզ) 126բ. ն. ք. վ. հաւատոյ... լուր հարաւ... «Վասն Աստուծոյ խաւսիլ եւ աստուածաբանել յայնոցիկ որ մաքուր են...»:

լդ) 130բ. Զոյ կիւր. յայլմէ ք. վ. արիւթեան եւ գործոյ... «Ամենիմաստուն քան ամենայն ինչ որքան առաւել պատուական է, առաւել ներգործող է...»:

լե) 135ա. Շարաթ աւր. ն. ք. վ. յարութեան Ղազարու... եկեցէ ժամանակ... «Վեցերորդ շաբաթս այս յորում տօնեմք յարութեան Ղազարու...»:

լզ) 140ա. ն. մ. հիմնադրութիւն ք. ֆարոգ. խորհուրդ ճամբարիտ պատարագին Քրիստոսի... «Ի վերայ յայմ բանի վեց իր տօնանելի է, նախ քան աւուրս տօնի...»:

լէ) 145բ. Յայլմէ ֆարոգ... պատարագին... «Ասեմ բժիշկք թէ զանազան է կերակուր մարդկան հիւանդաց եւ առողջաց...»:

լզ) 153ա. ն. դ. ֆ. ռոմալաին. Առեալ ջուր լաց... «Որհնուրդ նոր ծածկեալ էր յազգաց եւ յաւիտենից, որպէս ասէ մարդարէն...»:

լբ) 156ա. Յայլմէ ք. մ. Ուրբաթին... կտակ յետմահու... «Սովորութիւն է մարդկան յորժամ մեռանի ոք ի յայլ տեղիս եւ առնէ կտակ...»:

լթ) 160ա. ն. ք. մ. Ուրբաթին... ի մէջ երկուց... «Քաղաքացիք ի տեսութիւն բանիս եւ խորհուրդ...»:

լս) 163ա. Յայլմէ ք. վ. խաչի... եւ տնկեաց... «Աստուած կրկին անդամ ըստեղծեաց զմարդկային բնութիւնս...»:

խա) 167բ. ն. ք. մ. Շարաբուն... որպէս Յուսան... «Գլխով ի զի Յուսան աւրինակ էր Քրիստոսի, որպէս հրամայեաց...»:

խբ) 173ա. ն. ք. յերուսաղէմ գնալոյ... եկայք ելցուք... «Քաղաք ընտրեալ է ընական այս պատիւ (?) Երկիր առ երկին...»:

խդ) 179ա. Դ. ք. զատկին... զատիկ մեր... «Երեւելի արեւական որ լուսաւորէ զաշխարհս եւ ջերմացուցանէ զմեզ...»:

խզ) 184ա. ն. ք. վ. Յարութեան... Ապա թէ Քրիստոս... «Եղևն ոմանք հերձուածողք որք ասէին, ո՛չ ոյլ յարութիւն հոգացեալ մարմնոց...»:

խէ) 190բ. ն. ք. վ. օրհնութեան եկեղեցւոյ... «Պարտ է զիտել զի եկեղեցիս է կառուցեալ յորինակ լուսեղէն Երկնիցն...»:

խզ) 192բ. Գ. համբարձման... հանէ զաշակերտսն... «Չամենայն տօնք տնօրէնութեան Բանին Աստուծոյ...»:

խէ) 200ա. ն. ք. վ. զալստեան ս. Հոգւոյն... «Ապաւինեալք ի Հոգին սուրբ Աստուած բարի ուղիղ եւ առաջնորդական...»:

խթ) 207բ. ն. ք. փառաւոր այգոյն... «Ամենայն տօնք եւ հանդէսք ս. նահատակացն երբեք են, միանգամայն տօնախմբեալ...»:

խթ) 204ա. Հ. ֆ. ս. Ստեփանոսի... «Պայծառ եւ հրաշալի է տօնիս խորհուրդ, ո՛վ եղբայրք իմ սիրելիք...»:

ծ) 220բ. ն. դ. ք. ս. Ստեփանոսի... «Անգրանիկ ամենայն մարտիրոսաց...»:

— 229ա. վեց ճիւղանի մեղաց տախտակ

մը:

— 229բ. Աննյան զրուիւն մը տնցման շեղադրով:

— 230ա-231բ. Դաւանաբանական զրուիւն մը:

ծա) 230բ. «... յիսն էր տօնքն չիփթեան / տսեմ զերկհարիւրից տարեւ / Անդրիաս յոտմարէն: / Իսկ Անդրէաս ասորի էր, / որ կախարդ էր եւ իմաստասէր... / Երկու հարիւր տարէն համար, / տէրու նական տօնից տումար, / զատկաց լուսմն սայ արար / չքրիստոնեայ եւ քահանայ ըլլալէն ետք... Երկու հարիւր թիւն լցան / մինչ ի հայոց մեծ թուական / տորայ տումարն կատարեցան / ամենապղծերն չիփթեցան... / կատարիկոս տ. Մովսէս էր... ի զեղջէն եղիվարդայ էր / Անանիայ Շիրակացի / հրամանաւ տ. Մովսէսին, հայ թուական զրեալ լինի / տումարին (տնօրինէ) զյորմաք զատկի / 14 ամի Մովսէսին / հայ թուական զրեալ լինի / ապրիլ չորից սկզբնաւորի, / որով

ուղիղ տուժար կազմի / ի ծննդենն Գրիս-
տոսի / մինչև ի զիր հայոց թուի / հինկ
հարիւր ամօք կու չափի / յիսուն լերեք
թիւ յունի / թվական եղին հայոց մե-
ծաց, / զի ուղիկացն զտօնք տէրունեաց /
ճշմարտն ո՛չ եղեն զտած / մինչև ի կա-
տար թ՝ ամաց... / մինչ էաս աղէկասն-
գրացին: / Քանզի էաս աղլու խպտի /
... եռսուն եւ վեց արամբ խորհի (Վ-
ղերսնագրիւ), / տուժար շինէ զյրմունք
զատկի / ... (Ասոր 500 ամեակի [532 տ.]
զիստէն ետքը) Քանզի անցեալ էր ինն ա-

մին, / ի սկզբանէ հայոց թվին / զհայ
թուական տասն ասացին / յորժամ զտու-
ժարն արուեստեցին / (այսպէս կարելի է
բացատրել 551-էն մինչև 553 անհնարած
տարեթիւերու տարբերութիւնը) ...»: —
Շարունակութեան մէջ հեղինակը Յունաց
ընդունած Իրիոնի տոժարի մասին կը խօս-
ի եւ կ'ըսէ թէ 532 տարուան մէջ 4 ան-
գամ անոնք Ձատիկը Հայերէն շարաթ մը
առաջ տօնած են:

233-234 ճաշի հատուածներ են:

212

Թիւ 212.
ԱնՈՒՆ Քարոզգիրք Գր. Տաքեւացի.
Նիւիթ Ողորկեալ բաղք.
ԿԱԶՄ Քայլաշնալ կաշեկազմ, բերանա-
կապ յատորուտած է.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ. բուրժերը կազմէն
դուրս եկած, մաշած, աղտոտ, խո-
նաւութեմէ դեղնած եւ փտած տեղ-
տեղ. բերի եւ սպասաւոր եւ ցեցա-
կեր.
ԴԱՏԱՐԿ 343-4, 503բ.
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 18×15×8.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսին. 13×5.
ԹՈՒՂԹՔ 503.
ՏՈՂՔ 31.
ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմիր գոյնով.
ԳԻՐ Բուրզիր.
ՍԿԶԲԵՆԱՏԱՌՔ. Զարդագիր կարմրագոյն,
գլխաւորապէս բոյնագիր.

Սկիզբէն 6 թուրթ ինկած է: 1ա-9ա.
սկիզբէն պակաս զրութիւն մը Քրիստոսի
մարդկութեան մասին (Հարցմանց գիրք.
Հմմտ.):

Ա. ա. 1. 9բ.

Եռամեծիմ Յովհաննու Որոտնեցոյ ի
բանն աւետ. որ ստ. եւ յամենան վեցե-
րորդի... «Նախ տեսցուք զվեցերորդ ա-
միսն թէ վասն զի՞նչ պատճառի յիշէ, եւ
յորմէ հետէ Զ ասէ...»:

Բ. ա. 2. 11բ.

Գրիգորի եռամեծի Բ. վ. ծննդեան...
Տէր ասաց ցիս... «Մեծ են գործք աստ-

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ 206ա. Կարմիր կապոյտ
գոյնեքով. 273բ.
ԼՈՒՍԱՆՑԱՐԴԻՔ 206ա. 273բ. արուես-
տը գէշ չէ.
ԳՐԻԶ Թովմա վարդապետ.
ՍՏԱՅՈՂ (Սահակ ? 179ա).
ՏԵՂԻ (Սախտա վանք ?).
ԺԱՄԱՆԱԿ 1418.
ԿՆԻՔ. 292. 345բ. 503բ. Քրիստոսի ծա-
ռայ Անտոն վարդապետ. ՌՃԶԳ
1734). 503ա- Քրիստոսի ծառայ Մա-
թէոս վարդապետ.
ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ 19բ. 32բ. 179ա.
(ստ. 1.). 195ա. 340բ.
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 178բ. «ո՛վ եղբայր, Աս-
տուծոյ սիրուն համար լաթով բռնէ
զգիրքս...»:
ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

ուածայինք եւ հրաշայիք, զոր ո՛չ միտք
խորհել կարէ եւ ո՛չ լեզու ճառել...»:

բ. 2. 19բ.

Ն. Գրիգորի ք. վ. ծննդեան... Բանն
մարմին... «Եւ աստանոր յաղպոս երից
իմն պիտոյից է ձեռնարկութիւնս...»:

Գ) 28ա. Գ. վ. ծննդեան... Ծնաւ ձեզ
այսօր... «Երբս իրս տեսանելի է մեզ,
նախ՝ վասն սքանչելեաց յղացմանն, եր-
կրորդ՝ վ. որքանութեան ծննդեանն Քրիս-
տոսի...»:

Գ) 31ա. Գիրք ծննդեան Յիսուսի Քր...
«Արդ տեսցուք նախ թե՛ յամենայն աստ-
ուածային զրոյց ընդէ՞ր անետարան սա
միայն կոչեցաւ...»:

ե) 33ա. Յայլմէ վ. մկրտութեան... «Վարդապետք ասեն թե երկիրս ոչ տա պտուղ վ. կրկին պատճառի...»:

դ) 38ա. Ն. վ. քլիստութեան... իբրեւ յցաւ... «Հայրն հաւատոց եւ հանգիստն հոգոց, հաւատով արդարացեալ եւ բարեկամն Աստուծոյ...»:

է) 41բ. Ն. դ. վ. Տեառնընդառաջին... «Ի պատճառ աւուրս տօնի, որ է քառասնորեայ զայստեանն Քրիստոսի ի տաճարն...»:

ը) 46ա. Ն. դ. վ. Տեառնընդառաջին... «Լուծմն օրինաց եւ մարդարէից Քրիստոսն է առաքեալ ասէ եւ վասն զի օրէնքն...»:

թ) 50բ. Ն. դ. վ. Յովաննա... «Բացից զրեւանն մտաց եւ առից զհոգի շնորհաց...»:

ժ) 56բ. Ն. դ. վ. միաբանից հարց եւ կրամաւորաց... էր ամենայն ինչ նոցա հասարակաց... «Եթէ զի՞նչ շահ եւ օգուտ է միարան եղբայրութեանց եւ տանց...»:

ժա) 58ա. Ն. ք. վ. Շաբաթապահոց այլ եւ վ. Առաջաւորին... «Վասն պահոց նախ զիտելի է, զի մարդն հոգի է եւ մարմին եւ որպէս ուտիքն մարմնոյ է...»:

ժբ) 60բ. Ն. ք. վ. Զորեմէջ. եւ Ուրբաթի ի բանն... «Պատճառ պահոցս որպէս ասէ ս. Բարսեղ ի դրախտին օրինադրեցաւ...»:

ժդ) 63բ. Ն. ք... մի՛ շնար... «Ո՛ր փոքր ինչ անիրաւութիւն է այս, այլ ի զԸլխաւորէ...»:

ժե) 67ա. Ն. ք. ի. տէրմնակամ Հայր մեր... «Ամենայն աղօթք յօյժ պատուական եւ զովելի զործ եմ...»:

ժե) 72ա. Ն. դ. ք. ի Հայր մեր... «Երեք են յեղանակ քահանայութեան, այսինքն օրինականն...»: — Այսպէս կը շարունակուի Հայր մերի Մեկնութիւնը մինչեւ վերջը, 79բ. «... եւ ազատիչ ս. Հոգւոյն, զոհութիւն եւ բարեբանութիւն եւ փ. յ»:

ժզ) 79բ. Ն. ք. Տէր եթէ զըրբունս... «Զրեւան իմ բացի եւ առի զհոգի աղօթէ մարդարէն...»:

ժէ) 83ա. Ն. վ. առաւօտու... ընդ առաւօտս... «Վ. բազում պատճառի ընդ առաւօտս աղօթելի է մեզ...»: — ժը) 84ա. Ն. վ. գաշուն... «Եւ վ. բազում պատճառի յաղօթս կայի է մեզ ի հասարակաւուրս...»:

ժթ) 85բ. Ն. վ. օրհնութեան սեղանոյն... «Սովորութիւն է քրիստոնէից զամենայն կերակուր եւ լոմակիս օրհնել...»:

ի) 86բ. Ն. վ. Երեկոյին... «Եւ վասն բազում պատճառի պարտէ յերեկոյս աղօթել...»: — իա) ք. ապաշխարութեան.

87բ. «Տէրն մեր զապաշխարութիւնն րանիւ եւ արդեամբք կամեցաւ...»:

իա) 89ա. Ն. դ. վ. ապաշխարութեան... «Վարդապետք ասեն թէ ապաշխարութիւնն մեծ դարութիւն ունի...»:

իբ) 91ա. Ն. դ. խոստովանութեան... «Եւ վ. խոստովանութեան երկու ինչ աւելի է նախ զկերպ խոստովանութեան...»:

իզ) 93բ. Դ. վ. խոստովանութեան... «Գիտելի է զի րստ վ. սրբոց խոստովանութիւնն բազում յատկութիւն ունի...»:

իդ) 96բ. Դ. կիրակէին. Ն. ք. քառանորդաց. «Յզ. քառանորդաց պահոցս երեք ինչ հարցանելի է...»:

իե) 101ա. Ն. ի քամ սաղմոսին, մարդ ի պատուի էր... «Նախ տեսանելի է թե զի՞նչ էր պատուի մարդոյն...»:

իզ) 103ա. Ն. դ. վ. ողորմութեան... «Ասեն վարդապետք եթէ զամենայն ինչ զոր տուեալ է Աստուծո՞ մարդոյս, եթէ հոգի եւ եթէ մարմին...»:

իէ) 107բ. Ն. դ. ի սկիզբն պահոց... «Զարբութիւն աղտեղութեան ո՛չ միայն ի կենդանի մարդս տեսանեմք, այլ եւ յանկենդան տարերս...»:

իը) 111բ. Ն. ի նոյն կիւր. Վ. հիւրընկալութեան... «Ի մէջ ամենայն կենդանեաց, որ զաւատարանն ատէ միայն չուներն...»:

իթ) 113ա) ի Ն. կիւր. դ. ք. վ. Զղջման - խոստովանութեան... «Դէմք առակիս առ ամենակալ ընտելիւն արարչին հայի եւ առն անուամբ զնա...»:

լ) 117ա. Ք. վ. աղօթից... «Վարդապետք ասեն թե աղօթք յօյժ օգուտ է, վ. երեք պատճառի, նախ՝ զի աղօթքն...»:

լա) 120բ. Ք. Մեծատանն եւ Ղազարու... «Յամենայն առակաւոր բանս, որ խաւարի աւետարանն ճշմարտութեամբ եղեալ է...»:

լբ) 127ա. Շաբաթաւ քառասնիցն... «Լուսապատկ եւ արիւիադարդ, մեծապայծառ եւ ջահաւորեալ, ցանկալի եւ փափաքելի...»:

լդ) 129բ. Ն. ք... դատաւոր մի էր... «Ոմանք զրանս առակի լկատուած հանեն, զի նա է զառաւոր ամենեցուն եւ իշխան»:

լզ) 133ա. Ն. ք. վ. աղօթից... «Պարտ է զիտելի զի ժամ աղօթիցն որ կարգեալ են մեզ, ոչ ի նորոք...»:

լէ) 136բ. Ն. ե-դ կիւր. ք. վ. մահու եւ կատարածի աշխարհի... «Նախախնամութիւնն Աստուծոյ եւ բարեբարութիւնն յամենայն ժամ յայտնի է...»:

լզ) 140բ. Շաբաթ օր. ք. ս. Գրիգորի Լուսաւորչիմ մերոյ... «Առաքեալն հե-

թան՝սայ եւ քարոյ աշխարհի, երրորդ երկնից տեսանալն...»:

ը) 145թ. Զ-դ կիր. յայլմէ ք. ադոյն (այսպէս) վ. արուքեան եւ գործոյ... «Ասէն իմաստունք թէ տմենայն ինչ, որ- քան առաւել պատուական է, առաւել...»:

ը) 149ա. Յայլմէ ք. վ. սիրոյ... «Ա- սէն իմ. թե թշնամութիւնն մեծ պակա- սութիւն է...»:

ը) 152ա. Ն. ք. վ. Ղազարու... «Եւ րառն ի ս. դիրս յերեք տեղոց զրնի...»:

ի) 158թ. Դ. ի նոյն... Էր ոմն Հի- ւանդ... «Այժմ ասելի թե զի՞նչ նշանակ է իւանդութիւնն...»:

իս) 162ա. ք. վ. ծաղկագարդին... «Սիրով ամբողջ էր Հրէաստանի, զոր Յե- րուս կոչէին...»:

իւ) 168ա. Ք. ի րանն եւ այգուցն ի- րրեւ զարծաւ... «Բագում ունի տեսու- թիւն րանս թե վ. Էր Քր. չորացոյց ըզ- թղենին...»:

իս) 170թ. Ն. ք. ի րանն նմանեցաւ ար- քայութիւնն Ժ. կուսանաց... «Որքան մարդն ի հնչտութիւն աշխարհիս է ըմ- րունեալ...»:

իւ) 175ա. Ն. ք. ի րանն իրեւ եկն Յի- սուս... «Քրիստոս անունն օծեալ թարգ- մանի ի մերումս լեզուի եւ է առաջին օ- ծումն...»:

իս) 177թ. Յայլմէ քարոյ վ. պատարա- ղին... փորձեցէ մարդ... «Ասէն բժիշք թէ դանազան է կերակուր մարդկան հի- ւանդաց եւ առողջաց...»:

իս) 183թ. Ն. դ. ի րանն... Որ ուտէ... «Երբեք իրս տեսանելի է մեղ, նախ՝ թէ զի՞նչ է արժանաւորութիւնն...» (Հա- ղորդութեան մասին):

իւ) 185թ. Ն. վ. ոսմանլուին... արկ ջուր... «Բագմազութ եւ մարդասէր է Աստուած որ ըստ առատ ողորմութեան իւրոյ զթացաւ...»:

իւ) 188թ. Յայլմէ ք. ի մեծի ուրբաթի սուրբ... կտակ յետ մահու... «Սոփորու- թիւն է մարդկան, յորժամ մեռանի ոք ի յայլ տեղիս...»:

իս) 195ա. Ն. ք. վ. խաչելութեան... «Վարդապետքի է տեսութիւն րանիս եւ խորհուրդ, փան որոյ մտաւոր աշխա- տութեամբ...»:

ծ) 198ա. Դ. ք. ի քանն Յորայ... պա- տեցին զիս... «Ո՞վ աստուածային եւ սըր- րադան կատարողութիւն եւ պատարալք (Յառաջարան րուն մեկնութիւնը կը սկը- սի)... եւ զիտելի է զի չարչարանք Քրիս- տոսի...»:

ծա) 200ա. Ն. ք. վ. քաղման... «Գի-

տելի է զի Յունան աւրինակ էր Քրիստո- սի...»:

ծր) 204ա. Ն. վ. շաքաթու եւ նաւակա- տեաց. «Երկու իրս ասելի է աստ, նախ՝ վ. շաքաթու եւ նաւակատեաց...»:

ծդ) 206ա. Ն. ք. վ. Յարութեան... «Եղեն ոմանք հերձուածողք որ ասեն...»:

ծդ) 211թ. Ք. վ. Յարութեան... Այս- աւր զոր արար... «Մարդարէն Դաւիթ նախատես հոգւովն զուրախութիւնս զայս...»:

ծե) 215թ. Ն. ք. վ. Ե. կիրակեօն... «Աւրս այս երբեմն կոչի նոր կերակէ եւ երբեմն կոչի կրկնապատկի, զիտելի է...»:

ծդ) 221թ. Ն. ք. վ. Եկեղեցւոյ... «Ե- կեղեցին հոմանուն է եւ քաղում նշանա- կութիւնս ունի...»:

ծէ) 225ա. Ք. Համբարձման... «Ամե- նայն տունք տնօրէնութեան Բանին Աստու- ծոյ...»:

ծը) 230ա. Ք. Բ-դ գալստեան որ զկնի համբարձման... «Բագում ինչ ունի եկե- ղեցի ի սուրբ յաւանդութենէ ընկա- լեալ...»:

ծթ) 234թ. Ն. վ. գալստեան ս. Հոգ- տւոյն... «Նախ՝ զիտելի է զի պէնդէկոստն ի յասորոց լեզուն (?) Ե-դ թարգմանի...»:

կ) 238ա. Ն. ք. վ. գալստեան ս. Հոգ- տւոյն... «Ապաւինեալք ի Հոգին ս. Աս- տուած րարի, ուղիղ եւ առաջնորդա- կան...»:

կա) 241թ. Ն. ք. տապանակին... Է չո- դաւ Դաւիթ... «Դաւիթ ամենաբաւական ձեռն ապի կամ սերեցեալ...»:

կր) 242թ. Ն. ք. վարդապետին... «Տէր տէր տո՛ր ինձ լեզու խրատու, զի զիտա- ցից...»:

կդ) 247ա. Ն. ք. ի փոխումն ս. Աստ- ուածածնին... «Արարիչն Աստուած արար զյուսաւորս մեծամեծս...»:

կդ) 254ա. Դ. վ. փխմ. ս. Աստծ... «Չնախատեսութիւն աստուածապսակ ար- քայիս Սողոմոնի...»:

կե) 258թ. Դ. վ. ս. Կուսին... «Պարտ է զիտել զի աստուածածին Կոյսն Մարիամ րազում անուն է...»:

կզ) 267ա. Յայլմէ ք. Աստուածածնին... «Վարդապետք ասեն թե որպէս համեմա- տելով ինչ Աստուած ո՞չ ոք է րարի...»:

կէ) 270թ. Յո. սրբութեան սպասաւո- րաց եկեղեցւոյ... «Որպէս սրբադոյն պա- հելի է զկահս եւ զանաթս եկեղեցւոյ...»:

կր) 273թ. Յայլմէ խաչի ք... «Աստուած կրկին անգամ ստեղծեաց զմարդկային բը- նութիւնս, զառաջինն Ադամ...»:

կթ) 276թ. Դ. վ. խաչի ք... «Գիտելի է զի կանք փայտին յերիս դէմս երեւե-

ցաւ, նախ ի տնկեալն, երկրորդ ի յօրինակսն...»:

Հ) 282բ. Դ. վ. խաչին, նշանեցաւ առ մեզ... «Եւ գիտելի է զչորս թեւս խաչին երկայն եւ լայն, խոր եւ բարձր...»:

Նա) 284բ. յայլմէ Յարութեան... «Եւ գիտելի է զի Յարութիւն սաի բազում պատճառաւ, նախ ի քնոյ յառնել...»:

Հբ) 286ա. Յայլմէ վ. հրեշտակապետացն... «Բարի է Աստուած եւ ի բարերար կամաց իւրոց արարչադորձեաց զերկինս...»:

Հգ) 290բ. Դ. յայլմէ... «Որպէս ասեն փիլիսոփոսք թէ կարգ աշխարհիս խնդրէ զի ամենայն չար...»:

Հդ) 292ա. Ն. վ. զլխաւոր տօնիցս, թէ վասն է՞ր չորս են տօնք այս... «Զխորհրդաւոր պատճառ չորս տօնիցս բազում են եղեալ վարդապետք...»:

Հե) 294բ. Ն. ք. վ. Դաւթի եւ Յակոբի բայ... «Եւ արդ վասն երից է խնդրի մեր, նախ վասն աւուրս պատշաճի...»:

Հզ) 298ա. Ն. վ. նախապիկային Ստեփաննոսի... «Զի թէպէտ սիրելի են ամենայն պատույ երկրադործաց, բայց առաւել ցանկայի...»:

Հէ) 303բ. Ն. ք. վ. առաքելոցն Պետրոսի եւ Պողոսի... «Զիւր վայելչականաւն որ ստաց եւ եմ լոյս աշխարհի ի վերայ առաքելոցն կոչեաց...»:

Հը) 308ա. Ն. ք. վ. Յոհաննոս եւ Յակոբայ... «Պայծառ է մեզ բան տօնախմբութեանս, ո՞ր վ. քրիստոսասէր ժողովորդք...»:

Հթ) 312բ. Ն. ք. ի տօնս Պետրոսի եւ Պողոսի... «Թէ ասէր զաշակերտս երկուտասան ընտրեաց, վարդապետք եկեղեցւոյ ասեն վ. բազում պատճառք...»:

Ճ) 317ա. Ն. վ. ՀԲ. աշակերտացն... «Իսկ եւթանասուն եւ երկու աշակերտացն, նախ(ան) կարգք եւ օրինակք բազում են...»:

Ճա) 320բ. Ն. վ. մարտիրոսաց... «Բայց պարտ է գիտել զի ասեն վարդապետք թե բազում պատճառաւ...»:

Ճբ) 323բ. Ն. վ. Է. խորհրդայ եկեղեցւոյ... «Յաղապս մկրտութեան վեց իրս տեսանելի է, նախ թէ վ. է՞ր է...»:

Ճգ) 327ա. Ն. վ. ձեռնադրութեան... «Գիտելի է զի քահանայութիւնն նախ բաժանի յերկնաւորն եւ յերկրաւորն...»:

Ճդ) 331ա. Ն. ք. վ. պսակի... «Խորհուրդն է ծածկելոց իրացն յայտնութիւն եւ է են խորհուրդք եկեղեցւոյ...»:

Ճէ) 334ա. Մեկնաբանական պղտիկ հատուածներ. 1) «Ես առ Աստուած կարգացիք». 2) «Աւուրք իմ որպէս հով» (335).

3) «Աւրհեա եւ անձն իմ զտէր». 4) Բան ինչ միտխարական (336ա). 5) Յգ. Աստուածածնին:

Դ. ա. 3. 338.

Վանական վարդապետի համեմատութիւն հին կտակարանացն ի նորս. «Երկինք = զեկեղեցի, Արեգակն = Յ. Քրիստոս. Արուսեակն = Յովհաննէս Մկրտիչըն. Լուսինն = Հին արևնըն... (կր վերջանայ. 340բ) Աստուածարան վարդապետք՝ Արամաս, Կիրեղ եւ այլքն»:
— Տ. Տաշեան ցուց. 419, 318, 480:

Դ. ձգ. 2. 340բ.

Երանի ողորմածաց... «Եւ արդ պարտ է գիտել զի այս կարգ առաքինութեան...»:
Ճէ) 345բ. Ք. վ. կատարածի աշխարհիս... «Բայց նախ գիտելի է թէ վասն է՞ր բարկացաւ Աստուած աշխարհի...»:

Ճբ) 353ա. Բան համառօտ ի հարցողաց զլոյցն... «Եւ զի՞նչ պիտանացու հարկաւոր է նախ քան դամենայն դախտս մարմնական...»:

Ճթ) 360բ. Յայլմէ ի քան Սողոմոնի. Երանի ամուլն անարատ... «Վարդապետք ասեն թէ կոտութիւնն լաւագոյն է քան զպսակն, զի հոգեւորն յաւազոյն է...»:
դ) 364ա. (ի հարցմանց զրոց) «Ս. սեղանն ցուցանէ զս. Երրորդութիւնն...»:
— 365բ. «Վարդապետք ասեն թէ ս. Աստուածածին...»:

դա) 366բ. Եթէ ակն քո... «Վարդապետք ասեն թէ յորժամ երկու բարութիւն լինի առաջի մարդոյն...»:

դբ) 369ա. Ք. ի բանն Եսայեայ. Ես եմ որ քնջեմ... «Ըստ զրին որպէս սաի յառաջիկայդ ամպ զգերութիւն...»:

դգ) 371ա. Դ. ի բանն Եսայեայ... «Բանս այս ի վերայ ամենայն անօրինաց առնու...»:

դդ) 373բ. ի բանն Եսայեայ... Վայ ի պսակի հպարտութեան... «Երիս իրս այժմ տեսանելի է մեզ, նախ թէ որպէս ունին հայրապետք...»:

դե) 377ա. ի ր. Աւետարանի. եղիցի ուրխութիւն... «Ծանուցումն լիցի աստուածափրկութեան ձերում, զի այնչափ մեծ եւ պատուական է...»:

դզ) 380ա. Յղ. Գարշուքեան մեղաց... «Հաւատարմեայ եղև Բիսոս, որ էր մի յեւթանց փիլիսոփայից, զի՞նչ բարեգոյն եւ երանելի...»:

զէ) 383ա. Դ. ի ր. որով մեղանչէ ոք... «Զի թէպէտ համառօտ եւ կարճ է բանս այս, սակայն բազում եւ ընդարձակ...»:

յր) 386թ. Ն. վ. ժ. հարուածոցն եղիպ-տոսի... «Ջարարին Աստուած, ողորմած եւ արդար քարոզեն ամենայն գիրք սուրբք...»:

յր) 389թ. Ք. վ. լկուրի ի րանն, ո՞վ մարդ... «Ասէ Սողոմոն մահ եւ կեանք ի ձեռն լկուրի: Դիտել սարտ է զի որպէս ոք յօժարի...»:

ճ) 394թ. Ն. ք. վ. պաշտաման պատու-հասի... «Փոփոխական է մարդոյս բնու-թիւն Երբեմն ի չար եւ Երբեմն ի բա-րին...»:

ճա) 400թ. Ն. վ. զաւազան տալոյ. տը-ւա ինձ... «Ջուտու ասելս բստ մարդ-կութեանն իմա, զի մարդկութեանն ո՛չ է յատուկ...»:

ճբ) 405ա. Ն. դ. վ. ոգեվարի... «Վար-դապետ(ք) ասեն, յորժամ լբանէ հոգին ի մարմնոյն եւ բաժանի...»:

ճգ) 406. Ն. ի պատճառս Բ-դ աւուրն, որ կոչի այգլայաց... «Քանա այս ունի բա-ղում

ճդ) 406թ. Դ. վ. մխիթարութեան... «Դիտելի է զի կրկին է օր մարդոյ, թէ-պէտ յերկրի ապրի...»:

ճե) 410ա. Յայլմէ ք. վ. ցնջեցելոց... «Ասեն իմաստունք յորժամ ոք Երթայ ճա-նապարհ...»:

ճզ) 413թ. Այլ ք. վ. ցնջեցելոց... «Վար-դապետք ասեն թէ Աստուած ո՛չ առնէ ան-փոյթ, զփրկութիւն մարդկան...»:

ճէ) 416թ. Ն. վ. մխիթարութեան... «Որպէս կրկին են կեանք մարդկան բարի եւ չար...»:

ճբ) 417թ. Դ. վ. մխիթարութեան... «Ասէ իմաստունն Սողոմոն, սիրտ իմաստ-նոյ ի տան սոյոյ եւ սիրտ անմտի...»:

ճթ) 418թ. Ն. դ. Բ. մխիթարութեան... «Ասեն իմաստունք թէ վ. չորս պատճառի պարտ է սպալ ի վերայ կորուսելոյ...»:

ճտ) 419թ. Դ. վ. մխիթարութեան. «Ա-սաց Աստուած ցնդեկիւս աշաւասիկ յաւե-լում...»:

ճտա) 420ա. Դ. վ. Մխիթ. «Վասն է՞ր չար մարդիկ վազամահ լինին...»:

ճտբ) 420թ. Դ. ք. Մխիթ. «Վ. է՞ր փոքր տղայք մեռանին...»:

ճտգ) 421թ. Դ. մխիթարութեան վ. մահուան ծերոց... «Որպէս թաղաւորք արձակեն զկապկալան...»:

ճտդ) 422թ. Ք. մահու... «Յամենայն արարածս Աստուծոյ զոն պատուական եւ ապին...»:

Ե. ա. 4. 425ա.

Դ. մահու վարդապետաց... «Արդ

յին(չ) տաղից կամ զի՞նչ պատմեցից, զի՞նչ խօսեցայց կամ զի՞նչ ճառեցից, զի վայ եւ Եղուին պատեաց զմեզ այսօր... (429թ) զի ուրախացուք ի միասին յա-րաձգական յաւիտենիւ եւ Քրիստոսի փ. յ. ա. Ջաստուածապատիս ս. հայրն ըղ-Յակոբ վարդապետն Արիմեցի յիշեցէք զԲրիտանոս, որ շարադրեաց զբարոզ»:

— Հեղինակը կ'օգտուի նաեւ Սորենաց-ւոյ «Ողբէն»:

Ձ. ցմե. 2. 430ա.

Յդ. օծման քահանայից... «Դիտելի է զի ի նշնկեցեայն զբաշանայն միայն օծա-նեն, զի նա միայն օծաւ...»:

Ճժգ) 431թ. Դ. վ. մահու... «Դիտելի է զի րազում իրս նշանակէ բանտն...»:

Ճժէ) 432թ. Ն. ք. ի ք. զի որպէս փայ-լակն... «Վարդապետք ասեն թէ զայն Քրիստոսի ի դատաստան...»:

Ճժբ) 437ա. Յայլմէ ք. վ. դառնութեան աւուրն դատաստանի... «Որպէս զանազա-նի լաց տղային, զոր լուանայ մայրն...»:

Ճժթ) 439ա. Ք. վ. քահանայից... «Նախ տեսցուք թէ զի՞նչ է քահանայու-թիւն եւ զի՞նչ է ութիւն քահանայութեա-նրն...»:

Ճի) 441ա. Յդ. յուսալեացն, աչք ոչ ե-տես... «Ասէ ս. Գրիգորիոս, որպէս մարմնականքն եւ անմարմինքն զանազա-նին...»:

Ճիա) 443ա. Դ. վ. յուսալեացն... «Ուր ասէ առաքեալն վարձ սրբոցն...»:

Ճիբ) 445ա. Յդ. գովութեան սիրոյն. «Ասեն վարդապետք թէպէտ Աստուած րազուն պարզեօք պատուեաց...»:

Ճիգ) 447ա. Յդ. դժոխային երկիւղին... «Թէպէտ ցաւն է կիրք ի ներկայ վշտա-ցրն...»:

Ճիդ) 452թ. Վ. դատաստանին... «Որ-պէս ասէ Գրիգոր, որ զնէ առաջի աչաց իւրոց զօր դատաստանին...»:

— Գարոդներս համեմատել 1740-1 Կ. Պոլսոյ տպ. Ամրան եւ Զմրան հատորնե-րու հետ, համտ. մեր թիւ 211: — Հարց-մանց զրոց հատուածները տ. տպ. Կ. Պոլսոյ. 1729. — Զեռադիրք տ. Տաշեան ցուց. 1876:

Է. ա. X. 455ա.

Երեւեցաւ նշան յերկինս եւ աշաւասիկ վիշապ մի հրեղէն մեծ, որոյ էին զլուխը Է. եւ եղջիրը Ժ. եւ ի վերայ զլիսոյն սո-րա է խոյր, եւ տուտն նորա քարշէր զերեք մասն աստեղաց Երկնից եւ Երկնաց զնոսա

յերկիր. Տեսիլ Յովհաննու. «Ասէ Պօղոս թէ ի նախանձ րանսարկութիւն եմուտ մահ յաշխարհ, զի որպէս ի Գրիստոսէ վայ կենդանութիւն, նոյնպէս եւ ի սատանայէ վայ մահ...»։ — Այսպէս կը շարունակուի մինչեւ 496ա. միջանկեայ Լն միայն 476բ-481ա. ուր կը խօսուի «Յդ. Առաքի-նութեան, եթէ հանցես զպատուական...» «Յանկարծակի սատակեցան, սպկասեցան, կորեան...» «Աղան քո Տէր զօրութեանց թաղուոր...»։ «Յանուն քո համարածից զձեռս իմ...»։ «Որպէս իւր զի իջանէ ի զլուխ...»։

— 496ա. «Քաղցեայ եւ Լուրբ ինձ ուտել. (Մատթ.)»։ Բոլոր հատուածները մեկնական են եւ տեսանք մէջ վիշապը իրր մեղքի մարմնացումն նկատուած է։

Ը. ա. 5. 498բ.

Վ. խորհրդոյ պատարագին, Վարդան վարդապետի. «Նշխար կաղմի հին կտակօք սաղմոսին աստիճանաւորաց ձեռօք... որպէս յԱստուած որպէս եւ է հշմարիտ։ Այս է հաւատ ուղղափառ եւ ի դոյն հաստատեցի ամենայն ոք, որ սիրէ զԱստուած»։

Թ. ա. 6. 499ա.

Վ. գայտեան Աստուծոյ առ մարդիկ կուսածին քագաւորին Գրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, զԺամանակն եւ զքաղցն համա-նօսիւք ի գրոց հաշատուր վարդապետի.

«Ածեայն Աստուած եւ արարիչն յաւի-տենից ծնանի ի քաղաքի Բեթղէհէմ...»։

Ժ. ք. 6. 501ա.

Մեծի Ուրբաքի յորժամ բազկատարած քարձրացաւ Բ. Աստուած քեւեռապինդ սեւեռմամբ ի վերայ խաչին կիսրեայ, հաշատուր Վ. ի. «Ահ եւ զոգումն առ իս արադ ինչ ժամանեցին... զրեցին զժամն եւ զժամանակն յորում այս իսկ զործե-ցաւ»։

— Ասոր կը հետեւի ներբողս. «Քարե-րանեայ եւ ամենասարուհի Աստուածածին Երկին վեհազոյն, յորում Աստուած րնա-կեցաւ...»։

(Վերջէն թուղթեր են ինկած) — 503ա. կայ ճժէ-ձնի՞ զլուխներու։

ա. 1. 19բ.

«... զպիտակ անուն վարդապետս Թով-մա աղայեմ յիշել ի տէր... նաեւ զհարա-ղատն իմ Սաւթանչէն որ ի թվ. ՊկԲ (1413) փոխեցաւ ի Գրիստոս...»։

ք. 1. 32բ.

«... Վարդապետս Թովմա... յոյժ աշ-խատեցայ ի զրեւ քարոզիս, զի յետոյ զրե-ցի յաստուածաբանակ ուխտս առ մեծ վար-դապետիս Գրիգորի մականունն Մերեմց, Գրիստոս յուսաւորէ զսա հոգւով եւ մարմ-նով հանդերձ միաբան եղբարբքս ա. ՊկԷ (1418) թվականիս»։

213

Թիի 213.

ԱնՈՒՆ Ժողովածոյ (Գրիգոր Տաթեւացի եւ Յովհան Որոտնեցի).

Նիիթ Ոգորկեալ քուղք.

ԿԱԶՄ Բայբայուած կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ չէ. 1-72 էջերը կազմէն դուրս են ելած.

ԴԱՏԱՐԿ էջ 630, 676, 726.

ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ 27, 5×20×7.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 20×12, 2.

ԹՈՒՂՈՒՔ 363.

ՏՈՂՔ 31.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մելամով.

ԳԻՐ Նոտրգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Կարմիր անարուեստ երկաթագիր.

ԳՐԻՁ

ՍՏԱՅՈՂ

ԺԱՄԱՆԱԿ (ժէ դար).

ՏԵՂԻ

ԿՆԻՔ

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ 1831ին նուիրուած վան-քին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԷՁ

Ա. ա. 1. 1.

Գրիգորի *Լուամեծի* քաջ հոետորի եւ անյայթ փրկիտփայլի իմաստասէր բանին աշակերտի Յովհաննու Որոտնեցոյն, համառօտ տեսութիւն եւ լուծումն դժուար-իմաց բանիցն Պարփիւրի, ի խղճոյ ոմանց նորին աշակերտաց, բանից խղճողաց, դոր եւ ինքն իւրայովն հասցէ իւրոցն յաղճանաց յառատածուն շնորհաց, օգնեաւ Հոյի ս. Աստուած. «Եւրոյ, Էլ, զոյ, յի, Դանիէլ, Էլ եւ զոյ եւ է ընդհանրականք եւ հաւասարք են, զի ամենայն ինչ որ է՛լ, զոյ է եւ զոյ է՛լ...» (17) եւ ի վերջն անմեղադիր լերուք նախ զի են այլ յաղճատութիւնք, *երկրորդ* թուական են ներածութեամբ ասէ, այսպէս առ այս»:

Բ. ք. 1. 17.

Ն. եռամեծին Գրիգորի արարեալ լուծումն համառօտ ի տեսութիւն Դաւթի. «Դաւթի լծ. հոյով է, զի ի նմանէ բանն առ մեզ հոյովի, փրկիտփայլն իմաստասէր յի ներքինացոյ, լծ. աղղաւ հայեցի, իմաստութեամբ յկենաց, քաղաքաւ ներքինացի, եւ այլուր անյայթ ասի, վասնզի իմաստասէրն է յամենայն յաղթող... վերլուծութիւն. լուծանիւն արձակէն է... (71) եւ տեսակն ո՛չ ունի բաժանական այլ յաղճադական»:

— Հեղինակը առատապէս կ'օգտուի Պրատոնի եւ Արիստոտէլի գրութիւններէն:

Գ. գ. 1. 72.

Եռամեծի Յովհաննու հայոց փրկիտփայլի եւ վարդապետի ի հաւաքումն համառօտ վերլուծութեան եւ ստորագրութեանցն Արիստոտէլի ի Գրիգորէ աշակերտէ. «Մտորոյութիւնք վասն այն կոչեն, զի տասանեքինն ամենայն սեռականադոյն սեռք են եւ ի վերայ տեսակաց ստորոգին...» (172) վասն որոյ կամաւորին գով եւ պարսաւ հետեւի: Այսքան առ այս: Զրաւ ստորոգութեանցն աստ կատարեցաւ»:

— Վերլուծութիւն բաժնուած է 10 պրակներու եւ յաւելուածական ծանոթութեանց բաժնի մը: Էջ, 158, դրուած է հետեւեալ յիշատակարանը. «Զարգմող անհասիցն եւ զկարօտս բնաւից... զԳրիգոր վերջինն բանախնդրողացն եւ զյեռնեալս պիտաց պատուիրողաց եւ զայլ աշակերտեալսն... աղաչեմ յիշել...»:

Դ. դ. 1. 172.

Եռամեծի Յովհաննու հայոց փրկիտ-

փայլի եւ վարդապետի ի հաւաքումն համառօտ եւ լուծումն Պրատոնի Արմէնաց գրոց ի Գրիգորէ աշակերտէ. «Մկիղըն եւ նախադրութիւն, լուծումն, նոյն նախադրեալ բանքդ, նոյն է եւ սկիզբն գրոց... այլ եւ բաժանի վերքս այս յերկուս, յառաջնումն ուսուցանէ ի պիտանութենէ գրոցդ, յերկրորդումն ուսուցանէ ի յերէ գրոցդ...» (289) եւ կրկին վերլուծականն, սրպէս ցուցաւ ի Պրփիւրն եւ Գ. ա. մերոյ փ. յ. ա. — Գրութիւնս բաժնուած է 33 պրակներու եւ էջ 289-ի վրայ ունի հետեւեալ յիշատակարանը. «Ի թուականութեան հայոց երկբարից հարկերոց եւ երիս տասանց երկ թուոց հաւաքեցաւ լուծմունքս ասկաւ ինչ ստորագրութեանցն եւ Պրփիւրմեցիս գրոց, մատամբ տըրխղծ եւ անարհատ ձեռին, ներհուն հաւկոյի բանին խնդրոյի, ի լուսաւոր բանից, ի լուսաւոր բանից մեծ վարժապետին Յովհաննու Որոտնեցոյ, առ ի վարժումն աշխոյժ մտաց ուսումնասիրացդ: Արդ թէ զտղի ինչ ի սմա ըստ կամաց ձերոց տեսուն շնորհք եւ վարժապետին լուծոյ, իսկ նուազն մերումս տկարութեան, զի միայն փոյթ ունէի ո՛չ թաքէլ ըստ ինչ կամ բան, այլ եւ զպակասն ինչու եւ զաւելորդն կշռել եւ սխալանացն՝ մերոց պարտեաց թողութիւն խնդրել աղաչեմ յերաւրայաւոր կամաց ձեր ի տէր, որ եւ մաղթեմ զպաղափարողդ զրել եւ զսակաւ յիշատակս...» Այլ եւ զհամբերակ եղբայրն իմ Գէորգ վարդապետն եզմկացի, որ աշխատեցաւ սրբադրելով եւ զսա յիշեալիք ի տէր աղաչեմ...»:

— Գրութիւնս ունի բաղմաթիւ բովանդակութեան համապատասխանող տախտակներ, արտայայտուած միտքերը աւելի պարզ ձեւով ներկայացնելու համար:

Ե. ե. 1. 291.

Գրիգորի *Լուամեծի* եւ քաջ հոետորի եւ իմաստասէր աշակերտի Յովհաննու Որոտնեցոյ մականունն կախելոյն ի սէրն Բրիտոնի ի յիշմ զաղճանաց բանասէր անձանց, նորին աշակերտաց: Արարեալ լուծումն համառօտ Յոռաջարան աւետարանին Յոռաքան. «Յոռաքան լծ. նախակրկանս, ո՛չ է նամայի մեկնչի, այլ վարդապետին որ վասն խոնարհութեան զանունն ո՛չ զրէ, որ թարգմանեալ է ի մեր լեզուն. Թ. Ոչինչ ըզձային, քանզի բազում բարի, այն է՝ լաւ որ զիդն լնուն, դարձեալ քան զրազում...» (293) Նամայ. լծ. սարկաւադ է ասորոց որպէս ս. Երբեմ ուղղափառ հաստոյլ եւ վարժ մտք եւ

պարկեչոյ վարուք, Բագրատն Բազրատունի, նա իշխանաց էր իշխան, նա խնդրեաց զմեկնութիւնսս. Նաեւայ սարկաւազէ ասորոց եւ նա Գ. անդամ շրջեալ ի վանորայս ասորոց ըստուած ճշմոթեամբ եւ զբոսնալ ի յուզղափառ վարդապետաց ի յՈսկեքերանէն եւ համառօտէ ինքն եւ թարգմանէ յասորոց լեզուէն ի յարապ լեզու եւ ասաքէ ի հայս, որ եւ անօրէն Ջաքրն բոնութեամբ շրջէ զԲագրատն ի հաւատոց... մեծն այն հոռետոր. լծ. զՍմբատ իշխանն ասէ, որ յետ Աշոտոյ եւ թոռն Բազրատու եւ զի կրկին եւ Սմբատ նահապետակ: Առաջի իշխան է որ ի Բուզայէ ըմբռնեցաւ եւ վ. հաւատոցն Քրիստոսի նահատակեցաւ ՅԲ (302) թվականին հայոց եւ եղաւ ի վկայարանինս. Դանիէլի մարգարէին... առ սա զրէ Նանայ զմեկնութիւն աւետարանիս, իսկ երկրորդ Սքմբատ ցախատակ, թաղաւորէ եւ թոռն ասորին Սմբատին եւ որդի Աշոտ թագաւորի, որ նահատակեցաւ յանձնութիւն Յուսիս, կախեալ ի Դիին քաղաքի զփայտէ եւ արիւն նորա որ կաթէր ի ս. մարմնոյն թշուոթիւն ինքն ամենայն ախտից եւ այս եղև ըստ թվականին ՅԿԲ ամին (913-4) եւ Մարիամն Բազրատունի Սիւնեաց տիկինն է, զոր գովէ բարեկալչոութեամբ քոր թաղաւորին Սմբատայ եւ դուստր մեծին Աշոտոյ... Այս Աշոտ Բագրատունի սպարապետ էր հայոց որ է իշխանաց իշխան, ի ամ կացեալ եւ այն որ ասէ միացեալ էր խորհրդովն, որ է բանական մասն ի Քրիստոս... եւ վ. առաւել լաւութեան նորա իշխանն իսմայէլի Արդլա անուն առաքեաց նմա թաղ, ի ձեռն Յուսիսայ ցորափարին իւրոյ եւ լուեալ արքայն յունաց վախիլ կայսր առաքէ եւ նա թագ Աշոտոյ... սա առաջին թագաւոր եղև յայդկէն Բագրատունի յամի Յլզ (334) թրւակայնին հայոց եւ Ե (5) ամ թագաւորեաց... — (295 հայոց ժողովներէն կը լիշէ 7- Առաջին 3-ը Գրիգոր Լ-ի, Ներսէսի, Սահակայ երեք տիեզերական ժողովներուն մասնակցիւր, ապա) — Ջորրորդ, ս. Յովսէփ... արար ժողով ի Շահապիւփանս, Ե-դ Բաղդէնի ժողովն ընդդէմ հերձուածոյն Ակակայ եւ Բարձուփայի, Զ-դ Դովնա ի սկիզբն թուականին Ներսէս եւ Մովսէս ընդդէմ զանազան հերձուածոց, Է-դ արար ժողով մեծն եւ իմաստասէրն ս. Յովհան Ու(աւ)ձնեցիկն ի Մանագկերտ, ընդդէմ Քաղկեդոնի ժողովոյն, որ ի Կար-

նոյ քաղաք հրամանաւ Հերակլիայ ժողովեցան եւ թիւրեցաւ եզր կաթողիկոս...»:

— Այս Յառաջարանական մեկնութեան մէջ հեղինակը Նանայի Մեկնութեան նախարանութիւնը կը պարզէ եւ ապա կ'անցնի Յովհաննու աւետարանի բուն մեկնութեան:

Զ. գ. 1. 313.

Համառօտ մեկնութիւն աւետարանին Յովհաննու, նորին Գրիգորի աշակերտի Յովհաննու Որոտմեցոյ, հաւաքեալ ի հին եւ ի նոր քարգմանեաց ի խնդրոյ համաշունչ աշակերտաց, ազնեա ինձ հոգի Աստուած. «ի սկզբան նախ ասելի է վասն սկզբան, զի բազում են սկզբունք, նախ որպէս սկիզբն ժամանակին յորում եղևն ամենայն զոյք, երկրորդ սկիզբն աշխարհի երկինք եւ երկիր ըստ Մովսէսի, երրորդ հիմն տան եւ ողնափայտ նաւ...: (445) Այսպէս մեկնելի Որ էնք եւ եսք եւ ի Աստուած, աշխինքն Հայր եւ Որդի եւ Հոգին սուրբ ընդ սրբոյն Բարսեղի եւ ի շաքալական երգի...: (735) Ասաց Քրիստոս թոյլ տուք զոցա կոյրք եւ կուրաց առաջնորդք աշխինքն թոյլ տուք զի խոռովեցին եւ զայնթակեցին»: — Մեկնութիւնս կը պարունակէ Յովհ. Աւետարանի Ա. 1. — ԺԲ. 50 զլուրները եւ կը բաժնուի երկու հատորներու, Առաջինը էջ 313-462, կը վերջանայ հետեւեալ բառերով «... Յորոց փրկեցէ զմեզ Քրիստոս Աստուած յոյսն մեր եւ նմա փ. յ. ա.: Եւ աստ աւարտուին Ա. հատորի Մեկնութեանն Աւետարանիս Յովհաննու ի փառքս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, որ է օրհնեալ յ. ա.»: Այս Ա. հատորի մէջ կը բացատրուին Յովհ. Ա. 1 — Դ. 54: — Իսկան խնդիրները կարմիր միջանով կը նշանակուին, ըլլան անոնք Աւետարանի հատուածներ կամ ինքնազիր վերնազիրներ: Մեկնութիւնը որ յաճախ Այսարանականի ձեւն կ'առնէ (հմտ. օր. հ. 440. 446. 461 եւ այլն) շատ անգամ ալ հարց ու պատասխանի կը վերածուի: Բնականաբար հեղինակը ամէնէն աւելի Նաեւայի (Ստեփ. Լայ. Սիւնեաց) եւ Յովհան Ոսկեքերանի (տ. էջ 463. Չեռ.) զործէն կ'օգտուի, ճոխացնելով նաեւ իր զործը այլոց եւ ինքնուրոյն մեկնութիւններով եւ տեսութիւններով:

Թիի 214.

ԱնՈՒՆ Շարական.

Նիւթ Մագաղաթ. 1-225, — քուղք 226-305.

ԿԱԶՄ Կաշեպատ, քերանակալը ինկած է.

ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ. 185-191ի մէջ 6 քերք պատրուած է: Միւս քերքերն ալ ունին պատրուածներ, շատերը խոնաութեան սեւցած կամ դեղնած են եւ աղտոտած.

ԴԱՏԱՐԿ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ. 13×10, 5×7.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ. Միասին. 10×7.

ԹՈՒՂԹՔ. 305.

ՏՈՂՔ. 21.

ա) 1ա. Կանոն սրբոյն Յարութեան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի 1) «Երկեսցուր երկ նոր» (Գ), 2) Նայեցայ եւ յամենայն (Գ), 3) Հրով Աստուածութեանդ (Գ), 4) Ծանեաք զքեզ Քրիստոս (Գ), 5) Հաստատութիւն իմ յեր (Գ), 6) Ի գիշերաց կանխելով (Գ), 7) Յոյս եւ յարութիւն (Գ), 8) Զփառաւորեալն յամենայն արարածոց (Գ), 9) Որ լուար Աստուած (Գ), 10) Հիացան զաւրբ երկնից (Գ) — մեծացուցէ, 11) Յանճառ փառաց (Գ), 12) Ողորմեա, Պատկերակից եղեր (Գ), 13) Տէր յերկնից Զանրաժանելի զԲանն (Գ), 14) Ճշ. Անբսկիզբն Աստուած Բանդ (Գ):

— Փակագծի մէջ եղած տառերը եւայլն տուներու թիւը կը ցուցնեն:

բ) Մեծացուցէ (բ) յարութիւն տեառն. 1) Յարուցելոյն ի մեռելոց (Գ), 2) Որ դաւաճիս հողոյն (Գ), 3) Մեծացուցանեմք զքեզ (Գ), 4) Որ զհրէշտակին (Գ), 5) Ըզբեզ երեւեալ զուռն (Գ), 6) Որ զբանն Աստուած (Գ), 7) Մարմնացեալդ ի Կուսն (Գ), 8) Որ զերգանցեալ զտար (Ասկէ ետք 3 տուն ունեցողները չպիտի նշանակենք). 9) Որ ի հանդէս եր. 10) Որ անմարմնական փարուք. 11) Որ չնորհաւք ս. Հողոյն. 12) (Ող.) Տէր որ զգթութիւնդ. 13) (Տ.) Որ ի սկզբանէ. 14) (Տ.) Առաքելայք Աստուծոյ. 15) (Հբ.) Ի քնն հայեմք. 16) (Մ.) Որ ընտրեցար ի ըսկրպանէ. 17) (Ո.) Ողորմեա ինձ Աստուած, Որ զառաջինն ոչ պահելով. 18) Փառք յարութեան. 19) (Ո.) Հայր բազումողորմ. 20) (Ո.) Աստուած բազումողորմ. 21) (Ո.) Ի նեղութեան իմում ոգ-

վերնԱԳԻՐՔ. Բոլորգիր կարմրագոյն.

Գիր Բոլորգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ. Զարդագիր կարմիր.

ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ. Շատ սովորական ձուածեւեր.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ. Տ. օր. 1ա. 24ք. եւայլն. կարմրագոյն եւ երբեմն ալ սեւ մեյլանով.

ԳՐԻՉ

ՍՏԱՑՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԴ-ԺԵ դար).

ՏԵՂԻ

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԹՂ.

նեա. 22) Զրդման իմոյ. 23) (Ո.) Վրտանկիմ ի ըզմութենէ. 24) (Ո.) Ողորմեա... ի լսել զձայն. 25) (Տ.) Տէր որ ի վերայ. 26) (Տ.) Քեզ վայել է Աստուած. 27) (Տ.) Ամենայն զինտրութիւնդ. 28) (Ա.) Զաստուածն Իսրայէլի. 29) (Տ.) Որ բնակեալդ եւ. 30) (Տ.) Փառք քեզ... երկնային զինտրութիւնդ. 31) (Մկ.) Զառաւտու զօրհնեղութիւն. 32) Ինձ ոգնութիւն. 33) (Հբ.) Համբարձի զաչս իմ առ քեզ. 34) Այսօր զոյով ի Բեթանիա. 35) Կենդանութեանց բաշխող Քրիստոս. 36) (Ահ.) Որ վեր աւրհնիս. եւայլն:

դ) 29ք. 1) Երկեցէք Տեառն երկ նոր. (ակ.) 2) (նայ) Նայեցարուք ժողովուրդք. 3) (գիշ.) Հուր բորբոքեցաւ. 4) (ծան.) Ի ս. Երրորդութենէն ծանեաք. 5) (հաս.) Սիրտ իմ հաստատեցաւ. 6) Լոյս ճշմարիտ (գիշ.) 7) (եսա) Աղաչեցի զբազումողորմ. 8) (աւր.) Աստուած երեւցաւ մարմնով. 9) (նեղ.) Աստուած զքեզ փառաւորեմք. 10) Աստուած զքեզ փառաւորեմք (նեղ.) 11) Որ անքննիւդ եւ. (տրլ.) 12) Որ հուրդ անճառ ծածկեալ եւայլն:

դ) 44ք. Կանոն ծննդեան Յովիաննու. 1) (ակ.) Արեղականն արդարութեան ծագման ա-բ. տուն. 2) (Ո.) Որ հրաւրեցեր զորդիս. 3) (Տ.) Այսաւ ընդ երկնային. 4) (Ահ.) Ըզբեզ քաղաք Աստուծոյ. 5) Ի վերայ վիմի հաւատոյ. 6) Որ ի սկզբանէ իմաստութեամբ. 7) (Մ.) Զանճառելի ըզլոյս. 8) (Ահ.) Որ նախիմաց. 9) Անսկիզբն Աստուած. 10) Սեղան քո տէր. (ճշ.) եւայլն:

Լ) 60թ. 1) (Բձ.) Աւրհնեցուք զտէր. 2) Աստուած խաւսեցաւ (4), 3) (զիհ.) Սքանչելի հուր. 4) (ծան.) Ծանեաք զբեղ տէր. 5) (հաս.) Հաստատեցաւ սիրտ իմ. 6) Ի զիշերեաց կանխեցից. 7) (Լսա) զեղեկիտին քեզ մաղթեմք. 8) (աւր.) Ձեկեալն ի փրկութիւն. 9) (նեղ.) Ի նեղութեան իմում. 10) Լրւայ զքանչելի. 11) (Բկ.) Փառաւորն հանդերձ. Եւայլն:

ղ) 92ա. 1) (Բկ.) Փառաւորն հանդերձ կառաւրն. 2) (նայ.) Ի յերկնից խոնարհեցար. 3) (զիհ.) Հրով աստուածութեանդ. 4) (ծան.) Դու եւ Աստուած անճառ ծանուցար. 5) (հաս.) Հաստատութիւն իմ լեր. 6) (զիշ.) Ի զիշերաց կանխեալ. 7) (Լսա) Անմահ թաղաւոր որ կամիս. 8) (աւր) Ջաստուածն ամենեցուն. 9) Անապականութեան աղբեր. 10) Անեղին Եղեալ մարդ (5) 11) (Ո.) Որ ողորմեցաւ ի մեղս. 12) (Տ.) Այսաւր ցընծան Երկնայինքն. Եւայլն:

է) 121ա. (Գձ.) 1) Աւրհնական ընդունելի. 2) (նայ.) Նայեցարուք երկինք. 3) (զիհ.) Աստուածային հուր. 4) (ծան.) Ի ս. Երրորդութենէդ ծանեաք. 5) (հաս.) Հաստատեցաւ սիրտ իմ. 6) (զիշ.) Հոգի իմ յամենայն ժամ. 7) Հառաչեցից զանլուր. 8) (աւր.) Աւրհնութիւն նոր աւրհնեցուք. 9) (նեղ.) Ձհրաչալի խորհուրդ. 10) (Տր.) Տէր զլուր քո լուայ. 11) (Մ.) Ձանճառելի լուսոյ. 12) (Մ.) Ուրախ լեր աստուածածին. Եւայլն:

ը) 141թ. Կանոն երեւման ս. խաչին աստիանդիսի 1) (Տ.) Փառաւորեալ է քո յարութիւնդ. 2) (Տ.) Ի ձայն ահեղ յարութեան. 3) (Տ.) Հրաչալի յարութիւնն. 4) (Տ.) Տուր զփառս ի յարձուես (5 տ.), 5) (Ճշ.) Ձթաղաւորն Գրիստոս. 6) Արեղակն արդարութեան. 7) (Ո.) Որ համադոյդ եւ Հօր. 8) (Ո.) Հոգիդ ճշմարիտ որ... 9) (Տ.) Որ ի թեւս թեթեւ աննիւթ... 10) (աւր.) Ձմարդարէ բարձրելոյն. 11) (Ո.) Ծրող ճշմարտութեան Եւայլն.

թ) 165ա. (Գկ.) 1) Երդեցէք տեառն Երդ նոր ձայնիւ... 2) (նա.) Նայեցարուք ժողովուրդք. 3) (զիհ.) Որ զհուր աստուածութեան. 4) (ծան.) Որ յանկրկրնական հօրէ. 5) (հաս.) Հաստատեցան սիրտք մեր առ քեզ. 6) (զիշ.) Լոյսդ որ ընդ Հաւր. 7) (Լսա) Ձեղեկիտային քեզ մաղթեմ փրկիչ. 8) (աւր.) Ձփառաւորեալն ի հրէշտակաց. 9) (նեղ.) Ընդ Յուլ-

նանու անձն իմ. 10) (Տր.) Որ յանքնին ծոցոյ Հաւր, Եւայլն

ժ) 168ա. Կանոն ծննդեան ս. ԱՍՏՈՒԱ-ԾԱԾՆՆԻՆ ծնաւողաց իւրոց Յովակիմայ եւ Անայի մաւրն. 1) Երդեցէք որդեք Սիովնի (4). 2) Այսաւր լցան խոտուամն. (4). 3) (Ճշ.) Ծառ կենաց տնկեալ. 4) (Ճշ.) Աստուածածին խորան լուսոյ. 5) (Ճշ.) Ամենադուկի Եւ քան:

— 170թ. Կ. երրորդ աւուր օրհնութեան. 1) Էակից Հաւր, 2) Որ զմարմնացեալն 3) (Ս.) Հրաչալիառ ծնունդ. 4) (Տ.) Այսաւր յայտնեցաւ մեղ. 5) (Մ.) ՁԱստուածածին Եւ զմիշտ Կոյսն. 6) (Մ.) Մայր Եւ Կոյս աղախին. (5 տ.). 7) Որ ընտրեցար ի կոչումն. 8) (Ո.) Առաքեալ մեղ տէր:

ժա) 173ա. Կ. երրորդ կիրակելի. 1) Աւրհնեմք զբեղ անակիրքն (4). 2) Լոյս ի լուսոյ. 3) Աստուածատունկ խնկարեր (Մ.) 4) (Ո.) Շնորհեա մեղ տէր. 5) (Տ.) Որ զլոյս աստուածային. 6) (Ո.) Քրիստոս Աստուած աստուծոց. 7) Մարտաւորն հառաչանաւք. 8) (Տ.) Ձանակիրքն Աստուած. 9) (Տ.) Անխկիրքն Աստուած Եւ թաղաւորն. 10) (Մկ.) Աւրհնեցէք զտէր. 11) (Հր.) Տուր մեղ տէր. 12) (Հր.) Հովանի աղոյ:

ժբ) 176թ. Շաբաթ ս. քառասնից. 1) Այսաւր ընդ անմարմնոց. 2) Այսաւր զանյաղթելի մարտիրոսացն. — 3) Յովհաննէս վրդայեալ, Անձինք աւուր հայոց Լուսաւորչին, — Այսաւր զուարճացեալ ցընծա Երկեցեցի (ա-է տուն, թղ. 177թ-182թ). 4) Լերինք ամենայն այսաւր (Հր. 11 տուն). 5) (Ո.) Որ յարեարդ ի մեռելոց. 6) (Ո.) Անակիրքն Բանդ. 7) (Ո.) Որ տրամահաղորդ քո. 8) (Տ.) Յարեաւ տէրն ի զերեմանէն, Եւայլն:

— Ծաղկապարդի կանոն սկիզբն պաւս կտրտուած մաղապաթներու պատճառով (տես. սակայն. 191ա.շ):

ժգ) 197ա. Կ. երրորդ աւուր ծաղկապարդին. 1) Թաղաւոր զոլով. 2) Յորժամ եկն Յիսուս. 3) (Մ.) Ուրախ լեր մայր. 4) (Ո.) Զգալուստ քո Քրիստոս. 5) (Տ.) Ի յարութեան յաւուր:

ժդ) 198թ. Կ. մեծի ուրբաթ խաչելութեան. 1) (Ահ) Այսաւր ի կատարումն (4 տուն). 2) Այսաւր զոր երկնային (4). 3) (զձ.) ստեղի Հր.) Եկայք հաւատացեալք. 4) (Ո.) Ողորմեա Փրկիչ, Եւայլն:

ժԼ) 203ա. Յայս հինգշաբաթին Համբարձումն է. 1) Համբարձաւ տէրն մեր յԵրկինս. 2) Համբ. տ. մ. Քրիստոս (Տ.). 3) (Հր.) Որք տրնկակից եղաք. 4) (Ո.) Բզբեղ աղաչմբ ողորմեա. 5) (Տ.) Փառաւորեալ անճառելի. եւայլն:

ժզ) 205բ. Կ. Պենտալոստէին առջի աւուր արեհնութիւն. 1) Առաքելոյ աղաւնոյ. 2) Կենդանարար Աստուած. 3) (Ո.) Որ ի վերա ըզխեալ զաւաղանին. 4) Ընդ երկնայնոց.

ժԷ) 207ա. Կ. Գ-դ աւուր արեհնութիւն. 1) Անմահարար րաժակ. 2) Անակիրն Աստուած սուրբ Հոգի. 3) (Մկ.) Հոգին սուրբ Հր միշտ (8 տ.). 4) (Ո.) Երկնաւոր փնտան. 5) (Տ.) Այսաւր ցնծան Հրեշտակք. 6) (Մկ.) Հրաշափառ Աստուած. 7) (Հր.) Որ կոչեցար յորդէգրութիւն... եւայլն:

ժր) 215ա. Կ. փոխման... առաջին. 1) Այսօր ժողովեալ արորցն ի միասին երանելի. 2) Այսաւր զաղատին. (4 տ.). 3) Խորանայարկ կամարանման (Մ.). 4) (Ո.) Որ ունիս իշխանութիւն. 5) (Տ.) Անակիրն Աստուած:

ժթ) 217ա. Կ. եր(կ)րորդ աւուրն արեհնութիւն. 1) Այսաւր Հրաշափառ կոչմամբ. 2) (Ո.) Որ խոնարհեցար յերկնից. 3) (Տ.) Ուրախ լեր մայր:

ի) 219բ. Կ. երրորդ աւուր արեհնութիւն խաչին. 1) Զարութիւն ս. խաչի. 2) Ի ստուգանէն Աղամայ. 3) (Ո.) Ի. յերկնից երեւեալ. 4) (Տ.) Քաւազան զաւուրթեամբ. 5) (Մ.) Մայր լուսոյ Մարիամ. 6) (Ո.) Որ աւետաւոր քոմ. եւայլն:

իա) 224բ. Շարակն ս. Իգնատիոսի հայրապետին. (Մկ.) Որ հրաւիրեցեր:

իբ) 225ա. Շարակն ս. Բարսեղի Կեսայոյ եպիսկոպոսին (Մկ. ստեղի.) «Լուսապայծառ իմաստիւք լոյս»:

իզ) 225ա. Շ. ս. Թէոդորոսի գաւաւ. (Մկ.) Որ ընտեցեր ի սկզբանէ:

իղ) 225բ. Շ. ս. Ստեփաննոսի յուլցն (այսպէս) (Մկ.). Տնծա այսաւր ս. Եկեղեցի:

իԼ) 226ա. Կ. ս. Ղեւոնդեանց. 1) Որ

յոռաջադոյն սահմանեցեր. 2) Աւրանմբ զբեղ:

իդ) 227ա. (Գկ.) 1) Յաղթական քեղաւրհնութիւն. 2) (նայ.) Նայեցարուք ի բարբառ. 3) (զիհ.) Մափս հարէք ամենայն. 4) (ծան.) Մանեաք զբեղ Քրիստոս. 5) (հաս.) Հաստատեցան սիրտք մեր. 6) (Դիչ.) Ի զերբաց կանխեալ. 7) (եսա.) Ի վերանալ յինէն. 8) (աւր.) Ամենասուրբ Երրորդութեանդ երկրպաղեն. 9) (նեղ.) Մարգարէն ի փորոյ. եւայլն:

իԷ) 231ա. Կ. ա. աւուր արեհնութիւն. 1) Խորհուրդ մեծ եւ սքանչելի. 2) Այսաւր ցնծան երկինք. 3) Ի Հաւրէ ծագեցար. 4) Այսաւր բանն ի Հաւրէ. 5) Լոյս ի լուսոյ. 6) (Մ.) Աստուածածին կոյս. 7) (Ո.) Որ կերպարան Հաւր... 8) (Տ.) Քրիստոս ծնեալ այսաւր. եւայլն:

իը) 237բ. Կ. Յովհաննու եւ Յակովբայ. 1) Որ էն յէութեան որդի. 2) Որ անմարմին ի Հաւրէ. 3) (Ո.) Որդիք որոտման. 4) (Տ.) Հոգի իմ կանխէ. 5) Որ յանըստուեր ի լուսոյն (Մկ.). 6) Առաքեալք Աստուծոյ:

իթ) 239բ. Կ. 72 առաքելոյն է, մկ. Առաքեալք. 1) Իմաստութիւն երկնային. 2) Որ զաւրինակ երկրտաւան. 3) Հայր առաքողին Միածնին. 4) Ողորմութեանց բաշխօյ. 5) Կանխեալ Յովնանու. 6) Յովնան մարգարէն. — 7) Բան որ ընդ Հաւր յէութեան եւայլն:

լ) 247ա-էն կը սկսին Շնորհաւուրն. 1) Այսաւր անճառ լուսոյն (Ա-Ք.), վեց վեց տուներու րաժնուած. 2) Նորոգաւդ տիեզերաց. (սկզբնատառերը կը կազմեն Ներսէսի է րանս այս), րաժնուած 4+4+4+3 տուներու:

— 255ա. 1) Յովսէփ քեղ հաւատացեալ (Մկ.). 2) Աստուածածին տաճար լուսոյ. (Մ.):

լա) 257ա. Յայս կիրակիի երրորդ ծագկազարդ. 1) (աւր.) Մեծահաշ այս խորհուրդ (5 տ.). 2) Այսաւր ցնծա Եկեղեցի (5 տ.). 3) (Մ.) Աստուածածին մայր լուսոյ. 4) (Ո.) Որ բանիւ Բանդ Հաւր. 5) Քահանայապետք առաջին (Ա.). եւայլն:

լբ) 263բ. Կ. Եւթներորդ. 1) (աւ) Ի հաւաքարժ աղբրէդ. 2) Ի համբառնալ բանին. 3) (Մկ.) Մարգարէից զերազոյն. 4) (ճշ.) Այսաւր ցնծայ Եկեղեցի. եւայլն:

լբ) 266ա. Սահակայ հայրապետին (մկ.)
 1) Որ յարմատոց հարցն սրբոց: յդ) Վ.
 ս. Հռիփսիմեանց. 1) Անձինք նուիրեալք.
 (Ա-Ք. տուն), 2) (Մկ.) Անսկիզրն Բանն
 Աստուած որ (10 տուն), 3) (Ո.) Քրիստոս
 Աստուած բացեր. 4) (Տ.) Պարկեշտ
 կանայքն: — լկ) Շ. ս. Սանդխտոյ. (Մկ.).
 1) Քեւ պարծի աշատւր. 2) Լերինք ցրն-
 ծասցեն առաջի քո. (Մկ.), 3) (Ճչ.) Ու-
 րախացիք պսակ. 4) (Հր.) Այսաւր ի լե-
 րինն:

յդ) 276ա. Փոխման Աստուածածնին.
 Կիրակոս վարդապետի երգնկացոյ ասա-
 ցեալ 1) «Արեւելք գերարփին եւ աթա-
 րան լուսածին» (Ա-Ք. տուն). վերջն ալ
 յիշատակարան մը, որուն սկզբնատառերը
 «Կիրակոս վարդապետ» բառերը կը կադ-
 մեն: 2) Այսաւր զանճառելի ծննդեան.
 3) Լոյս անքննին ծածկեալ. 4) (Մ.) Աս-
 տուածածին ամպ. եւայլն:

լէ) 284բ. Շ. ս. Յոհաննու Ոսկեքերանի.
 1) Որ յանսկիզրն ի հաւրէ (Մկ.):

լը) 285ա. Շ. երկուց բիւրուց վկայիցն
 Քրիստոսի. 1) Այսաւր ընդ անամանոցն
 զասակցեալ. (4. Մկ.): 2) Մարտիրոս եւ
 վկայ Քրիստոսի. (Մկ.):

լթ) 286ա. Շ. ս. Վարդանանց. 1) (ստե-
 ցի. Մկ.) Արիացեալք առ հակառակն, 2)
 (աւր.) Նորահրաշ պսակաւոր եւ պարա-
 պլուխ (Նեքսէսի երգ). 3) (ո.) Ձողոր-
 մութեան քո զդուռն. 4) (Ո.) Ի յիշատակս
 վկայից. 5) (Ո.) Ձիշատակս վկայից. 6)
 (Տ.) Այսաւր յիշատակ սրբոց:

— 297ա-305ա. Երեկոյեան, առաւօ-
 տեան եւ Արեւադալի երգեր. 1) Աստուած
 անկ. 2) Արարիչ եւ մարդասէր (10 տ.)
 3) Յիշեսցուք ի դիչերի զանուն. 4) Ջար-

թիր ընդեր ննջես. 5) Անրաժանելի. 6)
 Յարեւելից մինչ ի մուտս. 7) Ճշմարտութե
 Աստուծոյ. 8) Լոյս Արարիչ. 9) Ճանա-
 պարհ եւ ճշմարտութիւն. 10) Ճանապարհ
 րարի եւայլն. 11) Յարեւելից յարեւմու-
 տս. 12) Անկող անկելից:

— Շարականներուս զաստուորումը եւ
 իւրաքանչիւր տօնին յատուկ շարականնե-
 րը յոյսրովին կը տարբերին տպագիրնե-
 րէն եւ այլ ձեռագիրներէն: Եւ կարգ մը
 շարականներ կը պակսին մեր ձեռագրին
 մէջ: Շարականներու զասակարգութիւնը
 բոլորովին կը տարբերի ծանօթ տպա-
 գիրներէն: Հարցերը կը պակսին ամբողջ
 շարականի մէջ, այսինքն անոնք չեն նը-
 շանակուիր ինչպէս արհնութիւններն,
 ողորմեաններն եւայլն:

— Ատանձին ուշադրութեան արժա-
 նի է նաեւ տպագիրներու մէջ «Ու վհրա-
 չալի նախահարք» շարականին վերջին
 3 տուններուն պակսիւը: Այս պակսող տու-
 ներն են. 158ա. «Տեսի եւ յայնմ ատենի
 յոգնախումբ ժողովին, Երկարեակն Եկեզ
 գերկա աշխատողաց, զառաքելոց սրբոց
 եւ զմարդարէից, ջրեցան զաչինքն, որ
 արեւմբն Քրիստոսի եղան եւ բարձան
 տառք կանոյնականք համանդամայն ա-
 զանց: — Աստանաւր անտանելի սուգ հա-
 սեալ ս. ուխտին հաւատոյ, հուր եռանդն
 անչէջ տեղեալ ի յերկիր, հրդեհեալ բլոյց
 հաւատոյ շինուածսն եւ խրամատեաց
 զառաքելական կանոյնսն, որք միանդամ
 ուրացան զտէրն ի Քաղկեդոնի: — Գե-
 ղեցիկ շառաւիղ յարմատոյ սրբոց հար-
 ցրն, վերայրուսեալ ծաղիկ հաւատոյ,
 մեծ վկայն Քրիստոսի սուրբն Դէոսկորոս,
 ո՛չ հաւանեալ անաւրէն ժողովոյն նզո-
 վեաց զԼեւոնի եւ զտովմարն իւր պիղծ-
 ի ս. Երրորդութենէ ծան...»:

Թի 215.

ԱնՈՒՆ Շարական.

Նի Թ Պարզ ողորկեալ քուղք.

ԿԱԶՄ Պատուտուած, քայքայուած կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻՔ Գէշ. շատ մը քուղքեր կազմէն դուրս են ինկած եւ փտած են, խոնաւութիւնը մեծապէս վնասած է մանաւանդ գրչագրիս ա. մասին. սկիզբէն եւ միջէն քերի.

ԴԱՏԱՐԿ 556.

ՄԵՇՈՒԹԻՒՆ 14,5×10,8×6.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ. Միասիւն 10,5×7,5.

ՏՈՒՔ 24.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մեխանով.

ԳԻՐ Բոլորգիր.

ՍԿԶՐԱՏԱՌՔ Զարդագիրք, քոչնագիրք. ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԴՔ Ծաղկանման ձուածեւեր, խորաններ, ընդի. կարմիր գոյնով.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՌՔ. Ամէն մէկ մեծ կանոնի սկիզբը.

ԳՐԻՁ Տ. Գրիգոր.

ՍՏԱՑՈՂ (Գրիշը). վերջին ստացող՝ Տ. Թաղէոս.

ԿԱԶՄՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ 1590.

ՏԵՂԻ Սեպատիոյ... արեւոյ գիւղը.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Էջ. 553շ. եւ 555.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

Սկիզբէն թերի.

էջ 5. Կր սկսի «Երկնցէ որդիք»-ի 6-դ կիսատ տնոյ եւ կ'ընթանայ ընդհանրապէս տպեալ շարականներու կարգով, քայքայուած աւելի կամ պակաս ամբողջ շարականներ կամ տուններ: Այսպէս աւելի են ծննդեան Ա. աւուր օրհնութեան վերջին տունը, էջ 22. ա) «Եղար ի մտուր խոստովանեալ թագաւոր» . բ) Երկրորդ ծաղկազարդի Մեծացուցէն. էջ 127. «Ուրախ լըր մայր լուսոյ Աստուածածին, քանդի որ ի քէն մարմնացաւ Աստուած, այսաւոր ի վերայ յաւանակի նստիլ հաճեցաւ, մայր եւ աղախին Քրիստոսի, բարեխաւսեայ անդադար վասն անձանց մերոց: — Որ ի Հօրէ առաքեցաւ Բանն եւ յորովանի քում ընտելիլ հաճեցաւ, այսաւոր ծերքն ոստաւք արմուկեանք էլին ընդ առաջ մայր եւ...: — Որ ի յերկրի երևեցաւ եւ ընդ մարդկան չըջեցաւ, այսաւոր ի դասուց երբայցոց բարերանեցաւ մայր եւ...»: — ց) Առաջ Ուրբաթի հարցի Մեծացուցէն.

«Յաճեղ աւուր ուրբադուն / մահան մեծի կոյսորդոյն, / կայր առ խաչին միջարեկ / մայրն կենաց մեռելոյն / եւ մեծացուցաներ զորդին իւր / աղբերահոս արտաւաւք: — Ահայ Գարբիէլ եւ արեւելեան թագաւորք հրեշտակ խոտնեալ ընդ հովիւս եւ աստի ծաղեալ ի քարձանոց, եկայր տեւէք զորդին իմ պառնեալ, դամմահն ի մէջ քարոզեալ եւ ողորմապին ապետութ մեծացուցէք զմարս վրտանի: — Յառաջատես Սիմէոն հինաւրեալ քահանայ, ահայ սուրն կարծեաց եսպոն ի սուղ տարաժամ զմայրս բերկրեալ աւետաւք զի ինեւ այսաւոր յայտնեսցին

խորհուրդ ի ծածուկ սրտից: — Արարչական զթութեամբ եւ որդիական զորութիւն, թախանձանաւք տէր Յիսուս յանձնիւր զմայրն աշակերտին սիրելոյ, հաստատելով զսին աշխարհի պաղատանաւք սրբոհոյն: — Արարածոց ընտելիւր ողբակցելով Տիրամայրն, արջնոյ ըսպեցեալ խաւարաւ եւ զողաւով զոչէին աղաչանաւք սրբոհոյն խնայեալ ի մեղ Քրիստոս անմահ թագաւոր»: — դ) Հայրապետաց մանկութիւն վերջին 3 տունները տ. էջ 368. բնագիրը տ. թիւ 214. լէ: — ե) 415. Յաւելուած են նաեւ Արեւադայի «Ճանապարհներուն կից էջ 415. Աստուածածնին էջ. «Ի քէն ապերսիւ հայցեմք ս. Աստուածածին, անդադար բարեխաւսեալ Որդորդ միածնի: — Տիրամայր Աստուածածին ըրբեղ խոստովանիմք լըր մեղ բարեխաւս առ տէր յաւուրն ահեղին»: — Խաչի. «Ուրբաթաթեան նշան պարծանք պաղտեան, անկանիմք առաջի քո լըր մեղ պահապան: — Անկեալ երկրպաղանեմք պատուական խաչին անրարառ բարեխաւսեայ խաչեալ արքային»: — Հրեշտակաց. «Միքայիլ եւ Գարբիէլ ս. հրեշտակապետք, միջնորդք բարեխաւս լերուք տուննն Յիսուսի (հմմտ. Հրեշտակ Մկ. ստեղի. 3-դ տունը): — Առաջնորդք կենաց մարդկան եւ յոյս յարութեան զնջեցեալսն մեր հանդոյ ի կեանս անվարձան»: — զ) 512. «Ի հանդերձեալ նորողմանն նորաստան նորաճրագ զայստեան քո տէր յորժամ նորողին հողացեալք մարմինք եւ միաբան կան առաջի քոն տեսկալի ըմբիւր յայնժամ թողութեան զիս առաւարձանի, զի մեղուցեալ անձամբ եւ ես

յտից ի քէն զմեծ զողորմութեան շնորհս, զի դու միայն եւ Տէր իմ եւ Աստուած»: Ախպէս 2 տուն ալ:

+ Կը պակսին 1) Ծննդեան Ը. աւուր ամբողջ կանոնը, 2) Տեսոնընդառաջի հետեւակն եւ օրհնութեան 2 վերջին տունները, 3) Ստեփաննոսի օրհնութեան վերջին 7 տունը եւ հարցն ու ողորմեան, 4) Ապաշխարութեան ԲԿ-ի վերջին Տէր Երկնից-ը, Մանկունքը, Համբարձին, 5) ԲԿ-ի ստեղի հարցը սարօք, 6) Տնտեսի կիրառկէի ամբողջ կանոնը, 7) Դատաւորին հարցէն եւ ողորմեային Երկրորդ տունը, 8) Զատիկի ա. աւուր հարցը, 9) Յարութեան ԲԶ, Ե. հարցին ողորմեային, ԲԿ. Դ. հարցին կէսը կորած են. 10) Յարութեան ԴԶ. ա. հարցի Տէր-Երկնիցը եւ Ե. հարցը, 11) Հոգեղայտեան Բ. աւուր օրհնութեան վերջին 3 տունները կը պակսին: 12) Միւռոնի մկեղդին ամբողջովին կը պակսի. 13) Հանդստեան ԳԶ. ճաշու կը ջորդն ալ չունի ձեռագիրս:

== Համեմատեցինք Շարականի Ամս-դերտամի տպագրութեան հետ. 1685-ին. որ այժմ երդուած բոլոր շարականներն ունի: Զեռագիրս խաղերով է:

ա. 1. 553.

Փառք... Արդ զրեցաւ Եղանակաւոր տառս աստուածային որ կոչի Շալակնոց ի յըստոյզ եւ ի յընդիր տարինակէ հըրկըցոյ, ձեռամբ խաւարեալ սուտանուն... Տ. Գրիգոր զրչի ի (բաղաքն) Սեբաստիոյ ի զիւղն որ (կոչի...) ... արեւդ, ընդ հովանեաւ ս. Աստուածածնին եւ ս. Լուսաւորչին եւ ս. սրբոցն Պետրոսի եւ Պաւլոսի առաքելոցն եւ այլ բաղմահաւք սրբոցս: Գրեցաւ ի թուականիս հայոց Ռ եւ ի ԼԹ (= 1590)... ի թաղաւորութեանն տաճկաց...: Անմեղադիր լերուք զբիւս սղալանացս եւ խոշորանացս, զի մեր պակասութիւնն շատ է եւ ձեր իմաստութիւնըն...:

ա. 2. 555. (տարբեր զրչութեամբ).

Զվերջին ստացոյ սորա զտէր Թաղէոսն եւ զկենակիցն իւր զՄանազարն յիշեցէք... որ րստացան զլարակնոցս ի վայելումն անձին իւրեանց եւ յիշատակ բարի ծնողացն... հաւրն Աստուածատուրին եւ մաւրն Շահնազարին եւ ստացան զսա ի արգար եւ ի հալալ վաստակոց...:

216

Թիի 216.

ԱՆՈՒՆ Մեկնութիւն Ղուկասու (իգմատիոս եպ., Կիւբեղ Աղեփսանդրացի) եւայլն.

ՆիիԹ Ողորկեալ թուղք.

ԿԱԶՄ Կաշեկագմ, քանդակագարդ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ ԳԵՂ չէ, խմբաւորեմէ շատ ազդուած է եւ քանի մը թուղքերը կազմէն դո՛ւրս են ինկած.

ԴԱՏԱՐԻԹ ԹՂ. 25բ. 282բ. 280բ. 276ա. 277բ. 264ա. 266ա. 269բ. 272բ. 287ա.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ 25×17×8,5.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Երկսիւն. 18×5.

ԹՈՒՂԹԻԹ ԹՂ. 309.

ՏՈՂԻ 30.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմրագոյն.

ԳԻՐ Բոլորգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԻԹ ԹՂ. Զարդագիրք, գազանագրեր, թռչնագրեր եւայլն.

ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԻԹ ԹՂ. Զուռածեւեր, մարդագրողներ, թռչնակարներ սովորաբար նոր հատուածներու լուսանցքին. ԽՈՐԱՆԻԹ ԹՂ. 1ա. 27ա. 308ա. 239ա. կարմիր եւ կապոյտ մեկնով. նկարները գէշ չեն.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻԹ ԹՂ. 3ա.

ԳՐԻԶ Ստեփաննոս.

ՍՏԱՑՈՂ Միմաս վ. Մանցեցի.

ԺԱՄԱՆԱԿ. 1354-5.

ՏԵՂԻ Խրիմ, Սուրխաթ քաղաք.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻԻՆԻԹ ԹՂ. 2բ. 25ա. 238ա. հմմտ. նաեւ 305բ.2.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻԻՆԻԹ Զեռագիրս ընծայուած է վանուցս Տ. Պօղոս արքեպիսկոպոսի եւ Նիկումեդիոյ առաջնորդէն. 1834. Սեպ. 4-ին. 1828-ին ձեռագրէս քանդակ կտորներ արտագրուելով վեցնեթիկ զրկուած են. տ. էջ 2.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻԻՆ ԹՂ.

1ա-2ա. «(Քանդի) յաժարեցին վերստին կարգել...» բառերով սկսուող Ղուկասու կիսատ մեկնութիւն մը:

Ա. ա. 1. 3ա.

Տեսոն ներսեսի կլայեցւոյ հայոց կաթուղիոսի գովեստ բանի. ներքողակամ բացասացութեամբ, յգ. տօմի գերագունիցն էութեանց հրեշտակապետացն սըրբոց Միքայելի եւ Գաբրիէլի եւ ամենայն երկնաւոր զարութեանցն զոր տաւնեն եկեղեցիք Քրիստոսի ընդ տիեզերս համախմբեալ ուրախութեամբ ի նոյնմբերի Ը. (8). «Այսար երկրաւորս եկեղեցի հանաւորեալ իստուածայնութիւնն ցընծայ հրաշափառապէս զերկնաւորացն կատարելով բաճանալապետութեանցն տաւախմբութիւն...» (22բ) Ըստ իւրաքանչիւր արժանաւորութեան ի փառս իւր, որ է տւրհնեալ յ. ա. 3:

— Իր ճառին մէջ հեղինակը կ'օգտուի եւսդրէ. տ. 21ա.

— Տ. տպ. Կ. Պօստոյ. 1808. էջ 1-64,
— J. Cappelletti. Opera. II, 210-40.

— Ձեռ. տ. Տաշ. ցուց. թիւ 219. Բ. ⁵.

ա) + Ասոր կը հետեւի էջ 22բ-25ա. Բան մաղբանաց. «Արդ պաղատիմք առ հօգեղէնսդ...» (տունք. 100), տ. թիւ 6, Բ. եւ 9. Գ. i, որուն յիշատակարանն է. «Ջոնանկա րարեաց զմնաւոյ րանիս / ... զնեքսէս Էդարար հայրապետիս, / որոյ անուն տէր Գրիգորիս, / յորմէ խնդրոյ զիջեալ րատ իս, / յարմարեցաւ շինուած ճառիս...»:

Բ. ա. 2. 26ա.

ա) (Յառաջարան) Մեկնութիւն Ղուկայ Աւետարանին զոր արարեալ իգնատիոսի եպիսկոպոսի (ի խնդրոյ) Հայոց կաթուղիոսի. «Հնու զայս իմաստ աստուածային թոյ ըզմից պարտ համարեցայ ո՞վ Գրիգորիոս, քահանայապետական պիւլիս եւ սիւն հաստատութեան եկեղեցւոյ, սակայն ունիմք առ այս եւ զհակառակադրացին պրանս, որք ոչ սակաւ տան ամբոխումն խորհրդոցն, որ ի մեզ իցէ չարժման, քանզի է նոցա առ ամենայն բան զնեքսէս մերձ զնեկ, եթէ երկայնադունիցն հանդիպին բանից, զովն փոքու հաւանել անցանել, իսկ եթէ առ սույ իցէ իրրու ո՞չ պարունակաւ զիմաստս եւ ո՞չ րաւականապէս տալ զցոյցս պարսաւեալ...»: Իսկ մեզ պի լիցի զանձինս անըմբռնելի ունել ի նոցայցն կարծեաց որքան ունիմք ուղղել, զմիջինն այսոցիկ տեսու-

թեանց քնտրեսցուք զրանս, ո՞չ յո՞ժ անփոփել եւ ո՞չ կարի երկայնել...: (Վերջէն թուղթ ինկած ըլլալուն պատճառաւ թերի) ... կամ յաղթատութենէ ի ճոխութիւն զիմեաց, այլ իրրեւ հեթանոս»:
= Բուն Մեկնութիւնը կը սկսի սակայն 27ա.

Ղուկ. Ա. 1-2. (Քանզի բաղում - եղեն րանին) տուննրուն մեկնութիւնը կը սկսի. «Եւ արդ զո՞ր ասիցէ բաղումս, վասն զի Յովհաննէս յետ սորա զրեաց, որպէս ունի պատմութիւնն տալ զցոյցս. եւ զերկոսեանն՝ որք միայն նախ քան զսա բաղումս ասել ասրէն ո՞չ է... (եւ կը վերջանայ 23Գ) առաւելաւ ի մեզ ամենայն իմաստութիւն եւ զիտութիւն, զի եցոյց մեզ զխորհուրդս կամաց իւրոց: Որոց եւ զբեղ մաղթեմ հալորդ, յինկ անճառեկացն աչնոցիկ եւ աստուածայնոցն... եւ հալորդիին մեծի երանութեան եւ անպատում խնդութեան»:

+ Մեկնութիւնս պարզ է. Հեղինակը կ'օգտուի աւելի Ոսկերեքանի եւ Բարսեղի Մեկնութիւններէն քան Կիւրեղ Աղբասան-զրացւոյ: Տպ. տ. Կ. Պօյիս. 1735 եւ 1824. էջ 2-494. (Հմտ. 2. Մատենադիտութիւն. էջ 241-3):

— 23Գ. Վերջարանին կը կցուի. «Ընկալ աստուածայնիդ Գրիգորիոս. զփոքրիմաց րանքս նուազ մերոյ տկարութեանս, զի թեպէտ եւ զչարի կամացդ լըրման տալ ո՞չ ունի, սակայն ի մէնջ մեծաւ տաժանելի կրիւք յառաջ եկեալ, զի ո՞չ թե հատուցաք ի ժողովս, որ զիւրին է րանարարաց, այդ զժողարարաբժ ձեռամբ եւ սեւազեկով յանպատկանաւոր նիւթս հաստատեցաք, վստահեցեալ յայն, որ տայն խնդրոցաց զրարձարադնան ի ներքերերէլ զպափաւորս... քանզի ո՞չ վրիպակ լինելն ի մերան առաջի եղեալ, որք ձգեն քնդզմժ այսոցիկ պկարծիսն ի գերեւ հանել անկիրթ վարկաք եւ այսպէս կարգեցաք զրանս մեր հատուցանել զինդիր խորհրդոյ լաւապունից խնդրոցիդ. Եւ ունի սա, յորում առանձինն են րանք այս զորդի, րատ կարդի տալ զզարութիւն տեսութեան քննողացն զնա, ի փոքուն յաւելեալ բաղումս, իսկ որ ընդ երկն լըծորդեալ իցէ մեկնաւարէն անցաք վստահութեամբ, քանզի ունի սա ալլաւք լնուլ զպէտս այսոցիկ, աւժնդակութեամբ ալլանք, որ ունի րանալ եւ լնուլ զպէտս հայցողին, վասն որոյ եւ մեք այսպէս ի կատարումն ամեալ, սահմանեցաք զրանս ի Հայր եւ յորդի եւ ի ս. Հոգին, որում ամենայն փառք եւ ալլեն»:

— Տ. տպ. Կ. Պ. 1824. էջ 494:

Գ. ա. 3. 239ա.

Մեծին Կիւրղի ԱՂԵՔԱՆԴՐԱՑԻՈՅ
ՄԵԿՆՈՒՅԻՆՍ՝ Աւետարանին որ ըստ Ղուկայ. (Ղուկ. Աւետ. Ա. 1-4. յառաջերեւելն ետքը հետեւեալ կերպով կը սկսի հեղինակը) «Համառատ ըսնիւ հասնալ անցանէ աւետարանիս ընդ կարգ պատմութեան աւետարանիս, վասնզի նախ զայն եւեթ զնէ սկիզբն ըսնիս... (297բ) զի եւ մեք յորժամ առաքինարար մարտիցուք ընդ ըսնարկութիւն ի հրեշտակաց լինիմք պահպանեալք»:

— Մեկնութիւնս կը շարունակուի մինչեւ Ղուկ. ԻԲ. 41-ի վերջը, բայց ունի բաղմամբիւ թերի մասեր, ինկած թուղթերուն պատճառով եւ աւելի քան 15 էջ դատարկ:

— Ղուկասու այս մեկնութիւնը եւ անկից քաղուած 5 ճառեր տ. Զարպ. Մատ. Թարգ. ն. էջ 505-7:

Գ. ա. X. 298ա.

Վասն տասն համարոյ, որ է քիւ կատարեալ եւ խորհրդական եւ լցեալ աստուածային գերակատար իմաստութեամբ. «Եւ քանզի առեալ յաստուածական պատուիրանաց ծանուցաբ փոքր ի շատէ դոստակս բարեաց եւ չարաց շնորհաւքն Աստուծոյ... (305բ) եւ յանսպառ ժամանակն որ իր զալոց է յաւիտեանս յ. ա. »:

— 1-10 թիւերու խորհրդաւոր նշանակութեանց մեկնութիւնը:

Ե. ա. 4. 305բ.

Յիշատակարան գրոցս ի ստացողէ սորին ի Մինասէ նուաստ կրամուտորէ գերջանցեալ ի գիւղաքաղաքէ Մանց կոչեցելոյ. «Մի եղեն քնութիւն ըսնին, / որ ի Հաւրէ ոչ բաժանին, / էջ աւետեալք հրեշտակային, / ընակիլ յարդանդ սրբոյ Կուսին, / որով եղեւ Բանն մարմին, / զոր տեսանալքըն ծանուցին... (306բ) Արդ եւ Մինաս կըրսերս յետին / ... յոյժ վափապաւ եղէ սորին / ւ ետու զրել ինձ ըզտսին, / ճարտար գրչաւ ի քարտիսին / ... նաեւ ծաղկաւք զարդարողին / պայծառութեալ պնենալ զարդին / ... իսկ շարողին եւ կապողին / ւ ի հեւս պայծառ ապրիշըմին / մասունք բարեաց յաշողեսցին... յիշել զծնաւդսն իմ... / զՎարպետ հայրն իմ... քահանայ... եւ զհարադատն իմ... ըզՎիրապոս...: Բայց աւարտումն եղեւ սմին / ըստ Եւսեբեայ քրօնիկոնին / որ վեց հազար ամբ գուժարին / առ ի յեկեց նախնոյ հաւին /

իսկ հինգ հարիւր եւ Դ պաղին / որք ամ յամէ աճամբ սերին / եւ ի դարձ ի նոյն նախածնին / զրախտաժառանգ լինել կըրկին / երեքտասան հարիւր լինին / յիսուն եւ վեց եւ այլն ամին / իսկ ի թուական մեծաց հային / ի յութ հարիւր եւ յերեսին / եւ ի փոքրիկ մեր շրջանին / յերկու հարիւր ւ յիւթասանին / վճար ւ աւարտ եղեւ սրմին / առ ի կողմանս հիւստային, յաշարհս հոնաց եւ դաշտային / եւ ի Սուլխաք քաղաք սորին / յիւթանութիւն ձանխայեկին, / որդւոյ մեծի Օգլէկ խանին, / իսկ ի մերոյ մեծ արքային / որ Կոստանդին անուն ասին / եւ ի հանուրք Հայաստանին / Տէր Մխիթար հայրապետին / իսկ ի կողմանց հիւստային / Տէր Ստեփանոս վերադիտին / եւ իմաստուն մեծ հեծորին / Տէր Յովհաննէս կուսակրօնին...:

— էջ 318ա-19բ. Կիրդի՝ Ղուկասի մեկնութիւնը կրկին կը սկսի, բայց թերի կը մնայ:

ա. 1. 238ա.

Փառք... Դրեցաւ զիրքս այս եւ աստուածային տառս... ի թուականութեանս հայոց 9Գ (803+551=1354) յաշարհիս հոնաց եւ ի յերկիր Խրիմի, ի հոյակապ եւ ի հոյակաւոր քաղաքիս որ կոչի Սուրխաք ի խնդրոյ աստուածքնկալ եւ կուսակրան քահանային Մինաի (= Մինասի) լցեալ շնորհիւ իմաստութեամբ...: Արդ աղաչեմ դամենեանս ... զՄինասն եւ զծնաւդսն իւր... յիշեալք... ընդ նմին եւ զնուալեայս իմաստութենէ... գտարակուեալս Ստեփաննոս քերաւղ զրոյս:

ա. 2. 238բ.

(Տարբեր զընթեմամբ) Դարձեալ յիշեցէք զիստայն Եղուպն որ եղ յիշատակս զիրքս ի դուռն (կիսատ կը մնայ)...

ա. 2. 25ա.

Դրեցաւ ճառս ներրողեան սրբոց հրեշտակապետացն ի ներսեւէ կաթողիկոսէ Կղայեւոյ յեզրաւք մեծին Գրիգորիսի մականուն վկայասիրի ի թվ. ՈԺԶ (= 1167): Տէր Աստուած ողորմի... ստացողի սորա Մինասի կուսակրան քահանայի ի թվիս հայ. 9Դ (804+551=1355):

(Աւելի փոքրադիւր բոլորգրով):

«Զսրբանեալ քահանայն զՎարպետն եւ զհայրն իւր զպարոն Աստուածատուրն ... յիշեցէք... որ ետ զրել զճառս սրբոց հրեշտակապետացն եւ ետ ի վայելունն Մինասայ կրամաւորի...»:

ԹԻԻ 217.

ԱՆՈՒՆ Գանձարան.

ՆԻԻԹ Ողորկեալ բարակ բուղբ.

ԿԱԶՈՐ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Գէշ. քուղթերը կարկտուած ցեցակեր եւ խոնաւութենէ սեւցած են յանալս, գործածութեան պատճառաւ ալ խիստ աղտոտուած է ձեռագիրս: Էջ 167-8. ունի «Մաթէոսի վ-ի» Մեղեղին հայրապետաց. «Միայն բանի հար իմաստնոյ...». եւ Յորդորակ «Եւ Հայաստան անխախտ կացեալ...»:

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ. Աւետ. հատուած. «Եւ մինչդեռ խաւսէր ընդ մօտա անաւսիկ ամբոյս բազում եւ որ կոչէրն Յուդայ...». հ. մեքոպեան երկաթագրով.

ԳԱՏԱՐԿ.

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ 24×18×7.

ԳՐՈՒԹԻՆ Երկսիւն 18×7.

ԹՈՒՂԹԻ 277 (ա+բ+էջ 550).

ՏՈՂԻ 27.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմրագոյն բոլորգիր.

ԳԻՐ Բոլորգիր.

ՍԿԶԻՆՍԱՌՔ. Զարդագիրք, քոչնազարդ, մարդագիր, գազանագիր, կարմիր գոյնով.

ԼՈՒՍԱՅԱԶԱՐԴԻ Զուսակներ. էջ 1.

ԽՈՐԱՆԻ Էջ 1. կապոյտ եւ կարմիր մեյլանով.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻ 289.

ԳՐԻԶ

ՍՏԱՅՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԶ-ԺԷ դար).

ՏԵՂԻ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆԻ Գա. 546.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆԻ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆ ԹՂ.

Բ-Գ. ցանկ 108 *դանձերու.*

Ա. ա. 1. էջ 1.

Գանձ Աւետեաց ս. Աստուածածնին եւ Աստուածայտնութիւն նրազալուցի աւուրն ի հաչատուր վարդապետէ.

«Որնդուժեան ձայն բարբառ աւետեաց / այսօր ծաղեաց աշխարհի հրնչեաց, / Հայր ընդ Որդոյ Հօգով խորհրդեաց / զպատկերն իւրական նոր վերաստեղծեաց...»: (Սկզբնատառք կը կազմեն — իշատուր).

ա) Ասոր հետեւող «Մեղեղի անոյշ»-ը Եղծուած է. կը սկսի «Այսօր Աւետեաց» բառերով.

բ) 1) Յորդորակ ի Գրիգոր վարդապետէ Աղբամարցոյ. «Այսաւր նոր խոնումն Եղեալ, Աստուած Եւ մարդ միաւորեալ...». 10 տուն:

գ) 1) Ապա էջ 4. Փոխէ զձայնդ ո՛վ եղանակաւոր. «Նոր ծաղիկ բլրեալ աշխարհ յարմատոցն Յեսեայ եւ որդի Դաւթի...». (Ներսիսի է այս նրգա):

Բ. ա. 2. 4.

Գ. ծննդեան ա. աւուրն ի տէր Մխիթարայ Այրիվանցաց. «Տարփումն ըղձական, տոչոր անձկական, տոհմիս բանական, անճառ Հայր Աստուած անսկզբնական անպատճառական...»: (Տէ Մխիթարայ):

ա) 1) Մեղեղի անոյշ ի սրիկ Կոստանդեայ. «Լոյս անապական եւ անխախտ ծրնոյութիւն...» (3 տուն):

2) Տաղ անոյշ ի Սրիկ Կոստանդեայ. «Հլրճուիմք այսօր մեք հողեպէս տաւնիւս մարդւոյ սուրբ Կուսական...»: (8 տուն):

բ) էջ 9. 2) Այլ տաղ գեղեցիկ ի տէր Ներսեսի հայոց կաթողիկոսէ. «Տէր փառաց անճառ ծրն(ար)եալ յառաջ քան զյաւիտեանս...» (Տր Ներսես) տ. Ա. Ե:

Գ. ա. 3. 10.

Գ. ծննդեան Բ. աւուրն ի Մկրտիչ վարդապետէ. «Մաքուր եւ անրիժ Մայր Աստուածածին դու(ս)տր լոյսոյ Մայր անճառ Բանին առաւառ լուսոյ մեծ արուսեկին...»: (Մկրտիչ):

ա) 1) Մեղեղի անոյշ ս. Աստուածածնին ի Յովհաննէս վարդապետէ. «Յանեղական անժամանակեայ լոյսն անվայրափակ...»:

բ) Տաղ գեղեցկայարմար աւետեաց ս. Աստուածածնին եւ ծննդեան Քրիստոսի եւ վերադարձեան. «Աւետիս մեծ խորհրդոյ, խորհուրդ ծածկեալ մեղ յայտնեցաւ...»: — Ապա 7 անգամ ձայնը կը փոխուի նոր հատուածներով:

գ) 3) Մեղեղի մկրտութեան ի սրիկ. «Քրիստոս Բանըդ Հայր, ծնունդ անժամանակ, որ նախ ի Կուսէն...» (10 տուն. տ. Բ. ա):

դ) Յորդորակ. «Ով զբամանայի խոր-
հուրդ...» (9 տուն): Աս այ Սրիկ կոս-
տանդինէն գրուած է ըստ. Թիւ 219. ձե:

Գ. ք. 1. 14.

Գ. երրորդ աւուրն Ծննդեանն Քրիստո-
սի Աստուծոյ մերոյ. «Քորան փառաց
Աստուծոյ րանին, մայր կենսատունն է
Մանուէլին, անդուզական լուսոյն դու-
տեկի...» (հաշատուր):

— ա) էջ 16. Մեղեդի անոյշ ասա. «Պա-
րագրի անարարադրելի դիւանն ի մարմ-
նի...»:

— Բ) Յորդորակ. «Այսաւր խոնարհեալ
Աստուածորդին յերկնից...» (13 տուն):

Ե) Փոխէ գծայնն ով եղանակաւ... «Այս-
աւր ձայնն հայրական...» (12 տուն):

Ե. ք. 4. 18.

Գ. Գ-դ աւուրն ի Յովանէսէ. (տ. Գ, ա)
«Յանկական լուսոյն խոնարհեալ յերկիր
իջեալ եւ առ մեզ կէկալ էակդ ընդ Հաւր
յերկրի երևեալ...» (Յովաննէս) տ. Գ, ա:

ա) էջ 20. 3) Մեղեդի անոյշ ի տ. Ներ-
սիսէ. Նոր եղեմ բանաւոր տրեկոյն, նոր
Աղամն ի բէն հընոյն...» Եւ «Նոր երկինք
յերկրի արփոյն պարունաւդ...» (Նե-
խըսէսի գովիեստ). տ. Բ. Ե:

Ե. ա. գ. 1. 21.

Գ. Ե-դ ա. հաշատուր վ-ի ասացեալ
Եւ յարմարեալ. «Քընդայ խորան Աստու-
ծոյ րանին, տաճար լուսոյ հոգւոյ ճըշ-
մարտին, զոր յոյնակի տեսեամբն ծա-
նուելի...» (հաշատուր):

ա) էջ 23. Մեղեդի անոյշ ասայ ո՞վ փաղ-
ցրը եղանակոյ Եւ զգծաւոս յիշեա. «Էին
աջոյ աջոյ ձեռին աջոյն իւրոյ աջ ընդ աջ-
մէ, Հաւր յահեկէ լուսոյն փառաց...»
(11 տուն):

Բ) Յորդորակ... (Այսաւր երևի ան-
տեսն ի բարձանց...» (11 տուն):

Ե) Այլ յորդորակ. «Ողջոյն ընդ քեզ Մա-
րիամ, Մայր Աստուծոյ հաւատամ...» Եւ
«Ճաղիկ պա(յ)ծառ ծովային...» (9+6
= 15):

Զ. ա. 5. 25.

Գ. Զ-դ ա. ի Ստեփաննոս կրանաւորէ.
«Մնունդն միածին որ եկն ի խնդիր իւր
ձեռապրծին, Հառ մարմին իւր անախ-
տային...» (Ծննդեանն):

ա) էջ 28. Տաղ գեղեցիկ Եւ անոյշ ծը-

ննդեան Քրիստոսի. «Անճառ է խոր-
հուրդ ս. յաշտութեանն...» (12 տուն
այրեկեան կարգով. ա-Ժ):

Բ) Յորդորակ. «Գոչէր հրեշտակին ա-
հաղին տայր զաւետիս ս. կուսին...»
(13 տուն):

Ե) Փոխէ գծայնդ. «Աստուածածին մայր
լուսոյ, տաճար Բանին...» (ա-Ժ. 10 տ.):

Է. գ. 4. 30.

Գ. Է-դ ա. Ծննդեան եւ Մկրտութեան.
«Յամենայն ժամ աւրհնեմք զաւրհնալ
փրկիչդ էմանուէլ ծնեալն ի կուսին...»
(Յոհաննիսի երգ). տ. Ե:

— ա) էջ 32. Տաղ գեղեցկայարմար ծը-
ննդեան. «Կայր Կոյսն ի յայրին (2), կա-
մէր ծնանել կենսոս աղղի մարդկան...»
(18 տուն կ. տառով սկսող):

— Բ) Այլ տաղ գեղեցիկ ասայ. «Այս-
աւր խոնարհեալ յետ վեց դարուն ժամա-
նակին, զոր տեսանողքն ծանուցին...»
(ա-կ.):

Ը. ք. 6. 34.

Գ. Ը-դ ա. Ծննդեան եւ Մկրտութեան
Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ի Գրիգոր
վարդապետէ. «Գոչումն (2-ի մէջ, կո-
չումն) ըրձաղին դովեստ վերնային, դա-
ռինդ երկնային, Հակից էին, Հաւրդ անե-
կածին, որդիդ միածին...» (Գրիգոր):

— ա) էջ 37. Տաղ քլիփատութեան Յ. Պ.
«Անսկիրն Բանն Հաւր ծնեալ յառաջ ժա-
մանակաւ...» (16 երկտող. տուն):

— Բ) էջ 38. 4) Յորդորակս ի Ներսիսէ.
«Մտեցծաւ մանկանդ մանուկ ցուցաւ եւ
հինաւորցն տղայացաւ, իւ անրանից...»
(6 տուն): Տես Գ. ա:

— Ե) էջ 38. Այլ տաղ անոյշ եւ գեղե-
ցիկ. «Զբեզ աղայեմ Աստուածածին, Լե-
րես դնեմ քեզ ի պետին...» (8 տուն):

Թ. գ. 6. 39.

Գ. Տեառնընդառաջի երեկոյին... «Գո-
ւեալ եւ աւրհնեալ, Աստուածը բարձ-
րեալ եւ փառաւորեալ, մարդկ աստուա-
ծացեալ...» (Գրիգոր):

— ա) Տաղ... «Այսաւր ցրեմայ երու-
տաղէմ...» (12 տուն):

— Բ) էջ 42. այլ տ. «Քրիստոս փառաց
Թաղաւորն, այսաւր...» (36 տող.):

Ժ. ք. 3. 43.

Այլ գանձ գալստեան Տեառն փառասն-
օրեայ. «Միասնական ս. Էրրորդութիւն

բար(և)բանեալ անբաւ դարութիւն, հաս-
տիչ...» (Մկրտիչ):

— a) 45. Մեղեղի... «Մ. դալստեան քո
Տէր...»:

— b) Տաղ... «Այսաւ նորահաշ լոյսն
ի Հաւրէ ծաղեալ...»:

— c) 46. Յորդորակ... «Մտեալ ի տա-
ճարն այսաւր...» (9 տուն):

ԺԱ. գ. 3. 47.

Գ. Յ. Մկրտչին. «Մեծապայծառ փա-
ռաւք պանծալի, ալսաւք ցնծալ ս. եկե-
ղեցի, տաւնամբէ...» (Մկրտիչ):

— a) էջ 49. 4) Մեղեղի... «Ի դասս
հրեցինաց յաւեալ միանամք մեծ ուրա-
խութեամբ եւ պարեմք...» (5 տուն. — ի
Սրիկ Կոստանդինէ, տ. Գ. c):

— b) էջ 50. 1) Գրիգոր Մակիստրայո-
սիէ. «Կարապետ ս. հաւատոյ, անախտ
անրիժ ի ծննդենէ, աւետեանցն հրեշտա-
կին, արժանաշար ի սկզբանէ...» (= Կարապետի տաղ.):

ԺԲ. ա. X. 51.

Գ. ասացէ՛ք Պետրոսի հայրապետին եւ
Արիստղոմայ սարկաւագին «Վերերգեմք
հնչմամբ, վերնական տարփմամբ...»
(Վարդայպետի):

— a) 57. Տաղ. «Ի հանդէս տաւնի քո.
բախտեալ ցնծամք...» (5 տուն):

— b) Յորդորակ... «Որով զօրացեալ
զՏէր Յիսուս տեսեալ եւ պատուէր առ-
եալ...» (7 տուն):

ԺԳ. ք. 2. 57.

Գ. համարէ՛ն ս. ղգնաւորաց. Այրիվա-
նեցո. «Բարձրեալ ահաւոր Բան Հօրդ միա-
ւոր, բազմեալ հրաշաւոր, տէր եւ թաղա-
ւոր...» (Բայիւ երգել):

— a) 62. Մեղեղի Անտոնի. «Անտոն ոստ
անապատի եւ հովտանց լեռանց...» (7
տուն):

— b) Յորդորակ... «Անձամբ խոնար-
հիմ ի ճղնութիւնս քո...» (5 տուն):

ԺԴ. գ. 2. 64.

Գ. քաղաւորացն սրբոցն ի տէր Միխ-
րայայ. «Համադոյական, Հաւր սահմա-
նական (Թիւ 219, սահման եւ րան. 74ք)
եւ Բան հողոյդ իսկական... (Հինգէ-
տասան):

— a) էջ 69. 5) Զուղ քաղաւորաց ս.
յարմարեալ ի տ. Ներսէսէ Կաթ. «Նոր

զրախտի քո տէր, զոր ընտրեցեր յերկրիս
վարդ անուշահոտ...» (9 տուն — Նաթ-
նեսսի) տ. Ը. b:

— b) 70) Յորդորակ... «Թաղաւորին
Երկնաւորի պատկերակիցք...» (11
տուն):

— c) էջ 71. 6) Այլ տաղ Տրդատայ քա-
ղաւորի. «Նորահաշ տեսիլ եւ դերադոյն
քան զընութիւն ցուցաւ...» (Ներսեսի է):
Տես վերեւ. a:

ԺԵ. դ. 2. 72.

Գ. համարէ՛ն հայրապետաց ի տէր
Միխրայայ. «Վայել է քոյին վայելչա-
կանին, վառեալ յաթոռին, փառք քու՛մ
տէր զահին...» (Վէշտասանէ է.):

— a) 77. Տաղ ի տէր Ներսէսէ, 7) «Նոր
զինոյն իմաստութեան յողիս նորոգ ար-
կաւղ Յիսուս...» (Ներսեսի երգ.):

— b) Յորդորակ... «Այսաւ մայր Սրոն
ցնծալ տաւնելով, բանայ...» (ա-Պ.
տող):

ԺԶ. դ. 6. 78.

Գ. Վահանա Գողրնեցուն. «Գթացեալ
քոյին արքայդ յերկնային եւ առեր մար-
մին, զմարդիկս...» (Գրիգոր):

— a) 91. 4) Տաղ... «Յաղթող զաւրու-
թեամբ վերնականաւ լցեալ...» (Յով-
հանէսի) տ. է:

— b) Յորդորակ... «Շնորհաց Հօգւոյն
ընդունարան քաջ զօրական սուրբդ Վա-
հան...» (5 տուն):

ԺԷ. ե. 6. 92.

Գ. Կիրակոսի եւ մօր նորա Ուղիտայի.
«Գերապաճառ արփիտ երկնային, իջեր
յերկնից յերկիր բստորին...» (Գրիգոր):

— a) 94. 1) Տաղ գեղեցկայայարմար ի
Սիմէոնէ Աբեղէն որ կոչի Գօշտ. «Սուրբ
յՈւղիտայ զուստր մեծաց, զարմ եւ զա-
ւակ թաղաւորաց, զփառս աշխարհիս թո-
ղեր ի րաց...» (7 տուն):

— b) Յորդորակ... «Ընդ որ բարկա-
ցեալ զատաւորին Աղբառնորդոս այն չար
զքսին...» (11 տուն):

ԺԸ. գ. 6. 96.

Գ. Պողիկարպոսի եւ Իգնատիոսի հայ-
րապետացն. «Գոհարանական, ձայնս Նը-
ւիրական, տացուք քոյդ անուան...»
(Գրիգոր):

— a) 98. Տաղ. «Ի ս. սերմանց առա-
քելոցն, ս. հետեւողք...» (3 տուն):

— Ե) Յորդորակ. «Իգնատիոս մանուկ բարի, տեսնե՞ր զրկացն իսկ արժանի...» (5 տուն) :

ԻԲ. ա. X¹. 99.

Գ. համարէմ ու կուսանացն. «Ի սկրզբանէիտ, ի յուսոյ լոյսիդ, Հաւր Համա-փառիդ, Հոգոյ Հակցիդ...» : (1 փառս) :

Ի. ա. X². 102.

Գ. մարտիրոսաց (ասացեալ առաւել) «Տաճի բարձրացեալ, տեսցուք հիացեալ, զի կոյսք որ ճգնեալ...» (Վերջէն թերի խոյզի ինկած ըլլալուն պատճառաւ, պահ-ուած է միայն 1-ն, 2-դ (թերի) եւ վեր-ջին տան վերջին մասը) :

— ա) 105. 8) Տաղ ի Ներսիսէ ասացեալ ի ու. վկայսն Քրիստոսի. «Արեգակն ար-դար ըզհոր սիրոյ ծաղեալ...» (ա-լ. տուն) :

ԻԱ. Ե. 4. 106.

Այլ... զանձ ու մարտիրոսաց եւ ճգնա-ւորաց ի Յովհաննէսէ. «Յոյժ զարմանալի եւ սարսափելի եւ հիանալի...» : (Յովա-նէս) :

— ա) 110. Տաղ... «Ճշմարիտ վկայք աստուածորդոյն եղեալ...» : (ճ-ք) :

— (Թոյր աշպէս ա+բ-ով սկսող ու-տանաւորները ու. Ներսէսինն են զրեթէ) :

ԻԲ. Դ. 1. 111.

Գ. ու մարտիրոսացն. «Քոնարհեալ Բա-նին Աստուծոյ դուք բանաւոր գառինք, հրազինեալք յոգևորդարեւ որթոյն...» : (Խաչատուրի) :

— ա) 114. 9) Տաղ զեղեցիկ... ի Ներ-սիսէ. «Բանիւ աւետարտ բարառնարար բարրատեսցուք առ քեզ, (զ)Եկեղեցի...» (Բան ի վկայսն ի Նե) . տ. ի. ա :

ԻԳ. Դ. 3. 115.

Այլ Գ. ու մարտիրոսաց. «Մեծապա-ծառ փառաւոր զարդարեալ Եկեղեցիք պա-ծառապետեալ յիշատակաւ արբոցն...» (Մկրտիչ) :

ԻԴ. Է. 6. 118.

Գ. Առաջաւորաց ուրբաքին Յունամու... «Գոյիդ կատարեալ, զերարացեալ, զե-րահրացեալ, անուամբ յատկացեալ...» (Գրիգորի Է.) :

— ա) Տաղ... «Պատճառ պարծանաց մարդարէից զնդին...» : (8 տուն) :

— Ե) 122. 1) Յորդորակ ի Թումայէ Արեղաէ, որ Միմասենց կոչի. «Հրաման տեսնե՞հաս առ մարդարէն Յունան եր-թալ...» : (16 տուն) :

ԻԵ. Ե. 3. 123.

Գ. ու. Սարգսի զօրավարին եւ որդոյ նորա... «Մեծապաճառ փառաւոր զար-դարեալ, Եկեղեցիք պաճառապետեալք, յիշատակաւ զինուորին...» : (Մկրտիչ) :

— ա) 127. Տաղ տեմչալի ու. Սարգսի. «Վկայից Հանդիսից հրաշալի, Նեղու-թեանց հագորդեալք Քրիստոսի...» : (8 տուն) :

— Ե) Յորդորակ սմին. «Ի քէն ապերսիւ հայցեմք պատուեալ զօրական Քրիստո-սի...» : (14 տուն) :

ԻԶ. Ը. 6. 129.

Գանձ Աստուանց զօրավարաց Հաւոց. «Գեղապանձ յուսով, զեղապարզ փառաւոր, զեղասքանչ զուսով, պատեալ եւ մի-լով...» : (Գրիգոր) :

— ա) 131. Տաղ... «Սուրբ նահատակ Առոմ զովեալ եւ զօրավար զօրաց կար-լեալ...» (10 Երկտ. տուն) :

— Ե) Փոթի. «Ապա եւ զարք բոլոր զնդին, տնդ ի տեղջն կատարին...» : (6 տուն) :

ԻԷ. Բ. 6. 132.

Գ. ու. Սուքիասանց ճգնաւորացն եւ Ու-կեանց քահանայից. «Գանձ սիրոյ քոին, զանձեալ ի հոյին, զերաշակերտին, ս-թաղէութին...» (Գրիգորիէ.) :

— 133-136 (140) Միջանկեալ է եւ ու. Սահակին եւ Մեսրոպին ու թարգմանչաց կր վերարեւի, սկիզբն եւ վերջէն թերի ըլլալով եղած սկզբնատուր կր կարմեն (Ք.) արողից. հմտ. Ներքեւ ի թ) :

— ա) 143. Տաղ... Սուքիասանցն. «Եր-ջանիկ հոյիահրաչ Երանելին ու. Սու-քիաս...» (4 տուն) :

— Ե) Յորդորակ սմին. «Իսկ յորդոցն Սաթկեկայ Եկեալ հասին ոտրն զծաղ-կեալ...» (8 տուն) :

— Ե) Փոթի զձայնն. «Անտի փոխի ի Սուկաւէտ յետն զիտակ...» (12 տուն) :

ԻԸ. Ե. 1. 145.

(Նոյն նիւթի մասին գանձ) «Սոստո-

վանիմք գգեղ ժիւածին, յոր միտցար ան-
ձամբ ի մարմին...»։ (հաչատուր)։ տ.
թիւ 219. յր. 7

ԼԹ. ա. X³. 150.

Գանձ ս. քարգմանչացն Սահակայ եւ
Մեսրոպայ. «Բարձրեալ անքնին ընտից
լրտութիւն, ըստականութիւն որպէս պար-
գութիւն...»։ (Բան քարոզից. 152-ին
յաջորդող շարունակութիւնը տ. 133-136.
Հմտ. վերեւ իջ.)։ Ըստ թիւ 219-ի Տէր
Միսիրարայ. տ. ա. լղ. 1

— ա) 153. 10) Տաղ ի Գրիգոր վ.-է.
«Սուրբ վարդապետն մեր ընտրեալ Մաշ-
դոյ Մեսրոպան կրչեցեալ...»։ (8 տուն)։
— Բ) Յորդորակ սորին... «Արդ երկու-
քին արքայ (սոքա. տ. թիւ 219. թղ. 113ա)
ընտրեալ, եկեղեցոյ ամուլք լծեալ...» (6
տուն)։

Լ. գ. 1. 154.

Գ. ս. վարդամանց գորավարացն ի հա-
չատուր վարդապետէ. «Խրրամ(ա)տեալ
կանոնք արինի, հուր համայնից ս. Գրի-
գորի, զի վարթուցեալ սուրն ի հանդի-
սի...» (հաչատուր)։

— ա) 157. 1) Մեղեղի անոյն ս. վ. ի
Մարտս վարդապետէ. «Մարտուր հոգով
արին մարմնով, լերուք ողբակից հայոց
հաւատոյ...» (Մարքէոս)։

— Բ) 158. 11) Յորդորակ սմին ի Գրի-
գոր վ.-է. «Վարդան քաջ, վանող շարին,
մեծ պատերազմին...» (վարդամայ)։

ԼԱ. Է. 1. 158.

Գ. ս. Ղեւոնդեանց քանանայից. «Աւրհ-
նեալ (2) դարձեալ արհնեալ, Երրորդու-
թիւն զու ս. կատարեալ, ի հրեշտակաց
Ես...»։ ((Խ)Աչատուր)։

— ա) 161. Տաղ... «Ի հանդէս տօնի
մեր ուրախացեալ ցնծամք...» (5 տուն)։

— Բ) Յորդորակ սմին... «Հովիւք նմա-
նեալ քաջ եւ արի հովիւն...» (8 տուն)։

ԼԲ. Ե. 2. 162.

Գ. ս. հայրապետացն յերեք ժողովոյն.
«Աստուած անիմանայի անհասանելի,
հայր անքննելի, անպննելի Որդի...»։
|Վերջէն 2 թուղթ (165-89 ինկած են. 6
տ. միայն պահուած է. Այրիվա(նեցի)|։

ԼԳ. ա. 7. 169.

Գ. քուն Բարեկեդամին կիրակէիմ, Ե-

րեւանեցի. «Երգս յաւերժական երգեմք
բանական, Երեցդ միական, ի նմանս ան-
նրման...» (Երեւանեցի)։

ԼԴ. ժք. 6. 175.

Գ. ս. գորավարացն Թէոդոսի եւ Մեռ-
կիոյիսի. «Գոհարանեալ Տէր ս. Հոգի,
նոր զբարտ ցուցիք զեկեղեցի...»։ (Գրի-
գոր)։

— ա) 178. Մեղեղի... «Քաջամարտիկ
մեծ զինուորին, Թէոդորոսի յաղթող վր-
կայի...»։ (3 տուն)։

— Բ) Յորդորակ սորին. «Սաղապական
նոր թապաւոր, քս զինուորացն հոգեւոր,
խաղապութեան եկեղեցոյ...»։ (13 տուն)։

ԼԵ. ժգ. 6. 179.

(ա...) Կիրակէին Ազուհացիցն եւ ձրկ-
նոյան. «Գթութեամբ իջեր տէր եւ մարդ
եղեր, զմեզ վերածեր, երեսուն ամ լցեր,
Յորդանան եկեր...»։ (Գրիգորի է)։

— ա) 193. 14) Տաղ պիտանի... ի Գրի-
գոր վ.-է ասացեալ. «Գոյին անկ պանու-
կրցրան, թաղաւորիդ անմահական, Հաւ-
րոյ կակից անքննական...»։ (Գրիգոր.)
Հմտ. թիւ 219. յր. 1

— Բ) Յորդորակ սմին. «Իբրեւ եղև
տիւ ցերեկին, Ելեալ դնաց յանապատին,
եւ վաղուեան առաւատին...»։ (8 տուն)։

— Գ) Փոխէ «Սոյն այս խորհուրդ յոյժ
բարձրացոյն...»։ (9 տուն)։

ԼԶ. գ. 3. 196.

Բ-դ կիր. Գ. ի խորհուրդն անառակին
ի Մկրտիչ վ.-է. «Մեծ եւ անհղ խորհուրդ
տիրական անճառ անհաս անբակորնա-
կան...»։ (Մկրտիչ)։

— ա) 198. 10) Տաղ ի ներսէսէ հայոց
կարողիկոսին. «Հետեւեալ անառակին ի
հետարեակ տարաշխարհին, զհայրենա-
կան...»։ (6 տուն)։

— Բ) Յորդորակ սմին. «Մոլորեցայ
բստ ոչխարին, ի բանաւոր հօտէն քոյին,
նրազեցի զթիւ հարիւրին...»։ (7 տուն)։

ԼԷ. ա. 8. 199.

Գ. Յոհաննու Երուսաղիմի հայրապե-
տին. «Յերուսաղէմ ի ս. քաղաքին, նրա-
տեալ յաթոռ ս. Յոհաննին, յաթոռն մե-
ծի...» (յԱտուք է)։

ԼԸ. Է. 3. 203.

Գ. Դ-դ կիրակէին. «Մեծ եւ անհղ խոր-

հուրդ տիրական, որ նորոգեաց զաշխարհս
ամենայն, զերկինս կազմեաց...»։ (Մկր-
տիչ)։

ԼԹ. Բ. 3. 206.

Գ. Բ. Բառասնիցն, որք ի Սեբաստիա
կատարեցան. «ՄԼԾ և Է հզար անմահից
արքայ, Յիսուս Քրիստոս աւրհնեալ յա-
րակայ...»։ (Մկրտիչ)։

— ա) 209. 1) Տաղ գեղեցկայարմար Բ.
Բ. ի Գրիգորէ Նարեկացոյ... (Գունդգ
ս. լիկայիցն ի սոսկալի պատերազմին,
հանդիսաւորեալ հասին ի զլուխ ասպա-
րիսին...»։ (Գրիգորիէ երգս այս.)։

— Բ) Յորդորակ սմին. «Քրիստոս փա-
ռաց թաղաւոր, փառաւորեալդ ի զուարթ-
նոցն...» (10 տուն)։

Խ. Բ. 3. 211.

Գ. Ե-դ կիր. ի դատաւորն. «ՄԼԾ և Է
ահեղ խորհուրդ անքննին, (որ) զթացար
յազգս մարդկային...»։ (Մկրտիչ)։

ԽԱ. Ժ. 3. 213.

Գ. Բ. Գրիգորի մեր Լուսաւորչին. «ՄԼԾ
և Է հզոր անմահից արքայ որ ընտրեցեր
զորդին Անակայ, Լուսաւորիչ որդոցս
Հայկայ...»։ (Մկրտիչ)։

— ա) 217. Մեղեդի անոյշ Բ. Լուսա-
ւորչին... (Գրիգորիոս առաքինի, հակող
Քրիստոսի, զինուոր յասպարիսի...» (8
տուն, բոլորն ալ Գրիգորիոս բառով կը
սկսին)։

— Բ) 218. 11) Տաղ... Լուսաւորչին ի
Ներսէսէ. «Բարձրացիր զշխոյ փառաւ
յաւոր յիշատակի, զուստոր Սիոնի...»։
(8 տուն)։

— Գ) Փոխէ. «Զարթիր զըւարթուն մը-
շակ, ձմեռն...» (16 տուն)։

ԽԲ. Ի. 8. 220.

Գ. Զ-դ կիր. «Այս խորհուրդ քո ան-
ձունքին, զոր մարդարէքն զուշակեցին,
նախատեսողք հինն Իսրայէլին...»։ (Ա-
տումյ)։

ԽԳ. ԺԵ. 6. 224.

Գ. Ղազարու յարուբեան ի Գրիգոր Վ-է
զլըլացոցն... ասացեալ «Գոհաբանական,
ձայնս նրբիական, տացուք քուժդ ան-
ուան հայր անճառական...» (Գրիգորիէ
ա.)։

— ա) 228. Մեղեդի Ղազարու... «Ան-
տիս Մարիամ նոյն և Բարթալի...»։ (2
տուն)։

— Բ) Տաղ... ի Ստեփաննոսէ. 2) «Սըր-
րոց հրէշտակաց զարմանա հրաշիցն տե-
սեալ, տեսեալ զարարիչն ի սուգ մահու
եկեալ...»։ (5 տուն)։

— Գ) 229. Յորդորակ... «Նոր աւետեաց
յուր այսաւր մեզ հնչեաց...»։

— Դ) Այլ տաղ... «Զայնն այն, որ զաշ-
խարհս արար, ձայն տայր Մարիամու...»
(3 տուն). — Ե) Փոխէ գծայնդ. «Զարին
խորհրդոյ յուսաւ, յերկիր անթիւցն ան-
կաւ...» (10 տուն)։

ԽԴ. Գ. 2. 232.

Գ. Ծաղկազարդին ի տէր Մխիթարայ
Այրիվանեցու ասացեալ. «Համալոյական,
Հոր սահմանական թիւ 218. սահման և Է
րան» Հոգոյդ իսկական, Որդիւ միա-
կան...» (Հայցէ սիրով)։

— ա) 237 Տաղ... «Աստ Էրբայեցոց
մանկունքն զերգս քրոյրէիցն...» (8
տուն)։

— Բ) Յորդորակ. «Այսաւր զայստեամբ
Աստուածորդոյն Երուսաղէմ ցնծայ...»
(11 տուն)։

— Գ) Այլ յորդորակ... «Այսաւր ցնծան
արարածք, լախճանապէս աւրհնութեամբ»
(16 տուն-տող)։

ԽԵ. ԺԳ. 6. 240.

Գ. աւագ երկուշաբթին ի Գրիգոր Վ-է.
«Գերազոյնդ Հից, զերահրաշ զոյից, զե-
րիմատտ վեհից, արքայոս համայնից...»։
(Գրիգորիէ սա.)։

— ա) 244. Ողբերգական բանիւ ասա.
«Ազամայ ստեղծաւն եկեալ յիւր պատ-
կերն ի տես...» (10 տուն)։

— Բ) Յորդորակ ողբոյս... «Ես ձայն
զերեմիային զոչեմ կամ զնախահաւորն...»
(15 տուն)։

ԽԶ. ԺԷ. 6. 247.

Գ. մ. ԳԾ. ի Գրիգոր Վ-է... «Գործ
արարչական զերահրաշական, զթով դո-
յապան նախախնամական ինքնիշխանու-
թեան...»։ (Գրիգոր)։

— ա) 250. Տաղ... ողբերգական «Քեզ
ո՞վ Տէր Յիսուս ձայնեմ, կոյսս...» (6
տուն)։

— Բ) Փոխէ գծայնդ. «Վերջին աներեկ
աւուրն և Է համառօտին, յորժամ...» (11
տուն)։

ԽԼ. ժա. 3. 251.

Գ. մ. ա. ԳՇԹ. ին. «Մեծ եւ անճառ խորհուրդ ահադին, որ կայր ծածկեալ յաղագնն առաջին...» (Մկրտիչ) :

— a) 254. Տաղ. մ. ԳՇԲ. «Որ վասըն մեր յերկնից յերկիր երևեցար...» (6 տուն) :

— b) Փոխէ զձայդն. «Գառն անարատ պատարայ, որ զմեզս բառնաս...» (12 տուն) :

ԽԼ. է. 2. 256.

Գ. մ. Ե. շաբաթի ի տէր Մխիթարայ. «Ջահող զանքնին, զխորհուրդս խորին, զանսկզբնականին, յորում Հայր ցորդին...» (զպակասորդս) :

ԽԽ. ժբ. 3. 261.

Կ. ա. Ե. շաբաթին առաւօտին ասա. «Մեծապայծառ խորհուրդն ահագին, աշարս ցուցաւ ազգիս մարդկային, եկեալ Յիսուս վասն պասեփին...» (Մկրտիչ) :

— a) Տաղ... «Բանն Հաւր փառակից, եկեալ ի վերնատուն...» (8 տուն) :

— b) Յորդորակ... «Յերեկոյին հինգշաբթին, անհաս վերնոցն խոնարհին...» (6 տուն) :

Ծ. ք. 9. 265.

Գ. մ. ա. ուրբաթին ի Մաթեոս վ. է. «Ի յանմարմնական, անձանց բանական յաւէտ աւրինարան...» [Ի Մաթեոսէ (ինդրեաց Գրիգորս), 8 տուն] :

— a) 270. Տաղ... «Ջարհուրեալ զաւրացն երկնաւորաց խմբիցն, զանհասն...» (7 տուն) :

— b) Այլ տաղ... «Անկղ Որդին Հաւր միածին բազկատորած այսօր...» (ա-ջ. տուն) : (Ներսիսէն. տ. Թիւ 219. ծէ.) :

ԾԱ. ա. X. 272.

Ա. ուրբաթի ցերեկին... յարմար է գանձս... «Յանդեղական ամենիցն Աստուած զարարչադործն տիեզերաց, որպէս յարէնն է...» (4 տուն) :

— a) 275 Տաղ. ազնիւ... «Աստուածածին սրբուհին, ամենաւրինեալ տիրուհին, կայր առ իսաչին Յիսուսի...» (10 տուն) :

— b) Փոխէ զոմրդ. «Ով Սիմէոն ծերունի, ահա բան քո կատարի...» (13 տուն) :

ԾԲ. ա. X⁵. 277.

Գ. երեկոյին ուրբաթուն. «Րամեալ խորհրդին, յայտնեալ տեսողին, վասն ապալալային, թէ հուրն անմարմին, բաղմի...» (4 տուն) :

— a) 280. Տաղ... զայս ասա եւ ապա պարգեւատուն... «Լցան բանքն այսօր ս. մարգարէիցն, ածեալ կացուցին զտէրն յատնան...» (21 տուն) :

— b) 281. Ողբանգ Աստուածածնին... «... Աստուածածին Կոյսն Մարիամ, կացեալ առ իսաչն իւրոյ միածնին...» (18 տուն) :

ԾԳ. ը. 2. 283.

Գ. քաղման եւ ճրագալուցի յարութեանն ի տէր Մխիթարայ. «Տէր տէրունական տիրող տիրական, տու(աւ)նիս փրկչական, տուր...» (տէրունականն) :

— a) 287. 2) Մեղեդի անոյշ ի ս. Գրիգորէ Նարեկացոյ ասացեալ. «Ես ձայն զառիւծուն ասեմ որ զոչէր...» (3 տուն) :

— b) Փոխէ. «Ահնղ ձայնս որ ես լլաւ, զամուրս այ(ս) քակէ...» (7 տուն) :

— c) 288. տաղ. անոյշ սորին ասայ. «Այսաւր աւետիս ձեզ ննջեցեցդ, այսաւր ցնծացէք ի խորս...» (11 տուն) :

— d) 289. Այլ տաղ խորհրդաւոր... «Այսօր է շարաթ եւ լուսեթեան հանգիստ յերկրի...» (7 տուն) :

ԾԴ. ա. 10. 289.

Գ. մեծապայծառ եւ հրաշափառ յարութեանն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. «Համատարած լոյսն անտանելի, փայլեալ ծագեաց այսաւր աշխարհի, յարուցեալ Տէրն ի գերեզմանէն...» (Հեթում) :

— a) Մեղեդի... «Աւետիս, միշտ աւետեացն հնչումն, տէրն մեր յարեաւ...» (3 տուն) :

— b) 293. Յորդորակ... «Յարեաւ փառաց թաղատորն աւետիս...» (8 տուն) :

— c) Այլ Յորդորակ... «Յայնժամ սիրով տիրական լցան կանայքն...» (5 տուն) :

ԾԵ. ժգ. 3. 294.

Գ. Բ-դ աւուրն յարութեան... ի տէր Մկրտչէ. «Մարդասիրութեամբ որդիս միածին, եկիր ի խնդիր եղծեալ պատկերին...» (Մկրտիչ) :

— a) 296. Մեղեդի... «Հաւուն հաւուն ասր...» (4 տուն) :

— Բ) Յորդորակ... «Կանայքն որ սիրողք էին Քրիստոսին զխուսկն եւ զհալուէ...» (7 տուն) :

ԽԶ. ա. X⁵. 297.

Այլ գանձ յարութեան տեսնոմ Գ-դ աւուրն. «Յերկնից խոնարհեալ, Բանդ յերկիր իջեալ, մարմին զղեցեալ, ընդ մարդկան շրջեալ...» (Յարութեան է) :

— Գանձաւ ամենայն հաւանականութեամբ Մխթարէն յօրինուած է :

— Բ) 302. 5) Մեղեդի... Ի Սրիկ Կոստանդեայ... «Կանանցն կանխեալ եկին ի զերկաման...» (5 տուն) :

— Բ) Յորդորակ... «Կանայքն արտասուաբ յային զբարձաւոյն արտասուաց...» (8 տուն) :

— Ը) Փոխէ գնոխդ (կ. զոճդ). «Ի զերկամանն զմարմինն, ո՛վ պարտիդ պան...» (6 տուն) :

ԾԵ. ժդ. 3. 305.

Այլ Գ. Գ-դ աւուր. «Մեծ աւետեաց ձայնն ուրախալի, զոչէր Գարբիէլ պետրն հրաշալի, զփոշն յարութեան հնչեաց աշխարհի...» (Մկրտիչ) :

— Բ) 308. Մեղեդի անոյշ ասայ վ. յարութեան. «Յարեաւ հաւն այն...» :

— Բ) Յորդորակ... 12) «Երստեալ կանայքն ողբային, առ զերկաման անմահին...» (Ներսեսի երգ) :

ԾԸ. ա. 11. 309.

Գ. Ե-դ ա. յարութեան Բ. Ա. մերոյ. Ի Առաքել վարդապետէ ասացեալ. «Անժամանակն, լոյսն արփիական, որ է ծընունդ հաւր, Որդի եւ Բան...» (Առաքել) :

— Բ) 313. Մեղեդի... «Աւետիս ձեզ այսաւր...» : — Բ) Յորդորակ... «Յարեաւ յաւուր երբորդի նստէր հրեշտակն...» (5 տուն) :

— Ը) Փոխէ գովանդ... «Գոչէր հրեշտակն ի վիմին, վասն յարութեան Յիսուսին...» (Վերջէն կարդալով տանց սկզբնատառերը կը կազմեն Գրիգոր) :

ԾԹ. ժր. 6. 314.

Այլ գանձ Զ-դ ա. Յարութեան կիրակաւաւորի ասա. «Գերամբարձ Աստուած, զովեալդ ի զաւրաց, զնդից հրեշտակաց, որք են սրբասաց...» (Գրիգոր) :

Կ. ժր. 6. 317.

Գ. հասարակաց կիրակեից ի Գրիգոր վարդապետէ. «Գերակայ գոյին, սկզբան յամենին, էից պատճառին, հայր անճառելին...» : (Գրիգորիէ) :

— Բ) 320. Մեղեդի... «Ի յերուսաղէմ զնայի...» (2 տուն) :

— Բ) 321. Յորդորակ... «Հաւիկ մի պայծառ տեսայ անճան...» : (12 տուն, Գրիգոր Նարեկացւոյն է) :

ԿԱ. ի. 6. 321.

Գ. պաշտման կիրակեից ի Գրիգոր վ. ասացեալ վ. յարութեան «Գերանճառ արփի, զոյ պատճառ էի, զոյիցս ամենի, հալրդ ծնաւդ Բանի...» (Գրիգորիէ) :

ԿԲ. ր. 11. 325.

Այլ Գ. պաշտման ի Առաքել վ. է, «Անտանելիդ երկնի եւ երկրի, պարագրեցար յարդանդին Կուսի...» (Առաքել) :

ԿԳ. իա. 6. 328.

Գ. զլիստմանն Յովնաննու Մկրտչին ի Գրիգոր վ. է. «Գոյակն կական, Հօր սահման եւ բան աստուածայետական, մարդ եղեալ բնական...» (Գրիգոր) :

— Բ) 330. Մեղեդի... «Ի ձայն հըրճունաց խրախանմար զաւրութեամբ...» :

— Բ) Փ(ոխէ). «Մկրտչին Քրիստոսի մեծ Կարապետն Յովհաննէս...» : (Վերջէն թերի թուղթ ինկած ըլլալուն պատճառաւ, կայ միայն 8 տուն) :

— Յարութեան նոր կիրակիի զանձն ալ սկիզբէն թերի է .

ԿԴ. իր. 6. 332.

«... Որ եւ զայն լուեալ կանայքն երանեալ զտէրն յարուցեալ...» (պահուին միայն (Գրիգորիէ). տե՛ս. սկիզբը. ԹԻւ 218. լդ) :

— Բ) 334. Մեղեդի... «Յոյս նոր յարութեանս...» (2 տուն) :

— Բ) Տաղ սմին. «Այսաւր նոր արեւ հարեալ, ի նորահրաշ...» (9 տուն) :

— Ը) Յորդորակ տաղիս. «Ցնծան այսաւր եւ երկնային զաւրքն...» (16 տուն բոլորն ալ ցնծան բառով կը սկսին) :

ԿԵ. գ. 9. 335.

Գ. երեսման ս. խաչին Քրիստոսի ի Մա-

բէոս վ.-է. «Իսկակից Որ(դ)ին, Հաւր քո հղաւորի, յոր քոյն Հողի, Թաղաւորն Երկ-նի...» [Ի Մաքէոսէ (խնդրեաց Գրիգոր), 8 տուն] :

— ա) 339. Տաղ ս. խաչին. «Յաչն ի նախնուն Երեւեաց Ժողկեալ ի դրախտն աստուածատունկ...» (9 տուն) :

— Բ) Յորդորակ ի տէր Ներսիսէ. 340. 13) «Արհնեալ ես փայտ ս. փրկական, միշտ բարեխօս բարառեական...» (8 տուն) :

ԿԶ. ԺԵ. 3. 341.

Գ. համբարմամ... «Մեծապայծառ (դ)տոնիւ ահապին, Լկեղեցիք սուրբ պա-ծառացին, Երկինք Երկիր փառաւք զար-դարեն...» (Մկրտիչ) :

— ա) 344. 1) Տաղ Համբարման Տեառն յԱնդրեաս վարդապետէ. «Այսաւր ան-դրանիկ հաւր միածին որդին, յերկինս սլանայ...» (7 տուն) :

— 2) Յորդորակ սմին ի նմանէ. «Վե-հիցն Թաղաւորն այսաւր առ հայր մտա-նէ...» (Երկուքը միասին կը կաղմեն. Անդրիաս վարդապետ) :

ԿԷ. Դ. 9. 345.

Գ. Բ-դ Ծաղկազարդին ի Մ(զ)աթէոս վ.-է. «Միակդ ահաւոր, տէր եւ դաւա-ւոր, հաւր քո միաւոր, որ ետդ Երկնա-ւոր...» : (Մաքէոսի է (խնդրեաց Գրի-գոր), 8 տուն) :

— ա) 348. Մեղեդի... «Անեղ անելիդ Աստուած, հրաշալի փառաւք...» (2 տուն) :

— Բ) Տաղ... «Տէր յերկինս համար-ձեալ Երթայր փառաւք իւր հայրենի, դայն տեսեալ պարտապանաց...» (12 տուն) :

ԿԸ. ԺԳ. 3. 350.

Գ. հոգոցալստեան ա. աւուրն. «Մեծ եւ հըգօրահողի Աստուծոյ, անտես մտաց անհաս խորհրդոյ...» : (Մկրտիչ) :

— ա) 352. Մեղեդի... «Նըւազեմք հո-ղոյն նըւազս վայելուչ...» (11 տուն) :

ԿԹ. Գ. 4. 353.

Գ. Պենտեկոստէի երկրորդ աւուրն. «Յաւէտ իսկապէս, ընդ Հօր միապէս եւ աստուածապէս յելումն էապէս եւ անհա-տապէս...» : (Յովաննէս) :

— ա) 359. Տաղ... «Աստանաւր ծա-

ղեաց, լոյս աւետեաց կենաց, անմահից լոյս...» : (5 տուն) :

— Բ) 359. 3) Յորդորակ ի Գրիգոր Նա-րեկացոյ. «Ներհիւսեացուք քաղցր եղա-նակ, վայելչահաւ Երբեակ անձանց...» : (17 տուն) :

Հ. ԺԷ. 360.

Գ. Գ-դ աւուր գալստեան Հոգւոյ ս. «Մեծապայծառ լոյսն արտափայլեալ Հո-ղին Աստուած յերկնից խոնարհեալ...» (Մկրտիչ) :

— ա) 363. Տաղ... «Այսաւր ս. Հոգին Աստուած Լկեալ յաշխարհ...» : (5 տուն) :

— Բ) «Հոգին ս. հնչեաց բաղմապա-տիկ...» (4 տուն) :

ՀԱ. ԻԳ. 6. 363.

Գ. ձեռնադրուքեան. «Գըթայ ի մեղ տէր ամենակալ եւ լուր ընութեանս մեր տրկարացեալ...» (Գրիգորի է.) :

— ա) 367. Տաղ... «Ոյ անմահ հաց կե-նաց մեղ տրար...» (10 տուն) :

ՀԲ. ա. X^Ե. 368.

Գ. ս. Հրիփսիմեանց եւ Գայիանեանցն. «Վայելչականաց, վայելման փառաց, վերնապար կառաց, Աստուած դաւա-նած...» : (Վկայաց) :

— ա) 373. Մեղեդի... «Եկեալ ի դրախ-տէն կենաց տունէն խնկաբեր...» :

— Բ) Տաղ... «Առաւատ լուսոյ արեւ-լեան աղանց, սուրիորդն ս. յարեմտից ծագեալ...» : (10 տուն) :

— Գ) Յորդորակ սմին... «Կենդանի վը-կայք, կոյսք իմաստունք եւ սուրբք...» :

ՀԳ. ԻԴ. 6. 375.

Գ. Յովաննու Կարապետին եւ Աթանա-գինեայ հայրապետին ի Գրիգորէ. «Գոյիդ հըգօրի, Աստուծոյդ մեծի եւ բարերարի, Հօրդ Երկնաւորի...» (Գրիգոր) :

— ա) 377. Տաղ... «Քեզ մատուցանեմք այսաւր Քրիստոս...» (7 տուն) :

— Բ) 378. 14) Տաղ եւ Յորդորակ ի սը-մին ի Տ. Ներսէսի ասացեալ. «Անմարմ-նոցն հըղինաց, մարմնով հաղորդ ս. Յովհաննէս...» : (ա-բ) :

ՀԴ. Բ. 1. 380.

Գ. ս. Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ. «Սոնարհիմք հոգով հեղութեամբ առ եր-

ջանիկ հայրն արդիւնաւոր...» (Խաչատուր) :

— a) 384. Տաղ... «Ի յիւս արեւու արեւ ծաղկեցան մեզ...» (15 տուն) :

ՀԵ. ա. X. 385.

«Տաճարդ երկնային, տուն քրիստոսաին, տեղի տնձա՛ն, դուստր Սիոնին...» (7 տուն, տաւցի) :

— a) 387. Մեղեդի... «Նորագոյարճ խնդովեամբ, բերկրեայ ցնձովեամբ...» :

— b) Յորդորակ անայշ ի Կարապետ գրչէ ասացեալ. «Վաթուղիկէ եկեղեցի, սուրբ մայր լուսոյ հարսնանիս...» (Կարապետի անարժան գրչիիդ) :

ՀԶ. ք. 1. 389.

Գ. Բեղդահեմի եւ մանկանցն ի Խաչատուր գրչի ասացեալ. «Ո՞ն (դ)աղակաթ սրտիս տնէշալի, ձեզ տօնեցուք ուռք արմատենին, երամք աղանեաց...» (Խաչատուր) :

— a) 392. 15) Տաղ սոցին ի տ. Ներսիսէ Հայոց Կաթողիկոսէ. «Սարսեայ Հերովդէս զոսյար ընդ լուր արքային...» (3 տուն) :

— b) Այլ տաղ... «Լերթունք, զուարթունք, Բանին բանաւոր ծիծռունք...» (9 տուն) :

ՀԵ. իե. 6. 393.

Գ. Ներսէսի հայրապետին. «Դո՛ւ մեզ ցնձալի եւ ուրախալի, հայոց բամբի, դի սուրբ Գրիգորի, արմատըն ծաղկի...» (Գրիգոր) :

— a) 396. Մեղեդի անոյշ ա. Ներսէսի հայրապետին... «Յարմատոց բարեաց վերարուսեալ ծաղկի...» :

— b) Տաղ... «Հրնչմամբ ձայնիս բերկրանաց զովեմք զհորջոյ շնորհաց...» :

ՀԸ. ք. 7. 397.

Գ. որդոց եւ քոռանց ա. Լուսաւորչին անձանց. Երեւան(ց)եցի ասաց(եալ) «Նոր թաղ պետական, նոր դահան նրժան, նոր թիկ հարսնարան...» (նիցանել) :

— a) 407. 26) Տաղ սոցին ի Գրիգոր վարդապետէ. «Գովկատ թիւ բարեաց պատճառ Յիսուս կենդանի, որ հաւոր Հայոց աղղի...» (Գրիգորիէ) :

— b) Ի. «Գրիգոր պսակ աղղի մարդկան...» (8 տուն) :

ՀԹ. ժ. 1. 403.

Գ. ս. առաքելոցն երկուտասանիցն. «Յորհրդոցաց քո մարդկոյն թեանդ, զորս ընտրեցեր յառաջդիտութեամբ...» (Վերջէն թերթի թուղթ ինկած ըլլալուն պատճառաւ, կայ միայն. Խաչատ. տուները. տ. ամբողջը. թիւ 219. դ) :

— a) 406. 17) Տաղ անայշ ի Ներսէսէ. «Եկայք զուարճացուք պայծառացեալք տանիսս, բարունեաց մերոց...» (7 տուն) :

— b) Փ. «Պետրոս եւ Պաւղոս, քրիստոնէից պարծանք...» (5 տուն) :

Ձ. գ. 11. 407.

Գ. տապանակին Աստուծոյ ի Առաքել վարդապետէ. «Իմաստութիւն Հաւր անճատական եւ փառակից ա. Հոգի ուն բրդիման, Յիսուս Քրիստոս, լոյս արփիական...» [Ի խնդրոյ (վարդապետին Գրիգորի)] :

— a) 411. Մեղեդի... «Քրիստոս եկեալ յահաւան յաղկեմ սուրբ...» (4 տուն) :

— b) Տաղ... «Այսաւր զտապանակն ա. զխորհուրդ մարմնոյ...» (5 տուն) :

— c) Յորդորակ... «Մայր հաւատոյս ա. հարսնարան եւ յառապատ...» (5 տուն) :

ՁԱ. ժր. 3. 413.

Գ. մեծի պայծառակերպութեամբ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. «Մեծ եւ ահեղ խորհուրդ մեզ յայտնեալ, բարձրեալն Աստուած առ մեզ խոնարհեալ...» (Մկրտիչ) :

— a) 425. Մեղեդի... «Արփիական լոյսն, որ ի ծոց Հաւր իջեալ...» :

— b) Փ. 18) «Ներպարտեանեալ խորհուրդ լուսոյ, ի հրեղինաց աշուար ի յերկրի...» (Ներսէսի երգ) :

— c) 416. Յորդորակ... «Աստանաւր տեսիլ ահեղ ի լեւոն թափօր, զմրդին Աստուծոյ տեսեալ...» (8 տուն) :

— d) 417. 4) Տաղ... Բ-դ աւուր վարդապետին... «Գաւհար վարդըն վառ առեալ ի դաւհար վարդըն վառ առեալ, ի վիհից վարսից արփենից...» (17 տուն. Գր. Նարեկացի) :

— e) 418 Յորդորակ... «Գերահրաշ Աստուած զոյով՝ ծածկեալ անճառ մեծ խորհրդով...» (8 տուն) :

ՁԲ. ժր. 3 419.

Գ. Շողակաքին եւ ս. Եկեղեցւոյ. «Մա-

բրեւով տաճարս տէրունական, աստուածքնեկայ յառաճեմ խորան...» (Մկրտիչ) :

— a) 432. Մեղեդի. «Երգ զարմանայի, երգ շարժ վարժենի...» (2 տուն) :

— b) Տաղ... «Մ. տաճար տէրունական, հեղեղեցի աստուածական...» (7 տուն) :

— c) Փոխէ. «Նախ միածին Աստուածն Բան...» (12 տուն) :

— d) Փոխէ. «Քաղութ ժողովք ժողովեցան, արք եւ կանայք ազոթական...» (6 տուն) :

ՁԳ. ի. 3. 425

Գ. փոխմանն ամենասուրբ Աստուածածինն. «Մեծապայծառ հրաշակերպ(տ) վեհն, սուրբանցեկ տեսլամբն ահադին, էջ Գարբիէլ...» (Մկրտիչ) :

— a) 429. Մեղեդի... «Նորահրաշ տանեմք այսաւր գիտխումն...» (6 տ.) :

— b) 430. Մեղեդի Նարեկացոյն ասացեալ. «Աչքն ծովիծով ծիծաղախիտ ծաւայանայր յաստուտուն...» (10 տուն) :

— c) 431. Տաղ... «Այսաւր Գարբիէլ հրեշտակապետն եկեալ...» (12 տուն) :

— d) 432. Յորդորակ... «Անարատ տաճար եւ ասպատոյ լուսոյ...» (20 տուն) :

ՁԴ. իէ. 6. 434.

Գ. Գ-դ անուր փոխման... «Գոհարանեալս. Աստուածածին, մայր եւ աղախին Աստուծոյ Թանին, որ աւետեալք...» (Գրիգորի ե.) :

— a) 437. Մեղեդի... «Նոր քերորէ, հոգանիթ աթոռ էից...» (2 տուն) :

— b) 438. 7) Տաղ Յովհաննու Պրլզոյ ասացեալ. «Առաջնաճաշակ պտղոյն մահուան առաջին մարդոյն եղբ անիծից լուծիչ...» (ա-բ) :

ՁԵ. ա. X⁸. 440.

Գ. Գ-դ անուր փոխմանն ս. Կուսին. «Փառաւորեալ ի զաւրաց զերին, ամենաւրհնեալս. Աստուածածին, տաճար լուսոյ...» (Փիլիսոփա) :

— a) Տաղ... «Մ. Աստուածածինն Կուսին անարատ...» (5 տուն) :

— b) 444. Փոխէ... «Հաշտութեան պատարային, փրկութեան զոհին, ճշմարիտ...» (10 տուն) :

— c) 445. Այլ տաղ... «Աստուածածին

Կոյս երանեալ յիմանալեացն վերաբհեալ...» (8 տուն) :

ՁԶ. իա. 3. 446.

Գ. մատակտեաց եկեղեցոյ ի Մկրտիչ վարդապետէ. «Մարտիր տաճար սուրբ տիրական, աստուածքնեկայ լուսեղէն խորան...» (Մկրտիչ) :

— Տաղ... «Դրախտ նոր տրեկով զարդարեցաւ եւ բուրաստան յաւրինեցաւ...» (6 տուն) :

— b) 449. Յորդորակ... «Ռաբա լեր հարսն ի յերկրէ բերկրեալ...» (6 տուն) :

ՁԷ. բ. 4. 450.

Գ. ս. խաչին Քրիստոսի... «Յայնեմական (այսպէս. կ. յայն եղեմական) տընկոյն սուրհուրթեան, զու. փայտ փրկութեան հզար զենարան...» (Յովհանէս) :

— a) 452. Մեղեդի... «Միակն ի միումն, անսկիզբն էջն անեղ ծընեալ...» (2 տուն) :

— b) Տաղ... 19) «Նոր զբախտին եկեղեցոյն ծառ կենաց տրեկեալ...» (Ներսիսի է.) : — 20) c) Այլ տաղ ի Ներսեսի է, էջ 453. 20) «Արմատ անմահութեան, որ տրեկեցար ի մէջ երկրի...» (9 տուն) :

ՁԸ. ժա. 1. 453.

Այլ Գ. խաչի եւ խաչարհմեոյ ի հաշատուր վէտ ասացեալ զայս բան. «Նորհուրդն բնորեալ յառաջ զուշակեալ, մարդարէից նախապիտացեալ...» (Վերջէն թերի թուղթ ինկած ըլլալուն պատճառաւ, կալ միայն հաշատու(ր)) :

ՁԹ. ժբ. 1. 457.

[Սկիզբը թերի է նոյնպէս Ս. Գեորգիոյ զայ զանծր. պահուած է միայն (կ)աշատուր.] երկրորդ տունը կը սկսի] «Արմատ կենաց զարմի աղատաց, զովեալ զամիր ի զորականաց, ահեղ յաղթողի յըմբշամարտաց...» հմտ. Թիւ 218. խն.

— a) 459. «Ի հանդիսական տառնիս երկելով, զերդս հեշտալիս...» (3 տուն) :

— b) 460. Յորդորակ... «Րամեալ զլիկիս տանջանաց, զերկունս հանուր...» (6 տուն) :

Ղ. իբ. 6. 460.

Գ. ս. խաչին վարագայ ի Գրիգոր վէտ. «Գլուխն եկեղեցոյ վէմն հաւատոյ եւ նե-

ցուկն յուսոյ, միածին Որդւոյ...» (Գրիգորի եւ սա.) :

— a) 464. Մեղեդի... «Այսաւր ի ձեռն խաչին եւ պատուական...» (4 տուն) :

— b) 465. Տաղ... «Այսաւր մեծ զարմանք հրաշից յայտնեալ...» (8 տուն) :

— c) փ. «Ամփոփեալ զնշան խաչին, ի վասպուրական երկրին...» (6 տուն) :

ՂԱ. իք. 6. 466.

Գ. ՀԲ (72) առաքելոցն Գրիստոսի ի Գրիգոր վ.է. «Գերազոյն դոյէ, զերկմաստ վեհէ, զոյից պատճառէ, յանեղականէ, յանսկզկականէ...» (Թուղթ ինկած ըլլալուն պատճառաւ կայ միայն. Գր...է. տուները) :

— a) 467. Տաղ... «Աղաչանաւք մաքուր դասին առաքելոցն փոքու...» (7 տուն) :

ՂԲ. Ժգ. 1. 467.

Գ. ցիւտ ս. խաչին... «Ո՞չ թո՛րիստոս երկիրպահանք, զտնաբերէնութիւնդ փառաւորեմք...» (հաշատուր) :

— a) 471. 21) Տաղ ս. խաչին ի Ներսեսէ. «Աւհնեալ եւ փայտ ս. Գրիստոսի, այնմ որ Կուսին ծնաւ Որդի...» (7 տուն) :

ՂԳ. իա. 3. 471.

Գ. ս. հրեշտակապետացն եւ ամենայն երկնային զօրացն Գաբրիէլի եւ Միքայէլի եւ ինն դասուց սերօրէից եւ քերթէից. «Մեծապաշտոն խորհուրդ հրաշական, նախ քան զըսկիւրն եւ քան զյայտեան...» (Մկրտիչ) :

— a) 474. Մեղեդի... 30) «Գոփեատ բերկրանաց քաղձրածայնեալ երդեմք...» (Գրիգոր) :

— b) Տաղ... «Զաւրք երկնային զըւարթնոց, զասք հրեշտակաց անմարմնոց, իշխանութիւնք աթոռոց...» (Զաւրավար) :

ՂԴ. լա. 6. 476.

Գ. ս. Յ. Ոսկեբերանին ի Գրիգոր վ.է? (Գեորգ Սկեռացիէն. տ. ԹԻԷ 219. ր.) : «Գոլով սքանչելի լոյս քում հանճարոյ. հարուստ քան լոյս ծաղմանն արեւու...» (Գէորգեայ րան.) :

— a) 480. Տաղ... «Ի յորովայնէ ընտրեալ ճշնութեամբ փրկչին...» (6 տուն) :

— b) «Տայիր լոյս ուրոց նոցա զյորդառատ վտակ...» (14 տուն) :

ՂԵ. լք. 6. 482.

Գ. ս. Նիկողայոսի հայրապետին ի Գրիգորէ. «Գաւազան ծաղկեալ, զեղաչեղ (թիւ 219. զեղաչեղ) փայլեալ, զեղահրաշտեալ, յրեւոյնոց սերնալ, յարմատոց բուսեալ...» (Գրիգոր) :

— a) 485. 33) Տաղ ի Գրիգոր վ.է. «Աստուած անճառ ս. Թաղաւոր ամենազաւր եւ երկնաւոր...» (5 տուն) :

— b) Շրջան է զայս ասա... «Երեւմամբ ս. հրեշտակաց ի Գրիստոսէ ձեռնադրեցար, զաւտարանն Յովհաննու...» (6 տուն) :

ՂԶ. լդ. 6. 486.

Գ. ս. առաքելոցն Թադէոսի եւ Բարդղղիմէոսի եւ Յուդայի եւ Շմաւոնի եւ Թումայի առաքելոցն. «Գերարփիապաշտոն, համայնից պատճառ, Աստուած վեհափառ, Հայր ամենակար...» (Գրիգորի է) :

— a) 490. Տաղ... «Բան որ ի Հաւրէ ծաղեալ ծաղմամբ...» (11 տուն) :

ՂԷ. իք. 3. 491.

Գ. ս. Յակոբայ Մծբնայ հայրապետին. «Մեծապաշտոն անուն դովելին, տէր ս. Յակոբ հրեշտակ ի մարմնի, քարոզ կենաց...» (Մկրտիչ) :

— a) 495. 5) Տաղ ի Մաքէոս վարդապետէ. «Մեծի հանդիսիտ աւուրս առ քեզ պաղատեմք Յիսուս...» — b) Յորդոքրակ... «Վարժիչ հանուրց եկեղեցեաց քանոն եւ կարգ...» (Մաթեոս վարդապետի. երկուքն ի միասին) :

ՂԸ. Ժդ. 1. 496.

Գ. Դաւթի մարգարէին եւ Յակոբայ առաքելոյն. «Ո՞րք անքնին անճառ անհասին, Հաւր արարչին անսկզկանին...» (հաշատուր) :

— a) 501. 8) Տաղ... «Յիսուս լոյս ծաղեալ յաշխարհ լուսաւորեաց...» (Յոհաննես). — b) Յորդոքրակ... «Յակոբոս ընտրեալ վկայ, որդի Յովսէփա, ըստ մարմնոյ եղբայր...» (Յոհաննեսի) :

ՂԹ. իգ. 3. 502.

Գ. ս. Ստեփաննոսի Նախավկայ Բրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. «Մեծ եւ հրաշալի անմահ Թաղաւոր, Յիսուս Գրիստոս ար-

թայ երկնաւոր, որ ընտրեցեր քեզ յերկրէ զինաւոր...» (Մկրտիչ) :

— a) 505. Տաղ... «Ի խաչին տրեկեալ որթոյն, ողկոյլ վաղահաս խայծեալ...» : (Ի Ստեփաննոս) :

— b) 19) Յորդորակ ի ներսէսէ. «Ի զաւարանէն Յեսսեա ստեղեկալ Ստեփաննոս առաջին պտուղ...» (Ի ներսիսէ կաթողիկոսի) :

ձ. ա. 13. 508.

Գ. ս. առաքելոցն է Պետրոսի եւ Պողոսի. «Սուրբ երրորդութիւն, ստեղծող զօրութիւն, սահմանող բնութիւն, պարզող կամարին...» : (Սարգիս գրիչ) :

— a) 514. Մեղեդի... «Դուրս կեղեցոյն եւ վէմ հիմն անշարժելի...» (2 տուն) :

— b) Տաղ պիտանի... Այսաւր ցնծացէք եղբարք, պարակից եղեալ...» (Առաքելոյն) :

— c) 515. Յորդորակ... «Պաղատիմք առ քեզ ընտրեալք դետք ոռոգանողք...» : (Պետրոսի) :

ձԱ. լե. 6. 516.

Գ. ս. առաքելոցն Քր. Յովհաննոս եւ Յակոբայ. «Գեղապանծ լուսով դեղասրանչ դունով, զերազարդ փառաք, պատեալ եւ միպով...» : (Գրիգորի է) :

— a) 520. «Որդիքն որոտման, որք ի վերուստ որոտացին, յամպոց հրեղինաց...» : (6 տուն) :

— b) 521. «Տէրն հրաւիրէր զՊետրոս զկնի իւր հետեւիլ...» (10 տուն) :

— c) 522. Յորդորակ... Ի ներսէս կաթ-է. 22) «Նոր լոյս յարփենոյն վառեալ որդիքն որոտման, որդոց Սիոնի...» : (ներսէսի երգ) :

ձԲ. Ժե. 1. 522.

Գ. ս. Բարդի կեսարու հայրապետին. «Խաչապանծ արհի պանծալի, տիպ տիրական տրետեա տենչալի...» (Խաչատուր) :

— a) 526. 16) Տաղ... «Խնարհիմք հոգով մաղթողական ձայնիւ, զտան քո կատարեմք հայր եւ հոյիւ ազանց...» (Խաչատուր վարդապետ) :

ձԴ. լգ. 6. 527.

Գ. ծննդեան ս. Աստուածածինն եւ ծրնաւորաց մօրին, Յովակիմայ եւ Աննայի ի Գրիգոր վարդապետէ. «Գոյին անեղին...

տնճառ անհասին, անիմանալի էից արարչի, հանուրց ստեղծողի...» (Գրիգորի է) :

— a) 530. 1) Տաղ ի Գրիգոր ամաւար-գեցւոյ ասացեալ. «Այսաւր լռիւ երկիր հրնչէ եւ ծափելով աշխարհս տաւնէ...» (6 տուն) :

ձԴ. դ. 11. 531.

Գ. կիրակմտից ի Առաքել վարդապետէ. «Անճառելի լոյսդ անեղական, հօր փառակից եւ համայնրման, կենդանարար հոգոյդ տիրական...» : (Առաքել) :

ձԵ. ա. 14. 534.

Գ. Այաշխարուքիւն յԱրիստակէս երիցու. կիրակիի ասայ. «Մեղայ տէր մեղայ անօրինեցայ, անցաւոր դտայ, զպատուիրանն յանցեալ...» (Մերգան) :

ձԶ. ա. 15. 538.

Գ. ի տեր Մանվելէ քաղման մեռելոյ ասա. «Մինդ ի յէնն բանդ որ ի հօրէ...» (Մանվելո. տ. Սաշտոցեկեր.) :

ձԷ. ա. 16. 542.

Գ. Ամենայն ս. մարտիրոսաց եւ սրբոյն Մինայ վկային. «Դաւանեցէք որդիք աւերինաց, զորդին միածին պտէրն փառաց...» : (Դաւիթ) :

— Դանձարանս լիակատար ժողովածունքն մէկն է : Գանձերուն կը հետեւին սովորարար մեղեդիները, ասոնց տաղերը եւ վերջին հատուածը կը կաղմեն Յորդորակները : Մեր ցուցակին բաժանումները այս պատճառաւ զանձերու համաձայն կատարուած են, իսկ Մեղեդիներուն, տաղերուն եւ յորդորակներուն առջեւ կ'ընկնէր ցուցնող թիւերէն ետքը զորուած թիւերը, ձեռագրիս մէջ յիշուած միւսնոյն հեղինակի զործերուն քանակը կը ցուցնեն : Մեղեդիները միշտ, իսկ տաղերն եւ յորդորակները յաճախ ձայնախաղերով նըշանակուած են :

— Զեռարեր տ. Տաշեան ցուց. թիւ 132, 133 (բ.), 139, 318, որոնք բաղդատարար մերինին խիստ համառօտիւ ցուցակապրուած. տ. նաեւ իմ «Խաչիկ վէժնապրաց ցուցակը». տպ. Ս. էջմիածին :

— Տպ. տ. Փոքրիկ պանծարան. Կ. Պոլիս, 1739. Բ-դ տպ. անդ. 1740. Գ-դ տպ. նախկիններէն աւելի ճոխ Կ. Պոլիս. 1788 : Դ-դ տպ. (Տաղարան) լոյս տեսաւ յերուսաղէմ 1882-ին :

— Ձևադրիս. 542-550 տարբեր դրչու-
թեամբ և տարբեր թուղթի մը վրայ զըր-
ուած «Յորհուրդ անքնին, խորք որ չե-
րևին...» բառերով սկսող գանձն է, որ
վերջէն այլ թերի կը մնայ:

+ Դրիչը կանոնաւոր Բիշատակարան
մը չունի, հաւանականաբար դուրս ին-
կած է վերջէն պակասող թուղթերուն
հետ յաճախ դանձերուն վերնադրին մէջ
«դրիչ»ի մեղաց համար աղօթք կամ թո-
ղութին կը խնդրէ. երկրորդական յիշա-
տակարաններէն կարեւորներն են.

ա. 1. 546.

Բիշատակ է գանձտետր մահտեսի
Մովսէսին և իւր հաւան Պարխուտարին և

մաւրն Նազուին և Եղբարցն Ներսէսին
և Յովսէփին, Մլխնին, և քրեւերցն Խա-
նուսին և Թուրիննին, Շահմանդին և
իւր կողակցին Մուշխնարին և հաւան
Յակոբին և մաւրն Ճուհարին, որ առին
զգանձտետրս և Եղին յիշատակ ի դուռն
ս. Լուսաւորչին...: Դրեցաւ գանձա-
տետրս թվն. ՌՂԹ. Մարտ ամսոյ... ուր-
րաթ. և Եղաւ յեկեղեցին Լուսաւորչին ի
բաղաքն Մանիսայ:

ա. 2. գ¹.

Թվ. ՌՃՁԴ (1735) ուրիսի Ի-ումն ևս
երեւանցի Մարգարի որդի երեմիայ պա-
րոտրես (այսպէս) եկի ս. Երուսաղիմայ
Մանասիայ... գնացի ս. էջմիածին...:

218

Թիւ 218.

Անոնի Գանձարան.

Նիիթ Հաստ ողորկեալ քուղք.

ԿԱՁՄ Հաստաւուն կաշեկազմ քանդակ-
ներով.

ՀԱՆԳԱՄԱՆԳ Գէշ չէ. առաջին քուղքե-
րու ստորին ծայրերը քիչ մը մաշ-
ուած են, խոնաւութենէ եւ գործա-
ծութենէ տեղ տեղ աղտոտուած է, եւ
խծրծած.

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ. Թղ. 1-2 Աւետ. հատուած
մը. Մեղաւար կնոջ փրկչի ռոքերը
իւղով օծելու և Ղազարու յարութեան
մասին (ՂԹ). «Իբրեւ գիտաց ժողո-
վուրդ բազում ի հրեիցն *թեանդէ*
(այսպէս. կ. հանդէպ) եկին, ոչ մի-
այն վասն Յիսուսի, այլ եւ զՂազար
տեսցեն...» 251. քանի մը տող մի-
այն. «Սիրէ զիս հայր իմ, զի ես դը-
նեմ գանձն իմ...»:

ԴԱՏԱՐԿ.

3ա+բ. Յանկ գանձարանիս 58 դանձե-
րուն.

ա) 4ա-9ա. (Գանձ) տ. Թիւ 217. Ա.
բնականաբար առանց Մեղեդիին և անոր
հետեւող հատուածներուն: Շարունակու-
թիւնը յաճախ քիւ 217-ի հետ պիտի հա-
մեմատենմ եւ պակսողները պիտի դնենմ:

Ա. ա. X. 9ա.

Դ. ձրագլուցին ծննդեան. «Թաղըդ

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ. 20×15×6,5.

ԳՐՈՒԹԻՆ Միասին. 14,4×9,5.

ԹՈՒՂԹԻ 253.

ՏՈՂԻ 17.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԿ Կարմիր մելանով բոլորգիր.
ԳԻՐ Բոլորգիր.

ՍԿՋՆԱՏԱՌԻԹ Թնչնագիրք, գարդագիրք.
ԼՈՒՍԱՆՑԱՐԴԻԹ Զուածեւ. 4ա. մար-
դանկարք, քնչնագարդք եւայլն.

ԽՈՐԱՆԻԿ 4ա. Կապոյտ, կանաչ, սրնագոյն
գոյներով.

ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԻԿ.

ԴՐԻՁ Մարտիրոս քանանայ.

ՍՏԱՑՈՂ «Մղտեսի» Կուլփաշա (եւ Խա-
քուն).

ԺԱՄԱՆԱԿ 1571.

ՏԵՂԻ. (Կիպրոս ?).

ԿՆԻԿ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆԻԿ 251բ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆԻԿ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆԻԿ ԹՂ.

պարծանաց, Թաղաւոր դարաց, Թափեա-
լըդ ի փառաց, ի Կուսէն մաքրած...»
(Թարա.), Մխթարէն գրուած. տ. Թիւ
219. Ժդ.:

բ) 12ա-14բ. տ. Թիւ 217. Գ. — 1) Տաղը
«Հրրճութիւն». ա. Բ. 2: — 2) Յորդորակ
«Ով զարմանալի». ա. Գ. ծ:

գ) 16բ-19բ. ա. Ե. — Տաղ-ը, «Կայր»
տ. ա. Է. ա:

դ) 21ա-23ա. ա. Ե. — Տաղ-ը. 23ա.

Տաղ ծննդեան. «Ահա եմ զեղեցիկ զուսարբ եւայի երուսաղէմ...» (6 տուն):

Ե) 24ա-27ա. ա. Ը: — Տաղ. «Անակիդ-րն» . ա. Ը. ա. (Հոս 11 տուն):

Դ) 28ա-30բ. ա. Ժ: — Տաղ. «Քրիստոս» . ա. Թ. Ե:

Հ) 32բ-35ա. ա. ԺԱ: — Տաղ Յովանու Կարապետին. 35ա. «Յովաննէս Կոյս մար-դարէ, Երկրպագուդ յարգանդէ, որ զո-վեցար...» (15 տուն):

Բ) 36ա-39բ. տ. ա. ԺԴ. (Հոս վերնա-դիրն է «Գանձ Անտոնի եւ այլ ճշնաւո-րացն». եւ ունի միայն բայի 1. տունե-րը): — Տաղ Անտոնի ճգնաւորին. «Ան-ձամբ խոնարհիմ» . տ. ա. Ե:

Թ) 40ա-44բ. ա. ԺԴ. (Խիմզոտա. տու-ները միայն): — Տաղը տ. ա. ԺԴ. Ե:

Ժ) 45ա-48բ. տ. ԻԴ. (Գրիգոր): — Տաղ ճիմուէացոց. «Յունան քարոզքն Նիսուէի» (6 տուն. Հմմտ. ա. ԻԴ. Ե):

Ժա) 49-53ա. ա. ԻԵ: — Տաղ. 53ա. «Երջանիկ մեծ զօրական եւ Քրիստոսի յայթոդ...» (11 տուն):

Ժբ) 54ա-56բ. ա. ԼԴ: Տաղը «Քաջա-մարտիկ» անդ (4 տուն) ա եւ Ե:

Ժգ) 58ա-62բ. տ. ա. ԼԵ: — Տաղ. 62բ. «Մրտեալ ի նաւ ուսուցանէր, զաւետա-րանն քարոզէր...» (14 տուն):

Ժդ) 64բ-67բ. Գանձ Կիրղի Եւ մօրն նո-րա Աննայի. «Գթութեամբ քրին Աստուա-ծոր անընին, առեր զու մարմին, զՀինն աղամային...» (Գրիգոր):

ա) 67. Տաղ ս. Կիրղի. «Այսաւր եւ մեք ցնեամք տաւնիս յիշատակի աւուր նո-ցին...» (8 տուն):

Ժե) 68բ-71ա. ա. ԼԶ: — Տաղ Գ-դ Կի-րակէի աղուիացից. «Առ Հայրդ աղաղա-կեմ անառակի որդոյս որորմեա...» (Այս բանա):

Ժզ) 72ա-75ա. Գ. Յոնանու Երուսա-ղիմայ հայրապետին. «Գրթութեամբ բո-ին Որդիդ միածին, առեր զու մարմին, զրնութիւնս մարդկան...» (Գրիգոր. Հմմտ. վերեւ, Ժդ.): — Տաղ Եպիփանու Եւ Յոնանու. 75ա. «Երստաւ յաթոռ Կի-պրոս կղզին, Կոստանդինա մեծ քաղա-քին...» (7 տուն):

Ժզ) 75բ-78բ. տ. ա. ԼԸ: — Տաղ Դ-դ Կիր. առ մեծատունն Եւ Ղազարոս. 78բ. «Որ կարաւտ էր կաթիլ մի ջրին, ի Ղա-զարէ ծաղիւ մատին...» (7 տուն) (Ներ-սէսէն. տ. Թիւ 219. խա):

Ժբ) 79բ-82ա. տ. ա. ԼԹ. — Տաղը «Քրիստոս». անդ Ե:

Ժթ) 83ա-85բ. տ. ա. Խ: — 86ա. Տաղ Ե-դ Կիր. «Գանդատ ունիմ ասել քեզ թա-

ղաւոր իմ Յիսուս Քրիստոս...» (Գրիգորի Ե ա.):

Ի) 87ա-91ա. տ. ա. ԽԱ: Տաղ, Նոյնպէս. ա. Ե. (13 տուն):

Իա) 92ա-96ա. Գանձ Զ-դ Կիր. «Գոյիդ կատարեալ (յ) Աստուծոյդ բարձրեալ եւ փառաւորեալ Երկցդ անձնացեալ բնու-թեամբ միացեալ...» (Գրիգոր):

— ա) 96ա. Տաղ Զ-դ Կիր. «Յորժամ զրեալքն կատարին, որ զայնմ աւուր մեղ պատմեցին...» (8 տուն):

Իբ) 97ա-101ա. Գ. Ղազարու յարու-քեան. «Գոչումն բղձական, զովասական, զոճարական, բանն դաւանական, ձայ-նրս նրէրական...» (Գրիգոր):

— ա) 101ա. «Դարձեալ նորոգեմ զքեզ անմահականս առնեմ, ի զրախտն աղի-նայ...» (5 տուն, Թիւ 217. ԽԴ. Ը-ի մի մասն):

Իգ) 101բ-104բ. տ. ա. ԽԴ. (ասիկա ու-նի միայն Հայցէ ս. տունները): — Տաղ Մաղկազարդին. 105ա. «Ոստս ի ծառոց բերեալ ծերոց ի ձիթենեաց...» (4 տուն):

Իդ) 105ա-108բ. տ. ա. ԽԵ. — տաղն Լեւ անդ. ա. (6 տուն):

Իե) 109բ-113ա. տ. ա. ԽԶ. տաղն ալ տ. անդ. Ե. (7 տուն):

Իզ) 113բ-116բ. տ. ա. ԽԷ. տաղն Լեւ ա. Ե. (6 տուն - Հմմտ. սակայն):

Իէ) 117ա-120ա. տ. ա. ԽԹ. տաղն տ. ԾԱ. ա:

Իբ) 120բ-123. Գանձ աւաք ուրբաքուն. «Տէրքն ձայնէր զՀեղ պատասխանին, զինուորքն անդէն յետս անկանէին...» (Տուր.). — Տաղն. տեւ. ա. ԾԲ. Ե:

Իթ) 125բ-129բ. Գ. քաղման տ. ճրա-գալուցին. «Պորհուրդ Հանդստեան ի յեւ-ներորդին, ըստ զրեցելոյ նախատեսողին, Եթէ Հանդեա...» (Խաչատուր):

129բ. Տաղ. ագնի ասա. «Ով Սիմէոն» տ. ա. ԾԱ. Ե. (9 տուն):

լ) 130ա-132բ. տ. ա. ԾԵ. — Տաղ Յա-րութեան. 133ա. «Եւր ծաղիկ պայծառ ցուցաւ այսաւր ի նոր բուրաստանի...» (Ներսէսի Ե բան.):

լա) 133բ-137ա. տ. ա. ԾԷ. — տաղն (137ա) տ. անդ. ԾԶ. Ե (Կաթողիկոց):

լբ) 137բ-140ա. Գ. Գ-դ աւուր Յարու-քեան. «Արդ լուսաւորեալ, արդ փառա-ւորեալ արդարեւ ցրնծայ, սուրբ Սիոն զոչեա...» (Ական.): — Տաղ. տ. ԾԳ. ա. (8 տուն):

լգ) 141ա-144ա. տ. ա. ԿԳ:

լդ) 144ա-147բ. Գանձ նոր Կիրակէին. «Գաղտնի խորհրդին, գուշակեալ ի Հին զունդք մարդարէին, այնք ի յանդէլին, ի լրումն Հասին...» (Գրիգ(Լ. Զեռ-ի մէջ)

որի է), տ. ասոր թերին ա. ԿԴ. — տաղը «Այսաւր» նոյն տեղ. Ե. (10 տուն):

ԼԵ) 148ա-152ա. տ. ա. ՃԶ և Մաշտոց-նէր. (Հոս Մանեկս.): — Ողբ մեռեալ-բաղի (152ա) տ. թիւ 200. Ժէ. Ե. (Հոս 14 տուն) «Ողբ քահանայք...»:

ԼԴ) 154բ-157բ. տ. ա. (Թիւ 217). ԿԶ. — տաղն ալ Հոն. Զ. 2. (Ճիւղն 4 տուն. վրաե.):

ԼԵ) 158ա-162ա. տ. ա. ԿԸ: — Տաղը տ. ՀԱ. Զ:

ԼԶ) 163ա-165ա. Գ. Մարգարէիցն ամե-նայնի. «ՄԼԵ և և ահէկ անուն հրաշալի, Աստուած և և տէր ամենայն երկրի...»: (Մկրտիչ):

— Ե) 165ա. «Աստուածային խորոցն անճառ խորհրդածութե...», (ա-դ.):

ԼԸ) 166ա-170ա. տ. ա. ԼԲ. «Աստուած կենդանի, անխմանայի...» (Կան. Անվան-եի): Տաղ. Գ. ժողովոյն. «Քոստովանիմ Աստուած զՀայր, անծին անեղ և և անըս-կիրքն...» (8 տուն): Ի տ. Ներսիսէ. տ. Թիւ 219. ԼԵ:

ԼԹ) 171ա-173բ. Գ. և տապանակի. «Գե-րադոյն բարի Աստուածդ ամենի, ստեղ-ծուածոց քոյի, երկնի և և երկրի...»: (Գրիգոր):

— Ե) 173բ. Տաղ եկեղեցւոյ և տապա-նակին. «Ուրախ լըր հարսն ի յերկրէ բեր-կրեալ զըլխոյ յաշխարհէ...» (7 տուն) տ. Թիւ 217. ԶԶ. Ե:

ԼԿ) 174բ-177ա. տ. ա. ԶԱ: — Տաղն տ. նոյն տեղ. Ե:

ԼԴ) 178ա-181բ. տ. ա. ԶԲ: — 183ա. Տաղ եկեղեցոյ... «Եկեղեցի կանգնեալ խորան, գումայէտն բարձր եկնից նման...»: (8 տուն):

ԼԵ) 182բ-187ա. տ. ա. ԶԳ. Տաղն տ. նոյն տեղ. Ե:

ԼԶ) 188ա-191ա. Գանձ և խաչին. «ՄԼ-ծապայծառ ակն պատուական, լուսաշա-ւիղ զեղ մարդարտական, աշտանակ ոս-կի...» (Մկրտիչ):

— Ե) 191ա. Տաղ և խաչին. «Մաշն ի նախնութն երեւեցաւ ծաղկեալ ի դրախտն աստուածատունի...» (11 տուն):

ԼԸ) 192ա-195բ. Գ. և Գեորգա. «Ուրն-դայ հրաւէր մանկունք Սրտի, ձեզ աւե-տիս ձայնի բերկրալի, զարթիւր ի փառս յորհնութիւն...»: (Մաշտոց) տ. ԶԹ. (Հոս ամբողջ): — «Տաղ զսուր թէոզո-րոսին արա, զրաժ էի ԺԴ. 195բ.»:

ԼԴ) 195բ-198ա. տ. ա. ԶԱ. (Գրիգոր. Հոս ամբողջ): — 198ա. Տաղ առաքելոց. «Ընդ Պաղոսի վաստակողին, Շիրալ քա-րող աշակերտին, և Դադարու երանե-լին...» (6 տուն):

ԼԵ) 198բ-201ա. տ. ա. ԶԲ: — (Տաղ. 201ա) «Ի գտանել կենաց փայտին, բուր-եաց անսլը հոտըն խրնկին, Լից զքիմս ամենայնին...»: (9 տուն):

ԼԶ) 202ա-204բ. Հմմտ. ա. ԻԵ. (Հոս զանձ սրբոց մարտիրոսաց, և յոքնակիղ իմասնութեամբ. Եր. «... յիշատակաւ (փոխ. զինուորին) սրբոց բերկրեալ...»: Բոլորովին նման ա. ԻԳ-ին: — Տաղ. 204բ «Թապաւորն անմահ ի յաշխարհի մա-հու...»: (6 տուն):

ԼԸ) 205ա-209բ. Գ. Յոնանու Ոսկեբե-րան և վարդապետին. «Սուրբ և և բնաբը-նալ զունդն երկոյտասան որբ ընթշանուր յաշխարհ սփռեցան...» (Սա Ոնանու):

Ժ) 209բ-213ա. տ. ա. ԶԴ. «ՄԼԵ և և ա-հէկ խորհուրդ...»: — 213ա. Տաղ. «Իսկ վերադարձեալ զոչեմբ երգ քաղցրանը-ւալ, մաղթանք բարձրագոյն...»: (7 տուն):

ԺԵ) 213բ-217ա. տ. ա. ԶԵ: — 217ա. Տաղ. և Նիկողայոսի. «Նոր մեծահանդէս տաւնի ս. հայրապետիս...» (5 տուն):

ԺԶ) 217բ-220բ. տ. ա. ԶԶ: — Տաղ և Յակոբա Մծբն. 221ա. «Անճառ միածին Հաւրն երկնաւորին, բնաբեալ ի յերկրէ ս. Յակովբ...» (Առաքել վարդապետի): ԺԸ) 222ա-227բ. տ. ա. ԶԷ. — Տաղն ալ Հոս. Ե. (Յովհաննէսի երգ. ուրեմն ասոր մէջ աւելի լրիւ է պահուած):

ԺԹ) 228բ-233ա. տ. ա. ԶԸ. տաղն և և Հոն. Ե:

ԺԿ) 233բ-239բ. տ. ա. Ժ: — 239բ. Տաղ և յորդոր. «Պիտրոս և Պաղոս քրիստո-նէից պարճանք մեծ է ձեր հանդէս...» (10 տուն):

ԺԶ) 240բ-245բ. տ. ա. ԺԱ. Տաղը տ. Հոն. Ժ:

ԺԷ) 246բ-250ա. «Պաշարարձ և և ալին». տ. ա. ԺԲ. Տաղն և և Հոս. Զ:

ա. 1. 251բ.

Փառք... Եւ կարողութիւն անխմա զըր-չի և մեղապարտ Մարտիրոս քահանայի, բիրտ քանքարաց պարտաւորի Հասանել յաւորտ Գանձատետրին: Զի ալս է երգ սրբազան ուղղափառ վարդապետաց ի պաշտօնութիւն եկեղեցոյ ի պատիւ տէ-րունական տաւնից...: Արդ զրեցաւ սա ի Թովին Ռի (1571), ի Ժամանակիս, որում Թապաւորն տաճկաց առաքեաց բազում զարս և և զաւրակալս անթիւ և անհամար ի Կիպրոս կղզին և և երկու ամ բոլոր պա-տեւրագմեցան ընդ փռանդաց և և յետ առին զամուրն նոցա որ կոչի տաճկերէն Մանդուսայ և և զբազումսն ընդ հոգով

տրկին, զոմանք սրով եւ զոմանս մըճաւք
եւ զայլս բազում եւ անթիւ զերի վար-
եալ հեռացուցին ի տանց եւ բնտանեաց
եւ ի ընտանեաց իւրեանց... Այլ եւ
յիւնցէք յազաւթս ձեր զստացող զրոց

Դանձուտորիս զբրիտոսասէր... եւ զեր-
կիւղած ալս զՄիտանի կուլփաշան եւ զմէծ
կաթունն, որ ստացան զայս... եւ եղին
յիշատակ հոգոյ իւրեանց...:

219

ԹԻԻ 219.
ԱՆՈՒՆ Գանձաբան.
Նիւթ Յղկեալ բարակ քուղք.
ԿԱԶՄ Պատուտուած կաշեկազմ, մետաղէ
բերանակապն ինկած, խախտուած.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. Լաւ չէ, քղ. 1. եւ 188
կազմէն դուրս ելած. ընդհանուր առ-
մամբ խոնաւութենէ ազդուած.
ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ.
ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 28×18×6,5.
ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 21×12,5.
ԹՈՒՂԹՔ 319.
ՏՈՂՔ 23.
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ. Կարմիր մելամազ.
ԳԻՐ Բոլորգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ Զարդագիրք, քոչնագիր,
ձկնագիր եւայլն.
ԼՈՒՍԱՆՑԱՐԿՔ Զուսմանք, ծառա-
գարդեր, մարդագարդեր, եւայլն.
ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ 43ա. 192ա.
ԽՈՐԱՆՔ ԹՂ. 1ա. Կապոյտ եւ կարմիր
գոյներով տեքեւագարդեր.
ԴՐԻԶ.
ՍՏԱՑՈՂ.
ԺԱՄԱՆԱԿ (Ժե դար).
ՏԵՂԻ
ՅԵՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ 319թ. (Երկրորդ-
դական Յիշատակարան).
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ.
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

Զեռագիրս կը համեմատենք թիւ 217 եւ
218ի հետ եւ միայն անոնց մէջ պակասծ-
նելոր կը նշանակենք:

ա) Տ. Թիւ 217. ՂԳ. եւ Թիւ 218. Ժ.
«Մեծ եւ անկղ խորհուրդ հրաշագան...»:
— Տաղը տե՛ս անդ. Ե:

բ) Տ. 217 ՂԳ. (Գէորգ Սկեւռացիէն
գրուած վերնագրի մէջ. Ի Գէորգեայ
Սկեւռացոյ. Դրիգոր չի յիշուիր բնաւ):
— Տաղ Յոհաննու Ոսկերեւանի. 6ա. «Ի
կոստանդինու քաղաքն արեղական անմուտ
բաղմեցար...» (14 տուն):

գ) Տ. 217. ՀԹ. (հոս լրիւ). — Գա.
Տաղ այբուբենի ի ներսիսէ. «Առաքելալը
Աստուտծորոյն ի ծոց Հաւր առաքելոյն.
բանաւոր...» (ա-բ):

դ) (Սկիզբը գրուած է Դրիգորի կա-
փան). տ. 217 ՂԵ. տաղն ալ տ. ա. 2.
(9 տուն). եւ Ե. (12 տուն):

է) 13ա-16բ. Ս. հայրապետացն ի տէր
Մխիթարայ Այրիվանացն. «Վայկէլէ քոյին
վառեալ աթորին, վաշելլահանին սրբա-
սաց ձայնին...» (վէշտասանգ է) տ.
նոյնը. Թիւ 217 ԺԵ. եւ տաղն ալ հոն, Ե.
(հոս 12 տուն):

զ) Տ. Թիւ 217. ՂԶ. «Գերարփի պա-
ծառ պոյիցս պատճառ զերունակաբառ...»:
Տաղ Բարդուղիմէոսի. «Ի լծակցութիւն
զործոյ թումայի առաքելոյն ի հայք կա-

տարեալ զընթացսն...» (5 տուն): — 20ա
Յորդորակ ազնիւ տաղիւ. «Արեղական ար-
դար որ ի Հաւրէ ծագեալ, զառաքելալսն
բո անճառ...» (Առաքելոյն երգս):

է) Տե՛ս. Թիւ 217 ՂԵ. — Տաղն ալ հոն.
Ե. (վարդապետ):

բ) Տ. ա. (այսինքն իմա՛ միշտ. Թիւ
217). ԺԸ. (Գրիգոր) ընտ ա. այս պատ-
ճառաւ առ. տունը աւելի ընդարձակ է):
— Յաջորդող տաղերը տ. նոյն տեղ. 2. Ե:

թ) Տ. ա. ՂԸ. տաղերով հանդերձ 2.
Ե Ե. — Ժ. շարունակութիւն տ. ա. ՂԹ:
Ասոր տաղն է. Տաղ ի ներսիսէ Կաթու-
ղիկոսէ ասացեալ. «Փառաց թաղաւորն
երկնից յայտնեալ զինորին յերկրի...»
7 տուն — շարունակութիւն. տ. ա. ՂԹ.
2. Ե.:

ժ) Պետրոսի եւ Պ-ի Գ-ը տ. ա. 2.
(Սարգիս Պկիչ.) Մեղեղին եւ տաղը. տ.
անդ. 2. Ե.:

Ժա) Ծ-ը տ. ա. 2Ա. (Գրիգորիոս ա.)
տաղերն եւս հոն, 2. Ե. Ե. (հոս բոլոր այս
տաղերը ի մի կը ձուլուին եւ կը տրուին
«Տ. ներսիսին»): — Ժբ) Բարսղի Գ-ը տ.
ա. 2Բ: — Տաղ Բարսղի հայրապետին,
42բ. «Վանիչ ներհակին Յուլեանէ շարին,
Մեկեղիսիս ս. զինորին...» (վարդա-
պետ):

ժկ) 43ա. Ենդեան երազալուցի զանձը

տ. ա. Բ. — 45ա. Տաղ զեղեցկայաբար
ի Տ. Ներսիսէ կարողիկոսէ. «Անմահից
սարգսն եւ սրովբէից անտէսն, յերկնից
ի յերկիր խոնարհեցաւ կամաւ...» (ա-լ) :
ժդ) Ա. աւուր ծննդեան Գրիստոսի Գ.
ի տէր Մխիթարայ, տ. Թիւ 218. ա. : —
ժԼ) Շարունակութիւնը տ. Թիւ 217.
Գ. — տաղն եւս ա. Բ. Ե. (Տր Ներսէսի
եսաւ) :

ժԵ) Շարունակութիւնը տ. ա. Է. (Յո-
հանիսի Գ.), տաղն ալ տ. Գ. Ժ. «Ու-
ղարմանալի» (վերնադիրն է Տաղ Մկր-
տութեան Գրիստոսի ի Սիրիկ կոստան-
դեայ) :

ժդ) Տ. ա. Ա. — Տաղն ալ տ. Ե. Ե. (12
տուն) : — ժԷ) Տ. ա. Էա. Տաղն տ. ա.
Է. ա. :

ժը) ա. Ե. Տաղն եւս տ. Գ. Ե. : — ժԹ)
ա. Դ. — Տաղն տես Թիւ 218թ. «տես եմ»
(հոս 8 տուն) : — ժՊ) տ. Թիւ 217. Ը. —
տաղն ալ հոն Ե. (8 տուն) :

Ի) Տ. ա. ԺԱ. — 67ա. Տաղ Յովաննու
կարապետին. «Միշտիչն Գրիստոսի մեծ
կարապետն Յովաննէս, անարատ, անա-
պական...» (17 տուն) :

Իա) 68. Գ. Պետրոսի Հայրապետին եւ
Աբիսողոմայ սարկիսագին. «Վերաբհ-
նեալ զոյկեալ, վերնոցն սարսեալ, վեհից
պահուցեալ զի զքեզ տեսեալ...» : (Վդայ-
պեծի) : Հմմտ. ա. ԺԲ. : — Տաղերն ալ
հոն. ա. Ե. :

Իբ) տ. ա. ԺԳ. (Անտոնի եւ ճգնաւո-
րաց), տ. տաղերն ալ հոն, ա. Ե. :

Իդ) տ. ա. ԺԴ. (Հինգոթասան) : —
Տաղն ալ տե՛ս հոն. Ե. : — 79թ. Յորդորակ
նորին (ա. Ներսիսի) «Եւ Տրդատ զոռոյ
արքայն եւ ամբարտաւանն զիարդ խոնար-
հեալ ահա...» (11 տուն) : — Տաղն տես.
ա. Ե. (14 տուն) :

Իդ) տ. ա. ԺԵ. տես հոն նաեւ տաղերն
(16 տուն), ա. եւ Ե. եւ Ի. «Տեսեալ ծնո-
ղին զազէտս իրացն, ուրախութեամբ
աւրհնէր զԱստուած, որպէս զմայրն...»
(11 տուն) :

ԻԵ) տ. ա. ԺԶ. — Տաղն եւս տ. ա. Ե. :
— Իդ) տ. ա. Ժ. : — Տաղն ալ տ. ա. Թ. ա. :
ԻԶ) 89թ. տ. ա. Թ. : — Տաղն ալ տ. ա.
Ե. (39 տուն) :

Իը) տ. ա. ԻԴ. : — 94ա. Տաղ. «Յունան
քարոզըն Նինուէի, որ աւրինակ էր Յի-
սուսին...» : (5 տուն) : — Յորդորակ.
«Ու որ սրտով բարորդին զառնայ յԱս-
տուած յոյսն ամենին...» (22 տուն) :

ԻԹ) տ. ա. ԻԵ. : — 97թ. Տաղ լաւ հեշտ
է. «Ձաւրական զաւրեղ փառաւք եւ սքան-
չելազործ, յաւուր ատենի...» (Ձայա եր-

գրս) : — Յորդորակս լաւ անուշ ասայ. տ.
ա. ԻԵ. ա. :

Լ) տ. ա. ԻԶ. — Տաղերն եւս տե՛ղ. ա.
Ե. : —

Լա) Գ. ս. Բաշիցն Սուփասեանց. տ.
ա. ԻԷ. : — Տաղերն ալ տ. հոն. ա. Ե. (24
տուն) :

Լբ) Գ. ս. Ոսկեանց եւ Սուփասեանց.
տ. ա. ԻԸ. : — 107ա. Տաղ... «Ս. Ոսկի
քահանայդ նաղելի, ճղնաւոր նահատակ
պանծալի, մարտիրոս ընկերաւք...» (15
տուն) :

Լդ) տ. ա. ԻԹ. (Գ. ս. քարգմանչացն
ի Տէր Մխիթարայ) Սկզբնատառք կը
կազմեն Բասի արողից : — Տաղերն տ. ա.
ա. Ե. (15 տուն երկուքն ի միասին) :

Լդ) տ. ա. Լ. : — Տաղերն ալ. տ. ա.
ա. Ե. :

ԼԵ) տ. ա. ԼԲ. (Աստուած կենդանի,
անիմանալի Լւայր), [Այրիվանցի] : —
Տաղն տես. Թիւ 218. ԼԹ. (15 տուն) : —
121ա. Ի. «Նոյն Բանն որ էր ծնունդ նա
Հաւր եղև մարմին յորովայն մաւր...»
(11 տուն) : — (Ի տ. Ներսիսէ) :

Լդ) տ. ա. ԼԴ. (Երեւանցիին) : — 125թ.
Տաղս ի տէր Ներսիսէ. «Ճրագ ճմարիտ
եւ երկնային, յոյս աշխարհի հաւր միա-
ծին...» (7 տուն) :

— 126ա. Յորդորակ «Պատուիրեցեր չհո-
ղալ զվաղիւն զկերակուր եւ զըմբիւն...»
(11 տուն) (նոյն հեղինակէն) :

ԼԶ) տ. ա. ԼԴ. : — Տաղերն տ. ա. ա. Ե.
(13 տուն) :

Լը) տ. ա. ԼԵ. (Գ. Բ-դ կիրակէին.
հոս) : Տաղերն եւս հոն. ա. — Յորդորակ.
132թ. «Նրստեալ ի նաւն ուսուցանէր, դա-
ււտարանն քարոզէր...» (Երկուքի սկզբ-
ընտարները կը կազմեն Գրիգորիէ բանս
սիւն) :

ԼԹ) տ. Թիւ 218. Ժդ. : — 135ա. Տաղ.
ս. Կիրդի... «Յիսուս փառաց յոյսդ ան-
քնին, յոյս ի յուսոյ Հաւր միածին...»
(6 տուն) : — Ի. «Ընդ որ մախեալ ուրա-
ցողին, Յուրիանու բրոնակալին, Հարն ու-
խացաւ ընդ Կիրդին...» : (5 տուն) :

Լս) տ. ա. ԼԶ. — Տաղն ալ տ. Թիւ 218,
ԺԵ. (Այս բանս). Իսկ Յորդորակը տ. Թիւ
219. ԻԶ. ա. (9 տուն) :

Լա) տ. Թիւ 218. Ժդ. : — Խը) ԼԸ. տ.
Թիւ 219 : — Տաղն տ. Թիւ 218. ԺԷ. (հոս
վերնադիրն է Տաղ ի տ. Ներսէս կաթ.-է) :
Խը) տ. ա. ԼԹ. (Թիւ 219), Տաղն եւս
տ. ա. Ե. (Քառասուն) :

Խդ) տ. ա. Խ. : — 145թ. Ողբ պիտանի
ի Գրիգոր Վ.-տ. Թիւ 218, ԺԹ. (Գրի-
գորի Ե ի սա) : — Յորդորակ ի Տ. Ներ-
սիսէ. 146թ. «Այլմ քաղաք մարմնոյս դը-

նին, աթոռ մտայ դատաւորին, ի թևատուռս...» (11 տուն)։

Խղ) տ. ա. ԽԱ. տ. հոն տապերս. a. (3 տուն), b. (13 տուն)։

Խև) տ. Թիւ 218, իթ. — 152թ. Տաղ վ. կատարածի ի տ. (Ներսիսէ?)։ «ԼԼ-րինք հիմամբ դարհուրին եւ ուժղնակի բախմամբ թընդին...» (5 տուն)։

Խյ) 153ա. Գ. Զ-դ կիր. կրկին. «ՄԼ-դայ տէր մեղայ անաւրինեցայ ւանջաւոր զտայ զպատիրանն յանցեալ...» (Մեր-դյն)։ — Տաղ... «Յայնժամ թաղաւորն ա՛նկ մեծ փառաւք յերկիր խոնարհի...» (10 տուն)։ — Յորդորակ. «Մրտէք յերկ-նային խորանս յանվաղան իմ արքայու-թիւնս...» (12 տուն)։

Խէ) տ. Թիւ 218. Խ. Գ. (Գրիգորի) է սա.։ տաղն այ տ. Թիւ 217. ԽԳ.։

Խը) տ. ա. ԽԴ. (Հայցէս)։ — 161ա. Տաղ ամուշ. — Աւրհնեալ որ եկիր եւ դաս բարձրեալ թաղաւոր հրգոր...» (5 տուն)։ — Յորդորակ ասայ. «Տիրական տաւնիս այսաւր եկայք ցնծասցուք, բախճանա այսաւր...» (5 տուն. հաւանականաբար. Տ. Ներսիսի)։

Խթ) Գ. երեկոյին ժամու ծաղկագար-դին. «Ի տաւնրս տաւնից, ի փառս հրա-ւից ի յողորմից, զքեզ տէր արհնե-ցիք...» (իր նով.)։ — 163թ. Տաղ... «Յի-սուս Որդին տէրն փառաց, մարդն ի կու-սէն...» (8 տուն). միւսը տ. Թիւ 218, իդ.։

Ճ) տ. ա. ԽԵ. (Գրիգորի է սա բան.)։ — Տաղ ազնիւ ի Պլուզ վարդապետի Յո-հաննու եզրնկացոյ ասացեալ. «Անդ ի մէջ դրախտին երեք անձինք կային...» (5 տուն), շարունակութիւնը տ. Թիւ 217, ԽԵ, a, (6 տուն)։

Ճա) տ. ա. ԽԶ. — Տաղ... 170թ. «Վայ իմ մեղուցեալ անձինս, որ բարկացուցի զքեզ...» (8 տուն)։ — Յորդորակ... «Ա-մենայն ծածուկք զործոց անդ հրապարա-կին...» (11 տուն)։

Ճբ) տ. ա. ԽԷ (ՄԼԵ եւ ա՛նկ խորհուրդ անկդին...)։ — 173թ. Տաղ ի տէր Ներ-սիսէ. «Տէր մեր Յիսուս որդին Դաւթի, Արքայամու նահապետի...» (11 տուն)։

Ճգ) տ. ա. ԽԸ. — 175թ. Տաղ... «Սէրն կատարիչ հինն արինաց ուխտի...» (13 տուն)։

Ճդ) տ. ա. ԽԹ. — 179թ. տ. ա. ԽԹ. b. (13 տուն)։

ԺԵ) 180ա. Գ. մ. Աւագ-Ուրբաթի... «Որոհուրդ սոսկայի, անիմանալի ան-քրնեյի, եւ անճառելի, հոդեղինաց ան-հասանելի...» (հաշատուր)։ — 182ա.

Տաղ. «Էղեալ արտաբոյ արտասուալից ողորմք կոճէր ասելով...» (7 տուն)։

Ճկ) տ. ա. ԾԱ. (Յտիր.)։ — տ. տաղն այ տ. a. եւ b. (9 տուն)։

Ճլ) տ. ա. Ծ.։ — Տաղ ի Ներսէս կա-թողիկսէ. տ. ա. b. «Անեղ»(ա-ն)։

Ճր) տ. Թիւ 218, իթ.։ — 91ա. (Տաղ). «Ունկ եւ զրմուռ նշան թաղման, մարմ-նոյն ըրին անապական...» (11 տուն)։

Ճթ) տ. ա. (217), ԾԵ.։ — 193թ. Տաղ. — «Մարիամու Մաղդալիին, ցուցաւ նը-ման պարտիզպանի...»։ (8 տուն)։ — Յորդորակ... «Այլ յարութեան պտուղս առաջին, պարտեղ նըրիր չաւրն վե-րին...» (6 տուն)։

Կ) 194ա. Այլ գանձ յարութեան ըստ կարգի. «Տէր տէրունական տըւաղ տի-րական տաւնիս փրկչական, տուր մեզ բանական...»։ (Տէրուն)։ — Ամբողջը տես, Թիւ 217, ԾԳ.։ — Տաղերն եւս տ. անդ. a. b. c.։

Կա) տ. Թիւ 218. լր.։ — (Տաղերն կը պակսին թուղթ ընկած ըլլալուն պատ-ճառաւ, ինչպէս նաեւ հետեւեալ զանձին սկիզբը) որ հաշատուրէն զրուած է եւ որուն երրորդ տունը հետեւեալ բառերով կը սկսի.) «... Զանդուրծեցին որդիքն աւրինին թաղել զքեզ ի դերեզմանին, այլ պահապան...» [(հաշատուր.)։ Տաղերն տ. Թիւ 217. ԾԾ, b, c։

Կբ) տ. Թիւ 217. ԾԷ.։ — Տաղն տ. ա. ԿԵ (ցնծան այսաւր երկինք եւ երկնային պաւրթ.) (8 տուն)։

Կգ) 203թ. Գ. Զ-դին յարութեան աւու-րն. «Մեծ եւ ա՛նկ խորհուրդ սոսկայի այսաւր ցուցաւ ամենայն երկրի...» (Հմտ. Թիւ 218, լր)։ — 205ա. Տաղ. «Դարձեալ յայտնի այլ անըման, առ ժո-վանին տիրեալան...» (8 տուն)։ Շա-րունակութիւնը տես Թիւ 217, ԾԸ.։

Կդ) 205թ. Գ. գլխատման Յովաննու կարապետին. «Գոյակղ ձական Հաւր սահ-ման եւ Բան, աստուածպետական, մարդ եղեալ քնական...» (Գրիգոր)։

— a) 207թ. Տաղ... «Յովաննէս մեծ մարդարէ երկրպագաւ յարանդէ, որ զովեստ ի տեառնէ...» (17 տուն)։ Շա-րունակութիւնը տես Թիւ 2Գ. b։

Կե) տ. Թիւ 218. լր.։ — Տաղն տ. Թիւ 217, ԿԳ. Շար-ը, «Յեւ աւուր զարձեալ զուով, յոր հաւատաց շաւափելով, ա-ղապականց դաւանելով...» (7 տուն)։

Կզ) տ. ա. ԾԾ. (Յարն.)։ — Տաղն «Հաւր կամաւ իջեալ մարմին զկեցաւ, արեամբ եւ մահուամբն դնեաց զմեզ...» (8 տուն)։

Կէ) տ. ա. Կ, (Գրիգորէ)։ Տաղն տես.

ա. ԾԷ. Ե. (5 տուն) և ավա. «Մեծ հա-
ռաչանաբ Եկին լայն առաւաւտին կա-
նայքն ի զերեզմանին...» (Մկրտիչէ):

ԿԸ. ա. ԾԹ. (Գրիգորի): — 217բ.
«Միաշարաթ աւր հանդրստան, կանայքն
Եկին ի զերեզման...» (11 տուն):

ԿԹ. տ. ա. ԿԱ.: — Տաղն տես, ԾԴ. Ե:
Հ) տ. ա. ԿԶ.: — Տես տաղն եւս ա.
a, 1-2:

Հա) տ. ա. ԾԹ.: — 228ա. Տաղ... «Գո-
հութիւն Հոգւոյն սրբոյ, որ էջ յառա-
քնայնն յայաւր, հրաշիւք հրազդնեաց...»
(11 տուն):

Հբ) տ. ա. ԿԷ.: — 227բ. Տաղս ի Գրի-
գոր վարդապետէ... «Տէր մեր որդին Մա-
րիամուն Հաւր փառակից իւր Հոգւոյն...»,
(6 տուն): — Երգանիկն է. Հանէ զնոսա ի
Բեթանիայ իբր զՄովսէս լեառն ի Սի-
նայ...», (3 տուն):

Հգ) տ. ա. ԿԸ.: — Տաղերն ալ տ. ա.
ԿԹ. a. և Է. a:

Հդ) Գ-դ աւուրն Գ. հոգոյն Աստուծոյ
գալստեանն. «Վերաւրհնեալ զովեալ և
փառաւորեալ, Աստուած դաւանեալ...»
(5 տուն): — Տաղն տ. ա. ԿԹ, Ե:

Հե) Գ. Ե. Գրիգորի Լուսաւորչին.
«Քրիստոս փառաց անմահ թաղաւոր որ
ընտրեցր քեզ արժանաւոր...»: (Քա-
տուր.):

Հզ) տ. ա. ԶԲ. (Վկայականաց): —
237բ. Տաղ ագնիւ ի տէր Ներսիսէ. «Ի
ձայն քաղցրութեան բարեկամին զոչէր,
արի որ ննջեաղ ի գրի...» (32 տուն. հմմ.
ա. ԶԲ. a. Ե. Ե-ի բնադրերը):

Հկ) 239ա. Գ. ծննդեանն Յովհաննու
Կարապետին. «Գերադոյն բարի փրկիչ
աշխարհի Քրիստոս կենդանի, փառաց
Հաւր Որդի...» (Գրիգորի Ե.):

Հլ) 242ա. Ս. Կարապետին եւ Աթանա-
գիին հայրապետին). «Գթութեամբ քո-
յին Որդիդ միածին, առեր զու մարմին...»
(Գրիգոր.):

Հթ) տ. ա. ԶԵ.: — 245բ. Տաղ... «Սուրբ
է տաճար տէրունական, Եկեղեցի աստ-
ուածական, զոր մարդաբնէ...», (9
տուն): — Փոխ է... «Եկեղեցի կանգնեալ
խորան, կուսմեթին բարձր...» (7 տուն):

Հ) տ. ա. ԶԶ.: — Տաղերն ալ տես ա.
a. Ե.:

Հա) տ. ա. ԶԷ.: — Տաղ 250ա. «Նոր
մեծահանդէս տաւնիս ս. հայրապետիս...»
(4 տուն): — Շարունակութիւնը տ. ա.
Ե. (9 տուն):

Հբ) տ. ա. ԶԸ. (Նսիացաւ): — Տա-
ղերն ալ տ. ա. a. Ե.:

Հգ) Գ. Ե. մարգարէիցն ի տ. Մխիթա-
րայ. «Որհուրդ անքնին, խորք որ չե-

րելին, խանութք անդնին իմաստից
էին...» (խորհրդոցն.): — Տաղն տ. ԹԻւ
218, լը. (ա-փ.): — ձգ) տ. ԹԻւ 218, խ.
(Գրիգորի է.): — Տաղերն տ. ԹԻւ 217.
2, Ե. Ե.: — ձէ) տ. ա. 2Ա.: — Տաղերն տ.
ա. d, c, e (Գրիգորի է ազ.): — ձդ) տ. ա.
2Դ.: — Տաղերն ալ տ. անգ 2Գ, Բ, d.: —
ձէ) տ. ա. 2Գ.: — a) 269բ. Տաղ ս. Աստ-
ուածածինն ի տ. Մխիթարայ. «Աստուա-
ծածին մայր լուսոյ, տաճար Բանին Աս-
տուծոյ, զԱստուած ընդ մեզ հաշտեցո...»
(ա-ժ): — Յորդորակ... «Անմեղ անա-
րատ զատրին, անխորձ երբնջին, նաչի և
կնտրուկ տաշխին...»: Ե-ր տ. ա. 2Դ.
Ե.: — ձը) տ. ա. ձԳ. (Գրիգորի է սա.): —
Տաղն 274ա. «Զաքարիա Երանելին,
առեալ կարգէր ի տաճարին...» (4 տուն):
— ձթ) տ. ա. 2Զ (Մաքրեալ տաճար): —
Մեղեդի անոյշ. տ. ա. 2, a. Ե. (8): —
դ) տ. ա. 2Է (այլ խմբադրութիւն. «Յայն
Եղմական, զրախտին փափկութեան,
ծառոյն զիտութեան...»: — Տաղն տ. ա.
Ե. (4 տուն). — 279ա. (Յորդորակ.)
«Կենաց փայտ տրեկեալ զըզ տրեկաւդին
եղեմ, տրեկապորձէից...» (Կաթողիկոս
ի յոց.):

դա) Գ. երեսման ս. խաչին ի Մաքեոս
վարդապետէ. «Իսկակից Որդի Հաւր քո
հզաւր յորմէ քոյդ Հոգի, թաղաւոր երկ-
նի...» (ի Մաքեոսէ.): — Տաղերն տ.
ԹԻւ 218. խդ. a. (4 տուն), փ. 282բ. «Ի
վեց տարուն երեւեցաւ, խաչն ի ձեռին
Մովսէսի, հերձանելով զծովն Կարմիր...»
(6 տուն): — (Յորդորակ), «Աւհնեալ ևս
փայտ ս. փրկական, միշտ բարեխաւս
բարաւնական զու հրէշտակացն...» (9
տուն):

դբ) տ. ԹԻւ 218, խե.: — 285ա. Տաղերն
ալ տ. 2Թ. a. Ե.:

դգ) տ. ա. Դ. — Տաղերն ալ տ. ա. c,
a.: — զդ) տ. ա. ԴԱ. (Գրիգորի է.): —
Տաղերն ևս տ. ա. a. և Ե. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.
— զե) տ. ա. ԴԲ.: — Տաղն ալ տ. ա. Դ, Ե.
— (Յորդորակ). «Աւհնեալ ևս փայտ
շնորհաբ լցեալ ս. ողկուղին...» (8
տուն):

դդ) տ. ա. ԴԳ. (այլ խմբադր. ի փա-
ռս.): — 295բ. Տաղ ս. Կուսմաց եւ
մարտիրոսաց. «Ի կենարար փայտէն ծաղ-
կեալ խաչին պտուղ բազմաղանեալ զունդք
ամենայն ս. կուսանոց...» (5 տուն): —
զէ) տ. ա. Ի, (Տինա առաւել, տարմբ
բարձրապետ Տեառն). Տաղն ևս տ. ա.
a (ա-ժ.):

զը) տ. ա. ԻԲ. — Տաղերն ևս տ. ա.
ԻԱ. a.: — զթ) տ. ա. ԻԳ.: — Տաղս ի
տ. Ներսիսէ. 302ա. «Ի մի յարմարութիւն

դուրիս ընտրեալ թոց անգլանկաց, ժողովեալ ընտրեալ ընդ կենդանեաց ըստ փրկութեան...» (Ի ներսիսէ) :

Ճ) տ. ա. ձի. (Գահիթէ) : — Տաղ աւեմայն սրբոց ի տ. ներսիսէ. «Պապատանաւք Աստուածածնին, անապական եւ միշտ Կուսին եւ Յովաննու Կարապետին, ...» (15 տուն) :

Ճա) Գ. ս. ճգնաւորաց. «Ճղնաւորք ընտրեալ ճշմարտադործեալ, զմարմինս ձեր ճրչեալ երկիր բարի լեալ...» (ճրգնաւորք) : — 307ա. Տաղ. ս. ճգնաւորաց. «Ճղնաւորաբն յանապատի, հետեւողաց կենաց ձայնին եւ բարձաւոյց ուսով խաչին...» (12 տուն) : Փոխէ զձայն յորդոր. «Եւ ոյք ի խուն փոքու նիթին...» (6 տուն) :

Ճբ) տ. ա. ԻԱ. — Տաղ. 310ա. «Տէր բարերար Հար միածին, Յիսուս Քրիստոս որդի Կուսին...» (6 տուն) : — «Հատմամբ ունկաց լսարանին, զիմա բաց տէր թոյլ ձայնին...» (16 տուն) :

Ճգ) Գ. ս. Աւետարանչաց. «Գեղապանձ դարդուք պաճուճեալ եւ ծայրագոյն սրբապետեցեալ, յրտակ հայելով...» (Գեղորգեան) : — 313ա. Տաղ ս. աւետարանչացն. «Մարթէոս մարդ անւանեցաւ, զի զմարդութիւն...» (8 տուն) : — Մատթէոս աւետարանչին. «Գերագոյն աշակերտաց երկրտասան ընտրեալոցն, լոյս

ծալուղ հեթանոսաց...» (Գրիգորի է) : Ճդ) տ. ա. ՀԱ. — Տաղն եւս ա. ա. : — Ճե) տ. ա. ձԶ. — Ողբն ալ տ. թիւ 200. Ժէ, Ե. (15 տուն) :

Երկրորդական յիշատակարան.

ա. 1. 319բ.

Փառք... ըստացայ զայս հոգեւոր երգարանս, որ թարգմանի պանծտետ հալալ ընչից իւրոց, իզմիրցի ուղունի որդի Ալէքսանն եւ եղ յիշատակ իւր եղբոր հոգոյն Մանուկին եւ ծնողացն ուզուն Գրիգորին եւ Մանանին եւ Աստուածատուրին... ի քաղաքն Մէմէմէն ի դուռն ս. եկեղեցոյս ս. Սարգսի զօրաւարին... ի թվականին հայոց, ՌձԻԹ (1780) հոգեւորներ ամսոյ ի... յիշեցէք... զհանգուցեալն մանուկն, որ կա ընդ հովանեաւ ի սրահին ս. եկեղեցոյս թաղեալ... :

— Գանձարանիս մէջ էլ կած տաղերը մեծ մասամբ կրկին անգամ խմբադրուած են Գրիգորէն : Հնազոյն ձեւը կը ներկայացնէ թիւ 217, միւսները 218 եւ 219 խմբադրութիւններ են : Հմտ. Գանձար մեր կազմած ինչիկ վ. Ձեռագրաց ցուցակին մէջ յիշած Գանձարաններուն հետ (Վաղարշապատ. 1898. տպ. Մայր-Աթոռոյ. էջ 33-39) :

220

ԹԻԻ 220.

ԱՆՈՒՆ Յայսմաւորք.

ՆԻԻԹ Հաստ քաղք.

ԿԱԶՄ չուճի

ՀԱՆԳԱՄԱՆԻ Ծատ գէշ, կազմայնութեամբ, կազմերը ինկած են, սկիզբէն, վերջէն եւ միջին քերի, լոնտաւութեմէ վնասուած :

ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ 33×23×6.

ԳՐՈՒԹԻԻՆ Երկսիւն. 25×7.

ԹՈՒՂԹԻ 326.

ՏՈՂԻ 30.

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ Կարմիր մելամով.

ԳԻՐ Բալորգիր.

ՍԿՋԲՆԱՏԱՌԻ Զարդագիրք.

ԼՈՒՍԱՆՑԱՐԴԻ.

ԽՈՐԱՆԻ.

ԿԻՍԱՆՈՐԱՆԻ Սովորական գիծերով.

ԳՐԻԶ.

ՍՏԱՅՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԶ-ԺԷ դար).

ՏԵՂԻ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆԻ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՆԻ Զեռագիրս բերուած է Մեծ Նորագիւղէն եւ ընծայուած է Գեորգ վ. Ալեքսանդրեանէն վաճառս. 1861, Յունիս 17 :

— Ձեռագիրս ամէն տեսակէտով թերի է : Թղ. 1ա. (սկիզբէն թերի) «Մահձի Գ. եւ հոկտեմբեր ԺԻ. վկայութիւն ս. Տա-

րագոսի, Պրորոսի, եւ Անդրիոնիկոսի. — Ս. մարտիրոսքս աշտօրիկ երեքեանս...» : — Կը վերջանայ. 326բ. «Ահկի ին եւ մա-

իւս Բ. Վկայութիւնս. Եսպերույ Լուկոյ
իւրոյ Զոյեայ Լուկոյ Եսպերույ Լուկոյ
Թէոդուլուսի...

— Յայտնուորքս զգալի կերպով կը

տարբերի Կ. Պօլսոյ 1834-ի տպագրութե-
նէն: — Համալ. ՏՅ. Թիւ 7, 10, 213,
214, 219, 228, 437...

221

Թիւ 221.

Անոն Բժշկարան (տանկերէն).

Նիիթ Սովորական քուղի.

ԿԱԶՄ Հասարակ կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Եսպերույ Ես
քանար աղտոտուած.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 15,6×10,5×2.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 12×7.

ԹՈՒՂԹՔ 128.

ՏՈՂՔ 11.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մեղանով.

ԳԻՐ Շեղագիր.

ԳԻՒՅ.

ՍՏԱՑՈՂ.

ԺԱՄԱՆԱԿ (ԺԼ դար).

ՏԵՂԻ

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ Զեռագիրս ընծայեալ է

Գիրէնեան ընտանիքէն Հ. Բարգէնի
յորդորանօֆ վանուց:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

— Զեռագիրս տանկերէն լեզուով Լու
տանկերով Ժողովրդական բժշկարան մըն
է: Ամբողջ զիրքը բաժնուած է 11 գլուխ-
ներու, կան սակայն նաեւ շարք մը արա-
բական լեզուով յաւելուածներ, զանազան

հաշիւներ, գրութիւններ Լու խճճանք-
ներ. ինչպէս նաեւ հայերէն լեզուով ցանկ
մը: Հեղինակը կը խօսի այլեւայլ սովոր-
ական հիւանդութեանց զեղերու մասին:

222

Թիւ 222.

Անոն Ազօթագիր (Կիպրիանոս).

Նիիթ Մագաղաթ.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ (անտախտակ) Ես քա-
յանուած.

ԴԱՏԱՐԿ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. Կտրտուած, ներկուած,
խոնաւութեմէ վնասեալ. տեղ տեղ ալ
եղծուած.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 6,5×6×1,5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Միասին. 4,5×2,5.

ԹՈՒՂԹՔ 144.

ՏՈՂՔ 15.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր գոյնով.

ԳԻՐ Բոլորգիր.

ԳՐԻՅ

ՍՏԱՑՈՂ (Տէր Յովհաննէս ?).

ԺԱՄԱՆԱԿ 1652.

ՏԵՂԻ

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Էջ 187.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ Զեռագիրս Տ. Թորգոմ
Վ. սեփականութիւնն է (հանգու-
ցեալ պատրիարք).

ԽՈՐԱՆՔ տ. 1ա.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ. ա2. (եղծեալ Ներսէս

Շնորհալոյ), էջ 24 (Կիպրիանոսի).
45 (Յակոբայ եղբոր Տեառն), 49
(Պաղոսի նգնաւորին), 52 (Ստեփան-
նոս նախասարկի), 55 (Գր. Նարե-
կացոյ), 71 (Մարիամ Աստուածած-
նի), 83. 173 (Փռկա հայրապետ).

— պատկերները փոքրիկ Ես սիրուն
են, ոսկեգոյնի հետ միւս բոլոր գըլ-
խաւոր գոյները գրեթէ կը գործած-
ուին: Առանձին ուշադրութեան ար-
ժանի է եպիսկոպոսներու զգեստը,
որոնք վաղաւ չեն կրեր, քայց կըրկ-
նակի եմբիւրոն ունին առջեւի կող-
մը. ներքեւինը աւելի լայն Ես ուղ-
ղակի վար իջած, մինչ վրայինը ձախ
բազուկին վրայ կը ծալուի: Բոլոր
եպիսկոպոսներն ալ գլխաւոր Ես Ես
կարողիկոսական կոնքէն ունին:

ԼՈՒՍԱՆՑԱԿԱՐՔ. ծաղկաձեւեր, քռչ-
նագարդեր եւայլն: Ամէնքն ալ ընտիր
Ես մեր ժողովածուի գեղեցկագոյն-
ներն են.

ՍԿՋԲՆԱՏԱՌՔ Գեղեցիկ քռչնագարդ Ես.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

Գրք. Ա.

ա) 42-16. Աղօթք ս. Ներսէսի... «Հաւատով խոստովանիմ...»

բ) 16-23. ՌԱ անուն Աստուծոյ. «Անսկիզբն Աստուած...»

Գրք. Բ.

գ) 25-32. Աղօթք ս. Կիպրիանոսի, որ կարողան յաւուր կիրարկէի եւ ուրբաթու, զոր ասացեալ է վ. դիւաց եւ կախարդաց, չար աչաց, չար լեզուաց... «Ես Կիպրիանոս անտիոքացի, ազգաւ Հելլենացի, որդի Հէթանոս անուն հօր իմոյ... (ուռհայեցի եւ այլն)»։ — 33-36. ասոր կցուած է նաեւ «Յիշեա զս. Աստուածածինն, զինա է զեղ...» Եւ այլ Յիշեա-նէրու շարք մը, որոնք կիսատ կը մնան, թուղթ ինկած ըլլալուն պատճառաւ։

Գրք. Գ.

դ) 38-43. Աղօթք ս. Մարեանէ կուսին, որ վկայեաց յԱնտիոք քաղաքի... «Տէր

տէրանց, Աստուած Աստուծոց, Թաղաւոր յաւիտենից...»։

է) 44-54. «Բարեխօսութեամբ»-նէրու շարք մը, առաքելոց, հայրապետաց, կուսանաց Եւ նահատակաց, ճշնաւորաց, մարտիրոսաց։

Գրք. Դ.

զ) 56-82+173. Աղօթքներ Եւ մաղթանքներ Գրիգոր Նարեկացիէն Եւ այլն.

է) 175-183. Աղօթք ս. Փոկասու հայրապետին. «Յիսուս Քրիստոս Որդի Աստուծոյ...»։

ը) 184-186. Գիր պահպանութեան ծառայիս Աստուծոյ. «Գարբիէլ այր Աստուծոյ...»։

ա. 1. 187.

Փառք... որ Ետ կարողութիւն... յաւարտել, որ կոչի տառս Կիպրիանոս, թրվականութեանս ՌՃԱ (1652), ի մարտի ամսոյ Դ. օրն. Եւ շարթի. ի դուռն ս. Սարգսի զօրավարին... (վերջէն թերի)»։

223

Թիի 223.

ԱՆՈՒՆ Աւետարան.

ՆիիԹ Ողորկեալ բամպակէ Թուղթ.

ԿԱԶՄ Կաշեկազմ.

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ Տեղ տեղ պատուած եւ գործածութեամբ աղտոտած, ցեցակեր եւ կարկատուած։

ՄԱԳ-ՊԱՀՊ. (ա) «Կոչեաց առ ինքն եւ ասէ ցնա, արձակեալ ես ի եիւանդութենէ»։ 479ա. — (բ) «Ձի այն որ քարձացցուցանէ զանձն, խոնարհեցի»...։

ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 120ա. 129բ. 131ա. 217բ. 387բ.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 25×20,5×5.

ԳՐՈՒԹԻՒՆ Երկսիւն. 14×5,5.

ԹՈՒՂԹՔ. 246.

ՏՈՂՔ 23.

ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ Կարմիր մելանով.

ԳԻՐ Բոլորգիր.

ՍԿԶԲՆԱՏԱՐՔ Մարդագիրք, քոչնագիրք, եւ այլ գարդագիրք եւ գազանագիրք։

ԼՈՒՍԱՆՑԱՐԴՔ ԹՂ. Զուածեւեր. խորանագարդեր, կարմիր եւ կապոյտ գոյներով.

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԹ ԹՂ. 131բ. Մարկոս անետարանիչ նստած բարձր բազմոցի մը վրայ, գրիչ ի ձեռին՝ դիմացը գրակալի մը վրայ դրուած է անետարանը բաց կերպով. զլխուն վրայ գմբէթաձեւ երկու պատուեանով շէնք մը, երկու կողմերն ալ վարագոյրները քաշուած եւ կապուած են։ Պատկերին գծագրութիւնը գէշ չէ, բոլոր գոյները գրեթէ ւարուած են։

ԽՈՐԱՆԿ ԹՂ. 1ա. (կիսատ). 133ա. 369ա. տերեւագարդերով եւ քառակուսի շրջանակներով յօրինուած։

ԳՐԻԶ Պաղտաւատ.

ՍՏԱՑՈՂ Իսրայէլ քահանայ եւ Ղազար.

ժամանակ ՌԿԻ (= 1615).

ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս.

ՏԵՂԵԿԻԹԻՒՆ Աւետարանս ընծայած է վանուցս մատենադարանին Յովհ. Վ. Մալեան, 1905 թուին։

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՐ ԹՂ. 485ա-485բ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿԻԹԻՒՆԻՐ ԹՂ. (ա) 1ա-129ա։

(բ) 133ա-218բ։ (գ) 219ա-367ա։ (դ)

369ա-477բ. — չորս անետարաններ։

Յիշատակարանք

ա. 1. 485ա.

Արդ յանկեղեակ կատարեցաւ սր. տառս որ կոչի աւետարան որ է լուսատու ակն հոգւոց եւ սլաքաճաճ համաւրէն սեռիս ջաշ անշխմանելի ի մէջ եկեղեցւոյ, հայաժիշդիւաց, եւ բժիշկ ակտաժէտ հիւանդաց. եւ զտիշ կորուսելոց եւ կանգնիշ զլորելոց. աւարտումն եղեւ ի մայրաքաղաքն Կ. Պոլիս: Ի զուռն սր. Նիկաւղայոսի զիմիւռնացոյ Հ. Պ. ին: Ի թվաբերութեանս հայոց. Ռ. եւ Կ. ի ամիսն յուլիսի. Ե. օրն: Եւ թաղաւորութեան տաճկաց, սուլթան Մար բոնակային: Ի հայրապետութեան մեր հայոց Տէ՛ր Յովնանն՝ ընտին. ի խնդրոյ բարեմիտ եւ հեղահոգի Խորայէլ քահանային եւ իւր կողակցին

Կաւհարին եւ Աբրահամ քահանային եւ Ղազարին որ ստաւ զսա ի հալալ արդեանց եւ յիշատակ իւրեանց հոգուն ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ աղաւթրս ձեր զանարժան զսուտանուն Պաղաւանտ զրիչս, եւ զծնաւդս իմ մահղեսի հաշերն. եւ զմայրն իմ Ալթունն որ առ Աստուած փոխեցաւ, եւ զմիւս մայրն իմ Աննան եւ ամենայն արեան մերձաւորաց իմոց. ամէն:

Եւս առաւել զրադմերախտ զուսուցիչն իմ Բաբերդցի Առաքել զրիչն, որ քաղում ջանիւք եւ աշխատութեամբ ուսոյց անարժանիս այս արհեստ զրշութեան. չի ոչ էի հասու եւ ոչ ունէի ժրութիւն ուսունել այս արհեստիս. այլ իւրովին քաջութեամբն եղէ հասու եւ հմուտ այս արհեստիս:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉՆԵՐՈՒՆ

Ներկայ հատորը հրատարակուած է նշգրտօրէն հետեւելով հեղինակին ձգած ձեռագրին:

Հրատարակիչները չեն ուզած տեւէ փոփոխութիւն ներմուծել կարգ մը գրչի վրէպներուն մէջ, որոնք կրնան այնտեղ սպրդած ըլլալ:

Այս վերջիններուն կարգը պէտք է դասել ժամի մը անուններու եւ թուականներու ընթերցումներ՝ որոնք թերեւս յերի նկատուին:

Տարակոյս չկայ որ հեղինակը կատարած պիտի ըլլար մանր ուղղումներ եւ սրբագրութիւններ, եթէ գործը հրատարակուած ըլլար իր կենդանութեանը:

ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ ԱՐՄԱՇԻ ԶԵՌԱԳԻՐՆԵՐՈՒ

Թիի	ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ	Նիւթ	Գրիջ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԾԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՅՈՂ
1	Պատմութիւն պատգամաց կոռցն հեքանասաց. քարգ- մանիչ Յովնանմէն Տէր-Կա- րապետեան Պրուսացի	Թուղթ	Կարապետ Տէր-Կարա- պետեան, ք ե ո ո ղ ի քարգմանչին	Կաշեկազմ	—	Թարգմանիչը
2	Ներսէս Լամբրոնացիի «Հաս- յազագո ժառանգաւորաց» և Գրիգոր Երեցի «Ներքողեան ի վարս ս. Ն. Լամբրոնաց- ւոյն	Ոգորկեալ քուղթ	Կարապետ Տ. Կարապե- տեան Պրուսացի	Թղթակազմ	—	Ստեփաննոս պատրիարք
3	Մեկնութիւն երգ երգոցի	Ոգորկեալ քուղթ	Յակոբ	Կաշեպատ	(Գրիչը)	(Գրիչը)
4	Շաղկապ աստուածաբա- նականք Պրոկզի Դիադոխոս- սի մեկնեալի Սիմէոնէ Գառնոյ եպիսկոպոսէ	Ոգորկեալ քուղթ	Տիրացու Բարսեղ Սե- բաստացի	Կաշեկազմ աննշան գար- դերով	Գրիչին եղբայրը տի- րացու Նախաշ Յակոբ	(Գրիչը)
5	Ժողովածոյ (Ոսկեփորիկ)	Ոգորկեալ քուղթ	Գրիգոր Վարդապետ	Կաշեկազմ	Զարդագիր, յուսմնցա- գարդեր, պարզ կիսա- խորաններ ունի	Տէր Զաքէոս եպիսկո- պոս, Տ. Ստեփաննոս արքեպ. Սուխարա վան- քի առաջնորդ եւ Սար- գիս եպիսկոպոս
6	Ներսէս Շնորհալի եւ այլն	Ոգորկեալ քուղթ	Տէր Ներսէս	Կաշեկազմ քերանակա- պով եւ քանդակներով	Կիսախորան մը մատի- տով գծուած	—
7	Ժողովածոյ (Ոսկեփորիկ)	Ոգորկեալ քուղթ	Գրիգոր աբեղայ Տարո- նեցի	Կաշեկազմ կոստղած. մետաղը կապտուած	Գրիչը Զարդագիրներ, յուսմ- նցազարդեր, կիսախո- րաններ	Գեորգ Վարդապետ
8	Տուար (Յակոբ Ղրիմեցի, Անանիա Շիրակացի)	Ոգորկած քուղթ	Նիկողայոս Խալիփա	Կաշեկազմ	(Գրիչը) Զարդագիրներ, յուսմ- նցազարդեր	—
9	Ժողովածոյ (Ն. Շնորհալի, Վարդանի առակները եւն.)	Թուղթ	(Մինաս)	Կաշեպատ	—	Վերջին ստացողներ Տ. Երեմիա եւ Պօղոս ար- քեպիսկոպոս

Թ Ի Ի	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
1	1833	Կ. Պոլիս Իսկիւտար	Նոտրգիր	Ֆոնթընէյլ Գաղիացի	Ստեփաննոս պատրիարքի	Նուէր Ստեփաննոս պատրիարքէն Արմաշի վանքին 1833ին:
2	1833	Կ. Պոլիս, Սամաթիա	Նոտրգիր	Ներսէս Լամբրոնացի եւ Գրիգոր Երէց	Ներսէս Լամբրոնացիի քեռորդի Ներսէս Լամբրոնացիի	Նուէր Ստեփաննոս պատրիարքէն Արմաշի վանքին:
3	(ԺԸ դար)	—	Նոտրգիր	Գրիգոր Նարեկացի	Լամբրոնացիի, Գրիգոր Նա. րեկացիի, Յակոբ զրիչի, Յովհաննէս վարդապետի	Նուէր Արմաշի վանքին
4	1722	Սեբաստիա	Նոտրգիր	Պրոկլոս, մեկնիչը Սիմէոն Եպիսկոպոս	Գրիչի. Յովհաննէս վարդապետի, Սիմէոն Գառնեցիի եւ տիրացու Բարսեղի	Նուէր Ստեփաննոս պատրիարքէն Արմաշի վանքին:
5	1391	Սուխարա կամ Խառաքատայ վանքը	Բոլորգիր	Եփրեմ, Յովհան Ոսկերքան, Սեւեռիանոս, Յովհան Նրզնկացի, Գեորգ վարդապետ Եւայլն	Գրիգոր զրիչի, Ստեփաննոս արքեպփ, Սարգիսի	Նուէր վանքին Ստեփաննոս արքեպիսկոպոսէ:
6	(ԺԷ դար)	—	Նոտրգիր	Ներսէս շնորհալի Եւայլն	Ներսէս Շնորհալիի, զրիչի	—
7	1497	Կալիփոսի վանքը (Եկեղեց գաւառ)	Բոլորգիր	Գրիգոր Տաթեւացի, Յակոբ Ղրիմեցի Եւայլն	Գրիգոր Տաթեւացիի, Յակոբ Ղրիմեցիի, Գրիգոր Արեղայի	—
8	(ԺԷ-ԺԸ դար)	—	Նոտրգիր	Յակոբ Ղրիմեցի, Անանիա Շիրակացի	Գրիչի	Գեորգ արքեպփ գոյֆերէն Աուիրդարեւանքին 1872ին
9	(ԺԶ-ԺԷ)	—	Բոլորգիր եւ ճատրգիր	Շնորհալի, Վարդան Եւայլն	Ներսէս Շնորհալի (Եին յիշատակարան)	Նուէր Արմաշին 1872ին Պողոս արքեպփէ առաջնորդ Պրուսիոյ եւ Նիկոմիդիոյ

Թիի	ԱնՈՒՆ ԿԱՄ ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ	Նիւթ	ԳՐԻՉ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԾԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՑՈՂ
10	Գիրք Առական վարդանայ	Թուղթ	Պետրոս երէց	Կաշեպատ	—	(Գրիչը)
11	Ժողովածոյ (Անվաներական գիրքեր. կտակներ եւայլն)	Ողորկած քուղթ	Մելիքսեդեկ եպ. Սե- րաստացի եւ հաշատուր կրօնաւոր	Կաշեպատ	—	Մելիքսեդեկ եպիսկո- պոս
12	Ժողովածոյ (Ճառքներ)	Ողորկ քուղթ	Մեսրոպ եւայլն	Կաշեպատ. խաչելու- քեան պատկերով եւ ծաղկազարդերով	Զարդագիրներ, լուսան- ցազարդեր, խառն.	Պետրոս վ. Հռոմկլա- յեցի
13	Մ. Խորենացիի Պատմու- թիւն եւ Աշխարհագրու- թիւն եւայլն	Բարակ քուղթ	Գրիգոր Երեւանցի եւ Ներսէս	Կաշեպատ քերամակա- կապով	Հաւանականաբար գրիչ- ները	—
14	Կիրակեից Քարագիրք	Սովոր. քուղթ	Յովհաննէս Վանեցի	Կաշեկազմ, փառակուսի ռակեզարդերով	—	Առաքել վ., պատր- փոխանորդ
15	Ընդհանուր Բարոյական Աստուածաբանութիւն	Սովոր. քուղթ	Սերոբէ Պետրոսեան	Կաշեպատ, փառակուսի ռակեզարդերով	—	—
16	Մեկնութիւն Դ ան ի է ի ի Մարգարէին	Սովոր. քուղթ	Հիւսէյնճի Սարգիս	Կաշեկազմ, փառակուսի ռակեզարդերով	—	Մանկավարժ տիրացու Ստեփաննոս
17	Անտառ Նորագոյն Մտած- մանց	Հաստ քուղթ	Ղուկաս վ. Խարբերդցի	Կաշեկազմ ռակեզոյն զարդերով	—	Յովհաննէս պատր. Կ. Պոլսոյ
18	Անտառ Նորագոյն Մտած- մանց	Թուղթ	Ստեփաննոս փարտու- զար պոլսեցի	Կաշեպատ զարդերով	—	Հաւանականաբար գրիչը
19	Գիրք Եօթն խորհրդոցն	Հաստ քուղթ	Բրաքիոն ճոտար	Կաշեպատ ռակեզոյն զարդերով	—	Պողոս արքեպիսկոպոս Պրուսացի
20	Մեկնութիւն Յոբայ	Թուղթ	Եփրեմ Վարդապետ	Կաշեպատ ռակեզոյն զարդերով	Զարդագիրներ, լուսան- ցազարդեր եւ վանական վիկոյտ մէկ պատկերը	—
21	Մեկնութիւն Աւետարանին Մարկոսի	Թուղթ	Բրաքիոն ճոտար	Կաշեկազմ ռակեզոյն փառակուսի զարդերով	—	—

Թիի	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
10	1619	Ս․ Նշան	Նոտրգիր	Վարդան վարդապետ	Պետրոս Երեցի	—
11	1604	Սերաստիա, Ս․ Հրեշտակապետաց վանքը	Նոտրգիր	Զառազան հեղինակներ	Մելիսեդեկ հայ․ հաշատուր Կրօնաւոր	Եղիշէ Դուրեան հայ-ի սեփականւո-թեմէն
12	ժԶ-ժԷ դար	—	Բուրգիր, մոտրգիր	Հայ եւ օտար եկեղեցական Հայրեր	Պետրոս Վ․ Մեսրոպ․	—
13	1678	—	Նոտրգիր	Մ․ Խորենացի	Գրիգոր Երեւանցի եւ Ներսէս	Գեորգ արքեպ․ ձեռագիրս մուի-րած է Արմաշին
14	1815	—	Անցման մոտրգիր	Յակոբ պատրիարք Նալեան	Յովհաննէս Վանեցի	—
15	1822	Միջագիւղ	Շեղագիր	Պօղոս Գաբրիէլ Անթուէն․ քարգամուղը Անդրէաս Բա-հանայ Շաշատեան	Սերովրէ Պետրոսեան Ակ-նեցի	Պօղոս հայ․ գիրքս մուրրած է Ար-մաշի վանքին 1834ին
16	1818	Պէկօղլու	Անցման շեղագիր	Կուռնելիոս	Հիսւէյննի Սարգիս	Արմաշի վանքին մուրրուած է 1822ին
17	1741	Կ․ Պոլիս	Անցման մոտրգիր	Աղեքսանդր Գալամաքօ Մե-սիմացի, Խոսիւրենէ քարգ-մանուած գրիչին կողմէ	Ղուկաս Վ․ Խարբերդցի	Պօղոս արք․ գիրքս ընծայած է Արմաշի վանքին 1823ին
18	1770	Կ․ Պոլիս	Նոտրգիր	Վերեի քիւ 17-ի մասն	Ստեփաննոս Պոլսեցի	Թադէոս Վ․ 1866ին մուրրած է Արմաշի վանքին
19	1793	Կ․ Պոլիս	Նոտրգիր	Յակոբ պատր․ Նալեան	Յակոբ պատր․ Նալեան եւ Բրաքիոն մոտար	Պօղոս արք․ մուրրած է Արմաշի վանքին
20	1818	Պոլիս, Սամաթիոյ պա-տրիարքարան	Նոտրգիր	Վանական վարդապետ	Եփրեմ վարդապետ	Նուիրուած Արմաշի վանքին 1832-ին
21	1787	(Կ․ Պոլիս)	Նոտրգիր	(Բարսեղ Մաշկեւորցի)	Բրաքիոն մոտար	Պօղոս արք․ մուրրած է Արմաշի վանքին 1825ին

Թիի	ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ	ՆիիԹ	ԳՐԻԶ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԾԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՅՈՂ
22	Մեկնութիւն Ղեւտացւոց, Թուոց եւ Բ. օրինաց	Թուղթ	—	Կաշեկազմ	—	—
23	Մեկնութիւն Դամիւլի Մար- գարէի	Թուղթ	—	Կաշեկազմ	—	—
24	Յաղագս երկնայնոց բանա- մայապետութեան	Թուղթ	Յարութիւն վանեցի	Կաշեկապտ ոսկեգօծ քա- ռակուսի զարդերով	—	Պօղոս վ. Պրուսացի
25	Գիրք Մեկնութեան Պատա- րագամատոյց ազօրից եւն.	Թուղթ	Սահակ երէց	Կաշեկազմ ոսկեգօծ քա- ռակուսի զարդերով	—	Պօղոս Հովսեփեան ամի- րայ
26	Խորհրդածութիւն վա ս ն Ուղղափառ եկեղեցւոյ եւ Ներքազեան Գրիգոր Սկեւ- ռացիի	Թուղթ	Յարութիւն Միքայէլեան վանեցի	Կաշեկազմ	Զարդագիր, լուսամցա- զարդ. խորան.	Պօղոս վ. Պրուսացի
27	Մեկնութիւն Եսայեայ	Հաստ քուղթ	—	Կաշեկազմ, ոսկեգոյն քառակուսի զարդերով	Լուսամցազարդեր եւ Գէորգ վ.ի նկարը ունի	Եղիշէ (Եղիա ?)
28	«Կանոնագիրք». «Նախա- դրութիւն գրոց դատաս- տանաց»	Թուղթ	—	Կաշեկազմ, Յովհաննէս բանանայ	Զարդագիրներ խորան- ներ եւ կիսախորաններ	—
29	Գիրք Քարազից. գիրք Աղ- բիւր բացեալ եւայլն	Թուղթ	Կարապետ Արեգայ Տի- գրանակերտեան	Կաշեկազմ	—	(Ս. Էջմիածնի մօրըն- ծայք)
30	Մեկնութիւն Երգ երգացի	Թուղթ	Յարութիւն արքեպ. Ե- ղեսացի	Թղթակազմ	—	Գրիշը
31	Քարազագիրք	Թուղթ	Իգմատիոս վ. Տակեփեան	Կաշեկազմ	—	Գրիշը
32	Մեկնութիւն Յայտնութեան Յովհաննու Առաքելոյն	Հաստ քուղթ	Ղուկաս վ. Խարբերդցի	Կաշեկազմ	—	Յովհաննէս պատր. Բա- ղիշեցի (Կօլոստ)
33	Քարազագիրք	Թուղթ	—	Կաշեկապտ	—	—
34	Սէր Աստուծոյ	Թուղթ	—	—	—	—

Թիի	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
22	(ԺԸ դար)	—	Բալորգիր	(Լատին եկեղեցականներ)	—	Քիրէնեան ընտանիքը մուկրած է վանքին
23	(ԺԸ դար)	—	Նոտրգիր	(Կուռնիլիոս)	—	Նման քիւ 16ի. 1832ին մուկրուած Արմաշի վանքին
24	1789	Կ. Պալիս	Նոտրգիր	Դիոնիսիոս Արիսպագալի	Յարութիւն վանեցիի	Պօղոս արք. մուկրած է Արմաշի վանքին
25	ԺԸ դար	Կ. Պալիս	Անցման շեղագիր	Ներսէս Լամբրոնացի, հոսրով Ամմեացի	Սահակ երէցի	Ստեփաննոս պատրիարքէն մուկրուած Արմաշի վանքին 1833ին
26	1789	Կ. Պալիս	Նոտրգիր	Ներսէս Լամբրոնացի, Գրիգոր Սկեռացի	Յարութիւն Միքայէլեան վանեցի	Պօղոս արք. մուկրած է Արմաշի վանքին 1835ին
27	1803	Կ. Պալիս	Նոտրգիր	Գեորգ վարդապետ	Հին յիշատակարան 1296-էն	Նուկրուած Արմաշի վանքին 1832-ին: Գեորգ վ.ի պատկերը էջ դէ
28	(ԺԴ-ԺԵ)	—	Բալորգիր	Նախագործեան հեղինակը Միքայար Գօշ	—	—
29	1819	Կեսարիա, Դանիէլի վանքը	Նոտրգիր եւ շեղագիր	Պետրոս արքեպս. Աղամալեան	Կարապետ Արեղայի	—
30	1853	—	Շեղագիր	Յարութիւն արքեպս. Եղեւսացի	Հեղինակի	—
31	1850	Կ. Պալիս	Շեղագիր	Իգմատիոս վ. Տակետեան	Հեղինակի	—
32	1739	Կ. Պալիս	Նոտրգիր	Գռննիլիոս Գռննեւեան Յիսուսեան	Ղուկաս վ. հարքեպոսի	Քիրէնեան ընտանիքէ մուկրուած Արմաշի վանքին 1897-ին
33	1833	Արմաշ	Անցման մոտրգիր	Գեորգ. եպ. Զմիւռնացի	Անձամօք գրչի	Պրուսայի քեմին փոխանորդ Կարապետ վ. մուկրած է Արմաշի վանքին 1857ին
34	(ԺԹ դար)	—	Անցման Շեղագիր	—	—	Ստեփաննոս արքեպ. Մաղաքեան 1866ին ձեռագիրս մուկրած է Արմաշի վանքին

Թիի	ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ	Նիւթ	Գրիշ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԾԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՑՈՂ
35	Բաղդադիբ ասկական	Թուղթ	Խաչատուր Միլիստրացի	Անկազմ	—	Յովհաննէս սարկաւազ Կեսաբացի
36	Կարգաւորութիւն պատա- րագի	Թուղթ	Գալուստ դպիր Տէր- Պօղոսեան	Թղթակազմ	—	Պօղոս վ. Թաթաւեան
37	Փամանակագրութիւն եւ «Յաղագս քանանական կարգաց» եւ Փաւստոս	Թուղթ	Մինաս	Կաշեկազմ զարդերով	—	Բարսեղ վ. աստուածա- բան առաջնորդ Տիգրա- նակերտի
38	Ընդարձակ կանոնագիրք	Հերմակ եւ քա- րակ մագաղաթ	—	Կաշեպատ Խաչածեւ զարդերով	Ջարդաղիւրներ, լուսան- ցազարդեր, խորան մը ունի	—
39	Յանկ Յայսմաւորաց եւ Տօնից տախտակ	Ողորկ քուղթ	Խաչկօ	Գեղեցիկ կաշեկազմ ե- զերքը ռսկեզօծ ծաղկա- զարդերով	—	Աբրահամ վ. Կրետացի առաջնորդ Թրակիոյ
40	Անանիա Շիրակացիի իմֆ- նակենսագրութիւն եւ եօթ- նօրեանք	Ողորկ քուղթ	—	Կազմ չունի	—	—
41	Գրիգոր Մագիստրոսի քուղթերը	Թուղթ	Յարութիւն Երէց	Թղթակազմ	Գրիգոր Մագիստրոսի նկարը իշխանական ըզ- գեստով, հաւանաբար արտագծուած էին զըը- չագրէն	Գրիշը
42	Գրիգոր Մագիստրոսի քուղթերը	Թուղթ	—	Կազմը ինկած	—	—
43	Եպիփանու եպ-ի Կիպրաց- ւոյ՝ Յաղագս երգոց Սաղ- մոսարանի եւ Սաղմոս	Թուղթ եւ մա- ղաղաթ (330-31)	Յովհաննէս Կրօնաւոր	Կաշեկազմ զարդերով	Գրիշը. շատ գեղեցիկ մանրանկարներով Դաւ- թի, Ամբակումի, Յով- նանու, Եզեկիայի, Ե- սայեայի, Աննայի, Մովսէսի	Տ. Յովհաննէս Ռուհա- յեցի եւ իր որդին
44	Թովմա Արծրունի	Թուղթ	Մկրտիչ Արիստակէսեան	Թղթակազմ	—	Գրիշը

Թիի	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
35	1695	(Երուսաղէմ)	Նոտրգիր	Աստուածատուր վարդապետ	Խաչատուր Սիլիստրացիի	Գիրէճեան ընտանիքը նուիրած է Արմաշի վանքին 1897ին
36	1836		Շեղագիր	Յ. Ոսկեքերան, Բարսեղ, Գրիգոր Աստուածաբան	Դալուստ դպիր Տէր Պողոսեանի	Նուիրուած Արմաշի վանքին 1837-ին (Պողոս վ. է.)
37	ա. Բարսեղ վ. ի առաջնորդն էր — քեան միջոցին (ժէ դար)	Ամիք կամ Տիգրանակերտ	Նոտրգիր	Միքայէլ Ասորի եւ Փաւստոս	Մինաս զբշի	—
38	(ժ. Ե. ժ. Գ. դար)	—	Բալորգիր	—	—	Կնիք Պողոս վ. ի եւ անկից ճըւրիւրուած Արմաշի վանքին
39	1727	Գալապոլի	Նոտրգիր	—	Աբրահամ վ. Կրիտացիի և Կոմիտաս Պօմուրեանց երէց	Սեփակամութիւն Տ. Եղիշէ Եպս. Դուրեանի
40	(ժէ. ժ. Ը. դար)	—	Անցման նոտրգիր	Անանիա Շիւրակացի	—	Տ. Եղիշէ Եպ. Դուրեանի սեփակամութիւն
41	1837	—	Նոտրգիր	Գրիգոր Մազիստրոս	Յարութիւն Երէցի եւ Էին յիշատակարան	Տ. Եղիշէ Եպ. Դուրեանի սեփակամութիւն
42	(ժ. Ե. դար)	—	Նոտրգիր անցման	Գրիգոր Մազիստրոս	—	Նուէր Արմաշի վանքին Աշգեանի վանահայրութեան օրով Գեորգ արքեպ. էն
43	1607	Տիգրանակերտ (Ամիդ) Ս. Սարգսի վանքը	Բալորգիր	Նպիփա Կիպրացի	Յովհաննէս Կրօնաւորի	Եղիշէ Եպ. Դուրեանի սեփակամութիւնն է եղած
44	1815	Կ. Պոլիս	Շեղագիր	Թովմաս Արծրունի	Մկրտիչ Արիստակէսեանի	Կնիքը կը կրէ «Ն. վ. Դ. յԱրմաշ» 1889»

Թիտ	ԱնՈՒՆ ԿԱՄ ԲՈՎԱՆՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ	Նիւթ	Գրիշ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԵՄԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՅՈՂ
45	Մեկնութիւն երգ երգոցի և Յովհաննէս վ-ին պատաս- խանը Իսահակին	Թուղթ	—	Կաշեպատ, խախտած	—	—
46	Լուսաշաւիղ (2 օրինակ)	Թուղթ	Միաբան	Թղթակազմ	—	Պօզոս պատրիարք Կ. Պոլսոյ
47	Քարոզգիրք	Թուղթ	Թաղէոս եպ. Պարսկաս- տանի եւ Հնդկաստանի	Կաշեկազմ	—	Գրիշը
48	Կանոնագիրք	Ողորկ հաստ թուղթ	Յակոբ դպիր մահտեսի Գէորգեան Ամասիացի	Կաշեկազմ, ոսկեգծ շրջանակ մէջտեղը խաչ	—	Գրիշը
49	Հառընտիր (ժողովածոյ)	Թուղթ	Մարկոս երէց	Կաշեկազմ ծաղկազար- դերով	Ջարդագիրներ, լուսան- ցագարդեր, կիսախո- րաններ, կանաչ ու կար- միր գոյներով	Գրիշը
50	Հառ կարգաւորութեան ե- կեղեցւոյ (Ն. Լամբրոնա- ցի) եւ «Խրատք եւ աղօթք կրօնաւորաց» (Յովհ. Գառ- նեցի)	Թուղթ	—	Կաշեկազմ ոսկեգոյն զարդերով	—	—
51	Խօսք յինն երանութիւն եւն.	Ողորկ թուղթ	Բրաբոն զբաղրուհի	Քամդակուած կաշեկազմ	—	Բարթուղիմէոս վ. ա- շակերտ Ջաֆարիա պա- տրիարքին
52	Գիրք Քարոզից	Թուղթ	Յովհաննէս դպիր Տէր Կարապետեան	Կաշեկազմ	—	—
53	Յաղագս բնութեան մարդոց (Գրիգոր Նիսացի)	Թուղթ	—	Կաշեկազմ անկիւնա- զարդերով	—	—
54	Գիրք Իմաստասիրաց	Թուղթ	Աւետիս երէց	Կաշեկազմ քառակնե- րով	—	Աւետիս Աւագերէց (Գրիշէն տարբեր)
55	Մեկնութիւն Սահմանաց Գրոց Դաւթի (Առաքել վ.) եւայլն	Թուղթ	Բարսեղ վ. և Սրապիոն հահանայ	Կաշեկազմ քառակնե- րով	Պարզ զարդագիր, լու- սանցազարդ, խորան եւ կարմիր գոյներով	Գրիշ (?) և Գասպար վ.

Թիի	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
45	(ԺԸ դար)	—	Շեղագիր	Գրիգոր Նարեկացի եւ Յովհաննէս Վ.	—	Միաբան Թադէոս Վ. նուիրած է Արմաշի վանքին
46	1837	Արմաշի Զարխափան Ա. Աստուածածնի վանքը	Շեղագիր	Պատուելի Գրիգոր փեշտիմայեհան	Գրիշի	—
47	(ԺԹ դար)	Զուղայի Ամենասուրբ վանքը	Հին շեղագիր	Թադէոս եպս.	Գրիշի	Պօղոս արքեպ. նուիրած է Արմաշի վանքին 1807ին
48	1800	Ամասիա	Նոտրգիր	—	Յակոբ դպիրի	Արմաշի վանքին նուիրուած Ստեփաննոս Մաղաֆեանի առաջնորդութեամբ միջոցին
49	(ԺԸ դար)	—	Շեղագիր	Բազմաբիւ հեղինակներ	Մարկոս երէցի	Կնիք ունիմ Մարկոս երէց և «Ստեփաննոս», նուէր Քիրէնեան ընտանիքէն 1897ին
50	(ԺԸ-ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	Ն. Լամբրոնացի, Յովհ. Գառնեցի	—	Նուիրուած Արմաշի վանքին Ստեփաննոս պատրիարքէն
51	1783	Կ. Պալիս	Նոտրգիր	Գրիգոր եպ. Նիսեայ	Բրաբիմ գրագրուելի	Նուէր Պօղոս արք.էն Արմաշի վանքին
52	1817	Պրուսայի Դպրատուն	Շեղագիր	Պետրոս Վ. Ազամալեան	Գրիշի	Նուէր Արմաշի վանքին Պօղոս արքեպ.է 1824ին իր վանահայրութեամբ միջոցին
53	(ԺԸ դար)	—	Անցման նոտրգիր	Գրիգոր Նիսացի	—	Կնիք Յովհաննէս եւ Պօղոս վարդապետներու. նուէր Պօղոս Վ.ի
54	(ԺԸ դար)	—	Նոտրգիր	—	Աւետիս երէցի	—
55	1737	—	Բովորգիր եւ նոտրգիր	Առաքել Վ. Սիւնեցի	Բարսեղ եւ Սրապիոն վարդապետներու	Կնիք «Գրիգոր Վ.», նուէր Քիրէնեան ընտանիքէն 1897ին

Թիի	ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ ԲՈՎԱՆԳԱՅՈՒԹԻՒՆ	Նիի	ԳՐԻԶ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԵԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՅՈՂ
56	«Անտառ նորագոյն մտածման» (Աղէհանգր Գալամբո)	Թուղթ	Յակոբ սարկաւազ Յարութիւնեան	Կաշեկազմ	—	Արմաշի վանքը
57	Քարոզագիրք (Փրկչական առականք)	Թուղթ	Պ ե տ ր ո ս Ազամալեամ Նախիջեւամցի	Ոսկեգօծ Կաշեպատ	—	Երեմիա վ. Օշականցի
58	Յաղագս կանոնաց գրոց (բարոյական)	Թուղթ	—	—	—	—
59	Մեկնութիւն Յովհաննու (Նանայի)	Թուղթ	Հնագոյն ճեռագրին գըրիչ Կիրակոս	—	—	Հնագոյն օրինակը ստացողներ Սմբատ Բագրատունի եւ Մարիամ Բագրատունի տիկին Սիւննաց
60	Բանք Ոսկեականք (Յակոբ Եանվենսիոյ եպ. Գոմիմիկեան)	Թուղթ	—	—	—	—
61	Պատմութիւն Ազունից (Մովսէս Կաղանկատուացի)	Թուղթ	—	—	—	—
62	Ժողովածոյ ոտանաւորներու	Թուղթ	—	—	—	—
63	Աշխարհագիտութիւն (Թէոտորոս Սարկ. Երզնկացի)	Թուղթ	Սարգիս դպիր Ժամակաշեան	Թղթակազմ	—	Արմաշի դպրեվանքը
64	Տեսական իմաստասիրութիւն	Թուղթ	Ղուկաս վ. Խարբերղցի	Կաշեկազմ	—	Հաւանականաբար գրիչը
65	«Փիլիսոփայութիւն» եւ «Վիճաբանութիւնք Աստուածաբանութեան» և «Վահան Խաւատոյ»	Թուղթ	Սիմէոն վ.	Մագաղաթէ կազմ	—	Սիմէոն վ.
66	Մաղկաւէտ Բուրաստան	Թուղթ	—	Կաշեկազմ	—	—
67	Բանք Ոսկեականք (Քարոզներ)	Տաղած քուղթ	—	Կաշեկազմ	—	—

Թիի	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
56	1829	Արմաշի վանքը	Հին շեղագիր	Աղեփսանդը Գալամաբո Մե- սինացի	Գրիչի	Նուէր Եփրեմ վ.ի 186Տին, որուն կնիքն ալ կայ
57	(ԺԹ դար)	Էջմիածին	Շեղագիր	Գրիչը	Պետրոս Աղամալեանի	Կնիք ունի «Պօղոս վ. 1784», որ նուիրած է ճեռագիրս Արմաշի վանքին
58	(ԺԸ դար)	—	Շեղագիր	—	—	Կաթողիկական բարձրագիտութիւն ունիթորական ճեռվ
59	(ԺԸ դար)	—	Նոտրգիր	Նամա ասորի	Թարգմանչի (Կիրակոս)	Նուէր Պօղոս արքեպ.ի 1825ին
60	(ԺԸ դար)	—	Շեղագիր	Յակոբ Դոմինիկեան վո- րանիոյ կարգէն	—	Կնիք «Գրիգորիոս վ. 1220» նը- ւէր Պօղոս արքեպ. 1867ին
61	1838	Էջմիածին	Շեղագիր	Մովսէս Կաղանկատուացի	—	Ընդօրինակուած է Էջմիածնի Մա- տենադարանի ձեռագրէն 1838ին
62	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	—	—	Հին եւ նոր պատմական անձերու նուիրուած ռտաճառքներ միմչեւ Յարուքիւն Պեղնեան
63	1837	Արմաշի դպրեվանքը	Շեղագիր	Թեոդորոս սարկ. երգնկացի	Գրիչի	Նուէր Գպրեվանքի Մատենադա- րանին 1837ին
64	1737	Կ. Պոլիս	Նոտրգիր եւ բռ- լորգիր	Անտոնիոս Լիմովիչեանցի Դոմինիկեան	Ղուկաս վ.-ի	Նուէր Արմաշի վանքին 1803ին
65	1680	Հոռմ, Մարիամ եգիպ- տացիի վանքը	Նոտրգիր	Կղեմէս Կալանոս եւ Միքա- յէլ վ. Բիպարեան	Գրիչի	Նուէր Արմաշի վանքին 1820ին. Հայ դաւանութեան ազգիւրները կեզծելու հետաքրքրական նմոյշ մըն է այս գիրքը
66	(ԺԺ դար)	—	Շեղագիր	—	—	Նուէր Արմաշի վանքին 1820ին
67	1687	—	Նոտրգիր	Յակոբ արքեպս. եւ Ռու- տովոս Դոմինիկեաններ	—	Կաթողիկ եեղնականքը կը խօսին եկեղեցական սօներու մասին

Թիի	ԱնՈՒՆ ԿԱՄ ԲՈՎԱՆԴԱՍԿԱԹԻՒՆ	Նիւթ	ԳՐԻՋ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԾԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՅՈՂ
68	Մեկնութիւն Յմնդոց	Թուղթ	Յովհաննէս դպիր Մա- վեան	Թղթակազմ	—	Ստեփաննոս արքեպս. վանահայր Արմաշի
69	Բանք Ոսկեականք (Յակար Դոմինիկեան)	Թուղթ	—	Գեղեցիկ կաշեկազմ խա- չազարդերով եւ ծաղ- կազարդերով	—	—
70	Քարոզգիրք	Թուղթ	Յ. Նալեան Պատրիարք	Գեղեցիկ կաշեկազմ ծաղկազարդերով	—	Գրիչը
71	Քարոզագիրք կիւրակէից	Թուղթ	—	Կաշեկազմ զարդերով (ծաղիկ եւ աստղ)	—	Պօղոս վ. Կեսարացի
72	Պատմութիւն Հայոց (Յով- հաննէս Կաթողիկոս)	Թուղթ	Ստեփաննոս Մանկա- վարժ	Նոր կաշեկազմ	—	Գրիչը
73	Պատմութիւն Հայոց (Յով- հաննէս Կաթողիկոս)	Բարակ քուղթ	Յովհաննէս վ. Սեբաս- տացի	Թղթակազմ	—	Գրիչը
74	Պատմութիւն Հայոց (Յով- հաննէս Կաթողիկոս)	Թուղթ	Պօղոս Յակոբեան	Թղթակազմ	—	Պօղոս վ.
75	Ոգր եղեսիոյ եւ պատմու- թիւն Ռուբինեանց ազգիւն	Թուղթ կապոյտ	—	Կաշեկազմ	—	—
76	Քարոզագիրք	Թուղթ	Սիմէոն վ. Երեւանցի	Կաշեկազմ	—	Գրիչը
77	Քարոզագիրք	Թուղթ	—	Կաշեկազմ	—	—
78	Սաղմոս	Կապոյտ քուղթ	Գեորգ դպիր	Կաշեկազմ	—	Գրիչը
79	Քարոզագիրք	Թուղթ	Եփրեմ վ. Պրոսպացի	Թղթակազմ	—	Գրիչը
80	Քննութիւնք ընկերութեան	Թուղթ	Յովհաննէս դպիր Պրու- սացի	Կաշեկազմ	—	Ստեփաննոս արքեպս.
81	Անտառ նորագոյն մտած- մանց կամ «Սէր Աստուծոյ»	Թուղթ	Գրիգոր վ. Պօլսեցի Համբարձումեան	Թղթակազմ	—	Գրիչը

Թիի	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
68	1839	Արմաշի Զարխափում Ս. Աստուածածին վանքը	Շեղագիր	Պետրոս արքեպս. Ազամալեան (նուիրակ)	Յովհաննէս դպիր Մավեանի	Նուէր Արմաշի վանքին 1840ին
69	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	Յակոբ Դոմինիկեան	Հեղինակի	Տես քիւ 60 եւ 67. Նուէր Ստեփաննոս արքեպ. ի Արմաշի վանքին 1833ին
70	1755	Կ. Պոլիս	Բնութագիր	Յ. Նալեան պատրիարք	Նալեան Պատրիարքի	Կնիք «Բի. Ծա. Ստեփաննոս», Նուէր Բիրէճեան ընտանիքէն 1897ին
71	1784	Կ. Պոլիս	Նոտրգիր	Յ. Նալեան պատրիարք	Գրիչի	Նուէր Պօղոս արքեպ. է 1823ին Արմաշի վանքին
72	1820	Կ. Պոլիս	Շեղագիր	Յովհաննէս Կաթողիկոս Դրասխանակերտցի	Ստեփաննոս Մանկավարժի	Նուէր Արմաշի վանքին Բիրէճեան ընտանիքէն
73	1844	—	Շեղագիր	Յովհաննէս Կաթ.	Գրիչի	—
74	1809	Պոլիս, Ղալաթա	Շեղագիր	Յովհաննէս Կաթ.	Գրիչի	Նուէր Ստեփաննոս Արքեպ. է Արմաշի վանքին (1829ին)
75	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	Ներսէս Շնորհալի եւ Վահրամ վարդապետ	—	Նուէր Թադէոս Վ. Նիկոմեդիացիէն 1828ին
76	1758	Կ. Պոլիս	Հիմ շեղագիր	Սիմէոն Վ. (Կաթ.) Երեւանցի	Հեղինակի	Սիմէոն Կաթ. այս Քարոզգիրքը կը գրէ Պոլիս Կաթ. Նուիրակ եղած միջոցին
77	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	Նալեան պատր.	—	—
78	1811	Կ. Պոլիս	Շեղագիր	—	Գրիչի	—
79	1851	Արմաշի Ս. Աստուածածին վանքը	Շեղագիր	Կարապետ արքեպ. պոլսեցի	Հեղինակի եւ գրիչի	Կնիք «Եփրեմ վարդապետ»
80	1827	Արմաշ	Շեղագիր	Յովհաննէս դպիր Պրուսացի	Յովհաննէս դասատուի	Նուէր Ստեփաննոս արքեպ. էն վանքին 1827ին
81	1824	Արմաշ	Նոտրգիր	Ալեքսանդր Գալամաթօ	Գրիչի	Նուէր Արմաշի վանքին Գրիգոր Վ. էն, որ «Ալեմտաղցի» է կ'ըսէ.

Թիի	ԲՈՎԱՆՔԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ	ՆիիԹ	ԳՐԻԶ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԾԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՑՈՂ
82	Անտառ նորագոյն մտած- մանց	Թուղթ	—	Կաշեկազմ	—	—
83	Բանք Ոսկեականք	Թուղթ	Թաղէոս վ. Անդրիանո- պոլսեցի	Կաշեկազմ	—	Գրիչը
84	Հոգեքանութիւն	Թուղթ	Յովհաննէս պատուելի Զամուրճեան	Կաշեկազմ	—	Գրիչը
85	Օրինակք հրահանգաց բա- րուց	Թուղթ	—	Թղթակազմ	—	—
86	Տեսչութիւն Հովուական	Թուղթ	Թովմաս Սարկաւազ Կ. Պոլսեցի	Կաշեկազմ	—	Յովհաննէս Ծարկ. Խա- չատուրեան վանեցի
87	«Քարոզագիրք» եւ «Աղբիւր բացեալ»	Թուղթ	Յովհաննէս	Կաշեկազմ	—	(Գրիչը)
88	Պատմութիւն ժողովոյն Ֆլորենցայի	Թուղթ	«Ստ. Նո. Պո. » (?) Ստեփաննոս Ոստաբ Պոլսեցի	Կաշեկազմ	—	(Գրիչը)
89	Յաղագս Տնօրէնութեան Քրիստոսի	Թուղթ	—	—	—	—
90	Ջատագովութիւն Եկեղեց- ւոյն Հայաստանեայց	Թուղթ	Յովհաննէս Տէր-Կարա- պետեան	Կաշեկազմ	—	Գրիչը կամ Ստեփաննոս արքեպ.

Թիի	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՅԵՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
82	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	Ալեքսանդր Գալամարո	—	Կնիք՝ «Քի. Ծո. Ըստեփաննոս» (պատր.) նուէր Քիրէնեան ընտանիքէն 1897ին
83	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	Յակոբ (արքեպ.) Վորաճիոյ	—	Կնիք՝ տաճկերէն եղծեալ
84	(ԺԹ դար)	Արմաշ	Շեղագիր	Սոաւիէ	Յովհաննէս Զամուրեանի	Ստեփաննոս վանախայր առաջնորդէ մուրումնաւ վաճառ 1829ին
85	1830	Արմաշ	Շեղագիր	Ֆրանկիսկոս Սոաւիէ	Թարգմանիչ Յովհաննէս զայիւր Տ. Կարապետեանի	Թարգմ. Յովհաննէս Տ. Կարապետեանէ Ատաբազար (Հոս. աշ. րեթեռնի) նուէր Յակոբ Վ.էն
86	1830	(Արմաշ)	Շեղագիր	Մարկոս Զակուի	Գրիչի	Նուէր Ստեփաննոս արքեպ. Մուղաֆեանի գոյքերէն 1866ին
87	1816	Կ. Պոլիս	Նոտրգիր	Պետրոս Աղամալեան (փեր-քոմեան) Նախիջեանցի	Յովհաննէս գրիչի	Նուէր Պօղոս Պատրիարքի. Եփրեմ Վ.ի վանախայրութեան օրով 1867ին
88	1744	Կ. Պոլիս	Նոտրգիր	Կապույտիկ Վ. Հռոմայեցի	Գրիչի	Նուէր Քիրէնեան ընտանիքէն վաճառ 17ին
89	(ԺԸ դար)	—	Նոտրգիր	Թումաս Աֆուիմացի	Գրիչի, որուն անունը չկայ	Նուէր Քիրէնեան ընտանիքի 1897ին. — Տ. Յովհաննէս Տարսուսեան այս գիրքը Հռոմ գտնուող պառասացի արքեպ. Սամուէլէն 1673ին մուտք ստացեր է. — մինչդեռ վարը Սամուէլի եպ. կը յայտնէ թէ գիրքը մուտքած է իւր Պոլիս գտնուող աշակերտ Սահակ սարկաւազիւն, 1722ին
90	1826	Պրուսա	Շեղագիր	Յովհաննէս տէ Աւուփոս ասպետ	Գրիչի	Յովհաննէս տէ Աւուփոս, վանդակցի ասպետը, իտալերէն խմբագրութեան Ստեփաննոս արքեպ. 1828ին մուտքած է վաճառ 1ին

Թիի	ԱնՈՒՆ ԿԱՄ ԲՈՎԱՆԻՒՆԿՈՒԹԻՒՆ	Նիիթ	ԳՐԻՉ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԾԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՑՈՂ
91	Առ Եւնոմիացիս	Թուղթ	—	Հասարակ կաշեկազմ	—	—
92	Քարոզագիրք	Թուղթ	—	—	—	—
93	Քարոզգիրք	Թուղթ	—	—	—	—
94	Քարոզագիրք (տաճկերէն)	Թուղթ	Մարտիրոս Կիւտիկեան գրագիր	Թղթակազմ	—	Յովհաննէս Սեբաստացի
95	Քարոզագիրք	Թուղթ	—	Կաշեկազմ	—	—
96	Քարոզգիրք	Թուղթ	—	Կաշեկազմ զարդերով	—	—
97	Քարոզգիրք	Թուղթ	Մինաս Արեղայ	Կաշեկազմ	—	(Գրիշը)
98 100	Պարտէզ Հովուաց (երեմ հատոր)	Թուղթ	—	Կաշեկազմ	—	Արմաշի վանքը
101	Լուծմունք Տրամաբանու- թեանն Կովղնոյ	Թուղթ	—	Կաշեկազմ քանդակաւոր	—	—
102	Կրթութիւն բժշկական ար- ուեստի	Թուղթ	Հեղինակը	Կաշեկազմ քանդակաւոր	—	Հեղինակը
103	«Հառաք. գրոց» եւ «Քննո- ղական ճառք» 5 հատոր- քարզմ. Տէրոյնցի կամ Զամուռեանի	Թուղթ	Թարգմանիչը	Թղթակազմ	—	Հեղինակը
104	Պատկեր փրկութեան (Մեկ- նութիւն Թղթոց Պօղոսի)	Թուղթ	Պօղոս ղպիր	Կաշեկազմ	—	Գրիշը
105	Մեկնութիւն Ծննդոց եւ ելից	Թուղթ	—	Կաշեկազմ ռակեղարդե- րով եւ մէջտեղ խաչե- լուքեան պատկեր	—	—

Թիի	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
91	(ԺԸ դար)	—	Շեղագիր	Գրիգոր Նազիանզացի	—	Նուէր Ստեփաննոս արքեպ.ի Արմաշի վանքին 1833ին
92	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	Սիմէոն վ. Երեւանցի	—	Նուէր Պօղոս արքեպ.էն 1867ին Եփրեմ վ.ի վանահայրութեան օրով
93	(ԺԹ դար)	—	Նոտրգիր անցմամ	Կարապետ արքեպ. Պոլսեցի	—	Ստեփաննոս Մաղաֆեանց արքեպ. գոյֆերէն նուէր 1866ին
94	1838	Եւդոկիոյ վանքը	Նոտրգիր անցմամ	Յովհաննէս վ. Սեբաստացի	Գրիչի	Նուէր Պօղոս արքեպ.էն 1867ին Եփրեմ վ.ի վանահայրութեան օրով
95	1838	Արմաշ	Շեղագիր	Գեորգ Եպ. Ջմիւռնացի եւ Սիմէոն Կաթ.	Գեորգ Եպ-ի	—
96	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	Յակոբ Պատր. Նալեան	—	—
97	1791	Կ. Պոլիս	Շեղագիր	Յակոբ Պատր. Նալեան	Գրիչի	Կնիք՝ «Պ. Ն. Ներսէս վարդապետ, ՌՄԼԹ» եւ «Բ. Ն. Յովհաննէս վարդապետ ՌՄԽԶ»
98 100	1836	Կ. Պոլիս	Շեղագիր	Յակոբ Մարգանցիոս	Անձամօր գրիչի	Նուէր Արմաշի վանքին 1841ին Ստեփաննոսի Պատրիարքոսեան միջոցին
101	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	Կովզն	Հեղինակին	Նուէր վանքին 1834ին
102	(ԺԹ դար)	(Պոլիս)	Շեղագիր	Րեստէն Պ. Միքայէլ Տէր-Պետրոսեան	—	Վեց հատորներ բժշկութեան գանձան գիւղերու մասին
103	1856 1867 (հատ. Դ եւ Ե)	(Պոլիս)	Շեղագիր	Յովհաննէս Տ. Կարապետեան Տէրոյեց	Հեղինակին	Նուէր վանքին շէ գոյից հանգուցեալ» Տէրոյեցի (Ջամուռնեանի) 1859ին
104	1778	(Պոլիս)	Շեղագիր	Պօղոս Պալիր	Հեղինակին	Կնիք՝ «Յովհաննէս վարդապետ ՌՄՄԵ» եւ «Պօղոս վարդապետ 1784» նուէր Պօղոս վարդապետէն
105	(ԺԸ դար)	—	Բոյորգիր	Կուռնելիոս	—	Կնիք՝ «Բի Մա Րստեփաննոս ՌՄՄա» նուէր Քրիստեան ընտանիքէն 1897ին

ԹիՒ	ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ	ՆիՒԹ	ԳՐԻԶ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԾԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՅՈՂ
106	Պարսկերէն – Հայերէն բա- ռարան	Թուղթ	—	Թղթակագմ	—	—
107	Բանալի գրոց	Թուղթ	Յովհաննէս Պողոսեան	Կաշեկագմ գարդերով	—	Գրիշը
108	Դիւցաբանութիւն	Թուղթ	Ղազարոս Արմաշական	Թղթակագմ	—	Յակոբ Վ.
109	Մեկնութիւն մարգարէու- թեանն Յովնանու	Թուղթ	Աբրահամ դպիր	Կաշեկագմ	—	—
110	Մեկնութիւն Կաթողիկէից	Թուղթ	—	Կաշեկագմ	—	—
111	Մեկնութիւն Մարկոսի	Թուղթ	—	Կաշեկագմ	—	—
112	Քարոզգիրք	Թուղթ	Գրիգոր Վ. Պոլսեցի (Ալեմտաղցի)	Կաշեկագմ	—	Գրիշը
113	Գիրք քարոզից (3 հատոր)	Թուղթ	Թադէոս Վ. Խումիքեան	Կաշեկագմ	—	Արմաշի Միաբանութիւն
114	Ազբիւր բացեալ	Թուղթ	Գրիգոր Վ. Պոլսեցի	Թղթակագմ	—	Գրիշը
115	Քարոզագիրք (2 հատոր)	Թուղթ	Կարապետ արեղայն Եւ- դակացի, միաբան ս. Կարապետի	Կաշեկագմ գարդերով	—	Գրիշը
116	Համառոտութիւն ճարտա- սանութեան	Թուղթ	Եզիա Ստեփանեան ղը- պիր Արմաշեցի	Թղթակագմ	—	Գրիշը
117 118	Ազիւսակ շրջանաց Լեւոնի եւ Ազիւսակ ստուգութեան եւ լրմանն լուսնոյ (2 հտ.)	Հաստ քուղթ	—	Կարտոնի կագմ	—	—
119	Բառգիրք (տառիկ. արաբ- պարսկ. հայերէն, իտալե- րէն, գաղղիերէն)	Թուղթ	—	Թղթակագմ	—	—
120	Յաղագս վիպասանութեան	Թուղթ	—	Կագմալուծուած	—	—

Թիի	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
106	(ժԹ դար)	—	Շեղագիր	—	—	—
107	(ժԹ դար)	(Պոլիս)	Նոտրդիր	Պօղոս դպիր Տիվրիկցի Թո- րոսեան	Պօղոս դպրի եւ գրչի	Կնիք՝ «Յովհաննէս վարդապետ ՌՄԻՆ» եւ «Պօղոս վարդապետ 1784» նուէր Պօղոս վ.-էն
108	1835	Արմաշ	Շեղագիր	Ղազարոս միաբան Արմաշի	Գրիչի	—
109	1815	Պրուսա	Շեղագիր	Ծփրեմ վ. Սսեցի	Հեղինակի եւ գրչի	Նուէր վաճփին 1829ին
110	(ժԸ դար)	—	Նոտրդիր	—	—	Կնիք՝ «Քի Մա Շստեփաննոս»
111	(ժԷ-ժԸ դար)	—	Նոտրդիր	(Բարսեղ վ.)	—	—
112	(ժԹ դար)	Արմաշ	Շեղագիր	Գեորգ Կպո. Զմիւռնացի	Գրիչի	Նուէր Գրիգոր վ. Ալեմտաղցիէն 1837ին Արմաշի վաճփին
113	1826	Արմաշ	Շեղագիր	Պ. Աղասաւեան	Գրիչի	Նուէր Թադէոս վ.-էն Արմաշի վաճփին
114	1824	Արմաշ	Շեղագիր	Պետրոս Աղասաւեան Փեր- բասեան	Գրիչի	Գրիգոր վ. նուիրած է վաճփին 1837ին, Ստեփաննոսի պատրիար- քութեան օրով
115	1788	Բալու, Ա. Աստուածա- ծին վաճփը	Շեղագիր	Յակոբ Պատր. Նալեան	Գրիչի	Նուէր Պօղոս պատրիարքի 1867ին
116	(ժԹ դար)	(Արմաշ)	Շեղագիր	Մուրատ դպիր Բերիացի. Արքահամեան. համաօտոս	Հեղինակի եւ գրչի	Տիրացու Մուրատ վարժապետ նուիրած է վաճփին 1834ին Ստե- փաննոս արքեպ. յիշատակին
117 118	(ժԸ-ժԹ դար)	—	Բոլորգիր	—	—	Նուէր Ստեփան պատրիարքի Ար- մաշի վաճփին
119	(ժԹ դար)	—	Շեղագիր	—	—	—
120	(ժԹ դար)	—	Շեղագիր	—	—	—

Թիի	ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ	Նիւթ	ԳՐԻՉ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԾԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՅՈՂ
121	Կշիռ արդարութեան	Թուղթ	—	Կաշեկազմ	—	—
122	Որինակք հրահանգաց բա- րուց	Թուղթ	Ղազարոս Տէր-Կարա- պետեան Ձեկիլեքցի	Թղթակազմ	—	(Գրիչը)
123	Քննութիւն Սոսէի Բ-դ օրինակ մասն քիւ ՏՈԻ	Թուղթ	—	Թղթակազմ	—	—
124	Համառօտ սկզբունք եր- կրաչափական աստղաբաշ- խութեան	Թուղթ	—	Կարտոնակազմ	—	—
125	Գիրք քարզման ճշմարտու- թեան	Թուղթ	Պօղոս զպիր Զմիւռնացի	Կարտոնակազմ	—	Գրիչը
126	Յաղագս ճշմարտութեան և անմահութեան հոգւոյ	Թուղթ	—	Թղթակազմ	—	—
127	Ժողովածոյ հասընտիր միտքերու	Թուղթ	—	Թղթակազմ	—	—
128	Թուաբանութիւն (անկարե- ւոր գործ մը)	Թուղթ	—	Թղթակազմ	—	—
129	Տետրակ հասարակ նամա- կաց (դաստատրակ)	Թուղթ	—	Թղթակազմ	—	—
130	Մեկնութիւն յայտնութեան Յովհաննու	Թուղթ	Տիրացու Պօղոս Մակ- անուանեալ «Յիզիքիա»	Թղթակազմ	—	(Գրիչը)
131	Ժողովրդական թժշկարան	Թուղթ	—	Թղթակազմ	—	—
132	«Գործք Սերոբէ սարկաւազ Աշըխեանց» (պատրիարք)	Թուղթ	Սերոբէ Ս.	Թղթակազմ	—	Գրիչը

ԹԻԻ	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ՆԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
121	(ժԹ դար)	—	Շեղագիր	Պետրոս Աղամալեան (?)	—	Նուէր վաճֆին 1847 Ստեփաննոս արքեպ.ի վանահայրութեան օրով
122	1831	Արմաշ	Շեղագիր	Սուաւ. քարգմանիչը՝ Յովհաննէս դպիր Տ. Կարապետեան Պրոսպեի	Թարգմանչի եւ գրչի	Նուէր Արմաշի վաճֆին 1833ին Ստեփաննոս արք.ի առաջնորդութեան օրով
123	(ժԹ դար)	—	Շեղագիր	Սուաւ	—	—
124	(ժԹ դար)	—	Շեղագիր	—	—	Նուէր Յովհաննէս դպիր Տ. Կարապետեանի վաճֆին 1831ին
125	1819	Օրբագիւղ (Պոլիս)	Շեղագիր	Պօղոս դպիր Զմիւռնացի	Հեղինակին	Նուէր Ստեփաննոս պատրիարքէն 1833ին
126	(ժԹ դար)	—	Շեղագիր	—	—	Նուէր Ստեփաննոս նախկին պատրիարքէն 1840ին
127	(ժԹ դար)	Գրիչը	Շեղագիր	—	—	—
128	(ժԹ դար)	—	Շեղագիր	—	—	Աշխարհաբար
129	1837	Արմաշ	Շեղագիր	Մուրատ Աքրահամ Բերիացի. վարժապետ	Գրիչի	Մուրատ Աքրահամեան Բերիացի վարժապետին դասատետրէն ընդօրինակուած
130	1837	—	Շեղագիր	Մամբամեան պարոն Յովհաննէս Արեւելցի	Գրիչի	Նուէր Ստեփաննոս պատրիարքէն 1837ին
131	—	—	Շեղագիր	—	—	Այս ամօշան գրութիւնը ընդօրինակած է Պօղոս պատրիարքի աշակերտներէն մէկը, որ կը հիստանոր ներքողը. գայն հիմնադիր համարելով վաճֆին
132	(ժԹ դար) 1862	Արմաշ	Շեղագիր	Անդրէ Կարկաւազ վերջէն պատրիարք	Գրիչի	Կը պարունակէ Ռասիճի «Գոթոգիայի» գրաբար քարգմանութիւնը, 29 տաղաչափական գրութիւններ, որոնց մէկ մասը ուղղուած Յովհաննէս պէյ Տատեանին

Թիի	ԱնՈՒՆ ԿԱՄ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ	ՆիիԹ	ԳՐԻԶ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԾԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՑՈՂ
133	Քարոզգիրք	Թուղթ	—	Կաշեկազմ	—	—
134	Քարոզգիրք	Թուղթ	Մինաս աքեղայ	Կաշեկազմ	—	Գրիչը
135	«Քառասնորդականք» Քա- րոզգիրք	Թուղթ	Յովհաննէս Տ. Կարա- պետեան Պրուսացի	Թղթակազմ	—	Գրիչը
136	Կերակուր Քահանայից (քարզմանութիւն լատինե- րէնէն)	Թուղթ	Յովհաննէս Բէյ. Միր- զայեան վանանդեցի	Թղթակազմ	—	Գրիչը
137	Յաղագս քնութեան մարդոյ	Թուղթ	—	Կաշեկազմ	—	—
138	Զուարճարան բանասիրաց	Թուղթ	—	Թղթակազմ	—	—
139	Ուսումն քարուց	Թուղթ	Յովհաննէս Պալի Տ. Կարապետեան	Կաշեկազմ	—	Ստեփաննոս արքեպ.
140	Քարոզգիրք (աննշան)	Թուղթ	—	Թղթակազմ	—	—
141	Տեսչութիւն հովուական	Թուղթ	Յովհաննէս Տ. Կարա- պետեան	Կաշեկազմ	—	(Գրիչը)

Թիի	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
133	1834	—	Շեղագիր	Գեորգ Կալ. Զմիւռնացի	Գրիչի	Նուէր Գրիգ վ. Ալեմտազգիի 1837ին Ստեփաննոս արք.ի առաջնորդութեան օրով
134	1701	Սեբաստիա, Ս. Նշան	Շեղագիր	Յակոբ սլատր. Նալեան	Գրիչի	Կնիւթ. Յովհաննէս վ.ի 1797էն եւ եւ Ներսէս վ.ի 1790էն
135	1830	Ատարագար	Շեղագիր	—	Գրիչի	Յովհ. Տ. Կարապետեան Մասիշ-յոնի «Քառասներդականք» (Շա-րմե) քարգմանած է իտալերէնէ
136	1822	Զմիւռնիա	Շեղագիր	Թարգմանիչ վարդան Կրօնաւոր. նոր խմբագրութիւն Յովհաննէս Բաղդատի Միլի-րայեան	Գրիչի	Յովհան Միլիգայեան, Բաղդատի Զմիւռնիոյ Ստեփաննոս եկեղեցւոյն ձօն մը ունի ուղղուած Զմիւռնիոյ առաջնորդ Ստեփաննոս արքեպ.ին
137	(ժԹ դար)	—	Շեղագիր	Գրիգոր Նիստացի	—	Թադէոս վ. Պրուսացիի զոյգերէն նուէր վանքին Ստեփաննոս արքեպ. Մաղաֆեանի առաջնորդութեան օրով 1805ին
138	(ժԹ դար)	—	Շեղագիր	—	—	Յովս. Ի. Կոնստանտին Կեանքէն Բաղդատի զեպեք. սրախօսութեանց, առականքու հալլին ժողովածոյ
139	1827	Արմաշ	Շեղագիր	Յարակիսկոս Ստաւէ	Թարգմանչիւն	Իտալերէնէ քարգմանած է Յովհաննէս Տ. Կարապետեան եւ ճոյն 1827 թուականին Ստեփաննոս արքեպ. նուիրած է վանքին
140	(ժԹ դար)	—	Շեղագիր	—	—	Քարոզները, որ աշխարհաբար գրուած են, բրբերէն շատ մը քանիք կը պարունակեն
141	1827	Արմաշ	Շեղագիր	Մարկոս Ծ(Զ)ակուրիա	Թարգմանչի կամ գրիչի	Յովհաննէս Կարապետեան (Զամուրեան) քարգմանած է գիրքս Արմաշի մէջ հասանալանաբար իտալերէնէ 1827ին եւ նուիրած Ստեփաննոս արքեպ.ի յիշատակին

Թիի	ԱնՈՒՆ ԿԱՄ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ	ՆիիԹ	ԳՐԻՉ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԾԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՅՈՂ
142	Ժողովածոյ (Ն. Շնորհա- լի. վահրամ, Ն. Լամբրո- նացի, Գրիգոր Նիսացի եւ այլն)	Թուղթ	—	Լաքակազմ	—	—
143	Տրամաբանութիւն	Թուղթ	Արմաշի մկարաններ	Կաշեկազմ	—	Արմաշի վանքը
144	Ժողովածոյ քերթումներու Մխիթարեան Հայրերու	Թուղթ	—	Թղթակազմ	—	—
145	Աւետարան	Յղկեալ քուղթ	Յովհաննէս	Կաշեկազմ, կապտած վրայի զարդերէն եւ բե- րանկապէն. վերջէն կազմող Ազարիա քհն.	Զորս աւետարաններու զեղեցիկ խորաններով եւ չորս աւետարանիչ- ներու նկարներով. եւ սիրուն զարդագրերով ու լուսանցազարդերով կապոյտ ու կարմիր գոյներով	Թումա քահանայ
146	Ողբ Եղեսիոյ	Թուղթ	Եղիազար քահանայ	Թղթակազմ	—	(Գրիչը)
147	Աւետարան	Յղկեալ քուղթ	Գրիգոր արեղայ	Կաշեկազմ, կապտուած զարդերը	Զորս աւետարանիչներու նկարներով եւ սիրուն զարդագրերով, լուսան- ցազարդերով եւ չորս խորաններով	Հափար

Թիի	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
142	1804	Պրուսա	Շեղագիր	Ն. Շնորհալի. Ն. Լամբրոնացի. Գրիգոր Նիսսացի	Գրիչի	1868ին ձեռագիրս եղած է սեփականությամբ Յակոբ մանասի Յովհաննիսյանի եւ 1872ին Գեորգ Ես.ի գոյքէն նուիրուած է վանքին
143	1830	Արմաշ	Շեղագիր	Քոնստիյիաք արքայ թարգմանուած Յովի. վարժապետ Տ. Կարապետեանէ	Խտալացի թարգմանիչ Մարկոս Ռովերելլայի եւ Յովհաննէս թարգմանչի	Քոնստիյիաք արքայի փրանսերէն զործը Խտալերէնի թարգմանած է Մարկոս Ռովերելլա, ուսուցիչ ի Մաշերադա եւ ասկից ալ հայերէնի վերածած է Յովհաննէս Տ. Կարապետեան. ուսուցիչ Ատաքազարի Ս. Նիկողայոս դպրոցին 1820ին: Նուէր Արմաշի վանքին 1830ին:
144	(ժԹ դար)	—	Շեղագիր	—	—	Վեներտիկ Միսիթարեան Հայրերու քերականութիւնը զանազան նիւթերու վրայ, մամուսնդ Աղեքսանդր Ռաֆայել Ղարաբեանի վեներտիկ այցելութեան ատթիւ եւ Մարգիս ու Գրիգոր Զեյեպի Տիգրաններուն ձօնուած:
145	1433	—	Բոլորգիր	—	Գրիչը, կազմողը նորոգողը Եւայլն, 5 յիշատակարան	Կնիք՝ «Տէր Պետրոս Կաթողիկոս Հայոց եւ Աղուանից եւ Պատրիարք Ս. Աթոռոյն Գանձասարու ՌՃՆ» (1053), կարմիր մեյանով մեծ ու պզտիկ կնիքներ, մեծի մէջտեղը փրկչի պատկերը եւ 3 շրջանաձեւ գրութիւն. նուէր վանքին Գրիգոր Մարգարեանէ 1903ին:
146	1836	Պալատի Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցին (Պոլիս)	Շեղագիր	Ներսէս Շնորհալի	Գրիչի	—
147	1539	Անձպոլիք գիւղի վանքը	Բոլորգիր	—	Գրիչի	Նուէր 1860ին Արմաշի վանքին

Թիի	ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ	Նիիթ	ԳԻԻԶ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԾԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՅՈՂ
148	Աւետարան	Թուղք	Յովհան Լեւիցի	Կաշեկազմ, զարդերը կապտուած	Զորս աւետարանիչներու և չորս աւետարաններու անճաշակ պատկերներ	Պօղոս Խօնա ճապաղ- ջուրցի
149	Փարոզգիրք	Թուղք	—	Թղթակազմ	—	—
150	Ժողովածոյ շարագրածոյ մանկանց ուսումնարանին կրմաշու	Թուղք	Արմաշականներ	Թղթակազմ	—	Արմաշականներ
151	Վահան Խատոյ	Թուղք	—	Կարտոնակազմ	—	—
152	Ապացոյց հերձուածողու- թեան Զամչեանի	Թուղք	—	Կաշեկազմ	—	—
153	Զամչեանի ճամակները Հ. Իգնատիոս և Մկրտիչ վար- դապետներու եւ Պապին	Թուղք	—	—	—	—
154	Հայելի ազդեցութեան	Թուղք	—	Կաշեկազմ	—	—
155	Թուղք առ Կաթողիկոսն Հայոց (Եփրեմ)	Թուղք	Փոկանեան Սարգիս	Թղթակազմ	—	Արմաշի վանքը
156	Ոտանաւոր վասն առման Ստամպոլոյ	Թուղք	Յակոբ կարգաւոր ճա- ղաշ	Անկազմ	—	—
157	Հեփեաթներ (թրքերէն)	Թուղք	—	Կաշեկազմ	—	—

ԹԻԻ	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
148	1643	Նոյր-Քաղաք	Բոլորգիր	—	Գրիչի	Նուէր Արմաշի վանքին 1866ին
149	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	—	—	—
150	1834	Արմաշ	Շեղագիր	Արմաշական աշակերտներ	—	Դպրոցականներու գրութիւններ յանալս սրբագրութիւններով
151	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	Մ. Զամչեանին վերագրուած	Հեղինակին	Վահան Հատոյոյ գրքին առնչութեամբ նամակ Զամչեանի. Պիոս Է.ի որոշումը եւ Պօղոս Վ. Թրմկերեանի «Յայտարարութիւնը» կնիք. «Ե. Վ. Դ.» (Դուրեանի)
152	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	—	Գրիչի կամ հեղինակի	Վանքիս նուիրուած «ի զոյից Տ. Ստեփաննոս արքեպս.ի Մաղս- քեանց» 1866ին
153	1816	—	Շեղագիր	Զամչեան	Զամչեանի	152ին մէջ ալ նոյն նամակները կային. Արմաշի վանքին 1831ին:
154	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	—	Հեղինակին	Անծանօթ հեղինակը, որ ինքզինք «ճշմարտասէր» կ'անուանէ գրած է այս վիճարանական-ժառանգական գրութիւնը ընդդէմ Արմաշէջ Մանուէլի «Գաւազան կրկնագոր» գիրքին:
155	1833	Արմաշ	Շեղագիր	—	Գրիչի	Հեղինակը կը խօսի Հայ կաթողիկէներ կրօնական կազմակերպութեան Միօրարեաններու, Գոյի- ջականներու եւայլն մասին
156	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	Արքայապետ եւ Առաքել վարդապետ	Գրիչի	Պօստոյ առման ողբը գրուած Արքայապետի եւ Առաքել Վ.ի կողմէ
157	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	—	—	5 քրքերէն ինքեաքներ Հարուն Արմաշիտի, Սուրբան Մուրաթի, Սուրբան Անմէտի կեանքէն

Թիի	ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ	ՆիիԹ	ԳՐԻԶ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԽԱՂԱՌՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՑՈՂ
158	Ազուեսագիրք (քրքերէն)	Թուղք	—	Թղքակագմ	—	—
159	Արսուրէից գիր (քրքերէն)	Թուղք	—	Կաշեկագմ	—	—
160	Մեկնութիւն Աւետարանին	Թուղք	—	Կաշեկագմ զարդերով	—	—
161	Մեկնութիւն Աւետարանին	Ողորկեալ քուղք	Կիրակոս վ.	Կաշեկագմ զարդերով քերականապէ կապտը- ռած	Միայն կարմիր գոյնով զարդագիրներ, լուսան- ցազարդեր եւ կիսախո- րան	Յովհաննէս վ.
162	Մեկնութիւն Երգ երգոցի	Ողորկեալ քուղք	—	Թղքակագմ	—	—
163	Մեկնութիւն Երգ երգոցի	Թուղք	—	Կաշեկատ փառակուսի զարդերով	—	—
164	Մեկնութիւն Մատթոսի Աւետարանին (Ներսէս Շը- նորհայի) եւ «Տաս խորա- նաց պատճառով (Եւսե- բիոս եւ	Թուղք	Յովհաննէս Վարդապետ	Կաշեկագմ ծաղկեզար- դերով	—	Վարդան Բաբունի Բա- ղիշեցի
165	Գիրք վաստակոց	Թուղք	—	Կաշեկագմ	—	—
166	Մեկնութիւն Դանիէլի	Թուղք	—	Կաշեկագմ ծաղկեզար- դերով, մէջտեղ յաշե- լութեան փանդակով	—	—

Թիի	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
158	1793	—	Շեղագիր	—	Գրիչի	Հայերեն տպագրված թարգմանած է թրքերենի, նուէր՝ Գիրենեան ընտանիքէն 1897ին
159	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	—	—	—
160	(ԺԸ դար)	—	Շեղագիր	Նանա Ասորի	—	1802 թուակիր կնիք անուն աւրուած. նուէր՝ Գիրենեան ընտանիքի 1897ին
161	1351	—	Բռնագիր	Նանա Ասորի	Գրիչի	Նուէր Պօղոս արքեպ.էն Արմաշի վանքին 1824ին
162	1816	—	Շեղագիր	Գրիգոր Նարեկացի	Գրիչի	Մեր օրինակը արտագրուած է 1304ին Յովհաննէս քահանայի գրած ձեռագրէն. նուէր վանքին 1837ին Ստեփաննոս պատրիարքի եւ վանահօր օրով
163	(ԺԸ-ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	Ֆլասթրիոս ?	Թարգմանչի (?)	Ֆլասթրիոս (?) թարգմանիչը՝ Յակոբ Պոլսեցի (?). կնիք՝ Պօղոս վ. Նուէր Պօղոս պատր.էն 1864ին
164	1798	Պրուսա, Ս. Աստուածածին եկեղեցին	Նոր ճոտրգիր	Ն. Շնորհալի. Յովհաննէս Երզնկացի եւ Եւսեբիոս	Ն. Շնորհալիի, Ե. Երզնկացիի եւ գրիչի	Թաղէոս վ. պրուսացիի գոյքէն ճուրղուած Արմաշի վանքին 1865ին
165	(ԺԸ դար)	—	Նոր ճոտրգիր	—	—	Շատ հետաքրքրական է ժամանակի երկրագործութիւնը ուսումնասիրելու եւ քաղմաքիւ քաղեր հասկնալու համար կնիք «Բ. Ծ. Պօղոս վ. ՌՄԽԴ. Թովմա վարդապետ ՌՄԺէ»
166	1782	(Կ. Պոլիս)	Հին շեղագիր	Վարդան վ.	Հեղինակին եւ գրիչին	Կնիք՝ «Յովհաննէս վարդապետ ՌՄԾԵ» եւ «Պօղոս վարդապետ 1784»։ Նուէր Պօղոս վ.էն Արմաշի վանքին

ԹԻԻ	ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ	ՆԻԻԹ	ԳՐԻԶ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԾԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՑՈՂ
167	Մեկնութիւն Հնգեմատեանի	Թուղթ	—	Կարմիր կաշեկազմ, ոսկեգոյն ծաղկեզարդերով	—	—
168	Ժողովածոյ զանազան գրութեանց (ի խաբուրդ Յոհանու մարգարէին Ամանիա վ. ի հայոց եւայլն)	Թուղթ	—	Կաշեկազմ	—	—
169	Քարոզգիրք	Թուղթ	(Թաղէոս վարդապետ)	Թղթակազմ	—	(Գրիչը)
170	Քարոզգիրք (Նախանի)	Թուղթ	—	Մագաղաթեայ կազմ ոսկեայ ծաղկեզարդերով. մէջ տեղ փրկչական պատկերով	—	—
171	Քարոզգիրք	Թուղթ	Թաղէոս վ.	Կաշեկազմ	—	Գրիչը
172	Մեկնութիւն Յոհանու մարգարէի	Թուղթ	—	Կաշեկազմ ծաղկեզարդերով	—	—
173	Անդիդայ ժանտախտի	Թուղթ	Պետրոս վարդապետ	Կաշեկազմ	—	Գրիչը
174	Քարոզգիրք	Թուղթ	—	Կաշեկազմ	—	—
175	Մեկնութիւն Յովնանու	Ողորկեալ Թուղթ	Գրիգոր Կրօնաւոր	Կաշեկազմ զարդերով և բերանակալով	Զարդագիրներ, յուսանցազարդեր, խորաններ կապոյտ, կանաչ, կարմիր գոյներով	ա. Աւետիք վ. Բաղիշեցի եւ ք. Մարտիրոս վ.

Թ.Ի.Ի	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
167	(ԺԸ դար)	—	Շեղագիր	Վարդան վ.	—	Կնիք՝ «Յովհաննէս վ. ԹՄԾԵ» և «Պօղոս վարդապետ 1784»
168	(ԺԹ դար)	Պրուսա եւայլն	Շեղագիր	Զանազան հեղինակներ	Զանազան յիշատակարաններ ԺԹ. դարէն	Ժողովածոյս կազմուած է բազմազան գրութիւններէ. բացի Անանիայի գործէն Արքանաւ Թաֆաֆեանէ յունարէն կրօնական գրութեան մը բարգմանութենէն, այլ և այլ տապանագրերէ, ճառերէ եւայլն
169	(ԺԹ դար)	(Արմաշ)	Շեղագիր	Թադէոս Ղամիթեան	Գրիչի և հեղինակի	Կնիքներ ունին, Ստեփաննոս վարդապետ, Կարապետ վ. (ետէք պատրիարք) 1823. նուէր վանքիմ Թադէոս վ. է 1828ին, Ստեփաննոսի վանահայրութեան օրով
170	(ԺԹ դար)	—	Նոտրգիր	Յ. Պատր. Նալեան	Գրիչի	Քարոզգիրք քաղուած Նալեանի քարոզգրքերէն
171	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	Թադէոս վ. Ագրիանուպոլսեցի	Գրիչի	Ս. Գրէէն և այլ գրքերէ քաղուած հատընտիր խրատ կամ քաղուածքներ են. նուէր Պօղոս արք.ի գոյքերէն 1867. Տ. Եփրեմի վանահայրութեան օրով
172	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	Յիսուսեան մը	—	Յիսուսեանի մը գործն է, ինչպէս ինքն ալ կը յիշէ և ունիք տրակամ է. նուէր Քրիստոսեաններէ
173	1817	—	Շեղագիր	Բժիշկ Ստեփաննոս Շէերիմանեան Տփլիսեցի	Գրիչի	Կնիք՝ «Պետրոս վարդապետ. 1261»
174	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	—	—	—
175	(ԺԵ դար)	—	Նոտրգիր	Նանա Ասորի, քարգմանիչ Ստեփաննոս Սիւնեցի, մեկնիչ Յովհաննէս Երզնկացի	Ստեփաննոս Սիւնեցիի, Յովհանն Երզնկացիի Աւետիք Բաղիշեցիի, գրիչի և ըստացողի	Կնիք՝ «Յակոբ վարդապետ 1810» «Յովհաննէս վ. Բ. պ» նուէր Պօղոս պատրիարքէն 1867ին Եփրեմ վանահօր օրով

Թիի	ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ	Նիիթ	ԳՐԻՋ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ՇԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՑՈՂ
176	Յազագս երկնյանց քահանայապետութեանց	Ոգորկեալ քուզք	Ստեփաննոս Իլովացի (?)	Կաշեկագմ	—	Գրիշը
177	Տոմար կամ պարզատումար	Ոգորկեալ քուզք	—	Կաշեկագմ	Զարդագիրներ եւ կիսախօրան կարմիր գոյնով	—
178	Ներածութիւն Աստուածաբանութեան	Թուզք	—	Թղթակագմ	—	—
179	1) Համառօտ ճարտասանութիւն եւ 2) Բարոյական վարք ու խրատք	Թուզք	—	Կաշեկագմ	—	—
180	Ժողովածոյ. 1) Մեկնութիւն Յովհաննու, 2) Յիշատակս. հայրապետաց, 3) Ընդդէմ հերետիկոսաց, 4) Լուծմունքս. գրեց.	Ոգորկեալ քուզք	Ստեփաննոս	Կաշեկագմ	—	—
181	Կէտադրական գուշակութիւն	Թուզք	—	Կաշեկագմ	—	—
182	Բժշկարան	Թուզք	Մատթէոս սարկաւազ	Կաշեկագմ	—	Պօղոս վ. Սեբաստացի
183	Անգ(ղ)եզայ ժանտախտի	Թուզք	(Ստեփաննոս Շէրիմանեան ?)	Կաշեկագմ ոսկեցոյն զարդերով	Պատկերներ ունի. ծեր մարդ մը երկար մօրուհով գիծեր, երկրագունտ, հեռագիտակ և առագաստաններ	Գրիշը (?)
184	Անգիտաց անպէտ եւ (Յազագս առաքինութեան)	Ոգորկեալ քուզք	Աւետիք	Կաշեկագմ	Զարդագրեր ունի	Եւրանոս պարոն իշխան
185	Մովսէս Խորենացի եւ Եզիշէ	Ոգորկեալ քուզք	Սոփիա(նէ)	Կաշեկագմ արուած զարդաքանդակներով	Պարզ զարդագրերով	Արիստակէս վ.
186	Ոսկեփորիկ (ժողովածոց)	Յզկեալ քուզք	Յուսիկ քահանայ	Կաշեկագմ (արուած)	Զարդագիրներ, քոչնագարդեր, անճարակ կիսախորաններ	Գրիշը

ԹԻԻ	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
176	(ԺԸ դար)	(լեհաստան ?)	Նոտրգիր	Դիոնէսիոս Արիսպագացի	Ստեփանոս Իւովացիի	Կնիք՝ «Յովհաննէս վարդապետ 1255», «Պօղոս վարդապետ 1784», նուէր Պօղոս վ. էն
177	1635	—	Նոտրգիր	—	—	—
178	(ԺԹ դար)	—	Շեղագիր	—	—	Նուէր Արմաշի վանքին Ստեփանոսի պատրիարքութեան օրով
179	(ԺԸ-ԺԹ դար)	—	Շեղագիր եւ նոտրգիր	1) Մխիթար Արքանայր 2) Եսայի քարտուղար	Հեղինակներու	Կնիք՝ «Պօղոս վ. 1784», նուէր Արմաշի վանքին Պօղոս վ. էն
180	(ԺԶ-ԺԷ դար)	—	Նոտրգիր	1) Մատթէոս Պարթեւ. 2) Պաւլոս վ. 3) Ստեփանոս Սիւնեցի եւ 4) Վարդան վ.	Հեղինակներու	—
181	1819	Եօզաֆ	Շեղագիր	—	Հեղինակին կամ գրչին	—
182	1814	Ճանիկի Զարշամայայ գիւղաբաղաբլ	Շեղագիր	Ամիր Տովաթ	Հեղինակի եւ գրչի	Նուէր Քրիստոսեան ընտանիքէն Արմաշի վանքին
183	1796	Պօլիս	Շեղագիր	Ստեփանոս Եւսեբիւսեան	Հեղինակի	Նուէր վանքին պոլսեցի Արքանայր վ. Պաղտատարեանէ: Տէր. Թորգոմեան ուսումնասիրած է այս ձեռագիրը
184	1630	Կարին	Նոտրգիր	Ամիր Տովաթ	Ամիր Տովաթի, գրչի եւ ուրիշներու	Կնիք՝ «Պօղոս վարդապետ 1244»
185	1671	Շոթոթ գիւղաբաղաբլ (Երմզակ)	Բոլորգիր	Մ. Խորենացի. Եղիշէ	Գրչի	Կնիք՝ «Յակոբ վարդապետ»
186	Տնարիմական գրած 1499-ին եւ Ոսկեփորիկ 1501-ին	Եւդակիտ	Բոլորգիր եւ նոտրգիր	Բագմագան	Գրչի	—

Թիի	ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ	ՆիիԹ	ԳՐԻԶ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԾԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՑՈՂ
187	Գիրք ընդհանրական եւ Ոսկեքերան	Յղկեալ քուղք	—	Կաշեկազմ մէջտեղ խաչ	—	—
188	Մեկնութիւն գործոց առաքելոց	Թուղք	—	Կաշեկազմ ծաղկազարդեով	—	ա. ստացող Յովհ. արքայեղբայր
189	Հի Մեկնութեան Սահմանաց գրոց» Դաւթի	Թուղք	—	Կաշեկազմ	—	—
190	Թովմա Մեծոփեցի	Ողորկեալ քուղք	Ղազար Բանասէր	Կաշեկազմ գ ե ղ ե ց ի կ զարդերով	Պարզ զծագրութեամբ լուսանցազարդեր	(Գրիչը)
191	Պատմութիւն Ազեխամդրի	Թուղք	Կարապետ արքեպ.	Թղքակազմ	—	(Գրիչը)
192	Հառընտիր	Թուղք	—	Կաշեկազմ	—	—
193	Գիրք որ կոչի Ջգօն	Թուղք	Յովհաննէս Կ. Պոլսեցի	Կաշեկազմ	—	Մանկավարժ Տիրացու Ստեփաննոս
194	Յովհան Դամասկացի	Թուղք ողորկեալ	—	Կաշեկազմ, քառակուսի եւ շրջանակաճեւ զարդերով մէջտեղ խաչ	Պարզ զարդազրեր	—
195	Ժողովածոյ	Յղկեալ քուղք	Արսէն արեղայ	Կաշեկազմ	Ծաղկեզարդեր, քըռչնազարդեր եւ 1 խորան	Գրիչը
196	Բարոզգիրք կամ Հառեր	Թուղք	Աւետիս երէց	Կաշեկազմ պատուած	Պարզ զարդացիր	Արքեան քահանայ
197	Գիրք Հարցմանց	Յղկեալ քուղք	Գրիգոր եւ Միքայէլ երէց	Կաշեկազմ խաչաճեւղակով	Բազմագոյն, զարդագիրներ, լուսանցազարդեր, խորաններ, եւ Գրիգոր Տաթեւացիի նըկարը	—

Թիի	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
187	1778 և (ժԹ դար)	Կ. Պոլիս	Նոտրդիր և շեղագիր	Ն. Շնորհալի. Ոսկեքերան	—	Նուէր վանքին Թաղէոս վ. Նիկոմիդիացիէն. 1827ին
188	(ժԸ դար)	—	Շեղագիր	Յովիան Ոսկեքերան. Քարգմանիչ Կիրակոս	—	Նուէր վանքին 1832ին
189	(ժԸ դար)	—	Հին շեղագիր	Առաքել Սիւնեցի	—	Կնիք՝ «Քի. Ծռ. Ըստեփաննոս. 1253»- նուէր Արմաշի վանքին Գիրէնեան ըմտանիքէ 1897ին
190	1597	—	Նոտրդիր	Թովմա Մեծոփեցի	Հին յիշատակարաններ և գրիչի յիշատակարան	—
191	1768	Ս. Կարապետ	Հին շեղագիր	—	ա. հաշատուր Կեչառեցի, վերջինը Կարապետ արքեպ.	վանքիս նուիրուած 1833ին Տ. Ստեփաննոսի պատրիարքութեան օրով
192	(ժԹ դար)	—	Շեղագիր	Յակոբ Զգոն Մծրնացի և այլն	—	վանքին նուիրուած 1867ին Պողոս պատրիարքէն. եփրեմ վ. ի վանահայրութեան օրով
193	1818	Պէկոզլու (Պոլիս)	Նոր նոտրդիր	—	Գրիչի	վանքին նուէր տրուած է Քիրէնեան ըմտանիքէն 1897ին
194	(ժԸ դար)	—	Հին շեղագիր	Յովիան Դամասկացի (Մանսուր)	Սիմէոն վրացիէնէ Քարգմանի	Դուրտպիլեկցի Արքաիւմ քահանայնու նուիրած է Արմաշի վանքին
195	1668	—	Բուրդիր	Յովիան Երզնկացի, վարդաւ վ. և ուրիշ շատեր	Գրիչի	Կնիք՝ Թ. վ. Դ. և «Դպրեվանք պատրիարքութեան հայոց Կ. Պոլսոյ յանուն Զարիսափան Ս. Աստուածածնի յԱրմաշ, 1889»
196	1637	Հոգոց վանք	Բուրդիր	Բագմաթիւ Էնդինակներ	Գրիչի	Նուէր Արմաշի վանքին 1853 Մատթէոս արքեպ. ի վանահայրութեան ժամանակ
197	1545	—	Բուրդիր	Գրիգոր Տաթևացի	Գրիչներու	Կնիք՝ «Քր. Ծռ. Ըստեփաննոս»- նուէր վանքին Քիրէնեան ըմտանիքէն 1897ին

Թիտ	ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ	Նիւթ	ԳՐԻԶ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԾԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՑՈՂ
198	Քաղուածոյ Մեկնութեան Աւետարանին Մատթէոսի	Յղկեալ քուղք	—	Կաշեկազմ	Կարմիր մեկնով զար- դագիր	—
199	Գիրք Հարցմանց	Թուղք	Դաւիթ սարկաւազ	Կոշտ կաշեկազմ	—	Մարիամ
200	Մաշտոց	Ոգորկեալ քուղք	Տէր Աստուածատուր	Կաշեկազմ կապտած զարդերէն	Կոպիտ զարդագրեր, կի- սախտրաններ	(Գրիչը)
201	Մաշտոց	Ոգորկեալ քուղք	—	Պատուած կաշեկազմ	Պարզ քոչնագիր, խո- րան լուսանցազարդեր ունի	—
202	Մաշտոց	Թուղք	—	Քայ ճայուած կաշեկազմ	Պարզ զարդագրեր լու- սանցազարդեր	(Կոստա եւ իր զաւակ- ները)
203	Մաշտոց	Ոգորկեալ քուղք	(Երեմիա)	Պատուած կաշեկազմ	Զարդագրեր, եռագոյն լուսանցազարդեր	Մահտեսի խումբէ
204	Մաշտոց – Գանձարան	Ոգորկեալ քուղք	Ազարիա	Կազմը ինկած	—	Վարդան
205	Տօնացոյց	Մագաղաթ	Ստեփաննոս Գոյներե- րիցանց « Կայծառունե- ցի » (?)	Կազմ չունի	Զարդագիր եւ կիսախո- րաններ	(Գրիչը)
206	Մաշտոց քահանայաթաղի կամ կարգ քաղման կար- գաւորաց	Հաստ քուղք	—	Պարզ կաշեկազմ	Կիսախորաններ, տեւ զի- ծերով	—
207	Մաշտոց Զեռնադրութեան	Ոգորկեալ քուղք	Ստեփաննոս Երէց Սիսցի	Կաշեկազմ	Զարդագրեր, լուսան- ցազարդեր, կիսախո- րաններ	Մելիքիսեք Եսիսկոպոս
208	Ժողովածոյ (կարգաւորու- թեան հասարակաց ազօթից եւայլն	Թուղք	Պօղ. Զատիբոս Զատիկ սարկաւազ	Կաշեկազմ, պահուած միայն կազմին վերջին մասը	Պարզ զարդագիր եւ լու- սանցազարդեր	—
209	Ժողովածոյ	Թուղք	—	Պարզ կաշեկազմ	—	—
210	Ժողովածոյ	Թուղք	—	Կաշեկազմ աստղաձեւ զարդերով մէջտեղ խաչ	—	—
211	Քարոզգիրք եւայլն	Ոգորկեալ քուղք	—	Կաշեկազմ պահուած միայն Բ. կազմը	—	—
212	Քարոզգիրք	Ոգորկեալ քուղք	Թովմաս Վարդապետ	Քայ ճայեալ կաշեկազմ	Զարդագիր, լուսանցա- զարդեր, կիսախորան- ներ	(Սահակ)

Թիի	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՔԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
198	(ԺԸ դար)	—	Նոտրդիր	Գրիգոր Տաթևացի	—	—
199	1642	Յետունակ գիւղաբազմաբաժան (Բէօթաքանակամ կոտորման)	Բուրգիր	Գրիգոր Տաթևացի	Գրիչի	—
200	1669		Բուրգիր	(Մաշտոց)	Գրիչի	Կնիք՝ «Եի. Գի. Մն. Տէր Արքա-համ
201	(ԺԷ դար)	—	Բուրգիր	(Մաշտոց)	—	—
202	1649	—	Նոտրդիր	(Մաշտոց)	Գրիչի	—
203	(ԺԷ դար)	Կ. Պալիս	Նոտրդիր	(Մաշտոց)	Գրիչի	Նուէր տրուած վանքին 1661ին հոմբէին կողմէ
204	(ԺԶ դար)	—	Բուրգիր	(Մաշտոց)	Գրիչի	Նուէր Գեորգ վ. Ասլանեանի Ե-նիշէհիբէն 1861ին
205	—	—	Բուրգիր	Ստեփաննոս Գոյնեբերի-ցանց	Գրիչի	—
206	(ԺԷ դար)	—	Բուրգիր	—	—	—
207	1449	Պրուսա	Բուրգիր	—	Գրիչի	Նուէր վանքին Պոզոս պատրիար-քէն 1867ին եփրեմ վ.ի վանա-հայրութեան օրով
208	1612	—	Անցման ճոտրդիր	Լուսաւորիչ, Սահակ, Մե-սրոպ, Մանդակունի	Գրիչի	—
209	(ԺԷ դար)	—	Նոտրդիր	—	—	—
210	(ԺԸ դար)	—	Հին շեղագիր	Բազմազան հեղինակներ	—	Նուէր վանքին 1841ին Ստեփաննոս արքեպ. առաջնորդութեան օրով
211	(ԺԷ դար)	—	Նոտրդիր, քո-լորդիր	Գրիգոր Տաթևացի եւայլն	—	—
212	1418	(Սուխարու վանք)	Բուրգիր	Գրիգոր Տաթևացի	Գրիչի	Կնիք՝ «Եի. Մն. Ամտոն վարդա-պետ ՌՃԶԳ Եւ «Գի. Մն. Մատ-րէոս վարդապետ»

Թիի	ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ ՐՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ	Նիիթ	ԳՐԻԶ	ԿԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ	ԾԱՂԿՈՂ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ	ՍՏԱՅՈՂ
213	Ժողովածոյ	Ողորկեալ քուղք	—	Քայքայուած կաշեկազմ	—	—
214	Շարական	Մագաղաք եւ քուղք	—	Կաշեպատ	Զարդագիրներ, լուսան- ցազարդեր, կիսախո- րաններ	—
215	Շարական	Ողորկեալ քուղք	Տ. Գրիգոր	Քայքայուած կաշեկազմ	Զարդագիրներ, լուսան- ցազարդեր, կիսախո- րաններ ունի	(Գրիչը)
216	Մեկնութիւն Ղուկասու եւ այլն	Ողորկեալ քուղք	Տ. Ստեփաննոս	Քանդակազարդ կաշե- կազմ	Զարդագիրներ, լուսան- ցազարդեր, խորաններ ունի	Մինաս վ. Մանցեցի
217	Գանձարան (ընդարձակ)	Ողորկեալ քուղք	—	Կաշեկազմ	Զարդագիրներու տե- սակներ, լուսանցազար- դեր, խորաններ	—
218	Գանձարան	Ողորկեալ քուղք	Մարտիրոս քանանայ	Կաշեկազմ քանդակե- րով	Զարդագիրներ, լուսան- ցազարդեր, խորաններ, բազմազան գոյներով	«Մաղտեսի» Կուլփաշա եւ խաթուն
219	Գանձարան	Յղկեալ քուղք	—	Պատուած կաշեկազմ	Զարդագիրներ, լուսան- ցազարդեր, խորաններ ունի	—
220	Յայսմաւորք	Հաստ քուղք	—	Զունի	Պարզ զարդագիրներ, կիսախորաններ	—
221	Բժշկարան (տանկերէն)	Թուղք	—	Սովորական կաշեկազմ	—	—
222	Աղօթագիրք «Կիպրիանոս»	Մագաղաք	—	Քայքայուած կաշեկազմ	Գեղեցիկ նկարներ ունին Ն. Շնորհալի, Գ. Նարե- կացի, Կիպրիանոս, Յա- կոբ Տեառնեղբայր, Պաւղոս ճգնաւոր, Ստե- փաննոս մախատարկա- ւազ, Փոկաս Կայրա- պետ, Մարիամ Աստ- ուածածին, զարդագիր- ներ, լուսանցազարդեր	(Տէր Յովնաննէս ?)
223	Աւետարան	Ողորկեալ քուղք	Պաղտանդ	Կաշեկազմ	Զարդագիրներ, լուսան- ցազարդեր, խորաններ, Մարկոս Բարսեղի պատկերը	Խորայել քանանայ եւ Ղազար

Թիի	ԺԱՄԱՆԱԿ	ՏԵՂԸ	ԳԻՐ	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ	ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
213	(Ժէ դար)	—	Նուորգիր	Գրիգոր Տաթեւացիի եւ Յովհանն Որոտոնեցիի	—	Նուէր վաճփն 1831ին
214	(ԺԳ-ԺԵ դար)	—	Բալորգիր	—	—	—
215	1590	Սեբաստիա	Բալորգիր	—	Գրիչի	—
216	1354	Սուրխաթ քաղաք (Խրիմ)	Բալորգիր	Իզմատիոս, Կիրեզ Ազեմ- սանդրացիի եւայլն	Գրիչի	Նուէր Պրոսպայի եւ Նիկոմիդիոյ առաջնորդ Պօղոս արքեպիսկոպոս- տէն 1834ին
217	(ԺԶ դար)	—	Բալորգիր	Բազմազան	1650-ին Գամճարանս ստա- ցազի	—
218	1571	(Կիպրոս ?)	Բալորգիր	Բազմազան	Գրիչի	—
219	(Ժէ դար)	—	Բալորգիր	—	—	—
220	(ԺԶ-ԺԷ դար)	—	Բալորգիր	—	—	Նուէր Գէորգ Վ. Ալեքսանեանի 1861ին
221	(ԺԸ դար)	—	Շեղագիր	—	—	Նուէր վաճփն Բիրէճեան ընտա- նիքէն
222	1652	—	Բալորգիր	Կիպրիանոս	Կիսատ. գրիչ	—
223	1615	Կ. Պոլիս	Բալորգիր	—	Գրիչի	Նուէր Դպրեվանքին Յովհաննէս Վ. Մովսէսէ 1905ին



ՑԱՆԿ

ՅԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒԱՆՑ



ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒ ՑԱՆԿ

Ա.

Աբայի, Կաղերզայ երէց, որ մասնակցած է Աղուանից Վաչազան թագաւորին զուամարած եկեղեց. ժողովին (Ե. դարու վերջը). 121:
 Աբաս, հայր Գաղիկի, թագ. Կարսի. 140:
 Աբբայեան Յակոբ վրդ. 211:
 Աբրայեանք, իբր Վենետիկի Մխիթարեանք. 283, 286:
 Աբգար, Արկար, թագաւոր Եդեսիոյ. 105, 125, 170, 187, 193, 296, 322, 333, 342:
 Աբդիու, Ապտիու, մարգարէ. 116, 125, 376:
 Աբդի Ազիզ, «Իշխան տաճկաց» որ Պարտաւ գնաց. 203:
 Աբդիա, «Իշխանն Իսմայէլի որ առաքեաց թագ» (Աշուրի). 416:
 Աբդո Պարսիկ. 125:
 Աբեղեան Մ. 78:
 Աբէլ, որդի Ադամի. 56, 376:
 Աբիմելէֆ (Հին Կտակ.). 301:
 Աբխոզով սարկաւազ, գրիչ մեղեդիներու, «վերերգեմք հնչմամբ, վերնական տարիմամբ, եւն.» 427, 442:
 Աբխնոսացն (կարգաւ Արիանոսացն. 293:
 Աբոզոն, Կտակ Աբողոնի, անվաւեր գիրք. 52:
 Աբուզանմ, Գրիգոր Մագիստրոսի մեծ հօր հայր. 133:
 Աբուսաիլ Լամագասպ, թագաւոր Վասպուրականի, յաջորդ Աշոտ — Դերենիկի (953—969). 13:
 Աբուսայիդ, տես «Բուսայիդ»:
 Աբրահամ Նահապետ. 23, 43, 52, 64, 105, 125, 130, 133, 155, 204, 250, 294, 358, 359, 385, 443:
 Աբրահամ, թարգմանիչ ա. գրոց. 190, 316, 350:
 Աբրահամ եպիսկ. Պարսից. 125:
 Աբրահամ եպիսկ. «հաւատոյ թուղթն Աբրահամ եպիսկ.ի». 320:

Աբրահամ — այլուր Ապրոամ — Արծրունի, որ իր կամքով յանձնուեցաւ պարսից արքունիքին (Վարդանանց պատերազմ). 335:
 Աբրահամ, որ նահատակուեցաւ Վարդանանց պատերազմին. 335:
 Աբրահամ, ճշնաւոր. 403:
 Աբրահամ վրդ., հեղինակ «Ոտանաւոր վասն առմանն Ստամպոլոյ»ի. 287:
 Աբրահամ վրդ. Կրետացի, առաջնորդ «Թրակիոյ նահանգի» (յետոյ կաթողիկոս, Աբրահամ Գ. Կրետացի). 125, 126:
 Աբրահամ քհնյ., ստացող թ. 196 Ձեռ. Ի. 369, 374:
 Աբրահամ քհնյ., մերձաւոր թ. 223 Ձեռ. Ը ստացողներուն. 448:
 Աբրահամ դպիր, գրիչ. 252, 253:
 Աբրուհամ, հայր Մինաս գրիչի. 244:
 Աբրահամ քհնյ. Ղուրպէլեկցի, որ նըւիրած է թ. 194 Ձեռ. Ը Արմաշի վանքին. 359:
 Աբրահամ, կնիք թ. 200 Ձեռ. Ի. 382:
 Աբրահամ «Ղարմատիկոս». 73:
 Աբրահամ եպիսկ. Մամիկոնեցի, առաջնորդ Տարօնի (Ե. դար). 119:
 Աբրահամ վրդ. Կ. Պոլսեցի, հեղինակած է 1883ին «Մեկնութիւն երգոց երգոյն»ը. 13:
 Աբրահամեան Մուրատ դպիր, բերիացի. 259, 266, 267:
 Աբրեհեմ, Աբրահամ, արար ամիրա որու կը գրէ Գր. Մագիստրոս. 130, 136:
 Ագադրոն փիլիսոփայ. 341:
 Ագաթան, Պատրիարք Բիւզանդիոնի. 317:
 Ագաթանգեղոս, պատմիչ. 39, 58, 73, 78, 122, 136, 169, 185, 332, 407:
 Ագաթանգեղոս, մարտիրոս. 125:
 Ագաթէս, վկայ. 317:
 Ագաթուկէս, թագաւոր. 272:
 Ագաթոն, ճշնաւոր. 403:
 Ագաթոն. 184:
 Ագապիոս եպիսկ. մասնակցած Անտիոքի եկեղեց. ժողովին. 115:

- Ազնվտիս տիւրրենացի. 139:
Ազոնց Ստեփաննոս Արք., Հեղինակ «Ճարտասանութեան». 211, 259, 260:
Ազրիկոյաշու, Լպիսկ. Կեսարիոյ, մասնակցած Անկիրիոյ եկեղեց. ժողովին (313-315). 111:
Աղամ, նախամարդ. 29, 30, 40, 47, 56, 62, 65, 67, 68, 69, 85, 105, 127, 130, 171, 172, 202, 242, 300, 303, 323, 340, 378, 393, 399, 411, 419, 430, 439:
Աղանաւլ, Հրեշտակ. 337:
Աղա Գամբեցի, տոմարագէտ. 35:
Աղդէ Հայրապետ, եպիսկ. Ուսէայի (Ա. դար). 78:
Ագարիա, զրիչ. 391, 394:
Ագարիել, Հրեշտակ. 337:
Ագիգ. Թիւ 145 Ձեռագիրը ստացողին մերձաւորներէն. 277:
Ագիգ, մայր Արրահամ քչնյ.ի, ստացող Թ. 196 Ձեռ.ի. 374:
Ագիգ Փաշայ, Կուսակալ Պրուսայի (1812-ին). 304:
Ազամնացեան, Ասքանազեան գունդ. 144:
Աթանագիներ Հայրապետ. 133, 340, 433, 444:
Աթանաս եպիսկ. Աղեքսանդրիոյ. 30, 31, 60, 66, 74, 103, 112, 119, 154, 160, 170, 208, 265, 300, 303, 316, 319, 320, 338, 365, 381, 400, 401, 403, 412:
Աթենայ. 141, 143, 251:
Աթենացիք. 149, 190, 206:
Աթուրացիք (Ասորեստանցիք). 105:
Ալամ, մայր Թ. 145 Ձեռ.ը վերստացող Թոմայ քչնյ.ի. 278:
Ալամանք. 185:
Ալգազարոս, «Մեկնութիւն Թուոց»ի լատին հեղինակը կը յիշէ նաեւ Ալգազարոսի անունը, իբրեւ ծանօթ զանազան ազգերու չափերուն եւ կշիռներուն. 87:
Ալեքսանդր Ը., Պապ. 101:
Ալեքսանեան Գէորգ վրդ., Թ. 204 Ձեռ.ը նուիրած է Արմաշի վանքին. 391:
Ալեքսիանոս, եղբորորդի Արիստակէս վրդ. Խլաթեցւոյ. 335:
Ալթուն, մայր Պաղուստի զրիչի. 448:
Ալիշան Հ. Ղ. 27, 28, 32, 333:
Ալիքսան, որդի իդմիրցի ուղուն Գրիգորի, որ նուիրեց Թ. 219 Ձեռ.ը Մէնէմէնի Ս. Սարգիս եկեղեցիին. 445:
Ալիքսանեան Գէորգ վրդ., նուիրած է Թ. 220 Ձեռ.ը Արմաշի վանքին. 445:
Ալլադիոս, լատին աստուածաբան. 80:
Ալլենան Յովհ. րժիշկ. 307:
Ալպերտ (Մէծն), (Ալպերտոս Սուսակցի), աստուածաբան. 31, 211, 252:
Ալպոյանեան Արշակ. 108:
Ալփաֆաք (Հին Կոստ.). 301:
Ալփարոս (տես. Ալպադարոսի մասին տրուած բացատրութիւնը). 87:
Ալփէոս. 295:
Ակակ, Լպիսկ. Մէլիտենոյ. 319:
Ակակ, Պատրիարք Կոստանդնուպոլսոյ. 119, 160, 317, 320:
Ակակ, նեստորական. 115, 166, 416:
Ական., սկզբնատառերով կազմուած անուն մը. 439:
Ակիլիկոս, Լպիսկ. Իկոնիոյ, «Գիր կանոնական ս. հօրն Բարսեղի առ սր. Ակիլիկոս» (ուրիշ ձեռագիրներու մէջ Ակակոս, Ակլիքոս, Ակըրոս, Անփիրիկոս, Ամփիրիքոս). 113:
Ակիլաս, Ակիլլաս, Թարգմանիչ Ս. Գրոց. 94, 155, 300, 302:
Ակոսկանդացի. 145:
Ակոնիոլոս (տես. Ալգազարոսի մասին տրուած բացատրութիւնը). 87:
Ահարոն, մարդարէ. 103:
Ահարոն, րժիշկ. 329:
Ահիր, Թիւ 145 Ձեռ.ը ստացողին մերձաւորներէն. 278:
Ահմէտ Ա. օսմ. սուլթան. 103, 343:
Ահմէտ Գ. օսմ. սուլթան. 126:
Ահմէտ, սուլթան. 369:
Ահմէտ Խան (Սուլթան). 288:
Ահմէտ (Տէրվիշ), Վէրդի Սուլթան Մուհամմէտ Դ.ի ժամանակ. 331:
Աղաբէկեան Մարկոս. 333:
Աղամալեան - Բերդումեան Պետրոս Արք. Նախընթանցի. 197, 211, 212, 213, 228, 256, 257, 262:
Աղամալեան (Հայր Սուքիաս վրդ.). 284:
Աղամիր, Թիւ 145 Ձեռ.ը ստացողին մերձաւորներէն. 278:
Աղբերիկ, Հայր Աստուածատուր վրդ.ի, (տես). 59:
Աղեքորոս, ճշնաւոր. 368:
Աղեքսանտրոս Հայրապետ Աղեքսանդրիոյ. 377:
Աղեքսանդր Մակեդոնացի. 54, 57, 59, 62, 149, 211, 304, 331, 332, 353, 354, 355, 404:
Աղեքսանդր, Պապ. 208:
Աղեքսանդր. 300:
Աղեքսանդր եպիսկ., Անտիոքի եւ Երուսաղէմի ներկայացուցիչ Եղիսիոս Պապին զուգարած Յիօրանսի ժողովին (1437). 229:
Աղեքսանդր. այս անունով կը ներկայացուի Թ. 11 Ժողովածուն «Երկրա-

չափութիւն»ը (Աշխարհադրութիւնը). 59:
 Աղեբսանդր Բաւովիչ, Կայսր Ռուսիոյ. 204:
 Աղեբսանդրիոս, քահանայապետ հրէից. 109:
 Աղեբսանդրիոս, մասնակցած Անտիոքի եկեղեց. ժողովին. 115:
 Աղեբսանդրոս դատաւորն. 427:
 Աղեբսանդրոս, կը մասնակցի Նիկիոյ եկեղեց. ժողովին Աղեքսանդրիայէն. 186:
 Աղեբսանդրոս, որմէ խօսքեր յիշատակուած են «Գիրք իմաստասիրաց» անանուն Ձեռագրին մէջ. 184, 185:
 Աղեբսանդրոս, որդի Նեքտանեբայ. 131:
 Աղեկատրացի (Աղեքսանդրացի). 136:
 Աղքամարեան (Աղթամարի կաթողիկոսութեան պատկանող). 210:
 Աղուան (բարբառ). 301:
 Աղփիոս, մասնակցած է Անտիոքի եկեղեց. ժողովին. 115:
 Ամագունք, Ամագունքի. 354:
 Ամաթէ, հայր Յոնան մարգարէի. 252:
 Ամասիա, Թաւառը (?). 59:
 Ամատունիք. 118, 121:
 Ամբակում մարգարէ. 115, 154, 155, 376:
 Ամբրոսիոս, եկեղեց. Հայր. 83, 102, 211, 249:
 Ամիր, հայր Թ. 145 Ձեռ. վերստացող Թոմայ քահանայի. 278:
 Ամիրան, եղբայր զրիչ Մելիքէթ եպ. (տես.). 61:
 Ամիրտովլաթ Ամասիացի. 188, 324, 326, 327, 328, 329, 330:
 Ամրիֆոս (Յամրիֆոս), հայրապետ Իւոնիոյ: Տես. նաեւ Ակիդիկոս, Ամփիլիսիոս, Անփիլաքոն. 180, 317, 320:
 Ամնոս, կուռք եղիպտացւոց. 141:
 Ամոս Բոստրայ եպիսկ. 321:
 Ամովն, Ամոնիոս, յոյն փիլիսոփայ. 130, 180, 181:
 Ամով(ս)ն, մարգարէ. 116, 376:
 Ամովս, ճգնաւոր. 403:
 Ամոքեստէս, որմէ խօսքեր յիշուած են «Գիրք իմաստասիրաց» անանուն Ձեռագրին մէջ. 184:
 Ամպոնոս Ելլադացի. 140:
 Ամպրիկոս եպիսկ. 317:
 Ամրիկոս եպիսկ. 321:
 Ամփիլաքոն. 320:
 Ամփիլիսիոս. 317:
 Ամօն, եղիպտ. աստուած (Աղեքսանդր որդի Ամօնի). 354:
 Այվազովսփի (Գարրիէլ). 162:
 Այվաս, զոր Անկիւրիայէն Կ. Պոլիս բե-

րին այս քաղաքին գրաւումէն ետք. 287:
 Անագսագորաս. 185:
 Անակ, հայր Գր. Լուսաւորչի. 57, 430:
 Անանիոս (գիւց.). 251:
 Անանէ, աղանդաւոր. 128:
 Անանիա (Մոկացի), կաթողիկոս. 128:
 Անանիա Շիրակացի. 35, 37, 126, 127, 134, 190, 336, 350, 378, 400, 408:
 Անանիա Նարեկացի. 346, 374(?):
 Անանիա վարդապետ. 128, 153:
 Անանիա դպիր. 165:
 Անանիա, նորողեց Թ. 145 աւետարանը. 278:
 Անանիա Դամասկացի. 189, 377:
 Անանիա, Թղթակից Գր. Մադիստորոսի. 137:
 Անանիա Տիրուայ, Թղթակից Գր. Մադիստորոսի. 137, 141:
 Անանիա, հայոց վարդապետ, «Սակա անխորտիր հաղորդելոյն Յունաց». 124, 153, 302, 303, 320, 321:
 Անանիա, եպ. Աղուանից, մասնակցած Աղուանից Վաչագան Թագաւորի դամարած ժողովին. 121:
 Անանիա, քահանայապետ հրէից. 109:
 Անանիա. 136:
 Անանիաս, հերձուածող. 237:
 Անաստաս (Ա. Ակոռեցի), կաթողիկոս. 378:
 Անաստաս արքեպ. Կեսարիոյ (Պաղեստինի). 234:
 Անաստաս, կայսր. 317, 320:
 Անաստասիոս (ս.). 242:
 Անատոլիա եպիսկ. մասնակցած Անտիոքի եկեղեց. ժողովին. 115:
 Անատոլիոս Արիսպագացի, տոմարագէտ. 35, 37, 41:
 Անգէ, Անդէոս, մարգարէ. 60, 116, 119, 376:
 Անդրէաս Բիւզանդացի, ասորի, տոմարագէտ. 35, 36, 408:
 Անդրէանոս, որու ժամանակ խախտեցաւ Փալէսթինի կնքած համաձայնութիւնը յոյն եւ հռոմէական եկեղեցիներու միջեւ. 41:
 Անդրէաս առաքեալ. 109:
 Անդրէաս վարդապետ, գրող մեղեդիներու «այսօր անդրանիկ Հօր միածին որդին, եւն.). 433:
 Անդրէաս, մեծ պապ խօնա Պօղոսի որստացաւ Թ. 148 Ձեռագրերը. 281:
 Անդրէաս Բերիացի. 80:
 Անդրիոնիկոս (սուրբ), Յայսմաւուրքի մէջ յիշուած. 445:
 Անքիմոսեան Արսէն վրդ., Մխիթ. Ուխտէն. 223, 276:

Անքեքիմէս, Անտիաթենէս. 131, 185:
 Անքիլատեր, տեղակալ Աղէքսանդր Մա-
 կեդոնացիի. 354:
 Անքիլատրոս Բոսորացի (Բոսորացի),
 եպիսկ. 68:
 Անքուան (Պօղոս-Գարրիէլ), Յիսուսեան,
 աստուածարան. 80:
 Անկլիտոս. 139:
 Աննարակեան, լատիններէնի թարգմա-
 նած է Լուսաւորչի, Սահակի, Մեծն
 Ներսէսի եւ Յովհաննէս Իմաստա-
 սէրի կանոնները. 112, 114, 117,
 120:
 Աննա, մայր Մարիամ Աստուածածնի.
 125, 154, 418, 437:
 Աննա (Հին Կտակ.). 154:
 Աննա, Քահանայապետ Հրէից. 56, 117:
 Աննա, մայր ս. Կիրեղի. 439:
 Աննա, մերձաւոր Պաղուանդ գրիչի. 448:
 Անշէս, տոմարագէտ. 35:
 Անուշաւան. 132:
 Անսելմոս, աստուածարան. 102:
 Անտիոքոս. 133:
 Անտիոքոս, մասնակցած Անտիոքի եկե-
 ղեց. Ժողովին. 115:
 Անտոն (Մեծն). 46, 341, 368, 378, 403,
 427, 439, 442:
 Անտոն արքայ. 234:
 Անտոն վրդ., կնիք Թ. 212 Ձեռ. Ի. 409:
 Անտոնիոս Անէլիոս. 86:
 Անտրոնիքոս (Հոռոսցի), Ա. դար (Քս. է
 առաջ), չարունակող Արիստոտէլի
 զպրոցին. 142:
 Աշըգեան իորէն արք., Պատրիարք եւ
 վանահայր Արմաշի. 77, 153, 268,
 281, 302:
 Աշըխեան Սերոբէ սարկաւազ (տես Խո-
 րէն Պատրիարք Աշըգեան). 268:
 Աշխէն Տիկին, Տրդատ Մեծի կինը. 55:
 Աշնեան Յովհան Կ., գրավաճառ Ի Կ. Պո-
 լիս. 281:
 Աշմուռնեաց տոհմ. 121:
 Աշոտ Բագրատունի (Իշխանաց Իշխան,
 Աշոտ Ա. Թաղաւոր). 200, 392, 416:
 Աշոտ Բագրատունի (Աշոտ Ողորմած).
 125:
 Աշոտ (Բագրատունի), Հայր Գագիկ Բ. Ի.
 130, 133, 143:
 Աշոտ «Վերջին» Բագրատունի, «որու օ-
 րով յայտնուեցան Լուսաւորչի նըշ-
 արները». 57:
 Աշտաեակ, ձուկ. 132:
 Ապաքերսոն, եպիսկ. 320:
 Ապահունեաց տէր, «գոր Արգար ուղար-
 կեց Քս. Ի օտ». 342:
 Ապիս, կուռք Եկիպտական. 141:

Ապիրատ, Շնորհալիի Հայրը. 23, 24,
 152:
 Ապլախասան, «բանք վասն խարոզ աղուե-
 սու եւ չարութեան նորա», Աղուէսը
 կը կոչուէր Ապլահասան. 50:
 Ապլաց Իշխան, որու խնդրանքով Յովհ.
 Երզնկացին զրեր է իր «Յաղագս երկ-
 նային զարդուց» ոտանաւորը. 59:
 Ապլիքիոս, Եպիսկ. եւ մարտիրոս. 319-
 320:
 Ապոլիմոս, «երբայեցի իմաստասէր». 301:
 Ապոլոդորոս, որ կը պատմէ ովդակովմ
 դաշանին պատմութիւնը (Պր. Մա-
 դիստրոս). 132:
 Ապոդիմար, Եկեղեց. Հայր, (Ե. դար).
 22, 33, 60, 180, 201, 238, 296, 302,
 315, 319, 320, 400:
 Ապոդիմար (դից.). 138, 143:
 Ապոդոն. 132, 140, 141, 146, 148, 149,
 150, 251:
 Ապուճարեհ, բժիշկ. 325:
 Ապու Ալի, բժիշկ. 325:
 Ապուդէդ ճինեվրացի. 235:
 Ապուլիստան, բժիշկ. 325:
 Առաքել վրդ., Սիւնեաց եպիսկ. մեկնիչ
 «Սահմանաց Գրոց» Դաւթի եւն. 189,
 190, 194, 196, 300, 349, 350:
 Առաքել վրդ., Պատրիարքական փոխա-
 նորդ (1815ին). 79:
 Առաքել վարդապետ, Հեղ. «Ներբողա-
 կան Ի Ած.ածինն եւ Ի ծնունդն
 Քս. Ի» Ի. 76:
 Առաքել Շոթոթեցի. 210:
 Առաքել վրդ., առաջնորդ Երնջակ գաւա-
 ռի. 335:
 Առաքել Վարդապետ, «Գանձ Թաղման
 ննջեցելոց», եւն. 384, 388, 398:
 Առաքել վրդ., Հեղինակ «Ոտանաւոր
 վասն առմանն Ստամպուլոյի, Ար-
 րահամ վրդ. Ի Հետ. 287, 288:
 Առաքել վարդապետ, դրող մեղեդիներու
 «անժամանակն, լոյսն արփիական,
 եւն.». 432, 434, 437, 440, 441:
 Առաքել Բաբերդցի, գրիչ. 448:
 Առիսկոս. 184, 351:
 Առիւծ Աստուածասէր, որու խնդրանքով
 Ներսէս կաթ. (Շնորհալի) բացալայ-
 տեր է Քրիստոսի ընութեան Հարցը.
 59:
 Առիւծ իշխան. 345-346:
 Առոիքոն (դից.). 150:
 Ասայէլ Ամատունեաց եպիսկ. մասնակ-
 ցած Դուրնի Բ. Ժողովին. 121:
 Ասալեք, կին Յովսէփայ. 55:
 Ասաֆ (Սաղմոս). 221:
 Ասեբ, Հին կտակարան. 53:

Ասկըղիպաս, աշակերտ Դիոնիսիոս Արիս-
պադացիի. 310:
Ասկիլպան. 149:
Ասկղիբիտես, բժիշկ. 20:
Ասոգիկ պատմադիր. 147:
Ասորեստանցիք, Ասուրացիք. 105, 107,
340:
Ասորի, (Ժողովուրդ, բարբառ). 23, 35,
46, 74, 76, 109, 127, 142, 161, 199,
209, 233, 296, 300, 301, 321, 322,
329, 342, 364, 365, 411, 416:
Ասուդ. 144:
Ասուր, «որ չինեաց զԱսուր». 301:
Ասպուրակեզ (Ա.), «եղբայր Շահակայ»,
կաթողիկոս Հայոց. 340:
Ասվադեն (Նավաղէն), թագաւոր Ադուա-
նից. 202:
Աստղիկ (դից). 148, 301:
Աստուածատուր, Պատրիարք Երուսաղէ-
մի (ԺԲ. դ.). 163, 391:
Աստուածատուր վրդ., ուսուցիչ պապա
Մինասի (ԺԲ. դար). 102:
Աստուածատուր, զնեց թ. 186 Ձեռ. Ը.
343:
Աստուածատուր (տէր), գրիչ թ. 200
Ձեռ. Բ. 382, 386:
Աստուածատուր աքըլմըշ, որ Անկիւրիա-
յէն Կ. Պոլիս բերին այս քաղաքին
զրաւումէն ետք. 287:
Աստուածատուր (տէր), նորոգեց թ. 145
աւետարանը. 278:
Աստուածատուր, Հայր Տ. Թագէտոս
Քչնյ. Ի (տես.). 422:
Աստուածատուր (պարոն), Հայր Կարա-
պետ Քչնյ. Ի, որ գրել տուաւ թ. 216
Ձեռ. Ը. 424:
Աստուածատուր, կնիք թ. 3 Ձեռագրի,
«Քս. Ի Ժառայ Տ. Աստուածատուր». 12:
Աստուածատուր, տպարանատէր Ի Կ. Պո-
լիս. 21:
Աստուածատուր վրդ., միաբան Մեծորայ
Վանքին. 59:
Աստուածատուր վարդապետ, Մեծորայ
Վանքին, (տես. նաեւ էջ 59). 353:
Ատինկտոն, անգլ. բժիշկ. 327:
Ատոմ, Վարազայ տօնացոյցը կազմողը.
41:
Ատոմ, որ գրել տուած է թ. 197 Ձեռա-
գիրը. 378:
Ատոմ, սկզբնատառերով կազմուած ա-
նուն մը. 429:
Ատոմեանք (վկայք). 217, 428:
Ատոնիկեցի, ատոնիկեան. 130, 146:
Ատոնոն. 141:
Ատրիանոս, կայսր. 302:
Ատրիս (դից.). 299:

Ատրնեքսէ, Սիւնեաց տէր, մասնակցած
Սիւն կաթ. Ի նախադահու թեամբ
զումարուած Պարտաւի Ժողովին
(768). 120:
Արա, սկզբնատառերով կազմուած անուն
մը. 393:
Արաքացիք, Արապկացիք, արար. բար-
բառ. 59, 95, 96, 115, 134, 136, 141,
143, 147, 149, 206, 213, 261, 325,
326, 329, 330, 333, 416:
Արամ նահապետ. 62:
Արամազդ, Արամազդեան. 47, 131, 132,
133, 136, 140, 141, 148, 149, 150,
251, 354:
Արամանեանք, Արամեան տոհմ. 62, 130,
134, 135, 145:
Արայ. 133, 191:
Արայեան Մանուկ (Սօսանուէր). 132:
Արաք կամ Արաց, Հայկ նահապետի աղ-
ջիկը եւ ամիսի անուն. 34:
Արգիացիք. 133, 137, 138:
Արգիլ, Հրեշտակ. 337:
Արգոյ (դից.). 141, 146:
Արեգ, Հայկ նահապետի որդին եւ ամիսի
անուն. 34:
Արեգակնապաշտ, Արեւորդիք, աղան-
դաւորք. 129, 347:
Արգեւան (Արծաւն), թարգմանիչ ս. գրոց.
190, 340, 350:
Արգուխան, զորան թ. 145 Ձեռ. Ը վերըս-
տացող Թոմայ քչնյ. Ի. 278:
Արիական. 55:
Արիոս, Արիանոս, Արիոսականք. 29, 31,
60, 111, 112, 113, 123, 195, 200,
237, 238, 319, 321, 375, 376:
Արիսիդես, յոյ տոմարագէտ. 37:
Արիստագացի (կարդալ Ստագիրացի՝ Ա-
րիստոտէլ). 140:
Արիստակես, կաթողիկոս, Լուսաւորչի
կրտսեր որդին. 57, 186, 317, 357,
377:
Արիստակես Աթենացի, տոմարագէտ. 35:
Արիստակես վրդ. Ղաթեցի, ստացող թ.
185 Ձեռագրի. 332, 335:
Արիստակես երէց, տաղասաց. 437:
Արիստակես, քչնյ. Խասկալու եկեղեց-
ւոյն. 391:
Արիստակես, սկզբնատառերով կազմուած
անուն. 385:
Արիստիդ, փիլիսոփայ. 320:
Արիստոն երէց. 236, 277:
Արիստոս. 404:
Արիստոտէլ. 31, 34, 35, 130, 131, 159,
160, 180, 181, 184, 185, 190, 191,
193, 206, 208, 236, 327, 331, 340,
350, 352, 354, 404, 406, 415:

Ածրունի Մերութան, մասնակցած Պարտաւ եկեղեց. ժողովին. 120:
Արկուդիոս. 234:
Արձա(կ)ն, տես. Արզեւան:
Արշակ, Թաղաւոր Պարթեւաց. 57:
Արշակ, Թաղաւոր. 136:
Արշակ Թաղաւոր, որդի Տրդատայ. 333:
Արշակունիք, Արշակունեաց զարմ. 23, 39, 55, 62, 93, 127, 133, 167, 187, 316:
Արշամ, հայր Արզար Թագ.ի. 342:
Արչես, վաւերացուցած է Վաչագանի զուսարած ժողովին կանոնները ուրիշներու կարգին. 121:
Արպիասուս, բռնիչ. 325:
Արսէն Ընձաացի, զինակից Վարդանի. 334:
Արսէն, ճշնաւոր. 368:
Արսէն զպիր, վարժապետ. 247, 250:
Արսէն արեղայ, զրիչ. 362, 368:
Արսէնիոս, ճշնաւոր. 403:
Արտակ, նախահայր Գրիգոր Մազիստրոսի. 133:
Արտաշ, Թաղաւոր որ չինեաց զ«Երասխ»(?). 59:
Արտաշեան քաջ (կարգալ Արտաղեան). 274:
Արտաշէս, Թաղաւոր. 143, 333:
Արտաշէս Պարթեւ, Թաղաւոր. 142:
Արտաւագ (Արտաւաղդ) Թաղաւոր. 23, 150:
Արտեմիս, արտեմեան (դից). 141, 143, 251, 299:
Արտեմովնայ աղանդ. 115, 123:
Արտեւագդ, Աշոցի տէր, մասնակցած Սիւն կաթ.ի նախագահութեամբ զուսարած Պարտաւ ժողովին (768). 120:
Արտիմն, հերձուածող. 318, 321, 364:
Արւակիս մայր Արուակիս (կարգալ Արապէս մար Արապէս), կը յիշուի Միքայէլ Ասորիի ժամանակադրութեան մէջ. 105:
Արբայ, աղանդաւոր. 128:
Արբեղանոս, երաժիշտ. 337:
Աւետիս աւագ երէց, սոացող Թ. 54 Զեռազրի. 184, 189:
Աւետիս երէց, զրիչ. 184, 189:
Աւետիս երէց, զրիչ. 369, 374:
Աւետիք վրդ. Բաղիշեցի. 308, 309:
Աւետիք քահանայ, միարան Սիւեռայ վանքի. 11:
Աւետիք, զրիչ. 328:
Աւետիքեան (հայր Գ. Վ.). 284:
Աւգոստոս (Օգոստոս), կայսր. 34, 68:
Աւստացիք, հերձուածողներ որ կը կոչուին նաեւ Զորեքտասաներորդ. 116:

Ափրիսիոն, ծառ մարդածին. 132:
Ափրոդիտէս (դից.). 141, 146, 149, 251:
Ափրովոնոս, (Հոմերոսի մէջ). 143:
Աբա, Սողոմոնի առակները դրոշներէն մէկը. 61:
Աբեղոս, Ափրդաս, Ափիլլէս. 141, 143:
Ափիլէս, երաժիշտ. 337:
Ափնոս, յիշուած Գր. Մազիստրոսի Թուլթերուն մէջ. 139:
Աֆրաստ (Հրահատ Զոսի - Աֆրաստ). 359:

Բ.

Բարգէն կաթողիկոս, (Բարգէն Ա. Ոթմըսեցի). 57, 317, 416:
Բարգէն վրդ. ապա Աթոռակից կաթ. Կրիկիոյ (Կրկէսէրեան). 85, 87, 100, 102, 164, 189, 214, 216, 217, 225, 229, 232, 248, 253, 288, 297, 305, 306, 324, 349, 375, 446:
Բարգէն Սիւնի, եղբայր Բակուրի, որ կալանաւորուեցաւ Պարսից արքունիքէն (Վարդանանց պատերազմ). 335:
Բաբելացիք - բարեկական. 59, 105, 148:
Բաբելաս, եպիսկ. Աղեքանդրիոյ. 355, 356:
Բաբիկ, «Յոսիփոմնէն տունէն» որ կամովին կանձուեցաւ պարսից, (Վարդանանց պատերազմ). 335:
Բագարատ Բագրատունի. 199, 416:
Բագնոպիտ, յիշուած Գր. Մազիստրոսի Թուլթերուն մէջ. 137:
Բագրատ. բռնիչ. 188, 325, 328:
Բագրատունի «հայոց Թաղաւոր?». 125:
Բագրատունի (հայր Արսէն). 268:
Բագրատունիք. 62, 120, 121, 216, 416:
Բագրոս, Փագրոս, ձուկ. 132, 141:
Բակուր, նահապետ Կաղանկատուայ. 121:
Բակուր Սիւնի, եղբայր Բարգէնի, որ կալանաւորուեցաւ Պարսից արքունիքէն (Վարդանանց պատերազմ). 335:
Բասիլ, վարդապետ և ուսուցիչ Սկեւռայ վանքի. 11, 92:
Բասիլիոս, մէկը «Գանդրեայ կանոն»ները հաստատող 15 եպիսկոպոսներէն. 114:
Բասիլիտէս. 315:
Բասոս, մէկը «Գանդրեայ կանոն»ները հաստատող 15 եպիսկոպոսներէն. 114:
Բաստամեան վահան վրդ., միաբան էլմիածնի, հեղինակ «Մխ. Գոշ»ի. 97, 98:
Բարաք Եպ. Մծրնայ, նշովուած Անտիոքի Ա. Ժողովէն. 115:

Բարդղիմիոս, աշակերտակից Բասիլի Սկևռայի վանքին մէջ. 11, 92:
 Բարդղիմիոս, կոյր մորացիկ Աւետարանի. 69:
 Բարդիսու ասորի, Հակաթոռական Սահակ Պարթևի. 106:
 Բարդուղիմէոս վրդ., ստացող թ. 51 Ձև.ի. 174, 179:
 Բարքոդիմէոս վարդապետ, եղբայր Ղերից Յովհ. Պողոսեանի. 250:
 Բարքոդիմէոս Բհնյ., նամակի նմոյշի մը մէջ. 266:
 Բարքոդիմէոս, Առաքեալ. 55, 210, 295, 436, 441:
 Բարքոդիմէոս եպ. առաջնորդ Նիկոմիդիոյ. 304:
 Բարծուկայ ասորի, (նեստորական). 317, 335, 416:
 Բարշամովէ. 129:
 Բարոնիոս, կաթողիկէ կրօնաւոր. 253:
 Բարուբ, գիրք (Հին կտակ.). 376:
 Բարսամ ասորի, ճշնաւոր. 319, 321:
 Բարսեղ, Բասիլ, Բասիլիոս (Մեծ, Կեսարիոյ Հայրապետ). 30, 56, 63, 64, 68, 74, 98, 102, 103, 104, 113, 119, 129, 144, 161, 166, 178, 182, 196, 208, 211, 220, 234, 244, 249, 252, 300, 316, 317, 319, 320, 321, 340, 364, 390, 392, 398, 407, 410, 416, 419, 423, 437, 441:
 Բարսեղ արք. Մաշկեւորցի կամ Ճօն, առաջնորդ Դրազարկի եւ արք. Ստոյ. 85, 211, 254:
 Բարսեղ (Տէր), Էղբայր Հեթում Ա.ի եւ առաջնորդ Դրազարկի. 107:
 Բարսեղ արք., առաջնորդ Տիգրանակերտի (Ամիթ). 105, 108:
 Բարսեղ եպ., Էղբայր Եղիշէ եպ.ի (Սեբաստիոյ), աշակերտ Գր. Մազիստրոսի. 131, 136:
 Բարսեղ եպ., մասնակցած Անկիւրիոյ եկեղեց. ժողովին Ամասիայէն. 111:
 Բարսեղ վրդ., զրիչ. 189, 196:
 Բարսեղ Սեբաստացի, զրիչ. 14, 15:
 Բարսեղ, որ Հարցումներ կ'ընէ եւ պատասխան կը ստանայ Գրիգոր եղբորմէն. 56:
 Բարխոբ, ոմն Քաղզէացի յեղիպտոս. 301:
 Բաւարտան (տպ. նաեւ Բարտաւան), ոմն. 139, 153:
 Բելգրոս, յիշուած Գր. Մազիստրոսի թուղթերուն մէջ. 139:
 Բեկուր, իր ստորագրութեամբ վաւերացուցեր է Աղուանից Վաչագան թապ.ի գումարած ժողովին կանոնները. 121:
 Բենեդիկտոս Ժ. Սրբ. Պապ. 80, 233:

Բենեք (Բենիկ վրդ.). 165, 169:
 Բեմիամիմ (Հին կտակ.). 41, 53:
 Բերմոֆոն. 404:
 Բէլ — Նեքրովդ. 301:
 Բիա, նշումուած Անտիոքի ժողովէն. 115:
 Բիա, «Մին եօթը իմաստուններէն». 412:
 Բիանդոս, որմէ կը յիշուին խօսքեր «Գիրք Իմաստասիրաց»ին մէջ (թ. 54 Ձ.). 185:
 Բիսոս, Դարեհ Կոտոմանի սպանիչը. 354:
 Բիտաղոս, յիշուած Գր. Մազ.ի նամակներուն մէջ. 238:
 Բիտարիան, ճշնաւոր. 368:
 Բիւքանիոս, Գանգրի ժողովին մասնակցողներէն. 114:
 Բիւռոս Պենտացի, յիշուած Գր. Մազիստրոսի նամակներուն մէջ. 139:
 Բիւրասպի. 150:
 Բիւրեղ, Սիւնեաց տիկին որ մասունք մը ստացաւ խաչափայտէն. 58:
 Բուբու, որու միջոցաւ Սողոմոն Իմաստուն գեղեցիկ կին մը ճարեց. 41:
 Բուլղարք. 149:
 Բուշանֆ, ժողովուրդ. 341:
 Բուսայիղ (կարգալ Արուսայիղ), Հեղինակ «Մարդակազմութեան» մը. 188:
 Բուրիտ (Հ.), որ կը զրկէ Նանան Եպիկուր քաղկեդոնականին դէմ վիճելու. 200:
 Բրաքոն (Բրարիոն), գրչադրուհի. 174, 179:
 Բրաքիմ, մայր Յարութիւն գրիչի. 152:
 Բրաբիդէս Բիթական, յիշուած Գր. Մազիստրոսի նամակներուն մէջ. 153:
 Բրաբիս, «պատկերագործ». 141:
 Բրեմոս, որմէ իր տեղեկութիւնները քաղած է Հ. Պողոս Գաբրիէլ Անթուանի զրբին թարգմանիչը. 80:
 Բրեքես, բժիշկ. 327:
 Բրոնոս, տես «Բրենոս»ի վերաբերեալ ծանօթութիւնը. 80:

Գ.

Գաբրիէլ հրեշտակապետ. 22, 49, 65, 321, 331, 337, 341, 381, 399, 421, 423, 432, 435, 436:
 Գաբրիէլ, կաթողիկոս Կիլիկիոյ (1769). 252:
 Գաբրիէլ Արք., Պատրիարք Երուսաղէմի. 205:
 Գաբրիէլ, «այր Աստուծոյ». 447:
 Գաբրիէլ, վրաց Մետրոպոլիտ. 317:
 Գագիկ Բ. Բագրատունի. 62, 133, 143, 145, 152, 204:

Գագիկ, Վանանդի Թագաւոր, որդի Ար-
բասի. 140:
Գագրոս, տես. Բագրոս:
Գաղ, անվաւերական զիրքեր* «կտակ
Գաղայ». 53:
Գաղէշ (Գաղիշոյ), Ոորխոռունեաց նա-
խարար. 334:
Գաղան, իշխան Սամոսատի որուն գրեց
Շնորհալի Արեւորդիներու մասին.
347:
Գաթրմեան (Հայր Յ.). 103, 104, 108,
399:
Գալամաթօ Աղեքսանդր. 81, 196, 211,
224:
Գալալիոս. 145:
Գալերոս, բժիշկ. 307:
Գալէմբարեան (Հայր Գ.). 61:
Գալիանոս — Գաղիանոս, բժիշկ. 20, 145,
180, 181, 188, 195:
Գալուստ Ամասիացի, բժիշկ. 188:
Գալփայեան, Հրատ. «Նշիշէ»ի. 334:
Գաղ, Առաւելենից տունէն, որ կախնա-
ւորուեցաւ պարսիկներէն, (Վարդա-
նանց պատերազմ. տե՛ս. Նաեւ Դատ).
335:
Գաղատուցիք. 30, 116, 154, 376, 396:
Գաղենոս, բժիշկ. 327, 329:
Գաղիական լեզու, եւն. 235, 236, 260:
Գամալիէլ, «գլխաւոր ժողովրդեան» որ
ծածուկ կու գար առաքեալներու
(Պօղոս, Տիմէթէոս) մօտ. 109:
Գամէր, Նոյի Թոռը եւ Յարէթի որդին.
105:
Գայեանեմեք. 433:
Գայիոս եպ. որուն Թուղթ մը գրած է
Դիոնիսէոս Արիսպագային. 88:
Գայլ Վառան. 204:
Գանգրակամք (կանոնք Գանգրի). 321:
Գասպար վրդ. ստացող Թ. 55 Ձեռ.ի.
189, 195, 196:
Գարագաշեան Մատաթիա. 333:
Գարեգին, վկայ. 204:
Գեղիանոս, բժիշկ. 325, 326:
Գեմալիոս, տես «Ալգազարոս». 87:
Գեքմանոս, Պոլսոյ Պատրիարք, որ միու-
թեան Թուղթ մը գրած է Հայոց. 90,
91, 318, 320:
Գէորգ (ս.). 130, 192, 312, 435, 440:
Գէորգ Բ. Գառնեցի, կաթողիկոս. 392:
Գէորգ Կաթողիկոս, Հեղ. Ասորոց պատ-
րիարքին (Յովհաննէս) գրուած
Թուղթին, (Գէորգ Բ. Գառնեցի կամ
Դէորդ Գ. Լոռեցի?). 321:
Գէորգ (Լոռեցի), փոխանորդ Գրիգոր
Բ.ի, Գէորդ Գ. կաթողիկոս յորջոր-
ջուած. 349:

Գէորգ վրդ. երգնկացի, աշակերտ Որոտ-
նեցիի. 18, 28, 31, 33, 36, 40, 53,
93, 94, 239, 415:
Գէորգ Սկիւռացի (նաեւ Համբրոնացի
կամ Դրազարկցի), Հեղինակ եւ վար-
պետ գրիչ («Մեկն. Եսայի» եւն.).
93, 94, 182, 394, 395, 436, 441,
445:
Գէորգ վարդապետ, Թղթակից Գր. Մա-
դիստրոսի. 146:
Գէսըզ վրդ., Հեղ. «Վասն Ս. Հաղորդու-
թեան». 18:
Գէորգ արք. Ձեռագիրներ կը նուիրէ Ար-
մաշի վանքին. 36, 153, 274, 303:
Գէորգ վարդապետ, որու Հարցմանց կը
պատասխանէ Տաթեւացիի վերազըր-
ուած Թ. 197 դրձագիրը. 379:
Գէորգ վրդ., որու կը զրէ Շնորհալի.
347:
Գէորգ եպ. Զմիւռնացի, Հեղ. «Քարոզ-
գիրք»ի. 101, 241, 242, 255, 268:
Գէորգ պարոն, զոր Անկիւրիայէն Կ. Պո-
լիս րեւին այս քաղաքին գրաւուէն
ետք. 287:
Գէորգ երգնկացի քահանայ. 205:
Գէորգ (տէր) Կամրքեցի. 278:
Գէորգ արեղայ Մանլիցի, Հեղ. տաղի մը
Գր. Տաթեւացիի «Ոսկեփորիկ»ին մէջ
(տպ. Կ. Պոլիս 1741). 31:
Գէորգ Ոստան եպ. մասնակցած Սիօն
կաթ.ի գումարած Պարտաւ ժողո-
վին. 120:
Գէորգ Սգօլարիոս, Ֆլօրանսի ժողովին
իր ուղղած «յորդոր»ին առթիւ. 230:
Գէորգ Ղպիր, գրիչ. 221:
Գէորգ, նորածին մանուկ. 276:
Գէորգ անուանեալ Եւտափօլ. 141:
Գէորգ վրդ. սկզբնատառերով կազմուած
անուն մը. 386:
Գէորգեան Մահտեսի Յակոբ, ամասիա-
ցի, գրիչ. 163:
Գիգան, ասորի տոմարագէտ որ մասնակ-
ցած է Էսա Ալեքսանդրացիի գումա-
րած տոմարագէտներու ժողովին. 35:
Դիւտ կաթողիկոս (Ա., Արաւելացի).
340:
Դիւրքնտոն, Հրատարակած է Ancient Sy-
riac documents. 109:
Դնունի, նախար. տոհմ. 121:
Դովէշ, Դովէշեան. կաթողիկէ Հայկ. ու-
սումնարան ի Հռոմ. 285, 286:
Դոհար, դուստր Մարկոս Երէջ գրիչի.
173:
Դոհարիոս, տես «Բրեննոս»ի վերաբերեալ
ծանօթութիւնը. 80:
Դոդիադ. 155, 318:
Դոմմաս Հայրապետ Անտիոքի. 377:

Գոշ Մխիթար. 51, 97, 98, 131:
 Գորգ, «Իշխան Արշուգ Կողման». 58:
 Գորգի, Թագաւոր վրաց, 402:
 Գորգի Մելիֆ (պարոն), Եղբայր Թոմայ
 Մեծորեցիի. 352, 353:
 Գորգիս, Կապաղովկիացի արիոսական.
 112:
 Գուլ, յիշատակուած Թ. 145 Ձեռ. ք ստա-
 ցողին յիշատակարանին մէջ. 278:
 Գուլաղէ տիկին, որ մանեակը տալով ձե-
 ռադիր աւետարան մը փրկած է. 277,
 278:
 Գուշակեան Թորգոմ վրդ. (Պատրիարք
 Երուսաղէմի). 446:
 Գրիքսա. սկզբնատառերով կաղմուած ա-
 նուն. 439:
 Գրիգոր Լուսաւորիչ. 19, 23, 24, 30, 34,
 35, 41, 54, 55, 56, 57, 58, 73, 78,
 93, 102, 104, 107, 117, 118, 120,
 133, 141, 142, 145, 148, 152, 160,
 161, 166, 167, 169, 170, 185, 186,
 187, 204, 210, 233, 235, 240, 256,
 276, 285, 294, 300, 303, 312, 316,
 317, 320, 322, 332, 335, 336, 340,
 341, 342, 344, 352, 357, 358, 360,
 363, 364, 366, 377, 378, 383, 384,
 393, 395, 398, 399, 400, 404, 407,
 408, 409, 416, 418, 430, 433, 434,
 444:
 Գրիգոր Բ. Վկայաւեր (Գրիգոր Վա-
 րամ), կաթողիկոս, որդի Գր. Մա-
 րտիրոսի. 23, 91, 152, 348, 378,
 390, 392, 395, 405, 423, 424:
 Գրիգոր Գ. Պաշխաւմի, Եղբայր Ներսէս
 Շնորհալիի, կաթողիկոս. 22, 23, 24,
 25, 93, 106, 152, 279, 294, 345, 346:
 Գրիգոր Դ. Տղայ, կաթողիկոս. 11, 76,
 89, 107, 174:
 Գրիգոր Կաթողիկոս Անաւարդեցի, Տուր-
 քերիցանց մականունեալ. 94, 337,
 400:
 Գրիգոր ԺԳ. Սրապիոն (Սրապիոն Ուռ-
 հայեցի), աթոռակից կաթողիկոս
 (Դաւիթ Դ. ի օրով). 157:
 Գրիգոր Կաթողիկոս. 274:
 Գրիգոր վրդ. (Շղթայակիր, պատրիարք
 Երուսաղէմի). 126:
 Գրիգոր Նարեկացի. 12, 13, 90, 159, 160,
 161, 193, 209, 261, 291, 303, 399,
 430-435, 446, 447:
 Գրիգոր Մագիստրոս. 23, 24, 127, 128,
 129, 130, 137, 142, 144, 145, 147,
 150, 151, 152, 153, 170, 336, 349,
 378, 427:
 Գրիգոր Տաթեւացի. 13, 28, 29, 30, 31,
 32, 33, 36, 37, 58, 65, 76, 159, 160,

189, 190, 196, 211, 235, 264, 304,
 316, 340, 350, 366, 375, 377, 379,
 380, 381, 405, 406, 407, 409, 413,
 414, 415, 416:
 Գրիգոր Որոտնեցի. 352:
 Գրիգոր Հնծացի, Կրօնաւոր Հնծուց վան-
 քի. 140, 150:
 Գրիգոր, Սիւնեաց վարդապետ, Թովմա
 Մեծորեցիի Պատմութեան Հին գրիչ-
 ներէն մէկը. 351:
 Գրիգոր Աղթամարցի. 355, 425, 426,
 428, 429, 430, 432, 433, 434, 435,
 436, 437, 439, 440, 441, 442, 443,
 444, 445:
 Գրիգոր, Աբծուրենաց Լափսկոպոս. 320,
 321:
 Գրիգոր Նիւսացի. 12, 34, 64, 70, 74,
 102, 119, 145, 160, 161, 174, 175,
 176, 177, 178, 179, 180, 182, 183,
 188, 194, 196, 271, 272, 274, 275,
 300, 301, 302, 303, 316, 317, 318,
 319, 320:
 Գրիգոր Նազիաւագի. 86, 236, 239:
 Գրիգոր Սփանջիւլագործ, Եպ. Նէոկեսա-
 րիոյ. 30, 63, 65, 66, 67, 71, 72,
 119, 319:
 Գրիգոր Աստուածարան, Պատրիարք Կ.
 Պոլսոյ. 29, 30, 31, 56, 60, 94, 103,
 104, 119, 178, 192, 264, 265, 316,
 319, 320, 340, 360, 376, 381, 400:
 Գրիգոր Խլաքեցի, Ծերենց, մեծ Սարգի-
 սի (Սուխարայ վանք) աշակերտնե-
 րէն, Կր Հաստատուի Բրնունեաց Եր-
 կրի Արծկէ դաւառի Յիպնա վանքը.
 58:
 Գրիգոր Փակակալ. 178, 219, 301, 302:
 Գրիգոր Անճաւացիաց Եպիսկ., մասնակ-
 ցած Ներսէս Շինողի դումարած Դը-
 ինի Ժողովին. 121:
 Գրիգոր Եպ. Անճեւացի. 65, 113:
 Գրիգոր վրդ. Սլեւուացի. 9, 10, 11, 12,
 58, 91, 93, 337, 378:
 Գրիգոր Վարդապետ, Հեղ. մեկնութեան
 Տասնաբանեայի. 322:
 Գրիգոր Վարդապետ, Հեղ. Մեղղինե-
 րու. 386:
 Գրիգոր, Սորիսոռնեաց Եպ., Դուինի
 Ժողովին մասնակից. 121:
 Գրիգոր, Եպիսկ. Մովսէս Եւ Մանագկեր-
 տի. 143, 147, 148:
 Գրիգոր վարդապետ, Հեղ. «Մաշտոց
 Ձեռնարկութեան»ի. 396:
 Գրիգոր Ծիրենց, ուսուցիչ Առաքել վրդ. ի
 (տես.). 288:
 Գրիգոր Վրդ. Ծերենց. 414:
 Գրիգոր վարդապետ, յիշուած Թովմայ

Մեծորեցիի «սլաւոմութեան» յիշատակարանին մէջ. 353:

Գրիգոր, աշակերտ Յովհ. Որոտնեցիի, «Մեկնութիւն Յորայ» . 76:

Գրիգոր, թղթակից Գր. Մազիստրոսի. 144:

Գրիգոր Արք. Եղեաիոյ, հայ կաթողիկէ Եկեղեցական (ԺԸ. դար) . 234:

Գրիգոր (Տէր), թղթակից Գր. Մազիստրոսի. 148, 149:

Գրիգոր կրօնաւոր, Այլարեցի (դիւշ Կոտայքի) . 147:

Գրիգոր, վարժապետ Մաթէոս վրդ.ի (տես) . 315:

Գրիգոր վրդ. Ղւլլացի, տաղասաց . 430:

Գրիգոր արեղայ Տարօնեցի, Գլակայ վանքէն, գրիչ . 28, 36:

Գրիգոր Երեսնցի, գրիչ . 77:

Գրիգոր տիրացու, յիշատակարան թ. 145 Ձեռ.ի. 278:

Գրիգոր (տէր), գրիչ . 421, 422:

Գրիգոր գրիչ . 375, 378:

Գրիգոր վրդ. Ալեմտաղցի, գրիչ . 224, 255, 256, 257, 258, 269:

Գրիգոր վրդ. գրիչ, միաբան Սուխարայ վանքի. 15, 20:

Գրիգոր կրօնաւոր, գրիչ . 308, 309:

Գրիգոր Կ. Պոլսեցի, հայրը զրիչ Սարգիս Հիւսէյնճիւի. 81:

Գրիգոր (Եղրայր Բարսեղի), «Հարցում և պատասխանք»ի մէջ . 56:

Գրիգոր գրիչ . 415:

Գրիգոր արեղայ, գրիչ . 279, 280:

Գրիգոր Բարունի, աղղական Մաթէոս վրդ.ի (տես) . 315:

Գրիգոր դպիր, Եղրայր Եփրեմ վրդ.ի (տես) . 252:

Գրիգոր (Ուղուն), հայր Ալիքսանի (տես) . 445:

Գրիգոր, սկզբնատառերով կաղմուած աւնուն . 427:

Գրիգոր, անուն թուանշաններով յայտնուած հանրականման բացատրութիւններով . 157:

Գրիգոր . 136, 144:

Գրիգոր – Գրիգորիոս, սկզբնատառերով կաղմուած անուն . 393:

Գրիգորիկ (Գրիգորեանք), «ցեղ» Ասորոց . 117:

Գրիգորիս, Աղուանից կաթողիկոս, թոռ Գր. Լուսաւորչի . 57:

Գրիգորիոս, Գանդրի ժողովին մասնակցողներէն . 114:

Գրիգորիս վանական . 231:

Գրիմզ, սկզբնատառերով կաղմուած աւնուն . 432:

Գորսուակ . 378:

Դ.

Դադրաշեան. բանասէր . 107:

Դադմատիւն լեզու . 340:

Դադմատիոս, (ս. Կալիստրատոսի Խրատնէրուն մէջ յիշուած) . 404:

Դամասկոս, հայրապետ Հոռմի . 186, 238, 377:

Դամարիս, «կին Դիոնէսիոս Արիսպագացի»ի . 311:

Դանայ. «Կտակ Դանայի», Լօթներորդր 12 «կտակ»ներու ժողովածոյի մը:

Անվաւերական զիրք . 52:

Դանայ կաթոն, թ. 145 Ձեռ.ի ստացուած յիշատակարանին մէջ . 277, 278:

Դանիէլ մարգարէ և Գիրք . 49, 56, 60, 81, 87, 110, 116, 121, 137, 189, 297, 298, 376, 377, 396, 415:

Դանիէլ երածիշտ, թղթակից Գր. Մազիստրոսի. 137, 138:

Դանիէլ, ճգնաւոր . 368:

Դանիէլ, արբայ . 368:

Դատ, (Առաւելենից տունէն) որ կալանաւորուեցաւ Պարսիկներէն (վարդանանց պատերազմ) . 335:

Դարեհ, (Գ. Կոտոման) . 354:

Դաւիթ մարգարէ, 20, 54, 60, 93, 99, 116, 127, 138, 154, 155, 171, 176, 195, 221, 308, 322, 337, 371, 373, 393, 399, 405, 411, 412, 425, 436, 443:

Դաւիթ, Կաթողիկոս Աղուանից . 120:

Դաւիթ Մամիկոնեան . 333:

Դաւիթ Ներգիմացի, 14, 27, 55, 131, 142, 159, 189, 190, 191, 194, 196, 239, 300, 320, 321, 331, 349, 350, 415, 420,

Դաւիթ, Թարգմանիչ ս. գրոց . 350:

Դաւիթ փիլիսոփայ, քերական . 127:

Դաւիթ հիւպատոս, որու օրինակէն Ստեփաննոս Սիւնեցի թարգմանած է Գր. Նիսաբցիի «Յաղագս բնութեան մարդոյն», ըստ հին յիշատակարանին (772) . 183:

Դաւիթ Բէիս, Թ. 147 Ձեռ.ի յիշատակարանին մէջ . 280:

Դաւիթ Քորայ (ր)եցի միդ . միաբան Հաղրատի վանքին . 84:

Դաւիթ սարկաւագ, գրիչ . 381, 382:

Դաւիթ, սկզբնատառերով կաղմուած աւնուն . 437:

Դեբիոս Եպիսկ . 319:

Դեկոս, կայսր Հոռմի (Տէսիոս) . 368:

Դեղիմ, Բժիշկ . 329:

Դեմետ, Բժիշկ . 327:

Դեմետր (սուրբ) . 317:

Դեմետր, Դիմիտրիոս (զից.) 141, 148, 251, 299:
 Դեմիքքրիֆիոս, ԲԺԻԿ. 307:
 Դեմոփիկոս, աստուածաբան, որոնք թուղթ մը ուղղած է Դիոնէսիոս Արիստարքոսին. 88, 144:
 Դերոակեան Գրիգոր վրդ. Կ. Պոլսեցի, զրիչ. 224:
 Դէոսկորոսեանք, Դիոսկորոսեանք. 209:
 Դիադիկ, Նեստորական զրութիւն. 378:
 Դիւյն, (զից.) 136:
 Դիմադրոս եպ., մասնակցած Անտիոքի եկեղեց. Ժողովին (341), 115:
 Դիման, իսլեցեայ Քր.ի աջ կողմը. 56:
 Դիմոկրատէս. 180, 184, 185:
 Դիմոկրիտոս, յուն փիլիսոփայ. 181:
 Դիմոսթենէս. 184, 185, 252:
 Դիմոփիկոս. 144:
 Դիմարֆոս. 180:
 Դիոգինէս. 184, 185:
 Դիոկրիտոս, ԲԺԻԿ. 329:
 Դիոմիդեան. 151:
 Դիոնէսեանք, «կարդաւորք կոչեցեալք Դիոնէսեանք», ի Ճրտնա? 311:
 Դիոնիսիոս Արիստարքոսի (նոյն եւ Աթէնացի). 29, 31, 35, 75, 83, 87, 88, 92, 122, 144, 159, 160, 165, 174, 189, 196, 248, 302, 310, 311, 315, 318, 322, 376, 377:
 Դիոնէսիոս Աղեքսանդրացի. 317, 319:
 Դիոնէսիոս (զից.) 131, 138, 140, 141, 146, 148, 149, 154:
 Դիոս, տես. Արամազդ:
 Դիոսկուրոս. 148:
 Դիոսկորոս, Հայրապետ Աղեքսանդրիոյ. 90, 192, 316, 319, 377, 420:
 Դիոսկորոս, Հայազգի եպիսկոպոս որու խղրանքով Յովհ. Ոսկերեան ներդրող մը դրած է Լուսաւորչի մասին. 73:
 Դիոտորոս, եպ. Անտիոքայ, որու ուղղուած է Ս. Բարսեղի զիր կանոնականը. 113, 115:
 Դիտոր (Դիոտոր), Պատմիչ. 332:
 Դիփիական. 148:
 Դիմիտրիանոս, կայսր. 311:
 Դիմիտրիանոս, (Ս. Կալիստրատոսի խրատներուն մէջ). 404:
 Դիոնեան Գասեքիոս. 211:
 Դիոսեղոս, եպիսկ. Եղեւթոյ. 320:
 Դիորթէոս, որու թուղթ մը ուղղած է Դիոնէսիոս Արիստարքոսին. 88:
 Դուրգ, Բասենի եւ Բագրեւանդի եպ., կը լիշատակուի Մակարիոս Երուսաղէմացիի կանոններուն մէջ. 112:
 Դուլիծ, կայսր Բիւզանդիոնի (Կոստանդին ԺԱ. Տուքաս). 349:

Դունելլեան Ճրանչիակոս. 211:
 Դուրեան Եղիշէ արքեպ. 61, 125, 126, 127, 154, 158, 281:
 Դուսնոկորայ. 131, 132:

Ե.

Եաղուպ խօնայ, վերստացող Թ. 216
 Զեո.ի. 424:
 Եբեմոս. 184:
 Եբրայեցիք, եբր. բարբառ. 30, 34, 86, 116, 140, 145, 151, 160, 161, 177, 187, 213, 292, 293, 300, 322, 340, 377, 430:
 Եբրիանոս, տես. Սերիանոս. 124:
 Եգեղիաս, Սողոմոնի առակները գրողնեւ ընէ մին. 61:
 Եգէաս վարդապետ. 320:
 Եգիպտացիք. 145, 187, 248, 301, 328, 353:
 Եղովմ. 157:
 Եղեբոս, առակագիր. 51:
 Եգեկիա, Թադ. Հրէաստանի. 156:
 Եգեկիէլ մարգարէ, զիբ. 39, 116, 121, 154, 189, 377, 390, 396, 413, 418:
 Եգնակ Կաթողիկոս. 320:
 Եգնակ (Եգնիկ) եպիսկ. Բագրեւանդայ, (Արտաշատի Ժողովին մասնակցողներէն), տես. Եգնիկ Կողբացի:
 Եգնիկ Կողբացի. 124, 190, 211, 316, 334, 350, 377:
 Եգտադովոսն – աստուածատուր. 132:
 Եգր Կաթողիկոս. 54, 91, 120, 377, 378, 416:
 Եգր – Եգրաս (Հին Կտակ.). 119, 188, 266, 377:
 Եգրաս, որդի Սարսոնի տոմարագէտ. 35, 119:
 Եքար, մերձաւոր զրիչ Մարկոս Երէցի. 173:
 Եթովպացիք. 145:
 Ելեւթերիոս սարկաւապ, նահատակ. 311:
 Ելիբաղ Թեմնացի. 84:
 Եգեկեան Յովհաննէս, որ տապանադիր մը յօրինած է. 268:
 Եղիա Կաթողիկոս, որ գահնկէջ ըրաւ Աղուանից կաթողիկոս Ներսէսը իրր բազկեզոնսական. 123:
 Եղիա մարգարէ. 85, 103, 124:
 Եղիա, Հայր Ամբրոսիոսի. 326:
 Եղիա, զաւակ Կոստայի որ ստացաւ Թ. 202 Զեո.ի. 389:
 Եղիագար Ա, կաթողիկոս, (Այնթապցի). 102, 282:
 Եղիագար, Ռէտունեաց եպիսկ. (1668). 368:

եղիագար քհնյ. գրիչ. 279:
 եղիագար. 133:
 եղիամոս, հեղ. «Կանոնաց Լրմունք»ի. 321:
 եղիայ Ա., Կաթողիկոս (Արճիւնցի). 378:
 եղեշա, որուն կանոններ կը վերագրուին. 116, 121:
 եղիշայ (այլուր եղիչէ), Միհրնբերսէի պատասխանողներէն. 334:
 եղիշէ, պատմադիր. 63, 72, 190, 252, 260, 261, 300, 320, 332, 335, 350:
 եղիշէ (եղիա⁶), ստացող թ. 27 Ձեռ.ի. 93:
 եղիսու, Յորի մեկնութեան մէջ. 84:
 եղիսարեթ, մայր Յովհ. Մկրտիչի. 400:
 եղիսարեթ, («Վէմն պատառեալ որ ընկալաւ եղիսարեթ», ս. տեղեաց նկարագրութեան մէջ). 341:
 եղիսարեթ, կայսրուհի Ռուսիոյ. 204:
 եղիսէ, եղիչէ, եպիսկ. Սեբաստիոյ, աշակերտ Գր. Մազիստրոսի. 131, 136, 145:
 եղիսէ մարգարէ. 103:
 եղիսէոս (մանկունքն). 237:
 ենիոս, մասնակցած Անտիոքի եկեղեց. ժողովին. 115:
 ենովս, Այամի թուրք, Կայէնի որդին. 62, 300:
 ենով (հայր Մաթուսայի). 340:
 եոթեմիական. 132:
 եպիդիմիական. 145, 150:
 եպիկուռ, «բարկեղոնական». 200:
 եպիկուրոս. 180, 184, 185, 236:
 եպիկտիտոն Կորնթացի, եպիսկ. 319:
 եպիփան Կիպրացի. 30, 60, 65, 116, 122, 124, 153, 154, 155, 164, 171, 172, 306, 316, 319, 321, 365, 439:
 եպիփարմոս. 180:
 եպիփոս. 184:
 եռակլ - Հերակլէս. 138, 141:
 եռատան, «Մատենադարան» է, ուրիշներու հետ, Վաչագան թագ.ի գումարած ժողովին մէջ ընդունուած կանոնները. 121:
 Եսայի մարգարէ և. Գիրք. 72, 93, 94, 110, 116, 121, 154, 178, 189, 377, 384, 385, 390, 396, 412:
 Եսայի, Գողթան եպիսկ. մասնակցած Պարտաւի ժողովին զոր պումարեց Սիօն Կաթ. 120:
 Եսայի, զգնաւոր. 368:
 Եսայի վարդապետ, առաջնորդ Երնջակ պատուի. 335:
 Եսայի Բիւզանդացի, քարտուղար. 313:
 Եսթեր, (հին կտակ.). 377:
 Եսու, Խորխոսունեաց եպիսկ. 320:
 Եսպերի (Ս.), նահատակ. 446:

Եսովուքոս, քիչ. 307:
 Երագմոս (սուրբ). 368:
 Երակլ, Լրակլեան, տես. Հերակլէս:
 Երամոս երանելի. 316:
 Երեմիա մարգարէ. 60, 110, 116, 119, 121, 146, 147, 178, 189, 377, 383, 384, 430:
 Երեմիա, աշակերտ Կիւրեղ Աղեքսանդրացիի. 159:
 Երեմիա (Տէր) Ստամպուլցի, ստացող թ. 9 Ձեռ.ի 38:
 Երեմիա, արեղայ ռականցի, գրիչ. 228, 257:
 Երեմիա, գրիչ. 389, 391:
 Երեմիա ֆինյ, ա. յիշատակարան թ. 162 Ձեռ.ի. 292:
 Երեմիայ, առաջնորդ Աղջոց վանքի. 298:
 Երեմիայ, որդի Մարգար Երեւանցիի, (թ. 217 Ձեռ.ին վրայ արձանագրութիւն մը). 438:
 Երեմիաս, աշակերտ, Գր. Տաթևացիի. 33:
 Երեմիաս վրդ., ռականցի, քարտուղար Ս. Էլմիաճնի. 197:
 Երեմիաս. 138:
 Երիմիոս, «հետեւող առաքելոց». 319:
 Երիմոս (սբ.), հայր եկեղեցւոյ, եպիսկ. (Լուսնիւրոյ (Լիոնի)). 119, 208, 319:
 Երոն. 185:
 Երեւանցի, հեղ. Մեղեդիներու. 429, 432, 434:
 Երեմիա Անտիոքոս, Պիսիթայ եպիսկ. 319:
 Եւա, նախամայր. 56, 69, 317, 370, 407, 439:
 Եւագր, եկեղեց. պատմագիր. 423:
 Եւարփեղոս, մասնակցած Անտիոքի եկեղեց. ժողովին. 115:
 Եւարփիոս, ճշմարտ. 403:
 Եւգինէոս (Դ.) Պապ. 229, 230:
 Եւդիմոնեոս Պատրիարք, Միքայէլ Ասորիի ժամանակագրութեան մէջ. 105:
 Եւքաղ. 75, 293:
 Եւքիփոնոն, գործ Պղատոնի. 142:
 Եւկլիտոս - Եւքլիտէս. 142, 149:
 Եւղաղ (այլուր գրուած Եւլալի), Միհրնբերսէի պատասխանողներէն մին. 334:
 Եւղալիոս, Գանգրի ժողովին մասնակցողներէն. 115:
 Եւդիլթօղ, քիչ. 327:
 Եւնոմէոս, հերձուածող. 200, 319:
 Եւնոմիացի. 236, 375:
 Եւնոմիոս, փիլիսոփայ. 184:
 Եւնոմիոս, Եւնիմիոս, Երաթիւտ. 136, 148, 337:
 Եւռուսիմոս (Սբ.). 368:

Եւսեբ, Եւսեբէոս *Կեսարացի, Ժամանակագիր*. 37, 41, 73, 115, 119, 253, 293, 380, 424:
 Եւսեբիոս Յովհաննէս. 211:
 Եւսեբիոս, Անտիոքի եկեղեց. ժողովին *մասնակցողներէն*. 115:
 Եւսեբիոս (Ս.), Գանգրի ժողովին *գլխաւորը*. 114:
 Եւսեբիոս Երուսաղիմացի. 317:
 Եւսեբիոս, *Եմեսացւոց եպիսկ*. 320:
 Եւսեմիաս, 180:
 Եւսեմիոս, Անտիոքի եկեղեց. ժողովին *մասնակցողներէն*. 115:
 Եւսիփին, որմէ (և Դաւիթէ) ծաղկաբաղեր է Վանական վրդ. իր «Մեկնութիւն Յորայ» զրեւու համար. 84:
 Եւստաթէոս, հայրապետ Անտիոքի. 115, 186:
 Եւտափօլ, տես. Տափօլ:
 Եւտիմիոս, եպիսկ. Տիրուսի. 233:
 Եւտիմէս, հերետիկոս. 22, 31, 33, 90, 209, 265, 286, 315, 316, 346:
 Եւտրեպիոն. 320, 321:
 Եւրամոս Պարոն իշխան, ստացող Թ. 184 *Զեռ.ի*. 328, 331:
 Եւրոպիդէս. 184, 185:
 Եւսիպոս. 237:
 Եփեսացիք. 154, 187, 376:
 Եփիալտոս, Հոմերոսի մէջ. 145, 193:
 Եփրեմ Ա. Կաթողիկոս. 101, 285, 323:
 Եփրեմ Խուրի ասորի. 16, 18, 19, 63, 68, 69, 74, 94, 114, 125, 130, 166, 167, 168, 211, 242, 252, 264, 298, 300, 301, 302, 303, 316, 317, 318, 319, 321, 340, 348, 364, 369, 390, 392, 400:
 Եփրեմ արքեպ. Բջնոյ. 128, 131:
 Եփրեմ, Յովսէփի եւ Ասանէթի զաւակը. 55:
 Եփրեմ վրդ. վանահայր Արմաշի վանքին. 197, 201, 218, 225, 228, 240, 241, 306, 308, 355, 396:
 Եփրեմ վրդ. Սսեցի, (յետոյ Կաթողիկոս Կիլիկիոյ). 251, 252:
 Եփրեմ վրդ., զրեւ. 84:
 Եստօգոս Գոգղիոս, Կաթողիկէ կրօնաւոր. 253:

Զ.

Զակուրիա Մարկոս, իտալ. հեղինակ «Տեսչութիւն Հովուական»ի. 227, 273:
 Զան, որ սպանուեցաւ Դարեհ Կոտոմանի հետ. 354:
 Զանփաշ, մերձաւոր Աբրահամ քհնյ.ի (տես.). 375:

Զապէլ, դուստր Լեւոն Բ.ի. 106, 107:
 Զառիվարդան, Դարեհ Կոտոմանի սպաննիչներէն մէկը. 354:
 Զատայեան Առաքել ամիրայ. 286:
 Զարբհանալեան (Հայր Գ.). 89, 171, 183, 291, 342:
 Զաւէն Ա. (Սանդղկերտացի), Կաթողիկոս. 340:
 Զափարիա մարգարէ. 60, 66, 116, 189, 377:
 Զափարիա, հայր Յովհ. Մկրտիչի. 155, 321, 400, 444:
 Զափարիա Ա. Զաքեցի, Կաթողիկոս. 70, 71, 72, 129, 303:
 Զափարիա (Կաղզուանցի), Պատրիարք Հայոց Կոստանդնուպոլսոյ. 179, 204, 213, 247, 250:
 Զափարիա եպիսկ. 355:
 Զափարիա եպիսկ., մասնակցած 1782ի Սինչոդոսին. 13:
 Զափարիա, աշակերտ Թադէոս առաքեալի. 83, 110:
 Զափէոս եպիսկ., առաջնորդ Սուխարա վանքին. 15, 21:
 Զգօն, Գիրք (Յակոբ Մծբնայ հայրապետի). 357:
 Զեքեթիա, հայր Յակոբ եւ Յովհաննէս առաքեալներու. 341:
 Զենոբ Պատմիչ. 57, 58:
 Զենոն, կայսր Բիւզանդիոնի, 57, 320:
 Զենոն, փիլիսոփայ. 185:
 Զենովք, եկեղեցւոյ հայր. 119, 320, 321:
 Զիքայէլ, հրեշտակ. 337:
 Զոնրապ, տպագրիչ ի Կ. Պոլիս. 60:
 Զոյատ, վրացի զօրավար. 402:
 Զոյեայ, կին Եսպիրիի, նահատակ. 446:
 Զօնրապեան, հրատ. Փարիզ (1828) «Ողբ Եղևսիոյ զրաման վրայ» 24, 155:
 Զօրարարեի. 66:
 Զօրավար, որդի Ապիրատի, եղբայր Շընորհալիի. 93:

Է.

Էաս Աղեքսանդրացի, տոմարագէտ. 35, 41, 409:
 Էրիոնիդ, հերետիկոսներ Ա. դարու՝ որոնք կ'ուրանային Քրիստոսի աստուածութիւնը. 302:
 Էքեքիոս, մասնակցած Անտիոքի եկեղեց. ժողովին. 115:
 Էլէօնօրա կայսրուհի. 327:
 Էլիուս. 76:
 Էմիտիոս արքայ. 126:
 Էմին Մկրտիչ. 51, 203, 216, 217, 333:
 Էնէաս (դից.). 251:
 Էջմիածնեայ (Էջմիածնականներ). 210:

Ը.

Ըռուփուս, բժիշկ. 325:
 Ըռոպոս, բժիշկ. 325:
 Ըռատ, վրացի զորավար. 402:
 Ըսպրակոս, մասնակցած է Աղուանից
 Վաչագան Թադևորին դուժարած
 ժողովին և վաւերացուցած է իր ըս-
 տորադրութեամբ հոն ընդունուած
 կանոնները. 121:
 Ըստահաւշապուռի (այլուր տպ. Վոսմ-
 չապապուշ). 333:

Թ.

Թ... աղղ (Թաթարաց աղղ, նաև Թուրք,
 տաճիկ). 10, 102:
 Թագուհի, դուստր զրիչ Մարկոս Երէջի.
 173:
 Թագուհի, Թ. 150 Ձեռ.ի յիշատակարա-
 նին մէջ. 281:
 Թադէոս, Թադէ, առաքեալ. 55, 57, 107,
 109, 110, 153, 189, 191, 210, 295,
 296, 322, 377, 400, 428, 436, 441:
 Թադէոս, հայրապետ Անտիօքի. 377:
 Թադէոս Էպիսկ. առաջնորդ «Պարսկաս-
 տանի և հնդկահայոց». 162:
 Թադէոս Էպիսկ., առաջնորդ Թէքրտա-
 ղի. 79:
 Թադէոս վրդ. Ալրիանապոլսեցի, զրիչ,
 Էկրայր Պօլոս Պատրիարք Աղրիա-
 նապոլսեցի. 225, 226, 306:
 Թադէոս վրդ. Նիկոմիդիացի. 219, 343:
 Թադէոս վրդ. Պրուսացի. 271:
 Թադէոս վրդ., Թ. 12 Ձեռագիրը նուի-
 րած է Արմաշի վանքին. 82, 159:
 Թադէոս վարդապետ, որու մահուան վը-
 րայ զրուած ոտանաւոր մը կը պա-
 րունակէր Թ. 168 ձեռագիրը. 304:
 Թադէոս (տէր), վերստացող Թ. 215 ձե-
 ռագրի. 421, 422:
 Թադէոս քհնյ., որու խնդրանքով գրած է
 Վարդան վրդ. (տես.) իր «Արատ»-
 ները. 365, 403:
 Թադէոսեան, Գր. Մաղիստրոսի Թուդ-
 Թըրուն մէջ յիշատակուած. 149:
 Թաթուլ (այլուր Թաթ) կամաւարկան,
 որ կալանաւորուեցաւ պարսից ար-
 բունիքէն. 335:
 Թաթուլ (հայր). 342:
 Թալատ, Գր. Մաղիստրոսի նամակներուն
 մէջ. 136:
 Թալէս, իմաստասէր. 180:
 Թաիիր, Թ. 145 զրչագիրը ստացողին յի-
 շատակարանին մէջ. 278:
 Թամուր բռնաւոր (Լէնկթիմուր). 58:

Թամուրխան, յիշուած Թ. 145 զրչագրի
 յիշատակարանին մէջ. 277, 278:
 Թանատուլ, բժիշկ. 325:
 Թավաթայէլ, հրեշտակ. 337:
 Թավուխեանց Պետրոս. 276:
 Թարա, սկզբնատառերով կաղմուած
 (Մխրարայ, Մխ. Այրեւմանեցի).
 438:
 Թարխան, Թ. 145 Ձեռ.ի յիշատակարա-
 նին մէջ. 278:
 Թաքթաֆենեան Արրահամ, որդի Մինասի.
 հեղ. յունարէնէ կատարուած Թարգ-
 մանութեան մը Թ. 168 Ձեռ.ին մէջ.
 303, 304:
 Թրանուն, ժողովուրդ. 341:
 Թեյոս բռնաւոր. 184:
 Թեսաղոնիկեցիք. 154, 356, 377, 396:
 Թեսալոնոս Մատան. 272:
 Թերքուլիանոս. 83:
 Թեդէ, տես Թէոտորէ. 193:
 Թեոտորոս. 180:
 Թէաս, կարդայ էաս. Տես. էաս. 148:
 Թէատիմոսեան, կաթողիկէ միաբանական
 կարդ. 201, 235:
 Թէատոդ, բժիշկ. 325:
 Թէոգնիստոս. 185:
 Թէոդէս, 138:
 Թէոդիտոն, Թարգմանիչ ս. գրոց (Եր-
 կորդ տնկամ). 155, 300, 302:
 Թէոդիտոս, Թէոդորոս և Թէոդոստոս,
 Էպիսկ. Անկիւրիոյ կամ Անկիմայի
 (և. զար). 11, 65, 66, 68:
 Թէոդոս կայսր. 96, 192, 317:
 Թէոդոս. Գնունեաց Էպիսկ. 121:
 Թէոդոսիոս, մասնակցած է Անտիօքի Ժո-
 ղովին. 115:
 Թէոդորիտոն, հերձուածող. 338:
 Թէոդորոս զորավար (ս.). 217, 419, 429:
 Թէոդորոս կայսր. 178:
 Թէոդորոս Քոթեմալար. 211:
 Թէոդորոս վրդ. Սսեցի. 252:
 Թէոդորոս որ Նզովուեցաւ Անտիօքի Ժո-
 ղովէն. 115:
 Թէոդորոս Երզնկացի, սարկաւազ, հեղի-
 նակ «Աշխարհադիտութեան». 205,
 206:
 Թէոդորոս Էպիսկ. 211, 341:
 Թէոդորոս միայնակեաց. 67, 403:
 Թէոդուլոս, որդի Եսպիրիի, նահատակ.
 446:
 Թէոկրատէս. 184:
 Թէոմ, տես. Թէոմպոմպոս:
 Թէոմպոմպոս - «Թադաւոր Լակեղոմնաց-
 ւոց». 132, 139, 153:
 Թէոյգիմէս. 184:
 Թէոյփիլիս Էպիսկ. «տաշկերտ Թադէոս
 Առաքեալի». 55:

Թէոնաս. 185:
 Թէոպիստոս. 185:
 Թէոպիստէս. 185, 252:
 Թէոպոստեան Դր. Մագիստրոսի Թուղթերուն մէջ. 138, 149:
 Թէոփմաս, Երաժիշտ. 337:
 Թէոտոբէ. 190, 193:
 Թէոտորիդ, աշակերտ Նեստորի. 316, 317:
 Թէոտորիոս Եպիսկ. Անկիւրիոյ. 319:
 Թէոտորոս, մասնակցած Անտիոքի ժողովին. 115:
 Թէոտորոս, քահանայ ի Կեսարիա. 124:
 Թէոփիլեանք, Երաժիշտք. 337:
 Թէոփիլոս, Թէոփիլ, Եպիսկ. Աղեքսանդրիոյ. 19, 166, 319:
 Թէոփիլոս, Եպ. Անտիոքի. 401:
 Թէոփոն Թէոպագի. 320:
 Թէոփիլոս, Ալմուռնեաց Եպիսկ., մասնակցած Դուինի ժողովին (645). 121, 124:
 Թէոփրաստոս. 184:
 Թէպեֆեստոս. 184:
 Թէսպիստէ իշխան, որու կ'ուղղէ Պօղոս Տարօնեցի իր զործը (Երչատակ սըրբոց Հայրապետացն). 316:
 Թէտօր. 231:
 Թընկրեան Պօղոս վրդ. (Միքիթ. Ուխտէն). 282:
 Թիմգիանոս Թեղրացի, Երաժիշտ. 337:
 Թիմոգիմէս. 184:
 Թիոսքոս, բժիշկ. 327:
 Թիովմ. 141:
 Թիրապացիք, կարգաւ Եթովպացիք. 143:
 Թումա, յիսուսեան կրօնաւոր. 80:
 Թումա քհնյ., ստացող Թ. 145 զըչազրի. 277, 278:
 Թումաս (ս.) «պատմադիրն». 300:
 Թումացիք. 132, 148:
 Թոնդրակեցիք. 127, 128, 129, 130, 139, 142, 346:
 Թովմա, Թումա առաքել. 55, 73, 109, 173, 295, 436:
 Թովմա, Աղուանից Թաղաւորի դրան եւրէջ. 148:
 Թովմա վրդ., զրիշ. 409, 414:
 Թովմա վրդ. Կնիք Թ. 165 Ձեռ. Թ. 297:
 Թովմա Արծրունի, պատմագիր. 158, 335:
 Թովմա Ափուրեան. 31, 102, 206, 232, 264:
 Թովմա Մեծոքեցի. 31, 32, 34, 37, 53, 351, 352, 353:
 Թովմանան (Հայր Ե.) 169, 276:
 Թովմաս սարկաւադ Կ. Պոլսեցի, զրիշ. 227:
 Թոսրոս, Թոնդրակեցի աղանդաւոր. 128:
 Թորգոմ, նահապետ. 105:

Թորգոմեան տոհմ. 135, 143, 144, 218:
 Թորգոմեան (Տըթ. Վահրամ). 188, 246, 326, 327:
 Թորոս, Հեթում Ա. ի որդին. 107:
 Թորոս իշխան (Թուրինեան), որդի Լեւոնի. 38:
 Թորոս, արքեպ. Սամոսատի. 347:
 Թորոս քհնյ., Հայր գրիշ Ստեփաննոս եւրէջի (տես.). 397:
 Թորոսեան Պօղոս զպիր, Հեղ. «Քանալի զրոց»ի. 250:
 Թուլայիցիք, աղանդաւարներ. 129, 153:
 Թուլաս (սուրբ). 125:
 Թումա, զրիշ?. 187:
 Թումաս, աշակերտ Հայր Թաթուլի. 342:
 Թուլու, քոյր Մահմետի իմամի (տես.). 391:
 Թուռուս Անտոնիոս, տպադրիչ ի Բիկենտիա (Իտալիա). 273:
 Թուրիանէ իմաստասէր: (Մանուէլ կայսեր պատգամաւոր Միք. Ասորի պատրիկ եւ Ներսէս Շնորհալիի մօտ, Եկեղեցիներու միութեան Հարցին մասին). 105, 106:
 Թուրիմն, քոյր Մանուէլ Մովսէսի (տես.). 438:
 Թուրումանդ, մերձաւոր Աբրահամ քահանայի, ստացող Թ. 196 զըչազրի. 374:
 Թուրվանդ, մայր Արիստակէս վրդ. Ղլաթեցոյ. 335:
 Թուրք, քուրքերէն. 329, 330:
 Թօլսթալնի Խան. 352:
 Թօփեան (Տըթ. Ե.). 217, 333:

Ժ.

Ժամկոչեան Սարգիս զպիր Պախէճիկեցի, զրիշ. 205:

Ի.

Իգնատիոս Եպիսկ. 160, 381, 419, 422, 423, 427:
 Իգնատիոս (ս.), Հիմնադիր Եփեսոսեան կարգին. 307:
 Իգնատիոս վարդապետ (ԺԲ. Դ.). 211:
 Իգնատիոս, յոյն Պատրիարք Կ. Պոլսոյ. 229, 319:
 Իգնատիոս «Մանուէլ բարի». 428:
 Իդիոս, Հայր Եկեղեցոյ. 381:
 Իզիա, յիշուած Վարդանի առանկերուն մէջ. 43:
 Իզիտորոս, Եպիսկ. Փելուզի (Եգիպտոս), Եկեղեց. Հեղինակ (Դ.-Ե. դար). 306:
 Իկոնացիք. 22:

Լոնօնցեցիոս - Ինօկենտիոս - ԺԱ. Պապ. 210, 235:
 Իպն Յապղան (Յապաղն). 325:
 Իպն Պայտար, բժիշկ. 329:
 Իպն Սինան, բժիշկ. 325, 327, 329:
 Իպշիրին (Պէշիր?), կուսակալ Հայէպի Սուլթան Մահմուտ Դ.ի օրով. 331:
 Իպպոդիտոս (գասակ. գրականութիւն). 276:
 Իպպոն իմաստասէր. 180:
 Իսաեակ եպիսկ. 159:
 Իսաեակ, ճգնաւոր. 368:
 Իսաեակ քհնյ. ասորի. 76:
 Իսաբար, 12 անվանական կառններէն մին. 52:
 Իսաբար, Հայր Բարթողոմէոս առաքեալի. 295:
 Իսիֆիոս Երուսաղիմացի, քահանայ, աշակերտ Ս. Գրիգոր Նազիանզացիի. 86:
 Իսիդորոս, վրդ. Ֆրանկաց. 31:
 Իսկանուտար (Աղէքսանդր Մեծ). 354:
 Իօմայէլացիք, իսմայէլական. 130, 140, 329,
 Իսոս, տես. Սիտոս:
 Իսրայէլ Ա. Ոթմսեցի, կաթողիկոս. 378:
 Իսրայէլ եպիսկ. Տայոց, մասնակցած Ներսէս Շինարարի գումարած Դուինի ժողովին. 121:
 Իսրայէլ քահանայ, ստացող թ. 223ի. 447, 448:
 Իսրայէլ, որու բարեւ կը յիշուի թ. 174 Ձեռ.ին մէջ. 308:
 Իսրայէլ, իսրայէլացիք. 138, 191, 204, 211, 247, 301, 302, 359, 408, 417, 430:
 Իսքանուտար, ստացող թ. 184 Ձեռ.ի. 331:
 Իտալերէն, իտալեան, իտալացիք. 74, 223, 226, 235, 236, 261, 270, 333:
 Իրիոն, տոմարագէտ. 35, 409:
 Իւդիւրիւ, թ. 145 Ձեռ.ի յիշատակարանին մէջ. 278:
 Իւրեգինոս, Հայր եկեղեցւոյ. 119, 176:
 Իւրիպիթէս. 132:
 Իփալտոս, Եփիալտոս (Հոմերոսի մէջ). 145, 193:

Լ.

Լաբիֆ, Էղբայր Մահտեսի Խումրէի (տես.). 391:
 Լակեղումնացիք, Լակեղեմոնացիք. 132, 139, 247, 311:
 Լանկիւռ Վիլթոր, Ֆրանսացի Հայագէտ. 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 146, 147, 149, 150, 151:

Լատին, լատինացիք. 88, 223, 229, 230, 231, 234, 235, 245, 264, 285, 286, 293, 295, 310, 315, 322, 326, 329, 333, 362:
 Լեզկի (ցեղ). 278:
 Լեկի, Ժողովուրդ. 341:
 Լեվիաքան. 132:
 Լեւոն Բ., Թադ. Հայոց, 11, 25, 38, 89, 96, 107, 174, 203, 219, 274:
 Լեւոն Գ. Թադ. Հայոց. 41:
 Լեւոն, Վերջին Թադ. Կիլիկիոյ. 204:
 Լեւոն Ա. Պապ, Տոմարն Լեւոնի. 115, 123, 160, 192, 253, 282, 320, 321, 365, 420:
 Լէնկքիմուր. 351, 352, 353:
 Լէպումն (Հայր), լատին կրօնաւոր. 234, 235:
 Լիաքիմէս, առաջնորդ Մարմաշէնի Ուխտին. 135:
 Լիկիանոս, Հերետիկոս, զատապարտուած Անկիւրիայի ժողովէն. 111:
 Լիպերատոս սարկաւազ. 211:
 Լուդովիկոս ԺԵ., Ֆրանսայի Թագաւոր. 270:
 Լուտերականք. 209:
 Լօլման, (տես. Նաեւ Հօփմանոս), բըժիշկ. 327:

Խ.

Խազալ, Հօրեղբայր Մահտեսի Խումրէի (տես.). 391:
 Խաթուն, ստացող թ. 218 Ձեռ.ի. 440, 441:
 Խաթուննան, թ. 145 Ձեռ.ի յիշատակարանին մէջ. 277, 278:
 Խալաքեանց Գր., բանասէր. 333, 335:
 Խալիմար, թ. 147 Ձեռ.ը ստացողի յիշատակարանին մէջ. 280:
 Խալիմար, թ. 148 Ձեռ.ի յիշատակարանին մէջ. 281:
 Խալտարեանց Գրիգոր, տպարանատէր Ի Ս. Փեթերսպուրկ (1785). 21:
 Խանում, քոր մահտեսի Մովսէսի (տես.). 438:
 Խանպակ, Էղբայր Մեկիթեթ եպ.ի Սեբաստիոյ. 61:
 Խաչատուր Կեչառեցի վրդ. 54, 61, 353, 354, 355:
 Խաչատուր վրդ. Բաղիշեցի, «Հոգեւոր Հայր» Վարդան Բարունի բաղիշեցիի (տես.). 294:
 Խաչատուր վրդ. Սեբաստացի, առաջնորդ Հալէպի (Ժէ. դար). 331:
 Խաչատուր Սիլիստրացի, գրիչ. 102:

հաչատուր վարդապետ, տաղասաց. 414, 425, 426, 428, 429, 434:
 հաչատուր կրօնաւոր աղտիցի, գրիչ. 51, 61:
 հաչատուր, որդի գրիչ Մարկոս Երէցի (տես.). 173:
 հաչատուր Սերաստացի, արծաթագործ, հայր Մելիքսեթ եպս.ի Սերաստիոյ. 61:
 հաչատուր, զծող ձեռագրի. 58:
 հաչատուր աղա, հայր Յակոբեան աղա Ջերեզեանի. 204:
 հաչատուր, թ. 41 Ձեռ.ի յիշատակարանին մէջ. 152:
 հաչա + տուր, սկզբնատառերով կազմուած անուն. 388, 393, 399, 439:
 հաչատուրեան Յովհ. սարկաւազ վանեցի, ստացող թ. 86 Ձեռ.ի. 227:
 հաչաւ, սկզբնատառերով կազմուած անուն. 399:
 հաւ(օ)ջամաստ շահ դաւրիժեցի. 32:
 հաչեր (Մահտեսի), հայր Պաղուանդ գրիչի (տես.). 448:
 հաչիկ վարդապետ, որ ձեռագիրներու հաւաքածոյ մը կազմած էր. 203, 437, 445:
 հաչկոս, գրիչ. 125:
 հէր-Միլիֆ, կողակից վարդան գրիչի. 394:
 հըլկցի, որու օրինակէն Տէր Գրիգոր գրեց իր թ. 215 Շարակնոցը. 422:
 հիկարս. 382:
 հոճա Բէիս, թ. 147 Ձեռ.ի յիշատակարանին մէջ. 280:
 հոնդար, տաճկաց թագաւոր. 20:
 հոնիսթուն, կին Ճաֆարի (տես.). 280:
 հոռոմ, մերձաւոր Աբրահամ քահանայի (տես.). 375:
 հոսրով թագաւոր. 132, 136, 144:
 հոսրով, թագաւոր Պարսից. 35, 36:
 հոսրով եպ. Անձեւացի, Նարեկացիի հայրը. 13, 89, 90, 160, 211, 346:
 հոսրով, «Հայոց Կաթողիկոս». 321:
 հոսրով, «Հայոց Հոռոմ». 320, 321:
 հոսրով (եւ խարով), թարգմանիչ. 190, 340, 350:
 հոսրովային «Յուսկան հայոց». 349:
 հոսրովիթ(դ)ուխտ, քոյր Տրդատ Գ.ի 55:
 հօրէն, նահատակ (Վարդանանց պատերազմ). 335:
 հօրէնեան Տ., որդեգրած է արմաշկան Ղազարոսը (տես.). 251:
 հօրիսոռնի, նախարարական տոհմ. 118, 120, 121, 352:
 հութայու «Իմաստասէր», աստղագէտ. 312:
 հութլուշ (պարոն). 400:

հումիթեան Թադէոս վրդ. Նիկոմիդիացի, միարան Արմաշի. 256:
 հումրէ (Մահտեսի) խակայցի, ստացող թ. 203 Ձեռ.ի. 390, 391:
 հուար, «մատենագրած» է (ստորագրութեամբ վաւերացուցած է) Աղուանից ժողովին կանոնները. 121:
 հյւմգայ հաքուն. 51:
 հօջա Ասարբէկ, հայր Երզնկայի առաջնորդ Ներսէս եպիսկ.ի 36:
 հօսիեան, որ «մատենագրած» է Աղուանից Վաչագան թագաւորի կանոնները, ընդունուած Պարտաւի ժողովին կողմէ. 121:

Ծ.

Ծամծամեան Յովհաննէս Արեւելցի. 267:
 Ծատուր, վանահայր Վիեննայի Մխիթ. Միարանութեան. 286:
 Ծիծառնիկ, տանուտէր Տարօնի Միծառնի գիւղին. 58:

Կ.

Կալանոս Կղեմէս, լատին կրօնաւոր. 208, 209, 233, 235:
 Կալիմաֆոս (Կիւռենացի), Դ. դար (Քս.է Առ.), բանաստեղծ եւ հեղինակ Աղեքսանդրիոյ մատենագրանին վերլուծական ցուցակին. 142:
 Կալիսդարատոս (Ս.). 185, 403, 404:
 Կալիսպէ (դից.). 251:
 Կալմանայ, Աղամի եւ Եւայի դուստրը. 56:
 Կալմէք, լատին հեղինակ. 247:
 Կալէն. 56, 122, 340:
 Կալիփա, քահանայապետ Հրէից. 56, 102, 117, 341:
 Կայնան, թոռ Աղամի, որդի Ենոքսի. 62, 301:
 Կանայեան Ստեփան, բանասէր. 106:
 Կաշեցիք, աղանդաւորներ. 129:
 Կապադովկացիք. 149:
 Կապդոսիկ Յովհ. վրդ., թարգմանիչ լատին եկեղեց. դրութիւններու. 229, 231:
 Կասիանոս (Յովհ.), Ե. դար. 211:
 Կատուղիոս, կին որ թաղեց Դիոնիսիոս Արիսպաղացին եւ ընկերները. 311:
 Կատրամիմոն թագուհի, Ձեռագրին մէջ յիշուած իրը «Սմբատ Դ.» Բագրատունիի (տես.) կինը. 62:
 Կարապետ (սուրբ). 57, 341:
 Կարապետ Կաթողիկոս Գաղատացի (Կապապետ Բ. Ուլենցի). 126:

Կարապետ Արքեպ. Պալաթցի, Պատրիարք
Կ. Պոլսոյ. 227, 305:
Կարապետ արքեպ., առաջնորդ Ամիթի
նահանգին, զրիչ. 353, 355:
Կարապետ արքեպ. վերատեսուչ Կեսա-
րիոյ. 99:
Կարապետ արքեպ. Կ. Պոլսեցի, Հեղինակ
«Քարոզգիրք»ի. 222, 241:
Կարապետ արեղայ, աշակերտ Կարապետ
Արք. Կեսարացիի. 99:
Կարապետ վարդապետ, ընկեր Թոմայ
Մեծորեցիի. 352:
Կարապետ եղովկիացի, միաբան Ս. Կա-
րապետի, զրիչ. 258, 259:
Կարապետ, քեռորդի Յովհ. պատուելի
Տիրուկեցի, զրիչ. 9:
Կարապետ քնյոյ, Հայր Մինաս վրդ.
Մանցեցիի (տես.). 424:
Կարապետ զրիչ, որ «յորդորակ» մը զը-
րած է. 434:
Կարապետ վրդ., փոխանորդ Պրուսայի.
99, 101:
Կարապետ (Տէր). 204:
Կարապետ տիրացու, որդի Կամբրեցի
տէր Գէորգ Պապայի (տես.). 278:
Կարապետ աղա, որուն ուղղուած նամակ
մը կը պարունակէր Թ. 230 2եռ.ը.
267:
Կարապետ վրդ., Հեղինակ «Խրատ Պի-
տանի...» ոտանաւոր գրութեան մը.
25:
Կարապետ տիրացու, որդի զրիչ Մարկոս
Երէցի (տես.). 173:
Կարապետ, սկզբնատառերով կազմուած
անուն. 429:
Կարգայել, Հրեշտակ. 337:
Կարինեան, Հրատարակիչ Զեռպիրներու
ցուցակի. 64, 333:
Կարմեղեան (Քառմէլիթ), կրօն. կարգ.
235:
Կարպիանոս եղկպտացի, որ Հարցումներ
ուղղեց Եւսերիոսի. 293, 380:
Կարդանոս Յովհաննէս, բժիշկ. 327:
Կեկրոփս, Կեկրոփեան. 136, 141:
Կեղեստինոս (Ա.), Պապ. 186, 317:
Կեստոն, Գր. Մաղիստրոսի նամակներուն
մէջ յիշուած. 148:
Կիլիկեցիք - Կիլիկեցիք. 127, 219, 352:
Կիլիստիանոս Հայրապետ Հոռմի. 377:
Կիկերմն. 260:
Կիպրիանոս (սուրբ), Հայրապետ Կար-
դեղոնի. 83, 208, 317, 320, 321,
340, 446, 447:
Կիրակոս Ա. վիրապեցի, Կաթողիկոս.
351, 352, 353:
Կիրակոս արքեպ., Պատրիարք Երուսաղէ-
մի (1851). 222:

Կիրակոս վարդապետ Երզնկացի. 420:
Կիրակոս Հոստոր, աշակերտ Գէորգ Լո-
ռեցիի (տես.) եւ «Տողեւոր որդի»
Գրիգոր Վկայասլրի, որու Հրամա-
նով կը թաղմանէ Ոսկերքեանի «Մեկ-
նութիւն զործոց Առաքելոց»ը. 349:
Կիրակոս, որդի Եսպերիոսի, նահատակ.
446:
Կիրակոս, «յոյն զպիր». 140, 145:
Կիրակոս (սուրբ). 108, 427:
Կիրակոս ճգնաւոր. 296:
Կիրակոս, զրիչ. 198:
Կիրակոս, եղբորորդի Արիստակէս վրդ.
Ղլաթեցւոյ (տես.). 335:
Կիրակոս քնյոյ, Հայր Արիստակէս վրդ.
Ղլաթեցւոյ (տես.). 335:
Կիրակոս, եղբայր Մինաս վրդ. Մանցե-
ցիի (տես.). 424:
Կիրակոս վրդ., զրիչ. 290, 291:
Կիրեղ (Հոէ), (շիջ.). 251:
Կիւռոս, 184, 185:
Կիւռացի. 138:
Կիւտիկեան Մարտիրոս, զրազիր. 241:
Կիրակոսակ, նեստորական գրութիւն.
378:
Կիրեղ Աղեքսանդրացի, Հայր Եկեղեց-
ւոյ. 30, 31, 33, 36, 38, 39, 60, 65,
71, 86, 94, 103, 119, 129, 153, 160,
186, 187, 192, 196, 229, 264, 286,
301, 302, 303, 317, 318, 319, 320,
321, 336, 377, 381, 400, 412, 422,
423, 424, 437, 439:
Կիրեղ Երուսաղիմացի, Հայրապետ. 63,
72, 119, 129, 166, 186, 260, 316,
319, 321, 340, 377, 395:
Կիրեղ, Պատրիարք Անտիոքի. 233, 403:
Կիրեղ, աղանդաւոր. 128:
Կիրովն, մասնակցած Անտիոքի եկեղեց.
ժողովին. 115:
Կլաւդիանոս, Կղաւդիոս, որուն Թուղթ մը
զրած է Գրիգոր Աստուածաբան. 31,
60:
Կլեմէս, Կղիմէս. 160:
Կլեմէքէս. 180, 185:
Կլեմ(ք)ոստոս. 192:
Կլիտոս, Գր. Մաղ.ի Թուղթերուն մէջ
յիշուած. 139:
Կլոմդոն աստուածաբան. 319:
Կլուտոս Ռուտոլֆոս, սոմինիկեան կրօ-
նաւոր. 211:
Կղեմես, Հայր Եկեղեցւոյ, «առաքեալ Հե-
թանոսաց», աշակերտ Պետրոս առա-
քեալի. 83, 109, 122, 189, 248, 311,
321, 365, 377, 381, 400:
Կղեմանէ Հոովմէացի. 319:
Կղեստինոս. 321:
Կղեստինոս. 238:

Կղեանդէտ Պեգեսացի. 131:
 Կղեռդրոս. 184:
 Կղեռպաս, աշակերտ Յիսուսի. 315:
 Կղիմէնոս, հայր Էկեղեցւոյ. 119:
 Կղիտարֆոս. 184, 185:
 Կզողի, Կզոտիոս Կայսր. 319:
 Կզովա, Պատրիարք Յունաց. 349:
 Կզովաս վրդ., Էղբօր որդի Արիստակէս վրդ. Ղաթեցւոյ (տես.). 335:
 Կոզմաս, ճշնաւոր. 368:
 Կոզակ, մերձաւոր Աբրահամ քահանայի (տես.). 374:
 Կոզիտիս. 252:
 Կոզոսացիք. 154, 377:
 Կոմիտաս Ա. Կաթողիկոս. 320, 321, 336:
 Կոմիտաս Էրէց, Թ. 39 Ձեռ.ին վրայ արձանագրուած անուն:
 Կոման վարպետ, Թ. 147 Ձեռ.ի յիշատակարանին մէջ. 280:
 Կոմիքեր, անգլ. արեւելագետ. 131:
 Կոռիքոս. 136:
 Կոսպար, վաճառական. 239:
 Կոստա, ստացող Թ. 202 Ձեռ.ի. 388, 389:
 Կոստանդ, Թ. 145 Ձեռ.ը ստացողի յիշատակարանին մէջ. 278:
 Կոստանդիանոս Մեծ, Կայսր, 38, 55, 57, 96, 111, 115, 121, 123, 166, 172, 185, 186, 289, 319, 341, 349, 365, 377, 439, 441:
 Կոստանդիանոս Մոմուսախ. 128, 142, 144, 152:
 Կոստանդին Գ., Թաղաւոր Հայոց. 424:
 Կոստանդին իշխան, որդի Ռուբէնի. 38:
 Կոստանդին Կաթողիկոս բարձրաբերդցի. 107, 322, 400:
 Կոստանդին Պալլ, հայր Հեթում Ա.ի. 107:
 Կոստանդին Սրիկ, տաղասաց. 425, 426, 427, 432, 442:
 Կոստանդին, վաճառական, որ «եղիտ ըդիսայն ի Գանձակ քաղաքին». 239:
 Կոստանեան Կարապետ, քանասէր. 351, 352, 353:
 Կովղին (Հ. Ա.). 211, 246, 264, 307:
 Կոտրատոս. 109:
 Կորին, մատենագիր. 190, 340, 350:
 Կորկոնիոս, մարտիրոս. 126:
 Կորնթացի Էպիսկ. 319:
 Կորնթացիք. 116, 177, 189, 316, 376, 383:
 Կուիրիմի Անդրէաս, քննիչ Հրատարակութեանց ի Բիկենտիա (Խոտալիա). 273:
 Կուլան, Թ. 148 Ձեռ.ի յիշատակարանէն. 281:
 Կուլփաշա (Մղտեսի - մահտեսի), ստացող Թ. 218 Ձեռ.ի. 440, 441:

Կունուոմ. 143:
 Կուռիայի որդին, բժիշկ. 325:
 Կունեյիլուս (հայր), հեղինակ «Մեկնութիւններու». 83, 211, 213, 248, 249:
 Կուսիանցիք. 184:
 Կուտոս, Թաղաւոր Լակեղեմնացւոց. 185:
 Կուէտիաս. 180:
 Կոիմոս, յոյն փիլիսոփայ. 180:
 Կոռնոս (ղից.). 137, 138, 141, 143, 251, 299:
 Կրատէս Թէքայեցի. 185:
 Կրատիտոս, 185:
 Կրիդաս Ծեր. 149, 154:
 Կրովն (ղից.), (տես. նաև Կոռնոս). 251:
 Կօար մատենագիր. 234:
 Կօուտին Անտոնիոս, Լեմովիչենացի, սօմիւնիկեան. 207:
 Կօհար, Կողակից Իսրայէլ քհնյ.ի (տես.). 448:

Հ.

Հագարացիք. 22, 135, 199, 304, 329:
 Հալլեքիոս Ալրեւ(ր)դոս, բժիշկ. 327:
 Համագասպ (ս.), իշխան. 239:
 Համագասպ վարդապետ որ Վարդան Վ.էն ինդրեց յորինել Մեկնութիւններու մատենանք (Թ. 167). 299, 301, 302:
 Հայկ Նախապետ. 34, 62, 105, 144, 202, 203, 216, 231, 430:
 Հայկակ. 202:
 Հայրապետ Էպիսկ., Վանահայր Մաշկուորի վանքին. 255:
 Հայրապետ (տէր), Թ. 147 Ձեռ.ի յիշատակարանին մէջ. 280:
 Հայֆ, հայեր, ազգ. Արամեան, տուն Թորոմեան, հայկեան, հայկազեան, եւն. 13, 15, 22, 28, 29, 32, 33, 36, 37, 39, 41, 54, 55, 57, 59, 62, 63, 66, 70, 71, 72, 73, 77, 78, 83, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 101, 102, 105, 107, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 124, 140, 161, 190, 208, 209, 216, 223, 226, 229, 230, 232, 233, 234, 235, 245, 281, 282, 285, 286, 293, 295, 296, 301, 305, 316, 318, 321, 322, 325, 326, 329, 332, 333, 340, 341, 342, 346, 349, 362, 366, 377, 399, 402, 409, 416, 441:
 Հաննա, բժիշկ. 325:
 Հարմա, Գեղամի որդին. 301:
 Հարուն-էլ-Բաշիտ. 288:
 Հաւեալամի «Թուրն Տրդատայ որ Կայ ի լեառն Սեպուհու». 55:

Հեթանոս, հայր կիրպրանոս հայրապետի. 417:
 Հեթում Ա., թաղաւոր. 41, 321:
 Հեթում Բ., թաղաւոր. 94:
 Հեթում, տէր Լամբրոնի. 11, 92:
 Հեթում, սկզբնատառերով կաղմուած առնուն. 431:
 Հելլեն, ելլենացի, ելլենացիք, ելլենական. 130, 141, 149, 151, 152, 160, 161, 177, 301, 310:
 Հելլանիոս, մասնակցած է Գանգրի եկեղեց. ժողովին. 114:
 Հեղինէ, մայր Կոստանդիանոսի. 186:
 Հեղինոքորոս. 404:
 Հեմուպ, թ. 145 Ձեռ.ի յիշատակարանին մէջ. 278:
 Հերա, թագուհի Դիոսի (դից.). 251:
 Հերակլ կայսր. 54, 58, 377, 416:
 Հերակլէս, հերակլէան (դից.). 132, 138, 141:
 Հերակլիոս, մասնակցած Գանգրի եկեղեց. ժողովին. 114:
 Հերակլիտոս, յոյն իմաստասէր. 20, 180:
 Հերմէս (դից.). 136, 251:
 Հերմես, «նշանաւոր փիլիսոփոս». 184, 351:
 Հերմիմոս Ս., հայր լատին եկեղեցւոյ. 306:
 Հերմիդէս, թագ. Հրէաստանի. 56, 64, 73, 340, 434:
 Հեփեստոս (դից.). 137, 138, 141, 143, 146, 149, 251, 299:
 Հըմիկ Հօրիկ, հրամանատար, հաղարապետ, «մատենադրած» է Աղուանից ժողովի (Վաչաղան թագ.ի) կանոնները. 121:
 Հըմցի (րումցի, արեւմտ. թուրքեր). 278:
 Հիերոնիմոս, հայր եկեղեցւոյ. 211:
 Հիպոկրատ, հիպոկրատեան. 137, 141, 145, 148, 149, 307, 327:
 Հիպոդիտ, հայրապետ Հոռմի. 298, 319, 320:
 Հիպպոդիտ եպիսկ. Բոսորացի, հեղ. «Մեկնութիւն Աւետարանին Յովհաննէի յարուածիւն Ղազարու»ի. 67, 123:
 Հիպատոս, մասնակցած է Գանգրի եկեղեց. ժողովին. 114:
 Հիւսէյինեհի Սարգիս, հայր զրիչ Գրիգորիս Կ. Պոյսեցւոյ (տես.) եւ զրիչ Յովհաննէս(?) Կ. Պոյսեցւոյ (տես.). 81, 357:
 Հիւսնիւ Շահ. 287:
 Հնդիկ. 77, 295, 301:
 Հնդկահայ. 162:
 Հովեր, Հովերոս, «Հերմէս», հոմերա-

կան. 23, 24, 27, 130, 136, 140, 143, 147, 151, 152, 184, 191, 193, 206:
 Հոներ. 53, 54, 56, 301:
 Հոռ, որդի Հայկ նահապետի? 34:
 Հոռուք, 22, 36, 37, 54, 90, 91, 93, 96, 121, 123, 329, 330, 360:
 Հովեան Պօղոս ամիրայ. 89, 91:
 Հովուս տատիկ, մերձաւոր Արիստակէս վրդ. Ղաթեցւոյ, (տես.). 335:
 Հովսեփան փրկեւորիկոս, բժիշկ. 307, 327:
 Հոսիւփոս, կրօնաւոր. 86:
 Հոնեւադիտոս, կաթողիկէ աստուածաբան. 80:
 Հոն (դից.). 251:
 Հոնիփսիմ կոյս, Հոնիփսիմեան. 41, 336, 398, 420, 433:
 Հոռմայեցիք. 22, 30, 36, 37, 41, 57, 86, 116, 154, 170, 187, 232, 233, 235, 245, 259, 276, 301, 312, 317, 321, 342, 376:
 Հոռիք (Հին Կտակարան). 116, 121, 188, 376, 377:
 Հոռիոս, Հոռիոս. 130, 131, 139, 141, 145:
 Հոռիսեան, կին Աղեքսանդր Մեծի. 354:
 Հրահատ Ջոն (Աֆրաս). 359:
 Հրաչեայ. 143:
 Հրեաներ. 30, 56, 62, 64, 94, 105, 149, 192, 233, 234, 247, 292, 320, 340, 341, 359, 364, 438:
 Հրոտիք, որդի Հայկ նահապետի. 34:
 Ղ.
 Ղազար Փարպեցի. 190, 266, 340, 350:
 Ղազար, աղանդաւոր. 128, 129:
 Ղազար, գրիչ. 351, 353:
 Ղազար, ստացող թ. 223 Ձեռ.ի. 447, 448:
 Ղազար քհնյ., թ. 145 Ձեռ.ի յիշատակարանին մէջ. 278:
 Ղազար (տէր), եղբայր Արիստակէս վրդ. Ղաթեցւոյ (տես.). 335:
 Ղազարեան Յարութիւն, ոմն. 26:
 Ղազարոս, որ յարեաւ ի մեռելոց. 69, 167, 200, 309, 336, 352, 399, 405, 408, 409, 430, 438, 439, 440:
 Ղազարոս (աղբատ). 168, 256, 393, 407, 409, 439:
 Ղազարոս, արմաշական, հեղ. «Դիցարանութեան». 251:
 Ղակոն. 184:
 Ղամբ, Մաթուսաղայի որդի. 62:
 Ղամիքեան թագէտ վրդ., հեղ. «Քարոզադիրք»ի. 304, 305:

Ղարաֆեան Ռափայէլ, բարերար. 276:
 Ղալօիմ, Թ. 145 Ձեռ.ի յիշատակարանին
 մէջ. 278:
 Ղափանցեան Յարութիւն արքեպ. եղեսա-
 ցի, մեկնիչ «Երգ Երգոց»ի եւ գրիչ. 99:
 Ղեզլիս քահանայ. 319:
 Ղեւի, որ գաղտնի կու դար Պօղոս առա-
 քեալի մօտ. 109:
 Ղեւի, մէկը 12 անվաւերական կտակնե-
 րէն. 52:
 Ղեւոնդ, Թարգմանիչ, նահատակ. 190,
 210, 350:
 Ղեւոնդ, Ղեւոնդէս, հայր Որոգինէսի.
 35, 37:
 Ղեւոնդեանք. 378, 419, 429:
 Ղեւոնդեան (Ղեւոնեան տոմար). 132:
 Ղեւտացիք, ցեղ, գիրք. 57, 85, 86, 110,
 116, 121, 154, 299, 301, 320, 376:
 Ղետիկոն, գիրք. 86:
 Ղլլաշներ. 278:
 Ղէրէն, Թաղէս - Յուդայ առաքեալ.
 295, 296:
 Ղիմաք, քոյր Արիստակէս վրդ. Ղլաթեց-
 ւոյ (տես.). 335:
 Ղիւթօղ Արքէոս, բժիշկ. 307:
 Ղուքլու Մելիք, Թ. 156 Ձեռ.ի յիշատա-
 կարանին մէջ. 288:
 Ղուկաս Աւետարանիչ. 30, 55, 67, 68,
 76, 109, 116, 123, 124, 172, 186,
 187, 200, 211, 255, 258, 269, 270,
 277, 279, 280, 295, 300, 315, 319,
 320, 321, 348, 367, 368, 372, 383,
 396, 400, 422, 423, 424:
 Ղուկաս վրդ. Նորբերդի, գրիչ եւ Թարգ-
 մանիչ լատին եկեղեց. գործերու. 81,
 100, 101, 197, 207:
 Ղուկաս սարկաւազ, որդի Թոմայ քննչ.ի
 (տես.). 278:
 Ղուկաս (Տէր), մեծ հայր գրիչ Յարու-
 թիւն Երէցի. 152:
 Ղուկաս (տէր), Թ. 147 Ձեռ.ի յիշատա-
 կարանին մէջ. 280:
 Ղուկասեան Հ. Թարգմ. աշխարհարար Ե-
 դիէի, (1891). 335:
 Ղուկիանոս. 184:
 Ղուկիանոս սարկաւազ, քարտուղար Սի-
 մէօն Կաթողիկոս Երեւանցիի. 99:
 Ղուկիոս Աղեփսանդրացի. 317:
 Ղուկիանոս (Նոր Կտակարան). 56:
 Ղալտի, խալտի լեզու. 300, 409:
 Ղրիգոբ Աստուածաբան (տես Գրիգոր):

Ճ.

Ճանիպէկ, իշխան Որիմի. 424:
 Ճարեան (Հայր Ա.). 142:

Ճաֆար, ստացող Թ. 147 Ձեռ.ի. 279, *
 280:
 Ճիւանի Մօլիմօ կամ Յովհ. Անկիւրացի,
 հրատարակիչ Ներսէս Շնորհալիի մէկ
 գործին ի վեներիկ (1643). 21:
 Ճիւսօն Յովհ., մեկնիչ «Երգ Երգոց»ի.
 293:
 Ճոհար, մայր Մահտեսի խումբէի (տես.).
 390:
 Ճուան (Յովհ.) Պովիս, իտալացի, տպա-
 ցրիչ Ներսէս Շնորհալիի մէկ գոր-
 ծին ի վեներիկ (1660). 21:
 Ճուհար, հայր Մուշեղնարի (տես.). 438:
 Ճօշլիմ, բժիշկ. 329:

Մ.

Մագնոս եպիսկ., եղբայր Անդրէաս Բիւ-
 ղանդացոց, (տես.). 35:
 Մագսուտ շահ, խօճայ Մասուտ շահ, որ
 Գրիգոր Տաթեւացիէն խնդրեց գրել
 «Ոսկրիորիկ»ը. տես. խաւքամաստու:
 Մաքէոս Աւետարանիչ. 16, 30, 63, 64,
 65, 70, 71, 116, 169, 172, 187, 200,
 211, 257, 269, 270, 277, 279, 280,
 293, 294, 295, 300, 322, 369, 375,
 380, 381, 382, 414, 445:
 Մաքէոս վարդապետ, հեղ. «Մեղեդի
 հայրապետաց» եւն.ի. 425, 429, 431,
 432, 433, 436, 444:
 Մաքէոս սարկաւազ հաճիգիւղացի. 324,
 326:
 Մաքէոս վարդապետ Պարթեւ, աշակերտ
 Գրիգոր Տաթեւացիի. 314, 315, 316:
 Մաքէոս Արքեպ., վանահայր Արմաշի
 (1853). 369:
 Մաքէոս, Թ. 145 Ձեռ.ը ստացողին յի-
 շատակարանին մէջ. 278:
 Մաքէոս վարդապետ, կնիք Թ. 212 Ձե-
 ռագրի. 409:
 Մաքոս աղա (Մաթուսաղայ) (հին կը-
 տակ.). 62:
 Մալխայ, վաճառական. 239:
 Մալխասեան Ստեփան, աղագեմիկոս.
 117:
 Մալխատ, հայր խօճայ Պօղոսի որ գրել
 տուա Թ. 148 Աւետարանը. 281:
 Մալաբայեցիք, եւ Գիրք. 110, 116, 188,
 266, 377:
 Մակար, Մակարիոս, հայրապետ Երու-
 սաղէմի. 112, 186, 318, 321, 377,
 400:
 Մակար, ճղնաւոր. 368, 403:
 Մակեդոն, հերձուածող. 29, 112, 115,
 123, 316:
 Մակեդոնիոս, մասնակցած Անտիօքի ե-
 կեղեց. Ժողովին. 115:

Մակիմոս, մասնակցած Անտիոքի ժողովին. 115:
 Մահմադի խան, զոր Սուլթանը կը զրկէ Ղըլպաշներուն դէմ (1578). 278:
 Մահմետականներ. 209, 210:
 Մահմէդ, մարդարէ. 43, 130:
 Մահմուտ, սուլթան օսմանցւոյ. 77:
 Մաղափեան Ստեփաննոս Արքեպ., վանահայր Արմաշի վանքին. 102, 163, 212, 213, 226, 227, 233, 236, 269, 271, 275, 305:
 Մաղափիա մարդարէ. 116, 189, 376:
 Մաղթումգաւտ, թ. 145 Ձեռ. ք ստացողին յիշատակարանին մէջ. 278:
 Մամբրէ. 148:
 Մամբրէ, թարգմանիչ. 190, 350:
 Մամիկոնեան իշխան, որ կարմրախայտ ուղարկած էր Գր. Մազիստրոսի. 131, 132:
 Մամիկոնեանք, նախար. տուն. 114, 119, 144, 145, 146:
 Մանգար, կողակից տէր Թադէոս քհնյ. ի (տես.). 422:
 Մանան, մայր Ալիքսանի (տես.). 445:
 Մանասէ, որդի Յովսէփի եւ Ասանէթի. 55:
 Մանասէ թաղաւոր. 155:
 Մանասէ Լպիսկ. Կապաղակայ, մասնակցած Վաչագան թագ. ի զումարած Աղուանից ժողովին. 121:
 Մանգնոս, մասնակցած Անտիոքի եկեղեց. ժողովին. 115:
 Մանուկունիք, նախարար. տուն. 122:
 Մանէ, հերձուածող. 378:
 Մանլի (Մանուէլ Ա. Կոմեննոս), կայսր Բիւզանդիոնի. 105, 320, 321, 346, 400:
 Մանիկոս, մասնակցած Անտիոքի եկեղեց. ժողովին. 115:
 Մանիտոն (Հին Կտակ.). 301:
 Մանիքեցիք. 94, 123, 127, 138, 139, 142, 180:
 Մանիքէտ, հերձուածող. 129, 191, 194, 195, 237:
 Մանկնոս, «Իշխան Հայոց». 57:
 Մանուէլ (Յիսուս). 399, 426:
 Մանուէլ, Օրէնք Մանուէլի՝ ընդարձակ կանոնադիրք. 123:
 Մանուէլ, հրեշտակ. 337:
 Մանուէլից եպիսկ. 121:
 Մանվիլս, սկզբնատառերով կազմուած անուն. 385:
 Մանվէլ (տէր), հեղ. Մեղեդիներու. 437, 440:
 Մաշեա (ըրուած նաեւ Մուշէ) եպ., Միւհրենբերգի նամակին պատասխանող եպիսկ. ներէն մին. 334:

Մաշտոց վարդապետ եղիվարդեցի (յետոյ կաթողիկոս). 216, 392:
 Մառ Նիֆօլա, հայադէտ. 43, 44, 50, 51, 333, 366:
 Մասեհ, բժիշկ. 325:
 Մասեհ, «Հոգեւոր ծնողք» զրիչ Մարկոս Երէցի. 173:
 Մասիյեոն, Փրանսացի Լկեղեցական, քարոյիչ. 269, 270:
 Մասուտ, սուլթան Իկոնիոյ. 22, 28:
 Մասրնոյեան – Մասրունոյեան, բժիշկ. 325:
 Մավեան Յովհաննէս, դպիր վարդապետ, զրիչ եւ նուիրատու Արմաշու վանքին. 212, 213, 251, 447:
 Մատաքեան Եղիշէ, բանասէր. 107:
 Մատային, բժիշկ. 325:
 Մատթէ, Տարահոյի երէց, մասնակցած Պարտաւի Լկեղեց. ժողովին. 121:
 Մատթէ. Պարտաւոյ երէց, մասնակցած Վաչագան թագ. ի զումարած եկեղեց. ժողովին. 121:
 Մատթէաս վրդ., քարտուղար Սիմոն Կաթողիկոս Երեւանցիի. 99:
 Մատրէոս Ծարեցի, 1666ին Վենետիկի մէջ Հրատարակած է Շնորհալիի մէկ զործը. 21:
 Մար (?), սուլթան Թուրքիոյ, (Ահմէտ Ա.). 448:
 Մարգար Երէց, զրիչ. 328, 331:
 Մարգար, մերձաւոր Աբրահամ քհնյ. ի, ստացող թ. 196 Ձեռ. ի. 375:
 Մարգար, մեծ հայր Մահմետի խումբէի (տես.). 390:
 Մարգար Երեւանցի, թ. 217 Ձեռ. ին վրայ Հին Նոթագրութեան մը մէջ յիշուած. 438:
 Մարգարեան Գրիգոր Էֆէնտի, որ թ. 145 Ձեռ. ք նուիրած է Արմաշի վանքին. 277:
 Մարգարէ վարդապետ, ընկեր Թումայ Մեծորեցիի. 352:
 Մարգարիտ, քոր Արիստակէս վրդ. Ղաթեցւոյ (տես.). 335:
 Մարթա, քոր Մարիամի, որ օծեց Քրիստոսը. 69, 430:
 Մարթա, զուտոր Կոստայի (տես.). 389:
 Մարթա, զոբանչ խօճայ Պողոսի որ գրել տուաւ թ. 148 Աւետարանը. 281:
 Մարքիմ Յովհաննէս, տպարանատէր. 212:
 Մարքիմոս. 83:
 Մարի (?). 319:
 Մարիամ Աստուածածին, Տիրամայր, Ս. Կոյս, Էւն. 21, 30, 41, 55, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 73, 76, 79, 88, 89, 90, 115, 128, 155, 165, 172, 193,

- 195, 204, 220, 225, 231, 238, 239, 240, 242, 245, 250, 256, 259, 293, 294, 295, 303, 304, 305, 311, 312, 314, 316, 317, 319, 321, 336, 341, 342, 344, 352, 362, 383, 384, 388, 391, 399, 411, 414, 417, 418, 419, 421, 422, 424, 425, 426, 430, 431, 435, 436, 437, 445, 446:
- Մարիամ Մագքաղինացի. 321, 443:
- Մարիամ, մայր Յակոբայ եւ Յովսեայ. 321:
- Մարիամ, դուստր Կղէոպայ. 321:
- Մարիամ Բագրատունի, Միւնեաց Տիկին. 198, 200, 201, 309, 416:
- Մարիամ, Կին Միւնեաց Վասակ Իւսանի. 392:
- Մարիամ, քոյր Ներսէս Լամբրոնացիի. 11:
- Մարիամ Եղիպտոսի. 193:
- Մարիամ ճգնաւոր, քոյր Ն. Շնորհալիի. 23, 24, 152:
- Մարիամ, որ օծեց Քս.ը. 69:
- Մարիամ, դուստր զրիչ Մարկոս Երէցի. 173:
- Մարիամ, մեծ մայր խօնայ Պօղոսի որ զրել տուաւ Թիւ 148 աւետարանը. 281:
- Մարիամ, ստացող Թ. 199 Զեռ.ի. 381, 382:
- Մարիամէ կոյս, նահապետ Եղիպտոս. 447:
- Մարիքաւ. Կատինա (Մար Արաս Կատինա). 332, 333:
- Մարիեթի, Հայկ նահապետի դուստր եւ անուն ամսոյ. 34:
- Մարին, մայր Մելիքսեթ Եսայ.ի Սեբաստիոյ. 61:
- Մարինո Պատրիկ. 319:
- Մարկեղոս, Հերետիկոս. 33:
- Մարկեղոս, մասնակցած Անկիւրիոյ եկեղեց. ժողովին. 111:
- Մարկիանոս, կայսր. 192, 316, 317, 350, 377:
- Մարկիոն, Հերձուածող (Բ. դար). 123, 237:
- Մարկոն, մասնակցած է Անտիօքի եկեղեց. ժողովին. 115:
- Մարկոս Աւետարանիչ. 30, 85, 116, 172, 187, 200, 211, 242, 254, 255, 279, 280, 295, 300, 369, 375, 447:
- Մարկոս Աբբայ. 46, 125:
- Մարկոս Արեւիկոս. 206:
- Մարկոս քհնյ. Եղբայր Տ. Գարրիէլ Կաթողիկոսի Ստոյ եւ Հայր Եփրեմ վրդ.ի (1765). 252:
- Մարկոս, ճգնաւոր. 368, 403:
- Մարկոս Երէց, զրիչ. 164, 173:
- Մարկոս Եւզիմոս, Մետրոպոլիտ Եփեսոսի, (որ զիրք մը գրած է Ճօրանսի ժողովին մասին). 231:
- Մարկոս, զրիչ. 164, 173:
- Մարութ, վաւերացուցած է Վաչագանի գումարած Աղուանից ժողովին կանոնները. 121:
- Մարութ, Լպիսկ. Նփրկերտի. 319:
- Մարտիրոս, (Քիֆէցի), Պատրիարք Հայոց Կ. Պոլսոյ (1660). 391:
- Մարտիրոս վրդ., ստացող Թ. 175 Զեռ.ի. 308:
- Մարտիրոս տիրացու, որդի Կամբրեցի տէր Գէորգ Պապայի. 278:
- Մարտիրոս Երէց, Եղբայր Երեմիա զրիչի. 391:
- Մարտիրոս, Եղբայր Մահտեսի Խումբէի (տես.). 391:
- Մարտիրոս քահանայ, զրիչ. 440:
- Մարտիրոս, «որդի Ս. Սարգիս զօրավարի». 393:
- Մարք (Պետրոսի Մարաց). 139, 295:
- Մարոնիներ. 233, 234:
- Մամանցիոս Յակոբ, Հեղ. «Պարտեզ հովուացի». 244, 245:
- Մամաւոր. 356, 405, 418:
- Մամսիմոս, Հայրապետ Երուսաղէմի. 317:
- Մամսիմոս, Պատրիարք Կոստանդնուպոլսոյ. 88, 112, 302, 317:
- Մամֆէ Թովնանց, ի Պաթալիա. 295:
- Մեթոդ, Լպիսկ. եւ մարտիրոս. 320:
- Մեքսիոն, Լպիսկ. Պատրիարք (այլուր եւ Ողիմբեայ = Օլիմպոսի), Հեղ. Դանիէլի Մեկնութեան. 56:
- Մելիտոն, Մելիտոս, Հայրապետ Անտիօքի. 123, 186, 316, 320, 321, 377:
- Մելիտոն պատանի, 133:
- Մելիֆ-Թագեան Ներսէս Արքեպ., առաջնորդ Ատրպատականի. 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 163:
- Մելիֆ շահ, սելճուքեան սուլթան (Պարսկաստանի). 24:
- Մելիֆէդ Եպ. Սեբաստացի, զրիչ. 51, 61:
- Մելիֆոներ. 233, 317:
- Մելիոն, Հրեյտակ. 337:
- Մելիսեդեկ, արքեպ. Ամիթի Ս. Յովհ. Կարապետ վանքին. 355:
- Մելիսեդեկ (Հին Կտակ.). 30, 406:
- Մելիսեք Եպիսկ., ստացող Թ. 207 Զեռարի. 396, 397:
- Մելոն, Եղբայր Մահտեսի Մովսէսի (տես.). 438:
- Մելոն, անհրաժեշտ խօնայ Պօղոսի որ գրել տուաւ Թ. 148 Աւետարանը. 281:

Մեխիմ, Թ. 145 Ձեռ.ը ստացողին յիշատակարանին մէջ. 277, 278:
 Մեհրուման, Արծրունեաց տոհմէն, որ կախանուորունցաւ Պարսից արքունիքէն. 335:
 Մեղետ եպիսկ. (այլուր զրուած Մելիտէ), Միհրենթեհի նամակին պատասխանող եպիսկ.ներէն մին. 334:
 Մեմանդրոս. 184:
 Մեմեդրոս. 139:
 Մեմոն փիլիսոփայ. 320:
 Մեմուլս, զործ Պղատոնի. 142:
 Մեռեկոնոս զօրավար. 429, 441:
 Մեստրեմեան. 138:
 Մեսրոպ Մաշթոց, եւ Գիրք. 23, 55, 118, 122, 167, 190, 233, 320, 340, 342, 346, 350, 363, 366, 377, 378, 382, 387, 389, 391, 394, 395, 396, 397, 398, 428, 429, 437, 440:
 Մեսրոպ քահանայ, Հեղ. «Քերականութեան». 211:
 Մեսրոպ զրիչ. 62, 77:
 Մետրոփանոս, Պատրիարք Կ. Պոլսոյ, մասնակցած Նիկիոյ ժողովին. 186, 377:
 Մերգան, սկզբնատառերով կազմուած անուն. 437:
 Մերշապուհ (Ներշապուհ), Արծրունեաց տոհմէն, Պարսկաստան կանչուած 10 նախարարներէն մին. 334, 335:
 Մէթեմագիֆ. 231:
 Միլթոն. 276:
 Միխայէլ. 300, 301:
 Միհիկ, Հայկ նահապետի որդին եւ ամսոյ անուն. 34:
 Միք. 202:
 Միքիմեքսեհ. 334:
 Միմայ, վկայ. 437:
 Միմաս արքայ, ճգնաւոր. 368:
 Միմաս վարդապետ Մանցեցի: Ստացող Թ. 216 Ձեռ.ի. 422, 426:
 Միմաս արեղայ, զրիչ. 243, 244, 269:
 Միմաս, որդի զրիչ Մարկոս երէցի. 173:
 Միմաս Ամիթեցի զրիչ, որու դպրատան մէջ գրուած է Թ. 37 Ձեռ.ը. 105, 108:
 Միմասեանց Թումա արեղայ, տաղասաց. 428:
 Միսայել ներքինի. 317:
 Միրզաբեկեանց Խ., Թարգմանիչ Առակաց. 51:
 Միրզէ, Թ. 145 Ձեռ.ը ստացողին յիշատակարանին մէջ. 278:
 Միրզաբեան Յովհ. քհնյ. Վանանդեցի, զրիչ. 271, 303:
 Միքայէլ երեշտակապետ. 22, 331, 337, 421, 423, 436:
 Միքայէլ Ասորի. 104, 105, 106, 108, 347:

Միքայէլ Երեց, զրիչ. 375:
 Միքայէլ, որդի Կոստայի (տես.). 389:
 Միքայէլեան Յարութիւն վանեցի, զրիչ. 88, 91, 93:
 Միքէ, մարտարէ. 116, 356, 376:
 Միքայէլ զպիր, Լղրայր Մելիքսեթ եպս. Սեբաստացիի. 61:
 Միքիար Կաթողիկոս (Միսիթար Ա. Գրունեցի). 424:
 Միքիար Աբրայ. 211, 233, 312, 313, 314:
 Միքիար Այրիվանցի. 425, 427, 429, 430, 431, 432, 441, 442, 444:
 Միքիար Գօշ. 97, 131, 163:
 Միքիար, վարդապետ Մեծորայ. 353:
 Միքիար, բժշկապետ եւ աստղագէտ. 26, 27:
 Միքիար վրդ., աշակերտ Որոտնեցիի, 31:
 Միքիար սարկաւադ, Թ. 162 Ձեռ.ի յիշատակարանին մէջ. 292:
 Միքիար. բժիշկ. 329:
 Միքիարեանց Արէլ եպիսկ., միաբան Ս. էջմիածնի, Հեղ. «Պատմութիւն ժողովոց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ»ի (1874). 110, 112, 114, 117, 121:
 Միքիարեանց, Միսրամուքիմ. 13, 23, 73, 276, 283, 285, 286, 326, 333:
 Մկրտիչ վարդապետ Նահապետեանց, ընկեր Թումայ Մեծորեցիի. 352:
 Մկրտիչ վարդապետ Օղբեկեանց, ընկեր Թումայ Մեծորեցիի. 352:
 Մկրտիչ վարդապետ Հոգեցի. ընկեր Թումայ Մեծորեցիի. 352:
 Մկրտիչ վարդապետ, Հեղ. Մեղեդիներու. 425, 426, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 440, 444:
 Մկրտիչ վարդապետ (նամակ առ Մկրտիչ վրդ., Հ. Մ. Չամչեանի). 283:
 Մկրտիչ (տէր), Հայր զրիչ Ստեփաննոս մանկավարժի Սեբաստացի (տես.) Լւ Պօղոս վրդ. Սեբաստացիի (տես.), առաջնորդ Ամասիոյ. 81, 217, 357:
 Մկրտիչ վարդապետ, Հեղ. «Քարոզ վասն մարդարէիցն»ի. 399:
 Մկրտիչ, սկզբնատառերով կազմուած անուն. 393:
 Մնացական, Հայր զրիչ Մարկոս Երէցի. 173:
 Մշգեհ, Թաղաւոր «որ նահատակեց Թումա առաքալը». 295:
 Մոլպէոս (ղիւց.). 141:
 Մոնդանոս, Հերձուածող. 237:
 Մոմմեմոն. 132:
 Մոռոզիմի, Հրատարակութեանց քննիչ Ի Բիկենտիա (Իտալիա). 273:

Մովսէս մարգարէ (Լւ զիրք) · 17, 34, 35, 43, 52, 60, 63, 86, 95, 97, 103, 105, 110, 118, 121, 124, 127, 129, 130, 137, 138, 141, 149, 154, 168, 175, 178, 188, 192, 195, 248, 249, 299, 301, 302, 318, 356, 358, 359, 363, 370, 371, 376, 377, 401, 416, 444:

Մովսէս հորեմացի · 14, 54, 55, 57, 58, 59, 62, 77, 78, 134, 136, 141, 143, 158, 206, 210, 211, 259, 260, 301, 316, 320, 328, 332, 333, 336, 340, 350, 378, 413:

Մովսէս (Բ.) եղիվարդեցի, *Կաթողիկոս* · 408, 416:

Մովսէս ? *Կաթողիկոս*, (եղրի յաջորդ ?) · 378:

Մովսէս Կաղանկատուացի, *պատմիչ* · 119, 202:

Մովսէս Սինեհաց Լայիսկ, *ուսուցիչ Ստեփաննոս Սինեցիի* · 183:

Մովսէս Տաթեւացի · 235:

Մովսէս զրիչ · 341:

Մովսէս վարդապետ, *քարտուղար Թումազ Մեծորեցիի* · 353:

Մովսէս, *ճշմարտ* · 368:

Մովսէս Մահտեսի որ Թ · 217 Ձեռ · նրա լիրած է Մանիսայի Ս · Լուսաւորիչ Եկեղեցիին (1735) · 438:

Մորիմոս, *որմէ տեղեկութիւն քաղած է Հ · Փիլիպպոս Կարբովնեան (տես ·) արեւելեան եկեղեցիներու մասին* · 80:

Մուխամար, *Ջաֆարիայի որդի, բժիշկ* · 325:

Մուխամմէտ Բ ·, *սուլթան Թուրքիոյ* · 287, 329:

Մուխամէտ (Դ ·) *սուլթան Թուրքիոյ* · 331:

Մուսնդ (յեղու) · 301:

Մուշեղ Բագրատունի · 320:

Մուշէ · *Թարգմանիչ ս · զորոց* · 350:

Մուշքիմար, *կին Մահտեսի Մովսէսի (տես ·)* · 438:

Մուրատ վարդապետ, Թ · 155 Ձեռ · յիշատակարին մէջ · 286:

Մուրատ Բերիացի, *վարժապետ Պախչէճիկի գրիչ Սարգիս Ժամկոչեան զըպիրի* · 205:

Մուրատ, *սուլթան, հայր Մուհամմէտ Բ ·* · 287:

Մուրատ համ, *Սուլթան Թուրքիոյ* · 288:

Մուրատ, *հայր Մահտեսի Սուլթանի (տես ·)* · 390, 391:

Մուրատ, *մերձաւոր Արքահամ քհնյ ·* *ստացող Թ · 196 Ձեռ ·* · 375:

Մուրատեան Գասպար *ամիրայ* · 248, 250:

Մջուսիկ (Մըջուսիկ), *պարսիկ բժիշկ որմէ Սմբատ Զարեհաւանցին կը քա-*

ղէ իր վարդապետութիւնը · 128:

Մսեմնաս · 136:

Մսլւմ · 301:

Մարեանց Ջ ·, *բանասէր* · 333:

Մարիամ, *մերձաւոր Գրիգոր երէցին, ըստացող Թ · 147 Աւետարանին* · 280:

Մրուաթ, *հարս Արքահամ քհնյ ·* *ստացող Թ · 196 Ձեռ ·* · 374:

Մորիկ *ասորի, Պատրիարք Անտիոքի* · 107:

8.

Յարեթ, *որդի Նոյ նահապետի* · 105, 136, 216, 301:

Յազկերտ Բ · 118:

Յակոբ *առաքեալ, Տեառնեղրայր* · 30, 56, 63, 65, 71, 75, 100, 102, 109, 116, 132, 167, 175, 189, 286, 295, 317, 321, 341, 376, 377, 378, 393, 400, 405, 412, 419, 436, 437, 446:

Յակոբ (հին Կտակ) · 321, 396, 405, 412:

Յակոբ, Մծրմաշ Հայրապետ · 40, 57, 64, 81, 129, 204, 256, 357, 358, 400, 436, 440:

Յակոբ Կաթողիկոս (Ա ·, Կլայեցի կամ Մեծքարցի) · 344, 378:

Յակոբ Կաթողիկոս (Դ · զը, Զուղայեցի) · 335, 391:

Յակոբ Կաթողիկոս Կիրիկիոյ, (1668) · 368:

Յակոբ Պատրիարք (Նալեան ?) , Կ · Պոլսոյ · 304:

Յակոբ Պատրիարք Կ · Պոլսոյ, (Յակոբ արք · Մերթեան) · 222:

Յակոբ վրդ · Դրիմեցի, *տոմարադէտ, աշակերտ Գէորգ վրդ · Երզնկացիի* · 28, 34, 35, 36, 37, 53, 58, 163, 413:

Յակոբ Ուռնայեցի, *որ ստուգեց Արքար Թաղաւորի հրամանով կատարուած Ս · Գիրքի Թարգմանութիւնը* · 105:

Յակոբ եպիսկ · Սրճեցի · 63, 68, 69, 72, 75, 76, 319:

Յակոբ Աստուածաբան · 211:

Յակոբ, *ղոմինիքեան կրօնաւոր* · 212:

Յակոբ Ասորի վարդապետ · 347:

Յակոբ, *որդի Փիլիպպոսի, որու տապահադիրը կը պարունակէր Թ · 168 Ձեռադիրը* · 304:

Յակոբ իսաղղ, *Նարեկեցիի «Մեկն · Երդ երդոցի» ոտանաւորին մէջ* · 13:

Յակոբ, *որ քանի մը տող նուիրած է Կ · Պոլսոյ Թաղերուն, Թ · 209 Ձեռ ·* *ին մէջ* · 404:

Յակոբ Երէց, *մասնակցած Աղուանից վաշական Թաղաւորի դումարած ժողովին* · 121:

Յակոբ վարդապետ, որ նուիրած է թ. 85
 2ևո.ր Արմաշի վանքին. 227:
 Յակոբ վարդապետ, կնիք թ. 175 2ևո.ի.
 308:
 Յակոբ, թ. 145 2ևո.ր ստացողին յիշա-
 տակարանին մէջ. 277-278:
 Յակոբ, որդի ակնցի Մահտեսի Արրահա-
 մի, որ Աւետարան մը աղատեց լեզ-
 կիներէն. 278:
 Յակոբ կարդաւոր Նաղաշ (ձեռագիր ոս-
 կեղծող). 287, 288:
 Յակոբ, հայր Մուշէրնարի (տես.). 438:
 Յակոբ հալփա. տապանադիր Յկր. իսլա-
 Փայի թ. 168 2ևո.ին մէջ. 304:
 Յակոբ զրիչ. 12:
 Յակոբ, որդի Վարդան զրիչի. 394:
 Յակոբ Նաղաշ, ծաղկող կամ պատկերա-
 հան կոչեցեալ, եղբորորդի Բարսեղ
 Սերաստացի զրիչի. 14, 15:
 Յակոբ լրդ., ստացող թ. 108 2ևո.ի.
 251:
 Յակոբ Երեց. որուն իրմղայ իրաւունք
 նուիրեր է «Առակաց Գիրք»ը. 51:
 Յակոբ. 350:
 Յակոբ վարժապետ, կնիք թ. 185 2ևո.ի
 վրայ. 332:
 Յակոբեան Պօղոս, զրիչ. 218:
 Յակոբիկ, «Յեղ» (կրօն. բաժանում) Ա-
 սորոց. 317:
 Յակոբոս եպիսկ. Պալուռնաց, մասնակ-
 ցած Դուինի Դ. ժողովին. 121:
 Յակոբոս, մասնակցած Անտիոքի եկեղեց.
 ժողովին. 115:
 Յակոբոս, Թարգմանիչ Ֆրանթոնիսի «Երգ
 Երկոց»ի մեկնութեան. 292:
 Յանէս, տես. Յանքէսի մասին ծանօթու-
 թիւնը. 301:
 Յանրէս, քաղէկացի, որու մօտ «Վարժե-
 ցաւ Մովսէս» մարդարէ. 301:
 Յայետոսքեան. 136:
 Յայուլայիսիմա, բժիշկ. 325:
 Յատիկայ, Լպիսկ. Կոստանդնուպոլսոյ.
 319:
 Յարզոս, ձուկ. 131:
 Յարզիման, Եղրայր Մահտեսի իրմարէի
 որ ստացաւ թ. 203 2ևո.ր. 391:
 Յարութիւն Երեց, զրիչ. 127, 152:
 Յարութիւն, մեծ հայր զրիչ Յարութիւն
 Երէցի. 152:
 Յարութիւն արեւդայ, Երկրորդ ստացող
 թ. 196 2ևո.ի 375:
 Յարութիւն լրդ. Բասենցի. 304:
 Յարութիւն Պատուելի Բերիացի. 251:
 Յարութիւն, զաւակ Կոստայի որ ստացաւ
 թ. 202 2ևո.ր. 389:
 Յարութիւնեան Եփրեմ լրդ. Պրուսացի,
 զրիչ. 222, 223:

Յարութիւնեան Յակոբ սարկաւադ, զրիչ.
 196, 197:
 Յարութիւնեան Սէթ, բանասէր. 78:
 Յեղմոն. 126:
 Յեռսրէոս (սուրբ), «Առաջին Լպիսկ. Ա-
 թէնքի». 311:
 Յեսովա Արծրունեաց Լպիսկ. 320:
 Յեսու Նաւեայ, նաև Գիրք. 23, 110, 116,
 119, 121, 125, 162, 188, 376, 377,
 425, 437:
 Յեսու, աղանդաւոր, 128, 129, 153:
 Յեսու, բժիշկ. 325:
 Յիսուսեան կարդ. 80, 253, 307:
 Յոբ Երանէի, Էւ Գիրք. 10, 32, 76, 84,
 110, 116, 121, 189, 190, 213, 343,
 371, 377, 411:
 Յոբնաղ Երուսաղիմացի. 186, 319, 321,
 377:
 Յոհան Լպիսկ. որ յորդորած է զրեւ
 Յովհ. Երզնկացոյ «Յաղագս Երկնա-
 յին չարժանն»ը. 338:
 Յոհան, Յովհաննէս Երուսաղիմացի. 124,
 320, 400, 429, 439:
 Յոյն, յունարէն, յունական, հռոմ. 23,
 41, 59, 71, 88, 90, 93, 105, 107,
 123, 124, 134, 135, 140, 142, 145,
 148, 151, 161, 187, 208, 223, 229,
 230, 231, 233, 234, 235, 239, 241,
 245, 248, 249, 251, 285, 286, 287,
 293, 299, 302, 303, 310, 315, 318,
 321, 322, 325, 326, 329, 332, 340,
 342, 346, 347, 349, 362, 366, 377,
 400, 402, 403, 409:
 Յոնան, Յունան, Յովնան, Ովնան, մար-
 դարէ. 16, 116, 131, 154, 164, 173,
 211, 251, 252, 253, 258, 302, 303,
 306, 336, 369, 376, 378, 408, 411,
 418, 419, 428, 429, 442:
 Յոնան, Անտիոքի հայրապետ. 377:
 Յովակիմ, հայր Աստուածածնի. 65, 125,
 418, 437:
 Յովակիմ, «հայր մի բնակեալ ի Բարելոն»,
 Մարդարէութիւն Դանիէլի. 60:
 Յովակիմ, Պատրիարք Երուսաղէմի. 247,
 250:
 Յովակիմ արքեպ. Զուլայի. 234:
 Յովբէլ, Էթովպացի, մասնակցած է Էսս
 Աղբաւանդրացիի ղուամարած տոմա-
 րապէտներու ժողովին. 35:
 Յովիլ մարդարէ. 60, 61, 376:
 Յովիլ Երեց, մասնակցած է Աղուանից
 Վաշաղան Թաղաւորին ղուամարած
 ժողովին. 121:
 Յովիլ, Հրէշտակ. 337:
 Յովհան Ոսկեբերան. 16, 19, 29, 63, 64,
 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 75, 76,
 94, 102, 103, 104, 165, 167, 168,

169, 171, 187, 208, 211, 215, 234, 242, 252, 298, 300, 315, 316, 317, 319, 320, 321, 342, 343, 344, 348, 349, 355, 356, 380, 381, 400, 416, 420, 423, 436, 440, 441:

Յովհան Մանդակունի, *Կաթողիկոս*. 119, 120, 122, 164, 169, 171, 320, 321, 336, 340, 342, 364, 366, 367, 369, 370, 374, 398:

Յովհան, *Հայրապետ Կ. Պոսոյ*. 119, 121:

Յովհան, *մասնակցած Արարիային՝ Խասի զուժարած տոմարադէտներու ժողովին*. 35:

Յովհան Լեւեան, *գրիչ*. 280, 281:

Յովհան, *ճղնաւոր Զորահանգիտ կուռուած վայրը*. 57:

Յովհան Տարօնցի. 63:

Յովհան Մետրոպոլիտ Կեսարիոյ, որուն Հերակլ կայսրը մասունքներ տուաւ խաչափայտէն. 58:

Յովհան վրդ. առաջնորդ Ս. Կարապետի (Ամիթ) 1768ին. 355:

Յովհան Սիւնակեան. 119:

Յովհաննէ Աւետարանիչ. 30, 33, 67, 71, 75, 172, 178, 187, 189, 194, 198, 199, 200, 211, 236, 245, 254, 259, 267, 277, 279, 280, 290, 291, 300, 308, 309, 311, 314, 315, 316, 321, 322, 341, 342, 370, 380, 393, 394, 395, 396, 405, 412, 415, 416, 419, 423, 436, 437:

Յովհաննէ Մկրտիչ. 47, 69, 73, 100, 204, 356, 394, 432, 433, 439, 442, 443, 444, 445:

Յովհաննէ Գ. Կաթողիկոս, Օմնցի. 32, 54, 120, 153, 235, 264, 303, 321, 366, 377, 378, 416:

Յովհաննէ Կաթողիկոս Դրասխանակերտցի, պատմադիր. 216, 217, 218, 261:

Յովհաննէ Կաթողիկոս, որու օրով «Եւրեղաւ պիղծն Սմբատ» (Սմբատ Զարեհաւանցին, Թոնդրակեցիներու հիմնադիրը), [Գր. Մաղիստրոս]: Հաւանարար Յովհ. Կաթ. Դրասխանակերտցին. 128, 153:

Յովհաննէ, *Հայոց վերադարձող*. 128:

Յովհաննէ Կաթողիկոս (1615)? 448:

Յովհաննէ Ը. Կարբեցի, *Կաթողիկոս*. 205:

Յովհաննէ Բաղիշեցի, *Կոստ, պատրիարք*. 81, 82, 100, 101, 126, 197, 231:

Յովհաննէ արքեպ. Նոյստ, *պատրիարք Երուսաղէմի*. 102:

Յովհաննէ, *Բագրատունի թագաւոր*. 170, 402:

Յովհաննէ Արքայեղբայր, *Եղբայր Հե-*

թում Ա.ի, տէր Մովսէսին եւ Բարձրբերդի մէկ մասին, առաջնորդ Դրոնների վանքին. 348, 349:

Յովհաննէ Երզնկացի, *Պրուզ, Ծործորեցի*. 17, 18, 55, 59, 185, 260, 293, 294, 295, 302, 338, 339, 363, 364, 366, 378, 400, 401, 402, 405, 435, 443:

Յովհաննէ Որոտնցի, *Կախիկ*. 32, 33, 34, 58, 160, 161, 195, 196, 235, 239, 322, 351, 375, 379, 380, 400, 406, 409, 410, 414, 415, 416:

Յովհաննէ Ծործորեցի. 211, 260:

Յովհաննէ Մայրազումցի *Կամ Մայրա-վանցի*. 54, 211:

Յովհաննէ Կոզնոն, 170, 402:

Յովհաննէ Արմիշեցի *Ոսպնակեր*. 89, 90:

Յովհաննէ, *Թարգմանիչ*. 190, 350:

Յովհաննէ Սիւնեաց արքեպ., *Թղթակից Գրիգոր Մաղիստրոսի*. 133:

Յովհաննէ Դամակացի. 211, 359, 360, 361, 362:

Յովհաննէ լճնյ., *որու խնդրանքով Գէորդ վրդ. դրած է «Վասն Ս. Հայոց-դուժանք»*. 18:

Յովհաննէ վրդ., *ուսուցիչ գրիչ Մեղէ-սէթ Լպ. Սեբաստացի*. 61:

Յովհաննէ վրդ. *Համլէնեցի*. 36:

Յովհաննէ վրդ. Գառնեցի. 19, 60, 155, 173, 174:

Յովհաննէ, *Հայրապետ Երուսաղէմի*. 368:

Յովհաննէ եպիսկ. Բզնունեաց, *մասնակցած Դուինի Դ. ժողովին*. 121:

Յովհաննէ, *ուսումնակից Ներսէս Լամբրոնացիի ղեկորդուն Ներսէսի, Սկեւռայի դպրոցին մէջ*. 11, 92:

Յովհաննէ վանական վրդ. *Տաւուշեցի*. 196:

Յովհաննէ սարկաւազ վարդապետ. 196:

Յովհաննէ, *Տուոց դաւառէն, ճղնաւոր*. 19:

Յովհաննէ, *մասնակցած Եփեսոսի ժողովին Անտիոքէն*. 186:

Յովհաննէ վրդ., *(Հերմոնեցի?)*: Պատասխան (Թերի) Յովհ. վրդ.ի առ Սիւնեաց Խաչակ Լպիսի, *ուր ի մէջ այլոց կը խօսուի ձեռագիրներ կեղծելու սովորութեան մասին*. 159:

Յովհաննէ, *(Լպիսի?)* Թղթակից Գրիգոր Մաղիստրոսի. 144:

Յովհաննէ, *Գրիգոր Մաղիստրոսի Թուղթերուն մէջ*. 147, 150:

Յովհաննէ եպիսկ. Մարտաղայ, *մասնակցած Դուինի Դ. ժողովին*. 121:

Յովհաննէ վարդապետ, *Հեղ. մեղեդի-*

ներու. 425, 426, 427, 428, 433, 435, 436, 440:
 Յովհաննէս վրդ. Տալմայու, *Ընկեր Թումայ Մեծորեցիի*. 352:
 Յովհաննէս Պատկերազործ զոր Արզար ուղարկեց Գս. ի մօտ. 342:
 Յովհաննէս Եպիսկ., որ օրինակ մը բերած է Արրահամ զրիչին՝ Եփրեմ վրդ. ի «Մեկնութիւն Յօնանու» գործին. 253:
 Յովհաննէս վարդապետ, շինող Մեծորայ տաճարին. 352:
 Յովհաննէս Բերիացի աւագ սարկաւաղ, Հեղինակ «Ճառ»ի մը. 304:
 Յովհաննէս կարճահասակ, ճղնաւոր. 368, 403:
 Յովհաննէս, Եպիսկ. Ծորօլիփայի. 230:
 Յովհաննէս Պատրիարք Ասորոց. 321:
 Յովհաննէս, Եպիսկ. Անտիոքի. 229:
 Յովհաննէս Եպիսկ., ուսուցիչ Գրիգոր զպրի, (տես.). 280:
 Յովհաննէս տղայն, «վէմն պատառեալ որ բնկալաւ... զտղայն Յովհաննէս», ս. տեղեաց նկարագրութեան մէջ. 341:
 Յովհաննէս վրդ. Անկուրիացի, Թ. 150 Ձեռ. ի յիշատակարանին. 281:
 Յովհաննէս վրդ. ստացող Թ. 161 Ձեռ. ի. 290, 291:
 Յովհաննէս, որդի զրիչ Մարկոս Երէցի. 173:
 Յովհաննէս զրիչ. 277, 278:
 Յովհաննէս քնիյ, Թ. 156 Ձեռ. ի յիշատակարանին մէջ. 288:
 Յովհաննէս քնիյ, զրիչ, յիշատակուած Թ. 162 Ձեռ. ին մէջ. 292:
 Յովհաննէս սարկաւաղ տիրացու, որդի Կեսարացի Սինանի. 102:
 Յովհաննէս քնիյ. Ուռնայեցի, ստացող Թ. 43 Ձեռ. ի. 154, 157:
 Յովհաննէս քնիյ, կազմող Թ. 28 Ձեռ. ուղարկ. 95:
 Յովհաննէս — Օհան Բալուցի մահտեսի որ ստացած է Թ. 43 Սաղմոսարանը. 157:
 Յովհաննէս Վանեցի, զրիչ. 79:
 Յովհաննէս (տէր): Ստացող Թ. 222 Ձեռ. ուղարկ. 446:
 Յովհաննէս կրօնաւոր, զրիչ. 154, 157:
 Յովհաննէս վրդ. Մերաստացի, զրիչ Եւհեղինակ տաճկերէն քարոզապիւրբի մը. 218, 241:
 Յովհաննէս, զաւակ Կոստայի որ ստացաւ Թ. 202 Ձեռ. ուղարկ. 389:
 Յովհաննէս (տէր), որդի Արրահամ քահանայի, ստացող Թ. 196 Ձեռ. ուղարկ. 374:

Յովհաննէս, ոմն. 368:
 Յովհաննէս Կ. Պոլսեցի, զրիչ. 357:
 Յովհաննէս սարկաւաղ, Թ. 145 Ձեռ. ի ստացողին յիշատակարանին մէջ. 278:
 Յովհաննէս Կ. Պոլսեցի, աշակերտ Զաքարիա պատրիարք Կաղզուանցիի. 205:
 Յովհաննէս Ոսկերիչ, Թիւ 147 Ձեռ. ի յիշատակարանին մէջ. 280:
 Յովհաննէս զրիչ, կազմող Թ. 175 Ձեռ. ի. 308, 309:
 Յովհաննէս (տէր), Եղբորորդի Արիստակէս վրդ. Դլաթկեղոյ. 335:
 Յովհաննէս (տէր) վարդապետ, Թ. 216 Ձեռ. ի յիշատակարանին մէջ. 424:
 Յովհաննէս վրդ., զրիչ. 293, 296:
 Յովհաննէս զրիչ. 228:
 Յովհաննէս (տէր), հայր զրիչ Յարուսթիւն Երէցի. 152:
 Յովհաննէս վրդ., կնիք զանազան Ձեռ. իրեներու. 180, 244, 247, 250, 269, 298, 299, 310:
 Յովհաննէսեան Խ., հրատ. «Եղիչ»ի, հայ-ռուս բառարանով, Մոսկուա 1892. 335:
 Յովհաննէսեան Յ., հրատ. Մ. Խորենացիի ռուսերէն լեզուով (1809). 333:
 Յովհաննէսեան Մահտեսի Յակոբ, որուն սեփականութիւնը եղած է Թ. 142 Ձեռ. ի. 274:
 Յովնաքան, որմէ ժողովորդ. բժշկութեան վերաբերեալ գրութիւն մը պարուսնակած է Թ. 197 Ձեռ. ը. 379:
 Յովնան, Եպիսկ. Զրիչոյ, մասնակցած Վաչագան թագ. ի դումարած եկեղեց. ժողովին. 121:
 Յովնանեան Ղ. վրդ. «Հետազօտութիւն նախնեաց ռամկօրէնի վրայ»: Վիեննա. 50, 326, 331:
 Յովսէ «որդի Մարիամի», «Յակոբ փոքր», (նոր Կտակ.). 295, 321:
 Յովսէփ, Մարիամ Աստուածածնի ամուսինը. 56, 65, 165, 294, 295, 309, 419:
 Յովսէփ, Ասանէթի ամուսինը. 55, 187:
 Յովսէփ Արիմաքացի, որ Քրիստոսի մարմինը խաչէն վար առաւ. 72, 381:
 Յովսէփ Կարողիկոս (Ա. Վալդիմարեցի կամ Հոդոցմեցի). 340, 416:
 Յովսէփ, յոյն Պատրիարք Կ. Պոլսոյ. 229, 230:
 Յովսէփ թարգմանիչ ս. զրոյց. 190, 316, 350, 377:
 Յովսէփ Ընծուց. 402:
 Յովսէփ Կաղանկատուաց Երէց, Վաչագան թագ. ի դումարած Աղուանից ժողովին մասնակից. 121:

Յովսէփ, *յիշուած* 12 *անվաւերական Կը-տակներուն մէջ*. 51, 52, 53:

Յովսէփ, *որդի Անանիա Քահանայապե-տի*. 109:

Յովսէփ, *աղանդաւոր*. 128:

Յովսէփ *վարդապետ*. 398:

Յովսէփ, *Լորայր Մահտեսի Մովսէսի (տես.)*. 438:

Յովսէփ Կրօնաւոր, *յիշատակուած թ.* 162 *Ձեռագրին հին յիշատակարանին մէջ*. 292:

Յովսէփոս, *պատմադիր*. 85, 94:

Յուդա, *Սուրբոնի առականբը զրողներէն մին*. 61:

Յուդա, 12 *անվաւերական կտակներուն մէջ*. 52:

Յուդա, *ցեղ հրէից*. 60, 62, 295:

Յուդա իսկարովտիացի. 40, 44, 70, 71, 425:

Յուդայ, *առաքեալ, Լորայր Յակորի*. 109, 116, 254, 295, 296, 376, 377, 436:

Յուդայեաններ (*հրեաներ*). 209:

Յուդիդ, *հին Կտակարան*. 188, 376, 377:

Յուդիտա, *մայր Ս. Կիրակոսի*. 108:

Յուլիա, *հայրապետ Հռոմի*. 319:

Յուլիանոս Ուրացոյ, *կայսր*. 43, 441:

Յուլիանոս. 136:

Յուլիմոս. 193:

Յուլիոս Կեսար. 34, 41:

Յուլիան, «*Յուսիսոմնէն տունէն*», որ *կալանաւորուեցաւ պարսից արքունի-թէն (Վարդանանց պատերազմ)*. 335:

Յունան, *թիւիչ*. 325:

Յունեփ, *ոմն*. 373:

Յունեփ, *արաբ զօրավար որ կը բերէ Ա-լոտ Ա.ի թաղը (ըստ Ձեռագրին)*. 416:

Յունիկ Կաթողիկոս, *որդի Վրթանէս Կա-թողիկոսի*. 107:

Յունիկ (= *Շահակ Մանաղկերտացի?*), «*յաջորդ*» *Ներսէս Մեծի*. 106:

Յունիկ քհնյ., *գրիչ*. 336, 343:

Յունտիմիանոս, *կայսր Բիւղանդիոնի*, 35, 36, 123, 317, 318, 321, 377, 400:

Յունտիմոս, *մարտիրոս*. 248:

Յունտոս (ս.), *հայրապետ Երուսաղէմի*. 341, 377:

Յունտոս, *որդի Կայափէ Քահանայապե-տի*. 109:

Յոնքէոս (ս.). 31:

Յոնպիքոս, *ծանօթ զանազան ազգերու չափերուն եւ կշիռներուն (տես. Ալ-պաղարոս)*. 87:

Յօհան Ողորմած, *հայրապետ*. 103:

Յօհան (*տէր*) քհնյ. *Վանանդեցի, Իզմիրի վարժապետ*. 304:

Յօհաննէս Խօսեա տիկին, *որու բարեւ կը յիշուի թ.* 174 *Ձեռագրին մէջ*. 308:

ն.

Նաքուղոդոնոսոր. 56, 60:

Նազու, *մայր Մահտեսի Մովսէսի (տես.)* 478:

Նազու, *թ.* 145 *Ձեռ.ը ստացողին յիշա-տակարանին մէջ*. 278:

Նաքանիւլ, *հրեշտակ*. 337:

Նալեան Յակոբ Պատրիարք. 31, 79, 82, 83, 211, 214, 215, 220, 243, 244, 258, 269, 305, 308:

Նալսաշ *Լպիսկ.*, *ստղասաց*. 384, 390:

Նահապետ Կաթողիկոս *Եղեւսացի*. 102, 282:

Նանա Ասորի. 198, 199, 200, 290, 291, 308, 309, 315, 316, 415, 416:

Նաոււ մարգարէ. 116, 376:

Նարկեսոս, *մասնակցած Անտիոքի եկեղե-ցական ժողովին*. 115:

Նաւասարդ, *որդի Հայկ Նահապետի եւ անուն ամսոյ*. 34:

Նաւատիոս, *աղանդաւոր*. 295:

Նեբրովյ (*Բէլ*). 105:

Նեփտարիոս, *հայրապետ Հռոմի*. 123, 320, 321:

Նեփտադիոս, *մասնակցած Կ. Պոլսոյ եկե-ղեց. ժողովին*, Կ. Պոլսէն. 186, 377:

Նեղոս (*Հայր*). 374, 403:

Նեմեսիոս (*Եմեսացի*) *փրիխոփայ*. 182:

Նեստոր, Նեստորիոս, Մեստորական, *հե-րետիկոս*. 22, 30, 31, 32, 33, 66,

67, 115, 116, 160, 192, 196, 209, 264, 315, 316, 317, 320, 321, 335:

Նեստորիկ, (*տես. նաեւ Նեստորական*). 317:

Նեստորիոս ճղնաւոր. 403:

Ներգիլ, *մերձաւոր Արրահամ քհնյ.ի (տես.)*. 374:

Ներշապուհ, *եպիսկ. Մամիկոնէից*. 114, 320:

Ներոն. 74, 75, 311:

Ներուս, *կայսր Հռոմի, որու օրով Յով-հաննէս վերադարձաւ Եփեսոս*. 311:

Ներսէս Ա. Պարթեւ, *կաթողիկոս*. 106, 118, 122, 136, 165, 170, 186, 210,

211, 340, 355, 377, 378, 416:

Ներսէս Բ. Բագրեւանդցի, *կաթողիկոս*. 114, 364, 365, 398, 399, 416:

Ներսէս Միլիին (*Ներսէս Բ. Բագրեւանդա-ցի?*). 321:

Ներսէս Գ. Իշխանցի, *Շինող*. 121:

Ներսէս Դ. Կալպեցի, *Շնորհալի, կաթողի-կոս*. 21-28, 38, 59, 61, 73, 83, 93,

105, 106, 120, 124, 152, 204, 206, 211, 213, 219, 233, 236, 237, 238, 260, 261, 264, 274, 278, 279, 293, 294, 303, 320, 338, 343, 344, 346, 347, 378, 394, 400, 402, 404, 419, 420, 423-437, 439, 440-447:

Ներսէս Ե., *Կաթողիկոս հայոց*. 209, 222:

Ներսէս Սեբաստացի, *Կաթողիկոս Կիլիկիոյ* (1653). 163, 331:

Ներսէս Լամբրոնացի. 9-12, 27, 39, 89-93, 173, 174, 204, 209, 211, 235, 252, 260, 262, 274, 275, 298, 378, 386, 405:

Ներսէս, *տաղասաց*. 425:

Ներսէս, *Կաթողիկոս Աղուանից որ զահրնկէց եղաւ քաղկեդոնականութեան ամրաստանութեամբ*. 123, 388:

Ներսէս *Վրդ.*, (*Եպիսկոպոս Զահնայ*?) *Քնոթրդի Ներսէս Լամբրոնացի*. 10, 11, 12, 93:

Ներսէս, *Եպիսկոպոս Հարբայ, մասնակցած Ներսէս Շինողի զուամարած Դուիւնի ժողովին*. 121:

Ներսէս եպ. *առաջնորդ Երզնկայի, որդի Խօջա Ասրբէկի*. 36:

Ներսէս Բաղիշեցի, *հաւաքող առակաց*. 44:

Ներսէս, *հակառակորդ Դր. Մազիստորոսի*. 144:

Ներսէս *վարդապետ, ուսուցիչ Կիրակոս Կրօնաւորի, զրիչ, (տես.)*. 291:

Ներսէս, *հայր Առաքել Վրդ.ի (տես.)*. 288:

Ներսէս, *եղբայր Մահտեսի Մովսէսի (տես.)*. 478:

Ներսէս (*տէր*), *զրիչ*. 21, 77:

Ներսէս *Վրդ.*, *կնիք Թ. 134 Ձեռ.ին*. 259:

Ներսէր *վարդապետ, կնիք Թ. 97 Ձեռ.ի*. 244:

Նեփթաղիմա, *մէկը 12 անվաւերական կըտակներէն*. 53:

Նեփտամիր(ոս) Բ., *Թաղաւոր Եգիպտոսի*. 131, 141, 353:

Նէնմի (*հին Կտակ.*). 188, 377:

Նիկամաֆոս. 141:

Նիկամովրէս. 239:

Նիկամօրա *քահանայ, զղջացած աղանդաւոր*. 129, 153:

Նիկէտաս, *մասնակցած Անտիոքի եկեղեց. ժողովին*. 115:

Նիկիոս *արքեպ.* 230:

Նիկողայոս *Եպիսկոպոս Պատրիարք Հայոց Կոստանդնուպոլսոյ* (1478). 329:

Նիկողայոս Զմիւռնացի, *հայրապետ*. 103, 436, 440:

Նիկողայոս Լիւրացի, *Փրանչիսկեան վար-*

դապետ, «Մեկնութիւն Յովհաննու» Լւն. 211:

Նիկողայոս *որդի Խաչատուրի, Թ. 41 Ձեռ.ի յիշատակարանին մէջ*. 152:

Նիկողոս Ա. *Պապ*. 229:

Նիկումիտոս, *«Վիսաւոր ժողովրդեան» որ ծածուկ կու դար առաքեալներուն ծօտ*. 109:

Նինոս, *Թաղաւոր*. 301:

Նիմուէացիք. 306, 308, 369, 378, 439, 442:

Նիսեան. 143:

Նիրիկիոս, *Անտիոքի եկեղեց. ժողովին մասնակցողներէն*. 115:

Նիւֆար Մաղէս, *Թաղաւոր*, 132, 136, Նոյ Նահապետ, Նոյեան. 23, 29, 62, 105, 140, 149, 186:

Նորայր Ն. 107:

Նունեֆսիոս, *մասնակցած Անկիւրիոյ Լեկեղեց. ժողովին Ղաւողիկէն*. 111:

Նունուֆար, *մեծ մայր Մահտեսի Խումրէի (տես.)*. 390:

Նունուս *Եպիսկոպոս*. 368:

Նուրիման, *Թ. 148 Ձեռ.ի յիշատակարանին մէջ*. 281:

Նոմինոս *Պանապոլսեցի*. 201:

Շ.

Շահ, *«ախոռապետն արքունի», զինակից Վարդանի*. 334:

Շահասլ, *Արծրունեաց տոհմէն, որ կալանաւորուեցաւ պարսից արքունիքէն, Վարդ. պատերազմ*. 335:

Շահգէտիմ, *Թ. 148 Ձեռ.ի յիշատակարանին մէջ*. 281:

Շահմամանդ, *քոյր մահտեսի Մովսէսի (տես.)*. 438:

Շահմէլիք, *Թ. 148 Ձեռ.ի յիշատակարանին մէջ*. 281:

Շահնազար, *մայր տէր Թաղէոս քհնյ.ի (տես.)*. 422:

Շահնազար (*Մահտեսի*) *Ղափանցի*. 31, 32:

Շահնազարեան Կրպտ. Վրդ. 25, 202, 203, 351:

Շահրիմանեան *տուն*. 160:

Շահրիմանեան Բարսեղ. 159:

Շաղապաք, *Թ. 145 Ձեռ.ի յիշատակարանին մէջ*. 278:

Շաղգատ, *մերձաւոր Արրահամ քհնյ.ի (տես.)*. 375:

Շամայ, *ստորադրած է Վաչագան Թաղ.ի զուամարած եկեղեց. ժողովի կանոնները*. 121:

Շամբատ. 143:

Շամիրամ, շամիրամեան. 133, 136, 191:
 Շամիրամ, տպարանի Պաթափիա. 245:
 Շանշեանց, ուսուցիչ թրվ. եղիչի (1853)
 335:
 Շաշատեան Անդրէաս քհնյ. Բերիացի. 80:
 Շապուհ կրօնաւոր. 140:
 Շարման, դուստր գրիչ Մարկոս Երէցի
 (տես.). 173:
 Շելադրատիոս, կաթողիկէ աստուածա-
 բան. 80:
 Շէրիմանեան Ստեփաննոս Տփղիսեցի,
 բժիշկ. 307, 327:
 Շիդա, աշակերտ Բս.ի. 187, 440:
 Շիրակ թաղաւոր?, «որ չիսնց Շիրակը?».
 59:
 Շմաւոն Լպիսկոպոս. 320:
 Շմաւոն, որդի Կղէոպեայի, Եղրայր Յով-
 սէփի (նոր Կտակ.). 315, 436:
 Շմաւոն Սիւնեաց վարդապետ, գրիչներէն
 մէկը Թովմայ Մեծորեցիի Պատմու-
 թեան հին ձեռագրին. 351:
 Շմաւոն եպիսկ. Յրոբորի, մասնակցած
 Աղուանից Վաչագան թաղաւորի գու-
 մարած եկեղեց. ժողովին. 121:
 Շմաւոն, որու անուամբ է մէկը 12 ան-
 վաւերական կտակներէն. 52:
 Շմեմ. 133:
 Շմուէլ ասորի, հակաթոռ Սահակ Պար-
 թեւի. 106:
 Շնգլի, Արծրունեաց տոհմէն, որ կայա-
 նաւորունցաւ պարսից արքունիքէն
 (Վարդանանց պատերազմ). 335:
 Շոքեղիւյ, արքեպ. Պարտեւայ (Պարտա-
 ւի), մասնակցած է Վաչագան թա-
 ղաւորի գումարած Աղուանից եկեղե-
 ղական ժողովին. 121:
 Շոդակաթ, հայր Աբրահամ քահանայի
 (տես.). 374:
 Շուշան, դուստր Բեղկիայի եւ կինը Յո-
 վակիմ Բաբելացիի, (հին Կտակ.).
 60:
 Շուշան, թ. 148 Զեռ.ի յիշատակարանին
 մէջ. 281:

Ո.

Որիւնուս, «որք փոխանակ զինոյ ջու-
 րով պատարակեն». 296:
 Ոգոնէ, մայր Գր. Լուսաւորչի. 57:
 Ոլումպիաթոն, ողիմպիական. 132:
 Ոլումպիոդոս, Ոլումպիա հոռոտացւոց,
 թաղուհի, մայր Աղեքսանդր Մեծի.
 354:
 Ոլումպիոդոս, նոր-Պղատոնական փիլի-
 սոփայ Աղեքսանդրիոյ (Չ. դար), ո-
 րուն Դաւիթ Ներգինացի Էղաւ աշա-
 կերտ կամ հետեւորդ. 142, 191, 192:

Ողիմպիան (ոս), հելինակ առականութե.
 51:
 Ոնորիոս, հայրապետ Հոռմի. 317:
 Ոնոփրիոս, հիւսնաւոր. 357:
 Ուանիս (Յովհաննէս) զառօչեցի, հայր
 Սարգսր Երէցի (տես.). 331:
 Ուսէ, մարդարէ. 116, 376:
 Ոսկեան քահանայք (նահատակք). 428,
 442:
 Ոսկեկ, մայր Որոտնեցիի աշակերտ Սար-
 գիսի. 21:
 Ոսիոս, Ոսեսիոս, Լպիսկ. 116:
 Ուանայ, ձուկ. 131, 132:
 Ուլդակոյն, գաղան. 132:
 Ուլսեփ մահտեսի, հայր Սարգիս վարդա-
 պետի. 21:
 Ումիգդ. 136:
 Ուոգին, Ուոգինէս, Աղեքսանդրիոյ հայ-
 րապետ. 35, 37, 86, 249, 302, 320,
 321:
 Ուփես, Ուփէոս (դից.). 136, 138:
 Ուղիտայ, Յուդիտայ, մայր Սբ. Կիրա-
 կոսի. 108, 427:
 Ումնոս. 143:
 Ուվաղիպոս, մասնակցած Գանդրիայի ե-
 կեղեց. ժողովին. 111:
 Ուրբաթայր, Մանուէլից Երէց, մասնակ-
 ցած Վաչագան թաղ.ի գումարած ե-
 կեղեց. ժողովին. 121:
 Ուրիւլ, հրէշտակ. 337:
 Ուրիտալիոս, մասնակցած Անկիւրիայի
 եկեղեց. ժողովին, նաեւ Անտիոքի
 ժողովին. 111:
 Ուփտալա, հայրապետ Հոռմի. 319:

Չ.

Չամաշլըմեան Յովհաննէս Արքեպ., պա-
 տրիարք Կ. Պոլսոյ. 286:
 Չամիչեան Միքայէլ (Հայր). 211, 281,
 282, 283, 286:
 Չերեգեան Յակոբճան աղա. 204:
 Չէթուլիոս, որու գործերը աղբիւր ծա-
 ռալած են Նալեանի «Եօթը խոր-
 հուրդներ»ուն. 83:
 Չորեքտասմեքորդականներ, հերձուա-
 ծողներ (տես Աւստացիք). 116:
 Չունակ, տեղակալ Ներսէս Մեծի. 106:

Պ.

Պալալոյ (Միքայէլ Փալէօլօկ), կայսր
 Բիւզանդիոնի. 41:
 Պալասմեան Ստ. պատմաբան. 333:
 Պալեսունեաց (կարդալ Պալունեաց). 334:

Պալմեան Աղեքսանդր Լպիակ. 91:
 Պալուսեաց տոհմ. 121:
 Պակաւունիք. 23, 127, 130, 140, 187:
 Պաղմիտէս. 139:
 Պաղեստին աղեկտրացի (Պաղեստին աղեկատրացի). 148:
 Պաղեստինացիք. 109:
 Պաղմենիտես. 132:
 Պաղուանդ, զրիչ. 447, 448:
 Պաղտասար զպիր, վարժապետ. 247, 250:
 Պաղտասար Պատուիկ, հեղ. տաճկերէն «Քրիստոնէական»ի. 211:
 Պաղտասարեան Արքահամ վրդ. Կ. Պոլսեցի, նուիրած է թ. 183 Ձեռ. Ը Արմաշի. 327:
 Պաղտասարեան Մկրտչ, ուսուցիչ Թէոփորոս սարկ. Երզնկացիի (տես.). 206:
 Պաղտատցի Ծերն, բժիշկ. 325:
 Պալքոնիոս, ճշնաւոր. 403:
 Պալպիլաս. 130:
 Պամփիլոս. 141, 320:
 Պալպիտ (սուլթան). 343:
 Պանէտիոս իմաստասէր. 181:
 Պանիմաքոս. 141:
 Պանտաղէոն, Պանտալէոն, Նահատակ. 28:
 Պանփոն, ճշնաւոր. 368:
 Պապ Լպիսկոպոս, վանահայր Արծապետ զիւղի Ս. Նշան վանքին. 279:
 Պապա Մինաս Սիլիստրացի, փոխանորդ Երուսաղէմի Պատրիարք Յովհ. Նոյսուտ Արքեպ. 102:
 Պապակիոս, մասնակցած է Անտիոքի ժողովին (341). 115:
 Պապանտաղ, որմէ իր տեղեկութիւնները արեւել. եկեղեցիներու մասին քաղեր է Հայր Պօղոս Գարրիէլ Անթուանի «Բարոյական աստուածաբանութեան» հրատարակիչը. 80:
 Պապնպաղակ. 149:
 Պապոն, Գանգրի եկեղեց. ժողովին մասնակցողներէն. 114:
 Պատմանեան Կարապետ, բանասէր. 333:
 Պատեհէին, բժիշկ. 329:
 Պատիւր Սկառողի (Պարոյր Սկառողի). 202:
 Պատկանեան Քերոբէ, բանասէր. 107, 127, 158, 203:
 Պատրի Պօղոս, ունիթորական զործիչ. 160:
 Պատրիչելիկէ. 160:
 Պարատտէոս Յակոբ (յիշատակ շան Յ. Պարադէոսի). 234:
 Պարէտղիմեդէս, (շիւղ.). 138:
 Պարթեւ, պարթեւական. 25, 27, 57, 139, 144, 151, 152, 295:

Պարխուտար, հայր մահտեսի Մովսէսի (տես.). 438:
 Պարմենես. 239:
 Պարմենես. 137:
 Պարպ Միտէ Էրէց, որ մասնակցած է Աղուսնից Վաչագան թագ.ի զումարած եկեղեց. ժողովին. 121:
 Պարսամ, ճշնաւոր. 357:
 Պարսամ Ասորի. 235, 317, 377:
 Պարսիկ, պարս. բարբառ. 40, 57, 58, 77, 131, 140, 141, 202, 261, 297, 301, 329, 330, 334, 342, 350, 354:
 Պաղիկեան. 129:
 Պաղոս, «այր ոմն հմուտ աստուածային օրինաց». 97:
 Պելոպեան. 150:
 Պեդիգիւս, պոռնիկ. 368:
 Պենտիկէս. 140:
 Պետին Աֆէնտար, որ «Թարգմանի Տղայ Պարոն», յոյն, որ կատարած է Պատմութիւնը Պալալոյի (Միքայէլ Փալլօթի) կնքած համաձայնութեան եկեղեցիներու միութեան մասին. 41:
 Պետրոս Առաքեալ. 30, 40, 71, 74, 75, 103, 116, 128, 129, 172, 185, 187, 189, 222, 245, 253, 256, 259, 286, 303, 317, 319, 322, 341, 342, 366, 376, 377, 393, 396, 405, 412, 414, 434, 437, 440, 441:
 Պետրոս Գետաղարձ Կաթողիկոս. 55, 130, 133, 136, 140, 144, 147, 151, 169, 170, 211, 318, 336, 378, 402, 408, 427, 442:
 Պետրոս Հայրապետ Աղեքսանդրոյ. 317, 319, 320:
 Պետրոս Կաթողիկոս Հայոց եւ Աղուսնից(?) եւ Պատրիարք Աթոռոյն Գանձակու(?) Կնիք թ. 145 Ձեռ. Ի. 277:
 Պետրոս, Մարտիրոսներու Պատրիարք. 233:
 Պետրոս եպիսկ. Սիւնեաց. 68:
 Պետրոս, Անտիոքի ժողովին (341) մասնակցողներէն. 115:
 Պետրոս Շահգատէ. 287:
 Պետրոս վարդապետ, զրիչ. 307:
 Պետրոս վրդ. Հռոմկլայեցի, ստացող թ. 12 Ձեռագրի. 62, 76:
 Պեսարոս երէց տիպրիկցի (Ռուսաւելցի), զրիչ Վարդանի առակներու. 44. 51:
 Պետրոս, Եղրայր Թարսեղ կեսարացոյ. 398:
 Պետրոս, թ. 162 Ձեռ. Ի յիշատակարանին մէջ. 292:
 Պետրոս, թ. 148 Ձեռ. Ի յիշատակարանին մէջ. 281:
 Պետրոս սարկիսապ. 140:
 Պետրոս, սկզբնատուերով կազմուած անուն. 437:

- Պետրոսեան Սերորէ ակնցի, գրիչ. 80:
 Պերսեփոնէ, (գրչ.). 251:
 Պէսարիոն, Պատրիարք Կոստանդնուպոլսոյ. 231:
 Պէրպէրեան Ա., հեղ. «Հայոց Պատմութեան». 235:
 Պէզնեան Յարութիւն Ամիրա. 204:
 Պէլսա. 138, 150:
 Պէլլերեան Յակոբ, «աղղ» մը դրած է թ. 154 անանուն Ձեռ.ին վրայ ճշտելով անոր հեղինակը. 284:
 Պիանդէս. 184:
 Պիթագորաս, Պիթաղորականք. 130, 131, 141, 146, 149, 180, 184, 185, 191, 192, 193, 236, 248:
 Պիմնֆազոս Բիւզնդացի. 137:
 Պիոնոն, յոյն փիլիսոփայ, Դ. դար Վ. Ա. 185:
 Պիդատոս. 56, 309, 315, 340:
 Պիմենասէր, ճշնասոր. 368:
 Պիսս Է., Պապ. 282:
 Պիպալիաս. 130, 136:
 Պիսիդացիք. 111:
 Պիտայալ, առակադիր. 50:
 Պիրոս. 185:
 Պլոթինոս սարկաւազ. 239:
 Պլատոն, պղատոնական. 29, 31, 35, 102, 130, 131, 141, 142, 147, 148, 152, 159, 180, 181, 184, 185, 190, 191, 192, 193, 194, 205, 206, 236, 248, 415:
 Պոսիդոն (գրչ.). 251:
 Պոլիմոս. 141:
 Պոլոմէոս, (Պոլոմէոս), աղանդաւորք. 347:
 Պոլլեք, կայսրուհի Բիւզանդիոնի, կին Մարկիանոս կայսեր. 190, 192, 350:
 Պոնեդա Կարոլոս, իտալացի հեղինակ. 227, 235, 263:
 Պոսիդոն (գրչ.). 132, 136, 141, 143, 146, 251, 299:
 Պովիլկրատ. 139:
 Պոս. 132:
 Պորփիրոսփոնոս – Փորփեռնփոնոս. 137, 138:
 Պորփիր – ոս, յոյն իմաստասէր. 15, 31, 35, 131, 159, 180, 190, 239, 319, 350, 352, 415:
 Պուրատ, Պարատ (Հիպոկրատ?), բժիշկ. 325, 326:
 Պոննպոս, Եպ. Կորնթացւոց. 320:
 Պոլիմիտէս. 130, 141:
 Պոլստոս. 141:
 Պոլիդէս. 150:
 Պոլիմիթոս. 143:
 Պոլիսիդէս. 141:
 Պոնկլէս Պոմպիոսեան (գրչ.). 138:
 Պոմփական, Պիոմփական (փորձութիւն). 133, 192:
 Պոդիտէս. 146:
 Պոմփիա. 139:
 Պտղմէոս. 134, 145, 149:
 Պրավսեոս Պատրիկ. 140:
 Պրաքս, սուրբ. 445:
 Պրոկղ, Պրոկլ, յոյն իմաստասէր. 14, 15, 138, 316, 319, 320:
 Պրոմեթէոս, Պրոմեթէոս. 137, 141, 191:
 Պրոպիետոս (Լատին բանաստեղծ). 276:
 Պրովքեմէոս. 139:
 Պրոքսիոս, Գանգրի ժողովին մասնակցողներէն. 114:
 Պրոմէկ իշխան (Պր. Ումեկ). 338:
 Պրոմիթերես (առակք Պրոմիթերես). 263:
 Պորլիոս, զոր Դիոնիսիոս Արիսպագաի իրէն փոխանորդ կը կարգէ Աթէնք, Հոռոմ երթալու համար. 311:
 Պոլիմ, բարեկամ Մարկոս Աւրելիոսի. 206:
 Պոդիկարպոս, Եպիսկ. Զմիւռնիոյ և մարտիրոս (Բ. դար). 88, 129, 311, 321, 319, 427:
 Պոդիկարպոս քահանայ, զղջացած աղանդաւոր. 129:
 Պոդոս Առաքեալ. 29, 30, 54, 59, 73, 74, 75, 103, 129, 131, 160, 176, 178, 186, 187, 222, 248, 298, 310, 311, 316, 317, 322, 349, 366, 369, 376, 377, 393, 396, 401, 405, 412, 414, 434, 437, 440:
 Պոդոս Արք. Ագրիմանալոսեցի (Գրիգորեան), Պատրիարք Կ. Պոլսոյ. 161, 162, 226, 228, 303, 307:
 Պոդոս Արք. (Թաքաքեան), Պատրիարք Կ. Պոլսոյ. 103, 201, 218, 220, 240, 241, 258, 292, 306, 308, 355, 396:
 Պոդոս Արք. Կարաղոյեան կեսարացի, առաջնորդ Պրուսայի եւ Նիկոմիդիոյ. 38, 62, 80, 81, 82, 83, 85, 88, 91, 92, 93, 108, 174, 179, 215, 218, 267, 290, 296, 304, 422:
 Պոդոս Ե., Պապ. 233:
 Պոդոս, Անտիոքի ժողովին (341) մասնակցողներէն. 115:
 Պոդոս Զմիւռնիացի, միաբան ս. Էմիլիոս (1819). 264:
 Պոդոս Բիւլ. Տարսնցի, որուն կը գրէ Ներսէս Շնորհալի. 346:
 Պոդոս Միայնակեաց. 179:
 Պոդոս, Գալլիոնու երէց, մասնակցած Վաչագանի դամարած եկեղեց. ժողովին. 121:
 Պոդոս, Անկիւրիոյ եկեղեց. ժողովին մասնակցած է Տարսնէն. 111:

Պօղոս գիտնական (Ֆիզիքս Պօղոս պատ-
ուելի) . 267 :
Պօղոս դպիր . Հեղ . «Պատկեր փրկու-
թեան»ի . 247 :
Պօղոս իօճա , ստացող թ . 148 Զեռ .ի .
280 , 281 :
Պօղոս Զատիփոս , Զատիկ սարկաւաղ ,
գրիչ . 398 , 399 :
Պօղոս Սամուտացի , Սամոսուտցի , Հերե-
տիկոս : Կր Համարուի Հիմնադիր
Պաւլիկեան աղանդին . 115 , 123 , 129 ,
195 , 316 , 319 , 320 :
Պօղոս վրդ . Ռշտունեցի . 206 :
Պօղոս վրդ . Սեբաստացի , առաջնորդ Ա-
մասիոյ (1820) . 217 , 324 , 326 , 357 :
Պօղոս վրդ . Տարսնեցի (կարդալ Տարօ-
նեցի) . 321 :
Պօղոս Տարօնեցի վարդապետ , Հեղ . «Յի-
շատակ Ս . Հայրապետաց»ի . 314 ,
316 , 318 :
Պօղոս վրդ . կեաւարացի , ստացող թ . 71
Զեռ .ի . 215 :
Պօղոս (Պա - ւղոս -) : «Անվերնագիր եւ
անանուն գրեցաւ ի Պաւղոսէ» , թ . 43
Զեռ . 154 :
Պօղոս , «Հայոց վարդապետ» . 320 :
Պօղոս , ճգնաւոր . 368 , 446 :
Պօղոս , (տեսիլն Պօղոսի , նետորական
գրութիւն) . 378 :
Պօղոս վարդապետ , կնիք զանազան Զե-
ռագիրներու . 180 , 197 , 250 , 292 ,
297 , 298 , 299 , 313 , 328 :
Պօղոս , ոմն . 131 :
Պօղոսեան Յովհաննէս , զրադիր . 250 :
Պօնալտի Սիրափիմ (Հայր) . 273 :
Պօնմալալ մարքիդ , Ֆրանսայի ղեկավար
Կ . Պոլսոյ (ԺԸ . դար) . 235 :
Պօվրոս , Թագաւոր հնդկաց (Աղեքսանդրի
արշաւանքին առեն) . 354 :

Ջ .

Ջաբր ամիրապետ (Վաթէք Պիլլահ) .
416 :
Ջալիլ , տէր իսպենոյ , մեծ Հայր Վախ-
թանդ պատանոյ . 336 :
Ջախլախեան Մանուէլ վրդ . (Մխիթ .
միարան) . 276 :
Ջեռնմիմս (սր .) . 252 , 371 :
Ջիպուռեան (Քիպարեան) Միքայէլ , Հեղ .
«Վահան Հաւատոյ»ի . 208 , 209 :
Ջիվանշէր իշխան . 202 :
Ջնտոյեան (Հայր Ն .) . 333 :

Ռ .

Ռաշ (Ալիսէն) , Լրիվար . 138 :
Ռափն , ֆրանս . ոլորդակ . 268 :

Ռափայէլ Հրէշտակապետ . 337 :
Ռեայ (դից .) . 141 :
Ռեստագէտ . 138 :
Ռեստոմ կոչեցեալ Սաճիկ . 138 :
Ռովերիլա Լուդովիկոս , իտալ . Թարգ-
մանիչ Գոնտիյեալի . 275 :
Ռուբէն , իշխան Կիլիկիոյ . 38 , 62 :
Ռուբէն , մին 12 անվանեալական կտակնե-
րէն . 51 :
Ռուբինեմմ . 62 , 203 , 274 :
Ռուս , ռուսերէն . 203 , 333 , 335 :
Ռուստիկոս , քհնյ , որ նահատակուեցաւ
Դիոնիսիոս Արիսպաղացիի Հետ . 311 :
Ռստակէս , Հայրապետ (տես . նաեւ Ա-
րիստակէս) . 317 , 377 , 395 :

Ս .

Սաբէլ , աղանդաւոր . 191 , 237 , 238 :
Սաբիեն . 153 :
Սաքորիմոս . 184 :
Սաքուռ Վոնմեան . 140 :
Սադուկեցիք . 191 :
Սադովկ , սինեաց եպիսկ . , մասնակցած
Պարտաւի Բ . Ժողովին . 120 :
Սաքենիկ , «Իսկ յորդոցն Սաթենկայ»
յորդորակին մէջ (Գրիգոր տաղասա-
ցի» . 428 :
Սալլուկ , մայր գրիչ Մարտիրոս երէցի .
173 :
Սակուէլ , Հրէշտակ . 337 :
Սահակ Պարթեւ , Կաթողիկոս . 17 , 78 , 98 ,
106 , 116 , 117 , 118 , 119 , 120 , 125 ,
135 , 137 , 139 , 167 , 186 , 187 , 210 ,
320 , 321 , 336 , 338 , 340 , 341 , 349 ,
350 , 363 , 377 , 378 , 398 , 401 , 416 ,
420 , 428 , 429 :
Սահակ - Շահակ Ա . Աղբիւնոսեան Մա-
նաղիկտացի , կաթողիկոս . 340 :
Սահակ Գ . Զորեփորեցի , կաթողիկոս Հա-
յոց . 378 :
Սահակ Կաթողիկոս Ուղիեցի , կը մաս-
նակցի Թէոտոպոլիսի (Կարին) Ժողո-
ւին որ զումարուեցաւ Յուստինեա-
նոս կայսեր Հրամանով . 123 :
Սահակ Արծրունի . 211 :
Սահակ Բագրատունի Պատրիկ , կը մաս-
նակցի Պարտաւի Բ . Ժողովին . 120 :
Սահակ Սինի . 218 :
Սահակ . եպիսկ . Աղուանից , մասնակցած
Վաչագանի գումարած Ժողովին . 121 :
Սահակ . եպիսկ . Հարբայ , Պարտաւի Բ .
Ժողովին մասնակցողներէն . 120 :
Սահակ , Գողթան տէր , Պարտաւի Բ . Ժո-
ղովին մասնակցողներէն . 120 :
Սահակ Բագրատունի , մեկնեալ Մ . իո-
րենացիի . 77 , 332 :

Սահակ Լըէց, գրիչ, որդի ինսուրով Անձե-
ւացիի. 89, 90, 91:
Սահակ, Խահակ, որդի Արրահամի. 52,
385:
Սահակ, ստացող (?) Թ. 212 Ձեռ.ի. 409:
Սահակ (տէր), մերձաւոր Արրահամ քա-
հանայի, ստացող Թ. 196 Ձեռ.ի.
375:
Սահակ, բժիշկ. 325:
Սահակ սարկաւադ, որ նուէր ստացած է
Թ. 89 Ձեռ.ը. 232:
Սահակ սր. իշխան. 239:
Սահակ, որու կը վերադրուի շարական
մը. 378:
Սահմ, որդի Հայկ նահապետի, նաեւ ամ-
սոյ անուն. 34:
Սաղմանիս, հրեշտակ. 337:
Սաճիկ, տես. Ռոստոմ:
Սամարացիք. 103:
Սամուէլ Ա. Կաթողիկոս Արծկեցի. 57,
320:
Սամուէլ Մեհնունեաց եպիսկ., մասնակ-
ցած Դուինի ժողովին, դումարուած
Ներսէս Շինարարի կողմէ. 121:
Սամուէլ առաջնորդ ինստի վանքին. 146:
Սամուէլ եպիսկոպոս, որ Թ. 89, Ձեռ.ը
նուիրած է Սահակ սարկաւադին.
232:
Սամուէլ վրդ., արքեպիսկոպոս Պրուսա-
յի (ԺԼ. դար). 232:
Սամուէլեան (Հայր Մ. Վ.). 171, 342:
Սամփոնիա Մելիքիս, իտալացի Թարգ-
մանիչ. 236:
Սանատրուկ Թագաւոր. 295, 296:
Սանդարամետ (դէտց.). 251:
Սանդուխտ կոյս. 296, 420:
Սանս Զէլէպի, Հայր Իսկէնտէրի, ստա-
ցող Թ. 184 Ձեռ.ի. 331:
Սանփերմոս Մարկոս Անտոնիոս, դիւա-
նապետ քննութեանց ատեանի ի Բի-
կենտիա (Իտալիա). 273:
Սալա (Սալայի Թագուհին). 240:
Սալիք, բժիշկ. 325:
Սառա (հին Կոստկ.). 237, 301:
Սառա, կին Կոստայի որ ստացաւ Թ. 202
Ձեռ.ը. 389:
Սարակիմով (Իբրեւ Թուրք). 252, 329:
Սարազմիէլ, հրեշտակ. 337:
Սարաֆել, հրեշտակ. 337:
Սարգիս Կաթողիկոս (Սարգիս Բ. Աջա-
տար?). 329:
Սարգիս վրդ. Շմորիալի, աշակերտ Ստե-
փանոս Մանուկ վրդ.-ի Քեսունի
Կարմիր վանքին մէջ: Յօրինեց կա-
թողիկեայց Եօթն առաքելական Թուղ-
թերու մեկնութիւնը. 15, 61, 91,
211, 260, 266, 303:

Սարգիս Կառամարտիկ Տէլէտիս. Թղթա-
կեց Գր. Մագիստրոսի. 150:
Սարգիս վարդապետ Անույ, որու կը գրէ
Գր. Մագիստրոս. 135, 137, 142:
Սարգիս վարդապետ, տեսուչ Աստապա-
տի վանքին Ղարոցին, յետոյ Հաս-
տատուած Քաջբերունեաց գաւառի
Սուխար կամ ինարաստայ վանքը
(1389-1402). 21, 37, 58:
Սարգիս վարդապետ, առաջնորդ Սեւա-
նայ Ուխտին: Թղթ. Գր. Մագիստրո-
սի. 145:
Սարգիս վարդապետ, առաջնորդ Ս. Կա-
րապետ վանքին. 146, 147:
Սարգիս, բժիշկ. 329:
Սարգիս, աղանդաւոր. 128:
Սարգիս (Մայրադոմեցի?), աշակերտ
աշակերտ Յովհ. Մայրադոմեցիի.
211:
Սարգիս վարդապետ, Սուխարայ վանքին
առաջնորդ որու մօտ գնաց Թովմա
Մեծորեցի. 352:
Սարգիս վարդապետ Հաղբատեցի. 378:
Սարգիս (Սուրբ). 167, 378, 393, 428:
Սարգիս Հայկազմ. 170:
Սարգիս, Թ. 150 Ձեռ.ի յիշատակարանին
մէջ. 281:
Սարգիս աւագ քնն. Հակոբի, որ տուաւ
Թ. 184 Ձեռ.ը Սարգիս արեղային.
331:
Սարգիս (տէր), գրիչ. 369:
Սարգիս վարդապետ, վերստացող Թ. 197
Ձեռ.ի. 379:
Սարգիս գրիչ (Պկիչ). 437, 441:
Սարգիս, սկզբնատառերով կազմուած ա-
նուն մը. 393:
Սարգիսեան Բարսեղ վրդ., Վենետիկի
Մխիթ. Ուխտէն. 15, 56, 78, 129,
164, 333:
Սարկաւազ, տոմարագէտ (թուական
Սարկաւազի). 37:
Սարսմ, տոմարագէտ (Հայր Եզրասի).
35:
Սարփալ, կուռք. 310:
Սաւուզ, Սեւուզ. 140, 155:
Սափերայ. 237:
Սեբէղաս. 141:
Սեբէս, Բագրատունեաց եպիսկ., մաս-
նակցած Ներսէս Շինողի դումարած
Դուինի ժողովին. 121:
Սեբիանոս, մեկնիչ Դուկասու Աւետարա-
նի, (տես. եւ Սեբերիանոս). 124:
Սեբիս (Եղեբերիոս). 378:
Սելիմ Ա., սուլթան Թուրքիոյ. 342:
Սեկունդոս եպիսկոպոս. 160, 184, 185,
319:

Սեդրեստրոս (Ա.), *Հայրապետ Հոռոմի*. 150, 166, 186, 210, 319, 377:
 Սեմելայ (դից.) 141:
 Սենեսիոս, *ճշնաւոր*. 368:
 Սենեքա, *բժիշկ*. 307:
 Սենեֆա, *խմաստասէր*. 102:
 Սենեֆերիմ Արծրունի, *Թագաւոր*. 55, 204, 320:
 Սենեֆերիմ, *Թագաւոր Ասորեստանի*. 382:
 Սերգ(ի), *տոմարազէտ: Էասի զուժարած տոմարազէտներու ժողովին մասնակցած Մակեդոնիայէն*. 35:
 Սերգիանոս, *մասնակցած Անկիւրիոյ ժողովին*. 111:
 Սերորէ վարդապետ: *Նուիրած է Թ.* 173 *Ձեռ. Ը Արմաշի վանքին*. 307:
 Սեւանդոս *եպիսկոպոս*. 118:
 Սեւեռ, Սեւրոս, *Հայրապետ Անտիոքի*. 302, 319:
 Սեւեռիանոս *Մարտիրոս*. 125:
 Սեւեռիանոս, Սեբերիանոս *Եմեսացի, Եպիսկ.* *Գաղարացւոց*. 16, 69, 70, 168, 320, 321:
 Սեւերիանոս, *Հերետիկոս*. 115:
 Սէք, *որդի Ադամի*. 62:
 Սէն-Մարքէն, *հայագէտ*. 217:
 Սէոփոս (Յովհաննէս տէ), *վենետիկեան ասպետ, (Յովհաննէս Սեղրոսեան)*. 232, 233, 235:
 Սիբեդոս (դից.) 141:
 Սիբիլեանք. 333:
 Սիկիլիացիք. 139, 141:
 Սիդուիանոս, *ճշնաւոր*. 368, 403:
 Սիմաւոն, *բժիշկ*. 329:
 Սիմէոն Երեւոնի 155, 394, 421, 431, 439:
 Սիմէոն Աստուծաբան. 242:
 Սիմէոն, *Թարգմանիչ, վրացերէնէ, Յովհանն Դամասկացիի*. 359, 362:
 Սիմէոն *արեղայ, «Գօշտ» կոչեցեալ*. 427:
 Սիմէոն Կաթողիկոս Երեւանցի. 99, 179, 213, 219, 220, 242, 250, 258:
 Սիմէոն վարդապետ Երեւանցի. 219, 220, 240:
 Սիմէոն Կաթողիկոս Ազուանից, *յաջորդ քաղկեդոնական Ներսէսի որ դահընկեց եղաւ*. 123, 378:
 Սիմէոն, *Գառնիի եպիսկ.*, *մեկնիչ Պրիդի*. 14, 15:
 Սիմէոն, *Ռչտունեաց եպիսկ.*, *մասնակցած Դուրինի Բ. ժողովին*. 121:
 Սիմէոն Սիւնակեցի, *ճշնաւոր*. 125, 317, 320, 377:
 Սիմէոն Բարի Բաշի, *որ Անկիւրիայէն Կ. Պոլիս բերին այս քաղաքին զրաւում մէն Լուք*. 287:
 Սիմէոն, *ճշնաւոր Ջորճհանդիստ վայրին*

մէջ ուր ճգնեցաւ Գր. Լուսաւորիչ. 57:
 Սիմէոն վարդապետ, *զրիչ*. 208, 210:
 Սիմոն, *որմէ տեղեկութիւններ քաղած է Պօղոս Գարրիէլ Անթուանի հրատարակիչը արեւել. եկեղեցիներու մասին*. 80:
 Սիմոն (ս.), *յիշուած Վարդան վարդապետի «Վարդ Հարանց»ի մէջ*. 368:
 Սիմոն, *Թ.* 162 *Ձեռ.ին յիշատակարանին մէջ*. 292:
 Սիմոն, *«Ժողովն Սիմոնի»*. 74:
 Սիմոնեանց Մարտիրոս, *աշխարհաբար թրդմ. Եղիշէի, Մոսկուա 1869*. 335:
 Սիմոն, *Եղրայր Յակոբ Ալիփայի(?)*. 295:
 Սիման, *Հայր տիրացու Սարգիս սարկաւազի*. 12:
 Սիներգէս, *Երաժշտ. զործիք շինեց հիւսնէրուն ձայնը արտաբերող*. 377:
 Սիոն Ա. *Քաւոնցի, Կաթողիկոս Հայոց*. 120, 378:
 Սիռուանոս Պետրոս, *Կանոնիկոս Քոմբուլտենսիոյ, Հեղինակ «Մեկնութիւն Հետացուց»ի*. 86:
 Սիսալիոս *մատենագիր*. 145:
 Սիսեանք (Կիլիկիոյ Աթոռին պատկանողներ). 210:
 Սիտոս, *Հոմեռոսի մէջ*. 145, 193:
 Սիրաք, *զիրք հին Կտակարանի*. 110, 120, 189, 191, 256, 376, 377:
 Սիրիպիոն. 25:
 Սիւլէյման, *զոր «Մեհմէտ Բ. Կացոյց իշխան քաղաքին», (Կ. Պոլսոյ)*. 287:
 Սիւմաֆոս, *Թարգմանիչ Ս. Գրոց (Ֆ. դար)*. 155, 300, 302:
 Սիւնեքոս, *բժիշկ*. 327:
 Սիւտինեամոս *Թոմաս, բժիշկ*. 307, 327:
 Սկիւքացիք. 320:
 Սմբատ Ա. *Բագրատունի, Բագաւոր*. 204, 392, 416:
 Սմբատ Բագրատունի, *(Սմբատ Խոստովանող)*. 416:
 Սմբատ Բ. (Դ. Բ. Գ.), *որդի «Աշուտայ Շահնշահ եւ Շահի Արմէնի»ի, Աշուտ Գ. Ողորմածի*. 62:
 Սմբատ Բագրատունի, *որու օրով «Երեւցաւ պիղծն Սմբատ» (Սմբատ Զարեհաւանցին, Թոնդրակեցիներու Հիմնադիրը), [Գր. Մաքիստրոս]: Հաւանաբար Սմբատ Ա., Թագաւոր*. 128:
 Սմբատ Բագրատունի, *որու հրամանով Թարգմանուած է Նանայի «Յովհաննու Մեկնութիւն»ը*. 198, 199, 201, 309:
 Սմբատ, *Հեթում Բ.ի եղբայրը*. 94:

Մմբատ Գումստտալլ, Հեթում Ա.ի որդին. 96, 107:
 Մմբատ «որու ժամանակ վերադարձուցան լուսաւորչի նշխարները». 57:
 Մմբատ (Ջարեհաւանցի), սկզբնաւորող Թոնդրակեցիներու ազանդէին. 128, 129, 130, 346:
 Սոլքանշահ, Լղբայր զրիչ Թոմայ վրդ.ի 414:
 Սոկոկղիոս. 184:
 Սոկրատ, սոկրատեան. 130, 133, 138, 141, 142, 180, 184, 185, 205, 206, 252, 321:
 Սոկրատ Պատմիչ. 123, 381:
 Սոկրատ, հայր Դիոնիսիոս Արիստակաւ-ցիի. 310:
 Սողոմոն Խմաստուն, սողոմոնեան. 12, 13, 26, 40, 61, 99, 105, 110, 116, 127, 148, 160, 177, 184, 185, 195, 240, 291, 301, 376, 399, 411, 412, 413:
 Սողոմոն Մաքեմնցի, նաեւ Գառնեցի, Կաթողիկոս. 41:
 Սողոմ. 184, 185:
 Սողովմ, դուստր Մարիամի. 172:
 Սումայեան Սուփաս Արքեպ., Աբրահայր Վենետիկի Միթարեան Ուխտին. 276, 284:
 Սոսքեմէս, առաջնորդ Մարմաշէնի, աշակերտ ԼԷ յաջորդ առաջին արքա-հայր Անանիայի, որուն կը զրէ Գր. Մագիստրոս «յաղազս ոսկի մատան-ւոյ». 142:
 Սոսիպատրոս, որուն Թուղթ զրած է Դիոնիսիոս Արիստակաւցիի իր «Յաղազս Երկնայնոց Գահնապապետութեան» մեկնութեան մէջ. 88:
 Սովփիար, հին Կտակ. 76:
 Սուալիէ Ֆրանկիսկոս, հեղ. «Քննութիւն ի վերայ ընկերութեան» զրբին. 226, 227, 262, 263, 272:
 Սուլթանիսան(իմ), ոմն? վայր?. 375:
 Սուկեսոս, որու Թուղթ զրած է Կիւրեղ Աղեքսանդրացիին. 31, 33:
 Սուրիացիք. 115:
 Սուրմակ, հակաթոռ Սահակ Պարթևի. 106:
 Սուփայէլ, հրեշտակ. 337:
 Սուփիաս, որդի Թոմայ քենյ.ի, ստացող Թ. 145 Զեռ.ի. 278:
 Սուփիաս, մերձաւոր Արիստակէս վրդ. Ղաթկեցոյ. 335:
 Սուփիաս (սուրբ). 428:
 Սուփիասնմֆ (ճգնաւորք). 428, 442:
 Սուփեան (հայր Ա.) 142, 182:
 Սովիկղիդէս, որ զործիք լինեց ըւրբի հոսանքներուն ձայնը արտաբերող. 337:

Սովիստրոս. 191:
 Սովիանէ, զրիչ, «հոգեւոր դուստր» Արիստակէս վրդ.ի. 332, 335:
 Սովիկլէս. 184:
 Սովոնիա մարգարէ. 116, 376:
 Սովրոնիոս, ճգնաւոր. 403:
 Սովիա, «կին Պետրոս առաքեալի». 342:
 Սպանդիար. 138, 150:
 Ստագիթացի (տես. նաեւ Արիստոտել). 191:
 Ստաթէ. «աթոռն Ստաթէի առաքելոյն որ կոչի Տաթէ». 54:
 Ստեփան, Երաժիշտ. 337:
 Ստեփաննեան Եղիա, զպիր Արմաշու, զըրիչ. 259, 260:
 Ստեփանէ Խորէն վրդ. 333:
 Ստեփաննոս Նախավկայ. 63, 64, 204, 239, 298, 301, 393, 405, 408, 412, 419, 422, 436, 446:
 Ստեփաննոս Պատրիարք Հայոց Կ. Պոլսոյ (Ստեփաննոս Աղաւնի Զաքարեան Պրուսացի, նաեւ Վանահայր Արմաշի). 9, 10, 14, 21, 89, 162, 174, 205, 224, 225, 244, 251, 255, 256, 257, 260, 262, 263, 264, 265, 267, 268, 270, 291, 313, 353, 404:
 Ստեփաննոս Սիւնեցի, Թարգմանիչ Նա-նայի, Էւն. 54, 88, 182, 298, 300, 309, 310, 314, 318, 320, 336, 378, 416:
 Ստեփաննոս Կաթողիկոս Աղուանից. 97:
 Ստեփաննոս Արքայ, Սիւնեաց Արքեպ., (վենետիկի Միթ. Միարանութիւն). 276, 286:
 Ստեփաննոս Արքեպ. Զմիւռնիոյ. 271:
 Ստեփաննոս Արքեպ., Թղթակից Գրիգոր Մագիստրոսի. 148:
 Ստեփաննոս Գոյնեքերիցանց «Կայծառա-նեցի», զրիչ. 394, 395:
 Ստեփաննոս Երէց, որուն կ'ընծայուի «Յաղազս շարականաց»ը. 337:
 Ստեփաննոս Իովագի կամ Լեհացի. 87, 88, 310:
 Ստեփաննոս Ուսկան. 399:
 Ստեփաննոս Սսեցի Էրէց, զրիչ. 396, 397:
 Ստեփաննոս, տէր Սիւնեաց. 54:
 Ստեփաննոս, Լպիսկ. Կորնթացոյ. 317:
 Ստեփաննոս, աշակերտ Մաշտոց (Եղի-վարդէլի, յետոյ կաթողիկոս) վարդապետի. 392:
 Ստեփաննոս, հայր Թոմայ Մեծորեցիի.
 Ստեփաննոս վրդ., միարան Սուփարա վանքին, Զաքարի ստագնորդութեան ժամանակ. 15:
 Ստեփաննոս վարդապետ «ի յեկեղեցաց», Թովմա Մեծորեցիի հին յիշատակա-րանին մէջ յիշուած. 352:

Ստեփաննոս, առաջնորդ «Հիւսիսային կողմանց» (1354). 424:
 Ստեփաննոս Կրօնաւոր, հեղ. մեղեդիներու «Մշունդ Միածին», եւն. 426, 430, 437:
 Ստեփաննոս բժիշկ, որդի Ահարոն բժիշկի. 329:
 Ստեփաննոս, յիշուած Գր. Մադիստրոսի թուղթերուն մէջ. 136:
 Ստեփաննոս վարդապետ, կաղմող թ. 169 Ձեռ.ի. 305:
 Ստեփաննոս գրիչ, աշակերտ Սիւնեաց Մովսէս եպիսկ.ի. 183:
 Ստեփաննոս տոմարագէտ. 37:
 Ստեփաննոս, կնիք բազմաթիւ Ձեռագիրներու վրայ. 87, 164, 214, 232, 248, 349, 253, 375:
 Ստեփաննոս, գրիչ եւ քարտուղար Կ. Պոլսեցի. 82:
 Ստեփաննոս դպիր, եղբորորդի Արիստակէս վրդ. Ղաթեցոյ. 335:
 Ստեփաննոս գրիչ. 422, 424:
 Ստեփաննոս տիրացու, մանկավարժ, ըստացող թ. 16 եւ 193 Ձեռ.երու. 81, 357:
 Ստեփաննոս գրիչ. 314, 323:
 Ստեփաննոս նոտար պոլսեցի, գրիչ. 229:
 Ստեփաննոս մանկավարժ, գրիչ. 216, 217:
 Ստեփաննոս, որդի գրիչ Մարտիրոս երէցի. 173:
 Ստորիդիոս, մասնակցած Անկիւրիոյ ժողովին Նիկովիդիայէն. 111:
 Ստուփոդ եպիսկ., մասնակցած Վաչագան թագ.ի գումարած եկեղեց. ժողովին. 121:
 Սրապիոն (սուրբ). 125, 365:
 Սրապիոն վրդ., գրիչ. 189, 194, 195:
 Սրապիոն տիրացու Պաղտիկ օղլու, ստացող թ. 177 Ձեռ.ի. 312:
 Սրմաբէշ Մանուէլ, հեղ. «Գաւազան կրկնագործ» գերբին, սոսճեբէն լեզուով. 284:
 Սրումանտեան Գաբրիէլ վրդ. 89:
 Սորփայիքեան Պօղոս, բժիշկ. 327:

Վ.

Վալտեսկմիտ, բժիշկ. 307, 327:
 Վախտ, հօրեղբայր Մահտեսի Խումբէի (տես.). 391:
 Վախթանգ Պատանի. 338:
 Վահան Ա. Կաթողիկոս. 91:
 Վահան (գորավար, սուրբ). 365, 427:
 Վահան Կամսարական, իշխան Տարօնի, Թոռ Գալլ վաճանի. 58:

Վահան Ամատունի, հաղարապետ Յազկերտ Բ.ի օրով, պաշտօնակ եղած Դենչապուհի կարդադրութեամբ. 118:
 Վահան, Վասանդայ տէր, մասնակցած Սիօն Կաթողիկոսի դումարած Պարտաւի ժողովին (768). 120:
 Վահան Գոդրնեցի, տաղասաց. 427:
 Վահաբ(ն), (դից.). 299:
 Վահրամ, որդի Գրիգոր Մադիստրոսի (տես. Գրիգոր Բ. Վկայասէր, Կաթողիկոս). 23, 139, 152, 336, 405:
 Վահրամ, հօրեղբայր Գր. Մադիստրոսի. 133:
 Վահրամ վարդապետ (րարունի) կամ սելւեոնցի, նաեւ Սսեցի եւ եղեսիացի, հեղ. յանդաւոր «Պատմութեան» եւ ներբողներու. 25, 31, 219, 274:
 Վահրամ եռլիսնունի, Պարտաւի ժողովին մասնակցողներէն. 120:
 Վահրամ, բժիշկ. 329:
 Վաղարշակ, թագաւոր հայոց. 57, 62, 133, 136, 143:
 Վաղեմսիմոս, հերետիկոս (Բ. դար). 237:
 Վաղեքիանոս, կայսր Հռոմայ (253-260). 57:
 Վաղեքիոս իշխան. 194:
 Վաչագան, թագաւոր Աղուանից. 121, 378:
 Վաչագան, Աղուանից եպիսկ. 119:
 Վանական վարդապետ. 84, 165, 300, 322, 412:
 Վասակ Սիւնի, մարդպան. 118, 334:
 Վասակ Պաիլաունի, Գրիգոր Մադիստրոսի հայրը. 23, 130, 133, 151, 170:
 Վասակ, իշխան Անտիոքի, որդի Գրիգոր Մադիստրոսի. 24:
 Վասակ, Սիւնեաց իշխան (Գարու). 392:
 Վասիլ, եղբայր Ներսէս Շնորհայիի. 23, 24, 152:
 Վասիլ (Ա. ?), կայսր Բիւզանդիոնի. 318, 392, 402, 416:
 Վասիլիոս, տես. Բարսեղ Կեսարացի:
 Վարագ (Հայր), թղթակից Գր. Մադիստրոսի. 149:
 Վարագ Գուրգալ, Աղուանից Վաչագան թագաւորին դումարած ժողովին մասնակցողներէն. 121:
 Վարագդատ. 136:
 Վարթակ. 139:
 Վարդան Մամիկոնեան. 333, 334, 335:
 Վարդան վարդապետ. 13, 165, 169, 252, 297, 298, 299, 300, 302, 314, 321, 322, 363, 365, 366, 367, 368, 371, 378, 401, 402, 403, 414:
 Վարդան Բարունի Բաղիշեցի, ստացող թ. 164 Ձեռ.ի. 293, 294:

վարդան Այգեկցի, առականս. 38, 41, 43, 44, 50, 51:

վարդան փաղ Գարդմանայ տէր, Աղուա-
նից վաչաղան թաղ.ի դումարած ժո-
ղովին մասնակցողներէն. 121:

վարդան վարդապետ, որ շարունակած է
Միքայէլ Ասորիի «Ժամանակագրու-
թիւնը»ը. 106, 107:

վարդան Կրօնաւոր, որ Ջահնայ Ներսէս
Լալ.ին հետ փրկած է յափշտակուած
ձեռագիրներ. 11:

վարդան Կրօնաւոր, կատարած է առջին
թարգմանութիւնը, լատիներէնէ, «Կե-
րակուր քահանայից» գործին. 271:

վարդան ճգնաւոր. 58:

վարդան «դանձապահ». 322:

վարդան, ստացող թ. 204 Ձեռ.ի. 391,
394:

վարդան (տէր), թ. 145 Ձեռ.ի յիշատա-
կարանին մէջ. 278:

վարդան, թ. 148 Ձեռ.ի յիշատակարանին
մէջ. 281:

վարդան Սատոյեան, Պարտաւ ժողովին
մասնակցողներէն. 120:

վարդանմաք. 35, 190, 336, 350, 420,
429:

վարդեմի, դուստր զրիչ Մարկոս Երէցի
(տես.). 173:

վարդեքեքեան, որ որդեգրած է արմա-
շական Ղազարոսը, հեղ. «Դիցարա-
նութեան». 251:

վարդէժոց. դուստր Կոստայի (տես.).
389:

վելալիանտոս. ծանօթ դանազան ազգե-
րու չափերու եւ կշիռներու. 87:

վերիկեղոս, որմէ տեղեկութիւններ քա-
ղած է արեւել. եկեղեցիներու մասին*
Հայր Պօղոս Գարրիէլ Անթուանի
հրատարակիչը. 80:

վրլ հորիտոնի, որու մաղխաղութեան
ժամանակ դումարուած է Շահապի-
վանի ժողովը. 118:

վիստոն եղբարք, հրատ. Մովսէս Խորե-
նացիի Հայ.-լատին. 333:

վիտա, իտալ. բանաստեղծ. 276:

վիրգելիմոս. 184:

վիրգիլիոս. 211, 276:

վլաս (սր.). 55:

վոաւշալալալուի, (իբր Ըստահասա-
պուհ). 333:

վրացիք, վիրք, վերիացիք. 15, 35, 55,
135, 139, 151, 317, 341, 365:

վրքամէս, Պարթեւ, Կաթողիկոս. 112,
332, 357:

վրքամէս, որդի Թոմայ քհնյ.ի (տես.).
278:

վրոյր Որմզդամայ, Առակաց Գիրքի հե-
ղինակ. 51:

վօրանիլ Յակոբ, հեղ. «Բանք Ոսկեա-
կանք»ի. 201, 225:

S.

Տակիտոս, պատմագիր. 21:

Տանիկք, տանկերէն. 59, 105, 187, 191,
206, 287, 303, 326, 330, 373, 392:

Տայաս, պոռնիկ. 368:

Տաշեան Յկր. վրդ., Տաշեան Յուցակ (Տ.
Յ.). 13, 15, 16, 18-26, 28, 32, 33,
34, 44, 50, 52, 54, 57, 60-76, 78,
85, 89, 93, 98, 103-106, 108-125,
127, 128, 129, 130, 131-137, 138-
144, 146, 147, 149, 150, 151, 155,
164-172, 174, 176, 182, 183, 185,
188, 194, 196, 201, 203, 239, 301,
302, 318, 321, 326, 331, 337, 338,
341, 342, 346, 351, 355, 365, 366,
367, 379, 395, 399, 401, 403, 404,
412, 413, 437, 445:

Տատեան Թովհանէս Պէյ. 268:

Տարագոս (սուրբ). 445:

Տարսոնցի, (Կարդալ Տարսոնցի). 316:

Տափօլ, տես Եւտափօլ:

Տափէսեան Իդնատիոս Վրդ., Պոլսեցի,
զրիչ. 100:

Տեղեմաֆոս. 139:

Տէր-Կարապետեան Ղազարոս Զէնկիլէր-
ցի, զրիչ. 262, 263:

Տէր-Կարապետեան Զամուռեան Տիրո-
յեմց Թովհանէս Պատուելի. 9, 179,
223, 226, 227, 233, 235, 236, 246,
247, 263, 269, 270, 271, 272, 273,
275:

Տէր Մկրտիչեան Կարապետ Արք. 129,
139:

Տէր-Պետրոսեան Միքայէլ Րէստէն, բը-
ժիչ. 246:

Տէր Պօղոսեան Գալուստ Դպիր, գրիչ.
103:

Տէր-Պօղոսեան Գր., բանասէր. 108, 335:

Տէրտուղիանոս. 320:

Տիքերիոս, կայսր. 56:

Տիգրան քաղաւոր. 136, 143:

Տիգրան Բ., թաղաւոր. 62, 136:

Տիքոնիոս, ճգնաւոր. 403:

Տիմանէս. 239:

Տիմանթէս. 236:

Տիմէոս, զործ Պղատոնի. 142, 191:

Տիմիթիա, Պիթագորասի հետեւորդուհի.
192:

Տիմոթէոս, աշակերտ Պօղոս առաքեալի,

եպիսկ. Եփեսոսի. 30, 75, 88, 109, 116, 119, 154, 160, 310, 311, 377:

Տիմոթէոս Աղեքսանդրացի, աշակերտ Աթանասի, մասնակցած Կ. Պոլսոյ ժողովին Աղեքսանդրիայէն. 112, 186, 319, 377:

Տիմոթէոս, Անտիոքի Հայրապետ. 338:

Տիմոն, գործ Պղատոնի. 142:

Տիմոն, իմաստասէր. 184:

Տիմոնէ. 187:

Տիտան (դից.). 251:

Տիտոս, աշակերտ Ս. Պողոսի. 74, 88, 154, 311, 369, 377:

Տիտոս Անտիոքացի. 319:

Տիրազգ, մասնակցած Վաչագան Թագաւորի դումարած Աղուանից ժողովին. 121:

Տիրան Թագաւոր. 136, 333:

Տիրան, «Հայոց Վարդապետ» (Թուղթ առ Սենեքերիմ). 320, 321, 400: 1

Տիրատուր վարդապետ, Արքեպ. Արտագու, որու աշակերտած է Վարդան վարդապետ. 58, 76:

Տիրատուր, հօրեղբայր Թումայ քահանայի (տես.). 278:

Տիրացու քահանայ Մշոյ, որ արտադրեց Գէորգ Դրաղարկցիի «Ճաշոց»ը. 395:

Տիրիկ Քարոյեան, մասնակցած Սիօն կաթողիկոսի դումարած Պարտաւի ժողովին. 120:

Տիւզեան Գրիգոր Զէլէպի. 276:

Տիւզեան Յովհաննէս Զէլէպի. 286:

Տիւզեան Սարգիս Զէլէպի. 276:

Տիւտիմ. 141:

Տիւռոնեացիք. 138, 141, 148:

Տոյեպիս կամ Տոյ եպիսկ. 123:

Տուր, սկզբնատառերով կազմուած անուն. 439:

Տուրիա (Հին Կտակ.). 188, 376, 377:

Տուրսունեան Տէր Յովհաննէս որ նուէր ստացած է Թ. 89 Ձեռ. Ը. 232:

Տրայիանոս կայսր. 160, 311:

Տրափնացիք. 139:

Տրդատ Թագաւոր. 41, 55, 73, 136, 169, 185, 186, 204, 317, 332, 427, 442:

Տրէ, գուստր Հայկի, անուն ամսոյ. 34:

Տրիփոն. 248, 357:

Տրավադական. 148, 151:

Տոմիսիկոս (ս.), տոմիսիկեանք (Ուխտ). 201, 214, 235:

Բ.

Բորովամ, որ Թագաւորեց Սողոմոնէն յետոյ. 105:

Բոտիպոզ. 185:

Փ.

Փալէօլօլ Յովհաննէս, կայսր Բիւզանդիոնի. 229, 230:

Փալատաղիւս. մասնակցած Անկիւրիոյ եկեղեց. ժողովին Ուղիայօիսէն. 111:

Փարիսեցիք. 187, 356, 380, 405:

Փարս (այլուր տպ. Փարսման) Մանդակունի, զինակից Վարդանի. 334:

Փաւստոս Բիւզանդացի. 104, 107, 108, 158:

Փեղովն, գործ Պղատոնի. 142:

Փեննիլոս Դուկաս. 211:

Փեննեիկ, որ մասնակցած է Էսաի գումարած տոմարադէտներու ժողովին Հրէաստանէն. 35:

Փեռի, զաղտնօրէն կու դար Քա.ի աշակերտներուն մօտ. 109:

Փեռնեղիոս, քիւչի. 307:

Փեսկենիոս զատաւոր. 311:

Փեստրոն. 193:

Փետրոս, լատին առակադրի. 261:

Փետրոս, աշակերտ Պղատոնի. 191:

Փերափոխա. 153:

Փեշտիմալեան Գրիգոր, առաջին Օրթոքսիդի (Կ. Պոլիս) դպրոցի. 162, 264:

Փէրէֆոն. 130:

Փիլաֆսիոս. 185:

Փիլաֆոն Էպիսկոպոս. 320:

Փիլիկիա, Էպիսկ. Հոռմի. 319:

Փիլիմոն, որուն Թուղթ գրած է Պօղոս առաքեալ. 116, 377:

Փիլիպեցիք. 154, 319, 376:

Փիլիպպոս առաքեալ. 110:

Փիլիպպոս Ա. Աղբակեցի, կաթողիկոս. 163:

Փիլիպպոս, մին առաջին Եօթը սարկաւազներէն. 239:

Փիլիպպոս Կարրովեան, կաթողիկէ վարդապետ, զասատու Հաւատոյ Տարածման դպրոցի, «Մինօրաց» կարդէն. 80:

Փիլիպպոս, որու տապանադիրը կը պարունակէր Թ. 168 Ձեռ. Ը. 304:

Փիլիմոսիփոս. 184:

Փիլիստոն. 184:

Փիլոն. 184, 196, 300, 301, 317:

Փիդիտոն, մասնակցած Գանդրի եկեղեց. ժողովին. 114:

Փիլիպան, քեռորդի Սոփեկղիտէսի (տես.), զործիք շինեց կոհակներուն ձայնը արտաբերող. 337:

Փիտոն (Հայր), լատին կրօնաւոր. 235:

Փիրոզ Նահապետ, մէկը Վաչագանի դումարած Աղուանից ժողովին մասնակցողներէն. 121:

Բիւնիկ, «*Գարդապետ Հոռմաթ*». 127:
 Բիւնիկեցիք. 59, 115:
 Բիւնիկէ, *Աբիլլէսի բնակը* (?). 141:
 Բիւրնեղիոս, *Թիւղ*. 327:
 Բիւք, *Կրօնաւոր Սորպոնի (ԺԸ. դար)*. 235:
 Բլափիանոս, *Պատրիարք Կոստանդնուպոլսոյ*. 115, 316:
 Բլէռմէոս, *Փալիմէոս: Տես. Պտղոմէոս: Բլզտացիք*. 109:
 Բոթ, *Պատրիարք Կ. Պոլսոյ*. 229:
 Բոկանեան *Սարգիս, գրիչ*. 285: 286:
 Բոկաս *Հայրապետ*. 446, 447:
 Բոկեղդէս, *Եղրայր Սիներգլէսի (տես.)*, *գործիք շինեց զարրիններուն ձայնը արտաբերող*. 337:
 Բոնսիկի *Ռօսերիկոս, Թիւղ*. 327:
 Բոտիմոս *Նահատակ*. 194:
 Բոտիմոս, *Հերետիկոս (Դ. դար)*. 195, 238:
 Բուլիմոս, *Լատին Եկեղեց. Հեղինակ (Դ-Ե. դար)*. 306:
 Բոռչէս. 83:
 Բոնիգացիք. 116:
 Բօլոս, *Թիւղ*. 325:

Ք.

Քալմէ, *Լատին Հեղինակ*. 247:
 Քալվինականք. 209:
 Քաղղէացիք. 134, 145, 149, 301:
 Քաղկեդոնիկք. 375, 400:
 Քաղոց, *դուստր Հայկի եւ ամսոյ անուն*. 34:
 Քանանացիք. 53:
 Քառասու *Եպիսկ. (այլուր տպ. Քասուն)*. 334:
 Քարիմատիմի, «*Իշխան Հայոց*», *Կրտսեր որդի Պր. Սիմէկի (Պարոն Սիմէկ) (տես.)*. 338:
 Քեղկոս (Հին Կտակ). 60:
 Քետուր, *որդի Արրահամի (Հին Կտակ)*. 23:
 Քետուրական, *ցեղ*. 133, 144:
 Քերոքէ (*Ղարիպ*). 384:
 Քիմոսփեմէս, *Հմուտ զապաններուն եւ թռչուններու ձայնին*. 337:
 Քիլէնեան ընտանիք *որ ձեռագիրներ նրա իրած է Արմաշի վանքին*. 86, 87, 100, 102, 164, 189, 216, 217, 223, 229, 232, 248, 253, 288, 297, 305, 306, 324, 349, 357, 375, 446:
 Քոնստիլեաք, *Փր. իմաստասէր*. 275:

Քոնստիլեաք *փիլիսոփայ*. 180:
 Քսանթի. 192:
 Քսիստոքէս *քաղղէացի*. 149:
 Քրիստափոր *Ապահունի, կաթողիկոս*. 129:
 Քրիստափոր, *Եպիսկ. Բասենի, Դուբնի Դ. րդ ժողովին մասնակցողներէն*. 121:
 Քրիստափոր, *որու միջոցաւ Մանուէլ կայսր Եկեղեցիներու միութիւն առաջարկեց Դրիգոր Տղայ Կաթողիկոսին*. 105:
 Քրիստոսատուր *Ռէիս, Թ. 147 Ձեռ. ի յիշատակարանին մէջ*. 280:
 Քոմիւրեմնց *տուն*. 129:

Օ.

Օգոստինոս (ս.). 31, 83, 102, 160, 211, 239, 240, 249:
 Օգոստինոս Ֆարրոնոս *Կարոլոս (Հայր), տտենագրելիք Հաւատոյ Տարածման*. 233:
 Օգոստոս *կայսր*. 68, 170, 320, 342:
 Օգլէկ *Խան, Հայր Ճանիպէկ իշխանի (տես.)*. 424:
 Օրապանեան *Պատրոս, կարտինալի փոխանորդ*. 101:
 Օշին *իշխան, Հայր Ներսէս Լամբրոնացի*. 93:
 Օշին *պարոն, տէր Կիւսիկոսի*. 107:
 Օշտեայ *մահտեսի տիկին, որու բարեւ կը յիշուի Թ. 134 Ձեռ. ին մէջ*. 308:
 Օսլեան (*Օոյլանի դուքս, Խնամակալ Ֆիլիպ*). 235:
 Օռպելեան (*Ստեփաննոս Օրբելեան, Սիւնեացի արքեպ. պատմիչ*). 183:
 Օսիան, *սկոպտ. րանաստեղծ*. 276:
 Օտայ *իշխան*. 136:
 Օտեսոս (*դից.*). 138:
 Օրմանեան *Մաղաքիա Արքեպ.* 235:

Ֆ.

Ֆառիմօ *Վինչենցիոս, կաթողիկէ Հեղինակ*. 235:
 Ֆլասքոնոս, *Հեղ. «Երգ Երգոց»ի մեկնութեան մը*. 292:
 Ֆրանսերէն, *Ֆրանսական*. 333:
 Ֆրանկ, *Ֆրանկաց բարբառ*. 31, 41, 95, 287, 325, 329, 404, 440:
 Ֆոնքըմէլ, *Ֆրանսացի Հեղինակ*. 9:

Abelos (J.-B.). 69:
 Antonelli N. 64, 359:
 Ardzrouni (Histoire des). 158:
 Assemani, *մատենադրական հաւաքածոյ*.
 64, 73, 76, 80:
 Aucher, J. B. 16, 70, 120:

Backham, *անղլ. պատմագիր*. 69, 111:
 Ballerini A. *հեղ. «Sylloge monumentorum»* (1856). 68:
 Bédrossian Sahag, *Թարգմանիչ Վահրամ Բարունիի «Ժամանակագրութեան»*. 25:
 Bekker. 331:
 Blampignon, *հրատ. Massillonի*. 270:
 Boré E., *Շնորհալիի «Ողբ Եղեախոյ»էն մաս մը Թարգմանած է J. Asiatiqueին մէջ* (1835). 24, 203:
 Brightman, *հեղ. Liturgistի*. 103:
 Brosset. 158, 203:
 Burgess, *որ ուսումնասիրութիւն մը ունի Եփրեմ Ասորիի մասին*. 16:

Caillau. 236, 238:
 Cappelletti Joseph, *Թարգմանիչ Շնորհալիի գործերուն*. 22, 28, 60, 333, 335, 345, 423:
 Carrière A. *Ֆր. հայագէտ*. 55, 333:
 Castalion, *Թարգմանիչ «Պատմութիւն վարուց եւն» Յով. Աւետարանչի*. 75:
 Caster M. *անղլ., Թարգմանիչ Նեփթաղիմայի 8րդ կտակին (անվաւերական դէրք)*. 53:
 Chabot (J.-B.). 106:
 Combessi, *թրգմ. Թէոդոտոսի, Էպիսկ. Անկիւրիոյ*. 66:
 Conybeare, 56, 66, 131, 331:
 Creuger, *հրատ. Porphyri et Procli Institutionesի*. 15:

Dindorf G. 60, 164, 172, 403:
 Dulaurier E. 24, 25, 106:

Emin J.-B. 107:
 Ewald H., *հեղ. Geschichte des Volkes Israelի*. 52:

Fabricius I. A., *հեղ. Codex pseudepigraphus N. Test.ի*. 55:
 Fell W. *հրատարակիչ առաքելական կանոններու էթովպերէն*. 110:

Gallandi, 166:
 Garnier, *հեղինակ Բարսեղ Մեծի մասին զրութեան մը*. 113:
 Gelzer, *գերմ. պատմագիր, հեղ. Die Anfänge der arm. Kircheի*. 78, 108:

Graffin. 359:
 Grégoire Magistros. 129:
 Gutschmidt, *գրած է ուսումնասիրութիւն մը Աղաթանգեղոսի մասին*. 78, 333:

Hefele, *գերմ. պատմագիր*. 110, 111, 113, 114, 115, 116:

Kabaradjian Grégoire, *«Եղիւէ»ի Ֆրանս. աղատ Թարգմանութիւն*. 335:
 Kautzsch, *գերմ.*, *հեղինակ «Die Apokriphen»ի*. 52:
 Klostermann, *հեղ. Analectaի*. 61:

Lagarde (de), *հրատ. է Reliquiae Juris eccles. antiq.* 109, 110:
 Lajard F. 217:
 Land, *հրատարակած է Ասանէթի և Յովսէփի պատմութեան ասորերէնը*. 55:
 Langlois V. 106, 107, 128, 129, 131, 133, 134, 136, 137, 138, 139-150, 333, 335:
 Lauer. 107, 333:
 Lequien Michel, *հրատարակիչ Collection Byzantineի (ԺԸ. դար)*. 362:
 Lipsius R. *հրատ. Acta Apostol.ի*. 56, 74, 75:

Mai A. 109, 110, 112, 114, 116-122:
 Maihafa Tomar. 366:
 Maribus le Chaldéen, *նոյն եւ Մար Արաս Քաթինա*. 106:
 Markwart, *գերմ. հայագէտ*. 59:
 Martin P. *եկեղ. պատմագէտ*. 69, 75:
 Menewischian G. (Père). 107:
 Migne (abbé). 19, 60, 63-68, 70, 74, 75, 76, 89, 164, 166, 168, 172, 178, 182, 183, 194, 236, 237, 238, 239, 318, 362:

Moser H. *հրատ. Porphyri et Procli Institutionesի*. 15:
 Montfaucon. 63, 70, 76:
 Muller C. *հեղ. «Pseudo-Callisthenis»ի*. 355:

Neumann C. F. 24, 25, 108, 336:
 Nève F. 28, 217, 351:
 Nirschl. 333:
 Norrenberg - Macke. 24, 339:

Passow Fried. 201:
 Petrus Benedictus, *հրատարակիչ Եփրեմ Պուրիի*. 63, 349:
 Pitra. 39, 67, 75, 110-116, 123:
 Practorius F. 366:

René-Basset. 366:

Römheld. 355:

Saint-Martin. 24, 44, 108, 111, 203:

Schindler A. 201:

Schmidt J. M. 119, 164, 171, 367:

Schnapp F. 60:

Ter-Mekerttschian K. 129, 139:

Teza E. Հղինակ La natura dell'uomo
di Nemesioի եւ Nemesianaի:

Thwaites Ed. 63:

Tischendorf. 56, 61, 75, 342:

Topdschian H. 78, 108, 159:

Toumaian, Հեղ. Agathangelosի, Լողան,
1875. 78:

Trump E. 366:

Vaillant de Florival. 333:

Vetter P. 89, 333:

Wright W. Հրատարակած է Մծբնայ Թա-
կոր Լսկ.ի ճառերը (Լոնտոն). 64,
359:

Zacher J.

Zahn Teod. 75:

ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒ ՅԱՆԿ

Ա.

Արեղնից դաւառ. 54:

Ադաիր «դիւղ ծննդեան Բարդուղիմէոս
առաքելի». 295:

Ադովէտ քղբ. Քաջբերունեաց. 352:

Աթանգինէ (սր.) վանք. 133:

Արէնք, աթնացոց աշխարհ. 35, 75, 83,
87, 88, 92, 122, 130, 132, 190, 310,
311, 350, 377:

Ալամանց աշխարհ. 55:

Ալիս զետ. 55:

Ախալցխա, քաղաք. 55:

Ախուրեան զետ. 62:

Ակէ դաւառ (վասպուրական). 59:

Ակն, քաղաք. 80, 204:

Ակոն. զետ. 79:

Ակոռի. 149, 353:

Ադրակ մեծ, դաւառ. 59:

Ազեխանդրի «պողազ», Մէճէտ Բ.ի կա-
ռուցած բերդին վայրը. 287:

Ազեխանդրիա. 19, 30, 35, 36, 38, 39,
65, 66, 67, 74, 94, 109, 112, 113,
170, 186, 187, 192, 317, 377, 409:

Ազքամար. 352:

Ազուսնք. 57, 97, 120, 121, 123, 128,
132, 202, 203, 204, 378:

Ազլից վանք. 54, 298:

Ադոի. 61:

Ամայ Եհանն (Միջագետք). 345:

Ամասիա. 115, 163, 217, 326, 357:

Ամենասուրբան վանք (Նոր Զուղայ).
162:

Ամիթ, Նաեւ Տիապէհր, Տիգրանակերտ.
98, 99, 105, 108, 127, 154, 157, 355:

Ամադերտամ. 44, 333, 422:

Այասմադալի, Կ. Պոլիս, Սեւ Ծովու ե-
զերքը. 391:

Այլաքերից գիւղ. 147:

Այրարատ, լեռ, դաւառ. 59, 78, 149,
150, 341, 352:

Այրիվանք. 54:

Անգէս Կամիմդոս. «Փետոն որ է Անդէս
Կամիմդոս». 380:

Անի. 24, 62, 137, 203, 402:

Անկիւրիա. 21, 65, 66, 68, 114, 287:

Անձեւացեաց դաւառ. 13, 89, 90, 121:

Անձեւացից Գար. 55:

Անձեւան քաղ. 65, 113:

Աննա (սր.), վանք (Եւդոկիա). 255:

Անտիոք. 91, 96, 107, 111, 113, 115, 118,
186, 187, 229, 252, 317, 318, 319,
368, 377, 381, 402:

Աշորնիս ճոր. 19:

Աշոց դաւ. 120:

Աշտիշատ. 130, 145:

Ապիթոռ գիւղ, Ճապաղջուրի շրջան. 280:

Առաքելոց վանք, (Սեւան). 393:

Առիւծ դաւառ, (Բարձր Հայք). 59:

Ասիա. 54:

Ասորեստան. 300:

Ասորիք. 35, 46, 59, 105, 300, 301:

Ասպղիկէ, զետ. 79:

Աստուածածին Ս. (վանք), Շօռօթ գիւ-
ղաքաղաք. 335:

Աստուածածին Ս. (Եկեղեցի), Քէօթա-
շիա. 386:

Աստուածածին (Սր.) Մայր եկեղեցի ի
Կ. Պոլիս. 103:
Աստուածածին Ս. (վանք) ի Բալու. 258,
259:
Աստուածածին Ս. (վանք), Սերաստիոյ
... արեւոյ գիւղը. 422:
Աստուածածին Ս. (վանք), Մեծորայ.
352:
Աստուածածին Ս. (եկեղեցի), Հալէպ.
379:
Աստուածածին Ս., (Պատկեր) ի Հոյոց
վանք. 374:
Ատանա. 233, 235, 252:
Ատափագար. քղք. 227, 263, 270, 275:
Արաբիա. 35, 109:
Արագած. 54:
Արագածոտն. 54:
Արածանի գետ. 79:
Արամեան աշխարհ, նահանգ. 133, 135:
Արափաք, քղք. «դոր չի ենց Բել». 301:
Արեգ. «բաղաք Եղիպտացունց». 310:
Արծկ (Բղնունեաց գաւ.). 58:
Արծալտերու վանք. 179:
Արծաբեր ուխտ (Արճէլ). 55:
Արնէշ. 55, 59, 144:
Արմաշ, Արմաշի վանք, Ս. Աստուածա-
ծին, Զարիսափան. 9, 10, 14, 21, 36,
38, 77, 78, 80, 81, 82, 84, 85, 86,
88, 89, 93, 99, 100-104, 108, 154,
158, 159, 161-164, 174, 179, 189,
196, 197, 201, 203, 205, 207, 211-
218, 222-229, 232, 233, 236, 240,
241, 242, 244-248, 250, 251, 252,
255-260, 262-269, 272-277, 279, 281,
283, 286, 288, 290, 291, 298, 343,
357, 359, 363, 369, 391:
Արմաւիր. 132:
Արշարունիք. 121:
Արջուց կողմ. 58:
Արտագ. 296:
Արտագերեից բերդ, նաեւ Կապուտ. 54:
Արտակ գաւառ (Վասպուրական). 59:
Արտակաղիս գետ. 79:
Արտեւան լեռ. 71, 341:
Արցախ գաւառ. 121:
Աւեհիոյնսիա, քաղաք. 207:
Ափիսագ երկիր. 55:
Ափմինայ կղզի. 187:
Աֆաք, քղք., «դոր չի ենց Բել». 301:

Բ.

Բաբելոն, բաբելական. 33, 43, 60, 87,
132, 143, 148, 298, 301, 354:
Բագու. 51, 328:
Բագրեւանդ գաւ. 112:

Բալբաք քաղաք. 310:
Բալիմիդես քաղաք «ուր նահատակունցաւ
Թոմաս առաքեալ». 295:
Բալու. 55, 157, 258, 259:
Բանի քաղաք, «Պահլաւունիք անդ կոչե-
ցեալ». 23:
Բաղէշ. 44, 100, 101:
Բասէն գաւ. 112, 121:
Բատալիա, տես Պաթալիա:
Բարձր Հայք. 59:
Բեդփագէ. 69:
Բեքանիա. 69, 296, 309, 417, 444:
Բեքեյ. 177:
Բեքդեհէմ. 64, 65, 170, 315, 341, 414,
434:
Բեկենտիա, քղք. (Իտալիա). 273:
Բետարդիրբանայ (Բետափրեա), գիւղ
Հաղարու. 200:
Բերդկունք, Բերդաձոր գաւառ (Վերին
Նաչիւն). 78:
Բերիա (Հայկ). 80, 252, 286:
Բերկրի. 144:
Բզնունիք. 58, 121:
Բիւզանդիա, Բիւզանդիոն. 35, 57, 221,
276, 287, 288, 326:
Բիւքանիա. 35, 69, 112:
Բլինոն, Բիւլոն, լեռ (Հոմերոսի մէջ).
145, 193:
Բոսոր կամ Բոսոր. 67, 69:
Բուժան քղք. 78:
Բջնի. 131:
Բրիտոն. «բաղաք փոռնգաց». 192:

Գ.

Գաբեղենից գաւառ. 54:
Գալապի, գիւղաքաղաք. 125, 126:
Գալիլէ. 56, 70, 74:
Գաղատիա. 311:
Գաղղիա. 55, 80, 270:
Գամիրք. 35:
Գայլաձոր (Գլաձոր), վանք. 54:
Գանգէս գետ. 79, 300:
Գանգր քաղ. 114, 319:
Գառնի. 14, 15, 19, 54, 60:
Գարապոյսագըր, թաղ Կ. Պոլսոյ. 404:
Գարդման, Գարդմանիկ գաւառ, Ուտիք
նահանգ (Հաղախի շրջան). 54, 121:
Գարմիան գետ. 153:
Գեքսեման. 71:
Գեհոն գետ. 78, 79:
Գեղամ, Գեղարքունի. 54, 139, 392:
Գետիկի վանք. 54:
Գերմանացոց աշխարհ. 22:
Գերման քաղաք. 38:
Գեորգ (Սր.) վանք. 130:

Դէորդ (Ս.), *Եկեղեցի նստակալի*. 391:
Դիստրաս լեռ. 149:
Դլակ վանք (Սբ. Կարապետ). 36, 58:
Դոդ Մեկտինացուց, կղզի. 74:
Դոդքն գաւառ. 120:
Դուգկունմուֆ, թաղ Կ. Պոլսոյ. 407:
Դրիգոր Լուսաւորիչ սբ., վանք կամ եկե-
ղեցի Սևրաստիոյ ... արեւրդ գիւղը.
422:

Դ.

Դամասկոս. 58, 59, 78:
Դանիել (ս.) վանք ի Կեսարիա. 98, 99:
Դանուրիկ գետ. 79:
Դավրէժ. 32, 203, 278, 343:
Դարանաղեաց գաւառ. 59:
Դերջան գաւ. 59:
Դկաթ, տես. Տիգրիս:
Դուին. 59, 78, 121, 320, 321, 377, 381,
392, 416:
Դրազարկ. 107:
Դրիեստ, 285, 286:

Ե.

Եաշ քաղաք. 399:
Եգիպտոս (Նիկիա). 41:
Եգիպտոս. 23, 35, 52, 53, 131, 132, 141,
145, 244, 286, 299, 301, 302 353:
Եդեսիա - Ուրեա. 24, 25, 39, 99, 105,
219, 234, 278, 301, 342, 346, 368:
Եէնիշէնիք, քաղաք (Թուրքիա). 391:
Եթովպիա, եթովպացիք, թովպացիք,
թերապացիք. 35, 143, 145, 366:
Ելլադա. 130, 132, 307, 327:
Եկեղեցաց գաւ. 28, 36, 59:
Եղեգնեայ ձոր, նոյն եւ Վայոց ձոր. 54:
Եղիպատուշ (Ս. ուխտն) Արազածոտն
գաւառի մէջ. 54:
Եղիվարդ. 392, 408:
Եոզկատ. 323:
Երապոլիս. 368:
Երասիս. 79:
Երասիս «քաղաք?». 59:
Երեւան. 77, 99, 352:
Երզնկա քաղ. 17, 18, 28, 36, 53, 59:
Երիֆոլ. 16, 69, 168, 368, 407:
Երնջակ գաւառ. 218, 325, 332:
Երուսաղէմ. 10, 16, 19, 23, 46, 48, 58,
63, 69, 70, 72, 74, 75, 85, 90, 92,
102, 105, 106, 109, 112, 113, 119,
124, 126, 157, 163, 168, 171, 172,
174, 176, 177, 178, 184, 186, 187,
200, 210, 217, 222, 229, 237, 249,
255, 294, 295, 304, 311, 315, 317,

321 322, 335, 340, 342, 345, 346,
347, 356, 368, 377, 391, 396, 399,
407, 408, 411, 418, 426, 427, 429,
430, 432, 437, 438, 439:

Եւդոկիա կամ Թոփաղ. 101, 336, 343:

Եւստադէ (Սբ.), վանք. 32, 352:

Եւրոպա, Եւրոպացիք. 35, 54, 80:

Եփեսոս, Եփեսացիք. 30, 32, 65, 67, 68,
75, 88, 109, 113, 115, 116, 172, 186,
187, 192, 209, 300, 316, 319, 377,
381, 398:

Եփրատ. 11, 22, 23, 24, 78, 79, 300, 408:

Եփսոս գետ. 79:

Զ.

Զալսառիկոն, դետ. 79:

Զարիհաւան - Զարէհաւան, գիւղ. 128:

Զեկոն, քաղ. 192:

Զմիւռնիա - Իզմիր. 101, 103, 267, 271,
304, 310, 319, 335:

Զուկամ գաւ. 54:

Զորավար (ս.) Եկեղեցի, Սկեւոայ վան-
քին մօտ. 92:

Է.

Էլիոն. 136:

Էլմիածին. 15, 44, 60, 64, 67, 68, 69,
76, 78, 86, 88, 98, 126, 163, 202,
203, 206, 220, 222, 228, 286, 329,
346, 351, 352, 391, 437, 438:

Էտիրնէ, քղա. (Էւրոպ. Թուրքիա). 287:

Թ.

Թաքոր լեռ. 434:

Թալաս. 102:

Թալատայ. 136:

Թանհատին վանք ի Վայոց Ձոր. 54:

Թավրիզ, տես Դաւրէժ:

Թաքսիս. 306:

Թէլոպպիեմցա, վանք. 244:

Թէզնինս ս. ուխտ (Արազածոտն). 54:

Թըլպաշատ. 38:

Թէոդոսիա. 335:

Թէոտորոս (ս.), վանք. 392:

Թէապոնիկէ, Թէսամոդիկեցիք. 30, 116:

Թէրսանէ, թաղ Կ. Պոլսոյ. 404:

Թէֆիրտաղ. 79:

Թէֆլօրէֆիեմցա, վանք. 244:

Թիւամիս, գետ. 79:

Թիֆլիզ, տես. Տփլիս:

Թոնդրակ. 128, 153:

Թորգոմիտէս, գետ. 301:

Թորդան. 57:

Թորոս (սր․), *Էկեղեցի (Քլօթահիա)*․ 386:

Թուրքեստան․ 77:

Թրիտենդ, *քաղաք (Իտալիա)*․ 248:

Թօփիանէ, *թաղ Կ․ Պոլսոյ*․ 404:

Ի․

Իգնիմիտ․ 92:

Իլիոն (?), «*Հոռոմ քաղաքն ղոր յառաջն
Իլիոն կոչիւր*»․ 192:

Իկանիա․ 22, 38:

Իսլամպոլ (*Ստամպուլ*), *տես Կ․ Պոլիս*:

Իսրայէլ․ 35, 61, 176, 244:

Իտալիա․ 55, 235, 307, 327:

Իսփիւտար (*թաղ Ի Կ․ Պոլիս*)․ 9:

Լ․

Լազար սր․, *տաճար Ի քաղաքն Եգիպտոս
(Նիկիա)*․ 41:

Լահուտ *քաղ․ (Հնդկաստան)*․ 77:

Լամբրոն․ 9, 10, 11, 12, 27, 39, 89, 90, 93:

Լայփցիկ․ 201:

Լապիտիս․ 100:

Լաուի (*Լոռի*) *նոյն եւ Տաշիր գաւառ*․ 54:

Լեհաստան, Բոլոնիա, Պոզնանիա․ 235, 310:

Լիբանան․ 59, 80, 177, 285, 286:

Լիւնէվիլ, *քաղ․ Ի Ֆրանսա*․ 80:

Լիւրիա․ 349:

Լոնտոն․ 16, 25, 64, 333:

Լովանէնսիա *քաղ․* 100:

Լուվէն, *քաղ․ Ի Պելճիքա*․ 28:

Լուիֆա, *քաղ․, Իտալիա*․ 236:

Ն․

Նազնոյ Խեմն (*Ի Պարսիկ*?)․ 77:

Նաշմիր (*Հնդկաստան*)․ 77:

Նաաֆէոյ, *թաղ Կ․ Պոլսոյ*․ 404:

Նարաբաստայ (*Սուխարայ*) *վանք*․ 15, 20:

Նարբերդ․ 81, 100:

Նաթ քաղ․ 58, 78:

Ննատ (*վանք*)․ 146:

Նոնուս *քաղաք (Թուրքականքներու կէ-
դրոն)*․ 129:

Նորանայշատ, *ուխտ Ի Ջակում գաւ*․ 54:

Նորիսուպոլիս (*կամ Սկիւտար*), *թաղ Կ․
Պոլսոյ*․ 222:

Մ․

Մազկաժոր․ 25, 62:

Մազկատն *գաւ*․ 128:

Մամնդաւ *ղղեակ*․ 23:

Մառայաֆար *Ի Վիմափոր վանք*․ 54:

Մար, *աւան Աղուանից*․ 132:

Միծառնի, *ղիւղ Ի Տարօն*․ 58:

Միծեռնավանք (*Տաթեւ*)․ 54:

Մովանուն *ղղեակ*․ 22, 28:

Մործորու վանք․ 295:

Կ․

Կազրեդ․ 121:

Կամիս, *գիւղ Ալիս գետի ափին*․ 55

Կայիփոս վանք (*Եկեղեցաք դաւ*)․ 28, 36:

Կանա Ի *Գալիլիա*․ 200:

Կապաղակ, *թեմ Աղուանից*․ 121:

Կասրիայ *Էրկիր*․ 139:

Կասրիական Մով․ 328:

Կավուս *գետ*․ 79:

Կարապետ (ս․), *վանք, Ամիթ*․ 355:

Կարապետ Ս․, *վանք, «զոր կը հիմնէ Գր․
Լուսաւորիչ»*․ 408:

Կարապետ (սր․) *վանք*․ 146, 147, 150:

Կարապետ սր․, *վանք, որու վանահայր
Սարգիսի կը գրէ Գր․ Մագիստոս*․
147, 150:

Կարբոյ *քաղաք*․ 54:

Կարին, (*նաեւ Թէոփոսուպոլիս, Էրզրում,
Արզրում*)․ 55, 59, 78, 123, 142, 300,
321, 331, 377, 400, 416:

Կարմիր Մով․ 105, 132, 444:

Կարմիր վանք *Քէսուէի մօտ*․ 24:

Կարս․ 347:

Կենտոռոս *լեռ*․ 150:

Կեսարիա․ 30, 58, 64, 68, 74, 98, 99,
102, 109, 111, 113, 114, 124:

Կեսարիա (*Պաղեստին*)․ 234, 380:

Կէրօր *քաղաք*․ 54:

Կիգիկան *քաղ*․ 148:

Կիլիկիա, Կիլիկեցիք․ 10, 12, 62, 63, 65,
80, 92, 93, 95, 96, 115, 204, 252,
253, 286:

Կիպրոս․ 30, 60, 65, 122, 124, 414, 438,
439, 440:

Կիւթոնն․ 153:

Կիւկերոն *գետ*․ 136:

Կիւռիկէ․ 107:

Կլայ, *տես Հոռոմկլայ*:

Կոք *գաւառ*․ 139:

Կոկիսոն (*Կիլիկիա*)․ 342:

Կոզր․ 124:

Կոզոս, Կոզոսացիք․ 30, 116:

Կոն *քաղ*․ 111:

Կոշայվանք․ 54:

Կոռիքոս․ 136:

Կոստանդնուպոլիս, Ստամպուլ․ 9, 10,
13, 21, 23-28, 31, 32, 33, 38, 49,
56, 60, 61, 64-67, 69-73, 75, 76, 79,

81, 82, 84, 85, 88, 89, 92, 93, 100,
101, 103, 104, 107, 108, 112, 113,
115, 123, 126, 155, 157, 158, 159,
169, 174, 183, 186, 189, 203, 207,
209, 214, 215, 220, 221, 222, 224,
225, 226, 228, 229, 232, 235, 243,
245, 246, 247, 250, 252, 255, 264,
279, 281, 286, 287, 288, 289, 296,
297, 307, 310, 314, 316, 317, 327,
329, 333, 335, 343-346, 355, 356,
363, 377, 382, 389, 391, 395, 398,
405, 407, 413, 423, 437, 446, 448:
Կորդեան նահանգ. 140:
Կորդուաց լեռ. 296, 300:
Կորնթոս, Կորնթացիք. 30:
Կուռ գետ. 392:
Կուտինա, տես. Քէօթաշիա:
Կրետէ կղզի. 88, 150, 339:

Հ.

Հագարացոց երկիր. 38:
Հալէպ (տես. նաեւ Բերիա). 331, 379:
Հալին քաղաք. 399:
Հաղարծին վանք. 54:
Հաղբառ վանք. 60, 156, 378:
Հայաստան, Հայք, Հյց. աշխարհ, Տուն
Թորգոմայ, Արամանեայք. 33, 54,
55, 57, 62, 83, 107, 117, 118, 127,
200, 204, 425:
Հայք Ա. 55:
Հայք (Մեծ). 35:
Հայք (Չորրորդ). 300:
Հայտնի գաւառ (Չորրորդ Հայք). 300:
Հավոց. 121:
Հարք. 120, 12:
Հատուց Թառ, Գառնիի շրջան. 54:
Հեթեմացոց քաղաք. 20:
Հերմոնի վանք, Վայոց Ձոր. 54:
Հնդկաստան, Հնդկաց երկիր. 20, 47, 50,
65, 77:
Հոգոց վանք. 55, 58, 374:
Հոնաց աշխարհ (Խրիմ). 424:
Հոռոմ, Հոռոմաց աշխարհ. 10, 30, 35:
Հոնիսիմեաց վկայարան. 341:
Հոռոմ. 36, 37, 41, 43, 46, 64, 74, 80,
86, 113, 122, 123, 127, 129, 133,
182, 185, 186, 187, 192, 209, 210,
229, 232, 234, 235, 281, 282, 285,
286, 298, 311, 322, 365, 366, 377,
403:
Հոռովայ, Կլայ. 11, 19, 22, 25, 27, 38,
49, 62, 76, 107, 344:
Հրեշտակապետաց (Ս.) վանք, (Սեբաս-
տիա). 51:
Հրեշտակապետ վանք (Երուսաղէմ). 341:

Հրէաստան. 35, 56, 60, 64, 171, 341,
342, 411:
Հրոշ. 121:

Զ.

Զիթենեաց լեռ. 69:

Ղ.

Ղալաթիա, Թաղ Կ. Պոլսոյ. 218, 404:
Ղափան, աւան. 31:
Ղաւոդիկեա կամ Լաւոդիկէ. 111, 115,
118:
Ղըշլա գիւղ. 391:
Ղրիմ, Խրիմ. 28, 34, 35, 36, 37, 53, 58,
422, 424:

Ճ.

Ճանիկ. 324, 326:
Ճապաղբուր. 280:
Ճենաստան. 59:

Մ.

Մադրա քաղ. 57:
Մագքթաց աշխարհ. 55:
Մակեդոնիա. 35, 54, 57, 59, 328:
Մայրաքում, նաեւ Մայրավանք. 54:
Մանազկերտ. Մանծկերտ. 54, 143, 144,
147, 320, 377, 416:
Մանանաղի, գաւառ. 59:
Մանիայ ալր. 332:
Մանիսա քաղաք. 438:
Մանգուստայ (Կիպրոս). 440:
Մանց գիւղաքաղաք (Դերջան). 424:
Մաչերադա, քաղաք (Իտալիա). 275:
Մասեֆոնի (Մասիս). 150:
Մասիս. 353:
Մասիս «քաղաք». 59:
Մատրա քաղ. 21, 24, 89:
Մատրոն վանք. 133:
Մարաշ. 11:
Մարիամ եգիպտացոյ վանք (Հոռոմ).
208, 210:
Մարմաշէն վանք. 135, 142:
Մարսէլլ. 21, 44:
Մարտաշ գաւ. 121:
Մաքենիս, ուխտ ի Գեղարբունի. 41, 54,
392:
Մելիտինէ. 74, 140:
Մելիտին, Մելիտինէ. քաղաք այժմու
Մալաթիոյ մօտ. 347:
Մեծ Նոր Գիւղ. 445:

Մեծոր, Մեծորայ վանք (Բղնունեաց դա-
ւան) . 32, 34, 37, 53, 55, 59, 352,
353:
Մեսիմե . 81:
Մեմեմեմե քաղաք . 445:
Մեմեմե . 206:
Միանմեմեմե մոր . 41:
Միջագետք . 59, 109, 115, 128, 129, 134,
142, 144, 199, 296, 300, 404:
Միջագետք (Օրթագետք, Կ. Պոլսոյ թաղ) .
80:
Միտուլե քաղաք (Իտալիա) . 227, 263:
Միւնիխ . 129, 131, 133-151:
Միւնիխ քաղ . (Հնդկաստան) . 77:
Մծրին քաղ . 40, 109, 115, 301:
Մծրեթ քաղ . (Վրաստան) . 55:
Մնուր դաւան . 59:
Մովսէս Երկիր . 143, 147:
Մովսէս . 51, 119, 203, 216, 217, 333,
335:
Մուշ . 280:
Մոռիկ (Վէմն Մոռիկայ) . 138:
Մօլիմ «որ է Նինուէ» . 301:

Թ .

Թակոր (Սր .) վանք Հայոց յերուսաղէմ .
341:
Թակոր (Սր .) վանք (Ռչտունիք) . 55:
Թակոր Սր ., վկայարան Աղուանից . 132:
Թարութեան (Սր .) եկեղեցի, (Երուսա-
ղէմ) . 341:
Թերուս . 171, 411:
Թետունուկ գիւղաքաղաք . 381:
Թովհանայ վանք Կարբի . 54:
Թովհանէս Կարապետի (Սր .) վանք . 133:
Թորդանան գետ . 78, 193, 317, 368, 393,
429:
Թօլախայ Երկիր . 399:

Ն .

Նաբանայ, նոյն եւ Նայրա գետ . 59, 78:
Նագարեթ . 341:
Նագիանգ, քաղ . ի Կապադովկիա . 86,
340:
Նախիչեւան քաղ . 78, 99, 235, 339:
Նախուլայ քաղ . 77:
Նարեկ, գիւղ, վանք . 55:
Նեղոս, Նիւղոս . 40, 132, 139, 141:
Ներգինեայ գիւղ (Տարօն) . 190, 350:
Նէոյկեսարիա քաղ . 63, 65, 66, 114:
Նիկիա . 33, 37, 111, 112, 114, 115, 118,
186, 280, 317, 321, 340, 377, 400:

Նիկոլայոս (Ս .), եկեղեցի ի Կ. Պոլիս .
448:
Նիկոլայոս (Ս .), վարժարան, Ատափա-
ղար . 275:
Նիկոմիդիա . 38, 62, 111, 340, 391:
Նինուէ, Նինուէցի . 16, 164, 211, 234,
301:
Նիսիսայ . 111:
Նկարէն ուխտ, (Ռչտունիք) . 55:
Նշան (Սր .) վանք, Տիպրիկ կամ ինու-
նաւի . 44, 51:
Նշան (սր .) վանք Արաղածոյ (Կարբի եր-
կիր) . 54:
Նշան (սր .) Օմախլած, վանք, (Կարբի
Երկիր) . 54:
Նշան (սր .) Կնուսքեր ի Վայոց մոր . 54,
55:
Նշան (սր .), վանք ի Սեբաստիա . 55, 269:
Նշան (սր .) ի Տաշիր (Լոռի) . 54:
Նոր Քաղաք (Բիւթանիա) . 280, 281:

Շ .

Շահապիվան . 118:
Շաղգամբ գաւ . (Բարձր Հայք) . 59:
Շամալս . 278:
Շաչօղ քաղաք . 399:
Շաւարշան . 296:
Շիրակ . 35, 37, 59, 402:
Շիրական Անի . 24:
Շիրվան . 278:
Շուղր լեռ . 24:
Շուրմու քղք . 13:
Շոթօք գիւղաքաղաք (Երնջակ) . 332, 335:

Ո .

Ոլոր գիւղ (Հաշտէն գաւառ) . 300:
Ողիմպոս, Ոլիմպիոս, Օլիմպոս, Ղոմպոս .
56, 131, 136, 138, 143, 145, 148,
150, 193:
Ողկան բերդ . 58:
Ոստան . 120, 121:
Որիդ (Ուռհայ) . 301:
Որոտնէ գաւառ . 32:
Ուղիսայիս քաղ . 111:
Ուրբանոս քաղաք «որ թաղուեցաւ Թա-
ղոս առաքեալ» . 295:

Չ .

Չարշամպա քղք . 324, 326:
Չափաբնիւր, պոլոտայ Կ. Պոլսոյ . 281:
Չէնէտա քաղաք (Իտալիա) . 227, 273:
Չին եւ մաչին (Չինաստան) . 77:
Չոնօփա քաղաք . 399:

Պագրնա—սոս. 140:
Պաքավիա, Հոլանտա. 245, 273:
Պալաթ, թաղ Կ. Պոլսոյ. 279
Պալիաւ — Պաիլաւ (ի քաղաքէ Պալհաւ).
133:

Պաղակ Զիակ, վանք Սեւ Հեռի. 402:
Պաղեստին. 109, 343:
Պանիան քաղաք եւ գաւառ. 77:
Պանկլա քաղ. 77:
Պանասոս. 138, 146, 149, 150:
Պասրա. 233:
Պատմոս կղզի. 187, 300, 311:
Պատրան քաղ. 56:
Պարբեւաց գաւառ. 133:
Պարսայ քաղաք, (Պասրա³). 50:
Պարսիկ (Պարսկաստան). 77, 162:
Պարսկական Ծով. 300:
Պարտաւ, մայրաքաղաք Աղուանից. 78,
120, 121, 203, 378:

Պելա Թետալացւոց. 137:
Պելոպանոս, Պելեպանէս. 137:
Պելոպպէ. 138:
Պեղղէ. 132:
Պերլին. 75:
Պետերսպուրկ (ս.). 21, 27, 50, 107, 127,
158, 159, 203, 333, 335, 345:
Պետրոս (ս.), վանք Սերաստիոյ ...ա—
բերդ գիւղի. 422:

Պէէս սմրոց. 38:
Պէյօղլու կամ Բերա, թաղ Կ. Պոլսոյ. 81,
216, 217, 231, 244, 357:
Պէշիկքաշ, թաղ Կ. Պոլսոյ. 404:
Պլոտրայ քաղ. 77:
Պոնոմանմ. վրացական քղք. 15:
Պոլեպոնտացի. 148:
Պոլսոս, քղք. Հնդկաստան. 77:
Պոնտոս, Էրկիր, ծով. 56, 132, 391:
Պուրն, քաղաք. 77:
Պուրշայուր, քղք. 77:
Պտղոմիտիա, քաղաք. 11:
Պտրաստ քաղաք. 77:
Պրեմիդոն, ուր աքսորուեցաւ Յովհ. Ոս-
կերեւան. 342:

Պրեշիա, քղք. Իտալիա. 227, 263:
Պրուսա. 10, 38, 62, 82, 83, 85, 88, 91,
93, 98, 99, 100, 101, 103, 174, 179,
233, 236, 252, 253, 274, 275, 287,
296, 303, 304, 396, 397:
Պոզոս (ս.) վանք, Սերաստիոյ ...աբերդ
գիւղի. 422:

Ջ

Ջահնայ գաւառ. 10, 11:
Ջորեհանգիստ, Ճգնաժայր. 57:
Ջուղայ (Նոր). 162, 234:

Ռեկենսպուրկ. 119, 333, 367:
Ռշտունիք, գաւառ. 55, 121:

Ս.

Սաքալոն, լեռ, Ատրպատականի բարձրա-
դոյն զաղաթը. 150:
Սախտայ վանք. 409:
Սաղմոսավանք Կարբի. 54
Սամաթիա, թաղ Կ. Պոլսոյ. 10, 84:
Սամոսատ. 115, 123, 347:
Սամցխէ, գաւառ Վրաց, այժմու Ախալ-
ցիխէի շրջան. 55:
Սանահին վանք. 134, 333, 362:
Սարապիոն, եղիպտ. մահեան. 141:
Սարգիս (սր.) եկեղեցի (Մէնէմէն). 445:
Սարգիս (սր. զօրավար), եկեղեցի, վա-
րը թերի. 447:
Սարգիս (սր.) եկեղեցի (Քէօթահա).
386:
Սարգիս (սր.) վանք (Ամիթ). 157:
Սարդիկէ, քղք. 116:
Սերաստիա. 14, 15, 51, 55, 145, 421,
422, 430:

Սելեկոս կղզի. 187:
Սելուլ քղք. Պարսկաստան. 77:
Սեպուն լեռ. 55:
Սերովքէից վանք (Դարանաղի). 55:
Սել լեռ. 24, 25, 402:
Սելան կղզի. 54, 76:
Սերաթ քաղաք. 399:
Սքօֆոլմ. 333:
Սիդարէ քաղաք. 341:
Սիխատրէ. 102:
Սիկիլիացւոց ծով. 139:
Սիհունեաց երկիր. 185:
Սինայ լեռ. 444:
Սիւ. 25, 62, 163, 233, 235, 252, 253:
Սիսական նահանգ. 32, 130:
Սիւնիք Մեծ եւ Փոքր. 54, 68, 88, 118,
120, 379:
Սիօն. 36, 109, 171, 374, 379, 430, 434,
437, 440:

Սկամանգոս գետ. 79:
Սկեւոյ վանք. 11, 58, 91, 92, 93:
Սկիւտար, թաղ Կ. Պոլսոյ (տես. Լւ իւս-
ֆիտար). 404:
Սոդոմ. 130:
Սոթից (Սոռից) գաւառ. 392:
Սոսա, լեռ (Հոմերոսի մէջ). 145, 193:
Սորպոն (Սորբովն), համալսարան ի Փա-
րիզ. 235:
Սուխարա վանք կամ Սարաբաստայ
վանք. 15, 20, 58:
Սուկաւէտ լեռ. 428:

Սոււմնաթ քղբ. 77:
 Սուռնափա լեռ. 341:
 Սուրիսաթ քաղաք (Սրիս). 422, 424:
 Սայանիա. 311:
 Ստաթէ, Ստաթէս, Ստափէս (Տաթեւ). 54, 58:
 Ստեփաննոս (սր.) վանք, Արծկէ. 58:
 Ստեփաննոս (սր.) վանք, Յիպնա. 58:
 Սրուն քղբ. 68, 69, 72, 75, 76:
 Սեփնա, քաղաք, Իտալիա. 227:

Վ.

Վաղարշապատ. 78, 97, 98, 110, 186, 204, 305, 341, 445:
 Վալոց Զոր, նոյն եւ Եղեղնաձոր. 54:
 Վան. 55, 79, 88, 91, 93, 373:
 Վանանդ, գաւառ. 120, 121:
 Վասպուրական. 59, 127, 144, 352, 435:
 Վարազ, վանք, լեռ. 41, 58, 149, 150, 336, 435:
 Վարդան (սուրբ) Ուխտ, Ռչտունիք. 55:
 Վարդիկ. 130:
 Վենետիկ, Վենետիկեան. 10, 11, 13, 16, 21-28, 51, 52, 57, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 68, 69, 72, 73, 77, 78, 89, 90, 92, 94, 107, 119, 120, 122, 131, 142, 164, 168, 169, 171, 174, 182, 194, 209, 229, 233, 234, 235, 282, 283, 291, 314, 316, 333, 335, 342, 345, 349, 355, 367, 422:
 Վերին իսչէնք, Արցախի մէջ, այժմ Գեյ-բաջար. 45:
 Վիեննա, Վիեննացիք, Վիեննական. 13, 16, 19, 25, 32, 50, 56, 57, 61, 65, 89, 91, 104, 107, 108, 109, 118, 131, 140, 144, 148, 149, 151, 153, 171, 174, 182, 194, 285, 286, 326, 333, 335, 337, 342, 345, 349, 351, 355, 365, 366, 367, 399, 403, 404:
 Վիմպիոր վանք ի Մաղկաձոր. 54:
 Վիչնցա քղբ., Իտալիա. 227:
 Վիրապ. 46:
 Վրաստան. 203, 392, 402:

Տ.

Տաբաւանդ, լեռ. 138, 150:
 Տաթեւ, զիւղ, վանք. 54:
 Տաղմատիա, երկիր. 55, 74:
 Տայք, գաւառ. 121:
 Տանտաղէս- 139:
 Տանաշիւ, զեւտ. 79:
 Տաշիր, գաւառ (Լոռի). 54:
 Տառէս զեւտ. 79:

Տարսոն, նաեւ Կյայեան Տարսոն. 10, 27, 38, 39, 58, 91, 92, 93, 111-119, 174, 235:
 Տարտարիկոս զեւտ. 79:
 Տարօն, տարօնեցիք, 28, 36, 58, 63, 127, 143, 144, 152, 190, 300, 336, 350:
 Տիբերիոս զեւտ. 79:
 Տիգնատոյ, քղբ. ի Հնդկաստան. 77:
 Տիգրիս (եւ Դիլաք), զեւտ. 78, 79, 300:
 Տիգրոն. 301:
 Տիպրիկ կամ Սուռնալիլ. 44, 51:
 Տիւպիկըն, քղբ. Գերմանիա. 89:
 Տմորիս գաւառ. 301:
 Տոպազէ, կղզի (Կարմիր Մոլո). 301:
 Տոռական. 137:
 Տոսպ. գաւ. 55:
 Տորոս, Տարոս, Տիրոս, լեռ. 10, 24, 38, 93, 174, 349, 368:
 Տուոց գաւ. 19:
 Տրապիզոն. 402:
 Տրիփոն, «ճական Տրիփոնի բնակարան դիւաք». 193:
 Տրովադա. 311:
 Տիլիսի, Թիֆլիզ. 24, 78, 333, 335, 338, 351, 353:
 Տօնալիս զեւտ. 78, 79:

Բ.

Բոտոկաց գաւառ (Ատրպատական). 217:

Զ.

Զիպնա (Ս. Ստեփաննոս վանք). 58:
 Զրաֆոր, Էպիսկ. Թեմ Աղուանից. 121:

Փ.

Փայտակարան. 338:
 Փառուա, քղբ., Իտալիա. 81, 197:
 Փարէս (Փարիզ?). 311:
 Փարիզ, Պարիս. 24, 25, 64, 67, 80, 202, 203, 263, 311, 326, 333, 335, 351, 355:
 Փարփա զեւտ. 78:
 Փեսոն, Փիսոն, զեւտ. 59, 78, 132, 300:
 Փիլիսպէ, Փիլիպպեցիք. 306, 116:
 Փիւնիկէ. 109:
 Փոխիզիա. 109, 311:
 Փրկիչ (սր.), վանքն Հայոց մերձ Ս. Սիոնի. 341:

Ք.

Քաղանէ քաղաք. 301:
 Քաղկեդոն. 54, 55, 57, 124, 192, 196,

209, 230, 282, 303, 316, 317, 320, 350, 377, 378, 416, 420: 0.

Քամպատ, քաղաք Հնդկաստանի. 77: Օձուն գիւղ. 32:

Քայփարա (տես. նաև Փարփա+րա), Պրթագիւղ. թաղ Կ. Պոլսոյ, (տես. ևս զետ. 59: Միջագիւղ). 264:

Քապուլ, քաղաք. 77: Ծ.

Քաջրերունեաց երկիր. 58, 59, 352:

Քերրոն, քղք. 52:

Քեսուն, քղք. 24, 28:

Քէօթահիա քաղաք, (Թուրքիա). 382, 386:

Քլերմոն, քաղաք (Ֆրանսա). 270:

Քղիմար քղք. 78:

Քոքա (ք). 84:

Քոմբլուտենիոս. 86:

Քուշանաց աշխարհ (Պարսկաստան). 334:

Ֆեներ, թաղ Կ. Պոլսոյ. 404:

Ֆերրարա, քաղաք, Իտալիա. 229:

Ֆրեստրէլլ, թաղ Կ. Պոլսոյ. 404:

Ֆլավիանսիա. 86:

Ֆլորէնցա, քաղաք, Իտալիա. 228, 229, 230, 231:

Ֆուլտենսիա. 86:

Ֆորօլիվիա, քաղաք, Իտալիա. 230:

Bruxelles. 351: Lausanne. 78:

Cambridge (Անգլիա). 52: London. 359:

Frankfurt. 103: Louvain. 217:

Göttingen (Գերմանիա). 110: Oxford. 103:

Halle, քղք. Գերմանիա. 52, 355: Paris. 359:

Hamburg. 15, 55: St. Lazare (Venise). 22:

Köln. 66, 107:

Վ Ր Ի Պ Ա Կ Ն Ե Ր

էջ	20.	ա. սիւնակ	անձին	կարդալ	աւծիմ
»	55.	բ. »	Աստուածածին	»	Աստուածածինն
»	61.	ա. »	gur	»	շար
»	62.	բ. »	պարսպի	»	պարսպի
»	83.	ա. »	կ'ընէին հղեր	»	կ'ընեն հղեր
»	102.	բ. »	Գրիգոր Հիւսացի	»	Գրիգոր Նիսացի
»	107.	բ. »	Byzang	»	Byzanz
»	138.	բ. »	նայն	»	նայն
»	376.	բ. »	Տեախիւն	»	Տեախիւն
»	379.	բ. »	1965	»	1695
»	436.	բ. »	Շմաւորնի	»	Շմաւորնի
»	444.	բ. »	էի	»	զի



PRINTED IN ITALY

PRIX: \$ 18.00

2001

2013

«Ազգային գրադարան»



NL0016905

